

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ve EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

**Bir Kaşkay Türk Şiiri Antolojisi:
Kaşkâ'î Şi'ri yâ Āşār-i Şu'arā-yi Kaşkâ'î**

Yüksek Lisans Tezi

Valiollah Yaghoobi

Ankara - 2011

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ve EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

**Bir Kaşkay Türk Şiiri Antolojisi:
Kaşkâ'i Şi'ri yâ Āsār-i Şu'arā-yi Kaşkâ'î**

Yüksek Lisans Tezi

Valiollah Yaghoobi

Tez Danışmanı

Prof.Dr. F. Sema Barutcu ÖZÖNDER

Ankara - 2011

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ve EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

**Bir Kaşkay Türk Şiiri Antolojisi:
Kaşkâ'i Şi'ri yâ Āsār-i Şu' arā-yi Kaşkâ'î**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof.Dr. F. Sema Barutcu ÖZÖNDER

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi

Önsöz

Bir milletin üyelerini birbirine bağlayan kültür değerlerinden biri, edebî kültürdür. Edebî kültür, ait olduğu toplumun dili ve kültürünün inceliklerini kendi bünyesinde bulundurup yansıttığı için, o milletin dilsel ve kültürel gelişimine ve değişimine tanıklık eden bir ana kaynaktır.

Tezimizin konusunu, İran'ın güney ve güney batı bölgelerinde yaşayan Kaşkay Türklerinin XIX. yüzyıla ait şairlerinin klasik ve halk nitelikli şiirlerini kapsayan ve 1988'de Şahbaz Şahbazî tarafından otuz beş yıllık bir derleme faaliyetinin sonucunda bir araya getirilerek *Kaşkâ'î Şi'ri yâ Āsâr-i Şu'arâ-yi Kaşkâ'î* adı altında basılan eserin incelenmesi oluşturmaktadır. *Kaşkâ'î Şi'ri yâ Āsâr-i Şu'arâ-yi Kaşkâ'î* Kaşkay Türklerinin yazılı ve sözlü edebî kültürünü göstermesi açısından Türk edebiyatı tarihi araştırmaları için önemli bir yere sahiptir.

Kaşkay Türkçesinin manzum edebiyat malzemesini geniş ölçüde içinde bulunduran söz konusu eser, henüz hem edebî yönü hem de dil bilgisi özellikleri bakımından işlenmemiştir. Kaşkaylar hakkında yapılan araştırmaların genelde siyasal ve kültürel ağırlıklı olduğu; dil ve edebiyatı üzerine yapılan çalışmaların ise, yok denecek kadar sınırlı olduğunu göz önüne alırsak, Kaşkayların dil ve edebiyat özelliklerini kendi bünyesinde barındırıp onların kültürel yapısı, hayat felsefesi ve dünya görüşüne ışık tutan Şahbaz Şahbazî'nin hazırladığı bu çalışmanın, Türkoloji araştırmacıları tarafından ele alınıp incelenmesi gerekmektedir. Eserin tez konumuz olarak seçilmesinde bu eksikliğin önemli payı vardır.

Çalışmamızda, tarihsel ve karşılaştırmalı bir yöntem izlenilmiştir. İnceleme bölümlerinde görüleceği üzere, şiirlerin dil özellikleri incelenirken yer yer Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesiyle karşılaştırılmıştır.

“Bir Kaşkay Türk Şiiri Antolojisi: Kaşkâ'î Şi'ri yâ Āsâr-i Şu'arâ-yi Kaşkâ'î” adındaki tezimiz yedi bölümden oluşmaktadır:

Birinci Bölümde, Kaşkay Türklerinin kökeni, sosyal ve siyasal hayatı, nüfusu ve dili üzerine ana hatları ile durulmuştur. İkinci Bölümde, Şahbaz Şahbazî'nin hayatı ve onun hazırladığı *Kaşkâ'î Şi'ri* derleme kitabı hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Üçüncü Bölümde, Kaşkaylarda manzum edebiyat geleneğinin temsilcileri olan ve *Kaşkâ'î Şi'ri* kitabında yer alan şairlerin hayatı üzerine kısaca durulmuştur. Çalışmamızın Dördüncü Bölümünde, şiir metinlerinin ses ve imlâ özellikleri

incelenmiş, ünlü ve ünsüz düzenleri ve ses olayları araştırılmıştır. Beşinci Bölümde, eserin şekil bilgisi özellikleri incelenmiş ve eserde yer alan sözcüklerin yapım ve çekim bilgileri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Tezimizin Altıncı Bölümünde, eserin yazı çevrimli metni yer almaktadır. Bu bölümde şiirlerin başlığı altında orijinal metindeki sayfa numarasını belirtirken manzumelerin sırasını bildirmek için başlıkların önünde Roma rakamları ile kendi verdiğimiz numaralar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra nazım birimi dörtlük olan şiirlerde her dört mısradaki, nazım birimi beyit olan şiirlerde ise, her üç beyitte bir numara verdik. Yedinci Bölümde ise, kendi verdiğimiz şiir numaralarına göre eserin gramatikal dizini hazırlanmıştır. Tezin sonunda yararlandığımız kaynaklar ile Türkçe ve İngilizce özetler bulunmaktadır.

Yüksek lisans öğreniminde emeği geçen bütün değerli hocalarıma, özellikle de engin bilgileri ve bilimsel titizliğiyle yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Sayın Prof. Dr. F. Sema Barutcu Özönder'e içtenlikle şükran duygularımı sunarım.

Valiollah Yaghoobi

Ankara, 2011

İçindekiler

Önsöz	iv
İçindekiler	vi
Kısaltmalar ve İşaretler	xii
Eser, Dil, Lehçe, Ağız Adları ile Diğer Kısaltmalar	xii
Çevriyazı İşaretleri	xiii
Diğer İşaretler	xiv
1. Kaşkay Türkleri	1
1. 1. Kaşkay Türkleri	1
1. 2. Kaşkayların Tarihine Kısa Bir Bakış	4
1. 3. Kaşkayların Nüfusu	14
1. 4. Kaşkayların Sosyal Yapısı	17
1. 4. Kaşkayların Dili	20
2. Şahbaz Şahbazî ve <i>Kaşkâ'î Şi'ri</i> Derleme Kitabı	22
2. 1. Şahbaz Şahbazî	22
2. 2. <i>Kaşkâ'î Şi'ri</i> kitabı	27
3. Kaşkaylarda Manzum Edebiyat Geleneğinin Temsilcileri:	
<i>Kaşkâ'î Şi'ri</i> Şairleri	31
3. 1. Mirza Muhammed İbrahim Me'zûn	31
3. 2. Karakanlı Yusuf Ali Beg	32
3. 3. Karakanlı Hüsrev Beg	33
3. 4. Muhammed İbrahim	34
3. 5. Kul Oruc	34
3. 6. Bayatlı Hüseyin Ali Beg	35
3. 7. Rahimli Ni'metullah Beg	35
3. 8. Şaylı Ali	36

3. 9. Karaçaylı Mesih Han	36
3. 10. Hemrah	36
3. 11. Köroğlu	37
4. <i>Kaşkâ'î Şi'ri yâ Âşâr-i Şu'arâ-yi Kaşkâ'î Kitabı'nın</i>	
Ses ve Yazım Özellikleri	38
4. 1. Ünlüler	38
4. 1. 1. Ünlülerin Yazılış Özellikleri	38
4. 1. 2. Ünlüler	45
4. 1. 2. 1. Ünlü Uyumu	46
4. 1. 2. 1. 1. Kalınlık-İncelik Uyumu	46
4. 1. 2. 1. 2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	48
4. 1. 2. 1. 2. 1. Ünlüsü yuvarlak olan ekler	51
4. 1. 2. 1. 2. 2. Ünlüsü düz olan ekler	52
4. 1. 2. 1. 2. 3. Ünlüsü hem düz hem yuvarlak olan ekler	56
4. 1. 2. 2. Ünlü Değişmeleri	59
4. 1. 2. 2. 1. Darlaşma	59
4. 1. 2. 2. 2. Yuvarlaklaşma	60
4. 1. 2. 2. 3. Düzleşme	63
4. 1. 2. 2. 4. Ünlü genişlemesi	65
4. 1. 2. 2. 5. Ön damaksıllaşma	66
4. 1. 2. 2. 6. Art damaksıllaşma	69
4. 1. 2. 3. Ünlü türemesi	70
4. 1. 2. 4. Ünlü düşmesi	71
4. 1. 2. 5. Ünlü kaynaşması	72
4. 1. 2. 6. Ünlü ikizleşmesi	73
4. 2. Ünsüzler	73
4. 2. 1. Ünsüzlerin Yazılış Özellikleri	73
4. 2. 2. Ünsüzler	76
4. 2. 2 . 1. Türkçe Sözcüklerde Ünsüzler için Ayırıcı İşaretlerin Kullanımı	77
4. 2. 2 . 1. 1. Şeddenin Yazılış Özellikleri	77

4. 2. 2 . 1. 2. Sükunun Yazılış Özellikleri	78
4. 2. 2. 2. Ünsüz Uyumu	78
4. 2. 2. 3. Ünsüz Değişmeleri	79
4. 2. 2. 3. 1. Ötümsüzleşme	86
4. 2. 2. 3. 2. Ötümlüleşme	87
4. 2. 2. 4. Ünsüz Düşmesi	94
4. 2. 2. 5. Ünsüz Türemesi	96
4. 2. 2. 6. Ünsüz İkizleşmesi	97
4. 2. 2. 7. Ünsüz Yer Değiştirmesi	99
4. 2. 2. 8. Ünsüz Tekleşmesi	99
4. 2. 2. 9. Hece Düşmesi	100
4. 2. 2. 10. Ünsüz Benzeşmesi	100
4. 2. 2. 11. Benzeşmezlik	102
5. <i>Kaşkâ'î Şi'ri yâ Âşâr-i Şu'arâ-yi Kaşkâ'î</i> Kitabı Şiirlerinin Şekil ve Dizim Bilgisi Özellikleri	103
5. 1. Yapım Şekil Bilgisi	103
5. 1. 1. Yapım Ekleri	103
5. 1. 1. 1. İsimden İsim Yapım Ekleri	103
5. 1. 1. 2. İsimden Fiil Yapım Ekleri	111
5. 1. 1. 3. Fiilden İsim Yapım Ekleri	114
5. 1. 1. 4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri	121
5. 2. Çekim Şekil Bilgisi	129
5. 2. 1. İsim Çekimi	129
5. 2. 1. 1. Çokluk	130
5. 2. 1. 2. Hâl Ekleri	131
5. 2. 1. 2. 1. Yalın Hâl	131
5. 2. 1. 2. 2. İlgi Hâli	133
5. 2. 1. 2. 3. Belirtme Hâli	134
5. 2. 1. 2. 4. Yönelme Hâli	136
5. 2. 1. 2. 5. Bulunma Hâli	137

5. 2. 1. 2. 6. Ayrılma Hâli	138
5. 2. 1. 2. 7. Vasıta Hâli	139
5. 2. 1. 2. 8. Eşitlik Hâli	140
5. 2. 1. 2. 9. Yön Gösterme Hâli	141
5. 2. 1. 3. İyelik Ekleri	141
5. 2. 1. 3. 1. İyelikli Hâl Ekleri	146
5. 2. 1. 4. Sıfatlarda Karşılaştırma	151
5. 2. 1. 5. Aitlik Eki	152
5. 2. 1. 6. İsimlerin Yüklemlenmesi: Ek-fiil ve Bildirme Ekleri	152
5. 2. 1. 6. 1. Ek-fiil Olumsuzluğu	157
5. 2. 2. Fiil Çekimi	158
5. 2. 2. 1. Bildirme Kipleri	158
5. 2. 2. 1. 1. Geçmiş Zaman	159
5. 2. 2. 1. 1. 1. Belirli Geçmiş Zaman	159
5. 2. 2. 1. 1. 2. Belirsiz Geçmiş Zaman	163
5. 2. 2. 1. 4. Şimdiki Zaman	166
5. 2. 2. 1. 3. Geniş Zaman	169
5. 2. 2. 1. 5. Gelecek Zaman	174
5. 2. 2. 2. Tasarlama Kipleri	175
5. 2. 2. 2. 1. Şart	176
5. 2. 2. 2. 2. İstek	177
5. 2. 2. 2. 3. Emir	180
5. 2. 2. 2. 4. Gereklilik	184
5. 2. 2. 3. Birleşik Fiil Çekimleri	186
5. 2. 2. 3. 1. Hikâye	186
5. 2. 2. 3. 2. Rivayet	190
5. 2. 2. 3. 3. Şart	190
5. 3. Birleşik Fiiller	190
5. 3. 1. İsim+Fiil Birleşmeleri Yoluyla Birleşik Fiiller	190
5. 3. 2. Fiil+Fiil Birleşmeleri Yoluyla Birleşik Fiiller	194
5. 3. 2. 1. Olumlu Yeterlilik ve Olumsuz Yeterlik Fiili	194
5. 4. Bitmemiş Fiiller	195

5. 4. 1. İsim-fiiller	196
5. 4. 2. Sıfat-fiiller	198
5. 4. 3. Zarf-fiiller	203
5. 5. Zamirler	208
5. 5. 1. Şahıs Zamirleri	208
5. 5. 2. İşaret Zamirleri	211
5. 5. 3. Dönüştürme Zamirleri	212
5. 5. 4. Birliktelik Zamirleri	214
5. 5. 5. Soru Zamirleri	214
5. 5. 6. Belirsizlik Zamirleri	219
5. 5. 7. Bağlama Zamiri	221
5. 5. 8. Aitlik Zamiri	222
5. 6. Sıfatlar	222
5. 6. 1. Niteleme Sıfatları	222
5. 6. 2. Belirtme Sıfatları	223
5. 6. 2. 1. İşaret Sıfatları	223
5. 6. 2. 2. Sayı Sıfatları	224
5. 6. 2. 2. 1. Asıl Sayı Sıfatları	224
5. 6. 2. 2. 2. Üleştirme Sıfatları	227
5. 6. 2. 3. Soru Sıfatları	227
5. 6. 2. 4. Belirsizlik Sıfatları	228
5. 7. Zarflar	231
5. 7. 1. Zaman Zarfları	232
5. 7. 2. Yer ve Yön Zarfları	234
5. 7. 3. Tarz Zarfları	235
5. 7. 3. 1. Nitelik Bildiren Tarz Zarfları	235
5. 7. 3. 2. Durum Bildiren Tarz Zarfları	237
5. 7. 4. Miktar Zarfları	239
5. 7. 4. Soru Zarfları	240
5. 8. Edatlar	241
5. 8. 1. Çekim Edatları	241
5. 8. 2. Pekiştirme Edatları	245

5. 9. Bağlaçlar	246
5. 9. 1. Sıralama Bağlaçları	247
5. 9. 2. Denkleştirme-Karşılaştırma-Seçme Bağlaçları	249
5. 9. 3. Nöbetleşme Bağlaçları	250
5. 9. 4. Cümle Bağlayıcısı Niteliğindeki Bağlaçlar	251
5. 10. Ünlemler	258
5. 10. 1. İçe Dönük Ünlemler	258
5. 10. 2. Dışa Dönük Ünlemler	259
5. 10. 2. 1. Seslenme Ünlemleri	260
5. 10. 2. 2. Cevap Ünlemleri	261
6. Metin: Kaşka'î Şi'ri yâ Āsar-i Şu'arā-yi Kaşka'î	262
7. Dizin	361
Kaynaklar	640
Özet	646
Abstract	647

Kısaltmalar ve İşaretler

Eser, Dil, Lehçe, Ağız Adları ile Diğer Kısaltmalar

a	= <i>Kaşka'ri Şi'ri</i> mecmuasının birinci kitabının birinci kısmı
a.g.e.	= adı geçen eser
a.g.m.	= adı geçen makale
a.g.t.	= adı geçen tez
Ar	= Arapça
b	= <i>Kaşka'ri Şi'ri</i> mecmuasının birinci kitabının ikinci kısmı
bkz.	= Bakınız
BT	= Şair Beyât Oğlu'nun Türkçe şiirleri
Çev.	= çeviren
DLT	= <i>Dīvānu Luġāti't-Türk</i> , Bkz. ATALAY I-IV (2006); <i>Maḥmūd al-Kāşgarī Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luġāt at-Turk) I-III</i> , Bkz. DANKOFF R., J. KELLY (1982-1984-1985).
dn.	= dipnot
ED	= <i>An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish</i> , Bkz. CLAUSON (1972).
EŞ	= Şair 'Elî Şaylı'nın Türkçe şiirleri
ETü.	= Eski Türkçe
Fa	= Farsça
ĠT	= Şair Ġul Oruc'un Türkçe şiirleri
HT	= Şair Hemrâh'ın Türkçe şiirleri
ĤT	= Şair Ĥüsrov Beg'in Türkçe şiirleri
İT	= Şair Muḥammed İbrâhim'in Türkçe şiirleri
Krş.	= Karşılaştırmız.
KŞ	= <i>Kaşka'ri Şi'ri</i>
KŞI	= <i>Kaşka'ri Şi'ri</i> mecmuasının birinci kitabı
KŞII	= <i>Kaşka'ri Şi'ri</i> mecmuasının ikinci kitabı
KT	= Şair Köroġlı'nın Türkçe şiirleri
ĶT	= Şair Ķaraçaylı Mesîḥ Ĥan'ın Türkçe şiirleri
MT	= Şair Me'zün'un Türkçe şiirleri
NT	= Şair Né'meti'llâh Beg'in Türkçe şiirleri

OTWF	= <i>Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to the Lexicon I-II</i> , Bkz. ERDAL, Marcel (1991).
TDK	= Türk Dil Kurumu
Tr	= Türkçe
TTK	= Türk Tarih Kurumu
YT	= Şair Yūsuf Hüsrov'un Türkçe şiirleri

Çevriyazı İşaretleri

آ, ا	: a, ā	ز	: z
ا	: a, e, ê	س	: s
أ, َ	: e	ش	: ş
إ	: ê	ص	: ş
ؤ	: ê, ı, i	ض	: ž
ُ	: o, ö	ط	: ṭ
أ	: o, ö, u	ظ	: ẓ
أو	: ö	ء	: '̣
أو	: o, ö	ع	: '̣
او	: o, ö, u, ü	غ	: ğ
اي	: i	ف	: f
إى	: ı, i	ق	: ḳ
او	: o, ö, u, ü	ك	: k
ب	: b	گ	: g, ŋ
پ	: p	ل	: l
ت	: t	م	: m
ث	: ṣ	ن	: n
چ	: ç	نگ	: ŋ
ج	: c	و	: v, o, ö, u, ü
ح	: ħ	ۇ	: o, ö
خ	: ħ	ه, ه', ه	: h, e
د	: d	ى	: y, ı, i
ذ	: ẓ	ي	: i
ر	: r		

Diğer İşaretler

...	= Belirsiz sayıda harf ve sözcük eksikliğini gösterir.
<>	= Metne eklenmiştir.
[]	= Gramer tahlilinde, sesin söyleniş değerini gösterir. Dizin kısmında kelimelerin anlamını taşımaktadır.
(?)	= Şüphe belirtir.
//	= Fonem parantezi.
-	= Gramer tahlilinde fiil kökü, fiil köküne gelen yapım eki. Fiil ve isim tabanında çekim eki.
+	= Gramer tahlilinde isim kökü, isim köküne gelen ek.
*	= Tespit edilmemiş, tahmine dayalı şekil.
>	= Bu şekle girer.
<	= Bu şekilden gelir, bir dilden başka bir dile geçiş.
~	= Değişken şekil.
ā, a:	= Uzun a
è	= Kapalı e
ī, i:	= Uzun i
ū, u:	= Uzun u
X	= /ı, i, u, ü/ ünlü değişimlerini gösterir.
A, I, U	= Gramer tahlilinde sırasıyla /a, e/, /ı, i/, /u, ü/ ünlü değişimlerini gösterir.
G, K	= Gramer tahlilinde sırasıyla /g, ğ/, /k, k/ ünsüz değişimlerini gösterir.
F, İ, S	= Gramer tahlilinde sırasıyla Fiil, İsim, Sıfat.
AKK	= Akuzatif, belirtme durumu.
İye	= İyelik
T1K	= Teklik Birinci Kişi
T2K	= Teklik İkinci Kişi
T3K	= Teklik Üçüncü Kişi
Ç1K	= Çokluk Birinci Kişi
Ç2K	= Çokluk İkinci Kişi
Ç3K	= Çokluk Üçüncü Kişi
V	= Vokal

1. Kaşkay Türkleri

1. 1. Kaşkay Türkleri

Kaşkay, İran'ın güney ve güneybatı bölgelerinde yarı yerleşik yarı göçer yaşayan bir Türk topluluğunun adıdır. Kendileri tarafından Kaşkayî, Keşkai (قشقایى) biçimlerinde söylenen sözcüğün kökeni hakkında farklı görüşler vardır. İleri sürülen görüşlerin başlıcaları şöyle özetlenebilir:

Merdâni'ye göre *Kaşkayî* sözcüğü *kaş* ve *kayî* kelimelerinden meydana gelmiştir. Birinci parça olan *kaş* kelimesi iki esas anlama sahiptir. 1) alın; öncü, önde giden. 2) (قچ) kelimesinin tahrif edilmiş şekli olup bunun da iki anlamı vardır: a) koş, hızlı hareket et. b) koşucu, çabuk ve hızlı. İkinci parça olan *kayî* kelimesi, tarihçilerin ve dilbilimcilerin görüşüne göre, uzun zamandan beri Azerbaycan'da, Kafkasya'da, Türkiye'de, Çin'de, İran'ın güney bölgelerinde, Hazar denizi kıyılarında vb. yerleşmiş olan Oğuz Türklerinin 24 boyundan birinin adıdır. Bununla beraber *Kaşkayî* kelimesi şu iki anlama gelmektedir: a) öncü, akıncı, ilerici olan Kayı kabilesi. b) çabuk, hızlı ve hareketli Kayı aşireti.¹

Etonimin Türkçede 'at, koyun ve sığır gibi hayvanların alınıdaki akıtma' demek olduğu gibi Doğu Türkçesinde 'parlak' ve 'yiğit' anlamlarına da geldiği söylenmektedir. Ayrıca W. Barthold bu kelimenin Radloff lugatında 'alında beyaz nişan olan at' anlamına geldiğine işaret etmektedir.²

Kaşkay kelimesinin ilk defa Şah Abbas Safevî yönetiminde makam sahibi olan ve şah tarafından Fars'taki aşiretlerin hâkimi olarak atanan Câni Ağa Kaşkâi adından alındığına inananlar da var.³ Ayrıca *Kaşka* kelimesinin, XVI. yüzyılda Kırgızların beylerine verdikleri bir ad olduğu; bu rütbenin daha sonra Kalmıklar tarafından da kullanıldığı sözcüğün kullanım alanına işaret etmesi bakımından da dikkate değerdir.⁴

¹ MERDÂNİ, Esedullah, *Qaşqayı Sözlüğü*, Ensari yayınları, Kum 2007, s. 15; Temizel, Ali, "Esedullah Merdânî Rahimî, Qaşqayî Sözlüğü: Kaşkay Türkçesi-Farsça Sözlük", *Türkiyat Araştırmaları*, 24, Güz 2008, s. 473-479.

² YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, "Kaşkaylar", *Türk Kültürü*, 299, Mart 1988, s. 34.

³ KİYANİ, Menuçehr, *Tarih-i Mubarizat-i Merdum-i İl-i Kaşkai ez Safaviye ta Pehlevi*, Kiyanneş yayınevi, Şiraz 2006, s. 27.

⁴ BARTHOLD, Wilhelm, *Türk-Moğol Ulusları Tarihi*, Çev.: Hasan EREN, TTK yayınları, Ankara 2006, s. 27.

Kaşkayların ilk yurtlarının Doğu Türkistan'daki Kaşgar şehri olduğu ve onların Hülegü Han tarafından askerî birlik olarak Fars bölgesine getirilip daha sonra halk tarafından Türkân-i Kâşgarî (Kaşgar Türkleri) diye tanınmış oldukları söylenirken, Özbekistan'daki 'Kaşka Çay' ırmağı ile Azerbaycan'da bulunan 'Gaşgadağ', 'Gaşgameşe' ve 'Gaşgabulağ' yer adlarıyla bağlantılı olduğunu da ileri sürenler vardır.⁵

Kaşkayların nereden ve ne zaman geldikleri ve nasıl teşekkül etmiş olduklarının uzun bir tarihi vardır. Vaktiyle Anadolu, Kafkasya, Azerbaycan, Halacistan, Batı ve Doğu Türkistan'dan gelen birçok Türk boy ve topluluğun yanısıra Türk kökenli olamayan Lur, Kürd ve Şul gibi bazı küçük oymakları da kendi bünyesinde barındıran bu il birliğinin taşıdığı Kaşkay adının, onların hepsinin ikinci adı olduğu bilinen ve kesin bir gerçektir. Dolayısıyla, son yüzyıllarda bu adla ortaya çıkmış bir topluluk olan Kaşkayların, XVIII. yüzyıldan önceki kaynaklarda adına rastlanılmamış olmasının, onların son yüzyıllarda, yani yakın zamanlarda İran'ın güney bölgelerine geldikleri sonucu da çıkarılmamalıdır. Nitekim Sümer'in de bugünkü Kaşkay yurdunun Türk yerleşim tarihi açısından şu belirlemesi önemlidir: "1135 yıllarında Fars ülkesinde Salgurlar, Huzistan'da da Avşarlar yaşamakta idiler. Bunların buraya yakın zamanlarda Sir-Derya boylarından kopan bir Türkmen dalgası içinde geldikleri anlaşılıyor. Fars'taki Salgurlar, yukarıda zikredilen tarihten birkaç yıl sonra, bir ata-beğ devleti kurdular. Avşarlara gelince, onlar da Arslan-oğlu Yakub ile Şumla lakabı ile tanınmış Güç-Toğan oğlu Ay-Doğdu ve onun oğulları idaresinde Huzistan'a bir müddet hâkim oldular".⁶

Sümer Cengiz hareketinden sonra, Fars'taki Salgurlu hanedanının Cengiz devleti tabiiyetini kabul ederek varlığını 1286 yılına kadar sürdürdüğünü ve bu bölgede bulunan Türklerin (başlıca Halaçlar ve Türkmenler) Salgurlu devletinin ortadan kalkmasından sonra da kavmî varlıklarını devam ettirdiklerini, yine Çingizli devrinde Türkmenlerden bir topluluğun Kirman'da (siyasî bir kuvvet olarak) yaşamakta olduklarını belirtir.⁷ Orta Çağ'ın en büyük seyyahı ve *Rihlet-ü İbn-i Batûta* diye bilinen seyahat-nâmenin yazarı İbn-i Batûta, İran seyahatında, 1227

⁵ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 21.

⁶ SÜMER, Faruk, Oğuzlar, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı- Destanları*, A.Ü. DTCF yayınları: 170, 1972, s. 126-127.

⁷ A.g.e., s. 146.

yılında İsfahan'dan Şiraz'a gitmiş, Fars bölgesinin Deşt-i Rum mıntıkasında Türklerin yaşadığını kaydetmiştir. 1318 yılında Fars bölgesinde bulunan tarihçilerden İbn-i Şahab Yezdî de, *Cevâmi'ü't-Tevârih* adlı eserinde bölgenin Gendümân mıntikasının Türklerin yaylası olduğunu belirtmiştir.⁸ Kaşkay İli'nin meşhur ilhanı (reisi) Sövlütü'd-Dövl'e'nin ikinci oğlu Melik Mansur Han, Kaşkayların İslâm sonrası buhranlı dönemin İran'a gelen Türkleri olduklarını, Horasan'dan Sistan'a ve Kirman yolundan Fars bölgesine geldiklerini, daha sonraları ise güneyden yavaş yavaş kuzeye doğru Bahtiyarî ve mücaviri olan Acem Irakı'na yerleştiklerini belirtmektedir. Dolayısıyla, Melik Mansur Han, 1953'te M. T. Shooten'e verdiği bilgide de, Kaşkayların İran'a gelmelerinin, XIII. asırdaki Cengiz'in akınlarıyla alakalı olduğunu, bu akınlar sırasında Kaşkayların önce Kafkasya dağları eteklerine yerleştiklerini, sonradan Erdebil bölgesinde uzun süre kaldıklarını ve XVI. yüzyılın birinci yarısında Şah İsmail Safevî (1501-1524) tarafından Portekizlilerin İran körfezinden Fars vilayetlerine girmelerini engellemek için Fars'a göçürüldüklerini söylemektedir.⁹ Ayrıca, Melik Mansur Han 2001'de Kaşkay araştırmacısı Esedullah Merdâni'ye verdiği bilgide, Kaşkayların ilhan ailesinden kalan belgelere dayanarak, atalarının 800 yıl bundan önce Şiraz'ın İrem Bağı'nda¹⁰ ikamet ettikleri tespitinde bulunmuştur.¹¹ Kaşkay ilinin tanınmış diğer bir araştırmacısı Menuçehr Kiyani ise, 2001 baharında yaptığı saha araştırmasında, Kaşkay İli'ne dâhil Rahimlu tayfasının yayla mıntıkası olan Semirom'un Sertak bölgesindeki eski bir mezarlıkta, Kaşkaylara ait mezar taşlarına rastlamıştır. Mezar taşları üzerine oyulan ölüm tarihlerinden (Hicri 198 ile 501 yılları) hareket ederek Kaşkayların en az 600 yıl bundan önce Fars bölgesinde yaşadıklarını kanıtlamaktadır.¹² Esedullah Merdâni buna dayanarak, Kaşkayların İran'ın güney bölgelerinde bulunmalarını Selçuklular ve hatta Gaznelilerden önceki döneme rastgeldiğini belirtirken Kaşkayların iki asıl gruptan oluştuğunu açıklamaktadır: nereden ve ne zaman geldikleri bilinmeyen, fakat çok eskiden İran'ın güney bölgelerinde yerleşen ilk grup; daha sonra diğer çeşitli Türk boyları ve

⁸ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 22-24.

⁹ ÇELİK, Muhittin, *Kaşkay Türkçesi*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya 1997, s.4.

¹⁰ İrem Bağı, Selçuklular zamanından itibaren, Şiraz Türklerinin büyüklerinin oturduğu mekânmış.

¹¹ MERDÂNİ, Esedullah, a.g.e., s.19.

¹² KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 22.

topluluklarından İran'ın güney bölgelerine gelip birinci gruba karışan ikinci grup. Bununla beraber Esedulah Merdâni birinci grupla ilgili verdiği bilgide, Kaşkay ilinin merkezi sayılan Şiraz şehrinin, Kaçarlar döneminde, dört mahalleden oluştuğunu, Şiraz'ın dörtte birini kapsayan mahallelerden birinin Bayat Türklerine ait olduğunu, günümüzde ise, Şiraz şehrinin yaklaşık yüzde 25'inin Türklerden oluştuğunu söylemektedir.¹³ M. F. Köprülü ise, Kaşkaylar arasında bir topluluk teşkil eden Bayatlar hakkında, 'bunlar Şam Bayatı denilen garptan gelenler olmayıp, esasen eskiden beri İran'da yaşayan bir Türk aşiretinin bakiyesidir' diye söylemektedir.¹⁴

1. 2. Kaşkayların Tarihine Kısa Bir Bakış

Safevî devletinin kuruluşundan sonra (1501), 1503 yılında Şah İsmail (1501-1524) tarafından fethedilen İran'ın Fars vilayetinin valiliği, devletin kuruluşunda katkısı olan Zû'l-Kadr (Dulkadır) boyunun büyüklerine verilmiştir.¹⁵ Şah Tahmasb döneminde (1524-1576) de en müktedir boylardan biri olan Zû'l-Kadrların kalabalık kısmı yine Fars'ta oturuyordu.¹⁶ II. Şah İsmail ve Sultan Muhammed devirlerinde (1576-1587) Safevî devletinde önemli bir memuriyet olan mühürdarlık memuriyeti yine de bu boyun elinde bulunuyordu.¹⁷ Şah Abbas devrinde (1587-1628) de Fars vilayetinin valiliği bu boyun büyüklerinden olan İbrahim Han oğlu Yakub Beg'e verilmiştir (1587).¹⁸ Ancak Yakub Beg, aslında harem kadınlarından olan annesinin İbrahim Han ile evlenmeden önce gebe kaldığı ve dolayısıyla kendisinin şehzade olduğu iddiasını ileri sürerek Şah Abbas'a karşı ayaklandı. Bu davranıştan hoşlanmayan Şah Abbas ise, müsamahada bulunmayarak Yakub Beg ile Kaşkayların Farsımadan boyundan olan yardımcısı Ebu'l-Kasım Beg'i bertaraf etti.¹⁹ Hatta o daha da ileri gidip Zû'l-Kadr (Dulkadır) boyunun Fars vilayetinde kalabalık bir hâlde yaşamalarına son vererek onları İran içinde dağıttı.²⁰ Bundan sonra Şah Abbas bölgede yaşayan kabileleri özellikle Kaşkayları kontrolü altına alabilmek için kendi

¹³ MERDÂNİ, Esedullah, a.g.e., s.20.

¹⁴ BALA, Mirza, "Kaşkay" *İslâm Ansiklopedisi*, VI., Maarif Basımevi, İstanbul 1955, s.416.

¹⁵ SÜMER, Faruk, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s.48.

¹⁶ A.g.e., s.94.

¹⁷ A.g.e., s.145.

¹⁸ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 55.

¹⁹ A.g.e., s. 54-56.

²⁰ SÜMER, Faruk, a.g.e., s.148.

idaresinde makam sahibi olan Câni Ağa Kaşkâi'yi Fars'taki bütün boyların hükümrânlığına atadı.²¹ Câni Ağa Kaşkâi, insicamlı bir il birliğinin kurulabilmesini başardı. Bu tarihten itibaren Kaşkay il birliğinin varlığından söz edebiliriz.²² Böylece, Kaşkaylar Safevîler döneminde ilk kez ciddî olarak kendilerinden söz ettirmiş oldular.²³

Safevî devletinin çöküşünden sonra, XVIII. yüzyılın bütününde İran iç siyasetinde ve devlet üzerinde hâkim olma mücadelesi güçlü boyların kendi aralarındaki güç gösterileri ile sürülmüştür. XVIII. yüzyılda kısa süreli kurulan Afgan (1722-1729), Afşar (1729-1747) ve Zend (1750-1779) hanedanları arkasındaki boy desteği ve liderlerinin potansiyel yetenekleri ile ortaya çıkmışlardır.²⁴

1722'de İran şahlığını işgal eden Afganların Fars eyaletine saldırdıklarında, Kaşkaylar Şiraz'daki askerî güce yardımcı olarak Afgan ordusunun yenilip geriye çekilmesinde önemli bir rol oynamışlardır.²⁵

Afganların işgali sırasında, Horasan'daki Afşarların Kırklı oymağına bağlı Nâdir, Safevî tahtını ele geçirme mücadelesi veren II. Tahmasb'ın hizmetine girerek etrafına topladığı boy üyeleriyle, İsfahan'daki Afganları kovdu. Böylece 1722 senesinde II. Tahmasb'ı, Safevî tahtına çıkardı. 1727'de Tahmasb tarafından Mazenderan, Kirman ve Sistan valisi olarak atanan Nadir, Safevî devletinin eski topraklarının tamamen kurtarılmadan Osmanlı devleti ile anlaşma yapan Tahmasb'ı azlederek, henüz daha beşikte olan oğlu III. Abbas'ı şah yaptığını ve kendisinin de naib olduğunu ilan etti. İran'da siyasî nüfuzu daha da artan Nadir, nihayet bir kaç yıldan beri fırsat kolladığı saltanat tacına, 1736'da sahip oldu.²⁶ Kaşkaylar, Nadir Şâh döneminde, onun hâkimiyet sınırlarını genişletmek için Hindistan'a yaptığı seferlerde, önemli ve etkili bir mevkiye sahiplerdi.²⁷ Ancak daha sonra Nâdir şah Kaşkayların güçlenmesinden endişelenip onların gücünü kırmak amacıyla Rahimli

²¹ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 56.

²² A.g.e., s. 56.

²³ ATTAR, Aygün, *İran'ın Etnik Yapısı (Yakın dönem ve günümüzde)*, Divan yayıncılığı, Ankara 2006, s. 333.

²⁴ METİN, Celal, *Türk Modernleşmesi ve İran*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2006, s. 85.

²⁵ DORDARI, Novruz, *Tarih-e İctimai ve Siyasi-ye İl-e Bozorg-e Kaşkâi*, Kaşkâi yayınları, Şiraz 2009, s. 321.

²⁶ GÖMEÇ, Saadettin, "Safeviler-Afşarlar-Kaçarlar", *Türk Dünyası El Kitabı I*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları, üçüncü baskı, Ankara 2001, s. 459-472.

²⁷ DORDARI, Novruz, a.g.e., s. 324.

ve Şeşbeyli boylarını Horasan'a sürgün etmiştir.²⁸ Ayrıca Nadir Şah döneminde, Türk boylarının önemli kollarından biri olan ve daha önceki yüzyıllarda Türkistan'dan İran'a doğru gelerek Horasan ve Bahtiyârî bölgeleri ile İran'ın merkezî kısımlarında yerleşen İnallulardan yaklaşık 4000 aile, onun kayın biraderi Kabağ Kulu Han Kurd tarafından Fars bölgesine getirilmiştir. Asıl adı Muhammed 'Ali Beg olan Kabağ Kulu, İnallu oymağının Kurt obasından olup Nadir Şah tarafından Kabağ Kulu diye hitap edilmiştir. Nadir Şah tarafından Fars vilayetinin beğlerbeği olarak atanan Kabağ Kulu Han Kurd, o dönemde dağınık bir şekilde Fars, Buyurahmet ve Bahtiyârî bölgelerinde yaşayan Kaşkay ilinin oymakları ile başka yerlerden İran'ın Fars bölgesine göçen veya göçürülen diğer oymaklar ve kendisi ile birlikte getirdiği İnallu oymaklarını bir araya getirerek insicamlı bir il birliğinin kurulmasını başardı. Dolayısıyla, kardeşi Züleyha'nın Câni Han Kaşkâi oğlu Mustafa Kulu Han ile evlenmesi de bu birlikteliğin sağlanmasını daha da güçlendirdi (Kiyani 2006:66). Ancak mevki ve gücünden korkan Mirza İsmail Kelanter gibi Fars vilayetinin büyükleri tarafından çevrilen entrikalar sonucunda Kabağ Kulu Han Kurd, Nadir Şah'ın emriyle tutuklanır, Nadir Şah'a götürülürken işkence ile öldürüleceğini bildiğinden yolda intihar eder.²⁹

1747 yılında Nadir Şah'ın ölümünden ve onun kurduğu Afşarlı devletinin çöküşünden sonra İran'ın genelinde ortaya çıkan karışıklık sonucunda merkezî devleti ele geçirmek amacıyla aşiretler arasında çarpışmalar meydana geldi. İran'da başveren bu iktidar boşluğu döneminde, orta ve güney bölgelerde Nadir Şah'ın komutanlarından Kerim Han Zend ve Ali Merdan Han Bahtiyârî, Safevî hanedanından III. İsmail'i şah ilan ederler.³⁰ Ancak aynı dönemde Afganlı Azat Han, bölgeyi iyi tanıyan Fars'ın eski valisi Feth Ali Han Afşar'ı Kerim Han ile savaşmak için görevlendirir. Kerim Han ordusunu yenen Feth Ali Han Afşar, Genduman yolundan Bahtiyârî bölgesine kaçmayı başaran Kerim Han'ı yakalayamayınca Genduman bölgesinde Zend hanına katkıda bulunan Kaşkaylara sarıldırarak onlardan 2000 kişiyi öldürüp mal ve mülklerini yağmalar.³¹ Aynı zamanda güçlü bir şekilde Fars'taki aşiretlere hüküm sürmeyi başaran Haşim Han Bayat, Afganlı Azat Han'ın

²⁸ AHUR, Şerham, *İran'da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001, s. 26.

²⁹ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 63-72.

³⁰ ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s. 13.

³¹ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 74.

emriyle Kaşkay aşiretlerine saldırarak ilin başında bulunan Câni Han oğlu İsmail Han'ı kör eder.³² Ortaya çıkan şiddetli çarpışmaların sonunda, nihayet Kerim Han Zend, hem III. İsmail adındaki kukla hükümdarı hem de Ali Merdan Han Bahtiyârî gibi diğer rakiplerini bertaraf ederek İran'ın orta ve güney bölgelerinde Zend hanedanını kurar (1750-1794). Zend hanedanı döneminde -özellikle Kerim Han zamanında- Kaşkayların daha önceki dönemlerde defalarca dağılan ildeki birliktelikleri yeniden sağlar.³³ Kerim Han hâkimiyeti döneminde (1755-1779) reisleri II. Câni Ağa aldığı tedbirler sayesinde Zend hanıyla savaşmadıkları, dolayısıyla ona katkıda buldukları için Kaşkayların Zend sarayına yaklaşmalarını sağlar.³⁴ Câni Ağa, Kerim Han'ın emriyle Kaşkay ilinin ilk ilhanı olarak da resmen tanınır.³⁵ Şahlu oymağına mensup bu güçlü lider, kısa sürede Kaşkayları dağınkılıktan kurtarır, düzeni sağlar ve aşireti yeniden eski Türk devlet teşkilatına göre teşkilatlandırır.³⁶ Câni Ağa'nın oğulları Hasan Han ile İsmail Han da, Zend sarayında büyük hürmet görerek Kerim Han'ın danışmanlığı görevine kadar yükselirler. Ayrıca Kaşkayların bazı oymakları, Kerim Han'ın oluşturduğu ordu arasında yer alırlar.³⁷ Oberling, Nadir Şah zamanında Horasan'a göçürülen Kaşkayların Kerim Han'a mektup yazarak Fars'taki yurtlarına geri dönme isteğinde bulduklarını ve Zend hanının bunu kabul etmekle birlikte, onların o dönemde zorla alınan topraklarının da iade edilmesi gerektiğini yazmıştır.³⁸ Ayrıca bu dönemde, Kaşkay büyüklerinin Fars bölgesinde kervansaraylar, mescitler, hamamlar gibi çeşitli binalar yaptırma teşebbüsünde buldukları bilinmektedir.³⁹ Böylece Kaşkaylar Kerim Han döneminde güçlü ve düzenli bir il birliği kuruluşuna sahip olup kendilerini İran'ın genelinde tanıtmış olurlar. Kiyani, bu dönemden, Kaşkayların yaşadığı en huzurlu dönem olarak bahseder.⁴⁰ Ancak 1779'da Kerim Han'ın

³² M. Kahramani ve Oberling, İsmail Han'ın Afşarlar döneminde Nadir Şah tarafından kör edildiğini, *Ruznâme-yi Mirza Ahmeḫ* te ise, bu olayın Ali Merdan Han Bahtiyârî tarafından yapıldığını yazmışlardır. KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., 2006, s. 74.

³³ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 73.

³⁴ ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s. 14.

³⁵ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 76-79.

³⁶ YEŞİLBURSA, Behçet Kemal. "Kaşkaylar", *Türk Kültürü*, 299, Mart 1988, s. 37.

³⁷ ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s. 14-16.

³⁸ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 80.

³⁹ Günümüz Şiraz şehrinde, Kaşkay İlhanı Câni Ağa'nın yaptırdığı Mescid-i İlhanî, Hamam-ı İlhanî, Hüseyiniye-yi İlhanî ve Bağ-ı İlhanî bunun en belirgin örneklerindendirler. KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., 2006, s. 80.

⁴⁰ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 81.

ölümünden sonra, Zend sarayında makam sahibi olan İsmail Han ile Kardeşi Hasan Han Mutemidu's-Sultan'ın aleyhine çevrilen entrikalar, Kaşkay büyüklerinden endişelenen Zend şahlarının Hasan Han'ın ellerini kestirip İsmail Han'ı da işkence ettirmeleri ile sonuçlanır.⁴¹

Afşarlı devletinin çöküşünden sonra, Safevî devletinin kuruluşunda katkıda bulunan boylardan biri olan ve Safevîler zamanında da devlet hayatında önemli roller oynan Kaçarlar da, merkezî hâkimiyetin kendi hakları olduğunu ileri sürerek mücadeleye başlarlar.

1788 yılında Ağa Muhammed Han Kaçar, Zend hâkimiyetine son vermek ve Kaçar hâkimiyetini kurmak amacıyla Fars eyaletine saldırırsa da bunda başarılı olamaz. Bunun üzerine kendisi için tehlikeli gördüğü Zend yanlısı Kaşkay il birliğini dağıtmak ve yok etmek amacıyla Şiraz tarafından, Genduman'dan uzaklaşarak Kaşkayların önemli boylarının bulunduğu Hüsrev Şirin yaylasına saldırır. Ancak, bunu önceden haber alan Kaşkaylar, sürülerini dağa çıkararak orada topyekûn karşı koyup kendilerini savunurlar. Bir aylık süren bu çarpışmalar, Ağa Muhammed Han'ın geriye çekilmesiyle sonuçlanır.⁴²

1794'te son Zend şahı Lütfali Han'ı yenerek İran'ın güneyini ele geçirmeyi başaran Ağa Muhammed Han, 1795'te İran'ın tamamını ele geçirerek Kaçar ailesinin bir asrı aşkın sürecek hâkimiyetinin temsilcisi olur. Böylece, Zend hanedanının tesirinde kalan Kaşkaylar, ardından Kaçarlara boyun eğmiş olurlar. Zend hanedanı döneminde dinamik bir güç olarak ortaya çıkan Kaşkaylardaki il birliği, bu dönemde bozulup dağınık bir duruma gelir. Ayrıca, Kaçar Ağa Muhammed Şah'ın emriyle 2000 aile Bahtiyârî, 5000 aile ise, Veramin ve Mazenderan bölgelerine sürgün edilir.⁴³

Feth Ali Şah Kaçar'ın saltanat döneminde (1797-1834), Fars Bölgesinin veziri Hac Mirza Rıza Kulu Nevâî'nin aracılığıyla,⁴⁴ Ağa Muhammed Şah döneminde perişan bir duruma gelen Kaşkaylar, iyi karşılanırlar. Bunun sonucunda, 29 Mart 1819 tarihinde, dönemin Kaşkay reisi Câni Han, Feth Ali Şah tarafından

⁴¹ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 76.

⁴² A.g.e., s. 84; ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s. 84.

⁴³ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 88.

⁴⁴ Hac Mirza Rıza Kulu Nevâî'nin böyle bir teşebbüste bulunmasının sebebi, bölgedeki huzuru sağlamaktı.

Kaşkayların ilhanı olarak resmen tanınır.⁴⁵ Böylece Kaşkay ili tekrar eski konumunu elde edip İran'ın güneyinde birinci güç hâline gelmeyi başarır.⁴⁶ Ayrıca, Câni Han'ın oğlu Muhammed Ali Han ile bunun oğlu Cihangir Han'ın Kaçarlara damat olmaları,⁴⁷ Kaşkayların nüfuzlarının daha da artmasıyla sonuçlanır. Câni Han'ın ölümünden sonra (ölümü: 1823-1824), oğlu Muhammed Ali Han (ölümü: 1851-1852) Kaşkay ilinin ilhanı, kardeşi Muhammed Kulu Han (ölümü: 1867-1868) ise, ilbeyi olarak seçilir.⁴⁸

Muhammed Şah Kaçar döneminde (1834-1848), İlhan Muhammed Ali Han, H. K. 1252 (1836/1837) yılında kendisinden endişelenen şahın emriyle tutuklanıp Tahran'a götürülürken hep Tahran'da kalmak ve bir daha Kaşkay iline dönmek şartıyla serbest bırakılır. Böylece bu tarihten itibaren ilhan Muhammed Ali Han on üç yıl boyunca Tahran'da sürgün hayatı yaşar. Güçlü bir ilhan olmakla birlikte Kaçar döneminin en büyük ve tanınmış siyaset adamlarından biri sayılan Muhammed Ali Han, Muhammed Şah'ın ölümü ve ardından Nasireddin Şah'ın tahta oturması nedeniyle Fars vilayetinde meydana gelen karışıkları yatıştırmak için Şiraz'a döner. Ancak üç yıl sonra Şiraz'da vefat eder. İlhan Muhammed Ali Han'dan sonra, kardeşi Muhammed Kulu Han ilhan, oğlu Cihangir Han ise, ilbeyi olarak seçilirler.⁴⁹

Nasireddin Şah Kaçar döneminde (1847-1895), artık göz ardı edilemez bir güç olan Kaşkayların, İran'ın siyasî hayatına sömürgeci bir güç olarak dâhil olan İngilizlere karşı anti-emperyalist bir savaş açtığını görmekteyiz.⁵⁰ Bu dönemde, Kaşkaylar İlhan Muhammed Ali Han oğlu tuğgeneral Lütfali Han önderliğinde devlet güçleri ile birlikte, Bender Abbas şehrini işgal eden ve güney bölgelerinde bağımsızlık ilan eden Şeyh Sait Maskatî ile Şeyh Abdurrahman Keşmi'ye karşı savaşıyor, böylece bölgedeki bağımsızlığın yeniden sağlanmasını başarırlar. Ayrıca, Kaşkaylar tuğgeneral Cihangir Han önderliğinde, 1855 yılında gerçekleşen Herat fethinde, önemli bir rol oynarlar.⁵¹ Buna karşılık, İngiltere Hindistan'daki egemenliğinin korunmasında bir tehlike oluşabileceğini düşündüğü için, 1856 yılında

⁴⁵ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 89.

⁴⁶ AHUR, Şerham, a.g.t., s. 27.

⁴⁷ SÜMER, Faruk, "İran'da Yaşayan Türk Oymakları, Kaşgaylar", *Türk Kültürü*, 120, Ekim 1972, s. 16.

⁴⁸ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 90.

⁴⁹ A.g.e., s. 107, 114.

⁵⁰ AHUR, Şerham, a.g.t., s. 28.

⁵¹ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 118-120.

Herat'ı ele geçirme amacıyla İran'ın güney bölgelerini işgal etme teşebbüsünde bulunur. Bu savaşta, Kaşkaylar, İlhan Muhammed Kulu Han ile yeğeni tuğgeneral Lütfali Han önderliğinde, Tengistanlı ve Deştistanlı yerli halkı ile birlikte, İngiliz kuvvetlerine karşı koyup gösterdikleri bütün kahramanlıklara rağmen, İngiliz kuvvetlerine yenilirler.⁵² Bunun sonucunda, Fransa'nın aracılığıyla iki devlet arasında imzalanan bir anlaşmada, İran kuvvetleri Herat ve Afganistan'ın bağımsızlığını resmen tanımak, bu topraklardan geri çekilmek zorunda kalırlar.⁵³

Muhammed Kulu Han'ın ölümünden sonra oğlu Sultan Muhammed Han Kaşkay ilinin ilhanı olarak seçilir. Sultan Muhammed Han döneminde, 1871-1872 kıtlığından ve bu sırada vuku bulan salgın hastalıklardan fazlaca etkilenen Kaşkaylar büyük insan ve hayvan kayıplarına uğrarlar. Başlıca geçim kaynakları olan hayvanlarının telef olması, onları uzun yıllar zor hayat şartları ile karşı karşıya bırakır.⁵⁴ Bu zor durumlarda, yetkisizliği nedeniyle Kaşkay ilini yönetemeyen Sultan Muhammed Han'ın yüklendiği görevden geri çekilmesi ve aynı zamanda ilbeyi Cihangir Han'ın ölümü, Kaşkay il birliğinde iç çekişmelere sebep olur (Kiyani 2006:132). Şiddetlenen bu olaylar sonucunda, 5000 aile Bahtiyârî iline, bir o kadar da Hamse iline ve yaklaşık 4000 aile de köylere dağılırlar.⁵⁵

1876'da Mustafa Kulu Han⁵⁶ oğlu Darab Han Kaşkay ilinin 'ilbeyi', 1878'de ise, 'ilhan' görevini yüklenir. Böylece on beş yıl boyunca iktidarlı bir şekilde Kaşkay ilinin başında bulunur. Darab Han döneminde, Kaşkay il birliğinde bozulan düzenin yeniden sağlanması ve teşkilatlandırılması gerçekleşir.⁵⁷ Ayrıca, daha önce Bahityârîler tarafından işgal edilen Felard mıntukası da geri alınır.⁵⁸ Darab Han'ın ölümünden sonra (1892-1893), damadı Hac Nasrullah Han 'ilhan', onun oğlu İbrahim Han Es'edüs-Seltene ise 'ilbeyi' görevini üstlenirler. Ancak çok kısa bir dönemden sonra Nasrullah Han'ın hastalığı, oğlu İbrahim Han'ın da il yönetimindeki ilgisizliği, Darab Han'ın büyük oğlu Zargamud-Dövl'e'nin 'ilhan' olarak resmen tanınmasına neden olur. Yalnız, Zargamud-Dövl'e'nin de yetkisizliği, yerinin, güçlü

⁵² AHUR, Şerham, a.g.e., s. 28.

⁵³ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 120-130.

⁵⁴ YEŞİLBURSA, Behçet Kemal. "Kaşkaylar", *Türk Kültürü*, 299, Mart 1988, s. 37.

⁵⁵ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 132; ORHONLU, Cengiz "İran Siyasî Hayatında Kaşkaylar ve Oynadıkları Rol", *Türk Kültürü*, 56, Haziran 1967, s. 55.

⁵⁶ Mustafa Kulu Han, ilhan Câni Han oğludur.

⁵⁷ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 131-141.

⁵⁸ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 138.

ve kabiliyetli biri olan küçük kardeşi İsmail Han Sovletü'd-Dövl'e bırakmasına yol açar.⁵⁹

XX. yüzyıl başlarında, ilhan İsmail Han Sovletü'd-Dövl'e önderliğinde daha güçlü ve insicamlı bir şekilde ortaya çıkmış olan Kaşkaylar, İran'ın siyasî tarihinde gerçekleşen olaylarda önemli bir yer alırlar. Bu dönemde, İran'ın genelinde Kaçar hanedanının siyasî olarak yıpratılması; başta İngiltere ve Rusya olmak üzere, Batılı büyük siyasî güçlerin İran üzerindeki nüfuz mücadelesi; İran doğal kaynakları üzerinde bu güçler arasında süren çıkar çatışmaları ve sonucunda ekonomik nüfuzun tesisi ve iç karışıklığın oluşturulması söz konusudur.

1906 yılında, devlet ve sömürücü güçlere karşı, din adamları ve aydınların öncülük ettiği hürriyetçi hareketlerle gerçekleşen ve İran tarihinin dönüm noktası sayılan Meşrutiyet inkılabında Kaşkaylar büyük rol oynarlar. Kaşkaylar ilhan İsmail Han Sovletü'd-Dövl'e önderliğinde, hem İngilizler, hem de Kaçar hanedanı tarafından desteklenen Kavamü'l-Mülk önderliğindeki Meşrutiyet karşıtlarıyla Kudiyan bölgesinde savaşarak onları yenilgiye uğratırlar. Bu savaşta canını kaybeden Sovletü'd-Dövl'e'nin kayın biraderi Alemdâr Han Keşkûli, Fars bölgesindeki Meşrutiyet Harekâtı'nın ilk şehidi olarak anılır⁶⁰. Ayrıca, ilhan Sovletü'd-Dövl'e, İran'ın güney bölgelerinde Meşrutiyet Harekâtı'nı korumak ve Meşrutiyet aleyhtarlarına karşı bir güç oluşturabilme amacıyla 17 Mart 1910 tarihinde, diğer aşiret reisleri Şeyh Hazel ve Gulam Rıza Han ile üçlü bir ittifak anlaşması imzalar.⁶¹

I. Dünya Savaşı arefesinde Kaşkaylar maneviyat bakımından olduğu kadar, sayı ve silah bakımından da güçlü konumda idiler.⁶² Öte yandan aşırı bir İngiliz düşmanı olan ilhan Sovletü'd-Dövl'e'nin, İngilizler açısından büyük bir önem arzeden Fars bölgesi üzerindeki siyasî varlığı, onların İran'daki politikalarını engellemektedir. Bu yüzden, İngilizler bir türlü yola getiremedikleri ilhanı devirmeye karar verirler. Bunun için 1912 yılında İngilizler, İran hükûmetine onu azl ederek yerine İngiliz yanlısı olan, kendi topluluğunca sevilmeyen biri olan üvey kardeşi Ahmet Han Serdar Ehtişam'ı getirirler. Bu karar Kaşkayların yönetime karşı ayaklanmalarına neden olur. 1915 yılına kadar bir türlü durulmayan bu çatışmaların

⁵⁹ A.g.e., s. 141.

⁶⁰ A.g.e., s. 160-168.

⁶¹ A.g.e., s. 160-178.

⁶² YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, a.g.m., s. 37.

sonunda, İran hükûmeti, Sovletü'd-Dövl'e'nin ilhanlığını yeniden onaylamak zorunda kalır.⁶³

1914 yılına gelindiğinde İran, I. Dünya Savaşı'nın ortasında kalmış durumdadır. İran, I. Dünya Savaşı esnasında tarafsız kalmasına rağmen Rus ve İngilizlerin çekişme alanına dönüşür. Bunun üzerine, büyük bir çaresizlik içinde olanları seyretmekle yetinen hükûmet ve şah idaresi hariç, İran'ın her yerinde Rus ve İngilizlere karşı ciddî çatışmalar ve savaşlar yaşanır. Kaşkaylar ise, savaşın ilk günlerinden itibaren İngilizlere karşı savaşlar verirler. Kaşkaylar, 1918-1920 yılları arasında, ilhan Sovletü'd-Dövl'e'nin önderliğinde, Fars eyaletinin İngiliz işgalinden kurtulması için büyük kahramanlıklar gösterir, İngiliz askerî güçlerine büyük darbeler vurarak onların bölgeyi terk etmelerinde de büyük rol oynarlar.⁶⁴

1917'de Bolşevik İhtilali sebebiyle Rusların bölgeden çekilmesi üzerine 1919 tarihli antlaşmaya göre İran tamamen İngilizlerin kontrolü altına girer.⁶⁵ Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile İngilizlerin emriyle Vüsugü'd-Dövl'e başbakanlığında yeni bir hükûmet kurulur. Ancak Vüsugü'd-Dövl'e'nin, İngiltere ile "İran'ı Büyük Britanya Krallığı'nın sömürgesi" ilan eden anlaşmaya imza atması, İran halkıyla birlikte Kaçar Şahı Ahmet'in de büyük tepkisine neden oldu. Şah, hükûmeti istifaya zorlayınca, İngiltere Kaçarlar hanedanına son vermek için 1921 yılında bir darbe planlar. Bu darbe sonucunda Kaçar hanedanına son verilir ve İran'daki bin yıllık Türk hâkimiyeti de sona erer.⁶⁶ Böylece, İngiltere tarafından Seyyid Ziyaeddin devlet başkanlığına, Rıza Şah Pehlevi ise, savaş bakanlığına getirilir. 1923'te Rıza Şah Pehlevi İran başbakanı ilan edilir, Aralık 1925'te ise İran'ın idaresini ele alarak Pehlevi hükûmetini başlamış olur.

Pehlevi hükûmetinin kurucusu Rıza Şah döneminde (1921-1941), Kaşkaylar büyük kayıplara uğrarlar. 1930'lu yıllarda Kaşkaylar dâhil bütün aşiretler, Rıza Şah'ın onlara karşı uyguladığı 'zorla tehcir', 'il teşkilatını bozma' ve 'asimilasyon' politikalarına maruz kalırlar. Bunun üzerine, Kaşkaylar ve diğer aşiretler silahtan arındırılıp hükûmetin kontrolü altına alınır, birçoğu ise, yerleşik hayatı benimsemeye mecbur edilir. Bu dönemde İran Millet Meclisi'nin VIII. Dönem seçimlerinde Fars

⁶³ ATTAR, Aygün, a.g.e., s. 333-334.

⁶⁴ ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s. 17.

⁶⁵ BALA, Mirza, "Kaşkay", *İslâm Ansiklopedisi*, VI., Maarif Basımevi, İstanbul 1955, s. 414-417.

⁶⁶ ATTAR, Aygün, a.g.e., s. 88.

eyaletinin Cehrom bölgesi adına temsilci olarak katılan ilhan Sövletü'd-Dövlé ise, İngiliz baskısı sonucu Rıza Şah tarafından Tahran'da yakalanıp Kasr-i Kaçar zindanında 1932 yılında öldürülür.⁶⁷ Rıza Şah'ın tahttan indirilmesinden sonra (1941), bütün oymaklar hapisten çıkarılmış olan reislerinin idaresi altında kendi yerlerine döner, eskisi gibi yaylak-kışlak arasında mevsime tabi olan hayatlarına devam ettirmeye başlarlar.⁶⁸ Bu dönemde, ilhan Sövletü'd-Dövlé'nin en büyük oğlu Nâsır Han, hapishanede öldürülen babası yerine 'ilhan' olarak Kaşkayların yönetimini ele geçirir. Babası gibi güçlü bir lider olan Nâsır Han zamanında da, Kaşkaylar hızlı bir gelişme göstererek İran'da tekrar siyasi bir kuvvet olarak ortaya çıkarlar.⁶⁹

II. Dünya Savaşı yıllarında, İran İngiltere ve Sovyetler tarafından işgal edilir. Bu sırada Schulze ve Holts adlarındaki iki Alman ajanının, İngiliz-Rus baskısı altında, müttefiklere aleyhtar bir durum takınan Kaşkaylara sığınması, ortamı gerginleştirir.⁷⁰ Bunun üzerine İngiltere ve onun desteğiyle babasının kurduğu Pehlevi otoritesini ayakta tutmayı başaran Muhammed Rıza Şah, Kaşkayları ortadan kaldırmayı kararlaştırırlar. Böylece 1943 baharında Kaşkaylar ile hükümet kuvvetleri arasında silahlı mücadele başlar. Sömürüm'de son bulan bu savaşta büyük kayıplara maruz kalan hükümet Ağustos ayında Kaşkaylarla anlaşma yapmaya başvurur.⁷¹ Bunun sonucu, Kaşkayların isteklerine bir dereceye kadar olumlu bakılarak dostluk ilişkisi kurulur. 1944 baharında ise, Alman ajanları İngilizlere teslim edilirler.⁷²

1944'lü yıllarda, Kaşkaylar, İran'ın güney bölgelerindeki aşiretler arasında geniş çaplı bir sömürgecilik hareketine başlayan İran Komünist Partisi (Tûdeh)'yle açık bir mücadeleye başlamış olurlar.⁷³ Bunun üzerine, 1946 Eylül'ünde, Kaşkay ilhanı Nasır Han, Kaşkaylarla birlikte nüfuzlu Acem aşireti olan Bahtiyârîler ile Huzistan ve Basra körfezi kıyılarındaki birçok aşiretten, bir birlik meydana getirir. Bu birlik, komünist Tûdeh Partisine mensup olan bakanların kabine dışı

⁶⁷ ATTAR, Aygün, a.g.e., s. 336.

⁶⁸ ORHONLU, Cengiz, "İran Siyasi Hayatında Kaşkaylar ve Oyanadıkları Rol", *Türk Kültürü*, 56, Haziran 1967, s. 56.

⁶⁹ YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, a.g.m., s. 38.

⁷⁰ AHUR, Şerham, a.g.t., s. 35.

⁷¹ YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, a.g.m., s. 39.

⁷² ORHONLU, Cengiz, a.g.m., s. 58.

⁷³ YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, a.g.m., s. 39.

bırakılmaları, güney eyaletleri için mahallî bir özerklik ve onlar için parlamentoda temsilci sayısının artırılması isteğinde bulunurlar.⁷⁴

Kaşkaylar, 1950’li yıllarda başbakan olan Dr. Musaddık’ın petrolü İngilizler ve Ruslardan alması ve petrol sanayisinin millîleştirilmesi politikasını desteklerler.⁷⁵ Ancak 1953 yılında Musaddık’ın bir darbeyle indirilmesi, ardından 1956 yılında Kaşkaylara karşı Muhammed Rıza Şah’ın başlattığı politikalar çok sayıda Kaşkay’ın (Kaşkay reisleri ve aileleri) ülkeyi terk etmesi, bazılarının Pehlevi ordusu karşısında savaşıp ölmesi, büyük bir kısmının da yerleşik yaşamı benimsemesi ile sonuçlanır.⁷⁶ Özellikle, Kaşkaylar için tam bir kâbusa neden olan ve “Ak Devrim” adıyla başlanan toprak reformu, onların zayıflamasını ve ilin geleneksel idarî sisteminin ortadan kaldırılmasını şiddetle hızlandırır.

1979 yılında, İran İslam Cumhuriyeti kurulunca Muhammed Rıza Şah döneminde İran’ı terk etmek zorunda kalan ilin büyükleri ve aileleri, tekrar İran’a dönerler. İlin büyükleri, yeni rejimin yöneticilerine yardımcı olmaya hazır olduklarını bildirirler. Ancak bu fikir birliği uzun sürmez. Kaşkaylar ile hükûmetin yöneticileri arasında çarpışmalar meydana gelir. Ve nihayet 1982 yılında Hüsvrov Han’ın idam edilmesi ile sonuçlanır.⁷⁷

Bugün Kaşkay Türklerinin geleneksel idarî sistemi tamamıyla yıkılmış ve birçok Kaşkay Türkü yerleşik hâle gelmiştir.

1. 3. Kaşkayların Nüfusu

Kaşkayların gerçek sayılarına dair İran’ın resmî kaynaklarında kesin bir bilgi bulmak oldukça zordur. Gayriresmî sayılara baktığımızda da, tahminlere dayalı çelişkili rakamlar bulunmaktadır. Ayrıca, günümüzde Kaşkayların büyük bir kısmının yerleşik hayata geçmesi durumu ise, onların gerçek nüfusu hakkında doğru bir sayı vermeyi daha da zorlaştırmıştır. Bu yüzden, biz burada günümüze kadar Kaşkayların nüfusu hakkında verilen sayıların özetini aktarmakla yetindik:

Kaşkayların nüfusu hakkında ilk olarak seyyahlardan Dupré bilgi vermektedir. Dupré 1809 yılında Kaşkayların 12.000-15.000 kişi olduklarını

⁷⁴ ORHONLU, Cengiz, a.g.m., s. 59.

⁷⁵ ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s. 18.

⁷⁶ ATTAR, Aygün, a.g.e., s. 337.

⁷⁷ ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s. 19.

bildirmektedir.⁷⁸ Lady Sheil (XIX. yüzyıl ortası) onların 30.000-40.000 çadırdan müteşekkil bulduklarını yazmaktadır.⁷⁹ Cruson'a göre, Kaşkayların nüfusu 1870'te savaş hâlinde 120.000 süvari çıkararak 60.000 aileden ibaret idi. 1871-1872 yıllarında ortaya çıkan kıtlık felaketi sonucunda, Kaşkay nüfusunun 25.000 aileye düştüğü tahmin edilmiştir. Cruson 1889'daki seyahati esnasında bunların sayısını 10.000-12.000 aile olarak tahmin etmekte idi. 1894'te Kaşkay ilinden geçen Tumanskiy 12.000 aile olduklarını Kaşkayların kendilerinden duymuş ise de, bizzat Kaşkay reisleri bunu 24.000 aile olarak göstermişlerdir. B. V. Miller'in verdiği 1906 yılına ait rakamlara göre, 35.000 aile olarak gösterilen Kaşkayların, 1914'te diğer seyyahlar tarafından, 55.000 aileden ibaret oldukları tespit edilmiştir. Bunlar aynı senede 20.000 savaşçı çıkarmakta idiler. Birinci Dünya Savaşı sırasında, kendileri ile savaş hâlinde iken yazdığı, özellikle istatistik bakımından çok noksan olduğuna şüphe bulunmayan eserinde İngiliz generali Sir Perey Sykes, Kaşkayları 130.000 tahmin etmiştir. Birinci Dünya Savaşına tekaddüm eden yıllara ait Türk kaynaklarında, Kaşkay Türkleri 350.000 olarak gösterilmiştir. 1953'te ise, İran başbakanı Muhammed Musaddık'ı, Muhammed Rıza Şah'a karşı savunmak için 70.000 süvari çıkardıkları tespit edilmiştir.⁸⁰

G. Demorgny'nin 1913'te Kaşkaylar ile ilgili yayınladığı bir yazısında, onların 64.300 hane olduklarını kaydeder. Kaşkayların o tarihte 19.000-20.000 süvari asker çıkardıkları da yine aynı yazıda kaydedilmiştir.⁸¹

1908-1922 yıllarında Fars eyaletinin valisi görevinde bulunan Mirza Abdülhüseyin Fermanferma tarafından ortaya çıkarılmış bir belgede, Kaşkayların nüfusu, 18.050 hane olarak gösterilmiştir.⁸² Ancak bu sayı bütün Kaşkay tayfalarını kapsamamaktadır.

İranlı araştırmacılardan Mesud Keyhan, 1932'de Kaşkayların nüfusunu 30.330 hane, M. Behmen Begi 1945'de 20.000-30.000 hane arasında, Razmara ise, Kaşkayların 14.000 hane olduklarını belirtmiştir.⁸³ Bunların sayısına ilişkin en yüksek rakamı M. Keyhan (150.750), en düşük sayıyı ise Razmaran (70.700)

⁷⁸ NASİRİ TAYYEBİ, Mansur, *Neghsh-e Ghashghaiha Der Tarikh ve Farhange İran*, Tahran 2009, s. 34.

⁷⁹ SÜMER, Faruk, a.g.m., s. 16.

⁸⁰ BALA, Mirza, a.g.m., s. 414-415.

⁸¹ ORHONLU, Cengiz, "Kaşkaylar", *Türk Kültürü*, 54, Nisan 1967, s. 33.

⁸² DORDARI, Novruz, a.g.e., s. 44-48.

⁸³ YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, a.g.m., s. 35.

vermiştir.⁸⁴ 1955-1958 yılları arasında Kaşkayların nüfusuyla ilgili verilen rakamlar ise şöyledir: Kaşkay ilhanı Melik Mansur Han'a göre, 1955'te nüfusları 400.000'dir. Fakat aynı yılın İran resmî kaynaklarına göre, 300.000'dir. Fransız dokümanlarına göre, 350.000, Naraghi'ye göre, 400.000 ve Sovyet kaynaklarına göre de 600.000'dir.⁸⁵

1995'te göçeri ve yerleşik bütün Kaşkay Türklerinin nüfusu, 860.000 bin olarak tahmin edilmiştir.⁸⁶ Fakat bütün bunlara rağmen, bazı Kaşkay araştırmacıları, günümüzde konar-göçer yaşayanlar ile yerleşik hayata geçen Kaşkayların nüfusunun 3 milyon civarında olduğu tahmininde bulunurlar.⁸⁷

1988'de İran İstatistik Merkezi tarafından İran göçerilerinin sosyo-ekonomik nüfus sayımı ile ilgili ortaya konulan son resmî belgede, Kaşkay konar-göçerlerinin nüfusu 112.430 kişi olarak gösterilmiştir. Bu sayıdan 56.842 kişi erkek, 55.588 kişi ise kadın olarak tanıklanmıştır. Bu nüfus sayımına göre, 1988'de Kaşkay ilinin 6 büyük tayfa ve 651 bunku (Kaşkay ilinin en küçük göçeri birimi)dan oluştuğu belirtilmiş, Kaşkay konar-göçerlerinin İran göçerilerinin % 9.4 ailesini ve % 9.8 nüfusunu teşkil ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca Kaşkay ili nüfusunun % 49.1'i (0-15) yaş grubu, % 48.1'i (15-64) grubu ve % 2.8'i de (64'ten yukarı) grubundan oluştuğu belirlenmiştir. 1988 nüfus sayımına göre, konar-göçer yaşayan Kaşkayların, aile ve nüfus sayısı aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir⁸⁸:

Tayfa	Bunku	Aile	Nüfus		
			Bay	Bayan	Bay-Bayan
6	651	16891	56842	55588	112430

1988 nüfus sayımına göre, konar-göçer yaşayan Kaşkayların aile ve nüfus sayısı

⁸⁴ ATTAR, Aygün, a.g.e., s. 332.

⁸⁵ YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, a.g.m., s. 36.

⁸⁶ DORDARI, Novruz, a.g.e., s. 49.

⁸⁷ KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 45; MERDÂNİ RAHİMİ, Esedullah, a.g.e., s. 25.

⁸⁸ DORDARI, Novruz, a.g.e., s. 49-50.

1. 4. Kaşkayların Sosyal Yapısı:

Kaşkay sosyal yapısında boy (tayfa) kimliğinin önemli bir yeri vardır. Kaşkay ili, ‘tayfa’lara, tayfalar ‘tire’lere, tireler ‘bunku’lara ayrılmaktadır. Kaşkay ilinin bu sosyal ve idarî yapısını oluşturan teşkilatını aşağıdan yukarıya, yani bunkulardan il’e kadar şu şekilde açıklayabiliriz:

Bunku: Aralarında akarabalık bağı olan bir kaç aileden oluşup küçük, bağımsız birliklerdir. Küçük sosyo-siyasal bir birlik olan bunkular birlikte hareket edip ortak otlaklara sahiplerdir.⁸⁹

Tire: Aralarında akarabalık, arkadaşlık, mal ve mülk ortaklık ilişkisi olan bir kaç bunkudan meydana gelir. Sınırları belli, ortak bir bölgede yaşayan tireler, beraber birlikte göç ederler.

Tayfa: Bir kaç tireden meydana gelir.

İl: Belli coğrafya sınırlarına, ortak gelenek-görenekler ile dil birliğine sahip çeşitli tayfalardan meydana gelir.⁹⁰

İran İslam Devrimi’nden önce, ilin başında belli bir aileden gelen *ilhan* var idi. İlhanın oğlu ve kardeşi gibi en yakın akrabalarından biri de *ilbeyi* unvanıyla ona yardımcı olarak seçilirdi. Kaşkay birliğine dâhil her tayfanın başında *kelanter*, tirelerin başında da *kethûda* unvanlı reisler bulunmaktaydı. Sıra bunkulara gelince onların başında ise, *aksakal* var idi. Ancak, Hem Pehlevi hem de İran İslam Cumhuriyeti dönemlerinde göçerlik ve hanlıklara karşı uygulanan politikalar sonucunda bugün Kaşkayların geleneksel idarî yapıları tamamen yok olmuştur. İran’da bütün aşiretlerin tire-tayfa işleri devletin resmî kurumları *Şura-yı Eşayeri*, *Basic-i Eşayeri* ve *İntizamât-ı Eşayeri* adlı kurumlarca yürütülmektedir. İran İslam Devrimi sonrası kurulan *Sazeman-ı Umur-ı Eşayir* (1981) ve *İttihadiyeha-yi Merkezi-yi Teavuniha-yı Eşayiri-ye İran* (1989) gibi kurumlarda aşiret yapısını çözme yönünde kurulan merkezî yapılarıdır.⁹¹

Kaşkaylarda tayfaların sayısı hakkında çeşitli görüşler vardır: E. Razmaran eserinde Kaşkay elinin 27 boy ve 190 uruktan/tireden oluştuğunu belirtmektedir. M. H. Fesaî’ye göre 66 boy ve uruk, M. Keyhan’a göre 89 boy ve urukları, B. M.

⁸⁹ Bunkulara, *oba* adı da verilmektedir.

⁹⁰ KİYANİ, Menuçehr, *Siyeh Çadorha*, Kiyanneşr yayınları, Şiraz 2009, s. 276-280.

⁹¹ BARUTCU ÖZÖNDER, Sema, “İran ve Türkler”, *KÖK Araştırmaları*, C. 4(1), Ankara 2002, s. 104.

Behmenbeyi'ye göre, 5 boy ve bunlara bağlı 138 urukları bulunmaktadır.⁹² M. Kiyani ise, Kaşkay İli'nin 6 büyük ve 6 küçük tayfa ile 250'yi aşkın tireden meydana geldiğini belirtir. Biz burada M. Kiyani'nin çıkardığı listeyi aktarmakla yetineceğiz. Buna göre Kaşkay İli altında birleşen tayfalar toplamda 12'den ve onlara bağlı 250'yi aşkın tireden oluşmaktadır:

1. Dereşûri (Şordereli) Tayfası: Kışlakları Geçsaran, Kazerun, Bibi Hekime ve Mahur etrafı; yaylaları ise, Semirom, Bruçen ve Şehrıza (Kamşe) bölgeleridir. Bu tayfa toplam 41 tireye ayrılmaktadır. Şordereli tayfasının en önemli tirelerini şu şekilde sıralamak mümkündür: *Venda, Behram Keyhalı, Teyibli, Oruclu, Kurd, Telebazlı, Zeylablı, Karaçaylı, Canbazlı, Şahin Keyhalı, Kara Geççili, Nedirli, Amele Ayaz Keyha, Nerreli, Arablı, Aşırılı, Ali Merdanlı, Lek, Kırmızı, Karakanlı, Hacı Memedli, Osmanlı, Çahardeh Çerik (Ondört Çerik), Zengene, Sadat, Ejderli, Arıhlı, Çarıklı, Ahenger (Demirçi), İmanlı, Kerimli, Nasır Keyhalı, vb.*

2. Büyük Keşkûli (Keşküllü) Tayfası: Yaylaları Erdekan, Kemher ve Kakan çevresi ile Şiraz'ın kuzey batısındaki bölgeleri kapsar, kışlakları ise Kazerun, Geçsaran ve Mahur'un çevresinden oluşmaktadır. Bu tayfa kendi adı altında 57 tireyi birleştirmektedir. Önemli tireleri şunlardır: *Bigdilli (Beydilli), Sülüklü, Oryat, Ferhadlı, Ala Koyunlu, Cerkanlı, İpekli, Ağaçeri, Genceli, Dizcanlı, Karagözlü, Çahardeh Çerik (Ondört Ordu), Guştasb Hanlı, Ali Askerli, Safi Hanlı, Venda, Arıhlı, Göyçeli, Dede keyi (Dede Kayı), Kasımlı, Karaçaylı, Teyibli, İmanlı, vb.*

3. Küçük Keşkûli (Keşküllü) Tayfası: Yaylaları Fars eyaletinin kuzey yükseklikleri, özellikle Erdekan'ın çevresidir. Kışlakları ise, Firuzabad, Kır ve Karzin, Hengam ve Zahrube'nin çevresidir. En önemli tireleri şunlardır: *Kirmanlı, Zerger, Oryat, Lur, Kohva, Filvend, Lek, Alivend, Bollu, Nefer, Karagözlü, vb.*

4. Farsimedan Tayfası: Yaylaları Dena Dağı'nın etekleri (Padena), Semirom'un güney kısımları; kışlakları ise, Kazerun, Hüseyinabad ve Sermeşhed'in çevresidir. Farsimedan tayfası, 21 tireye sahiptir. Bunların en önemlileri şunlardır: *Kasımlı, Kara Mirşamlı, Cama Buzurglu, Kurranlı, Zohrablı, Doğanlı, Yandıranlı, Ay Batanlı, Merdanlı, Şeybanlı, Maçanlı, Ovlad, Lek, Şabankara, Gurcanlı, Tevabe, Kelbali, Dengizli, Arab, Amele, Moğanlı, Lur, Buger, Behlullu, Tevelli, Tatabeyli, Bedirbeyli, vb.*

⁹² AYGÜN, Attar, *İran Etnik Yapısı*, Divan yayınları, Ankara 2006, s. 329.

5. Şeşblûki (Altı Bölüklü) Tayfası: Yaylaları Serhad-i Çahardange; Abade ve İklid çevresidir. Kışlakları ise, Ferraşbend çevresi ile Dehrem, Buşehr ve Deşt-i Peleng'dir. Bu tayfaya bağlı toplam 70 tire bulunmaktadır. En önemlileri şunlardır: *Dokkuzlu (Ağaçeri, Abadçı, Erağlı, Mürşüdlü, Cihangirli, Davudlu, Seferli, Daşdemirli, Hacı Veysli), Şorbahorlu, Kacarlı, Kurd, Çormayılı (Çarmahallı), Şamlı, Köleli, Eli giyeli, Dostmehedli, Kohu (Dağlı), Heybetli, Kara yarlı, Ahenger (Demirçi), Caferli, Behlullu, Arabçırpanlı, Arıhlı, İslamlı, Rahimli, Alemdarlı, Bolverdi, Amele, Arapşallı (Arapşamlı), vb.*

6. Amele Tayfası: Bu tayfa, İlhan'ın hizmetinde bulunduğu için Amele (hizmetçi) diye adlandırılmıştır. Çeşitli tire ve bunkulardan oluşan Amele tayfası, aslında, İlhan başta olmak üzere, Kaşkay İlinin siyasî-askerî gücüdür. Amele tayfasına bağlı 42 tire bulunmaktadır. En önemli tireleri şunlardır: *Nefer, Şulu, Emirsalarlı, Malahmedli, Muhtarhanlı, Söhrabhanlı, Şabankara, Behmenbeyli, Teyyibli, Bayat, Sarrılı, Lur, Borbor, Kadırlı, Kızıllı, Sekkiz, Cavidli, Bolverdi, Gellezen, Çigini, Kutulu, Ardkepan, Zerger, Albekelli (Alvekelı), Lek, Venda, Buger, Mehterhanlı, Ak Behi, Kara Behi, Cama Buzurglu, Kurranlı, Tevelli, Deremeli, Demirçomaklı, Kurra Kanlı, Kula Siyah (Karapapaklı), Behlullu, Kocabeyli, Akkoyunlu, Miçek, Caferbeyli, Bollu, Gerrayı, Aslanlı, İslamlı, Yalamalı (Yelemeli), İnaklı (Eynaklı), Şahılı, Aşıklar, Musullu, vb.*

Diğer altı tayfa ise, vaktinde Kaşkay İli'nin en büyük tayfalarından biri sayılmışlarsa da günümüzde, nüfus azalması ya da sosyal-siyasal etkenler yüzünden zayıflamış küçük tayfa ve tireler şeklinde varlıklarını devam ettirmektedirler. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

7. Karaçaylı Tayfası: Yaylaları Dena Dağı'nın etekleri, kışlakları ise, Kazerun çevresidir. En önemli tireleri şunlardır: *Tuslu, Çahardange, Hanahmedli, Germisirli, Celli, Kuruş, Kürdlü, Cavidli, Malahmedli, vb.*

8. Safihanlı Tayfası: Yaylaları Serhad-i Çahardonge yani Abade ve Sedde'nin çevresi, Kışlakları ise, Ferraşbend etrafıdır. Bu tayfanın en önemli tireleri şunlardır: *Alikürdlü, Memmedzamanlı, Zeylalı, Alizarlı, Kellehorlu, Hoşablı, Kırmızı, Hancerli, Keremli, Göyçeli, vb.*

9. Caferbeyli Tayfası: Yaylaları Şehreza (Kamşe) çevresi, Cesr-i Esferayin ile Semirom bölgeleridir. Kışlakları Bulûk-i Efrez'dir. Zamanında büyük bir tayfa olan

Caferbeyililerden günümüzde bir kaç tire kalmaktadır. Bu tireler hakkında bilgi verilmemiştir.

10. Nemedi Tayfası: Yaylaları Semirom-i Olya ve Şeşnahiye mıntıkları, kışlakları ise, Firuzabad ve Ferraşbend'in etrafıdır. En önemli tireleri şunlardır: *Karadeli, Erağlı, Tevayef (Tayfalar), Dayılar, vb.*

11. İğdir Tayfası: Yaylaları Serhad-i Çahardange'nin yükseklikleri, özellikle Deşt-i Bekan bölgesi olup kışlakları ise, Hunc-i Laristan mıntıkasıdır. En önemli tireleri şunlardır: *Şekerli, Emirli, Arablı, Filli, Erağlı, Amele, Karahanlı, Karakoyunlu, Mirzahanlı, vb.*

12. Rahimli Tayfası: Yaylaları Semirom, Hena ve Serhad-i Çahardange olup kışlakları ise, Deştistan ve Ferraşbend'in Buşgan bölgeleridir. En önemli tireleri şunlardır: Kışlaklı, Begler, Hacılı, Bünyadlı, Rızahanlı (Rızakanlı), Merdanlı, Leşeni, Takibeygli, Moğanlı, *vb.*⁹³

1. 5. Kaşkayların Dili

Cevat Heyet'e göre, Kaşkay Türkçesi, Azerbaycan Türkçesinin bir kolu olup, Kaşkay aşiretinin ana dilidir.⁹⁴ Talat Tekin de, Kaşkay Türkçesini, Azerbaycan lehçe ve ağızları içinde yer verir.⁹⁵ Gerhard Deorfer ise, Kaşkay Türkçesini, Güney Oğuz Grubu içerisinde diğer Orta İran'daki Türk gruplarıyla aynı kategoride değerlendirmiştir.⁹⁶

İslam Ansiklopedisi'nde de, Kaşkayların dili, Güney Türkçesi grubuna dâhil olduğu yazılırken, asırlar boyunca İranî ve Arap unsurlar ile aynı bölgede yaşayan Kaşkayların dilinin yabancı tesir altında kaldığı, özellikle yerleşik hayata geçenlerin ağızlarında Farsçanın etkisinin hissedilmeye başladığı söylenmektedir.⁹⁷

Kaşkay Türkçesi üzerine çalışan Muhittin Çelik ise, Kaşkayların konuştuğu dilin, çeşitli Türk lehçe ve şivelerinin karmaşığı (özellikle Oğuzca ağırlıklı) olduğunu belirtmektedir.⁹⁸

⁹³ KİYANİ, Menuçehr, Siyeh Çadorha (Kara Çadırlar), Kiyanneşr yayınları, Şiraz 2009, s. 270-275.

⁹⁴ HEYET, Cevat, *Türk Dilinin ve Lehçelerinin Tarihi Seyri*, Çev.: Mürsel Öztürk, TDK yayınları, Ankara 2008, s. 295.

⁹⁵ TEKİN, Talat, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Şafak Matbaacılık, Ankara 1995, s. 57.

⁹⁶ JOHANSON, Lars, *The Turkic Languages*, published by Routledge, 1998, s. 274

⁹⁷ BALA, Mirza, "Kaşkay" *İslâm Ansiklopedisi*, VI., Maarif Basımevi, İstanbul 1955, s. 414-417.

⁹⁸ ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s. 7.

Bizce, Kaşkay Türkçesi çok yakın bağları bulunduğu Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi ile birlikte, Oğuz Türkçesini oluşturan lehçelerden biridir.

2. Şahbaz Şahbazî ve *Kaşkâ'i Şi'ri* Derleme Kitabı

2. 1. Şahbaz Şahbazî⁹⁹

Kaşkâ'i Şi'ri Derleme Kitabı'nın naşiri Şahbaz Şahbazî, 1930 yılında doğdu. Ailesi Kaşkay iline dâhil Amele tayfasının Borbor tiresine bağlıdır.¹⁰⁰ Dönemin Kaşkay ilhanı (reisi) yanında özel memur olarak hizmette bulunan babası, tanınmış ve saygı değer bir kişiliğe sahip olduğu için oğlu Şahbaz'ın, ilhan çocuklarıyla beraber öğretmen Mulla Kurban yanında medrese öğrenimi görmesini sağladı.¹⁰¹ Bu sırada, Şahbaz Mulla Kurban'dan güzel yazma sanatını da öğrenmeye başladı. Başarılı ve yetenekli bir öğrenci olan Şahbaz Şahbazî, daha sonra, Mulla Muhammed Hasan yanında derslere devam etti. Bu dönemde güzel yazma sanatının öğrenim sürecini tamamladı. Kuran, edebiyat ve tarihi mükemmel bir şekilde öğrendi. Ayrıca ilin dışında İran devleti tarafından uygulanan yeni eğitim-öğretim sistemine katılarak altı senelik öğrenim sürecini bitirip mezuniyet belgesini aldı.

1956 yılında Pehlevî hükûmeti tarafından merkezî yönetimi güçlendirme amacıyla Kaşkaylara karşı uygulanan askerî tedbirler, il reislerinin aileleriyle birlikte ülkeyi terketmeleri ve ildeki birlikteliğin dağılıp birçok Kaşkay Türkü'nün yerleşik hâle gelmesi ile sonuçlandı.¹⁰² Bu dönemde, 26 sene göçerlik hayatı sürdüren Şahbaz Şahbazî de, Firuzabad şehrinde yerleşip tarım ile meşgul olarak yaşamaya devam etti.

1977 yılında, Pehlevî hükûmetinin son döneminde, İran Millet Meclisi seçimlerinde Firuzabad bölgesi adına temsilci olarak meclise katıldı, fakat 1979 yılında İran İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve ardından ilhan ve ailesinin İran'a dönüşüyle Meclisten istifa etti.

1979 İran İslam devrimine kadar Pehlevî hükûmeti tarafından çeşitli şehirler ve kasabalara dağıtılarak yerleşik hayata zorlanan Kaşkaylar, devrimden sonra tekrar toparlanmaya başladılar. Yurt dışına sürgün edilen İlhan ve ailesi İran'a dönüp İran

⁹⁹ Şahbaz Şahbazî'nin yakın akrabası olan ve Türkiye'de yaşayan değerli kardeşim Sayın Muhammed Kiyânî'ye Şahbazî'nin hayatıyla ilgili paylaştığı bilgiler için içtenlikle teşekkür ederim.

¹⁰⁰ Günümüz Kaşkay ili, Amele, Şişbeyli (Şeşblûki), Farsımadan, Dereşorlu ve keşköllu olmak üzere beş büyük tayfadan oluşmaktadır.

¹⁰¹ Kaşkay İli'nde 1960 yılına kadar, çağdaş eğitim sadece ilhan ve yukarı sınıf çocukları için vardı. Bunları da sadece mollalar okuturdu.

¹⁰² SÜMER, Faruk, "Kaşkay, İran'da yaşayan bir Türk topluluğu", *İslam Ansiklopedisi*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2002, s. 21.

İslam Cumhuriyeti yöneticilerine yardımcı olmaya hazır olduklarını bildirdiler.¹⁰³ Meclisten istifa eden Şahbaz Şahbazî ise, ilhan yanında çalışmaya başladı. Ancak Kaşkaylar ile İran İslam Cumhuriyeti arasındaki fikir birliği fazla sürmedi. Bunun sonucunda Kaşkaylar İlhan Hüsrev Han önderliğinde İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı başkaldırdılar. Böylece, Kaşkaylarla yeni yönetim arasında birçok çarpışmalar meydana geldi.¹⁰⁴ Bu dönemde, Şahbaz Şahbazî, İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı başkaldıran Kaşkay Türkleriyle beraber iki senesini dağlarda geçirdi. 1982 yılında İlhan Hüsrev Han'ın idam edilmesi ile sonuçlanan bu olayın sonunda Şahbaz Şahbazî mahkeme kararı ile üç sene Kaşkay ilinden uzakta, Simnan eyaletine sürgün edildi. Sürgünlük dönemi bittikten sonra tekrar Kaşkaylara dönen Şahbaz Şahbazî, yıllarca emek verip derlediği XIX. yüzyıl Kaşkay şairlerinin şiirlerini kendi el yazısıyla kitap şeklinde 1988 yılında bastı. Kendi söylediğine göre, Şahbazî bu şiirleri yaklaşık 35 sene içinde toplamıştır.

Şahbaz Şahbazî, 1993 yılında Firuzabad şehrinde vefat etti.

Şahbaz Şahbazî hazırladığı *Kaşkai Şiiri* kitabının başında, bu şiir mecmuasını niçin ve nasıl hazırladığını ve böyle bir eserin hazırlanmasının gerekliliğini Farsça olarak şöyle açıklamaktadır¹⁰⁵:

“Her kavim, kabile ve millet, sevincini, kederini, derdini, dermanını, hikâyesini, serüvenini, yenmesini, yenilmesini, talihini ve talihsizliğini ortaya çıkaran özgün kültüre ve edebiyata sahiptir. Her kavmin ve kabilenin hayatta kalmasının bir unsuru da, kendine ait kültür ve edebiyata bağlı olduğu iddia edilse dahi, bu öylesine öne sürülmüş bir iddia olmayacaktır. Başka bir tabirle, bir kavmin kültür ve edebiyatı elinden alınır veya başka kültürlerde eriyerek kendi asaletini kaybederse, bu kuşkusuz, o kavmin yok olma zamanının geldiğinin göstergesidir. Diğer taraftan, kavmine ait kültürel ve edebî mirasın korunmasında, daha çok himmet ve yardımı harcayan, bunun yaygınlaştırılmasında özenle gayretle çalışan kavimler ve milletler sağlam, ebedî kaldıkları gibi bu kavim ve milletler en kötü şartlar karşısında bile kalıcı ve devamlı olacaklardır.

Kaşkay ili, birkaç büyük tayfa ve birçok küçük tayfa ile tireden oluşan bir kavimdir. İran'da, Kaşkayların izlerini, Safevî devletinin son dönemlerinden itibaren, İsfahan, Fars, Kohkîlüye-Buyurahmed ve Huzistan vilayetlerinin otlaklarında görmekteyiz. Mülk ve otlaklara ait eski senet ve tapulardan kalan belgelerde, Kaşkayların İran'ın kuzeyinden girip yavaş yavaş güneye doğru indikleri anlaşılmaktadır.

Tarihçiler ve doğubilimcilerin birçoğu Kaşkay ilinin nasıl ortaya çıktığı aynı isim ve belirtilerle nereden geldiği, soyunun ve ırkının nereye bağlanması ve asaletinin hangi kavim ve millete mensup olması konusunda farklı görüşler ortaya koysalar da, bunların hepsini tam olarak kabul ya da ret edemeyiz. Ortaya konulan görüşlerin, Kaşkay iline dâhil bazı tayfalar ve tireler hakkında geçerli olması mümkündür. Bence, günümüzde İran'ın en büyük göçer topluluğu sayılan Kaşkay ili konusunda araştırma

¹⁰³ ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s.19.

¹⁰⁴ ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s.19.

¹⁰⁵ ŞAHBAZÎ, Şahbaz, *Kaşkai Şiiri yâ Âşâr-i Şu'arâ-yi Kaşkai*, Mustafavi yayımları, Şiraz 1988, I, s. 1-14.

yapıp değerli eserler ortaya çıkarmak isteyenler, tayfaların ve tirelerin teker teker tarihini ve geçmişini araştırmalı, her tayfanın ve tirenin nereden ve ne zaman geldiği, hangi sebepten dolayı Kaşkay iline bağlandıklarını saptamalı, bunun yanı sıra ‘Kaşkay’ adıyla bugünkü bölgelerde bulunan grubun, nereden ve ne zaman bu topraklara ayak bastıklarını ve şimdiki tayfaların, tirelerin hangilerinin aynı gruptan oldukları da bilinmelidir.

Kaşkay ilinin halkı, Müslüman olup Şîf mezhebinin İsnâaşariyye [Onikincilik] kolundanlardır. Kaşkay ili halkının dili, Türk dilinin bir kolu olup, Azerbaycan Türkçesiyle yakın benzerliği vardır. Bazı konularda, Azerbaycan dili ile Kaşkay dili ve bu iki kavmin yaşam tarzı, kültürü, edebiyatı, gelenek ve görenekleri arasındaki ve hayatın diğer farklı yönlerindeki benzerlikler ve ortaklıklar o kadardır ki, Kaşkay ilinin Azerbaycan’dan güneye doğru gelmeleri veya en azından bu topraklara gelmeden önce, uzun bir sürede Azerbaycan’da bulunmaları, daha sonradan bu mntıkadan İran’ın güney bölgelerine doğru göçmeleri veya göçürülmeleri hususundaki kuşku ortadan kaldırır. Aşağıdaki deliller bu iddiamı kanıtlamaktadır:

1. Azerbaycan kökenli bir hikâye olan hamasi Koroğlu destanı, Kaşkay ilinde kendilerine ait bir hikâye olarak bilinmektedir. Bu destan, ilin edebiyatını da etkilemiştir. Kaşkay ilinin ünlü şairi Me’zun, erkekleri yiğitlik ve mertlik göstermeye özendirilmek için, “Koroğludan te’lim götür kılıç çal” diye söylemektedir.

2. Şah Hatayı mahlası ile tanınan Şah İsmayil Safevî şiirleri, uzun zamandır Kaşkay ilinde bilinir, ilde mevcut olan ezgiler arasında da, Şah Hatayı makamı mevcuttur. Hünerli hanendeler bu makamı, uzun dizeli Şah Hatayî şiir kalıbı¹⁰⁶yla söylerler. Me’zun’un da Şah Hatayı şiir kalıbıyla söylediği birkaç şiiri vardır. Bunların birinde şair:

“dirrilseydi Şāh Hētā’i Me’zūn’uñ dovrānunda
bu şî’riñ hezzi olurdı diliniñ tezkiresi” diye söylemektedir.

3. Nebâtî mahlası ile tanınan Karacadağlı Seyyid Ebu’l-Kasım, Azerbaycan şairlerinden biridir. Yüreğe yatan, hoş ve latif şiirleri olan söz konusu şairin, Türkçe şiir divanı eskiden Kaşkay ilinde mevcutmuş. İlin hattatları tarafından güzel el yazısıyla yazılan bu divan, hâlâ pek çok ailede bulunmaktadır.

4. Azerbaycan’ın eski şairlerinden biri olan Fuzûli divanı da, Nebâtî divanı gibi, yüzyılı aşkın yazılış tarihine sahip güzel el yazmalarla Kaşkay ilinde birçok sayıda bulunmaktadır.

5. Kerem ile Aslı hikâyesi ve Kerem adıyla bilinen ezgi, Kaşkay ilinde avam ve havas arasında tanınmış ve bunlarla birlikte Kaşkay iline eşlik etmiştir.

Koroğlu destanı, Şah Hatayî şiirleri ile onun özgün ezgisi, Nebâtî divanı, Fuzûli divanı ve Kerem ile Aslı hikâyesi araba, uçak ve demiryolu gibi ulaşım araçlarının ortaya çıkış dönemlerinden önce de Kaşkay ilinde mevcuttu ve bilinmekteydi. İlin ünlü şairi Me’zun yüz yılı aşkın bir zamandan önce, bunlara işaret etmektedir. Kuşkusuz, bunlar eskiden de bilinmekteymiş. Ayrıca kitapların yazılış tarihine göre, Nebâtî divanının uzun bir geçmişi sahip olduğu öğrenilmektedir. Bir yüzyıl veya iki yüzyıl bundan önce, Fars bölgesinde yaşayan Kaşkay ilindeki bazı kişilerin, o zamana ait yolculuk malzemeleriyle, Azerbaycan’a gitmeleri ve geri dönerken, kendileriyle birlikte, bu destanları, el yazısıyla yazılan bu kitapları ve şiirleri Kaşkay iline getirmeleri veya o taraftan, Azerbaycanlıların iş ve ticaret nedeniyle Kaşkay ilinin içine girerek bunları kendileriyle birlikte getirip ilde yaygınlaştırmaları konusunda, kanıtlayıcı bir belgeye rastlayamayız. Bunların hepsinin Kaşkay ili ile birlikte olagelmesini cesaretle iddia edebiliriz. Bunlar Kaşkay ilinin Azerbaycan tarafından ve Azerbaycanlı kavimlere benzer kültür ve milliyetle ülkenin güneyine doğru inmelerini kanıtlayan yadsınamaz delillerdir. Kaşkay ilinin en eski nağmelerinden biri olan:

“ bu yol gèder Tebrize
ğennâti rîze rîze
Hūdā bir yol vèr bize
biz gèdek êlkemize”

nağmesi, ilk Kaşkay göçerlerinin zamirlerinde saklı kalanları anlatmaktadır.

¹⁰⁶ Şah Hatayî şiir kalıbı, hece ölçüsünün 15’li kalıbıyla söylenen bir şiir türüdür.

Eğer Tebriz ve Azerbaycan, Meşhet'in kutsal toprağı gibi Şiilerin ziyaret yerlerinden biri olsaydı veya Kaşkay ilinin yerleşim alanının böyle bir ayrıcalığı olsaydı, adı geçen vesikaların ziyaretçiler vesilesiyle ilin edebiyat meraklıları arasında yaygınlaştırılması düşünülebilirdi. Bunlar başkası tarafından söylenmemiş ve hiçbir yazılı belgede görünmemiş delillerdir.

Bu önsözü yazmakta ki amaç, Kaşkay ilinin tarihini anlatmaktan ziyade, söz konusu olan şiir, edebiyat ve Kaşkay ilinin ilk şairlerinin eserleri olarak basılan bu kitabın tanıtımı olduğu için diğer konulara girmekten vazgeçiyoruz.

Kaşkay ilinin, kısaca değindiğimiz etnik ve dilsel özellikleri ile, diğer kavimler ve milletler gibi, il halkının hayatıyla kaynaşan özgün kültürü, edebiyatı, gelenek ve göreneklere sahiptir. Kaşkay ilinde, şiir ve güzel söz söyleme, saygın bir konuma sahiptir. Göçebe öğretim merkezlerinin kuruluşundan ve göçebeler arasında kurulan seyyar okulların ortaya çıkmasından önce halkın birçoğu, özellikle yeterli derecede okuma yazmaları olmayan fakir tabaka, kendi kavmine ait kültür ve edebiyatın korunmasında, özellikle kendi şairlerinin söylediklerini muhafaza etmede büyük gayret ve çaba göstermişlerdir. İlin şairlerinin söylediklerinin hiçbir zaman, bir araya getirilerek basılı bir divan ve kitap şeklinde halkın elinde bulunmamasına rağmen, Kaşkay ilinin her bir ferdi, şiir ve edebiyatla haşır neşir olup ilin şairlerini tanımaktadır. Ve şairler ile güzel söz söyleyenlerin adlarına saygı göstermek, ilin her bir ferdi için bir görev ve vazife gibidir.

Bazıları, Kaşkay halkının böyle meşakkat dolu, yersiz yurtsuz hayat tarzı yanında şiir ve edebiyatla hiçbir ilgisi olmadığını düşünebilirler; bazıları ise, dağlar ve çöllerin eteklerinde süs ve celaldan uzak, basit ve debdebesiz bir hayat sürdüren, gününü kara çadırların gölge ve melcesinde geçiren, bütün mutsuzluklar ve yoksunluklar ile beraber, hayatta kalabilmek için güneyin asi doğasıyla savaşan bu halkın arasından, ara sıra feyyaz bir pınar gibi coşan, gönüllere aydınlık ve ferahlık veren, en kötü şartlar karşısında bile solup yıpranmayacak, gönül seven filizler ve çiçekler ortaya çıkaran ve hiçbir güç karşısında kurumayıp her zaman canlı ve taze kalacak kadar gönüllerde ve canlarda kök salan, saklı yetenekler ve istidatların olmasına inanmayabilirler.

Kaşkay ilinin varlık temeli, birkaç direk üzerine kurulmuş olsaydı, kuşkusuz bunlardan biri, şiir ve edebiyat ve genellikle il halkının hayatını etkileyen güzel söz söyleme sanatıdır. İlin halkı arasında şiir ve edebiyatın özgün bir değere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Dikenliklerde develerini güden sarbanlar kendi ruh hâllerine uygun bir şiir mırıldanmayacaksa, hayat onlara sıkıcı gelecek; kuzuları ve oğlakları ile adım adım uzun ve uzak yolları yürüten bir çoban da, ney sesi ile güzel bir beyti birbirine katmayacaksa çabucak yorulup sürüyü bırakacaktır.

Kaşkay ilinde kimin ve hangi şairin şiir ve nazım temelini attığını kanıtlayan bir belge bulunmamaktadır. Fakat şiirin de Kaşkay iliyle birlikte var olması ve her ikisinin de, nereden gelmişlerse de, yol arkadaşı oldukları bilinmektedir.

İlk Kaşkay şairi ve yazarı olarak bilinen Nisar mahlasıyla tanınan kişi, şair Mirza Muhammed'dir. *Farsnâme-i Naserî*'de onun hakkında şu bilgiler verilmektedir: "Kaşkay ilinin bilginlerinden olan mecma-i âdâp (adabın toplandığı yer), makbûl-i kulûp (kalplerin sevgilisi), ulû'l-elbâb (akıl ve zeka sahibi), Nisâr mahlaslı büyük edip, şair Mirza Muhammed; Molla Seyyid Ali'nin halefi olan Molla Hüseyin Kulu'nun oğlu, veledi's-sıdk (halef oğlu), muktedâ-yi ashâb (dostlar tarafından kendisine uyulan), cami ve mihrabın süsü Molla Ali Baba'nın oğlu olup Kaşkay ilinin Çitır tioresindendir". Aşağıda getirilen birkaç Farsça beyitler bu şaire aittir ...

Söz konusu şair, Kaşkay Türkçesi ile ya şiir söylememiş ya da söylediği hâlde günümüze ulaşmamıştır. Daha sonra, Kaşkay ilinin yönetimini ele alan ilhan Canî Han'ın oğulları Mustafa Kulu Han ve Murtaza Kulu Han dönemlerinde ve 1200-1260 hicri kameri yılları arasında yaşadığı düşünülen Kul Oruc, Türk dilinde şiirler söyleyecektir. Bu mecmuanın ikinci kitabında ise, şairden kalan birkaç şiir getirilmiştir. Onun çağdaşları olan Karakanlı Hüsrev Beg ve Kanberî gibi şairler, il içinde şiir söylemekle uğraşmışlarsa da ne birçok şiir söylemiş ne de fazla ün kazanmışlardır. Bundan sonra en ünlü şair olan Me'zun, Kaşkay ilinde ortaya çıkar. Onun çağdaşları olan Üstat Muhammed İbrahim, Hüseyin Ali Beg ve aralarındaki yaş

farklı bir hoca ile öğrenci kadar olan Yûsuf Hüsrev mahlaslı Karakanlı Yûsuf Ali Beg gibiler, ilin şiir ve edebiyatını geliştirme ve yaygınlaştırmada çaba göstermişlerdir. Günümüze kadar, hiçbir Kaşkay şairinin şiirleri bir araya getirilip kitap şeklinde basılmamıştır. İl şairlerinin söyledikleri iki sebepten dolayı toplanamamıştır: bunlardan biri en iyi hazine olan gönüllülerin ve meraklıların zihinlerinde ezbere yer etmesinden; diğeri ise, okuma yazması olanlar ile zevk sahiplerinin ellerinde bulunan el yazısıyla yazılan ufak defterlerdendir. Burada, göçebe hayat tarzında, özellikle özel heybe ve sandıklara sahip olmayan fakir ailelerde, kitap ve kâğıt sanatlerinin korunmasının ne kadar zor bir iş olduğunu hatırlatmak gerekir. Bir kitabın cildi ve sayfaları çelikten olsa bile, göçer bir aile içinde kısa bir zaman içinde yaprak yaprak olup her yaprağı da parça parça olacaktır. Bu da birçok değerli eser ile pahalı kitabın yok olmasına sebep olmuştur. Bir sandığın dibinde veya annelerinin heybelerinde kitap ve ufak bir defteri koruyabilenler mucize denebilecek bir iş yapmışlardır. Kaşkay ilindeki her şairden daha çok şiir söyleyen Me'zun'un, kendi söylediğine göre, Türkçe şiirleri Hicri Kameri 1301 senesinde (1883/1884), sanatsever biri olan Keşköllu Necef Kulu Han tarafından bir araya getirilip el yazısı kitabı şeklinde çıkarılmıştır. Mevcut belgelerden hareketle, kitap üzerinden birkaç nüshanın istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Ben şiirleri toplarken Firuzabad, Kir ve Meymend şehirleri ile ilin bazı tayfalarında bu nüshaların izinden giderek sahiplerine müracaat ettim. Fakat ne yazık ki, nüshalar ya yanmış ya da başka vesilelerle yok olmuşlardır. Her ne ise, Kaşkay ilinin halkı kendi şairlerinin eserlerini, basılmış ve müdevven bir kitap şeklinde elde bulundurmasalar da, değerli bir hazine gibi, göğüsten göğüse, dilden dile, hayatın zor koşulları da izin ve fırsat verdiği kadarıyla, en kötü şartlar karşısında korumaya çalışmışlardır. Maalesef bu gerçeği de belirtmek gerekir ki, birçok şiirin ve adı bilinmeyen birçok şairin ismi, yazıya geçirilmediği, dağınık el yazmalar ve kişilerin hafızalarında kalmakla sınırlı olduğu için yok olmuşlardır. Günümüzde halk arasında yazılmayan birçok şiir parçaları ile kâmil bir şiiri bile kalmayan şairlerin adlarına rastlamaktayız. Bu kitapta yer alan şiirlerin şairlerinin söyledikleri birçok eser yok olmuştur. Eğer geri kalan şiirler bir araya getirilip basılmazsa, kısa bir zaman içinde bunlar da yok olacaklardır.

Çok az kişi Kaşkay şairlerinin şiirlerini toplamaya gayret göstermiştir. Yalnız sayın Melik Mansur Han-ı Kaşkâi, birkaç yıl şairlerin şiirlerini toplamaya çalıştı. Kâtiplik ve öğretmenlik görevleriyle Kaşkay ilhan ailesi hizmetinde bulunan, "mu'in-i defter" lakabıyla tanınan, bilgili, zevk sahibi ve güzel el yazısı olan, ayrıca Me'zun ile Yûsuf Ali Beg'in zamanını hatırlayan rahmetli Nasrullah Kahramanî-yi Ebiverdî'den elde edilen şiirler, bir defterde yazılıdır. Ben, Kul Oruç şiirleri ile Farsça yazılan Kaşkay Bahadır Han ile Laristan beylerbeyi Giraşlı Hacı Rüstem Han'ın savaş hikâyesi gibi kısımları sayın Melik Mansur Han-i Kaşkâi izniyle istinsah ettim.

Yaklaşık otuz beş sene bundan önce, latifeci ve söz sahibi olan rahmetli Suhrab Han-ı Bahadırî-yi Kaşkâi ve rahmetli Şirzad Han-ı Dezkurdî - Şirzad Han, soy olarak Kaşkay'dır; babası, amcası ve kendisinin Serhad-ı Çahardange mıntukasının Dezkurd kısmının kelanteri olup orada yerleştikleri için Dezkurdî diye tanınıyorlar.- gibi kavmin yaşlıları ile bazı şiir ve edebiyat meraklıları ve birçok gönüllünün isteği üzerine, Kaşkay ilinin şairlerinin şiirlerini, basıp yayma niyetiyle toplamaya başladım. İlk başta, işin bu kadar zor olduğunu düşünmüyordum. Fakat işe girdiğim zaman, o kadar da kolay olmadığını farkettim. Bütün zorluklara rağmen, çaba göstermekten vazgeçemedim. Bu uzun zaman içinde, bütün vaktimin ya da en büyük kısmının bu yolda sarf edildiği iddiasında değilim. Bu otuz beş sene süresinde hiçbir zaman kendi amacımdan geri çekilmeyip bu işi il camiası karşısında görevimmiş gibi görerek, her zaman ve her yerde Kaşkay şairlerinin şiirlerinin izinden gittim. Sürekli yaşlılar ile gönüllü gençlerden yardım istedim ve sonuçta bu kitapta yazılan şiirleri bir araya getirdim.

Sevgili okuyucular, her zevk sahibinin ve sahte şairin, kendi zevk ve tercihinine göre, birçok dize ve beyitte kendi asıl manasını kaybedecek kadar boşuna yaptıkları müdahaleler ve bir şiirin yarısının bir defterde, diğer yarısının başka bir defterde ve bir kısmının halkın hafızasında kalması gibi etkenlerin, böyle dağınık şiirlerin, bir araya getirilip herkesin beğendiği ve kabul ettiği bir kitap şeklinde basılmasının hiç de kolay bir iş olmayıp tam tersi çok zor bir iş olduğunu tasdik edeceklerdir. Böyle yazılmış bir

kitabın elbet kusurları olacaktır. Elimden geldiği kadarıyla bazı dize ve beyitleri düzelttim. Bir şiirin dağınık beyitlerini kendi uygun yerlerine koymaya çalıştım. Her şiir için kendi bünyesinden uygun bir başlık seçtim. Sarf ettiğim bütün çabalar ve gayretlere rağmen, yine de kitaptaki bütün kusurları düzeltemediğim de farkındayım. Eğer yine de çalışsaydım kitaptaki şiirlerin sayısına ekleyebilmemin ve kusurlarını azaltabilmemin de farkındayım. Fakat, sürekli isteklilerin pususunda olup pek çok istek ve arzu alevini gönüllerde söndüren feleğin, böyle bir fırsatı elimden alacağından ve bunun benim için bir boyun borcu olacağından korktum. Bu yüzden bir araya getirilen şiirleri yayınlama girişiminde bulundum.

Makine basım tarzını, harekeli olması gerekli Türkçe şiirlerin okunmasında uygun görmediğim ve bu basım usûlü ile Türk dilinde basılan kitabın –okuma zorlukları ve kitaptaki kusurların artmasına sebep olan- birçok yanlışlıkları olduğu için kusur dolu ve yetersiz bulmama rağmen kendi el yazımla yazdım. Ve yazının güzelliğinden daha çok, kelimelerin doğru yazılıp kolaylıkla okunmasına çalıştım.

İşte, ulu Tanrı'nın yardımıyla ve il halkının esirgenmeyen ve ümit veren istekleri üzerine, Kaşkay ilinin şairlerinin eserleri, ilk kez basılıp meraklıların elinde bulunuyor. Demek benim kaderim de bu işi yapmakla görevli olmuştum. Ve kitabı bu şekil ve keyfiyetle sunuyoruz. Daha önceki satırlarda söylediğim gibi, bu yabancı çiçeklerin bir araya getirilip sınıflandırılmasındaki birçok kusurun farkındayım.

Sayın kardeşlerim, kitabın kusur ve noksan dolu olduğunu biliyorum. Birçok il şairlerinin şiirlerine ulaşamadığının ve halk arasındaki hâlâ [toplanmayan] birçok şiirin de farkındayım. Bu yolda birçok hatalarım, kusurlarım ve tecrübesizliklerimin var olduğunu da biliyorum. Buna mukabil yine de, otuz beş sene bu yolda ve bu işe sevgi beslediğimi, taşı tarağı toplayarak (defter ve kalem elde) evden eve gittiğimi, nerede içinde şiir bulduran bir gönül bulduysam ondan yararlandığımı ve nerede bir şiiri terennüm eden bir dil var idiyse defalarca yazıp kaydetmek için dile getirdiğimi biliyorum. Siz, okumuş, meraklı sayın kardeşlerimin şefkatinin, mihribanlığının, kılavuzluk ile iş birliğinin, işimin bütün kusurlarını ortadan kaldırabildiğini ve her zaman doğru yol ile endişenin feyyaz pınarı gibi olan sizlerden, girişme cesaretinde bulunduğum böyle bir işte, yardımınızı beklediğimi çok iyi biliyorum. Kitabın kusurlarına göz yummayınız. Beni bu kusurlardan haberdar edip görüş ve önerilerinizle kendinize minnettar ediniz. Herkes kitapta olmayan şairler ve şiirleri hakkında bilgisi olursa, bunu bize bildirerek kitabın sonraki basımlarının daha mükemmel ve kusursuz olmasında bize yardımcı olsun.

Umarım bu iş, gelecekte bu yolda daha büyük adımlar atmak isteyenler için en azından çığır açıcı olur.

12 Tir 1367 (3 Temmuz 1988)
Şahbaz Şahbazî"

2. 2. *Kaşkā'i Şi'ri* Kitabı

Yazılı eserler, ait olduğu toplumun, dil ve edebiyat özelliklerini içeren ana kaynaklardan biridir. Bu anlayış doğrultusunda, konar-göçer bir topluluk olarak tanınan Kaşkay Türklerinin dil ve edebiyat özelliklerini tespit edebilmek için onların yazılı eserleri ve belgeleri de dikkate alınmalıdır. Ancak, Kaşkaylarda okuma-yazmanın, sosyal bir olgu olmaktan ziyade bireysel bir faaliyet niteliği taşıması; bunun yanı sıra 1925-1979 yılları sürecinde Pehlevî hükûmeti tarafından Türkçe basın-yayın faaliyetlerinin yasaklanması gibi etkenler, Kaşkay ilinde sınırlı olsa da, ortaya çıkan eserlerin birçoğunun günümüze kadar ulaşamamasına sebep olmuştur. 1979 yılında, İran İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşu, İran etnik yapısındaki basın-

yayın faaliyetlerinin yeniden canlanmasını beraberinde getirirken, Kaşkay aydınlarını da kendi sosyal, kültürel ve siyasal hayatlarıyla ilgili az da olsa eserler vermeye sevk etmiştir.¹⁰⁷ Bu eserlerden biri sayılan ve 1988 yılında Şahbaz Şahbazî tarafından yayımlanan, *Kaşķā'î Şi'ri yā Āsār-i Şu'arā-yi Kaşķā'î* kitabıdır. Günümüzde Kaşkay halkının ilk yazılı örneklerinden biri sayılan söz konusu eser, XIX. yüzyıl, yani Kaçar dönemine ait Kaşkay şairlerinin şiirlerini kapsamaktadır.

XIX. yüzyılın Kaşkay Türkçesinin hem dil bilgisel hem de edebî-kültürel özelliklerini içine alacak bir eser olarak düşünülen *Kaşķai Şiiri* kitabı, kanaatimizce Kaşkayların dili ve kültürünün bir hazinesi mahiyetindedir. Klasik Türk Edebiyatı niteliğini taşıyan *Kaşķā'î Şi'ri yā Āsār-i Şu'arā-yi Kaşķā'î* adlı kitap, XIX. yüzyıldaki Kaşkay şiir zevki, dünya görüşü ve sanat anlayışı hakkında, fikir vermesi bakımından son derece önem taşımaktadır.

Söz konusu eserin merkezini oluşturan *aşk* teması etrafında, dilin edebî sanatları, hayat felsefesi, dünya görüşü ve güzellik anlayışı ile ilgili kavramların kullanımını gerektirmekle beraber, Divan edebiyatındaki aşkı, âşık-maşuk kalıbını da hatırlatır okuyucuya: Aşklar tek yanlıdır, âşık hep sever ve daima aşk ve ayrılık derdiyle ızdırıp ve acı çeker, âh ve feryat eder, kanlı göz yaşları döker, vücudu ve bağı yaralar içinde zayıf düşmüş, yüzü sararıp solmuş olarak görülür. Ancak yine de hiç bir karşılık görmez ve her zaman sevgiliden ayrı kaldığını dile getirir. Ayrıca rakipleri de vardır, bu yüzden hep kıskançlık içinde kıvrır durur. Fakat yine de umutludur. Sevgili ise, her zaman âşığa ilgisiz davranır, onu tanımazlıktan gelir, en belirgin özelliği ise, zalim oluşudur. Bu aşkların sonu her zaman acı ile biter...¹⁰⁸

Ayrıca, eserdeki aşk konusu şairlerin dünya görüşlerine göre anlam kazanır.

Kaşķai Şiiri kitabında, aşk temasının yanısıra yaygın işlenen konulardan biri olan *doğa*'dır; dağ, dere, çöl, yayla, göl, yeşillik, su, çeşme ve doğanın değişik güzellikleri ile bol bol tasvir edilmiştir.¹⁰⁹ Bunda, Kaşkay şairlerinin sürdürdükleri konar-göçer yaşamın da önemli bir rolü olmakla beraber daha çok, klasik edebiyatın kendine özgü bir özelliğine dayandığı görüşüdeyiz. Çünkü klasik edebiyatta doğa, şairin hünerini gösterebilmesi için kullanılan bir araçtır. XIX. yüzyılda yaşayan

¹⁰⁷ Bununla ilgili ayrıca bkz. ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s. 60-62.

¹⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. İSEN, Mustafa, *Eski Türk Edebiyatı*, Grafiker yayınları, Ankara 2009, s. 320-327.

¹⁰⁹ ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s. 66.

Kaşkay şairlerinin birçoğu, özellikle söz konusu eserde adı ve şiirleri geçen Mirza Me'zunlar gibi, *Fuzulî, Nesimî, Tilimhan, Nebâtî, Hataî* ve *Mahtum Kulu* gibi kendilerinden önceki klasik Türk edebiyatının ünlü şahsiyetlerinden etkilendikleri için, doğayı kendi gördüğü gibi değil, daha önceki usta şairlerin gözüyle yansıtırlar.¹¹⁰

Klasik Türk edebiyatı özelliğini taşıyan eserin, kelime ve tamlamalar yönünden Arapça ve Farsçadan oldukça etkilendiği söylenebilir. Bazı şiirlerde ise, özellikle Mirza Me'zun'un din konulu şiirlerinde, süslü ve sanatlı bir dil kullanılmıştır. Ayrıca, şiirlerdeki güzellik anlayışı, mecazlar,... dikkat çekicidir.

Kaşkai Şiiri kitabında, daha çok aşk, sevgili, ölüm, ıstırap, ayrılık, şarap, övgü, hiciv ve din gibi konular işlenmiştir. Fikirler ve duygular neredeyse ortaktır.

Kaşkai Şiiri kitabı, üç ana bölümden ibarettir. Birinci bölüm, Kaşkayların ünlü şairi *Mirza Muhammed İbrahim Me'zun*'un hayatı hakkında Farsça olarak verilen bilgilerden sonra onun Türkçe şiirlerinden oluşurken, ikinci bölümde adı geçen şairin Farsça şiirleri, üçüncü bölümde ise, XIX. yüzyılın diğer Kaşkay şairleri hakkında verilen kısa bilgilerle birlikte, onların Türkçe şiirleri yer almaktadır. Daha doğrusu söz konusu eserin, iki kitaptan oluştuğunu söylemeliyiz:

I. *Mirza Me'zun*'un Türkçe ve Farsça olmak üzere iki bölümden oluşan birinci şiir kitabı;

II. *Karakanlı Yûsuf Ali Beg, Karakanlı Hüsrev Beg, Muhammed İbrahim, Karaçaylı Mesih Han, Kul Oruc, Şaylı Ali, Bayatlı Hüseyin Ali Beg, Rahimli Nimetullah Beg, Hemrah* ve *Köroğlı* adlı diğer Kaşkay şairlerinin Türkçe şiirlerini kapsayan ikinci kitap.

Birinci kitabın Farsça olarak yazılan önsöz kısmında, Kaşkay Türklerinin menşei ve sosyal yapıları hakkında kısa tanıtımdan sonra, Şahbaz Şahbazî'nin Kaşkay ile Azerbaycan Türkleri arasında mevcut ortak sosyo-kültürel noktalardan hareketle, Kaşkayların dilinin Azerbaycan Türkçesine çok yakın olduğu ve Kaşkayların Azerbaycan bölgesinden İran'ın güney bölgelerine göç edip oradan geldikleri kanısında olduğunu öğreniriz. Ayrıca, Şahbaz Şahbazî'nin önsöz kısmında verdiği bilgilerden, XIX. yüzyılda, *Nisâr* mahlasıyla şiir söyleyen, ancak günümüzde birkaç Farsça beyitten başka şiiri kalmayan, *Farsnâme-i Nâsirî* gibi İran

¹¹⁰ Klasik Türk Edebiyatı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İSEN, Mustafa, a.g.e.

kaynaklarında adı geçen *Şair Mirza Ali*'nin ilk Kaşkay şairi olarak tanındığını da öğreniriz.

Kaşkai Şiiri kitabında yer alan Türkçe şiirler genelde, hece ölçüsünün (6+5, 4+4+3 duraklı) 11'li kalıbıyla söylenen koşma türündedir. Nazım birimi dörtlük olan bu türün eserdeki yaygın kafiye düzeni, *abab cccb dddb ...* şeklindedir. Dolayısıyla, aşk, sevgi, ayrılık, özlem ve doğayı konu alan bu türün son dörtlüğünde şairlerin mahlası getirilmiştir.

Aruz ölçüsüyle söylenen Mirza Muhammed İbrahim Me'zun'un Farsça şiirler bölümü, 1 terhib-i bend, 2 kaside, 9 gazel, 1 kıt'a, 1 muhammes ve 1 mesnevi olmak üzere altı çeşitli nazım şeklinden oluşmuştur. Bunlardan sadece, gazellerin sonunda şairin mahlası "*Me'zûn*" geçmiştir. Ayrıca, 7 bendden oluşan ve kafiye örgüsünün *aa xa xa... vv bb xb xb... yy* şeklinde söylenen terhib-i bendin 5. bendi ile ayrı kafiyeli nazım şekli olup Şahbaz Şahbazî'nin kitaptaki kaydıyla 684 beyitten oluşan mesnevinin 87 beyti Türkçedir.

Eserin sonunda, şiirlerin bünyesinde bulunan Farsça, Arapça kelimelerin Farsça açıklamasını yapan küçük bir sözlük ile beraber eserdeki kişi ve yer adlarının dizini de yer almaktadır.

Ayrıca, kitapta yer alan şiirlerin belli bir başlığı olmadığı için Şahbaz Şahbazî şiirleri derleyip bir araya getirirken, onların bünyesinden başlık olarak uygun adlar da seçmiştir.

Şahbaz Şahbazî'nin bu kitabı hazırlarken faydalandığı kaynaklar, XIX. yüzyıldan günümüze kadar gelen el yazmaları, Kaşkay ilinin yaşlıları ve bu şiirleri saklayıp ezberleyenlerdir.

3. Kaşkaylarda Manzum Edebiyat Geleneğinin Temsilcileri: *Kaşkâ'i Şi'ri* Şairleri

Şahbaz Şahbazî'nin otuz beş yıllık bir derleme faaliyetinin sonucu olan *Kaşkâ'i Şi'ri yâ Âşâr-i Şu'arâ-yi Kaşkâ'i* kitabı, *Mirza Me'zûn*, *Karakanlı Yûsuf Ali Beg*, *Karakanlı Hüsrev Beg*, *Muhammed İbrahim*, *Karaçaylı Mesih Han*, *Kul Oruc*, *Şaylı Ali*, *Bayatlı Hüseyin Ali Beg*, *Rahimli Nimetullah Beg*, *Hemrah* ve *Köroğlı* adlı Kaşkay şairlerinin klasik ve halk edebiyatı şiirlerinden oluşmaktadır. Kaşkaylarda manzum edebiyat geleneğinin temsilcileri olarak adlandırabileceğimiz söz konusu şairlerle ilgili elde edilen bilgiler sırasıyla şöyledir:

3. 1. Mirza Muhammed İbrahim Me'zûn

Kaşkay ilinin, en önemli ve önde gelen şairlerinden biri, *Mirza Me'zûn*'dur. Asıl adı Muhammed İbrahim olan Me'zûn 1246 (1832) yılında doğdu. Babası Seyid Ali Rıza, sadat soyundan gelip Fars eyaletinin batısında Kohkîlûye bölgesinde yerleşip Lorca konuşan Şeyh Habili tayfasındandır. Annesi ise Kaşkay ilinin Amele tayfasına dâhil Kadırlı obasındandır. Türkçe, Farsça ve Arapçayı mükemmel bir şekilde bilen Me'zûn, Kaşkaylar arasında, hikmet ve irfan şairi olarak tanınmıştır. Hem Türkçe hem de Farsça şiirler söyleyen Me'zûn, ilk il şairi olarak İran şairleri tezkirelerinde yer almış, ancak onun Kaşkay Türkçesi ile yazılan şiirlerine yer verilmemiştir.¹¹¹ Şairin, şiir hayatının en doruk noktası, Kaçar döneminin dördüncü hükümdarı, Nasıreddin Şah (1848-1896) zamanına rastlar. Kaşkay ilinde herkesten fazla şiir söyleyen Mirza Me'zûn'un, kendi söylediğine göre, Türkçe şiirleri 1883 yılında, Keşköllu Neced Kulu Han tarafından bir araya getirilmiş, üzerinden bir kaç nüsha istinsah olunmuştur.¹¹² Fakat maalesef belirtmek gerekir ki, bu nüshalar günümüze kadar varmamıştır.

Mirza Muhammed İbrahim Me'zûn, il içerisinde kâtiplik, Şehnâme okuyuculuğu ve okul yöneticiliği gibi görevler¹¹³ ile ilhan Muhammed Ali Han oğlu Sultan Muhammed Han, Mustafa Kulu Han oğulları Suhrab Han ile Darab Han ve

¹¹¹ ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s.62.

¹¹² ŞAHBAZÎ, Şahbaz, *Kaşkâ'i Şi'ri yâ Âşâr-i Şu'arâ-yi Kaşkâ'i*, Mustafavi yayınları, Şiraz 1988, I, s. 15-22.

¹¹³ ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s.62.

bunun oğulları Allahyar Han ile Bahadır Han gibi Kaşkay ilinin ilhanları ve büyükleri yanında hizmette bulunmuştur. Onun şiirlerinde aşiret büyükleri hakkında söylediği hicivler ile övgüleri de görmek mümkündür. O, Sultan Muhammed Han, Darab Han, Suhrab Han, Allahyar Han ve Bahadır Han gibi dönemin Kaşkay ilinin büyüklerini överken, İlhan Muhammed Kulu Han, Ali Kulu Han, Nasrullah Han ile Kubad Han'ı; kelanterlerden ise, Dereşorlu Himmet Ali Kiha ile Karaçaylı Fazl Ali Beg'i zayıf ve sorumsuz yönetimlerinden dolayı şiddetle yermektedir.

Koşma, mesnevi, kaside, gazel, kıt'a, muhammes ve terkib-i bend kalıbında şiirler söyleyen Mirza Muhammed İbrahim Me'zûn'un işlediği asıl tema, *aşk*tir. O, şiirlerinde kendini defalarca *âşık-ı ârif* olarak tanıtır bizlere:

“*âşık-ı ârifem rind u tund mizâc*”

Hikmet ve irfan şairi olarak tanınan Mirza Me'zûn'un esinlediği ana kaynak, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber Efendi'mizdir. Bunu şairin tahmidiye, na't ve menkibelerinden anlarız. Şair, şiirlerinin bazısında ise, kendi yaşayışının zorluklarından, sıkıntılardan, fakirlikten,... söz eder. Kısa bir dönem *Mahzûn*¹¹⁴ mahlasını kullanan şair, daha sonra bütün şiirlerinde *Me'zûn*¹¹⁵ mahlası ile tanınmıştır. 1313 (1896) yılında vefat eden Mirza Muhammed İbrahim Me'zun'un mezarı, Şiraz'da Şahzade Mansur türbesi yanındadır.¹¹⁶

3. 2. Karakanlı Yusuf Ali Beg

Me'zûn'dan sonra Kaşkay ilinin ikinci meşhur şairi *Yûsuf Ali Beg*'dir. Maalesef Yûsuf Ali Beg hakkında ayrıntılı bilgi mevcut değildir. Şair şiirlerinde *Yûsuf Hüsrev* mahlasını kullanmıştır. Yûsuf Ali Beg, Hüsrev Beg'in oğlu olup Kaşkay ilinin Karakanlı tiresindedir.¹¹⁷ Gençliğinde Dereşorlu tayfasının kelanteri¹¹⁸ Hacı Baba Han yanında kâtiplik görevinde bulunup “*Mirza*” hitap olunmuş. Dereşorlu tayfasında hizmette bulunduğu sırada, “*Sultan*” adlı bir kıza delicesine âşık olmuş, ancak aşkıta yenilip sevgilisine kavuşamayınca bu tayfadan ayrılıp Amele tayfasına

¹¹⁴ hüzünlü, tasalı, kaygılı.

¹¹⁵ izinli, izin almış.

¹¹⁶ ŞAHBAZÎ, şahbaz, a.g.e., I, s. 15-22.

¹¹⁷ Karakanlı tiresi, vaktiyle iki kola ayrılmıştır: Bir kısmı Kaşkay ilinin merkezi sayılan Amele tayfasına dâhil olurken diğer kısmı ise, Dereşorlu tayfasına bağlıdır. İlk önce Dereşorlu Karakanlılarından olan Yusuf Ali Beg, daha sonra Amele tayfasına dâhil Cama Buzurglu tiresinde yerleşmiştir. Bu tireye yerleşen Karakanlılar, genelde Cama Buzurglu adıyla tanınıyorlarsa da, kendi aralarında Karakanlı kimliğini saklayıp devam etmişlerdir. ŞAHBAZÎ, şahbaz, a.g.e., II, s. 31.

¹¹⁸ Kaşkay ilinde, tayfaların başkanına verilen ünvan.

göç etmiştir. Şair, sevgilisinden uzak, başka bir tayfada yaşamış olsa da, onu hiç bir zaman aklından çıkaramamış, ondan ayrı düştüğünü her zaman acı ile dile getirmiştir. Yûsuf Ali Beg'in söylediği şiirlerin bir çoğunda, “*Sultan*” adının geçtiği bunun en belirgin örneğidir.

Yûsuf Ali Beg'in doğum ve ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi mevcut değil, fakat şairin vefat tarihi, (1325) 1907-(1332) 1914 yılları arası düşünülmektedir.

Yûsuf Ali Beg'in şiirlerinden, Mirza Muhammed İbrahim Me'zûn'un öğrencisi olduğu anlaşılmaktadır. Şair Mirza Me'zûn'un ölüm haberini şair arkadaşı Muhammed İbrahim'e şu şekilde bildir:

*İbrâhim gel sene vérem bir heber
bu heber çoğ étmiş bizlere eşer
Me'zûn bu dünyâdan éyledi sefer
âhiret mülkini yâd étدی gétدی*

*bize mürşiddi hûb kâmil ustâd
inden béle çoğ éylereg onı yâd
vefâ pişe Mecnûn, cefâkeş Ferhâd
'ecûze dünyâdan dâd étدی gétدی¹¹⁹*

Gönlü aşk alevi ile alevlenen Yûsuf Ali Beg'in şiirleri, canları yakar. O hicran çekmiş bir âşık, sabırlı ve dayanıklı bir şairdir.¹²⁰ Yoksul ve fakir bir hayat geçiren Yûsuf Ali Beg, ömrü boyunca saygı ve onur dolu bir hayat yaşadı ve her zaman il halkı tarafından sevilen ve saygılı bir şairdir.¹²¹

3. 3. Karakanlı Hüsrev Beg

Kaşkay şairi Karakanlı Hüsrev Beg hakkında, bilgi yok denecek kadar azdır. Şiirlerinde “*Hüsrev*” mahlasını kullanan şair Hüsrev Beg, Kaşkay ilinin Dereşorlu tayfasına dâhil Karakanlı tiresindedir. Şair Yûsuf Ali Beg'in babası olan Hüsrev Beg, ilin en tanınmış şairi Mirza Muhammed İbrahim-i Me'zûn'dan (1832-1896)

¹¹⁹ ŞAHBAZÎ, Şahbaz, a.g.e., II, s. 3.

¹²⁰ ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s. 64.

¹²¹ ŞAHBAZÎ, Şahbaz, a.g.e., II, s. 1-14.

daha yaşlı, 1786-1846 yılları arasında yaşadığı sanılan Kaşkay ilinin diğer şairi Kul Oruc ile aynı dönemde yaşadığı söylenmektedir. Bu şairin doğum-ölüm tarihi hakkında hiç bir bilgiye sahip değiliz.¹²²

3. 4. Muhammed İbrahim

Mirza Muhammed İbrahim-i Me'zûn, Bayatlı Hüseyin Ali Beg ve Karakanlı Yûsuf Ali Beg gibi şairler ile aynı asırda yaşayan, ancak hakkında fazla bilgi elde olmayan, Kaşkay ilinin diğer bir şairi de, Muammer İbrahim'dir. Babası adı Nazar Ali olup, Kaşkay ilinin Çenkçiler tîresindedir. Bu tîrenin adamları müzikle ilgilendikleri için çenkçi diye hitap olunmuşlar. İlin asıl sanatçılarından sayılan çenkçiler, sadece müzikle değil, aynı zamanda berberlik, diş çekmek, demircilik, marangozluk, ...vb. gibi meslekler ile de uğraşmışlar. Ayrıca, bu tîrenin kişilerine ilgilendikleri meslekten dolayı "usta", tîrelerine de "ustalar tîresi" adı verilmiştir.¹²³ Muhammed İbrahim'in babası Nazar Ali'nin iyi bir ney sanatçısı olduğu söylenmektedir. Şairin kendisi de, kemençe ve tarı iyice becermiş, kardeşi Süleyman ise, Kaşkay ilinin tanınmış sîtar ve tar sanatçılarındanmış. Şiirlerinde "İbrahim" mahlasını kullanan şair, şiir ve edebiyat ile ilgilenen, Darab Han'ın oğlu İlhan Abdullah Han (Zargâmü'd-Devle) yanında hizmette bulunmuştur. Muhammed İbrahim, Hz. Ali'nin hayranlarındanmış. Onun mezarı Firuzabad şehrinin doğusunda, Bibi Zühre türbesinin yanındadır. Doğum-ölüm tarihi hakkında bilgi yoktur. Ancak, şairin 1318 (1904)-1320 (1906) yılları arasında öldüğü sanılmaktadır.¹²⁴

3. 5. Kul Oruc

Adı Oruc olup Kaşkay ilinin Çaharde Çerik (Ondört Ordu) tîresindedir.¹²⁵ Dönemin Kaşkay ilinin yönetimini ele alan İlhan Canı Han'ın (ö. 1824) oğulları, Muhammed Ali Han, Murtaza Kulu Han ve Mustafa Kulu Han'ın hizmetinde bulunmuştur. Bunlardan Kaşkay ilinde ilk kez 2000 kişilik bir askerî birlik oluşturup ilbegi

¹²² ŞAHBAZÎ, Şahbaz, a.g.e., II, s. 30.

¹²³ ÇELİK, Muhittin, a.g.t., s. 69.

¹²⁴ ŞAHBAZÎ, Şahbaz, a.g.e., II, s. 36-38.

¹²⁵ Bugün Çaharde Çerik tîresi, Amele ve Dereşorlu olmak üzere Kaşkay ilinin iki büyük tayfasında yer almaktadır.

görevinde bulunan Murtaza Kulu Han¹²⁶ güçlü ve nüfuzlu bir kişiliğe sahip olduğu için dönemin hükümdarı Hüseyin Ali Mirza'nın endişelenmesine ve entrikalar çizmesine sebep olmuştur. Bunun sonucunda, ilbegi Murtaza Kulu Han 1249 (1835) yılında, Kır şehrinin Pergan kalesinde öldürülmüştür. Bu olaydan etkilen şair Kul Oruc'un İlbegi dilinden söylediği şiiri, *Kaşka'i Şi'ri* kitabında tespit edilmiştir. Şair şiirlerinde, "*Ġul Oruc*" mahlasını kullanmıştır.

Kul Oruc'un doğum-ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Ancak, yukarıdaki kısa bilgilerden hareketle, onun 1200 (1786)-1260 (1846) yılları arasında yaşadığı sanılmaktadır. Günümüzde kalan Kaşkay Türkçesi şiirlerinden hareketle, Kul Oruc'u Kaşkay ilinin ilk Türkçe söyleyen şairi olarak kabul edebiliriz.¹²⁷

3. 6. Bayatlı Hüseyin Ali Beg

XIX. yüzyıl Kaşkay ilinin şairlerinden biri de *Hüseyin Ali Beg*'dir. Şiirlerinde bazen "*Hüseyin*", bazen de "*Bayat oğlu*" mahlaslarını kullanan şair, Kaşkay iline dâhil Amele tayfasının Bayat tiresindedir. Dönemin ünlü Kaşkay şairi Mirza Muhammed İbrahim-i Me'zûn'un arkadaşı olan Bayatlı Hüseyin Ali Beg, Kaşkay ilinin 2000 kişilik askerî birliğinin komutanı olan Mustafa Kulu Han (1800-1832)'ın oğulları, ilhan Suhrab Han (ö. 1877) ile kardeşi ilhan Darab Han'ın hizmetinde bulunmuştur. Ancak, şairin doğum-ölüm tarihi hakkında hiç bir bilgimiz yoktur.¹²⁸ Bayatlı Hüseyin Ali Beg'den günümüzde kalan ve *Kaşka'i Şi'ri* kitabında yer alan şiirlerinin sayısı beş tanedir.

3. 7. Rahimli Ni'metullah Beg

Şiirlerinde *Nimet*, *Nimetî* ve *Nimetullah* mahlaslarını kullanan şair Nimetullah Beg, Kaşkay ilinin Rahimli tayfasındandır. Rahimli tayfasının yukarı sınıfı sayılan kelanterler ailesinden gelen şair, Kaçar hanedanının dördüncü hükümdarı, Nasıreddin Şah zamanında yaşamıştır. Babasının adı Mustafa Beg'dir. Gençliğinde amcası kızı Nurcihan'a âşık olur. Ancak, sevgilisi, rakibi olan amcası oğlu İlyas Beg ile

¹²⁶ KİYANİ, Menuçehr, *Tarih-i Mubarizat-i Merdum-i İl-i Kaşkai ez Safaviye ta Pehlevi*, Kiyanneş yayınevi, Şiraz 2006, s. 103.

¹²⁷ ŞAHBAZİ, Şahbaz, a.g.e., II, s. 55.

¹²⁸ ŞAHBAZİ, Şahbaz, a.g.e., II, s. 62.

evlenince, psikolojisi bozulub bir sene sonra da vefat eder.¹²⁹ Kaşkay ilinde tanınmış bir şair sayılmasa da günümüzde kalan şiirleri (8 tane), kendine özgü tatlı hakikatları içermektedir.

3. 8. Şaylı Ali

Kaşkay ilinin Şaylı tayfasından olan Ali Şaylı'nın hakkında hiç bir bilgi mevcut değildir. Şahbaz Şahbazî'nin hazırladığı *Kaşkā'i Şi'ri* adlı kitapta, adı geçen şairden sadece ve sadece bir şiir yer almaktadır. Şair bu şiirinde, "Ali" mahlasını kullanmıştır.

Söylencelere göre, okuma-yazma bilmeyen şair kendi tayfasında bir kıza âşıkmiş. Bir gün âşık Ali, herkesten daha erken kalkıp kendi ocağını yakar. Şairin sevdiği kız ise, töreye uyarak ateş alabilmek için Ali'nin ocağına doğru gelir. Şaylı Ali, sevgilinin ona doğru geldiğini görür görmez dünya malından sahip olduğu dokuz koyunun hepsini kurban keser.¹³⁰

3. 9. Karaçaylı Mesih Han

Kaşkai Şiiri kitabında adı geçen Karaçaylı Hacı Mesih Han hakkında, maalesef hiç bir bilgi verilmemiştir. Şairin doğum-ölüm tarihi ve yaşadığı dönem hakkında hiç bir şey bilinmemektedir. Adından anlaşılan Kaşkay ilinin Karaçaylı tayfasındanmış. Vaktiyle büyük bir tayfa olan Karaçaylılar, çeşitli siyasî ve sosyal zorluklar sebebiyle dağılıp, günümüzde küçük bir tayfa olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Yaylaları Serhad-i Çahardange yani Abade ve Sedde'nin çevresi, Kışlakları ise, Ferraşbend etrafıdır.¹³¹ Karaçaylı Mesih Han'dan günümüzde kalan ve *Kaşkai Şiiri* kitabında kaydolun sadece bir şiir vardır.

3. 10. Hemrah

Kaşkai Şiiri kitabında adı geçen şair Hemrah hakkında hiç bir bilgi verilmemiştir. Dolayısıyla şairin kim olduğu, hangi dönemde yaşadığı, hangi boy ve uruğa dâhil olduğu hakkında hiç bir bilgi bilinmemektedir. Şahbaz Şahbazî'nin eserinde, şairden

¹²⁹ ŞAHBAZÎ, Şahbaz, a.g.e., II, s. 74.

¹³⁰ ŞAHBAZÎ, Şahbaz, a.g.e., II, s. 79.

¹³¹ ŞAHBAZÎ, Şahbaz, a.g.e., II, s. 81; KİYANİ, Menuçehr, a.g.e., s. 274.

sadece bir şiir yer almaktadır. Bu şiirde “*Hemrah*” mahlasını kullanan şairin gerçek ismi hakkında kesin bir sonuca varmak oldukça zordur.

3. 11. Koroğlı

Şahbaz Şahbâzi, *Kaşkai Şiiri* kitabını hazırlarken, yararlandığı ana kaynaklardan biri, bu şiirleri sinelerinde saklayanlar ve ezberleyenler olmuştur. Şahbaz Şahbâzi, *Kaşkai Şiiri* kitabının ikinci bölümünün son kısmında yer alan *Koroğlı* mahlaslı şiiri ezberi olan Gulam Hüseyin Behlûli’den aktarmıştır. Şiirinde insanın hayat felsefesini çocukluktan yaşlılığa kadar akıcı bir dille anlatan şairin gerçek kimliği ve hangi döneme ait olduğu bilinmemektedir.¹³²

¹³² ŞAHBAZÎ, Şahbaz, a.g.e., II, s. 83.

4. *Kaşka'î Şi'ri yâ Āşār-i Şu'arā-yi Kaşka'î Kitabı'nın* Ses ve Yazım Özellikleri

4. 1. Ünlüler

4. 1. 1. Ünlülerin Yazılış Özellikleri

/a/ Ünlüsünün Yazılışı

Ön Seste

Ön seste /a/ ünlüsü medli elif (ا) ile yazılmıştır: *arpa* آریا (40II/15, 40II/9, 84Ia/19, 43II/23); *aķac* آقاج (47II/1); *aķarubdır* آقاروبدر (107Ia/92); *aġzı* آغزی (46II/9); *aġurudum* آغورودوم (105Ia/6); *aħsaķ* آخساق (81Ia/1, 81Ia/5); *almaz* آلماز (98Ia/17); *aķaķ* آلچاق (79Ia/26); *aldmuşunda* آلموشوندا (65II/14); *ańlasun* آنڭلاسون (41Ia/10); *aparub* آپاروب (3Ia/1, 56II/5); *arħaluķ* آرخالوق (52II/18); *aruyam* آرويام (15Ia/2).

İç Seste

Kelime ortasında, /a/ ünlüsü elif (ا, آ) ile karşılanmıştır: *atlandı* آتلاندى (114Ib/159, 114Ib/166); *darayuban* دارايوبان (3II/5); *daş* داش (97Ia/14); *dayaġı* داياغی (46Ia/5); *ķapularda* قاپولاردا (60II/14); *yara* يارا (11II/14, 9Ia/8); *yaradan* يارادان (30II/19, 61II/25); *yarpaķa* يارپاķا (37II/11); *ķılpaķ* چلپاق (79Ia/25, 110Ia/24); *baķlaram* باقلام (52II/8); *darayub* دارايوب (1II/26, 7Ia/14); *doķrayub* دوķرايوب (94Ia/16); *oynadum* اوينايدوم (38II/13, 45II/29).

Son Seste

Kelime köklerinin sonunda /a/ ünlüsü elif (ا, آ) ile karşılanmıştır: *ana* آنا (114Ib/119, 5Ia/16); *ata* آتا (38Ia/18, 88Ia/23); *baġuşla* باغوشلا (53Ia/20); *ķara* قارا (15II/16); *ķarķa* قارķا (81Ia/4, 47II/6); *oba* أوبا (81Ia/6); *yara* يارا (76Ia/27, 9Ia/8); *yarpaķa* يارپاķا (37II/11); *ķapularda* قاپولاردا (60II/14).

/e/ Ünlüsünün Yazılışı

Ön Seste

Ön seste /e/ ünlüsü elif (e) ve üstünlü elif (é) ile yazılmıştır.

Üstünlü elif (é) ile yazılışı: *egri* اگری (113Ib/21, 92Ia/12, 22II/1, 22II/9, 36II/14, 57II/15); *eglen* اگن (20II/12, 20II/2, 20II/8); *eken* اكن (112Ia/3); *ekinler* اكنلر (109Ia/23); *e/* آل (21Ia/24, 4II/6, 82Ia/44, 89Ia/14, 91Ia/16, 65II/11, 80Ia/7, 51Ia/19, 62Ia/19, 41II/17, 99Ia/20, 17Ia/2, 29Ia/8); *emi* أمى (9Ia/5); *emdi* (73Ia/7); *erridir* آریدر

(11Ia/5); *errimeŋ* أَرِيْمَنَڭ (12Ia/6); *ev* أو (3Ia/17, 79Ia/34); *evlenmeyen* يَنْ أَوْلَمَه يَنْ (107Ia/90); *eyesi* اَيِسِي (14II/7).

Elif (l) ile yazılışı: *eşlan* اصلان (114Ib/144); *eşlanı* اصلانى (104Ia/14); *eşlanuŋ* اصلانونڭ (95Ia/41); *esdi* اسدى (95Ia/3); *egrilig* ليگ اڭرى (64Ia/38); *emzig* امزگ (110Ia/26).

İç Seste

Kelime köklerinin iç seslerinde (e) ünlüsü üstün (◌̇) ile yazılmıştır: *eken* اَكَن (112Ia/3); *evlenmeyen* يَنْ أَوْلَمَه يَنْ (107Ia/90); *eyesi* اَيِسِي (14II/7); *begenmez* بَڭنَمَز (38Ia/17, 38Ia/18, 38Ia/19, 74Ia/9); *beglerini* بَڭلَرِيْنِي (22Ia/20); *benzer* بَنگَزَر (26II/6, 49II/1); *gedigde* گَدِڭدَه (48II/16); *geldi* گَلدى (53II/12, 53II/14, 53II/17, 53II/4); *ördekde* دَه اَرْدَك (13II/9); *petegden* پَتَڭگَن (65II/2); *sepib* سَپِيب (12II/10); *sepilmesin* سَپِلْمَه سِين (6Ia/8).

Bazı kelimelerde ise, (e) ünlüsü harekesiz gösterilmiştir: *geldi* گَلدى (22II/12, 22II/16, 22II/2, 22II/20, 22II/4, 22II/8); *bellidir* بَلِيْدِر (47II/1, 47II/12, 47II/16, 47II/4, 47II/8); *gelineŋ* گَلِيْنَنڭ (12Ia/9).

Son Seste

Üstünlü he (◌̇) ile yazılışı: *özge* اَزْگَه (33Ia/15); *gece* گَڭه (10Ia/1, 24II/18, 26II/10, 36II/25, 36II/27, 37II/7, 43Ia/8, 43II/15, 43II/23, 4II/1, 6Ia/2, , 74Ia/3, 43II/33); *gene* گَنَه (114Ib/111, 8Ia/1, 8Ia/3); *bêle* بَلَه (13II/15, 13II/3, 16II/8, 58Ia/15); *bêlene* بَلَنَه (78Ia/15); *élke* اِلْکَه (79Ia/27); *hegerleyiŋ* اِيْنڭ هَڭرَلَه (100Ia/13); *dişleyem* دِيْشَلَه يَم (70Ia/11); *éyle* اِيْلَه (33II/3).

Üstünsüz he (◌̣) ile yazılışı: *gece* گَڭه (6Ia/23, 7II/14); *gene* گَنَه (53Ia/15, 11II/1).

Üstün ile (◌̇) yazılışı: *eyesi* اَيِسِي (14II/7); *eyem* اَيَم (43II/41).

ķ'ların çevresinde aslî biçimi a'ya giden biçimlerde fethalı yazımlılar bir ön sıraya geçmeye işaret eder, fakat bunlar tam mükemmel *e* değillerdir. Açık *e*'den de açık bir söyleyiş duyulabilmektedir. Bugünkü söyleyiş de bunu desteklemektedir. Biz metnimizde bunları *e* ile tespit etmeyi daha uygun bulduk: *keç-* قَڭدِيلِر (53II/16); *kere* قَرَه (54II/11); *ķerimçe* قَرِيْمچَه (43II/24); *ķeriş-* قَرِيْشَه (24II/7); *ķerri-* قَرِيْ (107Ia/90); *ķerşi* قَرِشِي (58Ia/4); *ķecir* قَڭِر (40II/11); *ķeygu* قِيْغُو (112Ia/21); *ķemçile-* قَمچِيْلَه (40II/24); *Ķeşķā'ī* قَشقَانِي (106Ia/22, 48Ia/19); *ķetir* قَطِر (109Ia/32). Art sıradan sözcük tabanlarında içinde ön *k* bulduran mastar eki *-mak/-mek* tek biçimli *-meg* hâline, *-ak/-ek* eki de *-eg* biçimine dönüşür: *-mak/-mek*: *admegüŋ* آدماڭونڭ (39Ia/15); *aglaşmegde* آغلاشماڭدا (107Ia/55); *almege* آلماڭا (94Ia/24); *dutmeg* دوتماڭ (4Ia/10);

suvarmegden سووارماگدان (47II/1); *yanmeg* يانماگ (19Ia/1, 19Ia/6); *yumegünen* (23II/2); دانوشاگ *danuşeg* (100Ia/16, 52II/24); *ateg* آتاگ (-ak/-ek: 47II/5). *otureg* اوتوراگ (3II/18); *sovdālaşeg* سودالاشاگ (10Ia/14); *unudeg* اونوداگ (19Ia/16); *vureg* ووراگ (52II/24, 52II/28); *yateg* ياتاگ (71Ia/19).

/è/ Ünlüsünün Yazılışı

Kapalı *e* sesi, yalnızca ilk hecede bulunmaktadır.

Kapalı *e* ünlüsü, ön seste esreli elif (ا) ile yazılmıştır: *el* إل (45Ia/2, 47Ia/4, 47Ia/5, 43II/21); *édib* إديب (31II/20, 31II/6, 59Ia/12, 83Ia/4); *elçi* إلچي (114Ib/139); *ele* إله (30II/16, 67Ia/15, 95Ia/32); *élke* إلكه (79Ia/27); *élligde* إل ليگده (48Ia/9); *éşidmişem* إشيدميشيم (32II/22); *eşşek* إشك (107Ia/27); *étişdi* إتشدي (89Ia/10, 33Ia/21); *éyledi* إيلدي (60II/6, 48Ia/13); *éyledi* إيلدي (60II/6, 48Ia/13); *éyledig* إيلديگ (52II/2).

Sadece elif (ا) ile karşılanan örneklere de rastlanmaktadır: *elçisi* إلچي سي (61II/7).

Kelime köklerinin birinci hecesinde, ön sestem sonra gelen kapalı /è/ ünlüsü genellikle esre (ة) ile gösterilmiştir: *bél* بل (64II/12, 30II/4); *béle* بله (13II/15, 13II/3); *bélene* بلنه (78Ia/15); *béş* بش (87Ia/17, 87Ia/32, 65II/3); *dédim* ديدم (110Ia/1, 112Ia/2, 16II/9, 26II/1, 26II/13); *gétđi* گندي (1Ia/12, 64Ia/5, 113Ib/5); *téz* تز (51II/10, 39II/3); *tézigde* تزيگده (102Ia/1); *yéđin* يديگ (43Ia/39); *yéñi* ينگي (11II/2, 91Ia/40); *n'éyler* نيلر (37Ia/6, 43Ia/14, 43Ia/15, 73Ia/22); *n'éylerem* نيلرم (6Ia/12).

Bazı kelimelerde ise, esre işareti kullanılmamaktadır: *gétđi* گندي (43II/2); *yéñi* ينگي (68Ia/12); *téliñe* تليگي (91Ia/31).

/ı/ Ünlüsünün Yazılışı

Ön Seste

Ön seste /ı/ ünlüsü kesreli elif, ye (ای) ile yazılmıştır: *ır* ایر (108Ia/21, 108Ia/26); *ırtık* ایرتق (107Ia/15). Ancak kesreli elif, ye (ای), /i/ değeri de taşımaktadır. (bkz. aşağı /i/ Ünlüsünün Yazılışı).

İç Seste

Esre (ة) ile yazılışı: *cılkılı* چلقلی (18II/7); *çığdı* چخدي (1Ia/16, 43II/48, 50II/1); *kılıc* قلیج (25Ia/13, 25Ia/18); *kınamayun* قنمایونگ (105Ia/1); *kınc* قنج (40II/10); *kıvırmağda* قورماقدا (51II/18); *kız* قز (20II/10, 79Ia/14); *kırđdı* قرخدي (47Ia/11).

Ye (ای) ile yazılışı: *kılaydı* قیلایدي (44II/2); *kılıcı* قیلجی (113Ib/7).

Bazı kelimeler ise, (ı) ünlüsü gösterilmemektedir: *çılpağ* چلیپاق (79Ia/25, 110Ia/24); *çığdı* چخدي (25Ia/3); *kılıcı* قلیجی (13Ia/25).

Son Seste

Ye (ی) ile yazılışı: *aççı* آچی (87Ia/24, 87Ia/31); *arrı* آرری (47II/15); *ayrı* آیری (14Ia/18, 18Ia/5, 24Ia/12); *dahı* داهی (13Ia/19, 13Ia/29, 13II/11); *dolı* دولی (59Ia/9, 82Ia/33); *korhı* قورخی (53II/8); *kuyı* قوی (79Ia/32); *kuzzı* قوزی (110Ia/26, 13Ia/15); *Tarı* تاری (33Ia/1, 8II/17).

/i/ Ünlüsünün Yazılışı

Ön Seste

Elif, ye (ی) şeklinde yazılışı: *içi* ایچی (6Ia/6); *içdiñ* ایچدینگ (26Ia/2); *igid* ایگید (16Ia/20, 38II/5, 47II/9); *idmeñ* ایدمنگ (12Ia/5); *ikki* ایکی (10Ia/14, 10II/15); *ilan* ایلان (55Ia/11, 110Ia/32); *ile* ایله (72Ia/18); *inci* اینجی (56II/9); *inansun* اینانسون (14II/20); *inçele* اینچله (40II/8); *indi* ایندی (41II/26, 89Ia/19); *iplere* ایپلره (45II/35); *itlere* ایتلره (104Ia/6); *itirrem* ایتررم (36II/30).

Kesreli elif, ye (ی) şeklinde yazılışı: *ileri* ایلری (5II/7).

İç Seste

Ye (ی) ile yazılışı: *bir* بیر (101Ia/14, 102Ia/9); *biçen* بیچن (92Ia/14); *bildigimçe* بیلدیگیم (97Ia/12); *bildiren* بیلدیرن (33II/26); *biz* بیز (31Ia/1, 36Ia/13, 36Ia/5); *derin* درین (65II/8); *digsine* دیگسینه (19II/9); *dinem* دینم (105Ia/11); *dindirende* دیندیرنده (58II/14); *diz* دیز (112Ia/14); *girdim* گیردم (15Ia/13); *siz* سیز (109Ia/17, 50Ia/12, 85Ia/19, 8Ia/9); *miñ* مینگ (101Ia/14, 103Ia/11, 104Ia/17, 23II/5); *tikandan* تیکاندان (49Ia/3).

Esre (ه) ile yazılışı: *igirmi* ایگرمی (33II/25); *çekildi* چکildi (101Ia/22); *degil* دگئل (106Ia/4); *degirman* دگیرمان (30Ia/10); *devireller* دورلر (77Ia/16); *deyzir* دیزر (40II/9); *dirri* درری (42II/6); *erşinden* ارشندن (47Ia/10); *seril* سرل (72Ia/14); *titrer* تترر (64Ia/15).

Son Seste

Ye (ی) ile yazılışı: *ellisinde* اللی سینده (65II/13); *elçisi* الچی سی (61II/7); *geççi* گچی (107Ia/12); *gözçi* گوزچی (50Ia/15); *öli* اولی (40Ia/18); *tilki* تیلکی (104Ia/14, 108Ia/22, 108Ia/29); *yengi* ینگ (11II/2, 68Ia/12, 91Ia/40, 18II/14); *yeri* یری (114Ib/5, 20Ia/17, 25Ia/21, 43Ia/42).

/o / Ünlüsünün Yazılışı

Ön Seste

Elif, vav, ötre ile yazılışı (أو): *oba* أوبا (81Ia/6); *ogrudan* أوغرودان (13Ia/12); *oglan* أوغلان (38Ia/18); *on* أون (107Ia/17, 35Ia/22, 65II/3); *ot* أوت (11II/11); *oyunu* أویونی (94Ia/18); *oynasun* أویناسون (100Ia/30); *oynadmeg* أوینادماگ (39Ia/15). Metnimizde,

(أ) işareti, ön ses /ö/ ünlüsü için de kullanılmaktadır. (bkz. aşağı, /ö/ Ünlüsünün Yazılışı).

Ötreli elif ile yazılışı (أ): *oba* أبا (43II/22); *oğrı* أغرى (107Ia/50); *oğruma* أغروما (48Ia/5); *oğlan* أعلان (26II/12, 26II/8); *oğul* أغول (5Ia/15); *oğ* أوح (58II/11, 60II/5); *oğşaddum* أوشاددوم (64II/18); *ol* أل (43Ia/47, 43Ia/9, 72Ia/3, 84Ia/13, 102Ia/40); *ot* أت (19Ia/3). Metnimizde, (أ) işareti, ön ses /ö/ ünlüsü için de kullanılmaktadır (bkz. aşağı, /ö/ Ünlüsünün Yazılışlarına).

Elif, vav ile yazılışı (او): *oğlan* اوغلان (38Ia/18); *oğlı* اوخى (7II/5, 7II/6); *on* اون (69Ia/2, 53II/1, 40II/22); *oymağı* اويماقى (51II/13); *oyan* اويان (19II/1, 91Ia/19); *oturduğ* اوتوردونگ (84Ia/5). Metnimizde, (او) işareti, ön ses /u, ö, ü/ ünlülerini de karşılamaktadır (bunun için bkz. aşağı /u, ö, ü/ Ünlülerinin Yazılışları).

İç Seste

Ötreli vav ile yazılması (و): *boyuğ* بويونگ (61II/1, 82Ia/41); *boş* بوش (36Ia/15); *dolı* دولى (95Ia/4); *doğuz* دونگوز (107Ia/25); *doydum* دويدوم (67Ia/58); *koıdı* قويدى (19Ia/4); *soy* سوى (47II/2). Metnimizde, (و) işareti, iç ses /ö/ ünlüsünü de karşılamaktadır (bunun için bkz. aşağı /ö/ Ünlüsünün Yazılışı).

Vav ile yazılışı (و): *boy* بوى (43II/8); *boşanur* بوشانور (80Ia/5); *boyadmaz* بويادماز (89Ia/23); *boyanmamuş* بويانماموش (91Ia/16); *boyun* بويون (81Ia/7); *doğan* دوغان (79Ia/34); *doğrı* دوغرى (43Ia/3); *doğruldı* دوغرولدى (107Ia/94, 8Ia/8); *dolaşuğdır* دولاشوق در (19Ia/10); *dolı* دولى (59Ia/9, 82Ia/33, 107Ia/108); *doğuz* دونگوز (107Ia/27); *doyan* دويان (91Ia/18); *koıdı* قويدى (114Ib/138, 114Ib/57, 107Ia/118, 96Ia/9). Metnimizde, (و) harfi, iç ve son ses /u/ ünlüsü ile iç ses /ö, ü/ ünlülerini de karşılamaktadır.

Ötre ile yazılışı (ؤ): *boş* بوش (27Ia/16); *doğrı* دۇغرى (3II/14, 75Ia/5); *doğsanunda* دۇحسانوندا (65II/18); *dolı* دلى (78Ia/18); *don* دن (47II/3); *koı* قىل (81Ia/18, 107Ia/106, 46II/21, 64II/16). Metnimizde, (ؤ) işareti, iç ses /ö/ ünlüsünü de karşılar (Bunun için bkz. aşağı, /ö/ Ünlüsünün Yazılışı).

/u/ Ünlüsünün Yazılışı

Ön Seste

Elif, vav ile yazılışı (او): *ucunı* اوچونى (79Ia/32); *ucaldır* اوچال در (55Ia/7); *uçdı* اوچدى (53Ia/15); *uçub* اوچوب (23Ia/12, 34Ia/14); *uçdum* اوچدوم (16II/5); *uğudan* اوخودان (41Ia/8, 6Ia/19); *uğum* اوخوم (63Ia/23); *uğumuz* اوخوموز (36Ia/11); *uğusundan*

اولوبان *uluban* (108Ia/29); اولاشدى *ulaşdı* (95Ia/39); اولدوزلار *ulduzlar* (8Ia/1); اوخوسوندان (108Ia/30); اوشاق *uşak* (110Ia/7, 75Ia/16, 83Ia/20, 110Ia/8); اوتاندوم *utandum* (56II/13); اوتولدوم *utuldum* (45II/29); اوتدوم *utdum* (41II/11, 45II/29); اوتان *utan* (45Ia/11, 81Ia/16); اوتوزام *utuzam* (17II/14); اوزون *uzun* (46II/7); اوزانموش *uzanmuş* (51II/22); اوزاق *uzak* (26II/11, 107Ia/4).

İç Seste

Vav ile yazılışı (و): آغور *ağur* (8II/14, 39II/7); آچوق *açuk* (107Ia/14, 107Ia/15, 51II/19); آروق *arruk* (83Ia/25); بول *bul* (47Ia/16); بولاقلار *bulaklar* (78Ia/10); بولونتو *buluntu* (79Ia/15); بوراخدى *burahdı* (67Ia/33); بويوردونگ *buyurduñ* (102Ia/17, 2Ia/9); دوداغ *dudağ* (36Ia/12, 64II/20); دوردونگ *durduñ* (89Ia/14); دوتقون *dutkun* (107Ia/48); غولونگ *ğuluñ* (54II/20); قولاق *qulak* (87Ia/31, 38II/14, 110Ia/12); قورد *qurd* (13Ia/15); قورّى *qurrı* (107Ia/10); اوئوز *ottuz* (101Ia/22); سووشموش *sovuşmuş* (47Ia/5); توپوقلارونگ *topuqlarunğ* (82Ia/39).

Son Seste

Vav ile yazılışı (و): آقويى *aquyı* (41II/11); آرويام *aruyam* (15Ia/2); بايغو *baygu* (106Ia/13, 110Ia/6, 23Ia/12, 79Ia/21); بو *bu* (29Ia/2, 29II/3, 2II/6); بولونتو *buluntu* (79Ia/15); قاپولاردا *kapularda* (60II/14); قوخوسى *qoquşu* (75Ia/6); قورھوسندان *qorquşundan* (42II/6); اوغرودان *oğrudan* (13Ia/12); تارومى *Tarumı* (28II/1).

/ö/ Ünlüsünün Yazılışı

Ön Seste

Elif, vav, ötre ile yazılışı (أو): اؤيم *öpem* (25II/15); اورگد *örged* (4Ia/16); اورگنميش *örgeñmiş* (57II/1, 57II/2, 57II/20, 57II/8); اوتّه بيلمه نّم *ötebilmenem* (16Ia/11).

Elif, vav, hemze ile yazılışı (أو): اولدوگوم *öldügüm* (40II/38); اولدور *öldür* (107Ia/39, 59Ia/19); اونگ *öñ* (65II/15); اودن *övden* (80Ia/19).

Ötreli elif ile yazılışı (أ): اؤدوم *öbdüm* (25II/10); اؤمزدى *ödmazdi* (29Ia/18); اوردكده *ördekde* (13II/9); ازگه ده *özgede* (76Ia/7).

Elif, vav ile yazılışı (او): اوکوزونن *öküzünen* (103Ia/16); اولوم *ölüm* (80Ia/1); اوڭüne *öñüne* (36Ia/12); اوپولور *öpülür* (40II/1); اولن *ölen* (60II/19); اورگنميش *örgeñmiş* (57II/16, 57II/24, 57II/4, 57II/12); اورگنميش *örgeñmiş* (69Ia/23); اورگنير *örgeñir* (69Ia/11); اورگنميش *örgeñmiş* (57II/16, 57II/24, 57II/4, 57II/12); اورگنميش *örgeñmiş* (84Ia/13); اورگنميش *örgeñmiş* (84Ia/14); اورتوب *örtüb* (80Ia/8); اوتمگه *ötmege* (104Ia/13); اويوموزى *öyümüzi* (108Ia/25).

İç Seste

Vav ile yazılışı (و): *böcüg* بوجوگ (103Ia/1); *bölüg* بولوگ (63II/1, 64II/4); *bölük* (64Ia/3); *böyüni* بویگونی (65Ia/10); *böyüdir* بویودر (74Ia/12); *böyüg* بویوگ (75Ia/15, 43Ia/41); *çöl* چول (100Ia/14); *çöregi* چورگی (109Ia/31, 83Ia/31); *dögüşmüşem* دوگوشموشم (52Ia/6); *dönerseñ* دونرسنگ (65II/12, 65II/16, 65II/2, 65II/20, 65II/4, 65II/8); *döydüm* دویدوم (53II/10); *göllere* گول لر (4II/5); *göngül* گونگول (34II/5, 39Ia/11); *göreg* گورگ (108Ia/13, 17II/15); *görine* گورینه (44II/11); *sökseler* سوکسه لر (4Ia/3).

Ötreli vav ile yazılması (و): *çölleri* چول لر (76Ia/11); *dönderib* دوندریب (101Ia/28); *göller* گول لر (8II/11).

Hemzeli vav ile yazılışı (و): *göreg* گورگ (112Ia/32); *göz* گوز (80Ia/15); *gördüm* گوردوم (12Ia/1).

Ötre ile yazılışı (و): *dörd* دورد (97Ia/7, 107Ia/62); *döş* دوش (107Ia/14, 44Ia/8).

Bazı kelimelerde ise, (ö) ünlüsü gösterilmemektedir: *bölük* بلوک (22Ia/17).

/ü/ Ünlüsünün Yazılışı

Ön Seste

Elif, vav ile yazılışı (او): *ücünde* اوچونده (28II/1, 55II/1, 64II/9); *üce* اوچه (16II/10); *ücelmezdi* اوچلمزدی (29Ia/3); *üç* اوچ (107Ia/113, 42II/5); *ügen* اوگن (52II/22); *ük* اوک (39II/7); *ülügde* اولوگده (56Ia/4); *ünül* اونگول (105Ia/6); *üreg* اورگ (109Ia/5, 76Ia/28); *üstüne* اوستونه (108Ia/12, 40II/10); *üz* اوز (43Ia/48, 11II/13); *üzen* اوزن (81Ia/6); *üzerlig* اوزرلیگ (95Ia/39); *üzüldi* اوزولدی (102Ia/46).

İç Seste

Vav ile yazılışı (و): *ülügde* اولوگده (56Ia/4); *ünül* اونگول (105Ia/6); *böcüg* بوجوگ (103Ia/1); *böyüg* بویوگ (75Ia/15, 43Ia/41); *göngül* گونگول (34II/5, 39Ia/11); *bugün* بوگون (114Ib/97, 12Ia/1, 19II/13); *büküg* بوکوگ (101Ia/24); *dünen* دونن (40II/35); *gümüş* گوموش (22II/15, 6II/12); *gün* گون (107Ia/67, 1Ia/17, 26II/10); *öküzünen* اوکوزون (103Ia/16); *ölüm* اولوم (80Ia/1); *sürü* سوری (83Ia/30, 83Ia/38); *süzen* سوزن (81Ia/7); *tüküni* توکونی (43II/10); *tükendi* توکندی (101Ia/27); *Türkünüñ* تورکونونگ (102Ia/15).

4. 1. 2. Ünlüler

Ḳaşḳā'î Şi'ri yā Āşār-i Şu'arā-yi Ḳaşḳā'î Kitabı'nın imlâsından hareket edilerek dokuz kısa ünlü tespit edilmiştir: *a, e, é, ı, i, o, ö, u, ü*. Uzun ünlülerden *ā, î, ū* Arapça ve Farsçadan alınmış kelimelerde bulunur.

Ḳaşḳā'î Şi'ri yā Āşār-i Şu'arā-yi Ḳaşḳā'î Kitabı'nın imlâsında tespit edilen bu dokuz kısa ünlü birkaç grupta sınıflandırılabilir:

I. Teşekkül noktalarına göre, kalın ve ince ünlüler:

Kalın ünlüler: *a, ı, o, u*

İnce ünlüler: *e, é, i, ö, ü*

II. Teşekkülleri sırasında dudakların aldığı duruma göre, düz ve yuvarlak ünlüler:

Düz ünlüler: *a, e, é, ı, i*

Yuvarlak ünlüler: *o, ö, u, ü*

III. Açıklık-kapalılık derecelerine göre geniş ve dar ünlüler:

Geniş ünlüler: *a, e, o, ö*

Dar ünlüler: *ı, i, u, ü*

Ḳaşḳā'î Şi'ri yā Āşār-i Şu'arā-yi Ḳaşḳā'î Kitabı'nda ön damakta, geniş ve açık olarak telaffuz edilen /e/ ünlüsü, Türkiye Türkçesindekinden daha geniş ve açıktır. Ayrıca ön damakta ve düz olarak telaffuz edilen /è/ ünlüsü de Türkiye Türkçesindeki /e/ den daha dar ve kapalıdır.

Ḳaşḳā'î Şi'ri yā Āşār-i Şu'arā-yi Ḳaşḳā'î Kitabı'nda tespit edilen ünlülerin özellikleri tablo hâlinde şöyle gösterilebilir:

	düz		yuvarlak	
	geniş	dar	geniş	dar
kalın	<i>a</i>	<i>ı</i>	<i>o</i>	<i>u</i>
ince	<i>e</i>	<i>é</i>	<i>i</i>	<i>ö</i>
				<i>ü</i>

Ḳaşḳā'î Şi'ri yā Āşār-i Şu'arā-yi Ḳaşḳā'î Kitabı'nda kelimelerin başında ve ilk hecede yukardaki ünlülerin hepsi bulunmaktadır. /è/, /o/ ve /ö/ ünlüleri, Türkçe kökenli kelimelerde, birinci hece dışında kullanılmazlar.

4. 1. 2. 1. Ünlü Uyumu

4. 1. 2. 1. 1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Türkçenin en büyük ses özelliğini teşkil eden kalınlık-incecik uyumu başlangıçtan bugüne kadar her devirde çok kuvvetli olarak hâkim bulunmuş olan ve olmakta devam eden bir kuraldır.¹³³ İncelediğimiz metinlerde ise, genelde büyük ünlü uyumunun sağlam olduğu görülmektedir: *açaram* (52Ia/2, 52Ia/24, 52Ia/8); *acluğdan* (107Ia/60); *begenmez* (38Ia/17, 38Ia/18, 38Ia/19, 74Ia/9); *biçdiler* (91Ia/30); *bilmeyen* (107Ia/7); *coşanda* (42Ia/3); *çağardaydı* (47Ia/2); *çeyneyem* (40II/17); *çoğdan* (107Ia/31); *dağların* (15II/20); *danuşmağın* (3II/11); *dögüşmüşem* (52Ia/6); *dudağundan* (25II/11); *ëşiddiler* (108Ia/5); *geyibdir* (53Ia/11); *gönülün* (15II/15); *hegerleyin* (100Ia/13); *hörende* (63Ia/5); *içdigim* (73Ia/23); *işimizi* (52II/47); *kalıçını* (52II/20); *kapusuna* (40II/29, 43II/27, 43II/39, 59II/13); *korğmam* (108Ia/41); *mindirmelidir* (106Ia/24); *saçların* (23II/6); *sağladsun* (53II/29, 7Ia/15); *sallanuban* (19II/2); *sepilmesin* (6Ia/8); *tapulmadı* (9Ia/5); *tézligde* (102Ia/1); *toprağında* (5II/2); *uşağlarda* (110Ia/7); *uzansun* (6Ia/2); *üregimnen* (11II/3, 50II/6); *üzüllem* (76Ia/27); *varlılar* (42Ia/6); *vérmezler* (40II/27); *yağaram* (77Ia/11); *yandırısı* (5Ia/6); *yandurmazlardı* (19Ia/1); *yazulmaz* (103Ia/22); *yumurram* (43II/11), vb.

Ancak bazı kelimelerin kök ünlüsü ile bazı çekim ve yapım eklerinde kalınlık-incecik uyumunun bozulduğu da görülmektedir. Master eki *-mağ/-mek* ekinin kullanımı bu bakımdan dikkat çekicidir. Ön sıradan fiillerde bazen *-mağ*, art sıradan fiil tabanlarına ise, genellikle *-meg* biçimiyle kullanıldığı incelik-kalınlık uyumunun bozulmasına neden olmuştur: *-mağ*: *bilmağa* (43Ia/17); *édmağa* (69Ia/12); *gelmağa* (50Ia/14); *gelmağın* (14II/13); *görmağa* (50Ia/9); *gülmağı* (63Ia/13); *içmağa* (5Ia/3); *içmağda* (9Ia/18). *-meg*: *admegün* (39Ia/15); *ağlaşmegde* (107Ia/55); *bağmegi* (46II/4); *dutmege* (104Ia/14, 88Ia/19); *ovladmegnen* (47II/6); *salmeg* (36Ia/7), vb. Aynı şekilde ek uyumsuzluğu, Ç1K çekiminin kişi işaretleyicisinde de görülür. Ekin her zaman art sıradan fiillerde, ince ve ötümlü biçimiyle karşımıza çıkmaktadır: *apareg* (64II/14); *ayureg* (114Ib/4); *danuşeg* (23II/2); *duteg* (108Ia/14); *kağureg* (114Ib/3); *otureg* (3II/18); *vureg* (52II/24), vb. Metinlerimizde *-Ir/-Ur*, *-ayor* ve *-yr* olmak üzere üç şekli bulunan şimdiki zaman kipinin yalnız *-Ir/-Ur*’li

¹³³ ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak yayımları, İstanbul 2007, s. 71.

biçiminde kalınlık-incelik uyumunun sağlandığı tespit edilmiştir. *-ayor*'lu şimdiki zaman kipinin ise, kalın ve ince tabanlarda, hep kalın biçimiyle kullanılması incelik-kalınlık uyumunun bozulmasına neden olmuştur: *gelayor* (50II/12, 50II/8, 72Ia/12, 72Ia/16, *vb.*); *gezayor* (48II/7), *vb.* *-yr* ekli çekimlerde de bağlantı ünsüzü /y/'nin, fiilin sonundaki *-A* ünlülerini kendisine yaklaştırarak düzenli olarak kapalı /è/ sırasına geçirmesi böyle bir uyumsuzluğa neden olmuştur: *inanméyreş* (19II/20); *tanuméyrseş* (92Ia/5). Ayrıca emir kipinin de T1K çekiminde, yalnız *-ayum* şeklinde hep uyum dışında kalarak kullanıldığı tespit edilmiştir: *düzayum* (31II/10); *éylayum* (38II/1, 52II/1, 60II/3); *gelayum* (50Ia/12, 50Ia/8, 50Ia/16, *vb.*); *gezayum* (31II/9); *içayum* (6II/18), *vb.* Metnimizde *+lig*, *+lüg* isimden isim yapma ekinin kalın ve ince bütün isim tabanlarına eklendiği tanıklanmıştır: *uşaqlügüm* (13Ia/5); *uşaqligim* (13Ia/3); *uşaqligde* (114Ib/29); *toylügüm* (52II/14); *yamanlüg* (23Ia/16); *yamanlügi* (70Ia/9); *aclüg* (43II/25), *vb.* Kelime başında bulunan kısa /ı/ ünlüsü de, tek başına hecenin yükünü taşıyamadığı için,¹³⁴ genellikle ince /i/ ünlüsüne dönüşmüştür: *ıraç* 'uzak' (27II/1, 60Ia/14, 111Ia/9, 110Ia/20, *vb.*); *ilan* 'yılan' (55Ia/11, 110Ia/32, 51Ia/20, *vb.*) < *yıla:n* ED930a; *iğ-* 'yıkmaq' (13Ia/18, 1Ia/7, 94Ia/19); *il* 'yıl' (107Ia/1, 107Ia/113, 113Ib/7) < *yıl* ED917a; *inan-* (11II/16, 32II/4, 79Ia/21, *vb.*) < *inan-* (*ina:n-*) ED188a, *vb.* Aidiyet eki olan ve getirildiği kelimeyi sıfat yapan *+ki* eki¹³⁵ de, metinlerimizde uyum dışında kalarak hep ince biçimiyle karşımıza çıkmaktadır: *başundaki* (107Ia/84); *sağundaki* (64Ia/29); *onunki* (81Ia/13), *vb.*

Yabancı kelimeler ile ilgili kalınlık-incelik uyumu karışık bir durum göstermektedir. Bazı metinlerde söz konusu kelimeler, gerek vezin gerek ağız özelliği nedeniyle mutlak bir şekilde büyük ünlü uyumuna tâbi kılınırken (*lāle* > *lāla* (103Ia/25); *nāle* > *nāla* (11Ia/1, 11Ia/20); *nār-dāne* > *nār-dāna* (82Ia/16); *Şāhnāme* > *Şāhnāma* (107Ia/17, 107Ia/19); *şāne* > *şāna* (12II/10, 91Ia/32), *vb.*) bazılarında ise, bu kuralın bozulduğu, hatta aynı kelimelerin kurala girmedikleri görülmektedir. Yabancı kelimelerle Türkçe ekler arasında da, genelde kalınlık-incelik uyumunun uygulanması söz konusudur. Yalnız uyumun yabancı kelimenin son hecesi ile Türkçe ek arasında gerçekleştiği tanıklanmıştır: *āleminde* (60Ia/1); *ārāmumı* (90Ia/16); *būsesi* (60II/20); *but-hānede* (2Ia/11); *cennetiñ* (30II/5, 61II/2); *ceseddedir* (24II/12); *dāmānundan* (17II/18); *defterime* (97Ia/1, 97Ia/2); *du'ālar* (93Ia/12); *ehdiñ* (38Ia/1);

¹³⁴ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 71.

¹³⁵ TİMURTAŞ, F. Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, Enderun Kitabevi, 3. baskı, Ankara 1994, s. 26.

eḫvālumu (47Ia/13); *feşliniḡ* (8II/15); *fūlādumuşam* (97Ia/10); *giyāhlar* (60Ia/10); *ḡemzeleri* (99Ia/6); *ḡessāleler* (91Ia/29); *ḡurbetde* (38Ia/20, 16Ia/17); *ḡelvetde* (27Ia/1, 71Ia/20, 3II/19); *hem-serim* (90Ia/10); *iḡrārunnan* (4II/13); *iḡā'eti* (86Ia/9); *'izzetine* (61Ia/1); *ḡāmetiḡ* (40Ia/20); *kāseden* (87Ia/28); *kelāmundan* (47II/4); *kennāsam* (92Ia/18); *kūyunda* (3Ia/11); *lāleleriḡ* (82Ia/18); *leḡāfetli* (7Ia/16); *mādiyānuḡ* (89Ia/16); *medhūşam* (100Ia/34); *mīnādan* (22II/15, 46II/26, 78Ia/6, 91Ia/8); *nehāluḡ* (17II/12); *nūḡḡendi* (24Ia/13); *piḡvāzuna* (44II/3); *pūḡiḡi* (114Ib/163); *rūziḡārdan* (97Ia/15); *seriḡize* (50Ia/1); *sevābum* (98Ia/20); *telāḡdan* (80Ia/5); *veḡletinden* (91Ia/10); *yārunnan* (64II/17); *zekātını* (9Ia/15); *zūnnāruma* (33Ia/20), *vb.* Buna raḡmen metnimizde bu kuralın bozulduḡu örneklere de rastlanmak mümkündür: *āb+une* (41Ia/6); *bāḡ+e* (71Ia/11); *belā+dedir* (74Ia/13); *belā+ye* (112Ia/2); *bī-nevā+ye* (1Ia/28); *bīmār+e* (49II/4); *bulbul+useḡ* (110Ia/30); *cehān+e* (114Ib/120, 114Ib/73); *cehān-peymā+ler* (44Ia/5); *destān+e* (85Ia/7); *dost+e* (2II/17, 63II/8); *'ezāb+e* (23Ia/10, 54II/15); *fincān+de* (14Ia/16); *gul-zār+e* (27Ia/7); *ḡāb+une* (41Ia/7); *hevā+de* (22Ia/26); *hevā'i+dan* (31Ia/9); *ḡoḡ+e* (114Ib/56); *ḡāḡid+ına* (62Ia/8); *mā-sevā+ye* (1Ia/12); *rūḡ+e* (70Ia/1); *serḡeddāt+e* (63II/15); *tāc+e* (1Ia/9); *ḡerrār+e* (49II/2), *vb.*

4. 1. 2. 1. 2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu bir kelimedeki ünlülerin düzlük yuvarlaklık bakımından birbirine uyması demektir.¹³⁶ Timurtaş, düzlük-yuvarlaklık uyumunun Türkçenin ilk devirlerinden beri genelleşip sağlam kurallar olarak ortaya çıkmadığını ileri sürmektedir.¹³⁷ İncelediğimiz metinlerde ise, düzlük-yuvarlaklık uyumu tam gelişmemiştir. Elimizde bulunan metinler, düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini taşımakla beraber, Eski Anadolu Türkçesinden çok ileri bir aşamada olduğu, hatta kök-ek arasındaki düzlük-yuvarlaklık bakımından birçok defa Türkiye Türkçesinde olduğu gibi bir durum arz ettiği görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinin en önemli ses özelliklerinden birini teşkil eden yuvarlaklaşma,¹³⁸ metinlerimizde de birçok kelime ve ekte kendini

¹³⁶ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 72.

¹³⁷ TİMURTAŞ, F. Kadri, a.g.e., s. 27.

¹³⁸ TİMURTAŞ, F. Kadri, *Osmanlı Türkçesi Grameri III*, İstanbul Üniversitesi yayınları, 2005, s. 416.

göstermektedir. Bu yuvarlaklaşmanın bir kısmında dudak ünsüzleri, bir kısmında ise, Eski Türkçe birden çok heceli sözcüklerdeki *-ğ* ve *-g*'lerin Batı Türkçesinde eriyip kaybolması gibi etkenler rol oynarken bazı kelime ve eklerdeki yuvarlaklık ise hiç bir sebebe bağlanmamaktadır.¹³⁹ Metnimizde *aldmuş* 'altmış' (65II/14); *burah-* (40Ia/14, 67Ia/33, 67Ia/65) < *birak-*; *burmak* 'parmak' (52II/8, 22II/16, 50II/9, 1Ia/20) < *barhak*; *davuş-* 'ısmarlamak; teslim etmek' (13Ia/7) < *tapış-* ED447a; *kapu* 'kapı' (11II/4, 21II/18, 35II/8, vb.) < *kapıg* ED583a; *topuk* 'topuk' (82Ia/39) < *tobık* ED437b; *yovşan* 'yavşan otu' (52II/34) < *yabça:n/yavça:n (?yavşa:n)* ED872a, vb. gibi kelimeler dudak ünsüzü etkisiyle yuvarlaklaşarak düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulmasına sebep olmuştur. Eski Türkçe devresinde dudak ünsüzü dolayısıyla yuvarlaklaşmış olan *kamu* kelimesi,¹⁴⁰ *hamu* (21Ia/8, 22Ia/19, 55II/6, vb.) biçiminde kendini muhafaza etmektedir. Ancak kelimenin düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmış biçimine de rastlanmaktadır: *hamı* (114Ib/141, 33II/16, 43Ia/13, 8II/14, vb.). *aru* (15Ia/2) 'temiz, arı' < **a:riḡ* ED213b, Tekin (1995: 172); *kapu* 'kapı' (40II/29, 43II/27, 43II/39, vb.) < *kapıg* ED583a, vb. gibi kelimelerde, *-ğ* ve *-g*'nin eriyerek kendinden önceki ünlülerin yuvarlaklaşmasını sağlamıştır. *kapu* gibi sözcüklerde yuvarlaklaşmaya *-ğ* ve *-g*'nin eriyip kaybolması kadar *p* dudak ünsüzü de sebep olmuştur denilebilir.¹⁴¹ Eski Türkçede düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanan bazı kelimelerde ise, bu kuralın ikinci hecedeki yuvarlak ünlülerinin düzleşmesiyle bozulduğu görülmektedir: *kıyu* 'kuyu' (79Ia/32) < *kuḡug* ED598b; *öli* 'ölü' (40Ia/1, 40Ia/18; 89Ia/9) < *ölüg* ED142a; *doḡrı* 'doğru' (43Ia/3, 3II/14, 75Ia/5, 8Ia/16) < *toḡ(u)ru* ED473a; *dolı* (107Ia/108, 21II/12, 59Ia/9, vb.) < *tolu* ED491a; *kurrı* 'kuru' (53Ia/16, 107Ia/10) < **ku:riḡ* ED652b, Tekin (1995: 179), vb. Edilgen çatı ekinin bağlantı ünlüsü Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi bazı kelimelerde düzleşerek düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulmasına neden olmuştur: *düzil-* (39Ia/7); *süzil-* (39Ia/5, 58Ia/10, 49II/1); *göri-* (44II/11, 58Ia/6). Ancak aynı kelimelerin dudak uyumuna uymuş biçimlerine de rastlanmaktadır: *düzül-* (114Ib/141, 114Ib/157, 95Ia/14, 60II/9); *süzül-* (67Ia/66, 53Ia/12, 65II/2, vb.); *görün-* (114Ib/99, 30II/9, 95Ia/24, vb.). Eski Anadolu Türkçesinde *içün* şeklinde geçen son çekim edatının, bir örnek hariç (*için* 52II/13) aynı şekilde korunduğu

¹³⁹ A.g.e., s. 416.

¹⁴⁰ A.g.e., s. 417.

¹⁴¹ A.g.e., s. 417.

tanıklanmıştır: *içün* (107Ia/72, 12II/3, 23Ia/10, 24Ia/1, *vb.*). Bu edat, ekleştiği tek bir örnekte ise, düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmemektedir: *menimçün* (50Ia/19). Metnimizde yer alan, Eski Türkçede de yuvarlak ünlü taşıyarak düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan kelimelerin birkaçı şunlardır: *açuk* ‘açık’ (107Ia/14, 107Ia/15, 51II/19, 85Ia/12) < *açuk* ED22B; *aķu* ‘ağı, zehir’ (41II/11) < *agu* ED78b; *arruk* ‘arık, zayıf’ (83Ia/25) < *aruk* (*a:rok*) ED214a; *artuķ* ‘fazla, çok, bir hayli’ (82Ia/47) < *artuk* (*?artok*) ED204; *danuş-* ‘danışmak, konuşmak, söylemek’ (2II/18, 72Ia/29, 79Ia/19, 9II/10, *vb.*) < *tanuş-* ED526b; *ķandur-* ‘anlatmak; ikna etmek’ (46Ia/24, 108Ia/26) < *kantur-* ED636a; *ķayur-* ‘imal etmek; inşa etmek’ (32II/10, 114Ib/3, 1Ia/7, 79Ia/34, *vb.*) < *kağgur-* ED599a; *tanu-* ‘tanımak’ (112Ia/3, 15II/10, 92Ia/5, 52Ia/1, *vb.*) < *tanu:-* ED516a; *hanu* ‘hani’ (12Ia/13); *ķatun* ‘hatun’ (30Ia/20, 50Ia/23); *vb.* Bunlar dışında düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan kelimelerin birkaçı ise şöyledir: *ađur* ‘ağır’ (8II/14, 49Ia/7, 105Ia/6, 39II/7) < *agır* ED88b; *baldur* ‘baldır’ (46II/8, 22II/15, 6II/12) < *baltır* ED334a; *baluķ* ‘balık’ (81Ia/13, 56Ia/35, 81Ia/12) < *balık* ED335b; *ķaķur* ‘çakır, şarap’ (31II/14, 52Ia/12) < *ķagır* ED409b; *ķaķur-* ‘çağırarak, seslenmek’ (21Ia/15, 28II/1) < *ķakır-* ED410a; *ķazul-* ‘kazılmak, kazma işi yapılmak’ (50II/10) < *kazıl-* ED684a; *ayaydun* ‘ay ışığı’ (10Ia/1, 10Ia/9) < *aydiņ* ED268b; *bağuşla-* ‘bağışlamak’ (53Ia/20, 101Ia/26); *elķānu* ‘il hani’ (88Ia/1); *ķuzzi* ‘kuzu’ (110Ia/26, 13Ia/15) < *kuzi:* ED681a; *yalıņuz* ‘yalnız’ (90Ia/1, 91Ia/42, 77Ia/10) < *yalıņu:s* ED930b; *yaşul* ‘yeşil’ (87Ia/11, 87Ia/15, *vb.*) < *yaşıl* (*?ya:şıl*) ED978a; *yazu* ‘ova, kır’ (52II/34) < *yazı:* ED984b; *zāruncı* ‘dertli’ (37Ia/9, 31II/17, 15Ia/16), *vb.* Metinlerimizde hem düz hem yuvarlak ünlülü olarak tanıklanan ikili biçimlere de rastlanmaktadır: *asulı* (32Ia/7, 87Ia/38) ~ *asılı* (87Ia/36) ‘asılı’; *ķorķı* (53II/8, 17II/17) ~ *ķorku* (109Ia/8, 86Ia/18, 42II/6) ‘korku’; *arrı* (47II/15) ~ *aru* (15Ia/2) ‘temiz, arı’; *sūri* (83Ia/30, 83Ia/38) ~ *sūrü* (13Ia/16) ‘sūrü, hayvan sūrüsü’; *bōyg* (65Ia/10) ~ *bēyg* (109Ia/1) ‘büyük’; *sovaş* (57Ia/10) ~ *sovuş* (38II/15) ‘savaş’; *danuşdur-* (65Ia/4) ~ *danuşdır-* (114Ib/8) ‘konuşturmak’; *yandır-* (5Ia/6) ~ *yandur-* (46Ia/8, 51Ia/2, 14II/16, *vb.*) ‘yandırmak, yakmak’; *ayrı-* (29Ia/19) ~ *ayrul-* (76Ia/1; 96Ia/17; 91Ia/25; 39II/2; 8II/1; 80Ia/6) ‘ayrılmak’, *vb.*

4. 1. 2. 1. 2. 1. Ünlüsü yuvarlak olan ekler

Ünlüsü yuvarlak olan yapım ekleri:

I. İsimden isim yapım eki: 1. *+düz: gündüz* (19Ia/18, 24II/18, 35II/20, *vb.*). 2. *+sul: yohsul* (47II/9, 55Ia/1, 55Ia/15, *vb.*). 3. *+dun: ayaydun* (10Ia/1, 10Ia/9).

II. İsimden fiil yapım eki: *+kur: çağkur-* (21Ia/15, 28II/1).

III. Fiilden isim yapım eki: 1. *-kun, -gün: başkun* (102Ia/53); *duḫkun* (107Ia/48); *düşgün* (35II/23). 2. *+ntu: buluntu* (79Ia/15). 3. *-gu/-ḫu: ğeygu* (79Ia/6) ~ *ḫeygu* (112Ia/21). 4. *-(ü)m: ölüm* (80Ia/1, 53II/1, 24Ia/8, 53II/8).

IV. Fiilden fiil yapım eki: *-uz-: ut-uz-* (17II/14).

Ünlüsü yuvarlak olan çekim ekleri:

I. İsim çekimi

1. Geniş zaman: Ç2K: *+eyüz: beş+eyüz* (85Ia/19).

2. Belirsiz geçmiş zaman: T1K: *+umuşam: Ferhād+umuşam* (97Ia/9); *fūlād+umuşam* (97Ia/10).

II. Fiil çekimi

1. Şimdiki zaman: *-ayor* ekli şimdiki zaman kipi yalnız T3K’de hep uyum dışı kalarak kullanılmıştır: *-ayor: az-ayor* (5Ia/3); *gel-ayor* (50II/12, , 72Ia/24); *yaz-ayor* (48II/6).

2. Geniş zaman: Ç2K’nin olumsuz çekiminde: *-mayuz: bul-mayuz* (51II/14).

3. Belirli geçmiş zaman: *p’li* belirli geçmiş zaman eki, T2K’de *-Ubseḫ* biçimindedir: *batur-ubseḫ* (54II/13); *gör-übseḫ* (87Ia/1, 87Ia/12, 87Ia/2).

4. Belirsiz geçmiş zaman: Ç3K: *-muşlar: koy-muşlar* (43Ia/22).

5. Gelecek zaman: a) *-AsI* eki ile: T1K: *-suyam ~ -asum: olasuyam* (3Ia/6); *olasum* (3Ia/18). T2K: *-asuseḫ: alasuseḫ* (67Ia/29). b) *-acuḫ* eki ile: T3K: *kaç-acuḫ* (107Ia/13).

6. Emir kipi: T1K: *-ayum: al-ayum* (35II/1); *düz-ayum* (31II/10); *iç-ayum* (6II/18); *ḫal-ayum* (35II/3).

7. Gereklilik kipi: *göreg kelimesi ile:*

göreg F-A: T1K: *göreg dēyem* (77Ia/8). T2K: *göreg olaḫ* (107Ia/80). T3K: *göreg geze* (30Ia/25). Ç1K: *göreg édeg* (108Ia/13). Olumsuzu: T3K: *göreg olmaya* (21Ia/13).

F-An göreg: *ëndiren göreg* (46Ia/2). göreg F-alı: *göreg yazalı* (20Ia/6).

İsim cümlesinin yüklemi olarak *göreg*: *göreg* (57Ia/18); *göregdir* (108Ia/36).

8. Şart Kipi: Ç2K eki yalnız *-seyüz* şeklinde karşımıza çıkmaktadır: *-seyüz*: *gezseyüz* (51II/13); *öldürseyüz* (85Ia/13).

9. İstek kipi: Ç2K eki *-ayuz*, *-eyüz* biçimindedir: *olayuz* (85Ia/11); *édeyüz* (50Ia/21).

10. Belirli geçmiş zaman hikâyesi: T3K: *boyanmuşdı* (53II/13); *tökmüşüdi* (43II/10).

11. İstek kipinin hikâyesi: F-A-ydI: T2K: *yatayduş* (93Ia/7). F-A-y-idi: T1K: *satayudum* (31II/8); *yatayudum* (31II/16, 31II/20). T3K: *olayudu* (31II/7).

4. 1. 2. 1. 2. 2. Ünlüsü düz olan ekler

Ünlüsü düz olan yapım ekleri:

I. İsimden isim yapım eki: 1. *+daş*: *ğardaş* (15II/15, 41Ia/1, 53II/24); *sırdaş* (18Ia/13, 37II/3, 18Ia/13, 28Ia/9). 2. *+çı*, *+çi*: *fâlçı* (92Ia/9); *yolçı* (33Ia/1, 92Ia/10, 33Ia/9); *gözçi* (50Ia/15). 3. *+ağ*: *yanğağ* (46II/13, 111Ia/15). 4. *+an*: *oğlan* (26II/12, 26II/16, 26II/2). 5. *+ce*, *+ça*: *igirmice* (65II/7); *ağça* (45II/34). 6. *+eri*: *ileri* (5II/7). 7. *+ge*: *özge* (33Ia/15, 74Ia/12). 8. *+re*: *içre* (114Ib/102, 114Ib/108, 63Ia/17); *soğre* (10Ia/15). 9. *+ey*: *ğuzey* (16II/16). 10. *+ter*: *artuğter* (82Ia/47); *böyüğter* (65Ia/10); *hoğter* (108Ia/4). 11. *+di*: *indi* (106Ia/20, 107Ia/24). 12. *+eş*: *ğüneş* (13Ia/23). 13. *+ey*: *ğuzey* (16II/16). 14. *+cez*: *āğır nefeseñez* (70Ia/4). 15. *+ac*: *ğulac* (46II/21).

II. İsimden fiil yapım eki: 1. *+la/+le* : *arala-* (30Ia/18); *bağla-* (114Ib/110, 114Ib/159); *ğucağla-* (114Ib/86). 2. *+a/+e* : *oyna-* (38II/13, 45II/29); *beğze-* (26II/6, 49II/1). 3. *+ar/+er*: *ağar-* (107Ia/92); *suvar-* (47II/1); *başar-* (41II/8). 4. *+da/+te*: *iste-* (63II/16; 83Ia/13); *allan-* (109Ia/18). 5. *+lan/+len*: *atlan-* (114Ib/159); *şefālan-* (69Ia/9). 6. *+laş/+leş*: *bayramlaş-* (68Ia/8); *sovdālaş-* (10Ia/14).

III. Fiilden isim yapım eki: 1. *-a/-e*: *devire* (38Ia/1); *ğene* ‘gene, yine’ (114Ib/111). 2. *-ağ/-ağ*: *yatağ* (67Ia/52); *oğrağ* (37II/10). 3. *-an*: *ğazan* (32II/13, 114Ib/153); *sıçan* (52II/44); *tikan* (49Ia/3). 4. *-cek*: *emcek* ‘meme’ (5II/3). 5. *-me*: *dükme* (23II/19); *sürme* (114Ib/115, 3II/7). 6. *-mağ*: *başmağ* ‘ayakkabı’ (66Ia/18). 7. *-man*: *degirman* (30Ia/10, 56Ia/28).

IV. Fiilden fiil yapım eki: 1. *-a*: *dola-* (45II/36); *bula-* (45II/40). 2. *-se-*: *görsed-* (54Ia/5).

Ünlüsü düz olan çekim ekleri:

I. İsim çekimi:

1. Geniş zaman: T1K: *+am/+em*: *daş+am* (42II/7); *mest+em* (35Ia/9). T2K: *+sen/+señ/+añ/+eñ*: *Mesîh+sen* (40Ia/18); *şeker-leb+señ* (19Ia/17); *hür+añ* (14Ia/4); *gelin+eñ* (12Ia/9). Ç1K: *+eg*: *yoğ+eg* (10Ia/19).

2. Şart kipi: T1K: *+isem/+ısam*: *mestisem* (28Ia/7); *ıraķısam* (59Ia/13). T2K: *+iseñ/+señ*: *‘ārifiseñ* (38II/14); *melā’ikseñ* (14Ia/11); *‘ārifseñ* (51Ia/17, 87Ia/25).

II. Hâl ekleri:

1. Belirtme hâlinde: *+(y)I*: *çöreg+i* (83Ia/31); *ağşam+ı* (43Ia/7); *oyun+ı* (94Ia/18); *aķu+y+ı* (41II/11). 2. Yönelme hâlinde: *+a/+e*: *arvad+a* (102Ia/38, 48II/12); *dudağ+a* (111Ia/16); *Türk+e* (40II/19). 3. Bulunma hâlinde: *+da/+de*: *yan+da* (56Ia/12); *araluķ+da* (27II/1, 27II/3); *özge+de* (76Ia/7); *sümügde* (56Ia/4). 4. Ayrılma hâlinde: *+dan/+den*: *sona+dan* (16Ia/12, 22II/14); *tikan+dan* (49Ia/3); *böyüg+den* (109Ia/20); *keyligden* (57II/20). 5. Eşitlik hâlinde: *+ce/+çe*: *birce* (48II/11); *igirmice* (65II/7); *bildigimçe* (97Ia/12); *ölençe* (58Ia/3). 6. Yön gösterme hâlinde: *+re*: *içre* (114Ib/102), *soğre* (10Ia/15). *+eri*: *ileri* (5II/7). 7. *Aidiyet eki*: *-ki*: *menimki* (56Ia/29); *onunki* (81Ia/13); *deryādaki* (31Ia/11).

III. Çokluk ekleri: *+lar/+ler*: *at+lar* (114Ib/144, 53II/22); *bayķu+lar* (2II/12); *ķardaş+lar* (37II/19); *köyl+ler* (17Ia/3); *meclis+ler* (36Ia/16, 57Ia/15).

IV. Fiil çekimi:

1. Şimdiki zaman: Ünsüzle sonlanan fiil tabanlarında: T1K: *-ıram/-irem*: *yan-ıram* (62II/3); *géd-irem* (107Ia/83, 73Ia/19); *ķorķıram* (24II/6, 27II/8, 32II/16). Ünlü ile biten fiil tabanlarında: T1K: *déyrem* (47II/19). T2K: *söyléyreñ* (41Ia/1). Olumsuz: T1K: *bil-méyrem* (14II/10, 26II/18). T2K: *inan-méyreñ* (19II/20); *tanu-méyrseñ* (92Ia/5); *bil-mir-eñ* (108Ia/25). T3K: *dé-méyr* (14II/6).

2. Geniş zaman: Ünlü ile sonlanan fiillerde: T2K: *-reñ: beze-reñ* (14Ia/8); *éyle-reñ* (58Ia/7); *söyle-reñ* (39II/2). Ç1K: *-reg: dé-reg* (30Ia/14). Ç3K: *-llar/-ller: oñullar* (26Ia/10); *déller* (38Ia/10, 42II/12). Ünsüzle sonlanan fiillerde: T1K: *-ArAm; -rAm, -lAm: ñorñ-aram* (77Ia/9); *geç-erem* (52Ia/20). Sonu r ve l ile biten fiillerde: *ñayurram* (28Ia/1); *yumurram* (43II/11); *getirrem* (36II/29, 61Ia/13); *bullam* (9Ia/14); *inçellem* (76Ia/27). T2K: *-ArAñ, -erseñ, -ersen: tap-arañ* (60Ia/5); *çek-ereñ* (34II/16); *dön-erseñ* (65II/12, 65II/16); *düş-ersen* (65Ia/15); *görreñ* (79Ia/5); *bilreñ* (12Ia/11, 17Ia/4). T3K: *-Ar: yandur-ar* (43Ia/50); *yan-ar* (82Ia/14); *düz-er* (32Ia/14); *öldür-er* (39Ia/19, 46Ia/11). Ç1K: *-ereg; -reg, -leg: çek-ereg* (36II/23); *iç-ereg* (36Ia/13). Sonu /r/ ve /l/ ile biten fiillerde: *olleg* (37II/11, 36II/24); *billeg* (30Ia/13). Ç3K: *-AllAr: atallar* (44II/15); *çatallar* (44II/14); *déller* (38Ia/10, 38Ia/11); *devireller* (77Ia/16). Olumsuz: T1K: *-mAm; -mAnAm: añla-mam* (3Ia/3); *éyle-mem* (64II/13); *var-manam* (24Ia/12); *bil-menem* (34Ia/4). T2K: *-mAñ: bul-mañ* (112Ia/24); *öl-meñ* (12Ia/5). T3K: *-mAz: tanu-maz* (15II/10); *iç-mez* (28Ia/10, 87Ia/35). Ç1K: *-meg: ñeber ol-meg* (111Ia/8). Ç3K: *-mezler: vér-mezler* (40II/27).

3. Gelecek zaman: T3K: *-ası/-esi, -asıdır: yanası* (5Ia/6); *véresi* (17Ia/4); *yanasıdır* (2II/4).

4. Şart kipi: T1K: *-sAm: ol-sam* (26Ia/19); *gör-sem* (55II/3). T2K: *-sAñ: bañ-sañ* (11Ia/18); *ile-señ* (26Ia/20). T3K: *-sA: bulun-sa* (18Ia/13); *egil-se* (22Ia/1). Ç3K: *-sAlAr: koy-salar* (55II/13); *sök-seler* (4Ia/3). Olumsuz: T1K: *bil-me-sem* (50Ia/13). T2K: *ñoy-ma-sañ* (11Ia/8); *gör-me-señ* (23Ia/6). T3K: *danuş-ma-sa* (38Ia/11); *gül-me-se* (55Ia/18).

5. İstek kipi: T1K: *-(y)Am: aç-am* (23II/19); *bağla-yam* (3Ia/14); *eg-em* (21II/18); *işle-yem* (70Ia/10). T2K: *-Añ, -Asen: bul-añ* (14Ia/20); *gel-eñ* (52II/6); *yaz-asen* (77Ia/17); *gez-esen* (58Ia/12, 77Ia/18). T3K: *-a/-e: dur-a* (106Ia/16, 12Ia/18); *gey-e* (44II/5). Ç1K: *-eg: apar-eg* (64II/14); *döy-eg* (100Ia/14). Ç3K: *-eler: gel-eler* (55II/7). Olumsuz: T1K: *oyna-ma-yam* (67Ia/59); *bil-me-yem* (3Ia/20). T2K: *çal-ma-yañ* (25Ia/18); *gör-me-yeñ* (38Ia/14, 46Ia/9). T3K: *yovud-ma-ya* (47Ia/4); *sev-me-ye* (38II/3).

6. Emir kipi: T2K: *-ginen: bañ-ginen* (81Ia/1); *bağla-ginen* (64II/12); *köç-ginen* (27Ia/17). Olumsuz: T1K: *-mA: ñorñ-ma!* (52Ia/17); *gizle-me!* (111II/7). T2K: *-mA-ginen: sal-ma-ginen* (43Ia/52); *dé-me-ginen* (43Ia/25).

7. Gereklilik kipi: *-meli, -melidir: sevmeli* (70Ia/13); *yıkılmelidir* (106Ia/12); *mindirmelidir* (106Ia/24). Olumsuz: *-mAII değil: doymalı değil* (70Ia/4); *yémeli değil* (70Ia/12).

8. Geniş zaman hikâyesi: T3K: *darardı* (63Ia/7); *bilerdi* (107Ia/26). Olumsuz: T2K: *vérmezdi* (86Ia/10). T3K: *bulunmazdı* (43II/13); *ödmeydi* (29Ia/18). Ç1K: *bilmezdi* (8Ia/18). Ç3K: *yandırmazlardı* (19Ia/1).

9. Şimdiki zaman hikâyesi: -Ir/-Ur eki ile: T2K: *édirdi* (86Ia/12); *yaradırdı* (86Ia/8). T3K: *aparardı* (24Ia/15); *süzirdi* (39Ia/3). Ç1K: *aparırdı* (107Ia/115). -yr eki ile: *bilmeýrdim* (15II/20).

10. Gelecek zaman hikâyesi: T1K: *édesiydim* (35II/1, 35II/12). T3K: *alasıydı* (43II/16); *süresiydi* (43II/24).

11. Şart kipiniz hikâyesi: T1K: *bilseydim* (83Ia/16). T2K: *isteseydi* (86Ia/7, 86Ia/9). T3K: *olsaydı* (52II/49); *dirrileydi* (17Ia/5); *édseydi* (45II/37). Olumsuz: T3K: *bağmasaydı* (89Ia/19); *vérmeseydi* (83Ia/32). T2K: *dinmeseydi* (83Ia/24).

12. İstek kipinin hikâyesi: T2K: *yataydu* (93Ia/7). Ç1K: *gireydik* (111Ia/2).

13. Geniş zaman rivayeti: Olumsuz: T1K: *bilmezmişem* (97Ia/5).

14. Geniş zamanın şartı: T2K *dünerse* (89Ia/30). T3K *bilirse* (49Ia/11).

V. İsim-fiiller:

1. *-mağ/-meg: oyanmeg* (6Ia/20); *içmağda* (9Ia/18); *coşmağ* (49Ia/17). 2. *-me: sürme* (114Ib/115; 3II/7); *dükme* (23II/19).

VI. Sıfat fiiller:

1. *-an/-en: açan* (2Ia/17, 92Ia/15); *doğan* (79Ia/34); *biçen* (92Ia/14). 2. *-mez: yérimez* (87Ia/12); *tapulmaz* (15Ia/4). 3. *-meli: öpmeli* (59Ia/3).

VII. Zarf fiiller:

1. *-a/-e: güle güle* (107Ia/32). 2. *-ereg: severeg* (64II/14). 3. *-alı/-eli: yazalı* (20Ia/6); *vérel* (112Ia/23). 4. *-anda/-ende: çalanda* (4Ia/5); *düşende* (42Ia/1, 63II/3). 5. *-ançez: vurançez* (75Ia/9). 6. *-madan: çatmadan* (114Ib/152). 7. *-andan/-enden: kalandan sora* (27Ia/20); *gülenden sora* (27Ia/2).

4. 1. 2. 1. 2. 3. Ünlüsü hem düz hem yuvarlak olan ekler

Ünlüsü hem düz hem yuvarlak yapım ekleri:

I. İsimden isim yapım ekleri: 1. *+lık/+lig/+luğ/+lüg*: *şād+lık* (60Ia/4); *egri+lig* (64Ia/38); *kul+luğ* (34II/10); *uşağ+lüg* (13Ia/5). 2. *+lı/+li/+lu/+lü*: *at+lı* (41II/23); *hesret+li* (16Ia/1); *serv boy+lu* (58II/13); *güc+lü* (38II/15). 3. *+sız/+siz/+suz/+süz*: *māye+sız* (89Ia/5); *şem^ç+süz* (14II/12); *kol+suz* (10Ia/6); *güc+süz* (38II/15). 4. *+ıl/+ul*: *kızıl* (3II/1, 5Ia/7); *yaşul* (87Ia/11). 5. *+miş/+muş*: *aldmuş* (65II/14); *yédmiş* (65II/15).

II. Fiilden isim yapım ekleri: 1. *-ık/-uğ~-uğ/-ük ~ -üg ~ -ig*: *ırtık* (107Ia/15); *tutuğ* (114Ib/159); *artuğ* (82Ia/47); *büküg* (101Ia/24); *emzig* (110Ia/26). 3. *-in/-un/-ün*: *ekin* (109Ia/23); *uzun* (46II/7); *dügün* (16II/1). 4. *-iş/-uş/-üş*: *yəriş* (44Ia/8); *yakuş* (38II/8); *söyüş* (57Ia/10).

III. Fiilden Fiil Yapım Ekleri: 1. *-ar/-er/-ir/-ur-*: *yumur-* (43II/11); *itir-* (60II/17). 2. *-dır/-dir/-dur/-dür-*: *sındır-* (102Ia/18); *tikdir-* (27II/14); *doldur-* (27Ia/14); *güldür-* (15II/3). 3. *-ıl/-il/-ul/-ül-*: *atıl-* (95Ia/30); *egil-* (25II/10); *korul-* (100Ia/24); *üzül-* (102Ia/46). 4. *-ın/-in/-un/-ün-*: *silkin-* (36II/5); *bulun-* (90Ia/43); *görün-* (114Ib/99). 5. *-iş/-uş/-üş-*: *yetiş-* (107Ia/51); *koçuş-* (67Ia/56); *dögüş-* (52Ia/6).

Ünlüsü hem düz hem yuvarlak çekim ekleri:

I. İsim çekimi:

1. Geniş zaman (Şimdiki zaman): T3K: *+dır, +dir, +dur, +dür*: *ağ+dır* (62II/12); *ata+dır* (76Ia/13); *dirri+dır* (25Ia/17); *bu+dur* (40II/8); *gün+dür* (22Ia/9).

2. Belirli Geçmiş zaman: T1K: *i-dim, İ+idim, İ+udum, İ+üdü, İ+yıdım, İ+yıdım*: *menidim* (8II/9); *ne idim* (3Ia/5); *bulbuludum* (41II/22); *māyilüdüm* (16II/8); *yağıydım* (53II/1); *yolçıydım* (33Ia/9). T2K: *İ+idiğ, İ+uduğ, İ+ydiğ*: *hekkidiğ* (2Ia/20); *hüruduğ* (91Ia/41); *neydiğ* (89Ia/19). T3K: *i-di, İ+idi, İ+ıdı, İ+udı, İ+ydı, İ+ydi*: *ne idi* (102Ia/49); *derdidi* (102Ia/5); *heridardı* (114Ib/107); *kanudı* (45II/21); *dolıydı* (90Ia/28); *kit^çeydi* (102Ia/10). *üzüydı* (67Ia/3). Ç1K: *İ+idig, İ+yüdüğ*: *biridig* (8Ia/17); *gedāyüdüğ* (73Ia/9).

3. Belirsiz geçmiş zaman: T3K: *İ+imış, İ+umuş, İ+ymuş*: *mestimiş* (5Ia/13); *dāmumuş* (112Ia/11); *buymuş* (13II/15).

4. Şart kipi: T3K: *İ+ise, İ+usa*: *inşāfise* (11II/12); *oyağusa* (14II/4).

II. Hâl ekleri:

1. İlgi hâlinde: *+(n)İn/+(n)Uñ*: *ay+ıñ* (114Ib/41); *igid+iñ* (46Ia/5); *bulbul+uñ* (11Ia/7); *cevānlüg+üñ* (37II/17); *çeşmesi+niñ* (79Ia/20); *Türkü+nüñ* (102Ia/15).

2. Vasıta hâlinde: *+(InAn/+(U)nAn*: *şāhınan* (73Ia/10); *bélinen* (103Ia/16); *oñunan* (11II/14); *gününen* (33II/4); *hanuynan* (12Ia/13); *gécəsiyenen* (1II/23); *gözleriynen* (19II/14).

III. İyelik ekleri:

T1K: *+ım, +im, +um, +üm*: *kız+ım* (74Ia/11); *kıprig+im* (72Ia/13); *burn+um* (72Ia/18); *güc+üm* (21Ia/4).

T2K: *+ıñ, +iñ, +uñ, +üñ*: *‘umr+ıñ* (34Ia/18); *dirlig+iñ* (89Ia/4); *boy+uñ* (82Ia/41); *söz+üñ* (114Ib/1); *şā‘irlüg+üñ* (89Ia/25).

T3K: *+(s)I/+(s)U*: *ad+ı* (60Ia/7); *et+i* (70Ia/12); *alma+sı* (64II/6); *élke+si* (24II/16); *burn+ı* (51II/22); *söz+i* (105Ia/13); *koyn+u* (6Ia/6); *göyn+ü* (13Ia/31); *kapu+su+n+a* (59II/13); *uñu+su+n+dan* (8Ia/1); *añça+su+n* (45II/34); *oba+su+n+ı* (100Ia/7).

Ç1K: *+muz, +imiz, +umuz, +ümüz*: *iş+imiz* (76Ia/8); *konşu+muz* (60Ia/14); *yurd+umuz* (60Ia/13); *su+y+umuz* (60Ia/10); *öz+ümüz+den* (30Ia/13).

Ç2K: 1. *+iñiz, +(i)yiz, +uñ(u)z, +üñz, +(u)yuz, +iyüz*: *ser+iñiz+e* (50Ia/1); *ot+uñuz+a* (109Ia/7); *döş+üñz+a* (24II/15). *dil+iyiz* (36II/9); *yér+iyiz* (85Ia/2); *eller+iyüz* (51II/20); *eñvāl+uyuz* (85Ia/11); *ķarn+uyuz+ı* (51II/18).

Ç3K: *+ları, +leri, +laru*: *baldur+ları* (22II/15); *dudağ+ları* (5Ia/14); *ķaş+ları* (19II/3); *göz+leri* (10Ia/8); *‘işve+leri* (99Ia/6); *tél+leri* (111Ia/14); *saç+laru* (6Ia/9); *zulf+laru* (6Ia/10).

IV. Fiil çekimi:

1. Belirli geçmiş zaman: T1K: *dım, -dim, -dum, -düm*: *burağ-dım* (67Ia/65); *iç-dim* (35II/14); *otur-dum* (76Ia/21); *öldür-düm* (53II/11). T2K: *-dıñ, -diñ, -duñ, -düñ*: *kıl-dıñ* (12Ia/19); *geç-diñ* (91Ia/39); *buyur-duñ* (102Ia/17); *görün-düñ* (2Ia/20). T3K: *-dı, -di, -du, -dü*: *ağla-dı* (7II/3); *ķat-dı* (114Ib/127); *bil-di* (30Ia/15); *buyur-du* (83Ia/15); *düş-dü* (52II/30). Ç1K: *-dig, -düg*: *éyle-dig* (113Ib/3, 31Ia/1, 52II/2); *gör-*

düg (52II/46). Ç3K: *-dılar, -diler, -dular: atlan-dılar* (108Ia/19); *biç-diler* (91Ia/30); *bos-dular* (98Ia/10).

2. Belirsiz geçmiş zaman: *-mİş/-mUş ekleri ile*: T1K: *-mişem, -muşam, -müşem: dönder-mişem* (77Ia/2); *çağur-muşam* (28II/1); *dögüş-müşem* (52Ia/6). T2K: *-mişem, -muşam: gey-mişem* (19Ia/20); *koy-muşam* (86Ia/20). T3K: *-miş, -miş, -muş, -müş: yıķ-mış* (106Ia/11); *vér-miş* (22Ia/18, 60II/4); *dut-muş* (48II/6); *öl-müş* (26Ia/19). Ç1K: *-mişeg, -müşeg: ķeriş-mişeg* (66Ia/10); *ķoş-müşeg* (66Ia/9). *-Ib/-Ub ekleri ile*: T3K: *-ib(dır), ib(dir), -ub(dır), -üb(dir): sıķ-ib* (62Ia/18); *bit-ib* (66Ia/5); *gey-ib* (114Ib/19); *geydir-ib-dir* (100Ia/32); *ķoc-ub* (62Ia/18); *dön-üb* (104Ia/5); *süzül-üb* (65II/2).

3. Şimdiki zaman: Ünsüzle sonlanan fiil tabanlarında: T2K: *-ıran, -ireñ, -ursey: vur-ıran* (83Ia/18); *san-ursey* (114Ib/150); *yıķ-ireñ* (25Ia/15). T3K: *-ır, -ir, -ur, -ür: kıvır-ır* (107Ia/77); *örgen-ir* (69Ia/11); *ķon-ur* (65II/17); *dögül-ür* (107Ia/45). Ç3K: *-iller, -üller: mindiriller* (114Ib/145); *götürüller* (47II/19).

4. Geniş zaman: Ünlü ile sonlanan fiillerde: T1K: *-ram, -rem, -rüm: bağla-ram* (52II/8); *erri-rem* (15Ia/8); *söyle-rüm* (64Ia/1). Ünsüzle sonlanan fiillerde: Ç2K *-reyiz, -reyüz: görreyiz* (36II/21); *görreyüz* (42II/12).

5. Emir kipi: T3K: *-sın, -sın, -sun, -sün: çıķ-sın* (17Ia/2); *gel-sın* (52II/38); *ol-sun* (84Ia/4); *düş-sün* (19Ia/3). Ç2K: *-ıñ, -(y)ıñ, -uñ: yıķ-ıñ* (51II/12); *çek-ıñ* (4II/7); *tur-uñ* (102Ia/31); *baķ-uñ* (36II/14, 4Ia/17); *ķurtar-uñ* (36II/13). Olumsuz: T3K: *-ma-sun/-me-sın: gör-me-sın* (16Ia/20, 18II/1, 38II/10); *ķal-ma-sun* (27Ia/8). Ç2K: *-ma-y-uñ/-me-y-ın/-me-’ın: bil-me-yıñ* (15Ia/19); *éd-me-’ıñ* (50Ia/23); *ķına-ma-yuñ* (105Ia/1).

6. Geniş zaman hikâyesi: T1K: *oturardum* (107Ia/22); *bilerdim* (107Ia/111, 63Ia/9). Olumsuz: T1K: *çalmazdum* (83Ia/40); *bilmezdim* (83Ia/20).

7. Belirsiz geçmiş zamna hikâyesi: T1K: *ķoymuşdum* (15II/19); *gédmişdim* (40II/13). Ç1K: *oturmuşdüg* (52II/45); *dilemişdig* (41Ia/17).

8. İstek kipinin hikâyesi: F-A-ydI: T1K: *alaydum* (57II/5); *emeydim* (57II/6).

V. İsim-fiiller: *-iş/-uş/-üş: baķuş* (44Ia/8); *baķuşda* (21II/2); *yerişinden* (47II/8); *şüh baķuşlı* (39Ia/16).

VI. Sıfat-fiiller: 1. *-ar/-er/-ur*: *şöhhbet-sever* (69Ia/17); *boz bulanur* (65II/8). 2. *-duğ/-dig/-düg*: *gezdigi* (61II/14); *öldüğüm gün* (40II/38); *mindigiñ at* (89Ia/16); *içdigim méyeler* (73Ia/23); *sevdiğim* (54II/4); *davuşduğun* (13Ia/7); *güldüğün* (9II/10); *sevdiğini* (55Ia/15). 3. *-miş/-muş*: *yémemiş né‘metiñ* (14Ia/19); *çıhmış gözi* (35Ia/24); *kıocalmuş atañnan* (43Ia/2).

VI. Zarf-fiiller: 1. *-digçe, -duğçe/-dügçe*: *danuşduğçe* (98Ia/28); *bildigimçe* (97Ia/12); *gördüğünçe* (82Ia/40). 2. *-ıb/-ib/-ub/-üb*: *kerşi çıhıb* (58Ia/4); *gelib* (88Ia/16); *danuşub* (111Ia/5); *söküb* (114Ia/152); *dönüb* (5II/19). 3. *-(y)iban, -(y)uban*: *déyiban* (22Ia/8); *çekiban* (45II/40); *oñuyuban* (43Ia/8); *sallanuban* 19II/2). 4. *-megnen, -megünen, -meginen*: *ovladmegnen* (47II/6); *yumegünen* (47II/5); *démeginen* (43Ia/25).

4. 1. 2. 2. Ünlü Değişmeleri

4. 1. 2. 2. 1. Darlaşma

Darlaşma, kelimedeki geniş ünlülerin dar ünlülere dönüşmesi olayına denilir. İncelediğimiz metinlerde bu değişimin örneklerine pek fazla rastlanmamaktadır. Tespit ettiğimiz başlıca örnekleri şöyledir:

e > i

Eski Türkçedeki *er-* yardımcı fiili böyle bir değişme ile (*er-* > *ir-* > *i-*) Batı Türkçesinde *i-* biçimine dönüşmüştür. Batı Türkçesine ait incelediğimiz metinlerde ise, Eski Türkçedeki *er-* yardımcı fiili *i-* şeklinde olup ünlü uyumuna bağlanarak hem dar-düz hem de dar-yuvarlak biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır: *govher+idim* (21Ia/10); *men+idim* (8II/9); *ne+idim* (3Ia/5); *tıfl+idim* (13Ia/9); *cevān+udum* (47Ia/8, 47Ia/12); *Sührāb+udum* (53II/21); *Süleymān+udum* (41II/7); *ustād+udum* (41II/21); *yaman+udum* (21Ia/9); *māyil+üdüm* (16II/8), *vb.*

é > i

igirmi ‘yirmi’ (65II/7) < *yégirmi*: ED915b; *ikki* ‘iki’ (10Ia/14, 10II/15, 77Ia/15, 87Ia/27, *vb.*) < *ékki*: ED100b. Tanıklanan şu örneklerde ise, ikili bu durumla karşılaşırız: *işşek* ‘eşek’ (51II/3) ~ (*éşşek* 107Ia/25, 107Ia/27) ~ *éşşeg* (106Ia/24) <

eşgek ED260a; *nice* ‘nice, nasıl’ (11II/16, 19Ia/7, 24Ia/16, *vb.*) ~ *nêçe* ‘kaç, ne kadar’ (83Ia/9) ~ *nêççe* (12Ia/15, 46II/12, 52II/28, *vb.*) < *ne:çe* ED775a.

a > i

indi ‘şimdi, şu anda’ (106Ia/20, 34Ia/12, 39II/10, 41II/26, *vb.*) < *amtrı*: ED156b.

4. 1. 2. 2. Yuvarlaklaşma

Ünlü yuvarlaklaşması, kelimedeki ön ve iç ses durumundaki düz ünlülerin çeşitli fonetik etkenlerle yuvarlak sıraya geçmeleri olayına denilir.¹⁴² Metnimizde hem Türkçe hem de alınma kelimelerde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle dudak ve diş-dudak ünsüzlerinin etkisiyle gerçekleşen bu ses olayı ilgili tanıklanan örnekler şöyledir:

a > o

Dudak ve diş-dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaşma: *bova* ‘baba, peder, çocuğu olan erkek’ (107Ia/56) < *baba*, krş. ED5a *aba:/apa:/ebe:/epe:*; *ov geççi* ‘dağ keçisi’(114Ib/151) içinde *ov* < *a:v* ED3b; *ovlı* ‘avlı, avlanmış’ (13Ia/31); *ovlad-* ‘avlamak’ (47II/6) < *avla:-* ED10b; *ovlan-* ‘avlanmak’ (65II/12) < *avlan-* ED11a; *sovaş* ‘savaş’ (57Ia/10) ~ *sovuş* (38II/15) < *savaş* ED793a; *sovur-* ‘savurmak, saçmak’ (43II/50, 107Ia/79) < *savur-* ED791a; *yovşan* ‘yavşan otu’ (52II/34) < *yabça:n/yavça:n (?yavşa:n)* ED872a; *yovud-* ‘yaklaşmaya izin vermek, kabul etmek’ (47Ia/4) < *yagut-* ED899b, *vb.*

Metnimizde tespit edilen şu örneklerde de, ilk hecenin ünlüsü hem düz hem yuvarlak olmak üzere ikili durum göstermektedir: *bas-* ‘basmak’ (37Ia/4, 1Ia/8, 34Ia/3, 98Ia/9,16II/17, *vb.*) ~ *bos-* (13Ia/11, 98Ia/10, 108Ia/38) < *bas-* ED370b; *bosul-* ‘basılmak’ ~ *basul-* (102Ia/53, 98Ia/9, 101Ia/14) < (102Ia/54, 113Ib/11); *sovuş-* ‘savuşmak’ (47Ia/5, 48Ia/16) ~ *savuş-* (25II/9); *sormaş-* ‘sarmaşmak, birbirine sarılmak’ (64II/15) ~ *sarmaş-* (31II/16) < *sarmaş-* ED853a.

Alıntı sözcüklerde: *covheri* ‘cevherli; mücevherci’(15Ia/17) < *cevher*, *covr* ‘eziyet, cefa’(13Ia/1, 60II/6, *vb.*) < *cevir*, *çovgān* ‘çevgen’ (61II/22, 17Ia/4) < *çevgen*; *dovtebi* ‘gönüllü olarak, istekli olarak’(53II/10) < *dāvtebi*; *elov* ‘alev’

¹⁴² KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara 2007, s. 230.

(4Ia/2, 80Ia/18, 114Ib/154) < *alev*, *govher* ‘cevher, inci’ (114Ib/107, 30II/10, 46II/24, *vb.*) < *gevher*, *hovz* ‘havuz’ (46II/19) < *havuz*, *Hüsrov* ‘Hüsrev’ (114Ib/87, 30II/19, 31II/17, *vb.*) < *Hüsrev*, *kovkeb* ‘yıldız’ (114Ib/100, 54Ia/16, 91Ia/37, 111Ia/14) < *kevkep*, *kovl* ‘lakırdı; sözleşme’ (15II/8) < *kavil*, *kovs* ‘yay’ (114Ib/161) < *kavis*, *kovser* ‘Cennet’te bir havuzun adı’ (57II/14, 61II/1, 6II/10, *vb.*) < *kevser*, *lovh* ‘levha’ (2Ia/7, 33II/11) < *levha*, *movlā* ‘mevlâ’ (49Ia/13, 48II/13, 55Ia/7, 46Ia/5) < *mevla*, *movlūd* ‘yeni doğmuş, mevlit’ (2Ia/12) < *mevlit*, *movzūn* ‘mevzun’ (49II/5, 56Ia/9, 39Ia/17, *vb.*) < *mevzun*, *novruz* ‘nevruz’ (71Ia/2) < *nevruz*, *pulov* ‘pilav’ (107Ia/59, 52II/12, 109Ia/15) < *pilav*, *sovdā* ‘sevda’ (65II/5, 51Ia/8, 31Ia/1, *vb.*) < *sevda*, *šovlet* ‘savlet’ (102Ia/11, 25Ia/20, 114Ib/73) < *savlet*, *šovket* ‘şevket’ (107Ia/109, 34II/7, 34II/8, *vb.*) < *şevket*, *vb.*

Ünlü benzeşmesi yoluyla yuvarlaklaşma: *yoruḵ* ‘ışık’ (48II/11) < *yaruk* ED962b.

a > u

Dudak ünsüzünün etkisiyle yuvarlaklaşma: *burmaḵ* ‘parmak’ (52II/8, 22II/16, 50II/9, 1Ia/20) < *barḵak*, ED234b *erḵe:k*.

e > ö

Dudak ve diş-dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaşma: *böyg* ‘büyük’ (65Ia/10) < *beḍük* ED302b; *böyüd-* ‘büyütmek, yetiştirmek’ (74Ia/12) ~ *böyüg* (108Ia/15, 38Ia/9, 43Ia/41, *vb.*) < *beḍüt-* ED300b; *öv* ‘ev’ (80Ia/19) ~ *öy* ‘ev’ (108Ia/25) < *e:v* ED3b; *vb.* *öy* ve *öv* kelimeleri Mirza Me’zūn’a ait şiirlerde, bir kez kullanıldığı tanıklanmıştır. Metnimizde genelde, kelimenin düz biçimi (*ev*) yer almaktadır. Alıntı sözcüklerde bu değişime rastlanmaktadır: *dövlet* ‘devlet’ (30Ia/23, 70Ia/7, 107Ia/104, *vb.*) < *devlet*, *dövrān* ‘dünya; devir’ (104Ia/12, 27II/19, 104Ia/5, *vb.*) < *devran*, *vb.* Şu Türkçe sözcükte ise yuvarlaklaşma bir sebebe bağlı değildir: *göreg* ‘gerek’ (108Ia/13, 112Ia/32, 17II/15, *vb.*) < *kergek* (*kerge:k*) ED742a,

i > ü

Dudak ünsüzünün etkisiyle yuvarlaklaşma: *bürgün* ‘bürgün, öbürgün’ (37II/9, 51II/11) < *öbürgün* < *o + bir+gün* < *ol bir kün*. Bu örnekteki yuvarlaklaşmada birleşimin başındaki o>ö değişiminin de etkisi vardır.

1 > u

Eski Türkçede isim ve fiil tabanlarındaki ikinci hecenin düz ünlüsü yuvarlaklaşmıştır. Şu örneklerdeki yuvarlaklaşmaların analogik yollarla ortaya çıktığı düşünülebilir: *ayruluk* ‘ayrılık’ (73Ia/1, 73Ia/1) < *ağrı+lık*: ED63b; *bağuş* ‘bakış’ (44Ia/8, 21II/2, 49II/4) < *bakış* ED321a; *yağuş* ‘yağmur’ (38II/8) < *yagış* ED908a; *baldur* ‘baldır’ (46II/8, 22II/15, 6II/12) < *baltır* ED334a; *baluğ* ‘balık’ (81Ia/13, 56Ia/35, 81Ia/12) < *balık* ED335b; *çağur* ‘çakır, karışık içki, şarap’ (31II/14, 52Ia/12) < *çagir* ED409b; *taru* ‘Tanrı’ (28II/1; fakat *tarı* 33Ia/1, 8II/17) < *teğri*: ED523b; *yaşul* ‘yeşil’ (87Ia/11, 87Ia/15, 46II/13, vb.) < *yaşıl* (?*ya:şıl*) ED978a; *yazu* ‘ova, kır’ (52II/34) < *yazı*: ED984b, *çağur-* ‘çağırma, seslenmek’ (21Ia/15, 28II/1) < *çakır-* ED410a; *ayur-* ‘ayırma’ (64Ia/7, 55Ia/16, 114Ib/4, vb.) < *ağır-* ED66a; *satul-* ‘satılmak’ (21Ia/10) < *satıl-* ED801b; *tapul-* ‘bulunmak’ (9Ia/5, 15Ia/4) < *tapıl-* ED439b; *ayul-* ‘ayılmak, kendine gelmek’ (41Ia/8, 59II/15, 66II/3) < *açıl-* ED56a. Dudak ünsüzlerinin etkisiyle: *burahđ* ‘bırakmak’ (40Ia/14, 67Ia/33, 67Ia/65) < *bırak-*; *burahđdur-* ‘bırakmak, atmak, koymak’ (13Ia/22) < *bıraktur-*; *topuğ* ‘topuk’ (82Ia/39) < *tobık* ED437b.

u/o-i> u/o-u ünlü benzeşmesi yoluyla: *đurru-* ‘kurumak’ (109Ia/24) < *kırı-* ED646a; *đurrud-* ‘kurutmak’ (43II/20) ~ *đurud-* (23Ia/13) < *kırıt-* ED649b; *ulu-* ‘ulumak’ (108Ia/30) < *ulı-* ED127a; *unud-* ‘unutmak’ (19Ia/16, 27Ia/22, 38Ia/2, 64Ia/14) < *unıt-* ED179b; *boyun* ‘boyun, gerdan’ (81Ia/7) < *boyın* ED386b; *bulud* ‘bulut’ (45II/23, 24II/1, 24II/5) < *bulıt* ED333a; *doğrı* ‘doğru’ (43Ia/3, 3II/14, 75Ia/5, 8Ia/16) < *toguru*: ED473a; *đoruđ* ‘koruma; yasaklama’ (48II/9) < *korığ* (*korı:g*) ED652b; *oğru* ‘hırsız’ (13Ia/12, 107Ia/41; fakat *oğrı* 107Ia/50) < *oğrı*: ED90a; *oğu-* ‘okumak’ (107Ia/17, 38II/9, 69Ia/10, vb.; fakat *oğı-* 7II/5, 7II/6) < *okı-*: ED79a.

Eski Türkçede birden çok heceli kelimelerin sonunda bulunan *-đ* ve *-g* seslerinin Batı Türkçesinde eriyip kaybolurken son ses konumuna düşen önlerindeki dar-düz ünlülerin yuvarlaklaşmasına sebep olmuştur. Metnimizde kaybolan bu *-đ* ve *-g* seslerinin ünlü üzerindeki yuvarlaklaştırıcı etkisini sürdüren örneklerle rastlamaktayız: *aru* ‘arı, temiz’ (15Ia/2; fakat *arrı* 47II/15) < *arığ* ED213b; *asulu* (32Ia/7, 87Ia/38; fakat *asılı* 87Ia/36) ‘asılı’ < *asığlığ* OTWF I 176; *bağlu* ‘bağlı; kapalı’ (10II/11) < *bağlığ* ED314a, vb.

i > u, ü

ayaydun ‘ay ışığı’ içinde *aydun* (10Ia/1, 10Ia/9) < *aydiñ* ED268b; *küçüg* ‘küçük’ (107Ia/87, 109Ia/20, 102Ia/13) < *kiçig* ED696a; *ülüg* ‘ilik’ (56Ia/4) < *yilik* ED927b; *üñül* ‘hafif’ (105Ia/6) < *yéñil* ED950b. Dudak ünsüzünün etkisiyle yuvarlaklaşma: *yumur-* ‘bozmak, harap etmek, yıkmak’ (43II/11) < *yémir-* ED 937a, *vb.*

Metnimizde Arapça kökenli *Babi* ‘Babilik yanlısı’ ve *saki* ‘saki, içkili toplantılarda içki dağıtan kimse’ sözcüklerinin son hecesinde ünlü yuvarlaklaşması tanıklanmıştır: *sāku* (90Ia/27) < *sākī*, *bābu* (92Ia/9) < *bābī*. Böyle örneklerdeki yuvarlaklaşmada Türkçe analoglar aranabilir.

4. 1. 2. 2. 3. Düzleşme

Düzleşme, kök kelimedeki yuvarlak ünlünün düz ünlüye dönüşmesi olayına denilir. İncelediğimiz metinlerde *ö > é*, *ö > i*, *ü > i*, *u > ı* türleriyle karşımıza çıkan bu ses olayıyla ilgili tanıklanan örnekler şöyledir:

ö > é

yéri- ‘yürümek’ (114Ib/5, 20Ia/17, 25Ia/21, 43Ia/42, *vb.*) < *yüri-* < *yöri-* < *yori-* ED957a; *yériş* ‘yürüme işi, yürüyüş’ (44Ia/8, 21II/4, 81Ia/3, 81Ia/4, *vb.*). Ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde ‘ülke, diyar, memleket’ anlamına gelen *ölke* sözcüğünün ilk hecesinin ünlüsü, metnimizde düzleşerek *élke* biçiminde kullanıldığı tanıklanmıştır: *élke* (79Ia/27, 102Ia/14, 29II/3, 107Ia/13, 79Ia/28, 24II/16, 24II/8).

Modern Türkiye Türkçesinde yuvarlak biçimleriyle kullanılan *böyle* ve *öyle* sözcüklerinin metnimizde ve dolayısıyla Kaşkaylarda ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi, hep düz biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır: *béle* ‘böyle, bunun gibi, buna benzer’ (11Ia/16, 13II/15, 47Ia/18, 58Ia/1, *vb.*) < *bu+eyle*, *éle* ‘öyle’ (114Ib/121, 30II/16, 39Ia/7, 95Ia/32, *vb.*) < *eyle*.

ö > i

sindir- ‘söndürmek’ (46Ia/4) < **sündir-* < **söndir-* < *söndür-* ED837a.

ü > i

diş ‘rüya, düş’ (72Ia/31, 4II/3, 65II/6, 43II/5, 63Ia/21) < *tü:ş* ED559a; *bit-* ‘bitki yetişmek’ (66Ia/5) < *büt-* ED298b; *inci-* ‘incinmek, gücenmek’ (22Ia/21, 64II/12, 64II/16, *vb.*) < OT. *yunçu-*, krş. *yançıl-* ED945b; *süri* ‘sürü, hayvan sürüsü’ (83Ia/30, 83Ia/38) < *sürüg* ED850a; *öli* ‘ölü’ (40Ia/1, 40Ia/18, 89Ia/9) < *ölüg* ED142a, *vb.*

Düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabi olma yoluyla: *değil* ‘değil’ (12II/15, 14II/9, 24Ia/5, *vb.*) ~ *dey<i>l* (103Ia/7, 79Ia/35, 70Ia/9, 83Ia/37, *vb.*) < *tegül* ED480a; *geri* ‘geri’ (24II/19, 76Ia/1, 108Ia/40) < *kê:rü* ED736b; *ileri* ‘ileri’ (5II/7) < *ilgerü:* (**ilkgerü:*) ED144a; *inci* ‘inci’ (56II/9) < *yinçü* ED944b; *için* ‘için’ (52II/13) ~ *içün* (107Ia/106, 36Ia/7, 36II/25, *vb.*) < *üçün* ED28b; *geççi* ‘keçi’ (107Ia/12) < *eçkü:* ED24b; *bildir-* ‘bildirmek’ (33II/26) < *biltür-* ED334b; *geçird-* ‘geçirmek’ (107Ia/2, 73Ia/24, 91Ia/32, *vb.*) < *keçürt-* ED698b *keçür-*; *getir-* ‘getirmek’ (29II/1, 52II/13, 71Ia/14, 13Ia/21, *vb.*) < *keltür-* ED716b; *içird-* ‘içmesine sebep olmak’ (27Ia/19) < *içür-* ED30a; *itir-* ‘yitirmek, kaybetmek’ (60II/17, 49II/15, 36II/30) < *yitür-/yittür-* ED893a; *tikdir-* ‘diktirmek, dikme işini yaptırma’ (27II/14) < *tiktür-* ED479b, *vb.*

İkili durum gösteren fiil tabanları şunlardır: *düzil-* ‘düzülmek’ (39Ia/7) ~ *düzül-* (114Ib/141, 114Ib/157, 95Ia/14, *vb.*) < *tüzül-* ED575b; *görin-* ‘görünmek’ (44II/11, 58Ia/6) ~ *görün-* (114Ib/99, 30II/9, 78Ia/1, *vb.*) < *körün-* ED746a; *süzil-* ‘süzülmek’ (39Ia/5, 58Ia/10, 49II/1) ~ *süzül-* (67Ia/66, 60II/10, 53Ia/12, *vb.*) < *süzül-* ED863a; *yandır-* ‘yandırmak, yakmak’ (5Ia/6) ~ *yandır-* (46Ia/8, 51Ia/2, 58II/1, *vb.*) < *yantur-* ED947b.

gevirge ‘davul’ (95Ia/15) sözcüğü ise ET *küvrüg* ED690b ile karşılaştırmaya değerdir.

u > ı

dolu ‘dolu’ (107Ia/108, 21II/12, 59Ia/9, *vb.*) < *tolu:* (*do:lo:*) ED491a; *kuyı* ‘kuyu’ (79Ia/32) < *kuyu* < *kuğug* ED598b; *kurı* ‘kuru’ (53Ia/16, 107Ia/10) < *kuru* < *kurug* (*kuri:g*) ED652b; *korhı* ‘korku’ (53II/8, 17II/17) < **korkgu* ED653b.

Düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabi olma yoluyla: *sınık* ‘sınık, kırık’ (47Ia/19, 96Ia/5) < *sınuk* (*sı:nuk*) ED837b, *vb.*

Eski Türkçede ‘hangi, hangisi, nerede, hani’ anlamına gelen *kanyu*¹⁴³ kelimesi, incelediğimiz metinlerde hem *hanı* hem de *hanu* biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır. Ancak ağırlık yanı düz biçimi yanındadır: *hanı* (114Ib/125, 98Ia/16, 98Ia/24, *vb.*) ~ *hanu* (12Ia/13) < *kanyu*, ED632b *kanr.*. Ayrıca *korğu* kelimesinin *korğu* (109Ia/8, 86Ia/18, 42II/6) biçimine de rastlanmaktadır.

4. 1. 2. 2. 4. Ünlü genişlemesi

Ünlü genişlemesi, kelime içindeki dar sırada ünlülerin çeşitli nedenlerle boğumlanma özellikleri bakımından geniş sıradan ünlülere dönüşmesi olayına denir.¹⁴⁴ Metnimizde bu ses olayı ile ilgili tanıklanan örnekler şöyledir:

ı, u > a

Benzeşme yolu ile: *ağla-* ‘ağlamak’ ~ *ağla-* (37II/7) < *ığla-* ED85b; *ağlaş-* ‘ağlaşmak’ (107Ia/55) < *ığlaş-* ED86a; *ağac* ‘ağaç’ (47II/1; 15Ia/1; 84Ia/11, *vb.*) < *ığaç* (*ığa:ç*) ED79b; *çağard-* ‘çıkarmak, yükseltmek’ (47Ia/2; 57Ia/5) < *çakar-* ED410b; *toğan-* ‘çarpışmak, tokuşmak, bir bire değmek’ (95Ia/31) < *tokın-* ED471a. *ulaş-* ‘birlikte ulumak’ (108Ia/29) < *ulış-* ED154a, *vb.* *boğaz* ‘boğazı’ (+lı 61II/18) < *boguz* (*bogoz*) ED322a; *buğak* ‘gerdan’ (58II/5, 25II/10, 18II/5, *vb.*) < *bokuk* (?*bokok*) ED313b.

ı, i > e, ê

eye ‘iye, sahip’ (43II/41, 14II/7) < *ıdı* ED41a; *ügen* ‘dizgin, gem’ (52II/22) < *yügün* (?*yügö:n*) ED913a; ‘*éynağ* ‘inak, gerçek dost; hali vakti yerinde’ (60Ia/13) < *ma:g* ED182b; *pés* ‘pis’ < *bis* ‘tortu’ DLT III 74; *çiğne-* kelimesindeki /i/ ünlüsü de, gerileyici benzeşme sonucu genişlenerek /e/ ünlüsüne dönüşmüştür: *çeyneyem* (40II/17), *vb.*

u > o, ü > ö

oğr ‘uğur’ (48Ia/5) < *ugur* ED89a; *doğ-* ‘doğmak; doğurmak’ (79Ia/34, 114Ib/119) < *tug-* ED465a; *ğoc-* ‘kucaklamak, sarılmak’ (62Ia/18) < *kuç-* ED590a; *ğocuş-* ‘kucaklaşmak’ (67Ia/56, 36Ia/11, 6Ia/19) < *kuçuş-* ED593a; *ğor-* ‘kurmak,

¹⁴³ GABAIN, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri*, TDK yayınları, Ankara 2007, s.72.

¹⁴⁴ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 227.

hazırlamak' (88Ia/1, 113Ib/18, 63Ia/14, 1II/3) < *kur-* ED643a; *oğra-* 'uğramak' (48Ia/5, 25II/1, 25II/12, *vb.*) < *ugra:-* ED91a; *göven-* 'güvenmek' (102Ia/38, 89Ia/3, 16II/11, *vb.*) < *küven-* ED690a; *gövendir-* 'güvenmesini sağlamak' (13Ia/8), *vb.*

Metnimizde geniş biçimini tercih ettiğimiz *ğoc-*, *oğra-* ve *göven-* fiillerinin Kaşkaylarda *ğuc-*¹⁴⁵, *uğra-*¹⁴⁶ ve *güven-*¹⁴⁷ biçimleri de kullanılır.

4. 1. 2. 2. 5. Ön damaksıllaşma

Çeşitli nedenlerle bir kelimedeki kalın sıradan ünlü veya ünsüzlerin ince sıraya geçmesi olayına öndamaksıllaşma denir.¹⁴⁸ İncelediğimiz metinlerde, öndamak ve dişeti seslerinden /y, r, ç, s, ş, z/ ünsüzlerinin çevrelerindeki ünlüler üzerinde bıraktığı inceltici etki nedeniyle bazı Türkçe kelimelerin kalın sıradan ince sıraya geçtiği tanıklanmıştır. Ayrıca, incelmeye eğilimi taşıyan /ı/ sesi de bu gelişmeye yardımcı olmuştur.¹⁴⁹ Metnimizde ön damaksıllaşma eğilimi ile ilgili tespit edilen örnekler şöyledir:

a > e

a > e değişmesi, Azerbaycan Türkçesi ağızlarında da görülen bir ses olayıdır. Ancak, bu ses olayı, Azerbaycanın Doğu ve Güney Grubu ağızlarında daha yaygındır.¹⁵⁰ İncelediğimiz metinlerde tanıklanan örneklerin birkaçı şöyledir: *erşin* 'uzunluk ölçüsü birimi' (43II/8, 52II/18, 52II/26, *vb.*) < *arşın*; *eşlan* 'arслан' (114Ib/144, 104Ia/14, 95Ia/41) < *arsla:n* ED238a; *eyağ* 'ayak' (21Ia/24, 71Ia/6, 34Ia/3, *vb.*) < *ağak* ED45a; *seğkel* 'sakal' (35Ia/23, 109Ia/28) < *saka:l* ED808b; *seril-* 'sarılmak; kucaklamak' (72Ia/14) < *sarul-* ED851a; *yeğe* 'yaka, elbise yakası' (93Ia/18) ~ *yeğke* (27II/15) < *yaka:* ED898a; *yeğin* 'yakın' (40II/16, 41II/24, 56Ia/11) < *yakın* ED904a, *vb.* Metnimizde *eşlan* kelimesinin art ünlülü biçimine de rastlanmaktadır: *aşlan* 'arслан' (102Ia/18, 101Ia/20, 45II/22, 44Ia/8) < *arsla:n* ED238a.

¹⁴⁵ Bkz. MERDÂNİ RAHİMİ, Esedullah, *Qaşqayı Sözlüğü*, Ensari yayınları, Kum 2007, s. 596.

¹⁴⁶ Bkz. a.g.e., s. 134.

¹⁴⁷ Bkz. a.g.e., s. 706.

¹⁴⁸ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 130.

¹⁴⁹ BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK yayınları, Ankara 2007, s. 100.

¹⁵⁰ KARİNİ, Jahangir, *Erdebil İl Ağızları*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s.75.

a > e ünlü değişiminin art damak /k/ ünsüzüyle başlayan kelimelerde de oluşması, Türkçe ünlü-ünsüz uyumuna aykırı bir durum teşkil etmektedir.¹⁵¹ Metnimizde sıkça karşımıza çıkmaktadır: *aykereñi* ‘ay karanlık, mehtapsız gece’ içinde *kereñi* (43II/23) < *karangu* ED662b; *geygu* ‘kaygı, üzüntü, endişe duyulan düşünce, tasa’ (79Ia/6) ~ *keygu* (112Ia/21) < *kağgu*: ED598b; *kecir* ‘akbaba kuşu’ (40II/11); *keç-* ‘kaçmak’ (53II/16; fakat *kaç-* 107Ia/13) < *kaç-* ED589b; *kemçile-* ‘kamçılama’ (40II/24) < *kamçı:la-* ED626b; *kemçisiz* ‘kamçısız’ (52Ia/9) < *kamçısız*, *kera* ‘kara, siyah’ (89Ia/23, 7II/16, 62II/12, vb.) ~ *kere* (54II/11, 60Ia/19, 38II/17, 11Ia/1, vb.) < *kara*: ED643b; *Kerağac* ‘ırmak adı’ (109Ia/23); *kerekuş* ‘karakuş, tavşancıl’ (45II/17, 45II/48); *kerimçe* ‘karınca’ (43II/24, 31Ia/4) < *karınçga* ED662a; *keriş-* ‘karışmak’ (24II/7, 100Ia/4, 66Ia/10) < *karış-* ED664b; *kerri* ‘yaşlı kadın’ (107Ia/90) < *karı*: ED644b; *kerri-* ‘yaşlanmak’ (12Ia/5, 34II/13, 110Ia/31) < *karı*:- ED645b; *kerşi* ‘karşı’ (58Ia/4, 68Ia/5, 49II/1) < *karşı*: ED663b; *Keşķā’ī* ‘Kaşkay ili’ (106Ia/22, 48Ia/19, 102Ia/15, vb.); *ketir* ‘katır’ (109Ia/32, 84Ia/10) < *katır* ED604a; *keyne-* ‘kaynamak’ (108Ia/31, 76Ia/26, 52Ia/5) < *kayın-* (*kañ-) ED678a, vb. Metnimizde incelenmiş biçimleri tespit edilen *kera*, *kere* ve *kerşi* sözcüklerinin art ünlülü şekillerine de rastlanmaktadır: *kara* (53II/30, 15II/16); *karşı* (81Ia/7).

Metnimizde ve dolayısıyla Kaşkaylarda Arapça ve Farsçadan geçen bazı kelimelerdeki kısa ve art sıradan ünlülerin, Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi¹⁵² incelenmesi söz konusudur: *beht* (12Ia/17, 46Ia/13, 89Ia/31, vb.) < *baht*, ‘*ecāyib* (61II/21, 7Ia/15) < ‘*acāib*; ‘*ezāb* (51II/7) < ‘*azāb*; *gem* (16II/15, 5Ia/2, 60Ia/5, vb.) < *gam*; *heber* (43Ia/14, 43II/3, 50Ia/13) < *haber*, *heğ* (1Ia/13, 2Ia/24, 44II/2, vb.) < *hağ*; *helke* (17Ia/3, 82Ia/2) < *halğa*; *heyli* (18Ia/13) < *hayli*; *kelb* (64Ia/45) < *kalp*; *kelem* (26II/2, 41Ia/20, 7II/3, vb.) < *kalem*; *keşķāb* (42Ia/8) < *kaşķāp*; *meħbūb* (56Ia/30) < *maħbūp*; *meħşer* (75Ia/17) < *maħşer*, *me‘lūm* (52II/41) < *ma‘lūm*; *meşlehet* (83Ia/5) < *maşlaħat*; *nezer* (54II/18, 5II/19, 114Ib/106, vb.) < *nazar*; *şebr* (33Ia/5, 33Ia/6, 33Ia/6) < *şabr*, *şen‘et* (87Ia/12) < *şan‘at*; *teħķik* (107Ia/51) < *taħķik*; *teħsīn* (2Ia/24) < *taħsīn*; *teht* (103Ia/14, 1Ia/9, 1II/17) < *taht*; *teref* (107Ia/103, 47Ia/2, 40II/12) < *taraf*; *ve‘de* (76Ia/24) < *va‘de*; *veset* (43Ia/27) < *vasat*; *ye‘nī* (110Ia/12, 68Ia/12, 10Ia/3) < *ya ‘nī*; *ze‘if* (60II/16, 61Ia/6, 7Ia/6, 36II/17) < *za‘if*, vb.

¹⁵¹ A.g.t., s. 74.

¹⁵² ERCİLASUN, Ahmet B., *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ yayınları, Ankara 2007, s. 179.

a > é

Metnimizde /y/ ünsüzünün etkisiyle *a > é* değişmesi ile ilgili tanıklanan örnekler şöyledir: *gène* ‘gene, yine’ (114Ib/118, 11II/1, 53Ia/15, 8Ia/1, 8Ia/3, 104Ia/1, vb.) < *yana*: ED943a; *héyva* ‘ayva’ (15II/6, 62II/5, 64II/6, 25II/4) < *ayva*: ED268a; *ķéymaķ* ‘kaymak’ (95Ia/42, 103Ia/8) < *kaymak* < *kañak*, ED636b *kañak*; *yéñi* ‘yeni’ (11II/2, 68Ia/12, 91Ia/40, 18II/14, 108Ia/2, vb.) < *yañı*: ED943b; *yéyłaķ* ‘yaylak, yayla’ (13Ia/15, 53Ia/7) < *yaylag* ED981b, vb.

Metnimizde -yr ekli şimdiki zaman kipinin olumsuzunda, /y/ bağlantı ünlüsü, olumsuzluk ekinin ünlüsünü kendisine yaklaştırarak kapalı /è/ sırasına geçirmiştir: *inan-méyreñ* (19II/20); *tanu-méyrseñ* (92Ia/5).

ı > i

Metnimizde genellikle ilk hece /ı/ ünlüsünün öndamaksılaşma eğilimi gösterdiği görülmektedir: *biç-* ‘biçmek’ (91Ia/30, 92Ia/14) < *biç-/biç-* ED292b; *dil* ‘dil’ (110Ia/12, 114Ib/116, 63Ia/16, vb.) < *tıl* ED489b; *din-* ‘söylemek, konuşmak; sâkin olmak’ (107Ia/48, 105Ia/11, 76Ia/35, vb.) < *tın-* ED514b; *dinc* ‘dinç, gücü ve sağlık durumu yerinde olan kimse’ (43II/29) < *tınç* ED516a; *diş* ‘diş’ (46II/9, 49II/10, 72Ia/17, vb.) < *tı:ş* ED557b; *iñ-* ‘yıkma, tahrip etmek’ (94Ia/19, 13Ia/18, 1Ia/7) < *yık-* ED897b; *il* ‘yıl’ (107Ia/1, 26Ia/9, 47II/16, 48Ia/16, vb.) < *yıl* ED917a; *ilan* ‘yılan’ (55Ia/11, 51Ia/16, 51Ia/20, 110Ia/32) < *yıla:n* ED930a; *ile-* ‘koklamak’ (72Ia/18, 26Ia/20) < *yıdla:-* ED890b; *isli* ‘kokulu, kokusu olan’ (18II/15) < *yıdlig* ED890a; *inan-* ‘inanmak’ (11II/16, 32II/4, 58Ia/20, 5II/8, vb.) < *inan-* (*ina:n-*) ED188a; *ip* ‘ip’ (52II/8, 45II/35) < *yıp* ED870b; *ıraķ* ‘uzak, ırak’ (27II/1, 60Ia/14, 111Ia/9, vb.) < *ıra:k* ED214a; *it* ‘it, köpek’ (104Ia/6) < *ıt* ED34a; *ķiy* ‘kıyı, kenar, yan’ < *kıdıg* ED598a; *ķiy-* ‘kıymak’ (62Ia/18) < *kıd-* ED595a; *miñ* ‘bin’ (101Ia/14, 103Ia/11, 23II/5, 46Ia/12, 59Ia/11, vb.) < *biñ* ED346b, vb.

Metnimizde, kök hecesinde /ı/ ünlüsü olan isim ve fiil tabanlarından sonra gelen eklerin genellikle ince sıradan yan biçimlerinin tercih edildiği tespit edilmiştir: İsim tabanında: *ķırķ* ‘kırk’ (+inde 65II/11) < *kırk* ED651a; *ķış* ‘kış, çok soğuk hava’ (+den 41II/26; +e 10Ia/18; +ler 3II/13) < *kış* ED670a; *ķız* ‘kız’ (+e 11Ia/9, 7II/13, 8Ia/5; +eñ 83Ia/19; +inden 47Ia/7; +ler 36II/12, 36II/16, 36II/2, 36II/20, vb.; +lere 43Ia/51; +leri 86Ia/8; +lerini 22Ia/19) < *kı:z* ED679b. Fiil tabanında: *çıñ-* ‘çıkma’(-

e 36II/14, 91Ia/24; -ebilmem 35II/20; -eg 36II/5; -em 3Ia/6, 24II/13; -emedim 45II/16; -en 12Ia/12, 13Ia/17, 44Ia/5, 22II/11; -ende 78Ia/7; -er 102Ia/19, 51II/11; -me 91Ia/36; -meginen 75Ia/15; -memiş 39II/4; -meyen 76Ia/3; -mez 24II/11, 73Ia/15; -mezdi 29Ia/13, 29Ia/17; -se 70Ia/3) < *çık-* ED405b; *kıl-* ‘kılmak, etmek, yapmak’ (-em 44II/3, 47Ia/18; -en 20Ia/18; -ende 4Ia/6; -enlere 87Ia/22; -er 80Ia/10, 80Ia/11, 80Ia/9, 87Ia/22; -eydi 94Ia/23; -ginen 57Ia/1; -me 43Ia/40; -medi 114Ib/106, 9Ia/4; -mediñ 89Ia/22; -meg 14II/11; -mem 28Ia/18, 55II/4; -mese 55Ia/17; -mesem 50Ia/14; -meyene 87Ia/18) < *kıl-* ED616a; *yık-* ‘yığmak, toplamak’ (-eg 114Ib/4; -er 14Ia/7, 74Ia/4, 74Ia/7; -ireñ 25Ia/15) < *yığ-* ED897a; *yıgıl-* ‘yığılmak, toplanmak’ (-e 55II/5) ~ *yıkıl-* (-diler 95Ia/33; -melidir 106Ia/12; -se 55Ia/8) < *yıgıl-* ED901b, vb.

4. 1. 2. 2. 6. Art damaksillaşma

Metinlerimizde art damaksillaşma olayı daha çok Farsça ve Arapçadan alınan sözcüklerde görülür. Bununla ilgili tespit edilen örnekler şöyledir:

e > a

Metinlerimizde, bazı alıntı kelimelerin sonundaki /e/ ünlüsü kalınlaşarak /a/ ünlüsüne dönüştüğü tanıklanmıştır: *méy-ḥāre* > *méy-ḥāra* (64Ia/40); *méyḥāne* > *méyḥāna* (23Ia/2, 5Ia/4); *möḥnet-ḥāne* > *möḥnet-ḥāna* (91Ia/2); *zindān-ḥāne* > *zindān-ḥāna* (91Ia/28, 76Ia/14); *nār-dāne* > *nār-dāna* (82Ia/16); *nedāre* > *nedāra* (9Ia/16); *pāre* > *pāra* (64Ia/8, 7II/8, 9Ia/24, vb.); *sāye-bān* > *sāya-bān* (44II/12); *ṣāne* > *ṣāna* (12II/10, 91Ia/32); vb. Bu durum vezin gereği ortaya çıkabileceği gibi ağız bir özelliği olarak büyük ünlü uyumuna uydurma eğilimi de olabilir.

Metinlerimizde tanıklanan şu örneklerde ise, yabancı ve Türkçe kökenli sözcüklerde ikili bir durum görülmektedir: Yabancı kökenli sözcüklerde: *buthāna* ‘puhâne’ (2Ia/23) ~ *buthāne* (2Ia/11; 1Ia/7); *ḡem-ḥāna* ‘kaygı yurdu’ (5Ia/2; 20Ia/3, 10Ia/7, vb.) ~ *ḡem-ḥāne* (60Ia/5; 98Ia/3); *ḥicle-ḥāna* ‘gerdek odası’ (91Ia/24) ~ *ḥicle-ḥāne* (114Ib/168); *āvāra* ‘serseri; perişan’ (9Ia/20) ~ *āvāre* (89Ia/21); *çāra* ‘çare, tedbir’ (76Ia/26, 77Ia/3, 89Ia/22, vb.) ~ *çāre* (112Ia/32, 24Ia/8, 27II/5, vb.); *lāla* ‘lale’ (103Ia/25) ~ *lāle* (71Ia/3; 1II/11; 114Ib/22, vb.); *nāla* ‘inleme, inilti’ (11Ia/1, 11Ia/20; 5Ia/7, vb.) ~ *nāle* (18Ia/6, 32Ia/2, 53II/31, vb.); *dāna* ‘tane, tohum’ (112Ia/11, 59Ia/6) ~ *dāne* (38Ia/16); *dīvāna* ‘deli’ (23Ia/8, 35Ia/3, 5Ia/12, vb.) ~

dīvāne (112Ia/8, 1II/4, 27II/6, *vb.*); *dur-dāna* ‘inci tanesi’ (15II/18, 66Ia/12) ~ *dur-dāne* (48II/19, 1II/20; 2II/8); *mestāna* ‘sarhoşcasına’ (100Ia/24; 67Ia/56; 67Ia/48) ~ *mestāne* (1II/2; 63II/11; 85Ia/5; 64Ia/9); *nişāna* ‘belirti; hedef’ (32II/2, 23Ia/20, *vb.*) ~ *nişāne* (1II/16); *pervāna* ‘kelebek’ (14II/12, 29Ia/23, 5Ia/8, *vb.*) ~ *pervāne* (112Ia/26, 1II/12, *vb.*); *péymāna* ‘şarap bardağı’ (100Ia/2, 27Ia/14, 27Ia/16, *vb.*) ~ *péymāne* (36II/4); *Şāhnāma* ‘Şehname’ (107Ia/17; 107Ia/19) ~ *Şāhnāme* (43II/18; 108Ia/4); *vīrāna* ‘yıkılmış; kederli, üzgün’ (23Ia/12, 12II/11; 33Ia/22, *vb.*) ~ *vīrāne* (1II/28; 2II/12); *zemāna* ‘zamane’ (20Ia/10, 47II/17; 91Ia/20) ~ *zemāne* (37II/13; 113Ib/13; 104Ia/1); *sāya* ‘gölge’ (66Ia/6) ~ *sāye* (15Ia/1, 1Ia/4, 25II/7). Türkçe kökenli sözcüklerde: *nicéyla-* ‘ne yapmak, ne etmek’ (35II/2); *éyla-* ‘etmek, yapmak, eylemek’ (35II/12, 1II/22, 22Ia/13, *vb.*) ~ *éyle-* (20Ia/1, 5II/17, 73Ia/21, *vb.*) < *eđle-* ED57a; *néyla-* ‘ne etmek, ne yapmak’ (60II/1) ~ *néyle-* (37Ia/6, 43Ia/14, 43Ia/15, *vb.*); *söyla-* ‘söylemek, konuşmak, anlatmak’ (32Ia/8) ~ *söyle-* (12Ia/1, 23II/16, 75Ia/5, *vb.*).

Eski Türkçe *tegirmen* sözcüğünün son hecesindeki /e/ ünlüsü, metnimizde hep kalın biçimiyle karşımıza çıkmaktadır: *degirman* ‘değirmen’ (30Ia/10; 56Ia/28) ~ *deyirman* (48II/7) < *tegirmen* ED486b.

Metnimizde uyum dışı gözükten başka bir örnek de, Eski Türkçedeki *sekiz on* ‘seksen’ sözcüğünde görülmektedir: *seysan* ‘seksen’ (65II/17) (ED823b *seksö:n*). Bu ya seksen biçimi üzerinden bir art damaksıllaşmaya ya da bu birleşimin henüz uyuma girmemiş biçimi olarak değerlendirilebilir.

è-i > u-u

yumur- ‘bozmak, harap etmek, yıkmak’ (43II/11) < *yémir-* ED 937a < ?**yém-ir-*.

4. 1. 2. 3. Ünlü türemesi

Ses özelliklerine veya birbirleri ile birleşme şartlarına bağlı bazı nedenlerle kelimenin ön, iç ve sonuna ünlü getirilmesi olayına *ünlü türemesi* denir.¹⁵³ Metinlerimizde kelime başı ve içinde olmak üzere ünlü türemesi olayının birkaç örneğine rastlanmaktadır: Kelime başında: *Urus* ‘Rus’ (61II/10) < *Rus* ve *Urum* ‘Aslı

¹⁵³ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 229.

ile Kerem hikâyesinde olayların geçtiği yerlerden biri, Erzurum' (5II/6) < *Rum* kelimelerinde görülmektedir. Kelime ortasında: '*Elî kim çalasañ şemsîr-i dudem* (88Ia/10) < *çalsañ*.

4. 1. 2. 4. Ünlü düşmesi

Ünlü düşmesi, türlü ses etkileri altında kelimelerin iç ve son seslerinde bulunan bazı ünlülerin düşmesi olayına denilir.¹⁵⁴ Metinlerimizde de, ünlü düşmesi olayına rastlanmaktadır. Düşen ünlülerin genellikle kelime ortasında gerçekleştiği tanıklanmıştır. Kelime başında ve sonunda ünlü düşmesiyle ilgili tespit edilen örnekler yok denecek seyrekliktedir. Elimizde bulunan metinlerde, yalnız bir örnekte kelime başı ünlüsünün düştüğünü tespit edebildik: *uğu* 'uyku' (41Ia/8, 6Ia/19; 63Ia/23; 36Ia/11; 8Ia/1) < *yuğu* < *yuğu* < *uyuku* < *udıku* < **udı-gu* ED46b.

Türkçede orta heceler vurgusuz olduğundan, kelime ortasında dar ünlülerin düşmesi pek fazladır.¹⁵⁵ Metinlerimizde de, tanıklanan birçok kelimenin bünyesindeki ünlü genellikle çekim sırasında düşmektedir. Bununla ilgili tanıklanan örneklerin birkaçı şöyledir: *ağz* 'ağız' (+1 43Ia/32, 46II/9, 73Ia/8; +um 72Ia/23, 82Ia/22; +uñ 61II/3, 87Ia/31, vb.) < ağız ED98a; *all* 'alın' (+1 16II/2, 50II/13) < *alın* ED147b; *bağır* 'bağır' (+1 103Ia/21, 99Ia/18; b.+um 28Ia/22, 34II/2, 39Ia/6; +uñ 82Ia/40, vb.) < *bağır* ED317a; *béyg* 'büyük, bey, efendi' (109Ia/1; 109Ia/1) ~ *böyg* (+üni 65Ia/10) < *bedük* ED302b; *béyn* 'beyin' (+ine 43II/34) < *beyin*; *burn* 'burun' (+1 51II/22; +um 72Ia/18; +un 107Ia/77) < *burun* ED366b; *degl* 'değil' (+em 3Ia/27, 92Ia/12) ~ *deyl* (+em 105Ia/10, 70Ia/9, 83Ia/37; +eñ 110Ia/6, 110Ia/7, 25Ia/15; 103Ia/7, 79Ia/35) < *tegül* ED480a; *devre* 'ters, devrik, aksine' (22Ia/15) < *devire*; *deyzir*- 'değmesini sağlamak, ulaşmasını sağlamak' (40II/9) < < *tegzür*- < *tegzür*-, ED488b *tegzir*-; *dirlig* 'yaşam, hayat' (108Ia/11, 3Ia/12, 70Ia/7; +i 35Ia/2; +inden 59II/2; +iñ 89Ia/4) < *tiriglik* ED546a; *doğrı* 'doğru' (43Ia/3, 3II/14, 75Ia/5, 8Ia/16) < *toğ(u)ru* ED473a; *egri* 'eğri' (113Ib/21, 92Ia/12, 22II/1, 22II/9, 36II/14, 57II/15) < *eg(i)ri* ED112b; *emzig* 'süt emen çocuk' (110Ia/26) < *em(i)z-ük*, ED165a *emüz*;-; *ét<i>r*- 'yetmek, varmak, ulaşmak' (-er 69Ia/15) < *yétür*- ED893a; *koyn* 'göğüs içi, koyun, kucak' (+1 49II/20, 50II/14; +u 64Ia/10, 67Ia/28, 6Ia/6; +uñ 6II/9, 82Ia/25) < *koyun* < **koyn* < **ko:ñ*, ED631b **ko:ñ*; *köyl* 'gönül, yürek' (+i 89Ia/33; +ler 17Ia/3;

¹⁵⁴ A.g.e., s. 227.

¹⁵⁵ TİMURTAŞ, F. Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, s. 40.

+üm 12II/4, 15II/3, 20Ia/1; +üme 4II/4, 75Ia/2, 77Ia/5, 9Ia/1; +ün 20Ia/6, vb.) ~ *göyn* (+de 90Ia/3; 60Ia/4; +i 27Ia/12, 32II/9; +ü 13Ia/31; +üm 27Ia/1, 54II/1, vb.) < *köñül* ED731b; *oğl* ‘oğul’ (+ı 107Ia/20, 23Ia/9, 25Ia/14; +u 107Ia/89, 44Ia/3; +una 103Ia/9, 74Ia/9; +unuñ 53II/1, vb.) < *ogul* ED83b; *oğr* ‘uğur, talih, şans’ (+uma 48Ia/5) < *ugur* ED89a; *burda* ‘burda, burada’ (107Ia/49, 110Ia/22, 39Ia/17, 45II/29, 79Ia/16, 84Ia/19, vb.); *oğrağ* ‘konaklama; durma ve ikamet yeri’ (37II/10) < *oturak* < **olturak* ED150a *olur-* (?olor-), vb.

Metinlerimizde *-ar/-er* geniş zaman ekinin ünlüsünün, /r/ ve /l/ ünsüzleri ile biten tek heceli ve birden çok heceli fiillerin teklik ve çokluk 1. ve 2. kişi çekimlerinde düştüğü tespit edilmiştir. Tanıklanan örneklerde /l/ ünsüzü ile biten fiillerde ekin ünlüsü düşerken, ekten kalan /r/ ünsüzü ilerleyici benzeşme sonucu /l/ ünsüzüne dönüşmüştür (daha geniş bilgi için bkz. 5.2.2.1.3. Geniş Zaman): T1K: *getirerem* > *getirrem* (36II/29, 61Ia/13), *bularam* > *bullam* (9Ia/14); T2K: *bilereñ* > *bilereñ* (12Ia/11, 17Ia/4, 39Ia/7, vb.), *olarañ* > *ollañ* (34II/16); Ç1K: *gelerek* > *gelleg* (51II/10); Ç2K: *görereyiz* > *görreyiz* (36II/21), vb.

Metinlerimizde *i-* ek-fiili ile *+InAn* ve *içün* son çekim edatlarında, bazen ekleşme sonucunda sonu ünsüzle biten sözcüklerde baştaki /i/ ünlüsünün düştüğü veya sonu ünlü ile biten sözcüklerde ünlü çarpışmasıyla y’leştiği görülür: *i- ek-fiilinde*: *emerdim* (63Ia/10); *severdim* (93Ia/9); *darardı* (63Ia/7); *vérmezdiñ* (86Ia/10); *bulunmazdı* (43II/13); *kazmazdı* (29Ia/15); *aparırdı* (24Ia/15); *oturmuşdum* (16II/1, 7Ia/1); *dolıydı* (90Ia/28); *buymuş* (13II/15); *alasıydı* (43II/16); *süresiydi* (43II/24); *bilseydim* (36II/1, 36II/31, 83Ia/16); *emeydim* (57II/6); *kılaydı* (44II/2); *olaydı* (94Ia/21, 89Ia/16, 37II/1, vb.); *gireydik* (111Ia/2), vb. *içün*: *menimçün* (50Ia/19). *+InAn*: *işveynen* (34Ia/2); *suyuyunan* (11Ia/2); *menim+nen* (35II/6, 40Ia/2), vb.

4. 1. 2. 5. Ünlü kaynaşması

Ünlü kaynaşması, ünlü ile biten bir kelimedenden sonra ünlü ile başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman ünlülerden birinin düşerek iki kelimenin birleşmesi olayına denilir.¹⁵⁶ Metinlerimizde birleşme olayı ile ilgili tanıklanan örnekler şöyledir: *béle* ‘böyle, bunun gibi, buna benzer’ (23II/8, 25II/1, 52Ia/15, 76Ia/32, 83Ia/12, 87Ia/33,

¹⁵⁶ TİMURTAŞ, F. Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, s. 42.

8Ia/12, 94Ia/18, vb.) < *bu+eyle*, *neçün* ‘niçin, ne için’ (12Ia/19, 12II/8, 20Ia/2, 59II/10, 61Ia/16, 84Ia/11, 86Ia/8, 34II/2, vb.) < *ne+üçün*; *nét-* ‘ne etmek, ne yapmak’ (107Ia/119) ~ *néd-* (108Ia/6, 94Ia/26, 60II/15, 52II/32, 77Ia/4, vb.) < *ne+ét*; *néyle-* ‘ne etmek, ne yapmak’ (37Ia/6, 43Ia/14, 43Ia/15, 73Ia/22, 6Ia/12) ~ *néyla-* (60II/1) < *ne+éyle-*; *nicéyla-* ‘ne yapmak, ne etmek’ (35II/2) < *neçe+éyle-*; *nicol-* ‘ne olmak, nasıl olmak’ (93Ia/3) < *nice+ol-*, vb.

Metnimizde -Ir/-Ur’li şimdiki zamanın olumsuz çekiminde ise, -mA olumsuzluk eki ile zaman ekinin kaynaşmış biçimi olan -*mIr* şekli karşımıza çıkmaktadır: *bil-mir-eş* (108Ia/25).

Emir T1K çekiminde tespit edilen şu örneklerde de, ETü -*ayın* ekinin ilk ünlüsü ile fiilin son ünlüsünün kaynaştığı düşünülebilir: *te‘rîf éylayum* (38II/1, 52II/1).

4. 1. 2. 6. Ünlü ikizleşmesi

Eski Türkçede uzun ünlülü olan şu örnekler, metnimizde *ay* ve *ey* biçiminde ikizleştikleri tanıklanmıştır: /a:/ > /ay/: *say-* ‘saymak’ (43II/32; 76Ia/22) < *sa:-* ED781b; *yay* ‘yay’ (82Ia/6) < *ya:* ED869a. Ana Türkçe kök hece ünlüsü uzun olduğu bilinen¹⁵⁷ ETü. *beg* sözcüğünde de /ey/ şeklinde bir ikizleşme tespit edilmiştir. Bu sözcük metinlerimizde *beg*, *bey* olarak da tanıklanmıştır. Bunda *béyg* ‘büyük’ sözcüğüyle bulaşmasının payı vardır: *beyg* ‘bey, efendi’ (108Ia/29, 108Ia/33) < *be:g* ED322b *be:g*.

4. 2. Ünsüzler

4. 2. 1. Ünsüzlerin Yazılış Özellikleri:

/b/ Ünsüzünün Yazılışı:

Ön, iç ve son seslerinde /b/ ünsüzü bulunduran kelimelerde, bu ünsüz (ب) harfiyle karşılanmıştır. Ayrıca (ب) harfi, /b/ ünsüzü dışında başka bir ünsüzü göstermemektedir: *buluntu* بولونتو (79Ia/15); *oba* أبا (43II/22); *öbdüm* أبدووم (25II/10); *sebdî* سبدي (71Ia/11).

¹⁵⁷ Ana Türkçe kök hece ünlüsü uzun olan sözcükler için Bkz. TEKİN, Talat, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Simurg yayınları, Ankara 1995, s. 171-186.

/p/ Ünsüzünün Yazılışı:

Ön, iç ve sonunda /p/ ünsüzü bulunduran kelimelerde bu ünsüz (پ) harfiyle karşılanmıştır:

peteg پَتَگ (65II/2); *pés* پَس (79Ia/3); *kapu* قَابُو (60II/14); *öpem* اَوِپَم (60II/19); *öpülür* اَوِپُلُور (36Ia/12); *çılpaq* چَلِپاق (79Ia/25, 110Ia/24); *yarpaqa* يَارِپاقا (37II/11); *ip* اِپ (45II/35).

/c/ Ünsüzünün Yazılışı:

/c/ ünsüzü, (ج) harfiyle gösterilmiştir: *cecik* جَجِك (44Ia/8); *cılkılı* جَلِکَلِی (18II/7); *coşmadı* جَوِشْمَادِی (16Ia/6); *ücünde* اَوِجُونْدَه (28II/1, 55II/1, 64II/9); *üce* اَوِجَه (16II/10); *ücelmezdi* اَوِجَلْمَزْدِی (29Ia/3); *böcüg* بَوِجُوغ (103Ia/1); *kılc* قَلِج (25Ia/13, 25Ia/18); *ağac* اَقَاج (47II/1).

/ç/ Ünsüzünün Yazılışı:

Ön, iç ve son seslerinde /ç/ ünsüzü bulunduran kelimelerde, bu ünsüz (چ) harfiyle karşılanmıştır: *çürük* چِرُوک (47II/1); *çöker* چَوِکَر (65II/18); *açuk* اَچُوک (107Ia/14, 107Ia/15, 51II/19); *uçdum* اَوِچْدوم (16II/5); *çöller* چُوْل لُرِی (76Ia/11); *alçak* اَلْچاق (79Ia/26).

/g/ Ünsüzünün Yazılışı:

Ön, iç ve son seslerinde /g/ ünsüzü bulunduran kelimelerde, bu ünsüz keşideli kef (گ) harfiyle gösterilmiştir: *gümüş* گُوْمُوْش (22II/15, 6II/12); *göngül* گُوْنِگُوْل (34II/5, 39Ia/11); *bugün* بُوْگُوْن (114Ib/97, 12Ia/1, 19II/13); *ünül* اَوْنِگُوْل (105Ia/6); *ülügde* اَوْلُوْغْدَه (56Ia/4); *çöregi* چَوْرِگِی (109Ia/31, 83Ia/31); *egri* اَگْرِی (113Ib/21, 36II/14, 57II/15); *geççi* گَچْچِی (107Ia/12); *gözçi* گُوْزْچِی (50Ia/15).

Ancak metnimizde keşideli kef (گ) harfi, birkaç yerde damak genizlisi (ŋ) değeri de taşımaktadır (bkz. aşağı /ŋ/ Ünsüzünün Yazılışı).

/k/ Ünsüzünün Yazılışı:

İçinde /k/ ünsüzü bulunduran kelimelerde bu ünsüz (ک) harfiyle karşılanmıştır. (ک) harfi yalnızca /k/ sesi değerini taşımaktadır: *kesdiler* کَسْدِیْلَر (114Ib/151, 98Ia/11); *kesilib* کَسِیْلِب (16Ia/9, 18Ia/9, 47Ia/6); *kimin* کِیْمِن (101Ia/1, 102Ia/17, 102Ia/18); *köylüme* کُوْیْلُوْمَه (4II/4, 75Ia/2, 77Ia/5).

/q/ Ünsüzünün Yazılışı:

Ön, iç ve son seslerinde /q/ ünsüzü bulunduran Türkçe kökenli kelimelerde, bu ünsüz keşideli kaf (ق) harfiyle karşılanmıştır. Eski Türkçe biçimlerde bu sesin değeri

ötümsüz art damak /k/ idi, ama bunlar bugün hem Azerbaycan hem de Kaşkay Türkçesinde artık ötümlü art damak g [ğ]'dir. Bir yazım geleneği ile bugün hem Azerbaycan hem de Kaşkay Türkçesi Arap-Fars alfabesi imlâsında kâf (ق) yazımı sürdürülmektedir: *kulağ* [ğulağ] قولاغ (87Ia/31, 38II/14, 110Ia/12); *ğurd* [ğurd] قورد (13Ia/15); *ğurri* [ğurri] قورّی (107Ia/10); *ğorhı* [ğorhı] قورخی (53II/8); *ğuyı* [ğuyı] قویى (79Ia/32); *ğuzzi* [ğuzzi] قورّی (110Ia/26, 13Ia/15); *ğarkâ* [ğargâ] قارقا (81Ia/4, 47II/6); *ağac* [ağac] آقاج (47II/1); *ağarubdır* [ağarubdır] آقاروبدر (107Ia/92); *doğrayub* [doğrayub] دو قرايوب (94Ia/16). (Ayrıca bkz. aşağı /ğ/ Ünsüzünün Yazılışı).

/ğ/ Ünsüzünün Yazılışı:

İçinde /ğ/ ünsüzü bulduran Türkçe kökenli kelimelerde bu ünsüz (غ) harfiyle karşılanmıştır. Bu sesin değeri söz ve hece başı konumlarda g [ğ], ünlüler arası ve kapalı heceler sonunda hem Azerbaycan hem de Kaşkay Türkçesinde sızıcı [ğ]'dir: *ğeyğu* غیغو (79Ia/6); *ğoca* غوجا (79Ia/27); *ğocalüg* غوجالوگ (13Ia/11); *ğul* غول (53Ia/19); *bayğu* بایغو (106Ia/13, 110Ia/6); *oğru* [oğru] اوغرودان (13Ia/12); *ağur* [ağur] آغور (8II/14, 39II/7); *uğradum* [uğradum] اوغرادوم (1II/1); *doğan* [doğan] دوغان (79Ia/34); *doğrı* [doğru] دوغری (43Ia/3); *doğruldı* [doğruldi] دوغرولدی (107Ia/94, 8Ia/8). Krş. yukarı /k/ Ünsüzünün Yazılışı.

/ŋ/ Ünsüzünün Yazılışı:

Eserde /ŋ/ ünsüzü çoğunlukla (نگ) işaretiyle bazen de keşideli kef (گ) harfiyle gösterilmiştir: *ğöñül* گونگول (34II/5, 39Ia/11); *yėngi* پنگی (11II/2, 68Ia/12, 91Ia/40, 18II/14); *doğuz* دونگوز (107Ia/25); *yalığuz* یالیگوز (90Ia/1, 77Ia/10, 91Ia/42); *söziğe* سوزیگه (6II/8); *göziğe* گوزیگه (6II/16).

/s/ Ünsüzünün Yazılışı:

Hem ince hem de kalın sıradan ünlüsü olan kelimelerde /s/ ünsüzü (س) harfiyle gösterilmiştir. Eserde bulunan Türkçe kelimelerde sadece *aslan* sözcüğü sad (ص) harfiyle yazılmıştır. Bu yazım tasarrufu Farsçada da Türkçe alıntı olarak bulunan sözcüğün yazımının etkisi ile açıklanabilir: *soy* سوی (47II/2); *ağsağ* آخساق (81Ia/1, 81Ia/5); *esdi* اسدی (95Ia/3); *sepib* سئیب (12II/10); *sepilmesin* سیلمه سین (6Ia/8); *siz* سیز (109Ia/17, 50Ia/12, 85Ia/19, 8Ia/9); *eşlan* اصلان (114Ib/144); *eşlanuğ* اصلانونگ (95Ia/41).

/t/ Ünsüzünün Yazılışı:

Hem ince hem de kalın sıradan ünlüsü olan kelimelerde /t/ ünsüzü (ت) harfiyle gösterimiştir: *téz* تز (51II/10, 39II/1, 39II/3); *atlandı* اتلاندی (114Ib/159, 114Ib/166); *Tarı* تارى (33Ia/1, 8II/17); *tikandan* تیکاندان (49Ia/3); *tor* تور (68Ia/2); *tutdı* توتدی (95Ia/37).

Bununla birlikte kalın sıradan ünlüsü olan bir kaç sözcükte /t/ ünsüzü (ط) harfiyle karşılanmıştır: *taqmala* طاقمالا (109Ia/31); *tomaqalı* طوماقالی (18II/7); *tor* طور (31II/2, 15II/19, 99Ia/5, 31II/3); *tovar* طُوار (106Ia/14); *tovar* طُوار (22II/1, 31II/1, 46II/16, 50II/15).

/d/ Ünsüzünün Yazılışı:

Ön, iç ve son seslerinde /d/ ünsüzü bulunduran kelimelerde, bu ünsüz (د) harfiyle karşılanmıştır: *dahı* داهی (13Ia/19, 13Ia/29, 13II/11); *dolı* دولی (59Ia/9, 82Ia/33); *darayuban* دارایوبان (3II/5); *aldmuşunda* آلدموشوندا (65II/14); *gedigde* گدگده (48II/16); *igid* ایگید (16Ia/20, 38II/5, 47II/9); *idmeñ* ایدمنڭ (12Ia/5); *dudag* دوداغ (36Ia/12, 64II/20); *durduñ* دوردونڭ (89Ia/14); *duṭkun* دوتقون (107Ia/48).

4. 2. 2. Ünsüzler

Qaşqā'î Şi'ri yā Āşār-î Şu'arā-yi Qaşqā'î Kitabı'nın söz varlığında /b, c, ç, d, f, g, ğ, ğ, h, ħ, j, k, l, m, n, ŋ, p, r, s, ş, t, v, y, z, ʿ/ ünsüzleri bulunmaktadır. Bu ünsüzleri ötümlü bakımından, teşekkül noktası bakımından ve temas derecesi bakımından şöyle sıralayabiliriz:

I. Ötümlü ünsüzler:

Ötümlü ünsüzler: /b, c, d, g, ğ, ğ, j, l, m, n, ŋ, r, v, y, z/.

Ötümsüz ünsüzler: /ç, f, h, ħ, k, p, s, ş, t, ʿ/.

II. Teşekkül noktalarına göre ünsüzler:

Dudak ünsüzleri: /b, p, m/.

Diş-dudak ünsüzleri: /f, v/.

Diş ünsüzleri: /d, t, n, s, z/.

Diş-damak ünsüzleri: /c, ç, j, ş/.

Ön damak ünsüzleri: /g, k, l, r, y/.

Art damak ünsüzleri: /ğ, ħ, ğ, ŋ/.

Gırtlak ünsüzü: /h, ʿ/.

III. Temas derecesi bakımından ünsüzler:

Süreklî ünsüzler: /f, h, ħ, ğ, j, s, ş, v, z, l, m, n, ŋ, r, y/.

Süreksiz ünsüzler: /b, c, ç, d, g, ğ, k, p, t, ʿ/.

Aşağıdaki tablo, *Kaşka'î Şi'ri yâ Âşâr-i Şu'arâ-yi Kaşka'î Kitabı*'nda tesbit edilen ünsüzlerin sistemini gösterir:

	süreksiz		süreklî			
			sızıcı		akıcı	
	ötümlü	ötümsüz	ötümlü	ötümsüz	burun akıcıları	ağız akıcıları
dudak	b	p			m	
diş-dudak			v	f		
diş	d	t	z	s	n	
diş-damak	c	ç	j	ş		
ön damak	g	k				l, r, y
art damak	ğ	ķ	ğ	ħ	ŋ	
gırtlak				h		

Yukarıdaki ünsüzlerden /j, ʿ/ Türkçe kökenli kelimelerde bulunmazlar. Bütün ünsüzler (/ŋ/ ünsüzü hariç), yabancı kelimelerde her konumda bulunabilirler. İncelediğimiz metinlerde, Türkçe asıllı kelimeler /f, j, l, ŋ, r, ş, z, ʿ/ ünsüzlerini kelime başında bulundurmazlar.

4. 2. 2 . 1. Türkçe Sözcüklerde Ünsüzler için Ayırıcı İşaretlerin Kullanımı

4. 2. 2 . 1. 1. Şeddenin Yazılış Özellikleri:

Metinlerimizde şedde, kelimelerde tek ünsüz harf yazılarak üzerine şedde işareti (◌̣) konulması şeklinde gösterilmektedir: *aççı* آچى (87Ia/24, 87Ia/31); *arruk* أروق (83Ia/25); *derri* درى (43II/35); *dirri* درى (108Ia/11, 25Ia/17, 27Ia/12); *doğkuz* دوڭقوز

(107Ia/12, 33II/6, 16Ia/1); eşşek اِشْك (107Ia/25, 107Ia/27); *ezziler* اَزْبَلَر (39Ia/6); *errimeş* اَرْمِيْشْ (12Ia/6); *geççi* گَچْچِي (107Ia/12); *kurri* قورِي (53Ia/16, 107Ia/10); *kurruyub* قورويوب (109Ia/24); *ottuz* اوْتوز (101Ia/22); *sallanub* سالانوب (111Ia/3, 20II/1). Bazı kelimelerde ise şedde, harfin iki kere yazılması şekliyle karşılanmıştır: *belli* بَلَلِي (41II/21).

4. 2. 2 . 1. 2. Sükunun Yazılış Özellikleri:

İncelediğimiz metinlerde, sözcüklerdeki harekesiz harfler genellikle hiçbir ayırıcı işaret almadan yazılmaktadır. Ancak tespit edilen birçok sözcükte de, harekesiz okunması gereken harfin üzerine sükûn işareti (◌) konularak gösterilmektedir: *éylemişen* اَيْلِه مِيْشِنْغ (86Ia/4); *étmiş* اَنْدِيْشْ (86Ia/5, 86Ia/6); *isteseydiş* اَيْسْتَه سِيْديْشْ (86Ia/7); *salamasaydı* سالماسايدِي (86Ia/15); *éndirer* اِنْديْرِر (57Ia/6); *tapulmaz* تاپولماز (15Ia/4); *yazdı* يازْدِي (1Ia/2); *gétmiş* گَنْدِي (1Ia/12); *deyleş* دِيْلِيْشْ (110Ia/6, 110Ia/7); *yerişde* يِرِيْشْدَه (21II/4); *aldmuş* اَلْدْموش (33II/28); *efsende* اَفْسَنْدَه (49II/12); *bésleddim* بِيْسَلْدِيْم (53II/22); *sevmem* سَوْمَمْ (55II/8); *sevdiğim* سَوْدِيْغِيْم (55Ia/2); *egri* اَغْرِي (57II/15).

4. 2. 2. 2. Ünsüz Uyumu

İncelediğimiz metinlerde ünsüz uyumu tam gelişmemiştir. Kelime içerisinde ve eklerin eklenmesinde ünsüzlerin ötümlülük-ötümsüzlük açısından Türkiye Türkçesinde uyum göstermeleri, özellikle yazımda genel bir kural olduğu hâlde, elimizde bulunan metinlerde bu kuralın bozulduğu görülmektedir. Metnimizde bütün bulunma, ayrılma, görülen geçmiş zaman, ettirgenlik, bildirme, *vb* eklerinin yalnızca ötümlü, yani *d*'li biçimleri bulunmaktadır: *+dA* bulunma eki: *Akdaş+da* (108Ia/38); *bağuş+da* (21II/2); *yaş+da* (46II/1, 46II/28); *diş+de* (43II/5); *döş+de* (51II/20); *gurbet+de* (38Ia/20, 16Ia/17); *iç+de* (79Ia/11), *vb.* *+dAn* ayrılma eki: *baş+dan* (11II/2, 19Ia/10, 4Ia/3, 57Ia/7, 63Ia/15, 95Ia/38, *vb.*); *rûh+dan* (114Ib/66); *telâş+dan* (80Ia/5); *‘arîf+den* (103Ia/7); *cehet+den* (43II/44); *melâmet+den* (32Ia/9), *vb.* *-dlr/-dUr* ettirgenlik eki: *coş-dur-* (3Ia/16); *danuş-dur-* (65Ia/4); *danuş-dır-* (114Ib/8); *yıkış-dır-* (83Ia/9), *vb.* *+dlr/+dUr* bildirme eki: *‘aşîk+dir* (19Ia/11); *baş+dır* (87Ia/32); *diş+dir* (72Ia/31); *şâh+dır* (64Ia/19, 55II/19); *tāvūs+dur* (50II/12); *geçmiş-dir* (18II/19); *gelmiş-dir* (51II/9), *vb.* *-dl/-dU* görülen geçmiş zaman eki: *aç-dı* (114Ib/17, 13Ia/28, 67Ia/21); *as-diler* (114Ib/152); *aş-dı* (96Ia/7, 9Ia/3); *çek-dim*

(56II/10); *étiş-dim* (33Ia/12, 33Ia/16, 33Ia/2); *gét-dim* (30II/14); *savuş-dum* (25II/9); *soruş-duş* (64Ia/28); *düş-dü* (52II/30, 67Ia/2, 7Ia/17, 7Ia/18, 7Ia/19); *ét-diş* (89Ia/3, 91Ia/41, 34II/2); *düş-düg* (51II/2); *iş-diler* (91Ia/29); *kes-diler* (114Ib/151, 98Ia/11), *vb.* Ayrıca +çI isimden isim yapma ekinin, yalnız ç’li biçimi ile karşımıza çıkmaktadır: *çalan+çı* (92Ia/11); *yolçı* (33Ia/1, 92Ia/10; 33Ia/9); *gözçi* (50Ia/15), *vb.*

4. 2. 2. 3. Ünsüz Değişmeleri

Bir ünsüzün yerini kendisine yakın başka bir ünsüze bırakması olayına *ünsüz değişmesi* denir.¹⁵⁸ Metinlerimizde tanıklanan başlıca ünsüz değişmeleri şöyledir:

b > m

Metinlerimizde içinde /n, ŋ/ gibi bir geniz ünsüzleri bulunan birkaç kelimedede kelime başındaki /b/ sesi, benzeşmeyle /m/ sesine dönüşmüştür: *men* ‘ben’ (105Ia/12, 10II/9, 17Ia/4, vb.) < *ben* ED346a; *min-* ‘binmek’ (102Ia/31, 1Ia/12, 104Ia/8, vb.) < *bin-* ED348a; *mindir* ‘bindirmek’ (46Ia/20, 114Ib/145, 106Ia/24, vb.) < *bindür-* ED350a; *miş* ‘bin sayısı’ (101Ia/14, 15Ia/14, 23II/5, 46Ia/12, vb.), *miş üçüz bir* ‘bin üç yüz bir sayısı’ (48Ia/16), *on miş* ‘on bin sayısı’ (101Ia/13, 53II/19, 53II/4), *üz igirmi dörd miş* ‘yüz yirmi dört bin’ (33II/25), *üz miş* ‘yüz bin’ (114Ib/166, 13Ia/27, 22Ia/18, vb.), *altı miş üz aldmuş u altı* ‘altı bin yüz altmış altı’ (33II/27), *bêş üz miş* ‘beş yüz bin’ (39II/5) < *bıñ* ED346b. *bu* zamirinin genişletilmiş biçimleri: *muna* (95Ia/46), *munda* (110Ia/26), *munı* (48II/18) < *bu* ED291b. Bununla beraber metinlerimizde, Eski Türkçede kelime başındaki /b/ ünsüzünün çoğunlukla korunduğu tanıklanmıştır: *badman* ‘batman’ (109Ia/30) < *batma:n* ED305b; *bağr* ‘bağır’ (103Ia/21, 99Ia/18, 28Ia/22, vb.) < *bagır* ED317a; *bağ-* ‘bakmak’ (107Ia/80, 107Ia/84, 107Ia/88, vb.) < *bak-* ED311a; *baldur* ‘baldır’ (46II/8, 22II/15, 6II/12) < *baltır* ED334a; *baluğ* ‘balık’ (81Ia/13, 56Ia/35, 81Ia/12) < *balık* ED335b; *bas-* ‘basmak’ (37Ia/4, 1Ia/8, 34Ia/3, vb.) < *bas-* ED370b; *beg* ‘efendi, bey’ (107Ia/100, 107Ia/28, 65Ia/9, vb.) < *be:g* ED322b; *biç-* ‘biçmek’ (91Ia/30, 92Ia/14) < *biç-/biç-* ED292b; *buz* ‘buz’ (43Ia/32) < *bu:z* ED389a; *burmağ* ‘parmak’ (52II/8, 22II/16, 50II/9, 1Ia/2) < *barıak*, krş. *erıje:k* ED234b, *vb.*

¹⁵⁸ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 230.

b > v

Eski Türkçede kelime başında bulunan /b/ sesi birkaç kelimedede /v/ sesine dönmüştür: *var* ‘var’ (12II/20, 32Ia/4, 49Ia/11, 49II/5, vb.), *varluḡ* ‘varlık’ (42Ia/6, 60Ia/8) < *ba:r* ED353a; *varı* ‘bütün, hep, hepsi’ (33II/2, , 32II/19, 32Ia/2, vb.) < *barça*: ED356b; *varlı* ‘varlı, varlıklı, zengin’ (55Ia/13, 42Ia/6) < *ba:rlıḡ* ED365b; *var-* ‘varmak’ (43Ia/36, 92Ia/4, 10II/1, 44II/3, vb.) < *bar-* ED354a; *vér-* ‘vermek’ (100Ia/1012Ia/24, 4II/17, 54II/19, vb.) < *bé:r-* ED354b, vb.

Eski Türkçedeki kelime içindeki ve sonundaki /b/ sesi, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi /v/ sesine dönmüştür: *davuş-* ‘ısmarlamak; teslim etmek’ (13Ia/7) < *tapşur-* ED447a; *deve* ‘deve’ (23Ia/8; 32Ia/14) < *tebey* ED447b; *deli-develi* ‘deli dolu, deli divane’ (23Ia/7); *ev* ‘ev, hane’ (3Ia/17, 79Ia/34, 94Ia/1, vb.) ~ *öv* (80Ia/19) < *eb* ED3b; *evlen-* ‘evlenmek’ (107Ia/90) < *eblen-* ED11a; *evli* ‘evli, evlenmiş olan’ (106Ia/11; 108Ia/23) < *eblig* ED10a; *gevirge* ‘davul’ (95Ia/15), krş. ETü. *köbrüg* ED690b *küvrüg*; *sev-* ‘sevmek’ (71Ia/24, 19Ia/8, 54II/12, vb.) < *seb-* ED784b, vb.

Eski Türkçenin iki ünlü arasındaki veya kök hece sonundaki /b/ sesi, Karahanlı ve Harezmi Türkçelerinde olduğu gibi¹⁵⁹, çift dudak ünsüzüne dönüşür: *bova* [*bowa*] ‘baba, peder, çocuğu olan erkek’ (107Ia/56) < *baba* < *aba:/apa:/ebe:/epe:* ED5a; *ov geççi* ‘av keçisi, dağ keçisi’ içinde *ov* [*ow*] (114Ib/151) < *a:v* ED3b; *ovlad-* ‘avlamak’ (47II/6) [*owlad-*] < *avla:-* ED10b; *ovlan-* ‘avlanmak’ (65II/12) [*owlan-*] < *avlan-* ED11a; *ovlı* ‘avlı, avlanmış’ [*owlı*] (13Ia/31), vb.

Tanımlanan yalnız bir örnekte /b/ ünsüzü, /y/ sesine dönüşmüştür: *öy* (108Ia/25) < *eb* ED3b e:v.

-ḡ- > -y-

Metinlerimizde Eski Türkçenin kelime içi ve kelime sonundaki /ḡ/ sesi, bütün Oğuz lehçelerinde olduğu gibi /y/ sesine dönüşmüştür: *ayrı* ‘ayrı.’ (107Ia/58, 14Ia/18, 18Ia/5, vb.) < *aḡrı*: ED63b; *ayrıl-* ‘ayrılmak’ (29Ia/19) ~ *ayrul-* (76Ia/1, 96Ia/17, 91Ia/25, vb.) < *aḡrıl-* ED68b; *ayruluḡ* ‘ayrılık’ (73Ia/1; 73Ia/1); *ayul-* ‘ayılmak’ (41Ia/8, 59II/15, 66II/3) < *aḡıl-* ED56a; *ayur-* ‘ayırarak’ (64Ia/7, 55Ia/16, 114Ib/4, vb.) < *aḡır-* ED66a; *béyg* ‘büyük, bey, efendi’ (109Ia/1, 109Ia/1) ~ *böyg* (65Ia/10) ~ *böyüg* (108Ia/15, 38Ia/9, 43Ia/41, vb.) < *beḡük* ED302b; *boy* ‘endam, boy’ (43II/8,

¹⁵⁹ ECKMANN J. (2005). *Çağatayca El Kitabı*, Çev. Günay KARAAĞAÇ, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 36.

81Ia/9, 24Ia/17, vb.) < *bo:d* ED296b; *boyad-* ‘boyamak’ (89Ia/23) < *boğut-* ED301a; *boylı* ‘boylu, boyu olan’ (46II/2) ~ *boylu* (58II/13) < *bo:dlug* ED305a; *böyüd-* ‘büyütmek, yetiştirmek’ (74Ia/12) < *beğüt-* ED300b; *eyag* ‘ayak’ (21Ia/24, 71Ia/6, 34Ia/3, vb.) < *ađak* ED45a; *eye* ‘iye, sahip’ (43II/41, 14II/7) < *içi* ED41a; *éyle-* ‘etmek, yapmak’ (103Ia/14, 20Ia/1, 43II/36, vb.) ~ *éyla-* (35II/12, 1II/22, 60II/3, vb.) < *eđle-* ED57a; *ğeygu* ‘kaygı, üzüntü’ (79Ia/6) ~ *ğeygu* (112Ia/21) < *kağgu:* ED598b; *gey-* ‘giymek’ (43II/40, 95Ia/48, 44II/5, vb.) < *ke:d-* ED700b; *ğoy-* ‘koymak’ (107Ia/54, 11II/12, 90Ia/35, vb.) < *ko:d-* ED595b; *ğuyı* ‘kuyu’ (79Ia/32) < *kuğug* ED598b; *ğuyruğ* ‘kuyruk’ (40II/36, 47Ia/11) < *kuğruk* ED604a; *oyan-* ‘uyanmak’ (19II/1, 91Ia/19, 14II/2, vb.) < *ođun-* ED62a; *yay-* ‘yaymak, otlatmak’ (32Ia/12) < *ya:d-* ED883b, vb.

Eski Türkçe *yığlıg* ‘kokulu’ (ED890a) kelimesinin metnimizde *isli* ‘kokulu, kokusu olan’ (18II/15) şeklindedir. Metnimizde tespit edilen yalnız bir örnekte, /d/’den gelen /y/ sesi, güçlendirilerek bir ses ikamesi ile g’li olarak karşımıza çıkar: *heger* ‘eyer’ (114Ib/163; 52II/22) < *eğer* ED63b; *hegerle-* ‘at üzerine eyeri koyup bağlamak, eyerlemek.’ (100Ia/13) < *eğerle:-* ED71a.

ç > ş

Metnimizde birkaç örnekte, kelime sonundaki /ç/ ünsüzünün, /ş/ sesine dönüştüğü tanıklanmıştır: *geş-* ‘geçmek’ (-di 9II/11; fakat *geç-* 110Ia/3, 22II/20, 48Ia/15, 91Ia/39, vb.) < *keç-* ED693b; *iş-* ‘içmek’ (-diler 91Ia/29; fakat *iç-* 35II/14, 45II/12, 26Ia/2, vb.) < *iç-* ED19a.

-k- > -ğ-

Eski Anadolu Türkçesinde geniş ölçüde karşımıza çıkan bu değişikliğin¹⁶⁰ örneklerine metinlerimizde de sıkça rastlanır. Metnimizde hece başında, kelime ve hece sonunda gerçekleşen bu ünsüz değişmesi ile ilgili tanıklanan örnekler şöyledir: Hece başında: *arğa* ‘arka’ (38II/6) < *arka:* ED215b; *arğaluk* ‘ilde dokunan ve üstten giyilen bir tür hırka’ (52II/18); *bağuş* ‘bakış’ (44Ia/8, 21II/2, 49II/4) < *bakış* ED321a; *buğak* ‘gerdan’ (58II/5, 25II/10, 18II/5, vb.) < *bokuk* ED313b; *ğoğu* ‘koku’ (75Ia/6) < *kokgu* ED609a *kok-*; *ğorğı* ‘korku’ (53II/8, 17II/17) ~ *ğorğu* (109Ia/8, 86Ia/18,

¹⁶⁰ ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, s. 89.

42II/6) < *korgu*: < **korkgu*: ED653b; *oĥı*- ‘okumak’ (7II/5, 7II/6) ~ *oĥu*- (107Ia/17, 38II/9, 26Ia/10, *vb.*) < *okı*:- ED79a; *uĥu* ‘uyku’ (41Ia/8, 6Ia/19; 63Ia/23; 36Ia/11; 8Ia/1) < **uğı-gu* ED46b; *yeĥin* ‘yakın’ (40II/16, 41II/24, 56Ia/11) < *yakın* ED904a, *vb.* Kelime ve hece sonunda: *aĥ*- ‘akmak’ (13Ia/19) < *ak*- ED77b; *artuĥ* ‘fazla, çok, bir hayli’ (82Ia/47) < *artuk* ED204; *baĥ*- ‘bakmak’ (65Ia/8, 1Ia/27, 4Ia/17, *vb.*) < *bak*- ED311a; *ĥıĥ*- ‘çıkma’ (27Ia/18, 12Ia/12, 13Ia/17, *vb.*) < *ĥık*- ED405b; *ĥoĥ* ‘çok, fazla’ (102Ia/37, 82Ia/27, 17II/2, *vb.*) < *ĥo:k* ED405b; *doĥsan* ‘doksan’ (65II/18) < *tokso:n* ED473b; *aĥsak* ‘aksak’ (81Ia/1, 81Ia/5) < *aksak* ED95a *aĥsak*; *yaĥşı* ‘yahşı, iyi, güzel, değerli’ (20Ia/9, 22Ia/4, 23Ia/1, *vb.*) < *yakşı*: ED908a *yaĥşı*. *aĥça* ‘akça’ (45II/34) < *akça* ED78a; *iĥ*- ‘yıkma, tahrip etmek’ (94Ia/19, 13Ia/18, 1Ia/7) < *yık*- ED897b; *ķırĥ* ‘kırk’ (47Ia/10, 48II/16, 65II/11) < *kırk* ED651a; *ķırĥ*- ‘kırkma’ (47Ia/11) < *kırk*- ED651a; *ķorĥ*- ‘korkma’ (77Ia/9, 24II/6, 32Ia/9, *vb.*) < *kork*- ED651b; *oĥ* ‘ok’ (58II/11, 60II/5, 17Ia/2, *vb.*) < *ok* ED76a; *oĥşad* ‘benzetme’ (64II/18) < *oĥşat*- ED97b; *sıĥ*- ‘sıkma’ (62Ia/18) < *sık*- ED804b; *sovuĥ* ‘soğuk’ (11Ia/17, 43II/26) < *sogık* ED808a; *toĥluk* ‘tokluk, tok olma durumu’ (107Ia/59) < *tokluk* ED469a; *yaĥ*- ‘yakma’ (114Ib/146, 77Ia/11, 67Ia/67, *vb.*) < *yak*- ED896b; *yoĥ* ‘yok’ (46Ia/1, 98Ia/25, 17II/17, *vb.*) < *yo:k* ED895b, *vb.* Tespit edilen şu örnekte ise, ikili bir durum görülmektedir: *yeĥe* ‘yaka, elbise yakası’ (93Ia/18) ~ *yeĥe* (27II/15) < *yaka*: ED898a. Şu sözcük de ara bir -k- değişmesi üzerinden sızıcılığa olmalıdır: *ĥaĥur* ‘çakır, karışık içki, şarap’ (31II/14; 52Ia/12) < *ĥagır* ED409b.

Metnimizde Eski Türkçede kelime başında /ķ/ ile geçen şu örnekler /ĥ/ üzerinden gırtlaksızlığı kaybederek /h/ sesine dönüşmüştür: *ĥaçan* ‘ne zaman, ne vakit’ (12Ia/18, 15II/16, 9II/3, 9II/9, *vb.*) < *kaçan* ED592a; *ĥamı* ‘bütün, hep, herkes’ (114Ib/142, 18II/10, 33II/16, *vb.*) ~ *hamı* (21Ia/8, 57Ia/16, 8Ia/7, 112Ia/6, *vb.*) < *kamag* (?*ĥamag*) ED627a; *ĥanı* ‘hangi, hangisi; nerede, ne oldu, nerede kaldı’ (34Ia/1, 83Ia/15, 98Ia/24, *vb.*) ~ *hanı* (12Ia/13) < *kanı*: ED632b; *ĥanda* ‘nerede’ (24II/16, 24II/8); *ĥansı* ‘hangi, hangisi’ (22Ia/6, 67Ia/30, 8II/6, *vb.*) < *kanı*: ED632b; *ĥara* ‘nereye’ (12Ia/17, 57Ia/8, 63Ia/3, *vb.*); *ĥarada* ‘nerede’ (87Ia/34) ~ *harda* (14II/5, 16Ia/18, 76Ia/4, *vb.*); *ĥardan* ‘nereden’ (57Ia/8, 92Ia/2). Türkçe kökenli kelimelerde kelime başında /ĥ/ ünsüzü yalnız şu örneklerde tanıklanmıştır: *ĥān* ‘Kaşkay ilinde, büyüklerin adlarının sonuna getirilen unvan, han’ (60Ia/19, 83Ia/31, 107Ia/113, *vb.*) < *kagan* ED611a *ĥa:ga:n*; *ĥātūn* ‘kadın’ (30Ia/20, 50Ia/23) < *katun*

ED602b *ha:tu:n*; *hınçele-* ‘hınçalamak’ (40II/12); *Hoten* ‘Hotan: Doğu Türkistan’da büyük bir şehir olup ahalisi Müslümandır’ (30II/6, 61II/12).

ğ > v [w]

Metnimizde tespit edilen şu örnekte Eski Türkçedeki /ğ/ ünsüzü, /v/ [w] sesine dönüşmüştür: *sovuğ* ‘soğuk’ (11Ia/17; 43II/26) < *sogık* ED808a.

g > y

Metinlerimizde tespit edilen birkaç örnekte Eski Türkçede kelime içinde ve sonunda bulunan /g/ sesi /y/ ünsüzüne dönüşmüştür: *deyzir-* ‘değmesini sağlamak, ulaşmasını sağlamak, erişmesini sağlamak’ (40II/9) < < *tegzür-* < *teg-iz-ür-*, ED488b *tegez-*; *döy-* ‘dövmek’ (53II/10, 100Ia/14, 89Ia/15) < *tö:g-* ED477a; *söyüş* ‘sövme, aşağılayıcı söz söyleme’ (57Ia/10) < *sögüş* ED823a, *vb.*

Tanımlanan şu örneklerde, ikili bir durum görülmektedir: *beg* ‘efendi, bey’ (107Ia/100, 107Ia/28, 107Ia/14, *vb.*) ~ *bey* (47II/3, 51II/16, 43II/14, *vb.*) < *be:g* ED322b; *dey-* ‘değmek, dokunmak’ (7II/7, 16II/6, 9II/14, *vb.*) ~ *deg-* (22Ia/22, 30Ia/10) < *teg-* ED476a; *dey<i>l* ‘değil’ (103Ia/7, 79Ia/35, 70Ia/9, *vb.*) ~ *degil* (106Ia/4, 24Ia/5, 11II/8, 3Ia/27, *vb.*) < *tegül* ED480a; *deyirman* ‘değirmen’ (48II/7) ~ *degirman* (30Ia/10, 56Ia/28) < *tegirme:n* ED486b; *döyül-* ‘dövmek’ (107Ia/47) ~ *dögül-* (107Ia/45), *vb.*

Tespit edilen birkaç örnekte ise, kelime içinde ve sonunda bulunan /g/ sesi, korunmuştur: *dögüş-* ‘dövüşmek, vuruşmak’ (52Ia/6) < *tögüş-* ED477a *tö:g-*; *dügün* ‘dügüm’ (16II/1, 16II/20, 55Ia/14) < *tügün* ED484a; *eg-* ‘eğmek’ (21II/18, 45Ia/1, 45Ia/13, 45Ia/14) < *eg-* ED99b; *egil-* ‘eğilmek’ (25II/10, 101Ia/25, 107Ia/46, 22Ia/1) < *egil-* ED106b; *eglen-* ‘eğlenmek, oturmak’ (20II/12, 20II/2, 20II/8, 92Ia/1); *egri* ‘eğri’ (113Ib/21, 92Ia/12, 22II/1, *vb.*) < *egri:* ED112b; *egrilig* ‘eğrilik’ (64Ia/38) < *egrilik* ED115b; *igid* ‘yiğit’ (16Ia/20, 38II/5, 47II/9, *vb.*) < *yigit* ED911a; *igirmi* ‘yirmi’ (65II/7) < *yégirmi:* ED915b; *sögüd* ‘sögüt’ (15II/6, 100Ia/30), *vb.*

k > y

Tanımlanan şu örneklerde, Eski Türkçede hece sonundaki /k/ sesi, /g/ sesi üzerinden /y/ sesine dönüşmüştür: *göy* ‘gökyüzü; mavi, yeşil’ (114Ib/37, 43II/1, 43II/2; 43II/9; 78Ia/9; 48II/11) < *kö:k* ED708b; *seysan* ‘seksen’ (65II/17) < *sekiz on* ED823b.

m > n

Eski Türkçede ‘şimdi’ anlamına gelen *amtı* kelimesindeki /m/ ünsüzü, metinlerimizde /n/ sesine dönüşmüştür: *indi* ‘şimdi, şu anda’ (106Ia/20, 34Ia/12, 39II/10, *vb.*) < *amtı*: ED156b.

n > m

Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan -(A)yın T1K emir eki,¹⁶¹ incelediğimiz metinlerde n > m değişimine uğrayarak *-ayum* biçimiyle karşımıza çıkmaktadır: *gelayum* (50Ia/2); *eḥvāl alayum* (35II/1); *içayum* (6II/18); *gezayum* (31II/9); *düzayum* (31II/10), *vb.* Tespit edilen şu örnekte de, böyle bir ses olayı ile karşılaşırız: *ķerimçe* ‘karınca’ (43II/24, 31Ia/4) < *ķarınçağa* ED662a.

ñ (ny) > yun, yn, ym

Eski Türkçedeki ön damaksıl ñ (ny) sesi, incelediğimiz metinlerimizde *yn* ve *ym* biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır: *béyn* ‘beyin’ (43II/34) < **béñr*: ED348b; *boyn* ‘boyun, gerdan’ (21II/18, 45Ia/1, 45Ia/14, *vb.*) ~ *boyun* (81Ia/7) < **boñ* ED386b; *ķoyn* ‘göğüs içi, kucak’ (49II/20, 50II/14, 64Ia/10, *vb.*) < **koñ*: ED631b; *ķoyun* ‘koyun’ (52II/3, 52II/46, 83Ia/30, *vb.*) < *koñ* ED631a; *ķéymaķ* ‘kaymak’ (95Ia/42, 103Ia/8) < *kayak* < **kañak* ED636b *kanak*.

-ŋ- > -m-

Eski Türkçede ‘kemik’ anlamına gelen *süñük* kelimesindeki /ŋ/ sesi, /m/ sesine dönüşmüştür: *sümüg* ‘kemik’ (56Ia/4) < *süñük* (?*süñök*) ED838b.

-ŋ- > -n-

Tespit edilen şu örneklerde Eski Türkçedeki damak n’si, diş n’sine dönüşmüştür: *derin* ‘derin’ (65II/8) < *teriñ* ED551a; *odun* ‘odun’ (114Ib/149, 84Ia/14) < *otuñ* (*o:dduñ*) ED60b.

Bununla beraber Eski Türkçede kelime içinde ve sonunda bulunan damak genizlisi /ŋ/’nin¹⁶² birçok örneğine de rastlanmaktadır: kelime içinde: *añla-* ‘anlamak’ (57Ia/11, 3Ia/3, 41Ia/12, *vb.*) < *añla-*: ED186a; *beñze-* ‘benzemek’ (26II/6,

¹⁶¹ ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, s. 305.

¹⁶² TEKİN, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, Sanat Kitabevi, Ankara 2000, s. 71.

63II/8, 82Ia/18, vb.) < *beñze-* ED352b; *doñuz* ‘domuz’ (107Ia/25, 107Ia/27) < *toñuz* ED527b; *göñül* ‘gönül, yürek’ (102Ia/39, 60II/4, 8Ia/2, vb.) < *köñül* ED731b; *yéñi* ‘yeni’ (11II/2, 68Ia/12, 91Ia/40, vb.) < *yañı:* ED943b, vb. kelime sonunda: *dañ ulduzi* ‘Çobanyıldızı’ içinde *dañ* (64Ia/15) < *tañ* ED510b; *doñ* ‘havanın sıfırdan aşağı derecesi’ (40II/34) < *toñ* ED513a; *géñ* ‘geniş’ (46II/6, 22II/4) < *ké:ñ* ED724b; *géñlig* ‘genişlik’ (36II/3) < *kéñlik* ED732a; *miñ* ‘bin sayısı’ (103Ia/11, 104Ia/17, 108Ia/23, vb.) < *biñ* ED346b; *öñ* ‘ön’ (65II/15, 107Ia/91) < *öñ* ED167b, vb.

Metnimizde her zaman damak n’li olan ilgi hâli eki (+In/+Un, +nIn/+nUn) tanıklanan şu örneklerde, n’leşmiştir: *céyrān+un* (6Ia/6); *o+nunki* (81Ia/13).

-ñ- > -nğ- [nğ]

Eski Türkçede ‘yüzün yanları, yanak’ anlamına gelen *yañak* kelimesi metnimizde, *yankağ* şekline dönüşmüştür: *yankağ* ‘yanak, yüzün yanları’ (46II/13, 111Ia/15, 36Ia/12, vb.) < *yañak* < **ya.nğa:k* ED948b.

-ñ- > -y-

Eski Türkçede ‘gönül’ anlamına gelen *köñül* kelimesi, -ñ- > -y- değişimi sonucu *köy<ü>l* şekline dönüşmüştür: *köyl* (89Ia/33, 17Ia/3, 12II/4, vb.) < *köñül* ED731b.

İncelediğimiz metinlerde Ç2K fiil çekimleriyle Ç2K iyelik ekinin bir kısmında /ñ/ sesi, /y/ sesine dönüşmüştür: Ç2K iyelik ekinde: *dil+iyiz* (36II/9); *yér+iyiz* (85Ia/2); *elleriyüz* (51II/20); *ser-gel+iyüz* (64Ia/18); *éhmāl+uyuz* (85Ia/10); *ñiyāl+uyuz* (85Ia/9); *yoğ+uyuz* (8Ia/10, 8Ia/11, 8Ia/9); *eg-digiyüz* (109Ia/23); *gördigiyüz* (109Ia/19), vb. Ç2K fiil çekimlerinde: *bêş+eyüz* (85Ia/19); *éd-eyüz* (50Ia/21); *gez-seyüz* (51II/13); *gör-reyüz* (42II/12); *öldür-seyüz* (85Ia/13); *al-sayuz* (36II/15); *bul-mayuz* (51II/14); *ol-ayuz* (85Ia/11), vb.

l > n

Tespit edilen şu örnekte ise, her hâlde *ñ-l* > **ñ-n* > **g-n* > *y-n* > *yn* benzeşme olayı yoluyla -l- > -n- ünsüz değişimi gerçekleşmiştir: *göyn* ‘gönül, yürek’ (90Ia/3, 60Ia/4, 27Ia/12, 32II/9, vb.) < *köñül* ED731b. Bu kelime *göñül*, *köyl+* biçimleriyle de metnimizde tanıklanmıştır. Benzer bir değişme Kaşgay Türkçesinde *köyne* (< ETü. *köñlek*) kelimesinde de vardır.

-ʔ- > -y-

Arapça /ʔ/ ünsüzü, şu örneklerde /y/ ünsüzüne dönüşmüştür: *dāʔim* > *dāyim* ‘devamlı, sürekli’ (18Ia/6, 20Ia/10, 37II/14, *vb.*); *dāyimen* ‘daima’ (54Ia/12); *dāyimuʔl-cūş* ‘her zaman coşkulu olan kimse, her zaman heyecanlı olan kimse’ (100Ia/34, 5II/14); *cāʔiz* > *cāyiz* ‘işlenilmesinde cevaz olan; olabilir, olur’ (43II/3), *vb.*

y- > g-

Eski Türkçede ‘gene, yine’ anlamına gelen *yana* kelimesi, metinlerimizde *gêne* biçimiyle karşımıza çıkmaktadır: *gêne* (114Ib/118, 11II/1, 53Ia/15, 8Ia/1, 8Ia/3, 104Ia/1, *vb.*) < *yana*: ED943a.

4. 2. 2. 3. 1. Ötümsüzleşme

Ötümlü ünsüzlerin kendi karşılıkları durumunda bulunan ötümsüz ünsüzlere dönüşmelerine ötümsüzleşme olayı denir.¹⁶³ Batı Türkçesi, gelişim seyri içinde sürekli ötümlüleşmeye doğru ilerlemektedir.¹⁶⁴ Batı Türkçesine ait incelediğimiz metinlerde de, Eski Türkçede ötümsüz konumda bulunan birçok fonemin ötümlüleştiği görülmektedir. Ancak ötümsüzleşme olayının örneklerine de rastlanmaktadır:

Eski Türkçedeki birden çok heceli kelimelerin sonundaki **-(X)G** ses grubunun sonundaki art ve ön damak /g/ sesleri şu örneklerde ötümsüzleşmiş biçimleri üzerinden yeniden ötümlüleşmiştir: *koruḡ* (48II/9) ‘özel korumaya tabi tutulan yer’ < *korıg* ED652b, krş. TTü: *koru*, *kuşak* ‘kuşak, bele sarılan kumaş’ (47Ia/10; 52Ia/17) < *kuşag* ED664b, krş. TTü. *kuşak*, *oḡaḡ* ‘oda; konak; çadır’ (114Ib/157, 19II/10, 23II/9, 46II/20; 57II/22, 78Ia/3; 62II/19; 53Ia/5; 54II/6; 78Ia/4) < **o:tag* ED46b, krş. TTü. *oda*, *yaraḡ* ‘at eyerinin yüz kaplaması; atın süs malzemesi; [at hakkında] yaranmış, idmanlı; hazırlık, levazım, teçizat; silah’ (44II/11) < *yaraḡ* ED962a; *yéylaḡ* ‘yaylak, yayla’ (13Ia/15; 53Ia/7) < *yaylag* ED981b, krş. TTü. *yayla*. (bunun için bkz. 5.1.1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri).

¹⁶³ ERCİLASUN, Ahmet B., *Kars İli Ağızları*, TDK yayınları, Ankara 2002, s. 109.

¹⁶⁴ KARİNİ, Jahangir, a.g.t., s. 86-87.

Metnimizde *ğ* ile yazılı şu Türkçe kelimelerdeki ötümsüz ünsüz harfin söyleniş değeri Eski Türkçedeki gibi [ğ]'dir: *doğra-* 'doğramak' (94Ia/16) < *togra-* ED472b; *ağac* 'ağaç' (47II/1, 15Ia/1, 84Ia/11, vb.) < *ıgaç* ED79b; *ağu* 'ağı, zehir' (41II/11) < *agu* ED78b; *dağul-* 'dağılmak' (16Ia/14) < *ta:ğı-l-*, Tekin 1995:174; *yağuş* 'yağmur' (38II/8) < *yagiş* ED908a; *yıkışdır-* 'toplamak, bir araya getirmek' (83Ia/9) < ED909a *yığış-*, vb.

Eski Türkçede kelime başındaki /b/ ünsüzü, tanıklanan şu örneklerde ötümsüzleşerek /p/ olarak karşımıza çıkmaktadır: *pés* 'pis' (79Ia/3; 43Ia/22; 45Ia/24; 25Ia/1; 107Ia/7) < *bis* 'tortu' DLT III 74; *poğ* 'bok; pis' (+lı 108Ia/18) < *bo:k* ED311a.

Tespit edilen şu örnekte de, Eski Türkçedeki /g/ ünsüzü, ötümsüzleşerek /k/ olmuştur: *dükme* 'düğme' (23II/19) < *tügme:* ED482b.

4. 2. 2. 3. 2. Ötümlüleşme

Ötümsüz ünsüzlerin ötümlüleşerek kendi karşılıkları olan ötümlü ünsüzlere dönüşmesi olayına ötümlüleşme denilir. İncelediğimiz metinlerde ötümlüleşme olayı şöyledir:

ç > c

Kök hecesi Ana Türkçede aslı uzun ünlü olarak yapılandırılabilen şu sözcüklerde *-V:ç > -Vc şeklinde ötümlüleşme gerçekleşmiştir: Hece sonunda: *ac* 'aç' (102Ia/18, 45II/22; 30Ia/26; 40II/22) < *a:ç* (*a:c*) ED17a; *dinc* 'dinç, gücü ve sağlık durumu yerinde olan kimse' (43II/29) < **tı:nç* ED516a, Tekin (1995:177); *géc* 'geç, geç vakit' (35II/12, 35II/20) < **ké:ç* ED692a; *güc* 'güç, kuvvet' (107Ia/49, 43II/25, 77Ia/16, vb.) < *kü:ç* ED693a; *kılıc* 'kılıç' (109Ia/2, 25Ia/13, 25Ia/18, vb.); *ğoc-* 'kucaklamak' (62Ia/18) < *kuç-* ED590a; *uc* 'uç, kenar, kıyı' (79Ia/32) < *u:ç* (*u:c*) ED17b. Kelime içinde: *gece* 'gece' (6Ia/23, 74Ia/3, 7II/14, vb.) < **ké:çe:* ED694b; *ğocuş-* 'kucaklaşmak' (67Ia/56; 36Ia/11, 6Ia/19) < *kuçuş-* ED593a; *ğucağla-* 'kucaklamak' (114Ib/86) < *ku:çakla-* ED591b; *ğucağlaş-* 'kucaklaşmak' (64II/15) < *ku:çaklaş-*; *nice* 'nice, nasıl' (28Ia/19, 2II/12, 35II/3, vb.) < *ne:çe* ED775a. İki heceli şu sözcükte de bu ötümlüleşme olayı vardır: *ağac* 'ağaç' (47II/1; 15Ia/1; 84Ia/11, vb.) < **ıga:ç* (*ıga:ç*) ED79b. Ancak şu iki heceli kelimelerdeki kelime sonundaki

ötümlüleşme yukardaki örneklerdeki gibi şarta bağı bir ötümlüleşme değildir: *kılıç* 59Ia/19) < *kılıç* ED618a *kulaç* ‘kulaç’ (46II/21) < *kulaç* ED618a.

Eski Türkçede yalnız *ç*’li şekli kullanılan +çA eşitlik hâli eki¹⁶⁵, metnimizde tespit edilen birkaç örnekte *c*’li biçimiyle karşımıza çıkmaktadır: *birce birce* (48II/11); *igirmice* (65II/7).

k > g

Metinlerimizde Eski Türkçedeki kelime başı /k/ ünsüzü, çoğunlukla /g/ sesine dönüşmüştür: *geç-* ‘geçmek’ (105Ia/17, 106Ia/19, 110Ia/3, vb.) < *keç-* ED693b; *gel-* ‘gelmek’ (10Ia/8, 114Ib/133, 12Ia/24, vb.) < *kel-* ED715b; *gêñ* ‘geniş’ (46II/6, 22II/4) < *ké:ñ* ED724b; *géri* ‘geri’ (24II/19, 76Ia/1, 108Ia/40) < *ké:rü* ED736b; *gey-* ‘giymek’ (43II/40, 95Ia/48, 44II/5, vb.) < *ke:d-* ED700b; *gez-* ‘gezmek’ (33II/1, 48II/7, 31II/9, vb.) < *kez-* ED757a; *göl* ‘göl’ (13II/9, 6II/6, 8II/11, vb.) < *kö:l* ED715a; *göy* ‘gökyüzü; mavi, yeşil’ (114Ib/37, 47II/1, 43II/1, vb.) < *kö:k* ED708b; *göz* ‘göz’ (39Ia/15, 60II/5, 66Ia/7, vb.) < *kö:z* ED756b; *gelin* ‘gelin’ (114Ib/158, 47II/7, 52II/13, vb.) < *kelin* ED719a; *gönül* ‘gönül, yürek’ (100Ia/5, 22Ia/21, 25Ia/1, vb.) < *könül* ED731b; *gümüş* ‘gümüş’ (22II/15, 6II/12) < *kümüş* ED723b; *güneş* ‘güneş’ (13Ia/23) < *küneş* ED34a, vb. Ancak metinlerimizde, Eski Anadolu Türkçesinde ötümlüleşmiş bir kısım örneklerin, Eski Türkçede olduğu gibi ötümsüz şekillerini koruyan kelimelere de rastlamaktayız: *köç* ‘göç’ (51II/4) < *köç* ED693a; *köç-* ‘göçmek’ (67Ia/22, 9Ia/1, 27Ia/17, vb.) < *köç-* ED694a; *köçerd-* ‘göçürmek’ (100Ia/7) < *köçür-* ED699a; *köç-hāy-köç* ‘göçme işi; göçmek için çıkarılan ses’ (40II/2). Tanıklanan şu örnekte, kelime başındaki /k/ ünsüzü iki bir durum göstermektedir: *göyn* ‘gönül, yürek’ (90Ia/3, 60Ia/4, 27Ia/12, 32II/9, vb.) ~ *köyl* (89Ia/33, 17Ia/3, 12II/4, vb.) < *könül* ED731b.

Metnimizde, hece sonunda bulunan /k/ ünsüzünün çoğunlukla /g/ ünsüzüne dönüşmesi tanıklanmıştır: Türkçe kökenli sözcüklerde: *béyg* ‘büyük, bey, efendi’ (109Ia/1, 109Ia/1) ~ *böyg* (65Ia/10) ~ *böyüg* (108Ia/15, 38Ia/9, 43Ia/41, vb.) < *bedük* ED302b; *çöreg* ‘ekmek’ (107Ia/62, 109Ia/31, 83Ia/31, vb.) < *çörek* ED429a; *emzig* ‘süt emen çocuk’ (110Ia/26) < *em(i)zük*, ED165a *emüz-*; *göreg* ‘gerek’ (108Ia/13, 112Ia/32, vb.) < *kergek* ED742a; *keylig* ‘keklik’ (16II/4, 58II/5, 95Ia/19, vb.) <

¹⁶⁵ TEKİN, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, s. 117.

keklik ED710b; *sümüg* ‘kemik’ (56Ia/4) < *?sünüük* ED838b; *ülüg* ‘ilik’ (56Ia/4) < *yilik* ED927b; *üreg* ‘yürek’ (42Ia/3, 18Ia/15, 8Ia/4, *vb.*) < *yürek* ED965a, *vb.* Yabancı kökenli sözcüklerde: *feleg* (12II/15, 2Ia/9, 81Ia/18, *vb.*); *çalçaleg* (51II/23); *çereg* ‘bir tartı ölçü birimi, bir batmanın dörtte biri’ (109Ia/30); *hişteg* ‘elbisenin koltuk altına ve pantolonun iki paça arasına konulan ve dikilen kare biçiminde kumaş’ (107Ia/15); *meheg daşı* ‘mehenk taşı, ayar taşı’ (52Ia/3); *mercimeg* (102Ia/51); *mihég* ‘karanfil’ (61II/10, 52II/13); *peteg* (65II/2); *teglif* (62Ia/1, 62Ia/15, 43Ia/49).

Metinlerimizde tanıklanan şu örneklerde, ikili bir durum görülmektedir: *bölüg* (63II/1, 64II/4) ~ *bölük* (64Ia/1, 64Ia/3, 22Ia/17) ‘bölük’ < *bölük* ED339b; *çeg-* ‘çekmek’ (72Ia/13, 107Ia/93, *vb.*) ~ *çek-* (25Ia/2, 43II/47, 46Ia/10, *vb.*) < *çek-* ED413b; *eşşeg* ‘eşek’ (106Ia/24) ~ *eşşek* (107Ia/25, 107Ia/27) < *eşgek* ED260a; *kiprig* ‘kirpik’ (72Ia/13) ~ *kirpik* (60II/5) < *kirpik* ED737b; *ördeg* ‘ördek’ (65II/12) ~ *ördek* (13II/9) < *ördek* ED205b; *tög-* ‘tökmek’ (109Ia/27) ~ *tök-* (107Ia/95, 52II/44, 67Ia/36, *vb.*) < *tök-* ED477a.

Metinlerimizde *i-* ek-fiili ile fiillerin Ç1K çekiminde kişi işaretleyicisi, ön ve art ünlülü fiil tabanlarında, ekin her zaman ince ve ötümlü şekliyle karşımıza çıkmaktadır: *i-* ek-fiili: Geniş zaman (şimdiki zaman) kipi: *yoğ+eg* (10Ia/19, 20Ia/2, 9Ia/7). Belirli geçmiş zaman kipi: *biridig* (8Ia/17); *cem‘idig* (8Ia/17); *gedâyüdüg* (73Ia/9). Bildirme kipleri: Belirli geçmiş zaman kipi: *ét-dig* (107Ia/113, 31Ia/3); *düş-düg* (51II/2); *gör-düg* (52II/46); *koçuş-düg* (67Ia/56); *eşid-me-dig* (113Ib/15); *gör-me-dig* (113Ib/6), *vb.* Belirsiz geçmiş zaman: *keriş-mişeg* (66Ia/10). Geniş zaman: *dê-reg* (30Ia/14). *çek-ereg* (36II/23); *iç-ereg* (36Ia/13); *heber ol-meg* (111Ia/8), *vb.* Tasarlama kipleri: İstek kipi: *unud-eg* (19Ia/16); *vur-eg* (52II/24, 52II/28); *yat-eg* (71Ia/19); *çılğ-eg* (36II/5); *yık-eg* (114Ib/4); *bil-eg* (111Ia/6, 111Ia/7, 41Ia/18); *dê-yeg* (109Ia/6); *döy-eg* (100Ia/14); *dür-eg* (99Ia/20); *éd-eg* (108Ia/13, 111Ia/12, *vb.*); *eşid-eg* (29Ia/26), *vb.* Gereklilik kipi: *göreg oleg* (66Ia/11); *göreg edeg* (108Ia/13). Birleşik fiil çekimleri: Belirsiz geçmiş zamna hikâyesi: *oturmuşdüg* (52II/45); *dilemişdig* (41Ia/17). İstek kipi hikâyesi: *gireydidig* (111Ia/2).

-duk fiilden isim yapan eki, *+lık*, *+luk* isimden isim yapan ekleri ile *-mak*, *-mek* mastar eklerinin hem ötümsüz hem de ötümlüleşmiş *+lig/+lüg*, *-meg*, *-dig/-düg*’li biçimlerine rastlanır. Fakat bu eklerde ağırlık, aslı biçimlerde değil, ötümlüleşmiş biçimler yanındadır: *+lig/+lüg*: ‘*ariflig* (35Ia/7); *dirlig* (108Ia/11,

3Ia/12, 70Ia/7, vb.); *egrilig* (64Ia/38); *mestlig* (64Ia/39, 107Ia/93); *nā-merdlig* (45II/30); *şā^cirlig* (90Ia/44) ~ *şā^cirlüg* (89Ia/25); *tézlüg* (102Ia/1); *uşaqlig* (114Ib/29, 13Ia/3) ~ *uşaqlüg* (13Ia/5); *‘āşik-koşlüg* (29Ia/7, 82Ia/43); *aclüg* (43II/25); *āşnālüg* (38II/4, 38II/8, 38II/16, vb.); *ḥiyāl-bāzlüg* (90Ia/39); *pāsibānlüg* (93Ia/8); *şāhlüg* (55II/20); *toylüg* (+üm 52II/14); *uşaqlüg* (+üm 13Ia/5), vb. **-dig/-düg**: *bésled-digim* (39II/5); *gez-digi* (61II/14); *min-digiñ* (89Ia/16); *ver-digi* (20Ia/5); *dön-dügüm* (35II/17, 37Ia/1, 85Ia/1, vb.); *gül-dügün* (109Ia/20, 9II/10), vb. **-meg**: *bil-meg* (108Ia/8); *bük-megiñ* (89Ia/29); *dé-megden* (25Ia/19); *éd-mege* (104Ia/15, 88Ia/17); *em-megi* (6Ia/11); *öl-megine* (101Ia/1, 102Ia/1); *sev-meg* (24Ia/5); *al-mege* (94Ia/24); *dut-mege* (104Ia/14, 88Ia/19), vb.

ķ > ğ

Eski Türkçedeki kelime başı /ķ/ ünsüzü her konumda, ötümlüleşmiş [ğ] olmuştur. Bunlar metnimizde düzenli olarak geleneksel imlâya bağlı olarak kaf ق ile yazılıdır. Ancak bir kaç kelimedede, onlar da yalnızca kelime başı konumda ğ ile yazıldığı tanıklanır. Bu seyrek, fakat ikili yazım bugün hem Kaşgay hem de Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ķ > ğ ötümlüleşmesinin de imlâya dayalı tanığı olarak gösterilebilir: *ğeyġu* ‘kaygı, üzüntü’ (79Ia/6) ~ *ķeyġu* (112Ia/21) < *kaġgu*: ED598b; *ġul* ‘kul, köle’ (10II/13, 53Ia/19, 45Ia/19, vb.) ~ *ķul* (7Ia/17, 44II/14, 14II/6) < *kul* ED615a; *ķoca* ‘yaşlı, ihtiyar; büyük’ (17Ia/4) ~ *ġoca* (79Ia/27); *ġocalüg* ‘ihtiyarlık’ (13Ia/11) ~ *ķocalüg* (89Ia/28, 48Ia/15) ~ *ķocaluķ* (65II/1, 34II/10). Böyle bir ötümlüleşmenin gerçekleştiği söz içi ve söz sonundaki ETü. ğ seslerinin de ق, ğ olarak ikili yazımı ile de güçlendirilebilir: *aġla-* ‘ağlamak’ (7II/3, 101Ia/20, 53II/31, vb.) ~ *aķla-* (37II/7) < *ıġla-* ED85b; *baġla-* ‘bağlamak’ (114Ib/159, 53II/30, 3Ia/14, vb.) ~ *baķla-* (64II/12, 88Ia/17, 51Ia/12, vb.) < *bagla-*: ED314b; *baġlan-* ‘bağlanmak’ (24II/6) ~ *baķlan-* (22Ia/15) < *baglan-* ED315a; *baġlu* ‘bağlı; kapalı’ (10II/11) ~ *baķlı* (20Ia/12) < *baglıg* ED314a; *baġuşla-* ‘bağışlamak’ (53Ia/20, 101Ia/26) ~ *baķuşla-* (39Ia/19) < *bagışla-*: ED321b; *bayġu* ‘baykuş’ (106Ia/13, 110Ia/6, 23Ia/12, vb.) ~ *bayķu* (60II/9, 104Ia/13, 2II/12); *daġ* ‘dağ’ (101Ia/9, 114Ib/150, 5Ia/12, vb.) ~ *daķ* (86Ia/19) < *ta:g* ED463a; *sag* ‘sağ, sol karşıtı’ (114Ib/149) ~ *sak* (11Ia/20, 30II/17, 46II/12, vb.) < *sa:g* ED803a; *yaġ-* ‘yağmak’ (114Ib/122, 67Ia/35, 91Ia/15) ~ *yaķ-* (24II/6, 64Ia/39, 41Ia/14) < *yag-* ED896a;

yığıl- ‘yığılmak, toplanmak’ (55II/5) ~ *yıkıl-* (114Ib/149, 89Ia/14, 55Ia/8, *vb.*) < *yığıl-* ED901b.

Kelime içi: *ağa* ‘ağa’ (103Ia/23, 107Ia/47, 38II/1, *vb.*); *ağar-* ‘ağarmak’ (107Ia/92); *çağur-* ‘çağırarak, seslenmek’ (21Ia/15, 28II/1) < *çakır-* ED410a; *dustağı* ‘tutsak olan’ (1II/10, 39Ia/2, 39II/8) < *dutsak* < *tutsak* ED 462b *tutuz-*; *țomağalı* ‘kuşların kâkülü; şahin gibi av kuşlarının başını örtmek için kullanılan bir tür deriden yapılmış gözlük’ (18II/7), *vb.* Kelime sonu: *baluğ* ‘balık’ (+1 56Ia/35, 81Ia/12) < *balık* ED335b; *başmağ* ‘ayakkabı’ (+1 83Ia/10) < *başmak* ED382b; *buğak* ‘gerdan’ (+1 58II/5, +undan 25II/10, +uğ 18II/5, *vb.*) < *bokuk* ED313b; *hoşluğ* ‘hoşluk, hoş olma durumu’ (+a 50Ia/17, 61Ia/20, 99Ia/1); *ğocaluğ* ‘ihtiyarlık, yaşlılık’ (+a 65II/1); *ğonağ* ‘konuk, misafir’ (+1 9II/16; +um 9II/15; +uğ 78Ia/20) < konak/konuk ED637b; *ğulağ* ‘kulak’ (+um 72Ia/21; +umuğ 41II/17) < *kulkak* ED621a; *ğulluğ* ‘kulluk’ (+unda 107Ia/22; +uğnan 40Ia/14) < *kulluk* ED620b; *ğuyruğ* ‘kuyruk’ (+um 40II/36; +umı 47Ia/11) < *kuğruk* ED604a; *ocağ* ‘ocak’ (+a 95Ia/39; +1 46Ia/7) < *oçok/oçak* ED22b; *otağ* ‘oda; çadır’ (+1 57II/22, 78Ia/3; +ıdır 62II/19; +unda 53Ia/5; +unuğ 54II/6; +uğ 78Ia/4) < *ota:g* ED46b; *ușağ* ‘çocuk, evlat’ (+1 83Ia/9) < *uvșa:k* ED16a; *varluğ* ‘varlık’ (+1 42Ia/6, 60Ia/8); *yarpağ* ‘yaprak’ (+a 37II/11) < *yapura:k* ED879b; *yatağ* ‘yatak’ (+1 104Ia/6) < *yatga:k* ED888a, *uzağ* ‘uzak’ (40II/6, 111Ia/20, 40II/6, *vb.*) ~ *uzağ* (26II/11, 16Ia/4, 107Ia/4, *vb.*) < uzak ED283a, *dudağ* ‘dudak’ (36Ia/12, 64II/20, 111Ia/16, *vb.*) ~ *dudağ* (103Ia/8, 36II/7, 36II/7, *vb.*), *ağ* ‘ak, beyaz’ (43Ia/35) ~ *ağ* (53II/30, 34II/6, 25II/10, *vb.*) < *a:k* ED75a, *toprağ* ‘toprak’ (43Ia/19, 5II/2) ~ *toprağ* (110Ia/32, 31Ia/17, 4Ia/17, *vb.*) < topra:k ED443a; *dayağ* ‘destek; koruyucu’ (+1 46Ia/5) < *taya:k* ED568a; *eyag* ‘ayak’ (21Ia/24; +a 2II/5; +1 40II/36, *vb.*) < *ağak* ED45a.

-p-, -p > -b-, -b

/p/ ünsüzü, *p*’li belirsiz geçmiş zaman ile *-Ib/-Ub* ve *-iban/-uban* zarf-fiil eklerinde ötümlüleşir: *sıh-ib* (62Ia/18); *bezed-ib* (7Ia/13); *dönder-ib* (101Ia/28); *endir-ib* (22Ia/12); *aç-ub* (45Ia/16, 99Ia/2); *apar-ub* (3Ia/1, 56II/5); *coș-ub* (87Ia/28); *soruș-ub* (111Ia/6); *unud-ub* (38Ia/2); *vur-ub* (31II/6); *gey-üb* (42Ia/12); *ört-üb* (80Ia/8); *sök-üb* (114Ib/152); *tök-üb* (91Ia/30); *bağ-uban* (45Ia/20, 31Ia/3); *bas-uban* (36Ia/3); *oyan-uban* (12Ia/18); *saral-uban* (87Ia/16), *vb.*

Tanımlanan şu örneklerde, kelime sonundaki /p/ ünsüzü hem ötümlü hem de ötümsüz biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır: *çab-* ‘koşturmak; yağma etmek’ (-dum 53II/11) ~ *çap-* (-am 45II/34) < *çap-* ED394a; *öb-* ‘öpmek’ (-düm 25II/10) ~ *öp-* ‘öpmek’ (-em 25II/15, 40Ia/4, 60II/19, 70Ia/11; -er 31Ia/17; -eydi 94Ia/3; -meli 59Ia/3) < *öp-* ED5a; *seb-* ‘serpmek, saçmak’ (71Ia/11) ~ *sep-* ‘sepme, serpmek, saçmak’ (-ib 12II/10) < *sep-* ED784a; *tab-* ‘bulmak’ (-dı 39Ia/17, 6Ia/13, 6Ia/14, 6Ia/15, 6Ia/22, 89Ia/5, 89Ia/7; -maz 107Ia/81) ~ *tap-* (-ar 114Ib/64, 30Ia/22, 74Ia/14, 74Ia/8, 79Ia/30, 7Ia/20; t.-araç 60Ia/5; -madı 22Ia/5) < *tap-* ED435b.

t > d

Eski Türkçede kelime başında bulunan /t/ sesi, Türkiye Türkçesindeki gibi, çoğunlukla /d/ sesine dönüşmüştür: *dağ* ‘dağ’ (101Ia/9, 114Ib/150, 5Ia/12, vb.) ~ *dağ* (86Ia/19) < *ta:g* ED463a; *dağ ulduzu* ‘Çobanyıldızı’ içinde *dağ* (64Ia/15) < *tağ* (ED510b); *dar* ‘dar’ (22II/4, 46II/6, 12II/2, vb.) < *ta:r* ED528a; *daş* ‘taş’ (97Ia/14, 42II/7, 15Ia/17, vb.) < *ta:ş* ED557a; *day* ‘tay’ (43II/64) < *ta:y* ED566b; *dé-* ‘demek, söylemek’ (112Ia/29, 14II/2, 40II/21, vb.) < *té:-* ED433b; *deg-* ‘değmek’ (22Ia/22, 30Ia/10) < *teg-* ED476a; *dil* ‘dil’ (110Ia/12, 114Ib/116, 63Ia/16, vb.) < *tıl* ED489b; *din-* ‘söylemek; sâkin olmak’ (107Ia/48, 105Ia/11, 76Ia/35, vb.) < *tın-* ED514b; *diş* ‘diş’ (46II/9, 49II/10, 72Ia/17vb.) < *ti:ş* ED557b; *diş* ‘rüya, düş’ (72Ia/31, 4II/3, 65II/6, vb.) < *tü:ş* ED559a; *diz* ‘diz’ (112Ia/14, 40II/13, 47Ia/6, vb.) < *ti:z* ED570b; *doğ* ‘havanın sıfırdan aşağı derecesi’ (40II/34) < *toğ* ED513a; *döş* ‘döş, göğüs’ (107Ia/14, 44Ia/8, 51II/20, vb.) < *tö:ş* ED558b; *dul* ‘dul’ (107Ia/90, 47Ia/8, 107Ia/112, vb.) < *tu:l* ED490a; *dağla-* ‘dağlamak’ (114Ib/109) < *tagla:-* ED469b; *dahı* ‘dahı, daha’ (4Ia/8, 60Ia/12, 71Ia/21, vb.) < *takı:* ED466a; *danuş-* ‘danışmak, konuşmak’ (2II/18, 72Ia/29, 79Ia/19, vb.) < *tanuş-* ED526b; *dara-* ‘taramak’ (6II/4, 67Ia/7, 63Ia/7, 7Ia/14, vb.) < *tara:-* ED532a; *daya-* ‘dayamak’ (45II/20, 55Ia/6) < *taya:-* ED567b; *degil* ‘değil’ (106Ia/4, 114Ib/45, 12II/13, vb.) < *tegül* ED480a; *degirman* ‘değirmen’ (30Ia/10; 56Ia/28) < *tegirme:n* ED486b; *demir* ‘demir’ (97Ia/14; 42II/7) < *temir* ED508b; *derin* ‘derin’ (65II/8) < *teriğ* ED551a; *derri* ‘deri’ (43II/35; 54II/11) < *teri:* ED531a; *deve* ‘deve’ (23Ia/8; 32Ia/14) < *tevey* ED447b; *devir-* ‘devirmek’ (77Ia/16) < *tevir-* ED443b; *dile-* ‘dilemek, arzu etmek’ (44II/1; 41Ia/17) < *tile:-* ED492a; *dirri* ‘diri’ (42II/6, 108Ia/11, 25Ia/17, vb.) < *tirig* ED543b;

doğrı ‘doğru’ (43Ia/3, 3II/14, 75Ia/5, vb.) < *toguru*: ED473a; *doğkuz* ‘dokuz’ (107Ia/12, 33II/6, 16Ia/1) < *tokku*:z ED474b; *dolu* ‘dolu’ (107Ia/108, 21II/12, 59Ia/9, vb.) < *tolu*: (*do:lo:*) ED491a; *doğuz* ‘domuz’ (107Ia/25, 107Ia/27) < *toğuz* ED527b; *dörd* ‘dört’ (107Ia/62, 37Ia/8, 41Ia/14, vb.) < *tört* ED534a; *dügün* ‘düğüm’ (16II/1, 16II/20, 55Ia/14) < *tügün* ED484a; *düşgün* ‘düşkün’ (35II/23) < *tüşgün* ED563b, vb. Metnimizde tanıklanan bazı örneklerde, Eski Anadolu Türkçesinde ötümlüleşmiş /t/ ünsüzü, Eski Türkçede olduğu gibi ötümsüz biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır: *tök-* ‘tökmek’ (107Ia/95, 52II/44, 67Ia/36, vb.) ~ *tög-* (109Ia/27) < *tök-* ED477a; *tökül-* ‘tökülmek’ (101Ia/21, 102Ia/7, 15II/2, vb.) < *tökül-* ED481a; *tik-* ‘dikmek’ (107Ia/91) < *tik-* ED476b; *tikdir-* ‘diktirmek, dikme işini yaptırma’ (27II/14) < *tiktür-* ED479b, vb.

tur- ve *tut-* kelimelerinde, kelime başındaki /t/ ünsüzü ikili durum göstermektedir: *tut-* ‘tutmak’ (95Ia/37) ~ *dut-* (43Ia/27, 54Ia/12, 107Ia/94, vb.) < *tut-* ED451a; *tur-* ‘durmak; kalkmak’ (102Ia/31; 102Ia/31) ~ *dur-* (19II/1, 40II/36, 43Ia/41, vb.) < *tur-* ED529b.

Metnimizde kelime sonunda bulunan /t/ ünsüzü, tek heceli ve birden çok heceli kelimelerde genellikle ötümlüleşerek /d/ ünsüzüne dönüşmüştür. *ad* ‘ad, isim’ (107Ia/53, 48Ia/9, 60Ia/7, vb.) < *a:t* (*a:d*) ED32b; *süd* ‘süt’ (13Ia/5) < *sü:t* ED798b örneklerindeki ötümlüleşme Ana Türkçe biçimlerinin kök hece aslî uzunluklarının kaybolurken etkisini t ünsüzü üzerinde göstermesiyle olmuştur. Ancak bu kuralın dışında daha çok başka ses çevrelerine bağlı olarak ortaya çıkmış ötümlüleşme örneği de vardır: *and* ‘ant, yemin’ (53II/5; 36II/8; 43II/37) < *and/ant* ED176a; *bulud* ‘bulut’ (45II/23; 24II/1, 24II/5) < *bulıt* ED333a; *igid* ‘yiğit’ (16Ia/20, 38II/5, 47II/9, vb.) < *yigit* ED911a; *kanad* ‘kanat’ (107Ia/106, 59II/4, 45II/48; fakat *kanat* 61II/13) < *kanat* (?*kana:d*) ED635b; *sögüd* ‘sögüt’ (15II/6; 100Ia/30) < *sögüt*, *ad-* ‘atmak’ (39Ia/15; 35II/9; 94Ia/7) < *at-* ED36a; *öd-* ‘ötmek’ (29Ia/18) < *öt-* ED39b; *böyüd-* ‘büyütmek’ (74Ia/12) < *beğüt-* ED300b; *oynad-* ‘oynatmak’ (39Ia/15) < *oynat-* ED275a; *bezed-* ‘süslemek, bezemek’ (91Ia/36; 7Ia/13; 74Ia/11) < *beğzet-* ED310a; *boyad-* ‘boyamak’ (89Ia/23) < *boğut-* (?*boğot-*) ED301a, vb. Tespit edilen şu örneklerde ise, kelime sonundaki /t/ ünsüzü ikili bir durum göstermektedir: *bat-* ‘batmak’ (31II/12; 104Ia/11) ~ *bad-* (24II/11) < *bat-* ED298a; *çat-* ‘yetmek; güç çatmak’ (44II/14, 114Ib/127, 114Ib/152) ~ *çad-* (21Ia/4) < *çat-* ED402a; *ét-* ‘etmek’

(15Ia/5, 107Ia/33, 102Ia/51) ~ *éd-* (114Ib/9, 11II/18, 12Ia/10, *vb.*) < *é:t*- ED36b; *gét-* ‘gitmek’ (102Ia/25, 107Ia/119, *vb.*) ~ *géd-* (33II/3, 57Ia/7, 64Ia/7, *vb.*) < *két-* ED701a; *it-* ‘yitmek, kaybolmak’ (16Ia/17, 23Ia/8) ~ *id-* (12Ia/5) < *yit-* ED885a; *yat-* ‘uyumak’ (45Ia/17, 8Ia/2, 90Ia/1, *vb.*) ~ *yad-* (58Ia/13, 91Ia/19, 14II/2) < *yat-* ED884a.

-s- > -z-

İncelediğimiz metinlerde, ‘sonuç olarak, öyle ise’ anlamına gelen Farsça kökenli *pes* kelimesinde, kelime sonunda bulunan /s/ sesi, /z/ sesine dönüşmüştür: *pes* > *pez* (48II/8). Ancak ağırlık aslı biçim yanındadır: *pes* (113Ib/1, 3Ia/16, 75Ia/1, 75Ia/12, 75Ia/3).

4. 2. 2. 4. Ünsüz Düşmesi

Ünsüz düşmesi, kelime içinde (bir ünsüzden önce), kelime sonunda veya kaynaşma olayı ile iç seste /r, n, l, f/ gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler ile /y, g, ğ, k, h/ gibi ünlüleşme ve sızıcılaşarak erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolması olayıdır.¹⁶⁶ İncelediğimiz metinlerde ünsüz düşmesi olayı ile ilgili tanıklanan örnekler şöyledir:

/b/ düşmesi: Eski Türkçedeki *bol-* kelimesinin başındaki /b/ ünsüzü Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde *w üzerinden eriyip kaybolarak *ol-* şeklini almıştır. Batı Türkçesine ait incelediğimiz metinlerde ise, kelimenin *ol-* biçimi yazılıdır: *ol-* ‘olmak’ (102Ia/40, 84Ia/13, 43Ia/47, 72Ia/3, 43Ia/9, 43Ia/31, 72Ia/10, *vb.*) < *bol-* ED331a.

/l/ düşmesi: Eski Türkçedeki *keltür-* ile *otur-* fiillerinde, birinci hece sonundaki /l/ ünsüzü Eski Anadolu Türkçesinde düşerek *getür-* ve *otur-* biçimlerine dönüşmüşlerdir.¹⁶⁷ İncelediğimiz metinlerde ise, söz konusu kelimelerin Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi l’siz biçimleri korunmuştur: *getir-* ‘getirmek’ (29II/1, 52II/13, 52II/14, 52II/15, 52II/25, 52II/26, 52II/27, 57Ia/4, 71Ia/14; 107Ia/30, 114Ib/120, 114Ib/121, 13Ia/21, 49II/14; 3Ia/7; 40II/6, 83Ia/5; 45II/26, 84Ia/13; 90Ia/15; 43II/25; 45II/23; 89Ia/31; 36II/29, 61Ia/13) < *keltür-* ED716b; *otur-* ‘oturmak’ (3II/18; 107Ia/22; 48II/15; 76Ia/21, 76Ia/22, 76Ia/23; 84Ia/5;

¹⁶⁶ KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, s. 231.

¹⁶⁷ Bkz. TİMURTAŞ, F. Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, s.62.

21Ia/11; 52II/45; 16II/1, 7Ia/1; 104Ia/15, 110Ia/10, 23II/2, 27Ia/2, 60Ia/15, 62II/9; 26II/10) < *oltur*- ED133b.

/y/ düşmesi: Kelime başında dar-düz ve dar yuvarlak ünlüler önünde gerçekleşmiştir. *étir*- ‘yetirmek, ulaştırmak, götürmek’ (14II/18; 48II/14; 40II/7; 46Ia/22; 43II/12; 107Ia/102; 11Ia/4 vb.) ~ *ét<i>r*- (69Ia/15) < *yétür*- ED893a; *étird*- ‘yetirmek’ (57Ia/14; 57Ia/2, 75Ia/20; 88Ia/6) < *yétürt*-; *étiş*- ‘yetişmek, ulaşmak’ (33Ia/21, 89Ia/10; 33Ia/8; 32II/12; 30II/13; 53II/26; 15Ia/10 vb.; fakat *yétiş*- 107Ia/51) < *yét-iş*- ED894a; *ırtık* ‘yırtık’ (107Ia/15) < *yırtuk* ED958b *yırt*-; *ırt*- ‘yırtmak, parçalamak’ (108Ia/28) < *yırt*- ED958b; *ışık* ‘ışık, aydınlık, ziya’ (4Ia/9) < *yaşuk* ED977a; *id*- ‘yitmek, kaybolmak’ (12Ia/5) ~ *it*- (16Ia/17; 23Ia/8) < *yit*- ED885a; *itir*- ‘yitirmek, kaybetmek’ (60II/17; 49II/15; 36II/30) < *yitür*- ED893a; *igid* ‘yiğit’ (16Ia/20, 38II/5, 79Ia/33, vb.) < *yigit* ED911a; *igirmi* ‘yirmi’ (65II/7) < *yégirmi*: ED915b; *iğ*- ‘yıkma, tahrip etmek’ (94Ia/19; 13Ia/18, 1Ia/7) < *yık*- ED897b; *il* ‘yıl’ (107Ia/113, 47II/16, 48Ia/16, 91Ia/9, vb.) < *yıl* ED917a; *ilan* ‘yılan’ (55Ia/11; 51Ia/16, 51Ia/20; 110Ia/32) < *yıla:n* ED930a; *ile*- ‘koklamak’ (72Ia/18; 26Ia/20) < *yılđa:-* ED890b; *inci* ‘inci’ (56II/9) < *yinçü* ED944b; *inci*- ‘incinmek, gücenmek, kırılmak’ (22Ia/21; 64II/4, 64II/8, vb.) < *yunçu-*; krş. *yançıl*- ED945b; *inçe* ‘ince’ (107Ia/68, 51Ia/12, 65Ia/8, vb.) < *yinçge*: ED945a; *inçel*- (40II/8; 76Ia/27) < *yinçgel*- ED 946a; *ip* ‘ip’ (52II/8; 45II/35) < *yıp* ED870b; *isli* ‘kokulu, kokusu olan’ (18II/15) < *yığlığ* ED890a; *ulduz* ‘yıldız’ (95Ia/39) < *yultuz* ED922b; *ut*- ‘yutmak’ (45Ia/11, 81Ia/16; 107Ia/60, 7Ia/20; 88Ia/26; 41II/11) < *yut*- ED885b; *ügen* ‘dizgin, gem’ (52II/22) < *yügün* (?*yügö:n*) ED913a; *ük* ‘yük’ (39II/7; 95Ia/10; 35II/24; 3Ia/27; 43II/9, 55Ia/13) < *yük* (*yü:k*) ED910b; *ülüg* ‘ilik, kemiklerin iç boşluklarını dolduran yağlı madde’ (56Ia/4) < *yilik* ED927b; *üreg* ‘yürek’ (82Ia/30, 99Ia/8, 42Ia/3, vb.) < *yürek* ED965a; *üregli* ‘yürekli, yiğit, cesur’ (56II/1, 56II/16, 56II/2) < *yüreklig* ED966a; *üz* ‘yüz, çehre; sayıda yüz’ (77Ia/1, 77Ia/2, 101Ia/28, vb.; 26Ia/19, 30Ia/28, 47II/15, vb.) < *yü:z* ED983a; *üz*- ‘suda yüzmek; kesmek’ (31II/11, 81Ia/6; 47Ia/11, 91Ia/4, 111Ia/19, 17II/18) < *yüz*- ED984a,b; *üzerlig* ‘üzerlik otu’ (95Ia/39) < *yü:ze:rlig* ED988b; *üzli* ‘yüzü herhangi bir nitelikte olan’ (18II/17, 23II/3, 64II/7, vb.) ~ *üzlü* (13Ia/23) < *yüzlüg* ED987a.

Kendisinden önceki /e/ ünlüsünü daraltan iç sesteki /y/ düşmesi, Azerbaycan sahasına ait bir hususiyettir.¹⁶⁸ Metnimizde bunun birkaç örneğine rastlanmaktadır: *béle* ‘böyle’ (105Ia/2, 111Ia/18, 113Ib/3, 113Ib/6, 114Ib/137, 11Ia/16, 13II/15, 13II/3, 16II/8, 19II/5, vb.) < *béyle*; *éle* ‘öyle’ (114Ib/121, 30II/16, 39Ia/7, 41II/20, 51II/17, 67Ia/15, 6Ia/14, 95Ia/32) < *éyle*.

Metnimizde tespit edilen şu örneklerde, *būy*, *mūy*, *serāy* gibi Farsça kelimelerdeki y’ler düşmektedir: *bū* (13II/10; 6Ia/15) ‘koku’ < *būy*, *mū* ‘tüy, saç, kıl’ (82Ia/31; 82Ia/32) < *mūy*; *serā* ‘saray; büyük konak; hükümet konağı’ (46Ia/17) < *serāy*; *dövlət-serā* ‘krallık sarayı, köşk’ (64Ia/20) < *dövlət-serāy*; *kārvān-serā* (9Ia/2) ‘ana yollarda kervanların konaklaması için yapılan büyük han’ < *kārvān-serāy*, vb.

/ŋ/ düşmesi: Tespit edilen şu örneklerde, damak n’si eriyip kaybolmuştur: *sora* ‘sonra’ (102Ia/25, 102Ia/26, 102Ia/29, 102Ia/33, 27Ia/8, 34II/18, vb.); fakat *soŋre* 10Ia/15) < *soŋra*, ED832b *soŋ*; *Tarı* ‘Tanrı, Allah’ (33Ia/1, 8II/17) ~ *Taru* (28II/1) < *teŋri*: ED523b.

Eski Türkçenin iç seste hece başı, hece sonu ve birden çok heceleri kelimelerinde sonundaki g’lerinin eriyip kaybolması da bu nitelikte bir ünsüz düşmesi olayıdır: Hece Başı: *suvar-* ‘sulamak, suvarmak’ (47II/1) < *suvgar-* ED786b; *başar-* ‘başarmak’ (41II/8) < *başgar-* ED380a; *yatağ* ‘yatak’ (67Ia/52; 104Ia/6) < *yatgag* ED888a; *yalan* ‘yalan’ (15II/8, 22Ia/16, 11II/15, 43Ia/26, vb.) < *yalgan* ED926b; *ileri* ‘ileri’ (5II/7) < *ilgerü*: (**ilkgerü*;) ED144a. Birden çok heceli kelimelerin sonunda: *kapu* ‘kapı’ (60II/14, 54II/4, 43II/39, 59II/13, vb.) < *kap-ıg* ED583a; *kuyı* ‘kuyu’ (79Ia/32) < *kuç-ug* ED598b; *öli* ‘ölü’ (40Ia/1, 40Ia/18; 89Ia/9) < *öl-üg* ED142a; *sürü* ‘sürü, hayvan sürüsü’ (83Ia/30, 83Ia/38) ~ *sürü* (13Ia/16) < *sür-üg* ED850a, vb.

4. 2. 2. 5. Ünsüz Türemesi

Kelime ön, iç ve son seslerinde, kelimenin aslında olmayan bir ünsüzün türemesi olayına ünsüz türemesi denir.¹⁶⁹ İncelediğimiz metinlerde, ünsüz türemesi hadisesi, ön ses ünsüz türemesi ve iç ses ünsüz türemesi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Metnimizde ön seste /h/, /v/, /y/ ünsüz türemeleri tanıklanmıştır:

¹⁶⁸ ERCİLASUN, Ahmet B., a.g.e., s. 135.

¹⁶⁹ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 231.

/h/ türemesi: *heger* ‘eyer’ (114Ib/163; 52II/22) < *eğer* ED63b; *hegerle-* ‘at üzerine eyeri koyup bağlamak, eyer vurmak, eyerlemek’ (100Ia/13) < *eğerle-* ED71a; *hëyva* ‘ayva’ (15II/6, 62II/5, 64II/6, 25II/4) < *ayva:* ED268a. *hör-* ‘örmek’ (63Ia/5; 62Ia/11) fiili Ana Türkçede söz başı h’li yapılandırılan sözcüklerdendir: < *hö:r-* Bkz. Tekin (1995:184).

/v/ türemesi: *vur-* ‘vurmak’ (110Ia/29, 54Ia/12, 9Ia/23, *vb.*) < *ur-* ED194b; *vurul-* ‘vurulmak’ (65II/16; 76Ia/10; 107Ia/46) < *urul-* ED229b.

/y/ türemesi: *yosan-* ‘usanmak’ (56II/14) < *osan-* ED248b. Metinlerimizde ünlü ile sonlanan bir tabana, ünlü ile başlayan bir ek veya edat getirildiği zaman arada /y/ yardımcı sesi gelmektedir: *ādemī+y+em* (7Ia/8); *aķu+yı* (41II/11); *alma+y+a* (25II/4); *bāde+y+e* (103Ia/3); *dūnyā+y+e* (97Ia/17); *ķeyģu+y+ı* (112Ia/21); *kimse+y+ı* (38II/7); *su+y+a* (81Ia/11); *Şāhnāma+y+a* (107Ia/19); *yara+y+a* (77Ia/4); *aņla-y-an* (48Ia/7); *bağla-y-an* (92Ia/15); *dara-y-ub* (7Ia/14); *oģu-y-an* (90Ia/24); *söyle-y-em* (106Ia/3); *terle-y-ıb* (30II/8), *vb.* Ayrıca +(X)nAn edatı ile *i-* ek-fiilinin çekimli biçimleri de, ünlü ile sonlanan tabanlara geldiklerinde araya bir yardımcı /y/ sesini alırlar: *güclüyunan* ‘güçlü ile’ (38II/15); *hanuynan* ‘hangisi ile’ (12Ia/13); *gecesiyen* ‘gecesiyle’ (1II/23), *vb. i-* ek-fiil: *yağıydum* (53II/1); *yolçıydım* (33Ia/9); *neydiņ* (89Ia/19); *dolıydı* (90Ia/28); *buymuş* (13II/15), *vb. ķeymak* (95Ia/42; 103Ia/8) ‘kaymak; en seçkin, en güzel’ < *kayak* < *kañak(ED636b *kanak*) sözcüğünde de iç seste bir *m* türemesi düşünülebilir.

4. 2. 2. 6. Ünsüz İkizleşmesi

İncelediğimiz metinlerde, ünsüz ikizleşmesi çok yaygın bir ses hadisesidir. Özellikle /r/ ünsüzünün ikizleşmesine sık rastlanılır: *arrı* (47II/15; fakat *aru* 15Ia/2) ‘temiz, arı’ < **a:riğ* ED213b, Tekin (1995: 172); *arruķ* ‘arık, zayıf’ (83Ia/25) < *ha:ruk* (*ha:rok*) ED214a, Tekin (1995:172 *ha:r-*); *ķürrü-* ‘çürümek’ (12Ia/7; 34II/15) < *ķü:ri-*, Tekin (1995: 185); *derri* ‘deri’ (43II/35; 54II/11) < *teri:* (*d-*) ED531a; *dirri* ‘diri, yaşamakta olan, canlı’ (42II/6; 108Ia/11, 25Ia/17, 27Ia/12, *vb.*) < **ti:riğ* ED543b, Tekin (1995:183); *dirril-* ‘dirilmek, ölü canlanmak’ (89Ia/9, 95Ia/23; 17Ia/5) < *tiril-* ED547b; *dirrild-* ‘diriltmek, dirilmesini sağlamak’ (40Ia/1, 40Ia/18) < *dirrilt-*, ED547b *tiril-*; *erri-* ‘erimek’ (97Ia/10; 12Ia/6; 101Ia/9; 15Ia/8; 34II/14) < *erü:-* ED198a; *errid-* ‘eritmek’ (11Ia/5) < *erüt-* ED207b; *ķerri* ‘ihtiyar, yaşlı; yaşlı kadın’

(107Ia/90) < *karı*: ED644b; *ķerri*- ‘karımak, yaşlanmak’ (12Ia/5; 34II/13; 110Ia/31) < *karı*:- ED645b; *ķerrid*- ‘karıtmak, kocatmak, ihtiyarlatmak’ (11Ia/6) < *karıt*- ED649a; *ķurru* ‘kuru’ (53Ia/16, 107Ia/10) < **ku.rıg* ED652b, Tekin (1995: 179); *ķurru*- ‘kurumak’ (109Ia/24) < *kurı*:- ED646a; *ķurrud*- ‘kurutmak’ (43II/20; fakat *ķurud*- 23Ia/13) < *kurıt*- ED649b.

Metnimizde yabancı kökenli birkaç kelime de ikizleşme örneğine rastlanmaktadır: *berr* ‘kara toprak; göğüs; kucak’ (55II/11; 13Ia/31); *durr* ‘inci’ (38Ia/16, 1Ia/22; fakat *dur* 46II/9, 48II/4, 61II/3); *ferr* ‘süs; iktidar’ (95Ia/25); *Lurr* ‘kavim adı’ (107Ia/43); *perr* (58Ia/17, 77Ia/6, 114Ib/158; 42Ia/7; fakat *per* 31Ia/18; 90Ia/33; 27Ia/18); *sırr* ‘sır’ (30Ia/4, 32Ia/8, 2Ia/3, *vb.*); *zerr* ‘altın’(45II/34, 66Ia/17); *carru* ‘süpürge’ (4II/7).

Metnimizde tanımlanan şu örneklerde ise, /ş, ç, k, t, m, p/ ünsüzlerinde ikizleşme olayına rastlanmaktadır: Türkçe kökenli sözcüklerde: *aççı* ‘acı’ (87Ia/24, 87Ia/31) < **ha:çıg* ED21b, Tekin (1995:172); *doķķuz* ‘dokuz’ (107Ia/12, 33II/6, 16Ia/1) < *tokız/tokku:z* (*d-*) ED474b; *nēççe* ‘kaç, ne kadar’ (111Ia/11, 13Ia/21, 13Ia/23, 1II/18, 26Ia/9, *vb.*); *eşşeg* ‘eşek’ (106Ia/24) ~ *eşek* (107Ia/25; 107Ia/2) ~ *işşek* (51II/3) < **eşe:k* < **eşyek* < *eşgek* ED260a; *geççi* ‘keçi’ (107Ia/12) < *eçkü*: ED24b; *ikki* ‘iki’ (26II/10, 48II/5, 67Ia/55, 110Ia/12, *vb.*) < *éki /ékki*: ED100b; *laççın* ‘laçın, beyaz renkli bir cins şahin’ (19II/13) ~ *laççun* (46II/3, 62II/2; 45II/17) < *la:çın* ED763b, Tekin (1995:174); *ottuz* ‘otuz’ (101Ia/22; 65II/9) < otuz/*ottoz* (ED74a; *saçç+* ‘saç’ (13Ia/24, 33Ia/20; 19II/15; 94Ia/8; fakat *saç* 35Ia/18, 86Ia/5; 62Ia/9, *vb.*) < *saç* ED794a; *seķķel* ‘sakal’ (35Ia/23; 109Ia/28) < *saka:l* ED808b; *sekkiz* ‘sekiz’ (19II/10, 43II/43, 6II/9) < *sekkiz* ED823b; *yeķķe* ‘yaka, elbise yakası’ (27II/15; fakat *yeķe* 93Ia/18) < *yaka*: ED898a, *vb.* Yabancı kökenli sözcüklerde: *peşşe* ‘sivrisinek; arı’ (67Ia/19); *ķeççile*- ‘makasla kesmek’ (40II/36); *butta* (40II/17; 102Ia/51); *zidd+* ‘zıt, karşıt’ (33II/20; 22Ia/4, 22Ia/8; fakat *zid* 43II/53); *nimme* ‘bir ağırlık ölçü birimi; yarı, yarım, buçuk’ (107Ia/65, 107Ia/72); *tappu* ‘bir tür ekmek’ (107Ia/63).

4. 2. 2. 7. Ünsüz Yer Değiştirmesi

Bir sözcük içinde birbirini izleyen iki ses biriminin yer değiştirme olayına ünsüz yer değiştirmesi (metatez veya göçüşme) denir.¹⁷⁰ Ünsüzlerin birbiri ile karşılaşmasından doğan telaffuz zorluklarını giderme amacına dayanan bu olay, incelediğimiz metinlerde /r, l, s/ ünsüzlerinin bulunduğu sözcüklerde tanıklanmıştır. Bunlardan ise göçüşmeye en çok uğrayan ünsüz /r/ ünsüzüdür. Metnimizde tespit edilen örnekler şöyledir: *ağur-* ‘ağırmak’ (64II/16) < *ha:g(ı)rı-* veya *ha:g(ı)ru-* ED91a *ağrı:-/ağru:-*, Tekin (1995:172); *arvad* (103Ia/17, 104Ia/10, 79Ia/1, 79Ia/27, 83Ia/9, 79Ia/31, 79Ia/33, 104Ia/10; 102Ia/38, 48II/12) < *avrat*, *çılpağ* (79Ia/25, 110Ia/24) < *çıplağ*; *dustağ* ‘tutsak, esir’ (11Ia/6;) ~ *dustağı* (kalıplaşmış 3Kİ ile de yalın hâl için 1II/10, 39Ia/2; 39II/8) < *dutsak* < *tutsak* < **tutzak* < **tutuzak* < **tutuz-gak*, ED 462b *tutuz-*; *geççi* ‘keçi’ (107Ia/12) < *eçkü:* ED24b; *kipriğ* ‘kirpik’ (72Ia/13; fakat *kirpik* 60II/5) < *kirpik* ED737b; *örgan-* ‘öğrenmek’ (69Ia/11; 57II/1, 57II/16, 57II/2, 57II/20, 57II/24, 57II/4, 57II/8, 57II/12) < **ögre:-n-* ED114b; *örgan-* (4Ia/16; 69Ia/23) < *örgan-* < **ögre:-* ED114a; *toprağ* ‘toprak’ (110Ia/32, 31Ia/17; 37II/9; 58II/7; 59II/9; 4Ia/17; 24II/14; fakat *torpağ* 65Ia/18, 43II/50 ~ *toprağ* 43Ia/19, 5II/2) < *toprak* ED443a; *yarpağ* ‘yaprak’ (37II/11) < *yaprak*, ED879b *yapurgak*.

4. 2. 2. 8. Ünsüz Tekleşmesi

Türkçeye Arapça ve Farsça gibi yabancı dillerden geçmiş bazı sözlerin iç seslerindeki çift ünsüzlerin tekleşmesi olayıdır.¹⁷¹ İncelediğimiz metinlerde, *bedter* ‘daha kötü’, *dost* ‘arkadaş’, *fend* ‘hile, hilekârlık’ ve *dukkân* ‘dükkân’ kelimeleri, sırasıyla *dt* > *t*, *st* > *s*, *nd* > *n* ve *kk* > *k* ünsüz tekleşmesiyle *beter*, *dos* ve *fen* şekillerine dönüşmüşlerdir: *beter* (107Ia/42, 64Ia/14); *dos* (14II/10; fakat *dost* 21II/18, 28Ia/22, *vb.*); *fen* (30Ia/7; fakat *fend* 101Ia/26); *dukkân* (45Ia/16; 31Ia/6; 49II/20; fakat *dukkân* 98Ia/22).

¹⁷⁰ VARDAR, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Yayınları, İstanbul 2007, s.104.

¹⁷¹ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 210.

4. 2. 2. 9. Hece Düşmesi

Bir kelimde ses bakımından birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin zamanla eriyip kaybolmasına hece düşmesi olayı denir.¹⁷² Metnimizde tanıklanan başlıca hece düşmesi örnekleri şöyledir:

Eski Anadolu Türkçesinde ek-fiil eki olarak kullanılan ve *tur-* fiilinden gelen *-durur*, incelediğimiz metinlerde hece düşmesi olayına uğrayarak *+dır/+dir/+dur/+dür* biçimleri ile bulunmakta ve sıkça kullanılmaktadır: *ata+dır* (76Ia/13); *dağ+dır* (87Ia/15); *uzağ+dır* (21Ia/1); *bêhişt+dir* (82Ia/13); *gêce+dir* (10Ia/9, 12II/1, 6Ia/1, 12II/3); *bu+dur* (40II/8; fakat *bu+dır* 27Ia/13, 58Ia/3, 91Ia/13); *gün+dür* (22Ia/9), *vb.*

Metnimizde ‘şimdiden itibaren, bundan sonra’ anlamında kullanılan *indiden bêle* kelimesi de hece düşmesine uğrayarak *inden bêle* biçimiyle karşımıza çıkmaktadır: *inden bêle* (63Ia/23, 102Ia/56, 114Ib/174) < *indiden bêle*; ‘cömertlik, yiğitlik, mertlik’ anlamına gelen Arapça kökenli *mürüvvet* kelimesi de hece düşmesi sonucu *mürvet* şekline dönüşmüştür: *mürvet* (38Ia/10, 26Ia/4; 56II/7) < *mürüvvet*.

4. 2. 2. 10. Ünsüz Benzeşmesi

Ünsüz benzeşmesi, iç seste yan yana iki ünsüz bulunan yerlerde veya söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerin son ve ön sesleri arasında, bazen iki ünsüzden birinin kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından benzeştirilmesi olayına denilir.¹⁷³ Niteliği bakımından *yarı benzeşme*, *tam benzeşme*, *yakın benzeşme*, *uzak benzeşme*, *ilerleyici benzeşme* ve *gerileyici benzeşme* türlerine ayrılan bu ses hadisesi¹⁷⁴ ile ilgili metnimizde tanıklanan örnekler şöyledir:

-ld- > -ll-

Metnimizde tespit edilen yalnız bir örnekte, *-ld-* tam ünsüz benzeşmesine uğrayarak *-ll-* sesine dönüşmüştür: *aldan-* > *allan-* (109Ia/18).

¹⁷² KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 116.

¹⁷³ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 230.

¹⁷⁴ A.g.e., s. 41.

m/n/η-d > m/n/η-n

Metnimizde *m*, *n* ve *η* ünsüzleri ile son bulan bazı kelimelere gelen bulunma ve ayrılma hâli ekleri ünsüz benzeşmesine uğrayarak sırasıyla +na/+ne ve +nan/+nen şekillerine dönüşmüşlerdir. Tespit edilen örnekler şöyledir: Bulunma hâlinde: *Urum+na* (5II/6); *yanum+na* (50Ia/11); *dalum+na* (107Ia/21); *koynum+na* (28II/4); *çehārum+na* (1Ia/23); *on+na* (83Ia/34); üregim+ne (36II/1); *cesedim+ne* (32II/18); *çeğem+ne* (40II/17); *lebim+ne* (26II/14); *heddiğ+ne* (43Ia/41); *memey+ne* (61Ia/10), vb. Ayrılma hâlinde: *zālim+nan* (88Ia/4); *āhum+nan* (12Ia/10); *atağ+nan* (43Ia/2); *başum+nan* (20II/10, 39Ia/10); *başuğ+nan* (2II/5); *cānum+nan* (56II/14, 9II/16); *dalum+nan* (53II/4, 42II/3); *gulum+nan* (24Ia/4, 33Ia/10); *gul-zārun+nan* (73Ia/18); *hiyāluğ+nan* (90Ia/38); *ķulluķuğ+nan* (40Ia/14); *nūrun+nan* (78Ia/3); *rūzum+nan* (75Ia/14); *suyuğ+nan* (26Ia/3); *yanum+nan* (30II/16, 59II/20); *‘edem+nen* (3Ia/18); *ğem+nen* (21Ia/13); *ölüm+nen* (24Ia/8, 53II/8); *beħtiğ+nen* (13II/6, 79Ia/19); *tēlin+nen* (68Ia/22), vb. Metnimizde, -An sıfat-fiil ekiyle -dAn çıkma ekinin birleşmesinden oluşan -AndAn zarf-fiil eki de, tanıklanan şu örneklerde, ilerleyici ünsüz benzeşmesine uğrayarak -ennen biçimine dönüşmüştür: *gelennen beli* (90Ia/1); *bilennen belli* (90Ia/3).

-st- > -ss-

Tespit edilen şu örneklerde, -st- tam ünsüz benzeşmesine uğrayarak -ss- şekline dönüşmüştür: *iste- > isse-* (-r 54II/1); *ustā > ussā* (107Ia/95, 43II/47); *best > bess* (+e 47Ia/15; +im 61Ia/11).

-ld- > -ll-

+daş eki metnimizde *yoldaş* sözcüğünde -ld- > -ll- şeklinde tam ünsüz benzeşmesine uğrayarak +laş şeklinde karşımıza çıkmaktadır: *yollaş* (18Ia/15, 35II/17, 37II/1; 28Ia/11; 35II/1, 37II/15, 37II/8, 47Ia/9, 80Ia/6; +lu 77Ia/9; +suz 77Ia/9) < *yoldaş*.

-l-n- > -n-n

Batı Türkçesinde kullanılan *ilen* edatı, incelediğimiz metinlerde l-n > n-n şeklinde uzak benzeşmeyle +(I)nAn/(U)nAn şeklinde vasıta hâli eki konumuna gelmiştir: *oħunan* ‘ok ile’ (11II/14); *şāħunan* ‘padişah ile’ (73Ia/10); *yarpuzunan* ‘yarpız ile’

(38II/12); *yoluynan* ‘yoluyla’ (103Ia/20); *bélinen* ‘kürekle’ (103Ia/16); *démeginen* ‘söylemekle’ (43Ia/25); *gécesiynen* ‘gecesiyle’ (1II/23), *vb.*

-rl- > -ll-

Geniş zaman ve şimdiki zamanın Ç3K çekimlerinde, /r/ sesi, gerileyici benzeşme sonucu /l/ sesine dönüşür: Şimdiki zaman: *döderiller* (107Ia/52) < *dönderirler*; *mindiriller* (114Ib/145) < *mindirirler*; *götürüller* (47II/19) < *götürürler*. Geniş zaman: *atallar* (44II/15) < *atarlar*; *bileller* (27Ia/24) < *bilerler*; *çatallar* (44II/14) < *çatarlar*; *déyeller* (38Ia/12, 45II/21, 8II/3, *vb.*) < *déyerler*; *devireller* (77Ia/16) < *devirerler*; *dutallar* (44II/13) < *dutarlar*; *édeller* (107Ia/86, 38Ia/5, 56Ia/23, 79Ia/4, *vb.*) < *éderler*; *oğullar* (26Ia/10) < *oğurlar*; *déller* (38Ia/10, 42II/12, 7II/9, *vb.*) < *dérler*.

-lr- > -ll-

Metnimizde, *-ar/-er* geniş zaman ekinin ünlüsü T1K ve T2K’de, /l/ ünsüzü ile biten fiillerde düşerken ekten kalan /r/ ünsüzü ise ilerleyici benzeşme sonucu /l/ ünsüzüne dönüşmüştür: T1K: *billem* (13II/15, 43II/6, 66II/3, *vb.*) < *bilerem*; *bullam* (9Ia/14) < *bularam*; *inçellem* (76Ia/27) < *inçelerem*; *ollam* (54II/11, 59Ia/14) < *olaram*; *üzüllem* (76Ia/27) < *üzülerem*. T2K: *billeş* (12Ia/11, 17Ia/4, 40II/2, *vb.*) < *bilereş*; *ollaş* (34II/16) < *olaraş*. Ç1K: *olleg* (37II/11, 36II/24, 37II/10, 37II/9) < *olarak*; *billeg* (30Ia/13) < *bilerek*; *gelleg* (51II/10) < *gelerek*.

4. 2. 2. 11. Benzeşmezlik

Benzeşmezlik, bir kelimedede yan yana veya birbirine yakın duran ve boğumlanma nitelikleri bakımından birbirinin tıpkısı veya benzeri olan iki ünsüzden birinin, kendi boğumlanma noktasını ötekenden ayırarak başka bir ünsüze dönüşmesi olayıdır. Benzeşmezlik olayı, yan yana bulunan sesler arasında gerçekleşebileceği gibi, yan yana bulunmayan sesler arasında da gerçekleşebilir.¹⁷⁵ Metnimizde tanıklanan şu örnekte, akıcı /r/ ünsüzü benzeşmezlik olayına uğrayarak /l/ ünsüzüne dönüşmüştür: *sarar-* > *saral-* (47II/18; 87Ia/16).

¹⁷⁵ A.g.e., s. 42.

5. *Kaşka'ı Şi'ri yā Āşār-i Şu'arā-yi Kaşka'ı* Kitabı Şiirlerinin Şekil ve Dizim Bilgisi Özellikleri

5. 1. Yapım Şekil Bilgisi

5. 1. 1. Yapım Ekleri

Yapım ekleri isim ya da fiil kök ve gövdelerinden yeni isim ya da fiil gövdeleri yapan eklerdir.¹⁷⁶ Yapım ekleri köklerden kelime türettikleri için köklerden hemen sonra gelirler. İncelediğimiz metinlerde, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, yapım ekleri isimden isim yapım ekleri, isimden fiil yapım ekleri, fiilden isim yapım ekleri ve fiilden fiil yapım ekleri olmak üzere başlıca dört gruba ayrılmaktadır:

5. 1. 1. 1. İsimden İsim Yapım Ekleri

İsimden isim yapım ekleri, isim kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan yapım ekleridir. Bu ekler isim köklerine, isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler¹⁷⁷:

+lık/+lig/+luğ/+lüg

Başlangıçtan beri Türkçenin belli başlı isimden isim yapma eklerinden biri olarak kullanılagelen bu ek,¹⁷⁸ incelediğimiz metinlerde de çok işlek ve kapsamlı bir ek sayılır. Genellikle soyut anlamda isim yapan ve sıfatları soyutlaştıran bu ekin asıl işlevi,¹⁷⁹ eklendiği kelimeye 'tahsis, bir şey için' anlamı veren adlar türetmektir.¹⁸⁰

Metnimizde tespit edilen örnekler şöyledir: *ayru+luğ* (73Ia/1); *kul+luğ* (34II/10); *muşdu+luğ* (50Ia/5); *toğ+luğ* (107Ia/59); *hoş+luğ* (79Ia/6); *şād+lık* (60Ia/4); *egri+lig* (64Ia/38); *merd+lig* (101Ia/27, 25Ia/4); *‘ārif+lig* (35Ia/7); *āsī+lig* (83Ia/7); *‘āşik+lig* (28Ia/28); *ber-‘eks+lig* (104Ia/9); *but-perest+lig* (64Ia/38); *dir+lig* (108Ia/11, 3Ia/12, 70Ia/7); *giléy+lig* (91Ia/20); *hāli+lig* (83Ia/3); *yād-ı hēyr+lig* (25Ia/3); *hoş-heber+lig* (33Ia/23); *mest+lig* (64Ia/39); *nā-merd+lig* (45II/30); *şā‘ir+lig* (90Ia/44); *téz+lig* (102Ia/1); *tiryāksiz+lig* (42II/10) vb. Buna rağmen, birçok defa düz ünlülü tabanlarda, ekteki ünlü yuvarlaktır: *ara+luğ* (27II/1, 27II/3,

¹⁷⁶ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, TDK yayınları, Ankara 2007, s. 21.

¹⁷⁷ ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak yayınları, İstanbul 2007, s. 154.

¹⁷⁸ A.g.e, s. 155.

¹⁷⁹ TİMURTAŞ, F. Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, Enderun Kitapevi, İstanbul 1994, s. 78.

¹⁸⁰ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 55.

62Ia/6); *arḥa+luḡ* (52II/18); *var+luḡ* (42Ia/6, 60Ia/8); *bī-ḥeyā+luḡ* (98Ia/6); *ḥerām+luḡ* (65II/11); *ḡurbān+luḡ* (8II/1); *mīrzā+luḡ* (84Ia/15); *pā-dār+luḡ* (43Ia/33); *ṣād+luḡ* (21Ia/1, 60Ia/6); *ṣā'ir+lüg* (89Ia/25), *vb.*

Metnimizde tespit edilen kimi örneklerde, kök-ek arasındaki önlük-artlık uyumunun bozulduğu görülmektedir: *yaḥşı+lig* (23Ia/4); *toy+lüg* (52II/14); *yoḥsul+lüg* (83Ia/27) *vb.* Bu durum yabancı kökenli sözcüklerde sık sık karşımıza çıkmaktadır: *‘āşik-koş+lüg* (29Ia/7, 82Ia/43); *bī-hūş+lüg* (29Ia/5); *bāde-nūş+lüg* (29Ia/6); *bed-ḥū+lüg* (109Ia/22); *ḥoş-rū+lüg* (43Ia/34); *bed-nām+lig* (88Ia/13); *peşimān+lig* (21Ia/12); *ṣāh+lüg* (55II/20); *zindigān+lüg* (42II/8); *āšnā+lüg* (38II/1, 38II/12, 38II/2, 38II/20, 38II/4, 38II/8, 38II/16); *cevān+lüg* (34II/14, 37II/17, 89Ia/27); *ḥān+lüg* (107Ia/85); *ḥiyāl-bāz+lüg* (90Ia/39); *kemān+lüg* (72Ia/3); *nādān+lüg* (109Ia/18, 109Ia/30); *pāsibān+lüg* (93Ia/8) *vb.* Metinlerimizde ikili ya da üçlü durum gösteren örnekler şunlardır: *ac+luḡ* (107Ia/60) ~ *ac+lüg* (43II/25); *ḡoca+luḡ* (34II/10) ~ *ḡoca+lüg* (13Ia/11) ~ *ḡoca+lüg* (89Ia/28); *uşak+luḡ* (65II/1) ~ *uşak+lüg* (13Ia/5) ~ *uşak+lig* (114Ib/29); *ṣād+lıḡ* (60Ia/4) ~ *ṣād+luḡ* (21Ia/1, 60Ia/6).

+lı/+li/+lu/+lü

İsimden sıfat yapmak için kullanılan en işlek eklerden biridir. Anadolu sahası Eski Oğuz Türkçesinde ekin ünlüsü daima yuvarlak olmasına rağmen¹⁸¹ incelediğimiz metinlerde düzlük-yuvarlaklık uyumuna girerek +lı, +li, +lu, +lü şekilleri kullanılmıştır:

at+lı (22Ia/26, 41II/23); *āvāz+lı* (22II/5, 61II/17); *keylig boğaz+lı* (61II/18); *yara+lı* (9Ia/22); *bēşe+li* (22II/19); *cemāl+lı* (61II/5); *ḥesret+li* (16Ia/1); *ḥāl+lı* (73Ia/16); *ḡādı+lı* (48Ia/19); *ḡar+lı* (13Ia/17); *var+lı* (55Ia/13); *ḥīre+li* (68Ia/14); *ḥişlet+li* (103Ia/1); *sīne+li* (46II/15); *Venek+li* (109Ia/15); *zer+li* (91Ia/32); *serv boy+lu* (58II/13); *güc+lü* (38II/15); *güneş üz+lü* (13Ia/23) *vb.* Ancak birkaç kelimedede, kök ile ekin düzlük-yuvarlaklık bakımından birbirine uymayan şekillerine de rastlanmaktadır: *baḥuş+lı* (18II/8, 22II/6, 39Ia/16, 53Ia/8, 61II/17); *boy+lı* (46II/2); *Dereşor+lı* (108Ia/1); *elov+lı* (8Ia/3); *bağ+lu* (10II/11); *Behār+lu* (92Ia/1); *‘Ēnāḡ+lu* (107Ia/41); *intizār+lu* (93Ia/13); *ḡurşak+lu* (52Ia/1, 52Ia/19); *Şeybān+lu*

¹⁸¹ TİMURTAŞ, F. Kadri, a.g.e., s. 78.

(107Ia/41); *vaya+lu* (70Ia/3); *Yanduran+lu* (107Ia/42); *yollaş+lu* (77Ia/9); *asılı* (32Ia/7, 87Ia/38) ~ *asılı* (87Ia/36) ‘asılı’ < *asıg+lıg* < *as-ıg-lıg*.

+çı/+çi

Bu ek, Türkçenin eskiden beri kullanılan ve işlekliliğini kaybetmemiş bulunan isimden isim yapım eklerinden biridir.¹⁸² Başlıca fonksiyonu meslek ve uğraşma ile ilgili isimler yapmaktır.¹⁸³ İncelediğimiz metinlerde ekin Eski Türkçede olduğu gibi¹⁸⁴ yalnız +çı, +çi şekilleri kullanılmıştır: *çalan+çı* (92Ia/11); *çal+çı* (92Ia/11); *fāl+çı* (92Ia/9); *yol+çı* (33Ia/1, 92Ia/10; 33Ia/9); *él+çi* (114Ib/139; 61II/7); *göz+çi* (50Ia/15); *meş‘el+çi* (95Ia/44); *îālī‘+çi* (92Ia/9).

+sız/+siz/+suz/+süz

İsimden “yokluk, eksiklik” bildiren olumsuz anlamda sıfatlar türeten çok işlek bir ektir.¹⁸⁵ “Sahip olma, kendinde bulundurma” görevindeki sıfat türeten *+II/+IU* ekinin karşıtıdır.¹⁸⁶ Eski Anadolu Türkçesinde sadece yuvarlak şekli kullanılan ekin¹⁸⁷, incelediğimiz metinlerde *+sIz/+sUz* olmak üzere dört şekli bulunmaktadır. Ek kalınlık-incelik uyumuna girmekle birlikte (*gul+suz* (10Ia/5); *kol+suz* (10Ia/6); *sunbul+suz* (10Ia/5); *su+suz* (48II/8); *yol+suz* (10Ia/7); *güc+süz* (38II/15); *māye+siz* (89Ia/5); *meḥbūbe+siz* (36Ia/17); *şerfe+siz* (43Ia/7, 36II/26); *süfre+siz* (89Ia/11); *şem‘+siz* (14II/12); *tiryāk+siz* (42II/10); *zemzeme+siz* (47Ia/19)), düz ünlülü tabanlara yuvarlak ünlü ile geldiği örnekleri de görülmektedir: *cānān+suz* (73Ia/22); *demāg+suz* (21Ia/5); *kanad+suz* (81Ia/18; 10Ia/6); *kardeş+suz* (77Ia/11); *pervā+suz* (112Ia/30); *şām+suz* (109Ia/16); *yollaş+suz* (77Ia/9).

+ki

+ki eki isimlerden zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler yapar. Başlıca fonksiyonu, içinde bulunma, bağlılık ve âitlik ifade etmektir.¹⁸⁸ İncelediğimiz metinlerde, +ki ekinin doğrudan doğruya isim kök ve gövdelerine getirilen bir örneğine

¹⁸² ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 157.

¹⁸³ A.g.e., s. 157.

¹⁸⁴ A.g.e., s. 157.

¹⁸⁵ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 64.

¹⁸⁶ A.g.e., s. 64.

¹⁸⁷ TİMURTAŞ, F. Kadri, a.g.e., s. 79.

¹⁸⁸ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 161.

rastlanmamaktadır. Ancak ekin isim kök ve gövdelerinin +*dA* bulunma ve +*im*, +*nun*, +*nuş* ilgi hâli ekleri almış çekimli şekilleri ile birleştiği görülmektedir. Eski Türkçede +*ki* ve +*kı* olmak üzere kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak iki şekli bulunan ek, şekil bakımından Batı Türkçesinin başından beri Farsçadan Türkçeye geçen yabancı *ki* edatının etkisinde kalarak çok şekilliğini kaybedip tek şekilli bir ek durumuna düştüğü düşünülmektedir.¹⁸⁹ İncelediğimiz metinlerde ise, ekin yalnız ince-düz (+*ki*) şekli bulunmaktadır: Bulunma: *deryadaki* (31Ia/11); *meşşerdeki* (97Ia/8); *dağdakini* (57Ia/6); *düzdekini* (57Ia/5); *göynündeki* (89Ia/6); *başundaki* (107Ia/84); *sağundaki* (64Ia/29); İlgi: *menimki* (56Ia/29, 81Ia/13, 81Ia/15); *onunki* (81Ia/13); *onunki* (81Ia/14, 81Ia/15).

+ça/+çe/+ce

Aslında eşitlik, benzerlik ve karşılaştırma görevinde bir isim çekimi eki olan +*ça*, +*çe*, +*ca*, +*ce* eki, kalıplaşma yoluyla sınıf değiştirerek zamanla bir yapım ekine dönüşmüştür.¹⁹⁰ Ekin Eski Türkçede yalnız *ç*'li şekli kullanılırken Batı Türkçesinde *c*'li şekilleri de ortaya çıkmıştır.¹⁹¹ İncelediğimiz metinlerde de, aslında bir çekim eki olan bu ekin kalıplaşarak bir yapım eki şeklinde kullanıldığı görülmektedir: *nêçe* 'kaç' (83Ia/9) ~ *nêççe* 'kaç' (111Ia/11, 111II/11, 12Ia/15, 13Ia/23, 11II/18, 26Ia/9, 34II/18, 36II/26, 113Ib/7, 52II/25, 97Ia/4, 52II/28, 32II/15; 75Ia/18 vb.) ~ *nice* 'nasıl' (111II/16, 19Ia/7, 24Ia/16, 28Ia/19, 2II/12, 35II/3, 52II/40, 63II/5, 99Ia/19; 12II/1, 93Ia/2 vb.); *birce birce* (48II/11); *igirmice* (65II/7); *ağça* 'akçe' (45II/34).

+çez

+*çak*/*çek* ekinin bir pekiştirme eki olan +*Az* ekiyle genişletilmesinden oluşmuş bulunan +*çagaz* ekindeki¹⁹² ses değişmesiyle (+*çagaz* > +*çez*) ortaya çıkmıştır. Metnimizde tek bir örnekte tespit edilen bu ek, zaman bildiren zarf türetmiştir: *āhır nefesençez* 'son nefesine kadar' (70Ia/4).

¹⁸⁹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 163.

¹⁹⁰ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 36.

¹⁹¹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 167.

¹⁹² ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 166; KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 41.

+daş/+laş

İsimden ‘ortaklık, beraberlik’ bildiren isim ve sıfatlar türeten bir ektir.¹⁹³ Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkesinde bu ekin ünlü ve ünsüz uyumları çerçevesinde *+daş/+deş*, *+taş/+teş* olmak üzere dört şekli kullanılırken¹⁹⁴ incelediğimiz metinlerde sadece *+daş* şekli bulunmaktadır: *kar+daş* (15II/15, 41Ia/1, 53II/24, 77Ia/15, 43Ia/51; 17Ia/1; 37II/19; *+suz* 77Ia/11); *sır+daş* (18Ia/13, 37II/3; 50Ia/3; 18Ia/13; 28Ia/9).

+daş eki metnimizde *yoldaş* sözcüğünde -ld- > -ll- şeklinde tam ünsüz benzeşmesine uğrayarak *+laş* şeklinde karşımıza çıkmaktadır: *yoldaş* > *yollaş* (18Ia/15, 35II/17, 37II/1; 28Ia/11; 35II/1, 37II/15, 37II/8, 47Ia/9, 50Ia/1; 39II/1, 40II/42; 89Ia/18; 80Ia/6; *+lu* 77Ia/9; *+suz* 77Ia/9).

+ac

Eklendiği kelimeye büyütme ve küçültme işlevi katan vurgulu bir ektir. İsim ve sıfat niteliğinde olan bu ekin örnekleri de oldukça sınırlıdır.¹⁹⁵ Eski Türkçede hep ç’li olan bu ekin¹⁹⁶ incelediğimiz metinlerde yalnız bir örnekte ötümlü şekliyle görülmektedir: *kulac* (46II/21).

+an

İşlek olmayan bir ektir. İncelediğimiz metinlerde yalnız *oğlan* kelimesinde görülen bu ek canlılığını kaybederek bulunduğu kelimenin köküne karışmış durumdadır: *oğlan* (26II/12, 26II/16, 26II/2, 26II/20, 26II/4, 26II/8, 38Ia/18, 74Ia/12, 79Ia/34, 88Ia/23).

+ge

İşlek olmayan bu ek, incelediğimiz metinlerde yalnız *özge* kelimesinde bulunmaktadır. Bu kelimedede ise, ekin kökün dışındakini ifade fonksiyonu olduğu görülmektedir¹⁹⁷: *özge* (33Ia/15, 74Ia/11, 74Ia/12, 89Ia/23; 76Ia/7; 12II/8).

¹⁹³ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 46.

¹⁹⁴ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 168.

¹⁹⁵ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 34.

¹⁹⁶ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 175.

¹⁹⁷ A.g.e., s. 175.

+ey

İşlek olmayan eklerden biridir. İncelediğimiz metinlerde yalnız yön gösteren *kuzey* kelimesinde görülmektedir: *kuzey* ‘güneş görmeyen taraf, kuzey taraf’ (16II/16).

+ıl/+ul

Benzerlik gösteren, isimlerden isim ve sıfat türeten bir ektir.¹⁹⁸ Metnimizde iki renk adında karşımıza çıkmaktadır. *kızıl* (3II/1, 5Ia/7, 10II/15, 20II/6, 25II/7, 23II/19, 11II/9, 18II/9, 1II/6, 3II/10, 44II/11; 27II/15); *yaşul* (87Ia/11, 87Ia/15, 46II/13, 62II/1, 35II/9, 100Ia/31, 35II/9).

+sul

Sıfat yapan bir ektir. İsimden benzerlik fiili türeten *+sI/+sU-* ekiyle fiilden isim türeten *-I* ekinin kaynaşmasından oluşan bu birleşik ek,¹⁹⁹ incelediğimiz metinlerde yalnız *yoşsul* kelimesinde görülen eklerden biridir: *yoşsul* (47II/9, 55Ia/1, 55Ia/15, 99Ia/13); *yoşsullüg* (83Ia/27).

+aḡ

İşlek olmayan bir ektir. Eski Türkçedeki *+GAK* küçültme ve kuvvetlendirme ekiyle ilişkisi olan bu ek genellikle tek heceli kelimelere gelerek benzetme ve küçültme işleviyle az sayıda adlar türetmiştir.²⁰⁰ İncelediğimiz metinlerde, ekin yalnız ‘yanak’ anlamına gelen *yanḡaḡ* (< *yaḡak* < *yan+gaḡ* ED948b) kelimesinde bulunduğu görülmektedir: *yanḡaḡ* (46II/13; 111Ia/15; 36Ia/12; 82Ia/15).

+düz

İşlek olmayan bir ektir. Eski Türkçede de işlek olmayan bu ek, herhâlde Eski Türkçeden daha eski döneme ait bir ek türü olmalıdır.²⁰¹ İncelediğimiz metinlerde ise, bu ek *gündüz* kelimesinde görülmektedir: *gündüz* (19Ia/18, 24II/18, 35II/20, 74Ia/3; 7II/14; 61Ia/19 vb.).

¹⁹⁸ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 49.

¹⁹⁹ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 63.

²⁰⁰ A.g.e., s. 35.

²⁰¹ A.g.e., s. 47.

+eş

İşlek olmayan bir ektir. İncelediğimiz metinlerde yalnız *güneş* kelimesinde kalıplaşmış olarak karşımıza çıkmaktadır: *güneş* ‘güneş, gün ışığı’ (13Ia/23) < *küneş* ED34a.

+eri

İşlek olmayan, incelediğimiz metinlerde ise, ancak bir kelimedede görülen bir ektir. Eski Türkçede *+garu/+gerü*,²⁰² Eski Anadolu Türkçesinde ise *+aru/+erü* şeklinde olan bu ek,²⁰³ canlılığını kaybederek bulunduğu kelimedede köke karışmış durumdadır. İstikamet bildirir: *ileri* (5II/7).

+re

Çoktan yapım eki durumuna girmiş bulunan bir yön ekidir.²⁰⁴ Fazla işlek değildir. Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkçesinde +rA şeklinde kullanılan ekin incelediğimiz metinlerde yalnız ince şekliyle (+re) *içre* ve *soğre* kelimelerinde bulunduğu görülmektedir: *içre* (114Ib/102, 114Ib/108, 63Ia/17); *soğre* (10Ia/15).

+di

İşlek olmayan eklerden biridir. Kalıplaşmış tek örnekte zaman zarfı yapmıştır²⁰⁵: *indi* (106Ia/20, 107Ia/24, 107Ia/55, 107Ia/64, 107Ia/97, 34Ia/12, 39II/10, 39II/2, 40II/8, 41Ia/1, 41II/26, 89Ia/19, 90Ia/42, 102Ia/48, 49Ia/1, 49Ia/20).

+miş/+muş

İşlek olmayan eklerden biridir. İncelediğimiz metinlerde ekin Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi²⁰⁶ yalnız *altı* ve *yedi* sayıları üzerinde kalıplaşmış şekli görülmektedir. Çok eskiden ‘on’ anlamını taşıyordu.²⁰⁷ Eski Anadolu Türkçesinde yalnız düz şekli bulunan ekin, elimizde bulunan şiirlerde yuvarlak şekli de görülmektedir: *aldmuş* (65II/14); *yedmiş* (65II/15).

²⁰² TEKİN, Talat, *Orhun Türkçesi Grameri*, Sanat Kitabevi, Ankara 2000, s. 83.

²⁰³ GÜLSEVİN, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK yayınları, Ankara 2007, s. 115.

²⁰⁴ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 242.

²⁰⁵ GÜLSEVİN, Gürer, a.g.e., s. 116.

²⁰⁶ A.g.e., s. 118.

²⁰⁷ A.g.e., s. 118.

+dun

İşlek olmayan bir ektir. Metnimizde, *ayaydun* ‘ay ışığı’ (10Ia/1, 10Ia/9) birleşigi içindeki *aydun* ‘aydın’ sözcüğünde geçer: *ay+dun* << *ay+dın*. Sözcüğün en eski şekli DLT’de *aydın* olarak tespit edilmiştir (I 117). Ayrıca bkz. ED 268b.

+k

İşlek olmayan eklerden biri de +k ekidir. Benzerlik ifade eder.²⁰⁸ İncelediğimiz metinlerde yalnız *topuğ* kelimesinde görülmektedir: *topuğ* (82Ia/39) < tobık < to:b ED437b. Ekin önüne gelen yardımcı ünlü ise, ünlü uyumuna girmektedir.

+ter

Farsça kökenli çokluk, fazlalık ifade eden karşılaştırma ekidir. Metnimizde Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkçesinde işlek bir ek olarak sıfatlardan karşılaştırma sıfatları türeten *+rak/+rek* eki²⁰⁹ yerine Türkçe kökenli sözcüklerde de kullanılmıştır: *artuğter* ‘daha fazla’ (82Ia/47); *böyüğter* ‘daha büyük’ (65Ia/10); *tézter* ‘daha çabuk, daha erken’ (35II/1, 35II/12, 50Ia/15); *yehinter* ‘daha yakın’ (56Ia/11); *yéyter* ‘daha iyi’ (5II/8). Metnimizde Farsça kökenli sözcüklerde de sıkça karşımıza çıkmaktadır: *beter* ‘daha kötü’ (< *bed+ter* 107Ia/42, 64Ia/14, 107Ia/42); *ciger-ğünter* ‘çok acıklı’ (56Ia/10); *dīvāneter* ‘daha divane’ (64Ia/13); *hoşter* (108Ia/4); *girānter* ‘daha pahalı, daha ağır’ (73Ia/14); *kemter* ‘daha az’ (102Ia/41); *movzūnter* (56Ia/9); *nāzikter* (*+dir* 3II/2, 78Ia/14).

Bugün Kaşkay Türkçesinde Türkçe kökenli *+rak/+reg* eki de kullanılmaktadır: *yégreg* ‘daha iyi’, *temisreg* ‘daha temiz’, *aşağıraq* ‘daha aşağı’, *yuharıraq* ‘daha yukarı’ vb. örneklerde olduğu gibi.²¹⁰

²⁰⁸ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 177.

²⁰⁹ A.g.e., s. 61.

²¹⁰ MERDÂNİ RAHİMİ, Esedullah, *Zeban-e Torki-ye Kaşkâi ve Şive-ye Negareş-e An*, Rahgoşa yayınları, Kum 2002, s. 195.

5. 1. 1. 2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

İsimden fiil yapım ekleri, isim kök ve gövdelerinden fiil yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler isim köklerine, isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler²¹¹:

+a-/+e-/+u-/+ı-

Türkçenin en eski İFY eklerindedir. İsimlerden ‘olma’ veya ‘yapma’ bildiren fiiller yaparlar²¹². Metinlerimizde şu örneklerde karşımıza çıkmaktadır: *beñze-* ‘benzemek’ (26II/6, 49II/1, 49II/12, 49II/16, 49II/2, 49II/20, 49II/4, 49II/8, 59II/11, 63II/10, 63II/8, 82Ia/18, 82Ia/25) < *beñiz+e-* ED 352b; *beze-* ‘bezemek, süslemek’ (58Ia/2; 14Ia/8) < *beðze-* < *beðiz+e-* ED310a; *dile-* ‘dilemek, arzu etmek’ (44II/1; 41Ia/17) < *tile-* < *til+e-* ED 492a; *kına-* ‘kınamak’ (105Ia/1) < *kı:na* < *kı:ñ+a-* ED634a; *oyna-* ‘oynamak’ (38II/13, 45II/29; 6Ia/20; 17II/14; 100Ia/30; 104Ia/12) < *oyun+a-* OTWF II 422; *oğra-* ‘uğramak’ (48Ia/5; 25II/1, 25II/12, 25II/8, 1II/1; 66Ia/7 vb.) < *ug(u)r+a-* OTWF II 426; Ayrıca bkz. ED 89a *ugur*, *utan-* ‘utanmak’ (56II/13; 89Ia/24) < *uvut+a-n-*, ED7b *uvtan-*, ED6b *uvut*; *ağur-* ‘ağrımak’ (64II/16) < *ha:g(ı)r+ı-* veya *ha:g(ı)r+u-* ED91a *ağrı:-/ağru:-*, Tekin (1995:172), ED 88b *ağır* ‘ağır’; *boşan-* ‘boşanmak’ (-ur 80Ia/5) < *boşan-* < **bo:ş+u-n*, **bo:ş* ‘hür, boş’. ED377b *boşu:-/boşo:-*, vb.

1+Ar- < +Ar-: Daha çok renk isimlerine gelerek ‘olma’ bildiren geçişsiz fiiller kuran bu ek, diğer bazı isimlere de gelerek ‘olma’ bildiren fiiller türetir: *ağar-* ‘ağarmak’ (a.-ub 107Ia/92) < ak+ar- OTWF II 499; *göyerd-* ‘yeşertmek, yeşermesini sağlamak’ (3Ia/13; 12II/7, 24Ia/3) < göy+er-d- < *kök+er-t-* < *kö:ker-* ED713a. *+ar-* eki, *saral-* ‘sararmak’ örneğinde -r-r- > -r-l- ünsüz benzeşmezliğine uğrayarak *saral-* şekline dönüşmüştür: *saral-* (47II/18; 87Ia/16) < sarar- < sargar- < sarıg+ar-, ED849a.

²¹¹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s.179.

²¹² A.g.e., s. 181.

2+Ar- < +gAr: Eski Türkçedeki +gAr- isimden fiil yapma ekinin de ek başı /g/ünsüzü Batı Türkçesinde eriyip kaybolduğu için asıl +Ar- eki ile karışarak eş sesli ek hâlinde karşımıza çıkar.²¹³ ‘Yapma’ bildiren fiiller türetir: *suvar-* ‘sulamak, suvarmak’ (47II/1) < *suvgar-* < *su:v+gar-* ED786b; *başar-* ‘başarmak’ (41II/8) < *başgar-* < *baş+gar-* ED380a; *gönder-* (11a/17; 66Ia/12, 66Ia/13, 66Ia/16, 66Ia/2, 66Ia/20, 66Ia/4, 66Ia/8; 108Ia/27, 62Ia/3; 57Ia/8) < *köndger-* < *könt- < *kön-* ED730a; Ayrıca bkz. <**köndger-* OTWF II 744; *kırtar-* ‘kurtarmak’ (36II/13) < *kurtgar-* ED649b.

+da-/+te-

İşlek olmayan bir ektir. Türkçede daha çok ses taklidi kelimelerden fiil yapmakta kullanılmaktadır.²¹⁴ İncelediğimiz metinlerde, yalnız *allan-* ve *iste-* kelimelerinde kalıplaşmış olarak görülür: *iste-* (63II/16; 83Ia/13; 25II/15, 30Ia/1; 64Ia/37; 24Ia/6; 107Ia/79, 9II/20, 67Ia/19; 107Ia/40; 47Ia/13; 55II/7; 112Ia/26, 2II/17; 86Ia/7, 86Ia/9; 41II/10; 41Ia/18; 94Ia/14 vb.) ~ *isse-* (54II/1) < **iz+de-* OTWF I 455-456; *isse-* kelimesinde, +te- eki, yalnız bir örnekte ts > ss tam ünsüz benzeşmesine uğrayarak +se- şekline dönüşmüştür. *allan-* kelimesinde de, +da- eki tam ünsüz benzeşmesine uğrayarak /l/ sesine dönüşmüştür: *al+da-n-* > *allan-* (109Ia/18).

+kur-

İşlek olmayan bir ektir. İncelediğimiz metinlerde, yalnız ses taklidi bir kelime olan *çağur-* örneğinde kullanıldığı görülmektedir. Ekin ünlüsü, ünlü uyumuna uymamaktadır: *çağur-* (21Ia/15; 28II/1) < **ça* ‘yansıma’+*kır*²¹⁵; *DLT*’de sözcüğün *çakırış-* ‘to call out to one another’ biçimi tespit edilmiştir (II 209); Ayrıca bkz. ED410a *çakır-*, ED411a *çakırış-*.

+l-

İşleklik sahası pek geniş olmayan bu ek, genellikle sıfatlardan ‘olma’ bildiren fiiller yapar.²¹⁶ Metnimizde tespit edilen birkaç örnekte karşımıza çıkmaktadır: *inçel-*

²¹³ A.g.e., s. 182.

²¹⁴ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 182.

²¹⁵ Bkz: GÜLENSOY, Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara 2007, s. 211.

²¹⁶ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 181.

‘incelmek’ (40II/8; 76Ia/27) < *yinçge-l-* ED 946a *yinçge*, *ücel-* ‘yücelmek, yükselmek, büyümek’ (29Ia/3); *ucald-* ‘yükseltmek, yüce bir duruma getirmek’ (55Ia/7) < **u:ça+l-* Bkz. ED20b *uça: (?uca:)* ‘the back’.

+la-/le-

İncelediğimiz metinlerde, en işlek isimden fiil yapma eklerinden biridir. ‘Yapma’ veya ‘olma’ bildiren fiiller yapar: *ağla-* ‘ağlamak’ (7II/3; 101Ia/20, 43II/4, 7Ia/12; 101Ia/12, 101Ia/2, 101Ia/20, 101Ia/24, 101Ia/28, 101Ia/3, 101Ia/4, 101Ia/8, 101Ia/16, 53II/31) ~ *ağla-* (37II/7) < *ığla-* < **ığ+l-* ED85b; *añla-* ‘anlamak’ (57Ia/11, 57Ia/8; 109Ia/35; 3Ia/3, 56Ia/12, 76Ia/5; 107Ia/79; 22Ia/22; 41Ia/10; 41Ia/12; 48Ia/7; 15Ia/6, 46Ia/24) < *añ+l-* ED186a; *arala-* ‘aralamak, ayırmak’ (30Ia/18) < *ara+l-* ED231a; *bağla-* ‘bağlamak’ (114Ib/110, 114Ib/159; 53II/30; 3Ia/14; 92Ia/15) ~ *bağla-* (64II/12; 88Ia/17; 51Ia/12; 52II/8; 33II/23; 108Ia/7) < *ba:ğ+l-* ED314b; *bağuşla-* ‘bağışlamak, affetmek’ (53Ia/20, 101Ia/26) ~ *bağuşla-* (39Ia/19) < *bağış+l-* ED321b; *başla-* ‘başlamak’ (70Ia/9) < *baş+l-* ED381b; *çatla-* ‘çatlamak’ (109Ia/8) < *çat+l-* ED403a; *dalğa-* ‘dağlamak’ (114Ib/109) < *tağla-* < *da:ğ+l-* ED469b; *kucağla-* ‘kucaklamak’ (114Ib/86) < *ku:çak+l-* ED591b; *odla-* ‘yakmak, tutuşturmak’ (9II/1, 9II/2) < **o:t+l-* < ED34b o:t; Karş. ota:- ED42b; *ovlad-* ‘avlamak’ (47II/6) < *a:v+l-* ED10b; *sahla-* ‘saklamak; korumak’ (52Ia/2; 82Ia/38) ~ *sahlad-* (43Ia/44, 43Ia/47; 36II/2; 9II/16; 37II/3; 53II/29, 7Ia/15; 50Ia/19) < *sak+l-* ED810a; *yarala-* ‘yaralamak’ (114Ib/148) < *yara+l-*; *yolla-* ‘yollamak, göndermek’ (38II/18) < *yol+l-*; *dişle-* ‘dişlemek, ısırarak’ (72Ia/17; 70Ia/11) < *tışle-* < **tı:ş+l-* ED564b; *ile-* ‘koklamak’ (72Ia/18; 26Ia/20) < *yı:d+l-* ED890b; *gizle-* ‘gizlemek’ (18II/1; 11II/7) < *kiz+l-* ED760b; *gözle-* ‘gözlemek’ (79Ia/32) < *köz+l-* ED760b; *hegerle-* ‘at üzerine eyeri koyup bağlamak, eyer vurmak, eyerlemek’ (100Ia/13) < *eğer+l-* ED71a; *éyle-* ‘etmek, yapmak, eylemek’ (35II/12, 35II/16, 35II/2, vb) ~ *éyla-* (103Ia/14, 20Ia/1, 20Ia/3, vb) < *eç+l-* ED57a; *işle-* ‘işlemek, çalışmak’ (70Ia/10) < *i:ş+l-* ED262b; *kemçile-* ‘kamçılmak’ (40II/24) < *kamçı+l-* ED626b; *söyle-* ‘söylemek’ (12Ia/1, 12Ia/13, 14Ia/11, vb) ~ *söyla-* (32Ia/8) < ? *söz+l-* ED863a; *sürmele-* ‘göze sürme çekmek’ (114Ib/18) < *sürme+l-*, Bkz. *-ma/-me*, *terle-* ‘terlemek’ (30II/8) < *te:r+l-* ED548a, vb.

Metnimizde Farsça kökenli birkaç kelimedede de karşımıza çıkmaktadır: *hurdala-* ‘doğru olup olmadığını araştırmak’ (22Ia/3); *tāzele-* ‘tazelemek’ (94Ia/22) < *tāze+le-*; *keççile-* ‘makaslamak’ (40II/36) < *keççi+le-*, vb.

+lan-/len-

+la-/le- ekiyle kurulmuş geçişli ve geçişsiz fiillerin bazıları -n- dönüşlülük ekiyle genişletilerek +lan-/len- biçiminde kaynaşmış ve bir birleşik ek oluşturmuştur²¹⁷: *atlan-* ‘ata binmek’ (114Ib/159, 114Ib/166; 108Ia/19); *şefālan-* (69Ia/9); *yaşlan-* (36Ia/20); *dişlen-* (36Ia/12); *evlen-* (107Ia/90); *seslen-* (32Ia/17), vb.

+laş-/leş-

İncelediğimiz metinlerde, +la-/le- ekiyle kurulmuş bazı fiiller, -ş- işteşlik ekiyle kaynaşarak +laş-, +leş- ekini oluşturmuştur: *bayramlaş-* (68Ia/8); *sovdālaş-* (10Ia/14).

5. 1. 1. 3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

Fiilden isim yapım ekleri, fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, isimden yapılmış fiil gövdelerine ve fiilden yapılmış fiil gövdelerine eklenirler:

-a/-e

-(y)A zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla ortaya çıktığı anlaşılan bu ek,²¹⁸ işlek olmayan bir ektir. Metinlerimizde tespit edilen şu örnekte kalıplaşmış olarak görülmektedir: *devire* ‘devrik, devrilmiş olan, ters’ (38Ia/1) ~ *devre* (22Ia/15) < *devir-e* < *tevir-e* ED443b *tevir-*; *gēne* ‘gene, yine’ (114Ib/111, 114Ib/112, 114Ib/113, 114Ib/114, 114Ib/115, 114Ib/116, 114Ib/117, 114Ib/118, 11II/1, 53Ia/15, 8Ia/1, 8Ia/3, 104Ia/1) < *yan-a* ED943a. Metnimizde geçen *yara* sözcüğünde de Ergin bu eki aramıştır (2007: 193): *yara* ‘yara’ (11Ia/1, 11Ia/20, 11II/14, 76Ia/27, 77Ia/1, 2II/10, 9Ia/8; 30II/17; 36II/18; 21II/19, 99Ia/11; 64Ia/2; 77Ia/4).

²¹⁷ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 119.

²¹⁸ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 193.

-ak/-ağ

İncelediğimiz metinlerde birkaç örnekte kullanıldığı görülen bu ek, soyut ve somut isimler yapar. Bu ekle kurulmuş sözlerin bir kısmının Eski Türkçede *-gAk*'lı biçimde olması ekin kökence *-gAk* ekiyle ilişkili olduğunu göstermektedir.²¹⁹ Metnimizde şu örneklerde tespit edilmiştir: *kıvrak* 'kıvrak, hareketli' (110Ia/28) < *kıvrır-ak*; *kulağ* 'kulak' (87Ia/31, 38II/14, 110Ia/12; 72Ia/21; 41II/17) < *kulkak* ED621a; *oğrağ* (+a 37II/10) < *oturak* < *otur-ak* < *oltur-gak* krş. ED150a *olur-*; *oyağ* 'uyanık, uyanmış' (14II/4) < **oğ-gak*, bkz. ED47a *oğuş* (*oğöğ*); *yarpağ* 'yaprak' (37II/11) < *yapur-gak*, ED879b; *yatağ* 'yatak' (67Ia/52; 104Ia/6) < *yatgak* ED888a; *dustağ* 'tutsak, esir' (11Ia/6;) ~ *dustağı* (kalıplaşmış 3Kİ ile de yalın hâl için 1II/10, 39Ia/2; 39II/8) < *dutsak* < *tutsak* < **tutzak* < **tutuzak* < **tutuz-gak*, ED 462b *tutuz-*.

-an < -gAn

Eski Türkçe *-gan* FİY ekindeki ek başı /g/ ünsüzünün eriyip kaybolmasından oluşan bu ek, abartma sıfatları yapar.²²⁰ Anlam bakımından bu ekin fonksiyonu, *-an/-en* (< -gAn) sıfat-fiil ekinin fonksiyonunun kuvvetlisidir.²²¹ İncelediğimiz metinlerde, birkaç kelimedede kalıplaşmış olarak görülür: *kazan* 'kazan' (+1 32II/13; 114Ib/153) < *kazgan*, ED682a; *dubba sıçan* (52II/44) 'sıçangillerden, fareden iri ve şişman, kemirgen, memeli hayvan' içinde *sıçan* < *sıçgan* < *sıç-gan* ED796b; *tikan* 'diken' (49Ia/3) < *tiken* < **tik-gen* ED483b; *yalan* 'yalan' (15II/8, 22Ia/16, 11II/15, 43Ia/26, 76Ia/24; 51Ia/24; 69Ia/24; 84Ia/5) < *yalgan* < **yal-gan* ED926b; *yaradan* 'Tanrı' (30II/19, 61II/25) < *yarat-gan* (DLTIII 52), vb.

-nc

İncelediğimiz metinlerde yalnız bir örneğine rastladığımız bu ek, getirildiği fiildeki hareketi yapanı, yapılan hareketi veya o hareketle ilgili bir niteliği, bir özelliği gösteren soyut ad ve sıfat türetme görevi yüklenmiştir²²²: *dinc* 'dinç, gücü ve sağlık durumu yerinde olan kimse, canlı' (43II/29) < *ti:nc* < **ti:n-* ED516a, Tekin (1995:177); ayrıca daha geniş bilgi için bkz. OTWF I 275-185.

²¹⁹ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 70.

²²⁰ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 74.

²²¹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 190.

²²² KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 76.

-cek

İncelediğimiz metinlerde yalnız bir örnekte tespit edilmiştir: *emcek* ‘meme’ (5II/3) < *emig+cek*. Bkz. ED158b *emig*.

-ğu/-ğu

İşlek olmayan bir ektir. İncelediğimiz metinlerde yalnız iki örnekte bulunduğu görülen bu ek soyut isimler meydana getirmiştir. Ekin ünlüsü Eski Türkçe²²³ ve Eski Anadolu Türkçesinde²²⁴ olduğu gibi yuvarlaktır: *ğeyğu* ‘kaygı’ (79Ia/6) ~ *keyğu* (112Ia/21) < *kaç-gu* ED598b; *uğu* ‘uyku’ (41Ia/8, 6Ia/19; 63Ia/23; 36Ia/11; 8Ia/1) < **uğ-gu* ED46b; *ğorğu* ‘korku’ (53II/8, 17II/17) ~ *ğorğu* (109Ia/8; 86Ia/18; 42II/6) < *korgu* < **kork-gu* ED653b; *ğoğu* ‘koku’ (75Ia/6) < **kok-gu*, ED609a *kok-*.

-ğun/-gün

Türkçede eskiden beri kullanılan bu ek, genellikle tek heceli fiil tabanlarına gelerek onlardan anlamı pekiştirilmiş sıfatlar türetir²²⁵. İncelediğimiz metinlerde yalnız yuvarlak biçimi tespit edilen bu ek, bulunduğu örneklerde kalıplaşmış durumdadır: *başğun* ‘baskın, beklenmedik saldırı’ (102Ia/53); *dutğun* ‘tutulmuş şekilde’ (107Ia/48) < *dutgun* < *tut-gun* ED453b; *düşgün* (+1 35II/23) < *tüş-gün* < *tüş-* ED563b.

-ı/-i/-u/-ü

Metinlerimizde birçok örneğine rastlanan bu ek, geçişli ve geçişsiz fiillere gelerek somut ve soyut adlar ve sıfatlar türeten bir ektir. Şekil yapısı bakımından tespit edilen örneklerin bir kısmında aslı olduğu hâlde bir kısmında ise, aslında bir bağlantı ünlüsüne dayandığı söz konusudur. Eski Türkçede -(I)g, -(U)ğ fiilden isim yapma eki Batı Türkçesinde eriyip kaybolunca önünde bulunan -(I), -(U) bağlantı ünlüsü ekin görevini üstlenerek fiilden isim türeten bir ek niteliğini kazanmıştır.²²⁶ İncelediğimiz metinlerde şu örneklerde kalıplaşmış olarak karşımıza çıkmaktadır:

²²³ TEKİN, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, s. 91.

²²⁴ GÜLSEVİN, Gürer, a.g.e., s. 134.

²²⁵ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 81.

²²⁶ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 82.

1-I-U < -(X)G: *aççı* ‘acı’ (87Ia/24, 87Ia/31) < **ha:çığ* ED21b, Tekin (1995:172); *arrı* (47II/15) ~ *aru* (15Ia/2) ‘temiz, arı’ < **a:rı-g* ED213b, Tekin (1995:172); *kurrı* ‘kuru’ (53Ia/16, 107Ia/10) < **ku:rı-g* ED652b, Tekin (1995:179); *dirri* ‘diri, yaşamakta olan, canlı’ (42II/6; 108Ia/11, 25Ia/17, 27Ia/12; 111Ia/19, 27Ia/23) < **ti:r-ig* ED543b, Tekin (1995:183); *kapu* ‘kapı’ (60II/14; 54II/4, 11II/1, 11II/4; 21II/18, 35II/8, 10II/13; 40II/29, 43II/27, 43II/39, 59II/13) < *kap-ig* ED583a; *kuyı* ‘kuyu’ (79Ia/32) < *kuç-ug* ED598b; *öli* ‘ölü’ (40Ia/1, 40Ia/18; 89Ia/9) < *öl-üg* ED142a; *süri* ‘sürü, hayvan sürüsü’ (83Ia/30, 83Ia/38) ~ *sürü* (13Ia/16) < *sür-üg* ED850a; *asılı* (32Ia/7, 87Ia/38) ~ *asılı* (87Ia/36) ‘asılı’ içinde *ası~asu+lı* < *as-ig+lıg*, ED 240b as-, OTWF I 176 *asıgılıg*.

Eski Türkçedeki birden çok heceli kelimelerin sonundaki -(X)G ses grubunun sonundaki art ve ön damak /g/ sesleri şu örneklerde ötümsüzleşmiş biçimleri üzerinden yeniden ötümlüleşmiştir: *ağurık* ‘ağrı’ (42II/3) < *ağru-k* ED90b; *koruğ* (48II/9) ‘özel korumaya tabi tutulan yer’ < *korı-g* ED652b; *kurşak* ‘kuşak, bele sarılan kumaş’ (47Ia/10; 52Ia/17) < *kurşa-g* ED664b; *oñak* ‘oda; konak; çadır’ (114Ib/157, 19II/10, 23II/9, 46II/20; 57II/22, 78Ia/3; 62II/19; 53Ia/5; 54II/6; 78Ia/4) < **o:ta-g* ED46b; *yarağ* ‘at eyerinin yüz kaplaması; atın süs malzemesi; [at hakkında] yaranmış, idmanlı; hazırlık, levazım, techizat; silah’ (44II/11) < *yara-g* ED962a; *yéylak* ‘yaylak, yayla’ (13Ia/15; 53Ia/7) < *yayla-g* ED981b; *sorağ* ‘iz, eser, işaret; arama, yoklama, tedkik etme; sorma, سوال etme’ (111Ia/11, 34II/1, 110Ia/2; 51II/1, 51II/14) < *soru-g* ED848b.

2 -I-U : *ayrı* ‘ayrı; yalnız’ (24Ia/8, 24II/17, 2Ia/26, 79Ia/20, 25Ia/8 vb; 31Ia/5, 31Ia/8) < *ağ(i)r-i* ED63b; *dahı* ‘dahi, daha’ (10Ia/3, 13Ia/29, 37II/2,) < *tak-ı* ED466a; *doğrı* ‘doğru’ (43Ia/3, 3II/14, 75Ia/5, 8Ia/16) < *toğ(u)ru* ED473a; *dolı* (107Ia/108, 21II/12, 59Ia/9, 82Ia/33, 78Ia/18, 95Ia/4, 114Ib/5, 63Ia/1, 12Ia/15, 111Ia/11, 100Ia/2; 27Ia/19; 90Ia/28) < *tol-u* ED491a; *egri* ‘eğri’ (113Ib/21, 92Ia/12, 22II/1, 22II/9, 36II/14, 57II/15) < *eg(i)r-i* ED112b; *karşı* ‘karşı’ (81Ia/7) ~ *kerşi* (58Ia/4, 68Ia/5; 49II/1) < *kar(i)ş-ı* ED663b; *konşu* ‘komşu’ (76Ia/19; 60Ia/14; 76Ia/19) < *kon(u)ş-ı* ED640b; *yar-ı* (32II/18, 37Ia/12), ED954b *yar-*; *yağşı* (20Ia/9, 22Ia/4, 23Ia/1, 23Ia/3, 32II/1 32II/1, 15Ia/18, 114Ib/75, 101Ia/11, 52II/10, 50Ia/2,

71Ia/20, 97Ia/16; 57Ia/18; 69Ia/16) < *yah(ı)ş-ı* < *yakış-ı* ED908a; *yazu* ‘yazı, düz yer, ova, kır’ (52II/34) < *yaz-ı* ED984b.

-k/-g/-ık/-uk~-uğ/-ük ~-üg~-ig

Metinlerimizde geçişli geçişsiz tek ve çok heceli fiillere gelerek sıfat ve adlar yapan çok işlek bir ektir.²²⁷ Yaptığı isimler genellikle fiilin gösterdiği harekete uğramış olan, bazan da o hareketten doğmuş bulunan veya o hareketi yapan çeşitli nesnelere karşılıklar.²²⁸ Tepit edilen örnekler şunlardır: *açuk* ‘açık’ (107Ia/14, 107Ia/15, 51II/19, 85Ia/12) < *aç-uk* ED22b; *ahsak* ‘aksak’ (81Ia/1, 81Ia/5) < *ahsa-k* ED95a; *alçağ* ‘alçak’ (79Ia/26) < *alça-k*, *alça-* < *alç+a-* ED129b; *arruk* ‘arık, zayıf, cılız, sıska’ (83Ia/25) < *ha:r-uk* (*ha:rok*) ED214a, Tekin (1995:172 *ha:r-*); *artuğ* ‘fazla, çok, bir hayli’ (82Ia/47) < *art-uk* ED204; *bölük* ‘bölük, parça’ (64Ia/1, 64Ia/3, 22Ia/17) ~ *bölüg* (63II/1, 64II/4) < *böl-ük* (*bölök*) ED339b; *böyüg* ‘büyük’ (108Ia/15, 38Ia/9, 43Ia/41, 75Ia/15, 43Ia/49, 74Ia/7, 54Ia/1, 110Ia/25; 107Ia/87) ~ *böyg* (65Ia/10) ~ *béyg* (109Ia/1) < *beđü-k* ED302b; *büküg* ‘bükülmüş, eğilmiş olan’ (101Ia/24) < *bük-ük* ED324a *bük-*; *çürük* ‘çürük, çürümüş olan’ (47II/1) < *çü:ri-k*, Tekin (1995: 185); *dayağ* ‘destek; koruyucu, koruyan, himaye eden’ (d.+1 46Ia/5) < *taya-k* ED568a; *dileg* ‘dilek, istek, arzu’ (41Ia/17, 44II/1) < *tile-k* ED498a; *dolaşuk* ‘dolaşık, karışık’ (+dır 19Ia/10) < *tolğaş-uk* ED497b *tolğaş-*; *emzig* ‘süt emen çocuk’ (110Ia/26) < *em(i)z-ük*, ED165a *emüz-*; *göreg* ‘gerek’ (108Ia/13, 112Ia/32, 17II/15, 18Ia/20, 20Ia/6, 27Ia/7, 29Ia/21 vb) < *gerek* < *kerge-k* ED742a; *ırağ* ‘uzak, irak’ (27II/1, 60Ia/14, 111Ia/9, 110Ia/20, 27II/4; 11Ia/18; 59Ia/13; 90Ia/3) < *ıra-k* ED214a; *ırtık* ‘yırtık’ (107Ia/15) < *yirt-uk* ED958b *yirt-*; *ışık* ‘ışık, aydınlık, ziya’ (4Ia/9) < *yaşu-k* ED977a; *kaluk* ‘geri kalan, kalmış olan’ (52II/20) < *kal-uk* ED615b *kal-*; *kuyruk* ‘kuyruk’ (40II/36; 47Ia/11) < **kuç(u)r-uk* ED604a; *sınığ* ‘sınık, kırık’ (47Ia/19, 96Ia/5) < *sın-uk* ED837b; *sovuğ* ‘soğuk’ (11Ia/17, 43II/26) < *sogı-k* ED808a; *sümüg* ‘kemik’ (56Ia/4) < *?süñ-ük* (*?süñök*) ED838b; *toprağ* ‘toprak’ (110Ia/32, 31Ia/17; 37II/9; 58II/7; 59II/9; 4Ia/17; 24II/14) ~ *torpağ* (65Ia/18; 43II/50) ~ *toprağ* (43Ia/19; 5II/2) < *topra-k* ED443a; *tutuğ* ‘çadır, perde, örtü, peçe’ (114Ib/159) < *tut-uk* ED453a; *uşağ* (110Ia/7, 75Ia/16, 83Ia/20, 110Ia/8; 83Ia/9; 110Ia/8; 110Ia/7; 43II/4) ‘çocuk, evlat’ < *uvşa-k* ED16a; *uzak* ‘uzak’ (26II/11, 16Ia/4, 107Ia/4; 114Ib/136,

²²⁷ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 84.

²²⁸ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 188.

21Ia/24) ~ *uzağ* (40II/6; 111Ia/20, 111Ia/8; 21Ia/1) < *uza-k* ED283a; *ük* ‘yük’ (39II/7; 95Ia/10; 35II/24; 3Ia/27; 43II/9, 55Ia/13) < **yü:-k* ED910b; *yoğ* ‘yok’ (100Ia/10, 101Ia/5, 107Ia/51, *vb.*) < **yo:-k* ED895b; *yoruğ* ‘ışık’ (48II/11) < *yaruk* ED962b; *konağ* ‘konuk, misafir’ (20II/8, 75Ia/14, 27II/20, 109Ia/31; 9II/16; 9II/15; 78Ia/20) < *kon-uk* ED637b.

-1

İşlek olmayan bir ektir. Metinlerimizde yalnız bir örneğine rastladığımız bu ek, kökle kaynaşarak ayrılmaz bir biçimde karşımıza çıkmaktadır: *üñül* ‘hafif’ (105Ia/6) < *yéñil*/ED950b.

-(ü)m

İncelediğimiz metinlerde işlek olmayan eklerden biridir. Tek bir örneğine rastladığımız ekin asıl fonksiyonu, fiille ilgili bir hâl, durum, iş ifade etmek olup o işle ilgili, o işten doğan varlık, eşya, alet, yer, *vb.* gibi çeşitli isimler de yapar.²²⁹ İncelediğimiz metinlerde yalnız bir örnekte bulunduğu görülmektedir: *ölüm* (80Ia/1; 53II/1; 24Ia/8, 53II/8) < *öl-üm* ED146a.

-me

İncelediğimiz metinlerde birkaç kelimedede görülen bu ek, eklendiği fiillerde kalıplaşmış olarak birtakım kalıcı adlar ortaya çıkarmıştır (Ayrıca bkz. aşağı, 5.4.1. İsim-fiiller): *dükme* ‘düğme’ (23II/19) < *tüg-me* ED482b; *sürme* ‘kirpik diplerine sürülen siyah boya, sürme’ (114Ib/115, 3II/7) < *sür-me* ED852b.

-mağ

Aslında masdar şekli olan bu ek, incelediğimiz metinlerde yalnız bir örnekte kalıplaşma yoluyla kalıcı isim yapmıştır: *başmağ* ‘ayakkabı’ (66Ia/18, 81Ia/6; 83Ia/10) < *baş-mak* ED382b.

²²⁹ A.g.e., s. 188.

-man

İşlek olmayan bir ektir. İncelediğimiz metinlerde birkaç kelimedede kalıplaşmış olarak görülen bu ek, tek şekilli olup ünlü uyumuna uymamaktadır: *badman* ‘batman’ (109Ia/30) < *bat-man* ED305b; *degirman* ‘değirmen’ (30Ia/10; 56Ia/28) ~ *deyirman* (48II/7) < *tegir-men* < **tegir-* ED486b; *yaman* (107Ia/5, 23Ia/1, 39Ia/20, 92Ia/26, 27II/1, 7Ia/15, 76Ia/17, 89Ia/27, 21Ia/9, 55Ia/10, 97Ia/16; 107Ia/6, 69Ia/16 vb.) < **yav-man* OTWF I 388.

-n/-in/-un/-ün

İncelediğimiz metinlerde birkaç örnekte kalıplaşmış olarak görülen bu ek, fiilin gösterdiği işin ‘sonucu’ veya ‘ürünü olma’ görevini yüklenmiştir²³⁰: *düğün* ‘düğüm’ (16II/1, 16II/20; 55Ia/14) < *tüg-ün* ED484a; *ekin* ‘çiftlik, ekin ekilen yer’ (109Ia/23) < *ek-in* ED109a; *gelin* ‘gelin’ (114Ib/158, 109Ia/12; 52Ia/19; 107Ia/103; 12Ia/9 vb.) < *kel-in* ED719a; *tütün* ‘tütün’ (29Ia/13) < *tütün* < *tüte:-* ED457b; *uzun* (46II/7) < *uzun* < **uza-n* ED288b; *yeğın* ‘yakın’ (40II/16; 41II/24; 56Ia/11) < *yak-ın* ED904a.

-ş/-ış/-uş

Metnimizde tespit edilen birkaç örnekte kalıplaşmış olarak görülen bu ek, fiillerin hareket ismini yapan bir ek niteliğindedir (Ayrıca bkz. aşağı, 5.4.1. İsim-fiiller): *bağuş* ‘bakış’ (44Ia/8; 21II/2; 49II/4; *+ı* 18II/8, 22II/6, 39Ia/16, 53Ia/8, 61II/17) < *bak-ış* ED321a; *sovaş* ‘savaş’ (57Ia/10) ~ *sovuş* (38II/15) < *savaş* < **sava-ş* ED793a; *söyüş* ‘sövme, aşağılayıcı söz söyleme’ (57Ia/10) < *sög-üş* < *sö:k-üş* ED823a *sö:güş*; *yeriş* ‘yürümek’ (44Ia/8; 21II/4; 81Ia/3, 81Ia/4; 47II/8; 58II/10) < *yorı-ş* ED957a; *yağuş* ‘yağmur’ (38II/8) < *yağ-ış* ED908a.

-ntu

İşlek olmayan eklerden biridir. İncelediğimiz metinlerde, yalnız *buluntu* kelimesinde kalıplaşmış olarak görülmektedir: *buluntu* ‘buluntu; soysuz, asaletsiz’ (79Ia/15) < **bulundı*. Eski Türkçedeki bu türlü yapılar için bkz. OTWF I 339.

²³⁰ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 101.

5. 1. 1. 4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Fiilden fiil yapma ekleri, fiil kök ve gövdelerinden fiil yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, fiilden yapılmış fiil gövdelerine ve isimden yapılmış fiil gövdelerine eklenirler.²³¹ Metinlerimizde tespit ettiğimiz başlıca fiillerden fiil yapma ekleri şunlardır:

?-a-/-e-

İşlek olmayan bir fiilden fiil yapma ekidir. İncelediğimiz metinlerde, *bul-a-* ve *dol-a-* fiillerinde görülen bu ekin, Banguoğlu Eski Türkçede fiil köklerine berkitme eki olarak gelen *-ga-/-ge-* ekindeki *-g-*'nin düşmesiyle ortaya çıktığı görüşündedir.²³² Korkmaz ise, verilen örneklere bakarak bu *-ga-/-ge-*'nin fiilden isim türeten *-g-* ekiyle isimden fiil türeten *+a-/+e-* eki kaynaşmasından oluşmuş bir birleşik ek olduğu görüşündedir. Ayrıca Hacıeminoğlu *dol-/dola-*, *bul-/bula-* fiilleri arasındaki anlam farkı dolayısıyla Banguoğlu görüşüne karşı çıkmıştır²³³: *bula-* 'bulamak, vurmak, atmak' (45II/40) < **bulga-* ED 337a; *dola-* 'dolamak, sarmak' (45II/36) < *tolga-* ED497a *tolğa:-*.

-ar-/-er-/-ir-/-ur-

Ettirgenlik çatı ekleridir. **-ar-/-er-**: İncelediğimiz metinlerde yalnız şu örneklerde görülmektedir: *çağard-* 'çıkarmak, yükseltmek' (47Ia/2; 57Ia/5) < *çağar-d-* < *çikar-* < *çık-ar-* < < < *taşkar-* < *taş+ık-ar-* ED410b; *köçerd-* (100Ia/7) < *köç-er-d-* < *köç-ür-t-* ED699a; *dönder-* (46Ia/16; 101Ia/28; 107Ia/52; 77Ia/2) Ayrıca bkz. < *tönder-* < *töñit-er-* ED518b. **-ir-/-ur-**: Metnimizde hem düz hem de yuvarlak biçimleri ile karşımıza çıkmaktadır. Ancak art-düz ünlülü fiil tabanlarında, Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi,²³⁴ hep yuvarlak şekliyle kullanıldığı ek-kök arasındaki düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulmasına neden olmuştur. Metnimizde tanıklanan örnekler şunlardır: *artur-* 'artırmak' (19Ia/12; 12Ia/22) < *art-ur-* OTWF II 710; *ayur-* 'ayırarak' (64Ia/7; 55Ia/16; 114Ib/4; 1Ia/6; 91Ia/4) < *ağ-ır-* ED66a; *batır-* 'batırmak, batmasını sağlamak' (54II/13) < *bat-ur-* ED308a; *étir-* 'yetirmek, ulaştırmak,

²³¹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 200.

²³² KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 124, dipnotta. (BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK yayınları, Ankara 2007, s. 276.)

²³³ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 124.

²³⁴ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 210.

götürmek' (14II/18; 48II/14; 40II/7; 46Ia/22; 43II/12; 107Ia/102; 11Ia/4 vb.) ~ *ét<i>r-* (69Ia/15) < *yét-ür-* ED893a; *itir-* 'yitirmek, kaybetmek' (60II/17; 49II/15; 36II/30) < *yit-ür-* ED893a; *sovur-* 'savurmak, saçmak' (43II/50; 107Ia/79) < **sav-ur-* ED791a; *yumur-* 'bozmak, harap etmek, yıkmak' (43II/11) < *yémir-* ED 937a < ?**yém-ir-*, vb.

-dır/-dir/-dur/-dür-

İşlek olarak kullanılan bir ettirgenlik ekidir. Metinlerimizde birçok örneğine rastlanan ekin, ünlü uyumuna girdiği hâlde ünsüz uyumuna bağlı olmayıp hep d'li biçimiyle kullanılmıştır. Geçişli, geçişsiz fiil tabanlarına gelerek 'oldurma' ve 'yaptırma' bildiren geçişli fiiller türeten bu ek ile ilgili tanıklanan örnekler şöyledir: *dolandır-* 'dolandırmak; dolaştırmak; gezdirmek' (114Ib/8) < *dolan-dır-* < *tolgan-dur-*, ED497a *tolğan-*; *sındır-* 'sındırmak, kırmak' (100Ia/6; 102Ia/18); *sindir-* 'söndürmek' (46Ia/4) < *sön-dür-* ED837a; *bildir-* 'bildirmek' (33II/26) < *bil-tür-* ED334b; *dindir-* 'dinmesini sağlamak, konuşturmak, söyletmek' (58II/14) < *din-dür-* < *tin-tur-* ED514b *tin-*; *éndir-* 'indirmek' (46Ia/2; 57Ia/6; 107Ia/15, 22Ia/12) < *én-dür-* ED180b; *geydir-* 'giydirmek' (103Ia/13, 65Ia/8; 13Ia/22; 2II/5, 3II/15; 46Ia/20; 100Ia/32; 47II/3) < **keç-tür-*, ayrıca bkz. ED705b *keçür-*; *gezdür-* 'gezdirmek' (30Ia/1, 30Ia/9) < *kez-tür-*, ED758a *kezi-*; *gövendir-* 'güvenmesini sağlamak' (13Ia/8) < küben-dür-, bkz. ED 690a *küven-*; *mindir-* 'bindirmek' (46Ia/20; 114Ib/145; 106Ia/24; 107Ia/100, 107Ia/28) < *bin-tür-* ED350a; *tikdir-* 'diktirmek, dikme işini yaptırma' (27II/14) *tik-tür-* ED479b; *yédür-* 'yedirmek, yemesini sağlamak' (46Ia/20) < *yé-tür-* ED892b; *çoşdur-* 'çoşturmak, çoşmasını sağlamak, çoşmasına yol açmak' (3Ia/16) < *çoş-tur-*; *danuşdur-* 'konuşturmak' (65Ia/4) ~ *danuşdır-* (114Ib/8) < *tanı-ş-tur-*; *doldur-* 'doldurmak' (13Ia/13, 18II/18, 1II/9, 23Ia/1, 29II/2, 72Ia/15; 102Ia/24, 23II/3, 27Ia/14; 41II/3) < *toltur-* < *tol-tur-* ED495a; *yandır-* 'yandırmak, yakmak, yanmasına sebep olmak' (5Ia/6) ~ *yandır-* (46Ia/8, 51Ia/2, 58II/1, 58II/4; 14II/16; 43Ia/50, 1Ia/3; 19Ia/1; 108Ia/25; 54II/22) *yan-tur-* ED947b; *güldür-* 'güldürmek, gülmesine sebep olmak' (15II/3) < *kül-tür-* ED717a; *öldür-* 'öldürmek' (107Ia/39, 59Ia/19; 53II/11; 12II/6, 33II/22, 38II/11, 58II/12; 39Ia/19, 46Ia/11; 53II/27; 11Ia/12, 85Ia/14; 85Ia/13; 96Ia/13, 96Ia/14, 96Ia/15) < *öl-*

dür-öl-tür- ED133b; *üzdür-* ‘birini işinden alıkoymak’ (53II/2) < *üz-tür-* ED282b, *yıkışdır-* ‘toplamak, bir araya getirmek’ (83Ia/9) < *yıkış-dır-* < *yığış-tur-* ED909a.

Metnimizde son hecesinde düz ünlü bulunan birkaç fiilde, Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi,²³⁵ ek ünlüsünün yuvarlak şekliyle kullanıldığı görülmektedir: *az-dur-* ‘azdırmak’ (91Ia/2); *burağ-dur-* ‘bıraktırmak’ (13Ia/22) < *bırak-tur-*; *қан-dur-* ‘anlatmak; ikna etmek’ (46Ia/24; 108Ia/26) < *ka:n-tur-* ED636a; *yan-dur-* (bkz. *yandır-*) ‘yakmak’ (46Ia/8, 51Ia/2, 58II/1, 58II/4; 14II/16; 43Ia/50, 1Ia/3; 19Ia/1; 108Ia/25; 54II/22) < *yan-tur-* ED947b. Tespit edilen şu örnekte ise, düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından aykırı bir durumla karşılaşmaktayız: *danuş-dır-* (bkz. *danuşdur-*) ‘konuşturmak’ (114Ib/8). Bkz. yukarı *danuşdur-* ‘konuşturmak’ ~ *danuşdır-* da.

-ğ-

İşlekliliğini kaybetmiş eklerden biridir. Metinlerimizde tanıklanan örneklerde kalıplaşmış durumdadır: *kırğ-* ‘kırkmak’ (47Ia/11) < *kırk-* < *kır-* ED651a; *korğ-* ‘korkmak’ (77Ia/9; 24II/6, 27II/8, 32II/16, 47Ia/4, 85Ia/15; 52Ia/17; 108Ia/41; 108Ia/10, 41II/23, 32Ia/9) < *korı-k-* < **korı-* OTWF II 646.

-i/-ıl/-il/-ul/-ül-

İşlek olarak kullanılan fiilden fiil yapma eklerinden biridir. ‘Olma’ ve ‘yapılma’ bildiren meçhul fiiller türetir: *ğocal-* ‘yaşlanmak’ (43Ia/2); *atıl-* ‘atılmak’ (95Ia/30) < *at-ıl-* ED56a; *dirril-* ‘dirilmek, ölü canlanmak’ (89Ia/9, 95Ia/23; 17Ia/5) < *tir-il-* ED547b; *egil-* ‘eğilmek’ (25II/10; 101Ia/25; 107Ia/46; 22Ia/1) < *eg-il-* ED106b; *gezil-* ‘gezilmek; bulunmak’ (103Ia/23); *kesil-* ‘kesilmek’ (102Ia/54, 102Ia/55, 37Ia/17; 16Ia/9, 18Ia/9, 47Ia/6; 113Ib/15) < *kesil-* < *kes-il-* ED750a; *sepil-* ‘sepilmek, serpilmek’ (6Ia/8); *seril-* ‘sarılmak; kucaklamak; bütün gücüyle ele almak’ (72Ia/14) < *sarul-* < *saru:-l-* ED851a; *dutul-* ‘tutulmak’ (21Ia/9, 45II/30) < *tutul-* < *tut-ul-* ED456b; *ğorul-* ‘kurulmak’ (100Ia/24; 36Ia/16) < *kur-ul-* ED659a; *ğurtul-* ‘kurtulmak, atlatmak’ (41II/27) < *kurt-ul-* < **kurt-* ED650a; *soyul-* ‘soyulmak’ (107Ia/47) < *soyul-* < *soy-ul-* ED859b; *utul-* ‘(oyunda) yenilmek’ (45II/29) < *ut-ul-*, ED38b *ut-* ‘to win’, Ayrıca bkz. < *ut-uz-* ED74b; *vurul-*

²³⁵ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 213.

‘vurulmak’ (65II/16; 76Ia/10; 107Ia/46) < *ur-ul-* ED229b; *bükül-* ‘bükülmek, eğilmek’ (101Ia/23, 102Ia/5; 65II/14, 80Ia/13) < *bük-ül-* ED326b; *öpül-* ‘öpülmek, öpme işine konu olmak’ (36Ia/12) < *öp-ül-* ED10b; *sökül-* ‘sökülmek’ (102Ia/6; 80Ia/14) < *sökül-* < *sök-ül-* ED821a; *tökül-* ‘tökülmek’ (101Ia/21, 102Ia/7; 3II/6; 113Ib/16; 15II/2; 65II/15) < *tök-ül-* ED481a; *üzül-* ‘kopmak, koparılmak, kesilmek’ (102Ia/46; 60II/11; 76Ia/27; 102Ia/1) < *üz-ül-* ED287a, *vb.*

Metnimizde birkaç fiil tabanında düz ünlü bulunmasına rağmen, ekin önünde bulunan bağlantı ünlünün yuvarlak şekliyle kullanıldığı görülmektedir: *açul-* ‘açılmak’ (40II/28, 40II/32; 65II/4; 46II/18; 39Ia/6; 30II/9, 67Ia/35, 91Ia/5; 16Ia/2, 16II/17, 16II/18, 16II/19) < *açıl-* < *aç-ıl-* ED26b; *ayul-* ‘ayılmak, kendine gelmek, uyanmak’ (41Ia/8, 59II/15, 66II/3) < *ay-ıl-* < *ağ-ıl-* ED56a; *dağul-* ‘dağılmak’ (16Ia/14) < *ta:grı-l-*, bkz. Tekin 1995:174, ayrıca bkz. ED469b tığıl-, OTWF 674; *kazul-* ‘kazılmak, kazma işi yapılmak’ (50II/10) < *kaz-ıl-* ED684a; *satul-* ‘satılmak’ (21Ia/10) < *sat-ıl-* ED801b; *tapul-* ‘bulunmak’ (9Ia/5, 15Ia/4) < *tap-ıl-* ED439b; *yazul-* ‘yazılmak’ (7II/1, 7II/12, 7II/16, 7II/2, 7II/4, 7II/8, 95Ia/8, 7II/20; 103Ia/22) < *yaz-ıl-*.

Metnimizde, ikili durum gösteren örnekler şunlardır: *ayrıl-* ‘ayrılmak’ (29Ia/19) ~ *ayrul-* (76Ia/1; 96Ia/17; 91Ia/25; 39II/2; 8II/1; 80Ia/6) < *ayır-ıl-* < *ağ(ı)r-ıl-* ED68b; *ezil-* ‘ezilmek’ (103Ia/21) ~ *ezzil-* (39Ia/6) < *ez-ıl-* ED287a; *yıgıl-* ‘yığılmak, toplanmak’ (55II/5) ~ *yıkıl-* (114Ib/149, 89Ia/14; 95Ia/33; 35II/1, 37II/15, 37II/19, 37II/8, 43II/52; 88Ia/2; 106Ia/12; 55Ia/8) < *yıg-ıl-* ED901b; *bosul-* ‘basılmak’ (102Ia/54, 113Ib/11) ~ *basul-* (102Ia/53; 98Ia/9; 101Ia/14) < *bas-ıl-*; *döyül-* ‘dövülmek’ (107Ia/47) ~ *dögül-* ‘dövülmek’ (107Ia/45) ~ < *dög-ül-* ED477a; *düzül-* ‘düzülmek’ (114Ib/141, 114Ib/157, 95Ia/14; 60II/9) ~ *düzil-* (39Ia/7) < *tüz-ül-* ED575b; *süzül-* ‘süzülmek’ (67Ia/66; 60II/10; 53Ia/12; 65II/2, 76Ia/16, 78Ia/7; 102Ia/3) ~ *süzil-* (39Ia/5, 58Ia/10; 49II/1) < *süz-ül-* ED863a.

-n-/-ın-/-in-/-un-/-ün-

İşlek bir çatı ekidir. Asıl görevi, genellikle geçişli fiillerden “olma” ve bazen de “yapma” bildiren dönüşlü fiiller türetmektir.²³⁶ Fakat geçişsiz fiillerden yapılanları

²³⁶ A.g.e., s. 129.

da vardır.²³⁷ Metnimizde tespit edilen şu örneklerde karşımıza çıkmaktadır: *bezen-* ‘süslenmek’ (114Ib/142, 114Ib/158, 95Ia/23; 65Ia/6; 114Ib/15) < *beḏze-n-* < *beḏiz* ED310a; *bulun-* ‘bulunmak’ (90Ia/43; 75Ia/10; 43II/13; 18Ia/13, 18Ia/14, 18Ia/15) < *bul-un-* ED344a; *dolan-* ‘dolanmak; dolaşmak’ (72Ia/9; 89Ia/1; 91Ia/14; 14II/12; 114Ib/2, 1II/12, 42Ia/12, 42Ia/16, 42Ia/2, 42Ia/4, 42Ia/8, 71Ia/16, 42Ia/20) *tolga-n-* ED497a; *görün-* ‘görünmek’ (114Ib/99, 30II/9, 78Ia/1, 95Ia/24; 2Ia/20; 64Ia/35) ~ *görin-* (44II/11; 58Ia/6) < *kör-ün-* ED746a; *sallan-* ‘sallanmak, salınarak yürümek’ (111Ia/3, 20II/1; 19II/2) < *salla-n-*; *silkin-* ‘silkinmek’ (21II/3, 35II/10; 36II/5) < *silkin-* ED827a, vb.

Metinlerimizde sonu ünlü ile veya /l/ ünsüzü ile biten fiil tabanlarına gelen -n- eki, dönüşlülük işlevi yanında bir edilgenlik işlevi de yüklenmiştir: *bağlan-* ‘bağlanmak’ (-a 24II/6) ~ *baḗlan-* (-ur 22Ia/15) < *bagla-n-* ED315a; *baḗuşlan-* ‘baḗuşlanmak, affolunmak’ (36Ia/4) < *baḗişla-n-* ED322a; *başlan-* ‘başlanmak’ (36Ia/16) < *başla-n-* ED382b; *boşan-* ‘boşanmak, baḗi çözülmek; boşalmak, boş kalmak’ (80Ia/5) < *boşa-n-* < *boşu-n-* ED377b; *boyan-* ‘boyanmak’ (102Ia/37; 91Ia/16; 53II/13; 14II/8) < *boya-n-* < *bod(u)ga-n-*; *budan-* ‘budanmak; ayrılmak, ayrı düşmek; unutulmak’ (91Ia/12) < *buta-n-* < *buta:-* (*butı:-*) ED307a; *çalun-* ‘çalınmak, çalgı çalınmak’ (23II/4) < *çal-in-* ED421a; *dayan-* ‘dayanmak’ < *taya-n-* ED569b; *demlen-* ‘demlenmek’ (32Ia/18) < *demle-n-*; *dişlen-* ‘dişlenmek, dişle ısırılmak’ (36Ia/12) < *tişle-n-* ED565a; *eglen-* ‘eḡlenmek, oturmak’ (20II/12, 20II/2, 20II/8; 92Ia/1) < *egle-n-* << *aylan-*; *elen-* ‘elenmek, eleme işine konu olmak veya eleme işi yapılmak’ (107Ia/84) < *élge-n-* ED143b; *işlan-* ‘işlenmek, işletilmek’ (36Ia/1) ~ *işlen-* (36Ia/8) < *işle-n-* ED263a; *odlan-* ‘yanmak, tutuşmak’ (23II/12) < *o:tla-n-* ED58b; *ovlan-* ‘avlanmak, avlama işine konu olmak’ (65II/12) < *avla-n-* ED11a; *sulan-* ‘sulanmak, semirmek, güzelleşmek, gelişmek’ (69Ia/3) < *suvla-n-* ED789b, vb.

Metnimizde tespit edilen birkaç örnekte, -n- dönüşlülük eki, sonu ünlü ile biten bazı fiillere eklendiğinde, kendisindeki dönüşlülük işlevini sürdürmesine karşılık, kökle iyiden iyiye kaynaşarak onun ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiştir.²³⁸ Artık yalın biçimleri de kullanıstan düşmüş olan bu tür köklerle ilgili tespit edilen örnekler şöyledir: *allan-* ‘aldanmak, yalınmak’ (109Ia/18) < *alda-n-* <

²³⁷ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 202.

²³⁸ KORRKAZ, Zeynep, a.g.e., s. 130.

alta-n ED133a; *begen-* ‘beğenmek’ (38Ia/17, 38Ia/18, 38Ia/19, 74Ia/9); *inan-* ‘inanmak’ (11II/16, 32II/4; 15II/13, 17II/13, 79Ia/21; 13II/12, 58Ia/20, 5II/8; 51Ia/24; 19II/20; 14II/20) < *ina-n-* ED188a, Ayrıca bkz. OTWF II 601; *göven-* ‘güvenmek’ (102Ia/38; 89Ia/3; 16II/11, 34II/5, 34II/6, 34II/7, 42Ia/1, 42Ia/13, 42Ia/14, 42Ia/15) < *küve-n-*, **küve-*:-‘den ED690a; Ayrıca bkz. *küven-* Erdal II 607; *kon-* ‘konmak, bir yere konmak’ (23Ia/14, 27II/18, 67Ia/20; 24II/15, 105Ia/8; 77Ia/5; 83Ia/37; 102Ia/8, 9Ia/1; 16II/5; 59II/3, 62Ia/9; 58II/1; 65II/17) < *ko:-n-*, **ko:-*’dan ED632a; *oyan-* ‘uyanmak’ (19II/1, 91Ia/19; 9II/3; 102Ia/39; 91Ia/11, 91Ia/12; 6Ia/20; 67Ia/59; 25II/1; 14II/2; 12Ia/18; 114Ib/97) < *oğ-un-* (*oğon-*), **oğ-*’dan ED62a; *örgan-* ‘öğrenmek’ (69Ia/11; 57II/1, 57II/16, 57II/2, 57II/20, 57II/24, 57II/4, 57II/8, 57II/12) < **ögre:-n-* ED114b; *san-* ‘sanmak’ (1II/27, 22II/10, 30II/16, 33II/4, 41II/7, 42Ia/4, 49II/14, 67Ia/15, 68Ia/18, 6Ia/14, 91Ia/11, 95Ia/32; 107Ia/24; 114Ib/150) < *sa:-n-* ED833a; *sin-* ‘sınmak, kırılmak’ (2Ia/23) < *si:-n-* ED833b; *terpen-* ‘deprenmek’ (64II/20) < *tepre-n-* ED444b; *tüken-* ‘tükenmek’(101Ia/27; 18Ia/17, 18Ia/18, 18Ia/19; 13II/11, 42II/9) < *tüke-n-* ED484b; *yosan-* ‘usanmak’ (56II/14) < *osa-n-* ED248b, *vb.*

-se-

İşlekliliğini kaybetmiş eklerden biridir. İncelediğimiz metinlerde yalnız bir örnekte kalıplaşmış olarak görülmektedir: *görsed-* ‘göstermek’ (54Ia/5) < *körse-* ED746b; Ayrıca krş. ETü. *körügse-* ED744b.

-ş-/-iş-/-uş-/-üş-

İşlek olarak kullanılan bir işteşlik çatı ekidir. Yaptığı fiiller, bir ortaklaşma veya bir oluş bildirir.²³⁹ Ortaklaşma bildiren fiiller, birden fazla özne tarafından karşılıklı ya da birlikte olmak üzere iki tür fiiller kurarken Oluş bildiren fiiler ise, kendi kendine olma bildiren fiiller türetir. Metnimizde tespit edilen örnekler, ekin yüklendiği işleve göre şöyle sıralanabilir:

Ortaklaşma bildirme işlevi ile: *ağlaş-*‘ağlaşmak’ (107Ia/55) < *ıgla-ş-* ED86a; *çağnaş-* ‘birbirine çarpınak, tokuşmak; birbirine girmek, kavga etmek; karışınak’ (24II/1, 24II/5) < *çağna-ş-* < *çakına-ş-*, *çak-*’tan bkz. ED 405b; krş. AAğz. İrişli,

²³⁹ A.g.e., s. 207.

Bayburt *Sarıkamış-Kars *çahmaşmah* ‘Birbirine girmek, karışmak’ DS, c. 3.; *dögüş-* ‘dövüşmek, vuruşmak’ (52Ia/6) < *dög-üş-* ED477a; *koçuş-* ‘kocuşmak, kucaklaşmak, kucaklamak, sarılmak’ (67Ia/56; 36Ia/11, 6Ia/19) *kuç-uş-* ED593a; *kucağlaş-* ‘birbirini kucaklamak, kucaklaşmak’ (64II/15) < *kucağlaş-*, ED591 *kuçakla:-* ‘kucaklamak’; *sarmaş-* ‘sarmaşmak, birbirine sarılmak, kucaklaşmak’ (31II/16) ~ *sormaş-* (64II/15) < *sarma-ş-*, **sarma-*’dan ED853a; *ulaş-* ‘birlikte ulumak’ (108Ia/29) < *u:l-ş-* < *ulı:-ş-* ED154a, Tekin 1995: 179.

Oluş bildirme işlevi ile: Metnimizde oluş bildiren örneklerde, -ş- ekinin kökle kaynaşarak özel anlamlı birer fiile dönüştüğünü ve bir çatı ekinden daha çok bir türetme eki niteliği kazandığını düşünmekteyiz²⁴⁰: *aluş-* ‘tutuşmak, alev almak, yanmaya başlamak’ (72Ia/25); *danuş-* ‘danışmak, konuşmak, söylemek’ (20II/12, 2II/18, 79Ia/19, 9II/10; 50Ia/18; 23II/2; 16Ia/3, 27Ia/2, 47Ia/17; 49II/8; 98Ia/28; 25Ia/22; 85Ia/12 vb) < *tanu-ş-* ED526b; *dolaşuğ* ‘dolaşık, karışık’ (19Ia/10) içinde *dolaş-* < *tolga-ş-* ED497b; *étiş-* ‘yetişmek, ulaşmak’ (33Ia/21, 89Ia/10; 33Ia/8; 32II/12; 30II/13; 53II/26; 15Ia/10 vb) ~ *yétiş-* (107Ia/51) < *yét-iş-* ED894a; *keriş-* ‘karışmak’ (24II/7; 100Ia/4; 66Ia/10) < *kar-iş-* ED664b; *savuş-* ‘savuşmak’ (25II/9) ~ *sovuş-* (47Ia/5; 48Ia/16); *soruş-* ‘soru sormak’ (51Ia/7, 64Ia/12, 64Ia/8; 107Ia/29; 42II/1, 92Ia/2; 7Ia/9; 111Ia/6 vb) < *so:r-uş-* ED843b; *yaraş-* ‘yakışmak, uymak’ (64II/11; 62II/6) < *yara-ş-* ED972a.

-d-

İşlek olarak kullanılan ettirgen çatı eklerinden biridir. Eski Türkçede -t- şeklinde olan bu ek, metinlerimizde her zaman ötümlüleşmiş olarak -d- şeklinde tanıklanmıştır. Fiillerden ‘oldurma’ ve ‘yaptırma’ bildiren fiiller yapar. Metinlerimizde tespit edilen örneklerde, ünlü ile veya /l, r/ ile biten kök ve gövdelere araya bağlantı ünlüsü almadan getirilmiştir: *böyüd-* ‘büyütmek, yetiştirmek’ (74Ia/12) < *beğü-t-* ED300b; *dirrild-* ‘diriltmek, dirilmesini sağlamak’ (40Ia/1, 40Ia/18) < *dirrilt-*, ED547b *tiril-*; *errid-* ‘eritmek’ (11Ia/5) < *erü-t-* ED207b; *göyerd-* ‘yeşertmek’ (3Ia/13; 12II/7, 24Ia/3) < *göğ-er-d-* < *kö:ker-t-* ED713a; *kerid-* ‘karıtmak, kocatmak, ihtiyarlatmak’ (11Ia/6) < *karı-t-* ED649a; *kurud-* ‘kurutmak’ (43II/20) ~ *kurud-* (23Ia/13) < *kurı:-t-* ED649b; *oğşad-* ‘benzetmek’ (64II/18) < *oğşa-t-* ED97b; *oynad-* ‘oynatmak’

²⁴⁰ Ayrıca bkz. KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 133.

(39Ia/15) < *oyna-t*- ED275a; *ucald-* ‘yükseltmek’ (55Ia/7) < *u:çal-t-*, *vb*. Metnimizde tespit edilen şu örneklerde taban ile ettirgen -d-’li şekli arasında hiçbir anlam farkı yoktur: *bésled-* ‘beslemek, yetiştirmek’ (39II/5; 53II/22); *bezed-* ‘süslemek, bezemek’ (91Ia/36; 7Ia/13; 74Ia/11) < *bedze-t-* ED310a; *boyad-* ‘boyamak’ (89Ia/23) < *bođu-t-* (?*boğot-*) ED301a; *ovlad-* ‘avlamak’ (47II/6) < *a:v+la-* ED10b; *sağlad-* ‘saklamak, gizlemek; korumak, muhafaza etmek’ (43Ia/44, 43Ia/47; 36II/2; 9II/16; 37II/3; 53II/29, 7Ia/15; 50Ia/19) < *sakla-t-* ED810a.

Metnimizde tanıklanan şu örneklerde, -d- ettirgenlik çatı eki -ir-/-ür-/-ur-/-ar- ettirgenlik çatılı fiiller üzerine gelmiştir. Metnimizdeki bu fiillerde bugün de Kaşgay ağızlarında olduğu gibi ettirgenlik anlam ve işlevinde değişiklik yoktur (bkz. OTWF II 710): *aşurd-* ‘aşırarak, atlatmak’ (108Ia/43) < *aşur-t-* ED265a; *çağard-* ‘çıkarmak, yükseltmek’ (47Ia/2; 57Ia/5) < *çağar-d-* < *çıkart-t-* ED410b; *étird-* ‘yetirmek’ (57Ia/14; 57Ia/2, 75Ia/20; 88Ia/6) < *étir-d-* < *yétür-t-*; *geçird-* ‘geçirmek’ (107Ia/2, 73Ia/24; 91Ia/32; 34Ia/11; 34Ia/11) < *keçür-t-* ED698b; *içird-* ‘içirmek’ (27Ia/19) < *içür-t-* ED30a; *köçerd-* ‘göçürmek’ (100Ia/7) < *köç-ür-t-* ED699a.

-d- ettirgenlik eki, eklendiği birkaç fiilde kökle kaynaşmış ve ettirgenlik işlevi bakımından bir körelmeye uğramıştır. Artık yalın biçimleri de kullanıştan düşmüş olan bu tür fiiller ile ilgili tespit edilen örnekle şöyledir: *görsed-* ‘göstermek’ (54Ia/5) < *körse-t-* ED746b; *ört-* (80Ia/8); *unud-* (19Ia/16; 27Ia/22; 38Ia/2, 64Ia/14); ?*éşid-* (43Ia/2, 60II/18, 72Ia/21; 25Ia/24, 67Ia/33; 110Ia/11; 113Ib/15; 20Ia/14, 20Ia/15; 84Ia/1, 32II/22 vb); *örged-* (4Ia/16; 69Ia/23) < *ögret-* < **ögre-*- ED114a; *yarad-* (33Ia/1, 30II/19, 61II/25; 114Ib/59; 86Ia/8) < *yara-t-* ED959b; *yovud-* ‘yaklaşmaya izin vermek, kabul etmek’ (47Ia/4) < *yagu-t-* ED899b, *vb*.

-y- < -đ-

İşlekliliğini yitirmiş olan bir ektir. Eski Türkçede -đ- şeklinde olan bu ek ile kurulmuş fiiller, söz içi ve söz sonu /đ/ seslerinin Oğuz diyalektlerindeki düzenli olarak /y/’ye değişmesiyle -y-’li olarak karşımıza çıkar,²⁴¹ bu fiillerde ek artık eklendiği kökle ayrılmayacak biçimde kaynaşmıştır.²⁴² ‘Pekiştirme’ işlevi yüklenen bu ek,²⁴³ metinlerimizde tespit edilen şu örneklerde karşımıza çıkmaktadır: *doğ-* ‘doymak’

²⁴¹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 215.

²⁴² KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 135.

²⁴³ TEKİN, Talat, a.g.e., s. 95.

(45II/12; 91Ia/18; 67Ia/58; 62Ia/17; 70Ia/4) < *to:-d-* ED451a; *gey-* ‘giymek’ (43II/40; 95Ia/48; 44II/5; 47II/12; 114Ib/19, 64Ia/32; 53Ia/11; 19Ia/20; 46II/27; 42Ia/12) < *ke:-d-* ED700b; *kıy-* ‘kıymak’ (62Ia/18) < *kt-d-* ED595a; *ko-* ‘koymak’ (6Ia/16; 44II/9; 36II/7; 14II/14; 32Ia/18; 36Ia/10; 107Ia/70; 55II/13; 67Ia/5; 1II/14; 51II/16 vb.) < *ko-d-* ED595b; *say-* ‘saymak’ (43II/32; 76Ia/22) < *sa:-* ED781b; *yay-* ‘otlatmak, otlamaya bırakmak’ (32Ia/12) < *ya:d-* ED883b.

-uz-

İşlekliliğini kaybetmiş bir ettirgen çatı ekidir. Metinlerimizde birkaç örneğine rastladığımız bu ek, kökle kaynaşmış ve kalıplaşmış durumdadır: *utuz-* ‘oyunda yenilmek’ (17II/14) < *utuz-* < *ut-uz-* ED74b; *dustağ* ‘tutsak, esir’ (11Ia/6;) ~ *dustağı* (1II/10, 39Ia/2; 39II/8) içinde *tut-uz-* ED 462b (bkz. yukarı -ağ/-ağ); *emzig* ‘süt emen çocuk’ (110Ia/26) içinde *em-üz-* ED165a (bkz. yukarı -ğ/-g/-ığ/-uğ~-uğ/-ük ~-üğ~-ig); *deyzir-* ‘değmesini sağlamak, ulaşmasını sağlamak, erişmesini sağlamak’ (40II/9) < < *tegzür-* < *teg-iz-ür-*, ED488b *tegiz-* ‘to revolve, to rotate, travel about’.

5. 2. Çekim Şekil Bilgisi

Dildeki kelimeler, kelime grupları ve fiiller arasında geçici anlam ilişkileri kurmak üzere, birtakım eklerle çekime girmeleri gerekir. *Çekim ekleri* denilen bu ekler, aslında kök ve gövdelere bazı anlam bağlantıları katarak onları birbiriyle ilişkiye geçirip onlarla kelime grupları ve cümlenin öteki öğeleri arasında geçici anlam örgüsü kurarlar.²⁴⁴ Bu ekler kendi içinde *isim çekim ekleri* ve *fiil çekim ekleri* olmak üzere iki ana gruba ayrılırlar. Metinlerimizde isim çekimi teklik-çokluk, iyelik, aitlik ve hâl eklerinden oluşurken fiil çekimi ise, şekil ve zaman (kip) ve şahıs ekleriyle karşılanmıştır.

5. 2. 1. İsim Çekimi

Cümlede isimler ile isimler veya isimler ile fiiller arasında geçici anlam ilişkileri kurmak üzere, isim ve isim soylu kelimeler, isim çekim ekleri olarak çekime girerler.

²⁴⁴ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 22.

Eklendikleri kök ve gövdelere işleklik kazandıran bu ekler,²⁴⁵ metinlerimizde teklik-çokluk, iyelik, aitlik ve hâl eklerinden oluşmuştur:

5. 2. 1. 1. Çokluk

Tekliğe karşı çokluk, isimlerde ve zamirlerde aynı türden birden çok varlıkları anlatmak için kullanılan özel eklerle sağlanır.²⁴⁶ Türkçede asıl çokluk eki eskiden beri +lar 'dir.²⁴⁷ İncelediğimiz metinlerde de çokluk eki artlık-önlük uyumuna uygun olarak Türkçe kökenli sözcüklerde +lar/+ler şeklindedir: *atlar* (114Ib/144, 53II/22); *atlılar* (104Ia/7); *aylar* (9II/11); *baykular* (2II/12); *bulağlar* (78Ia/10); *dağlar* (15Ia/1, 15Ia/8, 16II/10, 24II/13, 26II/5, 78Ia/9); *dudağlar* (114Ib/116, 78Ia/11); *kanlar* (75Ia/13); *kardeşler* (37II/19); *sırdaşlar* (50Ia/3); *ulduzlar* (95Ia/39); *varlılar* (42Ia/6); *yalanlar* (84Ia/5); *bedenler* (34Ia/1); *begler* (108Ia/5); *böyügler* (102Ia/21, 114Ib/140); *derdler* (36II/1); *ekinler* (109Ia/23); *göller* (8II/11); *gözeller* (114Ib/142, 5Ia/13, 61II/1, 61II/20, 8Ia/12, 8Ia/7, 95Ia/11); *iller* (9II/11); *ötiler* (89Ia/9); *sözler* (32II/3); *yeller* (24II/5), vb.

Ek alıntı sözcüklerde de uyuma uyar, uyuma aykırı sözcüklerde ise sözcüğün son hece ünlüsünün artlık-önlük niteliği belirleyicidir: *bâğlar* (79Ia/11); *çemenler* (64Ia/4, 64II/1); *melekler* (14Ia/4); *âlimler* (42Ia/5); *ârifler* (43Ia/21), vb.

Hâl ekleriyle kullanımı:

İlgi hâlinde: Art ünlülü tabanlarda, ilgi hâlinin eki hep yuvarlka şekliyle karşımıza çıkmaktadır: *zulf+lar+uñ* (15Ia/13, 54II/3); *şâh+lar+uñ* (88Ia/5); *han+lar+uñ* (89Ia/13); *on+lar+uñ* (106Ia/2); *bulbul+lar+uñ* (6II/7); *dağ+lar+uñ* (15II/20); *bâğ+lar+uñ* (61II/9); *gözel+ler+iñ* (51Ia/3); *lâle+ler+iñ* (82Ia/18); *beg+ler+iñ* (109Ia/34); *but+ler+iñ* (114b/51, 114b/52); *çöl+ler+iñ* (8II/11); *el+ler+iñ* (17II/20); *müşgil+ler+iñ* (33II/2); *gün+ler+iñ* (37II/18); *reķib+ler+iñ* (60II/17), vb.

Belirtme hâlinde: *biyâbân+lar+ı* (100Ia/14); *Türk-i butları* (114Ib/50); *cevân+lar+ı* (12Ia/8); *dağ+lar+ı* (16II/17; 89Ia/15); *dost+lar+ı* (104Ia/18; 114Ib/4); *dudağ+lar+ı* (78Ia/11); *hâl+lar+ı* (36Ia/5); *kan+lar+ı* (38Ia/5, 65II/10); *şâh+lar+ı* (69Ia/22); *terlân+lar+ı* (100Ia/15); *veznan+lar+ı* (100Ia/13); *ârif+ler+i* (51Ia/18);

²⁴⁵ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 22.

²⁴⁶ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara 2007, s. 62.

²⁴⁷ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s.220.

çöl+ler+i (76Ia/11); *göz+ler+i* (67Ia/10, 86Ia/12); *gözel+ler+i* (36Ia/7); *gün+ler+i* (37II/16); *kız+ler+i* (86Ia/8); *leb+ler+i* (27Ia/4); *merd+ler+i* (25Ia/6); *reķīb+ler+i* (111Ia/9); *tél+ler+i* (50II/11); *üz+ler+i* (86Ia/4); *yol+ler+i* (108Ia/38) vb.

Yönelme hâlinde: *at+lar+a* (104Ia/7); *dost+lar+a* (37II/15); *dul+lar+a* (56Ia/30); *me^czül+lar+a* (108Ia/22); *tat+lar+a* (104Ia/5); *yol+lar+a* (4II/7); *‘āķil+ler+e* (26Ia/13); *‘ārif+ler+e* (10Ia/3, 48Ia/10); *él+ler+e* (114Ib/139); *göl+ler+e* (4II/5); *ip+ler+e* (45II/35); *söz+ler+e* (11II/16, 32II/4, 88Ia/27); *tip+ler+e* (45II/33) vb. Bulunma hâlinde: *ķapu+lar+da* (60II/14); *uŗaķ+lar+da* (110Ia/7); *yér+ler+de* (47II/10); *bey+ler+de* (43II/14); *gége+ler+de* (8II/6); *gözel+ler+de* (114Ib/40); *gün+ler+de* (45Ia/10); *meclis+ler+de* (110Ia/11); *meme+ler+de* (56Ia/21), vb.

Ayrılma hâlinde: *atlı+lar+dan* (114Ib/143); *ciger-dāġlı+lar+dan* (12Ia/2); *ķul+lar+dan* (44II/14); *‘ārif+ler+den* (104Ia/2); *gözel+ler+den* (18II/10, 34II/1, 7II/20, 93Ia/1); *kimse+ler+den* (87Ia/19, 87Ia/23); *ŗā‘ir+ler+den* (89Ia/25); *üreg+ler+den* (37II/4); *yér+ler+den* (34Ia/8, 34Ia/9, 3II/6), vb.

5. 2. 1. 2. Hâl Ekleri

Bir isim çekim kategorisi olan hâl ismin cümledeki diġer kelimelerle iliŗkisini ifade eder. Türkçede hâl kategorisi hâl ekleri ile saġlanır. Hâl ekleri, çokluk ve iyelik eklerinden sonra gelirler.²⁴⁸ İncelediġimiz metinlerde *yalın, ilgi, belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma, vasıta ve yön gösterme* olmak üzere dokuz hâl çekimi bulunmaktadır. Bunlardan yön gösterme hâli ekleri birkaç kelimedede kalıplaŗmış olarak görölmektedir.

5. 2. 1. 2. 1. Yalın Hâl

Yalın hâl, ismin cümlede anlam iliŗkisi yönünden başka bir kelimeye baġlı olmayan yalın durumudur.²⁴⁹ Bu durumdaki bir isim, başka bir unsura baġlı olmayan çokluk ve iyelik ekleri alabilir.²⁵⁰ Metinlerimizde yalın hâl ile ilgili tapit edilen örneklerin bir kısmı şöyledir:

Normal teklik Őekliyle kullanımı: Tespit edilen Őu örneklerde yalın hâlindeki isim, bir özne görevi yüklenmiŗtir: *Ferengide meŗhūr oldu dāsītān* (13Ia/); *behār olur*

²⁴⁸ EKMANN, János, a.g.e., s. 63.

²⁴⁹ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 267.

²⁵⁰ ERĖİN, Muharrem, a.g.e., s. 267.

gul açulur yaz olur (20Ia/4); *gönül şikve edme egilse iqbāl* (22Ia/1); *felek ne sultāni ovc-ı celāldan* (22Ia/11); *bayğu uçub gèder virāna kalur* (23Ia/12); *hem Erestū hem Eflātūn görerdi* (30Ia/12); *ata oğlan, oğlan ata begenmez* (38Ia/18); *Leylī burda tabdı hüsn-i movzūnı* (39Ia/17); *nefs böyüg düşmendir teklifi heṭā* (43Ia/49); *kemend mende, kemān mende* (67Ia/41); *céyrān mindi ner eşlānuḡ bendine* (95Ia/41); *çegdi kılıc dutdı mestlig şehrini* (107Ia/91); *rekīb menden yaman sözler қayurub* (32II/3); *aclüg güc getirir ‘erşe teng olur* (43II/25), vb.

+IAr çokluk ekiyle kullanımı: *yankaḡlar öpülür dudag dişlenür* (36Ia/12); *yaz oldu bāğçalar doldı réyhāndan* (49Ia/1); *ulduzlar üzerlig tökdi ocağa* (95Ia/39); *herifler gètdiler meclisden bir bir* (10Ia/19); *meclisler қorulur şöhbet başlanur* (36Ia/16), vb.

İyelik ekleri ile kullanımı: *her biri doğruldu bağrum kan oldu* (8Ia/8); *қocalmuş ataḡnan eşid söz olğum* (43Ia/2); *gözün salma gözelleriḡ gözüne* (51Ia/3); *göyni teng olmaya güle danuşa* (50Ia/18); *méyimiz erğevān, sāķi méhribān* (60Ia/11), vb.

Bir kimseye seslenmede, *éy, yā* gibi ünlemleri taşıyan veya taşımayan hitap hâli kullanımı: *gel éy sāķi doldur cām-ı mestānı* (23Ia/1); *gel éy sebā bu besāṭe* (63II/13); *yā Reb! götür bu Qurān’ı aradan* (13II/1); *cānum çıḡsın yā Reb kimler bu ele el véresi* (17Ia/4); *Me’zūn dahı ‘éyş u nūşa yol açmam* (13Ia/29); *yéri Me’zūn eḡvāl alan yoḡuse* (20Ia/17); *kāsıd apar Süleymān’a vér heber* (43II/1); *mü‘ellim! sen bileḡ yéktā ilāhı* (39Ia/13), vb.

Belirtisiz ad tamlamalarında ‘tamlayan’, sıfat tamlamalarında ise, ‘niteleyen’ olarak kullanımı: *gulistānda yaz yèleri esende* (32Ia/1); *Me’zūn sözi pendiyātdır temām yaz* (42Ia/17); *nāzik dil nāzik ses yāduma düşdi* (63Ia/16); *gulistān séyrinde oğradum gāfil* (1II/1); *bulūr burmakları қar geldi geçdi* (22II/16); *şerli ‘elem, kızıl yarak görine* (44II/13); *gullar arasunda şulḡ u şefādır* (10Ia/10); *hoş-ḡān bulbuludum gullar içinde* (41II/22); *gözeller gözleri mestimiş ḡūn-riz* (5Ia/13), vb.

Metnimizde yalın hâlindeki ismin nesne veya zarf görevi yüklendiği de görülmektedir: *biz de öz veḡtinde içereg bāde* (36Ia/13); *meclis gördüm ‘ālem olur bāde-nuş* (87Ia/9); *Şāhnāma oḡudum on ay şām seḡer* (107Ia/17); *gözel danuşmasa dèller fehmi yoḡ* (38Ia/11), vb.

Metnimizde yalın hâlindeki isim, birleşik fiillerde de yer alarak yüklem ismi görevi yapar: *şeyyād oldum yār toruma düşmedi* (16Ia/5); *behār olur gul açulur yaz olur* (20Ia/4); *gelib gerdiş éder leyl u nehārı* (34Ia/16), vb.

5. 2. 1. 2. 2. İlgi Hâli

İlgi hâli, eklendiği isimle bir başka isim arasında ilgi bağı kurma durumudur.²⁵¹ Bu hâlin eki, Eski Türkçede +(n)Iη/+(n)Uη şeklinde ünlü uyumuna uyarken,²⁵² Eski Anadolu Türkçesinde hep dar-yuvarlak ünlülü şekilleriyle²⁵³ karşımıza çıkmaktadır. İncelediğimiz metinlerde ise ilgi hâli eki, ünlü uyumuna bağlanarak ünsüz ile biten kelimelerde +iη, +iη, +uη, +üη; ünlü ile biten kelimelerde ise +niη, +niη, +nuη, +nüη şeklindedir: *ay+iη* (114Ib/41); *‘ārif+iη* (31Ia/5, 54Ia/1); *‘āşik+iη* (14Ia/2, 35II/19, 37Ia/5, 24Ia/1, 24Ia/11, 50II/18); *cennet+iη* (30II/5, 61II/2); *çerh+iη* (30Ia/7, 42Ia/9, 55II/9); *Fārs+iη* (53II/21); *gerden+iη* (27II/11); *gözel+iη* (11Ia/5); *igid+iη* (46Ia/5, 47II/4); *tél+iη* (10II/12); (15II/12, 75Ia/7); *bīsütün+uη* (31II/18); *bulbul+uη* (11Ia/7); *dost+uη* (112Ia/1); *cevānlüg+üη* (34II/14, 37II/17); *firdovs+uη* (61II/9); *gul+uη* (15II/14, 3II/10, 49Ia/4, 65Ia/1, 65Ia/11, 79Ia/12, 9II/8); *hūr+uη* (67Ia/30); *koşun+uη* (64Ia/36); *koyn+uη* (82Ia/25); *Me’zūn+uη* (102Ia/55, 17Ia/5, 21Ia/23, 45Ia/23, 86Ia/19); *Mecnūn+uη* (4Ia/18); *meħbūb+uη* (36Ia/18); *mūr+uη* (15Ia/11); *Nūh+uη* (55II/10); *sunbul+uη* (10II/16, 71Ia/9); *ṭāvūs+uη* (2II/14, 42Ia/7, 61II/11); *‘umr+uη* (37II/6, 88Ia/7); *Urūs+uη* (61II/10); *Yūsuf Hüsrov+uη* (25II/13, 2II/20, 4II/19, 8II/19); *zulf+uη* (11II/10, 12II/9, 17Ia/3, 41Ia/9, 9Ia/23); *bāğçe+niη* (114Ib/129); *beħti+niη* (11Ia/1); *çeşmesi+niη* (79Ia/20); *Türkü+nüη* (102Ia/15) vb.

Metinlerimizde art-düz ünlülü isim tabanlarında, genellikle ek ünlüsünün Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi hep dar-yuvarlak ünlülü biçimiyle kullanıldığı görülmektedir: *aķac+uη* (15II/12, 75Ia/7); *bāğ+uη* (67Ia/31); *bīmār+uη* (75Ia/11); *cehān+uη* (55II/6); *cevān+uη* (45Ia/3); *hāl+uη* (10II/20); *han+uη* (45Ia/1); *yaz+uη* (3II/4); *zulflar+uη* (15Ia/13, 54II/3); *şāhlar+uη* (88Ia/5); *hanlar+uη* (89Ia/13); *onlar+uη* (106Ia/2); *bulbullar+uη* (6II/7); *dağlar+uη* (15II/20); *bāğlar+uη* (61II/9) vb.

Şu örneklerde ise, ekin sonundaki η sesi, n’leşmiştir: *céyrān+un* (6Ia/6); *o+nunki* (81Ia/13).

²⁵¹ A.g.e., s. 23.

²⁵² ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 230.

²⁵³ GÜLSEVİN, Gürer, a.g.e., s. 25.

Zamirlerin ilgi hâli çekimlerinde; teklik ve çokluk 1. kişi zamirinin ilgi hâli *+im* ekiyle yapılmaktadır: T1K: *men+im* (112Ia/24, 12II/12, 12II/16 vb.); *men+imçün* (50Ia/19); *men+imdir* (81Ia/12, 81Ia/16, 81Ia/2, 81Ia/20, 81Ia/4, 81Ia/8); *men+iminen* (13Ia/30, 20II/2); *men+imki* (56Ia/29, 81Ia/13, 81Ia/15); *men+imnen* (35II/6, 40Ia/2). Ç1K: *biz+im* (101Ia/1, 101Ia/2, 104Ia/3 vb.); *biz+iminen* (20II/12, 20II/4, 24Ia/10); *biz+imnen* (20II/8, 34II/20, 40Ia/7, 8Ia/10); T3K: *onuñ* (2II/2, 62II/3, 82Ia/12, 87Ia/8, 52II/42, 52II/39).

5. 2. 1. 2. 3. Belirtme Hâli

Belirtme hâli, cümlede geçişli fiilin etkisi altında kalan ismin içinde bulunduğu durumdur. Bu durumdaki isim, yüklem bildirdiği ve öznenin yaptığı işten etkilendiği için cümlede nesne görevindedir.²⁵⁴ Belirtme hâli eki, Orhon Türkçesinde iyelik eksiz gövdelerde *+(X)g*; iyelik ekli gövdelerde *+(I)n*, çok seyrek olarak da *+nI* olmak üzere üç şekilde kurulmuştur.²⁵⁵ Eski Anadolu Türkçesinde²⁵⁶ ve dolayısıyla incelediğimiz metinlerde de, *+I*, *+n* ve *+nI* olmak üzere üç türlü belirtme hâli eki kullanılmıştır. Bunlardan *+I* belirtme hâli eki, hemen bütün kaynaklarda ya hiçbir yorum yapılmadan gösterilmiş ya da Eski Türkçedeki *-ğ/-g* belirtme durumu ekinin düşmesi ve bağlayıcı ünlünün ekleşmesi olarak değerlendirilmiştir.²⁵⁷ Ancak Canpolat *Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (Accusativus) Ekinin Kökeni Üzerine* adlı yazısında ileri sürdüğü şu nedenlerle, *+I* belirtme hâli ekinin Eski Türkçedeki *+ğ/+g*'den geldiği görüşünü kuşkuyla karşılamamız gerektiğini gösterir: ‘1. Eğer bir *+ğ/+g* düşmesi söz konusu olsaydı, ek *+I* değil, *+U* olurdu. Bunun yalnızca üçüncü tekil kişi iyelik ekine örnekseme nedeniyle *+I* biçimini almış olabileceği akla gelse bile en azından seyrek de olsa metinlerde birtakım yuvarlak biçimlerinin bulunması gerekirdi. 2. Daha *-ğ/-g* sesinin düşmesi söz konusu olmayan Karahanlı Türkçesinde *+I* belirtme durumu ekinin bulunması, böyle bir açıklamanın doğru olmayacağını gösterir. 3. Harezmi, Kıpçak metinlerinde ve karışık dilli denilen metinlerde *+ğ/+g* eki görülmediği gibi, yuvarlak biçiminin de bulunmaması, bu ekin daha önceki dönemlerde bütünüyle kaybolduğunu ve en son örneğinin Karahanlı

²⁵⁴ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 24.

²⁵⁵ TEKİN, Talat, a.g.e., s. 108.

²⁵⁶ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 232.

²⁵⁷ CANPOLAT, Mustafa, “Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (Accusativus) Ekinin Kökeni Üzerine”, *A.Ü. Türkoloji Dergisi*, 1992, Cilt: X, S: 1, s. 9-11.

Türkçesinde bulunduğunu gösterir. Yani daha Uygurca döneminden başlayarak yerini adil belirtme durumu ekine bırakmaya başlayan *+ğ/+g* eki Eski Anadolu Türkçesinde, daha doğrusu Oğuzcada birden çok heceli sözcüklerin sonundaki *-ğ/-g* sesleri diftonglaşarak düşmeye başlamadan önce zaten kullanılmaz olmuştur.²⁵⁸

Metinlerimizde belirtme hâlinin işaretlenmesi aşağıdaki gibidir:

1. Ekli Belirtme h.: +(y)I

İncelediğimiz metinlerde, doğrudan isimler üzerine gelen belirtme hâli eki +(y)I ekidir. Düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabi değildir. Ünsüz ile biten kelimelerde: *ağ+ı* (15II/9); *ārām+ı* (100Ia/10); *aram+ı* (52Ia/24); *āsīmān+ı* (12Ia/11, 22Ia/14); *bāc+ı* (55II/14); *bāğ+ı* (114Ib/30, 12II/7, 15II/11); *bārān+ı* (60II/16); *bīsūtūn+ı* (29Ia/15); *cām+ı* (100Ia/9, 18II/18, 23II/3, 29II/2, 4II/17); *ağşam+ı* (43Ia/7); *çoğ+ı* (98Ia/11); *cünūn+ı* (39Ia/1, 39Ia/18); *güzār+ı* (34Ia/8); *hān+ı* (107Ia/113); *helāl+ı* (1Ia/6); *hāñir-i hendān+ı* (113Ib/22); *herāb+ı* (102Ia/14); *ıkrār+ı* (33Ia/3); *īmān+ı* (43Ia/6); *intihāb+ı* (102Ia/13); *kan+ı* (113Ib/16, 56II/7); *kız+ı* (109Ia/33, 79Ia/9); *konak+ı* (9II/16); *kumaş+ı* (15Ia/18); *Kurān+ı* (13II/1, 38II/9); *Lāristān+ı* (53II/10); *māl+ı* (27Ia/15, 37Ia/6); *Me'zūn+ı* (15Ia/19, 29Ia/27, 108Ia/35, 39Ia/19); *Mcnūn+ı* (12II/6, 85Ia/14); *mestān+ı* (23Ia/1); *ocağ+ı* (46Ia/7); *sūtūn+ı* (82Ia/38); *şeytān+ı* (107Ia/80); *tat+ı* (107Ia/39); *terlan+ı* (31II/4); *uşağ+ı* (83Ia/9); *yağ+ı* (83Ia/11); *yamanlūg+i* (70Ia/9); *yār+ı* (30II/20, 36Ia/9, 46Ia/2, 64II/10, 64II/7); *yol+ı* (109Ia/18); *‘ākil+i* (1II/4); *‘ālem+i* (1Ia/3, 45Ia/11, 45II/26); *‘āşik+i* (20II/9, 3II/8, 58II/12, 96Ia/13); *beg+i* (107Ia/100, 107Ia/28); *çöreg+i* (83Ia/31); *‘eşğ+i* (20Ia/15, 41Ia/18, 24II/10); *ğem+i* (9Ia/6); *gerçeg+i* (22Ia/16); *gün+i* (1II/23, 1II/24, 25II/6, 36II/29, 43Ia/7); *‘işret+i* (111Ia/7); *te‘şşüb+i* (108Ia/43); *yér+i* (95Ia/34); *zer+i* (43Ia/15); *zıkr+i* (14Ia/18) vb. Ünlü ile biten yalın kelimelerde: *ağuy+ı* (41II/11); *bayğuy+ı* (30Ia/18); *belā+y+ı* (55II/3); *benā+y+ı* (19Ia/4); *bī-vefā+y+ı* (20Ia/7); *dünyā+y+ı* (3Ia/17, 44II/6, 89Ia/35, 99Ia/2); *ejdehā+y+ı* (81Ia/16); *gedā+y+ı* (24Ia/5); *hem-tā+y+ı* (114Ib/40); *herze-hū+y+ı* (79Ia/8); *keyğuy+ı* (112Ia/21); *‘āşik-i şeydā+y+ı* (19Ia/2); *bāde+y+ı* (27Ia/17); *buthāne+y+ı* (1Ia/7); *Keşķā’i+y+ı* (27Ia/11); *Lütf’elī+y+ı* (107Ia/69); *Sāre+y+ı* (114Ib/62); *şendeke+y+ı* (107Ia/68); *tehte+y+ı* (38II/13), vb.

²⁵⁸ CANPOLAT, Mustafa, a.g.m., s. 9.

Metnimizde tespit edilen şu örneklerde, belirtme hâli eki, yönelme hâli görevindedir: *men kurbānam béle kısmet yazanı* (95Ia/5); *beske teşne-kāmam ‘eşkiñ behrini* (35II/15).

2. Eksiz Belirtme h.:

Metinlerimizde, cümle içinde nesne görevi yüklenmiş olmakla birlikte, belirtme hâli eki almamış olan yalın isimlere de rastlanmaktadır: *éle san ki suyuz ciger su tabdı* (6Ia/14); *ecel cān istedi cevāb éyledim* (8II/7); *biz de öz veķtinde içereg bāde* (36Ia/13); *zehr-i mār içerem şeker yérine* (76Ia/31); *buraķdurdı covşen geydirdi kefen* (13Ia/22); *biri zulmet sevib biri işiķdedir* (4Ia/9); *doldur cāmı görem yārdan ne söyler* (29II/2); *oğluma ders-i ‘eşķ örged dahı héç* (4Ia/16) vb. Ayrıca birinci ve ikinci şahıs iyelik şekillerinin belirtme hâli, belirtme hâli eki almadan da kurulmaktadır: *başum édem yérişine pāy-endāz* (58II/10); *vérmedi murādum almadı cānum* (16Ia/19); *gel benimnen sür atun yār* (40Ia/2); *mis vücūduñ kīmiyāye düz oğlum* (43Ia/16); *dehliñ bilib ħerciñ éyle sezāvar* (43Ia/29); *‘erziñ bāda vérer cār āšnālūgi* (38II/20); *gel eliñ çek kurb u kıymet kalmadı* (25Ia/2); *dédim seniñ kedriñ bilmez bu ħānlar* (84Ia/7); *baş altum yérine teliñ deste koy* (90Ia/35); *Sultān teliñ darayuban tókende* (3II/5); *édme öz te‘rifiñ kıılme nāz oğlum* (43Ia/40), vb.

3. İyelikli belirtme hâli için bkz. aşağı, 5.2.1.3.1. İyelikli Hâl.

5. 2. 1. 2. 4. Yönelme Hâli

Yönelme hâli, kelime gruplarında ve cümlelerde hareketin yöneldiği ismin içinde bulunduğu durumdur.²⁵⁹ Fiilin istikametini gösteren ve yaklaşma ifade eden yönelme hâli eki, metinlerimizde, ünsüz ile biten isimlere +a/+e, ünlü ile biten yalın isimlere ise, araya yardımcı y ünsüzü gelerek +ya/+ye şeklinde kullanılmaktadır: +A: *arvad+a* (102Ia/38, 48II/12); *aşlan+a* (101Ia/20); *bal+a* (65II/2); *çay+a* (65II/8); *dāsītān+a* (101Ia/2, 18Ia/20, 67Ia/68); *feryād+a* (14II/18); *ķan+a* (9II/1, 53II/13); *ķocaluķ+a* (65II/1); *ķumaş+a* (65Ia/5); *nādān+a* (15II/15, 18Ia/4); *ocaķ+a* (95Ia/39); *sag+a* (114Ib/149); *soy+a* (81Ia/10); *tat+a* (40II/19); *toprağ+a* (43Ia/19); *yan+a* (1II/7, 83Ia/7, 19II/16); *yaz+a* (3II/13); *‘ālem+e* (114Ib/58, 16II/18, 29Ia/10, 36Ia/18); *‘ārif+e* (49II/11); *beden+e* (34II/6); *bél+e* (107Ia/68, 51Ia/12, 65Ia/8, 72Ia/14); *çöl+e*

²⁵⁹ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e, s. 280.

(40II/4, 76Ia/12); *düğün+e* (16II/1, 16II/20); *er+e* (102Ia/38, 12Ia/9); *ev+e* (43II/16); *gözel+e* (112Ia/31, 43Ia/52); *gündüz+e* (7II/14); *igid+e* (47II/3); *merd+e* (45Ia/1, 45Ia/14); *ölüm+e* (53II/1); *reng+e* (15II/14); *Türk+e* (40II/19); *yél+e* (107Ia/52); *zencîr+e* (51Ia/18, 65Ia/16) *vb.* +(y)A: *alma+ya* (25II/4); *hâyva+ya* (25II/4); *konşu+ya* (76Ia/19); *su+ya* (81Ia/11); *bāde+ye* (103Ia/3); *herkimse+ye* (108Ia/26); *tehte+ye* (40II/18), *vb.*

Metnimizde tespit edilen şu örneklerde *+e* yönelme hâli eki, belirtme hâli görevindedir: *ır dēyuban her kimseye kandurub* (108Ia/26); *ārāyış ēyler üzine* (67Ia/6). İyelikli yönelme hâli için bkz. aşağı, 5. 2. 1. 3. 1. İyelikli Hâl.

5. 2. 1. 2. 5. Bulunma Hâli

Bulunma hâli, filin gösterdiği oluş ve kılışın yerini ve zamanını bildiren ismin durumudur.²⁶⁰ Bu hâlin eki, metinlerimizde isimlerden sonra her zaman *+da*, *+de*, üçüncü şahıs iyelik eklerinden sonra ise, *+nda*, *+nde* şekillerinde kullanılmaktadır. Ekin ünsüz uyumuna tabi değildir: *ādam+da* (58Ia/1, 58Ia/15); *araluğ+da* (27II/1, 27II/3, 62Ia/6); *ay+da* (114Ib/43); *bağuş+da* (21II/2); *bulbul+da* (13II/10); *cān+da* (37II/18, 56Ia/2); *dal+da* (40II/6); *degirman+da* (56Ia/28); *gul+da* (13II/10); *insān+da* (14Ia/3); *kuş+da* (32Ia/2); *nūr+da* (31Ia/15); *saman+da* (43II/15); *yan+da* (56Ia/12); *yaş+da* (46II/1, 46II/28); *böyüg+de* (108Ia/32); *buthāne+de* (2Ia/11); *cesed+de* (37Ia/12); *çemen+de* (78Ia/15); *diş+de* (43II/5); *döş+de* (51II/20); *ëllig+de* (48Ia/9); *gedig+de* (48II/16); *göz+de* (54Ia/5, 90Ia/3); *herkim+de* (56Ia/13, 30Ia/3); *iş+de* (113Ib/14, 43Ia/48, 46Ia/3, 51II/8, 57Ia/19); *sümüg+de* (56Ia/4); *şā'irliğ+de* (90Ia/44); *ülüg+de* (56Ia/4); *biri+nde* (109Ia/5); *yér üzü+nde* (101Ia/27), *vb.*

İncelediğimiz metinlerde, *m*, *n* ve *η* ünsüzleri ile son bulan bazı kelimelere gelen bulunma hâli eki ünsüz benzeşmesi sonucunda *+na*, *+ne* şekline dönüşmüştür ($m/n/\eta-d > m/n/\eta-n$): *Urum+na* (5II/6); *yanum+na* (50Ia/11); *dalum+na* (107Ia/21); *koynum+na* (28II/4); *çehārum+na* (1Ia/23); *on+na* (83Ia/34); *üregim+ne* (36II/1); *cesedim+ne* (32II/18); *çeñem+ne* (40II/17); *lebim+ne* (26II/14); *heddiñ+ne* (43Ia/41); *memeg+ne* (61Ia/10), *vb.* İyelikli bulunma hâli için bkz. aşağı, 5.2.1.3.1. İyelikli Hâl.

²⁶⁰ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 49.

5. 2. 1. 2. 6. Ayrılma Hâli

Ayrılma hâli, öteki isim hâlleri içinde en geniş işleve sahip olan isim hâlidir.²⁶¹ Ayrılma hâlinin ana fonksiyonu, kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaştığını ifade etmektir.²⁶² Ayrıca, bağlı bulunduğu fiilin taşıdığı anlam ayrılıklarına ve ayrılma hâline girmiş olan ismin ilişki biçimlerine göre, ismi fiile, yer, mekân, zaman, hareket biçimi, sebep, ölçü, miktar, fiat, bir bütünü veya bütünün parçasını gösterme gibi değişik birçok ilişkilerle bağlar.²⁶³ Eski Türkçede +*DIn* biçimiyle kullanılan ayrılma hâli eki metnimizde Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlıcanın ilk devirlerinde olduğu gibi²⁶⁴ +*dAn* şekliyle karşılanmıştır. Burada +*dAn* ayrılma hâli ekinin Eski Türkçedeki +*dA* bulunma hâlinden ayrılarak +*dAn* biçiminde gelişmeside +*dIn* biçimine bir örneksime olarak değerlendirilir.²⁶⁵ Metnimizde tespit edilen şu örneklerde karşımıza çıkmaktadır: *acluk+dan* (107Ia/60); *ana+dan* (61II/27, 91Ia/4, 65II/20); *bulbul+dan* (57II/4); *cānān+dan* (111Ia/18); *çağur+dan* (52Ia/12); *çoğ+dan* (107Ia/31); *dünyā+dan* (42II/11, 43II/2, 89Ia/24); *hicrān+dan* (66II/3); *irağ+dan* (111Ia/18); *konşu+dan* (76Ia/19); *korğu+dan* (109Ia/8); *maral+dan* (57II/16); *oğru+dan* (13Ia/12); *sona+dan* (16Ia/12, 22II/14, 78Ia/5, 91Ia/12); *tikan+dan* (49Ia/3); *tor+dan* (47Ia/14); *uğu+dan* (41Ia/8, 6Ia/19); *yol+dan* (48II/5, 7Ia/17); *‘ārif+den* (103Ia/7); *bêş+den* (85Ia/1, 85Ia/20); *cehet+den* (43II/44); *diz+den* (40II/13); *göy+den* (114Ib/61, 48II/11); *keylig+den* (57II/20); *me‘rifet+den* (38Ia/3); *söz+den* (84Ia/18); *yêji+den* (100Ia/9) vb. Ayrıca ayrılma hâli eki, üçüncü şahıs iyelik eki almış isimlere araya bir zamir *n*'si alarak eklenir: *âhır+ndan* (47II/11); *âteşi+nden* (37Ia/18); *bêli+nden* (13Ia/28); *cām-ı méyi+nden* (102Ia/46); *dirligi+nden* (59II/2); *evi+nden* (27Ia/17); *ili+nden* (105Ia/17); *şüreti+nden* (47II/16), vb.

İncelediğimiz metinlerde, *m*, *n* ve *η* ünsüzleri ile son bulan bazı kelimelere gelen ayrılma hâli eki ünsüz benzeşmesine uğrayarak +*nan*, +*nen* şekillerine dönüşmüştür (m/n/η-d > m/n/η-n): *herām+nan* (1Ia/6); *Rūm+nan* (45II/18); *zālim+nan* (88Ia/4); *āhum+nan* (12Ia/10); *atağ+nan* (43Ia/2); *başum+nan* (20II/10,

²⁶¹ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri*, s. 301.

²⁶² ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 235.

²⁶³ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 301.

²⁶⁴ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 236.

²⁶⁵ CANPOLAT, Mustafa, a.g.m., s. 9; Daha geniş bilgi için bkz. ERDAL, Marcel, *A grammar of Old Turkic*, Brill, Leiden-Boston, 2004, s. 174.

39Ia/10); *başuñ+nan* (2II/5); *cānum+nan* (56II/14, 9II/16); *dalum+nan* (53II/4, 42II/3); *gulum+nan* (24Ia/4, 33Ia/10); *gul-zārun+nan* (73Ia/18); *hıyāluñ+nan* (90Ia/38); *ķulluķuñ+nan* (40Ia/14); *nūrun+nan* (78Ia/3); *rūzum+nan* (75Ia/14); *suyuñ+nan* (26Ia/3); *yanum+nan* (30II/16, 59II/20); ‘*edem+nen* (3Ia/18); *ģem+nen* (21Ia/13); *ķedīm+nen* (19Ia/6); *Kerīm+nen* (109Ia/33); *kim+nen* (105Ia/4, 19Ia/5); *ölüm+nen* (24Ia/8, 53II/8); *beħtiñ+nen* (13II/6, 79Ia/19); *télin+nen* (68Ia/22), *vb.* İyelikli ayrılma hâli için bkz. aşağı, 5.2.1.3.1. İyelikli Hâl.

5. 2. 1. 2. 7. Vasıta Hâli

Vasıta hâli, ismin belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını, fiile vasıta olduğunu belirtmek için kullanılan durumdur.²⁶⁶ Bu durum, Eski Türkçede +(X)n ekiyle karşılanırdı.²⁶⁷ Batı Türkçesine geçerken işlekliliğini kaybeden bu ek, *ilen*, *yazın*, *kışın*, *güzün* gibi birkaç kelimedeki kalıplaşmış olarak kalmış, onun yerini *ile* edatı almıştır.²⁶⁸ İncelediğimiz metinlerde, vasıta hâli eki +(I)nAn/+(U)nAn şeklindedir. +(I)nAn/+(U)nAn vasıta hâli ekinin, Batı Türkçesinde vasıta hâli eki yerine kullanılan *ile* edatı ile Türkçenin *+n* vasıta hâli ekinin birleşmesinden ortaya çıkan *ilen* edatından geliştiği düşünülmektedir.²⁶⁹ Metinlerimizde, Batı Türkçesinde kullanılan *ilen* edatı, l-n > n-n şeklinde uzak benzeşmeyle +(I)nAn/+(U)nAn şeklinde vasıta hâli eki konumuna gelmiştir.²⁷⁰ Ayrıca tespit edilen örneklerin birçoğunda isim tabanı ile ek arasındaki bağlantı ünlüsünün dudak uyumuna uyduğu görülmektedir. Bu bağlantı ünlüsü ünsüzle biten kelimelerde kendisini koruduğu hâlde ünlü ile son bulunan kelimelerde, araya y ünsüzü alarak eriyip kaybolmuştur. Ancak vezin gereği yahut ağız özelliği nedeniyle ünlü ile son bulunan birkaç örnekte araya y ünsüzü aldığı hâlde ek ünlüsünün korunduğu da görülmektedir. Metnimizde şu örnekler tespit edilmiştir: *būyunan* ‘koku ile’ (63Ia/19); *bulbulunan* ‘bülbül ile’ (103Ia/4, 15II/10, 38II/4); *dostunan* ‘dostla’ (27Ia/1); *güclüyunan* ‘güçlü ile’ (38II/15); *hanuynan* ‘hangisi ile’ (12Ia/13); *hıyāllarunan* ‘hayaller ile’ (110Ia/3); *me‘şuķunan* ‘sevgiliyle’ (29Ia/6); *oķunan* ‘ok ile’ (11II/14); *şāhınan* ‘padişah ile’ (73Ia/10); *yarpuzunan* ‘yarpız ile’ (38II/12); *yoluynan* ‘yoluyla’ (103Ia/20); *bélinen* ‘kürekle’

²⁶⁶ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 233.

²⁶⁷ TEKİN, Talat, a.g.e., s. 117.

²⁶⁸ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 237-238.

²⁶⁹ KARİNİ, Jahangir, *Erdebil İl Ağızları*, s.136.

²⁷⁰ KARİNİ, Jahangir, *Erdebil İl Ağızları*, s. 136.

(103Ia/16); *démeginen* ‘söylemekle’ (43Ia/25); *gününen* ‘gün ile’ (33II/4); *hesretinen* ‘hasret ile’ (60II/2); *işveynen* ‘naz u eda ile’ (34Ia/2); *öküzünen* ‘öküzle’ (103Ia/16), vb. İyelikle: *kanıynan* ‘kanıyla’ (12Ia/15); *gècesiynen* ‘gecesiyle’ (11II/23); *gözleriynen* ‘gözleriyle’ (19II/14). Ayrıca bkz. 5.8.1. Çekim Edatları ; 5.9.1. Sıralama Bağlaçları.

Son hecesinde düz ünlü bulunan birkaç kelimedede, isim tabanı ile ek arasındaki bağlantı ünlüsü düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından dudak uyumuna bağlanmamış, hep yuvarlak şekliyle kullanılmıştır: *acunan* ‘aç insan ile’ (30Ia/26); *ayunan* ‘ay ile’ (57II/12); *cahallarunan* ‘gençlerle’ (110Ia/1); *cānunan* ‘can ile’ (37Ia/3); *gedāyunan* ‘dilenci ile’ (12Ia/14); *karunan* ‘kar ile’ (23II/8); *yumegünen* ‘yıkamakla’ (47II/5).

Batı Türkçesinde *ile* edatının ekleşmesinden oluşan *+la*, *+le* vasıta hâli eki,²⁷¹ metinlerimizde birkaç kelimedede kalıplaşmış olarak görülmektedir: *béle* (< *béyle* < *böyle* < *bu+ile*) (105Ia/2, 111Ia/18, 23II/8, 25II/158Ia/1, 58Ia/15, 76Ia/32, 95Ia/5, 17Ia/1 vb.); *éle* (< *éyle* < *öyle* < *o+ile*) (114Ib/121, 30II/16, 39Ia/7, 6Ia/14, 95Ia/32 vb.).

5. 2. 1. 2. 8. Eşitlik Hâli

Eşitlik hâli, adlara ve ad soylu sözlerde nitelik ve nicelik bakımından karşılaştırmaya dayanan eşitlik, gibilik ve benzerlik gösterme durumudur.²⁷² Fiilin nasıl ve ne şekilde olduğunu ve yapıldığını gösteren bu hâlin eki, Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde *+ça*, *+çe* şeklinde idi.²⁷³ İncelediğimiz metinlerde, ek bugün de olduğu gibi ön sıradan *+ce/+çe* biçimleriyle ve ek ünsüzü hem ötümlü hem de ötümsüz olarak tespit edilebilmektedir. Metinlerimizde eşitlik hâli ekleri, nicelik, yani büyüklük ve miktar yönünden karşılaştırmaya dayanan bir eşitlik ilişkisi kurar ve *kadar* edatına koşut bir işlevi vardır²⁷⁴: *birce* (48II/11); *igirmice* (65II/7). İncelediğimiz metinlerde, eşitlik eki birkaç kelimedede klişeleşmiş olarak kalmıştır: *nêçe* ‘kaç, ne kadar’ (83Ia/9); *nêççe* ‘kaç, ne kadar’ (111Ia/11, 11II/11, 12Ia/15, 12Ia/8, 13Ia/21, 13Ia/23, 11II/18, 26Ia/9, 34II/18, 36II/26, 113Ib/7, 36II/19, 37II/1,

²⁷¹ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 318.

²⁷² KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, s. 86.

²⁷³ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 239.

²⁷⁴ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 326.

37II/3, 3Ia/7, 40II/37, 46II/12, 89Ia/1, vb.); *nice* ‘nasıl’ (*nice* < *ne+çe*) (11II/16, 14II/12, 14II/20, 19Ia/7, 24Ia/16, 28Ia/19, 2II/12, 35II/3, 52II/40, 63II/5, 64Ia/17, 64Ia/18, 64Ia/19, 82Ia/14, 83Ia/36, 91Ia/7, 99Ia/19; *+dir* 12II/1, 93Ia/2). Şu örnekte -a yönelme hâli üzerine gelmiştir: *bir ayançe* ‘bir aya kadar’ (114Ib/155). Ekin iyelikli *-dik* sıfat-fiili ile *-an* sıfat-fiiliyle genişletilerek onları zarflaştırdığına birkaç örnek de vardır: *bildigimçe* (97Ia/12); *ölençe* (58Ia/3).

Eşitlik ifadesi için asıl isimlerden sonra genellikle, sıfat, zamir ve zarflardan sonra da birçok defa *kim*, *kimin*, *tek* gibi edatlar da kullanılmaktadır: *pêygember kim* ‘peygamber gibi’ (88Ia/9); *melek kim* ‘melek gibi’ (39Ia/2); *dağ ulduzu kimin* ‘Çobanyıldızı gibi’ (64Ia/15); *ay kimin* ‘ay gibi’ (69Ia/15); *kızzı tek* ‘kuzu gibi’ (110Ia/26); *pervâne tek* ‘kelebek gibi’ (112Ia/26), vb.

5. 2. 1. 2. 9. Yön Gösterme Hâli

Yön gösterme hâli, kelime gruplarında ve cümlede fiilin kendi yönünde yapıldığını göstermek için ismin girdiği durumdur.²⁷⁵ Eski Türkçede yön ekleri +ra, +re ve +ğaru, +gerü olmak üzere iki çeşit olmakla birlikte daha çok +ğaru, +gerü şekli kullanılmıştır. Bu ek Batı Türkçesine geçerken *ğ* ve *g*’nin düşmesi ile +aru, +erü şekline girmiştir.²⁷⁶ İncelediğimiz metinlerde, Eski Türkçede kullanılan yön gösterme ekinin her iki türü de bulunmaktadır. Ancak bu ekler, çekim ekliğinden tamamıyla çıkmış, birkaç kelimedede bir yapım eki gibi kalıplaşmış olarak kalmıştır: *ileri* (5II/7); *içre* (114Ib/102, 114Ib/108, 63Ia/17); *soğre* (10Ia/15).

5. 2. 1. 3. İyelik Ekleri

İşletme eklerinden biri sayılan iyelik ekleri, ismin karşıladığı nesnenin kime veya neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren ve isimler ile isimler arasında bağlantı kuran eklerdir.²⁷⁷ Dolayısıyla, iyelik ekleri, bir nesnenin *ben*, *sen*, *o*, *biz*, *siz*, *onlar* gibi şahıslara ait olduğunu, daha doğrusu o şahısların sahipliğini gösteren eklerdir.²⁷⁸ Bu eklerin üçü teklik ve üçü çokluk olmak üzere altı şahıs türü vardır. Metinlerimizde tespit edilen iyelik ekleri şunlardır:

²⁷⁵ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 241.

²⁷⁶ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 242.

²⁷⁷ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 259.

²⁷⁸ A.g.e., s. 259.

	Teklik	Çokluk
1K	<i>+m, +ım, +im, +um, +üm</i>	<i>+muz, +imiz, +umuz, +ümüz</i>
2K	<i>+η, +ıη, +iη, +uη, +üη</i>	<i>+iηiz, +(i)yiz, +uη(u)z, +üηz, +(u)yuz, +iyüz</i>
3K	<i>+(s)I/+(s)U</i>	<i>+ları, +leri, +laru</i>

T1K: *+m, +ım, +im, +um, +üm*

Metinlerimizde teklik 1. şahıs iyelik eki, *+m*'dir. Eski Anadolu Türkçesinde hep yuvarlak olan ekin yardımcı ünlüsü²⁷⁹ de, incelediğimiz metinlerde ünlü uyumuna bağlanmış, hem düz hem yuvarlak şekilleri mevcuttur. Ancak kök-ek arasındaki düzlük-yuvarlaklık uyumu tam gelişmemiştir. Birçok kelimedede kök ile ek düzlük-yuvarlaklık bakımından birbirine uyarken birçok defa da düzlük-yuvarlaklık uygunluğu dışında kalan bir durum görülmektedir: *ata+m* (4Ia/15); *dazza+m* (107Ia/26); *korhu+m* (86Ia/18); *kız+ım* (74Ia/11); *bél+im* (72Ia/14, 72Ia/3); *béhişt+im* (90Ia/26); *diş+im* (72Ia/17); *em+im* (90Ia/14); *kiprig+im* (72Ia/13); *üreg+im* (10II/11, 32II/13, 7II/12, 8Ia/4); *boyn+um* (33Ia/19, 35Ia/18, 40II/8, 6Ia/9); *burn+um* (72Ia/18); *dost+um* (4II/10, 64Ia/13); *koyun+um* (83Ia/30); *kul+um* (14II/6); *kuş+um* (62Ia/9, 91Ia/39); *nüş+um* (35Ia/15); *oğl+um* (43Ia/1, 43Ia/12, 43Ia/2); *vücūd+um* (54II/22, 96Ia/5); *yol+um* (68Ia/2, 98Ia/10); *göz+üm* (102Ia/4, 14II/14, 16Ia/6) ~ *göz+im* (114Ib/127); *güc+üm* (21Ia/4); *gün+üm* (12II/1, 12II/3); *öz+üm* (105Ia/3, 107Ia/3, 28Ia/11); *söz+üm* (41Ia/15, 57Ia/7, 61Ia/13); *ük+üm* (35II/24) vb. Son hecesinde düz ünlü bulunan birçok kelimedede, Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi,²⁸⁰ ekin dar-yuvarlak şeklinin kullanıldığı görülmektedir: *ağz+um* (72Ia/23, 82Ia/22); *alt+um* (90Ia/35); *ārām+um* (100Ia/10, 16Ia/9, 18Ia/9, 37Ia/15); *cānān+um* (32II/5); *dudağ+um* (9II/14); *ihtiyār+um* (64Ia/5); *konak+um* (9II/15); *toprak+um* (59II/9), vb.

Çokluk ekleri ile kullanımı: *gellāh+lar+um* (83Ia/29), *gul+lar+um* (16Ia/2); *hem- kol+lar+um* (16Ia/8); *yol+lar+um* (16Ia/4); *el+ler+im* (16Ia/16, 23II/20); *él+ler+im* (53II/30); *göl+ler+im* (16Ia/12, 7Ia/5); *gün+ler+im* (16Ia/20); *pervāz+lar+um+u* (13Ia/32); *esir+ler+im+i* (45II/35); *göz+ler+im+nen* (90Ia/2); *gün+ler+im+de* (43II/42).

²⁷⁹ TÜMURTAŞ, F. Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, s. 64.

²⁸⁰ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 299.

İsim cümlesinin yüklemi olarak kullanımı: *cān+um+añ* (32II/7); *hoş+um+dır* (90Ia/38); *méhmān+um+dır* (6Ia/1); *şem‘-i şebistān+um+dır* (6Ia/3); *gün+üm+dır* (77Ia/12); *beht+im+dır* (38II/17); *iş+im+dır* (90Ia/39); *kîş+im+dır* (90Ia/37); *el+im+ne+y+di* (63Ia/1).

T2K: +ñ, +iñ, +uñ, +üñ

Metinlerimizde teklik 2. şahıs eki, +ñ'dir. Ekin önüne gelen yardımcı ünlü de, ünlü uyumuna bağlanarak hem düz he yuvarlak şekillidir. Kök-ek arasındaki düzlük-yuvarlaklık uyumu ise, teklik 1. şahıs iyelik ekinde olduğu gibi bir durum arz etmektedir: *ad+uñ* (107Ia/54, 6II/5); *ağz+uñ* (61II/3, 87Ia/31); *bağr+uñ* (82Ia/40); *boy+uñ* (61II/1, 82Ia/41); *buhağ+uñ* (18II/5, 26II/5, 3II/9, 27II/11); *dudağ+uñ* (10II/8, 3II/10); *dudağ+uñ* (18II/6); *koyn+uñ* (6II/9); ‘*umr+uñ* (110Ia/3) ~ ‘*umr+iñ* (34Ia/18); *bél+iñ* (51Ia/10, 65II/14, 82Ia/31); *dirlig+iñ* (89Ia/4); *ev+iñ* (84Ia/4); *göz+üñ* (37Ia/16, 51Ia/3, 70Ia/13, 82Ia/9); *gem+iñ* (2II/9); *söz+üñ* (114Ib/1, 25Ia/24, 26Ia/6, 70Ia/15) ~ *söz+iñ* (114Ib/171); *şā‘irlüg+üñ* (89Ia/25), vb.

Çokluk ekleriyle kullanımı: *dudağ+lar+uñ* (55Ia/20); *yanğağ+lar+uñ* (82Ia/17); *topuğ+lar+uñ* (82Ia/39); *hāl+lar+uñ* (112Ia/11); *gül+lar+uñ* (112Ia/19); *kaş+lar+uñ* (18II/3); *zulf+lar+uñ* (35II/5); *uşağ+lar+uñ* (43II/4); ‘*āşik+ler+iñ* (75Ia/17); *dükme+ler+iñ* (23II/19); *diş+ler+iñ* (65II/15); *el+ler+iñ* (54II/13); *göz+ler+iñ* (18II/3, 18II/9); *leb+ler+iñ* (58Ia/1, 11II/5); *meme+ler+iñ* (75Ia/2); *nöker+ler+iñ* (102Ia/53); *söz+ler+iñ+i* (48Ia/11); *göz+ler+iñ+e* (102Ia/8, 3II/7); *leb+ler+iñ+nen* (90Ia/29); *tél+ler+iñ+nen* (3II/7).

İsim cümlesinin yüklemi olarak kullanımı: *behār+uñ+dır* (72Ia/5); *kerār+uñ+dır* (72Ia/6); *yār+uñ+dır* (72Ia/7); *bīmār+iñ+am* (90Ia/29).

T3K: +(s)I/(s)U

Kök-ek arasındaki düzlük-yuvarlaklık uyumu, birçok kelimedede sağlanırken uyum dışında kalan şekillere de rastlanmaktadır. Bunlar şöyle sınıflandırılabilir:

1. Eskinin devam etmesinden dolayı uyumsuz görünenler, henüz uyuma girmemiş olanlar: *bağuş+ı* (49II/4); *baluğ+ı* (56Ia/35); *boyn+ı* (107Ia/46, 64II/16), fakat *boyn-u* da; *bulbul+ı* (114Ib/130); *burn+ı* (51II/22); *dağ ulduz+ı* (64Ia/15); *dörd+i* (107Ia/67, 37II/1); *döş+i* (5Ia/19); *düğün+i* (55Ia/14); *düşgün+i* (35II/23);

göyn+i (27Ia/12, 43Ia/35); *hüsn+i* (56Ia/9, 99Ia/7); *söz+i* (103Ia/22, 105Ia/13); *şükr+i* (14Ia/19); *toy+ı* (114Ib/3, 79Ia/28); *tāvūs+ı* (30II/6, 8II/12); *varlık+ı* (42Ia/6, 60Ia/8); *koğu+sı* (75Ia/6); *oğru+sı* (107Ia/41); *tappu+sı* (107Ia/63), *vb.*

2. Sözcüğün düz-yuvarlak ünlü dizisine bağlı olarak uyumlu olanlar:

Son hecesi düz ünlülü sözcüklerde: *ad+ı* (105Ia/18, 107Ia/53, 48Ia/9, 60Ia/7); *ağz+ı* (43Ia/32, 46II/9, 73Ia/8); *at+ı* (22Ia/27, 40II/1); *ārām+ı* (114Ib/45); *āşār +ı* (34Ia/12); *bal+ı* (17II/9); *başmağ+ı* (83Ia/10); *yanğah+ı* (111Ia/15); *dış+i* (46II/9, 49II/10); *et+i* (70Ia/12); *üreg+i* (13II/3, 18Ia/15, 59Ia/9); *alma+sı* (64II/6); *ata+sı* (44Ia/3, 48Ia/18); *sona+sı* (15II/13, 8II/11); *élke+si* (24II/16, 24II/8); *mehebbet-nāme+si* (69Ia/18); *meze+si* (46II/11).

Son hecesi yuvarlak ünlülü sözcüklerde: *koyn+u* (64Ia/10, 67Ia/28, 6Ia/6); *boyn+u* (78Ia/6); *oğl+u* (107Ia/89, 44Ia/3); *göyn+ü* (13Ia/31). *kapu+su+n+a* (40II/29, 43II/27, 43II/39, 59II/13); *korğu+su+n+dan* (42II/6); *uğu+su+n+dan* (8Ia/1). Fakat sıkça *koğu+sı* (75Ia/6); *oğru+sı* (107Ia/41); *tappu+sı* (107Ia/63) gibi benzer ünlü dizisine sahip olmakla birlikte uyuma tabi olmamışlar da dikkat çekmektedir.

3. Uyum dışı gözükken, ancak her hâlde (2)'deki örneklere analogi ile daha ileri bir biçim olarak karşımıza çıkanlar: *kaş+u* (6Ia/5); *ağça+su+n* (45II/34); *ana+su+n+dan* (68Ia/9); *ata+su+n* (38II/11); *oba+su+n+ı* (100Ia/7)

Yalnız ünlü ile biten *su* kelimesi iyelik ekleri aldığı anda, genel düzenin dışına çıkarak ve araya bir koruyucu ünsüz alarak²⁸¹ şu şekilde görülmektedir: *su+y+ı* (58II/7, 58II/8, 79Ia/20); *su+y+umuz* (60Ia/10); *su+y+uğnan* (26Ia/3); *su+y+uynan* (11Ia/2).

Türk dilinde, bazan 3. şahıs iyelik eki almış kelimelerde bu ekin fonksiyonu kaybolur ve kelimedeki kalıplaşarak taban hâline gelir. Bu durumlarda, kelimenin üstüne tekrar bir teklik 3. şahıs iyelik eki geldiği görülür.²⁸² İncelediğimiz metinlerde, yalnız *birisi* kelimesinde ek yığılması sonucunda iki iyelik ekinin üst üste geldiği görülür: *bir+i+si* (107Ia/59, 107Ia/60, 21II/3, 2II/14, 68Ia/3).

İsim cümlesinin yüklemi olarak kullanımı: *ac+u+y+dum* (40II/22); *evvel+i+n+de+dir* (35Ia/8); *heves+i+n+de+dir* (49Ia/12); *kefes+i+n+de+dir* (49Ia/2); *leb+i+n+de* (17Ia/1); *nefes+i+n+de+dir* (49Ia/20); *méyve+si+y+em* (67Ia/47); *lāle+si+señ* (67Ia/31); *bala+su+señ* (67Ia/30); *divāne+si+dir* (2II/16); *dür-*

²⁸¹ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 260.

²⁸² GÜLSEVİN, Gürer, a.g.e., s. 15.

dāne+si+dir (2II/8); *gunçe+si+dir* (3II/10); *kere+si+n+de+dir* (49Ia/8); *me^cşūke+si+dir* (24Ia/11); *meze+si+dir* (58II/6); *pervāne+si+dir* (2II/2); *vīrāne+si+dir* (2II/12); *ara+su+n+da+dir* (10II/4, 10II/8, 49Ia/4 vb.), vb.

Ç1K: +muz, +imiz, +umuz, +ümüz

Eski Anadolu Türkçesinde yalnız yuvarlak şekilleri kullanılan çokluk 1. şahıs iyelik eki,²⁸³ incelediğimiz metinlerde ünlü uyumuna bağlı olarak *+muz*, *+imiz*, *+umuz*, *+ümüz* şeklindedir. Ancak düzlük-yuvarlaklık bakımından tam bir uyum sağlanmamıştır: *ārzū+muz* (36Ia/9); *güftügū+muz* (36Ia/10); *konşu+muz* (60Ia/14); *uğu+muz* (36Ia/11); *dem+imiz* (60Ia/20); *él+imiz* (52II/29, 60Ia/13); *iş+imiz* (76Ia/1, 76Ia/8); *méy+imiz* (60Ia/11); *ser+imiz* (112Ia/12); *teşhīl+imiz* (35Ia/5); *yér+imiz* (60Ia/9); *yol+umuz* (52II/30); *yurd+umuz* (60Ia/13); *baş+umuz* (64II/9); *cān+umuz* (37Ia/12, 37Ia/2); *dāsītān+umuz* (37Ia/20); *hān+umuz* (60Ia/9); *hurāg+umuz* (84Ia/16); *īmān+umuz* (37Ia/16); *méhmān+umuz* (37Ia/4); *yan+umuz* (37Ia/8); *su+y+umuz* (60Ia/10). *+dır* kopulası ile kullanımı: *dazza+muz+dır* (107Ia/27).

Ç2K: +iñiz, +(i)yiz, +uñ(u)z, +üñz, +(u)yuz, +iyüz

Eski Anadolu Türkçesinde yalnız yuvarlak şekilleri (+ñuz, +ñüz) bulunan çokluk 2. şahıs iyelik eki,²⁸⁴ metinlerimizde ünlü uyumuna bağlanarak *+iñiz*, *+uñ(u)z*, *+üñz* şeklinde kullanılmıştır. Yalnız bu ek, yalın şekliyle değil, yönelme hâli eki almış biçimiyle karşımıza çıkmaktadır: *ser+iñiz+e* (50Ia/1); *ot+uñuz+a* (109Ia/7); *döş+üñz+a* (24II/15); *baş+uñz+a* (24II/13, 85Ia/1); *daş+uñz+a* (24II/14); *toprak+uñz+a* (24II/14). Birçok defa ise, ekin η 'si $\eta > y$ değişmesine uğrayarak çokluk 2. şahıs iyelik ekinin *+(i)yiz*, *+iyüz*, *+(u)yuz* şeklinde karşımıza çıkmaktadır: *biri+yiz* (85Ia/1, 85Ia/12, 85Ia/20); *dil+iyiz* (36II/9); *şehd-i şīr+iyiz* (85Ia/8); *tīr+iyiz* (85Ia/4); *yér+iyiz* (85Ia/2); *ser-gel+iyüz* (64Ia/18); *eller+iyüz* (51II/20); *eḫvāl+uyuz* (85Ia/11); *ḫiyāl+uyuz* (85Ia/9); *éhmāl+uyuz* (85Ia/10). Çokluk ekleri ile kullanımı: *el+ler+iyüz* (51II/20).

²⁸³ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 223.

²⁸⁴ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 223.

Ç3K: +ları, +leri, +laru

Metinlerimizde çokluk 3. Şahıs eki, genelde +ları, +leri şeklindedir. Ancak birkaç kelimedede ise, ekin yuvarlak şekilde (+laru) kullanıldığı görülmektedir: *at+ları* (95Ia/29); *baldur+ları* (22II/15); *burmağ+ları* (22II/16, 50II/9); *çağ+ları* (89Ia/13); *dudağ+ları* (49II/10, 5Ia/14); *dudağ+ları* (95Ia/42); *eyağ+ları* (36Ia/6, 89Ia/14); *gul+ları* (8II/15); *hāl+ları* (50II/10, 90Ia/41); *hān+ları* (92Ia/27); *kanad+ları* (59II/4); *kaş+ları* (19II/3, 7II/11, 94Ia/15); *nük-i müjgān+ları* (19II/4, 22II/20); *nāz+ları* (99Ia/6); *şāh+ları* (55II/14); *zulf+ları* (27Ia/5, 49II/12, 9Ia/19); *el+leri* (108Ia/39, 36Ia/6, 50II/9); *él+ler+i* (8II/14); *gemze+leri* (99Ia/6); *göz+leri* (10Ia/8, 114Ib/34, 19II/3, 46II/3, 49II/3, 56II/4, 5Ia/13, 63II/11, 99Ia/7); *gözel+leri* (8II/13); *gül+leri* (108Ia/37); *‘işve+leri* (99Ia/6); *kızleri+ni* (22Ia/19); *leb+leri* (111Ia/15, 6Ia/11); *Lek+leri* (107Ia/43); *meme+leri* (19II/12, 22II/8, 2II/7); *söz+leri* (86Ia/20, 99Ia/5); *tél+leri* (111Ia/14); *yél+leri* (32Ia/1); *saç+laru* (6Ia/9); *zulf+laru* (6Ia/10).

5. 2. 1. 3. 1. İyelikli Hâl Ekleri**T1K:** +m, +ım, +im, +um, +üm

İlgi hâlinde: *derd+im+iñ* (36II/20); *diş+im+iñ* (4II/3); *‘eğl+im+iñ* (114Ib/118); *meṭbeḥ+im+iñ* (55II/15); *kulağ+um+uñ* (41II/17); *yār+um+uñ* (59Ia/1); *köyl+üm+üñ* (6II/3).

Belirtme hâlinde: *āb+um+ı* (90Ia/20, 90Ia/8); *bağr+um+ı* (58II/1, 58II/4); *baş+um+ı* (40II/10); *boyn+um+ı* (35II/8); *hāb+um+ı* (83Ia/26, 90Ia/16, 90Ia/2); *kan+um+ı* (26Ia/2); *karn+um+ı* (108Ia/28); *kuşsağ+um+ı* (47Ia/10); *kuyruğ+um+ı* (47Ia/11); *lāş+um+ı* (40II/11); *māl+um+ı* (10II/1); *şāl+um+ı* (47Ia/10); *yāl+um+ı* (47Ia/11); *yār+um+ı* (28II/3); *köyl+üm+i* (15Ia/15, 41II/2, 82Ia/9) ~ *köyl+üm+ü* (2II/10, 2II/11, 2II/9); *öz+üm+i* (83Ia/8); *söz+üm+i* (55II/18, 85Ia/18); *bedr+im+i* (27Ia/21); *bél+im+i* (41Ia/3); *derd+im+i* (18Ia/12, 28Ia/19, 35II/18 vb.); *diş+im+i* (40II/9); *‘eğl+im+i* (20II/10, 33Ia/14); *el+im+i* (17II/18); *hēyr+im+i* (68Ia/24); *leyl+im+i* (41II/4); *öz+im+i* (28Ia/25, 33Ia/13, 91Ia/3); *yér+im+i* (52Ia/8); *esîr+ler+im+i* (45II/35), vb.

Yönelme hâlinde: *ağz+um+a* (36II/11, 75Ia/16); *baş+um+a* (12II/2, 97Ia/4 vb.) ~ *baş+ım+a* (114Ib/121, 114Ib/112); *boyn+um+a* (23II/6, 50Ia/6, 54II/3); *dal+um+a* (40II/24); *dām+um+a* (27II/18); *gul+um+a* (16Ia/10); *güftār+um+a*

(33Ia/8); *iķrār+um+a* (33Ia/4); *ķan+um+a* (94Ia/28); *ķoy+n+um+a* (91Ia/28); *mi‘mār+um+a* (33Ia/24); *oġr+um+a* (48Ia/5); *tor+um+a* (31II/3); *‘umr+um+a* (11II/11, 97Ia/7) ~ *‘umr+um+e* (55II/10); *yār+um+a* (33Ia/16); *yol+um+a* (16II/3, 53II/27); *zūnnār+um+a* (33Ia/20); *döş+üm+e* (12II/5, 7II/7); *göyn+üm+e* (45Ia/4); *göz+üm+e* (36Ia/3, 76Ia/11); *köyl+üm+e* (4II/4, 77Ia/5, 9Ia/8 vb.); *öz+üm+e* (28Ia/11); *söz+üm+e* (18Ia/11); *üst+üm+e* (53II/19); *daġ+ım+a* (114Ib/122); *derd+ım+e* (94Ia/23); *dil+ım+e* (33Ia/12); *el+ım+e* (4II/12, 55II/9); *ķeşd+ım+e* (53II/17); *ķetl+ım+e* (94Ia/26); *leb+ım+e* (40Ia/11); *üreg+ım+e* (21Ia/12, 24II/11, 22II/12), vb.

Bulunma hâlinde: *döş+üm+de* (21II/11); *göyn+üm+de* (27Ia/6); *gün+üm+de* (41II/15); *beden+ım+de* (41II/14); *ten+ım+de* (41II/13); *üreg+ım+de* (77Ia/1, 22II/3) ~ *üreg+ım+ne* (36II/1); *dal+um+na* (107Ia/21); *ķoy+n+um+na* (28II/4); *yan+um+na* (50Ia/11); *leb+ım+ne* (26II/14); *çeņe+m+ne* (40II/17), vb.

Ayrılma hâlinde: *āh+um+nan* (12Ia/10); *baş+um+nan* (20II/10, 39Ia/10); *cān+um+nan* (56II/14, 9II/16); *dal+um+nan* (53II/4, 42II/3); *gul+um+nan* (24Ia/4, 33Ia/10); *hāl+um+nan* (42II/1); *iķrār+um+nan* (4II/13); *‘umr+um+nan* (18II/18, 9II/12); *şulş-ı ‘umr+um+nan* (13Ia/9); *yan+um+nan* (30II/16, 59II/20); *yār+um+nan* (64II/17); *yol+um+nan* (24Ia/12, 33Ia/9, 53II/16, 53II/2); *göyn+üm+nen* (23II/11, 63II/22); *göz+üm+nen* (107Ia/62, 47Ia/5, 75Ia/13, 76Ia/16); *köyl+üm+nen* (12Ia/12, 9Ia/6); *söz+üm+nen* (75Ia/15); *beġt+ım+nen* (16Ia/15, 21Ia/3); *derd+ım+nen* (77Ia/8); *derd+ım+nen* (24Ia/20, 53II/28); *derd+ım+nen* (24Ia/20, 53II/28); *el+ım+nen* (27Ia/15, 53II/12, 53II/24, 68Ia/21); *él+ım+nen* (24Ia/2, 53II/20); *fıkr+ım+nen* (73Ia/15); *ser+ım+nen* (98Ia/7); *şöġbet+ım+nen* (91Ia/18); *tél+ım+nen* (24Ia/16); *ten+ım+nen* (39II/6, 92Ia/26, 98Ia/7); *üreg+ım+nen* (11II/3, 50II/6); *ķerşi+m+nen* (49II/1); *nāle+m+nen* (56Ia/27); *rūzu+m+nan* (75Ia/14), vb.

T2K: +ı, +ıı, +ııı, +ıııı, +ııııı

Belirtme hâlinde: *baş+ıı+ıı* (89Ia/34); *bū+y+ıı+ıı* (6II/14); *mū+y+ıı+ıı* (6II/15); *‘eks-i rūy+ıı+ıı* (6II/13); *baġr+ıı+ıı* (51Ia/13); *dost+ıı+ıı* (43Ia/47); *ķız+ıı+ıı* (23Ia/7); *lāş+ıı+ıı* (40II/24).

Yönelme hâlinde: *Allāh+ıı+ıı* (43Ia/4); *āvāz+ıı+ıı* (6II/8); *baldur+ıı+ıı* (6II/12); *baş+ıı+ıı* (14II/1, 35II/17, 37Ia/1, 65II/5); *boy+ıı+ıı* (3II/15, 91Ia/26);

boyn+uñ+a (11Ia/14, 40II/39); *cemāl+uñ+a* (66II/1); *cevāb+uñ+a* (83Ia/23); *dāmān+uñ+a* (4II/17); *dergāh+uñ+a* (61II/25); *huzūr+uñ+a* (40Ia/15); *yaş+uñ+a* (65II/1, 65II/3, 65II/7); *yol+uñ+a* (37Ia/3, 56II/10); *beht+iñ+e* (84Ia/5); *burmağ+iñ+a* (52II/8); *‘eğl+iñ+e* (6Ia/20); *medh+iñ+e* (2Ia/25); *ser+iñ+e* (32II/21).

Bulunma hâlinde: *gul-şen+iñ+de* (37Ia/10, 54II/10); *bāğ+uñ+na* (61Ia/9); *yād+uñ+na* (93Ia/1, 93Ia/11).

Ayrılma hâlinde: *baş+uñ+nan* (2II/5); *hicrān+uñ+nan* (58Ia/18, 8II/5, 54II/9); *ķulluğ+uñ+nan* (40Ia/14); *yaş+uñ+nan* (65II/1, 65II/3); *zulf+uñ+nan* (90Ia/30, 93Ia/14); *cins+iñ+nen* (77Ia/18); *ata+ñ+nan* (43Ia/2); *su+y+uñ+nan* (26Ia/3).

Vasıta hâlinde: *hiyāl+uñ+nan* (90Ia/38).

T3K: +(s)I/(s)U

Teklik ve çokluk 3. şahıs zamirlerinin çekimi ile teklik 3. şahıs iyelik ekli kelimelerin hâl ekleriyle kullanılışı sırasında araya zamir *n*'si girer. Bu zamirî *n*, aitlik eki -ki'nin hâl ekleri ile genişletildiklerinde görülür. Bunun için bkz. 5. 2. 1. 5. Aitlik Eki.²⁸⁵

İlgi hâlinde: *beht+i+niñ* (11Ia/1); *él+i+niñ* (54Ia/7); *feşl+i+niñ* (8II/15); *şehr+i+niñ* (31Ia/12); *tüfeng+i+niñ* (52II/41); *zeħmet+i+niñ* (76Ia/33); *zencir+i+niñ* (15Ia/12); *zidd+i+niñ* (33II/20); *bāğ+u+nuñ* (33Ia/17); *cahal+u+nuñ* (79Ia/28); *firāğ+u+nuñ* (59II/17); *vişāl+u+nuñ* (59II/18); *ķoy+n+u+nuñ* (17II/8); *Türk+ü+nüñ* (102Ia/15); *çeşme+si+niñ* (79Ia/20); *sine+si+niñ* (95Ia/11).

Belirtme hâli eki, üçüncü şahıs iyelik ekiyle aitlik eki almış isimlere araya bir zamir *n*'si alarak eklenir: +(s)I+nl: *bağrı+nı* (114Ib/148); *başı+nı* (114Ib/151); *destgāhı+nı* (14Ia/7); *esbābı+nı* (114Ib/3); *gul-endāmı+nı* (114Ib/86); *heyātı+nı* (9Ia/14); *kāmı+nı* (114Ib/85); *ķolı+nı* (114Ib/110); *lāşı+nı* (114Ib/152); *Me'zūnı+nı* (59Ia/20); *nebātı+nı* (9Ia/13); *yolı+nı* (114Ib/118); *zekātı+nı* (9Ia/15); *begi+nı* (65Ia/9); *beħri+nı* (35II/15); *bendi+nı* (67Ia/21); *çerħi+nı* (35II/4); *çini+nı* (41Ia/9); *dini+nı* (41Ia/10); *derdi+nı* (52II/43, 55Ia/3, 59II/16); *eli+nı* (114Ib/117); *éli+nı* (54Ia/1, 54Ia/19); *erki+nı* (43II/11); *‘eşki+nı* (33II/1, 35II/22); *evi+nı* (28Ia/1, 94Ia/19, 94Ia/20); *gözi+nı* (114Ib/18); *hātemi+nı* (1Ia/24); *hevesi+nı* (57II/10); *hēyri+nı* (68Ia/23); *hil'eti+nı* (95Ia/48); *işı+nı* (30Ia/28); *ķedri+nı* (43II/6); *ķefesi+nı* (100Ia/6); *ķiymeti+nı* (54II/19); *şehd-i lebi+nı* (72Ia/19); *medhi+nı* (113Ib/2);

²⁸⁵ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 250.

merdi+ni (36II/22); *meşki+ni* (33II/3, 35II/21); *méyi+ni* (28Ia/3); *nefesi+ni* (72Ia/22); *nerdi+ni* (36II/21); *rehti+ni* (52II/14); *rengi+ni* (89Ia/22); *rütebi+ni* (72Ia/17); *sesi+ni* (72Ia/21); *şehdi+ni* (36II/10); *şehri+ni* (107Ia/93, 107Ia/94, 35II/13); *şerbeti+ni* (35II/14); *te^cbîri+ni* (4II/3, 63Ia/21); *üregi+ni* (25Ia/22); *üzi+ni* (114Ib/17); *yéri+ni* (22Ia/12); *zehri+ni* (107Ia/95, 35II/14); *dağdaki+ni* (57Ia/6); *düzdeki+ni* (57Ia/5), vb. *helkesi+ni* (54II/3); *memesi+ni* (57II/9, 72Ia/23); *müjdesi+ni* (63II/16); *şö^clesi+ni* (57II/11). **+(s)U+nI:** *adu+nı* (107Ia/29, 4Ia/8, 52II/31, 74Ia/1, vb.); *ağzu+nı* (107Ia/52); *balu+nı* (57II/6); *bālu+nı* (55II/9); *bulbulu+nı* (59Ia/12); *burdu+nı* (52II/41); *burmağu+nı* (1Ia/20); *covru+nı* (13Ia/1); *çübdāru+nı* (52II/36); *dil-ārāmu+nı* (36Ia/19); *dostu+nı* (51Ia/2); *ebvābu+nı* (42II/4); *gul-ābu+nı* (72Ia/18); *hānu+nı* (53II/11); *hurāgu+nı* (103Ia/10); *hūyu+nı* (94Ia/17); *kaluğu+nı* (52II/20); *karnu+nı* (110Ia/27); *mālu+nı* (55II/11); *oğlu+nı* (38II/11); *otu+nı* (29Ia/14, 43II/7, 46Ia/4); *saççu+nı* (94Ia/8); *sālu+nı* (55II/10); *sānu+nı* (41Ia/11); *ucu+nı* (79Ia/32); *yanu+nı* (57II/5); *yasu+nı* (100Ia/5); *yaşu+nı* (28Ia/17); *yazu+nı* (41II/26); *zulfu+nı* (17Ia/4); *böyğü+ni* (65Ia/10); *düzü+ni* (29Ia/25); *gözü+ni* (107Ia/91, 60II/19); *günü+ni* (43II/62); *hökmü+ni* (41II/8); *nāzıklüğü+ni* (65Ia/11); *özü+ni* (30Ia/20, 43II/55); *sözü+ni* (29Ia/26, 60II/18, 65Ia/3); *tükü+ni* (43II/10); *ükü+ni* (43II/9, 55Ia/13); *üzü+ni* (60II/17, 65Ia/1); *obasu+nı* (100Ia/7).

İyelik eklerinden sonra gelen *-n* belirtme eki, Batı Türkçesinde son zamanlara kadar yaşamış, Osmanlıcada ve bilhassa Eski Anadolu Türkçesinde kullanılmıştır.²⁸⁶ İncelediğimiz metinlerde de, bu ekin örneklerine sıkça rastlanabilmektedir: **+In:** *kız+ın* (38Ia/15); *saçç+ın* (19II/15); *sırr+ın* (43Ia/43); *defter+ın* (87Ia/25); *el+ın* (31II/1, 31II/9); *iş+ın* (45Ia/8); *kedem+ın* (36Ia/3); *rāyet+ın* (1Ia/17); *tefşil+ın* (52II/7); *terk+ın* (60II/3); *veşf+ın* (109Ia/6, 26II/1); *yér+ın* (45Ia/12); *bāde+si+n* (6II/18). **+Un:** *burn+un* (82Ia/45); *gul+u-n* (31II/10); *zulf+un* (53Ia/18, 17Ia/3); *ad+un* (74Ia/10); *cemāl+un* (7Ia/13); *eḫvāl+un* (111Ia/6); *eyag+un* (14II/14); *nāz+un* (94Ia/10, 94Ia/9); *tekye-gāh+un* (103Ia/14); *göyn+ün* (52Ia/23); *göz+ün* (7Ia/15); *hüsn+ün* (7Ia/13); *öz+ün* (38Ia/13); *söz+ün* (43Ia/17); *üz+ün* (111Ia/10). **+sun:** *ārzū+su+n* (16Ia/7); *aḫça+su+n* (45II/34); *ata+su+n* (38II/11); *ayna+su+n* (67Ia/5, 95Ia/37); *kedā+su+n* (6II/19); *sona+su+n* (10II/3). **+sin:** *bāde+si+n* (6II/18); *günçe+si+n* (99Ia/20); *sāde+si+n* (6II/17); *yeḫe+si+n* (93Ia/18).

²⁸⁶ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 232.

Yönelme hâlinde: *daş+ı+n+a* (4Ia/19); *Ferhād+ı+n+a* (59Ia/10); *tor+ı+n+a* (95Ia/34); *ağz+u+n+a* (5II/3); *dudağ+u+n+a* (9II/14); *nādān+u+n+a* (43Ia/18); *ot+u+n+a* (86Ia/2, 91Ia/9); *tat+u+n+a* (106Ia/22); *toprağ+u+n+a* (4Ia/17); *yaş+u+n+a* (4Ia/18); *‘āşik+i+n+e* (94Ia/18); *beht+i+n+e* (114Ib/91); *bél+i+n+e* (19II/15); *béyn+i+n+e* (43II/34); *cesed+i+n+e* (62II/11); *diz+i+n+e* (41II/18, 67Ia/5); *eşşeg+i+n+e* (106Ia/24); *göz+i+n+e* (58II/12); *kend+i+n+e* (95Ia/43); *medh+i+n+e* (100Ia/35, 1Ia/13); *şehr+i+n+e* (95Ia/35); *ter+i+n+e* (82Ia/18); *yəriş+i+n+e* (58II/10); *hicle-hāne+si+n+e* (114Ib/168); *huşye+si+n+e* (108Ia/24); *meme+si+n+e* (62Ia/14); *néççe+si+n+e* (75Ia/18); *yeğke+si+n+e* (27II/15); *cefā+su+n+a* (74Ia/2); *hevā+su+n+a* (65Ia/14); *kapu+su+na* (40II/29, 43II/27, 43II/39, 59II/13); *kīhā+su+n+a* (108Ia/23), *vb.*

Bulunma hâlinde: *rikāb+ı+n+da* (114Ib/166); *‘ālem+i+n+de* (60Ia/1); *bél+i+n+de* (53II/22); *çemen+i+n+de* (100Ia/22); *derd+i+n+de* (101Ia/5); *dil+i+n+de* (113Ib/2, 33II/18, 53Ia/9); *él+i+n+de* (53II/21, 55Ia/1); *ev+i+n+de* (110Ia/13, 110Ia/15); *iş+i+n+de* (109Ia/21, 35Ia/21); *kefes+i+n+de* (1II/10); *meclis+i+n+de* (46II/12); *ses+i+n+de* (32Ia/3); *şetrenc+i+n+de* (21II/20); *veht+i+n+de* (31II/19) ~ *vekt+i+n+de* (36Ia/13); *yedmiş+i+n+de* (65II/15); *yér+i+n+de* (104Ia/13, 45Ia/7); *çeçe+si+n+de* (107Ia/92); *elli+si+n+de* (65II/13); *gūşe+si+n+de* (11Ia/16); *kefe+si+n+de* (75Ia/19); *kel'e+si+n+de* (25Ia/6); *lāle+si+n+de* (25Ia/5); *meme+si+n+de* (5II/4); *ovre+si+n+de* (107Ia/112); *piyāle+si+n+de* (25Ia/7); *sīne+si+n+de* (62II/5, 19II/7); *şö'le+si+n+de* (11II/10); *ara+su+n+da* (10Ia/10, 1II/19); *arha+su+n+da* (38II/6), *vb.*

Ayrılma hâlinde: *āteş+i+n+den* (37Ia/18); *bél+i+n+den* (13Ia/28); *derd+i+n+den* (34II/10, 43II/23); *dirlig+i+n+den* (59II/2); *‘eşğ+i+n+den* (32Ia/5); *il+i+n+den* (105Ia/17); *méy+i+n+den* (102Ia/46); *veşlet+i+n+den* (91Ia/10); *yér+i+n+den* (21II/3); *nūr+u+n+dan* (1Ia/1); *yād+u+n+dan* (25Ia/3); *ana+su+n+dan* (68Ia/9); *ara+su+n+dan* (64Ia/36, 64Ia/4); *ayna+su+n+dan* (21Ia/20); *bāğça+su+n+dan* (66Ia/5); *dövlət-serā+su+n+dan* (64Ia/20); *hāra+su+n+dan* (64Ia/32); *hevā+su+n+dan* (64Ia/48); *ķera+su+n+dan* (64Ia/12, 64Ia/16); *ķorhu+su+n+dan* (42II/6); *mācerā+su+n+dan* (64Ia/28); *méy-hāra+su+n+dan* (64Ia/40); *nāla+su+n+dan* (7Ia/12); *nāme+si+n+den* (59Ia/2); *pāra+su+n+dan*

(64Ia/8); *sîne+si+n+den* (13Ia/17); *uğu+su+n+dan* (8Ia/1); *verā+su+n+dan* (64Ia/24); *yara+su+n+dan* (64Ia/2), *vb.*

Vasıta hâlinde: *gece+si+y+nen* (1II/23).

Ç1K: +muz, +imiz, +umuz, +ümüz

Belirtme hâlinde: *iş+imiz+i* (52II/47); *öy+ümüz+i* (108Ia/25).

Bulunma hâlinde: *ara+muz+da* (36Ia/8); *él+imiz+de* (48Ia/7).

Ayrılma hâlinde: *öz+ümüz+den* (30Ia/13)

Ç2K: +iniz, +(i)yiz, +uğ(u)z, +üñz, +(u)yuz, +iyüz

Hâl ekleri ile kullanımı: Belirtme hâlinde: *meme+yiz+i* (85Ia/7); *ğarn+uyuz+i* (51II/18). Yönelme hâlinde: *ser+iniz+e* (50Ia/1); *ot+uğuz+a* (109Ia/7); *döş+üñz+a* (24II/15); *baş+uğz+a* (24II/13, 85Ia/1); *daş+uğz+a* (24II/14); *toprak+uğz+a* (24II/14). Ayrılma hâlinde: *meme+yiz+den* (36II/11).

Ç3K: +ları, +leri, +laru

İlgi hâlinde: *göz+leri+niğ* (101Ia/3).

Belirtme hâlinde: *oğ+lar+un* (1II/14); *saç+lar+un* (23II/6); *el+ler+in* (22II/13, 94Ia/28); *leb+ler+in* (64II/10); *tél+ler+in* (67Ia/7); *beg+leri+ni* (22Ia/20); *göz+leri+ni* (39Ia/3); *kız+leri+ni* (22Ia/19).

Yönelme hâlinde: *at+laru+na* (44Ia/1).

Bulunma hâlinde: *el+leri+nde* (30II/2).

Vasıta hâlinde: *göz+leri+ynen* (19II/14).

5. 2. 1. 4. Sıfatlarda Karşılaştırma

İncelediğimiz metinlerde, sıfatlarda karşılaştırma hem Türkçe hem de Farsça kökenli sözcüklerde Türkçe +rAğ eki karşılığı olan ve çokluk, fazlalık ifade eden Farsça +ter ekiyle yapılmaktadır. Türkçe kökenli sözcüklerde: *artuğ+ter* (82Ia/47); *böyüg+ter* (65Ia/10); *téz+ter* (35II/1, 35II/12, 50Ia/15); *yehin+ter* (56Ia/11); *yéy+ter* (5II/8). Farsça kökenli sözcüklerde: *beter* (< *bed+ter* 107Ia/42, 64Ia/14, 107Ia/42); *ciger-ğün+ter* (56Ia/10); *dīvāne+ter* (64Ia/13); *hoş+ter* (108Ia/4); *girān+ter* (73Ia/14); *kem+ter* (102Ia/41); *movzūn+ter* (56Ia/9); *nāzik+ter* (+dir 3II/2, 78Ia/14).

5. 2. 1. 5. Aitlik Eki

Aitlik eki, adlardan zamir ve sıfat olarak kullanılan adlar yapan, içinde bulunma, bağlılık ve aitlik görevleri taşıyan *+ki* ekidir.²⁸⁷ İncelediğimiz metinlerde yalnız incedüz *+ki* şekli bulunan ekin, kelimelerin bulunma ve ilgi hâlleri almış çekimli şekillerinden sonra geldiği görülmektedir. Eski Türkçede *+ki* ve *+kı* olmak üzere iki şekli bulunan ekin tek şekilli olmasının sebebini Ergin şu şekilde açıklar: “Fakat ek şekil bakımından Batı Türkçesinin başından beri Farsçadan Türkçeye geçen yabancı *ki* edatının etkisinde kalarak çok şekilliğini kaybedip tek şekilli bir ek durumuna düşmüştür”.²⁸⁸ İlgi hâlli aitlik: *menimki* (56Ia/29, 81Ia/13, 81Ia/15); *onunki* (81Ia/13); *onuŋki* (81Ia/14, 81Ia/15). Bulunma hâlli aitlik: *dağdakini* (57Ia/6); *deryâdaki* (31Ia/11); *düzdekini* (57Ia/5); *meşşerdeki* (97Ia/8); *başundaki* (107Ia/84); *sağundaki* (64Ia/29); *göynündeki* (89Ia/6). Belirtme hâlli aitlik: *dağdaki+ni* (57Ia/6); *düzdeki+ni* (57Ia/5).

5. 2. 1. 6. İsimlerin Yüklemlenmesi: Ek-fiil ve Bildirme Ekleri

Ek-fiil, Eski Türkçede *er-* yardımcı fiilinin *er-* > *ir-* > *i-* biçiminde ekleşmesinden oluşan, ad soylu kelimelerin yüklem olarak kullanılmasını sağlayan ve birleşik fiil çekimlerinde de görev alan fiildir.²⁸⁹ Bildirme ekleri ise, *i-* ek-fiilinin şahıslara göre çekiminde kullanılan, ad cümlelerinde özne ile yüklem arasında yargı bağı kuran eklerdir.²⁹⁰ İncelediğimiz metinlerde, *i-* ek-fiilinin bildirme niteliğinde geniş zaman (şimdiki zaman), belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman ve şart olmak üzere dört kipi vardır. Metnimizde tespit edilen bu dört kip, örnekleri ile birlikte şöyledir:

1. Geniş Zaman (Şimdiki Zaman) Kipi

Metnimizde *i-* ek-fiilinin geniş zaman (şimdiki zaman) çekiminde T1K, T2K ve Ç2K’de zamir kökenli şahıs eki, Ç1K’de, emir kipinde kullanılan 3. tipteki şahıs eki kullanılmıştır. T3K’de ise, Eski Türkçedeki *tur-* yardımcı fiilinin geniş zaman çekiminden *tur-ur* > *durur* yoluyla²⁹¹ ekleşmiş *+dır/+dir/+dur/+dür* biçimleri kullanılmıştır. Ancak *+dır/+dir/+dur/+dür* bildirme ekiyle isim tabanı arasındaki düzlük-

²⁸⁷ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 14.

²⁸⁸ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 163.

²⁸⁹ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 81.

²⁹⁰ A.g.e., s. 43.

²⁹¹ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 703.

yuvarlaklık uyumu tam gelişmemiştir. Birçok defa ek-kök arasında düzlük-yuvarlaklık uyumu sağlanırken birçok defa ise aykırı bir durumla karşılaşmaktayız. Ayrıca *i-* ek-fiilinin geniş zaman (şimdiki zaman) çekiminin çokluk 3. şahıs ekine rastlanmamaktadır. Metnimizde *i-* ek-fiilinin geniş zaman (şimdiki zaman)ını karşılayan bildirme ekleri olarak şunlar tanıklanmıştır:

	Teklik	Çokluk
1K	<i>+am, +em</i>	<i>+eg</i>
2K	<i>+sen, +señ, +añ, +eñ</i>	<i>+eyüz</i>
3K	<i>+dır, +dir, +dur, +dür</i>	-

Metinlerimizde bildirme eklerinin adları fiilleştirmiş örnekleri şunlardır:

T1K: +am/+em: *ağac+am* (15Ia/1); *bīmār+am* (75Ia/10); *bulbul+am* (16Ia/1, 16Ia/10, 47Ia/19, 61Ia/9); *céyrān+am* (67Ia/51); *daş+am* (42II/7); *dost+am* (11II/7); *fūlād+am* (7Ia/8); *ğāz+am* (81Ia/3); *gevvās+am* (92Ia/18); *gulsuz+am* (10Ia/5); *şām-ı hicrān+am* (26II/12); *hoş+am* (100Ia/35, 5II/15); *kanadsuz+am* (10Ia/6); *kardeşsuz+am* (77Ia/11); *kolsuz+am* (10Ia/6); *kurbān+am* (4II/6, 63II/17, 78Ia/13, 95Ia/5, 24II/14); *lā-mekān+am* (28Ia/14); *maral+am* (21II/5); *Me'zūn+am* (2Ia/25, 37Ia/17, 67Ia/67, 100Ia/33, 16Ia/17); *medhūş+am* (100Ia/34); *méhriban+am* (67Ia/39); *meşhūr+am* (67Ia/40); *sırdaş+am* (28Ia/9); *suyuz+am* (41Ia/5, 82Ia/27, 85Ia/8); *teşne-kām+am* (35II/15); *terlān+am* (21II/2); *yalıguz+am* (77Ia/10); *yollaş+am* (28Ia/11); *yollaşsuz+am* (77Ia/9); *yolsuz+am* (10Ia/7); *‘āşik-i ‘ārif+em* (92Ia/23); *‘āşik+em* (37Ia/13, 85Ia/17, 98Ia/23, 12II/13); *ādem+em* (112Ia/30); *ale‘in+em* (105Ia/10); *bed-fī‘l+em* (92Ia/6); *bülend-himmet+em* (4II/13); *demir+em* (42II/7); *derd-mend+em* (112Ia/8); *dilteng+em* (45Ia/10); *fermān-ber+em* (76Ia/30); *gūşe-nişin+em* (105Ia/9); *hākim+em* (92Ia/15); *hem-dem+em* (112Ia/31); *hesret+em* (4II/15); *kāmil+em* (45Ia/3); *meħrem+em* (112Ia/29); *mest+em* (35Ia/9); *méy-perest+em* (11II/5); *sā‘il+em* (59II/13); *şā‘ir+em* (98Ia/21), vb.

T2K: +sen: *öli dirrilden Mesih+sen* (40Ia/18); *Me'zūn ‘umruna şebih+sen* (40Ia/18); *béhiştim+sen* (90Ia/26); *kovşerim+sen* (90Ia/26); *bāğum+sen* (90Ia/26); *piyālem+sen* (90Ia/26); *şerābum+sen* (90Ia/26); *sāğum+sen* (90Ia/26). **+señ:** *şekerleb+señ* (19Ia/17); *zulfi şeb+señ* (19Ia/18); *Şimr u MİR-gezeb+señ* (19Ia/19); *hansı*

hūruḡ balasu+seḡ (67Ia/30); *hansı bāḡuḡ lālesi+seḡ* (67Ia/31). **+aḡ/+eḡ**: *dāmād+aḡ* (2Ia/19); *hūr+aḡ* (14Ia/4); *me'yūs+aḡ* (89Ia/33); *perīṣān+aḡ* (89Ia/21); *yār+aḡ* (112Ia/17); *Zāl+aḡ* (12Ia/7); *‘ārif+eḡ* (22Ia/23); *bes+eḡ* (112Ia/27); *beste+yēḡ* (67Ia/32); *gelin+eḡ* (12Ia/9); *genc-i ‘izzet+eḡ* (2Ia/5); *kāfer+eḡ* (43II/46); *ķız+eḡ* (83Ia/19); *ķuvvet+eḡ* (2Ia/7); *lāyik+eḡ* (2Ia/6); *herīf-i Léylī+yēḡ* (112Ia/6); *mā’īl+eḡ* (100Ia/21); *nūr-ı meclis+eḡ* (112Ia/25); *mürşid+eḡ* (2Ia/8); *sen+eḡ* (10II/13, 10II/17, 11II/19, 17II/3, 70Ia/5, 70Ia/6, 70Ia/7, 73Ia/13, 73Ia/14); *ser-ḡeḡ+eḡ* (2Ia/7); *şirīn+eḡ* (18II/11); *vāriş+eḡ* (43II/47); *zīnet+eḡ* (2Ia/6), vb.

T3K: +dır/+dir, +dur/+dür: *ana+dır* (76Ia/13); *aķ+dır* (62II/12, 54II/11); *ārām+dır* (6Ia/21); *meşhūr-ı ‘ām+dır* (108Ia/9); *aşlan+dır* (44Ia/8); *ata+dır* (76Ia/13); *baş+dır* (87Ia/32); *dağ+dır* (87Ia/15); *uzağ+dır* (21Ia/1); *‘ālem+dır* (29Ia/5, 54Ia/1); *‘āşik+dır* (19Ia/11); *āsāyiş+dır* (100Ia/3); *bēhişt+dır* (82Ia/13); *dirri+dır* (108Ia/11, 25Ia/17, 27Ia/12); *egrilig+dır* (64Ia/38); *gēce+dır* (10Ia/9, 12II/1, 6Ia/1, 12II/3); *leziz+dır* (75Ia/8); *melek+dır* (50II/8); *nöker+dır* (110Ia/23); *tēz+dır* (91Ia/1, 91Ia/24); *bu+dur* (40II/8; fakat *bu+dır* 27Ia/13, 58Ia/3, 91Ia/13); *o+dur* (110Ia/9, 32II/4, 38II/5, 38II/6; fakat *o+dır* 41Ia/13, 79Ia/1, 79Ia/13, 79Ia/14, 79Ia/33); *ḡāvūs+dur* (50II/12); *yoḡ+dur* (34Ia/12, 34Ia/15; fakat *yoḡ+dır* 13II/11, 40II/17, 46Ia/21, 18Ia/9 vb); *gün+dür* (22Ia/9) vb. Son hecesi düz ünlü ile biten birkaç kelimedede, ek ünlüsünün Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi²⁹², yuvarlak şekliyle kullanıldığı görülmektedir: *ber-ķerār+dur* (1II/7); *ḡālī+dür* (13II/13); *var+dur* (4Ia/11). Metnimizde son hecesinde yuvarlak ünlü bulunan birçok kelimedede, ek ünlüsünün hep düz şekliyle kullanıldığı düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulmasına neden olmuştur: *baluķ+dır* (81Ia/13); *bayḡu+dır* (23Ia/11, 79Ia/5); *çoḡ+dır* (17II/20, 21II/11, 32Ia/3, 48Ia/17, 50Ia/10 vb); *dolaşuķ+dır* (19Ia/10); *ķoruķ+dır* (48II/9); *vayalu+dır* (70Ia/3); *yalıḡuz+dır* (91Ia/42); *yurd+dır* (68Ia/17); *me‘şūķ+dır* (19Ia/9, 56Ia/34); *söyüş+dır* (57Ia/10); *terre murd+dır* (68Ia/18); *bugün+dır* (114Ib/67, 114Ib/79); *üz+dır* (63II/7), vb.

Ç1K: +eḡ: *yoḡ+eḡ* (10Ia/19, 20Ia/2, 9Ia/7).

Ç2K: +eyüz: *bēs+eyüz* (85Ia/19).

²⁹² ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 317.

2. Belirli geçmiş zaman kipi

İncelediğimiz metinlerde, *i-* ek-fiilinin belirli geçmiş zaman çekimi, fiile, belirli geçmiş zaman ekinin eklenmesiyle oluşturulmaktadır. Ayrıca, *i-* ek-fiilinin belirli geçmiş zaman çekiminde, kişi işaretlenmesi iyelik ekleri yolu ile olur. Bunlardan Ç1K eki, her zaman ince şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Bu çekiminin şeması şu şekilde gösterilebilir:

	Teklik	Çokluk
1K	<i>i-dim, İ+idim, İ+udum, İ+üdüm, İ+ydım, İ+ydum</i>	<i>İ+idig, İ+yüdüg</i>
2K	<i>İ+idiñ, İ+uduñ, İ+ydiñ</i>	-
3K	<i>i-di, İ+idi, İ+ıdı, İ+udı, İ+ydı, İ+ydi</i>	-

i- ek-fiilinin belirli geçmiş zaman çekiminde, *i-* kökü Batı Türkçesinin başından beri düşme, böylece çekim de ekleşme temayülü gösterir.²⁹³ Ancak metinlerimizde bir örnek hariç (*ne idim* 3Ia/5) yüklemleştirdiği isimle hep bitişik şekilde yazıldığı tespit edilen *i-* ek-fiilinin belirli geçmiş zaman çekiminde, genelde ünlü uyumuna uydurularak korunduğu görülmektedir: Metinlerimizde ünsüz ile biten isimlerden sonra, *i-* fiilinin eriyip kaybolma örneğine rastlanmamış olmakla birlikte, ünlü ile biten birkaç isimden sonra, *i-* ek-fiilinin eriyip ekleştiği tespit edilmiştir. Ünlüyle sonlanan isimlerde ek, isme /y/ bağlantı ünsüzü ile bağlanmaktadır: *İ+ydım, İ+ydum* vd. Birkaç yerde ise 1., 2. ve 3. kişilerde *i-* ek-fiilinin ünlü uyumuna bağlanarak *+udum, +üdüm, +uduñ, +üdüg, +ıdı, +udı* şekillerinin bulunduğu da görülmektedir. Metinlerimizde *i-* ek-fiilinin belirli geçmiş zaman çekiminde isimleri yüklemleştirmesine örnekler şunlardır:

T1K: i-dim, İ+idim, İ+udum, İ+üdüm, İ-ydım, İ+ydum: *govheridim* (21Ia/10); *menidim* (8II/9); *ne idim* (3Ia/5); *tıflidim* (13Ia/9); *ağurudum* (105Ia/6); *bulbuludum* (41II/22); *cevānudum* (47Ia/8, 47Ia/12); *hāmūşudum* (67Ia/27); *şehīd-i le‘l-i nūşudum* (67Ia/26); *Sührābudum* (53II/21); *Süleymānudum* (41II/7); *ustādudum* (41II/21); *yamanudum* (21Ia/9); *māyilüdüm* (16II/8); *yağıydum* (53II/1); *yolçıydım* (33Ia/9).

²⁹³ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 318.

T2K: **İ+idiñ, İ+uduñ, İ+ydiñ:** *hekkidiñ* (2Ia/20); *hüruduñ* (91Ia/41); *varuduñ* (89Ia/13); *neydiñ* (89Ia/19).

T3K: **İ-(y)dI, İ+IdI, İ+udı:** *ne idi* (102Ia/49); *cüftidi* (109Ia/31); *derdidi* (102Ia/5); *hökm-ı hâkimidi* (53II/3); *ilidi* (53II/1); *mergidi* (102Ia/6); *şekeridi* (35II/24); *tenidi* (101Ia/14); *yéridi* (7Ia/1); *heridârıdı* (114Ib/107); *lö'lö'-yı şehvârıdı* (114Ib/108); *memlüdı* (101Ia/10); *bédihkârudı* (43II/43); *gem-hârudı* (43II/42); *kanudı* (45II/21); *rehdârudı* (33II/19); *Sultânudı* (22II/10); *varudı* (10Ia/18, 36II/1, 40II/3, 43II/41, 52II/3); *yollaşudı* (89Ia/18); *bâğçaydı* (102Ia/9); *dohıydı* (90Ia/28); *kit'eydi* (102Ia/10). *üzüydı* (67Ia/3).

Ç1K: **İ+idig, İ +(y)üdüg:** *biridig* (8Ia/17); *cem'idig* (8Ia/17); *gedâyüdüg* (73Ia/9).

3. Belirsiz Geçmiş Zaman Kipi

Metnimizde tespit edilen örneklerde, *i-* ek-fiilinin belirsiz geçmiş zaman çekimi, *i-* fiiline *+miş, +miş, +muş, +müş* zaman ekiyle zamir kökenli kişi eklerinin getirilmesinden meydana gelmiştir. Ek-fiilin belirsiz geçmiş zaman kipinde, *i-* fiilinin durumu belirli geçmiş zaman kipinde olduğu gibidir. Bu kipiñ şahıslara göre çekim şeması şöyledir:

	Teklik	Çokluk
1K	<i>İ+umuşam < i-miş-em</i>	-
2K	-	-
3K	<i>İ+imiş, İ+umuş, İ+ymuş < i-miş</i>	-

Metinlerimizde *i-* ek-fiilinin belirsiz geçmiş zaman çekimi ile ilgili örnekler yalnız T1K ve T3K ile sınırlıdır:

T1K: **İ+umuşam:** *Ferhādumuşam* (97Ia/9); *fülādumuşam* (97Ia/10); *ustādumuşam* (97Ia/11).

T3K: **İ+imiş:** *mestimiş* (5Ia/13); *dāmumuş* (112Ia/11); *varumuş* (5Ia/1, 5Ia/16, 5Ia/2, 5Ia/20, 5Ia/4, 5Ia/8, 5II/12, 5II/16, 5II/2, 5II/20, 5II/4, 5II/8, 97Ia/23, 5Ia/12). Metinlerimizde ünlü ile biten tek bir örnekte, düşen *i-* ek-fiilinin ünlüsü ortada bir *y* ünsüzü bırakarak ekleşmiştir: *buymuş* (13II/15).

4. Şart Kipi

İncelediğimiz metinlerde, *i-* ek-fiilinin şart kipi, fiile *-sa/-se* şart ekiyle iyelik kökenli şahıs eklerinin getirilmesinden meydana gelmiştir. Metinlerimizde, *i-* ek-fiilinin şart çekimi ile ilgili örnekler yalnız T1K, T2K ve T3K ile sınırlıdır. Bu örneklerde ise, *i-* fiilinin korunduğu ve yüklemleştirdiği isimle de bitişik şekilde yazıldığı tespit edilmiştir. Bu kipin şahıslara göre çekim şeması şöyledir:

	Teklik	Çokluk
1K	<i>İ+isem, İ+ısam <i-se-m</i>	-
2K	<i>İ+isen, İ+sen <i-se-ŋ</i>	-
3K	<i>İ+ise, İ+usa <i-se</i>	-

T1K: İ+isem, İ+ısam: *meħvisem* (28Ia/5); *mestisem* (28Ia/7); *rindisem* (28Ia/6); *iraķısam* (59Ia/13).

T2K: İ+isen, İ+sen: *māhiseŋ* (75Ia/1); *şāhiseŋ* (75Ia/3); *iraķiseŋ* (90Ia/3); *reng-i aliseŋ* (34II/17); *ehl-i ħāliseŋ* (34II/19); *‘ārifiseŋ* (38II/14). Ancak *i-* ek-fiilinin T2K şart çekiminde, ünsüz ile biten birkaç kelimedede, kök ünlünün eriyip kaybolması da görülmektedir: *melā’ikseŋ* (14Ia/11); *‘ārifseŋ* (51Ia/17, 87Ia/25).

T3K: İ+ise, İ+usa: *günāh ise* (86Ia/11); *iñşāfise* (11II/12); *oyaķusa* (14II/4).

5. 2. 1. 6. 1. Ek-fiil Olumsuzluğu

Tarihsel ve modern Türk dilinde ek-fiilin olumsuzu, ismin üzerine, ya *er-*, *ir-* (<*er-*>), *i-* (<*er-*>), *e-* (<*er-*>) fiilinin dönem özelliğine bağlı olarak *-maz/-mez*, *-mas/-mes* ekini almış şekliyle veya *i-*, *+Dir/+DUr* ek-fiillerinden biri ile isim unsuru arasına *değil* edatı getirilmek suretiyle iki farklı şekilde kurulmaktadır.²⁹⁴ Bunlardan *değil* edatı ile kurulan biçimin, en geniş şekliyle kullanılması Eski Anadolu Türkçesi döneminden itibaren Batı Türkçesinde görülmektedir.²⁹⁵ Batı Türkçesine ait incelediğimiz metinlerde ise, *i-* ek-fiilinin olumsuzu, asıl fiillere getirilen *-mA* olumsuzluk eki ile *değil*, *değil* edatı ile kurulmaktadır. Metinlerimizde *değil*, *değl* ve *deyl* biçimleriyle kullanılan bu olumsuzluk edatına “ilk olarak Divanü lûgati’t-Türk’te rastlıyoruz.

²⁹⁴ ÖZMEN, Mehmet, “Türkçe’de *Değil* Kelimesi ve Kullanımları”, *Türk Dil Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1995, Ankara 1997, s. 317.

²⁹⁵ ÖZMEN, Mehmet, a.g.m., s. 318.

Kaşgarlı Mahmut *değil*'in Arguca *dag/đag* ‘yok, değil’ kelimesinden geldiğini, Oğuzların *dag ol* sözünü Argulardan aldıklarını ve bozarak *tegül* yaptıklarını söyler.²⁹⁶

değil edatı, isim unsuru ile *i-* fiili arasına girerek *isim + değil + çekimli ek-fiil* dizilişiyle olumsuz isim yüklemine oluşturur. Bu durum ek-fiilin metinlerimizde bulunan şimdiki zaman (geniş zaman) ve belirli geçmiş zaman çekimlerinde de aynıdır. Ancak *i-* ek-fiili tamamıyla eriyip kaybolmuştur. Metinlerimizde *i-* ek-fiilinin geniş zamanın (şimdiki zamanın) T1K, T2K, ve T3K çekimleri ile belirli geçmiş zamanın T1K ve T3K çekimlerine rastlanmaktadır. Tespit edilen şu örneklerde, *değil* edatı, geniş zamanın T1K ve T2K çekimlerinde zamir kökenli, belirli geçmiş zaman kipinde ise iyelik kökenli şahıs ekleri almıştır. Ayrıca, geniş zamanın T3K çekiminde ek almadan kullanılmıştır: Geniş zaman (şimdiki zaman) çekiminde olumsuzluk: **T1K:** *degilem* (11II/8) ~ *deglem* (3Ia/27, 92Ia/12) ~ *deylem* (105Ia/10, 70Ia/9, 83Ia/37). **T2K:** *deyleş* (110Ia/6, 110Ia/7, 25Ia/15). **T3K:** *degil* (106Ia/4, 114Ib/45, 14II/9, 24Ia/5, 24Ia/6, 24Ia/7, 24II/10, 43II/3, 48II/6, 60II/4, 79Ia/25) ~ *deyl* (103Ia/7, 79Ia/35). Belirli geçmiş zaman çekiminde olumsuzluk: **T1K:** *degildim* (107Ia/5). **T3K:** *degildi* (91Ia/25, 91Ia/26, 91Ia/27, 91Ia/35).

5. 2. 2. Fiil Çekimi

İncelediğimiz metinlerde, fiil çekimi basit ve birleşik kipler olmak üzere iki kısımda incelenmiştir. Basit kipler ise, bildirme ve tasarlama kipleri olmak üzere iki kısma ayrılır.

5. 2. 2. 1. Bildirme Kipleri

Bildirme kipleri, yapılmış, yapılmakta veya yapılacak olan işleri haber verme, yargı hâlinde bildirme niteliği taşıyan kiplerdir.²⁹⁷ Bu kipler, fiilin geçişli-geçişsiz, olumlu-olumsuz nitelikteki yapılışını belli bir zaman kavramı içinde ele alırlar.²⁹⁸ İncelediğimiz metinlerde bu kipler, fiillerin *belirli geçmiş zaman*, *belirsiz geçmiş zaman*, *şimdiki zaman*, *geniş zaman* ve *gelecek zaman* olmak üzere beş zamanını karşılayan şekillerdir:

²⁹⁶ ÖZMEN, Mehmet, a.g.m., s. 315.

²⁹⁷ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 583.

²⁹⁸ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 43.

5. 2. 2. 1. 1. Geçmiş Zaman

5. 2. 2. 1. 1. 1. Belirli Geçmiş Zaman

Fiilin hareketinin belirli geçmiş zamanda ortaya çıktığını bildiren bu kipte kişi-sayı iyelik kökenli şahıs ekleri ile işaretlenmektedir. Belirli geçmiş zaman eki -di'nin ünsüzü, ünsüz uyumuna bağlanmamıştır, yalnız ötümlü şekli mevcuttur. 3. kişi çekimlerinde ekin, ünlü uyumuna bağlanarak hem düz hem yuvarlak şekillerinin bulunduğu görülmektedir, fakat fiil tabanı ve ek arasındaki düzlük-yuvarlaklık uyumu tam gelişmemiştir. Ç1K çekiminde ise, ön ve art ünlülü fiil tabanlarında, ekin her zaman ince şekliyle (-*dig/-düg*) karşımıza çıktığı görülmektedir. Tespit ettiğimiz birçok örnekte fiil tabanı ile ek ünlü uyumuna bağlanırken, çok sayıda bir uyumsuzluk da söz konusudur.

Metinlerimizde tanıklanan biçimlere bağlı olarak belirli geçmiş zaman çekim dizisi aşağıdaki gibi kurulabilmektedir:

	Teklik	Çokluk
1K	<i>-dim, -dim, -dum, -düm</i>	<i>-dig, -düg < -duk/-dük -d-uk</i>
2K	<i>dıñ, -dın, -duñ, -dün</i>	<i>-duyuz</i>
3K	<i>-dı, -di, -du, -dü</i>	<i>-dılar, -diler, -dular</i>

T1K: -dİm/-dUm: *bağ-dım* (67Ia/66); *burah-dım* (67Ia/65); *yıkışdır-dım* (83Ia/9); *bil-dim* (53II/6, 93Ia/10); *çeg-dim* (13Ia/1, 16Ia/7, 40II/5, 41II/11, 8Ia/13); *dey-dim* (16II/6); *dile-dim* (44II/1); *egil-dim* (25II/10); *getir-dim* (40II/6, 83Ia/5); *gez-dim* (5II/1, 5II/9); *iç-dim* (35II/14, 35II/16, 45II/12); *sev-dim* (105Ia/3); *basul-dum* (98Ia/9); *bul-dum* (90Ia/44); *doy-dum* (67Ia/58); *dutul-dum* (21Ia/9, 45II/30); *kon-dum* (16II/5); *otur-dum* (76Ia/21, 76Ia/22, 76Ia/23); *oñu-dum* (107Ia/17, 38II/9); *satul-dum* (21Ia/10); *savuş-dum* (25II/9); *soruş-dum* (64Ia/16, 64Ia/6); *tanu-dum* (112Ia/3); *uç-dum* (16II/5); *utul-dum* (45II/29); *ut-dum* (41II/11, 45II/29); *döy-düm* (53II/10); *düş-düm* (105Ia/12, 112Ia/23, 30II/15, 45II/32, 68Ia/22, 54II/9); *gör-düm* (107Ia/6, 114Ib/125, 11II/1); *götür-düm* (40II/5); *öb-düm* (25II/10); *öldür-düm* (53II/11); *vb.* Şu örneklerde ise, kelimenin kökünde düz ünlü bulunmasına rağmen, ekin ünlüsü Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi²⁹⁹, yuvarlaktır: *al-dum* (16II/13,

²⁹⁹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 299.

16II/14, 16II/15, 45II/17, 81Ia/1, 81Ia/5, 83Ia/27); *bağ-dum* (97Ia/1, 97Ia/2); *budan-dum* (91Ia/12); *çab-dum* (53II/11); *kan-dum* (91Ia/10); *oğra-dum* (25II/1, 25II/12, 25II/16, 25II/2, 25II/4, 25II/8, 1II/1); *oğşad-dum* (64II/18); *oyan-dum* (91Ia/11, 91Ia/12); *oyna-dum* (38II/13, 45II/29); *utan-dum* (56II/13); *yağ-dum* (67Ia/67); *yan-dum* (56II/15, 91Ia/9); *yaz-dum* (30II/13); *yosan-dum* (56II/14).

T2K: -dİn/-dUñ: *kıl-dıñ* (12Ia/19); *çeg-diñ* (19Ia/7); *dê-diñ* (2Ia/10, 83Ia/29, 84Ia/5, 87Ia/7); *êşid-diñ* (53II/28); *ét-diñ* (12Ia/8, 102Ia/14, 90Ia/12, 86Ia/5, 89Ia/3, 91Ia/41, 34II/2, 65Ia/11, 40II/4, 12II/17, 86Ia/6); *geç-diñ* (91Ia/39); *gel-diñ* (58Ia/16); *göven-diñ* (89Ia/3); *iç-diñ* (26Ia/2); *sev-diñ* (20Ia/15); *söyle-diñ* (114Ib/173); *vêr-diñ* (7II/17, 90Ia/20, 93Ia/15); *yê-diñ* (43Ia/39, 43II/36); *buyur-duñ* (102Ia/17, 2Ia/9); *danuş-duñ* (25Ia/22); *dur-duñ* (89Ia/14); *dut-duñ* (90Ia/16); *koy-duñ* (112Ia/21, 90Ia/28); *ol-duñ* (12Ia/20); *otur-duñ* (84Ia/5); *soruş-duñ* (64Ia/28); *vur-duñ* (12Ia/13, 40II/34, 89Ia/22); *gör-düñ* (60II/10, 60II/9); *görün-düñ* (2Ia/20). Şu örneklerde ise, kelimenin kökünde düz ünlü bulunmasına rağmen, Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi³⁰⁰, ekin ünlüsü yuvarlaktır: *al-duñ* (26Ia/8, 90Ia/16); *apar-duñ* (37Ia/15); *dolan-duñ* (89Ia/1); *sal-duñ* (11II/11, 86Ia/2, 93Ia/13); *utan-duñ* (89Ia/24); *var-duñ* (65II/19, 65II/7).

T3K: -dİ/-dU: *aç-dı* (114Ib/17, 13Ia/28, 67Ia/21); *ağla-dı* (7II/3); *aş-dı* (96Ia/7, 9Ia/3); *at-dı* (91Ia/33, 95Ia/34); *atlan-dı* (114Ib/159, 114Ib/166); *bağla-dı* (114Ib/110, 114Ib/159); *bağ-dı* (107Ia/19, 22II/1, 22II/9, 35II/7, 67Ia/34); *boyan-dı* (102Ia/37); *burah-dı* (67Ia/33); *çal-dı* (114Ib/114, 71Ia/12); *çat-dı* (114Ib/127); *dağla-dı* (114Ib/109); *kan-dı* (73Ia/5); *kırh-dı* (47Ia/11); *odla-dı* (9II/1, 9II/2); *oğra-dı* (48Ia/5); *oyan-dı* (102Ia/39); *sın-dı* (2Ia/23); *tab-dı* (39Ia/17, 6Ia/13, 6Ia/14, 6Ia/15, 6Ia/22, 89Ia/5, 89Ia/7); *ulaş-dı* (108Ia/29); *uzan-dı* (114Ib/171); *yağ-dı* (114Ib/122, 67Ia/35, 91Ia/15); *yarad-dı* (114Ib/59); *yaz-dı* (1Ia/2, 39Ia/1, 39Ia/18, 95Ia/6); *bezen-di* (114Ib/142, 114Ib/158, 95Ia/23); *bil-di* (30Ia/15); *çekil-di* (101Ia/22); *dey-di* (7II/7); *dirril-di* (89Ia/9, 95Ia/23); *em-di* (73Ia/7); *ên-di* (114Ib/167); *es-di* (10Ia/1, 95Ia/3); *êşid-di* (25Ia/24, 67Ia/33); *étir-di* (48II/14); *êtiş-di* (33Ia/21, 89Ia/10, 89Ia/11, 89Ia/9); *ez-di* (95Ia/42); *geş-di* (9II/11); *getir-di* (107Ia/30, 114Ib/120, 114Ib/121, 13Ia/21, 49II/14); *geydir-di* (13Ia/22); *gey-di* (95Ia/48); *gir-di* (95Ia/38); *gönder-di* (1Ia/17); *iç-di* (107Ia/36, 52Ia/11, 53II/5); *iğ-di* (94Ia/19); *iste-di* (83Ia/13,

³⁰⁰ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 299.

83Ia/14, 8II/7); *it-di* (16Ia/17); *kesil-di* (102Ia/54, 102Ia/55, 37Ia/17); *min-di* (108Ia/37, 1Ia/12, 95Ia/41); *nét-di* (107Ia/119); *seb-di* (71Ia/11); *sev-di* (71Ia/24); *tāzelen-di* (63Ia/19); *tūken-di* (101Ia/27); *yé-di* (109Ia/15, 63Ia/6); *yéri-di* (114Ib/162, 67Ia/65); *buyur-du* (83Ia/15); *ķoy-du* (5Ia/5); *ol-du* (4Ia/14); *düş-dü* (52II/30, 67Ia/2, 7Ia/17, 7Ia/18, 7Ia/19), *vb.*

3. Kişi çekiminde son hecesinde yuvarlak ünlü bulunan birçok fiilde, Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi,³⁰¹ ekin düz şeklinin kullanıldığı görülmektedir: *açul-dı* (30II/9, 67Ia/35, 91Ia/5); *artur-dı* (19Ia/12); *aşurd-dı* (108Ia/43); *ayur-dı* (91Ia/4); *basul-dı* (102Ia/53); *bos-dı* (13Ia/11); *bosul-dı* (102Ia/54, 113Ib/11); *bulun-dı* (90Ia/43); *burahdur-dı* (13Ia/22); *buyur-dı* (108Ia/37); *coş-dı* (108Ia/31); *doğ-dı* (114Ib/119); *doğrul-dı* (107Ia/94, 8Ia/8); *dol-dı* (45II/11, 49Ia/1, 49II/19, 91Ia/7); *dur-dı* (2Ia/9); *dut-dı* (107Ia/93, 2Ia/10, 45II/45); *ķon-dı* (102Ia/8, 9Ia/1); *ķor-dı* (113Ib/18, 63Ia/14); *ķoş-dı* (108Ia/30); *ķov-dı* (102Ia/50); *ķoy-dı* (107Ia/118, 114Ib/138, 114Ib/57, 19Ia/4, 71Ia/7, 95Ia/40, 96Ia/9); *otur-dı* (48II/15); *soruş-dı* (107Ia/29); *tut-dı* (95Ia/37); *uç-dı* (53Ia/15); *ut-dı* (88Ia/26); *vur-dı* (11II/14, 22II/12, 48II/14); *yazul-dı* (7II/1, 7II/12, 7II/16, 7II/2, 7II/4, 7II/8, 95Ia/8, 7II/20); *bükül-di* (101Ia/23, 102Ia/5); *dön-di* (107Ia/6, 33Ia/22, 45II/46, 54II/14); düş-di (102Ia/45, 18Ia/5, 63Ia/1, 63Ia/12, 63Ia/16, 63Ia/2, 63Ia/20, 63Ia/24, 63Ia/4, 63Ia/8, 67Ia/23, 96Ia/6); *düzül-di* (114Ib/141, 114Ib/157, 95Ia/14); *gör-di* (108Ia/33, 114Ib/165, 19Ia/11, 52II/42, 57II/9); *götür-di* (48II/13, 49II/13, 98Ia/8); *köç-di* (67Ia/22, 9Ia/1); sökül-di (102Ia/6); *süzül-di* (67Ia/66); *tög-di* (109Ia/27); *tök-di* (107Ia/95, 52II/44, 67Ia/36, 71Ia/10, 95Ia/39); *tökül-di* (101Ia/21, 102Ia/7); *üz-di* (47Ia/11, 91Ia/4); *üzül-di* (102Ia/46).

Ç1K: -dig/-düg: *ét-dig* (107Ia/113, 31Ia/3); *éyle-dig* (113Ib/3, 31Ia/1, 52II/2); *düş-düg* (51II/2); *gör-düg* (52II/46). Tespit edilen yalnız bir örnekte ek-kök arasındaki önlük-artlık uyumunun bozulduğu görülmektedir: *ķocuş-düg* (67Ia/56).

Ç2K: -duyuz: *allan-duyuz* (109Ia/18).

Ç3K: -dılar / -dular: *atlan-dılar* (108Ia/19); *biç-diler* (91Ia/30); *ķeg-diler* (114Ib/115); *dé-diler* (54Ia/13, 94Ia/13); *éşid-diler* (108Ia/5); *ét-diler* (34Ia/8, 108Ia/7, 34Ia/9, 34Ia/11, 114Ib/156, 108Ia/21, 34Ia/10, 108Ia/9); *geçird-diler* (91Ia/32); *gel-diler* (114Ib/113, 114Ib/140); *gét-diler* (104Ia/8, 8Ia/19); *getir-diler*

³⁰¹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 299.

(3Ia/7); *görsed-diler* (54Ia/5); *iş-diler* (91Ia/29); *keç-diler* (53II/16); *kes-diler* (114Ib/151, 98Ia/11); *min-diler* (104Ia/8); *néd-diler* (108Ia/6); *vér-diler* (1II/15, 54Ia/6); *bos-dular* (98Ia/10). Şu örneklerde fiil tabanı ile ek arasında düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından uyumsuzluk vardır: *vur-dılar* (113Ib/11, 114Ib/118); *dut-dılar* (114Ib/117); *bas-dular* (98Ia/9); *sal-dular* (1II/32); *köç-diler* (53II/16). Tespit edilen birkaç örnekte de, art ünlülü fiil tabanlarında, ek ünlüsünün ön sıradan biçimiyle karşımıza çıkması, önlük-artlık uyumunun bozulmasına sebep olmuştur: *aç-diler* (91Ia/31); *as-diler* (114Ib/152); *yıkıl-diler* (95Ia/33).

Olumsuz Şekli: İncelediğimiz metinlerde, belirli geçmiş zaman kipinin olumsuz çekiminde *-ma/-me* olumsuzluk eki kullanılmaktadır:

T1K: *ol-madım* (114Ib/125, 114Ib/130, 114Ib/126; fakat *ol-ma-dum* 22II/3); *étir-me-dim* (91Ia/13); *étiş-me-dim* (30II/13); *éyle-me-dim* (45II/33); *géd-me-dim* (81Ia/10, 81Ia/9); *gir-me-dim* (45II/25); *gör-me-dim* (106Ia/25, 106Ia/26, 45II/41); *götür-me-dim* (5Ia/3); *sev-me-dim* (24Ia/13). Art ünlülü fiil tabanlarında, belirli geçmiş zaman ekinin ünlüsü genellikle yuvarlaktır: *al-ma-dum* (64II/17); *dolan-ma-dum* (91Ia/14); *kan-ma-dum* (35II/16); *koş-ma-dum* (7II/14, 5Ia/1); *ol-ma-dum* (22II/3).

T2K: *bil-me-diş* (20Ia/13, 40II/1, 83Ia/21); *éşid-me-diş* (20Ia/14, 20Ia/15, 83Ia/26, 83Ia/31); *étiş-me-diş* (53II/26); *gör-me-diş* (83Ia/25); *öldür-me-diş* (53II/27). Art ünlülü fiil tabanlarının olumsuz biçimine getirilen ekin ünlüsü hep yuvarlaktır: *dut-ma-duş* (53II/24); *ol-ma-duş* (12Ia/16).

T3K: *aşla-ma-dı* (109Ia/35); *aç-ma-dı* (77Ia/6); *coş-ma-dı* (16Ia/6); *otur-ma-du* (21Ia/11); *tap-madı* (22Ia/5); *yad-madı* (5II/18); *bil-me-di* (114Ib/105, 15Ia/6, 8Ia/15); *dé-me-di* (22Ia/16); *düş-me-di* (105Ia/18, 16Ia/5, 22Ia/10, 99Ia/9); *geç-me-di* (77Ia/7); *géd-me-di* (4Ia/13); *getir-me-di* (45II/23); *köç-me-di* (77Ia/5); *sil-me-di* (9Ia/6); *üzdür-me-di* (53II/2); *vér-me-di* (16Ia/19, 45II/11, 94Ia/25).

Ç1K: *éşid-me-dig* (113Ib/15); *gör-me-dig* (113Ib/6). Şu örneklerde ise, art ünlülü fiil tabanı ile ek, ünlü uyumuna bağlanmamıştır: *kal-ma-düg* (73Ia/9); *sal-ma-düg* (73Ia/10).

5. 2. 2. 1. 1. 2. Belirsiz Geçmiş Zaman

İncelediğimiz metinlerde, belirsiz geçmiş zaman *-mİş/-mUş ekleri ile kurulan belirsiz geçmiş zaman* ve *-İb/-Ub ekleri ile kurulan belirsiz geçmiş zaman* olmak üzere birbirinden farklı iki ayrı şekilde karşılanır. Bununla beraber bu şekillerde ağırlık *-mİş/-mUş ekleri ile kurulan belirsiz geçmiş zaman* yanındadır.

1. -mİş/-mUş ekleri ile kurulan belirsiz geçmiş zaman: Kökeni bakımından -mİş/-mUş sıfat-fiilinden gelen belirsiz geçmiş zaman kipi; fiilin karşıladığı hareketin, kişinin başkasından duyduğunu, sonradan gördüğünü veya farkında olmadan işlediğini anlatan bir şekil ve zaman kalıbıdır.³⁰² Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkçesinde yalnız düz şekilleri (-mİş) bulunan bu kipin eki,³⁰³ metinlerimizde ünlü uyumuna bağlanarak *-mİş/-mİş/-muş/-müş* olmak üzere dört şekliyle görülmektedir. Kök-ek arasındaki düzlük-yuvarlaklık uyumu ise, birçok kelimedede sağlanırken bunun dışında kalan örneklere de rastlanmaktadır. Belirsiz geçmiş zaman çekimi, Ç1K hariç, zamir kökenli şahıs ekleri ile kurulurken Ç1K'de, emir kipinde de kullanılan *-eg* şahıs ekiyle yapılmaktadır.

Metinlerimizde tanımlanan biçimlere bağlı olarak *-mİş/-mUş* ekleri ile kurulan belirsiz geçmiş zaman çekim dizisi aşağıdaki gibi kurulabilmektedir:

	Teklik	Çokluk
1K	<i>-mİşem, -muşam, -müšem</i>	<i>-mİşeg, -müşeg</i>
2K	<i>-mİşer, -muşar</i>	-
3K	<i>-mİş, -mİş, -muş, -müş</i>	-

T1K: -mİşem/-mUşAm: *çeg-mİşem* (51Ia/6); *dê-mİşem* (107Ia/8, 52II/35, 94Ia/9); *dönder-mİşem* (77Ia/2); *éd-mİşem* (37Ia/1, 37Ia/7, 4II/3, 56Ia/16, 92Ia/3, 94Ia/11, 94Ia/14, 97Ia/17, 97Ia/18); *êşid-mİşem* (84Ia/1, 32II/22); *éyle-mİşem* (10II/9); *ez-mİşem* (28Ia/22); *géd-mİşem* (81Ia/10); *gel-mİşem* (11II/1, 11II/4, 3Ia/10, 3Ia/19, 3Ia/22, 3Ia/26, 92Ia/12, 92Ia/16, 92Ia/2, 92Ia/20, 92Ia/24, 92Ia/4, 92Ia/8, 3Ia/18); *gez-mİşem* (28Ia/21); *gör-mİşem* (48II/5); *göyerd-mİşem* (12II/7, 24Ia/3); *iç-mİşem* (11II/6); *mindir-mİşem* (107Ia/100, 107Ia/28); *sev-mİşem* (2II/3, 58Ia/9, 64II/13, 65Ia/9); *vêr-mİşem* (14II/17); *köz-muşar* (24Ia/19, 37Ia/3, 8II/8);

³⁰² KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 599-600.

³⁰³ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 300.

çağur-muşam (28II/1); *ol-muşam* (59II/17, 97Ia/19, 69Ia/26, 3Ia/3, 24Ia/2, 26Ia/17, 37Ia/9, 47Ia/1, 47Ia/3); *unud-muşam* (27Ia/22); *yan-muşam* (2II/3); *dögüş-müşem* (52Ia/6); *düş-müşem* (41Ia/7, 52Ia/7, 76Ia/34, 96Ia/10); *gör-müşem* (26Ia/5, 4II/1, 87Ia/10, 87Ia/26). İncelediğimiz metinlerde tespit edilen birkaç örnekte, fiil tabanında düz ünlü bulunmasına rağmen ekteki ünlü yuvarlaktır: *éyla-muşam* (35II/12, 35II/16, 35II/2, 35II/20, 35II/24, 35II/4, 35II/8); *kal-muşam* (110Ia/13, 47Ia/1); *nicéyla-muşam* (35II/2).

T2K: -mişem/-muşam: *étird-mişem* (88Ia/6); *éyle-mişem* (86Ia/4); *gey-mişem* (19Ia/20); *koy-muşam* (86Ia/20); *ol-muşam* (88Ia/5); *vur-muşam* (14Ia/12). Yalnız bir örnekte, düz ünlü fiil tabanında ek ünlüsünün yuvarlak şekliyle karşımıza çıktığı görülmektedir: *yad-muşam* (58Ia/13, 91Ia/19).

T3K: -miş /-muş: *çıl-mış* (50II/20); *éd-miş* (114Ib/33, 22II/13, 30II/10, 49II/18, 92Ia/27); *étir-miş* (64II/6); *éyle-miş* (18II/14, 2II/10, 2II/9); *geç-miş* (59Ia/14); *géd-miş* (37II/1, 37II/5, 37II/6, 53II/1); *iç-miş* (6II/10); *kes-miş* (50II/6); *vér-miş* (22Ia/18, 60II/4); *yé-miş* (52Ia/18); *yık-mış* (106Ia/11); *dut-muş* (48II/6); *koy-muş* (74Ia/11, 47II/13); *ol-muş* (22Ia/9, 5Ia/19, 46II/14, 27II/7, 102Ia/48, 24II/18, 6II/2, 19Ia/6, 101Ia/8, 30Ia/14); *oyan-muş* (25II/1); *sovuş-muş* (47Ia/5); *dön-müş* (47II/18); *düş-müş* (40Ia/20, 50II/7); *öl-müş* (26Ia/19). İncelediğimiz metinlerde tespit edilen şu örneklerde, fiil tabanı ile ek arasındaki düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulduğu görülmektedir: *ad-muş* (35II/9); *bad-muş* (24II/11); *bas-muş* (16II/17); *kal-muş* (32Ia/7, 12II/9); *sal-muş* (16Ia/4); *uzan-muş* (51II/22); *yaz-muş* (36II/19); *açul-mış* (114Ib/29).

Ç1K: -mişem/ -müşem: *keriş-mişem* (66Ia/10). Metinlerimizde yalnız bir örnekte, art önlü fiil tabanına ön ünlü ekin getirilmesi önlük-artlık uyumunun bozulmasına sebep olmuştur: *koş-müşem* (66Ia/9).

Olumsuz Şekli: Metinlerimizde, bu kipin olumsuz çekiminde *-ma*, *-me* olumsuzluk eki kullanılmıştır: **T1K:** *gör-me-mişem* (24II/17). **T2K:** *gör-me-mişem* (65Ia/1). **T3K:** *bil-me-miş* (43II/6); *dé-me-miş* (15Ia/14); *düş-me-mişdir* (43II/38); *erri-me-miş* (97Ia/10); *geç-me-miş* (92Ia/26); *gel-me-miş* (114Ib/123); *gör-me-miş* (114Ib/50, 43II/5); *kesil-me-miş* (113Ib/15); *tökül-me-miş* (113Ib/16); *yé-me-miş* (14Ia/19, 43II/7). Tespit edilen şu örneklerde, kök-ek arasındaki düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulduğu görülmektedir: *boyan-ma-muş* (91Ia/16); *kal-ma-muş*

(37Ia/12, 41II/13, 41II/14); *kal-ma-muşdır* (32II/18); *ol-ma-muş* (33Ia/7, 19II/8, 67Ia/62, 67Ia/61, 108Ia/15, 43II/10). Tespit edilen yalnız bir örnekte de, art önlülü fiilin tabanında, ek ünlüsünün ön sıradan karşımıza çıktığı görülmektedir: *çih-me-miş* (39II/4).

2. -Ib/-Ub ekleri ile kurulan belirsiz geçmiş zaman: Metinlerimizde tespit ettiğimiz bir diğer belirsiz geçmiş zaman şekli, F-*ib/ib/-ub/-üb*+KE tarzında *-ib/ib/-ub/-üb* zarf-fiil eki ile kurulmuş olan belirsiz geçmiş zaman şeklidir. Kişi-sayı zamir kökenli kişi ekleri sağlanmaktadır. T ve Ç1K ve Ç2K çekimleri tanıklanmamıştır. 3. kişide tespit edilen birçok örnekte, *-ib/ib/-ub/-üb* zarf-fiil ekine bir *-dir* bildirme eki de eklenmektedir. Ancak ağırlık zarf-fiilin bildirme eki almadan kurulan şekli yanındadır. Metinlerimizde de, Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi,³⁰⁴ bu zarf-fiilli şekil, daha çok üçüncü kişide kullanılmıştır.

Metinlerimizde tanıklanan biçimlere bağlı olarak *-Ib/-Ub* ekleri ile kurulan belirsiz geçmiş zamanın çekim dizisi aşağıdaki gibi kurulabilmektedir:

	Teklik	Çokluk
1K	-	-
2K	<i>-übseñ</i>	-
3K	<i>-ib(dır), ib(dir), -ub(dır), -üb(dir)</i>	-

T2K: -übseñ: *gör-übseñ* (87Ia/1, 87Ia/12, 87Ia/2, 87Ia/20, 87Ia/28, 87Ia/36, 87Ia/4).

T3K: -ib(dır), ib(dir), -ub(dır), -üb(dir): *çek-ib-dir* (96Ia/15); *çih-ib* (104Ia/14, 19II/13, 53Ia/17, 53Ia/5, 58Ia/4, 64Ia/20, 64Ia/23, 68Ia/7, 81Ia/7; *-dır* 51II/15); *sıh-ib* (62Ia/18); *bezed-ib* (7Ia/13); *bit-ib* (66Ia/5); *gey-ib* (114Ib/19, 64Ia/32; fakat *gey-üb* 42Ia/12); *geydir-ib-dir* (100Ia/32); *gir-ib-dir* (67Ia/8); *min-ib* (106Ia/23); *ķoc-ub* (62Ia/18); *ķocuş-ub* (36Ia/11, 6Ia/19); *ķon-ub* (59II/3, 62Ia/9); *ķor-ub* (1II/3); *ķorul-ub* (100Ia/24); *ķoy-ub* (67Ia/5, 31II/2); *otur-ub* (104Ia/15, 110Ia/10, 23II/2, 27Ia/2, 60Ia/15, 62II/9); *dön-üb* (104Ia/5, 5II/19, 67Ia/34, 91Ia/14, 94Ia/23); *düş-üb* (107Ia/96, 68Ia/4, 73Ia/6, 82Ia/17, 98Ia/2, 98Ia/27); *hör-üb* (62Ia/11); *ört-üb*

³⁰⁴ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 301.

(80Ia/8); *sök-üb* (114Ib/152); *süzül-üb* (65II/2, 76Ia/16, 78Ia/7); *tök-üb* (17Ia/3, 1II/25, 53Ia/18, 59Ia/4, 91Ia/30), *vb.*

Tespit ettiğimiz birçok örnekte, düz ünlülü fiil tabanlarında, ek ünlüsünün yuvarlak şekilde karşımıza çıktığı görülmektedir: *aç-ub* (114Ib/20); *al-ub* (90Ia/4); *apar-ub* (3Ia/1, 56II/5); *çal-ub* (67Ia/4); *kal-ub* (10Ia/7, 34Ia/14); *kıI-ub* (1Ia/18); *sal-ub* (51Ia/18, 66Ia/6, 67Ia/52, 82Ia/10, 96Ia/11); *tağ-ub* (72Ia/26); *yat-ub* (114Ib/48, 12Ia/17, 98Ia/3); *yaz-ub* (59Ia/10); *ara-yub* (7Ia/13); *dara-yub* (7Ia/14); *éylayub* (1II/22, 1II/5, 22Ia/13, 22Ia/17), *vb.*

Şu örneklerde ise, zarf-fiilli biçime getirilen bildirme ekinin her zaman düzdar olduğu, düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulmasına sebep olmuştur: *aç-ubdır* (42II/4); *açul-ubdır* (1II/6, 30II/12); *al-ubdır* (35Ia/22); *bat-ubdır* (104Ia/11); *kal-ubdır* (10Ia/18, 30Ia/6, 49Ia/7); *kon-ubdır* (58II/1); *koy-ubdır* (1II/14, 31II/5, 59II/6); *ol-ubdır* (12II/2, 104Ia/10, 34II/11, *vb.*); *sal-ubdır* (49Ia/5, 75Ia/2); *vur-ubdır* (59II/7); *yağ-ubdır* (58II/3, 59II/5); *yandur-ubdır* (54II/22); *dön-übdür* (9II/1); *düş-übdür* (62II/1, 62II/12, 62II/2, *vb.*); *gör-übdür* (31Ia/13, 31Ia/14, 31Ia/15); *köç-übdür* (42II/12); *tök-übdür* (19II/15).

5. 2. 2. 1. 2. Şimdiki Zaman

Fiilin gösterdiği hareketin içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu gösteren şimdiki zaman kipi,³⁰⁵ incelediğimiz metinlerde *-ır/-ir/-ur/-ür*, *-yr* ve *-yor* olmak üzere üç farklı şekilde bulunmaktadır. Fakat esas şimdiki zaman eki, *-Ir/-Ur*'dür. Şimdiki zaman çekiminde, zamir kökenli şahıs ekleri kullanılmıştır.

1. -Ir/-Ur, -yr ekli şimdiki zaman kipi: Eski Türkçe *-r/-Ar/-Ir/-Ur* eklerinin geniş ve şimdiki zaman işlevlerinde kullanımına bağlı Azerbaycan Türkçesinde ortaya çıkan düzenli dağılım, *Kaşka'i Şi'ri* kitabında da karşımıza çıkmaktadır. Bugün ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde kullanılan *-Ir/-Ur*³⁰⁶ eki incelediğimiz metinlerde de düzenli olarak şimdiki zamanın işaretlenmesinde kullanılırken, geniş zamanın işaretlenmesi *-r/-Ar* ile (Bunun için bkz. Geniş Zaman). Ünsüzle biten fiil tabanlarında *-Ir/-Ur*, ünlü ile biten fiil tabanlarında ise *-yr* (< *-yIr*) eki kullanılır. *-yr* ekli çekimlerde bağlantı ünsüzü /y/, fiilin sonundaki -A ünlülerini kendisine yaklaştırarak düzenli olarak kapalı /è/ sırasına geçirmiştir:

³⁰⁵ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 610-611.

³⁰⁶ ERCİLASUN, Ahmet B., *Türk Lehçeleri Grameri*, s. 207.

	Teklik	Çokluk
1K	doğrayram/doğréyrem	doğrayrak/doğréyrek
2K	doğrayrañ/doğréyreñ	doğrayrañız/doğréyreñiz
3K	doğrayır/doğréyr	doğrayırlar/doğréyrler
1K	keyneyrem/keynéyrem	keyneyrek/keynéyrek
2K	keyneyreñ/keynéyreñ	keyneyreñiz/keynéyreñiz
3K	keyneyr/keynéyr	keyneyrler/keynéyrler
1K	inciirem	inciirek
2K	inciireñ	inciireñiz
3K	inciir	inciirler

Ünsüzle sonlanan fiil tabanlarında: Metinlerimizde tanıklanan biçimlere bağlı olarak ünsüzle sonlanan fiil tabanlarında kurulan şimdiki zaman çekim dizisi aşağıdaki gibi kurulabilmektedir:

	Teklik	Çokluk
1K	-ıram, -irem	-
2K	-ırañ, -ireñ, -urseñ	-
3K	-ır, -ir, -ur, -ür	-iller, -üller

T1K: -ıram/-irem: *sat-ıram* (26Ia/11, 36II/15); *yan-ıram* (62II/3); *géd-irem* (107Ia/83, 73Ia/19); *gönder-irem* (57Ia/8); *vér-irem* (36II/8). Metinlerimizde tespit edilen birkaç örnekte, yuvarlak ünlülü fiil tabanına, ek ünlüsünün düz şekilde getirilmesi, kök-ek arasındaki düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğuna sebep olmuştur: *korğ-ıram* (24II/6, 27II/8, 32II/16, 47Ia/4, 85Ia/15); *vur-ıram* (43II/32).

T2K: -ırañ/-urseñ: Şimdiki zamanın çokluk 2. şahıs çekiminde, tespit edilen örneklerde, kök-ek arasındaki düzlük-yuvarlaklık uyumu sağlanmamıştır: *vur-ırañ* (83Ia/18); *san-urseñ* (114Ib/150). Tespit edilen yalnız bir örnekte ise, art önlülü fiil tabanına ön ünlülü ekin getirilmesi önlük-artlık (kalınlık-incelik) uyumunun bozulmasına sebep olmuştur: *yık-ireñ* (25Ia/15).

T3K: -Ir/-Ur: *apar-ır* (39Ia/10; fakat *apar-ur* 51Ia/14, 53Ia/10); *kal-ır* (88Ia/2); *kıvır-ır* (107Ia/77); *ucald-ır* (55Ia/7); *yıkıl-ır* (88Ia/2); *bezed-ır* (74Ia/11); *çekil-ır* (43II/34, 65II/13, 80Ia/15, 88Ia/4); *demlen-ır* (32Ia/18); *éd-ır* (56II/6); *egil-ır* (107Ia/46); *errid-ır* (11Ia/5); *gel-ır* (106Ia/18, 106Ia/6, 107Ia/56, vb.); *iç-ır* (56II/7); *kerrid-ır* (11Ia/6); *örgeñ-ır* (69Ia/11); *süzil-ır* (49II/1); *vér-ır* (10Ia/12, 69Ia/14, vb.); *açul-ur* (20Ia/4, 55Ia/14, 64II/5); *ayrul-ur* (80Ia/6); *dağul-ur* (16Ia/14); *dol-ur* (114Ib/73); *kaçur-ur* (107Ia/38); *kon-ur* (65II/17); *korul-ur* (36Ia/16); *nicol-ur* (93Ia/3); *ol-ur* (114Ib/69, 114Ib/72, 114Ib/81, vb.); *soyul-ur* (107Ia/47); *vurul-ur* (107Ia/46); *bükül-ür* (65II/14, 80Ia/13); *dögül-ür* (107Ia/45); *dön-ür* (80Ia/15, 80Ia/3); *döyül-ür* (107Ia/47); *görün-ür* (64Ia/35; fakat *görin-ür* 58Ia/6); *öl-ür* (22Ia/27, 80Ia/19, 80Ia/20, 23Ia/8); *öldür-ür* (96Ia/13, 96Ia/14, 96Ia/15); *öpül-ür* (36Ia/12); *sökül-ür* (80Ia/14); *süzül-ür* (102Ia/3; fakat *süzil-ır* 49II/1); *tökül-ür* (65II/15); *üzül-ür* (102Ia/1).

Tespit ettiğimiz şu örneklerde, fiil tabanı ile ek arasındaki düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulduğu görülmektedir: *apar-ur* (51Ia/14, 53Ia/10); *artur-ır* (12Ia/22); *kurud-ır* (23Ia/13); *ol-ır* (35Ia/7); *sovur-ır* (107Ia/79); *al-ur* (114Ib/85, 19II/14, 67Ia/14, 69Ia/14, 93Ia/1); *bağlan-ur* (22Ia/15); *bağuşlan-ur* (36Ia/4); *başlan-ur* (36Ia/16); *boşan-ur* (80Ia/5); *çağnaş-ur* (24II/1, 24II/5); *çal-ur* (114Ib/36, 31Ia/18); *çalhan-ur* (54Ia/20); *dolan-ur* (114Ib/2, 1II/12, 42Ia/12, vb.); *kal-ur* (22Ia/27, 23Ia/12, 23Ia/15, vb.); *oyan-ur* (114Ib/97); *sal-ur* (112Ia/10, 32Ia/11, 43II/35, vb.); *şefâlan-ur* (69Ia/9); *sulan-ur* (69Ia/3); *toğan-ur* (95Ia/31); *yan-ur* (1II/11); *yaraş-ur* (64II/11); *yaşlan-ur* (36Ia/20); *dişlen-ür* (36Ia/12); *görin-ür* (58Ia/6); *işlen-ür* (36Ia/8); *öpüşlen-ür* (36Ia/2).

Ç3K: -iller, -üller < -irler, -ürler: Şimdiki zamanın çokluk 3. şahıs çekimlerinde, tespit edilen örneklerde, /r/ sesi, gerileyici benzeşme sonucu /l/ sesine dönüşmüştür: *dönderirler* > *döderiller* (107Ia/52); *mindirirler* > *mindiriller* (114Ib/145); *götürürler* > *götürüler* (47II/19).

Ünlü ile biten fiil tabanlarında: Metinlerimizde şimdiki zaman kipinin -yr ekiyle de çekime girdiği görülmektedir. Bu ekte görülen bir özellik de, ekin ilk ünlüsünün, kök ünlünün bağlantı /y/ ünsüzü ile kaynaştırılmasıdır: *déyrem* (47II/19); *déyreñ* (22Ia/28); *séyreñ* (54II/8); *söyléyreñ* (41Ia/1).

Olumsuzu: Bu kipin ünlü ile biten fiil tabanlarındaki olumsuz çekiminde, -me olumsuzluk eki ile zaman ekinin kaynaşmış biçimi olan -mêyr şekli kullanılmıştır: *bil-mêyrem* (14II/10, 26II/18); *inan-mêyreñ* (19II/20); *tanu-mêyrseñ* (92Ia/5); *dê-mêyr* (14II/6). Ünsüzle sonlanan fiil tabanlarındaki Ir/-Ur'li şimdiki zamanın olumsuz çekiminde ise, -mA olumsuzluk eki ile zaman ekinin kaynaşmış biçimi olan -mIr şekli kullanılmıştır. Metinlerimizde bu kipin olumsuzluk şeklinin tek bir örneğine rastlanmaktadır: *bil-mir-eñ* (108Ia/25).

2. -yor ekli şimdiki zaman kipi: Bu kipin ekinin, ünlü zarf-fiilli asıl fiillerin süreklilik bildiren geniş zaman çekimli *yori-* 'yürümek' fiili ile birleşip ekleşmesinden meydana geldiği bilinmektedir.³⁰⁷ Türkiye Türkçesinde de düzenli olarak -yor şeklinde kalınlık-incelik uyumuna bağlı olmayan ek, metinlerimizde de kalınlık-incelik uyumuna bağlanmamıştır. İncelediğimiz metinlerde, ünlü ile biten tek bir örnekte -yor eki doğrudan doğruya eklenirken (*oyna-yor* 104Ia/12), ünsüzle biten fiillerde bir örnek hariç (*elen-iyor* 107Ia/84) hem kalın hem ince tabanlara, düzlük-yuvarlaklık uyumuna da tabi olmayarak yalnız -ayor şeklinde tespit edilmiştir. Şimdiki zamanın bu çekimi, metnimizde sadece teklik üçüncü şahıs çekiminde tanıklanmaktadır. Bugün de Kaşkay ağızlarında ekin kullanımı şiirlerle sınırlıdır: *az-ayor* (5Ia/3); *gel-ayor* (50II/12, 50II/16, 50II/2, 50II/20, 50II/4, 50II/8, 72Ia/1, 72Ia/12, 72Ia/16, 72Ia/2, 72Ia/20, 72Ia/24, 72Ia/28, 72Ia/32, 72Ia/4, 72Ia/8); *gez-ayor* (48II/7); *yağ-ayor* (64Ia/39); *yaz-ayor* (48II/6). Bu kipin olumsuz şekli, -ma olumsuzluk ekiyle yapılmaktadır: *din-mayor* (76Ia/35); *yan-mayor* (12Ia/21).

5. 2. 2. 1. 3. Geniş Zaman

Fiilin sürekli olarak yapıldığını, hâlen yapılmakta olduğunu veya yapılacağını belirten geniş zaman kipi, metinlerimizde -ar/-er/-r ekleriyle yapılmaktadır. Bunlardan -r eki ünlü ile biten birden çok heceli fiil kök ve gövdeleri ile, yine ünlü ile biten bazı tek heceli fiil kök ve gövdelerine getirilirken -ar/-er eki genellikle ünsüz ile biten tek heceli fiil kök ve gövdelerine getirilmektedir. Metinlerimizde -ar/-er geniş zaman ekinin ünlüsü, /r/ ve /l/ ünsüzleri ile biten tek heceli ve birden çok heceli fiillerin teklik ve çokluk 1. ve 2. kişi çekimlerinde düşmüştür. Ayrıca /l/

³⁰⁷ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 296-297; KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 611;

ünsüzü ile biten fiillerde ekin ünlüsü düşerken ekten kalan /r/ ünsüzü ise ilerleyici benzeşme sonucu /l/ ünsüzüne dönüşmüştür. Geniş zaman kipinde, kişi-sayı kategorisi zamir kökenli şahıs ekleri ile sağlanmaktadır.

1. Ünlü ile sonlanan fiillerde: -r

Metinlerimizde tanıklanan biçimlere bağlı olarak ünlü ile sonlanan fiil tabanlarında kurulan geniş zaman çekim dizisi aşağıdaki gibi kurulabilmektedir:

	Teklik	Çokluk
1K	<i>-ram, -rem, -rüm</i>	<i>-reg</i>
2K	<i>-r-eñ</i>	-
3K	<i>-r</i>	<i>-llar, -ller</i>

T1K: -ram/-rem/-rüm: *bağla-ram* (52II/8); *dé-rem* (85Ia/17, 85Ia/18); *erri-rem* (15Ia/8); *éyle-rem* (12II/10, 30II/19, 52Ia/21, ...); *iste-rem* (107Ia/40, 107Ia/77, 108Ia/3); *keyne-rem* (76Ia/26); *néyle-rem* (6Ia/12); *oñu-r* (114Ib/35, 45II/12, 69Ia/10, 69Ia/17); *oyna-ram* (17II/14); *sağla-r* (82Ia/38); *se-rem* (55II/1, 55II/16, 55II/20, 55II/8, 55II/12); *söyle-rem* (55II/18); *söyle-rüm* (64Ia/1); *yéri-rem* (52Ia/9).

T2K: -reñ: *beze-reñ* (14Ia/8); *çürrü-reñ* (34II/15); *dé-reñ* (25Ia/23); *erri-reñ* (34II/14); *éyle-reñ* (58Ia/7); *isti-reñ* (83Ia/17); *kerri-reñ* (34II/13); *söyle-reñ* (39II/2).

T3K: -r: *ağla-r* (101Ia/20, 43II/4, 7Ia/12); *bağuşla-r* (39Ia/19); *beñze-r* (26II/6, 49II/1, 49II/12, vb.); *dara-r* (67Ia/7); *dé-r* (108Ia/33, 107Ia/11, 10II/19, vb.); *éyle-r* (112Ia/9, 35II/10, 45Ia/12, vb.); *isse-r* (54II/1); *iste-r* (107Ia/79, 11Ia/19, 17Ia/4, vb.); *kucağla-r* (114Ib/86); *nāl-r* (12Ia/2); *néyle-r* (37Ia/6, 43Ia/14, 43Ia/15, 73Ia/22); *söyle-r* (29II/2, 29II/4); *sürmele-r* (114Ib/18); *tanu-r* (12II/14, 22Ia/14, 52Ia/1); *titre-r* (64Ia/15); *yarala-r* (114Ib/148).

Ç1K: -reg: *dé-reg* (30Ia/14).

Ç3K: -llar/-ller: Metinlerimizde tanıklanan örneklerde, ünlü ile sonlanan fiillerde geniş zaman kipinin Ç3K eki, -rl- > -ll- gerileyici benzeşmesiyle düzenli olarak -llAr (< -rlAr) şeklinde kullanılmıştır: *oñurlar* > *oñullar* (26Ia/10); *dérler* > *déller* (38Ia/10, 42II/12, 52Ia/3, 7II/9, vb.).

2. Ünsüzle sonlanan fiillerde: -ar/-er

Metinlerimizde tanıklanan biçimlere bağlı olarak ünsüzle sonlanan fiil tabanlarında kurulan geniş zaman çekim dizisi aşağıdaki gibi kurulabilmektedir:

	Teklik	Çokluk
1K	-ArAm; -rAm, -lAm	-er-eg; -reg, -leg
2K	-ArAη, -erseη, -ersen; -rAη, -lAη	-reyiz, -reyüz
3K	-Ar	-AllAr

T1K: /r, l/ dışındaki ünsüzlerle biten -ArAm: aç-aram (52Ia/2, 52Ia/24, 52Ia/8); bağı-aram (77Ia/10); coş-aram (76Ia/26); dut-aram (89Ia/17); kırğı-aram (77Ia/9); yağı-aram (77Ia/11); çek-erem (15Ia/9, 37Ia/14); geç-erem (52Ia/20); géd-erem (47Ia/15); gez-erem (76Ia/11); irt-erem (108Ia/28); iç-erem (28Ia/3, 52Ia/12, 76Ia/31); seç-erem (52Ia/4). **Sonu /r/ ve /l/ ile biten fiillerde sırasıyla -rAm, -lAm:** kayuraram > kayurram (28Ia/1); yumuraram > yumurram (43II/11); getirerem > getirrem (36II/29, 61Ia/13); itirerem > itirrem (36II/30); vèrerem > vèrrem (43Ia/3, 52II/12, 90Ia/40); bilerem > billem (13II/15, 13II/3, 25II/1, 43II/6, 66II/3, 6II/11); bularam > bullam (9Ia/14); inçelerem > inçellem (76Ia/27); olaram > ollam (54II/11, 59Ia/14); ; üzülerem > üzüllem (76Ia/27).

T2K: -ArAη, -erseη, -ersen: ol-araη (60Ia/6); tap-araη (60Ia/5); bil-erseη (114Ib/53); çek-ereη (34II/16); çek-erseη (65II/11); dön-erseη (65II/12, 65II/16, 65II/2, 65II/20, 65II/4, 65II/8); døy-erseη (89Ia/15); dür-erseη (89Ia/30); düş-ersen (65Ia/15); geç-ersen (65Ia/13); sek-erseη (65II/9); tøk-erseη (65II/10); üç-ersen (65Ia/14). **Sonu /r/ ve /l/ ile biten fiillerde sırasıyla -rAη, -lAη:** görereη > görreη (79Ia/5); bilereη > billeeη (12Ia/11, 17Ia/4, 39Ia/7, 40II/2, 41Ia/3, 7II/17, 7II/18); olaraη > ollaη (34II/16).

T3K: -Ar: aç-ar (114Ib/98, 20Ia/12); açul-ar (39Ia/6); al-ar (15Ia/18); at-ar (36II/21); atıl-ar (95Ia/30); ayru-l-ar (96Ia/17); bağı-ar (68Ia/10); dur-ar (21II/3); dut-ar (110Ia/31, 49Ia/13, 60II/12, 81Ia/12); kız-ar (62II/11); koy-ar (107Ia/70, 74Ia/1, 74Ia/10, vb.); sovur-ar (43II/50); tap-ar (114Ib/64, 30Ia/22, 74Ia/14, 74Ia/8, 79Ia/30, 7Ia/20); ut-ar (107Ia/60, 7Ia/20); vur-ar (114Ib/112, 21Ia/12, 21II/11, 43II/26, 43II/31, 52II/40); yağı-ar (114Ib/146); yandur-ar (43Ia/50); yan-ar (82Ia/14); yaz-ar

(107Ia/73, 107Ia/75, 43II/49); *bil-er* (1Ia/25, 32II/17, 48II/2, 48II/4, 58Ia/9, 94Ia/17); *çağard-er* (57Ia/5); *çek-er* (103Ia/19, 107Ia/50, 107Ia/69, *vb.*); *çök-er* (65II/18); *deg-er* (22Ia/22, 30Ia/10); *dey-er* (9II/14); *düş-er* (111Ia/8, 23Ia/10, 26II/11, 69Ia/13); *düz-er* (32Ia/14); *düzil-er* (39Ia/7); *éd-er* (101Ia/6, 107Ia/39, 107Ia/71, *vb.*); *eg-er* (45Ia/1, 45Ia/13, 45Ia/14); *egil-er* (101Ia/25); *em-er* (64II/10); *éndir-er* (57Ia/6); *es-er* (24II/5, 34II/9); *étir-er* (46Ia/22); *ét<i>r-er* (69Ia/15); *ez-er* (62II/10, 96Ia/14); *ezzil-er* (39Ia/6); *gez-er* (114Ib/92, 30Ia/10, 30Ia/9, 42Ia/11, 49Ia/14, 71Ia/6); *néd-er* (60II/15); *öldür-er* (39Ia/19, 46Ia/11); *öp-er* (31Ia/17); *sev-er* (103Ia/5, 22Ia/25, 35Ia/17, 35Ia/18, 35Ia/19, 49Ia/15, 79Ia/5); *sev-ereg* (36Ia/5); *sin-er* (43II/34); *süz-er* (62II/9); *süzil-er* (39Ia/5, 58Ia/10); *tök-er* (60II/16, 63Ia/22); *vér-er* (107Ia/80, 38II/20, 75Ia/17, *vb.*); *yét-er* (114Ib/96). Metinlerimizde tespit ettiğimiz birkaç örnekte, art ünlülü ı'lı fiil tabanında, ek ünlüsünün her zaman ön sıradan karşımıza çıktığı görülmektedir: *yık-er* (14Ia/7, 74Ia/4, 74Ia/7). *çığ-er* (102Ia/19, 51II/11).

Ç1K: -ereg: Sonu /r, l/ ile biten fiillerde sırasıyla -reg/-leg: *çek-ereg* (36II/23); *iç-ereg* (36Ia/13); *olarak > olleg* (37II/11, 36II/24, 37II/10, 37II/9); *bilerek > billeg* (30Ia/13); *gelerek > gelleg* (51II/10).

Ç2K: sonu /r/ ile biten fiillerde -reyiz/-reyüz: *görereyiz > görreyiz* (36II/21); *görereyüz > görreyüz* (42II/12).

Ç3K: -AllAr: Metinlerimizde geniş zaman kipinin çokluk 3. şahıs eki, -rl- > -ll- gerileyici benzeşmesiyle düzenli olarak -AllAr (< -ArlAr) şeklinde kullanılmıştır: *atarlar > atallar* (44II/15); *bilerler > bileller* (27Ia/24); *çatarlar > çatallar* (44II/14); *dêrler > dêller* (38Ia/10, 38Ia/11, 38Ia/13, 38Ia/14, 38Ia/9, 42II/12, 52Ia/3, 7II/9); *déyerler > déyeller* (38Ia/12, 38Ia/16, 38Ia/2, 38Ia/20, 38Ia/3, 38Ia/4, 38Ia/8, 45II/21, 8II/3); *deviretler > devireller* (77Ia/16); *dutarlar > dutallar* (44II/13); *éderler > édeller* (107Ia/85, 107Ia/86, 107Ia/87, 38Ia/5, 38Ia/6, 56Ia/23, 79Ia/4).

Olumsuz şekli: İncelediğimiz metinlerde, geniş zaman kipinin olumsuzu, birinci ve ikinci şahıslarda -mA; üçüncü şahıslarda -mAz eki ile kurulmaktadır. Ayrıca teklik birinci şahıs çekiminde Azerbaycan Türkçesi ağızlarında da kullanılan³⁰⁸ -mAnAm şekline de rastlanmaktadır. Metinlerimizde tanıklanan biçimlere bağlı olarak geniş zaman olumsuzunun çekim dizisi aşağıdaki gibi kurulabilmektedir:

³⁰⁸ ABDULLAYEV, Z. Elövset, *Türk Dillerinin Tarihsel Gelişme Sorunları*, TDK yayınları, Ankara, 1996, s. 44-45.

	Teklik	Çokluk
1K	<i>-mAm; -mAnAm</i>	<i>-meg</i>
2K	<i>-mAḡ</i>	<i>-mayuz</i>
3K	<i>-mAz</i>	<i>-mezler</i>

T1K: -mAm; -mAnAm: -mAm: *aç-mam* (13Ia/29, 13Ia/31); *aḡla-mam* (3Ia/3, 56Ia/12, 76Ia/5); *başar-mam* (41II/8); *inan-mam* (13II/12, 58Ia/20, 5II/8); *korḡ-mam* (108Ia/41); *ḡurtul-mam* (41II/27); *saḡla-mam* (52Ia/2); *bil-mem* (12Ia/17, 12Ia/5, 14Ia/4, 24Ia/9, 27II/10, 28Ia/19, 3Ia/1, 3Ia/5, 59II/10, 72Ia/31, 75Ia/1, 75Ia/18); *dé-mem* (21II/17, 64Ia/44); *éd-mem* (105Ia/16); *én-mem* (108Ia/42); *étir-mem* (43II/58); *éyle-mem* (64II/13); *geç-mem* (105Ia/20, 111Ia/18); *gör-mem* (8Ia/14, 90Ia/38); *götür-mem* (43II/57, 43II/59); *iç-mem* (13Ia/30); *ḡıl-mem* (28Ia/18, 55II/4); *sev-mem* (54II/24, 55II/12, 55II/16, 55II/2, 55II/20, 55II/8); *sil-mem* (28Ia/17); *söyle-mem* (21Ia/6, 35II/18); *üz-mem* (111Ia/19). **-mAnAm:** *al-manam* (23Ia/17); *ḡoy-manam* (108Ia/35); *var-manam* (24Ia/12); *bil-menem* (34Ia/4, 3Ia/2, 66Ia/2); *üz-menem* (17II/18).

T2K: -mAḡ: *bul-maḡ* (112Ia/24); *coş-maḡ* (40Ia/7); *ol-maḡ* (25Ia/17, 12Ia/9, 25Ia/19, 25Ia/18, 25Ia/19); *soruş-maḡ* (12II/1, 42II/1, 92Ia/2); *bil-meḡ* (84Ia/18); *çürrü-meḡ* (12Ia/7); *düş-meḡ* (40Ia/5); *erri-meḡ* (12Ia/6); *gör-meḡ* (82Ia/44); *id-meḡ* (12Ia/5); *ḡerri-meḡ* (12Ia/5); *öl-meḡ* (12Ia/5).

T3K: -mAz: *aç-maz* (28Ia/9); *açul-maz* (16Ia/2, 16II/17, 16II/18, 16II/19); *al-maz* (98Ia/17); *aḡla-maz* (22Ia/22); *apar-maz* (14Ia/13); *baḡuşla-maz* (101Ia/26); *bul-maz* (76Ia/10); *bulun-maz* (75Ia/10); *çad-maz* (21Ia/4); *dut-maz* (94Ia/18); *ḡal-maz* (20Ia/10, 23Ia/19); *korḡ-maz* (108Ia/10, 41II/23, 32Ia/9); *ḡoy-maz* (23Ia/14, 68Ia/23, 105Ia/11); *ol-maz* (11Ia/18, 79Ia/15, 11Ia/2, 11Ia/16, vb.); *sāzu-maz* (88Ia/15); *soruş-maz* (7Ia/9); *tab-maz* (107Ia/81); *tanu-maz* (15II/10, 15II/11, 15II/9, 38Ia/13); *tapul-maz* (15Ia/4); *var-maz* (103Ia/20, 10II/3); *vur-maz* (36Ia/17); *begen-mez* (38Ia/17, 38Ia/18, 38Ia/19, 74Ia/9); *bil-mez* (107Ia/10, 84Ia/7); *dé-mez* (107Ia/57); *din-mez* (107Ia/10); *dön-mez* (13Ia/19, 74Ia/10); *düş-mez* (47Ia/14, 73Ia/18, 77Ia/14); *éd-mez* (103Ia/12, 24Ia/18, 47Ia/20, 67Ia/46, 69Ia/24, 93Ia/17, 98Ia/6); *ét-mez* (106Ia/14, 41Ia/14); *étir-mez* (107Ia/101, 107Ia/102); *étiş-mez* (15Ia/10,

15Ia/11, 15Ia/9); *éyle-mez* (36II/25, 41II/26); *géd-mez* (99Ia/13); *gel-mez* (13Ia/20, 23Ia/9, 76Ia/11, 98Ia/28); *getir-mez* (89Ia/31); *gezil-mez* (103Ia/23); *gör-mez* (36Ia/19, 49Ia/10); *götür-mez* (107Ia/103); *iç-mez* (28Ia/10, 87Ia/35); *tüken-mez* (18Ia/17, 18Ia/18, 18Ia/19); *vér-mez* (36Ia/18); *yé-mez* (107Ia/58, 107Ia/59, 87Ia/35); *yéri-mez* (87Ia/12); *yét-mez* (16Ia/16, 41Ia/6, 99Ia/14). ı'lı fiil tabanında, ek ünlüsünün her zaman ince biçimiyle kullanıldığı görülmektedir: *çlı-mez* (24II/11, 73Ia/15).

Ç1K: **-meg:** *heber ol-meg* (111Ia/8).

Ç2K: **-mayuz:** *bul-mayuz* (51II/14).

Ç3K: **-mezler:** *vér-mezler* (40II/27).

5. 2. 2. 1. 4. Gelecek Zaman

Gelecek zaman kipi, henüz gerçekleşmemiş, ancak fiilin gösterdiği hareketin gelecekteki bir zaman kesiminde mutlaka gerçekleşeceğini bildiren kiptir.³⁰⁹ İncelediğimiz metinlerde *-ası~-asu/-esi*; *-acuğ* olmak üzere iki farklı gelecek zaman eki kullanılmaktadır. Bunlardan esas gelecek zaman eki *-ası/-esi* olup *-acuğ* eki ise tek bir örnekte tespit edilmiştir. Her iki ek de Eski Anadolu Türkçesinde görülen *-ası/esi* ve *-AcAk* gelecek zaman ekleri ile ilgilidir.³¹⁰ Korkmaz, *-ası/-esi* ekinin yapısı üzerinde “*-a/-e* (<*-ga/-ge*) ekinin gereklilik-dilek ve gelecek zaman gösterme görevi bakımından uğramış olduğu aşınma ve zayıflamayı, dil bu eke aynı görevde başka bir ek eklemek suretiyle gidermeye çalışmıştır. Bu ek de Eski Türkçenin gereklilik-gelecek zaman isim-fiilleri kuran *-sığ/-sig* ekinden *-g* düşmesi ile *>-sı/-sı'*ye dönüşmüş olan ektir. Böylece bir ‘ek yığılması’ olayı ile, aynı nitelikteki iki ayrı ekin kaynaşmasından *-ası/-esi* eki ortaya çıkmıştır”³¹¹ açıklamasında bulunurken, *-acağ* ekinin de, *-a+cağ<-a+çağ<-a+ça+oğ* ‘gelecek zaman’, ‘eşitlik hâli’ eki ve ‘pekiştirme edatı’ birleşmesinden oluştuğunu; burada da, *-a* ekinin bünyesinde fonksiyon bakımından meydana gelen aşınma yahut karışma nedeniyle, ondaki gelecek zaman fonksiyonunun *+çağ* ekine aktarılarak yeniden canlandırıldığını ileri sürer.³¹²

³⁰⁹ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 623.

³¹⁰ TİMURTAŞ, F. Kadri, a.g.e., s. 125, 136-137.

³¹¹ KORKMAZ, Zeynep, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, TDK yayınları, Ankara 2005, s. 145-150.

³¹² A.g.e., s. 3-11.

Metinlerimizde kullanılan gelecek zaman ekleri, zamir kökenli kişi ekleri olarak çekime girerler:

1. **-ası~-asu , -esi eki ile:** Metnimizde *-AsI* gelecek zaman kipinin çekim şeması şöyledir:

	Teklik	Çokluk
1K	<i>-suyam ~ -asum</i>	-
2K	<i>-asuseñ</i>	-
3K	<i>-ası/-esi, -asıdır</i>	-

T1K: *yā ne olasuyam çihem bu hāldan?* (3Ia/6); *‘edemnen gelmişem olasum ‘edem* (3Ia/18); *mest gelmişem, mest olasum mest gēdem* (3Ia/19).

T2K: *sen ki cānum alasuseñ* (67Ia/29).

T3K: *me‘şūḳ yandırısı, ‘āşik yanası* (5Ia/6); *cānum çihşın yā Reb kimler bu ele el véresi* (17Ia/4); *bugün muşduluktur gelesi dil-ber* (50Ia/5); *bir öz cūruñ kāmīl sorag olası* (110Ia/2); *başdan vuran āhır eyağ olası* (110Ia/4); *uşaqlar herīfi uşağ olası* (110Ia/8); *ye‘ni bir dil ikki kulağ olası* (110Ia/12); *nöker meğşüş él bī-demāğ olası* (110Ia/16); *üz menzil üz menzil irak olası* (110Ia/20); *ḳarnı hālī, dalı çılpağ olası* (110Ia/24); *ḳaç-hāy-ḳaç dēyende kıvrağ olası* (110Ia/28); *dişsiz ilan ḳutı toprağ olası* (110Ia/32); *seni seven ‘eşğ otunda yanası* (8II/10); *meger menden ayrı kim yanasıdır?* (2II/4).

2. **-acuk eki ile:**

T3K: **-acuk:** *gēyret olsa bu élkeden kaçacuk* (107Ia/13).

5. 2. 2. 2. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kipleri, fiilin olumlu veya olumsuz yöndeki gerçekleşmesini, tasarlanan dilek, istek, şart, gereklilik veya emir kavramları içinde veren kiplerdir.³¹³ Bu kiplerde zaman ifadesi yoktur.³¹⁴ İncelediğimiz metinlerde ise, *şart, istek, emir, gereklilik* olmak üzere dört tasarlama kipi kullanılmaktadır:

³¹³ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 208.

³¹⁴ ERGİN, Muharrem, a.g.e., 289.

5. 2. 2. 2. 1. Şart

Şart kipi, bir hareketin şart biçiminde düşünüldüğünü anlatan, dolayısıyla, hiç bir yargı bildirmeyen bir tasarlama kipidir.³¹⁵ Bu kip eki köken olarak Eski Türkçenin -sar/-ser şart zarf-fiili ekidir.³¹⁶ Fakat XI. yüzyıldan başlayarak sondaki -r ünsüzünün eriyip kaybolmasıyla ek -sA şekline dönüşmüştür.³¹⁷ Ek Batı Türkçesine de bu -sa/-se şekli ile geçmiş ve Batı Türkçesinde hep bu şekilde kullanılmıştır.³¹⁸ Batı Türkçesine ait bir eser olan metinlerimizde ise, şart eki -sA şeklinde olup çekim iyelik kökenli şahıs ekleri ile yapılmaktadır.

Metinlerimizde tespit edilen şart kipinin çekim dizisi aşağıdaki gibi kurulabilmektedir:

	Teklik	Çokluk
1K	-sAm	-
2K	-sAη	-sAyUz
3K	-sA	-sAlAr

T1K: -sAm: *ol-sam* (26Ia/19); *éd-sem* (42Ia/10, 52Ia/16, 93Ia/3); *em-sem* (9Ia/13); *éyle-sem* (22II/18); *geç-sem* (111Ia/18); *géd-sem* (40II/26); *gör-sem* (55II/3); *keyne-sem* (52Ia/5).

T2K: -sAη: *ağla-saη* (37II/7); *al-saη* (47II/7); *bağ-saη* (11Ia/18); *bas-saη* (88Ia/9); *ol-saη* (38Ia/14, 38Ia/13, 38Ia/20, 61Ia/11); *yu-saη* (11Ia/2); *dé-seη* (38Ia/3, 39Ia/12, 75Ia/13, 75Ia/14, 75Ia/15); *éd-seη* (82Ia/42); *éyle-seη* (60Ia/1, 60Ia/3); *geydir-seη* (47II/3); *ile-seη* (26Ia/20); *iste-seη* (112Ia/26, 2II/17, 64II/7, 65Ia/3, 65Ia/7, 107Ia/54); *vér-seη* (77Ia/19).

Şu örnekler ise bir ses özelliği değil, bir yanlış yazım olarak -sen’li olmalıdır: *éyle-sen* (60II/18); *vér-sen* (20II/6).

T3K: -sA: *bulun-sa* (18Ia/13, 18Ia/14, 18Ia/15); *danuş-sa* (38Ia/12); *dut-sa* (45Ia/13, 89Ia/35); *kal-sa* (23Ia/16, 23Ia/4, 47II/16); *oğu-sa* (1Ia/26); *ol-sa* (77Ia/3, 100Ia/3, 107Ia/13, 60Ia/4, 45Ia/1, 36Ia/1, 110Ia/22, 32II/19); *yağ-sa* (41Ia/14); *dé-se* (11II/15, 43Ia/41, 51Ia/23); *éd-se* (26Ia/11, 38Ia/10, 38Ia/9); *egil-se* (22Ia/1); *em-se*

³¹⁵ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 203.

³¹⁶ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 309.

³¹⁷ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 678.

³¹⁸ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 309.

(96Ia/3); *étir-se* (11Ia/4); *éyle-se* (43II/51); *géd-se* (43Ia/43, 60II/7); *gel-se* (36Ia/3); *gör-se* (45Ia/15); *iste-se* (47Ia/13); *kes-se* (89Ia/34); *öl-se* (4Ia/19); *öldür-se* (11Ia/12, 85Ia/14); *vér-se* (35Ia/17, 77Ia/15). Metinlerimizde tespit edilen ı'lı fiil tabanlarında, ek ünlüsünün her zaman ince şekilde karşımıza çıktığı görülmektedir: *çığ-se* (70Ia/3); *yıkıl-se* (55Ia/8).

Ç2K: -sAyUz: *al-sayuz* (36II/15); *gez-seyüz* (51II/13); *öldür-seyüz* (85Ia/13).

Ç3K: -sAlAr: *koy-salar* (55II/13); *dé-seler* (14II/19); *iste-seler* (24Ia/18, 55II/19, 55II/7); *kes-seler* (24Ia/19); *sök-seler* (4Ia/3); *vér-seler* (43II/60, 55II/10, 55II/14, 55II/9).

Olumsuzluk şekli: Metinlerimizde, şart kipinin olumsuzunda -mA olumsuzluk eki kullanılmaktadır: **T1K:** *bil-me-sem* (50Ia/13); *gel-me-sem* (50Ia/15); *kıl-me-sem* (50Ia/14). **T2K:** *koy-ma-sağ* (11Ia/8); *gör-me-seğ* (23Ia/6). **T3K:** *danuş-ma-sa* (38Ia/11); *ol-ma-sa* (86Ia/14, 55Ia/19, 55Ia/12, 86Ia/13); *gül-me-se* (55Ia/18). Yalnız bir örnekte, ı'lı fiil tabanına, ek ünlüsünün ön sıradan getirilmesi, önlük-artlık uyumunun bozulmasına neden olmuştur: *kıl-me-se* (55Ia/17).

5. 2. 2. 2. 2. İstek

İstek kipi, fiile istek, niyet, arzu kavramları veren tasarlama kipidir.³¹⁹ İncelediğimiz metinlerde bu kip için, -a/-e eki kullanılmaktadır. Bu ek, aslında Eski ve Orta Türkçedeki gelecek zaman, geniş zaman, gereklilik-dilek kipleri için kullanılan -ga/-ge ekindeki g- ön sesinin XIII. yüzyıldan başlayarak eriyip kaybolmasıyla ortaya çıkmıştır.³²⁰ Eski Anadolu metinlerinde ise, -a/-e ekinin istek işlevi ile bütün şahıslarda kullanıldığını gösteren örnekler vardır.³²¹ Metinlerimizde istek çekiminde, teklik ve çokluk birinci kişiler ile çokluk ikinci kişide iyelik kökenli kişi eki kullanılırken, teklik ikinci kişide hem zamir kökenli hem de iyelik kökenli kişi eki alan örneklere rastlanmaktadır. Ç1K çekiminde ise, ön ve art ünlülü fiil tabanlarında, kişi ekinin hep ince şekliyle (-g) karşılandığı görülmektedir.

Metinlerimizde tanıklanan biçimlere bağlı olarak istek çekim dizisi aşağıdaki gibi kurulabilmektedir:

³¹⁹ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 648.

³²⁰ A.g.e., s. 649.

³²¹ A.g.e., s. 649.

	Teklik	Çokluk
1K	-(y)Am	-eg
2K	-Añ, -Asen	-AyUz
3K	-A	-eler

T1K: -(y)am, -(y)em: *aç-am* (23II/19); *al-am* (11Ia/13, 32II/8, 41Ia/16, 6II/19); *añla-yam* (41Ia/12); *apar-am* (56II/3); *at-am* (17II/15, 52II/37); *ayul-am* (41Ia/8, 59II/15, 66II/3); *bağla-yam* (3Ia/14); *bağ-am* (24II/16); *başla-yam* (70Ia/9); *burağ-am* (40Ia/14); *coş-am* (52Ia/5); *çal-am* (3Ia/26); *çap-am* (45II/34); *danuş-am* (16Ia/3, 27Ia/2, 47Ia/17); *doldur-am* (41II/3); *kon-am* (24II/15, 105Ia/8); *kov-am* (108Ia/36); *koy-am* (14II/14, 21II/19, 27II/15); *ol-am* (30Ia/1, 3Ia/22, 11Ia/15, vb.); *sağlad-am* (9II/16); *sal-am* (11Ia/14, 52II/36); *sat-am* (17II/13); *ut-am* (17II/14); *utuz-am* (17II/14); *var-am* (10II/1, 44II/3); *vur-am* (52II/39); *yalvar-am* (112Ia/22); *yaz-am* (18Ia/20, 26II/10, 26II/11, vb.); *yolla-yam* (38II/18); *bil-em* (41Ia/12); *çek-em* (26II/1, 3Ia/11, 3II/20, 5Ia/1, 94Ia/10, 94Ia/11, 94Ia/9); *çeyne-yem* (40II/17); *çığ-em* (3Ia/6, 24II/13); *dé-yem* (109Ia/12, 109Ia/16, 109Ia/2 vb); *din-em* (105Ia/11); *dişle-yem* (70Ia/11); *dür-em* (15II/1, 68Ia/16); *düş-em* (24Ia/16); *éd-em* (105Ia/4, 107Ia/83, 109Ia/3, vb.); *eg-em* (21II/18); *em-em* (40Ia/12, 85Ia/8); *éyle-yem* (16Ia/3, 41II/12, 41II/16, vb.); *géd-em* (10II/1, 3Ia/19, 40II/29 vb); *getir-em* (45II/26, 84Ia/13); *geydir-em* (2II/5, 3II/15); *gez-em* (16Ia/18, 24II/8); *gir-em* (68Ia/4); *gönder-em* (66Ia/12, 66Ia/13, 66Ia/16 vb); *gör-em* (10II/2, 12Ia/1, 12Ia/13 vb); *götür-em* (84Ia/14); *göyerd-em* (3Ia/13); *güldür-em* (15II/3); *gül-em* (16Ia/3, 47Ia/17); *iç-em* (14Ia/16); *işle-yem* (70Ia/10); *kıl-em* (44II/3, 47Ia/18); *néd-em* (94Ia/26); *öl-em* (41Ia/16); *öp-em* (25II/15, 40Ia/4, 60II/19, 70Ia/11); *söyle-yem* (106Ia/3); *tök-em* (45II/34); *üç-em* (105Ia/8, 24II/15); *vér-em* (112Ia/26, 14Ia/5, 3Ia/10 vb); *yé-yem* (3Ia/25(2), 3Ia/27).

T2K: -Añ, -Asen: 1. iyelik kökenli şahıs eki ile :-añ/-eñ: *al-añ* (11Ia/18, 79Ia/15, 79Ia/9); *bul-añ* (14Ia/20); *ol-añ* (43Ia/35, 43Ia/34, 13II/6, 43Ia/33, 107Ia/82, 61Ia/18); *var-añ* (112Ia/27); *vur-añ* (27Ia/10); *bil-eñ* (2II/2, 39Ia/13, 8II/17); *dé-yeñ* (58Ia/20, 97Ia/13, 97Ia/14, 97Ia/15); *éd-eñ* (57Ia/9, 65Ia/7); *éşid-eñ* (65Ia/3); *étird-eñ* (57Ia/2, 75Ia/20); *gel-eñ* (52II/6); *gör-eñ* (35II/2, 42II/2, 43Ia/33, 46Ia/10, 46II/1, 63Ia/3, 64II/7, 76Ia/36); *sev-eñ* (38II/3); *vér-eñ* (27Ia/9). 2. zamir kökenli

şahıs eki ile: **-asen, -esen:** *yaz-asen* (77Ia/17); *ez-esen* (58Ia/8); *gez-esen* (58Ia/12, 77Ia/18); *süz-esen* (58Ia/4).

T3K: -A: *açul-a* (40II/28, 40II/32); *al-a* (6II/14, 79Ia/33, 79Ia/34, 79Ia/35); *apar-a* (23Ia/18); *at-a* (102Ia/24); *bağlan-a* (24II/6); *bağ-a* (1Ia/27, 39Ia/14); *çal-a* (23II/15, 40II/16, 40II/28, 40II/40, 40II/44); *çalun-a* (23II/4); *danuş-a* (50Ia/18); *dayan-a* (111Ia/16); *dol-a* (27II/17); *doldur-a* (102Ia/24, 23II/3, 27Ia/14); *dur-a* (106Ia/16, 12Ia/18); *dut-a* (107Ia/94, 17Ia/4, 90Ia/32); *inan-a* (11II/16, 32II/4); *kal-a* (107Ia/8); *kon-a* (23Ia/14, 27II/18, 67Ia/20); *koy-a* (44II/9); *odlan-a* (23II/12); *ol-a* (27II/12, 46II/2, 79Ia/21, *vb.*); *oyan-a* (9II/3); *sal-a* (111Ia/20, 32II/16); *say-a* (76Ia/22); *sormaş-a* (64II/15); *var-a* (92Ia/4); *vur-a* (81Ia/11); *yağ-a* (24II/6); *yan-a* (101Ia/12, 11II/12, 18Ia/16, 29Ia/21, 29Ia/22); *yaz-a* (52II/7); *bezen-e* (65Ia/6); *çek-e* (23Ia/18, 30Ia/21, 44II/10, 63Ia/3, 94Ia/15); *dé-ye* (106Ia/8, 110Ia/10, 110Ia/11, 110Ia/9, 18Ia/16, 43II/40); *digsin-e* (19II/9); *dön-e* (27II/19, 3II/13, 9II/4); *düş-e* (31II/3, 38II/15, 66II/2); *düzül-e* (60II/9); *éd-e* (12II/16, 21Ia/14, 41II/10, *vb.*); *es-e* (102Ia/47, 93Ia/14); *éşid-e* (28II/2); *éyle-ye* (106Ia/13, 10II/10, 23II/6, *vb.*); *geç-e* (112Ia/32, 36II/26); *gel-e* (23II/5, 24II/7, 3II/14, 55II/6, 60II/9, 83Ia/38, 97Ia/15, 35II/22); *gey-e* (44II/5); *gez-e* (30Ia/25, 30Ia/26); *gir-e* (65Ia/5); *gör-e* (13II/14, 14Ia/1, 14Ia/6, 47Ia/9, 96Ia/1); *görin-e* (44II/11); *götür-e* (6II/13); *gül-e* (50Ia/18); *inçel-e* (40II/8); *iste-ye* (41II/10); *keriş-e* (24II/7); *öl-e* (4Ia/14); *sev-e* (79Ia/25, 79Ia/26); *sin-e* (19II/10); *süzül-e* (60II/10); *üzül-e* (60II/11); *vér-e* (107Ia/54, 23II/8, 29Ia/22, 43II/40, 77Ia/13, 43II/64); *yét-e* (100Ia/36); *yetiş-e* (107Ia/51); *yé-ye* (40II/11). ı'lı fiil tabanında, ek ünlüsünün her zaman ince biçimiyle kullanıldığı görülmektedir: *çığ-e* (36II/14, 91Ia/24); *yıgıl-e* (55II/5).

Ç1K: -eg: *apar-eg* (64II/14); *at-eg* (100Ia/16, 52II/24); *ayur-eg* (114Ib/4); *danuş-eg* (23II/2); *dut-eg* (108Ia/14, 43II/52); *kayur-eg* (114Ib/3); *koy-eg* (36II/7, 78Ia/11); *kucaklaş-eg* (64II/15); *ol-eg* (36II/27, 66Ia/11, 3II/19, 36II/7, 71Ia/15); *otur-eg* (3II/18); *sovdālaş-eg* (10Ia/14); *unud-eg* (19Ia/16); *vur-eg* (52II/24, 52II/28); *yat-eg* (71Ia/19); *çığ-eg* (36II/5); *yık-eg* (114Ib/4). *bil-eg* (111Ia/6, 111Ia/7, 41Ia/18); *dé-yeg* (109Ia/6); *döy-eg* (100Ia/14); *dür-eg* (99Ia/20); *éd-eg* (108Ia/13, 111Ia/12, 112Ia/15, *vb.*); *éşid-eg* (29Ia/26); *éyle-yeg* (111Ia/10, 111Ia/11, 111Ia/9); *géd-eg* (52II/2); *gez-eg* (29Ia/25); *gör-eg* (108Ia/5, 114Ib/2, 99Ia/2); *gül-eg* (111Ia/5); *iç-eg* (78Ia/16); *iste-yeg* (41Ia/18); *sev-eg* (41Ia/18); *sür-eg* (36II/28, 37II/19, 99Ia/4);

tāzele-yeg (94Ia/22); *vér-eg* (36II/6, 99Ia/16).

Ç2K: -AyUz: *ol-ayuz* (85Ia/11); *éd-eyüz* (50Ia/21).

Ç3K: -eler: *gel-eler* (55II/7).

Olumsuz şekli: İncelediğimiz metinlerde kipin olumsuzu, -ma/-me olumsuzluk eki ile yapılıdır: **T1K:** *dayan-ma-yam* (67Ia/58); *kan-ma-yam* (67Ia/57); *oyna-ma-yam* (67Ia/59); *bil-me-yem* (3Ia/20); *çeg-me-yem* (59Ia/18). **T2K:** *çal-ma-yağ* (25Ia/18); *géd-me-yeğ* (38II/19); *gör-me-yeğ* (38Ia/14, 46Ia/9); *kes-me-yeğ* (89Ia/34). **T3K:** *al-ma-ya* (44II/6); *oğra-ma-ya* (66Ia/7); *ol-ma-ya* (37Ia/20, 93Ia/12, 81Ia/6, 21Ia/13, 84Ia/11, 84Ia/10, 81Ia/5, 84Ia/9, 81Ia/7, 40Ia/16, 61Ia/4, 50Ia/18); *yovud-ma-ya* (47Ia/4); *dé-me-ye* (81Ia/8); *éd-me-ye* (103Ia/18, 5II/10); *geç-me-ye* (23II/11); *gör-me-ye* (37Ia/8, 40II/44); *sev-me-ye* (38II/3).

5. 2. 2. 2. 3. Emir

Emir kipi, yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden bir gramer kalıbıdır.³²² Bu kalıpta diğer fiil çekimlerinden farklı olarak şahısların ayrı ayrı emir ekleri vardır. Yalnız çokluk üçüncü şahıs emir eki, teklik üçüncü şahsın çokluk şeklidir. Böylece emir ekleri aynı zamanda şahıs da ifade ederler.³²³ İncelediğimiz metinlerde de her şahıs için ayrı emir eki kullanılmaktadır. Metinlerimizde emir kipinin çekim dizisi aşağıdaki gibi kurulabilmektedir:

	Teklik	Çokluk
1K	<i>-ayum</i>	<i>-eg</i>
2K	<i>ø; -ginen</i>	<i>-iğ, -(y)iğ, -uğ</i>
3K	<i>-sın, -sın, -sun, -sün</i>	-

T1K: -ayum: Eski Türkçe -(A)yın emir ekinin devamı olan bu şekil birinci şahıslardaki *m* ünsüzünün etkisiyle ortaya çıkmıştır. EAT metinlerinde aslî şekil yanında -ayım/-eyim'le birlikte -ayum/-eyüm yuvarlak şeklinin kullanıldığı da görülmüştür.³²⁴ İşlev açısından Korkmaz ekin Eski Türkçede hem emir hem de istek

³²² KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 665.

³²³ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 304.

³²⁴ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 305.

gösterme gibi iki değişik işlevi birden yüklenmiş olmasından söz eder.³²⁵ İncelediğimiz metinlerde, yalnız *-ayum* şeklinde hep uyum dışında kalarak kullanılan bu ekin hem emir gösterme hem de istek bildirme gibi iki ayrı işlevi de yüklenmiş bulunmasını düşünmekteyiz.

Emir işlevi ile: *yağış izzet édiñ tã men gelayum* (50Ia/2); *kuncı helvet édiñ tã men gelayum* (50Ia/4); *sãz u şöhet édiñ tã men gelayum* (50Ia/8); *siz de izzet édiñ tã men gelayum* (50Ia/12); *çoğ mehebbet édiñ tã men gelayum* (50Ia/16); *şükr-i nê met édiñ tã men gelayum* (50Ia/20); *yağış hizmet édiñ tã men gelayum* (50Ia/24); *yıkılıñ yollaşlar ehvâl alayum* (35II/1). İstek işlevi ile: *göynüm ister bir içayum bãdesin* (6II/18); *elin ele alub bãğda gezayum* (31II/9); *bulbul olub günçe gulun düzayum* (31II/10); *gevvãs olub ceyhünunda üzayum* (31II/11); *dövresi kec-rovdır nice kalayum* (35II/3); *bir nãme yazayum yollayam yãra* (38II/18). Şu örnekte ise ek ya doğrudan *-yum* (< ETü. *-yın*) ekidir ya da ekin ilk ünlüsü ile kök ünlünün vezin gereği kaynaştırılması ile ortaya çıkmıştır: *éy aqalar geliñ te rif éylayum* (38II/1, 52II/1).

T2K: ø; -ginen: Emir kipinin ikinci şahıs teklik çekimi bazen eksiz, bazen de *-ginen* eki ile yapılmaktadır. Fakat ağırlık eksiz biçimi yanındadır. Ergin bu eksiz kullanımın ortaya çıkışında çokluk ikinci şahıs emir eki *-ñ*'nin yalnız sayı ifade ettiği şeklinde yalnız bir genel anlayışın rol oynaması tahmininde bulunmuştur.³²⁶ Emir ekinin ikinci şahıs teklik çekiminde kullanılan *-ginen* şekli ise, Türk dilinin bütün tarihî aşamalarında kendisini koruyan *-ğıl/-gil* emir ekinin genişletilmiş biçimidir. Emir kipinin teklik ikinci şahıs çekiminin *-ginen* şekli, Doğu Anadolu ağızlarında ve Azerbaycan Türkçesinde de bulunmaktadır.³²⁷ Fakat bugünkü Kaşkaylarda, işlekliliğini kaybetmiş durumdadır. Metinlerimizde *-ginen* eki, yalnız düz-ince şekli olup daima uyum dışında kalmıştır.

ø: aç! (40Ia/4, 87Ia/25); **al!** (10Ia/15, 40II/21, 51Ia/5, 52II/14, 54II/16, 54II/19, 72Ia/22, 79Ia/31, 80Ia/17); **ayur!** (64Ia/7); **bil!** (20Ia/19, 41Ia/11); **gel!** (102Ia/27, 10Ia/14, 10Ia/8, vb.); **gey!** (43II/40); **gül!** (2II/17, 2II/18); **ķoy!** (107Ia/54, 11II/12, 14II/1, vb.); **min!** (102Ia/31); **sağlad!** (43Ia/44, 43Ia/47); **yat!** (90Ia/33); **yaz!**

³²⁵ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 648.

³²⁶ ERGİN, Muharrem, s. 306.

³²⁷ CAFEROĞLU, Ahmet, "Türkçemizdeki *-ğıl* ve *-gil* Emir Eki", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten*, TDK Yayınları: 338, Ankara 1971, s. 1.

(107Ia/23, 16II/18, 42Ia/17, 43Ia/8, 93Ia/2), *vb.* **-ginen:** *aç-ginen* (27Ia/18); *bağ-ginen* (81Ia/1); *bağla-ginen* (64II/12); *bil-ginen* (57Ia/3); *géd-ginen* (64II/8); *iç-ginen* (27Ia/19); *kılginen* (57Ia/1); *köç-ginen* (27Ia/17); *söyle-ginen* (87Ia/34).

T3K: -sIn/-sUn: Eski Anadolu Türkçesinde yalnız yuvarlak şekliyle kullanılan bu ek,³²⁸ incelediğimiz metinlerde ünlü uyumuna bağlanarak hem düz hem yuvarlak şekillerini almıştır: *çitğ-sin* (17Ia/2, 64II/1, 67Ia/23); *çeg-sin* (53II/31); *dé-sin* (43II/53, 94Ia/5); *es-sin* (64II/3); *éyle-sin* (94Ia/6, 94Ia/7); *gel-sin* (52II/38); *gey-sin* (46II/27); *néd-sin* (104Ia/17, 104Ia/18, 104Ia/19); *vér-sin* (14II/4, 43II/54, 91Ia/44, 9Ia/19); *ol-sun* (84Ia/1, 84Ia/2, 84Ia/4, *vb.*); *düş-sün* (19Ia/3); *gör-sün* (43II/55, 96Ia/1, 96Ia/2); *götür-sün* (30II/18). Şu örneklerde ise, fiil tabanında düz ünlü bulunmasına rağmen, ekin ünlüsü Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi³²⁹, hep yuvarlaktır: *aç-sun* (53II/30); *ad-sun* (94Ia/7); *ağla-sun* (101Ia/12, 101Ia/2, 101Ia/20, 101Ia/24, 101Ia/28, 101Ia/3, 101Ia/4, 101Ia/8, 101Ia/16, 53II/31); *ağla-sun* (41Ia/10); *bağla-sun* (53II/30); *bağ-sun* (101Ia/2); *dayan-sun* (14II/4); *dolan-sun* (14II/12); *inan-sun* (14II/20); *oyan-sun* (14II/2); *oyna-sun* (100Ia/30); *sağlad-sun* (53II/29, 7Ia/15); *uzan-sun* (6Ia/2); *yan-sun* (14II/1, 14II/16, 46Ia/6, 47II/17); *boyan-sun* (14II/8); *çal-sun* (14II/8).

Ç1K: -eg: Emir kipinin birinci şahıs çokluk çekimi Eski Türkçede -alım, -elim; Eski Anadolu Türkçesinde ise hep -alum/-elüm şeklinde kullanılmıştır.³³⁰ Ancak incelediğimiz metinlerde bu şekillere rastlanmamaktadır. Metinlerimizde ve dolayısıyla Kaşkaylarda bu şekiller kullanımdan kalkmış ve yerini -a/-e istek ekine bırakmıştır: *at-eg* (52II/24); *döy-eg* (100Ia/14); *gör-eg* (108Ia/5, 114Ib/2, 99Ia/2), *vb.* (bkz. 5. 2. 2. 2. 2. İstek)

Ç2K: -ıñ, -(y)ıñ, -uñ: Emir kipinin çokluk ikinci şahıs çekimi Türkçede aslında -ıñ şeklinde idi. Eski Türkçede buna çokluk ifadesini güçlendirici bir belirti olarak -lar/-ler eki getirilirken Eski Anadolu Türkçesinde bu -lar/-ler'in yerini -z çokluk belirtisi tutmuş, böylece çokluk ikinci şahıs emir eki bir yandan -ıñ, bir yandan -ıñuz, -ıñüz olarak kullanılmıştır.³³¹ Eski Anadolu Türkçesinde dar-yuvarlak olarak kullanılan bu ekin, metinlerimizde ünlü uyumuna bağlanarak -ıñ/-uñ şekilleri tespit

³²⁸ ERGİN, Muharrem, s. 306.

³²⁹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 306.

³³⁰ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 306.

³³¹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 306-307.

edilmiştir: *çek-iş* (4II/7); *éd-iş* (39II/3, 40II/41, 40II/42, 40II/43, 50Ia/12, 50Ia/16, 50Ia/2, 50Ia/20, 50Ia/24, 50Ia/4, 51II/23, 50Ia/8, 43II/45); *géd-iş* (51II/5); *silkîn-iş* (36II/5); *yık-iş* (51II/16, 51II/12); *yıkıl-iş* (35II/1, 37II/15, 37II/19, 37II/8, 43II/52); *bos-uş* (108Ia/38); *danuş-uş* (85Ia/12); *şoy-uş* (51II/16); *ol-uş* (51II/12); *tur-uş* (102Ia/31); *hegerle-yiş* (100Ia/13); *dé-yiş* (3Ia/15, 56II/3, 9Ia/17, 51II/5); *éyle-iş* (36II/12). Son hecesinde düz ünlü bulunan birkaç fiilde, ek ünlüsünün yuvarlak biçimde kullanıldığı görülmektedir: *al-uş* (52II/21, 52II/17); *apar-uş* (50Ia/17); *bağ-uş* (36II/14, 4Ia/17); *çal-uş* (100Ia/29); *şurtar-uş* (36II/13); *şahlad-uş* (50Ia/19); *yaz-uş* (4Ia/20), vb.

Olumsuz şekli: Emir kipinin olumsuz çekiminde -mA olumsuzluk eki kullanılır. Metinlerimizde T2K, T3K ve Ç2K çekimleri tespit edilmiştir:

T2K: -mA: *aç-ma!* (23Ia/6, 27II/3); *bağ-ma!* (15II/14, 28Ia/15); *bağla-ma!* (88Ia/17); *dut-ma!* (100Ia/5); *inan-ma!* (15II/13, 17II/13, 79Ia/21); *şorş-ma!* (52Ia/17); *ol-ma!* (43Ia/56, 67Ia/9, 22Ia/21, vb.); *sal-ma!* (51Ia/3, 54II/15); *var-ma!* (43Ia/18); *vur-ma!* (23Ia/5); *çek-me!* (30II/3); *dé-me!* (17II/1, 20Ia/18, 27Ia/15, 43Ia/26, 43Ia/43, 72Ia/27); *dey-me!* (19II/9, 51Ia/19); *düş-me!* (51Ia/17, 51Ia/19); *ét-me!* (42Ia/18); *geç-me* (91Ia/39); *geçird-me!* (34Ia/11); *géd-me!* (54Ia/18, 8II/1); *gez-me!* (110Ia/1); *gizle-me!* (11II/7); *göven-me!* (16II/11, 34II/5, 34II/6, 34II/7, 42Ia/1, 42Ia/13, 42Ia/14, 42Ia/15); *inci-me!* (22Ia/21); *iste-me!* (64Ia/37); *sev-me!* (20Ia/7); *söyle-me!* (1II/30, 43Ia/45); *tök-me!* (75Ia/13); *vér-me!* (15II/15, 15II/7, 23Ia/7); *yéri-me!* (7Ia/4), vb.

T2K: -mAginen: *sal-ma-ginen* (43Ia/52); *çek-me-ginen* (11Ia/1, 11Ia/20); *çitş-me-ginen* (75Ia/15); *dé-me-ginen* (43Ia/25).

T3K: -masun/-mesin: *bil-me-sin* (18Ia/12); *éd-me-sin* (114Ib/37, 114Ib/38); *gel-me-sin* (71Ia/23); *gör-me-sin* (16Ia/20, 18II/1, 38II/10); *inci-me-sin* (64II/1, 64II/12, 64II/16, 64II/2, 64II/20, 64II/4, 64II/8); *şepil-me-sin* (6Ia/8); *sev-me-sin* (103Ia/25, 103Ia/26, 103Ia/27); *terpen-me-sin* (64II/20); *üş-me-sin* (64II/2). T3K'de art ünlülü fiil tabanlarında, emir ekinin hep yuvarlak şekliyle kullanıldığı görülmektedir: *ağur-ma-sun* (64II/16); *çal-ma-sun* (6Ia/4); *şal-ma-sun* (27Ia/8); *ol-ma-sun* (61Ia/20, 6Ia/20, 6Ia/24, 61Ia/12, 88Ia/25, 61Ia/1, 61Ia/2, 61Ia/8, 61Ia/16, 41II/15, 6Ia/4, 6Ia/16, 6Ia/8, 6Ia/2, 6Ia/12).

Ç2K: -mayuñ/-meyin/-me'in: *bil-me-yiñ* (15Ia/19); *éd-me-'iñ* (50Ia/23); *éyle-me-'iñ* (36II/10). Ç2K'de de, art ünlülü fiil tabanlarında, emir ekinin hep yuvarlak şekliyle kullanıldığı görülmektedir: *inan-ma-yuñ* (51Ia/24); *kına-ma-yuñ* (105Ia/1); *koy-ma-yuñ* (36II/26, 50Ia/7); *sal-ma-yuñ* (24Ia/4).

5. 2. 2. 2. 4. Gereklilik

Gereklilik kipi, bir hareketin veya tasarlanan bir eylemin yapılması gereğini bildiren bir kiptir.³³² Metinlerimizde gereklilik kipi hem *göreg* 'gerek' kelimesiyle hem de *-malı/-meli* ekiyle kurulmaktadır:

1. -malı/-meli eki ile kurulan gereklilik kipi: *-malı/-meli* eki, Eski Anadolu Türkçesinin sonlarına doğru, Oğuz Türkçesine özgü yeni bir ek türü olarak ortaya çıkmış,³³³ fakat ilk zamanlarda bir sıfat-fiil eki şeklinde fiil isimleri yapmak için kullanılmıştır.³³⁴ Metinlerimizde ekin hem sıfat-fiil eki olarak hem de gereklilik kipi için fiil eki olarak kullanılan örneklerine rastlanmaktadır. Gereklilik kipi ile ilgili örnekler, yalnız kipin teklik üçüncü şahıs çekiminde kullanılmaktadır: *ķera ķaşuñ ala gözüñ sevmeli* (70Ia/13); *ķere zulfuñ gul-nār üzüñ sevmeli* (70Ia/14); *ķeker diliñ şir'in sözüñ sevmeli* (70Ia/15). Şu örneklerde ise, gereklilik kipi *-dir* kopulasıyla genişletilmiştir: *Reķimli tayfası yıkılmelidir* (106Ia/12); *onlaruñ te'rif'i eylemelidir* (106Ia/2); *onu eşşegine mindirmelidir* (106Ia/24).

2. 'göreg' kelimesi ile kurulan gereklilik kipi: *-malı/-meli* gereklilik ekinin bulunmadığı Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde gereklilik ifadesi *-A* ekli çekimler yanında *gerek* kelimesi ile karşılanırdı.³³⁵ Metinlerimizde de, genelde gereklilik kipi, *gerek* kelimesinin *göreg* şekline dönüşmüş biçimiyle yapılmaktadır. Bu durumda gereklilik kipi, *göreg* kelimesinin isim cümlesinin yüklemi olarak kullanılmasıyla ya da *-a/-e* istek kipi ekli, *-an/-en* fiilden isim yapan ekli veya *-alı* zarf-fiil ekli asıl fiillerin *göreg* ile birleşmesiyle kurulmaktadır. Bunlardan *-a/-e* istek kipi ve *-alı* zarf-fiil ekli kuruluşlarda *göreg* asıl fiilin önünde kullanılırken, *-an/-en* fiilden isim yapan ekli kuruluşlarda asıl fiili izler. Bu söz dizimsel özelliğin şiir dili ile ilgisi olmadığı

³³² KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 693.

³³³ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 693.

³³⁴ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 313.

³³⁵ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 313.

göreg F-A kuruluşunun bugün de şiir veya düz yazı, konuşma her durumda Kaşkaylarda yaygın olarak kullanılmasından anlaşılmaktadır:

1. **göreg F-A:** Bu dizilişle kuruluş, bugün de Kaşkaylarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Metinlerimizde tespit edilen örnekleri şunlardır:

T1K: *öz derdimnen göreg dëyem söz dağa* (77Ia/8); *dar günündür göreg edem üz dağa* (77Ia/12); *tā cānum var göreg möhremi atam* (17II/15); *göreg yazam dāsītāna derdimi* (18Ia/20).

T2K: *kızı göreg alan tayfadan elden* (79Ia/9); *göreg mene her ‘āşıkdan baş dëyen* (97Ia/13); *göreg mene demir dëyen daş dëyen* (97Ia/14); *göreg olan herānzāde yāvegū* (107Ia/80).

T3K: ‘āşık olan göreg yana (29Ia/21); *kīmiyāger göreg ceke derd-i ser* (30Ia/21); *perī göreg ola nezerden nehān* (14Ia/9); *biri göreg geze teht u tācınan* (30Ia/25); ‘ākil göreg tefreğeden yan vëre (77Ia/13); *çı (ç), çāre yoğ göreg geçe rūzigār* (112Ia/32).

Ç1K: göreg gevvās oleg deryā-yı ‘eşke (66Ia/11); *evvel göreg hāna edeg iştibāh* (108Ia/13).

2. **F-An göreg:** *yāri teğeyyürdan ëndiren göreg* (46Ia/2); *mefsede otunı sindiren göreg* (46Ia/4); *kor eden çoğ olur, yanduran göreg* (46Ia/8); ‘eğkline miñ *teni sindiren göreg* (46Ia/12); *zëerden menfi‘et dönderen göreg* (46Ia/16); *yëdiren, geydiren, mindiren göreg* (46Ia/20); *añlayub meñlebi kanduran göreg* (46Ia/24).

3. **göreg F-alı:** göreg köylüñ kitābuna yazalı (20Ia/6).

4. **isim cümlesinin yüklemi olarak göreg:** *bulbula gul göreg gul-zāre bulbul* (27Ia/7); *germ edib şöhbeti iñtilāt göreg* (57Ia/17); *yağşıdan yamandan istinbāt göreg* (57Ia/18); *Me’zün dëyer işte eñtiyāt göreg* (57Ia/19); ‘āşık olan hüsni yāra māt göreg (70Ia/17); *Mecnūn olan yër-i herābāt göreg* (70Ia/18); *Me’zün’ıñ nuñkuna kitābet göreg* (70Ia/19); *yër-i cennet göreg mezesi tehür* (46II/11). Yüklem görevi yüklenen *göreg* kelimesinin *-dir* bildirme ekiyle genişletilmesi: *édmeg için yeñi defter göregdir* (108Ia/2); *Şāhnāme āhırı hoşter göregdir* (108Ia/4); *bilmeg için hüş u beşer göregdir* (108Ia/8); *hov edib üstüne leşger göregdir* (108Ia/12); *bu şā‘irden hān mükedder göregdir* (108Ia/16); *hān yanunda söz mükerrer göregdir* (108Ia/20); *dutun huşyesine nişter göregdir* (108Ia/24); *ğarnımı ırterem hencer göregdir* (108Ia/28); *böyüğe hovşele lenger göregdir* (108Ia/32); *yā kovam menzili Şüşter göregdir*

(108Ia/36); *gëri kıluncuna çenber göregdir* (108Ia/40); *te'eccübem allāhuekber göregdir* (108Ia/44).

Olumsuzlu: Metinlerimizde, *-malı/-meli* eki ile kurulan gereklilik kipinde olumsuzluk, ad ve sıfat-fiiller üzerine ek-fiillerde olumsuzluk bildiren *degil* edatının getirilmesiyle karşılanır: *'ebeş 'ebeş elden koymalı degil* (70Ia/2); *āhır nefeseñez doymalı degil* (70Ia/4); *ne varum ki dëyem kıymeli degil* (70Ia/8); *āhır adam eti yëmeli degil* (70Ia/12); *ne varuñ ki dëyem sevmeli degil* (70Ia/16); *dilinen veşf ëdib dëmeli degil* (70Ia/20). Gereklilik kipinin 'göreg F-A' biçiminde, yalnız bir örneğine rastladığımız olumsuzluk, *göreg* kelimesinin üzerine getirilen çekimli fiil tabanına *-ma* olumsuzluk ekinin eklenmesiyle kurulmaktadır: *merd göreg olmaya gemnen herāsān* (21Ia/13).

5. 2. 2. 3. Birleşik Fiil Çekimleri

Bildirme ve tasarlama kipleri ile bildirilen ve tasarlanan hareketlerin belirli geçmiş zamanda, belirsiz geçmiş zamanda veya şart şeklinde ortaya çıktığını veya çıkacağını ifade etmek için birleşik çekimlere başvurulur.³³⁶ Türkçede bu birleşik çekimlerin *hikâye*, *rivayet* ve *şart* olmak üzere üç şekli vardır. Birleşik çekimin hikâyesinde, fiili hangi zamanı gösteriyorsa gösterebilir, eski bir zaman çerçevesi içine yerleştirmektedir. Rivayet tarzında bu çerçeveye ayrıca bir de anlatılan konunun dolaylı bir bilgiye dayandığı başkasından duyulduğu noktaları da eklenir. Birleşik çekimin şartında ise, fiildeki hareket ve oluş, başka bir hareket ve oluş için şart olarak gösterilir.³³⁷ Elimizde bulunan metinlerde ise, birleşik çekimlerin hem *hikâye* hem *rivayet* hem de *şart* şekillerine rastlanmaktadır:

5. 2. 2. 3. 1. Hikâye

İncelediğimiz metinlerde, bildirme kiplerinden geniş zaman, şimdiki zaman, belirsiz geçmiş zaman, gelecek zaman; tasarlama kiplerinden ise istek ve şart kiplerinin hikâyesi bulunmaktadır. Birleşik çekimlerin hikâyesi için, *i-* ek-fiilinin belirli geçmiş zaman şekli kullanılır. Birçok defa ise, *i-* ek-fiili orta hecede kaldığı için düşer.

³³⁶ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 319-320.

³³⁷ TİMURTAŞ, F. Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, s. 133.

1. Geniş Zamanın Hikâyesi

Metinlerimizde geniş zaman hikâyesinin olumlu şekli yalnız T1K ve T3K çekimlerinde bulunmaktadır. Bu çekimlerde geniş zamanın hikâyesi, geniş zaman kipi ile *i-* ek-fiilinin ekleşmiş şekliyle ortaya çıkmıştır.

T1K: *açardum* (63Ia/11); *oturardum* (107Ia/22); *bilerdim* (107Ia/111, 63Ia/9); *éderdim* (63Ia/12, 93Ia/11); *emerdim* (63Ia/10); *severdim* (93Ia/9).

T3K: *aralardı* (30Ia/18); *darardı* (63Ia/7); *dem vurardı* (113Ib/9); *koyardı* (99Ia/12); *oğurdı* (43II/18); *tanurdı* (29Ia/27, 30Ia/19); *vurardı* (113Ib/9); *bilerdi* (107Ia/26); *dérđi* (4Ia/15); *errirdi* (101Ia/9); *gözerdi* (30Ia/12, 30Ia/16, 30Ia/2, 30Ia/20, 30Ia/24, 30Ia/28, 30Ia/4, 30Ia/8); *sindirirdi* (45II/39); *söylerdi* (12Ia/3).

Olumsuz şekli: İncelediğimiz metinlerde geniş zaman hikâyesinin olumsuz şeklinde *i-* ek-fiili tam ekleşmemiştir. Bu birleşik çekim, geniş zaman kipinin olumsuzu ile *i-* ek-fiilinin belirli geçmiş zamanının veya ekleşmiş şeklinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır:

T1K: Metinlerimizde T1K örneklerinde *i-* ek-fiilinin korunduğu; birleştiği fiille önlük-artlık ünlü uyumuna uydurularak bitişik şekilde yazıldığı görülmektedir. Ayrıca art ünlülü fiil tabanlarında, *i-* ek-fiilinin düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmadan hep yuvarlak şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir: *almazudum* (83Ia/28, 83Ia/36); *çalmazudum* (83Ia/40); *olmazudum* (83Ia/2, 83Ia/12, 52II/52); *salmazudum* (83Ia/8); *bilmezidim* (102Ia/1, 83Ia/20); *dinmezidim* (83Ia/24); *gelmezidim* (83Ia/16); *gülmezidim* (83Ia/4); *ölmezidim* (83Ia/32).

T2K: *vérmezdiđ* (86Ia/10).

T3K: *ayrılmazdı* (29Ia/19); *bulunmazdı* (43II/13); *kazmazdı* (29Ia/15); *olmazdı* (29Ia/10, 29Ia/1, 29Ia/7); *yanmazdı* (29Ia/23); *bilmezdi* (102Ia/47); *çegmezdi* (43II/9); *çihmezdi* (29Ia/13, 29Ia/17); *düşmezdi* (41II/25); *ödmezdi* (29Ia/18); *sevmezdi* (29Ia/14); *ücelmezdi* (29Ia/3).

Ç1K: *bilmezdiğ* (8Ia/18).

Ç3K: *yandurmazlardı* (19Ia/1).

2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

İncelediğimiz metinlerde, şimdiki zaman hikâyesi ile ilgili rastladığımız örneklerin hepsinde *i-* ek-fiilinin ekleştiği görülmektedir. Şimdiki zaman hikâyesinde kullanılan şimdiki zaman eki, *-Ir/-Ur; -yr* olmak üzere iki türdür. Bu birleşik çekim, şimdiki zaman eki *-Ir/-Ur; -yr* + *-dI/-dU* belirli geçmiş zaman eki + iyelik kökenli kişi eki şeklinde kurulmaktadır. Metinlerimizde rastladığımız örnekler şunlardır:

1. *-Ir/-Ur eki ile: aparırdı* (24Ia/15); *aparırdıg* (107Ia/115); *édirdiñ* (86Ia/12); *ķurrudırdı* (43II/20); *süzirdi* (39Ia/3); *yandurırdı* (1Ia/3); *yaradırdıñ* (86Ia/8).

2. *-yr eki ile:* Metinlerimizde *-yr* ekli şimdiki zaman hikâyesinin yalnız olumsuz şekline rastlanmaktadır: *bilméyrdim* (15II/20).

3. Belirsiz Geçmiş Zaman Hikâyesi

Belirsiz geçmiş zaman hikâyesinde, *i-* ek-fiili tamamıyla düşürülmemiş, hem ekleşmiş hem ekleşmemiş şekilleriyle kullanılmıştır. Fakat ağırlık ekleşmiş şekli yanındadır. *i-* ek-fiilinin korunduğu durumlarda, birleştiği fiille önlük- artlık ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanarak bitişik şekilde yazıldığı tespit edilmiştir: *olmuşudum* (107Ia/64), *tökmüşüdi* (43II/10). Metnimizde belirsiz geçmiş zamana hikâyesinin T1K, T3K ve Ç1K örneklerine rastlanmaktadır:

T1K: *ķoymuşdum* (63Ia/18, 15II/19); *olmuşudum* (107Ia/64); *oturmuşdum* (16II/1, 7Ia/1); *gédmişdim* (40II/13); *gelmişdim* (15II/1, 15II/3).

T3K: *açulmuşdı* (43II/7); *boyanmuşdı* (53II/13); *salmuşdı* (25II/7); *tökmüşüdi* (43II/10).

Ç1K: *oturmuşdüg* (52II/45); *dilemişdig* (41Ia/17).

4. Gelecek Zaman Hikâyesi

İncelediğimiz metinlerde gelecek zaman hikâyesi, *-AsI* gelecek zaman kipi ile *i-* ek-fiilinin ekleşmiş şekliyle ortaya çıkmıştır:

T1K: *édesiydim* (35II/1, 35II/12).

T3K: *alasıydı* (43II/16); *süresiydi* (43II/24).

5. Şart Kipinin Hikâyesi

Şart kipinin hikâyesi de, -sA şart kipi eki ile *i-* ek-fiilinin ekleşmiş şekliyle ortaya çıkmıştır:

T1K: *bilseydim* (36II/1, 36II/31, 83Ia/16).

T2K: *isteseydi* (86Ia/7, 86Ia/9).

T3K: *olsaydı* (52II/49, 30Ia/3, 30Ia/11, 30Ia/23, 52II/51, 83Ia/36); *dirrilseydi* (17Ia/5); *édseydi* (45II/37); *götürseydi* (30Ia/17, 30Ia/7).

Olumsuz şekilde de çekim aynıdır:

T2K: *dinmeseydi* (83Ia/24)

T3K: *bağmasaydı* (89Ia/19); *olmasaydı* (29Ia/20, 29Ia/8, 29Ia/16, 29Ia/2, 29Ia/28, 29Ia/4, 29Ia/12, 29Ia/24, 61II/27, 29Ia/1); *salmasaydı* (86Ia/15); *vérmeseydi* (83Ia/32).

6. İstek Kipinin Hikâyesi

Metinlerimizde istek kipinin hikâyesi -A istek kipi eki ile *i-* ek-fiilinin ekleşmiş biçimiyle kurulmuştur. Ancak birkaç örnekte, *i-* ek-fiili düşürülmediği hâlde *y* yardımcı sesinin vasıtasıyla ekleşmiş bulunmaktadır. Bunun vezin gereği ortaya çıkmış istisnalar olduğunu düşünülebilir:

F-A-ydI:

T1K: *alaydum* (57II/5); *édehydim* (93Ia/7); *emeydim* (57II/6); *göreydim* (28II/4); *içaydum* (31II/15); *olaydum* (111Ia/4); *soraydum* (27Ia/4).

T2K: *yataydu* (93Ia/7).

T3K: *buyuraydı* (94Ia/15); *çağardaydı* (47Ia/2); *kılaydı* (44II/2); *olaydı* (94Ia/21, 89Ia/12, 89Ia/32, 89Ia/36, 89Ia/2, 89Ia/28, 111Ia/1, 89Ia/16, 89Ia/4, 10II/6, 89Ia/20, 37II/3, 89Ia/8, 37II/1); *döneydi* (94Ia/21); *geleydi* (111Ia/3, 44II/1, 44II/12, 44II/16, 44II/2, 44II/20, 44II/4, 44II/8, 52II/50, 99Ia/17); *kıleydi* (94Ia/23); *öpeydi* (94Ia/3).

Ç1K: *gireydidig* (111Ia/2).

F-A-y-idi:

T1K: *atayudum* (31II/2); *satayudum* (31II/8); *yatayudum* (31II/16, 31II/20).

T3K: *olayudu* (31II/7).

5. 2. 2. 3. 2. Rivayet

Birleşik çekimlerin rivayeti, bir kip eki almış esas fiillere *i-* fiilinin belirsiz geçmiş zaman biçiminin getirilmesiyle yapılmaktadır. İncelediğimiz metinlerde yalnız geniş zaman rivayetinin olumsuz şekli tespit edilebilmiştir. *i-* fiilinin belirsiz geçmiş zamanı ile yapılan bu çekimde ise, *i-* fiili tamamen ekleşmiştir. Geniş zaman rivayetinin olumsuz şekliyle ilgili örnekler de yalnız teklik birinci şahıs çekiminde görülmektedir: *men bî-nevā bilmezmişem* (281a/23); ‘*eceb gâfil bilmezmişem dünyāda* (971a/3); *bilmezmişem menden ne hâlet geçib* (971a/5).

5. 2. 2. 3. 3. Şart

Birleşik çekimlerin şartı, kip eki almış esas fiillere *i-* fiilinin şart kipinin getirilmesiyle yapılmaktadır. İncelediğimiz metinlerde yalnız geniş zaman kipinin şartı bulunmaktadır. Geniş zamanın şartıyla ilgili örnekler de yalnız teklik ikinci ve üçüncü şahıslarla sınırlıdır: T2K *dürerseñ* (891a/30); *isterseñ* (1071a/54); T3K *bilerse* (491a/11);

5. 3. Birleşik Fiiller

Birleşik fiil, ad soylu bir kelimeyle bir yardımcı fiilin birleşmesinden veya birer sıfat-fiil ya da zarf-fiil ekleriyle birbirine bağlanmış iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türüdür.³³⁸ İncelediğimiz metinlerde ise, birleşik fiiller, bir ismin veya bir esas fiilin, bir yardımcı fiille birleştiği yapılar şeklinde karşımıza çıkmaktadır:

5. 3. 1. İsim+Fiil Birleşmeleri Yoluyla Birleşik Fiiller

Metinlerimizde isimle birleşik fiil yapan asıl yardımcı fiiller *ol-*, *ét-* (*éd-*), *éyle-* (*éyla-*) ve *kıl-*’dır. Bunlardan en çok kullanılanları, *ol-*, *ét-* (*éd-*) ve *éyle-* (*éyla-*) fiilleridir. *kıl-* yardımcı fiili ile ilgili ise, bol miktarda örnek bulunmaktadır. Bu yardımcı fiiller, yalnızca adı ‘etmek’, ‘yapmak’, ‘kılmak’ ve ‘olmak’ anlamları katarak fiilleştiren ve çekim eklerini alan bir işlev yüklenmiştir.³³⁹

³³⁸ KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, s. 46.

³³⁹ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 792.

ol- ‘olmak’:

İ + ol-: *pinhān ol-* ‘gizlenmek, saklanmak’ (7Ia/3, 95Ia/24,); *teng ol-* ‘daralmak’ (7Ia/4, 50Ia/18, 114Ib/143, 43II/25); *imtaḥān ol-* ‘sınanmak’ (8Ia/12); *saḡ ol-* ‘iyileşmek’ (11Ia/4, 11Ia/20, 30II/17); *meşhūr ol-* ‘ünlenmek, ün sahibi olmak’ (13Ia/26, 11II/20); *nābūd ol-* ‘mahvolmak’ (21Ia/7); *mensūḥ ol-* ‘çürümek, iptal olmak’ (25Ia/4, 102Ia/26); *boş ol-* ‘boşalmak’ (27Ia/16, 36Ia/15); *bī-tāb ol-* ‘bitkin ve yorgun olmak’ (47Ia/6); *ḥendān ol-* ‘gülmek, gülümsemek’ (58Ia/11); *sīr ol-* ‘doymak’ (67Ia/53, 59II/2); *ḥetm ol-* ‘sona ermek’ (67Ia/61); *edā ol-* ‘ödemek, yerine getirmek’ (88Ia/24); *fāş ol-* ‘ortaya çıkmak’ (89Ia/26, 37Ia/20); *nūr-bārān ol-* ‘aydınlanmak’ (95Ia/40); *ḥilket ol-* ‘yaratılmak’ (105Ia/2); *hem-āḡūş ol-* ‘birbirine sarılıp kucaklaşmak’ (114Ib/13); *tūş ol-* ‘karşı karşıya gelmek, rastlamak’ (16II/1, 16II/12, 16II/16, 16II/2, 16II/20, 16II/4, 16II/8); *cān-herīd ol-* ‘[para vb. karşılığı] başkasının canını kurtarmak’ (107Ia/63, 40II/14); *dest u pinc ol-* ‘uğraşmak’ (43II/30); *gīr ol-* ‘tutulmak, yakalanmak’ (59II/4); *esīr ol-* ‘tutuklanmak, yakalanmak’ (59II/18), *vb.*

İF/SF + ol-: Metinlerimizde fiil kök ve gövdelerinden kurulan isim-fiil veya sıfat-fiiller ile *ol-* yardımcı fiilinin birleşmesinden oluşan birleşik fiil örneklerine de rastlanmaktadır. Bu türün en yaygın kullanımında olanı *F-meg ol-* tarzında kurulanlardır, ancak *F-mİş ol-*, *F-Ar ol-* yapısında kuruluşlar da vardır: **F-meg ol-:** *nāzik tenden doymeg olmaz* (62Ia/17); *sıḡıb ḡocub kıymeg olmaz* (62Ia/18); *nāzıkdır el deymeg olmaz* (62Ia/19); *o ne şehrdır varmeg olmaz ḡoruḡdır* (48II/9); *ḡecmeg olmaz şūḡ u şīrīn āḡūdan* (6Ia/17); *démeg olmaz her nādāna derdimi* (18Ia/4); *ḡecmeg olmaz ḡeç birisi birinden* (68Ia/3); *nédmeg olur üz yaraya üz dāḡa* (77Ia/4); *ḡecmeg olmaz şūḡ u şīrīn sonadan* (78Ia/5); *bāḡlar içde dürmeg olmaz her guldān* (79Ia/11); *ḡörmeg olmaz, onı harda ḡörübsen?* (87Ia/4). **F-An ol-:** *başmaḡ üzen oba ḡezen olmaya* (81Ia/6); *ḡarşı ḡıḡıḡıḡ boyun süzen olmaya* (81Ia/7). **F-Ar ol-:** *biri dēr yār ḡéder oldı* (56Ia/25); **F-mİş ol-:** *ḡeçmiş ollam şūḡ memesi bulūrdan* (59Ia/14); *ḡoḡ istedim bilmiş olam ḡeḡīket* (30Ia/1); *üz il ölmüş olsam ḡelir būy-ı ‘eşḡ* (26Ia/19), *vb.*

ét- ‘etmek’

İ + **ét-**: *beyān ét-* ‘açıklamak, anlatmak’ (4Ia/8); *hār ét-* ‘aşağılamak’ (28Ia/25); *nişār ét-* ‘bağışlamak; feda etmek’ (28Ia/27); *ferāmūş ét-* ‘unutmak’ (33Ia/14); *güzār ét-* ‘geçmek’ (34Ia/9); *şikār ét-* ‘avlamak’ (34Ia/10); *pervāz ét-* ‘uçmak’ (41Ia/14); *ğāret ét-* ‘yağmalamak’ (90Ia/12); *ābād ét-* ‘mamur etmek, gönendirmek’ (102Ia/14); ‘*erz ét-* ‘bildirmek, arz etmek’ (108Ia/21); *penāh ét-* ‘saklamak, gizlemek’ (109Ia/29); *tulū‘ ét-* ‘doğmak’ (114Ib/100); *me‘lūm ét-* ‘belirlemek’ (52II/41); *hez̄er éd-* ‘sakınmak, kaçınmak’ (110Ia/19, 12Ia/10); *şikve éd-* ‘yakınmak, sızlanmak’ (19Ia/5, 22Ia/1, 105Ia/14); *derīg éd-* ‘esirgemek’ (24Ia/18, 26Ia/3, 40II/15); *fīkr éd-* ‘düşünmek’ (25Ia/20); *te‘n éd-* ‘kınamak, ayıplamak’ (38Ia/6, 58Ia/5); *kiyās éd-* ‘denk saymak; karşılaştırmak’ (54Ia/1, 54Ia/19); *yād éd-* ‘anmak, hatırmak’ (59Ia/1, 59Ia/12, 59Ia/16, 59Ia/2, 59Ia/20, 59Ia/4, 59Ia/8); *te‘hīr éd-* ‘gecikmek’ (85Ia/10); *ṭāket éd-* ‘dayanmak, tahammül etmek’ (93Ia/17); *çāk éd-* ‘yırtmak’ (93Ia/17); *pāk éd-* ‘temizlemek’ (93Ia/19); *iftihār éd-* ‘övünmek’ (114Ib/37); *sem̄er éd-* ‘meyva vermek, netice vermek’ (30II/10, 49II/18), *vb.*

éyle- ‘eylemek’:

İ + **éyle-**: *tāb éyle-* ‘takat etmek, dayanmak’ (20Ia/1, 20Ia/3); *şebr éyle-* ‘sabretmek, sabırlı olmak’ (33Ia/6); *se‘y éyle-* ‘çabalamak, çalışmak’ (43Ia/17); *éhtiyāt éyle-* ‘sakınmak, tedbirli bulunmak’ (43Ia/44, 65Ia/15); *éhyā éyle-* ‘canlandırmak’ (45Ia/2); *temennā éyle-* ‘arzulamak’ (45Ia/20); *ifşā éyle-* ‘gizli bir şeyi açığa çıkarmak’ (45Ia/24); *ketl éyle-* ‘öldürmek’ (58Ia/7, 94Ia/7); *ārāyiş éyle-* ‘süslemek’ (67Ia/6); *herīd éyle-* ‘satın almak’ (54II/12, 74Ia/5); *keşd éyle-* ‘bir işe bilerek girişmek; zarar vermek istemek’ (88Ia/19); *iraḳ éyle-* ‘uzaklaştırmak’ (111Ia/9); *nezer éyle-* ‘bakmak, göz atmak’ (5II/19); *hāb éyle-* ‘uyumak’ (8II/6); *reḥm éyle-* ‘acımak, merhamet etmek’ (8II/17, 10II/10); *iḥtiyār éyle-* ‘seçmek, tercih etmek’ (33II/3); *ferḳ éyle-* ‘fark etmek, ayırt etmek’ (36II/25, 41II/26); *inkār éyle-* ‘yadsımak, yaptığını saklamak’ (41II/8); *verd éyle-* ‘Dinî bir sözü sürekli tekrarlamak’ (52II/31); *fāriḡ éyle-* ‘rahatlamak, rahata kavuşturmak’ (54II/16); *terk éyle-* ‘bırakmak, ayrılmak’ (22Ia/13); *kec éyle-* ‘eğmek’ (35II/4, 35II/8), *vb.*

ķıl- ‘kılmak, etmek’

İ + **ķıl-** : *sücede ķıl-* ‘secde etmek’ (11a/18); *dermān ķıl-* ‘çare bulmak’ (201a/18); *çāre ķıl-* ‘çare bulmak’ (281a/18, 471a/18); *ķedem-rence ķıl-* ‘kendi durumuna, düzeyine aykırı düşen bir şeyi veya işi kabul etmek, zahmete katlanma’ (371a/19, 571a/1); *şöħbet ķıl-* ‘konuşmak, sohbet etmek’ (431a/18); *muħteşer ķıl-* ‘kısa duruma getirmek, uzatmamak’ (1141b/1, 1141b/171), *vb.*

İncelediğimiz metinlerde, *al-* (Far. *gereften*), *çek-* (*çeg-*) (Far. *keşiden*), *düş-* (Far. *oftāden*), *sal-* (Far. *endāhten*), *vér-* (Far. *dāden*), *vur-* (Far. *zedden*) ve *yé-* (Far. *ħorden*) gibi fiiller, birleşik fiiller yapan yardımcı fiiller olarak da kullanılırlar. Şu fiiller ile oluşan birçok birleşik fiilin, Farsçanın taklit edilmesiyle ortaya çıktığı kanısındayız:

İ + **al-**: *arvad al-* ‘evlenmek, eş edinmek’ (791a/31, 791a/33; Far. *zen gereften*); *eħvāl al-* ‘hal hatır sormak’ (3511/1, 201a/17, 511a/5, 981a/17; Far. *eħvāl gereften*), *vb.*

İ + **çeg-**: *cārū çeg-* ‘süpürmek’ (721a/13; Far. *cārū keşiden*); *ṭūl çeg-* ‘sürmek, uzamak, devam etmek’ (1141b/155; Far. *ṭūl keşiden*); *āħ çeg-* ‘ahlamak, ah etmek’ (711/3; Far. *āħ keşiden*); *cān çeg-* ‘ölmek üzere bulunmak’ (4011/5; Far. *cān keşiden*); *ķoşun çeg-* ‘leşker çekmek’ (5311/19; Far. *leşger keşiden*); *nāle çeg-* ‘inlemek, ağlamak’ (5311/31, 5711/3; Far. *nāle keşiden*); *möhnet çek-* ‘sıkıntı çekmek’ (51a/15; Far. *miħnet keşiden*); *ħesret çek-* ‘özlem duymak’ (331a/10, 991a/18; Far. *ħesret keşiden*); *cefā çek-* ‘cefa çekmek, eziyet çekmek’ (761a/18, 381a/6; Far. *cefā keşiden*); *riyāzet çek-* ‘nefsin isteklerini kırmak’ (981a/14; Far. *riyāzet keşiden*); *şef çek-* ‘sıraya dizilmek, sırada durmak’ (4411/10, 6311/2; Far. *şef keşiden*), *vb.*

İ+**vur-**: *beħye vur-* ‘dikiş atmak, dikmek’ (91a/23; Far. *beħye zedden*); *çeng vur-* ‘pençelemek, pençe vurmak’ (211a/12; Far. *çeng zedden*); *dem vur-* ‘dem vurmak, bir şeyden söz etmek, konu açmak’ (1131b/9, 861a/17; Far. *dem zedden*), *vb.*

İ+**vér-**: *bāc vér-* ‘vergi vermek’ (11a/23; Far. *bāc dāden*); *rovneķ vér-* ‘hoşluk, güzellik, renklilik katmak’ (21a/22, 3311/7; Far. *rovneķ dāden*); *teşħis vér-* ‘kim ve ne olduğunu anlamak, belirlemek’ (31a/10); *zīnet vér-* ‘süslemek’ (71a/14; Far. *zīnet dāden*); *şefā vér-* ‘kılığa çekidüzen vermek’ (691a/14, 901a/29, 901a/31, 2011/6; Far. *şefā dāden*); *cān vér-* ‘ölmek’ (751a/19, 941a/25, 291a/22; Far. *cān dāden*); *nicāt vér-* ‘kurtarmak’ (801a/18); *cevāb vér-* ‘yanıtlamak’ (841a/2; Far. *cevāb dāden*); *tekye vér-* ‘dayanmak, bir yere yaslanmak’ (1001a/28, 1081a/42; Far. *tekye dāden*); *tāb vér-*

‘kıvrırmak, kıvrım kıvrım etmek’ (114Ib/133; Far. *tāb dāden*); *şikest vēr-* ‘yenmek’ (36II/6; Far. *şikest dāden*), *vb.*

İ+yê-: *güşşe ye-* ‘üzülmek’ (3Ia/25; Far. *güşşe horden*); *gem ye-* ‘üzülmek’ (3Ia/25, 2oIa/9, 53Ia/1, 63II/23; Far. *gem horden*); *hem ye-* ‘bükülmek, eğilmek’ (3Ia/27; *hem horden*), *vb.*

İ+çal-: *bāl u per çal-* ‘can çekişmek’ (31Ia/18; Far. *bāl u per zeden*); *gep çal-* ‘konuşmak’ (40Ia/44; Far. *gep zeden*); *gün çal-* ‘gün doğmak, sabah olmak’ (67Ia/4), *vb.* *çal-* fiili ile kurulan son iki örnek, Kaşkaylarda kalıplaşmış olarak kullanılmaktadır.

İ+sal-: *lerze sal-* ‘titretmek; korkutmak’ (2Ia/21; Far. *lerze endāhten*); *reḥne sal-* ‘zarar vermek’ (5Ia/17, 32Ia/11, 86Ia/15, 112Ia/10; Far. *reḥne endāhten*); *uzaḳ sal-* ‘uzaklaştırmak’ (16Ia/4); *nifāḳ sal-* ‘ara bozmak’ (57Ia/20); *şuluḳ sal-* ‘gürültü yapmak’ (67Ia/64), *vb.*

İ+düş-: *ayrı düş-* ‘birbirinden uzakta kalmak’ (18Ia/5, 40Ia/5).

İ+gel-: *rāst gel-* ‘rastlamak’ (98Ia/10).

5. 3. 2. Fiil+Fiil Birleşmeleri Yoluyla Birleşik Fiiller

İki ayrı fiilin birleşmesinden oluşan birleşik fiillerde, birinci/asıl fiil zarf-fiil eki alıp birleşik yapının asıl anlamını taşımaktayken ikincisi asıl fiili tasvir eden bir yardımcı fiil niteliğindedir. Türkçede bu yardımcı fiiller için, yeterlik, tezlik, süreklilik, yaklaşma ve uzaklaşma bildiren fiiller kullanılmaktadır. İncelediğimiz metinlerde, fiille birleşik fiil yapan bu yardımcı fiillerden, yalnızca olumlu ve olumsuz yeterlik bildiren örneklere rastlanmıştır.

5. 3. 2. 1. Olumlu Yeterlilik ve Olumsuz Yeterlik Fiili

Yeterlilik fiili, fiilin karşıladığı işin, hareketin mümkün veya muhtemel olup olmadığını göstermek için, kullanılan bir tasvir fiilidir.³⁴⁰ Bu fiil, bir esas fiilin -(y)-A zarf-fiil biçimi üzerine *bil-* yardımcı fiilinin getirilmesi ile kurulur; basit ve birleşik kiplerin bütün çekimlerine getirilir.³⁴¹ İncelediğimiz metinlerde yeterlilik fiilinin olumlu biçimine rastlanmamaktadır. Ancak fiilin olumsuz biçiminin esas fiile getirilen -Abil-me ve -AmA- olmak üzere iki farklı ekle yapıldığı görülmektedir.

³⁴⁰ A.g.e., s. 243.

³⁴¹ A.g.e., s. 812.

Bunlardan -Abil-me- yapısı, *bil-* yardımcı fiili üzerine -mA- olumsuzluk ekinin getirilmesiyle kurulurken, -AmA- eki ise, “yapabilmek, yeterli olmak, muktedir olmak” anlamındaki eski bir *u-* yardımcı fiili üzerine -mA- olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır. Ancak, *u-* fiili, ünlüden ibaret bir fiil olduğundan, esas fiilin yine bir ünlüden ibaret olan -A zarf-fiil biçimi ile yan yana gelince, kaynaşmaya uğrayarak eriyip kaybolmuştur.³⁴² Metinlerimizde tespit edilen yeterlilik fiilinin bu olumsuzluk biçimlerinden *F-Abil-me-* yapısı ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde, *F-AmA-* yapısı ise ölçünlü Türkiye Türkçesinde kullanılmaktadır. Bu eklerle ilgili tespit edilen örnekler ise şunlardır:

I. F-Abil-me-:

T1K: F-Abil-medim: *çığ-ebil-medim* (45II/16); *sağlad-abil-medim* (36II/2). F-Abil-menem: *öt-ebil-menem* (16Ia/11); *yat-abil-menem* (16Ia/9); *yét-ebil-menem* (16Ia/10). F-Abil-mem: *dön-ebil-mem* (86Ia/18); *çek-ebil-mem* (37Ia/11, 59II/16, 7Ia/7); *çığ-ebil-mem* (35II/20). **T2K:** F-Abil-meñ: *çek-ebil-meñ* (84Ia/17). **T3K:** F-Abil-mez: *al-abil-mez* (55Ia/16); *ayur-abil-mez* (55Ia/16); *buyur-abil-mez* (32II/11); *çal-abil-mez* (55Ia/12); *din-ebil-mez* (107Ia/48); *gül-ebil-mez* (55Ia/20); *kal-abil-mez* (55Ia/4); *qayur-abil-mez* (32II/10); *ol-abil-mez* (55Ia/2); *sal-abil-mez* (55Ia/8); *üç-ebil-mez* (59II/1, 59II/4). **Ç1K:** F-Abil-medig: *ol-abil-medig* (73Ia/11).

II. F-AmA-: **T1K:** F-ama-m: *vur-ama-m* (86Ia/17). **T1K:** F-ama-dum: *aş-ama-dum* (45II/32); *bul-ama-dum* (15II/18); *çal-ama-dum* (45II/28, 45II/48); *doy-ama-dum* (45II/12); *vur-ama-dum* (45II/24). **T1K:** F-eme-dim: *çığ-eme-dim* (45II/16); *dür-eme-dim* (37Ia/10); *iç-eme-dim* (45II/44).

5. 4. Bitmemiş Fiiller

Bitmemiş fiiller, fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle yapılan, ancak fiilin bütün özelliklerini göstermeyen dilbilgisel yapılardır. Bitmemiş fiiller olumsuzluk eki, iyelik eki, çatı eki alabildikleri hâlde çekime giremedikleri yönüyle fiillerden ayrılırlar.³⁴³ İncelediğimiz metinlerde bitmemiş fiiller, değişik eklerle oluşmalar ve cümlede değişik ekler almaları yüzünden isim-fiiller, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller olmak üzere üçe ayrılırlar:

³⁴² A.g.e., s. 815.

³⁴³ BAYRAKTAR, Nesrin, *Türkçede Fiilimsiler*, TDK yayınları, Ankara 2004, s. 3.

5. 4. 1. İsim-fiiller

İsim-fiil, fiilin kök ve gövdelerine getirilen belirli eklerle fiilin bir isim gibi kullanılması demektir.³⁴⁴ İncelediğimiz metinlerde, kullanılan isim-fiil ekleri şunlardır:

-mağ /-mek/-meg

Fiillerin hareket isimlerini yapan bu ek, eklendiği fiilin hareketini sakladığı gibi cümle içinde bir isim gibi görev yapar.³⁴⁵ İncelediğimiz metinlerimizde çok yaygın kullanışı olan bu ekle kurulan isim-fiillerin, tıpkı öteki isimler gibi iyelik ve isim çekimi ekleri aldığı ve *içün* son çekim edatıyla grup oluşturduğu görülmektedir. Tespit edilen örnekler şunlardır:

İsim hâl ekleriyle kullanımı: Yalın hâli: *oyanmeg* ‘*eğliñe bâver olmasun* (6Ia/20); *Şîrîn almeg olsaydı gücünen* (30Ia/27); *göz oynadmeg kaş admegün şelâhı* (39Ia/15); *inçe béle bél bağlameg kelândır* (51Ia/12); *onı dayameg mehâldır* (55Ia/6); *on dörd yaşda kızın almeg çaç ola* (46II/28); *hūblarunan sovdâ edmeg ziyândır* (51Ia/8); *vesfîn edmeg iştiğālum kişimdir* (90Ia/37); *sikve edmeg* ‘*eyb u ‘ārdir* (105Ia/14); *pes vâcib oldı şükriñe ikrâr eylemeg* (113Ib/1); *Türki dilinde medhini tekrâr eylemeg* (113Ib/2); *bedri ducâ edmeg fezliyatıdır* (33II/24); *Türk oğluna kende kalmeg pendı vēr* (103Ia/9); *şâh gedâyı sevmeg* ‘*eyb u ‘ār degil* (24Ia/5); *gedâ şâh istemeg ihtiyâr degil* (24Ia/6); *yanmeg resm olmuş kedimnen* (19Ia/6). İlgi hâli eki ile: *söylereñ ayurulmañ indi çağıdır geliñ* (39II/2); *göz oynadmeg kaş admegün şelâhı* (39Ia/15). Yönelme hâli eki ile: *mey içmaka götürmedim cām-ı cem* (5Ia/3); *eger cān almaka varuñdır hiyâl* (10Ia/13); *māl yıkmaka hırşın olsun az oğlum* (43Ia/12); *çoğ se’y eyle ‘ārif sözün bilmaka* (43Ia/17); *varma nādānuna şöhet kılmaka* (43Ia/18); *dost bizi görmaka hşreti çoğdır* (50Ia/9); *yā bilib gelmaka fırsat kılmeseñ* (50Ia/14); *eger cān almaka varuñdır heves* (59Ia/17); *eger cān almaka hiyāluyuz var* (85Ia/9); *henüz ayurulmaka veñtiñ degildi* (91Ia/25); *keşd eyleme şer beççeler dutmege* (88Ia/19); *yā cānum almege şitâb edeydi* (94Ia/24); *tilki çıhib ner eşlānı dutmege* (104Ia/14); *biz yārı görmege çoğ arzümüz var* (36Ia/19); *‘ebeş bél baklama yaman edmege* (88Ia/17); *fikr eyle dövrānuñ elden gedmege* (88Ia/18); *seyd edmaka tır kemānı bellidir* (69Ia/12); *dédim dilin danuşmaka vérer ray* (82Ia/7); *dīv*

³⁴⁴ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 9.

³⁴⁵ BAYRAKTAR, Nesrin, a.g.e., s. 10.

oturub hökm-vârun édmege (104Ia/15); *bayku gelib bâz yerinde ötmege* (104Ia/13); *yâbüyunan su içmege gédende* (43II/19). Bulunma hâli eki ile: *méy içmakda hoş deminde* (9Ia/18); *ķarnuyuzı kıvırmakda* (51II/18); *ağlaşmegda déyer indi toy oğul* (107Ia/55). Ayrılma hâli eki ile: *çürük aķac suvarmegdan göy olmaz* (47II/1); *“men” demegden Rüstem olmaņ Sām olmaņ* (25Ia/19). Belirtme hâli eki ile: *şeyyād tek egri bahmakı* (57II/15); *Né‘meti’den cān almakı* (57II/23); *gülmegi guldan örgenmiş* (57II/2); *‘āşiki, nāle çekmegi* (57II/3); T3K iyelik ekinden sonra gelen +n: *şirīn danuşmegün, şirīn güldüğün* (9II/10); *haçan olur görem Sulţān gelmakun?* (14II/13); *haçan olur görem reķib yanmakun?* (14II/15). Vasıta hâli eki ile: *Me’zūn sözi demakunan tükenmez* (18Ia/19); *nāla çekmeginen yara saķ olmaz* (11Ia/20); *démeginen özün ‘ārif éyleme* (43Ia/25); *ķere palas yumegunan béz olmaz* (47II/5); *ķere ķarķa ovladmegnan bâz olmaz* (47II/6).

İyelik ekleri ile kullanımı: T2K: *hār dūrerseņ gul ekmegiņ ne hāşil* (89Ia/30); *zeħmet çekib bēl bükmegiņ ne hāşil* (89Ia/29); *beħt getirmez cān çekmegiņ ne hāşil* (89Ia/31); *şirīn danuşmakun şirīn mezāķun* (3II/11). T3K: *o nāzik tebessüm gülmakı nāzik* (63Ia/13); *pervāna yanmakı şem‘e ne pervā* (7Ia/10); *ne hūb olur lālezāruņ coşmakı* (49Ia/17); *ķuşlar sesi birbirine koşmakı* (49Ia/18); *bizim Me’zūn şūr-ı ‘eşķe düşmakı* (49Ia/19); *ķiy bahmegi maral kimin yağ ola* (46II/4); *emmeģi kāfudır, lebleri ķendi* (6Ia/11).

içün son çekim edatı ile: *kunca girmek için éder se‘y beħte* (43II/28); *biri dünyā dutmeg için meşķdedir* (4Ia/10); *tora salmeg için şūħ gözelleri* (36Ia/7); *üçmeg için ķanad yoħum ķol yoħum* (107Ia/104); *édmeg için yeni defter göreğdir* (108Ia/2); *bilmeg için hūş u beşer göreğdir* (108Ia/8).

-me

Fiilin gösterdiği hareketi yalın birer iş olarak anlatan bu isim-fiil eki,³⁴⁶ incelediğimiz metinlerde birkaç kelimedede işlekliliğini kaybedip kalıplaşmış olarak görülmektedir: *sürme* ‘(göz) sürmesi’ 114Ib/115; 3II/7); *dükme* ‘dügme’ (23II/19).

³⁴⁶ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 897.

-ş/-iş/-uş/-üş

Fiil kök ve gövdelerini ‘tarz gösterme’ işlevi ile birer ad kalıbına sokan bu ek,³⁴⁷ tespit ettiğimiz örneklerde kalıcı isimler yapmış, tıpkı öteki isimler gibi iyelik, hâl ve bildirme ekleri almıştır: İsim hâl ekleri ile kullanımı: Yalın: *baḥuş ṭerlān, yēriş céyrān, cecik şu‘bān u döş aşlāndır* (44Ia/8); *bir söz Ḳubād Ḥāni söyüşdür sovaş* (57Ia/10). Ayrılma: T3K iyelik ekinden sonra gelen +den: *ḳız céyrāndır yērişinden bellidir* (47II/8). Yönelme: *güclüyunan gücsüz düşe sovuşa* (38II/15); T3K iyelik ekinden sonra gelen +e: *başum edem yērişine pāy-endāz* (58II/10). Bulunma: *biri dēr baḥuşda yağı ṭerlānam* (21II/2); *déyer men yērişde serv-i bustānam* (21II/4). Vasıta: *olur yakuşunan ḳar āşnālūgi* (38II/8).

İyelik ekleri ile kullanımı: *cān alan baḥuşı bīmāre beḳzer* (49II/4); *yēriş ḳarḳadır özi dēr gāzam* (81Ia/3); *özi gāz yēriş ḳarḳa benimdir* (81Ia/4).

-dir bildirme ekiyle kullanımı: *bir söz Ḳubād Ḥāni söyüşdür sovaş* (57Ia/10).

Şu örneklerde ise, -uş’lı isim-fiil, +lı sıfat yapma ekiyle genişletilerek kendinde bulundurma, sahip olma, o özelliği taşıma ve ait olma gibi işlevler yükleyen sıfatlar oluşturmuştur: *şūḥ baḥuşlı céyrān gelir* (53Ia/8); *şūḥ maral baḥuşlı, ṭūṭi āvāzlı* (61II/17); *şūḥ maral baḥuşlı hevālī ṭerlān* (22II/6); *şūḥ baḥuşlı yağı céyrān elinde* (39Ia/16).

5. 4. 2. Sıfat-fiiller

Sıfat-fiil, sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şeklidir.³⁴⁸ Sıfat-fiil, cümlede herhangi bir sıfatın üstlenebileceği her türlü görevi üstlenebilir.³⁴⁹ İncelediğimiz metinlerde kullanılan başlıca sıfat-fiil ekleri şunlardır:

-an/-en

Eski Türkçede -ğan/-gen isim-fiilinden gelişen -an/-en sıfat-fiil eki,³⁵⁰ metinlerimizde kullanımı oldukça yaygın olan sıfat-fiil eklerinden biridir. Eklendiği fiille sıfat veya ad olarak kullanılan bu ekle ilgili tespit edilen örnek şöyledir:

³⁴⁷ A.g.e, s. 899.

³⁴⁸ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri sözlüğü*, s. 189.

³⁴⁹ BAYRAKTAR, Nesrin, a.g.e., s. 44.

³⁵⁰ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 939.

1. Sıfat olarak: günçeden açulan gula dönerseñ (65II/4); dahı dönmez serçeşmeden ahan su (13Ia/19); cân alan baħuşı bîmâre beñzer (49II/4); êlimizde söz anlayan ehl-i hâl (48Ia/7); ev kayuran oğlan doğan tîr ala (79Ia/34); kedem basan müşellâye Muħemmed (1Ia/8); pes bizi coşduran zîr u bem nedir? (3Ia/16); mene çalan günden ħurşîd-i ‘eşki (15Ia/7); ħesret gédib söħbetimnen doyan yâr (91Ia/18); gem köylüme konan günden köçmedi (77Ia/5); zulmunan desgâhı koran bî-ħeber (88Ia/1); gel ey meni gözi yaşlı koyan yâr (91Ia/17); fehm u fezîleti zâhir olan veķt (103Ia/15); nêççe sır saħladan sırdaş olaydı (37II/3); ‘âlemi utan nehengem (45Ia/11); bir yanan üregden ħeberdâr ola (13II/4); bu şâ‘iriñ kelem vuran elleri (108Ia/39); bağrumı yanduran sözüne ħurbân (58II/4); şükr u ħemdi olsun yaradan Tarı (33Ia/1); senden sora yatan göñül oyandı (102Ia/39); kedr bilen aķayı velî-nê‘met éd (43Ia/37); sırrım bilen sır açmayan sırdaşlar (50Ia/3); möhnet çeken oğul, meħbбетli kız (5Ia/15); ķarlı dağuş sînesinden çıħen su (13Ia/17); sêylâb kimin nehl-i ‘umrum iħen su (13Ia/18); bîst u doķķuz geççi déyen dile baħ (107Ia/12); öli dirrilden Mesîħ sen (40Ia/18); geçen rûzigârlar yāduma düşende (42Ia/1); gözlerim nûruna géden gerd-i ‘eşķ (7Ia/5); Mecnûnı öldüren Léylî firâķı (12II/6); tökülen yerlerden zulfuñ bükende (3II/6), vb.

2. Ad olarak: Metinlerimizde ad olarak tespit ettiğimiz -An’lı sıfat-fiili, tıpkı öteki adlar gibi, iyelik, çokluk, isim çekim ekleri almış, yüklem görevinde de bulunmuştur. Tespit edilen örnekler şunlardır: getiren şādлуқum, aparın gemim (90Ia/15); yatan kunc-ı reħmetine (45Ia/17); bizim êlde kedr bilen az olur (20Ia/20); muni bilen dahı yoħdır vayesi (48II/18); dünyâ güzer-gâhdır her gelen geçer (34Ia/17); göyden gelen birce birce yoruķdır (48II/11); gören bî-şebr u bî-tâbdır (63II/6); gören édmez ħâb-ı nâzı (67Ia/46); ħoş olsun bâde-yi erğevân içen (60Ia/17); atasun öldüren oğlunu koyan (38II/11); sâz içinde seslenen kim déyen kim? (32Ia/17); seni seven neyler dünyâda mâlı (37Ia/6); Mâħperî öñüne gözünü tiken (107Ia/89); tordan üçen dahı düşmez ķefese (47Ia/14); câna yeten elovidır dahı ħeç (4Ia/2); ħüsn-i ‘eşķe yeten vehm u gümân yoħ (69Ia/27), vb.

Metinlerimizde -An’lı sıfat-fiilin olumsuz biçimi, fiilin üzerine ekten önce eklenen -ma/-me olumsuzluk eki ile yapılır: açmayan (50Ia/3); añlamayan (107Ia/79); baħmayan (76Ia/1); varmayan (76Ia/19); bilmeyen (107Ia/7); çıħmeyen

(76Ia/3); *édmeyen* (48II/3, 76Ia/3); *evlenmeyen* (107Ia/90); *görmeyen* (76Ia/17); *ölmeyen* (76Ia/18).

+IAr çokluk ekiyle kullanımı: *müdāhīl éyledi yeñi gelenler* (84Ia/6); *gèder méy içenler méyhāna қалur* (23Ia/2); *nizāmī zerīler çöpi çekenler* (95Ia/17); *çölde gözel keylig kimin sekenler* (95Ia/19).

İsim hâl ekleriyle kullanımı: İlgi: *ecel gelib peymānası dolanuñ* (11Ia/3); *behtiniñ parçası қere olanuñ* (11Ia/1); *қardaşı béle olanuñ cān olur hemşiresi* (17Ia/2). Belirtme: *oğrudan қalanı fāl-gīr apardı* (13Ia/12); *le‘n édeller al қanları tökeni* (38Ia/5); *te‘n édeller covr u cefā çekeni* (38Ia/6); *dur dehāndan le‘l u govher tökeni* (38Ia/7). Yönelme: *onı kılenlere, Heқ қiler rehmet* (87Ia/22); *şebr éyledim sebr vérene āferīn* (33Ia/6); *oñuyana īrād nedir?* (45Ia/22); *yā bir üz dutana қerze gèdem men* (40II/31); *derdi éder derd bilene sirāyet* (101Ia/6); *‘ārif odur söz bilene söz dèye* (110Ia/9); *gullan nāzikterdir nisbet bilene* (78Ia/14); *men қurbānam gūnçe lebden gülene* (78Ia/13). Metinlerimizde -An sıfat-fiilinin +dA bulunma ve +dAn ayrılma hâli ekleri ile oluşturduğu -AndA, -AndAn zaman zarfları, Zarf-fiiller kısmında incelenmiştir (Bunun için bkz. aşağı, 5. 4. 3. Zarf-fiiller).

İyelik ekleri ile kullanımı: *nāz u gèmze cān alanı bellidir* (69Ia/20).

Metinlerimizde ad olarak kullanılan -An’lı sıfat-fiil eki, *var*, *yok* adlarını, -dır bildirme ekini alarak ya da *i-* ek-fiilinin çekimlerine girerek bir yüklem görevi yaptığı görülmektedir:

var, *yok* adları ile: *henüz Şen‘ān kimin hīnzīr yayan var* (32Ia/12); *gezdiren var gezer çerh-i āsimān* (30Ia/9); *meniminen méy içen yoñ méy içmem* (13Ia/30); *yéri Me‘zūn ehvāl alan yoñuse* (20Ia/17); *derdiñ dème dermān kılen yoñuse* (20Ia/18); *kedriñi bil kedriñ bilen yoñuse* (20Ia/19).

-dır bildirme eki ile: *dostunı yanduran ota salandır* (51Ia/2); *nāz u gèmezleri cānuñ alandır* (51Ia/4); *kāse başdır, o bēş çeşme coşandır* (87Ia/32); *dèyem: meni yandurandır қoy yansun* (14II/16).

i- ek-fiili ile: Metinlerimizde *i-* ek-fiilinin yalnız geniş zaman (şimdiki zaman) çekiminin T1K örnekleri tanıklanmıştır: *ne vérenem*, *ne alanam*, *ne içen* (92Ia/13); *ne tökenem*, *ne ekenem*, *ne biçen* (92Ia/14).

Metinlerimizde *-An*'lı sıfat-fiili, *göreg* kelimesi ile birleşerek gereklilik kipinin yerini tutar: *yāri teğeyyürdan êndiren göreg* (46Ia/2); *mefsede otunı sindiren göreg* (46Ia/4); *kor eden çoğ olur, yanduran göreg* (46Ia/8); vb. (bkz. 5.2.2.2.4. Gereklilik).

ol- yardımcı fiili ile: *başmağ üzen oba gezen olmaya* (81Ia/6); *karşı çıhbı boyun süzen olmaya* (81Ia/7).

Metnimizde tespit edilen yalnız bir örnekte, *-An*'lı sıfat-fiili, *+lu* sıfat yapma ekiyle genişletilerek, kalıcı ad oluşturmuştur: *Yanduranlu* 'bir boy adı' (107Ia/42).

-ar/-er/-ur

Metnimizde birkaç örnekte tespit edilen bu sıfat-fiil eki, süreklilik bildiren bir geniş zaman anlamındadır: *söhbət-sever oğur şê'r-i hezînden* (69Ia/17); *Rām-sever berendi-covher nebîd* (103Ia/5); *boz bulanur derin çaya dönerseñ* (65II/8). Tespit ettiğimiz bir örnekte ise, birleşik fiilin ad ögesini oluşturmuştur: *biri dër yâr gèder oldı* (56Ia/25).

-maz/-mez

-ar/-er'li geniş zaman sıfat-fiilinin olumsuz biçimi *-mAz* ekinin, fiilinin tabanına getirilmesiyle kurulmaktadır. Metinlerimizde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: *tapulmaz govheriñ herîdâriyam* (15Ia/4); *söz açmaz rind u sırdâşam* (28Ia/9); *méy içmez rind u kellâşam* (28Ia/10); *vuran korhalmaz atlı éller içinde* (41II/23); *yérimez şen'eti, harda görübseñ?* (87Ia/12).

-duğ/-dig/-düg

Metinlerimizde kullanılan çok yaygın bir sıfat-fiil türüdür. Geçmiş zaman anlamı veren bu tür, iyelik eki almış biçimiyle sıfat ve ad olarak kullanılmaktadır:

Sıfat olarak: *İskender gezdigi āb-ı heyâtı* (61II/14); *öldüğüm gün* 'Ebdu's-Şemed kârîmdir (40II/38); *mindigiñ āt u mādiyānuñ olaydı* (89Ia/16); *çıhme bezeddigiñ dövlethāndan* (91Ia/36); *yārunan içdigim méyler* (73Ia/23); *hêç bilmedim hoş êtdigim* 'işretim (91Ia/6); *Kerakaca egdigiyüz ekinler* (109Ia/23); *bu yēñi vurdüğün āşiyānadan* (91Ia/40); *ustāduñ vèrdigi pend-i ezeli* (20Ia/5); *gördigiyüz işe, Keşkâ'i eli* (109Ia/19).

Ad olarak: İyelik ekleriyle genişletilerek adlaşmış olan bu sıfat-fiil eki, tespit edilen şu örneklerde cümlenin öznesi görevindedir: *öz kapuğa zencîr éyle sevdiğim* (54II/4); *cānumı al fāriğ éyle sevdiğim* (54II/16); *sen Allāhuñ kebûl éyle sevdiğim* (54Ia/2), vb.

İyelik eklerinden sonra belirtme hâli eki almış olan bu sıfat-fiil eki, cümlede nesne görevi yüklenmiştir: *davuşduğun felek aldı kem kemî* (13Ia/7); *yā Reb hansı işiñ oldüğün dèyem* (109Ia/4); *kelānterler şāmsuz kaldüğün dèyem* (109Ia/16); *Şāh Kulî sekkeli yoldüğün dèyem* (109Ia/28); *korhudan çatlayub öldüğün dèyem* (109Ia/8); *böyüğden küçüğe güldüğün dèyem* (109Ia/20); *şîrîn danuşmegün, şîrîn güldüğün* (9II/10); *haçan olur görem yāruñ geldigin* (9II/9); *uzak düşer zulfuñ dédigin yazam* (26II/11); *yoğsul igid sevdiğini* (55Ia/15).

İyelik ekleri almış biçimiyle ad olarak kullanılan bu sıfat-fiil, -A yönelme, -dA bulunma ve -dAn ayrılma hâl ekleri ile genişletildiğinde, bir tamlayıcı görevinde bulunmuştur: *āhır yāruñ dèdigine tüş oldum* (16II/12); *hud yerlerde gezdigine ‘ār olur* (47II/10); *keşeng kızın sevdiğinde şefā var* (51Ia/21); *nāşî tācir aldüğünden baht eder* (46Ia/15); *eger geldiginde heber bilmesem* (50Ia/13).

Metnimizde, bu sıfat-fiilin +çe eşitlik ekiyle birleştiği örneklerde, sıfat-fiil eki özelliğini kaybedip bir zarf-fiil ekine dönüştüğü için, Zarf-fiiller kısmında incelenmiştir (bkz. aşağı, 5.4.3. Zarf-fiiller).

-malı/-meli

Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında -malu/-melü şeklinde ortaya çıkan bu ek,³⁵¹ incelediğimiz metinlerde düzlük-yuvarlaklık ünlü uyumuna bağlanarak sıfat-fii eki ve gereklilik kipi eki³⁵² olmak üzere iki işlevi yüklenmiştir. (Gereklilik kipi işlevi için bkz. 5.2.2.2.4. Gereklilik). Ekin sıfat-fiil eki olarak kullanımıyla ilgili tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: *öpmeli, emmeli diline kurbān* (59Ia/3).

-miş/-muş

Geçmiş zaman anlamı veren sıfat-fiil eklerinden biridir. Olumsuz şekli, fiilin üzerine ekten önce eklenen -ma/-me olumsuzluk ekiyle kurulur. Metinlerimizde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: *yémemiş né‘metiñ Me’zün şükri ne?* (14Ia/19); *henüz*

³⁵¹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 313.

³⁵² Bkz.: 5. 2. 2. 4. Gereklilik.

çıkmış gözi kız gelindedir (35Ia/24); *errimemiş* ‘*eceb fūlādumuşam* (97Ia/10); *bicā yere kesilmemiş* *hēc baş eşidmedig* (113Ib/15); *nā-hek yola tōkūlmemiş* *hēc kanı görmedig* (113Ib/16); *étirmiş alması heyvası nārı* (64II/6); *ördegi ovlanmış bāza dönerseñ* (65II/12); *koçalmuş atañnan eşid söz oğlum* (43Ia/2); *şehīd olmuş Sührāb Hān’a ağlasun* (101Ia/8); *kārvānı vurulmuş yola dönerseñ* (65II/16).

Her türlü fiil kök ve gövdelerine getirilen ekin birkaç örnekte, ismin ayrılma hâli ekleriyle geniştilerek zarf-fiili göreviyle kullanımı da görülmektedir: *dēmemişden hāli olur yāra söz* (57Ia/12); *bir gul dürmemişden deydim üz hāra* (16II/6). Şu örnekte ise yönelme hâli ile geniştilerek yer tamlayıcısı görevinde bulunmuştur: *hēc anadan olmamuşa dönerseñ* (65II/20).

5. 4. 3. Zarf-fiiller

Bitmemiş fiillerin üçüncü grubunu oluşturan zarf-fiiller, zarf işleyişine girmiş bulunan, zarf olarak kullanılan fiil şekilleridir.³⁵³ Zarf-fiiller, fiil özelliği göstermediklerinden fiil çekimine girmezler. Ayrıca iyelik eklerini ve isim hâl eklerini almazlar. Zarf-fiiller, cümle içinde devamlılık, zaman, sebep anlamı verirler.³⁵⁴ İncelediğimiz metinlerde kullanılan başlıca zarf-fiil ekleri şunlardır:

-a/-e

Eski Anadolu Türkçesinde hem tek başına hem de tekrarlanarak kullanılan -A zarf-fiil eki,³⁵⁵ tespit ettiğimiz örneklerde, yalnız -A...-A biçiminde üstüste tekrarlanan şekliyle kullanılmıştır: *vara vara bu diyāra gelmişem* (92Ia/4); *bir bir dēyib yana yana ağlasun* (101Ia/12); *şāh kaldı sözünden güle güle bañ* (107Ia/32); *ay u günü saya saya oturdum* (76Ia/22).

İncelediğimiz metinlerde, -A zarf-fiil ekinin tek başına kullanımı, yalnız bir esas fiil ile *bil-* yardımcı fiilinin oluşturduğu birleşik fiillerde görülmektedir. Birleşik fiil içindeki -A zarf-fiil eki, esas fiil ile *bil-* yardımcı fiili, ‘iktidar, imkân’ gösteren bir tarz ifadesiyle yeterlik fiillerini kurar:³⁵⁶ *yohsul igid sevdiğini / telāş éyler alabilmez* (55Ia/16); *seven göyni hēc kim ayurabilmez* (32II/9); *nā-tevānam*

³⁵³ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 983.

³⁵⁴ BAYRAKTAR, Nesrin, a.g.e., s. 138.

³⁵⁵ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 984.

³⁵⁶ A.g.e., s. 992.

çekebilmem *derd-i ʿeşq* (7Ia/7); *gönül evi hoş olmasa / dudakların gülebilmez* (55Ia/20), *vb.*

-alı/-eli

Eski Türkçede asıl fiilin hem amacını hem de başlangıç noktasını ifade etmek işlevleriyle kullanılan *-ğalı/-geli*³⁵⁷ ekinden gelişmiş olan bu zarf-fiil eki, metnimizde de her iki işlevi ile tespit edilmiştir:

1. Asıl fiilin amacı: Metnimizde amaç bildirme işleviyle yalnız bir örnekte tespit edilen bu zarf-fiil eki, *göreg*'le birlikte gereklilik kipini teşkil eder: *göreg köylüğ kitabuna yazalı* (20Ia/6).

2. Asıl fiilin başlangıç noktası: *lām* (ل), *lisān vérelî düşdüm bu dāme* (112Ia/23).

-ançe

Zaman bildiren zarf-fiilleri oluşturan *-ançe*, Türkiye Türkçesinde kullanılan *-IncAyA / -UncAyA* kadar ekinin görevini yüklenmektedir. **-ançe**: *serimnen kulāhı, tenimnen kebā / alançe götürdi hicābum benim* (98Ia/8); *vallā güzel ārzūm budır ölençe / kerşi çıhib elif kedih süzesen* (58Ia/3).

-ançez

-ançe eki ile aynı işlevdedir. Eski Anadolu Türkçesi metinlerindeki *-ıcağaz/-icegez*³⁵⁸ biçiminin bir yan biçimidir. Tek bir örnekte tespit edilmiştir: *başuma vurançez ʿeşkiñ hevāsı / bīmāram bulunmaz derdim devāsı* (75Ia/9).

-anda/-ende

-An sıfat-fiil ekiyle -dA bulunma ekinin birleşmesinden oluşan -AndA zarf-fiil eki, kullanımını olukça yaygın zarf-fiil eklerinden biridir. Asıl fiildeki hareketin zamanını belirleyen bu ek, daha çok *-dığt zaman* anlamına gelmektedir. Metinlerimizde tespit edilen örnekler şunlardır: *dost suʿāl édende cevāb alanda* (4Ia/7); *leb lebe koyanda güftügümüz var* (36Ia/10); *sen hendān olanda günçeler güler* (58Ia/11); *devireller güc salanda üz dağa* (77Ia/16); *hilket olanda bizim cānānuñ* (5II/1); *açulanda üzi beḥş éde nūrdan* (46II/18); *danuşanda sesî sētāre beñzer* (49II/8); *dörd yaşuñnan beş*

³⁵⁷ TEKİN, Talat, *Orthon Türkçesi Grameri*, s. 177.

³⁵⁸ TİMURTAŞ, F. Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, s. 139; ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, s.345.

yaşuḡa varanda (65II/1); *gulistānda yaz yēlleri esende* (32Ia/1); geçen rūzigārlar *yāduma düşende* (42Ia/1); *ḡem taparaḡ ḡem-ḡāneye ḡédende* (60Ia/5); *şād olaraḡ şādluḡ teleb édende* (60Ia/6); *şāḡhib vücūd adı ḡalur ḡédende* (60Ia/7); *o Türk-i Çini ki ḡörende saçun* (63Ia/5); *ölende ḡetlime şāḡhid yoḡ nēdem* (93Ia/26); *yād édende sēylāb kimin süzülür* (102Ia/3); *kaç-ḡāy-kaç dēyende ḡıvraḡ olası* (110Ia/28); *terlān kerriyende dutar ḡurbaḡa* (110Ia/31); *Sultān tēliḡ darayuban tōkende* (3II/5); *tökülen yerlerden zulfuḡ bükende* (3II/6); *ala gözleriḡe sürme çekende* (3II/7); *nefesden ḡédende vill étđiḡ çöle* (40II/4); *yābüyunan su içmege ḡédende* (43II/19); *yaz u fāyuz él köçende yurdundan* (43II/21); *reḡt gevende libāsundan bellidir* (47II/12); *seferden gelende meḡmān ēylerem* (52II/11); *Sēyf onı ḡörende geldi emāna* (53II/14); *yol ḡédende yēre minnet éder nāz* (58II/9); *gözüm düşende étđim ḡeş* (63II/3); *yār yārı ḡörende leblerin emer* (64II/10), vb.

-andan/-enden

-AndAn eki, -An sıfat-fiil ekiyle -dAn çıkma ekinin birleşmesinden oluşan bir zarf-fiil ekidir. Bu zarf-fiil eki tespit edilen örneklerde, tek başına hiç kullanılmamakta, *sonra* edatıyla birleşip kaynaşmış bulunmaktadır. Anlam açısından ek, Türkiye Türkçesinde kullanılan -diktAn sonra zarf-fiil kalıbının yüklendiği anlamı taşımaktadır. Metinlerimizde tespit edilen örnekler şunlardır:

pēymāna boş olur dolandan sora (27Ia/16); *bāde léylām olur kalandan sora* (27Ia/20); *oturub danuşam ḡülenden sora* (27Ia/2); *ḡedrimi bileller ölenden sora* (27Ia/24).

İncelediğimiz metinlerde tespit ettiğimiz şu örneklerde, ek ilerleyici benzeşme sonucu -ennen biçimine dönüşmüştür. Ayrıca, -ennen zarf-fiil eki yalnız başına kullanılmamakta, *beli*, *belli* (< *beri*) edatıyla birlikte kullanıldığı görülmektedir: *bu dünyā evine, ḡelennen beli* (90Ia/1); *özimi tanuyub bilennen belli* (90Ia/3).

-ereg

Oğuz lehçeleri grubuna özgü bir zarf-fiil eki olan -(y)ArAk eki,³⁵⁹ iki fiili birbirine bağlarken yüklem tarzını bildirir.³⁶⁰ İncelediğimiz metinlerde -ereg biçimiyle tek bir örnekte kullanımı tespit edilmiştir: *gel severeg dövrānı apareg başa* (64II/14).

³⁵⁹ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 993.

³⁶⁰ BAYRAKTAR, Nesrin, a.g.e., s. 208.

-digçe, -dukçe/-dügçe

Eklendiği fiillere ‘-dığı zaman’, ‘-dığı kadar’ anlamlarını veren bu zarf-fiil eki, *-dlk/-dUk* görülen geçmiş zaman sıfat-fiil eki ile +çe eşitlik durumu ekinin birleşmesinden meydana gelmektedir. İncelediğimiz metinlerde birkaç örneğine rastladığımız ekin, +çe eşitlik durumu ekinden önce, iyelik eki almış biçimleri de bulunmaktadır: *danuşdukçe gelmez cevābum benim* (98Ia/28); *bildigimçe ciger kan olubdır* (97Ia/12); *dédi gördügünçe bağruñ kebābdır* (82Ia/40).

-ib/-ib/-ub/-üb

İncelediğimiz metinlerde kullanımı oldukça yaygın olan zarf-fiil eklerinden biridir. Ünlü uyumuna bağlanarak -ib/-ib, -ub/-üb olmak üzere dört biçimine rastlanıp ünsüzü ise, yalnız ötümlüleşmiş biçimiyle kullanılmaktadır. Ünlü ile biten fiil tabanlarına geldiği zaman araya yardımcı *y* ünsüzü getirilmektedir. Ek, işlev açısından eklendiği fiili ikinci bir fiile bağlamakta, anlam açısından ise, asıl fiilden önce işlenmiş bir fiili ifade ettiği gibi -arak/-erek anlamını katarak bağlandığı fiilin tarzını da bildirebilmektedir.³⁶¹ Metinlerimizde tespit edilen örnekler ise şunlardır: *helvet edib kol boynuña salam men* (11Ia/14); *gelib gerdiş eder leyl u nehāri* (34Ia/16); *bizimnen mēhr edib coşmañ* (40Ia/7); *durub firār edib gēderem besse* (47Ia/15); *germ edib şöħbeti iħtilāť göreg* (57Ia/17); *kerşi çıħıb elif ķediñ süzesen* (58Ia/4); *pervāz edib dāyim salur göz dağā* (77Ia/20); *gelib elden gēder hoş eyyām bir gün* (88Ia/16); *dost bizden kehr edib gēder heşminen* (94Ia/1); *gelib tāzeleyeg ‘ehdinen peymān* (94Ia/22); *üz dönderib āsimāna ağlasun* (101Ia/28); *sēyr edib bu bāğā danuşub güleg* (111Ia/5); *soruşub birbirin ehvālun bileg* (111Ia/6); *o gündir ki Hüsrov içib mest olur* (114Ib/87); *terleyib memesi bū-yı hēl gelir* (30II/8); *çekib bir yérde de seng-sār ediñ* (40II/43); *bayğū uçub gēder virāna қalur* (23Ia/12); *oturub danuşam gülenden sora* (27Ia/2); *dukān açub sovdā eyler* (45Ia/16); *dāyim danuşub gülmese* (55Ia/18); *kol boyn yatub oyanmayam* (67Ia/59); *durub reķş eder bīdi mecnūne baħ* (114Ib/16); *oturub danuşeg yārunan bēle* (23II/2); *yār oturub қаş u gözünü süzer* (62II/9); *kol boyn olub kucaķlaşeg sormaşa* (64II/15); *biri geyüb hez u sencāb dolanur* (42Ia/12); *petegden süzülüb bala dönerseñ* (65II/2); *sallanub nāzunan gēden serv-i nāz* (20II/1); *çekib getirdiler nēççe meħelden* (3Ia/7); *ēndirib yerini*

³⁶¹ A.g.e., s. 139.

zindān édmedi (22Ia/12); *hoş édib danuşub gülmezidim men* (83Ia/4); *mest édib yārunan yatayudum men* (31II/20); *çekib getirdiler néççe mehelden* (3II/7); *sücede kılıb kebül étدی tã'etin* (11a/18); *añlayub bilmedi temhîd-i 'eşki* (15Ia/6); *bir müselmān durub sevāb édeydi* (94Ia/2); *dokrayub cigerim kebāb édeydi* (94Ia/16); *saralub gul rengim dönmüş samana* (47II/18); *dönüb céyrān kimin baħdı* (67Ia/34); *dönüb dolanmadum çeşm-i mestine* (91Ia/14); *zeri libās tóküb kefen biçdiler* (91Ia/30); *söküb lâşını çatmadan asdiler* (114Ia/152); *yār dönüb hāluna nezer éyledi* (5II/19), vb.

-(y)iban, -(y)uban

-Ib/-Ub zarf-fiilinin genişletilmiş biçimidir. Bugünkü Kaşkaylarda işlekliliğini kaybetmiş durumdadır. Metnimizde, tespit edilen örneklerde, art ünlülü fiil tabanlarında, ekin her zaman *-(y)uban* biçimi kullanılırken ön ünlülü fiil tabanlarında, *dé-yiban*, *dé-yuban*, *çek-iban* gibi aykırı biçimlere rastlanmıştır. Eklendiği fiillere *-arak/-erek* anlamı katarak iki fiili birbirine bağlar ve yüklem tarzını bildirir.³⁶² Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: *déyiban ziddine şeytān édmedi?* (22Ia/8); *ır déyuban her kimseye kandurub* (108Ia/26); *çekiban şişperim bulamadum men* (45II/40); *gāfil āhdan su oluban errimeñ* (12Ia/6); *yā Reb oyanuban haçan dura beħt?* (12Ia/18); *göz açuban surr-ı pinhān görerdi* (30Ia/4); *'emele baħuban étدیg temennā* (31Ia/3); *kedemin basuban gözüme gelse* (36Ia/3); *gece gündüz oħuyuban yaz oğlum* (43Ia/8); *fāyuz günü saraluban hezāndır* (87Ia/16); *ne zic baklayuban ne fen étdiler* (108Ia/7); *seg u gürg uluban ses sese koşdı* (108Ia/30); *Sulţān teliñ darayuban tókende* (3II/5); *sallanuban geden yāra baħ, yāra* (19II/2); *ikki gece oturuban gün yazam* (26II/10); *süzüluban mehmān gelir* (53Ia/12).

-madan

Eski Türkçede *-yU*, *-(I)p/-(U)p*, *-(I)pAn/-(U)pAn* zarf-fiillerinin olumsuz biçimi için kullanılan *-mAtI(n)*³⁶³ ekinden gelişmiş olan bu zarf-fiil eki, metnimizde de, tespit edilen yalnız bir örnekte, yapısındaki olumsuzluk özelliği dolayısıyla olumlu fiil tabanına getirilerek ‘-madan önce, -maksızın’ anlamlarında olumsuz bir zarf-fiili türetmiştir. Korkmaz, ekin eski biçimi olan *-mAdIn*'a koşut, *-mAtI*, *-mAdI*, *-mAyI*; -

³⁶² A.g.e., s. 200.

³⁶³ TEKİN, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, s. 177.

mAtIn, *-mAyIn* biçimleri dolayısıyla *DLT*'teki *körmedip* ‘görmeyip’, *edlemedip* ‘eylemeyip’ vb *-d-* koruyucu ünsüzlü örnekleri göz önünde bulundurarak, ekin yapısını *-ma-d-ın* > *-madın* > *-madan* biçiminde, *-ma-* olumsuzluk eki üzerine gelmiş bir *-In* zarf-fiili ve *-d-* koruyucu ünsüzüne bağlamaktadır.³⁶⁴ Metnimizde tespit edilen ekin tek örneği şöyledir: *söküb lāşını çatmadan asdiler* (114Ib/152).

-megnen, -megünen, -meginen

Bu zarf-fiil eki, *-meg* isim-fiiliyle +(i)nen vasıta durumu ekinin kaynaşmasından oluşmuş bir birleşik zarf-fiil ekidir. Anlam olarak Türkiye Türkçesinde “-mak suretiyle” anlamında kullanılan *-mAKIA* zarf-fiil ekinin yüklendiği anlamı taşımaktadır. Metinlerimizde tespit edilen örnekler şunlardır: *Ḳere ḳarḳa ovladmegnen bāz olmaz* (47II/6); *ḳere palas yumegünen bēz olmaz* (47II/5); *nāla çekmeginen yara saḳ olmaz* (11Ia/20); *dēmeginen özün ‘ārif eyleme* (43Ia/25).

5. 5. Zamirler

Zamirler, kişilerin ve canlı cansız ad grubundaki varlıkların yerini tutma, onları işaret veya soru yolları ile temsil etme görevi yüklenmiş olan ad soylu kelime türleridir.³⁶⁵ İncelediğimiz metinlerde zamirler işlev ayrılıklarına göre, şahıs zamirleri, işaret zamirleri, dönüşlülük zamirleri, birliktelik zamirleri, soru zamirleri, belirsizlik zamirleri ve bağlama zamiri olmak üzere yedi gruba ayrılmaktadır:

5. 5. 1. Şahıs Zamirleri

Şahıs zamirleri, varlıkları kişi olarak temsil eden ve kişi adlarının yerine geçen zamirlerdir.³⁶⁶ Şahıs zamirleri teklik ve çokluk biçimleri ile, birinci, ikinci ve üçüncü olmak üzere üç şahısta toplanırlar. İncelediğimiz metinlerde üç şahıs teklik ve çokluk biçimiyle karşımıza altı şahıs olarak çıkan bu zamirlerin yalın ve çekimli durumu şöyledir:

³⁶⁴ KORKMAZ, Zeynep, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, TDK yayınları, Ankara 2005, s. 151-159; KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri*, s. 1011.

³⁶⁵ KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, s. 250.

³⁶⁶ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 405.

T1K:

Eski Türkçede T1K zamiri *ben*, *men*, *min* şekillerinde karşımıza çıkarken Eski Anadolu Türkçesinde *ben* ve *men* şekillerinin kullanılmış olduğu görülmektedir.³⁶⁷ İncelediğimiz metinlerde ise, kelimenin bu iki şeklinden yalnız *men* şekli kullanılmış, *ben* şekline rastlanmamaktadır: *men* (105Ia/12, 43II/32, 43II/6, 45II/16, 45II/24, 90Ia/44, 93Ia/7, 94Ia/10, 95Ia/5, 98Ia/18, 18Ia/1, 8II/4, *vb.*).

T1K zamirinin çekimli biçimi:

İlgi hâlinde: *menim* (112Ia/24, 16Ia/16, 18Ia/11, 97Ia/24, 98Ia/12, 99Ia/11, 9Ia/8, 12II/4, *vb.*).

Belirtme hâlinde: *meni* (114Ib/10, 114Ib/119, 47Ia/12, 91Ia/17, 47Ia/8, *vb.*).

Yönelme hâlinde: *mene* (107Ia/107, 114Ib/6, 11II/14, 12Ia/20, 15Ia/7, 16II/18, 4II/8, 52Ia/3, 56Ia/11, 76Ia/15, 7II/10, 83Ia/34, 87Ia/34, 8II/17, 96Ia/9, 97Ia/14, *vb.*).

Bulunma hâlinde: *mende* (12II/9, 52Ia/6, 67Ia/41, 67Ia/42, 67Ia/43, 81Ia/14).

Ayrılma hâlinde: *menden* (112Ia/19, 11II/15, 64Ia/14, 84Ia/8, 91Ia/39, 97Ia/5, 98Ia/1, *vb.*).

Vasıta hâlinde: *meniminen* (13Ia/30, 20II/2); *menimnen* (35II/6, 40Ia/2).

Edatlarla kullanımı: *menimçün* (50Ia/19).

T2K:

Eski Türkçede *sen* şeklinde kullanılan T2K zamiri,³⁶⁸ incelediğimiz metinlerde de bir değişikliği uğramadan aynı şekilde kullanıla gelmiştir: *sen* (10II/14, 112Ia/27, 11II/18, 14Ia/12, 18II/20, 25Ia/14, 2Ia/10, 32II/7, 40Ia/19, 80Ia/17, 93Ia/7, 61Ia/18, *vb.*).

T2K zamirinin çekimli biçimi:

İlgi hâlinde: *seniñ* (10II/8, 19II/17, 24Ia/1, 26Ia/5 35II/19, 43II/59, 54II/1, 55II/4, 84Ia/7, 89Ia/6, 8II/12, 8II/16, 91Ia/27, *vb.*).

Belirtme hâlinde: *seni* (37Ia/6, 38II/3, 40II/5, 55II/20, 58Ia/9, 64II/13, 83Ia/20, 8II/10, *vb.*).

Yönelme hâlinde: *sene* (11II/8, 40II/32, 54II/11, 72Ia/26, 88Ia/21, 89Ia/19, 91Ia/22, *vb.*).

³⁶⁷ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 265-266.

³⁶⁸ GABAIN, A. Von, *Eski Türkçe Grameri*, s. 66.

Bulunma hâlinde: *sende* (12II/12, 2Ia/15, 82Ia/43).

Ayrılma hâlinde: *senden* (102Ia/25, 11Ia/13, 19Ia/13, 21Ia/1, 24II/17, 32II/23, 54II/24, 55II/2, 5II/8, 89Ia/7, 93Ia/19, 21Ia/19, 32II/20, vb.).

Vasıta hâlinde: *seniñnen* (12II/20, 88Ia/15).

T3K:

Eski Türkçede ve Batı Türkçesinin ilk devirlerinde *o/* şeklinde kullanılan T3K eki,³⁶⁹ incelediğimiz metinlerde *-l*'sini kaybederek yalnız *o* biçiminde kullanılmıştır: *o kazmazdı Bīsütünü* (29Ia/15); *o ödmezdi āh u zārdan* (29Ia/18); *o çeker ğurbet derdini* (55Ia/3); *o me'şūkdır men 'āşiki* (56Ia/34); *o yèridi men burahdım* (67Ia/65); *o süzüldi men de bahdım* (67Ia/66); *o meze isteyib edmişem deriğ* (94Ia/14); *o koyardı çerh-i felek koymadı* (99Ia/12), vb.

T3K *o* zamirinin çekim tabanı *on+*dur: İlgi hâlinde: *onuñ* (2II/2, 82Ia/12, 52II/39). Belirtme hâlinde: *onı* (106Ia/24, 107Ia/70, 46Ia/10, 46Ia/9, 53II/14, 55Ia/6, 94Ia/4). Yönelme hâlinde: *ona* (107Ia/78). Ayrılma hâlinde: *ondan* (110Ia/19, 30Ia/16). Edat ile kullanımı: *onuñ için* (62II/3).

Ç1K:

Eski Türkçede *biz* şeklinde kullanılan Ç1K zamiri,³⁷⁰ incelediğimiz metinlerde de aynı şekilde kullanılmıştır. Ayrıca anlama güç katmak için ekin *+ler* çokluk eki olarak *bizler* şeklinde kullanımını da görülmektedir: *biz* (31Ia/1, 36Ia/13, 36Ia/5, 66Ia/10, 66Ia/9, 73Ia/9); *bizler* (10Ia/19).

Ç1K zamirinin çekimi biçimi:

İlgi hâlinde: *bizim* (101Ia/1, 101Ia/2, 104Ia/3, 10Ia/11, 5II/11, 5II/16, 63Ia/3, 65Ia/1, 76Ia/32).

Belirtme hâlinde: *bizi* (3Ia/16, 50Ia/9, 61Ia/5, 99Ia/5); *bizleri* (86Ia/2).

Bulunma hâlinde: *bizde* (99Ia/8).

Ayrılma hâlinde: *bizden* (34Ia/19, 36II/10, 3Ia/1, 40II/15, 5II/7, 94Ia/1).

Yönelme hâlinde: *bize* (108Ia/11, 108Ia/21, 108Ia/22, 111Ia/1, 20II/7, 58Ia/20, 61Ia/15).

³⁶⁹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 266.

³⁷⁰ GABAIN, A. Von, *Eski Türkçe Grameri*, s. 66.

Vasıta hâlinde: *biziminen* (20II/12, 20II/4, 24Ia/10); *bizimnen* (20II/8, 34II/20, 40Ia/7, 8Ia/10).

Ç2K:

Eski Türkçede *siz* şeklinde kullanılan Ç2K zamiri,³⁷¹ incelediğimiz metinlerde de bir değişikliğe uğramadan aynı şekilde devam etmektedir: *siz* (109Ia/17, 50Ia/12, 85Ia/19, 8Ia/9).

Ç2K zamirinin çekimli biçimi:

İlgi hâlinde: *siziñ* (109Ia/7, 26Ia/15, 36II/25, 85Ia/12, 85Ia/2).

Belirtme hâlinde: *sizi* (109Ia/35, 36II/8).

Bulunma hâlinde: *sizde* (36II/20).

Yönelme hâlinde: *size* (4II/7, 51Ia/11).

Ç3K:

Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkçesinin ilk devresinde *olar* şeklinde kullanılan Ç3K zamiri, incelediğimiz metinlerde yalnız *onlar* şeklinde kullanılmaktadır: *Düdmân-ı Çırāğî, Serdâr-ı Şānî / onlar da kohnadır hân cevân oldu* (95Ia/28).

Ç3K zamirinin çekimli biçimi: İlgi hâli: *onlaruñ te'rifî* (106Ia/2). Belirtme hâlinde: *onları* (87Ia/36). Tespit ettiğimiz şu örnekte ise, vezin gereği yalın şekliyle kullanılan Ç3K zamiri, belirtme durumunu bildirmektedir: *meni isteseler geleler dile / onlar sevmem seni serem sevdiğim* (55II/8). Bulunma hâlinde: *onlarda* (109Ia/17).

5. 5. 2. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri, varlıkları işaret ederek, göstererek karşılayan zamirlerdir.³⁷² İncelediğimiz metinlerde işaret zamirleri *bu*, *o* şeklinde kullanılmaktadır:

1. *bu işaret zamiri*

Metinlerimizde *bu* işaret zamirinin yalnız teklik şekli bulunmakta, çokluk şekline rastlanmamaktadır: *sākî-yi dövrānuñ budır hiyālî* (27Ia/13); *mekteb-i eşkinde, tehsilimiz bu* (35Ia/5); *vallā gözəl ārzūm budır ölençe* (58Ia/3); *bānū-yı bānuvāndır bu* (64Ia/25); *şūh u ebrū-kemāndır bu* (64Ia/26); *nijād-ı ilhāndır bu* (64Ia/27); *derdim*

³⁷¹ A.g.e., s. 66.

³⁷² KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 420.

budur étirmedim üstüne (91Ia/13); *béle billem buymuş feleg tekdîri* (13II/15); *bu nice nâz u ‘itâbdır* (63II/5); *bu ne üzdür ne mehtâbdır* (63II/7), vb.

bu işaret zamirinin çekimli biçimi: Belirtme hâlinde: *munı* : *munı* *bilen dahı yoğdır vayesi* (48II/18). Yönelme hâlinde: *muna* : *hemî muna hemî ona mübârek* (95Ia/46). Bulunma hâlinde: *munda* : *gözi onda munda emzig kızzı tek* (110Ia/26).

2. o işaret zamiri

İncelediğimiz metinlerde *o* işaret zamirinin de yalnız teklik şeklini tespit edebildik.

Teklik şekli: *o* : *o* *ne şehrdür dörd deyirman gezayor* (48II/7); *o* *ne şehrdür varmeg olmaz koruğdır* (48II/9); *o* *ne şehrdür yétدی sultân oturdı* (48II/15), vb.

o işaret zamirinin çekimli biçimi: İlgi hâlinde: *onuğ* : ‘*élm onuğ içinde behr-i ‘Ummân’dır* (87Ia/8); *hoş-ğâl oldı görđi onuğ gerdini* (52II/42). Belirtme hâlinde: *onı* : *onı* *susuz çerçe salan pez nedir* (48II/8); *onı* *sevmem seni serem sevdiğim* (55II/12); *onı* *sevmem seni serem sevdiğim* (55II/16); *görmeg olmaz, onı harda görübseğ* (87Ia/4); *onı* *kılmeyene ‘eğd olur herâm* (87Ia/18); *onı* *kılenlere, Heğ kıler rehmet* (87Ia/22). Yönelme hâlinde: *ona* : *hemî muna hemî ona mübârek* (95Ia/46). Bulunma hâlinde: *onda* : *gözi onda munda emzig kızzı tek* (110Ia/26). Ayrılma hâlinde: *ondan* : *Kelîmu’llâh ondan tapar fëyz-i nûr* (114Ib/64).

5. 5. 3. Dönüşlülük Zamirleri

Dönüşlülük zamirleri, şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür şahıs zamirleridir.³⁷³ Bu zamirler ‘asıl, öz’ anlamlarına gelen isimlere iyelik eklerinin getirilmesiyle kurulur.³⁷⁴ Eski Anadolu Türkçesinde *kendü*, *öz* ve *kendü* ile *öz*’ün birleşmesinden doğan *kendüz* kelimelerinin iyelik eki almış şekilleriyle kurulan dönüşlülük zamiri,³⁷⁵ incelediğimiz metinlerde yalnız *öz* kelimesiyle yapılmaktadır. *öz* dönüşlülük zamiri de tıpkı şahıs zamirleri gibi isim çekimi ekleri olarak çekime girer. Yalnız üçüncü şahısta, çekim sırasında dönüşlülük zamiri ile hâl ekleri arasına bir zamir *n*’si girer:

³⁷³ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 414.

³⁷⁴ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 272.

³⁷⁵ A.g.e., s. 272-273.

T1K:

Yalın hâlinde: *özüm* ‘kendim’ (105Ia/3, 107Ia/3, 28Ia/11, 28Ia/12, 28Ia/16, 28Ia/2, 28Ia/20, 28Ia/24, 28Ia/30, 28Ia/4, 28Ia/8, 31II/8, 53II/7, 76Ia/17, 76Ia/18, 90Ia/40).

Belirtme hâlinde: *özimi* ‘kendimi’ (28Ia/25, 33Ia/13, 91Ia/3); *özümü* “kendimi” (83Ia/8).

Yönelme hâlinde: *özüme* ‘kendime’ (28Ia/11).

T2K:

Yalın hâlinde: *özün* ‘kendin’ (12II/15, 14II/18, 25Ia/20, 2II/11, 43Ia/25, 54II/12).

Belirtme hâlinde: *özünü* ‘kendini’ (90Ia/34).

Yönelme hâlinde: *öziye* ‘kendine’ (2Ia/27, 88Ia/14).

T3K:

Yalın hâlinde: *özi* ‘kendisi’ (103Ia/28, 109Ia/34, 2Ia/20, 30Ia/15, 32Ia/20, 32II/12, 39Ia/20, 44Ia/3, 62Ia/7, 63Ia/4, 81Ia/3, 81Ia/4); *özü* “kendisi” (22II/19).

Belirtme hâlinde: *özün* ‘kendisini’ (38Ia/13, 106Ia/14); *özünü* ‘kendisini’ (30Ia/20, 43II/55).

Yönelme hâlinde: *özine* ‘kendisine’ (35II/6, 58II/8) ~ *özüne* (42Ia/7, 49Ia/11).

Ç1K:

Ayrılma hâlinde: *özümüzden* ‘kendimizden’ (30Ia/13).

İncelediğimiz metinlerde, iyelik eki almış adlardan önce gelen yalın durumdaki *öz* zamiri, iyelik düşüncesini pekiştirir: *géyrete gel öz mülkimi vér felek* (12Ia/24); *nice öz derdimi bilmem* (28Ia/19); *öz ‘ehdime ikrâruma etişdim* (33Ia/4); *biz de öz vektinde içereg bâde* (36Ia/13); *édme öz te‘rîfiñ kılme nâz olğum* (43Ia/40); *öz yerimi açaram men* (52Ia/8); *öz ecelim ‘ebeş yāduma düşd* (63Ia/24); *öz gönülüm hevāsundan* (64Ia/48); *buyuraydı öz kaşları çeke tiğ* (94Ia/15); *öz döşümi orda nişâne gördüm* (1II/16); *öz koynumda bir etleşpüş göreydim* (28II/4); *öz kapuğa zencîr éyle sevdigim* (54II/4), vb.

5. 5. 4. Birliktelik Zamirleri

İncelediğimiz metinlerde birliktelik zamiri olarak şunlar kullanılmıştır: *biri bir, birbirini* ve *bir bir*. Tanıklanan örnekler şöyledir: *üç güzel beş eder biri birinden* (21II/1); *birbirinen süreg dövrānı kızler* (36II/28); *öldürse birbirini bī-demāğ olmaz* (111a/12); *kuşlar sesi birbirine koşmağı* (49Ia/18); *ser-geli vurulub birbirini bulmaz* (76Ia/10); *o beş çeşme birbirine keşerdir* (87Ia/30); *gene dutdılar birbirini elini* (114Ib/117); *süri koyunum birbirine dān verir* (83Ia/30); *ikki kardaş kulunc verse bir bire* (77Ia/15); *beş çeşme görmüşem bir bire kerin* (87Ia/26); *soruşub bir birini eḥvālun bileg* (111Ia/6); *gel otureg bir birinen rū-be-rū* (3II/18); *oturmuşdug bir birinen şādkām* (52II/45); *bir müddet bir birden tār u mār olur* (54Ia/8).

5. 5. 5. Soru Zamirleri

Soru zamirleri, canlı ve cansız varlıkları soru yoluyla temsil eden zamirlerdir.³⁷⁶ İncelediğimiz metinlerde tespit ettiğimiz soru zamirleri şunlardır:

kim soru zamiri

kim soru zamiri yalnız insanlar için kullanılan ve onları soru yoluyla temsil eden bir zamirdir.³⁷⁷ Bu soru zamirinin çekiminde isimlerden farklı bir durum yoktur. Metnimizde tespit edilen örnekler şöyledir:

İsim hâl ekleri ile kullanımı: Yalın hâlinde: *kim apara genci, kim çeke renci* (23Ia/18); *kim dedi: Kēy olma Kēyḳubād olma* (25Ia/9); *felekin mekrinden kim oldu imen* (30Ia/5); *ondan ayrı kim bu mezmūn görerdi* (30Ia/16); *kim bayguyı aralardı humādan* (30Ia/18); *kim tanurdu ḥidmet-kārı aḳadan* (30Ia/19); *kim deyer? bī-pā eldengem* (45Ia/9); *kim deyer ki geçerem men* (52Ia/20); *kim ḥüsnün veşfinden kandı?* (73Ia/5); *kim düşüb ‘eşḳiye yandı?* (73Ia/6); *kim emdi lebiñnen kandı?* (73Ia/7); *kim deyer şāh kıızı almazudum men* (83Ia/28); *vermeseydi kim der ölmezidim men* (83Ia/32); *cēyrānum kim atdı gāfil tīr sene* (91Ia/33); *kim koydı iḥtiyār mene* (96Ia/9); *kim doldura kimler ata elḥānı* (102Ia/24); *kim arvada? kimler ere gövendi?* (102Ia/38); *Mecnūn’a kim deyer Lēylā sevmesin?* (103Ia/27); *Me’zūna kim deyer pişḥidmet ola* (106Ia/27); *kim deyer nā-temām koydı u gētdi* (107Ia/116);

³⁷⁶ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 441.

³⁷⁷ A.g.e., s. 441.

meger menden ayrı kim yanasıdır? (2II/4); *hêç bilmêyrem kim düşmendir? kim dosdır?* (14II/10); *kim çekerdi bu hicrânı sevdiğim* (61II/28).

İlgi hâlinde: *kimin eşğ otundan bağı ezilmez* (103Ia/21); *kimin sözi defter olub yazulmaz* (103Ia/22). Yönelme hâlinde: *kime dèyem bu dīvāna derdimi* (18Ia/2); *tā sen olağ kime rūzī* (61Ia/18); *kāf (↵), kime dād edem, yalvaram kime?* (112Ia/22); *dèyiğ kime cār aparam* (56II/3). Ayrılma hâlinde: *yā Reb şikve edem kimnen?* (19Ia/5); *kimnen edem gile men de* (105Ia/4).

+*ler* çokluk eki ile kullanımı: *cānum çıhsın yā Reb kimler bu ele el vèresi* (17Ia/4); *kimler tanurdı Me'zūnı* (29Ia/27); *kim doldura kimler ata elhānı* (102Ia/24); *kim arvada? kimler ere gövendi?* (102Ia/38); *seher kimler olur qurbānuğ seniğ* (8II/2).

İsim cümlesinin yüklemi olarak *kim*: *sāz içinde seslenen kim dèyen kim?* (32Ia/17); *dem demlenir demi deme koyan kim?* (32Ia/18); *Me'zūn dèyer bu yan kimdir o yan kim?* (32Ia/19). Şu örneklerde ise, yüklem görevinde bulunan *kim* soru zamiri, *i-* ek-füli ve *-dir* bildirme ekiyle çekime girmiştir: *Me'zūn dèyer bu yan kimdir o yan kim?* (32Ia/19); *erz èylesin hilāf eden dé kimdir* (94Ia/6); *kimem men? ne cinsem? ne bāzārdayam?* (98Ia/18).

Metnimizde tespit edilen birkaç örnekte, *kim* soru zamiri ile *her* birleşmesinden, *her kim* biçiminde bir belirsizlik zamirinin oluştuğu da görülmektedir (bunun için bkz. 5. 5. 6. Belirsizlik Zamirleri).

ne soru zamiri

ne soru zamiri, insan dışında kalan canlı ve cansız varlıklarla nitelik için kullanılan soru zamiridir.³⁷⁸ Metinlerimizde *ne* soru zamiri ile ilgili tespit edilen örnekler şöyledir:

ne soru zamiri, yalın hâlde genelde cümlenin nesene görevini yüklenmektedir: *kardeş indi ne söyléyrenğ hālümü* (41Ia/1); *yā Reb te'rif édib veşfin ne dèyeg* (109Ia/6); *doldur cāmı görem yārdan ne söyler* (29II/2); *görem rengi lālezārdan ne söyler* (29II/4); *yā ne olasuyam çıhem bu hāldan?* (3Ia/6); *hūsnuğ ay u güne ne nisbet vèrem* (14Ia/5); *ne hiyāl èyleyem danuşam gülem* (16Ia/3); *deli gönül ne èylersenğ huruşı* (39Ia/11), vb.

³⁷⁸ A.g.e., s. 444.

Metinlerimizde, *ne* soru zamirinin *i-* ek-fiili ve *-dir* bildirme ekiyle çekime girerek cümlede yüklem görevinde bulunan örneklerine de rastlanmaktadır: *bilmenem dil nedir? dil-ārām nedir?* (3Ia/2); *sāķī nedir? şerāb nedir? cām nedir?* (3Ia/4); *hēç bilmedim meṭleb nedir? kām nedir?* (3Ia/8); *dēyem dirliğ nedir? neng u nām nedir?* (3Ia/12); *bulbul bilmez nefes nedir? dām nedir?* (3Ia/20); *Me'zūn dēyer gūşşe nedir? gem nedir?* (3Ia/24); *bilmem neyeñ, ölmeñ idmeñ Kerrimeñ* (12Ia/5); *indi neydiñ bahmasaydı el sene* (89Ia/19); *bilmem neyem, yā ne idim ezelden?* (3Ia/5), vb.

Metinlerimizde, *ne* soru zamirinin kendisinden sonra *ét-* ve *éyle-* yardımcı fiilleri ile geçici veya kalıcı olarak birleşmiş türlerine de rastlanmaktadır: *ölende ketlime şahid yoḥ nēdem* (94Ia/26); *élbegi bir tendir miñ tene nēdsin* (104Ia/17); *dostları nādāndır düşmene nēdsin* (104Ia/18); *Me'zūn perişāndır bu sene nēdsin* (104Ia/19); *miskīn Me'zūn derheķķine nēddiler* (108Ia/6); *nēdmeg olur keżā-yı āsimāna* (52II/32); *deli göñül zelil cāna gör nēder* (60II/15); *nēdmeg olur üz yaraya üz dāga* (77Ia/4); *gétđi 'eceb gétdi gedende nētdi* (107Ia/117); *nebāti nēylerem, şeker olmasun* (6Ia/12); *bu cānānsuz cānı nēyler* (73Ia/22); *heber nēyler o ki şahib-heberdir* (43Ia/14); *zeri nēyler o ki vücūdı zerdır* (43Ia/15); *seni seven nēyler dünyāda mālī* (37Ia/6); *deli göñül 'āşik olub nēylāyum* (60II/1). Bunların gerek vezin gereği gerekse ağız özelliği nedeniyle ortaya çıkmış geçici biçimler olduğunu düşünmekteyiz.

Metnimizde ve dolayısıyla Kaşkaylarda, *ne* soru zamiri ile teklik 3. şahıs iyelik eki *+s'* nin birleşmesinden ortaya çıkmış olan *nessi* kelimesi, 'nesi, neyi var, ne var' anlamında kullanılan kalıplaşmış bir biçimdir.³⁷⁹ Metnimizde T1K ve T3K'de çekimi tanıklanan bu biçim, bugün Kaşkay Türkçesinde bütün şahıslarda çekime uğrayarak isim cümlelelerinin yüklemi görevinde bulunan bir soru zamiri niteliğindedir. Metinlerimizde tespit edilen iki örnekten birinde de, yüklem görevinde bulunan *nessi* kelimesi *-dir* kopulasıyla genişletilmiştir: *bāguḥna bulbulam nessim* (61Ia/9); *fisurde zāhidiñ bilmem nessidir* (24Ia/9).

Metinlerimizde bir soru zarfı olan ve *ne* zamiri ile *içün* edatının kaynaşmasından oluşmuş bulunan *neçün* kelimesi de geçici değil, kalıcı bir biçimdir. Ayrıca *ne* zamiri ile *+çe* eşitlik ekinin birleşmesinden ortaya çıkmış olan *nēçe*, *nēççe*

³⁷⁹ Bkz: KORKMAZ, Zeynep, "Türkçede Ek Yığılması Olaylarının Meydana gelişi Üzerine", *Bellekten*, TDK yayınları, 1960, s. 173-180.

ve *nice* kelimeleri ise, ‘ne kadar, nasıl’ anlamları ile soru sıfatı veya soru zarfı olarak kullanılan kalıcı biçimlerin diğer bir örneğidir. *ne* zamirinin ayrılma şeklinden ortaya çıkmış olan *neden* kelimesi de, artık ‘niçin’ anlamına gelen bir zarf konumundadır.³⁸⁰ Bunlardan metnimizde soru ve belirsizlik sıfatı olarak örneklerine rastlanan *néççe* ‘kaç’ kelimesi, tanıklanan yalnız bir örnekte, T3K iyelik eki alarak bağlı bulunduğu şahıs veya nesneyi temsil etme işlevi yüklenen bir soru zamiri niteliği kazanmıştır: *bilmem memey néççesine* ‘kaçına’ *kan vérer* (75Ia/18). (bkz. aşağı, 5. 6. 2. 3. Soru Sıfatları; 5. 7. 4. Soru Zarfları).

Metnimizde *ne* soru zamirinin artık soru zamiri olmaktan çıkarak kalıplaşmış durumda bulunan örneklerine de rastlanmaktadır. Tanıklanan bu örneklerde, *ne* soru zamiri ‘olumsuzluk, pişmanlık, istek, arzu, vb.’ anlamı bildirme görevi yüklenmiştir: *ne varum ki dëyem kıymeli degil* (70Ia/8) ‘bağışlanabilir hiçbir şeyim yoktur’; *ne varuñ ki dëyem sevmeli degil* (70Ia/16) ‘sevilmeyen hiçbir tarafın yoktur’; *ne biler ki teklid nedir? ‘ār nedir?* (48II/2) ‘taklit ve utanmanın ne olduğunu bilmez’; *ne biler ki divān nedir? dur nedir?* (48II/4) ‘meclis ile incinin ne olduğunu bilmez’; *kısmet béle geldi ne çāre kılem* ‘ne yapayım kısmet böyleymiş’ (47Ia/18). *ne fāyda ki ‘ehd u vefā yohuyuz* ‘ne yazık ki, aht ile vefanız yoktur’ (8Ia/11). *ne hūb olur cānı véreñ cānānı* ‘canı canana vermen ne güzel olur’ (27Ia/9); *ne hūb olur lālezāruñ coşmaķı* ‘lale bahçesinin çiçeklenmesi ne güzel olur’ (49Ia/17); *ne hūb olur gire zerī kumaşa* ‘ [sevgilinin] altın kaplı kumaşa bürünmesi ne güzel olur’ (65Ia/5); *ne hūb olur behār feşli yaz günü* (23II/1); *ne hūb olur ikki yār āšnālūgi* ‘iki sevgilinin tanışması ne güzel olur’ (38II/2).

Metnimizde tespit edilen birçok örnekte, *her* ile *ne* soru zamirinin birleşmesinden, *her ne* biçiminde bir belirsizlik zamirinin oluştuğu görülmektedir (bunun için bkz. 5. 5. 6. Belirsizlik Zamirleri).

***hara* zamiri**

İncelediğimiz metinlerde ‘nere’ anlamına gelen *hara* zamiri, yer isimlerini soru yoluyla temsil eden bir zamirdir. Bu zamir, Türkiye Türkçesinde kullanılan *nere* zamirinin aynısı olup tıpkı diğer zamirler gibi, iyelik ve bulunma ve ayrılma hâl eklerini de alarak çekime girer. Ancak *+da* bulunma ve *+dan* ayrılma hâlli

³⁸⁰ Bkz: ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 277-278.

biçimlerinde, genellikle *harda* ve *hardan* biçimleri kullanılır. Metinlerimizde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: *bilmem yatub kunc-ı gemde hara beht?* (12Ia/17); *göreñ hara çeke bizim ser-encām* (63Ia/3). Bulunma: *harda gezem hara ola mekānum* (16Ia/18); *başı harda kal-meķala düşübdür?* (76Ia/4); *hāzır u bī-niṣān harda görübseñ?* (87Ia/2); *görmeg olmaz, onı harda görübseñ?* (87Ia/4); *yérimez ŧen‘eti, harda görübseñ?* (87Ia/12); *harda ŧeker zehr-i mārda görübseñ?* (87Ia/20); *coşub bir kāseden harda görübseñ?* (87Ia/28); *onları asılı harda görübseñ?* (87Ia/36). Ayrılma: *heç soruŧmañ hardan hara gelmişem* (92Ia/2); *añla gönderirem hardan hara söz* (57Ia/8). İyelik ekleriyle: *dédim harañ nemekdāndır harañ ķend?* (82Ia/21). Metnimizde tespit edilen ŧu örneklerde, *hara* zamiri +*da* bulunma hâli ile yüklem görevinde kullanılmıştır: *mene söyleginen göreñ harada?* (87Ia/34); *meger harda o ‘Ebbās-ı ‘elem-dār* (14II/5).

***hanı* zamiri**

Eski Türkçedeki *kañyu*³⁸¹ ŧeklinden ses değişmeleri ile oluşmuş bulunan bu zamir, “hani, nerede, ne oldu, nerede kaldı” anlamlarında bir soru yöneltmek için kullanılır.³⁸² İncelediğimiz metinlerde bu soru zamiri ile ilgili tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: *éy aķalar! hanı Cemşid? hanı Cām?* (34Ia/5); *hanı ŧöħbet? hanı ‘iŧret? hanı kām?* (34Ia/6); *hanı Rüstem? hanı Gerşāsb? hanı Sām?* (34Ia/7); *hanı o hem-demler, o hem-nefesler* (34Ia/13); *buyurdu ki: hanı sencāb hanı ħez?* (83Ia/15); *hanı kund u bend u ŧenābum benim* (98Ia/16); *eger ŧā‘irem hanı eħsān u cūd?* (98Ia/21); *eger kāsibem hanı dukkān u sūd?* (98Ia/22); *eger ‘āŧiķem hanı gul-bāng-ı rūd?* (98Ia/23); *hanı çeng u tār u rübābum benim?* (98Ia/24), vb. ŧu örnekte tespit edilen hansıyuzı (<kañyu+sı+y+İyeÇ2K+AKK) biçimi nesne görevinde kullanılmıştır: *ğunçe gullar, hansıyuzı dürem men* (68Ia/16) ‘ey gonca güller! hanginizi toplayayım ben’.

***handa* zamiri**

handa kelimesi de, *hara* zamiri gibi yer isimlerini soru yoluyla temsil eden bir zamirdir. ‘Nerede?’ anlamına gelen bu zamir, Eski Türkçede *ķanta* ŧeklinde idi.³⁸³

³⁸¹ *ka- kökünden oluşmuştur. (GABAIN, A. Von, a.g.e., s. 72.)

³⁸² KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 449.

³⁸³ GABAIN, A. Von, *Eski Türkçe Grameri*, s. 72.

Tespit ettiğimiz örneklerde *handa* zamiri, *-dir* bildirme ekiyle çekime girerek cümlede yüklem görevinde bulunmuştur: *gezem görem yār êlkesi handadır* (24II/8); *baḥam görem yār êlkesi handadır* (24II/16).

5. 5. 6. Belirsizlik Zamirleri

Belirsizlik zamirleri, kişileri ve nesnelere belirsiz olarak temsil eden zamirlerdir. Belirsizlik zamirleri de adlar ve öteki zamirler gibi çokluk ve ad çekimi ekleri alarak çekime girerler. Tamlamalar kurarak bunların tamlanan veya tamlayan öğeleri olabilirler. Çeşitli edatlar ve daha başka birimlerle birleşerek kelime grupları olabilirler. Cümlede özne, nesne, tümleç veya yüklem olarak kullanılabilirler.³⁸⁴ İncelediğimiz metinlerde tespit ettiğimiz belirsizlik zamirleri şunlardır:

biri < bir-i T3KİYE

Yalın hâl: *biri zulumet sevib biri işiḳdedir* (4Ia/9); *biri dünyā dutmeg için meşḳdedir* (4Ia/10); *biri göreg geze teḥt u tācınan* (30Ia/25); *biri geze gün u gece acunan* (30Ia/26); *biri Mūsā olub Ṭūrda görübdür* (31Ia/13); *biri ‘İsā kimin dārda görübdür* (31Ia/14); *biri zulumet, biri nūrda görübdür* (31Ia/15); *biri toprak olub āsitān öper* (31Ia/17); *biri kan içinde çalur bāl u per* (31Ia/18); *biri Me’zun kimin sīnesi siper* (31Ia/19); *biri gezer bizim kimin ḥırḳe-pūş* (42Ia/11); *biri geyüb ḥez u sencāb dolanur* (42Ia/12); *biri ‘āşīḳ olub gul cemāluna* (2II/13); *bugün biri dedi: hoş eḥvāluna* (2II/15); *biri yeḳi semer eylemiş līmū* (18II/14), vb. İlgi hâlinde: *birinin derdi çoḫ, biri derdi az* (5Ia/9); *birinin şihḥesi ‘eḳl u kemāldır* (79Ia/18). Belirtme hâlinde: *gēd ayur birini gelden* (64Ia/7). Yönelme hâlinde: *her dörd gün birine çār-ḳāb dolanur* (42Ia/20). Bulunma hâlinde: *birinde ki ne cüret var ne üreg* (109Ia/5). İyelik ekleri ile kullanımı: *bir açuḳ danuşuḡ siziḡ biriyiz* (85Ia/12); *Me’zūn’a ḳismetdir beşden biriyiz* (85Ia/20). Bkz. aşağı: **birisi**.

birisi

biri belirsizlik zamirinin ikinci bir T3K iyelik ekiyle genişletilmiş şeklidir, böylece bir ek yığılması örneğidir. Tanıklanan örnekler şöyledir: *birisi tāvūsūḡ ḥeṭṭ u ḥāluna* (2II/14); *birisi toḫluḳdan pulov et yemez* (107Ia/59); *birisi aculuḳdan utar tüle baḫ*

³⁸⁴ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 433-435.

(107Ia/60); *birisi silkinib durar yerinden* (21II/3), vb. (bkz. aşağı 5.6.2.4. Belirsizlik Sıfatları).

kimse (< kim erse)

Yalın hâlinde: *tā dirriyem kimse bilmez kedrimi* (27Ia/23); *kimse ki movlām ucaldır* (55Ia/7); *kimse ki egiler beht-i bülendi* (101Ia/25); *kedrini men billem kimse bilmemiş* (43II/6); *kimse üzdürmedi yolumnan benim* (53II/2); *étdi çoğ kimseler teklid-i ‘eşki* (15Ia/5), vb. Yönelme hâlinde: *ır déyuban her kimseye kandurub* (108Ia/26). Ayrılma hâlinde: *o çoğ kimselerden kem olmaz te‘ām* (87Ia/19); *o çoğ kimselerden kem olmaz né‘met* (87Ia/23), vb.

özge

yār gözi özgede men gözüm yolda (76Ia/7); *neçün gul özgeniñ ola hār benim* (12II/8).

hamı, hamu

Yalın hâlinde: *hūriler, periler, hamı yığıle* (55II/5); *şurāhī düzüldi hamı le‘l-reng* (114Ib/141); *gözeller bezendi hamı şūh u şeng* (114Ib/142); *hamı vekilü’llāh keşfiyâtıdır* (33II/16); *hamu pūçdır her ne vardır ‘eşkedir* (4Ia/11); *hamu bu yerlerden güzār étdiler* (34Ia/9); *hamu veznan, hamu hirsān, hamu cidirānī nesmāndır* (44Ia/6), vb. Ayrılma hâlinde: *hamudan geçibdir bizden de geçer* (34Ia/19); *hamudan girānter seneñ* (73Ia/14); *hı (ح), herif-i Léylî’yeñ hamudan şirīn* (112Ia/6). İyelik ekiyle kullanımı: *cehānuñ gözeli hamusı gele* (55II/6).

varı

varı piyāda düşdüğ yola (51II/2); *and içdi ser-dārı, hākimi, varı* (53II/5); *varı hesret gūnçe olleg yarpağa* (37Ia/11).

her ve hęc ile kurulan belirsizlik zamirleri

İncelediğimiz metinlerde belirsizlik zamirlerinin bir kısmı da birden fazla kelimenin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Bunlar ile ilgili tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

1. *her* ile kurulanlar:

her biri: *her biri* doğruldu bağrum kan oldu (8Ia/8); *her birinden* hēzār hēzār elhānı (102Ia/36). **her kim:** *her kim* bir metā‘uñ herīdārıdır (31Ia/2); *her kim* benim eḫvālumı istese (47Ia/13); *her kim* éder bēş veḳt Ke‘beye sücūd (14Ia/1); *her kim* ki ‘āşik me‘şūḳdır (19Ia/9); *her kim* her ne dēye aḳabelīdir (106Ia/8), vb. İlgi hâlinde: *her kimin* ümidi dāver! sendedir (49Ia/16); *her kimin* bir ḫişleti var ḫūyı var (79Ia/2), vb. Yönelme hâlinde: *her kime* cān dēdim çegdim cefāsı (8Ia/13); *her kime* yār dērem görmem vefāsı (8Ia/14); *her kime* méhribānam men (67Ia/39), vb. Bulunma hâlinde: *her kimde* olsaydı çeşm-i beşiret (30Ia/3); *her kimde* ‘eḳl var me‘rifet (56Ia/13), vb. **her kimse:** *tā* görmeye *her kimse* bir gep çala (40Ia/44); *ır dēyuban her kimseye* kandurub (108Ia/28); *hoş ḫāluna her kimsede* var ola (13II/8), vb. **her ne:** *hamu pūçdır her ne* vardır ‘eşḳdedir (4Ia/11); *her ne* varum, yoḫum, yār yolundadır (35Ia/5); *her ne* vardır dilden gēder (80Ia/2); *her kim her ne* dēye aḳabelīdir (106Ia/8); ‘erş u kursī, lovḫ u ḳelem *her ne* var (33II/11); *rūzigārdan her ne* gele hoş dēyeñ (97Ia/15); *dēyer: her ne* yēdiñ éyle ḳéy beḫte (43II/36), vb.

2. hēç ‘hiç’ ile kurulanlar: **hēç biri:** *indi yoḫdur hēç birinin* āşarı (34Ia/12); *geçmeg olmaz hēç birisi* birinden (68Ia/3). **hēç kes:** *hēç kes* ayrılmazdı yārdan (29Ia/19); *başuñ gēdse sırrın dēme hēç kese* (43Ia/43). **hēç zad:** *hēç zadum dil-bere liyāket yoḫı* (66Ia/3). **hēç kim:** *seven göyni hēç kim* ayurabilmez (32II/9); *kār-ı ‘eşḳi hēç kim* ḳayurabilmez (32II/10); *bēle beḫte hēç kim* dişde görmemiş (43II/5); *senden ayrı hēç kim* sevmem sevdiğim (55II/2). **hēç ne:** *senden ayrı hēç ne* sevmem sevdiğim (54II/24), vb.

5. 5. 7. Bağlama Zamiri

Bağlama zamiri, bir kelimeyi bir kelime grubunu veya bir cümleyi başka bir kelimeye, kelime grubuna veya cümleye bağlayan ve aynı zamanda, içinde “zamir” anlam ve işlevini de bulunduran bir zamir türüdür.³⁸⁵ Eski Anadolu Türkçesinde bu işlev yalnız başına bir soru zamiri olan, ancak söz içinde iki ögeyi birbirine bağlama görevi yüklemiş olan *kim* zamiri ile karşılanırdı.³⁸⁶ Ancak incelediğimiz metinlerde bu işlev için Farsçadan alınmış *ki* zamiri kullanılmaktadır: *dēyiñ: o ki* éder inkār-ı ‘eşḳi (3Ia/15); *dēdi: o ki* koydu ‘eşḳin benāsı (5Ia/5); *o ‘işve ki* reḫne salur imāna

³⁸⁵ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 449.

³⁸⁶ A.g.e., s. 450.

(51a/17); *o tîr-i gemze ki kâr êyler cāna* (51a/18); *siz ki gözelligde hem-tā yoḥuyuz* (81a/9); *o bulbul ki ayrı düşdi gulundan* (181a/5); *sen ki içdiñ mēy yérine ḳanımı* (261a/2); *o yérde ki bayḡu êyleye şikār* (1061a/13); *birinde ki ne cüret var ne üreg* (1091a/5); *o ‘ārif ki her kelāmı şekerdir* (1101a/21); *o ki bulbulunan zāḡı tanumaz* (151a/10); *bir kimse ki seven sevmeye seni* (381a/3); *o gün billeş ki él köç-hāy-köç ola* (40II/2); *bir igid ki yoḥsul olur ḥār olur* (47II/9), vb.

5. 5. 8. Aitlik Zamiri

Aitlik zamiri, şahıs ve işaret zamiriyle kurulan ad tamlamalarında tamlanan ögesinin kaldırarak yerine *+ki* aitlik ekinin getirilmesiyle oluşturulur. Bu zamir, bir varlığı ‘ilgili bulunma, ait olma’ anlamı ve işlevi ile temsil etme görevi yüklenir.³⁸⁷ Metnimizde tespit edilen örneklerde, *+ki* aitlik eki, isim ve şahıs zamirlerine ilgi ve bulunma hâl eklerinden sonra gelmektedir. Ayrıca dil ve dudak benzeşmelerine uymamaktadır.

Tespit edilen örnekler şöyledir: İlgi hâlinde: *menimki baluḡdır onunki deryā* (811a/13); *onunḡi şāḡ-ı nefîr mende menteşā* (811a/14); *onunḡi ejdehā, benimki yūhā* (811a/15); *menimki serlere serdir* (561a/29). Bulunma hâlinde: *bir söz düzdekini çahardır daḡa* (571a/5); *bir söz daḡdakini êndirir bāḡa* (571a/6).

5. 6. Sıfatlar

Sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir.³⁸⁸ Türkçede sıfatlar, adlar gibi iyelik, çokluk ve ad çekimi ekleri almazlar. Ayrıca, sıfatlar birlikte kullandıkları adların, ya kendi niteliklerini ya da dış niteliklerini anlatırlar.³⁸⁹ Böylece, sıfatlar işlev olarak niteleme ve belirtme olmak üzere iki gruba ayrılırlar:

5. 6. 1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları, canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, huy, alışkanlık gibi niteliklerini bildiren sıfatlardır. Niteleme sıfatlarının metinlerimizde pek çok örnekleri olduğu için birkaç örneği göstermekle yetindik: *kara üzün haçan é‘tibārı*

³⁸⁷ A.g.e., s. 430.

³⁸⁸ A.g.e., s. 333.

³⁸⁹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 246.

var? (15II/16); *kızıl dükmelerin men açam āsān* (23II/19); *egildim bir öbdüm ak buhağundan* (25II/10); *yaşul başum admuş yaşul ser-endāz* (35II/9); *hamı Gürcitānuḡ aḡur  lleri* (8II/14); *arri govher  et  olmaz  z ilden* (47II/15); * olde g zel keylig kimin sekenler* (95Ia/19); *nefs b y g d şmendir teklif  et * (43Ia/49); *g n d ny  b şuma dar geldi ge di* (22II/4); *ac aşl n baḡrundan si him keb bum* (45II/22); * r k a ac suvarmegden g y olmaz* (47II/1); *gerib elke cahal arvad goca er* (79Ia/27); *d ş n tehti  ce daḡlar  arıdır* (16Ia/10); *d : dar g nde  tişmediḡ c ruma* (53II/26); *piy da g tdigim uzak yola baḡ* (107Ia/4); *m şgil a ar baklı derler b z olur* (20Ia/12); *yohsul igid sevdigini* (55Ia/15); *ge en r zig rlar y duma d şende* (42Ia/1); *gil yigim Dukuhekli kızından* (47Ia/7); *telli cev nudum  tdi hul meni* (47Ia/12); *bildim  il ci yoh  aresiz derdim* (93Ia/10); *g m ş balduruḡa, govher diziḡe* (6II/12); *dinebilmez dutkun dutkun dile baḡ* (107Ia/48); *boz bulanur derin  aya d nerseḡ* (65II/8); *vehşi maral kimin y r geldi ge di* (22II/2); *şems u kemer kimin  zine  urb n* (58II/2), vb.

5. 6. 2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları, belirtme işlevi y klenmiş olan sıfatlardır. Bu işlev ya adları işaret etme, g sterme; ya sayısını miktarını bildirme, ya sorma yahut da belirsizlik g sterme biçiminde karşılanır. Buna g re belirtme sıfatları kendi i inde, işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları ve belirsizlik sıfatları olmak  zere d rt gruba ayrılır³⁹⁰:

5. 6. 2. 1. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları, varlıkları işaret etme biçimiyle belirten sıfatlardır. İşaret sıfatları, aslında ve tek başlarına bir işaret zamirleridir.³⁹¹ Buna g re sıfat olabilmeleri i in, bir adın  n nde bulunmaları ve o adı belirtmeleri gerekir. İncelediğimiz metinlerde bu işlevi *bu* ve *o* sıfatları y klenmiştir:

bu İşaret Sıfatı İle

 arif biler, bu kel mı bu d ni (1Ia/25); *men gelmedim bu d ny yı ev  dem* (3Ia/7); *m y varumuş, bu m y h na varumuş* (5Ia/4); *uzansun bu ge e se er olmasun* (6Ia/2);

³⁹⁰ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 385.

³⁹¹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 247.

bu cehāndan o cehāndan aruyam (15Ia/2); *geçer bu dünyānuñ yaḥşı yamanı* (23Ia/3); *hamu bu yerlerden güzār étdiler* (34Ia/9); *ezel Heḳden dilemişdig bu dileg* (41Ia/17); *bu ʿizzete bu celāla güvenme* (42Ia/15); *nikbet geçdi bu tayfadan bu élden* (54Ia/14); *sevdiğim yār bu çemende bélene* (78Ia/15); *bu şāʿ iriñ kelem vuran elleri* (108Ia/39); *bu çemen, bu çeşme, bu méy, bu gul-zār* (9II/19); *çetin billem bu hicrāndan ayulam* (66II/3), *vb.*

o İşaret Sıfatı İle

bu cehāndan o cehāndan aruyam (15Ia/2); *o bulbul ki ayrı düşdi gulundan* (18Ia/5); *hanı o hem-demler, o hem-nefesler* (34Ia/13); *o söz ki sebt-i nāmedir* (45Ia/21); *béhişt olur o çemen ki gezesen* (58Ia/12); *Meʿzūn déyer o konaḳuñ ḳurbānı* (78Ia/20); *ezelden menidim o gem-ḥānası* (8II/9); *o fincāndan méy içmişem sermestem* (11II/6); *o bulbul ki eli guldan üzüle* (60II/11); *vb.*

5. 6. 2. 2. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları, adların sayısını belirleyen sıfatlardır. Aslında ve tek başlarına birer sayı adı olan bu sıfatlar, bir adın önünde bulunup o adın sayısını belirttikleri zaman bir sıfat görevi yüklenmişlerdir. Sayı sıfatları, adları sayı bakımından ya yalnız sayıları ile ya dereceli olarak ya bölüştürmeli olarak, ya bir parça, bir kesir olarak yahut da topluluk olarak belirtirler.³⁹² Buna göre sayı sıfatları, asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sıfatları, kesirli sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatları olmak üzere beş gruba ayrılırlar. İncelediğimiz metinlerde bunlardan yalnız asıl sayı sıfatları ve üleştirme sıfatlarıyla ilgili örnekleri tespit edebildik:

5. 6. 2. 2. 1. Asıl Sayı Sıfatları

Asıl sayı sıfatları, önünde bulunan adların sayısını gösteren sıfatlardır. Hiç bir ek almadan yalın bir biçimde kullanılan asıl sayı sıfatları, önünde bulunan adlarla sıfat tamlamaları kurarlar. Metinlerimizde asıl sayı sıfatlarının kullanımıyla ilgili tespit edilen örnekler şöyledir:

bir: *meḥbūbuñ bir tüki ʿāleme vérmez* (36Ia/18); *bu élda vérmezler bir torba saman* (40II/37); *bir tepānçeynen heger u ügen* (52II/22); *bir buse lebinden men-i bī-nevāya* (64II/19); *bir ḥeyme, beş sūtün, on yétđi meḳām* (87Ia/17); *Keşḳāʿiʿye bir ḥān gelib*

³⁹² KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 388.

üz vezîr (106Ia/1); *ye'ni bir dil ikki kulağ olası* (90Ia/12); *bir fincân doldur ey gul üzli sâkî* (1Ia/9), *vb. ikki: ikki şehlä nergis, ikki kızıl gul* (10II/15); *ikki ter sunbuluğ arasundadır* (10II/16); *ikki kor görmişem yoldan azayor* (48II/5); *ikki kardaş kulunc vërse bir bire* (77Ia/15); *bir şedefde ikki dur-dâne gördüm* (1II/20); *ikki nehâl bir çeşmeden içib su* (18II/13); *ikki gece oturban gün yazam* (26II/10); *ne hûb olur ikki yâr âşnâlügi* (38II/2), *vb. üç: tora düşdüm üç sonanuğ tëlinnen* (68Ia/22); *êlbeğiye kulluğ étdim üç il men* (107Ia/1); *üç 'éyd kerşi gelib Heğ'den sezâvâr* (68Ia/5); *üç ay kış cül dalumna bî-kebâ* (107Ia/21); *üç gün bî-ğut, günün dördi nîme-sîr* (107Ia/67); *belî, üç il ağa étدیğ üç hânı* (107Ia/111); *üç güzel beş eder biri birinnen* (21II/1), *vb. dörd: dörd çöreg gözümnen nâpedid oldı* (107Ia/62); *o ne şehrdir dörd deyirman gezayor?* (48II/7); *pervâz étmez dörd yanundan yağsa tîr* (41Ia/14); *êşidmediğ dörd çöregi hân vërir?* (83Ia/31); *dörd hoş-nişân dörd ağ gul-nârı* (46II/5); *kelem-kâr arhaluğ dörd erşin mitkâl* (52II/18), *vb. bês: bês çeşme görmüşem bir bire kerîn* (87Ia/26); *her kim eder bês veğt Ke'beye sücüd* (14Ia/1); *bir hêyme, bês sütün, on yétدی mekâm* (87Ia/17); *kâse başdır, o bês çeşme coşandır* (87Ia/32); *dörd yaşuğnan bês yaşuğa varanda* (65II/1), *vb. yétدی: yétدی yaşar gelin alsañ kız olmaz* (47II/7); *o ne şehrdir yétدی sultân oturdı* (48II/15). **sekkiz:** *sekkiz der-i cennet gul oğak sine* (19II/10); *sekkiz tümen kële bedihkârudı* (43II/43). **doğkuz:** *doğkuz ay hesretli şeydâ bulbulam* (16Ia/1); *doğkuz revâk 'erş-i kungire kuvvet* (33II/6). **on:** *on günün acuydum geldim emâna* (40II/22); *on ilidi men dîvândan yağıydum* (53II/1); *bês yaşuğnan on yaşuğa varanda* (65II/3); *on yaşunda her nişânı bellidir* (69Ia/2); *Şâhnâma oğudum on ay şâm seher* (107Ia/17); *üç güzel alubdır, üç on yaşunda* (25Ia/22). **on dörd:** *felek gerçe on dörd gece ayı var* (114Ib/39); *on dörd yaşda kızın almeg çağ ola* (46II/28). **on yétدی:** *bir hêyme, bês sütün, on yétدی mekâm* (87Ia/17); *o hêyme nemâzdır, on yétدی rék'et* (87Ia/21). **ottuz:** *ottuz ilin intikâmı çekildi* (101Ia/22). **ottuz doğkuz:** *ovresinde ottuz doğkuz dula bağ* (107Ia/110). **kirh:** *kirh erşinden kurşakımı şâlumu* (47Ia/10). **üz:** *olmaz alağ üz il bahsağ irakdan* (11Ia/18); *üz il ölmüş olsam gelir büy-ı 'êşğ* (26Ia/19); *üz Ferhâd işini Me'zün görerdi* (30Ia/28); *nédmeg olur üz yaraya üz dâğa* (77Ia/4); *devireller güc salanda üz dağa* (77Ia/16); *Keşğâ'i'ye bir hân gelib üz vezîr* (106Ia/1); *görmemişdig bir mektebde üz mollâ* (106Ia/9); *üz nökeri vardır adı hêy oğul* (107Ia/53); *bir nökeri üz tümene zad démez* (107Ia/57); *ona hêy üz tümen üz tümen vërir* (107Ia/76);

nādānlügdan allanduyuz üz yolu (109Ia/18); *üz menzil üz menzil irak olası* (110Ia/20); *orda üz ‘ākili dīvāne gördüm* (1II/4); *bir oğunan mene vurdu üz yara* (11II/14); *bir gul dürmemişden deydim üz hāra* (16II/6); *feleg rehm éd, üz düğüne tüş oldum* (16II/20); *üz béle te‘rīfin éylesem azdır* (12II/18); *arrı govher heṭā olmaz üz ilden* (47II/15); *üz il kalsa şūretinden bellidir* (47II/16). **bêş üz:** *bêş üz evli cībe yıkmış şükrü’llāh* (106Ia/11); *bêş üz ov geççiniñ başını kesdiler* (114Ib/151). **miñ:** *bir belī dēmemiş miñ belā gördüm* (15Ia/14); *‘eḳlinen miñ teni sindiren göreg* (46Ia/12); *miñ nāzunan şūh u şīrīn nāzenīn* (59Ia/11); *bu pendin sūd yoḳı miñ āfet vérer* (88Ia/22); *başuma néççe miñ tūfān olubdır* (97Ia/4); *bir tenidi basulmadı miñ tene* (101Ia/14); *miñ tümenlig bāḡ u mülk u kendi vér* (103Ia/11); *élbegi bir tendir miñ tene nédsin* (104Ia/17); *miñ evliniñ kiḫāsuna ḳur démiş* (108Ia/23); *yār, sallanub miñ nāzunan geleydi* (111Ia/3); *gele miñ nāzunan dil-dār-ı dil-bend* (23II/5). **miñ üç üz bir:** *tārīh sovuşub miñ üç üz bir il* (48Ia/16). **on miñ:** *on miñ ḳoşun geldi Sēyf-i Selṭene* (101Ia/13); *on miñ ḳoşun geldi dalumnan benim* (53II/4); *on miñ ḳoşun çegdi benim üstüme* (53II/19). **üz miñ:** *üz miñ rübāhbāzlüg étđi āsimān* (13Ia/27); *Keşkolliye vérmış üz miñ āb u reng* (22Ia/18); *şeyṭān üz miñ reng u efsün görerdi* (30Ia/8); *üz miñ ‘itābınan ṭeb‘-i geyürdan* (59Ia/15); *rikābında atlandı üz miñ perī* (114Ib/166); *belke üz miñ āhunan zār éyleyem* (41II/28); *eger görsem senden üz miñ belāyı* (55Ia/3). **üz igirmi dörd miñ:** *üz igirmi dörd miñ ve‘l-mürselātu* (33II/25). **bêş üz miñ:** *olduḡum günden bêş üz miñ nāzunan bésleddiḡim* (39II/5). **altı miñ üz aldmuş u altı:** *altı miñ üz aldmuş u altı / āye-yi Ḳurān ‘uḡ mücibātıdır* (39II/27).

İncelediğimiz metinlerde yabancı kökenli ya da karışık kökenli sayı sıfatları, yok denecek seyrekliktedir. Metinlerimizde bunun birkaç örneğine rastlanmaktadır: **heft** “yedi”: *isteseler heft iḳlīme şāh olam* (55II/19). **bīst** “yirmi”: *bīst u dokkuz* (yirmi dokuz) *geççi déyen dile baḡ* (107Ia/12).

İncelediğimiz metinlerde, tespit ettiğimiz bir örnekte de bir adın önünde art arda iki sayı sıfatı tekrarlanmaktadır. Bu durumda kesin sayı yerine tahmine dayanan yaklaşık bir sayı belirtilmektedir: *üç dörd gündir nā-tevānem lāşam men* (42II/5).

5. 6. 2. 2. Üleştirme Sıfatları

Üleştirme sıfatları, sayıları bölüştürme yoluyla belirten sıfatlardır.³⁹³ Metnimizde, Türkiye Türkçesinde ünsüzle biten sayı isimlere +*Ar* veya ünlü ile bitenlere +*şAr* ekleri getirilerek kurulan biçimlere rastlanmamaktadır. Metnimizde üleştirme sıfatları, asıl sayının tekrar edilmesiyle oluşturulur. Bu tür üleştirme sıfatlı, sayının yalın hâli ya da +*ce* eşitlik hâli eki almış biçimleri ile karşımıza çıkmaktadır: *vêrdiler zihhime bir bir kelâmı* (54Ia/6); *maçe ketir üç üç aldügün dèyem* (109Ia/32); *göyden gelen birce birce yoruğdır* (48II/11).

5. 6. 2. 3. Soru Sıfatları

Soru sıfatları, canlı ve cansız varlıkları soru yoluyla belirten sıfatlardır. İncelediğimiz metinlerde kullanılan soru sıfatları şunlardır:

hanı

‘hangi’ anlamında kullanılan *hanı* soru sıfatı, söz konusu nesnenin hangi nesne olduğunu, aynı çeşit nesnelerin hangisi olduğunu soran bir sıfattır. Bu sıfat, “hani, nerede, ne oldu, nerede kaldı” anlamlarında soru zamiri olarak kullanılmıştır³⁹⁴. Sıfat olarak tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: *hanı zulfi gördüm ki bend olmadım* (114Ib/125); *hanı rovşen üzde sipend olmadım* (114Ib/126); *hanı gözi çatdı gözüm dünyāda* (114Ib/127); *hanı bāğçeniğ hendān oldı gulı* (114Ib/130).

hansı

‘hangi’ anlamında kullanılan *hansı* soru sıfatı da, *hanı* soru sıfatının yüklenmiş olduğu işlevi taşımaktadır: *hansı sultān tehti gèdmedi bāda* (4Ia/13); *hansı ‘āşik oldu öle dünyāda* (4Ia/14); *hansı nef’e felek tapmadı noğsān* (22Ia/5); *hansı nūr zulmete olmadı hem-sān* (22Ia/6); *hansı gündür bī-neğs olmuş zevāldan* (22Ia/9); *hansı ay düşmedi rovşen cemāldan* (22Ia/10); *hêç bilmenem hansı yêrde mezārı* (34Ia/4); *men anlamam hansı yanda* (56Ia/12); *hansı hūruğ balasuseğ* (67Ia/30); *hansı bāğuş lālesiseğ* (67Ia/31); *besteyeğ hansı bustāna* (67Ia/32); *dövre düşüb hansı tora girem men* (68Ia/4); *bizim céyrān hansı çöle düşübdür* (76Ia/12); *hansı méyhānadan, hansı minādan* (91Ia/8); *yā Reb hansı işiğ oldügün dèyem* (109Ia/4); *hansı gécelerde men*

³⁹³ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 391.

³⁹⁴ Bkz: *Soru Zamirleri*.

hāb ēyledim (8II/6); *görem hansı çölün arasundadır* (10II/2); *bilseydim hansı gün veşle étirrem* (36II/31).

ne

ne soru sıfatı, nesnenin ne olduğunu soran ve *hangi* anlatımı taşıyan bir soru sıfatıdır:³⁹⁵ *meni ketl ēylereñ sen ne günāha* (58Ia/7); *ne tekşire cigerbendim ezesen* (58Ia/8); *bī-vefā yār ne hiyāla düşübdır?* (76Ia/2); *müddetdir anlamam yār ne hiyālda* (76Ia/5); *ne mezācda? ne ehvālda? ne hālda?* (76Ia/6); *göreñ Me'zūn ne hiyāla düşübdır?* (76Ia/36); *bilmezmişem menden ne hālet geçib* (97II/5); *biri ehvāl almaz ne āzārdıyam?* (98Ia/17); *ne şuret-ger çekmiş béle rühsārı* (19II/5); *ne üzünen dost kapuñna boyn egem* (21II/18); *ne elinen merhem yarama koyam* (21II/19); *heç bilmeyrem ne ehvālda, ne hālda* (26II/18), vb.

nēççe

nēççe soru sıfatı, nesnelere sayısını belirtmek için kullanılan soru sıfatıdır: *rind u pur-fen köhne Zāl'añ çürürmeñ / étدیñ nēççe cevānları pīr felek* (12Ia/8); *nēççe dolı humre 'āşik kanuynan / bī-hud içib heç olmadıñ sīr felek* (12Ia/15); *ot salduñ 'umruma gör nēççe ildir* (11II/11). Krş. **nice**.

nice

nice sıfatı, *ne* zamiri ile *+çe* eşitlik ekinin birleşmesinden oluşan *neçe*³⁹⁶ kelimesinin uğradığı ses değişmelerinden ortaya çıkmış bir biçimdir. Bu soru sıfatı, bir nesnenin nasıl olduğunu, nitelik ve özelliklerini sormaktadır: *bu nice nāz u 'itābdır* (63II/5); *bu nice şāhī desgāhdır* (64Ia/17); *ser-geliyüz nice māhdır* (64Ia/18); *nice hāndır nice şāhdır* (64Ia/19). Krş. **nēççe**.

5. 6. 2. 4. Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik sıfatları, nesnelere dış niteliklerini özellikle sayı ve miktarını belirsiz olarak bildiren sıfatlardır.³⁹⁷ İncelediğimiz metinlerde belirsizlik sıfatı olarak kullanılan adlar şunlardır:

³⁹⁵ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 394.

³⁹⁶ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 254.

³⁹⁷ A.g.e., s. 254.

ayrı

İncelediğimiz metinlerde belirsizlik sıfatı olarak kullanılan *ayrı* kelimesi, Türkiye Türkçesinde kullanılan *başka* belirsizlik sıfatının yüklendiği görevi taşımaktadır. Bu belirsizlik sıfatı, nesnenin konuşulandan ayrı olduğunu bildirmektedir: *ayrı eşer vardır, ayrı nişân var* (32Ia/4); *kısmet çeşmesinin ayrı suyu var* (79Ia/20).

bir

bir sayı adı, ‘her hangi bir’ anlamında bir adın önünde bulunduğu zaman, belirsizlik bildiren bir sıfat görevini yüklenir. *bir* belirsizlik sıfatı vurgusuz olarak kullanıldığı için vurgulu *bir* sayı sıfatından ayrılır. Metinlerimizde *bir* belirsizlik sıfatıyla ilgili tespit ettiğimiz örneklerin birkaçı şöyledir: *her kim bir metâ‘uñ heridâridir* (31Ia/2); *göynüm ister bir helvetde dostunan* (27Ia/1); *bir terefe çağardaydı sêl meni* (47Ia/2); *soruşdum bir ehl-i dilden* (64Ia/6); *câm-ı mergden olur telh-kâm bir gün* (88Ia/28); *gelib elden gèder hoş eyyâm bir gün* (88Ia/16); *bir müselmân durub şevâb édeydi* (94Ia/2); *çekib bir yérde de seng-sâr édiñ* (40II/43); *bir zehr atam Mehmed ‘Elî aşuna* (52II/36); *bir zâlim bendine saldı nâgehân* (99Ia/3); *bir helvetde oleg germ-i güftügü* (3II/19), vb.

bir belirsizlik sıfatının kimi adlarla birleşerek oluşturduğu sıfat tamlamaları ise, belirsizlik sıfatı görevini üstlenir: *bir néççe* ‘birkaç’ *benefşe, ter sunbulistân* (1II/18); *bir néççe* ‘birkaç’ *hâl bilen yollaş olaydı* (37II/1); *qalmamuş bir zerre* ‘biraz’ *kuvveh tenimde* (41II/13); *çoğ herc édme bir kelîlî* (biraz, azıcık) *pül getir* (52II/15); *bir kelîlî* (biraz, azıcık) *giléyligim var oñı* (7II/6), vb.

çoğ

çoğ kelimesi, önünde bulunduğu adın sayısını belirsiz olarak bildiren bir sıfat görevi yüklenir: *étدی çoğ kimseler teklîd-i ‘eşki* (15Ia/5); *biz yârı görmege çoğ ârzümüz var* (36Ia/9); *çoğ reşîd-ten bir öldürer yâ onı* (46Ia/11); *vefâ édmez çoğ yalanı bellidir* (69Ia/24); *çoğ şeyyâda pâ-pîç olur dâm bir gün* (88Ia/20); *çoğ destgâlar rengin oldı boyandı* (102Ia/37); *İbrâhîm boynuña çoğ heç varumdır* (40Ia/39), vb.

hamı, hamu

hamı ya da *hamu* kelimesi de “bütün, hep” anlamında önünde bulunduğu adın sayısını belirsiz olarak bildiren bir belirsizlik sıfatı görevindedir: *tanur meni hamı*

eller (52Ia/1); *bir evvel āhırı yoḥ, hamı yérde* (87Ia/1); *o evvel āhırı yoḥ hamı yérde* (87Ia/5); *Heḫ'dir hamı yérde bī-niṣāndır* (87Ia/6); *hamı ḥüsni illā cādū gözleri* (99Ia/7); *hamı gözellerden sera yazuldı* (7II/20); *hamı Gürcitānuḡ ağır èlleri* (8II/14); *hamı şeydā bulbul ḫurbānuḡ seniḡ* (8II/16); *hamı gözellerden e'lāsen e'lā* (18II/10); *bir būsesi hamı derdim dermānı* (60II/20); *hamı terḫi ṣīrīn terkībi cemīl* (48Ia/2).

her

Türkçeye Farsçadan geçmiş bulunan *her* kelimesi,³⁹⁸ önünde bulunan adın bütünü anlatan bir belirsizlik sıfatı görevindedir: *açan her müşkili, véren her murād* (2Ia/17); *démeg olmaz her nādāna derdimi* (18Ia/4); *her derde ki 'ilāc olsaydı dermān* (30Ia/11); *her kenīz özünü ḫatun görerdi* (30Ia/20); *her işde éd kirdigāra üz oḡlum* (43Ia/48); *salmaginen her gözele göz oḡlum* (43Ia/52); *varub her yére düşmüşem* (52II/7); *her ḫeberden bā-ḫeberdir* (56Ia/31); *meḫebbet-nāmesi her ser-zeminden* (69Ia/18); *pervā yoḡum her sözümi dérem şeyḫ* (85Ia/18); *o 'ārif ki her kelāmı şeykerdir* (110Ia/21); *her meclisde üzün çırāḡ éyleyeg* (111Ia/10); *inanma ki sonası var her gölüḡ* (15II/13), vb.

héc

Tıpkı *her* kelimesi gibi Farsçadan Türkçeye geçmiş olan *héc* kelimesi,³⁹⁹ önünde bulunduğu adı olumsuz olarak birldiren bir belirsizlik sıfatı görevinde bulunmaktadır: *héc tebīb bilmedi derdim devāsı* (8Ia/15); *şūm gelineḡ, hem-ser olmaḡ héc ere* (12Ia/9); *héc meṭleb olmadı destgīr apardı* (13Ia/2); *héc igid görmesin günlerim benim* (16Ia/20); *ḫoy bilmesin héc bigāna derdimi* (18Ia/12); *héc yola varmanam yolunnan ayrı* (24Ia/12); *héc bulbul ḫalmasun gulundan sora* (27Ia/8); *héc bāḡçada ḫebūl édmez gul meni* (47Ia/20); *héc igid ḫeyrini ḫoymaz elinnen* (68Ia/23); *héc bulbul iḫtiyārunan* (73Ia/17); *héc mīrzā görmedig pūlı olmaya* (84Ia/9); *men yaman degildim héc müselmāna* (107Ia/5); *böyüg héc şā'irden olmamuş ikrāh* (108Ia/15); *héc kāfir olmasun benim günümde* (41II/15), vb.

³⁹⁸ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 255.

³⁹⁹ A.g.e., s. 257.

nêçe, nêççe

İncelediğimiz metinlerde soru sıfatı olarak kullanılan *nêçe* yada *nêççe* kelimesi,⁴⁰⁰ ‘kaç, birkaç, birçok’ anlamında bir belirsizlik sıfatı görevinde de bulunmaktadır: *yıkışdırdım nêçe arvad uşağı* (83Ia/9); *çekib getirdiler nêççe mehelden* (3Ia/7); *nêççe gözel kondı köçdi* (9Ia/1); *getirdi ‘erşeye nêççe pîl-ten* (13Ia/21); *nêççe güneş üzlü şūh u sîmîn-ten* (13Ia/23); *nêççe il zâhidler şūme‘e-nişîn* (26Ia/9); *nêççe il bir gözeltuna yandum* (91Ia/9); *hoşluğa nêççe gün çerh-i âsimân* (99Ia/1); *nêççe dolı minâ sorag eyleyeg* (111Ia/11); *nêççe yerden leşger huruş edibdir* (32II/15); *nêççe ilden sora pîr-i zâliseñ* (34II/18); *üregimne nêççe derdler varudı* (36II/1); *koymayuy şerfesiz geçe nêççe gün* (36II/26); *nêççe sır sahladan sırdaş olaydı* (37II/3); *nêççe vâcib veşiyetler varumdır* (40II/37); *dolduram bādeden nêççe şurāhî* (41II/3); *nêççe hūrî meclisinde sağ ola* (46II/12); *İşfehān’dan nêççe kutı gez getir* (52II/25), vb.

özge

özge kelimesi ise, “başka” anlamında önünde bulunduğu adın konuşulandan ayrı olduğunu belirten bir belirsizlik sıfatı görevindedir: *özge gözellere gönül hoş etdim* (33Ia/15); *bezedir özge oğlı için adını koymuş kızım* (74Ia/11); *böyüdür özge kıızı için adını oğlan koyar* (74Ia/12).

varı

‘bütün, hep’ anlamında olan *varı* kelimesi de, önünde bulunduğu adın sayısını belirsiz olarak bildirmektedir: *varı kuşda nāle vardır figān var* (32Ia/2); *varı begiñ kulunc açuğ döş açuğ* (107Ia/14); *kull-ı ‘ālem reķīb olsa varı cān* (32II/19); *varı müşgilleriñ helliyâtıdır* (33II/2).

5. 7. Zarflar

Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve görev bakımından zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir.⁴⁰¹ İncelediğimiz metinlerde, zarflar yüklendikleri

⁴⁰⁰ Bkz: *nêççe* soru sıfatı.

⁴⁰¹ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 451.

işlev açısından kendi aralarında, zaman zarfları, yer ve yön zarfları, tarz zarfları, miktar zarfları ve soru zarfları olmak üzere beş gruba ayrılırlar:

5. 7. 1. Zaman Zarfları

Zaman zarfı, cümlede fiilin karşıladığı oluş ve kılışı zaman bakımından belirgin duruma getiren ve sınırlandıran zarftır.⁴⁰² İncelediğimiz metinlerde *ne zaman? ne vakit?* sorularına karşılık oluşturan bu tür zarfların, basit ve birleşik olmak üzere Türkçe ve yabancı kökenli (Arapça, Farsça) birçok örneğine rastlanmaktadır. Bu tür zarfların kullanımıyla ilgili örnek olarak birkaçını almakla yetindik:

ağşam ‘akşam’: *ağşam Teng-i Huşk’dan eyledi rovi* (109Ia/13). **birden** ‘birdenbire, ansızın’: ‘*eğlimi başumnan birden eden kız* (20II/10); *vurduñ üregime doñ daşı birden* (40II/34). **bir müddet** ‘bir süre’: *bir müddet özimi hırke-püş étdim* (33Ia/13); *bir müddet bir birden tār u mār olur* (54Ia/8). **bugün** ‘bugün’: *Me’zūn bugün nādān dānā begenmez* (38Ia/17); *bugün muşduluktur gelesi dil-ber* (50Ia/5); *bugün bize mehman gelir* (53Ia/3); *bugün gelmesin bağlara ‘endelīb* (71Ia/23); *bugün rindlere menden olsun heber* (98Ia/1); *bugün gönül evi hoşdur* (100Ia/1); *bēhišt-i berindir bugün şeh-n-i bāğ* (114Ib/11); *bugün geldi göyden yere Cebre’il* (114Ib/61); *bugün yārdan mene bir nişān gelir* (4II/2); *bugün gözellerden sorağ eyledim* (34II/1) vb. **bugün seher** ‘bugün sabah’: *bugün seher seyr eyledim deftere* (97Ia/1). **bu sene** ‘bu yıl’: *Me’zūn perişāndır bu sene nedsin* (104Ia/19). **dāyim** ‘her vakit, sürekli olarak’: *dāyim nāle çeker hicrān elinden* (18Ia/6); *dāyim bir hāletde kıalmaz zemāna* (20Ia/10); *dāyim aramızda dellāl işlenür* (36Ia/8); *şikāyet varıdır dāyim tikandan* (49Ia/3); *dāyim danuşub gülmese* (55Ia/18); *Me’zūn sovdā-yı cānānda dāyim cānı belādedir* (74Ia/13); *üreg dāyim ze’f-i hāla düşübdür* (76Ia/28); *pervāz edib dāyim salur göz dağa* (78Ia/20); *dāyim kāl-u-meķāl, hāy u hūyı var* (79Ia/24); *dāyim perişānañ dāyim āvāre* (89Ia/21); *Sultān şirīn aduñ dāyim dildedir* (6II/5); *dāyim kemindedir āfet u ülfet* (37II/14). **dāyimen** ‘daima, her vakit’: *dāyimen vur u dut, gır-u-dār olur* (54Ia/12). **dem-be-dem** ‘her vakit, sürekli olarak’: *dem-be-dem ‘āşikīñ kible-gāhı sen* (14Ia/2); *dem-be-dem étirer mergiñ peyāmı* (46Ia/22); *mene dem-be-dem cām-ı gul-fām vēr* (114Ib/6). **demādem** ‘her vakit, sürekli olarak’: ‘*umrīñ kārivāndır demādem geçer* (34Ia/18); *demādem dēr ‘erş-i ovc-ı celāldan* (54Ia/15);

⁴⁰² KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 249.

demādem men ciger-hünter (56Ia/10). **dün gece** ‘dün gece’: *dün gece hāb içre mäh-rüy<u>nan* (63Ia/17). **dünen seherden** ‘dün sabahtan beri’: *men ki cānapuṣtam dūnen seherden* (40II/35). **evvel** ‘önce’: *evvel bir buse vēr, soṅre cānum al* (10Ia/15); *Şirîn evvel olmasaydı* (29Ia/16); *evvel göreg hāna édeg iṣtibāh* (); *evvel reḳībleri irāḳ éyleyeg* (111Ia/9); *dédim evvel elif yazam ḳediṅi* (26II/3). **gāh** ‘bazen, ara sıra’: *gāh béle mü‘eṭtel olmazdum men* (83Ia/12). **gāhī** ‘bazen, ara sıra’: *gāhī billeg özümüzden hēyr u ṣer* (30Ia/13); *gāhī déreg teḳdīr olmuṣ müḳedder* (30Ia/14); *gāhī ‘eṣāyudı Mūsā elinde* (33II/17); *gāhī Mesīhdemdir ‘İsā dilinde* (33II/18). **gece gün** ‘gece gündüz’: *siziṅ için ferḳ éylemez gece gün* (36II/25); *teferrüclü demāg oleg gece gün* (36II/27). **gece gündüz** ‘gece gündüz, her zaman, ara vermeden’: *Me’zūn déyer gece gündüz du‘āmdır* (6Ia/23); *gece gündüz oḫuyuban yaz oḫlum* (43Ia/8); *gece gündüz renc u zehmet, derd u möhnet, ḫovf u bīm* (74Ia/3); *gece gündüz yār üzüne ḫesretem* (4II/15); *gece gündüz işim olmuṣ āh u zār* (24II/18); *gece gündüz ḳan aḳlasan yeri var* (37II/7); *gece gündüz gözi arpa samanda* (43II/15). **geçen gece** ‘bir önceki gece’: *geçen gece hāb içinde gö<r>müşem* (4II/1). **geh** ‘bazan, ara sıra’: *geh imān ziddiniṅ ḳetliyātıdır* (33II/20). **gehī** ‘bazan, ara sıra’: *gehī bulbul ola gula ‘eṣḳ-bāz* (23II/13); *gehī ‘āṣiḳ ola me‘ṣūḳe hem-rāz* (23II/14); *gehī müṭrib çala bir ṣūr-ı ṣehnāz* (23II/15); *gehī rehdārudı mi‘rāc yolunda* (33II/19). **gün u gece** ‘gece gündüz’: *biri geze gün u gece acunan* (30Ia/26). **gün-be-gün** ‘gün geçtikçe, gittikçe, günden güne’: *gün-be-gün arturır cigerim dāḡı* (12Ia/22); *gün-be-gün errirem daḡlar ḳaruyam* (15Ia/8); *gün-be-gün ḫüsni movzūnter* (56Ia/9). **günde** ‘hergün, sürekli’: *Me’zūn’a irād deyl günde bir ala* (79Ia/35); *delidir, deliniṅ günde toyı var* (79Ia/36). **hemīşe** ‘daima, her vakit, her zaman’: *hemīşe méyl édib o yerden ḫoṣam* (5II/15); *bizler yoḫeg bu cehānda hemīşe* (10Ia/19); *dövr hemīşe Dārāb Ḥān’uṅ olaydı* (89Ia/36). **henüz** ‘henüz, şimdilik’: *henüz bulbul gul ‘eṣḳinden nā-ṣebūr* (32Ia/5); *henüz semenderiṅ yeridir tenūr* (32Ia/6); *henüz dārda ḳalmuṣ asulı Menṣūr* (32Ia/7); *henüz ḫorḫmaz melāmetden Züleyhā* (32Ia/9); *henüz Yūsuf Züleyhādan güriz-pā* (32Ia/10); *henüz reḫne salur imāna tersā* (32Ia/11); *henüz Ṣen‘ān kimin ḫinzir yayan var* (32Ia/12); *henüz Mecnūnda var cenūn hevesi* (32Ia/13); *henüz ḳeṭār düzer Lēylī devesi* (32Ia/14); *henüz gelir Ferhād külengi sesi* (32Ia/15); *henüz Şirîn kimin şirîn-zebān var* (32Ia/16), vb. **her dem** ‘her zaman’: *her dem Lütf’eliyi çeker ḫesāba* (107Ia/69); *her dem gul-āb sepib éylerem ṣāna* (12II/10). **indi** ‘şimdi, şu anda’: *indi*

yoğdur hêç biriniñ âsârı (34Ia/12); *indi neydiñ baħmasaydı êl sene* (89Ia/19); *indi olmuş ordū-bāzār êlĥānı* (102Ia/48); *indi dövr-i ķemerini evvelidir* (106Ia/20); *sanurdum tirmedir indi cüle baħ* (107Ia/24); *söylereñ ayrulmaķuñ indi çaķıdır geliñ* (39II/2); *bī-vefā rūĥum tenimnen indi yağıdır geliñ* (39II/6); *indi sezām budur boynum inçele* (40II/8), vb. **inden bèle** (< *indiden bèle*) ‘şimdiden itibaren, bundan sonra’: *inden bèle uĥum olur ĥāb-ı merg* (63Ia/23); *inden bèle dāsītān var êlĥānı* (102Ia/56); *méyiñ iç ki iş çoğdır inden bèle* (114Ib/174). **nāgehān** ‘ansızın, birdenbire’: *bir zālīm bendine saldı nāgehān* (99Ia/3). **onda** ‘o zaman’: *onda billim beħtim ķera yazuldı* (7II/16). **sām tā seher** ‘sabahtan akşama kadar’: *sām tā seher ĥiyāl-bāzlıg işimdir* (90Ia/39); *çoğ çekerem sām tā seher intizār* (37Ia/14). **sebā bürgün** ‘yarın öbür gün, ileride, yakın bir zamanda’: *sebā bürgün yeķsān olleg topraķa* (37II/9); *sebā bürgün çıher tola* (51II/11). **seher** ‘sabahleyin, yarın’: *seher kimler olur ķurbānuñ seniñ* (8II/2); *seher gördüğ koyun olubdır ĥerām* (52II/46). **seher-gāh** ‘seher vakti, sabahın erken saati’: *bugün gördüm ĥāb içinde seher-gāh* (12Ia/1). **sonre** ‘sonra’: *evvel bir buse vér, sonre cānum al* (10Ia/15). **-dAn sora** ‘-dAn sonra’: *senden sora gétđi zovķ u meħebbet* (102Ia/25); *senden sora mensūĥ oldı seħāvet* (102Ia/26); *senden sora bāg u éyvān ĥālıdır* (102Ia/29); *senden sora dünyā oldı hemheme* (102Ia/33); *senden sora yatan göñül oyandı* (102Ia/39); *çoğdan sora dedı: “Elī Ķulī ĥān”* (107Ia/31); *nêççe ilden sora pīr-i zāliseñ* (34II/18).

İncelediğimiz metinlerde kimi fiil kök ve gövdelerine getirilen zarf-fiil ekleri de zaman zarfı işlevini yüklenirler: *lām* (ل), *lisān vēreli düşdüm bu dāme* (112Ia/23); *danuşdukçe gelmez cevābum benim* (98Ia/28); *seferden gelende meħmān éylerem* (52II/11); *leb lebe koyanda güftüğümüz var* (36Ia/10); *péymāna boş olur dolandan sora* (27Ia/16); *ķedrimi bileller ölerden sora* (27Ia/24) vb. (Bunlar için bkz. yukarı, 5. 4. 3. Zarf-fiiller).

5. 7. 2. Yer ve Yön Zarfları

Yer ve yön zarfları, cümlede fiildeki oluş ve kılışın yerini ve yönünü belirleyen zarflardır.⁴⁰³ İncelediğimiz metinlerde sayıları çok olmayan bu zarflar, *nereye?*, *nerede?*, *nereden?*, *nereye doğru?* ve *nereye kadar?* gibi sorulardan birine karşılık olurlar. Bu tür zarfların kullanımıyla ilgili tespit ettiğimiz örneklerin birkaçı şöyledir:

⁴⁰³ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 498.

ara ‘ara’: *gullar arasunda şulh u şefâdır* (10Ia/10); *götürseydi ferğ u temîz aradan* (30Ia/17); *dâyim aramızda dellâl işlenür* (36Ia/8); *bağ koşununun arasundan* (64Ia/36); *Ğubâd Hân aradan keynedi coşdı* (108Ia/31); *arasunda vardır bir cām-ı rehşân* (1II/19); *yâ Reb! götür bu Ķurân’ı aradan* (13II/1); *Heğ götürsün şüm reğîbi aradan* (30II/18); *aradan götürer ‘eşkiñ merdini* (36II/22). **burda** ‘burada’: *Léylî burda tabdı hüsn-i movzûnı* (39Ia/17); *Mecnûn burda yazdı meşğ-i cünûnı* (39Ia/18); ‘*ârif burda beğş u güftügüyü var* (79Ia/16); *men ki burda yoğdır arpa samanum* (84Ia/19); *güçli burda güc éyleyer kem-zûra* (107Ia/49); *helâlzâde burda tabmaz âbirü* (107Ia/79); *Loğmân-ı ‘eşr olsa burda pekerdir* (110Ia/22); *çoğ oynadum utdum burda utuldum* (45II/29). **gèri** ‘geri’: *bir gèri bağ éy Züleyhâ-şifet yâr* (24II/19); *ayrulan heç gèri bağmayan yârum* (76Ia/1). **her yan** ‘her taraf’: *her yana bir Hindü durub bî-ğerâr* (1II/7); *her yanuna durub bir Türk-i ser-mest* (1II/13); *darayubdır her yanundan çîn üste* (1II/26). **ğerşi** ‘karşı’: *ğerşimnen süzilir bir serv Ķâmet* (49II/1). **orda** ‘orada’: *dèdi orda üreg geçer su olur* (82Ia/30); *her kim orda dura bî-şek delidir* (106Ia/16); *orda üz ‘âğili dîvâne gördüm* (1II/4); *öz döşümü orda nişâne gördüm* (1II/16); *orda bir bulür teğt oldı nemâyân* (1II/17).

5. 7. 3. Tarz Zarfları

Tarz zarfları, fiildeki oluş ve kılışın niteliğini, nasıl olduğunu ve ne durumda olduğunu bildiren zarflardır.⁴⁰⁴ Bu zarflar da, öbür zarflar gibi, yalın biçimde ya da ad, sıfat ve edatlardan oluşan birleşik biçimlerde kullanılırlar. Nasıllık ve nicelik bildiren her ad birer tarz zarfı olarak kullanılabilmesi için, bu zarfların sayısı da oldukça fazladır. Elimizde bulunan metinlerde bu zarflar *nitelik* ve *durum* olmak üzere iki ayrı grupta incelenmiştir:

5. 7. 3. 1. Nitelik Bildiren Tarz Zarfları

Nitelik zarfları fiildeki oluş ve kılışın niteliğini bildiren zarflardır. Ayrıca, nitelik bildiren bütün adlar ile sıfatları kendi içine alabilmekte ve *nasıl?* sorusuna karşılık oluşturmaktadır. Metinlerimizde bu zarflarla ilgili tespit ettiğimiz örnklerin birkaçı şöyledir:

⁴⁰⁴ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 499.

bèle ‘böyle’: *dil-ber bèle* (böyle) *bizden aparub ārām* (3Ia/1); *bèle mest-i ‘eşq olmuşam aňlamam* (3Ia/3); *bèle gel görmeye dörd bir yanumuz* (37Ia/8); *ķismet bèle geldi ne çäre ķilem* (47Ia/18); *beli, bizim ķismet bèle düşübdür* (76Ia/32); *gāh bèle mü‘eṭṭel olmazudum men* (83Ia/12); *ķilket oldum bèle men de* (105Ia/2); *bèle billem çegmiş feleg mi‘māri* (6II/11); *bèle billem yoķ felegiñ üregi* (13II/3); *sultān u hān bèle buyurabilmez* (32II/11); *bèle gel gēdginen yol incimesin* (64II/8); *bèle bağlaginen bēl incimesin* (64II/12). **bir** ‘bir’: *ķardaş bir dutmaduñ elimnen benim* (53II/24); *bir beyān ēd gulistāna derdimi* (18Ia/8); *bir dile gel cevābuma* (40Ia/10); *çoķ ola bir öpem yā bir dişleyem* (70Ia/11); *yārum bir geleydi bāğçada hendān* (99Ia/17); *gözel durub biziminen bir danuş* (20II/4) vb. **ēle** ‘öyle’: *ēle san zeñbār şāhi* (67Ia/15); *ēle san yer üzi āsimān oldı* (95Ia/32). **āste āste** ‘yavaş yavaş’: *dēdim: lāl āste āste* (63II/4). **başdan eyağa** ‘tepeden tırnağa’: *sökseler cesedim başdan eyağa* (4Ia/3); *gēd sözüm konhuna başdan eyağa* (57Ia/7); *girdi cevāhira başdan eyağa* (95Ia/38). **bölüg bölüg** ‘parçalara ayrılmış bir biçimde’: *bölüg bölüg olsun tēl incimesin* (64II/4). **ceste ceste** ‘yavaş yavaş, azar azar’: *geler geçer ceste ceste* (63II/24). **çin çin** ‘büklüm büklüm, kıvrım kıvrım’: *ce‘d-i zulfun tōküb çin çin, helķe helķe, hem-be-hem* (17Ia/5). **helķe helķe** ‘büklüm büklüm, kıvrım kıvrım’: *ce‘d-i zulfun tōküb çin çin, helķe helķe, hem-be-hem* (17Ia/5); *dēdi helķe helķe mişķin tenābdır* (82Ia/2). **hem-be-hem** ‘büklüm büklüm, kıvrım kıvrım’: *ce‘d-i zulfun tōküb çin çin, helķe helķe, hem-be-hem* (17Ia/5). **kem kemī** ‘yavaş yavaş’: *davuşduķun felek aldı kem kemī* (13Ia/7); *tebi‘et dönür kem kemī* (80Ia/3). **keşān keşān** ‘çeke çeke, sürükleye sürükleye’: *aparardı keşān keşān kemendi* (24Ia/15). **pāra pāra** ‘parça parça, delik deşik, paramparça’: *bağrum başı pāra pāra yazuldu* (7II/8). **pāra pār** ‘parça parça, paramparça’: *vurub ēdib cigerimi pāra pār* (31II/6). **pāye pāye** ‘adım adım, basamak basamak, derece derece’: *‘erşe çihdi, pāye pāye Muhammed* (1Ia/16).

Fiil kök ve gövdelerine getirilen kimi zarf-fiil ekleri de nitelik bildiren tarz zarfı görevindedir: *vara vara* (vararak) *bu diyāra gelmişem* (92Ia/4); *bir bir dēyib yana yana* (yanarak) *ağlasun* (101Ia/12); *şāh ķaldı sözünden güle güle* (gülerek) *bağ* (107Ia/32); *ay u günü saya saya* (sayarak) *oturdum* (76Ia/22); *gel severeg* (severek) *dōvrānı apareg başa* (64II/14) vb. (Bunun için bkz. yukarı, 5.4.3. Zarf-fiiller)

5. 7. 3. 2. Durum Bildiren Tarz Zarfları

Durum bildiren tarz zarfları, fiildeki oluş ve kılışın benzerlik, beraberlik, dilek, hatırlatma, karşılaştırma, kesinlik, pekiştirme, tahmin, tekrarlama vb. gibi işlevleri yüklenmiş olan durumunu bildiren zarflardır. İncelediğimiz metinlerde bu zarfların yüklenmiş işlevleri ile ilgili tespit edebildiğimiz örneklerin birkaçı şöyledir:

‘Benzerlik, tıpkılık’ Bildiren Zarflar: ... **kimin** ‘... gibi’: *séylāb kimin gözüm yaşı coşmadı* (16Ia/6); *töküb zulfun sunbul kimin* (53Ia/18); *séylāb kimin gözüm yaşı süziler* (58Ia/10); *tīr-i şehāb kimin atılar fişeş* (95Ia/30); *düzüldi oṭāk teht-i tāvūs kimin* (114Ib/157); *bezendi gelin perr-i tāvūs kimin* (114Ib/158); *bulbul kimin uçdum kondum gul-zāra* (16II/5); *vehşi maral kimin yār geldi geçdi* (22II/2); *şikārī şér kimin girmedim cenge* (45II/25); *ottuzunda keylig kimin sekerseş* (65II/9), vb.

‘Birliktelik’ Bildiren Zarflar: -InAn **béle** ‘...ile birlikte’: *oturub danuşeg yārunan béle* (23II/2); çāluna sentūrlar *tārunan béle* (23II/4); *yār vére lebinden karunan béle* (23II/8); *lāleler odlana cārunan béle* (23II/12). **bélene** ‘birlikte’: *sevdiğim yār bu çemende bélene* (birlikte)/*gel méy içeg ter demāguş qurbānı* (78Ia/15).

‘Dilek’ Bildiren Zarflar: **inşāllā, inşāllāh** ‘Tanrı dilerse, Tanrı nasip ettiyse’ anlamlarında dilek anlatan bir söz: *seferden inşāllāh geleş bi-kezā* (52II/6); *inşāllā tēz gelleg hāla* (51II/10). **kaşke, kaşkı** ‘keşke’: *kaşke öz saççunu tenāb édeydi* (94Ia/8); *Me’zūn déyer kaşke cānum alan dem* (94Ia/27); *kaşke dil-ber olayudu heridār* (31II/7); *kaşkı bir āsūde cānuş olaydı* (89Ia/32).

‘Öyle sayma (farz etme)’ Bildiren Zarfları: **san ki** *hāb u hiyāl gördüm oyandum* (91Ia/11); *san ki Sulṭānudu hūb āb u rengi* (22II/10); *éle san ki dörd yanumnan sél gelir* (30II/16); *éle san ki suyuz ciger su tabdı* (6Ia/14).

‘Karşılaştırma’ Bildiren Zarflar: **āhır nefesençez** ‘son nefese kadar’: *āhır nefesençez doymalı degil* (70Ia/4); **bildigimçe** ‘bildiğim kadar’: *bildigimçe ciger kan olubdır* (97Ia/12).

‘Kesinlik’ Bildiren Zarflar: **bī-şek** ‘kuşkusuz’: *her kim orda dura bī-şek delidir* (106Ia/16); *dédi: güzel dazsam bilerdi bī-şek* (107Ia/26). **fi’l-hekīket** ‘hakikaten’: *bugün şeh-i Şifāhān fi’l-hekīket reşk-i rizvāndır* (44Ia/1). **el-hek** ‘hakikaten’: *el-hek heç işde bir ser-u-sāmānı görmedig* (113Ib/14); *el-hek bir hūrşid-i hāversen hāver* (18II/2); *el-hek geçmeg olmaz béle sonadan* (22II/14).

‘Pekiştirme’ Bildiren Zarflar: *héc* ‘hiç’: *héc bilméyrem ne eḫvālda, ne ḫālda* (26II/18); *ḫān-ı vālā héc soruşmaḡ ḫālumnān* (42II/1); *héc bilmedim meṭleb nedir? kām nedir?* (31a/8); *héc bilmezdig gem u güşşe merg u mīr* (81a/18); *héc bilmenem ne nişāna gönderem* (661a/2); *héc soruşmaḡ hardan hara gelmişem* (921a/2), vb.

‘Olasılık’ Bildiren Zarflar: *belke* ‘belki’: *belke geldiḡ āsimāndan yere sen* (581a/16); *belke cānum o cānāna gönderem* (661a/4); *belke* ‘enber teliḡ arasundadır (10II/12); *tā belke eşide āh u zārumı* (28II/2); *sen benim cānumaḡ belke imānum* (32II/7); *belke şikest vereg derd u firāka* (36II/6).

‘Sebeup’ Bildiren Zarflar: ‘içün’ edatıyla: *seniḡ içün éyledim ḡurbet iḡtiyār* (241a/1); *dost içün baḡrum ezmişem* (281a/22); *bir çaşt içün onı koyar* ‘ezāba (1071a/70); *Sulṭān başuḡ içün günüm gécedir* (12II/3), vb.

‘Tekrarlama’ Bildiren Zarflar: *yēni başdan* ‘yeni baştan, yeniden’: *yēni başdan geldim imāna Sulṭān* (11II/2). *dahı* ‘bir daha, yeniden, tekrar’: *dahı dönmez serçeşmeden aḡan su* (131a/19); *Me’zūn dahı* ‘éyş u nūşa yol açmam (131a/29); *tordan üçen dahı düşmez kefese* (471a/14); *yā Reb haçan olur görem bir dahı* (41II/1); *tefreke céyrānlar dahı gel olmaz* (761a/9); *mīm (ر), benim tek dahı bulmaḡ vefā-dār* (1121a/24); *belke dahı zivistānı yaz édeg* (37II/2); *dahı mümkün olmaz* ‘izz u nāz édeg (37II/12). *gēne* ‘yine’: *gēne dile geldi elovlı dilim* (81a/3); *gēne göñül kuşu uçdı* (531a/15); *toy esbābı oldı müheyyā gēne* (1141b/111); *vurar başıma şūr-ı sovdā gēne* (1141b/112); *gēne geldiler kız-gelin şūḡ u şeng* (1141b/113); *gēne çaldı sāzendeler sāz u çeng* (1141b/114); *gēne çekdiler sürme ala göze* (1141b/115); *gēne dil méy oldı dudaḡlar meze* (1141b/116); *gēne dutdılar birbirini elini* (1141b/117); *gēne vurdılar ‘eḡlimiḡ yolını* (1141b/118); *şükr-i lillāh gēne gördüm cemāluḡ* (11II/1).

‘Üleştirme’ Bildiren Zarflar: *bir bir* ‘bire birer birer’: *çegdi bu sürüden bir bir apardı* (131a/16); *vērdiler zihnime bir bir kelāmı* (541a/6); *mü‘enber teliḡi bir bir açdiler* (911a/31); *bir bir déyib yana yana ağlasun* (1011a/12); *ḫerīfler gētdiler meclisden bir bir* (81a/19).

‘Vasita’ Bildiren Zarflar: ‘-InAn’ vasita eki ile: *sūzunan* söylerdi *çerḡ-i felek āh* (121a/3); *nāzunan* yériyen, *nāzik bedenler* (341a/1); ‘éyş u neşātunan’ *şikār étdiler* (341a/10); *nāzunan* açardum *sīnesi bendi* (631a/11); *dādunan* yumurram *şāhuḡ erkini* (43II/11), vb.

5. 7. 4. Miktar Zarfları

Miktar zarfları, bir sıfatta, bir zarfta, bir oluş ve kılışta azlık-çokluk gösteren, bunları azlık-çokluk bakımından pekiştiren ve *ne kadar? ne derece?* sorularını karşılayan, miktar ve derece bildiren zarflardır.⁴⁰⁵ İncelediğimiz metinlerde sayısı pek çok olmayan bu zarfların bir kısmı sıfatlardan bir kısmı ise adların tekrarlanmasından oluşmuştur.

Miktar zarfları ile ilgili tespit ettiğimiz örneklerin birkaçı şunlardır: **az** ‘az’: *meclislerde çoğ eşidib az dēye* (110Ia/11); *dēyib ki dēmişem nāzun az çekem* (94Ia/9); *men görmüşem seniñ kimin az şir̄in* (26Ia/5). **çoğ** ‘çok’: *çoğ istedim bilmiş olam heķiket* (30Ia/1); *çoğ se‘y ēyle ‘ārif sözün bilmaķa* (43Ia/17); *çoğ eħtiyāt ēyle saħlad söz oğlum* (43Ia/44); *çoğ te‘rif ētdi s̄ir oldı* (67Ia/53); *çoğ dēme tişne<y>em tişne* (72Ia/27); *çoğ ētdim sükūt u çoğ ētdim heyā* (98Ia/5); *meclislerde çoğ eşidib az dēye* (110Ia/11); *hākim-i Fārsa çoğ gelib çoğ gētdi veli* (113Ib/5); *gözel hicrānuñnan çoğ tāb ēyledim* (8II/5); *dēdi: çoğ güvenme cān bāzārıdır* (16II/11); *çoğ istedim öpem o çeşm-i mesti* (25II/15); *çoğ oynadum utdum burda utuldum* (45Ia/29) vb. **ziyāde** ‘daha çok’: *felek sever nā-ķābili ziyāde* (22Ia/25). **deste deste** ‘takım takım, öbek öbek’: *şef çekibler deste deste* (63II/2). **üz tümen üz tümen** ‘yüz tümen yüz tümen’: *ona héy üz tümen üz tümen vérir* (107Ia/76).

+çe eşitlik durumu ekini almış olan bazı kelime veya kelime grupları, miktar zarfı görevini üstlenmektedirler. Bununla ilgili tespit ettiğimiz örnek şöyledir: *kerimçe kedriçe* (bir karınca kadar) *himmet varıdır* (31Ia/1).

İncelediğimiz metinlerde, Farsçadan alınan ve isimden isim yapan +ter eki, Türkçede kullanılan *daha* kelimesi yerine geçmiş ve zarf olarak karşılaştırma görevini yüklenmiştir: *gözçi düşmen çoğdır tēzter* ‘daha erken’ *gelmesem* (50Ia/15); *hamudan girānter* ‘daha değerli’ *seney* (73Ia/14); *dēdim kim ‘eşķinñen artuħter* ‘daha çok’ *yanan?* (82Ia/47); *inanmam ki senden yēyter* ‘daha iyi’ *varumuş* (5II/8); *tēzter* ‘daha erken’ *ēdesīdim gēc ēylamuşam* (35II/12).

⁴⁰⁵ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 29.

5. 7. 4. Soru Zarfları

Soru zarfları, fiildeki oluş ve kılışı çeşitli yönlerden soru yoluyla belirleyen zarflardır.⁴⁰⁶ İncelediğimiz metinlerde bu zarflar ile ilgili tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

haçan: İncelediğimiz metinlerde, Eski Türkçedeki *kaçan*⁴⁰⁷ şeklinden gelen *haçan* kelimesi, ‘ne zaman?, ne vakit?’ anlamında fiildeki oluş ve kılışın zamanını soru yoluyla göstermektedir: *haçan olur kāmum senden alam men* (11Ia/13); *yā Reb oyanuban haçan dura beht?* (12Ia/18); *haçan cennet yeli zulfuñnan ese* (93Ia/14); *göreg kış dolanur haçan yaz geler* (114Ib/2); *haçan olur yaza döne bu kışler* (3II/13); *haçan olur doğru gele bu işler?* (3II/14); *haçan olur yatan behtim oyana* (9II/3); *haçan deyer dudakuna dudakum* (9II/14); *haçan olur Sulṭān ola konağum* (9II/15); *haçan olur görem Sulṭān gelmağun?* (14II/13); *haçan olur görem reḳīb yanmağun?* (14II/15); *ḳara üzün haçan é‘tibāri var?* (15II/16); *haçan olur bulūr bêle aḳ ola* (27II/12); *haçan olur, bu méy dola cāmuma* (27II/13); *haçan olur ṭerlān kona dāmuma* (27II/14); *haçan olur dövrān döne kāmuma* (27II/15); *yā Reb haçan olur görem bir dahı* (41II/1); *haçan gördün bayḳu gele düzüle* (60II/9); *haçan gördün şeker zehrden süzüle* (60II/10); *haçan olur, gözüm düşe üziñe* (66II/2).

neçün: *ne* zamiri ile *içün* edatının kaynaşmasından oluşan *neçün* kelimesi, fiildeki oluş ve kılışın sebebini soran bir soru zarfı görevindedir: *neçün kıldın ezel meni ḳera beht* (12Ia/19); *yoḥ ḳerāruñ neçün şebriñ az olur* (20Ia/2); *neçün dünyā hırş u hevesindedir* (49Ia/12); *neçün bir hūşa olmasun* (61Ia/16); *gul aḳacı neçün guli olmaya* (84Ia/11); *neçün te‘hīr édib éhmāluyuz var* (85Ia/10); *saldun ‘eşḳ otuna bizleri neçün?* (86Ia/2); *éylemişeñ kemer üzleri neçün?* (86Ia/4); *yaradırdın şeydā kızleri neçün?* (86Ia/8); *mest édirdiñ ḥumār gözleri neçün?* (86Ia/12); *Mecnün gezib dağ u düzleri neçün?* (86Ia/16); *ḳoymuşañ perişān sözleri neçün?* (86Ia/20); *Me‘zün neçün gul u lāla sevmesin* (103Ia/25); *neçün gul özgeniñ ola ḥār benim* (12II/8); *dédim: neçün étdiñ bağrum ḳan güzel* (34II/2); *bilmem neçün behtim oldı bergeşte* (59Ia/10).

neden: *ne* zamirinin ayrılma şeklinden ortaya çıkmış olan *neden* kelimesi, artık ‘niçin’ anlamına gelen bir zarf görevini yüklenmiştir. İncelediğimiz metinlerde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: *melā’ikseñ söyle neden şirīn cān / vurmuşañ yér üste*

⁴⁰⁶ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 523.

⁴⁰⁷ GABAIN, A. Von, *Eski Türkçe Grameri*, s. 72.

menzil-gāhı sen (14Ia/11); *billeŋ neden elim ister duta çovgānı zulfunı?* (17Ia/7); *billeŋ neden kemān étđim bēlimi?* (41Ia/3); *billeŋ neden bāda vėrdiŋ imānum* (7II/17); *billeŋ neden gėtdi tārā<ca> cānum?* (7II/18).

nice: ‘nasıl’ anlamında olan *nice* kelimesi de, zarf olarak fiilin tarzının ve niteliğinin nasıl olduğunu soru yoluyla sormaktadır. İncelediğimiz metinlerde tespit ettiğimiz örnekler şöyledir: *nice çegdiŋ keleminden?* (19Ia/7); *nice düşem* ‘enber tēlimnen ayrı’ (24Ia/16); *nice öz derdimi bilmem* (28Ia/19); *dėdi* ‘āşık olan gör *nice yanar* (82Ia/14); *var olsaydı nice almazudum men* (83Ia/36); *yā Reb nice doldı cām-ı kısmetim* (91Ia/7); *nice bu sözlere inana Sulţān* (11II/16); *nice* şem‘ siz bu pervāna dolansun? (14II/12); *Yūsuf Hüsrov’uŋ nice inansun?* (14II/20); *dövresi kec-rovdır nice kalayum* (35II/3); *nice ustād çekkuş vurur sindāna* (52II/40).

5. 8. Edatlar

Edatlar, yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak ad ve ad soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli bağımsız kelimelerdir.⁴⁰⁸ İncelediğimiz metinlerde edatlar çekim edatları ve pekiştirme edatları olmak üzere iki alt grupta incelenmiştir:

5. 8. 1. Çekim Edatları

Çekim edatları, işletme eki görevi yüklenen, adlardan sonra gelerek onların çeşitli zarf hâllerini yapan edatlardır. Çekim edatları beraber bulunduğu ad ögesine ekli veya eksiz olarak bağlanır ve onunla birlikte edat grubu denen kelime grubunu oluştururlar.⁴⁰⁹ İncelediğimiz metinlerde tespit edebildiğimiz başlıca çekim edatları şunlardır:

için, içün

‘sebeP’ anlamına gelen *uç* kelimesinin vasita durumu eki almış biçimine dayanan bu edat (*uç* ‘sebeP’ + *-un* vasita durumu eki > *üçün* > *içün* > *için*),⁴¹⁰ incelediğimiz metinlerde *için* ve *içün* biçimleriyle kullanılmaktadır. Fakat ağırlık yönü *içün* biçimi yanındadır. Ayrıca adların yalın ve ilgi durumuyla birleşen bu edat ‘sebeP bildirme’

⁴⁰⁸ KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, s. 79.

⁴⁰⁹ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 365-366.

⁴¹⁰ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 370. Ayrıca bkz.: KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 1056.

görevini yüklenmiştir. İncelediğimiz metinlerde tespit ettiğimiz örnekler şöyledir: **ADYALINH + için ~ için:** *gelin için miheginen hêl getir* (52II/13); *biri dünyâ dutmeg için meşkededir* (4Ia/10); *‘etr-i meclis için zulfi kâfudur* (6Ia/7); *mîrâs-ı horlar için düşer ‘ezâbe* (23Ia/10); *senin için eyledim ğurbet ihtiyâr* (24Ia/1); *dost için baĝrum ezmişem* (28Ia/22); *torâ salmeg için şüh gözelleri* (36Ia/7); *bezedir özge oĝlı için adunı koymuş kıızım* (74Ia/11); *böyüdir özge kıızı için adunı oĝlan koyar* (74Ia/12); *hân için her dâsitâni ser-be-ser* (107Ia/18); *bir çaşt için onı koyar ‘ezâba* (107Ia/70); *nimme birinc için kâl u kıle bah* (107Ia/72); *üçmeg için kanad yoĝum kol yoĝum* (107Ia/104); *édmeg için yeni defter göregdir* (108Ia/2); *bilmeg için hüş u beşer göregdir* (108Ia/8); *meger ‘eşğ için doğdı ana meni* (114Ib/119); *bâzârda yâr için eyledim bêhgîr* (27II/13); *kunca girmek için éder se‘y behte* (43II/28); *Sultân başuĝ için günüm gécedir* (12II/3); *özün için herîd éyle sevdiğim* (54Ia/12). **ZAMİRİLGİH + için:** *siziĝ için ferğ éylemez géce gün* (36Ia/25); *); siziĝ için hür u ĝilmân bâ bêhişt* (26Ia/15); *çoĝ müddetdir onun için yanırım* (62II/3).

İncelediğimiz metinlerde yalnız bir örnekte teklik birinci şahıs zamirinin ilgi hâliyle birleşen edatın, şiirdeki vezin gereği veya ağız özelliği nedeniyle eklediği görülmektedir: *menimçün saĝladuĝ lebinden toşa* (50Ia/19).

ıçre

İncelediğimiz metinlerde adın yalın biçimiyle çekime giren *ıçre* kelimesi, yer ve yön gösterme ilişkisi kuran edatlardan biridir. Eski Anadolu Türkçesinde de edat olarak kullanılan bu kelime⁴¹¹ ile ilgili tespit ettiğimiz örnekler şöyledir: *dün géce hâb ıçre mâh-rüy<u>nan* (63Ia/17); *serâ-perde-yi ‘işmet ıçre nehân* (114Ib/102); *şedef ıçre lö’lö’-yı şehvâr idi* (114Ib/108).

kimin

İncelediğimiz metinlerde adların yalın, zamirlerin de ilgi hâlleri ile birleşen *kimin* kelimesi, benzerlik, tıpkılık ve denklik ilişkisi kuran bir edat görevindedir. Köken olarak Eski Türkçedeki ‘kalıp, ölçü, örnek’ anlamına gelen *kép* kelimesinin T3K iyelik eki *-i* almış *kibi* biçiminin vasıta hâli eki almış bir biçimidir⁴¹². Metnimizde adların yalın, zamirlerin de ilgi hâlleri ile çekime giren *kimin* edatıyla ilgili tespit

⁴¹¹ ERGİN, Muharrem, ag.e., s. 372.

⁴¹² HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK yayınları, Ankara 2008, s. 32’deki dn., 87.

ettiğimiz örneklerin birkaçı şöyledir: **ADYALINH + kimin:** *biri Me'zun kimin sînesi siper* (31Ia/19); *Léylî kimin şūh u mestân* (29Ia/11); *‘āşîk odır Mecnûn kimin câne sîr* (41Ia/13); *henûz Şen‘ân kimin hînzîr yayan var* (32Ia/12); *Ferhâd kimin düşmüşem Şîrîn hâbune* (41Ia/7); *henûz Şîrîn kimin şîrîn-zebân var* (32Ia/16); *olma ataş kimin heves-bâz oğlum* (43Ia/56); *dédim boyuş kimin serv-i revân var* (82Ia/41); *daş ulduzu kimin titrer* (64Ia/15); *hûr kimin bêhişt bâğundan* (53Ia/7); *çihb günçeden gul kimin* (53II/17); *töküb zulfun sunbul kimin* (53II/18); *dönüb ceyrân kimin bahdı* (67Ia/34); *keylig kimin bâz evine tüş oldum* (16II/4); *bulbul kimin uçdum kondum gul-zâra* (16Ia/5) vb. **ZAMİRİLGİH + kimin:** *müşgil benim kimin giryân olubdır* (97Ia/20); *men görmüşem seniñ kimin az şîrîn* (26Ia/5); *seniñ kimin şūh u şîrîn nov-‘erûs* (91Ia/23); *biri gezer bizim kimin hîrke-püş* (42Ia/11); *her kim bizim kimin derd u gem varı* (101Ia/1).

tek

İncelediğimiz metinlerde kullanılan *tek* edatı da, *kimin* edatı gibi benzerlik, tıpkılık ve denklik gösterme görevini yüklenen, adların yalın, zamirlerin de ilgi hâlleri ile çekime giren bir edattır. Bu edat Eski Türkçe *teg* edatıdır.⁴¹³

Metinlerimizden tespit ettiğimiz kimi örnekler şunlardır: **ADYALINH + tek:** *Şîrîn tek çihb gul-geşte* (64Ia/23); *şeyyâd tek örgerir mekr-i destânı* (69Ia/11); *Cemşîd tek dövletîñ teht u mülk-i Cem* (88Ia/11); *‘éyn (ع), ‘Īsâ tek şehd-i lebiñ rûhbeş* (112Ia/18); *vāv (و), vërem cân pervâne tek isteseñ* (112Ia/26); *silkinib tâvûs tek éyler ‘işve nâz* (35Ia/10); *süresiydi kerimçe tek pëy behte* (43II/24); *hemâven tek câra ser-dâr geleydi* (44II/16); *şedef govher şebcırâğ tek tâk ola* (46Ia/24); *sîb-i şefâhân tek zinehi bulür* (46II/10); *şeyyâd tek egri bahmağı* (57II/15); *tütî tek şîrîn güftârı* (57II/18). **ZAMİRİLGİH + tek:** *benim tek serv-i tennâzı* (67Ia/45); *mîm (م), benim tek dahı bulmañ vefâ-dâr* (112Ia/24); *ne Mecnûn benim tek ‘āşîk-i megrûr* (19II/18); *ne Léylî seniñ tek yâr oldı meşhûr* (19II/17).

sora

İncelediğimiz metinlerde, adların ve zamirlerin çıkma hâli ile birleşen *sora* (< *soğ+ra* “yön gösterme eki⁴¹⁴) kelimesi, sonralık ve zaman ilişkisi kuran bir edat

⁴¹³ HACIEMİNOĞLU, Necmettin, a.g.e, s. 87.

⁴¹⁴ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 1056.

görevindedir. Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: *senden sora gétđi zovk u mehebbet* (102Ia/25); *senden sora mensüh oldđ seħāvet* (102Ia/26); *senden sora yatan göñül oyandı* (102Ia/39); *çoħdan sora dedđ: “Eli Kuli Hān”* (107Ia/31); *nèççe ilden sora pīr-i zāliseñ* (34II/18).

-(I)nAn

Fiil kökenli *ile* edatıyla *-n* vasıta durumu ekinin birleşmesinden ortaya çıkan *ilen* edatı, incelediğimiz metinlerde ekleşerek gerileyici benzeşme sonucu *-InAn* biçimine dönüşmüştür. Metnimizde Sözcüğün artlık-önlük ve son ses ünlüsüne bağlı olarak *-unan, -ünen, -inan, -inen, -ynan, -ynen, -nen* biçimleri tespit edilmiştir. Metinlerimizden örneklerin birkaçı şöyledir: **ADYALINH + -(I)nAn ~ -(U)nAn:** *sūzunan* söylerdi çerħ-i felek āh (12Ia/3); *Me'zūn sözi demakunan* tükenmez (18Ia/19); *nāzunan* açardum sīnesi bendi (63Ia/11); *zulmunan* desgāhı kıuran bī-heber (88Ia/1); *bir oħunan* mene vurđ üz yara (11II/14); *öküzünen* yā *bélinen* hoşıdır (103Ia/16); *şāhunan* sovdā salmadüg (73Ia/10); *gücüm çadmaz feleginen* edem ceng (21Ia/4); *işretinen* başa vurañ dövrānı (27Ia/10); *démeginen* özün 'ārif eyleme (43Ia/25); *selsebīl suyuynan* yusañ aķ olmaz (11Ia/2); *göz yaşuynan* göyerdmişem bu bāğı (12II/7); *göz yaşuynan* göyerdmişem lālezār (24Ia/3); *işveynen* germ eden 'eşkiñ bāzārı (34Ia/2) vb. **ZAMİRİLGİH + -(I)nAn:** *gel benimnen* sür atun yār (40Ia/2); *bizimnen* şulħ u şefā yoħuyuz (8Ia/10); *meniminen* mēy içen yoħ mēy içmem (13Ia/30). (Ayrıca bkz. 5. 2. 1. 2. 7. Vasıta Hāli)

tā ‘-den ... -a kadar, -a kadar’

Farsça kökenlidir. İncelediğimiz metinlerde cümle veya kelimelerin başına gelerek anlam bakımından çekim edatı gibi kullanılmaktadır.⁴¹⁵ Tespit ettiğimiz örneklerde, yalın veya ayrılma durumuyla bir arada kullanılır: *çoħ çekerem şām tā seħer intizār* (37Ia/14); *meşhūr-ı Kāf tā Kāf menem* (64Ia/47); *bu yazdan tā zimistāna* (67Ia/60); *seniñnen sāzumaz dünyā tā ebed* (88Ia/15); *şām tā seħer ħiyāl-bāzluğ işimdir* (90Ia/39); *ħurāğıdır serħedden tā germisİR* (107Ia/66); *cehān tā cehān müşterİ dağladı* (114Ib/109), vb.

⁴¹⁵ HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, Milli Eğitim basımevi, İstanbul 1974, s. 85-86.

5. 8. 2. Pekiştirme Edatları

Pekiştirme edatları, kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonlarına gelerek onları önceki veya sonraki kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlayan; bu bağlama görevleri yanında sonuna geldiği dil birliklerine dikkat çekme, güçlendirme, belirtme işlevi de katan edatlardır.⁴¹⁶ İncelediğimiz metinlerde tespit ettiğimiz başlıca pekiştirme edatları şunlardır:

dahı

İncelediğimiz metinlerde pekiştirme edatı olarak kullanılmaktadır. Bu edat, Eski Türkçede *tağ-* fiilinin zarf-fiil biçiminden ortaya çıkmış, Eski Anadolu Türkçesinde de *dağı*, *dağı*, *dahı* biçimleriyle kullanılmıştır.⁴¹⁷ Metinlerimizden tespit ettiğimiz örneklerin birkaçı şöyledir: *dahı hoşluğ esbābundan ne kemdir* (60Ia/12); *dahı kalmadı sākī-yi dil-ferīb* (71Ia/21); *dahı sūd yoğı iztirābum benim* (98Ia/12); *yār dahı ‘umrumnan kalmadı bākī* (9II/12); *tükenmişdir dahı yoğdır elde ‘eşğ* (13II/11); *o ki ‘āşik degil dēr: dahı besdir* (14II/9); *munı bilen dahı yoğdır vayesi* (48II/18).

de

İncelediğimiz metinlerde pekiştirme göreviyle çok geniş bir ölçüde kullanılan edatlardan biridir. Metnimizde artlık-önlük uyumuna bağlı olmadan *de* biçimi tespit edilmiştir. Edatın kalın biçimine (*da*) rastlanmamaktadır. Bu edatın kökeni ile ilgili “Deny *dA*’nın *dahı*’den kısaltılmış olduğunu; Tekin *dāğı* > *dağ* > *dah* > *da* / *de* biçiminde geliştiğini; Elöve, *tağı* > *dağı* > *dağı* > *dahi* > *daha* > *da* / *de* değişimine bağlanacağını; Ergin, *dA*’nın kökenini Eski Türkçe *ma/me*’de gördüğünü; Hacıeminoğlu, edatın kökeni üzerinde şimdilik bir şey söylenemeyeceğini”⁴¹⁸ ileri sürerler. İncelediğimiz metinlerde *de* pekiştirme edatıyla ilgili tespit ettiğimiz örneklerin birkaçı şöyledir: *bir fīncān de gāh men içem gāhī sen* (14Ia/16); *bir cov de almanam dövr-i sipenci* (23Ia/17); *hamudan geçibdir bizden de geçer* (34Ia/19); *biz de öz veğtinde içereg bāde* (36Ia/13); *siz de ‘izzet edin tā men gelayum* (50Ia/12); *o süzüldi men de bağdım* (67Ia/66); *sen de bir şovket u şānuğ olaydı* (89Ia/8); *sen de*

⁴¹⁶ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 174.

⁴¹⁷ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 358; HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 238-240.

⁴¹⁸ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 1109, dipnot.

bir süfrede nānuḡ olaydı (89Ia/12); *Me'zūn'uş de mükerleri kesildi* (102Ia/55); *hilket oldum bêle men de* (105Ia/2); *kimnen edem gile men de* (105Ia/4); *gêyrden edmem gile men de* (105Ia/16); *geçmem ilden ile men de* (105Ia/20); *çekib bir yêrde de seng-sâr edin* (40II/43); *dêyer men vuriram sen de say behte* (43II/32), vb.

‘eceb

Arapça kökenli ‘eceb kelimesi de, metinlerimizde pekiştirme görevini yüklenmiş bir edat konumundadır. ‘nasıl, nasıl da, o kadar’ anlamına gelen bu pekiştirme edatıyla ilgili tespit ettiğimiz örnekler şöyledir: ‘*eceb âlemdir bî-hüşluğ* (29Ia/5); ‘*eceb behr-i bî-pâyānda* (56Ia/36); ‘*eceb gâfil bilmezmişem dünyāda* (97Ia/3); ‘*eceb Mecnūn, ‘eceb Ferhādumuşam* (97Ia/9); *errimemiş ‘eceb fūlādumuşam* (97Ia/10); *öz şinfimde ‘eceb ustādumuşam* (97Ia/11); ‘*eceb hūy edmişem dünyāye hêy hêy* (97Ia/17); ‘*eceb sūd edmişem sovdāye hêy hêy* (97Ia/18); ‘*eceb gerç olmuşam deryāye hêy hêy* (97Ia/19); ‘*eceb hoşı gelir çāp u çāhāndan* (106Ia/18); *Ebu'l-Kāsım ‘eceb zîr u bem êtdi* (107Ia/33); *gêtdi ‘eceb gêtdi gédende n'êtdi* (107Ia/117); ‘*eceb söyledin söz bilāfāşile* (114Ib/173); ‘*eceb gülgez tēlli hāversen hāver* (18II/4); ‘*eceb cām-ı hoş-güvār a ogradum* (25II/12); *Heḡḡ-i yektā ‘eceb yahşı kayurub* (32II/1).

hergiz

İncelediğimiz metinlerde pekiştirme göreviyle çok geniş bir ölçüde kullanılan edatlardan biri de Farsça kökenli *hergiz* edatıdır. ‘hiç bir zaman, asla’ anlamına gelen bu edatla ilgili de tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: *ḡoç igidler hergiz görmesin yaman* (38II/10); *hergiz seniñ terkiñ kılmem sevdiğim* (55II/4).

5. 9. Bağlaçlar

Bağlaçlar, söz içinde birden çok kelimeyi, kelime grubunu veya cümleyi birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kuran görevli kelimelerdir.⁴¹⁹ İncelediğimiz metinlerde bağlaçlar sıralama, denkleştirme-karşılaştırma-seçme, nöbetleşme ve cümle başı bağlaçları başlığı altında incelenmiştir:

⁴¹⁹ KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, s. 32.

5. 9. 1. Sıralama Bağlaçları

Sıralama bağlaçları, arka arkaya gelen eş değer veya eş görevde ögeleri, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlayan bağlaçlardır.⁴²⁰ İncelediğimiz metinlerde tespit ettiğimiz başlıca sıralama bağlaçları şunlardır:

-(I)nAn

Fiil kökenli *ile* edatının *-n* vasıta durumu eki almış biçiminden kalıplaşmış olan *ilen* edatı benzeşme ile *-InAn* biçimine dönüşmüştür. Bu bağlaç, kimi örneklerde başındaki ünlüyü yitirerek ekleşmiş *-nAn* biçimiyle de kullanılmıştır. İncelediğimiz metinlerde çok geniş bir ölçüde kullanılan *-(I)nAn* sıralama bağlacı ile ilgili tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

yoluña koymuşam cānunan seri (37Ia/3); *o ki bulbulunan zāgı tanumaz* (15II/10); *olur bulbulunan hār āšnālūgi* (38II/4); *olur yaquşunan qar āšnālūgi* (38II/8); *olur yarpuzunan mār āšnālūgi* (38II/12); *güclüyunan gücsüz düşe sovuşa* (38II/15); *olur terlānunan sār āšnālūgi* (38II/16); *ayunan günden örgenmiş* (57II/12); *gelib tazeleyeg ‘ehdinen peymān* (94Ia/22); *ikki yeldā geçesiynen bir günü* (1II/23); *geceyinen günü hem-hāne gördüm* (1II/24); *o ki kereyinen ağı tanumaz* (15II/9); *o ki cengelinen bāgı tanumaz* (15II/11); *āsimān u zemīn, lēylinen nehār* (33II/9); *elden gēder şovketinen şān gözəl* (34II/8); *bir sā‘et kırtulmam ze‘fīnen keşden* (41II/27); *geye idi zirēhinen çār-āyna* (44II/5); *gelin için miheginen hēl getir* (52II/13); *bir tepānçeynen heger u ügen* (52II/22); *Süpürgān’dan kişmişinen koz getir* (52II/27); *başumuz üçünde şemsinen kemer* (64II/9).

u

Tespit ettiğimiz bir başka sıralama bağlacı ise, Farsça kökenli *u* bağlacıdır. Çok geniş bir ölçüde kullanılan ve başlıca sıralama bağlaçları konumunda bulunan bu bağlaçla ilgili saptadığımız örneklerin birkaçı şöyledir: *bu teht u bu tāce tebāreke ‘llāh* (1Ia/9); *sen dedīñ yēr dutdı kerār u sükün* (2Ia/10); *dost u düşmen imtaḥānı kılande* (4Ia/6); *geçmeg olmaz şūḥ u şīrīn āhūdan* (6Ia/17); *heç bilmezdig gem u gūşe merg u mīr* (8Ia/18); *yaz u fāyuz gelir kış u tābistān* (10Ia/20); *hüşnūñ ay u güne ne nisbet vérem* (14Ia/5); *müneccimler terk éylayub ḥurd u ḥāb* (22Ia/13); *Mecnūn ‘eşki mest u*

⁴²⁰ KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, s. 1104.

mestān (29Ia/9); ‘*ēşkiñ şerābundan mest u medhūşam* (5II/13); *Īrān u Tūrān u Çin gözelleri* (8II/13); *bu dünyāda seneñ puşt u penāhum* (10II/17); *bilmedim ki yāruñ āh u zārı var* (15II/4); *şikārī gözleri saķ u selāmet* (49II/3); *gezseyüz el u oymaķı* (51II/13); *bir tepānçeynen heger u ügen* (52II/22), vb.

de ... de ...

İncelediğimiz metinlerde yalnız ince biçimi (*de ... de ...*) tespit edilen bu bağlaç, arka arkaya gelen eş değerde öğelerin hepsini içine alan bir bağlama görevini üstlenmiştir: ‘*işve de gemze de zulf u hāldadır* (43Ia/54).

hāh ... hāh ...

Sıralanan öğeler arasında benimsenme bildiren bir görev yüklenen bu bağlaç Farsça kökenli olup ‘ister ... ister ...’ anlamında kullanılır. İncelediğimiz metinlerde tespit edilen örnekler şunlardır: *cāra gelir hāh Īran’da hāh Fereng* (21Ia/16); *sāķi doldur hāh şāf hāh durd* (13Ia/13); *dīvāneye hāh cehennem hāh béhişt* (26Ia/14).

hem ... hem ..., hem ... hemī ..., hemī ... hem ..., hemī ... hemī ...

Eş görevde öğeleri eşitlik ve birlikte olma veya birbirine karşıt olma işlevi ile sıralayan ve bağlayan bu bağlaç da Farsça kökenlidir. Tespit ettiğimiz örnekler şöyledir: *hem Erestū hem Eflātūn görerdi* (30Ia/12); *hem yahşısı hem yamanı bellidir* (69Ia/16); *hem ef’iyem hemī gencem* (45Ia/5); *hem şefāyam hemī rencem* (45Ia/6); *men gelmişem hemī çalam hem déyem* (3Ia/26); *hemī apar, hemī getir bura söz* (57Ia/4); *hemī muna hemī ona mübārek* (95Ia/46).

ne ... ne ...

Bir başka sıralama bağlacı ise, sıraladığı öğelerden ‘hiçbiri’ anlamını veren bir ‘red’ bir ‘olumsuzluk’ bildirme işlevi yüklenen *ne ... ne ...* bağlacıdır. Çok geniş bir ölçüde kullanılan bu bağlaçla ilgili tespit ettiğimiz örneklerin birkaçı şöyledir: *ne bir doğrı ‘ilāc ne dermān oldu* (8Ia/16); *bir aķacam ne ber varum ne sāye* (15Ia/1); *bu gulşende ne gul kalur ne bulbul* (23Ia/15); *men hūşe-çin, ne aņlayam ne bilem* (41Ia/12); *ne çoķ hesīs ne çoķ eli bāz oğlum* (43Ia/28); *Me’zūn déyer ne danuşam ne gülem* (47Ia/17); *ne yerde, ne āsimānda* (56Ia/8); *ne me’nide, ne beyānda* (56Ia/32); *vallā*

ne simsāram, ne bezzāz (83Ia/35); *ne sen gözelligde tayuñ bulandı / ne men şā'irligde buldum bābumı* (90Ia/44); *veşletinden ne hoş étdim ne kıandım* (91Ia/10); *ne bed-zātam, ne bed-fi'lem, ne bed-kış* (92Ia/6); *ne vérenem, ne alanam, ne içen* (92Ia/13); *ne tökenem, ne ekenem, ne biçen* (92Ia/14); *ne hākimem, ne bağlayan, ne açan* (92Ia/15); *birinde ki ne cüret var ne üreg* (109Ia/5); *ne Léylī 'Ereb'de ne Zelha Mısr'de* (5II/5); *ne Eşlī Urum'na ne Şirīn keşrde* (5II/6); *ne bizden ileri ne bizim 'eşrde* (5II/7); *ne Léylī seniñ tek yār oldı meşhūr/ne Mecnūn benim tek 'āşik-i megrūr* (19II/17,18); *hêç bilméyrem ne ehvālda, ne hālda* (26II/18); *yaman derde ne çāre var ne tedbīr* (27II/5); *ne re'iyetde, ne beylerde, ne hānda* (43II/14), vb.

5. 9. 2. Denkleştirme-Karşılaştırma-Seçme Bağlaçları

Denkleştirme-karşılaştırma-seçme bağlaçları, cümlelerin iki ögesini karşılaştırma, denkleştirme, oranlama, seçme ve yeğleme gibi işlevlerle birbirine bağlayan bağlaçlardır.⁴²¹ İncelediğimiz metinlerde tespit edebildiğimiz başlıca denkleştirme-karşılaştırma-seçme bağlaçları şunlardır:

veyā

Arapça *ve* ile Farsça *yā*'nın kaynaşmasından oluşan *veyā* bağlacı, birbirine denk veya birbirinin yerini alabilecek seçenekli iki ögeyi birbirine bağlar.⁴²² İncelediğimiz metinlerde yalnız bir örnekte tespit edilmiştir: *nesīm-i seher sebdi bāge gul-āb / veyā 'enbere ābinūs çaldı yār* (71Ia/11,12).

yā

Farsça kökenli olan bu bağlaç, tek olarak kullanıldığında, iki düşünce, iki yargı arasında denkleştirme temelinde bir soru yönelten, onay veya yeğleme bildiren bir işlev yüklenmiştir.⁴²³ İncelediğimiz metin işlek bir bağlaç sayılan bununla ilgili tespit ettiğimiz örneklerin birkaçı şöyledir: *bilmem neyem, yā ne idim ezelden?* (3Ia/5); *gedāyunan? yā şāhunan? hānuynan?* (12Ia/14); *bilmem hūrañ yā melekler şāhı sen* (14Ia/4); *bu Léyliden kāmum alam yā ölem* (41Ia/16); *çoñ reşid-ten bir öldürer yā onı* (46Ia/11); *me'şük hūr olur yā beşer* (56Ia/5); *bilmedim rovşen üzüydü / yā gün*

⁴²¹ KORKMAZ, Zeynep, a.g.e., s. 1112

⁴²² A.g.e., s. 1114.

⁴²³ A.g.e., s. 1113.

çalub kühistāna (67Ia/4); *bilmem dişdir yā hiyāldır* (72Ia/31); *dédim gözel üzün béhiştir yā nār* (82Ia/13); *dédim yanqaşların gul-nārdır yā nār* (82Ia/15); *günāhum nedir? yā şevābum benim?* (98Ia/20); *öküzünen yā bêlinen hoşıdır* (103Ia/16); *yaz dēdi bilmedim cüldir yā kebā* (107Ia/23); *birgün dēdim: doşuz nedir yā eşşek?* (107Ia/25); *bilmem nārdır, şāh memeler, yā līmūr?* (27II/10), vb.

yā ... yā ...

İncelediğimiz metinlerde iki ögeden birini seçme, yeğleme veya iki ögeyi birbiriyle karşılaştırma görevi yüklenen bu bağlaçla ilgili tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: *yā tapar govheri yā utar neheng* (7Ia/20); *‘ākillere yā cehennem yā béhişt* (26Ia/13); *yā kedem-rence kııl yā vēr cevābum* (37Ia/19); *yā öldürer yā baķuşlar Me’zūnı* (39Ia/19); *yā göynün ārām éylerem / yā aramı açaram men* (52Ia/23,24); *yā zühre yā şems u kemer* (56Ia/6); *yā bizi herif éyleme / yā gemden ze‘if éyleme / yā gözden teklif éyleme / yā dilde hāşā olmasun* (61Ia/5,6,7,8); *yā dönüb derdime kıleydi dermān / yā cānum almege şitāb édeydi* (93Ia/23, 24); *yā sakundan yā çepinden* (100Ia/17); *yā hirāmān gelir tāvūs-ı mestim / yā bugün elime bir terlān gelir* (4II/11, 12); *yā gün āşkār olur yā Sulţān gelir* (4II/20); *men oynaram, yā utuzam yā utam* (17II/14); *bu dīvāne yā bend ister yā zencir* (27II/6); *yā nesim-i yazdır yā bū-yı ‘enber* (30Ia/11); *yā verin ağzuma bal memeyizden / yā meni éyle’iñ zindānı kızler* (36II/11,12); *yā meni éyle’iñ zindānı kızler / yā bir egri baķuş cān çıķe tenden* (36II/13,14); *yā arpa samana deyzir dişimi / yā bir daş üstüne koy kınc başımı* (40II/9,10); *yā başa bêş kırān dest-i red vërsin / yā özünü ‘emden bugünde görsün* (43II/54,55); *yā Yūsuf’dır Mişr’e düşmüş güzārı / yā melekdir āsimāndan gelayor* (50II/7,8).

5. 9. 3. Nöbetleşme Bağlaçları

Nöbetleşme bağlaçları, cümledeki iki öge arasında, çeşitli yönlerden seçenekli bir bağlama işlevi yüklenmişlerdir.⁴²⁴ İncelediğimiz metinlerde tespit ettiğimiz başlıca nöbetleşme bağlaçları şunlardır:

⁴²⁴ A.g.e., s. 1118.

biri ... biri ...

bir ... bir ... bağlacının +I iyelik ekiyle genişletilmiş olarak⁴²⁵ kullanılan biçimidir. Tespit ettiğimiz örneklerin birkaçı şöyledir: *biri ve'n-necm* , *biri kul kefā bi'llāh* (1a/10); *biri dil-periṣān*, *biri dil-nevāz* (51a/10); *dédi biri guldır*, *biri gul-ābdır* (821a/20); *biri gul-āb isli biri müşkbū* (18II/15), vb.

gāh ... gāh ..., gāh ... gāhī ...

Farsça kökenli olan bu bağlaç da, “bazen, kimi zaman” anlamında kullanılarak ögeler arasında nöbetleşme ilişkisi kurar: *dédi ‘āşik gāh cān dēyer gāh cānān* (821a/46); *bir fincān de gāh men içem gāhī sen* (141a/16); *gāh sarı*, *gāh yaşul*, *gāhī siyeh-püş* (871a/11).

5. 9. 4. Cümle Bağlayıcısı Niteliğindeki Bağlaçlar

Cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar, doğrudan doğruya cümleleri birbirine bağlayan, cümle bağlayıcısı niteliğinde olan bağlaçlardır.⁴²⁶ Bu bağlaçlar çoğunlukla cümlenin başında buldukları için ‘cümle başı bağlaçları’ diye de adlandırılmıştır.⁴²⁷ Ancak elimizde bulunan metinler nazım olduğu için bu bağlaçların cümlenin ortasına veya sonuna gelen örneklerine de rastlanmaktadır. Cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar, başında buldukları cümle veya cümleleri, kendinden sonra gelen ya da kendinden önce gelen cümle veya cümlelere bağlarlar. İncelediğimiz metinlerde tespit edilen başlıca cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar, işlevleri bakımından şu başlıklar altında incelenmiştir:

ger

‘eğer, şâyet, her ne kadar, gerçi’ anlamlarında kullanılan Farsça kökenli bir bağlaçtır. Bu bağlaç başında veya içinde bulunduğu cümlede, şart bildirmektedir: *dēyer ger kātīlim ēylese hāṣā* (43II/51); *Meḥmed ‘Elī ger Ereṣtū olsaydı* (52II/49); *Hüseyn ger ṭālī‘im olsaydı* (52II/51); *ger kāferem*, *ger müselmān ermenī* (54II/17); *ger isteseñ göreñ gul üzli yārı* (64II/7).

⁴²⁵ A.g.e., s.1119.

⁴²⁶ A.g.e., s. 1121.

⁴²⁷ ERGİN, Muharrem, a.g.e., s. 354.

gerçe

Farsça kökenli olup ‘her ne kadar, gerçi’ anlamlarında şart bildiren veya şartı pekiştiren cümle bağlayıcısıdır: *felek gerçe on dörd gece ayı var / yèr üzde gözellerde hem-tāyı var* (114Ib/39); *gerçe cāyız degil vérem bed heber / uşakların ağlar déyer vāy behte* (43II/3).

eger

İncelediğimiz metinlerde cümle bağlayıcısı olarak kullanılan *eger* kelimesi, Farsça kökenlidir. Şart cümlesini asıl cümleye bağlayan bu bağlaç, genellikle cümlenin başında bulunmaktadır. Metinlerimizden tespit edilen örnekler şunlardır: *eger cān almağa varuñdır hiyāl* (10Ia/13); *eger ecel olmasaydı* (29Ia/20); *eger mürvet édse dèller seħmi yoħ* (38Ia/10); *eger geldiginden heber bilmesem* (50Ia/13); *eger ‘ārifseñ düşme kemende* (51Ia/17); *eger cān almağa varuñdır heves* (59Ia/17); *eger cān almağa hiyāluyuz var* (85Ia/9); *eger öldürseyüz men ciger-hūnı* (85Ia/13); *eger günāh ise ‘eşğ-i mecāzı* (86Ia/11); *eger ‘ārifseñ gel aç defterin* (87Ia/25); *eger şā‘ irem hanı eħsān u cūd?* (98Ia/21); *eger kāsibem hanı dukkān u sūd?* (98Ia/22); *eger ‘āşikem hanı gul-bāng-ı rūd?* (98Ia/23); *eger bulbuluseñ heyme vur bāğa* (110Ia/30); *eger vardır ayıñ münevver üzi* (114Ib/41); *eger inşāfise koy yana Sulţān* (11Ia/12); *eger inanmeyreñ dāra bah, dāra* (19II/20); *İbrāhīm dèr eger ehl-i hāliseñ* (34II/19); *eger ‘ārifseñ kulak vèr işe* (38II/14); *eger çerħ édseydi mene kıl u kāl* (45II/37); *eger görsem senden üz miñ belāyı* (55II/3).

velī

Farsça kökenlidir. Başında veya içinde bulunduğu cümleyi, kendinden önce gelen cümle veya cümlelere bağlayan cümle bağlayıcısıdır. Metnimizde tespit edilen örneklerde ‘fakat’ ifadesini taşır: *dèller bu sitemi rüzigār étđi / velī mene her ne étđi yār étđi* (7II/10); *hākım-i Fārsa çoħ gelib çoħ gétđi velī / hēc béle nāfiz hōkm u fermānı görmedig* (113Ib/5).

lik

Arapçadır. ‘fakat, ancak, lakin’ anlamında kullanılan bu bağlaç, başında bulunduğu cümleyi kendinden önceki cümleye bağlar. Metinlerimizde yalnız Farsça bir dizede

tespit edilmiştir: *Türki hoş est lîk gezelhâ-yî Fârsî / hoşter büved zi teb^c-i güherzâ-yî Fârsî* (113Ib/23).

emmā

Arapça kökenlidir. ‘fakat, lakin, buna rağmen’ anlamında kullanılan bu bağlaç, zıt anmalı iki cümleyi birbirine bağlamaktadır: *šovr éd emmā zāhir édme keşdiñi* (43Ia/46); *çoğ girān tapar emmā dünyāda erzān koyar* (74Ia/8); *gördi heç dēr emmā beygler üzünde* (108Ia/33).

çün

Farsça kökenlidir. ‘çünkü, mademki, ne zaman ki’ anlamlarında bir cümle başı bağlayıcısı olarak kullanılır. Başında bulunduğu cümleyi, kendinden sonra gelen cümleye sonuç bildirme, sonuca götürme ilişkisi ile bağlar. Metnimizde yalnız bir örnekte tespit edilmiştir: *çün fāyiğ oldı bî-ser-u-pā zemānede / el-heç héç işde bir ser-u-sāmānı görmedig* (113Ib/13, 14).

çünkü

çün ve *ki*’nin birleşmesinden oluşmuş Farsça kökenli bir bağlaçtır. Kullanım bakımından *çün* bağlacının aynısıdır. Metnimizden tespit edilen örnekleri şöyledir: *çünkü varduñ igirmice yaşuğa / boz bulanur derin çaya dönerseñ* (65II/7,8); *Koroğlı dēr çünkü varduñ üziğe / héç anadan olmamuşa dönerseñ* (65II/19,20).

meger

‘acaba; meğerki’ anlamında kullanılan Farsça kökenli bir cümle başı bağlayıcısıdır: *meger Şimr u Mir Ğezebseñ* (19Ia/19); *meger beglerini ser-hān édmedi* (22Ia/20); *meger bu dost degirmanda?* (56Ia/28); *meger ecel sala uzağa birgün* (111Ia/20); *meger ‘āşik-i heste-bulbul gelir* (114Ib/32); *meger görmemiş Türk-i butları mest* (114Ib/50); *meger ‘eşğ için doğdı ana meni* (114Ib/119); *meger menden ayrı kim yanasıdır?* (2II/4); *meger harda o ‘Ebbās-ı ‘elem-dār* (14II/5); *meger Sultān terkiñ kılmeg ‘ebeşdir* (14II/11); *meger men çerhini kec éylamuşam* (35II/4); *meger sen kâferen meşhedî Tahmās* (43II/46); *meger ‘edāleti hökkām éyleye* (43II/61); *meger çübdārını salam zindāna* (52II/36).

ki

Farsça kökenli olan *ki* kelimesi, incelediğimiz metinlerde yardımcı cümleyi asıl cümleye bağlama görevi yüklenen bir cümle bağlayıcısı niteliğindedir. Ancak bu işlevi görürken yardımcı cümle ile asıl cümle arasında kurduğu ilgi sebep, sonuç, açıklama, belirtme ve kuvvetlendirme bakımındandır.⁴²⁸ Tespit ettiğimiz örneklerin birkaçı şöyledir: *éhtiyāt éyle ki tora düşersen* (65Ia/15); *inanma ki bayğu ola bāz cūrı* (79Ia/21); *meḥāldır ki eṭles ola bēz cūrı* (79Ia/22); *ḳorḫıram ki ola ḳiyāmet günü* (85Ia/15); *yāduḡna ki seḫer seḫer éderdim* (93Ia/11); *mēyiḡ iç ki iş çoḫdır inden bēle* (114Ia/174); *gel ki gullar māyil olmuş üziḡe* (6II/2), *vb.*

bēle

Aslında sıfattır. Zarf olarak kullanılır. Yalnız metnimizde *bi/-* fiilinin geniş zaman T1K çekimiyle birleşerek kalıplaşmış bir tabir şeklinde cümle başı bağlacı görevi yüklenmiştir. Başında bulunduğu cümleyi kendinden sonraki cümleye bağlar. Tespit edilen örnekleri şöyledir: *bēle billem çegmiş feleg mi‘mārı* (6II/11); *bēle billem yoḫ felegiḡ üregi* (13II/3); *bēle billem buymuş feleg teḳdīri* (13II/15); *bēle billem yatan beḫtim oyanmuş* (25II/1).

éle ki

‘öyle ki’ anlamında kullanılan bir cümle başı bağlacıdır. Başına geldiği cümleyi anlam ilgisi bakımından kendinden önceki cümleye bağlayan bir cümle başı bağlacıdır⁴²⁹. Metnimizde yalnız bir örnekte tespit edilmiştir: *éle ki her bāḡdan güzār éyleyem* (41II/20).

éle

Metnimizde *bi/-* fiilinin geniş zaman T1K çekimiyle birleşerek *éle billem* şeklinde kalıplaşmış bir ibare içinde, cümle başı bağlayıcısı olarak kullanılmıştır. Başında bulunduğu cümleyi, kendinden sonra gelen cümleye bağlar. Yalnız bir örnekte tespit edilmiştir: *éle billem ḫūr u ḡılmān düziler* (39Ia/7).

⁴²⁸ HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 167.

⁴²⁹ HACIEMİNOĞLU, Necmettin, a.g.e, s. 188.

ye' nī

Arapça kökenli olup 'demek, şu demek ki' anlamlarında kullanılan bir cümle bağlayıcısıdır. Başında bulunduğu cümleyi, kendinden önce gelen cümlelere açıklama işleviyle bağlamaktadır. Metinlerimizden tespit edilen örnekler şunlardır: *ye' nī yēni kohnalara cūram men* (68Ia/12); *ye' nī bir dil ikki kulağ olası* (110Ia/12); *ye' nī 'arıflere herāmdır dahı* (10Ia/3).

şāyed

Farsça kökenli olup 'belki' anlamında bir cümle bağlayıcısı görevinde kullanılmıştır. Başında bulunduğu cümleyi, kendinden önce veya sonra gelen cümlelere tahmin ve ihtimal işleviyle bağlamaktadır. Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

dēyer *şāyed* her aḫacuḡ nārı var (15II/12); *deyme bād-ı şebā şāyed dıgsine* (19II/9); *şāyed neşīb ola düşe toruma* (31II/3); *şāyed ki dolmuşdır pēymāne kızler* (36II/4); *şāyed sene bir der-i hēyr açula* (40II/32).

bī-şek

Farsça *bī* ile Arapça *şek* sözlerinin birleşmesinden oluşan bu kelime, 'kuşkusuz, şüphesiz' anlamında kullanılan bir cümle başı bağlacı görevi yüklenmiştir: *her kim orda dura bī-şek delidir* (106Ia/16); *dēdi: güzel dazzam bilerdi bī-şek* (107Ia/26).

ne fāyda ki

İncelediğimiz metinlerde yalnız bir örnekte tespit edilen bu bağlaç, başında bulunduğu cümlenin gösterdiği yargıyı kendinden önceki cümleye karşı çıkarma, karşıtlama işleviyle bağlamaktadır: *siz ki gözelligde hem-tā yoḡuyuz / ... / ne fāyda ki*, *'ehd u vefā yoḡuyuz* (8Ia/11).

vektī ki

Arapça *vektī* ile Farsça *ki* sözlerinin birleşmesinden oluşan bu kelime,⁴³⁰ 'ne zaman ki, -dığı zaman' anlamında kullanılan bir cümle bağlayıcısı görevindedir. İncelediğimiz metinlerde yalnız bir örnekte tespit edilmiştir: *yıker destgāhını bānū-yı irem / vektī ki bezereḡ hēyme-gāhı sen* (14Ia/8).

⁴³⁰ HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 200.

tā

Farsça kökenlidir. İncelediğimiz metinlerde ‘ki, şöyle ki, şunun için ki; -incaya kadar’ anlamlarında kullanılan yaygın bir cümle bağlayıcısı görevindedir: *tā bilmeyem şerbet nedir? sem nedir?* (3Ia/20); *gel tā sovdālaşeg ikki ehl-i hāl* (10Ia/14); *çih tā ‘ālem göre ne bir men görem* (14Ia/6); *aç tā öpem şüretin yār* (40Ia/4); *tālib ol zehmet çek tā göreñ onı* (46Ia/10); *yağşı ‘izzet édiñ tā men gelayum* (50Ia/2); *kuncı helvet édiñ tā men gelayum* (50Ia/4); *koymayun tā dilteng ola muhteşer* (50Ia/7); *çoğ mehebbet édiñ tā men gelayum* (50Ia/16); *şükr-i né‘ met édiñ tā men gelayum* (50Ia/20); *koy tā ‘ālem yaman olsun* (55Ia/10); *Me‘zün danuş tā mecāldır* (72Ia/29); *durduñ tā yıkıldı el eyağları* (89Ia/14); *söyleyem tā helke ola destgār* (106Ia/3); *söz démişem tā yādigār kıala bağ* (107Ia/8); *tā cānum var bir terefe hınçele* (40II/12); *möhlet vér tā yer açula gün çala* (40II/28); *tā görmeye her kimse bir gep çala* (40II/44); *tā belke leylimî nehār éyleyem* (41II/4); *tā cān varum olam gülun sevdiğim* (54II/20); *kismet éd tā öpem yārun gözünü* (60II/19), vb.

tā ki

Farsça kökenli olup ‘-inceye kadar, ne zaman ki’ anlamında kullanılan bir cümle bağlayıcısıdır. İncelediğimiz metinlerde yalnız bir örnekte tespit edilmiştir: *tā cesedden çıhmemiş cān tā ki bāķīdir geliñ* (39II/4).

‘ele’l-ħuşūş

‘özellikle, hususiyle, bilhassa’ anlamına gelen bu kelime Arapça kökenlidir. İncelediğimiz metinlerde yalnız bir örnekte cümle başı bağlacı olarak kullanılmıştır: *bir zad şert éd Türke, Belūçe, tāta / ‘ele’l-ħuşūş ‘Ebdü’l-Ĥüseynin çaçula* (40II/20).

āħır

‘nihayet, sonunda, neticede’ anlamına gelen Arapça kökenli *āħır* kelimesi, incelediğimiz metinlerde cümle başı bağlayıcısı olarak kullanılmıştır. Bu bağlaç, arasında bulunduğu iki cümleyi birbirine sonuca götürme ilişkisi ile bağlamaktadır. Tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: *ārzusun çoğ çekdim āħır aşmadı* (16Ia/7); *āħır gèder yaman sovdāda serim* (16Ia/13); *āħır akşam olur ‘umrun şebāhı* (88Ia/7);

başdan vuran āhır eyağ olası (110Ia/4); *āhır yāruñ dedigine tūş oldum* (16II/12); *āhır adam eti yémeli degil* (70Ia/12).

‘āķibet

‘nihayet, sonunda, neticede’ anlamına gelen Arapça kökenli ‘āķibet kelimesi de, āhır bağlacının üstlendiği görevi yüklenmiştir. İncelediğimiz metinlerde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır: *gelir ‘āķibet Dēy, dolanur behār* (71Ia/16); *‘āķibet vērir tuħm-ı mükāfāt semer* (88Ia/3).

fi’l-heķiket

Arapça kökenlidir. ‘gerçekten’ anlamında kullanılan bir cümle başı bağlacıdır: *bugün şehri-i Şifāhān fi’l-heķiket reşk-i rizvāndır* (44Ia/1).

pes

Farsça kökenlidir. İncelediğimiz metinlerde ‘öyleyse, imdi, o hâlde’ anlamlarında, bir cümle başı bağlacı görevi yüklenmiştir: *pes derīg ēyleme nār memelerin* (75Ia/12); *pes vācib oldı şükrine ikrār ēylemeg* (113Ib/1); *pes bizi coşduran zīr u bem nedir?* (3Ia/16); *gözel bilmem sen māhiseñ pes nedir?* (75Ia/1); *hüsñ içinde sen şāhiseñ pes nedir?* (75Ia/3).

pez

pes bağlacının ses değişimine uğramış biçimidir. Aynı anlam ve işlevi yüklenmiştir: *onı susuz çerhe salan pez nedir?* (48II/8).

beske (< bes ki)

Farsça kökenlidir. İncelediğimiz metinlerde ‘öyle, o kadar ki’ anlamında kullanılan bir cümle başı bağlacıdır: *beske zulfuñ çīn-be-çīndir* (9Ia/9); *beske köylüm vayaludur çihse cān* (70Ia/3); *beske teşne-kāmam ‘eşkiñ beħrini* (35II/15).

5.10. Ünlemler

Ünlemler, konuşanın korku, sevinç, acıma, şaşkınlık gibi her türlü duygu ve heyecanını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya, seslenmeye, çağırmaya yarayan ve kısmen bağımlı kelimeler sınıfına giren kelime veya kelimelerdir.⁴³¹ İncelediğimiz metinlerde tespit edilen ünlemler kendi içlerinde içe dönük ünlemler ve dışa dönük ünlemler olmak üzere iki alt grupta incelenmiştir:

5. 10. 1. İçe Dönük Ünlemler

Bu gruptaki ünlemler, insanın iç dünyasındaki türlü duygu ve heyecanları dışarı vuran ünlemlerdir.⁴³² İncelediğimiz metinlerde başlıcaları şunlardır:

āferīn

Takdir ve beğenme işlevinde kullanılan Farsça kökenli bir ünlemdir. Yalnız bir örnekte tespit edilmiştir: *şabr éyledim şabr vérene āferīn* (33Ia/6).

āh

Üzüntü ve acıma duygusu bildiren bir ünlemdir. Yalnız bir örnekte tespit edilmiştir: *bir şülşi göcaluğ bosdı āh emān* (13Ia/11).

derīgā

‘yazık, yazık ki’ anlamında kullanılan Farsça kökenli bir ünlemdir. Üzüntü ve acıma duygusu bildirmektedir: *sed derīgā* ‘yazıklar olsun!’ *nā-merdligde dutuldum* (45II/30).

el-ḥemdulillāh

beğenme, takdir ve şükran duygusu bildiren Arapça kökenli bir ünlemdir. Yalnız bir örnekte tespit edilmiştir: *Kenber’iñ gulyam el-ḥemdulillāh* (2Ia/28).

emān

Farsça kökenli olan bu ünlem, şaşkınlık, bıkkınlık, usanma, can sıkıntısı, karamsarlık ve memnuniyetsizlik duygusu bildirmektedir: *yazuñ: emān!* ‘eşq evidir dahı həc

⁴³¹ KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, s. 224.

⁴³² KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri*, s. 1148.

(4Ia/20); *bir şülşi göcaluğ bosdı aḥ emān* (13Ia/11); *bu ‘ehdiñ ḥelḳiniñ elinden emān* (38Ia/1); *emān bu ḥün-ḥār elinden* (56II/8).

hāy

Temenni, üzüntü veya pişmanlık bildiren bir ünlemdir: *ustād vērđi ḥāna indi kebāb hāy* (107Ia/95); *sıçdı ḳebristānı étđi ḥerāb hāy* (107Ia/96); *bāng-ı kūs meyhürem déyer şerāb hāy* (107Ia/97).

hēy hēy

Üzüntü ve pişmanlık duygusu bildiren bir ünlemdir: *‘eceb ḥūy édmişem dünyāye hēy hēy* (97Ia/17); *‘eceb sūd édmişem sovdāye hēy hēy* (97Ia/18); *‘eceb gerḳ olmuşam deryāye hēy hēy* (97Ia/19).

inşāllāh

Arapça kökenlidir. ‘Tanrı dilerse, Tanrı isterse’ anlamlarında dilek bildiren bir ünlemdir: *seferden inşāllāh geleñ bi-ḳeżā* (52II/6); *inşāllā tēz gelleg ḥāla* (51II/10).

vallā billā

‘Allah’a ant olsun ki’ anlamında kullanılan bir yemin ünlemidir: *mene déyer vallā billā pūl yoḥum* (107Ia/105).

vāy

Üzüntü ve pişmanlık duygusu bildiren bir ünlemdir: *uşaḳlaruñ aḡlar déyer vāy beḥte* (43II/4).

5. 10. 2. Dışa Dönük Ünlemler

Bu gruptaki ünlemler, insanın dış dünyada kendi dışındaki kimselerle hayvanlar ve nesnelere olan iletişim ilişkisini seslenme (hitap), gösterme, sorma, onaylama, cevap verme yollarıyla ortaya koya ünlem türleridir.⁴³³ Başlıcaları şunlardır:

⁴³³ A.g.e., s. 1173.

5. 10. 2. 1. Seslenme Ünlemleri

Seslenme ünlemleri, insanların karşısındaki insanlara seslenmek veya hayvanları çağırmak ya da yönlendirmek için kullandıkları ünlem türleridir.⁴³⁴ İncelediğimiz metinlerde tespit ettiğimiz bu ünlem türlerinin başlıcaları şunlardır:

éy

gel éy şūh u şīrīn gözleri mestān (10Ia/8); *gel éy sāķī doldur cām-ı mestānı* (23Ia/1); *hoş-heberlig vér éy vīrāna köylüm* (33Ia/23); *rāzī olma éy Züleyhām* (40Ia/13); *gel éy ciger-gūşam bāğum şemeri* (43Ia/1); *dé éy mestāne mestānlar* (64Ia/9); *gel éy Ermenī-zāde-yi nūş-leb* (71Ia/13); *bağ éy gözüm öz yāruñdır* (72Ia/7); *dolan éy serim serine* (72Ia/9); *gel éy imānum yerine* (72Ia/11); *sor éy ağzum memesini* (72Ia/23); *kal éy çeşm-i mestānum kal* (73Ia/2); *dédim aduñ nedir éy hūr-ı cānān* (82Ia/45); *gel éy Türk-i Hebeş hālları Hindī* (90Ia/41); *gel éy meni gözi yaşlı koyan yār* (91Ia/17); *gel éy cādū gözli kaşı péyvestim* (4II/9); *bir geri bağ éy Züleyhā-şifet yār* (24II/19); *kedeñ alam éy dil-ber-i cānāna* (32II/8), vb.

-ā, -yā

bār ilāhā édmeg olmaz çūn u çend (86Ia/1); *bār ilāhā bize kısmet olaydı* (111Ia/1); *bār ilāhā bağrum dönübdür kana* (9II/1); *yeri sāķiyā bir dolı cām vér* (114Ib/5); *gel éy sāķiyā zulfīne tāb vér* (114Ib/133); *sāķiyā cām-ı hoş-güvār* (63II/21).

yā

yā ‘Elī, yā ‘Elī şāh-ı lev-kuşef (2Ia/1); *cānum çıhsın yā Reb kimler bu ele el véresi* (17Ia/4); *yā Reb hansı işiñ olduğun déyem* (109Ia/4); *yā Reb! götür bu Qurān’ı aradan* (13II/1); *başuña döndüğüm yā şāh-ı merdān* (14Ia/1); *élbegi dér yā Reb mene bir şehbāl* (45II/47).

hēy

üz nökeri vardır adı hēy oğul (107Ia/53).

⁴³⁴ A.g.e, s. 1174.

5. 10. 2. 2. Cevap Ünlemleri

Cevap ünlemleri, cümle içinde başka kelimelere bağlı olmadan, tek başlarına bir mefhum edebilen anlatabilen sözlerdir.⁴³⁵ Cevap ünlemleri, bir konuyu ve bununla ilgili bir soruyu uygun görme, onaylama veya karşı çıkma anlamlarında kullanılan ünlemlerdir.⁴³⁶ Bu ünlemlerle ilgili tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

beli

‘evet’ anlamına gelen Farsça kökenli bir ünlemdir. ‘cevap verme, onaylama, kabullenme’ işlevinde kullanılır: *beli, bizim kısmet bele düşübdür* (76Ia/32); *beli özge rengi boyadmaz kera* (89Ia/23); *beli! hüb atlılar hüb hüb atlara* (104Ia/7); *beli, üç il ağa étdig üç hānı* (107Ia/111); *beli! her kim Kuli Hān’a nökerdir* (110Ia/23); *beli zindiganlüg menden geçibdir* (42II/8).

⁴³⁵ HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 290. (ünlemleri anlamıyla)

⁴³⁶ KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, s. 53.

Metin

Ḳaṣḳā'î Şi'ri yâ Āşār-i Şu'arâ-yi Ḳaṣḳā'î

Me'zūn

I Hezret-i Muḥemmed medḥidir.

KŞI-MT 1a

ezel Heḫ nūrundan ḫudret ḫelemler
yazdı 'erş-i mü'ellāye Muḥemmed
küfrüñ günü yandırırđı 'ālemi

4 şükr-i lillāh saldı sāye Muḥemmed

men' eden bāṭili, heḫḫi buyuran
helāli herāmnan, sečen ayuran
iḫen butḫāneyi, menber ḫayuran

8 ḫedem basan müşellāye Muḥemmed

bu teḫt u bu tāce tebāreke'llāh
biri *ve'n-necm*, biri *ḫul kefā bi'llāh*
Mūsā Tūr'da, kilisāde Rūḫu'llāh

12 mindi gētdi mā-sevāye Muḥemmed

Heḫ dedı: medḫine *ḫāmim*, tenzīli
cānişin ḫēyderi, ḫāşid Cebrīl'i
mensūḫ ētdi Tevrāt'unan, İncil'i

16 'erşe çıḫdı, pāye pāye Muḥemmed

mi' rāc şāmı, gün gönderdi rāyetin
sücdede ḫılıb ḫebül ētdi ṫā'etin
bir mö' cizi şeḫḫu'l-ḫemer āyetin

20 çegdi burmaḫunı, āye Muḥemmed

felekiñ 'erşinde kelāmı revāc
melekiñ başunda, nūrı durr <u> tāc

āsımān-ı çehārumna vērđi bāc

24 ḫātemini, yedü'llā'ye Muḥemmed

'ārif biler, bu kelāmı bu dīni

oḫusa, Heḫ kelāmunda *yāsın*'i

yā Reb olur baḫa ḫiyāmet günü

28 **Me'zūn** kimin bī-nevāye Muḥemmed

II 'Elī 'eleyhu's-selām medḥidir.

KŞI-MT 3a

yā 'Elī, yā 'Elī şāh-ı lev-kuşef

mübārek tāciñe tebāreke'llāh

veşī-yi Muştefā, sırr-ı men-'erēf

4 Heḫḫ'e 'eynu'l-yeḫin küfre iştibāh

lā-mekān mülkinde genc-i 'izzeteñ

kursiye lāyiḫeñ, 'erşe zīneteñ

ḫeleme ḫuvveteñ, lovḫe ser-ḫeṫteñ

8 Cebrā'il ustādı mürşideñ billāh

sen buyurduñ feleg durdı bī-sütün

sen dedıñ yer dutdı ḫerār u sükün

butḫānede butler oldı ser-nigün

12 tā heremde movlūd oldı bābe'llāh

Nūḫ şāḫib-i keştīdir, sen Duldul-sevār

Muḥemmed mi' rācda, sen şīr-i rehdār

Mūsāda 'eşā var, sende Zül-fiḫār

16 sen sırr-ı ilāḫi, 'İsā rūḫu'llāh

açan her müşkili, vëren her murād

söyleyen heḫ sözi eyleyen cihād

Ehmed'e dāmādan, Heḫḫ'e hāne-zād
20 heḫḫidiñ, göründüñ, Heḫ özi güvāh

sehmiñ lerze saldı 'erş-i këyvāna
Zü'l-fiḫār'uñ rovneḫ vèrdi imāna
yandı āteşkede, sındı butḫāna

24 melek teḫsīn ètdi, Heḫ eḫsenu'llāh

Me'zūn'am medḫiñe me' rīfetim yoḫ
me' şīyetden ayrı 'ibādetim yoḫ
movlā cān öziñe liyāḫetim yoḫ

28 Ḳenber'iñ ḡulıyam el-ḫemdulillāh

III Bilmem neyem?

KŞI-MT 5a

dil-ber bële bizden aparub ārām
bilmenem dil nedir? dil-ārām nedir?
bële mest-i 'eşḫ olmuşam anılamam

4 sākī nedir? şerāb nedir? cām nedir?

bilmem neyem, yā ne idim ezelden?
yā ne olasuyam çıḫem bu ḫāldan?
çekib getirdiler neḫçe meḫelden

8 heḫ bilmedim meḫleb nedir? kām nedir?

men gelmedim nāḫil olam yāve-gū
men gelmişem teşḫīs vèrem mū-be-mū
tā cān varum dost kūyunda çekem Hū

12 dèyem dirlig nedir? neng u nām nedir?

men geldim göyerdem gul-zār-ı 'eşḫi
gelmedim bağlayam bāzār-ı 'eşḫi

dèyiñ: o ki èder inkār-ı 'eşḫi

16 pes bizi çoşduran zār u bem nedir?

men gelmedim bu dünyāyı ev èdem
'edemnen gelmişem olasum 'edem
mest gelmişem, mest olasum mest gèdem

20 tā bilmeyem şerbet nedir? sem nedir?

men gelmedim māyil olam her gula
men gelmişem bulbul olam bir gula
bāḡbān bīcā ḫāyhū èder ḡulḡule

24 bulbul bilmez nefes nedir? dām nedir?

men gelmedim ḡuşşe yèyem ḡem yèyem
men gelmişem hemī çalam hem dèyem
nādān deglem ḡem ükünden ḫem yèyem

28 **Me'zūn** dèyer ḡuşşe nedir? ḡem nedir?

IV Her ne var 'eşḫdedir

KŞI-MT 6a

pervāneyem yār üzünde çırāḡa
cāna yèten elovıdır dahı heḫ
sökseler cesedim başdan eyaḡa

4 bend-be-bendim 'eşḫ evidir dahı heḫ

elestu Rebbikum teblin çalanda
dost u düşmen imtaḫānı kılende
dost su'āl èdende cevāb alanda

8 beyān ètdim 'eşḫ adunı dahı heḫ

biri zūlmet sevib biri işiḫdedir
biri dünyā dutmeg için meşḫdedir

hamu pūçdır her ne vardur ʿ eşkdedir
12 bu dünyā heç sultānı heç şāhı heç

hansı sultān tehti gédmedi bāda
hansı ʿ āşık oldu öle dünyāda
atam rehmet olsun dérdi ustāda

16 oğluma ders-i ʿ eşk örged dahı heç

bañuñ Necdiñ toprağuna daşuna
yas dutub Mecnūnuñ gözi yaşuna
miskīn Me'zūn ölse ķebri daşına

20 yazuñ: emān! ʿ eşk evidir dahı heç

V Varumuş

KŞI-MT 7a

men benā koymadum çekem bār-ı gem
gem varumuş, bu gem-ğāna varumuş
mèy içmağa götürmedim cām-ı cem

4 mèy varumuş, bu mèyğāna varumuş

dédi: o ki koydu ʿ eşkiñ benāsı
meʿ şūķ yandırısı, ʿ āşık yanası
kıızıl gul cefāsı, bulbul nālası

8 şemʿ varumuş, bu pervāna varumuş

biriniñ derdi çoğ, biri derdi az
biri dil-perişān, biri dil-nevāz

Mecnūn mest-i ʿ eşk u Léylī mest-i nāz

12 dağ varumuş, bu dīvāna varumuş

gözeller gözleri mestimiş ħūn-rīz
dili şeker, dudağları şeker-rīz
möhnet çeken oğul, meħebbetli kıız

16 zālīm ata, beğil ana varumuş

o ʿ işve ki rehne salur imāna
o tīr-i gemze ki kār éyler cāna
ne bir Me'zūn döşi olmuş nişāna

20 tīr varumuş, bu nişāna varumuş

VI Mübārek gece

KŞI-MT 8a

mübārek geçedir yār meħmānumdır
uzansun bu gece seħer olmasun
rovşen üzi şemʿ -i şebistānumdır

4 güne dé: çalmasun, ķemer olmasun

ķere ķaşu kelāmu'llāh ķāfudır
ķoynu içi Çin ceyrānun nāfudır
ʿ eṭr-i meclis içün zulfı ķāfudır

8 gul-āb sepilmesin, ʿ enber olmasun

müʿ enber saçları boynum kemendi
müʿ eṭter zulfları ʿ umrum pirendi
emmegi ķāfudır, lebleri ķendi

12 nebātı nēylerem, şeker olmasun

elim gul ķoynunda şāh-limū tabdı
éle san ki suyuz ciger su tabdı
destenbū memeñnen elim bū tabdı

16 koy meclisde nār-ı novber olmasun

geçmeg olmaz şūh u şīrīn āhūdan
 hoş-mezāh, hoş-şōhbet, hoş-güftügūdan
 kocuşub yatanda şīrīn uħudan
 20 oyanmeg ‘ekliñe bāver olmasun

dil-berim ārāmdır, köylüm ārāmdır
 işler devām tabdı, merg-i Kevāmdır
 Me’zūn dēyer gēce gündüz du‘āmdır
 24 cān bī-cānān, dil bī-dil-ber olmasun

VII Aya dē pinhān ol

KŞI-MT 9a

oturmuşdum ne kıyāmet yēr idi
 bū-yı ‘er‘er, zulf-ı ‘enber şūh u şeng
 aya dē: pinhān ol çıhdı hırşīdi
 4 serve dē: yērime méydān oldu teng

gözlerim nūruna gēden gerd-i ‘eşq
 hesret ze‘if ètdi oldum zerd-i ‘eşq
 nā-tevānam çekebilmem derd-i ‘eşq
 8 ādemīyem ne fūlādam men ne seng

soruşmaz eħvālum şūh u dil-rubā
 pervāna yanmaķı şem‘e ne pervā
 gör! hēç heber olur Lēylī-yi ‘ezrā
 12 Mecnūn nālasundan ađlar şēr peleng

bezedib cemālun ħüsnün arayub
 zīnet vērīb ‘enber tēlin darayub
 yaman gözün Hēķ saħladsun ‘ecāyib
 16 leťafetli, bā-nemekdir sebze-reng

ķulī ki kec yoldan şāhrāha düşdü
 ħāşe emīn olub dergāha düşdü
 Me’zūn bir bī-pēymān deryāha düşdü
 20 yā tapar govheri yā utar neheng

VIII Gēne dile geldi

KŞI-MT 10a

ğiflet uħusundan yatan göñülüm
 yatan göñül, oyan-hāy-oyan oldu
 gēne dile geldi elovlı dilim
 4 üregim bendine yan-hāy-yan oldu

ķīze cellād gözün menden ķan-teleb
 ķan-teleb, can-teleb, dīn īman-teleb
 bu gözeller hamu menden ķan-teleb
 8 her biri doğrudı bağrum ķan oldu

siz ki gözelligde hem-tā yoħuyuz
 bizimnen şulħ u şefā yoħuyuz
 ne fāyda ki, ‘ehd u vefā yoħuyuz
 12 çoħ bēle gözeller imtaħān oldu

her kime cān dēdim çeğdim cefāsı
 her kime yār dērem görmem vefāsı
 hēç tebīb bilmedi derdim devāsı
 16 ne bir doğrı ‘ilāc ne dermān oldu

bir cem‘ idig ħāl biridig ħiyāl bir
 hēç bilmezdig ğem u ğuşşe merg u mīr
 ħerīfler gētdiler meclisden bir bir
 20 Me’zūn dēr şōhbetim biyābān oldu

IX Köylüme

KŞI-MT 11a

nêççe güzel ƣondı köçdi
 bu kârvân-serâ köylüme
 ğem-i hicrân Һesedden aşdı

4 ƣılmedi çâra köylüme

tapulmadı bir derd emi
 silmedi köylümnen ğemi
 çâra yoğ ƣebîb merhemi

8 benim bu yara köylüme

beske zulfuğ çîn-be-çîndir
 zûlmâtdır yolu çetindir
 üzûğ câm-ı cehânbîndir

12 ayna sal ƣera köylüme

emsem lebiğ nebâtını
 bullam Һızırığ Һeyâtını
 genc-i Һüsnüğ zekâtını

16 vèr bu nedâra köylüme

yâra dé'yiğ 'ezîz günde
 mèy içmağda Һoş deminde
 vèrsin zulfları Һeminde

20 bir yèr âvâra köylüme

Me'zûn 'êşkiğ gul-zârundan
 yaralı müğgân Һâlundan
 beğye vur zulfuğ târundan

22 bu pâra pâra köylüme

X Ayaydun ğeçe

KŞI-MT 12a

esdi bād-ı şebâ 'éydiğ şebâhı
 sebz u Һurrem oldı deşt u kûhistân
 ye' nî 'âriflere Һerâmdır dahı

4 buğârî pehlûsı, kunc-ı şebistân

behâr oldı sunbulsuzam gulsuzam
 bu ƣefesde ƣanadsuzam ƣolsuzam
 ƣalub kunc-ı ğem-ğânada yolsuzam

8 gel éy şûğ u şîrîn gözleri mestân

ayaydun ğecedir ebr u hevâdır
 gullar arasunda şulğ u şefâdır
 bizim derde şehd-i pistân devâdır

12 nâşî ƣebîb vèrir 'unnâb sepistân

eger cân almağa varuğdır Һiyâl
 gel tâ sovdâlaşeg ikki ehl-i Һâl
 evvel bir bûse vèr, soğre cânım al

16 dünyânuğ resmidir bêdih-ü-bêstân

Me'zûn éder öz 'umrundan endîşe
 kim, fâyuz varudı ƣalubdır ƣışe
 bizler yoğeg bu cehânda hemîşe

20 yaz u fâyuz gelir ƣış u tâbistân

XI Nâla çekmeginen yara sağ olmaz

KŞI-MT 13a

beğtiniğ parçası ƣere olanuğ
 selsebîl suyuyunan yusağ ağ olmaz

- ecel gelib pèymānası dolanuñ
 4 Eflāṭūn étirse ‘ebeş saķ olmaz
 erridir igidi gözeliñ dāğı
 ķerridir gözeli hicrān dustaķı
 bulbuluñ öz gulı bāğbān öz bāğı
 8 üzine ķoymasañ demāķ çāķ olmaz
 kıze zulfuñ ‘enber ola yaķşıdır
 néy-şekerde şeker ola yaķşıdır
 ikki derdli hem-ser ola yaķşıdır
 12 öldürse birbiri bī-demāğ olmaz
 haçan olur kāmum senden alam men
 helvet édib ķol boynuña salam men
 belke gul üziñe bulbul olam men
 16 cennet gūşesinde béle bāğ olmaz
 sovuķ def in édmeğ olmaz çırāğdan
 olmaz alañ üz il baķsañ irakdan
Me’zūn şefā ister ‘unnāb dudağdan
 20 nāla çekmeginen yara saķ olmaz

XII Söyle görem

KŞI-MT 14a

- bugün gördüm ḥāb içinde seher-gāh
 nālır ciger-dāğlılardan bir felek
 sūzunan söylerdi çerḥ-i felek āh
 4 menzūruñ olmadı destgīr-i felek
 bilmem neyeñ, ölmeñ idmeñ ķerrimeñ
 gāfil āhdan su oluban errimeñ

- rind u pur-fen köhne Zāl’añ çürrümeñ
 8 étidiñ nēççe cevānları pīr felek
 şūm gelineñ, hem-ser olmañ hēç ere
 ḥezer éd āhumnan şūḥ u meshere
 billem āsimānı éder pencere?
 12 elovlı köylümnen çıñen tīr felek
 söyle görem başa vurduñ hanuynan
 gedāyunan? yā şāhunān? ḥānuynan?
 nēççe dolı ḥumre ‘āşik ķanuynan
 16 bī-ḥud içib hēç olmaduñ sīr felek
 bilmem yatub kunc-ı gemde hara beḥt?
 yā Reb oyanuban haçan dura beḥt?
 neçün kıldıñ ezel meni ķera beḥt
 20 ḥelķe kāfūr olduñ mene ķīr felek
Me’zūn hēç yanmayor beḥtim çırāğı
 gün-be-gün arturır cigerim dāğı
 şāh-ı ‘ēşkim beḥt nā-fermān mülk yağı
 24 gēyrete gel öz mülkimi vēr felek

XIII Bir bir apardı

KŞI-MT 15a

- bīcā çegdim rūzigāruñ covrunı
 hēç meṭleb olmadı destgīr apardı
 uşaklıgim, cevānlügüm dövrānı
 4 ķeḥbeh felek vērđi, teķđir apardı
 süd emdigim, uşaklıgüm ‘ālemi
 şūr-ı cevānlügüm gurūrum demi

- davuşduğun felek aldı kem kemī
 8 vèrdi gövendirdi dil-gīr apardı
- bir şulş-ı ‘umrumnan tıflidim nādān
 bir şulş-ı ‘umrumı apardı şeytān
 bir şulşı göcalüg bosdı āh emān
 12 oğrudan қalanı fāl-gīr apardı
- sākī doldur hāh şāf hāh durd
 destburd éd felek éyler destburd
 dünyā yéylaқ, ādam қuzzı, ecel қurd
 16 çegdi bu sürüden bir bir apardı
- қarlı dağun sīnesinden çıhen su
 séylāb kimin nehl-i ‘umrum ihen su
 dahı dönmez ser-çeşmeden ahan su
 20 tebdīr işe gelmez teқdīr apardı
- getirdi ‘erşeye néççe pīl-ten
 burahdurdı covşen geydirdi kefen
 néççe güneş üzlü şūh u sīmīn-ten
 24 saççı kemend zulfi zencīr apardı
- Sührāb Hān қılıcı berқ-i cān-sitān
 Ferengīde meşhūr oldı dāsītān
 üz miñ rūbāhbāzlüg étđi āsimān
 28 açdı şér bēlinden şemşīr apardı
- Me’zūn** dahı ‘éyş u nūşa yol açmam
 meniminen méy içen yoğ méy içmem
 göynü ovlı bāzam berr u bāl açmam
 32 hem-pervāzlarumu bāz-gīr apardı

XIV Çıh ta ‘ālem göre

KŞI-MT 17a

- her kim éder bēş veқt Ke‘ beye sücūd
 dem-be-dem ‘āşikīñ қible-gāhı sen
 insānda ki mümkin olmaz bu vücūd
 4 bilmem hūrañ yā melekler şāhı sen
- hūsnuñ ay u güne ne nisbet vèrem
 çıh ta ‘ālem göre ne bir men görem
 yıқer destgāhını bānū-yı irem
 8 veқtī ki bezereñ hēyme-gāhı sen
- perī göreg ola nezerden nehān
 hūrī günāh-kāra olmaz hem-zebān
 melā’ikseñ söyle neden şīrīn cān
 12 vurmaşañ yér üste menzil-gāhı sen
- bu me‘ nīye hēc aparmaz ‘eқl pèy
 hem-dem ola bir gedāya şāh kèy
 hoş o şöhet, hoş o sākī, hoş o méy
 16 bir fīncān de gāh men içem gāhı sen
- ‘āşik olan, hīyālı ne, fikri ne
 yārdan ayrı nemāzı ne, zīkri ne
 yémemiş né‘ metiñ **Me’zūn** şükri ne?
 20 mümkin olmaz yérde bulañ māhı sen

XV Dağlar қаруям

KŞI-MT 18a

- bir aқacam ne ber varum ne sāye
 bu cehāndan o cehāndan arуyam

temennâlı sovdâ-gerem kem mâye
4 tapulmaz govheriñ ħerîdâriyam

étدی çoğ kimseler teġlîd-i ‘ eşqi
ağlayub bilmedi temhîd-i ‘ eşqi
mene çalan günden ħurşîd-i ‘ eşqi
8 gün-be-gün errirem dağlar ħaruyam

cân çekerem cân cânâna étîşmez
yérden elim âsimâna étîşmez
mûruñ ‘ erzi Süleymâna étîşmez
12 meĥebbet zencîriniñ giriftâruyam

güni ki zulflaruñ toruna girdim
bir belî dêmemiş miñ belâ gördüm
eĥtiyât étmedim köylümi vèrdim
16 müddetdir ki zârunciyam zâruyam

covherî ferğ éder govheri daşı
ehl-i kâr alar yahşı ħumâşı
Me’zûnı nov-âmüz bilme’yiñ nâşî
20 bu şinfiñ ustâdı köhnekâruyam

XVI Ĥesretli bulbul

KŞI-MT 19a

doğğuz ay ĥesretli şeydâ bulbulam
ğunçadan açılmaz gullarum benim
ne ĥiyâl éyleyem danuşam gülem
4 felek uzak salmuş yollarum benim

şeyyâd oldum yâr toruma düşmedi
sêylâb kimin gözüm yaşı çoşmadı

ârzusun çoğ çegdim âĥır aşmadı
8 şurâhî gerdene ħollarum benim

ârâmum kesilib yatabilmenem
bulbulam guluma yêtebilmenem
kunc-ı ħefesdeyem ötebilmenem
12 ĥâlidir sonadan göllerim benim

âĥır gèder yaman sovdâda serim
dağulur tefreğe olur defterim
öz yaman beĥtimnen vardır ĥeberim
16 yêtmez dâmânuna ellerim benim

Me’zûnam ĥurbetde itdi nişânum
harda gezem hara ola mekânım
vèrmedi murâdım almadı cânım
20 hêç igid görmesin günlerim benim

XVII Ĥardaşı bële olanuñ

KŞI-MT 20a

bu gelen nov-cevânuñ var lebinde cân şiresi
ĥardaşı bële olanuñ cân olur hemşiresi

deĥîl bu müjgânî oğdan, nâzenîn bu el
eyağdan

cânım çıĥsın yâ Reb kimler bu ele el vèresi

3 ce‘ d-i zulfun tøküb çîn çîn, ĥelke ĥelke,
ĥem- be-ĥem
yağı köyller zencîridir bu zulfuñ zencîresi

billeŋ neden elim ister duta çovgānī
zulfunı?
men ƣocayam lāzım olur bir elim
destgāresi

dirrileydi Şāh Heṭāyī **Me'zūn**uŋ
dövrānunda
bu şe'riŋ hezẓi olurdı diliniŋ tezkiresi

XVIII Derdimi

KŞI-MT 21a

vādī-yi möhnetde men oldum Mecnūn
kime dēyem bu dīvāna derdimi
yāruŋ hicrānundan baġrum oldı ħūn
4 dēmeg olmaz her nādāna derdimi

o bulbul ki ayrı düşdi gulundan
dāyim nāle çeker hicrān elinden
bād-ı şebā zindāniler dilinden
8 bir beyān éd gulistāna derdimi

tāketim kesilib ārāmum yoġdır
ĥoş demim geçibdir, hem-demim yoġdır
menim sır sözüme meĥremim yoġdır
12 ƣoy bilmesin heç biġāna derdimi

sırdaşum ĥeylidir sırdaş bulunsa
bir ehl-i derd rind u ƣellāş bulunsa
bir üregi yanan yollaş bulunsa
16 yāra dēye yana yana, derdimi

bulbul şovƣı gul bāġundan tükenmez
ēşƣiŋ şūrı dimāġundan tükenmez

Me'zūn sözi dēmaġunan tükenmez
20 göreg yazam dāsītāna derdimi

XIX Yanmeg benāsi

KŞI-MT 22a

ezelden yandurmazlardı
miskīn 'āşik-i şeydāyı
ot düşsün şem' iŋ cānuna
4 ƣoydı bu yaman benāyı

yā Reb şikve édem kimnen?
yanmeg resm olmuş ƣedimnen
nice çegdiŋ ƣeleminen?
8 sevdiğim şūĥ u zībāyı

her kim ki 'āşik me' şūƣdır
işi başdan dolaşuƣdır
gul gördi bulbul 'āşikdir
12 arturdı covr u cefāyı

şöĥbet menden sāzı senden
üreg menden nāzı senden
bāde menden meze senden
16 unudeg fikr-i dünyāyı

Me'zūn dēyer şeker-lebsen
üzi gündüz zulfı şebesen
meger Şimr u Mīr Ġezebesen
20 geymişen gulgez dārāyı

XX Tāb əyle

KŞI-MT 23a

köylüm kuşu kefesine tāb əyle
 yoḥ qerāruḥ neçün şebriḡ az olur
 hicrān çekib ğem-ḥānada tāb əyle

4 behār olur gul açulur yaz olur

ustāduḡ vèrdiġi pend-i ezeli
 göreg köylüḡ kitābuna yazalı
 sevme bi-vefāyı, alma gözeli

8 şūḡ gözelde ‘ehd u pèymān az olur

ġem yème sāziş éd yaḥşı yamana
 dāyim bir ḥāletde qalmaz zemāna
 yeḡin müşgil-ġüşā şāh-ı merdāna

12 müşgil açar baklı derler bāz olur

bilmediḡ niş olur nūş-ı ‘eselde
 eşidmediḡ mükāfāt var ‘emelde
 ‘eşki sevdiḡ eşidmediḡ gözelde

16 ‘işve olur, ġemze olur, nāz olur

yeri **Me’zūn** eḥvāl alan yoḥuse
 derdiḡ dème dermān kılen yoḥuse
 qedriḡi bil qedriḡ bilen yoḥuse

20 bizim elde qedr bilen az olur

XXI Yol uzaġdır

KŞI-MT 24a

ġemli köylüm şādluq senden berīdir
 qeḥbe felek rāh-ı çāre édib teng

öz qera beḥtimnen şikve yèridir

4 gücüm çadmaz feleginen edem ceng

dimāġsuzam germ bāzārum olub serd
 derdimi söylemem yoḥdır ehl-i derd
 bir ‘ālem nā-merddir nābūd olub merd

8 el hamu du-rūdır ḥelq hamu du-reng

yamanudum yaman yolda dutuldum
 govheridim gelib müfte satuldum
 möhrem oturmadu, neqş-i māt oldum

12 peşimānlig üregime vurur çeng

merd göreg olmaya ġemnen herāsān
 seḥt işi göynüne sehl ede āsān
 tevekkül éd çağur şāh-ı Ḥorāsān

16 cāra gelir ḥāh İran’da ḥāh Fereng

yā şāh-ı Ḥorāsān vāliyü’l-velī
 ḥellāl-ı müşkilāt vāriş-i ‘Elī
 senden oldı ġün aynası şeykelī

20 vīrān köylüm aynasundan apar zeng

hesti-yi zātundan oldı hest-i Ḥeḡ
 kull-ı ‘ārifler oldı mest-i Ḥeḡ
Me’zūnuḡ eline yétir dest-i Ḥeḡ

24 yol uzaqdır, el kütādır, eyaġ leng

XXII Terse dīvān

KŞI-MT 25a

ġönül şikve edme egilse iqbāl
 ne ‘eql-i kāmili ḥeyrān edmedi

- gel hürdala gör bu çerh-i kuhensāl
4 ne yahşı ziddine yaman édmedi
- hansı nef e felek tapmadı noxsān
hansı nūr zulmete olmadı hem-sān
ādemī veşfine “heleke’l-insān”
8 déyiban ziddine şeytān édmedi?
- hansı gündür bī-neks olmuş zevāldan
hansı ay düşmedi rovşen cemāldan
felek ne sulţānı ovc-ı celāldan
12 éndirib yerini zindān édmedi?
- müneccimler terk éylyayub hürd u hāb
tanur ‘élmi āsimānı éder bāb
zīc ber-‘eks baqlanur devre usturlāb
16 felek ne gerçegi yalan démedi?
- hānlara éylyayub él u bölük teng
Keşkölliye vérmış üz miñ āb u reng
kızlerini hamu re‘ nā şūh u şeng
20 meger beglerini ser-hān édmedi
- gönül héç incime olma hūn-ciger
nāşīlar anlamaz göynüğe deger
‘ārifey inşāf vér bu felek meger
24 ‘Eliye müdde‘ i ‘Oşmān édmedi?
- felek sever nā-ķābili ziyāde
‘ereb atlı éder başı hevāde
Me’zūn atı ölür qalır piyāde
28 déyreñ felek terse dīvān édmedi?

XXIII Yahşı, yaman

KŞI-MT 26a

- gel éy sākī doldur cām-ı mestānı
gèder méy içenler méyhāna qalır
geçer bu dünyānuñ yahşı yamanı
4 qalsa bir yahşılıg insāna qalır
- ‘ebeş vurma her nā-kese üzünj
herīdār görmeseñ açma sözüñj
deli develiye vérme kıızıñj
8 deve ölür iter dīvāna qalır
- ādam oğlı cebri gelmez hēsābe
mīrās-ğorlar için düşer ‘ezābe
herīşler bayğudur dünyā herābe
12 bayğ u çub gèder virāna qalır
- bāğbānlar qurudur bīcā bāğ u gul
qoymaz gula qona bī-nevā bulbul
bu gulşende ne gul qalır ne bulbul
16 qalsa bir yamanlūg bāğbāna qalır
- bir cov de almanam dövr-i sipenci
kim apara genci, kim çeke renci
qalmaz dövletliniñ dövleti genci
20 **Me’zūn**dan şīrīn söz nişāna qalır

XXIV ‘Āşīķiñ mezhebi

KŞI-MT 27a

- seniñ için éyledim gurbet ihtiyār
müddetdir olmuşam élimnen ayrı

- göz yaşuynan göyerdmişem lālezār
 4 sitemdir salmayuñ gulumnan ayrı
- şāh gedāyı sevmeg ‘éyb u ‘ār degil
 gedā şāh istemeg ihtiyār degil
 temennām ziyāddır beħtim yār degil
 8 bu derde çāre yoħ ölümnen ayrı
- fisurde zāhidiñ bilmem nessidir
 biziminen dīn u mezheb beħsidir
 ‘āşikiñ mezhebi me‘ şūkesidir
 12 heç yola varmanam yolumnan ayrı
- men ‘ebeş sevmedim o nūş-ħendi
 ‘eğlinen édmedim ‘eşke pèyvendi
 aparırdı keşān keşān kemendi
 16 nice düşem ‘enber tēlimnen ayrı
- perīveş nāzenīn boyı besteler
Me’zūn derīg édmez cān isteseler
 koymuşam yol üste başum kesseler
 20 başuma belā yoħ dilimnen ayrı

XXV Korogludan te‘ līm gör.

KŞI-MT 28a

- göñül bu dünyānuñ ħüb u pēsinden
 gel elin çek kurb u kıymet qalmanı
 yād-ı ħeyrlig çığdı ħelkiñ yādundan
 4 merdlig mensūħ oldı ġeyret qalmanı
- vefā yoħ gulunda ter lālesinde
 merdleri ħebs édib ġem kel‘ esinde

- ħāşşe bizim duruñ piyālesinde
 8 zehr-i ġemnen ayrı şerbet qalmanı
- kim dēdi: Kēy olma Kēyķubād olma
 Kēyķubād ol şeddād olma ‘ād olma
 çoħ bī-vefā mülk u mālā şād olma
 12 Kēyķubāddan mülk u dövlet qalmanı
- Korogludan te‘ līm götür kılıc çal
 sen merd oğlı ġeyrete gel éd ħiyāl
 tācir deyleñ ne yıķıreñ mülk u māl
 16 mālı çoħ tācirdan şöhret qalmanı
- tā düşmen dirridir dostkām olmañ
 tā kılıc çalmayañ şāhib-nām olmañ
 “men” demegden Rüstem olmañ Sām olmañ
 20 özün fikr éd sehm-i şovlet qalmanı
- yeri **Me’zūn** şöħbetiñi germ èyle
 seħt danuşduñ üregini nerm èyle
 ġeyretiñnen ġüstāħ dēreñ şerm èyle
 24 kim sözüñ eşiddi ‘ibret qalmanı

XXVI Mene Léylī vēriñ

KŞI-MT 29a

- gözi mestim meni mest éd mēyiñnen
 sen ki içdiñ mēy yērine qanumu
 şerbet-dārum derīg édme suyuñnan
 4 mürvet èyle suyuz alma cānumı
- men görmüşem seniñ kimin az şirīn
 sözüñ şirīn, şöħbet şirīn, sāz şirīn

- ‘ iſven ſîrîn, ğemzen ſîrîn, nâz ſîrîn
8 ſîrîn ſîrîn alduĝ ſîrîn cānumı
- nêççe il zâhidler ſûme‘ e-niſîn
ders oĝullar ‘êlm-i îmân, ‘êlm-i dîn
men satıram ķebûl êdse zulf-ı çîn
12 bir yârum bûseye dîn îmânımı
- ‘âķillere yâ cehennem yâ bêhiſt
dîvâneye ħâh cehennem ħâh bêhiſt
siziĝ için ħûr u ğilmân bâ bêhiſt
16 mene Lèyli vèriĝ biyâbānumı
- müddetdir olmuſam mest-i bûy-ı ‘êſķ
dîvâneye hem-ĥûy olub ĥûy-ı ‘êſķ
üz il ölmüş olsam gelir bûy-ı ‘êſķ
20 **Me’zûn** dèr ileseĝ ķebriſtānumı

XXVII Ölenden sora

KŒI-MT 30a

- ĝöynüm ister bir ĥelvetde dostunan
oturub danuſam ĝülenden sora
bir ‘âlem keyf êdib çeſm-i mestinnen
4 soraydum lebleri dilinden sora
- perîveſ nâzenîn zulfları sunbul
ķoymadı ĝöynümde ſebr u teĥemmül
bulbula gul ĝöreg gul-zâre bulbul
8 hêç bulbul ķalmasun gulundan sora
- ne ĥûb olur cānı vèreĝ cānānı
‘iſretinen baſa vuraĝ dövrānı

- Ķeſķā’iyi temām êden êlhānı
12 ĝöyni ĥoſ dirridir êlinden sora
- sāķî-yi dövrānuĝ budır ĥiyālı
doldura peymāna êyleye ĥālî
dème dūſmen aldı elimnen mālî
16 peymāna boſ olur dolandan sora
- iç bādeyi ĝem evinden kōçĝinen
çıĝ ķefesden per u bāluĝ aĝĝinen
tā ķedeĝ dolıdır içird içĝinen
20 bāde lèylām olur ķalandan sora
- Me’zûn** dèyer hilâl êtdim bedrimi
unudmuſam meſderimi ſedrimi
tā dirriyem kimse bilmez ķedrimi
24 ķedrimi bileller ölenden sora

XXVIII Cünün evi

KŒI-MT 31a

- ķayurram cünün evini
bennā özüm, mi‘ mār özüm
içerem ‘irfān meyni
4 mey özüm, mey-ĝüsār özüm
- meĥvisem meĥv-i dîdāram
rindisem rind-i ĥumāram
mestisem mest-i ĥūſyāram
8 mest özümem ĥūſyār özüm
- söz açmaz, rind u sırdāſam
mey içmez rind u ķellāſam

özüm özüme yollaşam
12 tār özümem, sētār özüm

men cehānam, cehānum yoḥ
lā-mekānam, mekānum yoḥ
baḥma ser-u-sāmānum yoḥ
16 ser özümem, ser-dār özüm

bīcā göz yaşunı silmem
meşlehetdir çāre kılmem
nice öz derdimi bilmem
20 ṭebīb özüm dermān özüm

kovn u mekānı gezmişem
dost için baḡrum ezmişem
men bī-nevā bilmezmişem
24 dil özümem, dil-dār özüm

Me'zūn özimi ḥār étdim
‘āşıklıḡ ihtiyār étdim
cān cānāna nişār étdim
28 cān özüm, cān-nişār özüm

XXIX Olmasaydı

KŞI-MT 32a

olmazdı hüsnüḡ cilvesi
bu ‘eşḡ ezelden olmasaydı
ücelmezdi ‘eşḡiḡ sesi
4 re‘ nā güzel olmasaydı

‘eceb ālemdir bī-hüşlüḡ
me‘ şūḡunan bāde-nüşlüḡ

resm olmazdı ‘āşık-koşlüḡ
8 ḡınalı el olmasaydı

Mecnūn ‘eşḡi mest u mestān
olmazdı ‘āleme dāstān
Lēyli kimin şūḡ u mestān
12 beden meḡmel olmasaydı

çıḡmezdi Ferhād tütünü
sevmezdi ‘eşḡiḡ otunu
o kızmazdı Bīsütünü
16 Şīrīn evvel olmasaydı

bulbul çıḡmezdi gul-zārdan
o ödmezdi āh u zārdan
heç kes ayrılmazdı yārdan
20 eger ecel olmasaydı

‘āşık olan göreg yana
yana, cān vère cānāna
‘ebeş yanmazdı pervāna
24 şem‘ u meş‘ el olmasaydı

gel gezeg cūnūn düzünü
éşideḡ Mecnūn sözünü
kimler tanurdu **Me'zūnı**
28 şé‘ r u ḡezel olmasaydı

XXX Gezdiren var

KŞI-MT 33a

çoḡ istedim bilmiş olam ḡeḡiḡet
o işler ki çerḡ-i ḡerdūn ḡörerdi

her kimde olsaydı çeşm-i beşîret
 4 göz açuban sırr-ı pinhân görerdi

felekiñ mekrinden kim oldı ĩmen
 kull-ı ‘arifler mât alubdır ne bir men
 götürseydi çerhiñ işi mekr u fen
 8 şeytân üz miñ reng u efsûn görerdi

gezdiren var gezer çerh-i âsimân
 perreye su deger gezer degirman
 her derde ki ‘ilâc olsaydı dermân
 12 hem Eresû hem Eflâtûn görerdi

gâhî billeg özümüzden hêyr u şer
 gâhî dèreg tekdîr olmuş mükedder
 özi bildi ne neqş etdi müşevver
 16 ondan ayrı kim bu mezmûn görerdi

götürseydi fer u temîz aradan
 kim bayguyı aralardı humâdan
 kim tanurdu hîdmet-kârı aadan
 20 her kenîz özünü atun görerdi

kîmiyâger göreg çeke derd-i ser
 ebleh tapar bî-merâret genc-i zer
 se‘ yinen olsaydı dèvlet müyesser
 24 her bî-nevâ genc-i ârûn görerdi

biri göreg geze tet u tâcınan
 biri geze gün u gece acunan
 Şîrîn almeg olsaydı gücünen
 28 üz Ferhâd işini **Me’zûn** görerdi

XXXI Dost kûyuna her kim bir yol varıdır

KŞI-MT 34a

biz ‘ekli ‘eşkinen êyledig sovdâ
 her kim bir metâ‘ uñ herîdârıdır
 ‘emele bauban êtdig temennâ
 4 erime edrie himmet varıdır

‘arifiñ ayrıdır ter u nişânı
 bir ayrı bâzârı, ayrı dukânı
 bir ayrı sêyri var ayrı cehânı
 8 bu cehândan, o cehândan ayrıdır

hâkî vücûd, hevâ’îdan bî-eber
 Hêbeş cinsi Heta’îdan bî-eber
 deryâdaki şehra’îdan bî-eber
 12 her kim öz şehriñiñ şehriyârıdır

biri Mûsâ olub ûrda görübdir
 biri ‘îsâ kimin dârda görübdir
 biri zulmet, biri nûrda görübdir
 16 dost kûyuna her kim bir yol varıdır

biri topra olub âsitân öper
 biri an içinde alır bâl u per
 biri **Me’zûn** kimin sînesi siper
 20 tîr-i meebbetiñ teled-kârıdır

XXXII Bu yan kimdir? o yan kim?

KŞI-MT 35a

gulistânda yaz yèlleri esende
 varı uşda nâle vardı<r> figân var

- şedâ çoğdır, şeydâ bulbul sesinde
 4 ayrı eşer vardır, ayrı nişân var
- henüz bulbul gul ‘eşğinden nâ-şebūr
 henüz semenderiñ yèridir tenūr
 henüz dârda kalmuş asulı Mensūr
 8 ene’l-Heğ söyleyub sırr-ı nehân var
- henüz horğmaz melâmetden Züleyhâ
 henüz Yūsuf Züleyhâdan güriz-pâ
 henüz rehne salur imâna tersâ
 12 henüz Şen‘ân kimin hınzîr yayan var
- henüz Mecnûnda var cenûn hevesi
 henüz keğâr düzer¹ Lèylî devesi
 henüz gelir Ferhâd kulengi sesi
 16 henüz Şîrîn kimin şîrîn-zebân var
- sâz içinde seslenen kim dèyen kim?
 dem demlenir demi deme koyan kim?
 Me’zûn dèyer bu yan kimdir o yan kim?
 20 bu yan özi o yan özi hayan var?

XXXIII Ser-geşte yolçı

KŞI-MT 36a

- şükr u hemdi olsun yaradan Tarı
 fèyz-i perverdigâruma etişdim
 men ‘ehd etdim dil-ber vèrdi ikrârı
 4 öz ‘ehdime ikrâruma etişdim
- şebr ezel telğ olur ‘âkıbeti şîrîn
 şebr èyledim şebr vèrene âferîn

¹ eserde “üzer” şeklinde yazılıdır.

- bî-cehet olmamuş güftârum şîrîn
 8 şūğ u şîrîn güftâruma etişdim
- ser-geşte yolçıydım yolumnan ayrı
 hesret çeken bulbul gulumnan ayrı
 dil-ber dilden ayrı dil menden ayrı
 12 öz dilime dil-dâruma etişdim
- bir müddet özimi hırke-puş etdim
 ‘eklimi hüşümü ferâmüş etdim
 özge gözellere gönül hoş etdim
 16 şükr-i lillâh öz yâruma etişdim
- o ‘umrum bâğunuñ erğevân gulu
 o rûhum kuvveti şekkerîn dili
 o boynum kemendi ‘enberîn teli
 20 saççı kemend zünnâruma etişdim
- Me’zûn dèr etişdi cânâna köylüm
 döndi vîrânadan èyvâna köylüm
 hoş-heberlig vèr èy vîrâna köylüm
 24 te‘mîr eden mi‘mâruma etişdim

XXXIV Hanı...?

KŞI-MT 37a

- nâzunan yèriyen, nâzik bedenler
 ‘işveynen germ eden ‘eşğîñ bāzârı
 gula eyağ basan serv-i çemenler
 4 hêç bilmenem hansı yèrde mezârı
- èy ağalar! hanı Cemşîd? hanı Câm?
 hanı şöhet? hanı ‘işret? hanı kām?

hanı Rüstem? hanı Gerşāsb? hanı Sām?
8 çoḡ étdiler bu yérlerden güzārı

hamu bu yérlerden güzār étdiler
‘éyš u neşāṭınan şikār étdiler
ḡoş geçirdib ḡezzi-behār étdiler
12 indi yoḡdur héc biriniḡ āsārı

hanı o hem-demler, o hem-nefesler
terlan uçub ḡālī ḡalub ḡefesler
dünyā o dünyādır yoḡdur o kesler
16 gelib gerdiş éder leyl u nehārı

dünyā güzér-gāhdır her gelen geçer
‘umrıḡ kārivāndır demādem geçer
hamudan geçibdir bizden de geçer
20 Me’zūn bicā çeker merg intizārı

XXXV Yār yolundadır

KŞI-MT 38a

ehl-i ‘eḡl u ehl-i fehm u ehl-i hūş
dövleti, dirliḡi ḡiyālundadır
men bī-nevā, men dīvānā, men bī-hūş
4 her ne varum, yoḡum, yār yolundadır

mekteb-i ‘eşḡinde, teḡsilimiz bu
elif ḡed u cīm zulf u nūn ebrū
mene ‘ārifligden olır güftüḡü
8 henüz dersim sözüḡ evvelindedir

henüz mestem, henüz mest-i elestem
henüz şüret seven, şüret-perestem

henüz zulf-ı mü‘enbere pā-bestem
12 henüz gözüm şem‘-i cemālundadır

henüz benim yārda möḡkem işim var
henüz benim sovdā seven başum var
henüz benim ṡeb‘-i ‘éyš u nūşum var
16 henüz şovḡ u zovḡum öz ḡālundadır

henüz köylüm güzel vèrse bāc sever
henüz boynum kemend sever, saç sever
henüz lelim yār lebinden māç sever
20 henüz ārzūm şehd-i zülālundadır

henüz ḡerḡ u mātam Me’zūn işinde
üç güzel alubdır, üç on yaşunda
‘emmāme başunda, seḡkel döşünde
24 henüz çıḡmış gözi kız gelindedir

XXXVI Dellāl işlenür

KŞI-MT 39a

yāruḡ mēyli bizim kulbeye olsa
baş pāy-endāz olur yér öpüşlenür
ḡedemin basuban gözüme gelse
4 ḡedem-ber-ḡedeme cān baḡuşlanur

biz severeg sebze üzde ḡālları
nāzik eyaḡları bulūr elleri
ṡora salmeg içün şūḡ gözelleri
8 dāyim aramızda dellāl işlenür

biz yārı görmege çoḡ ārzūmuz var
leb lebe ḡoyanda güftüḡümüz var

12 ocuşub yatanda h b uşumuz var
yanaqlar  p l r dudağ dişlen r

biz de  z veqtinde iereğ b de
bir kunc-ı helvetde herif-i s de
şişeler boş olur bul r edeşde
16 meclisler orulur ş hbet başlanur

Me'z n mehb besiz h c başa vurmaz
mehb buş bir t ki   aleme v rmez
o g n ki dil r munu g rmez
20 h lı peraş olur, g zi yaşlanur

XXXVII H b helvet  dmişem

KŞI-MT 40a

başuğa d nd g m gul  zli per 
eb l  d pişkeşin ş rin c numuz
yoluğa oymuşam c nunan seri
4 edem bas g z  ste ol mehm numuz

h sn ndir   aşıin fikr u h iy lı
seni seven neyler d ny da m lı
h b helvet  dmişem y r yerişin h lı
8 b le gel g rmeye d rd bir yanumuz

m ddetdir olmuşam derde z runcu
d remedim gulşenişde n renci
ekebilmem bu hicr nı bu renci
12 cesedde almamuş y rı c numuz

şikeste   aşıem işim  h u z r
oş ekerem ş m t  seher intiz r

aparduş  r mum almadı er r
16 c d  g z şin aldı d n im numuz

Me'z nam kesildi  r m u h bum
  eşin  teşinden almadı t bum
y  edem-rence ıl y  v r cev bum
20 olmaya f ş ola d sit numuz

XXXVIII Devire d vre

KŞI-MT 41a

bu   ehdişin helinişin elinden em n
  eql unudub s zi bic  d yeller
deşen me  rifetden d yeller n d n
4 n -merb t d yeni d n  d yeller

le  n  deller al anları t keni
te  n  deller covr u cef  ekeni
dur deh ndan le  l u govher t keni
8 n ş  his b  dib bi-p  d yeller

b y g temiz  dse d ller rehmi yoş
eger m rvet  dse d ller seşmi yoş
g zel danuşmasa d ller fehmi yoş
12 danuşsa bi-hey  r sv  d yeller

mun  im olsaş d ller tanumaz  z n
m flis olsaş d ller g rmeyen  z n
her kim te  rif  der d vletli ızın
16 her m hreye durr u d ne d yeller

Me'z n bug n n d n d n  beğenmez
ata oğlan, oğlan ata beğenmez

ağa nöker, nöker ağa begenmez
20 gurbetde şer olsañ rübāh dēyeller

XXXIX Mecnūn burda yazdı meşq-i cünūnı

KŞI-MT 42a

bulbul gördüm gulistānda gezirdi
melek kim dustaķı şeytān elinde
şedā çekib gözlerini süzirdi
4 bulūr eller üste Qurān elinde

bēhişt bāğı, şenüberler süziler
günçeler açular bağrum ezziler
ēle billey hūr u ğilmān düziler
8 Kovşer üste çinī fincān elinde

hem-āvāz olanda bēhiştin kuşu
aparır başumnan ‘ eķlinen hūşu
deli göñül ne ēylerseñ hurūşu
12 derdin yāra dēseñ dermān elinde

mü‘ ellim! sen bileñ yēktā ilāhī
bir zemān koy baħa gul üzli māhı
göz oynadmeg kaç admegün² şelāhı
16 şūħ baħuşlı yağı cēyrān elinde

Lēylī burda tabdı hüsn-i movzūnı
Mecnūn burda yazdı meşq-i cünūnı
yā öldürer yā baķuşlar Me’zūnı
20 özi hākim yaħşı yaman elinde

² **admegün**: Metinde *admaluğ* olarak yazılı.

XL Öli dirrilden

KŞI-MT 43a

sevdiğim veķt-i furşetdir
gel benimnen sür atuñ yār
reķib gēdib yol helvetdir
4 aç tā öpem şüretin yār

hēç reķibden ayrı düşmen
düşmene dost, dostu düşmen
bizimnen mēhr ēdib coşmañ
8 çoğ ğerībdır hāletin yār

bağ bu hāl-ı herābuma
bir dile gel cevābuma
şehd-i lebiñ vēr lebime
12 emem hebb-i nebātuñ yār

rāzī olma ēy Züleyhām
ķulluķuñnan men buraham
huzūruña çoğ güstāham
16 telğ olmasun ovķātuñ yār

şirīn zebānum feşih sen
öli dirrilden Mesih sen
Me’zūn ‘ umruna şebih sen
20 kota düşmüş ķāmetin yār

XLI Ne söylēyren hālumu?

KŞI-MT 44a

ķardaş indi ne söylēyren hālumu
müddetdir ki bu dergāhda sāyilem

billey neden kemān êtdim bêlimi?
 4 kaşı kemān şîrîn yāra māyūlam

 suyuzam dil-berîy şehd-i lebine
 elim yétmez şerbetine ābune
 Ferhād kimin düşmüşem Şîrîn hābune
 8 mehāldır ki bu uhdan ayulam

 seven ‘āşik kere zulfu çînini
 ne anlasun mezhebini dînini
 bil şāhib hermenden ‘êşkiñ sānını
 12 men hūşe-çîn, ne anlayam ne bilem

 ‘āşik odır Mecnūn kimin cāne sîr
 pervāz êtmez dörd yanundan yaķsa tîr
 êy aķalar kirdigāra sōzüm bir
 16 bu Lēyliden kāmum alam yā ölem

 ezel Hekden dilemişdig bu dileg
 ‘êşki seveg yār isteyeg yār bileg
 necdi ķismet êtdi Mecnūna felek
 20 Ferhāda kulengi, **Me’zūna** ķelem

XLII Gövenme!

KŞI-MT 45a

geķen rūzigārlar yāduma düşende
 gözüm kāse sîne hūn-āb dolanur
 derdim tuġyān êdib üreg coşanda
 4 san deryā üstüne gurrāb dolanur

 ‘ālimler ‘emeli dînine düşmen
 varlılar varluķı cānuna düşmen

tāvūsuñ öz perri özüne düşmen
 8 hēyvānuñ çāķuna ķeşşāb dolanur

 çerhîñ işi her kiminen nîş u nūş
 tekrār êdsem hēyrān olur ‘eķl u hūş
 biri gezer bizim kimin hîrķe-pūş
 12 biri geyüb hēz u sencāb dolanur

 yēri gönül zulf u hāla gövenme
 hēzān olur reng-i ala gövenme
 bu ‘izzete bu celāla gövenme
 16 felek gerdiş êder āftāb dolanur

Me’zūn sözi pendiyātdır temām yaz
 tā varuñdır ‘êyş u nūşdan êtme az
 dünyā ķumār-hāne helķi ķumār-bāz
 20 her dörd gün birine çār-ķāb dolanur

XLIII Oġlum

KŞI-MT 46a

gel êy ciger-gūşam bāġum şemerî
 ķocalmuş atañnan eşid sōz oġlum
 doġrı vērrem hēyr u şerden heberi
 4 ezelden ol Allāhuña düz oġlum

 teħşîl êd hāşîl êd ‘êlm-i yeķîni
 nemāzı, tāt‘ eti, imānı, dîni
 şerfesiz geķirdme ağşamı günü
 8 geće gündüz oġuyuban yaz oġlum

kāmîl olub kāmîllere enîs ol
 bā-edeb bā-kemāl hūb u temîz ol

fehm u kemāl teħşilinde ħerīş ol
12 māl yıķmaķa ħirşin olsun az oğlum

dünyā mālī hamı ħovf u ħeťerdir
ħeber neýler o ki şāhib-ħeberdir
zeri neýler o ki vücūdı zerdır

16 mis vücūduñ kīmiyāye düz ođlum

çoğ se‘y eyle ‘ārif sözün bilmaķa
varma nādānuna şöħbet kılmaķa
müşkī ki hem-nişin oldı toprağa

20 kıymeti kesāddır ķedri az oğlum

ķedīmī ‘ārifler ħikmetde ħüşyār
söz kıoymuşlar ħüb u pēsden yādigār
deryā-yı ‘irfāndan govher-i şehvār

24 rişte-yi ‘eķliñe alub düz oğlum

démeginen özün ‘ārif eyleme
yalan deme ve‘de ħilāf eyleme
veseť dut beħşişin isrāf³ eyleme

28 ne çoğ ħesīs ne çoğ eli bāz oğlum

deħliñ bilib ħerciñ eyle sezāvar
tūtīye ķendi vēr kerkese murdār
ħūba ħüb ol, gula gul ol, ħāra ħār

32 olmayañ müħenneş ağzı buz oğlum

pādārluķda göreñ sehmi dāğ olañ
ħoş-rülügda sebz u ħurrem bāğ olañ
bed-ťinet olmayañ göyni ađ olañ

36 her kiminen gel yola var düz oğlum

ķedr bilen aķayı velī-nē‘ met éd
tā cān varuñ ħilāf édme ħidmet éd
nemek yediñ nemekdāna ħörmet éd
40 édme öz te‘ rīfiñ kılme nāz oğlum

dur ħeddiñne her ne böyüg ħüb dese
şerm u ħeyāyunan⁴ yeri meclise

başuñ ħedse sırrın deme ħeć kese
44 çoğ eħtiyāt eyle saħlad söz oğlum

āşkāra söyleme hest u nīstiñi
şovr éd emmā zāhir édme ķeşdiñi
düşmene düşmen ol saħlad dostıñı
48 her işde éd kirdigāra üz oğlum

nefs böyüg düşmendır teklīfi ħeťā
ġerķ eder deryāha yandurar ota
kızlere ķardaş ol oğlana ata

52 salmaginen her gözele göz oğlum

şeytānuñ meskeni şüh cemāldadır
‘işve de ġemze de zulf u ħāldadır

Me’zūn bu sovdāda başı ķaldadır

56 olma atañ kimin heves-bāz oğlum

XLIV Zelli’s-Sultān atlarına

KŞI-MT 48a

bugün şehr-i Şifāhān fi’l-ħeķiķet reşk-i rizvāndır
çırāğ-ı çeşm-i İrān pāyiteħt-i Zelli’s-
Sultāndır

³ **isrāf**: Metinde *işrāf* şeklinde yazılmıştır.

⁴ **ħeyāyunan**: Metinde *ħeyānunan* şeklinde yazılmıştır.

özi şeh, atası şeh, şāhzāde pādişeh oğlu
ki neslen-be' di-neslen vārīşi mülk-i
Süleymāndır

çihēn demler cehān-pēymāler iştebl-i
mübārekden

3 hamu veznān, hamu hirsān, hamu
cidirānī nesmāndır

şekil u nāzik u hoş-reng u süm-fülād u
bēyrekdum
baḥuş terlān, yeriş ceyrān, cecik şu' bān
<u> dōş aşlāndır

XLV Merd gēder merde boyn eger

KŞI-MT 49a

iltifātı olsa ḥānuḡ
bu el meni eḫyā ēyler
kāmilem, kāmil cevānuḡ

4 mēhri göynüme cā ēyler

hem ef' iyem hemī gencem
hem şefāyam hemi rencem
öz yerinde nükte-sencem

8 'ārif işin bēcā ēyler

kim dēyer? bī-pā eldengem
ḥurde günlerde diltengem
'ālemi utan nehengem

12 neheng yerin deryā ēyler

dünyā dutsa nā-merd eger
merd gēder, merde boyn eger

müşterī görse sovdā-ger
16 dukān açub sovdā ēyler

yatan kunc-ı reḫmetine
kāfir olmaz né' metine
ḡul olan öz zeḫmetine

20 baḫuban temennā ēyler

o söz ki şebt-i nāmedir
oḫuyana irād nedir?
me'zūn'uḡ göyni aynadır

24 ḫūb u pēsi ifşā ēyler

XLVI Kor eden çoḡ olur

KŞI-MT 50a

yeri reḫib yamanlūgda pāye yoḡ
yārı teḡeyyürdan endiren göreg
yaman işde şitāb yoḡdır māye yoḡ

4 mefsede otunı sindiren göreg

movlām olsun қоç igidiḡ dayaḡı
mühennes nā-merdiḡ yansun demāḡı
ēy aḡalar dūdīmānda ocaḡı

8 kor eden çoḡ olur, yanduran göreg

tā görmeyēḡ édme temennā onı
tālib ol zeḫmet çek tā göreḡ onı
çoḡ reşid-ten bir öldürer yā onı

12 'eḡkline miḡ teni sindiren göreg

işi möḡkem tāli' eder, beḡt eder
kem-tāli' lig āsān işi seḡt eder

nāṣī tācir aldügünden baht éder
16 zererden menfi' et dönderen göreg

leşger olan serā ister ser ister
re' iyet sülük ister nöker zer ister
yaḥşı güzel bir ehl-i ḥāl er ister
20 yédiren, geydiren, mindiren göreg

dünyā bī-vefādır yoḥdır devāmı
dem-be-dem étirer mergin peyāmı
hamı pendiyātdır **Me'zūn** kelāmı
24 aḥlayub meṭlebi ḳanduran göreg

XLVII Tācık-şifet olmuşam

KŞI-MT 51a

bir müddetdir Dukuhek'de ḳalmuşam
bir terefe ḳaḥardaydı sél meni
zerd u ze' if tācık-şifet olmuşam
4 ḳorḥıram ki yovudmaya él meni

müddetdir ki él sovuşmuş gözümnen
bī-tāb olub cān kesilib dizimnen
giléyligim Dukuhekli ḳızından
8 'ezeb cevānudum étđi dul meni

te' rīf var yollaşlar göre ḥālumu
ḳırḥ erşinden ḳurşakımı şālumu
üzđi ḳuyrukumu ḳırḥdı yālumu
12 tēlli cevānudum étđi hul meni

her kim benim eḥvālumu istese
tordan üçen dahı düşmez ḳefese

durub firār édib gèderem besse
16 İmam Ḳèys beşḥānada bul meni

Me'zūn dèyer ne danuşam ne gülem
ḳismet béle geldi ne çāre ḳılem
sāzı sınıḳ zemzemesiz bulbulam
20 hēc bāğçada ḳebül édmez gul meni

XLVIII Yıḳdı kitābum

KŞI-MT 52a

menden zāyiş éden bıkr u bī-riyā
hamı terḥi şīrīn terkībi cemīl
ḳuvvet-i ruḥdır ibtidādan intihā
4 zülāl-i kovşerdir, şehd-i selsebil

oḡradı oḡruma Ḥızr-ı ḥūy-ı ḥiṣāl
me' den-i me' rifet, menbe' -i kemāl
élimizde söz aḥlayan ehl-i ḥāl
8 miskīne destgīr, gümrāha delīl

ḥūb adı élligde Necef Ḳulī Ḥān
teḥşil édib 'āriflere méhribān
dédi: ḳoyma sözlerini perişān
12 é' tibār yoḥ gelib geçer ay u il

éhtimām éyledi yıḳdı kitābum
Türkī dilde her su'ālum cevābum
ḳocalügdür geçđi 'ehd-i şebābum
16 tāriḥ sovuşub miḡ üç üz bir il

Me'zūn Ḳeşḳā'ı'de tefşili çoḥdır
atası sādāt-ı Kuhgilülıdır

anası Keşķā'î Kādılı meşhūr
20 menzili Şirāz'dır eşli Şeyh Hābīl

XLIX İndi olmaz

KŞI-MT 53a

yaz oldu bāğçalar doldı rēyhāndan
henūz bulbul hicrān ķefesindedir
şikāyet varıdır dāyim tikandan
4 hişār olub gulunı arasundadır
gönül mesken kūy-ı 'eşķe salubdır
Kāf dağunun sımurğuna tālibdir
o ki ağır gāfileden ķalubdır
8 geķen kārivānuñ ķeresindedir
bizim şeyhiñ yoğ sözünde e' tibār
deyer behişt üzi görmez dünyā-dār
bilerse özüne bāğ-ı behişt var
12 neķün dünyā hiş u hevesindedir
'ārif olan dutar movlā dāmānı
tācir olan gezer nef' u noķsānı
nöker olan sever hān u sulţānı
16 her kimiñ ümidi dāver! sendedir
ne hūb olur lālezāruñ coşmaķı
ķuşlar sesi birbirine ķoşmaķı
bizim Me'zūn şūr-ı 'eşķe düşmaķı
20 indi olmaz āhır nefesindedir

L Tā men gelayum

KŞI-MT 54a

seriñe döndüğüm meħrem yollaşlar
yağşı 'izzet édiñ tā men gelayum
sırrım bilen sır açmayan sırdaşlar
4 kuncı helvet édiñ tā men gelayum
bugün muşduluktur gelesi dil-ber
tovk éde boynuma zulf-ı mü' enber
ķoymayuñ tā dilteng ola muħteşer
8 sāz u şöħbet édiñ tā men gelayum
dost bizi görmaķa heşreti çoğdır
bir dāna govherdir ķiyemeti çoğdır
yanumna 'ezizdir 'izzeti çoğdır
12 siz de 'izzet édiñ tā men gelayum
eger geldiginden heber bilmesem
yā bilib gelmaķa furşet ķılmesem
gözçi düşmen çoğdır tēzter gelmesem
16 çoğ meħebbet édiñ tā men gelayum
şöħbeti hoşluķa aparunı başa
göyni teng olmaya güle danuşa
menimķün saħladunı lebinden toşa
20 şükr-i ne' met édiñ tā men gelayum
her hidmet édeyüz serv-i movzūna
tovfiri yoğ hidmet olub Me'zūn'a
kotalüg édme'iñ bizim hātūna
24 yağşı hidmet édiñ tā men gelayum

LI Soruş kere dağdan

KŞI-MT 55a

māyil olma şem' iñ rovşen üzüne
dostunı yanduran ota salandır
gözün salma gözelleriñ gözüne

4 nāz u gemzeleri cānuñ alandır

gel menden eñvāl al rūzigār derdi
men çegmişem hicrān derdi yār derdi
soruş kere dağdan çegmiş qar derdi

8 hūblarunan sovdā edmeg ziyāndır

telh' eder ovkātun şir'in-zebānlar
kemān eder bēliñ kaşı kemānlar
menden size zinhār olsun cevānlar

12 inçe bēle bēl bağlameg kēlāndır

қан eder bağırıñ müjgān henceri
aparur şebriñi nār-ı novberi
'eñr-i demāg edme zulf-ı 'enberi

16 tār-ı zulfı şerrāflı ilandır

eger 'ārifseñ düşme kemende
salub 'ārifleri zencire bende
el deyme zulfuna düşme kemende

20 bir zulfı 'ekrebdır biri ilandır

keşeng kızın sevdiginde şefā var
şefā vardır, belā vardır, cefā var
Me'zūn dese şūh gözelde vefā var

24 inanmayuñ şā' ir sözi yalandır

LII Başı kuruşaklu

KŞI-MT 56a

tanur meni hamı eller
söz sahlamam açaram men
mene meheg daşı deller

4 kēlb u nekdı seçerem men

deryāyam keynesem coşam
nüşret mende dögüşmüşem
varub her yere düşmüşem

8 öz yerimi açaram men

kemçisiz yerirem hud-rov
pur-dilem, pur-huner, pur-dov
o meý ki içdi Kēyhüsrov

12 o çahur⁵dan içerem men

me' şūqum bir āhundzāde
şūh u şengül, şāf u sāde
bēle hūsn-i Hudā-dāde

16 teklid edsem nā-çaram men

korhıma kuruşak u şālundan
yemiş Şeferiñ mālundan
başı kuruşaklu gelinden

20 kim deyer ki geçerem men

Me'zūn deyer dām eylerem
hūr u hāb herām eylerem
yā göynün arām eylerem

24 yā aramı açaram men

⁵ **çahur**: Metinde *çahhur* şeklinde yazılmıştır.

LIII Cānan gelir

KŞI-MT 57a

göñül gem yeme nāzlı yār
bugün bize mehmān gelir
bir elinde hātem sētār

4 bir elinde fīncān gelir

çıhıb éyvān oṭāķundan
hūr kimin bêhişt bāğundan
Çīn u Māçīn yéylağundan

8 şūh baħuşlı ceyrān gelir

dilinde şīrīn kelāmı
aparur şebr u ārāmı
geyibdir meħmel nizāmı

12 süzüluban mehmān gelir

.....
.....⁶

gēne göñül kuşu uçdı

16 qurrı cesede cān gelir

çıhıb ğunçeden gul kimin
töküb zulfun sunbul kimin
Me'zūn Qubāde⁷ ğul kimin

20 cān bağuşla cānān gelir

LIV Keşķā'ī elini deryā kıyās éd

KŞI-MT 58a

bir böyüg 'ālemdir 'ārifiñ hābı
heķīķet hābunda é' tibār olur

⁶ Eserde de böyledir. Boş bırakılmıştır.
⁷ **Qubāde**: Metinde *ķebbāde* şeklinde geçer.

göynüne dünyānuñ hūb u herābı

4 perde-yi ğeybden āşikār olur

görseddiler bāṭın gözde temāmı
vêrdiler zihñime bir bir kelāmı
Keşķā'ī eliniñ nezṃ u nizāmı

8 bir müddet bir birden tār u mār olur

bī-pāsı pā-dārdır pā-dārı bī-pā
bī-temennāler olub şāhib temennā
élde bir élhānı élbegi ber-pā

12 dāyimen vur u dut, ğir-u-dār olur

dédiler dur yeri hāb u ğiyāldan
nikbet geçdi bu ṭayfadan bu élden
demādem dēr 'erş-i ovc-ı celāldan

16 Dārāb Hān kovkebi āşikār olur

Me'zūn kirdigāra ğemd u sipās éd
fikre ğedme terk-i ğovf u herās éd
Keşķā'ī elini deryā kıyās éd

20 çalhanur, çalhanur ber-ķerār olur

LV Yoħsul igid

KŞI-MT 59a

hem şe'nine öz élinde
igid ki cūr olabilmez
o çeker ğurbet derdini

4 veṭeninde ķalabilmez

biri ki heķden zevāldır
onı dayameg meħāldır

kimse ki movlām ucaldır
8  l yıķılse salabilmez

dost bize m hrib n olsun
ķoy t   alem yaman olsun
d ny  v r  ilan olsun
12 h km olmasa alabilmez

varlı eker ğem  k ni
aulur m şğil d ğ ni
yoğsul igid sevdigini
16 tel ş  yler alabilmez

Me'z n Ő hbetin ķilmese
d yim danuşub ğ lmese
ğ n l evi hoş olmasa
20 dudağlaruğ ğ lebilmez

LVI C n n cilvesi

KŞI-MT 60a

o ki Őovķ-ı c n n  var
c n n  cilvesi, c nda
v c dunda niŐ n  var
4 s m ğde,  l ğde, ķanda

me' Ő ķ h r olur y  beşer
y  z hre y  Şems u ķemer
menim me' Ő ķum muĥteŐer
8 ne y rde, ne  sim nda

ğ n-be-ğ n h sni movz nter
dem dem men ciğer-ĥ nter

o mene menden yeĥinter
12 men anlamam hansı yanda

her kimde   eğl var me' rifet
 z cinsiynen  der  lfet
men b -nev  Mecn n-Şifet
16 h   dmişem biy b nda

bir   aŐiķ var ĥur Ő ndır
m yil-i r -y  reĥŐ ndır
biri zulfdan periŐ ndır
20 m yli m -y  zer-efŐ ndır

biri Őovķı memelerde
te' r fi n r-i novberde
veşf  deller b c  y rde
24 te' r f s b-i sip h nda

biri d r y r ğeder oldu
m yim h n-ı ciğer oldu
n lemnen    lem ker oldu
28 meğer bu dost degirmanda?

menimki serlere serdir
meĥb bdır dullara erdir
her ĥeberden b -ĥeberdir
32 ne me' n de, ne bey nda

b -zev l Şem' iĥ fur ğı
o me' Ő ķdır men   aŐiķi
o dery , **Me'z n** baluķı
36   eceb beĥr-i b -p y nda

LVII Ara söz

KŞI-MT 62a

yêri kâsid kerdem-rence kılginen
şevâbdır yétirdeñ yârdan yâra söz
hurd olub sözime derdim bilginen

4 hemî apar, hemî getir bura söz

bir söz düzdekini çağharder dağa
bir söz dağdakini êndirer bâğa
gêd sözüm konhuna başdan eyağa

8 aňla gönderirem hardan hara söz

bir söz helk içinde olmaz êdeñ fâş
bir söz Kûbâd Hânî söyüşdir sovaş
bir söz işâredir aňla göz u kaş

12 dememişden hâlî olur yâra söz

helvet gör sevdiğim, şüh u dilrubâ
étir pâ-bûsuna selâm u du‘ â
dê: meclisler gulı murğ-ı hoş-nevâ

16 hamu o bâğçada lâlezâra söz

germ êdib şöhbeti ihtilâf göreg
yağşıdan yamandan istinbâf göreg
Me’zûn dêyer işte êhtiyâf göreg

20 çoğ araya nifâk salur ara söz

LVIII Bêle hüsni cemâl olmaz âdamda

KŞI-MT 63a

üzün şem‘ u kemer lebleriñ günçe
şebâ şebâ mâh cemâlun bezesen

vallâ gözel ârzüm budır ölençe

4 kërşi çılıb elif kediñ süzesen

üzün şö‘ le çekib te‘ n êder mâha
âşikârâ görünür *şems u vez-zuhâ*
meni ketl eyelereñ sen ne günâha

8 ne teğşire ciğerbendim ezesen

men seni sevmişem kirdigâr biler
sêylâb kimin gözüm yaşı süziler
sen hendân olanda günçeler güler

12 behişt olur o çemen ki gezesen

behâr çaķı ne yadmuşağ heremde
kedemiñ rence kıl bâğ-ı İremde
bêle hüsni cemâl olmaz âdamda

16 belke geldiñ âsimândan yere⁸ sen

Me’zûn-ı bulbulam, perr u bâlum yoğ
hicrânunñan ehvâlum yoğ hâlum yoğ
bu dünyâda dövletim yoğ, mâlum yoğ

20 inanmam ki ‘âşik dèyeñ bize sen

LIX Yâd êdib

KŞI-MT 64a

heğ yazan yârumuñ eline kurbân
nâmesinden men ‘elîli yâd êdib
öpmeli, emmeli diline kurbân

4 govher tøküb tâ kâbili yâd êdib

o sebze-reng şüh u şîrîn dilârâm
o şüh u şeng hâlî dâna zulfî dâm

⁸ Eserde “kîze” şeklinde geçer.

o hoş-hâlet, hoş-me' rifet, hoş-kelâm
8 hoş geçen ay u ili yâd edib

o üregi dolı gilëyli Şîrîn
Ferhâd'ına nâme yazub heşmgîn
miñ nâzunan şûh u şîrîn nâzenîn
12 bulbulunı bêhişt gulı yâd edib

hiyâl edib irâkısam huzûrdan
geçmiş ollam şûh memesi bulûrdan
üz miñ 'itâbınan teb'-i geyûrdan
16 gilëyligden bir kelilî yâd edib

eger cân almağa varuñdır heves
buyur teslîm edem çegmeyem nefes
bu kemend, bu kıılıç, öldür, as u kes
20 Me'zûn'ını öz eceli yâd edib

LX Dârâb Hân bezmine

KŞI-MT 65a

hoşluk 'âleminde kıyâs eyleseñ
her kim öz şe'ninde şâh-ı 'ecemdir
bâtin gözi govher-şinâs eyleseñ
4 göyn evi hoş olsa şâdlık o demdir

ğem taparañ ğem-hâneye ğedende
şâd olarañ şâdluk teleb edende
şâhib vücûd adı qalur ğedende
8 bî-vücûd varluķı neķş-i 'edemdir

yêrimiz Çalķefâ, hânumuz cevân
giyâhlar sebz u ter suyumuz revân

meyimiz erğevân, sâķî mehribân
12 dahı hoşluk esbâbundan ne kemdir

yurdumuz hevâkeş, elimiz 'eynaķ
'eys u nûş koñşumuz derd u ğem irak
Hân Dârâb oturub meyden ter-demâķ
16 bugün öz şe'ninde cemşid-i cemdir

hoş olsun bade-yi erğevân içen
hoş-güvâr bade-yi nûş-ı cân içen
sâķî Behmen, Kere çalan, Hân içen
20 Me'zûn deyer hoş demimiz bu demdir

LXI Hâşâ olmasun

KŞI-MT 66a

gözel Heķķ'in 'izzetine
iķraruñ hâşâ olmasun
yâ 'âşikler şöhetine
4 gelib temâşâ olmasun

yâ bizi herif eyleme
yâ ğemden ze'if eyleme
yâ gözden teklif eyleme
8 yâ dilde hâşâ olmasun

bâğuñna bulbulam nessim
ğunçe memeñne hevesim
bir sen varum olsañ bessim
12 dünyâ çar-ğuşa olmasun

sır sözüm getirrem üze
men mâyilam ala göze

bu ħermenden ħismet bize
16 neçün bir ħūşa olmasun

Me'zūn çeker āh u sūzı
tā sen olañ kime rūzı
reķıbiñ gece gündüzi
20 ħoşluķa bāşa olmasun

LXII Teglif edib

KŞI-MT 67a

dost gul-deste en'ām edib
lütf u en'āmuna ħurbān
pāy gönderib peygām edib
4 pāy u peygāmuna ħurbān

ħoş 'aşık ki ümid varı
araluķda ķāşid varı
özi ki cā-yı ħud varı
8 gelen ķāşidına ħurbān

ķera saça ħonub ħuşum
ğāret edib 'eql u ħuşum
hörüb mişkīn ħām ebrişüm
12 kemend-i ħāmuna ħurbān

o sīmīn ten nāzik sīne
cān fedā aķ memesine
teglif edib meclisine
16 meclis u cāmuna ħurbān

nāzik tenden doymeg olmaz
sıħıb ħocub ħiymeg olmaz

nāzıkdir el deymeg olmaz
20 ħerir endāmuna ħurbān

Me'zūn hicrinden müddetdir
giriftār-ı merāretdir
o gün ki şām-ı veşletdir
24 o günün şāmuna ħurbān

LXIII Yāduma düşdi

KŞI-MT 68a

ħāb içinde elimneydi dolı cām
bir Türk-i méy-perest yāduma düşdi
göreñ hara çeke bizim ser-encām
4 özi mest, gözi mest yāduma düşdi

o Türk-i Çini ki hörende saçun
her çinine behā yedi, Çin Māçin
o çin zulfı ki darardı çin-be-çin
8 köylüm ħaldı pābest yāduma düşdi

o cādū gözü ki bilerdim fenni
o şehd-i lebi ki emerdim ķendi
nāzunan açardum sīnesi bendi
12 men ederdim heves yāduma düşdi

o nāzik tebessüm gülmaķı nāzik
nāzik dudak ħordı dudāķı nāzik
o nāzik-ten başdan eyağı nāzik
16 nāzik dil nāzik ses yāduma düşdi

dün gece ħāb içre māh-rüy<u>nan
leb lebe ħoymuşdum güftügüy<u>nan

rūḥum tazelendi ʿenber būyunan
20 şūḥ u müşkin-nefes yāduma düşdi

Me'zūn eder bu diş te' bīrini derk
ʿişretim aḳacı töker bār u berg
inden béle uḥum olur ḥāb-ı merg
24 öz ecelim ʿebeş yāduma düşdi

LXIV Bölük ay u gün

KŞI-MT 69a

ṭebībe söylerüm bugün
ciger-bendim yarasundan
çıḥdı bir bölük ay u gün
4 çay çemenler arasundan

iḥtiyārum gétدی elden
soruşdum bir ehl-i dilden
géd ayur birini gelden
8 soruş o ay pārasundan

dé éy mestāne mestānlar
béhişt ḳoynu gulistānlar
perīveş nār pistānlar
12 soruş aḳ u ḳerasundan

dostum menden dīvāneter
ʿeḳl unudub menden beter
daḅ ulduzı kimin titrer
16 soruşdum bir ḳerasundan

bu nice şāhī desgāhdır
ser-geliyüz nice māhdır

nice ḥāndır nice şāhdır
20 çıḥıb dövlet serāsundan

dédi bu ḥūr u firişte
cemālī nūrdan sirişte
Şīrīn tek çıḥıb gul-geşte
24 Ḥüsrov Şīrīn verāsundan

bānū-yı bānuvāndır bu
şūḥ u ebrū-kemāndır bu
nijād-ı ilḥāndır bu
28 soruşduḅ macerāsundan

saḳundaki şenūberdir
solı ḥurşīd u ʿenberdir
Mülāyümdir o ḥāverdir
32 geyib tāfta ḥarasundan

Māhşeref ser-endāz zerī
Nūşunuḅ ḥüsn-i defteri
görünür Māzī siperi
36 baḅ ḳoşunuḅ arasundan

ḳaşundan isteme rāstlīg
egriligidir but-perestlīg
yaḳıyor bir cehān mestlīg
40 o çeşm-i méy-ḥārasundan

şelā-yı ʿéyş-i rindāndır
Elmās beg pīr-i muḡāndır
müḳellidler ferāvāndır
44 dēmeme çün u çerāsundan

Me'zûn-ı kelb-i şâf menem
gözellere şerrâf menem
meşhûr-ı Kâf tâ Kâf menem

48 öz gönülüm hevâsundan

LXV Gula baĥ

KŞI-MT 71a

görmemişen bizim gulun üzüni
bahâr feşli gulistânda gula baĥ
istesen eşiden şîrîn sözünü

4 danuşdur lezzetli şîrîn dile baĥ

ne hûb olur gire zerî kumaşa
bezene reng-be-reng eyağdan başa
istesen ki eden hezz-i temâşâ

8 geydir kemerçini inçe bêle baĥ

men sevmişem begzâdeler begini
çoĥ büyögter büyögterler böygünü
te' rîf êtdiĥ gulun nâzıklüğünü

12 guldan nâzik eyağa baĥ ele baĥ

köylüm kuşu cân u başdan geçersen
zulfi dâmi hevâsuna uçersen
êhtiyâţ eyle ki tora düşersen

16 kemende baĥ, zencîre baĥ, têle baĥ

Me'zûn şovķı gulistâna düşübdür
torpaĥ olub âsitâna düşübdür
bulbul bâĥ-ı bî-hezâna düşübdür

20 sūsene baĥ, sunbula baĥ, gula baĥ

LXVI Yèĥi yâra

KŞI-MT 72a

yâdibûd eýlerem şûĥ-ı gul-ruĥı
hêç bilmenem ne nişâna gönderem
hêç zadum dil-bere liyâķet yoĥı

4 belke cânım o cânâna gönderem

bêhişt bâĥçasundan bitib ter giyâh
ebr-i zulfi salub ĥurşide sâya
meĥz-i bu ki yaman göz oĥramaya

8 şidķ-ı dilden du' â şenâ gönderem

biz ki baş ĥoşmüşeg sovdâ-yı ' eşķe
biz ki ĥerişmişeg ĥovĥâ-yı ' eşķe
ĥöreg ĥevvâs olegderyâ-yı ' eşķe

12 göz yaşundan bir durdâna gönderem

bir töĥfe gönderem ĥâtir-perişân
eyleye zulfuna söz ĥâtir-nişân
yâ ola âbinüs üsti zer-efşân

16 teli ' enber zer-efşâna gönderem

yâ bir ĥerîr yaķluk üsti zerr-i nâb
zerverekli başmaĥ pülekli corâb

Me'zûn dêyer yâddan çıĥdı mâhtâb

20 yèĥi yâra hûb nişâna gönderem

LXVII Çalķefâ ceyrânı

KŞI-MT 73a

seĥer vekti gözüm ĥâfil

düşdü bir çeşm-i mestâna

bilmedim rovşen üzüydi
4 yâ gün çalub kühistāna

aynasun koyub dizine
ārāyiş eyler üzine
tèllerin darar üzine

8 giribdir sunbulistāna

olma bāde herīdārı
gör bu gözler-i hūmārı
bir ‘ālem keyfiyet varı

12 ne hācet cām-ı mestāna

üzünde hāl-ı siyāhı
cān alur şirīn nigāhı
ële san zeñbār şāhı

16 menzil edib Türkistāna

lebi mezze, dili neş’e
cān fedā le‘l-i cān-behşe
göñül ister ola peşşe

20 kona o şekkeristāna

sīnesi bendini açdı
hél mihek kārvanı köçdi
cānum çıhsın gözüm düşdi

24 neş’eli nār <i> pistāna

müddet mest u medhūş<u>dum
şehīd <i> le‘l-i nūş<u>dum

dile geldim hāmūşudum

28 dedim: o koynu bustāna

sen ki cānum alasuseñ
hansı hūruñ balasuseñ
hansı bāguñ lālesiseñ

32 besteyeñ hansı bustāna

sözüm eşiddi burañdı
dönüb ceyrān kimin bañdı
şedef açıldı dur yağdı

36 tökdi gul şekeristāna

dédi: “ārām-ı cānam men
şūh u ebrū-kemānam men
her kime meħribānam men

40 meşhūram kul Türkistāna

kemend mende, kemān mende
ziréh mende, sinān mende
hencer-i cānsitān mende

44 herīfem Sām-ı destāna

menim tek serv-i tennāzı
gören edmez hāb-ı nāzı
murād méyvesiyem “Māzi”

48 leñifem şūh u mestāna

göñülüm méhr u vefāda
cemālum hūsn u şefāda
mest ceyrānam Çalkafāda

52 yatağ salub dehīstāna”

çoğ te‘rif etti sīr oldu
meħbbeti te‘şir oldu

cesed ikki cān bir oldı
56 ıocuşdüğ mest u mestāna

dédim: veşlinden ıanmayam
doydum déyib dayanmayam
ıol boyn yatub oyanmayam
60 bu yazdan tā zımıstāna

henüz hetm olmamuş şöhbet
henüz germ olmamuş ülfet
reķib geldi yaman āfet
64 şuluk saldı gulıstāna

o yerıdı men burahđım
o süzüldı men de bahđım
Me'zūn'am bu ırı yahđım
68 cüzv éyledım dāsıtāna

LXVIII Üç 'éyd

KŞI-MT 76a

üç teli müselsel zulfu torundan
tor, ıayurub yolum üste bırem men
geçmeg olmaz heç bırsı bırenden
4 dövre düşüb hansı tora gırem men

üç 'éyd ķerşı gelıb Hek' den sezāvār
'éyd-i Ğedır, 'éyd-i bahār, 'éyd-i yār
üçı çılıb bı sāmāna hem-ķetār
8 bayramlaşub hansı bırsın görem men

bırı ata anasundan nāz-dıde
bırı cādū gözden bahār duzdıde

bırı sovgātunan gelir bāzdıde
12 ye' nı yeņi kohnalara cūram men

bırı der nişānı şūh-ı ferengem
bırı der hıreli müjgān hedengem
bırı der nāzenın gul-nār rengem
16 ğunçe gullar, hansıyuzı dürem men

bırı der aķ sīnem neş'eli yurddır
bırı ķāmetım san terre murddır
bırı der anama şeytān şāgırdır
20 Zāl-ı Ferhād-koşdır inşāf vèrem men

Me'zūn der ihtiyār ğetdi elimnen
tora düşdüüm üç sonanuğ tèlınnen
heç ıgıd heyrını koymaz elınnen
24 hıyāl edıb öz heyrımı görem men

LXIX Gözellig çağı

KŞI-MT 77a

veşşı maral gözli şūh u semen-bū
on yaşunda her nişānı bellıdır
nehālı rüşd eder sultanur lımū
4 āb u reng-i gulıstānı bellıdır

nov-nehāl, nov-şemer, nov-çe, nov-^çerūs
nov-āmūz, nov-cevān, nov-herām tāvūs
şışdung-ı temām ķeker müşk-i ābınūs
8 ķın-i zulf-ı perışānı bellıdır

on bırsınde şefālanur bustānı
te' lım-i seħr oħur ķeşm-i mestānı

şeyyād tek örgerir mekr-i destānı
12 şeyd edmağa tır kemānı bellidir

on ikide düşer ‘ eşğ u hıyāla
ayna alur şefā vèrir cemāla
on dördde ay kimin ètrer kemāla
16 hem yağşısı hem yamanı bellidir

şöğbet-sever oğur şe‘ r-i hezinden
meğebbet-nāmesi her ser-zeminden
Léyli’den, Mecnūn’dan, Ferhād
Şīrīn’dan

20 nāz u gemze cān alanı bellidir

céyrān olub şeri salur kemende
sulṭān olub eder şāhları bende
lebinden örgedir tūtīyi kende

24 vefā edmez çoğ yalanı bellidir

Me’zūn bu me‘ nīde lefz u beyān yoğ
ğerğ u māt olmuşam hedd u pāyān yoğ
hūsn-i ‘ eşğe yēten vehm u gūmān yoğ

28 hūsn-i ‘ eşğīn dāsītānı bellidir

LXX Sevmeli

KŞI-MT 78a

kıız ağ memen rūhe kuvvet cisme cān
‘ ebeş ‘ ebeş elden kıoymalı degil
beske köylüm vayaludur çığse cān

4 āğır nefesençez doymalı degil

men dedim ezelden dīn īmān seneğ
nefes seneğ, cesed seneğ, cān seneğ

dövlet u dirliğ u hānumān seneğ
8 ne varum ki dēyem kıymeli degil

men o deylem yamanlūgi başlayam
bīcā yerde ber-‘ eksine işleyem
çoğ ola bir öpem yā bir dışleyem

12 āğır adam eti yemeli degil

ğera kaçuğ ala gözün sevmeli
ğere zulfuğ gul-nār üzün sevmeli
şeker diliğ şīrīn sözüğ sevmeli

16 ne varuğ ki dēyem sevmeli degil

‘ aşık olan hūsn-i yāra māt göreg
Mecnūn olan yer-i herābāt göreg
Me’zūn’ıñ nuğkuna kitābet göreg

20 dilinen veş edib dēmeli degil

LXXI Semen sākīdir

KŞI-MT 79a

bugün var temāşā-yı şeğn-i çemen
gelib feşl-i novrüz u hurrem behār
gul u lāle u sunbul u yāsemen

4 nesīm-i reyāğīn, hūrūş-i hezār

bēhişt-i berīn oldı bustān u bāğ
gezer nāzenīnler elinde eyağ
çemen kıoydı éyvānuna çığırāğ

8 semen sākīdir erğevān şīşe-dār

şebā sunbuluğ zulfuna vèrdi tāb
hevā tōkdi firūzeyeye durr-ı nāb

nesīm-i seher sebdi bāge gul-āb
12 veyā ‘enbere ābinūs çaldı yār

gel ey Ermenī-zāde-yi nūş-leb
getir nāy-ı nākūs u sāz-ı tereb
hem-āgūş u mēy-nūş oleg rüz u şeb
16 gelir ‘ākıbet Dēy, dolanur behār

vēr ey nāzenīn buse āste bugün
lebiñ mezedir mēy-pereste bugün
içib mēy yateg sīneñ üste bugün
20 olur yahşı helvetde būs u kenār

dahı kalmadı sākī-yi dil-ferīb
ne hürd u ne hāb u ne şebr u şekīb
bugün gelmesin bāğlara ‘endelīb
24 ki Hüsrov Şirīn sevdi **Me’zūn** Nigār

LXXII Gelayor

KŞI-MT 80a

Hekḳ’e şükr ed şirīn dilim
şirīn-zebānuñ gelayor
kemānlügdan düz ol bēlim
4 ebrū-kemānuñ gelayor
şād ol bulbul behāruñdır
rām ol köylüm kerāruñdır
bağ ey gözüm öz yāruñdır
8 çıñ cānum, cānuñ gelayor

dolan ey serim serine
gül ol zulf-ı ‘enbērine

gel ey imānum yērine
12 dīn u imānuñ gelayor

kiprigim cārū çeg yola
seril bēlim inçe bēle
doldur elim vēr piyāle
16 Türk-i mestānuñ gelayor

dişle dişim rütebini
ile burnum gul-ābunı
em lelim şehd-i lebini
20 leb-i mercānuñ gelayor

eşid kulaḳum sesini
al nefesim nefesini
sor ey ağzum memesini
24 nār pistānuñ gelayor

çigerim bendi aluş ne
hicrān taḳub sene dişne
çoḳ dēme teşne<y>em teşne
28 āb-ı revānuñ gelayor

Me’zūn danuş tā mecāldır
yārunan şöḳbet helāldır
bilmem dişdir yā hiyāldır
32 ‘eziz mehmānuñ gelayor

LXXIII Ayruluḳ çakı

KŞI-MT 82a

gözel ayruluḳ çakıdır
çal ey çeşm-i mestānum çal

gul açulub yaz çağıdır
4 temāşālī bustānum al

kim hūsnū veřfinden andı?
kim dūřūb ‘eřie yandı?
kim emdi lebinen endi?

8 azı řekeristānum al

biz gedāyūdu almadū
řāhınan sovdā salmadū
hem-nişin olabilmediq

12 ēyvān-ı zer-niřānum al

le‘l u mercān govher sene
hamudan girānter sene
fikrimnen ımez a sīne

16 e u ālī cēyrānum al

hē bulbul itiyārunan
ayr<ı> dūřmez gul-zārunnan
gēdirem āh u zārunan

20 al řefālī bustānum al

Me’zūn fikr u iyāl ēyler
bu cānānsuz cānı nēyler
yārunan idigim mēyler

24 geirddiqim dōvrānum al

LXXIV Ādam olı

KI-MT 83a

āsimān bir era beti adunı insān oyar
salur dūnyā cefāsuna ūregine an oyar

gee gūndūz renc u zehmet, derd u mōnet,
ovf u bīm

yıer bir ebleh vūcūda adunı sulān oyar

bir ebleh zūhd u riyādan erīd ēyler
cehennem

3 tā adunı řeyhū‘l-islām ible-yi īmān oyar

bir bōyū ebleh tācirdir yıer māl u mŭlk u
zer

o girān tapar emmā dūnyāda erzān oyar

mŭselmān oluna ba ba beenmez Gebr u
Yehūd‘ı

nes ūzi ibleye dōnmez adun mŭselmān
oyar

bezedir ūzge olı iŭn adunı oymuř ızım

6 bōyūdir ūzge ızı iŭn adunı olan oyar

Me’zūn sovdā-yı cānānda dāyim cānı
belādedir

tapar ūz cānuna dūřmen adunı cānān oyar

LXXV Memeleri

KI-MT 84a

gōzel bilmem sen māhise pes nedir?

salubdır kōylŭme nŭr memeleri

hŭsn iinde sen řāhise pes nedir?

4 bulŭr tet ūstŭnde dur memeleri

dorı sōyle! vīrān kōylŭm fānŭsı

nārda nedir, řevenbūnu ousı?

- bā' iş nedir bir aķacıñ līmūsı
8 şīrindir, lezīzdir, şor memelerin
- başuma vurançez ' eşķin hevāsı
bīmāram bulunmaz derdim devāsı
meşeldir ki nār bīmāruñ şefāsı
12 pes deriğ èyleme nār memelerin
- ' āşik dèseñ tøkme ķanlar gözümnen
ķonaķ dèseñ me'yūs èdme rozumnan
böyüg dèseñ çıhmeginen sözümnen
16 uşak de ağzuma vèr memelerin
- meşerde ki ' āşiklerin sār vèrer
bilmem memeni nèceşesine ķan vèrer
Me'zūn ' eşķin kefesinde cār vèrer
20 şevābdır ètirdeñ ķar memelerin
- LXXVI İşimiz Hāfīze fāla düşübdır**
- KŞI-MT 85a
- ayrulan hēc geri baķmayan yārum
bī-vefā yār ne ħiyāla düşübdır?
yād èdmeyen yāddan çıhmeyen yārum
4 başı harda ķāl-meķāla düşübdır?
- müddetdir anlamam yār ne ħiyālda
ne mezācda? ne eħvālda? ne ħālda?
yār gözi özgede men gözüm yolda
8 işimiz Hāfīze fāla düşübdır
- tefreķe ceyrānlar dahı gel olmaz
ser-geli vurulub birbiri bulmaz
- gezerem çölleri gözüme gelmez
12 bizim ceyrān hansı çöle düşübdır
- ğem atadır möĥnet anadır mene
göñül evi zindān-ĥānadır mene
gözüm yaşı gul-āb-şānadır mene
16 süzülüb gözümnen yola düşübdır
- ĥoş èdib yaman gün görmeyen özüm
covr u cefā çeken ölmeyen özüm
ķonşudan ķonşuya varmayan sözüm
20 defter olub èlden èle düşübdır
- vefā ètdim bī-vefāya oturdum
ay u günü saya saya oturdum
' umrumı şerf ètdim zāyi' oturdum
24 yalan ve' de dilden dile düşübdır
- bèle günlerinden ara yoĥumdır
ķeynerem coşaram çara yoĥumdır
inçellem üzüllem yara yoĥumdır
28 üreg dāyim ze' f-i ĥāla düşübdır
- pişĥidmet nökerem nöker yèrine
fermān-berem fermān-berler yèrine
zehr-i mār içerem şeker yèrine
32 belī, bizim ķismet bèle düşübdır
- dünyā zehmetiniñ keşā-keşiyen
girdāba düşmüşem gözüm yāşiyen
bugün hēc dinmiyor ' eķl u hūşiyen
36 gören **Me'zūn** ne ħiyāla düşübdır?

LXXVII Üz dağa

KŞI-MT 87a

- Léyli yârdan üregimde yara var
 Mecnûn olub döndermişem üz dağa
 derd bir olsa dâğ bir olsa çāra var
 4 nédmeg olur üz yaraya üz dāğa
- ğem köylüme konan günden köçmedi
 zelil olub perr u bālum açmadı
 el yanunda derdli sözüm geçmedi
 8 öz derdimnen göreg dēyem söz dağa
- yollaşsuzam, yollaşludan qorharam
 yalıñuzam öz ovreme baħaram
 qardaşsuzam bağrum ote yaħaram
 12 dar günümdir göreg edem üz dağa
- ‘āqil göreg tefreğeden yan vère
 rehne düşmez hem-tefāqa, hem-gire
 ikki qardaş qulunc vèrse bir bire
 16 devireller güc salanda üz dağa

- Me’zûn** sözi pendiyâtdır yazasen
 öz cinsiñnen hem-hûy olub gezesen
 el üstünde tu‘ me vèrseñ bāza sen
 20 pervāz edib dāyim salur göz dağa

LXXVIII Geçmeg olmaz

KŞI-MT 88a

göründi ay üzün çırāğı rovşen
 şö‘ le çekib çılçırāğuş qurbānı

nūrunnan èyledi oṭāķı rovşen

- 4 o oṭāķuş, o çırāğuş qurbānı
- geçmeg olmaz şūh u şirīn sonadan
 sīnesi bulūrdan, boynu mīnādan
 süzülüb çıñhede dövlethānadan
 8 beste boyuş gul eyağuş qurbānı
- nergisli, reyhānlı, göy dağlar üste
 çiçegli, sunbullı, bulaklar üste
 koyeg dudāğları dudāğlar üste
 12 meze diliñ mēy dudāğuş qurbānı
- men qurbānam günçe lebden gülene
 gullan nāzikterdir nisbet bilene
 sevdigim yār bu çemende bēlene
 16 gel mēy içeg ter demāğuş qurbānı
- yaz günü günçeler hendān olanda
 bāğça dolı ‘etr u reyhān olanda
 yār hicle içinde mēhmān olanda
 20 **Me’zûn** dēyer o qonaқuş qurbānı

LXXIX Kız odır ki nāmı ola ne nengi

KŞI-MT 89a

- hūb arvad yaħşı er beht u ṭālī‘ dir
 her kimiñ bir hişleti var hūyı var
 hūb u pès gözeli de çoħ iştibāhdır
 4 é‘ tiğād edeller her kim soyı var
- biri görreñ ṭerlān sever bayğudır
 biri hoşluğ ister ğem u ğeyğudır

- biri gedā kıızı şāh lāyikidir
 8 biri şāhzādedir herze-ḥūyı var
- kıızı göreg alaṅ ṭayfadan èlden
 silsileden, dūdimāndan, eṣilden
 bāğlar içde dürmeg olmaz her guldan
 12 her guluṅ bir ayrı reng u būyı var
- gul odır ki būyı ola ne rengi
 kıız odır ki nāmı ola ne nengi
 olmaz alaṅ her buluntu keṣengi
 16 ‘ārif burda beḥṣ u güftügūyı var
- biri è‘ tiḳādı ḥüsn-i cemāldır
 biriniṅ ṣiḥḥesi ‘eḳl u kemāldır
 gèd beḥtiṅnen danuṣ ḥāb u ḥiyāldır
 20 kısmet çeṣmesiniṅ ayrı suyu var
- inanma ki bayḡu ola bāz cūrı
 meḥāldır ki eṭles ola bèz cūrı
 her kim hem-ḥābēsi olmaz öz cūrı
 24 dāyim ḳāl-u-meḳāl, hāy u hūyı var
- revā degil çılpaḳ seve üce er
 eblehligdir alçaḳ seve üce er
 ḡerīb èlke cahal arvad ḡoca er
 28 o èlkeniṅ cahalunuṅ toyı var
- kec ḥiyāla kısmet olur kec ḥiyāl
 ḥelāl-seven ḥelāl tapar lā-meḥāl
 imtaḥān èd merdligiṅi arvad al
 32 eyaḡuṅ ucunu gözle ḳuyı var

- igid odır arvad ala bir ala
 ev ḳayuran oḡlan doḡan tīr ala
 Me’zūn’a irād deyli günde bir ala
 36 delidir, deliniṅ günde toyı var

LXXX Ölüm demi

KŞI-MT 91a

- èy aḳalar ölüm demi
 her ne vardır dilden gèder
 ṭebī‘ et dönür kem kemī
 4 ‘eḳl ‘enānı elden gèder
- gönül boṣanur telāşdan
 ayrulur yār u yollaşdan
 el çeker māl u ḳumaşdan
 8 göz örtüb ‘eyāldan gèder
- ḥekīm gelir devā ḳıler
 bādām yaḡı sovdā ḳıler
 sikencebī ṣefrā ḳıler
 12 mezāc è‘ tidāldan gèder
- beden süst olur bükülür
 bend-be-bendinden sökülür
 göz dönür şüret çekilir
 16 āb u reng cemāldan gèder
- gel al sen cānuṅ girovdan
 nicāt vèr ot u elovdan
 kim ölür gèder bir övden
 20 Me’zūn ölür èlden gèder

LXXXI Aḥsaḳ aldum

KŞI-MT 92a

çeşm-i beşiretden baḡinen kīḥā
o yériyen serv-i yékpā benimdir
yérişi qarḳadır özi dér ġazam

4 özi ġaz yérişi qarḳa benimdir

aḥsaḳ aldum ser-gel pazan olmaya
başmaḳ üzen oba gezen olmaya
qarşı çıḡıb boyun süzen olmaya

8 nā-meḥrem dêmeye re' nā benimdir

ġedmedim ' işveli ġemzeli boya
bed eşle ġedmedim ġedmişem soya
deryāda kıç yoḡı movc vura suya

12 dutar öz baluḳı deryā benimdir

menimki baluḳdır onunki deryā
onuḡki şāḡ-ı nefir mende menteşā
onuḡki ejdehā, benimki yūhā

16 ejderhāyı utan yūhā benimdir

Me'zūn feleginen yoḡdır teşvīşi
ḳol ḳanadsuz feleg éyler gerdişi
gelir her bī-pānuḡ bī-pādan ḡoşı

20 dünyāda her ' emel bī-pā benimdir

LXXXII Dédim: dèdi:

KŞI-MT 93a

dédim gözel saçuḡ kemend-i ' enber
dèdi ḡelḳe ḡelḳe mişkīn ḡenābdır

dédim zulfuḡ olub üzünde çenber

4 dèdi biri ' eḳreb biri mehtābdır

dédim rovşen üzün nedir? dèdi ay
dédim kemān ḳaşuḡ nedir? dèdi yay
dédim diliḡ danuşmaḳa vérer ray

8 dèdi işāreynen su'āl cevābdır

dédim gözüḡ édib köylümi neḡcīr
dèdi Çīn ceyrānı dāma salub şīr
dédim Türk-i mestdir elinde şemşīr

12 dèdi onuḡ ḳetl-i ' āmı şevābdır

dédim gözel üzün behīştīr yā nār
dèdi ' āşīḳ olan gör nice yanar
dédim yanḳaḡlaruḡ gul-nārdır yā nār

16 dèdi nār-dānadır gul-nār ḡesābdır

dédim şebnem düşüb gullar serine
dèdi beḡzer lāleleriḡ terine
dédim gözel şüretiḡ ne? teri ne?

20 dèdi biri guldır, biri gul-ābdır

dédim haraḡ nemekdāndır haraḡ ḳend?
dèdi aḡzum nemekdāndır dilim ḳend
dédim neş'e nedir? dèdi şekerḳend

24 dédim ḡe' mi nedir? dèdi ḳendābdır

dédim ḳoynuḡ būyı beḡzer ' enbere
dèdi behīşt bāḡı gelib şemere
dédim çoḡ suyuzam ter memelere

28 dèdi su üzünde rovşen ḡubābdır

dédim nehān yerden güftügū olur
 dédi orda üreg geçer su olur
 dédim inçe bêliñ nisbet mū olur
 32 dédi tār-ı mūdır miyān hēsābdır

dédim nedir gul-dān dolı sīm tēbek
 dédi gul h̄ermeni vereḡ-ber-vereḡ
 dédim kūh-ı mü' elleḡ dir ḡemer ṡeḡ
 36 dédi ḡurṡ-ı māha ḡeṡeb h̄icābdır

dédim gözel govher diziñ sīm sūtūn
 dédi sīm sūtūnı saḡlar bīsūtūn
 dédim topuḡlaruñ neḡṡ-i çılsūtūn
 40 dédi gördüḡüñçe baḡruñ kebābdır

dédim boyuñ kimin serv-i revān var
 dédi nisbet édseñ neḡl-i cevān var
 dédim sende 'āṡıḡ-koṡlūḡ niṡān var
 44 dédi görmeñ el eyaḡum h̄ezābdır

dédim aduñ nedir ey hūr-ı cānān
 dédi 'āṡıḡ ḡāh cān dēyer ḡāh cānān
 dédim kim 'eṡḡıñnen artuḡter yanan?
 48 dédi **Me'zūn** kimin h̄āne-herābdır

LXXXIII Gelin üze çıḡdı

KŞI-MT 95a

müddetidir h̄icāletden h̄eyādan
 yārunan hem-kelām olmazdum men
 eli h̄āliligdan covr u cefādan
 4 hoş édib danuṡub gülmezidim men

birgüni meṡleḡet getirdim h̄āna
 ḡedem nikāḡ édem vērem niṡāna
 'āṡīligden yēkser oldum bir yana
 8 çoḡ özümü ḡeyde salmazdum men

yıḡıṡdırdım neçe arvad uṡaḡı
 bībī çārḡed vērdi gelin baṡmaḡı
 ḡerz étdim ṡirīnī, birinci, yaḡı
 12 ḡāh bêle mü' eṡtel olmazdum men

gelin üze çıḡdı istedi eṡles
 tırme ṡāl istedi çārḡed benāres
 buyurdu ki: hanı sencāb hanı h̄ez?
 16 bilseydim yoḡuñdır gelmezidim men

dédim ne istireñ ṡāl engüṡterī?
 ne vurıran üregime niṡterī
 dédim kāmīl ḡızeñ oldum müṡterī
 20 seni nādān uṡaḡ bilmezidim men

sen bilmediñ benim müdāḡilim yoḡ?
 zerī libās H̄ēlil H̄ānī ṡālum yoḡ
 cevābuña eḡvālum yoḡ, ḡālum yoḡ
 24 dinmeseydiñ 'ebeṡ dinmezidim men

h̄eç görmediñ surḡun arruḡ yābūmı
 eṡidmediñ hurāḡumı h̄ābumı
 yoḡsullūḡden men aldum öz bābumı
 28 kim dēyer ṡāh ḡızı almazdum men

elbet dédiñ gellāḡlarum sān vērir
 sūri ḡoyunum birbirine dān vērir
 eṡidmediñ dörd çöregi h̄ān vērir?
 32 vērmeseydi kim dēr ölmezidim men

dur éd bîbî en'âmuna pişvâz
 onna olur mene èyle 'izz u nâz
 vallâ ne simsâram, ne bezzâz
 36 var olsaydı nice almazudum men

mîr-âhur deylem ki ÷onanda merge
 süri remem gele fir÷e-be-fir÷e
 Me'zûn u ÷elemdân Behlûl u ÷ir÷e
 40 'ebeş bîcâ gepi çalmazudum men

LXXXIV Üzûñ a÷ olsun

KŞI-MT 97a

he÷ 'âşikden eşidmişem he÷ sözi
 cevâb vérem tâ cigeri a÷ olsun
 heyâ mâni' olur dèyem she÷ sözi
 4 géd eviñ âbâdân üzûñ a÷ olsun

oturduñ behtine dèdiñ yalanlar
 müdâhil èyledi yeñi gelenler
 dèdim seniñ ÷edriñ bilmez bu ÷ânlar
 8 her kim ister menden bî-demâg olsun

he÷ mîrzâ görmedig pûlı olmaya
 at u ÷etir kenîz gûlı olmaya
 gul a÷acı neçün gûlı olmaya
 12 Hân'elî ol tâ menzirim bâg olsun

dellâk ol getirem luñ u örgeñiñ
 yâ odun çek men götürem örkeniñ
 mîrzâlu÷dan götür ad u erkânun
 16 'elemdâr ol ÷urâgumuz yağ olsun

dèdim Me'zûn çekebilmeñ kemânun
 bilmeñ bîcâ sözden gelir yamanun
 men ki burda yo÷dır arpa samanun
 20 ÷oş remeye sur÷un yâbû çâ÷ olsun

LXXXV Bèşden biriyiz

KŞI-MT 98a

başunza döndüğüm ÷ûr-ı cenânlar
 ne bëhişt bâgıdır siziñ yèriyiz?
 meni şikâr eden ÷aşı kemânlar
 4 gâfil ge÷di üregime tîriyiz

÷ûsn-i li÷âfetden mestâne kızler
 şehd-i şeker ezen pistâne kızler
 vériñ memeyizi destâne kızler
 8 ço÷ suyuzam emem şehd-i şîriyiz

eger cân alma÷a ÷iyâluyuz var
 neçün te'÷îr édib ehmaluyuz var
 pîr olayuz gerîb e÷vâluyuz var
 12 bir a÷u÷ danuşun siziñ biriyiz

eger öldürseyüz men cigar-÷ûnı
 ÷işâş yo÷, öldürse Léylî Mecnûn'ı
 ÷or÷ıram ki ola ÷iyâmet günü
 16 bî-günâhlar ÷anı dâmen-gîriyiz

he÷îket 'âşikem sözüm dèrem he÷
 pervâ yo÷um her sözümi dèrem she÷
 siz bëşeyüz men seyyid-i müstehe÷
 20 Me'zûn'a ÷ismetdir bëşden biriyiz

LXXXVI Neçün?

KŞI-MT 99a

bār ilāhā édmeğ olmaz çün u çend
 salduñ ‘ eşğ otuna bizleri neçün?
 kudretiñnen āb u gilden nekşibend
 4 èylemişeñ kemer üzleri neçün?

kelem kaşı, kemān ètdiñ saç kemend
 zülāl ètdiñ şeker lebden āb-ı kend
 isteseydiñ hār olmayam mustemend
 8 yaradırdiñ şeydā kızleri neçün?

isteseydiñ içā‘ eti, nemāzı
 hūblara vèrmezdiñ ‘ işve-yi nāzı
 eger günāh ise ‘ eşğ-i mecāzı
 12 mest èdirdiñ humār gözleri neçün?

şem‘ olmasa ‘ ebeş yanmaz pervāna
 gul olmasa bulbul olmaz dīvāna
 Lèylī rehne salmasaydı imāna
 16 Mecnūn gezib dağ u düzleri neçün?

dem vuramam şifātundan zātundan
 korhum vardır, dönebilmem bāñından
 Me’zūn’uñ nuṭkuna ‘ eşğ-iñ dağundan
 20 koymuşañ perişān sözleri neçün?

LXXXVII Harda görübseñ?

KŞI-MT 100a

s- bir evvel āhırı yoğ, hamı yèrde
 hāzır u bī-nişān harda görübseñ?

bir fincān içinde ‘ Ummān deryāhı
 4 görmeg olmaz, onı harda görübseñ?

c- o evvel āhırı yoğ hamı yèrde
 Hèğ’dir hamı yèrde bī-nişāndır
 o fincān ki dediñ göñüldir ‘ āşık
 8 ‘ èlm onuñ içinde behr-i ‘ Ummān’dır

s- meclis gördüm ‘ ālem olur bāde-nüş
 şehristān görmüşem temāmı hāmüş
 gāh sarı, gāh yaşul, gāhī siyeh-püş
 12 yerimez şen‘ eti, harda görübseñ?

c- ecel méydir ‘ ālem olur bāde-nüş
 o şehir kebristāndır, temāmı hāmüş
 o dağdır, yaz yaşul, kışı siyeh-püş
 16 fāyuz günü saraluban hēzāndır

s- bir hēyme, bēş sūtūn, on yètdi mekām
 onı kılmeyene ‘ ekd olur herām
 o çoğ kimselerden kem olmaz te‘ ām
 20 harda şeker zehr-i mārda görübseñ?

c- o hēyme nemāzdır, on yètdi rēk‘ et
 onı kılenlere, Hèğ kıler rehmet
 o çoğ kimselerden kem olmaz né‘ met
 24 evvel aççı āhır rāhet-i cāndır

s- eger ‘ ārifseñ gel aç defterin
 bēş çeşme görmüşem bir bire kerīn
 ikki āçı, ikki şordır, bir şirīn
 28 çoşub bir kāseden harda görübseñ?

c- gel cevābuñ vèrem yahşî defterdir
o bês çeşme birbirine ķeķerdir
ķulak aççı, göz şor, ağzuñ şekerdir
32 kâse başdır, o bês çeşme coşandır

s- **Me'zûn** dèr hêyrānam bêle ustāda
mene söyleginen görem harada?
ikki tendir yemez içmez dünyāda
36 onları asılı harda görübseñ?

c- Hārût u Mārût'dır Bābil çāhunda
asulı, rū-siyāh Heķ dergāhunda
‘Īsā’nuñ ümidi şāhlar şāhuna
40 **Me'zûn** cevābuna govher-fişāndır

LXXXVIII Muħemmed Ķulî Hān-ı elhānuya

KŞI-MT 102a

zulmunan desgāhı qoran bî-heber
yıkılır bu desgāh nā-temām birgün
‘āķibet vèrir tuħm-ı mükāfāt şemer
4 çekilir zālimnan intikām birgün

hiyāl éd olmuşañ şāhlaruñ şāhı
étirdmişañ āsimāna desgāhı
āħır akşam olur ‘umruñ şebāhı
8 bu şübħ-ı dövletin olur şām bir gün

pèygember kim bassañ mi‘ rāca ķedem
‘Elî kim çalasañ şemşir-i dudem
Cemşid tek dövletin teħt u mülk-i Cem
12 gèder Cem hişmeti qalur cām bir gün

helķ içinde bed-nāmlige nām-zed
öziñe bed, geribe bed, ĥude bed
seniñnen sāzumaz dünyā tā ebed
16 gelib elden gèder ĥoş eyyām bir gün

‘ebeş bêl baķlama yaman édmege
fikr èyle dövrānuñ elden gèdmege
ķeşd èyleme şer beççeler dutmege
20 çoħ şeyyāda pā-piç olur dām bir gün

şeytān sene pend-i ĥiyānet vèrer
bu pendin sūd yoħı miñ āfet vèrer
ata èyler oğlan mükāfāt vèrer
24 emānetdir edā olur vām bir gün

elhānı olmasun dövlete me‘ zül
Ķārūn’ı yèr utdı Süleymān’ı mūr
Me'zûn olub şir’in sözlere meşhūr
28 cām-ı mergden olur telħ-kām bir gün

LXXXIX Nèççe dövre dolanduñ

KŞI-MT 103a

yèri **Me'zûn** nèççe dövre dolanduñ
ĥoşa geçen bir dövrānuñ olaydı
nèççe hāna ķulluķ étidin gövendin
4 bir dirligin ĥān u mālun olaydı

māyesizler geldi tabdı māyeler
qaldı seniñ göynündeki vayeler
şe'n u şovket tabdı senden pāyeler
8 sen de bir şovket u şānuñ olaydı

- öliler dirrildi cāna etişdi
zemīn-gīrlər āsimāna etişdi
süfresizler geldi nāna etişdi
12 sen de bir süfrede nānuñ olaydı
- varuduñ hānlaruñ me' zül çaqları
durduñ tā yıķıldı el eyağları
piyāde döyersen daş u dağları
16 mindigiñ āt u mādiyānuñ olaydı
- dutaram ki hān ēdmedi mēyl sene
yollaşudı kelānterler kul sene
indi neydiñ baħmasaydı ēl sene
20 ēl içinde ad u sāniñ olaydı
- dāyim perişānañ dāyim āvāre
vurduñ öz rengini kılmegiñ çāra
beli özge rengi boyadmaz ķera
24 dūnyādan utanduñ dīniñ olaydı
- şā' irlügüñ şā' irlerden baş oldı
ad u sānuñ kull-ı ĩrān'da fāş oldı
cevānlügüñ yaman günde baş oldı
28 ķocalügda bir hoş günüñ olaydı
- zeħmet çekib bel bükmeğiñ ne hāşil
hār dūrersen gul ekmeğiñ ne hāşil
beħt getirmez cān çekmeğin ne hāşil
32 kaşkı bir āsūde cānuñ olaydı
- her-çend ki me'yūsañ köyli şikeste
mēhriñi kesmeyeñ başuñı kesse

- Me'zūn**'a behre yoħ dūnyāyı dutsa
36 dövr hemişe Dārāb Hān'uñ olaydı

XC

KŞI-MT 105a

- yalıñuz geceler yatan mest āhū
şovķuñ dutub gözlerimnen hābumı
gözde irākiseñ göynde rūberū
4 hāb u hıyāl alub şebr u tābumı
- tesbīhim, tã' etim, imānum, dīnim
dil-berim, şā' irim, şūh u şirīnim
nebātım, şekerim, gezengebīnim
8 telh ētdi hicrānuñ şerbet ābumı
- bī-vefā, bā-vefā, ' işve-furūşum
hem-serim, hem-sırrım, sırrım, sırpūşum
ķerārım, tãketim, tevānum, tūşum
12 gāret ētdiñ ķerārımı tābumı
- hem-şe'nim, hem-cinsim, hem-ser, hem-demim
tēbibim, dermānum, derdim, derd emim
getiren şādluķum, aparān ğemim
16 alduñ ārāmımı, dutduñ hābumı
- hūrşīdim, ķemerim, rehşān sūheyliim
nefesim, cesedim, hevesim, mēylim
hem-hābum, hem-zānūm, Şirīn'im, Lēyli'm
20 bāda vērdiñ, rovneķimi, ābumı
- murğ-ı se' ādetim, genc-i ' izzetim
beħr-i melāhetim, kān-ı ' işretim

şirîn zebân, şirîn yazan, hoş heṭṭim
 24 sūzunan oḡuyan ğem kitābumı
 hoşum sen, fereḡim sen, demāġum sen
 behiştim sen, kovşerim sen, bāġum sen
 piyālem sen, şerābum sen, sākum sen
 28 hūb dolıydı ḡālî koyduḡ kabumı

bimārınam lebleriñnen şefā vēr
 şikesteyem nīm zulfuñnan ‘eşā vēr
 ay üziñe telleriñnen şefā vēr
 32 koyma ġubār duta müşk-i nābumı

yat nāz bāliş per mutekkā üste koy
 gel üzüñi nāz bālişe aste koy
 baş altum yérine teliñ deste koy
 36 her yérden ḡālî éd cā-yı ḡābumı

veşfiñ edmeg iştiġālum kişimdir
 üzüñ görmem ḡiyāluñnan hoşumdır
 şām tā seḡer ḡiyāl-bāzlüġ işimdir
 40 özüm deyib vërrem öz cevābumı

gel ey Türk-i Hebeş ḡālları Hindî
 Me’zūn’ına ‘erşe teñdir gel indi
 ne sen gözelligde tayuñ bulundı
 44 ne men şā‘ irligde buldum bābumı

XCI Henüz tézdir

KŞI-MT 107a

bu dünyā evine, gelennen beli
 felek azdurmadı möḡnet-ḡānadan

özimi tanuyub bilennen belli
 4 ayurdı atadan üzdi anadan
 açuldı üzime gul-ı hesretim
 heç bilmedim hoş étdiġim ‘işretim
 yā Reb nice doldı cām-ı kısmetim
 8 hansı meyhānadan, hansı mīnādan

nêççe il bir gözelotuna yandum
 veşletinden ne hoş étdim ne ḡandum
 san ki ḡāb u ḡiyāl gördüm oyandum
 12 oyandum, budandum veḡşî sonadan

derdim budır étirmedim üstüne
 dönüb dolanmadum çeşm-i mestine
 felek ḡūn <ı> ciger yaġdı destine
 16 el eyaġı boyanmamuş ḡınadan

gel ey meni gözi yaşlı koyan yār
 ḡesret ġedib şöhbetimnen doyan yār
 ne yadmuşañ ḡāb-ı nāzdan oyan yār
 20 dur giléyliğ édeg şūm zemānadan

gel ey nov-nehālum nov-ḡerām ṭāvūs
 kız-gelinler gelib sene destbūs
 seniñ kimin şūḡ u şirîn nov-‘erūs
 24 henüz tezdır çişe ḡicle-ḡānadan

henüz ayrulmağa veḡtiñ degildi
 şūḡ boyuña kefen reḡtiñ degildi
 teḡt-i tābūt seniñ teḡtiñ degildi
 28 dur yeri koynuma zindāñḡānadan

ğessâleler hûn-ı ciger işdiler
 zerî libâs tøküb kefen biçdiler
 mü' enber teliği bir bir açdiler
 32 geçirddiler üsti zerli şānadan

céyrānum kim atdı ġāfil tîr sene
 henûz çoğ tēzdi merg u mîr sene
 lâyiğ degil kunc-ı lehed yer sene
 36 çihme bezeddigiğ dövlethāndan

kovkeb-i ferruğum, şem' -i hāmūşum
 şerefim, zînetim, zîb-i āğūşum
 geçdiğ menden geçme bêhiştî kuşum
 40 bu yēni vurdüğüñ āşiyānadan

sen hûruduğ mesken êtdiğ bāğ-ı hûr
 miskîn yāruğ yalıñuzdır nā-şebûr
 sākî selsebil *şerāben tehûr*
 44 vėrsin kısmetiği o mēyğānadan

XCII Hāc Hüsēyn Hān, Behārlu hānuna

KŞI-MT 109a

Dārāb'da eglenen hān-ı nov-cevān
 hēc soruşmağ hardan hara gelmişem
 seyyāh olub séyr êdmişem kul cehān
 4 vara vara bu diyāra gelmişem

tanumēyrseğ ne āğundam ne derviş
 ne bed-zātam, ne bed-fi' lem, ne bed-kîş
 ne re' isem, ne şāhib-i gāv u hîş
 8 ne tuğmum var ne şiyāra gelmişem

ne bābuyam, ne tāli' çi, ne fālçı
 ne rāhdāram, ne yol vuran, ne yolçı
 ne cin-gîrem, ne çalançı, ne çalçı
 12 egri deglem, āşikārā gelmişem

ne vērenem, ne alanam, ne içen
 ne tōkenem, ne ekenem, ne biçen
 ne hākimem, ne bağlayan, ne açan
 16 ne bî-^çurze, ne bî-kāra gelmişem

ne nōkerem, ne sāribān, ne çobān
 ne kennāsam, ne ġevvāsam, ne durbān
 ne mēhterem, ne pişhidmet, ne derbān
 20 ne mütribem, çeng-i tāra gelmişem

ne ^çellāfam, ne beğkālām, ne hēllāc
 ne hērrāzam, ne bezzāzam, ne serrāc
^çāşik-i ^çārifem rind u tünd-mezāc
 24 govherim var, heridāra gelmişem

Me'zūn-i şā^ç irem nişān bu nişān
 bugünçe geçmemiş tenimnen yaman
 Çeşkā'i hānları êdmiş imtağān
 28 o diyārdan bu diyāra gelmişem

XCIII Yādūğna?

KŞI-MT 110a

gözel hüsnuğ gözellerden bāc alur
 yaz görem nicedir eğvāluğ perî?
 her kim êtdi bir men êdsem nic olur
 4 bu meclisde veşf-i cemā luğ perî?

sīneḡ mermer elif ḡeddiḡ ṣenūber
 gul üzde ḡin-be-ḡin zulf-ı mü‘ enber
 sen yatayduḡ men édeydim ṣām seḡer
 8 pāsibānlüḡ dövlət u māluḡ perī

o güni ki māh cemāluḡ severdim
 bildim ‘ ilācı yoḡ ḡāresiz derdim
 yāduḡna ki seḡer seḡer éderdim
 12 du‘ ālar, olmaya zevāluḡ perī?

salduḡ intizārlu kunc-ı ḡefese
 haḡan cennet yēli zulfuḡnan ese
 evvelden āḡire vērduḡ herkese
 16 miskīnlere dövlət u māluḡ perī

miskīn **Me’zūn** tāḡet édmez ḡāk éder
 yeḡesin eliḡnen göz nemnāk éder
 senden ḡeker dāmeniynen pāk éder
 20 müjḡān eyaḡundan ebdāluḡ perī

XCIV Çıḡdı evden

KŞI-MT 111a

dost bizden ḡehr édib ḡeder ḡeṣminen
 bir müselmān durub ṣevāb édeydi
 öpeydi üzünden ala gözünden
 4 ḡāl dilinen onı mücāb édeydi

bir söz dēsın ki derdine ḡekīmdir
 ‘erz éylesin ḡilāf éden dē kimdir
 ṣenāb adsun ḡetl éylesin ḡākīmdir
 8 kaṣke öz saḡḡunı ṣenāb édeydi

dēyib ki dēmiṣem nāzun az ḡekem
 men ki dēdim nāzun ḡekem bāz ḡekem
 ‘ehd édmiṣem tā cān varum nāz ḡekem
 12 her ne ister nāz u ‘itāb édeydi

dēdiler ki mēy içende leb ‘eḡīḡ
 o meze isteyib édmiṣem deriḡ
 buyuraydı öz ḡaşları ḡeke tīḡ
 16 doḡrayub ciḡerim kebāb édeydi

o ki biler ‘āṣiḡ me‘ ṣūḡ ḡūyunu
 dutmaz ‘āṣiḡine bēle oyunu
 ḡıḡdı evden iḡdi göynüm evini
 20 ḡeḡ reḡīb evini ḡerāb édeydi

olaydı kāmuma dōneydi dōvrān
 gelib tāzeleyeg ‘ehdinen peymān
 yā dōnüb derdime ḡıleydi dermān
 24 yā cānum almeḡe ṣitāb édeydi

cānum aldı cān vērmedi Mesīḡ-dem
 ölende ḡetlime ṣāhid yoḡ nēdem
Me’zūn dēyer kaṣke cānum alan dem
 28 ellerin ḡanuma ḡizāb édeydi

XCv

KŞI-MT 112a

ḡıṣ gününde ḡabaḡ geldi nov-beḡār
 ḡedeminden dūnyā gulistān oldu
 esdi cennet yēli bāḡ u lālezār
 4 dolı sūsen, sunbul, erḡevān oldu

men ҡurbānam bēle ҡismet yazanı
 yazdı gün aduna mäh-ı tībānī
 Hān Behādır bir toy ətđi kiyānī
 8 yazulđı deftere dāsītān oldı
 kelānterler geldi at u lökinen
 řirīnīler ҡismet oldı ükinen
 řūh gözeller sīnesinię akıynan
 12 bulūr barfetebler numāyān oldı
 řāh toyı esbābı oldı müheyā
 düzülđi meclise sāger-i mīnā
 kūs u gevirge u sāz u kerrāna
 16 hoş-nevā mütribler neğme-hān oldı
 nizāmī zerīler opi ekenler
 tīr-i ğemzeynen nāvek-fikenler
 ölde güzel keylig kimin sekenler
 20 etri zer řāvūs lar hīrāmān oldı
 Ferānek, Ferengīs, Belķeys, Ernevāz
 Züleyhā-yı řirīn, Lēylī-yi řennāz
 dirrildi bezendi řehnāz Feleknāz
 24 göründi Māhtel‘ et gün pinhān oldı
 Fērīdūn-ı ferruĥ-ferr-i kiyānī
 Hūřeng u řehmūris Sām-ı destānī
 Dūdmān-ı ırāġī, Serdār-ı řānī
 28 onlar da kohnadır hān cevān oldı
 mārīnler ejdehā atları neheğ
 tīr-i řehāb kimin atılar fişeğ

toĥanur bir bire dūnyā olur teng
 32 ēle san yer üzi āsimān oldı
 yıķıldiler hūr-ı cennet dövrine
 yeri atdı kemend salar torına
 Hūsrov güzer ətđi řirīn řehrine
 36 Belķeys hem-nişini Süleymān oldı
 gün geldi aynasun tutdı abaa
 girdi cevāhira başdan eyağa
 ulduzlar üzerlig tōkdi ocaa
 40 ı oydı rikāba nūr-bārān oldı
 cēyrān mindi ner eřlānuę bendine
 ıyma ezdi dudaqları endine
 Dututy ‘Eselū’ dan Cehle kendine
 44 durub meş‘ eliler hīrāmān oldı
 yā Reb! bu lāuna sona mübārek
 hemī muna hemī ona mübārek
 Me’zūn dēyer bu ay güne mübārek
 48 geydi hil‘ etini řādimān oldı

XCVI Görsün māhtābı māhtābı

KşI-MT 114a

her kim ister güzel göre
 görsün māhtābı māhtābı
 ‘ umrundan ĥeżż eder emse
 4 lebi ‘unnābī ‘unnābī
 vücūdum bir sınıķ keřtī
 deryā-yı ‘eřķine düřđi

éy aqalar! başdan aşdı
8 yaman girdābı girdābı

kim koydı ihtiyār mene
düşmüşem gem kemendine
o salub zulf-ı bendine
12 çeker kullābı kullābı

‘āşiki dil-ber öldürür
cān ezer ciger öldürür
çekibdir hençer öldürür
16 gözi keşşābı keşşābı

ayrular nāzlı yār gèder
ala gözli humār gèder
Me’zūn bī-ihtiyār gèder
20 gözüm séylābı séylābı

XCVII Baḥdum defterime

KŞI-MT 115a

bugün seher séyr éyledim deftere
baḥdum defterime dīvān olubdır
‘eceb gāfil bilmezmişem dünyāda
4 başuma néççe miñ tūfān olubdır

bilmezmişem menden ne ḥālet geçib
ne ay u ne il u ne sā‘et geçib?
bu dörd gün ‘umruma kıyāmet geçib
8 meḥşerdeki ulı dīvān olubdır

‘eceb Mecnūn, ‘eceb Ferhādumuşam
errimemiş ‘eceb fūlādumuşam

öz şinfimde ‘eceb ustādumuşam
12 bildigimçe ciger kan olubdır

göreg mene her ‘āşikdan baş déyeñ
göreg mene demir déyeñ daş déyeñ
rūzigārdan her ne gele hoş déyeñ
16 dünyāda çoḡ yaḥşı yaman olubdır

‘eceb ḥūy édmişem dünyāye hēy hēy
‘eceb sūd édmişem sovdāye hēy hēy
‘eceb gerķ olmuşam deryāye hēy hēy
20 hicrān bī-ḥed gem bī-pāyān olubdır

Me’zūn déyer ciger-bendim oldı ḥūn
yār elinden elif ķedim oldı nūn
ķedimde varumuş Léylī u Mecnūn
24 müşgil benim kimin giryān olubdır

XCVIII

KŞI-MT 116a

bugün rindlere menden olsun ḥeber
düşüb bī-ḥesābe ḥesābum benim
yatub kunc-ı gem-ḥānede ḥūn-ciger
4 olub eşk-i ḥūnīn şerābum benim

çoḡ étdim sūkūt u çoḡ étdim ḥeyā
felek bī-ḥeyāluḡdan édmez ébā
serimnen kulāhı, tenimnen ķebā
8 alañe götürdi ḥicābum benim

basuldum ki ḥelķ-i cehān basdular
yola rāst geldim, yolum bosdular

- aza k̄āni‘ oldum çoḫı kesdiler
 12 dahı sūd yoḫı iztirābum benim
- k̄enā‘ et édib bī-gul u mul benim
 riyāzet çekib bā-tevekkül benim
 giriftār-i bī-bend u bī-gul benim
 16 hanı kund u bend u tenābum benim
- biri eḫvāl almaz ne āzārdayam?
 kimem men? ne cinsem? ne
 bāzārdayam?
 ne şuḡl u ‘ emelde? ne kirdārdayam?
 20 günāhum nedir? yā şevābum benim?
- eger şā‘ irem hanı eḫsān u cūd?
 eger kāsibem hanı dukkān u sūd?
 eger ‘ aşikem hanı gul-bāng-ı rūd?
 24 hanı çeng u tār u rübābum benim?
- bugün **Me’zūn**’a yoḫ cehānda ḫoşum
 ḫoşum gelmedi gétدی ottuz bēşim
 düşüb türfe ehl-i k̄ubūre işim
 28 danuşdukçe gelmez cevābum benim

XCIX Kıoymadı

KŞI-MT 117a

- ḫoşluḫa nēççe gün çerḫ-i āsimān
 göz açub dünyāyı göreg kıoymadı
 bir zālīm bendine saldı nāgehān
 4 ḫezḫ édib dövrānı süreg kıoymadı

- bizi ṭora saldı yāruḫ sözleri
 ‘ işveleri, gemzeleri, nāzları
 hamı ḫüsni illā cādū gözleri
 8 bizde ‘ eḫl u hūş u üreg kıoymadı
- Müşiriḫ elinden düşmedi kelem
 Sührāb Ḥāna esbāb étدی ferāhem
 benim nāsūr eden yarama merhem
 12 o kıoyardı çerḫ-i felek kıoymadı
- yoḫsul ‘ aşik sözi gédmez revāca
 telāş eder derdi yétmez ‘ elāca
 felek vèrdi esbābumı tārāca
 16 dedim: dost yoluna vèreg kıoymadı
- yārum bir geleydi bāğçada ḫendān
Me’zūn bulbul ḫesret çeken baḡrı kıan
 gör nice bāğçada zālīm bāgbān
 20 el édib ḡunçesin düreg kıoymadı

C Sultān Muḫammed Ḥān-ı élḫānı destḡāhuna

KŞI-MT 118a

- bugün göñül evi ḫoşdır
 sākī vèr dolı pèymāna
 esbāb olsa āsāyişdir
 4 kıerişende zimestāna
- göñül dutma kıış yasunı
 sındır hicrān kıefesini
 köçerd ḫezān obasunı
 8 ḡuçe gul gelib bustāna

sākī yeñiden cāmı vèr
 ārāmum yoḡ, ārāmı vèr
 gulistāna pèygāmı vèr
 12 şefālı sunbulistāna

hegerle'ıñ veznānları
 döyeg çöl biyābānları
 zeng-i zerrīn terlānları
 16 ateg kebk-i kūhistāna

yā saḡundan yā çepinden
 Meḡtel' et Zuhre cībinden
 erğevān ġunçe lebinden
 20 ḡeber vèr hezārdestāna

mā'ilen ġālezārunda
 çemeninde gul-zārunda
 āb u sebze kenārunda
 24 meclis çorulub mestāna

bugün elḡānı destgāhı
 serā-perde bārgāhı
 èllerıñ puşt u penāhı
 28 tekye vèrib āsimāna

ġullar çaluñ çeñ u rūdı
 oynasun Mecnūn söġüdi
 yaşul ḡil' et zümürürüdi
 32 geydiribdir kūhistāna

Me'zūn'am mest u medhūşam
 medhūşam dāyimu'l-cūşam

elḡānı medḡine ḡoşam
 36 tā 'umrum yète pāyāna

CI Sührāb ḡān ölmegine

KŞI-MT 120a

her kim bizim kimin derd u ġem varı
 baḡsun bizim dāsitāna aġlasun
 aġlasun tā ġözleriniñ nem varı
 4 girān-derd-i bī-dermāna aġlasun

o ki yoḡ derdinde ḡedd u nihāyet
 derdi èder derd bilene sirāyet
 şehīdlerden zıkr olanda ḡikāyet
 8 şehīd olmuş Sührāb ḡān'a aġlasun

o ki daġ errirdi şelābetinden
 'ālem memlū idi şehāvetinden
 yaḡşı şifātundan ḡoş ḡāletinden
 12 bir bir dèyib yana yana aġlasun

on miñ çoşun geldi Sèyf-i Selţene
 bir tenidi basulmadı miñ tene
 vācibdir ġeyretli dost u düşmene
 16 āḡ çekib ġeyretli ḡāna aġlasun

bu esbābı ber-pā Müşīr èyledi
 şāḡ teġeyyür ḡākim tezvīr èyledi
 şeri ḡileyinen zencīr èyledi
 20 her kim aġlar ner aşlāna aġlasun

nā-ḡeḡ yere nā-ḡeḡ ḡanı tøküldi
 ottuz iliñ intıḡāmı çekildi

o ki cevānlügda bêli büküldi
24 bêli büküg Dārāb Hān'a ağlasun

kimse ki egiler beht-i bülendi
şerfe bağışlamaz temhîd u fendi

Me'zûn yêr üzünden merdlig tükendi
28 üz dönderib āsimāna ağlasun

CII Sultān Muḥammed Hān-ı elḥānı ölmegine

KŞI-MT 121a

bilmezidim bu tēzligde üzülür
elim dāmeniñnen ser-dār elḥānı
yād édende seylāb kimin süzülür

4 gözüm yaşı bî-ihtiyār elḥānı

ne derdidi elif ķediñ büküldi
ne mergidi ciger-bendiñ söküldi
hezān oldu lāle rengiñ tōküldi

8 ķondi gözleriñe ğubār elḥānı

bēhişt bir bāğçaydı gul şūretiñnen
çemen bir ķiţ' eydi sebze heţiñnen
şovletiñnen sehm u şelābētiñnen

12 şerler oldu neķş-i dīvār elḥānı

her küçüg destgāhuñ şāh intiḥābı
her êlkede ābād étidiñ herābı
Ķeşķā'i Türkünüñ Efrāsiyābı

16 hūb sipāhkeş sipehsālar elḥānı

buyurduñ teht üste Süleymān kimin
sındırdı ķut vērđi ac aşlān kimin
çıḥer kārḥānadan kārivān kimin

20 ser-pūşlı hūnçeler ķeţār elḥānı

böyügler şedrinde şedr-i selātın
şāḥib-i iştebl u bāğ u besātın
sūzeni teh-porlar mekenzī mārıtın

24 kim doldura kimler ata elḥānı

KŞI-MT 122a

senden sora ğetdi zovķ u meḥebbet
senden sora mensūḥ oldu şeḥāvet
gel ey kān-ı kerem deryā-yı himmet

28 şāḥib şikve şāḥib veķār elḥānı

senden sora bāğ u éyvān ḥālidir
şurāḥı ser-nigūn fincān ḥālidir
tur, min heléyvāna méydān ḥālidir

32 hūb tır-endāz hūb şeḥsevār elḥānı

senden sora dünyā oldu hemheme
Sultān Muḥemmēd'im, Sultān Cemceme
bendi veznānlaruñ gellāh u reme

36 her birinden hēzār hēzār elḥānı

çoḥ destgālar rengin oldu boyandı
kim arvada? kimler ere ğövendi?
senden sora yatan ğönül oyandı

40 bî-ḥebersen ol ḥeberdār elḥānı

her kemter keniziñ bībiler ḥāşı
her ednā nökeriñ ğuller aķası

her êlden mö^ç teber êl u obası
44 nöker bâbı Kecer Efşâr êlhâni

düşdi Kêyhüsrov'um teht-i keyinden
üzüldi Cemşid'im cām-ı méyinden
yêl ese bilmezdi evi kıyinden
48 indi olmuş ordū-bāzār êlhâni

bilmedim ne idi Kurşullı hekkı
Mā'inek'den kovdı her müstehekkı
mercimeg buttası êtdi terekki
52 refte refte oldı çınār êlhâni

nökerleriñ başkun oldı basuldı
kārவānlar kesildi yollar bosuldı
Me'zūn'uñ de mükerreri kesildi
56 inden bêle dāsītān var êlhâni

CIII Kūbād Hān de Hēlīl'inen hoşıdır

KŞI-MT 123a

her böcüg hişletli zükāmlı keşif
deyib Me'zūn Yazgūl'inen hoşıdır
bī-kēyd u bī-^çurze bādeye herif
4 şovt-ı kumrī bulbulunan hoşıdır

Rām-sever berendi-covher nebīd
sāye-yi nārven bū-yı müşkbīd
bu resm deyl ^çāşik ^çārifden be^çid
8 kıymak dudak kend dilinen hoşıdır

Türk oğluna kend<d>e kalmeg pendı vēr
pūşāk etles hurāgunı kendi vēr

miñ tümenlig bāğ u mülk u kendi vēr
12 kēbūl édmez bāz êlinen hoşıdır

berzigerzādeye geydir zerī reht
başuna tāc, tekye-gāhun êyle teht
fehm u fezīleti zāhir olan veht
16 öküzünen yā bêlinen hoşıdır

bed eşl arvad sal tīlisme şīşeye
tā rücū^ç édmeye eşl u pīşeye
çāre olmaz çeker reg u rīşeye
20 yola varmaz öz yoluynan hoşıdır

kimiñ ^çeşq otundan bağı ezilmez
kimiñ sözi defter olub yazulmaz
mehebbetde aça nöker gezilmez
24 Kūbād Hān de Hēlīl'inen hoşıdır

Me'zūn neçün gul u lāla sevmesin
surh u sefid miyān-bālā sevmesin
Mecnūn'a kim déyer Léylā sevmesin?
28 Heç özi de hoşgilinen hoşıdır

CIV Hāci Neşru'llāh Hān'uñ Keşkā'i éline êlhāni olmegi

KŞI-MT 124a

gene zemānedir kunc-ı méyhāna
^çāriflerden bezm-i rindān hālidir
hūn-ı dilden dolub bizim pēymāna
4 şurāhī ser-nigūn fincān hālidir

dövrân dönüb kerbâs-furûş tatlara
şer yatağı mesken olub itlere
belî! hûb atlılar hûb hûb atlara
8 mindiler gëtdiler méydân hâlidir

dünyâ ber-‘ eksliği işbât olubdır
arvad kişi, kişi arvad olubdır
gün batubdır, dünyâ zulmât olubdır
12 şebpere oynuyor dövrân hâlidir

bayku gelib bâz yerinde ötmege
tilki çıhib ner eşlânı dutmege
dīv oturub hōkm-vārun édmege
16 Süleymân’dan teht u éyvân hâlidir

élbegi bir tendir miñ tene nêdsin
dostları nādândır düşmene nêdsin
Me’zûn perişândır bu sene nêdsin
20 kitâbı tefreke dīvân hâlidir

CV Kınamayuş

KŞI-MT 125a

kınamayuş merd-i ‘ eşki
hilket oldum bêle men de
özüm sevdim derd-i ‘ eşki
4 kimnen edem gile men de

her ne étدی gönül étدی
ağurudum, üñül étدی
bir bî-nevâ bulbul étدی
8 üçem konam gula men de

her-çend ki gūşe-nişinem
pinhân deylem ale‘ inem
‘ eşkiñ koymaz āste dinem
12 düşdüm dilden dile men de

dost sözi gëyre duşvârdır
şikve édmege ‘ éyb u ‘ ârdır
şūr varumdır doste vardır
16 gëyrden édmem gile men de

Me’zûn ay geçdi ilinden
düşmedi adı dilinden
gāhî fikr u hīyālundan
20 geçmem ilden ile men de

CVI Hācī Neşr’üllāh Hān élhānuligi

KŞI-MT 126a

Keşkā’i’ye bir hān gelib üz vezir
onlaruñ te‘ rīfi éylemelidir
söyleyem tā helke ola destgır
4 pinhân degil āşikār u celidır

İmām Kūlī re’islere rü’esā
Hācī Baba gelir elinde ‘ eşā
Necf Kūlī hūlefā-yı şeleşā
8 her kim her ne dēye aqabelidır

görmemişdig bir mektebde üz mollā
mīr-i şemşiridir mollā Fëyzü’llāh
bēş üz evli cibe yıkmış şükürü’llāh
12 Rehimli tayfası yıkılmelidir

o yêrde ki bayğu èyleye şikâr
 tovar terlân özün ètmez âşikâr
 o desgâh ki “gūdî” ola pîşkâr
 16 her kim orda dura bî-şek delidir

geçmeg olmaz bu desgâhdan bu hândan
 ‘eceb hoşı gelir çâp u çâhândan
 geçdi dövr-i zühel tâcîkzebândan
 20 indi dövr-i ķemerîñ evvelidir

‘âlem yandı Dârâb Hân’uñ otuna
 Keşķâ’î cüzv oldu Kurşul tatuna
 Hâcî aķa minib meydân atuna
 24 onı eşşegine mindirmelidir

hêç girân görmedim bî-hikmet ola
 hêç erzân görmedim bî-‘illet ola
 Me’zûn’a kim dêyer pîşhidmet ola
 28 Yezdgird ‘ehdidir dövre delidir

CVII ‘Elî Kûlî Hân-ı elbeginiñ veşf-i hâlıdır

KŞI-MT 127a

elbegiye ķulluķ ètdim üç il men
 hêçe geçirdidim ay u ile baķ
 evvel ‘ezîz özüm âhır zelîl men
 4 piyâda gêttdigim uzak yola baķ

men yaman degildim hêç müselmâna
 yaman gördüm dilim döndi yamana
 öz hûb u pêsini bilmeyen hâna
 8 söz dêmişem tâ yâdigâr ķala baķ

Tümen oğlı elbegiye merhebâ
 hêç bilmez, hêç dinmez ķurrı müķevvâ
 pâkete kâpût dêr rûbbe mürebbâ
 12 bîst u doķķuz geççi dêyen dile baķ

ğeyret olsa bu êlkeden kaçacuk
 varı begiñ ķulunc açuk dôş açuk
 baş êndirib hişteğ irtîķ gôt açuk
 16 bî-ğeyret aķaya, bî-‘âr ğula baķ

Şâhnâma oğudum on ay şâm seher
 hân içün her dâsitânı ser-be-ser
 birgün baķdı Şâhnâmaya muhteşer
 20 dêdi: Me’zûn Rüstem oğlı Zâla baķ

üç ay kış cül dalumna bî-ķebâ
 ķulluķunda oturardum şâm şebâ
 yaz dêdi bilmedim cüldir yâ ķebâ
 24 sanurdum tirmedir indi cüle baķ

birgün dêdim: doņuz nedir yâ eşşek?
 dêdi: gözel dazdam bilerdi bî-şek
 dâ’î dazdamuzdır doņuz u eşşek
 28 peşşe begi mindirmişem file baķ

huzûrda adunı soruşdı sultân
 meħz-i sükût ètdi getirdi nisyân
 çoğdan sora dêdi: “‘Elî Kûlî Hân”
 32 şâh ķaldı sözünden ğüle ğüle baķ

Ebu’l-Ķâsim ‘eceb zîr u bem ètdi
 tenbâkû yêrine pêhin nem ètdi
 semâverde keylig otı dem ètdi
 36 içdi dêdi: ķend u zencebîle baķ

- feķîr ‘ebdü’r-Rezzāk heleviyâtı
 kayurur şîrîni nuql u nebâtı
 hêy êder ferrâşa öldür bu tatı
 40 men erde isterem nuql u hêle baḡ
- oğrusı ‘Êynâklu Şeybânlu Zerger
 Yanduranlu, Tevelleli bêş beter
 Lekleri kešemḡür Lurri pîlever
 44 bî-nezm êlbeğiye herze êle baḡ
- ‘erz êdende me’mür olan döğülür
 vurulur Keçeriḡ boynı egilir
 ferrâşlar döyülür aķa soyulur
 48 dinebilmez dutķun dutķun dile baḡ
- gücli burda güc êyleyer kem-zûra
 oğrı şâhib-mâlı çeker ḡuzûra
 tehķîķ yoḡ yetiše zûri bî-zûra
 52 leķ ağzunı dönderiller yêle baḡ
- üz nökeri vardır adı hêy oğul
 istersenḡ zad vère aduḡ koy oğul
 ağlaşmegde dêyer indi toy oğul
 56 bovam bovam gelir ķâl-u-ķîle baḡ
- bir nökeri üz tûmene zad dêmez
 bir nökeri yelden ayrı ķut yemez
 birisi toḡluķdan pulov et yemez
 60 birisi acluķdan utar tûle baḡ
- dergâhda ümidim nâ-ümid oldu
 dörd çöreg gözünnen nâpedîd oldu
 ‘elemdâr tappusı cân-herîd oldu
 64 olmuşudum indi hemân gele baḡ
- pençeh u bîst u penc nimme u nîm sîr
 ḡurâğdır serḡedden tâ germisîr
 üç gün bî-ķut, günün dördi nîme-sîr
 68 çekib şendeķeyi inçe bêle baḡ
- her dem Lütf‘ eliyi çeker ḡesâba
 bir çaçt içün onı koyar ‘ezâba
 mîrzâsı şebt êder bir ferdi kitâba
 72 nimme birinc içün ķâl u ķîle baḡ
- mîrzâsı ‘êyninen şâd yazar esbi
 ‘êyn u zâd râyunan âzergeşesbi
 ‘ezli elif yazar nûn u şâd nesbi
 74 ḡil‘ eti kölece tirme şâla baḡ
- men mâcib isterem burnun ķıvırır
 ona hêy üz tûmen üz tûmen vêrir
 anlamayan her kül ister sovurır
 78 feḡr vêrer şeytânı Cebre’îl’e baḡ
- ḡelâlzâde burda tabmaz âbirü
 göreg olaḡ ḡerâmzâde yâvegü
 gèdirem derdim êdem güftügü
 82 eleniyor başundaki küle baḡ
- ḡan ölende ḡanlüge göz êdeller
 düşmen sevib dosta puz-puz êdeller
 böyügdən küçüge ne‘ üz êdeller
 86 nâ-münâsib eḡvâla baḡ ḡâla baḡ
- êlbeginiḡ erşed oğlu rişe-ken
 evlenmeyen ķerri.....dul.....
 Mâḡperî öḡüne gözüni tiken
 90 aķarubdır çengesinde ķîle baḡ

- çegdi kılıc dutdı mestlig şehrini
doğrudı ki dutaşehrini
deli ussā hāna tökdi zehrini
- 94 düşüb kebr içinde cengi pīle baḡ
- ustād vèrdi hāna indi kebāb hāy
sıçdı kebristānı ètdi herāb hāy
bāng-ı kūs méyhūrem déyer şerāb hāy
- 98 beḡte begi mindirmişem file baḡ
- Kuhendil Hān telebine étirmez
kalice oğluna güci étirmez
heyālî gelindir perde götürmez
- 102 pā-māl olan dövlete baḡ mālā baḡ
- giriftāram hêç terefe yol yoḡum
üçmeg için kanad yoḡum qol yoḡum
mene déyer vallā billā pūl yoḡum
- 106 āsiyābān cībi dolı pūla baḡ
- bī-^ç urzede şovket olmaz şān olmaz
bī-géyretde himmet olmaz cān olmaz
men bilerdim dullar hānı hān olmaz
- 110 ovresinde ottuz dokkuz dula baḡ
- belī, üç il aça ètdig üç hānı
her üçü bir hācī bībī kurbānı
her üçüne aparırdig fermānı
- 114 hāli kāseye baḡ, hāli ele baḡ
- Me'zūn** temām ètdi hūb temām ètdi
kim déyer nā-temām koydı u gètdi
gètdi ^ç eceb gètdi gèdende nètđi
- 118 kışşeye baḡ, tefşile baḡ, hāla baḡ

CVIII Himmet 'Elî Kîhā, Dereşorlı kelanterine

KŞI-MT 132a

- éy aqalar kelanteriḡ te^ç rîfîn
édmeg için yeḡi defter göregdir
muḡteşer söz isterem söz herîfîn
- 4 Şāhnāme āḡırî hoşter göregdir
- göreg begler veşf-i hāl eşiddiler
miskîn **Me'zūn** derheqḡkine nèddiler
ne zīc baḡlayuban ne fen ètdiler
- 8 bilmeg için hūş u beşer göregdir
- şovr ètdiler **Me'zūn** meşhūr-ı ^ç āmdır
qorḡmaz, tesellütli şîrîn kelāmdır
tā dirridir bize dirlig herāmdır
- 12 hov èdib üstüne leşger göregdir
- evvel göreg hāna èdeg iştibāh
yeḡi meclis duteg, tāze destgāh
böyüg hêç şā^ç irden olmamuş ikrāh
- 16 bu şā^ç irden hān mükedder göregdir
- Himmet Kîhā, Helîl, Kerîm-i gunde
deli poḡlı Mūsā, Hāc 'Elî bende
atlandılar Germābād'dan Kurdkend'e
- 20 hān yanunda söz mükerrer göregdir
- ^ç erz ètdiler **Me'zūn** bize ır demiş
bize tilki, me^ç zūllara şer demiş
miḡ evliniḡ kîḡāsuna qur demiş
- 24 dutun huşyesine nişter göregdir

- hân bilmiren öyümüzi yandurub
ır dèyuban her kimseye qandurub
defter èdib èlden èle gönderib
28 qarnımı ırterem hencer göregdir
- beygler durub tilki tefaq ulaşdı
seg u gürg uluban ses sese koşdı
Qubād Hân aradan keynedi coşdı
32 böyüğe hovşele lenger göregdir
- gördi heq dèr emmā beygler üzünde
beş irād èyledi şā' ir sözünde
dèdi ki: **Me'zūn** koymanam zinde
36 yā qovam menzili Şūşter göregdir
- der-sā' et buyurdı mindi gulleri
dèdi: Aqdaş' dadır bosuq yolları
bu şā' irin qelem vuran elleri
40 geri quluncuna çenber göregdir
- Me'zūn** dèyer qorqmam Himmet
cuhūddan
tekye vèrib ènmem kūh-ı Uşud'dan
Qubād Hân te' eşşübi aşurddı hedden
44 te' eccübem *allāhuekber* göregdir

CIX Fezl' eli Beg'e

KŞI-MT 134a

- hökm oldı çārrāhdan bèyg-i bèylerin
şöhret èdib kılıc çaldüğün dèyem
hecv-i zāyi' èdem heq dèyenlerin
4 yā Reb hansı işin oldüğün dèyem

- birinde ki ne cüret var ne üreg
yā Reb te' rîf èdib veşfin ne dèyeg
yandı siziñ otuyuz Mirzā beg
8 qorhudan çatlayub öldüğün dèyem?
- çeşmesi süsenli, bāğı røyhānlı
aq kel' esi çemenbidli seylānlı
şefālı hemmāmlı hınabendānlı
12 ter u tāze gelin oldüğün dèyem?
- ağşam Teng-i Huşk'dan èyledi rovi
Sehermundgān'da çegdi cilovı
kısınçin Venekli yèdi pulovı
16 kelānterler şāmsuz qaldüğün dèyem?
- heq onlarda, 'eql onlarda siz deli
nādānlügdan allanduyuz üz yolu
gördigiyüz işe, Qeşkā'î eli
20 böyüğden küçüğe güldüğün dèyem?
- öz işinde zelil olan zebūnlar
bedhülügdan dèyem? yā yaman günler?
Qeraqaca egdigiyüz ekinler
24 eyağda qurruyub qaldüğün dèyem?
- Bulbulek tenginde germisir yeri
bèrkeli mähürı yüz u nehciri
altunda qan tögdi Kāzim beg tiri
28 Şāh Qulı sekkeli yoldüğün dèyem
- gètdi penāh ètdi Fez' eli begi
nādānlügdan badman ètdi çeregi
taqmala cüftidi qonaq çöregi
32 maçe qetir üç üç aldüğün dèyem

dëyem ‘Ëyvez aldı Kerîm’nen kıızı
 yâ dëyem o aldı begleriñ özi
Me’zûn anlamadı veşf êtdi sizi
 36 âhırdan ser-efrâz oldüğün dëyem?

CX Kuli Hân

KŞI-MT 136a

dëdim: gönül gezme cahallarunan
 bir öz cūruñ kâmil sorağ olası
 ‘umruñ geçdi bâtil hiyâllarunan
 4 başdan vuran âhır eyağ olası
 deli gönül eyağuş ne? başuş ne?
 bayğu deyleñ herâbeynen hoşuş ne?
 uşak deyleñ uşaklarda işiñ ne?
 8 uşaklar herîfi uşak olası

‘ârif odur söz bilene söz dëye
 düzlerinen düz oturub düz dëye
 meclislerde çoğ eşidib az dëye
 12 ye‘nî bir dil ikki kulağ olası

qalmuşam hiyâla zindân evinde
 perîşân keştüyem tūfân elinde
 tâ Kuli Hân Allâhyâr Hân evinde
 16 nöker meğşüş êl bî-demâğ olası

o kimse ki mürebbîsi Kerîm’dir
 Hânmirzâ pişkâr, Behrâm nedîmdir
 ondan hezer êder her kim fehîmdir
 20 üz menzil üz menzil iraq olası

o ‘ârif ki her kelâmı şekerdir
 Loqmân-ı ‘eşr olsa burda pekerdir
 belî! her kim Kuli Hân’a nökerdir
 24 qarnı hâli, dalı çılpağ olası

böyüg riş-sefidi Kerîm gözzi tek
 gözi onda munda emzig quzzı tek
 ferrâşı qarnunı çekib tazı tek
 28 kaç-hây-kaç dëyende kıvraq olası

Ma’zûn Mecnûnuseñ mesken vur dağa
 eger bulbuluseñ hëyme vur bâğa
 terlân qerriyende dutar qurbağa
 32 dişsiz ilan qutı toprağ olası

CXI Birgün

KŞI-MT 138a

bâr ilâhâ bize qismet olaydı
 gireydik yârunan bu bâğa birgün
 yâr, sallanub miñ nâzunan geleydi
 4 men olaydum qurbân-şedeqe birgün

sëyr êdib bu bâğa danuşub güleg
 soruşub bir biriñ ehvâlun bileg
 bir zemân ‘işreti genîmet bileg
 8 heber olmeg, düşer uzağa birgün

evvel reqîbleri iraq ëyleyeg
 her meclisde üzün çırâğ ëyleyeg
 neççe dolı minâ sorağ ëyleyeg
 12 mëyl êdeg tefrîh u demâğa birgün

bir şūh u dil-berim, kām̄eti ‘er‘ er
kovkeb-i reḥṣānum tēlleri ‘enber
yankaḥı gul-nār̄um, lebleri ŧeker
16 dayana dudaḡum, dudaḡa birgün

Me’zūn dēyer şūh u kaṣı kemāndan
cāndan geḥsem, geḥmem bēle cānāndan
tā dirriyem elim ūzmem dāmāndan
20 meger ecel sala uzaḡa birgün

CXII Elif-yā

KŞI-MT 139a

elif (ل) ezel dostuḡ imtaḥān veḡti
bı(ب) , belāye belī dēdim bendevār
tı (ت) , tanudum hicrān eken direḡti
4 sı (ث) , ŧemeri semm-i ‘eḡreb, zehr-i mār
cīm(ج) , cemāl̄uḡ cām-ı cemdir cehānbīn
ḥı (ح) , ḥerīf-i Lēyli’yeḡ hamudan ŧirīn
ḥı (خ) , ḥerāb-ı Mecnūn’am ḥerābe-niŧin
8 dāl (د) , dīvāne, derdmendem derdezār

zāl (ذ) , Zū’l-fiḡār kaṣuḡ kār ēyler cāna
rı (ر) , reḥmi yoḡ, reḡne salur īmāna
zı (ز) , zulfuḡ dāmumuŧ ḥāllaruḡ dāna
12 sīn (س) , serimiz sebīliḡe sezāvār

ŧin (ش) , ŧem‘-i cemāl̄uḡ bedr-i nīmeŧeb
ŧād (ص) , ŧidḡinen diz diz ūste leb-be-leb
zād (ض) , zerūrdir zemzem ēdeg bā-ḡereb
16 ḡā (ط) , ḡurfe-ḡālibem, bir cām ḡeleb-kār

zā (ظ) , zūlmı çoḡ yāraḡ zālīm zerīf-neḡŧ
‘ēyn (ع) , ‘īsā tek ŧehd-i lebiḡ rūḡbeḡŧ
ḡēyn (غ) , ḡullaruḡ menden ḡeyre tāc-beḡŧ
20 fi (ف) , fisurde, men feḡirem dil-fiḡār

kāf (ق) , koyduḡ kefese keḡḡuyı ḡeme
kāf (ك) , kime dād ēdem, yalvaram kime?
lām (ل) , lisān vēreli dūŧdüm bu dāme
24 mīm (م) , benim tek dahı bulmaḡ vefā-dār

nūn (ن) , nūr nedir sen ki nūr-ı meclisenḡ
vāv (و) , vērem cān pervāne tek istesenḡ
ḥē (ه) , ḥēḡ yoḡum sen ki varaḡ yār besenḡ
28 lām elif lā, lāzīm olur yāra, yār

yā yāra dē: **Me’zūn**’ıḡam meḡremem
pı (پ) , pervāsuz perīperest ādemem
jı (ج) , jūlide her gözele hem-demem
32 ḡı (چ) , ḡāre yoḡ göreg geḡe rūzigār

BİRİNCİ KİTABIN İKİNCİ KISMI

CXIII

KŞI-MT 145b

pes vācib oldı ŧükrine iḡrār ēylemeg
Türki dilinde medḡini tekrār ēylemeg

çoḡ ‘umr ēylediḡ bēle dövrānı görmedig
ŧedr-i ḡökümet ūste Süleymān’ı görmedig
3 ḡākim-i Fār̄sa çoḡ gelib çoḡ ḡētdi velī
ḥēḡ bēle nāfiz ḡökm u fermānı görmedig

hökkām neççe il kılıcı teskīn olmadı
āsūde hēç re^ç iyet u dēhkānı görmedig

Fārs'ın eli temām şerāretten vurardı dem
bir ber-kerār müktedir elhānı görmedig

6 yollar bosuldı yol üzine vurdılar kılıc
derdli çoğ oldu derdine dermānı
görmedig

çün fāyik oldu bī-ser-u-pā zemānede
el-heç hēç işde bir ser-u-sāmānı
görmedig

bīcā yere kesilmemiş hēç baş eşidmedig
nā-heç yola tökülmemiş hēç kanı
görmedig

9 Fārs iğtişāşı oldu ser-ā-ser Müşir'den
bünyād-ı zulm kurdı ābādānı görmedig
tā geldi Fārs'a Mö^ç temidü'd-Dövlē
movkibi
cüz^ç edl u dād u defter-i dīvānı görmedig

zulm oldu^ç edl u kehr oldu mēhr u egri
rāst
cüz^ç éyş u nüş u hātir-i hendānı
görmedig

Turkī hoş est lik gezelhā-yī Fārsī
hoşter büved zi teb^ç -i güherzā-yī Fārsī

CXIV

KŞI-MT 184b

sözün muhteşer kıl işin sāz geler
göreg kış dolanur haçan yaz geler

ki şāh toyı esbābını kayureg
yıkēg dostları düşmeni ayureg

3 yeri sākıyā bir dolı cām vēr
mene dem-be-dem cām-ı gul-fām vēr
vēr arāyış-ı teht-gāh-ı keyī
danuşdır sētārı dolandır mēyi

mēy-i köhneden tāze-cān éd meni
cevān oldu dünyā cevān éd meni

6 behişt-i berindir bugün şeh-n-i bāğ
gelib şovt-i tihū u durrāc u zāğ

hem-āğüş olub sunbul u yāsemen
kedeğ-nüş olub sūrī u nesteren

bezenmiş bugün serv-i movzūne bağ
durub reşş eder bīdī mecnūne bağ

9 şebā açdı roşen gulın üzini
hevā sürmeler nergisiñ gözini

geyib nārven cāme-yi ehzeri
açub çehre nesrīn-i sīmīn-beri

benefşe gul-ı surhe pīrāye-püş
şükūfe olub lāleden bāde-nüş

12 kerenfil reyāhīne hem-dest olub
betāvīye nārengi pēyvest olub

- çekib ķeddi nārenc-i ħurrem-nehāl
ki ŧimŧād u ʿerʿer olub pāyimāl
- gul-i āteŧin ŧemʿ-i ceŧn-i sede
édib ŧeħn-i gul-zārī āteŧkede
- 15 açulmıŧ uŧaķligde sūsen dili
édib bāġı rengin ŧeķāyık gulu
- gulistānda bir ŧūr u ġulġul gelir
meger ʿāŧiķ-i ħeste-bulbul gelir
- gözel keylig édmiŧ eyaġın ħizāb
pēyi lālegūn gözleri mest-i ħāb
- 18 oġur ŧulŧul u ķumrī sār mest
ki mütrib çalır berbeķ u tār mest
- bugün göy yere iftiġār édmesin
temennā-yı neķŧ u nigār édmesin
- felek gerçe on dörd gece ayı var
yēr üzde gözellerde hem-tāyı var
- 21 eger vardır ayıġ münevver üzi
kemān ķaŧı hanı ħumārīn gözi
- hanı ayda bir tol-ı sunbul-kemend
hanı leʿl-i ŧekker-leb-i nūŧ-ġend
- dilāram degil ay ki ārāmı yoġ
ferāġet édib rāġet u kāmı yoġ
- 24 lebinden olubdır ŧeker-nūŧ kim
yatub ħāb-ı nāz-ı dāġim-āġūŧ kim
- bereġmen ki bīcā olub butperest
meger görmemiŧ Tūr-k-i butları mest
- haçan butleriġ leʿl-i ħendānı var
o cānsız bizim butleriġ cānı var
- 27 bilersenġ ne ġündür ne sār et bugün
mūsār id olubdır seʿādet bugün
- ŧerāfetli ġündür mübārek zemān
ġoŧe hem-ķerīn dövlete hem-ʿenān
- bugünde benā ķoydı perverdigār
ŧifātı olub ʿāleme āŧiķār
- 30 yaraddı bugün Ĥezret-i Ādemi
ki Ĥevvā olur hem-ser u hem-demi
- bugün geldi göyden yere Cebreʿil
bugün Sāreʿyi ʿeķde saldı Ĥelīl
- bugün rovŧeni-beġŧ olub neġl-i Tūr
Kelīmuʿllāġ ondan tapar fēyż-i nūr
- 33 bugün lütf édib ķudret-i kāmile
ki Meryem olub rūġdan ħāmile
- bugündür ki aġsam nūr u ŧefā
ġeder miʿrāca Ĥezret-i Muŧtefā
- olur cilveġer nūr-i pēyġemberi
Ĥedīce olur hem-dem u hem-seri
- 36 ŧerāfetli ġündür mübārek ŧebāġ
olur Fāġime ʿerŧ-i Ĥeķʿde nikāġ

- cehâne dolur şovlet-i Hèyderi
yèr üze gelir Zuhre u Müşteri
- o yahşı meheldir zemân-ı şerif
Züleyhâ cevân oldı Yûsuf herif
- 39 mücessem bugün rûh tekdîs olur
Süleymân hem-âgûş-ı Belkeys olur
- bugündür kırân-ı meh u âfitâb
bugün Müşteri Zuhreden kâmiyâb
- olur cilveger serv-i pîrâye-püş
sikender éder le' l-i nûşâbenûş
- 42 o gündir ki le' l u goher-behş olur
Ferengîs cüft-i Siyâvehş olur
- o gündir ki Behrâm alur kâminı
kucaklar gul-endâm gul-endâmını
- o gündir ki Hüsrov içib mest olur
lebi le' l-i şîrîne pèyvest olur
- 45 o gündir ki gul-zâr olur dil-nişin
Ferânek olur hem-ser-i Âbtîn
- o gündir Geştâsib'in behtine
Ketâyün gezer Tâkdîs tehtine
- bugün hem-ser oldı Perî-düht'e Sâm
bugün Zâl Rûdâbe'den aldı kâm
- 48 fereh-behş olur bâğ u şehrâ bugün
yeter Vâmiq'e husn-ı 'Uzrâ bugün
- oyanur bugün beht-i ferhundefâl
açar Keys-i mecnûne Lèylî cemâl
- göründi Behâdır Hân'ın movkibi
tulû' étdi Mâhtel'et'in kovkebi
- 51 mehîn-durr-ı deryâ-yı Dârâb Hân
serâ-perde-yi 'işmet içre nehân
- temennâ édib şâh u şehzâdeler
mükeyyed olub këyd-i âzâdeler
- sezâvâr öz şa'nini bilmedi
zer u mâl u mülke nezer kılmadi
- 54 o govher ki şâhlar herîdâr ıdı
şedef içre lö'lö'-yü şehvâr ıdı
- cehân tâ cehân müşteri dağladı
Behâdır Hân'ın kolını bağladı
- toy esbâbı oldı müheyyâ gene
vurar başıma şûr-ı sovdâ gene
- 57 gene geldiler kız-gelin şûh u şeng
gene çaldı sâzendeler sâz u çeng
- gene çekdiler sürme ala göze
gene dil méy oldı dudaklar meze
- gene dutdılar birbirin elini
gene vurdılar 'eklimin yolını
- 60 meger 'eşq için doğdı ana meni
getirdi ne günde cehâne meni

- getirdi éle başıma rüzigār
 kıış oldı kıera dağ<ı>ma yağdı kıār
 henüz gelmemiş hêyl-i ‘ eşķe şikest
 henüz rind-i mestem henüz mèy-perest
- 63 hanı zulfı gördüm ki bend olmadım
 hanı rovşen üzde sipend olmadım
 hanı gözi çatdı gözim dünyāda
 ki men vèrmedim dīn u imān bāda
 hanı bāğçeniñ hendān oldı gulı
 ki men olmadım hūn-ciger bulbulı
- 66 henüz beste-yi zulf-ı cānāneyem
 henüz şem‘ -i rühşāre pervāneyem
 gel éy sākīyā zulfiñe tāb vèr
 ciger-teşneyem ķetire-yi āb vèr
 söziñ vüs‘ eti çoğdır u ‘ erşe teng
 uzağdır yol u merkeb-i teb‘ leng
- 69 bèle toy ki hêç yād yoğı rüzigār
 benā koydı hān-ı bülend-iķtidār
 temām èllere vèrdi èlçi heber
 böyüçler toye geldiler ser-be-ser
 şurāhī düzüldi hamı le‘ l-reng
 gözeller bezendi hamı şūh u şeng
- 72 bugün atlılardan cehān oldı teng
 igidler ner eşlan u atlar neheng
- şeri mindiriller neheng daline
 hına kim nehengiñ yağar yāline
 zi-bes atdiler tīr u humpāreler
 şerārı felek bağrını yaralar
- 75 yıkıldı odun beske solden saça
 sanurseñ ki tekke vèrib dağ dağa
 bês üz ov geççiniñ⁹ başını kesdiler
 söküb lāşını çatmadan asdiler
 kıazanlar et u āşdan oldı mest
 elov üzde Hindū-yı āteşperest
- 78 bir ayançe tūl çegdi ‘ éyş u şereb
 ki izn éd<d>iler èlbeçiden şereb
 düzüldi oţāk teht-i tāvūs kimin
 bezendi gelin perr-i tāvūs kimin
 tutuķ bađladı nūr u atlandı hūr
 mekān ètdi kūh-ı Nūr’e deryā-yı nūr
- 81 o meh burc, kıovse meķam èyledi
 yeridi kıiyāmet kıiyām èyledi
 müreşşe‘ heger pūşişi perniyān
 rikābı mütellā cevāhir-nişān
 felek gördi Belķeys-i meh-pèykeri
 rikābında atlandı üz miñ perī
- 84 gelib èndi hūrşid-i ‘ ulyā-cināb
 esed hicle-hānesine āfitāb

⁹ ov geççiniñ: Metinde *ov geççiniñ* şeklinde yazılmıştır.

müzeyyen olub bezm-i Cemşid'e baḡ
muḡārin olub şir u ḡurşide baḡ

söziḡ muḡteşer ḡıl uzandı kelām
temām oldı şāhāne toy ve's-selām

87 ' eceb söylediḡ söz bilāfāşile
mèyiḡ iç ki iş çoḡdır inden béle

zi Turkī biyārāstī meclisī
békeş tiḡ-i bürende-yi Fārsī

İkinci kitap

I Hökm étđi Sultān

KŞII-YT 1

gulistān sèyrinde oḡradum ḡāfil
bugün bir dil-beri mestāne gördüm

Lèyli kimin ḡorub bezm-i ' işreti
4 orda üz ' āḡili dīvāne gördüm

şükūfe èy layub yeḡi nov-behār
açulubdır ḡızıl gullar lālezār
her yana bir Hindū durub bī-ḡerār

8 pāsibāndır āb-ı ḡèyvāne gördüm

bir fincān doldur èy gul üzli sākī
bulbul şeker ḡefesinde dustaḡı
bir bulūr lālede yanur çirāḡı

12 dolanur dövri ne pervāne gördüm

her yanuna durub bir Türk-i ser-mest
ḡoyubdır oḡların kemāne pèyvest

' āşikler şefine vèrdiler şikest
16 öz dövşümü orda nişāne gördüm

orda bir bulūr teḡt oldı nemāyān
bir nèççe benefşe, ter sunbulistān
arasunda vardır bir cām-ı reḡşān

20 bir şedefde ikki dur-dāne gördüm

ikki ' eḡreb olub ḡemer ḡerīni
genc üste èy layub şehmār kemīni
ikki yeldā ḡecesiyyen bir ḡüni

24 ḡeceyinen ḡüni hem-ḡāne gördüm

çin-çin èdib çini tøküb çin üste
darayubdır her yanundan çin üste
san zengbār şāhı çekib çin üste

28 ' āşikler mülkini vīrāne gördüm

bulūrdan ḡayurub çāh-ı zineḡdān
zineḡdān söyleme belālī zindān

Yūsuf Ḥüsrov'ı ḡökm étđi Sultān

32 o yèrde saldular zindāne gördüm

II Gelen deste gul

KŞII-YT 3

Sultānum! Rovşen èd şem' -i rühşaruḡ
tā bileḡ kim onuḡ pervānesidir
men sevmişem, ḡesretliyem yanmuşam

4 meḡer menden ayrı kim yanasıdır?

başuḡnan eyaḡa ḡeydirem zerī
zerpūş èdem bu nehāl-ı novberi

aķ Şedef dōŐunde Őāh memeleri
8 Şeker deryāhununĢ durdānesidir

yār ĢemiĢ ēylemiŐ ũera kōylümü
hicrānunĢ ēylemiŐ yara kōylümü
SulĢānum ōzünĢ gel ara kōylümü
12 Ģör nice bayĢular vīrānesidir

biri ‘āŐik olub gul cemāluna
birisi řāvūsunĢ ĢeĢĢ u Ģāluna
bugün biri dēdi: ĢoŐ eĢvāluna
16 her kim o LēylīniĢ dīvānesidir

dil-berim isteseĢ teklīf, doste Ģül
gul dudaĢdan nāzik danuş aste Ģül
nāzunan yēriyen gelen deste gul
20 **Yūsuf Ģūsrov**’unĢ cānānesidir

III Sen bir bēĢiŐ bāĢı

KŞII-YT 4

SulĢān tēliĢ sunbul ōzünĢ kıızıl gul
guldan nāzikterdir ōzünĢ Ģurbāni
sen bir bēĢiŐ bāĢı men Ģemli bulbul
4 sūsēnli sunbullı yazunĢ Ģurbāni

SulĢān tēliĢ darayuban tōkende
tōkülen yerlerden zulfunĢ bükende
ala ĢözleriĢe sürme Ģekende
8 meĢv ēder ‘āŐiki ĢözünĢ Ģurbāni

SulĢān bulūr Őurāhīdır buĢaĢunĢ
kıızıl gulunĢ ĢunĢesidir dudaĢunĢ

Őirīn danuŐmaĢunĢ Őirīn mezāĢunĢ
12 o Őirīn ŐōĢbetiĢ sözünĢ Ģurbāni

ĢaĢan olur yaza dōne bu ĢiŐler
ĢaĢan olur doĢrı Ģele bu işler?
boyunĢa Ģeydirem zerī ĢumaŐlar
16 gulābatün ser-endāzunĢ Ģurbāni

Yūsuf Ģūsrov dēr yār-ı müŐk-bū
gel otureĢ bir birinen rū-be-rū
bir Ģelvetde oleg Ģerm-i ĢüftüĢü
20 sen nāz ēd men Ģekem nāzunĢ Ģurbāni

IV Yā Ģün āŐkār olur, yā SulĢān gelir

KŞII-YT 5

ĢeĢen ĢeĢe Ģāb iĢinde Ģō<r>müşem
bugün yārdan mene bir niŐān gelir
ōz diŐimiĢ te‘ bīrini ēdmiŐem
4 bu Ģezān kōylüme gulistān gelir

bugün sonam gelir bizim Ģöllere
men Ģurbānam el eyaĢı gullara
size Ģurbān carrū ĢekiĢ yollara
8 kıızler bugün mene bir meĢmān gelir

gel ēy cādū Ģözli ĢaŐı pēyvestim
yēĢāne dil-berim vefālı dostum
yā Ģirāmān gelir řāvūs-ı mestim
12 yā bugün elime bir řerlān gelir

‘ehd u iĢrārūmnan bülēnd Ģimmetem
‘āŐikligde men Mecnūna ser-ĢeĢem

gêce gündüz yâr üzüne hesretem
16 hürşîd-i hâverim direhşân gelir

elim dāmānuḡa sākî vēr cāmı
bu dünyā fānīdir, yoḡdır devāmı
Yūsuf Hüsrov'uḡ hicrānı şāmı

20 yā gün āşkār olur yā Sulṡān gelir

V Gezdim aralı

KŞII-YT 6

hilket olanda bizim cānānuḡ
topraḡunda şehd-i şeker varumuş
yā ağzuna emcek koyan ananuḡ
4 memesinde āb-ı Kovşer varumuş

ne Lēylî 'Ereb'de ne Zelḡa Mişr'de
ne Eşlî Urum'na ne Şîrîn keşrde
ne bizden ileri ne bizim 'eşrde
8 inanmam ki senden yēyter varumuş

çoḡ eḡtiyāt êtdim gezdim aralı
gemzesi êdmeye baḡrum yaralı
ēy ākālār bizim çölün maralı
12 müjgānunda tîr u ḡencer varumuş

'eşkiḡ şerābundan mest u medhūşam
mest u medhūşam ki dāyimu'l-cūşam
hemîşe mēyl êdib o yêrden ḡoşam
16 o yêri ki bizim dil-ber varumuş

Yūsuf Hüsrov'uḡ güzer èyledi
yadmadı gēceler seḡer èyledi

yâr dönüb ḡāluna nezer èyledi
20 'āşiklar āhunda eşer varumuş

VI Yeriḡ ḡālî

KŞII-YT 7

bu novçe gul-zārda yâr yeriḡ ḡālî
gel ki gullar māyil olmuş üziḡe
bu gemli köylümünḡ fikr u ḡiyālî
4 dara zulfuḡ perîşān êd üziḡe

Sulṡān şîrîn aduḡ dāyım dildedir
ḡarḡaḡa müntezîr sona göldedir
şeydā bulbullaruḡ gözi yoldadır
8 şîrîn āvāzuḡa, şîrîn söziḡe

sekkiz der-i cennet koynuḡ gul-zārı
Kovşer'den su içmiş aḡ memēḡ nārı
bēle billem çegmiş feleg mi' mārı
12 gümüş balduruḡa, govher diziḡe

gul ister götüre 'eks-i rüyunuḡı
şevenbūlar ister ala būyunuḡı
sunbul ser-meşḡ êde 'enber mūyunuḡı
16 nergisler māyildir şehlā göziḡe

meze varı o lebleriḡ sādesin
göynüm ister bir içayum bādesin
gelen ḡāsidiḡiḡ alam ḡedāsun
20 **Yūsuf Hüsrov** dēr ḡurbān üziḡe

VII Yazuldu**KŞII-YT 8**

menim sergüzeştım ķedem-ber-ķedem
bugün defter oldı yāra yazuldu
āh çegdi devātum ağladı ķelem

4 bu diyārdan o diyāra yazuldu

ķāşid ‘erz èd dè: nāmemi zār oĥı
bir ķelilī gilèyliğim var oĥı
ezelden dōşūme deydi yār oĥı

8 bağrum başı pāra pāra yazuldu

dèller bu sitemi rūzigār ètdi
velī mene her ne ètdi yār ètdi
ĥusāmī ķaşları cāna ķār ètdi

12 üregim bendine kara yazuldu

o günü ki māyil oldum bu kıze
tefāvüt ķoymadum gece gündüze
‘enber teliğ efşān ètdi aķ üze

16 onda billim beğtim ķera yazuldu

billeğ neden bāda vèrdiğ imānum
billeğ neden gètdi tārā<ca> cānum?
Yūsuf Ĥūsrov dèr benim Sulţānum

20 hamı gözellerden sera yazuldu

VIII Ķurbānluğ gècesi**KŞII-YT 9**

ķurbānluğ gècesi ayrulub gèdme
seĥer kimler olur ķurbānuğ seniğ

ķurbān ki dèyeller ilde bir olur

4 her günde men olam ķurbānuğ seniğ

gözel hicrānuğnan çoĥ tāb èyledim
hansı gècelerde men ĥāb èyledim
ecel cān istedi cevāb èyledim

8 ķoymuşam ki èdem ķurbānuğ seniğ

ezelden menidim o ģem-ĥānası
seni seven ‘èşķ otunda yanası
çölleriğ ceyrānı, göller sonası

12 Hindūstān řāvūsı ķurbānuğ seniğ

Īrān u Tūrān u Çin gözelleri
hamı Gürcitānuğ ağır èlleri
sen behār feşliniğ ģunçe gulları

16 hamı şèydā bulbul ķurbānuğ seniğ

sen mene reĥm èyle, sen bileğ Tarı
bu dünyā fānīdir yoĥ è‘ tibārı
Yūsuf Ĥūsrov’uğ vefālı yārı

20 bir şirīn cānum var ķurbānuğ seniğ

IX Odladı cānumı**KŞII-YT 10**

bār ilāhā bağrum dönübdür ķana
odladı cānumı yār iştiyākı
haçan olur yatan beğtim oyana

4 şübĥ-ı veşle döne şām-ı firāķı

Sulţān bir bāğçedir hemişe-behār
sūsenli, sunbullı, gullı lālezār

bir novçe bāğçedir, bir novçe gul-zār
8 guluñ ħermenidir başdan eyağı

haçan olur görem yāruñ geldigin
şîrîn danuşmegün, şîrîn güldüğün
geşdi iller, geşdi aylar, geşdi gün
12 yār dahı ‘umrumnan qalmanı bāķī

o şîrîn meĥbūbum, şîrîn mezāķum
haçan deyer dudaķuna dudaķum
haçan olur Sulţān ola ķonaķum
16 cānumnan saĥladam ‘ezîz ķonaķı

Yūsuf Ĥūsrov’uñ çeker intizār
gel ey yeriñ ĥāli gul üzli dil-dār
bu çemen, bu çeşme, bu mēy, bu gul-zār
20 bulūr fîncān ister gul üzli sākī

X Arasundadır

KŞII-YT 11

varam gèdem maralumı bulmaķa
görem hansı çölün arasundadır
elim varmaz yār sonasun dutmaķa
4 bir bî-pēymān gölün arasundadır

‘eşķiñ zulmātuna èyledim sefer
rehberim olaydı Ĥıẓr-ı pēyğember
Sulţān āb-ı heyāt şerāb-ı Kovşer
8 seniñ gul dudağuş arasundadır

sücde èylemişem men pîr-i ‘eşķe
Sulţānum reh̄m èyleye esîr-i ‘eşķe

üregim bağludur zencîr-i ‘eşķe
12 belke ‘enber teliñ arasundadır

seneñ Sulţān menem ķapuña bir gul
sen bir bêhişt bāğı men gemli bulbul
ikki şehlā nergis, ikki kızıl gul
16 ikki ter sunbuluş arasundadır

bu dünyāda seneñ puşt u penāhum
ķiyāmet gününde ol ‘üzr-ĥāhum
Yūsuf Ĥūsrov dēr yār sücde-gāhum
20 döşüñneki ĥāluñ arasundadır

XI Gelmişem ķapuña

KŞII-YT 12

şükr-i lillāh gène gördüm cemālun
yēni başdan geldim imāna Sulţān
üregimnen ĥāli olmaz ĥiyālun
4 gelmişem ķapuña emāna Sulţān

lebleriñ mēydirse men mēy-perestem
o fîncāndan mēy içmişem ser-mestem
yār üzün gizleme vefālı dostam
8 men degilem sene bîgāna Sulţān

münevver şüretiñ bir kızıl guldır
zulfun şö‘lesinde deste sunbuldır
ot salduñ ‘umruma gör nēççe ildir
12 eger inşāfise koy yana Sulţān

o günü ki men èyledim üz yāra
bir oĥunan mene vurdı üz yara

reķīb menden yalan dēse söz yāra
16 nice bu sözlere inana Sulţān

Yūsuf Hūsrov dēr: hūb dēmiş ustād
dil-ber ne sen zūlm éd ne men édem dād
senej Şīrīn, menem şūrīde Ferhād
20 meşhūr olub kull-ı Īrāna Sulţān

XII Günüm geçedir

KŞII-YT 13

hēc soruşmañ yār ehvālum nicedir?
olubdır başuma dünyā dar benim
Sulţān başuñ içün günüm geçedir
4 o bī-nevā ğemli köylüm zār benim

döşüme çekilib çep rāst yār dağı
Mecnūmı öldüren Lēylī firāķı
göz yaşuynan göyerdmişem bu bāğı
8 neçün gul özgeniñ ola hār benim

zulfuñ tārı qalmuş mende nişāna
her dem gul-āb sepib éylerem şāna
rāzı olma köylüm ola vīrāna
12 Sulţān! sende çoğ ümidim var benim

heķīket ‘āşikem billāh degil lāf
zerī zerger tanur, nukreyi şerrāf
feleg revā degil özün vēr inşāf
16 şikār éde terlānumı sār benim

Yūsuf Hūsrov’ı étdiñ hūnciger
gulşen egdim hezān éyledi şemer

bī-vefā olmayan vefālī dil-ber
20 seniñnen çoğ ikrārım var benim

XIII Yā Reb! götür

KŞII-YT 14

yā Reb! götür bu Qurān’ı aradan
bir nezer kııl dünyā lālezār ola
bèle billem yoğ felegiñ üregi
4 bir yanan üregden heberdār ola
şeb-i mehtāb ola feşl-i nov-behār
cevān olañ öz behtiñnen kāmigār
‘éyd-i Ğedīr, ‘éyd-i behār, ‘éyd-i yār
8 hoş hāluna her kimsede var ola

ne ördekde pervāz gördüm gölde ‘eşķ
ne gulda reng u bū, ne bulbulda ‘eşķ
tükenmişdir dahı yoğdır elde ‘eşķ
12 inanmam ki ehl-i ‘eşķ var ola

bu yerde hālidür Sulţānum yeri
göre ne haldayam men-i dil-giri
bèle billem buymuş feleg teķdiri
16 **Yūsuf Hūsrov**’a dünyā dar ola

XIV Koy yansun

KŞII-YT 15

başuña döndüğüm yā şāh-ı merdān
‘Ebbās’a dē: yadmuşsa oyansun
şüm reķīb elinden bağrum oldı kan
4 oyaķusa tekke vėrsin dayansun

meger harda o ‘ Ebbās-ı ‘ elem-dār
ki hêç demêyr bir bî-nevā ulum vār
Zü’l-fiār eyesi Hêyder-i kerrār
8 alsun reı̄b al anuna boyansun

o ki ‘ aı degil d r: dahı besdir
h ç bilm yrem kim d şmendir? kim dosdır?
meger Sult n terki ılmeg ‘ ebeşdir
12 nice şem‘ siz bu perv na dolansun?

haan olur g rem Sult n gelmaun?
oyam g z m  ste o gul eyaun
haan olur g rem reı̄b yanmaun?
16 d yem: meni yandurandır oy yansun

b c  y re ‘ umrum v rmişem b da
b -vef  y r  z n  tir fery da
d seler Sult n’dan y y var d ny da
20 **Y suf H srov**’u nice inansun?

XV Bilmedim ki....!

KII-YT 16

men gelmişdim bu gulşende gul d rem
bilmedim ki gul t k lm ş h rı var
men gelmişdim g mli k yl m g ld rem
4 bilmedim ki y ru  h u z rı var

y r ki şoraketdir, l lez r olmaz
s g d aacunda h yva n r olmaz
her ehbeye g n l v rme y r olmaz
8 ovlı yalan her g nde bir y rı var

o ki ereyinen aı tanumaz
o ki bulbulunan z ı tanumaz
o ki cengeline b ı tanumaz
12 d yer ş yed her aacu n rı var

inanma ki sonası var her g l n
renge bama b -yı olmaz her gulu
ardaş her n d na v rme g n l n
16 ara  z n haan  ‘ tib rı var?

Y suf H srov d r: behr-i ‘ Umm n’a
g v s oldum bulamadum durd na
da  ste tor oymuşdum erl na
20 bilm yrdim ki bu dalaru s rı var

XVI  z d g ne t ş oldum

KII-YT 17

h m ş oturmuşdum  z ehv luma
bir allı ay  zi g ne t ş oldum
felek ted riydi geldi yoluma
4 keylig kimin b z evine t ş oldum

bulbul kimin udum ondum gul-z ra
bir gul d rmemişden deydım  z h ra
bir g zi cell da bir sitem-k ra
8 m yil d m b le g ne t ş oldum

d dim: Sult n mem n b hişt n rı
d ş n teti  ce dalar aradır
d di: o g venme c n b z rıdır
12  hır y ru d digine t ş oldum

yār elinden şerbet sedim sem aldum
 elif kedim sovdā êtdim hem aldum
 bilmedim ki cānum vêrdim ğem aldum
 16 bir kuzey karuydum güne tüş oldum

dağları qar basmuş bir yol açulmaz
 ‘āleme yaz mene bir gul açulmaz
 Yūsuf Hūsrov’da müşgil açulmaz
 20 feleg reh̄m éd, üz düğüne tüş oldum

XVII Sulţan ‘ebeş dème!

KŞII-YT 18

Sulţān ‘ebeş dème ‘umr geldi geçdi
 henüz şeh̄lā gözün ğumārı çoğdır
 seneğ bu dünyāda irem bêhişti
 4 henüz cüfte nāruğ bīmārı çoğdır

henüz kemāndadır tîr-i müjgānuğ
 henüz fitne varı çeşm-i mestānuğ
 henüz şebnem varı ter gulistānuğ
 8 henüz gul koynunuğ gul-zārı çoğdır

henüz şeh̄di çoğdır dudağın balı
 henüz benefşedir aq sineğ ğālî
 henüz nov-şemerdir kedîğ nehālî
 12 henüz bu nehālunğ behārı çoğdır

inanma, bir tükünğ dünyāya satam
 men oynaram, yā utuzam yā utam
 tā cānum var göreg möhremi atam
 16 henüz bu şeţrencinğ kumārı çoğdır

korğu yoğum sulţānundan ğānundan
 elimi üzmenem yār dāmānundan
 bî-nevā Yūsuf Hūsrov ğanundan
 20 henüz aq ellerinğ nigārı çoğdır

XVIII Üzün gizle!

KŞII-YT 19

gözel üzün gizle reğib görmesin
 el-ğeğ bir ğurşid-i ğāversen ğāver
 ğaşlarunğ kemāndır gözlerinğ cādū
 4 ‘eceb gülgez tēlli ğāversen ğāver

buğağunğ şurāhî bulūr zineğdān
 dur dehānuğ mëydir dudakuğ fincān
 tomağalı lāçunağ cılkılı terlān
 8 şūğ maral bağuşlı ğāversen ğāver

üzün kızıl guldır gözlerinğ şeh̄lā
 hamı gözellerden e‘ lāsen e‘ lā
 Ferhād’a Şîrîneğ Mecnūn’a Lēylā
 12 Kerem Eşli ğānı ğāversen ğāver

ikki nehāl bir çeşmeden içib su
 biri yeğî şemer èylemiş lîmū
 biri gul-āb isli biri müşkbū
 16 biri sulţān biri ğāversen ğāver

Yūsuf Hūsrov dēr gul üzli sākî
 doldur cāmı tā var ‘umrumnan bākî
 Sulţāndan geçmişdir gözellig çağı
 20 sen bir sulţān-şiken ğāversen ğāver

XIX Dāra baḡ, dāra**KŞII-YT 20**

göñülüm dur oyan ḡāb-ı ḡifletden
sallanuban gèden yāra baḡ, yāra
қаşları kemāndır gözleri şehlā

4 nük-i müjgānları ḡāra baḡ, ḡāra

ne şüret-ger çegmiş bële rühsārı
bële tūrfe çemen, bële gul-zārı
teḡt-i sīnesinde cüfte şehmārı

8 bu efsün olmamuş mārā baḡ, mārā

deyme bād-ı şebā şāyed dıgsine
sekkiz der-i cennet gul oḡaḡ sine
kūh-ı bulūr teḡt-i mermer aḡ sīne

12 o dur memeleri ḡāra baḡ, ḡāra

bugün sēyre çılıḡ şikārı laççın
alur gözleriynen bir ‘ālem Māçın
tökübdır bëline mü‘enber saççın

16 her tēli bir yana, tāra baḡ tāra

ne Lēylī seniḡ tek yār oldı meşhūr
ne Mecnūn benim tek ‘āşik-i meḡrūr
Yūsuf Ḥüsrov’ı ēylediḡ Menşūr

20 eger inanmēyreḡ dāra baḡ, dāra

XX Bir danuş**KŞII-YT 21**

sallanub nāzunan gèden serv-i nāz
nāzum eglen beniminen bir danuş

bir dem möhlet cānum edem pāy-endāz

4 gözel durub biziminen bir danuş

bir dem mëyl éd bizim bāḡa ēyvāna
şefā vèrsen ḡızıl gula rēyḡāna
bize resmdir ḡörmet edeg mëhmāna

8 ḡonaḡ eglen bizimnen bir danuş

şikeste ‘āşiki dil-ḡūn eden ḡız
‘eḡlimi başumnan birden eden ḡız
Yūsuf Ḥüsrov’ı Mecnūn eden ḡız

12 bir dem eglen biziminen bir danuş

XXI Üç gözel**KŞII-YT 22**

üç gözel beḡş eder biri birinnen
biri dēr baḡuşda yaḡı tērlānam
birisi silkinib durar yerinden

4 dēyer men yērişde serv-i bustānam

biri dēyer şūḡ maralam kec nigāḡ
biri dēyer mülk-i ḡüsne menem şāḡ
zulfum şām-ı yeldā rovşen üzüm māḡ

8 ‘āşiklar bāḡunda deste rēyḡānam

biri dēyer govher memem şāḡ-līmū
biri dēyer ‘enber zulfum müşkbū
ter vurur dōşümde çoḡdır ḡüftüḡū

12 al şerābdan dolı bulūr fincānum

.....
.....

16¹⁰

Yūsuf Hüsrov dər derdimi dēməm
ne üzünen dost қаpuғna boyn egem
ne elinen merhem yarama қoyam
20 ‘eşkiñ şeṭrencinde māt u ҳeyrānam

XXII Egri bağdı

KŞII-YT 23

ṭovar terlān kimim èyledi pervāz
vehşi maral kimin yār geldi geçdi
қaldı üregimde olmadum hem-rāz
4 gēñ dünyā başuma dar geldi geçdi

bir қарçaқ āvāzlı bir yağı ceyrān
şūḡ maral baḡuşlı hevālī ṭerlān
bir novçe nov-nehāl tāze gulistān
8 līmū memeleri, nār geldi geçdi

egri bağdı bir dem ètdi direngi
san ki Sulṭānudı hūb āb u rengi
müjgānundan çıḡen tır-i ḡedengi
12 vurdı üregime kār geldi geçdi

ḡizāb édmiş aқ ellerin ḡınadan
el-ḡeқ geçmeg olmaz bèle sonadan
baldurları gümüş ḡālī mīnādan
16 bulūr burmaқları қар geldi geçdi

Yūsuf Hüsrov dər bir serv-i nāzdır
üz bèle te‘ rīfin èylesem azdır
özü gul bēşeli bir novçe yazdır
20 nük-i müjgānları қар geldi geçdi

XXIII Yārunan bèle

KŞII-YT 24

ne hūb olur behār feşli yaz günü
oturub danuşeg yārunan bèle
gul üzli sāḡīlar doldura cāmı
4 çāluna sentūrlar tārunan bèle
gele miñ nāzunun dil-dār-ı dil-bend
saçlarun boynuma èyleye kemend
nuḡl u mēy u mezze şerbet āb-ı ḡend

8 yār vère lebinden қарunan bèle

oṭāḡ ḡelvet ola reḡībden ḡālī
yāra қol boyn olam men lā-ubālī
geçmeye göynümnen dünyā ḡiyālī
12 lāleler odlana cārunan bèle

gehī bulbul ola gula ‘eşḡ-bāz
gehī ‘āşīḡ ola me‘ şūḡe hem-rāz
gehī müṭrib çala bir şūr-ı şehnāz
16 қарçaқа söyleye¹¹ sārunan bèle

Yūsuf Hüsrov dər yār-ı novcevān
қedi novçe nehāl tāze gulistān
қızıl dükmelerinḡ men açam āsān
20 ellerim üstüne nāzunun bèle

¹⁰ Orijinal metinde de böyledir; boş bırakılmıştır.

¹¹ Metinde *söylene* şeklinde yazılmıştır.

XXIV Çahnaşur buludlar

KŞII-YT 25

-

 4¹²
- çahnaşur buludlar çep eser yeller
 kırhıram qar yağa bağlana yollar
 behârî hoş gele kerîşe eller
- 8 gezem görem yâr êlkesi handadır
- ustâdum vèrmişdir mene bu meşki
 o ki ‘ aşîk degil men‘ éder ‘ eşki
 badmuş üregime çıhmez yâr ‘ eşki
- 12 üregdedir, cesededir, cândadır
- dağlar bir yol vèriñ çıhem başuñza
 men kırbānam topraquñza daşuñza
 bir kuş olam üçem konam döşuñza
- 16 baħam görem yâr êlkesi handadır
- senden ayrı görmemişem nāzlı yâr
 gece gündüz işim olmuş āh u zār
 bir gèri baħ éy Züleyhā-şifet yâr
- 20 **Yūsuf Hüsrov**’uñ bir zindāndadır

XXV Oğradum

KŞII-YT 26

bèle billem yatan beħtim oyanmuş
 bugün ġāfilinden yāra oğradum

¹² Metinde de böyledir; boş bırakılmıştır.

- bir novçe bāğçada bir noçe bāğda
- 4 almaya, hēyvaya, nāra oğradum
- ikki ‘ ekreb kerīn gördüm bir aya
 günü hem-ser gördüm şām-ı yeldāya
 sunbul kızıl gula salmuşdı sāye
- 8 bir şefālî lālezāra oğradum
- yārunan savuşdum gul eyağundan
 egildim bir öbdüm aq buħaquñdan
 bir ‘ ālem keyf étdim mēy dudaguñdan
- 12 ‘ eceb cām-ı hoş-güvār a oğradum
- Yūsuf Hüsrov**’uñ yegāne dostı
 Kesrānuñ tākıdır qaşuñ pēyvesti
 çoħ istedim öpem o çeşm-i mesti
- 16 nük-i müjgānunda hāra oğradum

XXVI Gözel veşfi

KŞII-YT 27

- dédim dil-ber veşfin çekem teħrīre
 kelem dèdi māt u hēyrānam oğlan
 dèdim evvel elif yazam ķediñi
- 4 dèdi men bir serv-i bustānam oğlan
- dédim aq buħaquñ dağlar qaruna
 dèdi beñzer cennet lālezāruna
 dèdim limū yazam sīneñ nāruna
- 8 dèdi govher-i ġeltānam oğlan
- dédim dil-ber rovşen üzün gul yazam
 ikki gece oturuban gün yazam

uzađ dūşer zulfuđ dēdigin yazam
12 dēdi men bir ŗām-ı hicrānam oğlan

dēdim zinehdānuđ yazduram bulūr
dēdi lebinne var *şerābentehūr*
dēdim gūn ŗzūñnen āşikār olur nūr
16 dēdi men bir hūr-ı rızvānam ođlan

Yūsuf Hūsrov'uñ ğerķ-i hıyālda
heç bilméyrem ne eĥvālda, ne ĥālda
dēdim insān olmaz bēle cemālda
20 dēdi mülk-i ĥüsnā Sulţānam oğlan

XXVII Reķib araluğda

KŞII-YT 28

yaman gözden irak cādū gözleriñ
yārum tā dūnyā var başuñ saķ ola
reķib araluğda, açma ŗziñi
4 nā-meĥrem gözünden ķoy irak ola

yaman derde ne ķāre var ne tedbīr
bu dīvāne yā bend ister yā zencīr
Léylī kimin ĥüsnüñ olmuş 'ālemġir
8 ķorĥıram meskenim daş u dağ ola

lebiñ méydir, diliñ meze ŗzūñ nūr
bilmem nārdır, ŗāh memeler, yā līmūr?
gerdeniñ ŗurāĥī, buĥaķuñ bulūr
12 haçan olur bulūr bēle aķ ola

bāzārda yār iķün éyledim bēġir
niżāmī tikdirdim, astırı keşmīr

yeķķesine ķoyam ķızılđen zencīr
16 gulābatūn ķeyţān, çılcırāđ ola

haçan olur, bu méy dola cāmuma
haçan olur terlān ķona dāmuma
haçan olur dövrān dōne kāmuma
20 **Yūsuf Hūsrov**'a yār ķonaķ ola?

XXVIII

KŞII-YT 29

baş ŗcünde çağurmuşam Tarumı
tā belke eşide āh u zārumı
Yūsuf Hūsrov dēr Sulţān yārumı
4 öz ķoynumda bir eţleşpūş ġoreydim

XXIX

KŞII-YT 30

sāķī, ġetir ŗurāĥiñi vēr bāde
doldur cāmı ġorem yārdan ne sōyler
bu ġerīb élkede, bu ġem-ĥānada
4 ġorem rengi lālezārdan ne sōyler?

XXX Lām elif lā bēl gelir

KŞII-ĤT 33

bugūn gelir bāġ séyrine nāzlı yār
bulūr ellerinde deste gul gelir
ġemli köylüm ol ŗādmān ķekme ġem
4 ŗīrīn ġozel lām elif lā bēl gelir

- cennetiñ lâlesi hūr u ğilmānı
 Hindūstān řāvuūsı, Ğoten ceyrānı
 Bedeřsān'dan le' l-i leb-i mercānı
 8 terleyib memesi bū-yı hēl gelir
- açıldı aķ sīneğ görüñdi mermer
 mermer şemer êdmiş bir cüfte govher
 yā nesīm-i yazdır yā bū-yı 'enber
 12 açulubdır behişt deri yēl gelir
- her ne yazdum êtiřmedim sermeşke
 ebdāl olub ğetdim řām u Demişk'e
 o sā'et ki düşdüm sovdā-yı 'eşke
 16 ēle san ki dörd yanumnan sēl gelir
- cigerbendim hēç saķ olmaz yaradan
 Heķ ğötürsün řūm reķibi aradan
 Ğūsrov dēyer řūkr ēylerem Yaradan!
 20 yāri ğördüm üregime hāl gelir

XXXI Elin ele alub

KşII-ĞT 34

- vardır yār dağunda bir tovar řerlān
 şor koyub bendime atayudum men
 řāyed neşib ola düşe şoruma
 4 o yağı řerlānı dutayudum men
- ķoyubdır kemāna tīr-i cigerhār
 vurub êdib cigerimi pāra pār
 kaşke dil-ber olayudu Ğerīdār
 8 özüm ğul yērine satayudum men

- elin ele alub bāğda gezayum
 bulbul olub ğunçe gulun düzayum
 ğevvās olub ceyhūnunda üzayum
 12 'eřkiñ deryāhuna batayudum men
- bir fincān yārunan bir mēykedede
 erğevānı çañur bulūr ķedeğde
 içaydum lebāleb ceşn-i sedede
 16 sarmařub¹³ yārunan yatayudum men
- Ğūsrov dēyer zāruncıñ bāğunda
 Ferhād kimin Bīsütūnuğ dağunda
 bugün gul veştinde behār çağunda
 20 mest êdib yārunan yatayudum men

XXXII Yağşı ķayurub

KşII- ĞT 35

- Heķķ-i yēktā 'eceb yağşı ķayurub
 hāl-ı hāřim aķ üzünde niřāna
 reķib menden yaman sōzler ķayurub
 4 ebleh odur bu sōzlere ināna
- ēy dil-berim řīrīn cānum cānānum
 dehānuğ Kovşerdir lebiğ fincānum
 sen benim cānumağ belke imānum
 8 ķedeğ alam ēy dil-ber-i cānāna
- seven göyni hēç kim ayurabilmez
 kār-ı 'eşki hēç kim ķayurabilmez
 sultān u hān bēle buyurabilmez
 12 Ğudām özi êtiřeydi dīvāna

¹³ **sarmaşub**: Metinde *samraşub* şeklinde yazılıdır.

üregim kazanı pur-cüş edibdir
 seniñ ‘ eşkiñ meni medhüş edibdir
 neççe yerden leşger hurüş edibdir
 16 qorhıram ki reñne sala imāna

Heķ de biler āl-ı ‘ ebā yār-ı cān
 cesedimne qalmamuşdur yārı cān
 kull-ı ‘ ālem reķib olsa varı cān
 20 benim köylüm senden olmaz biğāna

seriñe döndüğüm māh-ı hāverim
 bir söz eşidmişem olmaz bāverim
 senden ayrı yoğdır yār u yāverim
 24 Hüsrov iltimāsı vardır Yezdāna

XXXIII ‘ Elī medhidir.

KŞII-İT 39

gönülüm gez şāh-ı merdān ‘ eşkini
 varı müşgilleriñ helliyātıdır
 géd ihtiyār eyle veħdet meşkini
 4 san gününen zerre hikāyātıdır

bismi’llāh yazan Selmāna ser-ħeṭ
 dokkuz revāk ‘ erş-i kungire kuvvet
 güne rovneķ vèren deryā-yı himmet
 8 Heķkiñ esrārünüñ heffiyātıdır

āsımān u zemīn, lēylinen nehār
 cemādunan hecer, nebāt u eşcār
 ‘ erş u kursī, lovħ u kelem her ne var
 12 ‘ Elī-yi Murtezā veşfiyātıdır

ay u gün şeykeli yedü’llāh ‘ Elī
 ħucetu’llāh ‘ Elī, sırrı’llāh ‘ Elī
 qāsımu’l-erzāk helķu’llāh ‘ Elī
 16 hamı vekilü’llāh keşfiyātıdır

gāhī ‘ eşāyudı Mūsā elinde
 gāhī Mesīħdemdir ‘ İsā dilinde
 gehī rehdārudı mi’ rāc yolunda
 20 geh imān ziddiniñ ketliyātıdır

Cebre’ıl mürşidi zulmāt enveri
 Enteri öldüren qazan Hēyberi
 üstüvār baķlayan bend-i berberi
 24 bedri ducā edmeg fezliyātıdır

üz igirmi dörd miñ *ve’l-mürselāh*
 cezb eden, bildiren zāt-ı şifātı
 altı miñ üz aldmuş u altı
 28 āyē-yi Qurān’uñ mūcibātıdır

Kovşere sākīdir dīn u imānum
 kıyāmet gününde heṭṭ-i emānum
 mücrim İbrāhīm dēr vèrd-i zebānum
 32 Hēyder-i heyyeh-der medhiyātıdır

XXXIV Ğiflet edme

KŞII-İT 41

bugün gözellerden sorağ eyledim
 dedim: neçün etdiñ bağrum qan gözəl
 ezelden men etdim qurbānuñ seniñ
 4 kelem ber keleme māl u cān gözəl

dédim: gönül mäh cemāla güvenme
 aķ bedene ķere hāla güvenme
 bu şovkete bu celāla güvenme
 8 elden gèder şovketinen şān gözel

eser hezān yeli çep u şumāldan
 ķocaluķ derdinden fikr u hıyāldan
 bī-behre olubdır ‘umruņ bu hāldan
 12 olur ‘enber teliņ perişān gözel

ġiflet édme bugün şebā ķerrireņ
 cevānlügüņ heşretinden errireņ
 ecel fāyiķ gelir yèrde çürrüreņ
 16 āh çekereņ ollañ peşimān gözel

şür-ı cevānlügda reng-i aliseņ
 neççe ilden sora pīr-i zāliseņ
 İbrāhīm dèr eger ehl-i hāliseņ
 20 gel bizimnen ‘eşķ otunda yan gözel

XXXV Tèzter èdesīdim

KŞII-İT 42

yıkılıņ yollaşlar ehvāl alayum
 göreņ men felege nicéylamuşam
 dövresi kec-rovdır nice ķalayum
 4 meger men çerġini kec éylamuşam

çelipā zulflaruņ helķe helķe kec
 benimnen kec, özine kec, helķe kec
 o günü ki feleg baġdı mene kec
 8 ķapuņna boynımı kec éylamuşam

yaşul başum admuş yaşul ser-endāz
 silkinib řāvūs tek éyler ‘ işve nāz
 şīrīn cānum yār yoluna pāy-endāz
 12 tètter èdesīdim gèc éylamuşam

şeyh-i Şen‘ān kimin tersā şehrini
 içdim şerbetini gördüm zehrini
 beske teşne-kāmam ‘eşķiņ beġrini
 16 içdim u ķanmadum bec éylamuşam

başuņa döndüğüm vefālı yollaş
 derdimi söylemem sırrım olur fāş
 seniņ üzün gündir ‘āşikīņ huffāş
 20 gündüz çıġebilmem gèc éylamuşam

o ki eder ‘āşikligiņ meşķini
 hoş u nā-hoş gele eder ‘eşķini
 İbrāhīm dèr: oldum feleg düşğünü
 24 üküm şekeridi gec éylamuşam

XXXVI Bilseydim hansı gün?

KŞII-İT 43

üregimne neççe derdler varudı
 saġladabilmedim pinhāne kızler
 dünyā bu gènligde mene darudı
 4 şāyed ki dolmuşdır pèymāne kızler

silkiniņ řāvūslar çıġeg ķabaķa
 belke şikest vèreg derd u firāķa
 ķol boyn oleg dudak ķoyeg dudakā
 8 sizi and vèrirem Ķurān’a kızler

- şirindir diliyiz şeker-rîzden
 derîğ èyleme'in şehdini bizden
 yâ vèriñ ağızuma bal memeyizden
 12 yâ meni èyle'in zindānī kızlar
- yâ meni kırtaruñ möhnet u ğemnen
 yâ bir egri bañuñ cān çıhe tenden
 şidķinen satıram alsayuz menden
 16 bir buseye dīn u imānī kızlar
- zerd u ze'if oldum meni der-be-der
 tīr-i müjgān deymiş yaradır ciger
 neççe tebib nüşhe yazmuş mükerrer
 20 sizde var derdimiñ dermānī kızlar
- bir görreyiz feleg atar nerdini
 aradan götürer 'eşķiñ merdini
 çekereg hoş günün āh-ı serdini
 24 keştī kimin olleg tūfānī kızlar
- siziñ için ferķ èylemez gece gün
 koymayuñ şerfesiz geçe neççe gün
 teferrüclü demāğ oleg gece gün
 28 birbirinen süreg dövrānī kızlar
- o çan ki hoş günü yāda getirrem
 İbrāhīm dēr 'eql u hūşum itirrem
 bilseydim hansı gün veşle ètirrem
 32 olurdum o günün kırbānī kızlar

XXXVII Dördi ğedmiş

KŞII-İT 45

- bir neççe hāl bilen yollaş olaydı
 belke dahı zimestānı yaz èdeg
 neççe sır saħladan sırdaş olaydı
 4 derd u ğemi üreglerden az èdeg
- bu dünyānuñ bemi ğedmiş zīri var
 beş gün 'umruñ dördi ğedmiş biri var
 gece gündüz kan aķlasañ yeri var
 8 yıkılıñ yollaşlar derd u rāz èdeg
- şebā bürgün yéksān olleg topraķa
 güzer-ġāhdan sākin olleg oıraġa
 varı heşret ġunçe olleg yarpaķa
 12 dahı mümkün olmaz 'izz u nāz èdeg
- zemāne kem-furşet biz ehl-i ġiflet
 dāyim kemindedir āfet u ülfet
 yıkılıñ yollaşlar dostlara nisbet
 16 bugün hoş günleri pāy-endāz èdeg
- geldi geçdi cevānlüġüñ kārwanı
 cānda kaldı hoş günleriñ ārmānı
 yıkılıñ kıardaşlar süreg dövrānı
 20 belke İbrāhīm'i bī-niyāz èdeg

XXXVIII Cār āşnālūġi

KŞII-İT 46

- èy aķalar geliñ te'rif èylayum
 ne hūb olur ikki yār āşnālūġi

bir kimse ki seven sevmeye seni
4 olur bulbulunan h̄ār āšnālūgi

igid odur ezel günden mest ola
ebdāl odur arhasunda post ola
kimse-yī ki tikkeyinen dost ola
8 olur yaquşunan qar āšnālūgi

oğudum Qurān'ı eyledim beyān
koç igidler hergiz görmesin yaman
atasun öldüren oğlunu kıoyan
12 olur yarpuzunan mār āšnālūgi

tehteyi oynadum geldim du-şişe
eger 'arifiseñ kulak vèr işe
güclüyunan gücsüz düşe sovuşa
16 olur terlānunan sār āšnālūgi

İbrāhīm dèr kere behtimdir kere
bir nāme yazayum yollayam yāra
gèdmeyen sen hēc veqt düşmene cāra
20 'erziñ bāda vèrer cār āšnālūgi

XXXIX Tèz geliñ

KŞII-İT 47

èy şebā menden heber vèr ehl-i hāl
yollaşlara
söylereñ ayrulmaquñ indi çağıdır geliñ

tèz geliñ dermān èdiñ çoğ derdim kārīdir
menim
tā cesedden çıhmemiş cān tā ki bākīdir
geliñ

3 oldüğüm günden beş üz miñ nāzunan
bèsleddigim
bī-vefā rūḥum tenimnen indi yağıdır geliñ

men müsāfir, yol heṭernāk, 'eql zāyil, ağır ük
nā-beled, herfim gelet, 'ebd-i veset, köylüm
dustākīdir geliñ

èy şebā **İbrāhīm**'e vèr eşl-i meṭlebden heber
şāh-ı merdān kovşer üste indi sākīdir geliñ

XL Atı ölen dem

KŞII-İT 48

İbrāhīm bilmediñ benim kedrimi
o gün bileneñ ki el köç-hāy-köç ola
tā cānum varudı rāhet eylediñ

4 nefesden gèdende vill ètdiñ çöle

çoğ cān çeğdim seni yerden götürdüm
uzağ, uzağ menzil dalda getirdim
uftān-ḥizān menzil-gāha ètirdim

8 indi sezām budur boynum inçele

yā arpa samana deyzir dişimi
yā bir daş üstüne kıoy kınc başımı
kıoyma kıuş u kecir yeye lāşımı

12 tā cānum var bir terefe hınçele

men Heykır dağunda gèdmişdim dizden
Beşir beg cān-herid oldı fāyuzdan
arpa saman deriğ èdmedi bizden

16 Madakan'da yeñin oldı yel çala

çeñemne cān yoħdır çeýneyem butta
 cār apar Teħte'ye, Kehnū'ya, kota
 bir zad ŧerť ed Türke, Belūçe, tāta
 20 'ele'l-ħuŧuŧ 'Ebdu'l-Ĥüseyin çaçula

dé: meni al ikki cuvāl samana
 on gününj acuydum geldim emāna
 cār apar Cehle'de Behādır Ĥān'a
 24 lāŧıñı sal öz daluma ķemçile

dédim: çoħ ħekķiñ var ey gunge-zebān
 tersā dīn<i>ne gėdsem cūn ŧeyħ-i ŧen'ān
 bu elde vėrmezler bir torba saman
 28 mōhlet vėr tā yer açula gün çala

dīvān ķapusuna 'erze gėdem men
 Hengām'a, Dėhrem'e, Hurz'a gėdem men
 yā bir üz dutana ķerze gėdem men
 32 ŧāyed sene bir der-i ħeyr açula

nā-ümid eylediñ ümidli yerden
 vurduñ üregime doñ daŧı birden
 men ki cānapuŧtam dūnen seħerden
 36 dur eyağı yāl ķuyruķum ķeççile

nėççe vācib veŧiyetler varumdır
 öldüğüm gün 'Ebdu'ŧ-ŧemed ķārīmdir
İbrāhīm boynuņa çoħ ħekķ varumdır
 40 dé: Süleymān baŧum üste tār çala

yālum ŧerrāk ata dum efsār edin
 ħāhiŧ varum yollaŧlara cār edin

çekib bir yerde de seng-sār edin
 44 tā görmeye her kimse bir gep çala

XLI Tiryākdan ŧikvesi

KŧII-İT 50

yā Reb haçan olur görem bir dahı
 bu ħezān köylümi behār eyleyem
 dolduram bādeden nėççe ŧurāħı
 4 tā belke leylimini nehār eyleyem

meŧderi tiryākdır eglebi vāfūr
 giriftār eyledi etdi nā-ŧebūr
 san Süleymānudum etdi meni mūr
 8 baŧarmam ħökmüni inkār eyleyem

her kim ede 'ādet *allāhumme'l-'en*
 isteye ki tiryāk ede ķeyd-i ten
 çeğdim utdum aķuyı men zehri men
 12 cānum çeğmeyene niŧār eyleyem

ķalmamuŧ bir zerre ķuvveh tenimde
 ķalmamuŧ bir miŧķāl et bedenimde
 ħeç kāfir olmasun benim günümde
 16 o sā'et ki def'-i ħumār eyleyem

el ķoyanda ķulaķumuñ tozine
 cān gelirdi ehl-i 'eŧķiñ dizine
 ħendān günçe idim ħelķiñ üzine
 20 ele ki her bāğdan güzār eyleyem

belli ustādudum eller içinde
 ħoŧ-ħān bulbuludum gullar içinde

vuran qorhmaz atlı èller içinde
24 yeħinem güşşeden firār èyleyem

İbrāhīm bir zeman düşmezdi ‘ eşşden
indi ferq èylemez yazunı kışşden
bir sâ‘et qurtulmam ze‘ finen qeşşden
28 belke üz miñ āhunan zār èyleyem

XLII Soruşmañ ħālumnān

KŞII-İT 51

ħān-ı vālā heç soruşmañ ħālumnān
göreñ menden ne belālar geçibdir
bir qulunc ağırıkı dutub dalumnān
4 ecel ebvābunı möħkem açubdır

üz dörd gündir nā-tevānem lāşam men
ecel qorħusundan dirri başam men
susesi yoħ demirem men daşam men
8 belī zindiganlüg menden geçibdir

qend u çāhı tükenmişdir mayadan
tıryāksizlig aparmuşdır bünyād<d>an
şikeste **İbrāhīm** fānī dünyādan
12 bir görreyüz dēller èlden köçübdır

XLIII Göy beħte

KŞII-İT 52

qāşid apar Süleymān’a vēr ħeber
dē: fānī dünyādan gētdi göy beħte
gerçe cāyız degil vèrem bed-ħeber
4 uşaklaruñ ağlar dēyer vāy beħte

bēle beħte heç kim dişde görmemiş
qēdrini men billem kimse bilmemiş
açulmuşdı yaz otunı yēmemiş
8 üç erşinden, ikki erşin boy beħte

lök çegmezdi göy beħteniñ üküni
yaz olmamuş tökmüşüdi tüküni
dādunan yumurram şāhuñ erkini
12 étirirdi beħrēynī’ye soy beħte

bēle beħte bulunmazdı cehānda
ne re‘ iyetde, ne beylerde, ne ħānda
geçe gündüz gözi arpa samanda
16 alasıydı evden eve pāy beħte

bēle beħte görmemişdim ‘ edende
Şāhnāme oħurdı bu yaz deminde
yabuyunan su içmege gēdende
20 bir nefesde qurrudırdı çay beħte

yaz u fāyuz èl köçende yurdundan
sürende qalurdı oba gerdinden
ayqereñi geçe arpa derdinden
24 süresiydi qerimçe tek pēy beħte

aclüg güc getirer ‘ erşe teng olur
sovuħ vurar qol u qıçı leng olur
‘ Elī Bāz beg qapusuna ħung olur
28 kunca girmek için èder se‘ y beħte

tevilē kuncuna girer dinc olur
Bēhrüz Teyibli’nen dest u pinc olur
bir rebbānī çomaq vurar ginc olur
32 dēyer men vurıram sen de say beħte

el-gerež gün, gece olur ‘èynine
 bëli siner an ekilir bëynine
 derri nım lāy éder salur boynuna
 36 déyer: her ne yediñ éyle ey behte
 behte dér: and olsun,¹⁴
 düşmemişdir gözüm arpa samana
 nāyib apusuna geldim emāna
 40 belke bir cül vère dèye gey behte
 behte déyer: bir hūb eyem varudı
 yaman günlerimde o ğem-hārudı
 sekkiz tümen kéyle bédihkārudı
 44 o cehtden vèrdi řirvān bey behte
 behte dér: rehm édiñ éy eyyūhe’n-nās
 meger sen kāferèñ meřhedī ahmās
 vāriřeñ ğéyret ek gel ussā éyās
 48 ıhđı nīme cānum oldı ey behte
 siyāh-nāme yazar Lār u Girāř’a
 Feth‘ elī hān torpa sovurar başa
 déyer ger ātilim éylese hāsā
 52 yıılıñ bāřuna dutak toy behte
 her kim bu melebe zid olub dèsin
 yā başa bèř ırān dest-i red vèrsin
 yā özünü ‘ emden bugünde görsün
 56 şebt olur deftere soy-be-soy behte
 tovānia māh-tā-māhı götürmem
 néce altek esāreti étirmem

¹⁴ Metinde de böyledir. Yazar tarafından sansürlenene ibareler olduğu anlaşılmaktadır.

seniñ ‘evezie gāhı götürmem
 60 cāniřin vèrseler mülk-i Rēy behte
 meger ‘edāleti hōkkām éyleye
 her kim durub gününü řām éyleye
 yā ki ‘Elī Bāz beg ikrām éyleye
 64 İbrāhim’e ‘evez vère day behte

XLIV Ser-dār geleydi

KşII-ĜT 56

bir dileg diledim müstecāb ola
 He éhyā ılaydı ser-dār geleydi
 varam piřvāzuna ılem tevāfu
 4 kull-i Fārs élinden ser-dār geleydi
 geye idi zirèhinen ār-āyna
 hèç almaya bu dünyāyı bir ‘èyne
 Sām-ı dilir zūtemidi bi‘èyne
 8 Sührāb-ı novcevān ser-dār geleydi
 Kéyubādī kulāh oya serine
 ğul şef eke bārgāhuna derine
 şerli ‘elem, ızıl yara görine
 12 etr-i sāya-bāndan ser-dār geleydi
 tedbīrinen şer pelengi dutallar
 keten keten dal ollardan atallar
 kund u zencir gerdenine atallar
 16 hemāven tek cāra ser-dār geleydi
 şefder-i şefşiken řāh-ı bu’l-‘eceb
 Hēyder-i Murtezā emir-i ‘Ereb

zillu'llāh yedü'llāh şāh-ı lev-kuşef
20 Ğul Oruc dēr 'Elī cāra geleydi

**XLV Murtezā Ğulī Hān-ı elbeginiñ ölende
dilinden dêmiş.**

KŞII- ĞT 57

.....
.....¹⁵

4

efsün u tedbîr u nêyrenğ-i Keçer
ne leşger ne sipāh ne ceng u ne cer

.....
8

.....
.....¹⁷

bāde doldı sākî vèrmedi mecāl
12 lâ-ħovf oğur içdim doyamadum men

menem Īrān ser-efrāzı serhengi
ne' rem şuğāl étđi şer u pelengi
felegiñ teğđiri Keçer nêyrenği

16 geldim şüm kel' eye çıñemedim men

men bāc aldum kerekuşdan laççundan
Īrān, Tūrān, Rüm'nan, Hind u Māçin'den
mêydān kıblegāhum tipler içinden

20 'elemim huvêydā dayamadum men

¹⁵ Metinde de böyledir.

¹⁶ Metinde de böyledir.

¹⁷ Metinde de böyledir.

dêyeller kanudı benim şerābum
ac aşlān bağrundān sîhim kebābum
bulud getirmedı tāb-ı 'itābum

24 ħeşminen ne' remi vuramadum men

şikārî şer kimin girmedim cenge
mêydānda 'ālemi getirem tenge
her ser-dāra, ser-efrāza, serhenge

28 zehrālūd keđdāram çalamadum men

çoğ oynadum utdum burda utuldum
şed-deriğā nā-merdligde dutuldum
bu Keçeriñ nêyrenğine māt oldum

32 düşdüm şüm kel' eye aşamadum men

tip berāber êylemedim tiplere
çapam zerr aħçasun tøkem ciblere
zehmi bendi esirlerim<i> iplere

36 münāre kayurub dolamadum men

eger çerħ êdseydi mene kıl u kāl
ħeşminen vèrirdim ona güşmāl
sindirerdi gürzüm ser u kitf u yāl

40 çekiban şişperim bulamadum men

görmedim Meħmi Ğubād Sührāb'um
'Elī Ğulī Emîr Necef şāh Dārāb'um
zernişān meclisim gulğün şerābum

44 kull-ı dostlarunan içemedim men

Ğul Oruc dēr şeri dutdı bir şuğāl
keç oldı sitāre döndi şüm iğbāl
elbegi dēr yā Reb mene bir şehbāl

48 kerekuş kanadum çalamadum men

XLVI On dörd yaşda**KŞII- ĞT 59**

gözel gören şerrâf ola hoş-nişân
serv boyılı mînâ gerden aq ola
humâyul ser kaş koş gözleri laççun

4 kıy bahmegi maral kimin yağ ola

dörd hoş-nişân dörd aq gul-nârı
dördi dar dördi gēn dördi cevârı
dörd uzun dörd kışşe punce du-mârı

8 mâh but çâk baldur gul eyağ ola

ağzı şedef, lebi mercân, dişi dur
sîb-i şefâhân tek zenehi bulûr
yêr-i cennet göreg mezesi teşûr

12 nêççe hûrî meclisinde sağ ola

yaşul baş gul yankağ hâli mînâli
efsûn olmuş şehmâr kimin kîneli
bir tāvûs gerdenli keylig sîneli

16 tovar terlân kimin yêri dağ ola

hûyı terlân eşli perîden hûrdan
açulanda üzi beşş éde nûrdan
hovz-ı mermer fevvâresi bulûrdan

20 deri teht-i tāvûs zer otağ ola

têl kemend kulac kol neşş-i çilsütün
kâgez beyâz semerkendî çilsütün
nârenc turenc lîmû meme çilsütün

24 şedef govher şebçirâğ tek tağ ola

Ordîbêhişt olanda gul çemen vehti
hurde lîmû meme mînâdan tehti

Oruc dèyer geysin movc-ı gülgez rehti

28 on dörd yaşda kızın almeg çağ ola

XLVII Bellidir**KŞII- ĞT 60**

çürük aqac suvarmegden göy olmaz
bed-eşl adam öz eşlinden soy olmaz
her igide don geydirseñ bey olmaz

4 bey igidin kelâmundan bellidir

kere palas yumegünen bēz olmaz
kere qarğa ovladmegnen bāz olmaz
yētdi yaşar gelin alsañ kız olmaz

8 kız ceyrândır yerişinden bellidir

bir igid ki yoğsul olur hâr olur
hud yerlerde gezdigine ‘âr olur
bir nâ-kes ki âhırından var olur

12 reht geyende libāsundan bellidir

hudâm bu kerârı koymuş ezelden
.....[den]¹⁸
arrı govher heṭâ olmaz üz ilden

16 üz il kalsa şüretinden bellidir

Ğul Oruc dēr yansun bēle zemāna
saralub gul rengim dönmüş samana

¹⁸ Metinde mısra yazılı değildir.

yağşı dèyrem götürüller yamana
20[den bellidir]¹⁹

XLVIII Bu nedir?

KŞII- ĞT 61

èy ākālār bir igid ki nādāndır
ne biler ki teklid nedir? ‘ār nedir?
me‘rifet yolundan güzār èdmeyen
4 ne biler ki dīvān nedir? dur nedir?
ikki kor görmişem yoldan azayor
mollā degil, ķelem dutmuş yazayor
o ne şehrdir dörd deyirman gezayor?
8 onı susuz çerķe salan pez nedir?

o ne şehrdir varmeg olmaz ķoruķdır
.....[uķdır]²⁰
göyden gelen birce birce yoruķdır
12 bir arvada, bèş kabinsiz er nedir?

ġenī movlām ġerķi cüdā götürdi
yère vurdi, Ķenber Duldul ètirdi
o ne şehrdir yètdi sulţān oturdi
16 bir āmāda kırķ gedigde yer nedir?

Ğul Oruc dèr, nedir Ğeķķiņ sāyesi
munı bilen dahı yoķdır vayesi
bèş durdāne on yètdidir pāyesi
20[nedir?]²¹

¹⁹ Metinde mısra yazılı deġildir.

²⁰ Metinde mısra yazılı deġildir.

²¹ Metinde mısra yazılı deġildir.

XLIXbeņzer

KŞII-BT 63

ķeřimnen süzilir bir serv ķāmet
üzünde tūrresi tērrāre beņzer
şikārī gözleri saķ u selāmet
4 cān alan baķuşı bīmāre beņzer
ķedi movzun ne hūb inçe bēli var
nāfı bulūr fincān, Hindū hāli var
hoş-lehce, hoş-ġüftār, řirīn dili var
8 danuşanda sesi sētāre beņzer

cemāl-ı şö‘lesi, şems u ķemerdir
dişi durdır, dudāġları ġüherdir
‘āřik-i ‘ārife bir genc-i zerdır
12 efsende zulfları řehmāre beņzer

dil-berim üzünden perde götürdi
san Mālik Yūsuf‘ı Miř‘e getirdi
Beyāt Oġlı ‘eķl u hūşun itirdi
16 meġv olubdır neķş-i dīvāre beņzer

nov-nehāl, nov-şemer, novķe řenūber
şemer èdmiş bir cüft līmū-yı novber
doldı demāġuma bū-yı mü‘eţter
20 ķoynı bir dukān-ı ‘eţţāre beņzer

L Dèdim: hūrdır

KŞII-BT 64

ġāfilden bir gözel çıġdı berāber
dèdim: hūrdır o rızvāndan gelayor

- hoş bÿyundan demāğ oldı mü‘ eṭter
4 dēdim: guldır gulistāndan gelayor
- nāzik şedāsı var şīrīn güftārı
kesmiş üregimnen şebr u kerārı
yā Yūsuf’dır Mısr’e düşmüş güzārı
8 yā melekdir āsimāndan gelayor
- bulūr burmaqları nāzik elleri
üstüne kazulub mīnā ḥālları
çīn-çīn edib dal gerdene tēlleri
12 şūḥ ṭāvūsdur Hindūstāndan gelayor
- allı kemer cādū gözi mestāndır
memesi şevenbū koyını bustāndır
sīnesi nekkişli tovar ṭerlāndır
16 hevā edib Heşderḥān’dan gelayor
- hoş şifetdir Züleyḥā-yı şānīdir
şikeste ‘āşikiñ cism u cānıdır
Hüseyn dēyer bu perīler ḥānıdır
20 sēyre çıḥmış ḥān u māndan gelayor
- çoḥ ‘ezāb vèrmeyiñ ḥāna
8 ḥesāb vardır işde beyler
- guldovā gelmişdir ele
inşāllā tēz gelleg ḥāla
şebā bürgün çıḥer tola
12 yıkiñ oluñ nāştā beyler
- gezseyüz el u oymaḳı
bulmayuz çöreg soraḡı
çıḥıbdır gund-ı ḳelaḳı
16 yıkiñ koyuñ ṭeşte beyler
- ele turuñ bu demāğda
ḳarnuyuzı ḳıvırmaḳda
göt açuḳ göñül²² eyağda
20 elleriyüz dōşde beyler
- Beyāt OḒlı** çekib ḳarnı
uzanmuş Ḳehremān burnı
çalçalegden ediy fērnī
24 varuyuz ser-rişte beyler

LI Çöreg soraḡı

KŞII-BT 65

- Kehnū’dan köçende Dol’a
varı piyāda düşdüg yola
sıḡır kele işşek kole
4 nişāneli köçde beyler
- gediy dēyiñ ‘Elī ḥāna
Murād‘ elī, Ḳehremāna

²² Eserde “*ḳonḳur*: 1. sarı ile siyah karışımı bir renk, koyu kumral, kestane rengi. [koyun gibi hayvanlar için kullanılır].” şeklinde geçer. Fakat biz bunun *göñül* kelimesi olduğu kanısındayız. Çünkü Kaşkaylarda “*göñül eyağda*” şeklinde kullanılan bir deyim var. Bu da, saygı göstermek için oturma durumundan ayak üzeri durumuna geçemeyen kişi tarafından kullanılan bir sözdür. Ayrıca, anlam açısından da *göñül* kelimesi *ḳonḳur* kelimesinden daha uygundur. Yanlış yazım olmalıdır.

LII Kere koyun

KŞII-BT 66

éy aqalar geliñ te' rîf éy layum
 kâfile éyledig gèdeg Tākān'a
 'Elî Hân'de kere koyun varudı
 4 vèrdi Şāhrizā'ya on beş kırāna

 cānum sene qurbān gözüm Şāhrizā
 seferden inşāllāh gelen bî-keżā
 Mirzā yoħdır ten-hāh tefşilin yaza
 8 ip baqlaram burmaqıña nişāna

 ten-hāh keşif oldı tovan éylerem
 yaħşı oldı cānum qurbān éylerem
 seferden gelende mehmān éylerem
 12 etli pulov vèrrem sene merdāna

 gelin için miħeginen hël getir
 toylügüm rehtini elvān al getir
 çoħ ħerc édme bir kelilî pül getir
 16 ħurmā pülü bédihkāram dīvāna

 aq taş kulah aluñ ebrişem destmāl
 kelem-kār arħaluq dörd erşin mitqāl
 bir şive sıcayıñ çerm ola doval
 20 qaluğunı vèriñ köyneğ tummāna

 Yezdî mecme' aluñ āftāba legen
 bir tepānceynen heger u ügen
 bāğçeserā tūfeng aluñ ħurdezen
 24 ateg vureğ ħelk içinde nişāna

İşfehān'dan neççe qutu gez getir
 Hovungān'dan neççe erşin böz getir
 Süpürgān'dan kişmişinen qoz getir
 28 neççe müddet ācîl vureğdendāna

 ħüsrovşirin'daydı bizim elimiz
 Çeşme-durdāne'ye düşdü yolumuz
 ħeğ adunı vèrd éyledi dilimiz
 32 nédmeg olur keżā-yı āsimāna

 Cerkān'dan aşanda yollar biyābān
 yazusı kefedir giyāh-ı yovşan
 ħeğ demişem ħerāb olsun Hovungān
 36 meger çübdārunı salam zindāna

 bir zehr atam Meħmed 'Elî aşuna
 govgā gelsin 'Elî ħānuñ başuna
 neççe şişper vuram onuñ lāşuna
 40 nice ustād çekkuş vurar sindāna

 me' lūm étđi tūfenginiñ burdunı
 ħoş-ħāl oldı gördi onuñ gerdini
 Meħmed 'Elî kere koyun derdini
 44 Ābbārik'de tōkđi dubba sıçana

 oturmuşdüğ bir birinen şādkām
 seħer gördüğ koyun olubdır ħerām
 ecel işimizi étđi nā-temām
 48 bele zerer girān olur insāna

 Meħmed 'Elî ger Erestū olsaydı
 ölürdi üstüne Loqmān geleydi

Hüseyin ger t̄ali' im olsaydı
52 teḥşıldār olmazdum zengübāgāna

**LIII Sührāb Hān Muṣṭefā K̄ulī Hān oğlunuḡ
dilinden dēmiş. 1291 Hicrī K̄emerīde ölūme
gēdmiş.**

KŞII-BT 68

on ilidi men dīvāndan yağıydum
kimse üzdürmedi yolunnan benim
hök-m-i hākimidi merg-i müfācāt
4 on miḡ ḡoşun geldi dalunnan benim
and içdi ser-dārı, hākimi, varı
bildim 'Erāklıdır yoḡ e' tibārı
özüm sindirmedim 'ehd u kerārı
8 ḡorḡı yoḡumudı ölūmnen benim
ētdim 'ēyş u nūş u 'işret-ṭerebi
döydüm Lāristānı Cem dovṭelēbi
öldürdüm hānunı ḡabdum 'erebi
12 Īrān tenge geldi elimnen benim
Cemverizli boyanmuşdı al kana
Sēyf onı görende geldi emāna
nāḡār oldı ētdi 'ehd u pēymāna
16 köçdiler, ḡeçdiler, yolunnan benim
Kull-ı 'ālem geldi benim ḡeşdime
Sehāmu'l-Mülk ḡukmi vērdi destime
on miḡ ḡoşun ḡegdi benim üstūme
20 ḡimāyet olmadı elimnen benim

belli Sührāb'udum Fārs'ın ēlinde
cān bēsleddim 'ereb atlar bēlinde
yād ēyledim şēr Dārāb'ı ölende
24 ḡardaş bir dutmaduḡ elimnen benim
ḡeber vēriḡ 'eziz Allāhyār'uma
dē: dar günde ētişmediḡ cāruma
bir fove serbāz öldürmediḡ yoluma
28 veşiyet eşiddiḡ dilimnen benim
Bahādır, K̄ulī'yi Allāh saḡladsun
ēllerim aḡ açsun ḡara baḡlasun
miskīn **Hüsēyin** nāle ḡegsin aḡlasun
32[menim]²³

LIV K̄ebūl ēyle!

KŞII-NT 71

göynüm isser olam seniḡ ḡulamuḡ
sen Allāhuḡ ḡebūl ēyle sevdigim
sal zulflaruḡ ḡelḡesini boynuma
4 öz ḡapuḡa zencīr ēyle sevdigim
pilte ēyle ḡırāḡunuḡ yaḡuna
cārūkeş ēd oṭāḡunuḡ ṭāḡuna
bāḡbān ēyle bustānunuḡ bāḡuna
8 her ne sēyreḡ meni ēyle sevdigim
hicrānuḡnan düşdüm āh u zāra men
gulşeniḡde bulbul oldum hāra men
derrim aḡdır ollam sene ḡere men
12 özūḡ için ḡerīd ēyle sevdigim

²³ Metinde mısra yazılı deḡildir.

aķ elleriñ baturubseñ hıızābe
 lebiñ döndi şehd-i şeker mezābe
 dād müselmān meni salma ‘ezābe
 16 cānumı al fāriğ èyle sevdigim

ger kāferem, ger müselmān ermeni
 ‘āşiqiñem bir nezer bağ gör meni
 bir buse vèr kıymetini al meni
 20 tā cān varum olam ğuluğ sevdigim

Heķte‘ ālā dergāhuna sücüdum
 ‘eşkiñ otı yandurubdır vücūdum
 Nè‘metü’llāh dèyer būd-u-nebūdum
 24 senden ayrı hèce sevmem sevdigim

LV Seni serem

KŞII-NT 72

baş üçünde şāhidimdir ilāhı
 senden ayrı hèce kim sevmem sevdigim
 eger görsem senden üz miñ belāyı
 4 hergiz seniñ terkiñ kılmem sevdigim

hūriler, periler, hamı yığıle
 cehānuğ gözeli hamusı gele
 meni isteseler geleler dile
 8 onlar sevmem seni serem sevdigim

elime vèrseler çerhiñ bālunı
 ‘umrume vèrseler Nūḥ’uñ sālunı
 beñriñ govherini, berrinğ mālunı
 12 onı sevmem seni serem sevdigim

başuma kıysalar müreşşe‘ tācı
 Hindüstān şāhları vèrseler bācı
 meḥbeñim inğ süḥti şendel aķacı
 16 onı sevmem seni serem sevdigim

‘Elı’niñ ğulıyam Nè‘meti ğulam
 sözümi söylerem muḥteşer kelām
 isteseler heft iklime şāh olam
 20 şāhlüg sevmem seni serem sevdigim

LVI Daş üregli

KŞII-NT 73

èy ākalar yandı bağrum
 daş üregli yār elinden
 dèyiñ kime cār aparam
 4 gözleri ħumār elinden

aparub dīn u imānı
 kāfir èdir müselmānı
 mürveti yoğ içir kanı
 8 emān bu ħūn-ħār elinden

lebiñ ‘unnāb dişiñ inci
 yoluña çoğ çekdim renci
 cemālunğ pādişāh genci
 12 üstünde şehmār elinden

reķibi gördüm utandum
 şirīn cānumnan yosandum
 Nè‘metü’llāh dèyer yandum
 16 daş üregli yār elinden

LVII Örgenmiş

KŞII-NT 74

ëy aqalar benim yārum
gülmegi guldan örgenmiş
‘āşiki, nāle çegmegi

4 şeydā bulbuldan örgenmiş

alaydum yāruñ yanunı
emeydim leb-i balunı
yārum hūsn u cemālunı

8 perīden, hūrdan örgenmiş

gözüm gördi memesini
göynüm ëyler hevesini
nāzlı yārum şö‘lesini

12 ayunan günden örgenmiş

qaşı kemān, gözi yağı
lebi Kovşer, dili sāķi
şeyyād tek egri baħmaķı

16 veħşi maraldan örgenmiş

bū-yi hoş müşk-i Tātārī
tūṭī tek şirīn güftārī
herāmān nāzik reftārī

20 güzel keyligden örgenmiş

lebi méydir dili sāķi
cennetdir yāruñ oṭāķı

Né‘metī’den cān almaķı

24 melekü’l-movtten örgenmiş

LVIII Bağrumı yanduran

KŞII-NT 75

göñül kuşu bir terlāna qonubdır
şems u kemer kimin üzine qurbān
menim qere beħtim ote yaħubdır

4 bağrumı yanduran sözüne qurbān

gözel keylig minā gerden buħaķı
şehd-i şeker mezesidir dudaķı
suyı gul-āb, müşk u ‘enber topraķı

8 suyu hoş, būyı hoş özine qurbān

yol gédende yere minnet éder nāz
başum édem yerişine pāy-endāz
qaşı kemān müjgānı oħ tır-endāz

12 ‘āşiki öldüren gözine qurbān

serv-i boylu, tāvūs telli, üzi hūb
dindirende kemālı hūb, nāzı hūb
veħşi maral māh cemālı gözi hūb

16 Né‘metü’llāh déyer nāzuna qurbān

LIX Üçebilmez

KŞII-NT 76

ëy aqalar bir sonanuç elinden
şirīn cānum dirliginden sir oldı
göñül kuşu qonub ‘eşķiñ dağuna

4 üçebilmez qanadları ğir oldı

döşüne yaħubdır hāl-ı benefşe
üstüne qoyubdır enār-ı hūşe

- cigerim bendine vurubdır tîşe
 8 qaşı kemān oḡ müjgānı tır oldı
 ezel günden ğem topraḡum sirişte
 bilmem neçün beḡtim oldı bergeşte
 bir gözeldir beñzer hūr-ı behişte
 12 günāh-kāram behişten menden dūr oldı
 gedā kimin ḡapusuna sā'ilem
 şems u ḡemer cemāluna māyilem
 çoḡ müşgildir men bu derdden ayulam
 16 yār derdini çekebilmem kār oldı
 ğerḡ olmuşam firāḡunuñ beḡrine
 esir oldum vişālunuñ zehrine
 Nê' metü'llāh rāzı olur ḡehrine
 20 ğem leşgeri dörd yanumnan çir oldı

LX Deli göñül

KŞII-NT 77

- deli göñül 'āşik olub neylayum
 nāle çeker ḡesretinen fiğānı
 'āşikliġiñ terkin olmaz eylayum
 4 elde deġil göñül vermiş fermānı
 bir cādū göz qaşı kemān kirpik oḡ
 covr eyledi, sitem etdi cefā çoḡ
 başum ġedse yār yoluna 'eybi²⁴ yoḡ
 8 'āşik cānı me' şūḡesi ḡurbānı

- haçan gördüñ bayḡu gele düzüle
 haçan gördüñ şeker zehrden süzüle
 o bulbul ki eli guldan üzüle
 12 āh nālesi dutar bāġ u bustānı
 deli göñül 'āşik oldı bī-ḡeber
 ḡapularda sā'il oldı der-be-der
 deli göñül zelil cāna gör neder
 16 ze' if ġemġin gözden töker bārānı
 Ḥudā itir reḡibleriñ üzüni
 reḡm eylesen eşid Nê' met sözüni
 ḡismet ed tā öpem yāruñ gözünü
 20 bir büsesi hamı derdim dermānı

LXI Gözeller ser-ḡānı

KŞII-NT 78

- boyuñ serv u lebiñ Kovşer üzüñ hūr
 cennetiñ ġılmānı benim sevdigim
 cemālun ġün aġzuñ şedef dişiñ dur
 4 Yūsuf-ı Ken' ānı benim sevdigim
 Züleyhā tel' etli, Yūsuf cemāllı
 Eresḡū eflātūn fehm u kemāllı
 Zengbār elçisi sinesini ḡāllı
 8 bāġcanuñ reyḡhānı benim sevdigim
 bāġlaruñ lālesi firdovsuñ gulı
 Çin Māçin miḡegi Urūs' un ġeli
 ser-ā-ser ġisūvān ḡāvusuñ teli
 12 Ḥoteniñ ceyrānı benim sevdigim

²⁴ 'eybi: Metinde 'eyni şeklinde yazılmıştır.

Süleymān başunda hudhud kanatı
İskender gezdiği āb-ı heyātı
Hindūstān şekeri Mişr'ın nebātı
16 çilsütün qarıdır benim sevdiğim

şūh maral baħuşlı, tūṭī āvāzlı
sīnesi neḳḳışlı keylig boğazlı
‘işveli, ğemzeli, endāmı nāzlı
20 gözeller ser-ḥānı benim sevdiğim

‘ecāyib nov-guldır yāruṅ du-‘eyni
ābinūs çovgānı tāb-ı zulfını
‘āc gūy-ı memesi қаşı kemānı
24 pēyveste müjgānı benim sevdiğim

şükr ēylerem dergāhuṅa Yaradan
aldı ṭerlān şūh maralum hevādan
Né‘metü’llāh olmasaydı anadan
28 kim çekerdi bu hicrānı sevdiğim

LXII Tora düşübdır

KŞII-EŞ 80

ēy aḳalar bir cüft yaşul baş sona
laççun vurub gelden ara düşübdır
çoḫ müddetdir onun için yanırım
4 gözüm yār üzünden ara düşübdır

yārum sīnesinde hēyva nīl qera
ḥūb yaraşuyr ala göze mīl qera
şurāhı gerdene deste tēl qera
8 yārum tēl elinden tora düşübdır

yār oturub қаş u gözünü süzer
dil u dudağundan şeker bal ezer
mi‘ mār olan cesedine ḥāl qazar
12 beden aḳdır ḥāllar qera düşübdır

.....
.....
.....
16²⁵

‘Elī dēyer yāruṅ ked u qāmeti
dōşuṅ üste varum ‘ēşḳin berātı
vekīl oṭāḳıdır ḥān ‘imāreti
20 neḳş-i sīneṅ çilsütüne düşübdır

LXIII Bölüg perīveş

KŞII-ḲT 81

gördüm bir bölüg perīveş
şef çekibler deste deste
gözüm düşende étim geş
4 dēdim: lāl āste āste

bu nice nāz u ‘itābdır
gören bī-şebr u bī-tābdır
bu ne üzdir ne mehtābdır
8 biri beṅzer doste doste

biri mēhr u şūh dilārā
üzi beṅzer nūr u nāra
mestāne gözleri qera
12 қаşı pēyveste pēyveste

²⁵ Metinde de böyledir; dōrtlük yazılı deĝildir.

gel  y  eb  bu bes te
 nezer kıl    y  u ni ate
 heber v rin  erhedd te
 16 m jdesini iste iste

 urbanam he t u h luna
 gul  zi m h cem luna
 ho  elh n  ir n diline
 20 men-i ciger heste heste

s kiy  c m-ı ho -g v r
 v r g yn mnen apar g b r
 Mesih  em y me r zig r
 24 geler ge er ceste ceste

LXIV  ncimesin

K II-HT 82

kızlar  ıhsın b g  emenler s yrine
 bulbullar  cmesin gul incimesin
 b d-ı  eb  essin y ru  t line
 4 b l g b l g olsun t l incimesin

a ulur her  eb  b g esi n r 
  tirmi  alması heyvası n r 
 ger istese  g re  gul  zli y r 
 8 b le gel g dginen yol incimesin

ba umuz  c nde  emsinen  emer
 y r y r  g rende leblerin emer
 b li e yara ur m re  e  emer
 12 b le ba laginen b l incimesin

men seni sevmi em  ylemem h   
 gel severeg d vr n  apareg ba a
  ol boyn olub  uca la eg sorma a
 16 a urmasun boyn ,  ol incimesin

Hemr h d r y rumnan almadum vaya
 cem lı    lesi o  addum aya
 bir b se lebinden men-i b -nev ya
 20 terpenmesin dudaq, dil incimesin

LXV U a lu dan  ocalu a

K II-KT 83

d rd ya u nna b   ya u a varanda
 petegden s z l b bala d nersen
 b   ya u nna on ya u a varanda
 4 g n eden a ulan gula d nersen

on d rd nde sovda gelir ba u a
 on b  inde g zel girer di i e
   nk  vardu  igirmice ya u a
 8 boz bulanur derin  aya d nersen

ottuzunda keylig kimin sekersen
  ılıc  alub al  anları t kersen
  ırh nde el, her mlu dan  ekersen
 12  rdegi ovlanmı  b za d nersen

ellisinde elif  eddi   ekilir
 aldmu unda cev n b li  b k l r
 y dmi inde    di lerin t k l r
 16 k rv n  vurulmu  yola d nersen

seysanunda seyri onur dizie
dosanunda ubar oker gozie
Koroqlı der unku vardu uzie
20 he anadan olmamua doenerse

LXVI

KII 84²⁶

o nazlı yar cemalua mayulam
haan olur, gozum due uzie
etin billem bu hicrandan ayulam
4 canı urban edem  ive nazie

bilmedim edmedim canımı urban
usamı au, yaı gozie

²⁶ airi bilinmemektedir.

Dizin

A

- ‘**āc** -1- [Ar] fil dişi.
‘ā. 61II/23
- ‘**ād** -1- [Ar] Ad kavmi.
‘ā. olma 25Ia/10
- ‘**ādet** -1- [Ar] âdet, töre, alışkanlık.
‘ā. êde 41II/9
- ‘**ākibet** -3- [Ar] akıbet: 1. bir iş veya durumun sonu, sonuç. 2. sonunda, önünde sonunda.
‘ā. 71Ia/16, 88Ia/3
‘ā.+i 33Ia/5
- ‘**ākıl** -3- [Ar] 1. akıllı, zekalı, zeki. 2. uyanık, zeyrek. 3. gençlik çağını geçiren akıllı başında olan kimse.
‘ā. 77Ia/13
‘ā.+i 11II/4
‘ā.+lere 26Ia/13
- ‘**ālem** -26- [Ar] 1. dünya, cihan, kainat, tüm evren ve içindekiler. 2. tüm varlık ve yaratıklar 3. yaşam, devir, hayat.
‘ā. 101Ia/10, 106Ia/21, 14Ia/1, 14Ia/6, 19II/14, 21Ia/7, 25II/11, 27Ia/3, 55Ia/10, 56Ia/27, 87Ia/13, 87Ia/9, 67Ia/11
‘ā.+dir 29Ia/5, 54Ia/1
‘ā.+e 114Ib/58, 16II/18, 29Ia/10, 36Ia/18
‘ā.+i 13Ia/5, 11a/3, 45Ia/11, 45II/26
‘ā.+inde 60Ia/1
kull-ı ‘ā. 53II/17, 32II/19
- ‘**ālemgîr** -1- [Ar] 1. tüm âlemi alan ve fetheden. 2. tüm evreni saran ve kapsayan.
‘ā. olmuş 27II/7
- ‘**ālim** -1- [Ar] âlim: 1. bilge, bilgin, bilen. 2. bilinci sayesinde Tanrıyı tanıyan kimse.
‘ā.+ler 42Ia/5
- ‘**ām** -1- [Ar] 1. tüm, hep, umum, kamu, genel. 2. herkesi kapsayan ve ihtiva eden. 3. avam kitlesi, alt tabaka.
meşhūr-ı ‘ā.+dır 108Ia/9
- ‘**ār** -4- [Ar] utanma, utanç duyma, ayıp, ar.
‘ā. 48II/2
‘ā. ‘ēyb u ‘ārdır 105Ia/14
‘ā. olur 47II/10
‘ā. u ‘ēyb 24Ia/5
- ‘**ārif** -24- [Ar] arif: 1. çok anlayışlı ve sezgili kimse, bilgin, bilge, tanıyan, varışlı. 2. âgâh, basiretli. 3. Tanrı’yı tanıyan kimse.
‘ā. 110Ia/21, 110Ia/9, 11a/25, 45Ia/8, 79Ia/16
‘ā.+den 103Ia/7
‘ā.+eñ 22Ia/23
‘ā. eyleme 43Ia/25
‘ā.+iñ 31Ia/5, 54Ia/1
‘ā.+iseñ 38II/14
‘ā.+ler 43Ia/21
‘ā.+lerden 104Ia/2
‘ā.+lere 10Ia/3, 48Ia/10
‘ā.+leri 51Ia/18
‘ā.+señ 51Ia/17, 87Ia/25
‘ā. sözün 43Ia/17
kull-ı ‘ā.+ler 30Ia/6, 21Ia/22
‘āşik-i ‘ā.+e 49II/11
‘āşik-i ‘ā.+em 92Ia/23
‘ā. olan 49Ia/13
- ‘**āriflig** -1- [Ar] arif olanın durumu.
‘ā.+den olur 35Ia/7
- ‘**āşilig** -1- [ar] asi olanın durumu, başkaldırcılık.
‘ā.+den 83Ia/7
- ‘**āşik** -58- [Ar] âşik: 1. pek seven, pek muhabbet eden, çok ilgi gösteren.

2. gönül kaptıran, tutkun, meftun, vurgun. 3. halk şairi, ozan. 4. seyyar destancı.

‘ā. 5Ia/6, 103Ia/7, 14II/9, 41Ia/13, 41Ia/9, 56Ia/17, 58Ia/20, 62Ia/5, 75Ia/13, 82Ia/46, 87Ia/7, 94Ia/17, 24II/10

‘ā. cānı 60II/8

‘ā.+dan 97Ia/13

‘ā.+den 84Ia/1

‘ā.+dir 19Ia/11

‘ā.+em 37Ia/13, 85Ia/17, 98Ia/23, 12II/13

‘ā.+i 20II/9, 3II/8, 56Ia/34, 57II/3, 58II/12, 96Ia/13

‘ā.+ine 94Ia/18

‘ā.+iñ 14Ia/2, 35II/19, 37Ia/5, 24Ia/1, 24Ia/11, 50II/18

‘ā.+iñem 54II/18

‘ā. kıanıyan 12Ia/15

‘ā.+lar 21II/8, 5II/20

‘ā.+ler 1II/15, 1II/28, 61Ia/3

‘ā.+leriñ 75Ia/17

‘ā. me‘ şükdır 19Ia/9

‘ā. olan 14Ia/17, 23II/14, 29Ia/21, 70Ia/17, 82Ia/14

‘ā. oldu 4Ia/14

‘ā. olub 2II/13, 60II/1, 60II/13

‘ā. sözi 99Ia/13

‘ā.-i ‘ārife 49II/11

‘ā.-i ‘ārifem 92Ia/23

‘ā.-i ħeste-bulbul 114Ib/32

‘ā.-i meğrūr 19II/18

‘ā.-i şeydāyı 19Ia/2

‘āşık-koşlūg -2- [Ar] âşığını öldüren mâşukun durumu, sevgilisine sitem veren mâşukun durumu.

‘ā. 29Ia/7, 82Ia/43

‘āşıklıg -4- [Ar] âşık olanın durumu.

‘ā. 28Ia/28

‘ā.+de 4II/14

‘ā.+iñ 35II/21, 60II/3

āb -17- [Fa] su.

ā. 69Ia/4

ā. u gilden 86Ia/3

ā.+umı 90Ia/20, 90Ia/8

ā.+une 41Ia/6

ā. u reng 22Ia/18

ā. u rengi 22II/10

ā. u reng 80Ia/16

ā. u sebze 100Ia/23

ā.-ı ħeyāt 10II/7

ā.-ı ħeyātı 61II/14

ā.-ı ħeyvāne 1II/8

ā.-ı ħend 23II/7, 86Ia/6

ā.-ı kovşer 5II/4

ā.-ı revānuñ 72Ia/28

ķeṭre-yi ā. 114Ib/134

ābād -1- [Fa] 1. bayındır. 2. şen, rahat.

ā. êtdiñ 102Ia/14

ābādān -1- [Fa] mamur bir yer, imarlı ve şen bir yerleşim merkezi.

ā. 84Ia/4

ābādānī -1- [Fa] imar ve bayındırlık işlemleri ile ilgili işler, mamurluklar ilgili eylemler.

ā. 113Ib/18

Ābbārik -1- [Fa] yer adı.

ā.+de 52II/44

ābinūs -4- [Fa] 1. abanozgillerden, sıcak ülkelerde yetişen, kerestesinden yararlanılan birçok ağacın ortak adı. 2. bu ağacın ağır, sert ve siyah renkli tahtası. 3. bu tahtadan yapılmış. 4. koyu, parlak siyah. 5. bu renkte olan.

ā. 71Ia/12, 61II/22

ā. ola 66Ia/15

müşk-ı ā. 69Ia/7

ābirū -1- [Fa] yüz suyu: 1. ar, hicap, hayâ, namus ve şeref, haysiyet, itibar. 2. güzellik, hüsün, letafet.

	ā. 107Ia/79	açul-	<u>-20-</u> [Tr] açılmak. a.-a 40II/28, 40II/32 a.-an 65II/4 a.-anda 46II/18 a.-ar 39Ia/6 a.-dı 30II/9, 67Ia/35, 91Ia/5 a.-maz 16Ia/2, 16II/17, 16II/18, 16II/19 a.-miş 114Ib/29 a.-muşdı 43II/7 a.-ub 73Ia/3 a.-ubdır 1II/6, 30II/12 a.-ur 20Ia/4, 55Ia/14, 64II/5
ābtīn	<u>-1-</u> [Fa] şahıs adı. hemser-i ā. 114Ib/90	ad	<u>-21-</u> [Tr] ad, isim. a.+ı 105Ia/18, 107Ia/53, 48Ia/9, 60Ia/7 a. u erkānuḡ 84Ia/15 a.+un 74Ia/10 a.+una 95Ia/6 a.+unı 107Ia/29, 4Ia/8, 52II/31, 74Ia/1, 74Ia/11, 74Ia/12, 74Ia/14, 74Ia/4, 74Ia/6 a.+uḡ 107Ia/54, 6II/5, 82Ia/45 a. u sānıḡ 89Ia/20 a. u sānuḡ 89Ia/26
ac	<u>-4-</u> [Tr] aç, karnı tok olmayan. a. aşlan 102Ia/18, 45II/22 a.+unan 30Ia/26 a.+uydum 40II/22	ad-	<u>-3-</u> [Tr] atmak. a.-megün 39Ia/15 a.-muş 35II/9 a.-sun 94Ia/7
ācīl	<u>-1-</u> [Fa] kuru yemiş, çerez: kuru yemiş tane ve tohumlarının tuzlu olarak kavrulması. ā. 52II/28	ādam	<u>-7-</u> [Ar] adam, insan, kişi. ā. 13Ia/15, 47II/2 ā.+da 58Ia/1, 58Ia/15 ā. eti 70Ia/12 ā. oḡlı 23Ia/9, 74Ia/1
aclüg	<u>-1-</u> [Fa] açlık, aç olma durumu. a. 43II/25	ādem	<u>-2-</u> [Ar] 1. adam, insan, kişi. 2. Hz. Adem. ā.+em 112Ia/30 ḡezret-i ā.+i 114Ib/59
acluḡ	<u>-1-</u> [Tr] açlık, aç olma durumu. a.+dan 107Ia/60	ādemī	<u>-2-</u> [Ar] 1. adamlık, insanlık, insanlığa mensup, insanlığa ait, adam gibi. 2. bir adam, bir insan,
aç-	<u>-29-</u> [Tr] açmak. a. 40Ia/4, 87Ia/25 a.-am 23II/19 a.-an 2Ia/17, 92Ia/15 a.-ar 114Ib/98, 20Ia/12 a.-aram 52Ia/2, 52Ia/24, 52Ia/8 a.-ardum 63Ia/11 a.-dı 114Ib/17, 13Ia/28, 67Ia/21 a.-diler 91Ia/31 a.-ginen 27Ia/18 a.-ma 23Ia/6, 27II/3 a.-madı 77Ia/6 a.-mam 13Ia/29, 13Ia/31 a.-mayan 50Ia/3 a.-maz 28Ia/9 a.-sun 53II/30 a.-ub 114Ib/20, 45Ia/16, 99Ia/2 a.-uban 30Ia/4 a.-ubdır 42II/4		
aççı	<u>-2-</u> [Tr] acı. a. 87Ia/24, 87Ia/31		
ācı	<u>-1-</u> [Tr] acı. ā. 87Ia/27		
açuḡ	<u>-5-</u> [Tr] açık. a. 107Ia/14, 107Ia/15, 51II/19 a. danuḡ 85Ia/12		

- bir insanoğlu.
 ā. veşfine 22Ia/7
 ā.+yem 7Ia/8
- āferin** -1- [Fa] övme, takdir, beğenme vb. duyguları belirtmek için söylenen söz, bravo.
 ā. 33Ia/6
- āfet** -3- [Ar] afet: 1. güzelliği ile insanı şaşkına çeviren, aklını başından alan kadın. 2. bela, felaket.
 ā. 67Ia/63
 ā. u ülfet 37II/14
 ā. vèrer 88Ia/22
- āfitāb** -2- [Fa] 1. güneş. 2. güzel yüz.
 ā. 114Ib/168
 ā. meh u āfitāb 114Ib/79
- āftāb** -1- [Fa] 1. güneş. 2. güzel yüz.
 ā. 42Ia/16
- ağ** -1- [Tr] ak, beyaz.
 a. göyni ağ olañ 43Ia/35
- ağla-** -14- [Tr] ağlamak.
 a.-dı 7II/3
 a.-r 101Ia/20, 43II/4, 7Ia/12
 a.-sun 101Ia/12, 101Ia/2, 101Ia/20, 101Ia/24, 101Ia/28, 101Ia/3, 101Ia/4, 101Ia/8, 101Ia/16, 53II/31
- ağlaş-** -1- [Tr] ağlaşmak.
 a.-megde 107Ia/55
- ağşam** -3- [Tr] akşam.
 a. 109Ia/13, 114Ib/67
 a.+ı 43Ia/7
- ağur** -4- [Tr] ağır.
 a. elleri 8II/14
 a. ġāfileden 49Ia/7
 a.+udum 105Ia/6
 a. ük 39II/7
- ağur-** -1- [Tr] ağrımak.
 a.-masun 64II/16
- ağurık** -1- [Tr] ağır.
 a.+ı 42II/3
- āğūs** -1- [Fa] bağır, kucak.
 zīb-i ā.+um 91Ia/38
- ağz** -11- [Tr] ağız.
 a.+ı 43Ia/32, 46II/9, 73Ia/8
 a.+um 72Ia/23, 82Ia/22
 a.+uma 36II/11, 75Ia/16
 a.+una 5II/3
 a.+unı 107Ia/52
 a.+uñ 61II/3, 87Ia/31
- ağzı buz** -1- [Tr] 1. çok iyi konuşamayan adam. 2. saf, saf gönüllü. 3. bön, budala, ahmak.
 b. 43Ia/32
- āh** -17- [Tr] 1. ilenme, beddua. 2. sesin tonuna göre pişmanlık, öfke, özlem, beğenme, sevgi vb. duygular anlatan bir söz. 3. ağrı, acı duyulduğunda söylenen bir söz.
 ā. 12Ia/3, 54II/9, 60II/12
 ā. çegdi 7II/3
 ā. çekereñ 34II/16
 ā. çekib 101Ia/16
 ā.+dan 12Ia/6
 ā.+umnan 12Ia/10
 ā.+unda 5II/20
 ā.-ı serdini 36II/23
 ā. u sūzı 61Ia/17
 ā. u zār 24II/18, 37Ia/13
 ā. u zārdan 29Ia/18
 ā. u zārı 15II/4
 ā. u zārımı 28II/2
 ā. u zārunan 73Ia/19
- āh** -1- [Tr] ah, esef, acı, sancı vb. duygu ve durumlarını belirten bir söz.
 ā. 13Ia/11
- ağ-** -1- [Tr] akmak.
 a.-an 13Ia/19
- ağça** -1- [Fa] akçe: 1. küçük gümüş para. 2. her tür madenî para, akça.
 a.+sun 45II/34
- āhır** -16- [Ar] son, sonraki, sonuncu,

nihayet, gerideki.

ā. 107Ia/3, 110Ia/4, 16Ia/13,
16Ia/7, 16II/12, 70Ia/12, 87Ia/24,
88Ia/7

ā.+dan 109Ia/36

ā.+e 93Ia/15

ā.+ı 108Ia/4, 87Ia/1, 87Ia/5

ā.+ından 47II/11

ā. nefesençez 70Ia/4

ā. nefesindedir 49Ia/20

ahsak -2- [Tr] aksak.

a. 81Ia/1, 81Ia/5

ahū -2- [Fa] 1. ceylan. 2. güzel, ince,
zarif [kadın].

ā. 90Ia/1

ā.+dan 6Ia/17

ahund -1- [Fa] 1. hoca, molla, vâiz, din
işleri bilgini. 2. büyük kadı, büyük
bilgin.

ā.+am 92Ia/5

ahundzāde -1- [Fa] ahundun oğlu.

ā. 52Ia/13

aķ -31- [Tr] ak, beyaz.

a. açsun 53II/30

a. bedene 34II/6

a. buķaķundan 25II/10

a. buķaķuķ 26II/5

a.+dır 62II/12, 54II/11

a. ellerin 22II/13

a. elleriņ 17II/20, 54II/13

a. gulnāri 46II/5

a.+ı 15II/9

a. ķel' esi 109Ia/10

a. memei 6II/10, 70Ia/1

a. memesine 62Ia/14

a. ola 27II/12, 84Ia/1, 84Ia/2,
84Ia/4

a. olmaz 11Ia/2, 46II/2

a. Şedef 2II/7

a. Őine 19II/11

a. Őinem 68Ia/17

a. Őineņ 17II/10, 73Ia/15, 30II/9

a. Őās-kulāh 52II/17

a. u ķerasundan 64Ia/12

a. ũze 7II/15

a. ũzũnde 32II/2

aķa -23- [Tr] aķa: 1. geniş toprakları
olan, sũzũ geķen, varlıklı kimse. 2.
halk arasında sayılan ve sũzũ geķen
erkeklere verilen unvan.

a. 103Ia/23, 107Ia/47, 38Ia/19(2)

a.+dan 30Ia/19

a. ettiğ 107Ia/113

a.+lar 108Ia/1, 34Ia/5, 41Ia/15,

46Ia/7, 52II/1, 57II/1, 59II/1,

80Ia/1, 96Ia/7, 38II/1, 48II/1,

56II/1, 5II/11, 62II/1

a.+sı 102Ia/42

a.+ya 107Ia/16

a.+yı 43Ia/37

aķabeli -1- [Fa] 1. baŐkalarının
sũlediklerinin doğruluğuna sırf
hoŐlansınlar diye kanaat getirme. 2.
yaltakçılık yapma, dalkavukluk
etme, yağcılık etme. 3. yaltakçılık,
dalkavukluk, yağcılık.

a.+dir 106Ia/8

aķac -8- [Tr] aķaç.

a. 47II/1

a.+am 15Ia/1

a.+ı 84Ia/11, 55II/15, 63Ia/22

a.+unda 15II/6

a.+uņ 15II/12, 75Ia/7

aķar- -1- [Tr] aķarmak.

a.-ubdır 107Ia/90

AķdaŐ -1- [Tr] yer adı.

A.+dadır 108Ia/38

aķla- -1- [Tr] aķlamak.

a.-saņ 37II/7

aķŐam -1- [Tr] aķŐam.

a. olur 88Ia/7

aķu -1- [Tr] aķı, zehir.

- a.+yı 41II/11
- al** -7- [Tr] 1. kanın rengi, kızıl, kırmızı. 2. bu renkte olan.
- a. kana 53II/13
- a. kanları 38Ia/5
- a. kanları 65II/10
- a. kanuna 14II/8
- a. şerâbdan 21II/12
- reng-i a.+a 42Ia/14
- reng-i a.+iseñ 34II/17
- ala** -7- [Tr] 1. açık kahverengi, ela [göz hakkında]. 2. kahverengi ile kırmızı arası bir renk. 3. siyahla beyaz karışık renk, siyahlı beyazlı. 4. kekliğin boynundaki siyah halka. 5. çok renkli, karışık renkli. 6. beyaz rengi çok olan şey, kirli bez. 7. açık al, doru ile al arası bir at donu.
- a. göze 114Ib/115, 61Ia/14, 62II/6
- a. gözleriñe 3II/7
- a. gözli 96Ia/18
- a. gözünden 94Ia/3
- a. gözünj 70Ia/13
- al-** -81- [Tr] almak.
- a. 10Ia/15, 40II/21, 51Ia/5, 52II/14, 54II/16, 54II/19, 72Ia/22, 79Ia/31, 80Ia/17
- a.-a 6II/14, 79Ia/33, 79Ia/34, 79Ia/35
- a.-abilmez 55Ia/16
- a.-am 11Ia/13, 32II/8, 41Ia/16, 6II/19
- a.-an 20Ia/17, 49II/4, 94Ia/27
- a.-anam 92Ia/13
- a.-ançe 98Ia/8
- a.-anda 4Ia/7
- a.-andır 51Ia/4
- a.-anı 69Ia/20
- a.-añ 11Ia/18, 79Ia/15, 79Ia/9
- a.-ar 15Ia/18
- a.-asıydı 43II/16
- a.-asuseñ 67Ia/29
- a.-aydum 57II/5
- a.-ayum 35II/1
- a.-dı 109Ia/33, 109Ia/34, 114Ib/94, 13Ia/7, 27Ia/15, 37Ia/16, 61II/26, 94Ia/25
- a.-dügün 109Ia/32
- a.-dügünden 46Ia/15
- a.-dum 16II/13, 16II/14, 16II/15, 45II/17, 81Ia/1, 81Ia/5, 83Ia/27
- a.-duñ 26Ia/8, 90Ia/16
- a.-ma 20Ia/7, 26Ia/4
- a.-madı 16Ia/19
- a.-madum 64II/17
- a.-meg 30Ia/27
- a.-mege 94Ia/24
- a.-mağa 10Ia/13, 59Ia/17, 85Ia/9
- a.-mağı 57II/23
- a.-manam 23Ia/17
- a.-maya 44II/6
- a.-maz 98Ia/17
- a.-mazudum 83Ia/28, 83Ia/36
- a.-sañ 47II/7
- a.-sayuz 36II/15
- a.-ub 31II/1, 43Ia/24, 90Ia/4
- a.-ubdır 35Ia/22
- a.-uñ 52II/21, 52II/17
- a.-ur 114Ib/85, 19II/14, 67Ia/14, 69Ia/14, 93Ia/1
- alçak** -1- [Tr] alçak.
- a. 79Ia/26
- aldmuş** -1- [Tr] almış.
- a.+unda 65II/14
- ale' in** -1- [?] âşikâr, belli, açık, meydanda, görünen, vâzih.
- a.+em 105Ia/10
- âl-ı 'ebā** -1- [Ar] Peygamber Efendimizin abası altında kendisiyle birlikte uyuyan: (Hz. Ali, Hasan, Hüseyin ve Fatime) aleyhimüsselâm.

- ā. 32II/17
- all** -2- [Tr] alın.
a.+ı 16II/2, 50II/13
- Allāh** -2- [Ar] Allah, Tanrı.
A. sahlad 53II/29
A.+uğa 43Ia/4
- Allāhumme'l-en** -1- [Ar] Allah'ım lanet et!
a. 41II/9
- Allāhyār** -1- şahıs adı.
A.+uma 53II/25
- Allāhyār Hān** -1- şahıs adı.
A. evinde 110Ia/15
- allan-** -1- [Tr] aldanmak, yalınmak.
a.-duyuz 109Ia/18
- alma** -2- [Tr] elma.
a.+sı 64II/6
a.+ya 25II/4
- alt** -2- [Tr] alt.
a.+um 90Ia/35
a.+unda 109Ia/27
- altı miñ üz aldmuş u altı** -1- [Tr] altı bin yüz altmış altı [6166].
a. 33II/27
- aluş-** -1- [Tr] tutuşmak, alev almak, yanmaya başlamak.
a. 72Ia/25
- āmāda** -1- [Fa] hazır, amade.
ā. 48II/16
- ammā** -1- [Ar] amma, fakat.
a. 108Ia/33
- ana** -10- [Tr] anne.
a. 114Ib/119, 5Ia/16
a.+dan 61II/27, 91Ia/4, 65II/20
a.+dır 76Ia/13
a.+ma 68Ia/19
a.+nuğ 5II/3
a.+sı 48Ia/19
a.+sundan 68Ia/9
- and** -3- [Tr] ant, yemin, ahit. **and iç-:** yemin etmek.
- a. içdi 53II/5
a. vèirem 36II/8
a. olsun 43II/37
- añla-** -13- [Tr] anlamak.
a. 57Ia/11, 57Ia/8
a.-madı 109Ia/35
a.-mam 3Ia/3, 56Ia/12, 76Ia/5
a.-mayan 107Ia/79
a.-maz 22Ia/22
a.-sun 41Ia/10
a.-yam 41Ia/12
a.-yan 48Ia/7
a.-yub 15Ia/6, 46Ia/24
- apar-** -32- [Tr] götürmek, alıp götürmek.
a. 40II/18, 40II/23, 43II/1, 57Ia/4, 63II/22, 21Ia/20
a.-a 23Ia/18
a.-eg 64II/14
a.-am 56II/3
a.-an 90Ia/15
a.-dı 13Ia/1, 13Ia/10, 13Ia/12, 13Ia/16, 13Ia/2, 13Ia/20, 13Ia/24, 13Ia/28, 13Ia/32, 13Ia/4, 13Ia/8
a.-duğ 37Ia/15
a.-ır 39Ia/10
a.-ırdı 24Ia/15
a.-ırdıg 107Ia/115
a.-maz 14Ia/13
a.-muşdır 42II/10
a.-ub 3Ia/1, 56II/5
a.-uğ 50Ia/17
a.-ur 51Ia/14, 53Ia/10
- ara** -24- [Tr] ara.
a. 76Ia/25
a.+dan 108Ia/31, 13II/1, 30Ia/17, 30II/18, 36II/22
a. düşübdür 62II/2, 62II/4
a.+muzda 36Ia/8
a. söz 57Ia/1, 57Ia/20
a.+sunda 10Ia/10, 1II/19

- a.+sundadır 10II/1, 10II/12, 10II/16, 10II/2, 10II/20, 10II/4, 10II/8, 49Ia/4
a.+sundan 64Ia/36, 64Ia/4
a.+ya 57Ia/20
- ara-** -2- [Tr] 1. birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak. 2. araştırmak, yoklamak, tedkik etmek. 3. ayırmak, temiz vermek.
a. 2II/11
a.-yub 7Ia/13
- arala-** -1- [Tr] aralamak, ayırdetmek, ayırmak.
a.-rdı 30Ia/18
- aralı** -2- [Tr] aralı, aralıklı, uzak.
a. gez 5II/1, 5II/9
- araluğ** -3- [Tr] aralık, ortalık.
a.+da 27II/1, 27II/3, 62Ia/6
- ārām** -15- [Fa] 1. yavaş, yavaşça, sessiz, sessizce. 2. sükut, sakin. 3. rahat, dinç, aram.
ā. 3Ia/1
ā.+dır 6Ia/21
ā. èylerem 52Ia/23
ā.+ı 100Ia/10, 114Ib/45, 52Ia/24
ā. şebr u ārāmı 53Ia/10
ā. u ḥābum 37Ia/17
ā.+um 100Ia/10, 16Ia/9, 18Ia/9, 37Ia/15
ā.+umı 90Ia/16
ā.-ı cānam 67Ia/37
- ārāyiş** -2- [Tr] 1. süs, bezek, zinet. 2. süsleniş, süsleyiş, süslenme. 3. düzenleme.
ā. èyler 67Ia/6
ā.-i teḥt-gāh-ı kèyī 114Ib/7
- arḥa** -1- [Tr] arka.
a.+sunda 38II/6
- arḥaluğ** -1- [Tr] ilde dokunan ve üstten giyilen bir tür hırka.
a. 52II/18
- ārḡmān** -1- [Fa] 1. hasret, özleme, özleyiş. 2. Zah met, sıkıntı. 3. tessüf. 4. pişmanlık.
ā.+ı 37II/18
- arpa** -6- [Tr] arpa.
a. 40II/15, 40II/9, 43II/15, 43II/38, 84Ia/19, 43II/23
- arrı** -1- [Tr] arı, temiz, yabancı şeylerden arınmış, katışıksız, saf, halis.
a. govher 47II/15
- arruk** -1- [Tr] arık, zayıf, cılız, sıska.
a. yābūmı 83Ia/25
- artuḥ** -1- [Tr] fazla, çok, bir hayli.
a.+ter 82Ia/47
- artur-** -2- [Tr] artırmak.
a.-dı 19Ia/12
a.-ır 12Ia/22
- aru** -1- [Tr] arı, temiz, yabancı şeylerden arınmış, katışıksız, saf, halis.
a.+yam 15Ia/2
- arvad** -10- [Ar] avrat: 1. kadın. 2. karı, eş.
a. 103Ia/17, 104Ia/10, 79Ia/1, 79Ia/27, 83Ia/9
a.+a 102Ia/38, 48II/12
a. al 79Ia/31
a. ala 79Ia/33
a. olubdır 104Ia/10
- ārzu** -4- [Fa] arzu: 1. istek, dilek. 2. heves.
ā.+m 35Ia/20, 58Ia/3
ā.+muz 36Ia/9
ā.+sun 16Ia/7
- āsān** -3- [Fa] asan, kolay, kolaylık.
ā. 23II/19
ā. ède 21Ia/14
ā. işi 46Ia/14
- āşār** -1- [Ar] 1. eserler. 2. izler, nişâneler, alâmetler.

- ā.+1 34Ia/12
as- -2- [Tr] asmak.
 a. 59Ia/19
 a.-diler 114Ib/152
- āsāyiş** -1- [Fa] 1. rahat, huzur. 2.
 güvenlik.
 ā.+dir 100Ia/3
- asılı** -1- [Tr] asılı.
 a. 87Ia/36
- āsīmān** -18- [Fa] gök, semâ.
 ā. 13Ia/27, 74Ia/1
 ā.+a 100Ia/28, 101Ia/28, 15Ia/10,
 88Ia/6, 89Ia/10
 ā.+da 56Ia/8
 ā.+dan 50II/8, 58Ia/16
 ā.+1 12Ia/11
 ā. u zemîn 33II/9
 ā.-ı çehârumna 1Ia/23
 çerh-i ā. 30Ia/9, 99Ia/1
 kezâ-yı ā.+a 52II/32
 ‘elm-i ā.+1 22Ia/14
 ā. oldı 95Ia/32
- āsītān** -2- [Fa] 1. eşik, papuçluk. 2.
 dergâh, tekye.
 ā. 31Ia/17
 ā.+a 65Ia/18
- āsiyābān** -1- [Fa] değirmen sâhibi,
 değirmenci.
 ā. 107Ia/108
- aşlan** -4- [Tr] aslan.
 a. 102Ia/18
 a.+a 101Ia/20
 a. bağrundan 45II/22
 a.+dır 44Ia/8
- āste** -5- [Fa] yavaş, ağır, yavaş yavaş.
 ā. 71Ia/17, 90Ia/34, 105Ia/11
 ā. āste 63II/4
 ā. gül 2II/18
- astır** -1- [Fa] astar, alt.
 a.+1 27II/14
- āsüde** -2- [Fa] rahat, gâilesiz, dinç.
 ā. 113Ib/8
 ā. cānuş 89Ia/32
- asulı** -2- [Tr] asılı
 a. 32Ia/7, 87Ia/38
- aş** -2- [Tr] aş, pirinç pilavı, yemek,
 çorba.
 a.+una 52II/37
 a. et u aşdan 114Ib/153
- aş-** -5- [Tr] aşmak, üstünden geçmek.
 a.-amadum 45II/32
 a.-anda 52II/33
 a.-dı 96Ia/7, 9Ia/3
 a.-madı 16Ia/7
- āşikār** -5- [Fa] açık, apaçık, belli,
 meydanda olan.
 ā. étmez 106Ia/14
 ā. olub 114Ib/58
 ā. olur 54Ia/16, 54Ia/4
 ā. u celîdir 106Ia/4
- āşikārā** -2- [Fa] belli, açık, meydanda.
 ā. 58Ia/6
 ā. gelmişem 92Ia/12
- āşiyāna** -1- [Fa] 1. kuş yuvası. 2. mesken,
 ev.
 ā.+dan 91Ia/40
- āşkār** -3- [Fa] açık, apaçık, belli,
 meydanda olan.
 ā. olur 26II/15, 4II/1, 4II/20
- āşkārā** -1- [Fa] belli, açık, meydanda.
 ā. söyleme 43Ia/45
- āşnālüg** -7- âşnâlık, haberdarlık, dostluk.
 ā.+i 38II/1, 38II/12, 38II/2, 38II/20,
 38II/4, 38II/8, 38II/16
- aşurd-** -1- [Tr] aşırmaq, atlatmak.
 a.-dı 108Ia/43
- at** -14- [Tr] at.
 a.+a 40II/41
 a.+1 22Ia/27, 40II/1
 a.+lar 114Ib/144, 53II/22
 a.+lara 104Ia/7
 a.+ları 95Ia/29

- a.+laruna 44Ia/1
a. u *ķetir* 84Ia/10
a. u *lökinen* 95Ia/9
a. u *mādiyānuj* 89Ia/16
a.+una 106Ia/21, 106Ia/23
a.+uñ 40Ia/2
- ata** -14- [Tr] ata, baba.
a. 38Ia/18, 5Ia/16, 68Ia/9, 88Ia/23
a.+dır 76Ia/13
a.+dan 91Ia/4
a.+m 4Ia/15
a.+ñ 43Ia/56
a.+ñnan 43Ia/2
a.+ol 43Ia/51
a.+sı 44Ia/3, 48Ia/18
a.+sun 38II/11
- at-** -11- [Tr] atmak.
a.-a 102Ia/24
a.-eg 100Ia/16, 52II/24
a.-allar 44II/15
a.-am 17II/15, 52II/37
a.-ar 36II/21
a.-ayudum 31II/2
a.-dı 91Ia/33, 95Ia/34
a.-diler 114Ib/147
- āteş** -1- [Fa] od, harâret, kırgınlık.
ā.+inden 37Ia/18
- āteşin** -1- [Fa] 1. ateşten. 2. ateşli, canlı.
gul-ı ā. 114Ib/27
- āteşkede** -2- [Fa] ateşe tapanların ibâdet
ettikleri mâbet.
ā. 2Ia/23, 114Ib/28
- āteşperest** -1- [Fa] ateşe tapan.
hindü-yı ā. 114Ib/154
- atıl-** -1- [Tr] atılmak.
a.-ar 95Ia/30
- atlan-** -3- [Tr] ata binmek, atlanmak.
a.-dı 114Ib/159, 114Ib/166
a.-dılar 108Ia/19
- atlı** -4- [Tr] atlı, atı olan.
a. 22Ia/26, 41II/23
- a.+lar 104Ia/7
a.+lardan 114Ib/143
- āvāra** -1- [Fa] 1. serseri, boş gezen,
işsiz, güçsüz, aylak. 2. dağınık,
perişan.
ā. köylüme 9Ia/20
- āvāre** -1- [Fa] 1. serseri, boş gezen,
işsiz, güçsüz, aylak. 2. dağınık,
perişan.
ā. 89Ia/21
- āvāz** -1- [Fa] ses, sedâ.
ā.+uñ 6II/8
- āvāzlı** -2- avazlı, sesi olan, sedâsı olan.
ā. 22II/5, 61II/17
- ay** -32- [Tr] 1. kamer. 2. yılın on iki
bölümünden her biri. 3. *mec.* güzel,
parlak, nurlu.
a. 105Ia/17, 107Ia/17, 107Ia/21,
114Ib/45, 16Ia/1, 16II/2, 22Ia/10,
69Ia/15, 82Ia/5, 95Ia/47, 97Ia/6
a.+a 25II/5, 64II/18, 7Ia/1, 7Ia/3
a.+ançe 114Ib/155
a.+da 114Ib/43
a.+ı 114Ib/39
a.+ñ 114Ib/41
a.+lar 9II/11
a. pārasundan 64Ia/8
a. u gün 33II/13, 64Ia/1, 64Ia/3
a. u güne 14Ia/5
a. u günü 76Ia/22
a. u il 48Ia/12
a. u ile 107Ia/2
a. u ili 59Ia/8
a.+unan 57II/12
a. üziñe 90Ia/31
a. üzünj 78Ia/1
- ayaydun** -2- [Tr] ay ışığı, ay aydınlığı.
a. gece 10Ia/1
a. geçedir 10Ia/9
- āy** -1- [Tr] ay, kamer.
ā.+e 1Ia/20

- āyē** -1- [Ar] âyet: 1. Kur'ân'ın herhangi bir cümlesi. 2. alâmet, nişan.
ā.-yi Qurân'ın 33II/28
- āyet** -1- [Ar] âyet: 1. Kur'ân'ın herhangi bir cümlesi. 2. alâmet, nişan.
ā.+in 1Ia/19
- aykereñi** -1- [Tr] ay karanlık, mehtapsız gece.
a. gēce 43II/23
- ayna** -7- [Tr] ayna.
a. 69Ia/14
a.+dır 45Ia/23
a. sal 9Ia/12
a.+sı 21Ia/19
a.+sun 67Ia/5, 95Ia/37
a.+sundan 21Ia/20
- ayrı** -33- [Tr] 1. ayrı, başka, başka türlü. 2. yalnız, tek başına.
a. 107Ia/58, 14Ia/18, 18Ia/5, 24Ia/12, 24Ia/16, 24Ia/20, 24Ia/8, 24II/17, 2Ia/26, 2II/4, 30Ia/16, 31Ia/6, 31Ia/7, 32Ia/4, 32II/23, 33Ia/10, 33Ia/11, 33Ia/9, 54II/24, 55II/2, 79Ia/12
a.+dır 31Ia/5, 31Ia/8
a. düşmeñ 40Ia/5
a. düşmez 73Ia/18
a. olmuşam 24Ia/2
a. salmayuñ 24Ia/4
a. suyu 79Ia/20
a. şerbet 25Ia/8
- ayrıl-** -1- [Tr] ayrılmak.
a.-mazdı 29Ia/19
- ayrul-** -6- [Tr] ayrılmak.
a.-an 76Ia/1
a.-ar 96Ia/17
a.-mağa 91Ia/25
a.-mağuş 39II/2
a.-ub 8II/1
a.-ur 80Ia/6
- ayruluk** -2- [Tr] ayrılık, ayrı olma durumu, birinden uzak düşme.
a. çakı 73Ia/1
a. çakıdır 73Ia/1
- ayul-** -3- [Tr] ayılmak, kendine gelmek, uyanmak.
a.-am 41Ia/8, 59II/15, 66II/3
- ayur-** -5- [Tr] ayırmak.
a. 64Ia/7
a.-abilmez 55Ia/16
a.-eg 114Ib/4
a.-an 1Ia/6
a.-dı 91Ia/4
- az** -13- [Tr] az.
a. 26Ia/5, 43Ia/20, 5Ia/9, 94Ia/9, 37II/4, 42Ia/18, 43Ia/12, 20Ia/2, 20Ia/20, 20Ia/8
a.+a 98Ia/11
a. diye 110Ia/11
a.+dır 22II/18
- āzāde** -1- [Fa] azade, başıboş, erkin, serbest, hür, kurtulmuş.
ķēyd-i ā.+ler 114Ib/104
- āzār** -1- [Fa] 1. azarlama. 2. eziyet, incitme, kırma. 3. dert, sıkıntı.
ā.+dayam 98Ia/17
- az-** -1- [Tr] 1. yoldan çıkmak, sapmak. 2. yara, hastalık etkili, tehlikeli duruma gelmek.
a.-ayor 5Ia/3
- azdur-** -1- [Tr] 1. evden uzaklaştırmak, reddetmek. 2. azdırmak.
a.-madı 91Ia/2
- Āzergēşesb** -1- [Fa] 1. Azerbaycan'da bir ateş mabedi, Azergüşesb. 2. ateşli, kızgın ateş, sıçrayan ateş. 3. ateşe tapan.
Ā.+i 107Ia/74

B

- bā** -1- [Fa] ile.
b. 26Ia/15
- bāb** -4- [Ar] 1. kapı. 2. lâyık, uygun; elverişli; hayır, uğur.
b. éder 22Ia/14
b.+ı 102Ia/44
b.+umı 83Ia/27, 90Ia/44
- bābe'illāh** -1- Allah'ın kapısı.
b. 2Ia/12
- bābil** -1- [Ar] Bağdat'ın aşağı tarafında bulunan ve büyücülüğünden dolayı, eski Türk edebiyatında “ çeh-i Bâbil ” olarak yer alan ve bir çok dillerin meydana gelmesi bakımından da masalda adı geçen “ Bâbil Kulesi ”nin bulunduğu, ilkçağdan kalma bir şehir.
b. çāhunda 87Ia/37
- bābu** -1- [Ar] XIX. yüzyılda (1819-1850), İran'da Ali Muhammed Bab'ın kurduğu dinî öğretisi olan Bâbîliğe bağlı kişi, Bâbilik yanlısı, Babi.
b.+yam 92Ia/9
- bāc** -5- [Fa] bac, vergi, harç.
b. 35Ia/17
b. aldım 45II/17
b. alur 93Ia/1
b.+ı 55II/14
b. vèrdi 1Ia/23
- bād** -10- [Fa] yel, rüzgâr.
b.+a 114Ib/128, 14II/17, 38II/20, 4Ia/13, 7II/17, 90Ia/20
b.-ı şebā 10Ia/1, 19II/9, 18Ia/7, 64II/3
- bādām** -1- [Fa] bâdem.
b. yağı 80Ia/10
- bad-** -1- [Tr] batmak, gark olmak, gömülmek.
b.-muş 24II/11
- bāde** -12- [Fa] 1. şarap; içki. 2. *mec.* aşk, Allah sevgisi.
b. 19Ia/15, 27Ia/20, 45II/11
b.+den 41II/3
b. herîdârı 67Ia/9
b. içereg 36Ia/13
b.+sin 6II/18
b. vèr 29II/1
b.+ye 103Ia/3
b.+yi 27Ia/17
b.-yi erğevān 60Ia/17
b.-yi nūş-ı cān 60Ia/18
- bāde-nūş** -3- [Fa] şarap içen.
b. olub 114Ib/22
b. olur 87Ia/13, 87Ia/9
- bādenūşlūg** -1- şarap içenin durumu; şarap içme durumu.
b. 29Ia/6
- badman** -1- [Tr] batman.
b. 109Ia/30
- bā-edeb** -1- edepli, uslu, iyi ahlaklı, terbiyeli.
b. 43Ia/10
- bā-ḥeber** -1- haberli, bilgili.
b.+dir 56Ia/31
- bā-kemāl** -1- kemale gelmiş, yetkin, olgun, ergin.
b. 43Ia/10
- bā-nemek** -1- [Fa] 1. tuzlu, tadı yerinde, lezzetli. 2. tuzlu [göz yaşı]. 3. tatlı [dudak].
b.+dir 7Ia/16
- bā-tevekkül** -1- tevekküllü, tevekkülü olan.
b. 98Ia/14
- bā-ṭereb** -1- neşeli, sevinçli, şād, mutlu.
b. 112Ia/15
- bā-vefā** -1- vefalı, vefakâr.
b. 90Ia/9
- bāg** -52- [Fa] bağ, büyük bahçe,

- bostan.
 b. 102Ia/22, 103Ia/11, 43Ia/34, 11Ia/16, 84Ia/12, 64II/1
 b.+a 110Ia/30, 111Ia/2, 111Ia/5, 20II/5, 57Ia/6
 b. bustān u bāğ 71Ia/5
 b.+da 25II/3, 31II/9
 b.+dan 41II/20
 b.+e 71Ia/11
 b.+ı 109Ia/9, 10II/14, 114Ib/30, 11Ia/7, 12II/7, 15II/11, 39Ia/5, 3II/1, 3II/3, 82Ia/26
 b.+ıdır 85Ia/2
 b.+lar 79Ia/11
 b.+lara 71Ia/23
 b.+laruğ 61II/9
 b. sêyrine 30II/1
 b. u bustānı 60II/12
 b. u éyvān 102Ia/29
 b. u gul 23Ia/13
 b. u lāle-zār 95Ia/3
 b.+um 43Ia/1, 90Ia/26
 b.+una 54II/7
 b.+unda 21II/8, 31II/17
 b.+undan 18Ia/17, 53Ia/6
 b.+unuğ 33Ia/17
 b.+uğ 67Ia/31
 b.+uğna 61Ia/9
 b. u şehṛā 114Ib/95
 b.-ı bī-hezāna 65Ia/19
 b.-ı behişt 49Ia/11
 b.-ı hūr 91Ia/41
 b.-ı iremde 58Ia/14
 şehṛn-i b. 114Ib/11
- bāğbān** -6- [Fa] bahçıvan, bağcı.
 b. 11Ia/7, 3Ia/23, 99Ia/19, 54II/7
 b.+a 23Ia/16
 b.+lar 23Ia/13
- bāğça** -10- [Fa] bahçe.
 b. 78Ia/18
- b.+da 25II/3, 47Ia/20, 57Ia/16, 99Ia/17, 99Ia/19
 b.+lar 49Ia/1
 b.+nuğ 61II/8
 b.+sundan 66Ia/5
 b.+ydı 102Ia/9
- bāğçe** -4- [Fa] bahçe.
 b.+dir 9II/5, 9II/7
 b.+niğ 114Ib/129
 b.+si 64II/5
- bāğçe-serā** -1- [Fa] bir tür tüfek ismi.
 b. tüfeng 52II/23
- bağla-** -5- [Tr] bağlamak.
 b.-dı 114Ib/110, 114Ib/159
 b.-sun 53II/30
 b.-yam 3Ia/14
 b.-yan 92Ia/15
- bağlan-** -1- [Tr] bağlanmak.
 b.-a 24II/6
- bağlu** -1- [Tr] 1. bağlı, bir bağ ile tutturulmuş olan. 2. kapalı.
 b.+dır 10II/11
- bağr** -20- [Tr] bağır.
 b.+ı 103Ia/21, 99Ia/18
 b.+ını 114Ib/148
 b.+ıyı 51Ia/13
 b.+um 28Ia/22, 34II/2, 39Ia/6, 56II/1, 58II/3, 5II/10, 77Ia/11, 7II/8, 8Ia/8, 9II/1, 14II/3, 18Ia/3
 b.+umı 58II/1, 58II/4
 b.+undan 45II/22
 b.+uğ 82Ia/40
- bağuşla-** -2- [Tr] 1. bağışlamak, affetmek.
 2. bir mal veya hakkı karşılık beklemeden birine vermek, teberru etmek.
 b. 53Ia/20
 b.-maz 101Ia/26
- bahār** -2- [Fa] ilkbahar, kışla yaz arasındaki mevsim.
 b. feşli 65Ia/2

- ‘éyd-i b. 68Ia/6
- bağ-** -92- [Tr] bakmak.
 b. 107Ia/100, 107Ia/104, 107Ia/108, 107Ia/112, 107Ia/116, 107Ia/12, 107Ia/120, 107Ia/16, 107Ia/2, 107Ia/20, 107Ia/24, 107Ia/28, 107Ia/32, 107Ia/36, 107Ia/4, 107Ia/40, 107Ia/44, 107Ia/48, 107Ia/52, 107Ia/56, 107Ia/60, 107Ia/64, 107Ia/68, 107Ia/72, 107Ia/76, 107Ia/8, 107Ia/80, 107Ia/84, 107Ia/88, 107Ia/92, 107Ia/96, 114Ib/15, 114Ib/16, 114Ib/169, 114Ib/170, 19II/1, 19II/12, 19II/16, 19II/2, 19II/20, 19II/4, 19II/8, 24II/19, 40Ia/9, 54II/18, 64Ia/36, 65Ia/1, 65Ia/12, 65Ia/16, 65Ia/2, 65Ia/20, 65Ia/4, 65Ia/8, 72Ia/7, 74Ia/9
 b.-a 1Ia/27, 39Ia/14
 b.-am 24II/16
 b.-ar 68Ia/10
 b.-aram 77Ia/10
 b.-dı 107Ia/19, 22II/1, 22II/9, 35II/7, 67Ia/34
 b.-dım 67Ia/66
 b.-dum 97Ia/1, 97Ia/2
 b.-ginen 81Ia/1
 b.-ma 15II/14, 28Ia/15
 b.-megi 46II/4
 b.-maķı 57II/15
 b.-masaydı 89Ia/19
 b.-mayan 76Ia/1
 b.-saņ 11Ia/18
 b.-sun 101Ia/2
 b.-uban 45Ia/20, 31Ia/3
 b.-uņ 36II/14, 4Ia/17
- bāht** -1- [Fa] 1. yenilgi. 2. kayıp.
 b. éder 46Ia/15
- baħuş** -3- [Tr] bakış.
 b. 44Ia/8
- b.+da 21II/2
 b.+ı 49II/4
- baħuşlı** -5- [Tr] bakış sahibi olan.
 b. 18II/8, 22II/6, 39Ia/16, 53Ia/8, 61II/17
- bāķī** -3- [Ar] 1. dâimi, kalıcı, sürekli, ebedi. 2. kalan, geri kalan, yerde kalan. 3. diri, canlı. 4. sabit, sağlam, baki.
 b. 18II/18, 9II/12
 b.+dir 39II/4
- baķla-** -6- [Tr] bağlamak.
 b.-ginen 64II/12
 b.-ma 88Ia/17
 b.-meg 51Ia/12
 b.-ram 52II/8
 b.-yan 33II/23
 b.-yuban 108Ia/7
- baķlan-** -1- [Tr] bağlanmak.
 b.-ur 22Ia/15
- baķlı** -1- [Tr] bağlı, kapalı, kapatılmış olan.
 b. derler 20Ia/12
- baķuşla-** -1- [Tr] 1. bağışlamak, affetmek. 2. bir mal veya hakkı karşılık beklemeden birine vermek, teberru etmek.
 b.-r 39Ia/19
- baķuşlan-** -1- [Tr] bağışlanmak, bağışlama işine konu olmak, affa uğramak, affedilmek, affolunmak.
 b.-ur 36Ia/4
- bal** -5- [Tr] bal.
 b. 62II/10
 b.+a 65II/2
 b.+ı 17II/9
 b. memeyizden 36II/11
 b.+unı 57II/6
- bāl** -6- [Fa] 1. kanat. 2. kol.
 b. berr u bāl 13Ia/31
 b. perr u bālum 58Ia/17, 77Ia/6

- b. per u bālū 27Ia/18
b.+unı 55II/9
b. u per 31Ia/18
- bala** -1- [Tr] bala, yavru, çocuk.
b.+suseğ 67Ia/30
- baldur** -3- [Tr] baldır.
b. 46II/8
b.+ları 22II/15
b.+uğa 6II/12
- bāliş** -2- [Fa] yastık, yüz yastığı.
b. 90Ia/33
b.+e 90Ia/34
- baluğ** -3- [Tr] balık.
b.+dır 81Ia/13
b.+ı 56Ia/35, 81Ia/12
- bāng** -1- [Fa] ses, sedâ, haykırma.
b.-ı kūs 107Ia/99
- bānuvān** -1- [Fa] kadınlar, hâtonlar, hanımlar.
bānūy-ı b.+dır 64Ia/25
- bānū** -2- [Fa] kadın, hâton, hanım.
b.-yı bānuvāndır 64Ia/25
b.-yı irem 14Ia/7
- bā' iş** -1- [Ar] 1. sebep olan. 2. gönderen. 3. îcâbettiren.
b. 75Ia/7
- bār** -5- [Tr] 1. Tanrı, Allah. 2. yük.
b. 111Ia/1, 86Ia/1, 9II/1
b. u berg 63Ia/22
b.-ı ğem 5Ia/1
- bārān** -1- [Fa] yağmur.
b.+ı 60II/16
- barfeten** -1- [Fa] beyaz tenli.
b.+ler 95Ia/12
- bārgāh** -2- [Fa] içine izinle girilen yer, otağ, çadır, girilebilecek yer, yüksek divan.
b.+ı 100Ia/26
b.+una 44II/10
- bār-ilāhā** -3- ya Rabbi, ey Allahım, ey Tanrım.
- b. 111Ia/1, 86Ia/1, 9II/1
- bas-** -7- [Tr] basmak.
b. 37Ia/4
b.-an 1Ia/8, 34Ia/3
b.-dular 98Ia/9
b.-muş 16II/17
b.-sağ 88Ia/9
b.-uban 36Ia/3
- başkun** -1- [Tr] baskın, beklenmedik saldırı.
b. oldı 102Ia/53
- basul-** -3- [Tr] basılmak, yenilmek, mağlup olmak.
b.-dı 102Ia/53
b.-dum 98Ia/9
b.-madı 101Ia/14
- baş** -77- [Tr] 1. baş, kafa. 2. bir topluluğu yöneten kimse, reis. 3. başlangıç. 4. temel, esas.
b. 113Ib/15, 36Ia/2, 46II/13, 62II/1, 97Ia/13
b.+a 12Ia/13, 27Ia/10, 36Ia/17, 43II/50, 43II/54, 50Ia/17, 64II/14, 65Ia/6, 61Ia/20
b. altum 90Ia/35
b.+am 42II/6
b. cān u başdan 65Ia/13
b.+dan 110Ia/4, 11II/2, 19Ia/10, 4Ia/3, 57Ia/7, 63Ia/15, 95Ia/38, 96Ia/7, 9II/8
b.+dır 87Ia/32
b. endirib 107Ia/15
b.+ı 22Ia/26, 43Ia/55, 52Ia/1, 52Ia/19, 76Ia/4, 7II/8
b.+ıma 114Ib/121, 114Ib/112
b.+ını 114Ib/151
b. koşmüşeg 66Ia/9
b. oldı 89Ia/25, 89Ia/27
b.+um 24Ia/19, 35Ia/14, 35II/9, 40II/40, 58II/10, 60II/7
b.+uma 12II/2, 22II/4, 24Ia/20,

- 55II/13, 75Ia/9, 97Ia/4
b.+umı 40II/10
b.+umnan 20II/10, 39Ia/10
b.+umuz 64II/9
b.+una 103Ia/14, 43II/52, 52II/38
b.+unda 1Ia/22, 35Ia/23, 61II/13
b.+undaki 107Ia/84
b.+uñ 110Ia/5, 12II/3, 27II/2, 43Ia/43
b.+uña 14II/1, 35II/17, 37Ia/1, 65II/5
b.+uñı 89Ia/34
b.+uñnan 2II/5
b.+uñza 24II/13, 85Ia/1
b. üçünde 55II/1, 28II/1
- başar-** -1- [Tr] başarmak, muvaffak olmak.
b.-mam 41II/8
- başla-** -1- [Tr] başlamak.
b.-yam 70Ia/9
- başlan-** -1- [Tr] başlanmak.
b.-ur 36Ia/16
- başmak** -3- [Tr] ayakkabı.
b. 66Ia/18
b.+ı 83Ia/10
b. üzen 81Ia/6
- bat-** -2- [Tr] 1. batmak. 2. gark olmak. 3. yok olmak.
b.-ayudum 31II/12
b.-ubdır 104Ia/11
- batur-** -1- [Tr] batırmak, batmasını sağlamak.
b.-ubseñ 54II/13
- bâtil** -2- [Ar] batıl: 1. boş, beyhude, yalan. 2. çürük.
b. ħiyâllarunan 110Ia/3
b.+i 1Ia/5
- bâtin** -3- [Ar] batın: 1. iç. 2. iç yüz. 3. gizli, görünmeyen. 4. Tanrı. 5. içteki, içyüzdeki.
b.+dan 86Ia/18
- b. gözde 54Ia/5
b. gözi 60Ia/3
- bâver** -2- [Fa] 1. tasdik, inanma. 2. sağlam; pek doğru.
b.+im 32II/22
b. olmasun 6Ia/20
- bayğu** -7- [Tr] (bkz. bayku) baykuş.
b. 106Ia/13, 110Ia/6, 23Ia/12, 79Ia/21
b.+dır 23Ia/11, 79Ia/5
b.+yı 30Ia/18
- bayku** -3- [Tr] (bkz. bayğu) baykuş.
b. 60II/9, 104Ia/13
b.+lar 2II/12
- bayramlaş-** -1- [Tr] bayramlaşmak, birbirinin bayramını kutlamak.
b.-ub 68Ia/8
- bâz** -2- [Fa] 1. tekrar, yeniden. 2. geri, gerisin geriye.
b. 103Ia/12, 94Ia/10,
- bâz** -9- [Fa] 1. doğan [kuş], şehbaz, şâhin. 2. açık.
b. 20Ia/12, 47II/6, 43I/28
b.+a 65II/12, 77Ia/19
b.+am 13Ia/31
b. cūrı 79Ia/21
b. evine 16II/4
b. yerinde 104Ia/13
- bâzâr** -7- [Fa] 1. pazar, çarşı. 2. alışveriş. 3. pazar yeri.
b.+da 27II/13
b.+dayam 98Ia/18
b.+ı 31Ia/6, 34Ia/2
b.+ıdır 16II/11
b.-ı ' eşki 3Ia/14
b.+um 21Ia/5
- bâzdîd** -1- [Fa] yeniden görme, yeniden görüşme.
b. 68Ia/11
- bâzgîr** -1- [Fa] bâz [doğan, bir tür yırtıcı kuş] avcısı.

- b. 13Ia/32
- bec** -1- [Fa] 1. susuz insan, hayvan ve ekin. 2. ağız içi, ağızın içerisi, avurt.
b. éylamuşam 35II/16
- bécā** -1- [Fa] yerinde, uygun.
b. éyle 45Ia/8
- beççe** -1- [Fa] insan ya da hayvan yavrusu.
b.+ler 88Ia/19
- bed** -6- [Fa] bed, kötü, çirkin, fenâ.
b. 88Ia/14
b. eşle 81Ia/10
b. heber 43II/3
b. fînet 43Ia/35
- Bedeşşān** -1- Bedaşşān, Afganistan'ın kuzeybatısında yer alan bir vilayet.
B.+dan 30II/7
- bédihkār** -2- [Fa] borçlu, para veya başka bir şeyi bir kimseye ödemekle yükümlü olan kimse.
b.+am 52II/16
b.+udı 43II/43
- bédih-ü-béstān** -1- [Fa] 1. vermek ve almak. 2. alışveriş, muamele.
b. 10Ia/16
- beden** -6- [Ar] beden, gövde, vücut, cisim, ten.
b. 29Ia/12, 62II/12, 80Ia/13
b.+e 34II/6
b.+imde 41II/14
b.+ler 34Ia/1
- bed-eşl** -2- kötü soylu, aslı fenâ.
b. arvad 103Ia/17
b. ādam 47II/2
- bed-fi'1** -1- yaptığı işleri kötü olan, işi, hareketi kötü olan.
b.+em 92Ia/6
- bed-kīş** -1- [Fa] kötü dinli, kötü mezhepli.
b. 92Ia/6
- bed-nāmlig** -1- kötü adlılık, fenâ tanınmışlık, adı kötüye çıkmış olanın durumu.
b.+e 88Ia/13
- bed-zāt** -1- zati kötü olan, kötü soylu, aslı fenâ.
b.+am 92Ia/6
- bed-ḥūlūg** -1- kötü huyluluk, huysuzluk, kötü huyu olanın durumu.
b.+dan 109Ia/22
- bedr** -3- [Ar] 1. dolunay, ayın on dördü, bedir. 2. Bedir Muharebesi veya Bedir Savaşı, 13 Mart 624 cuma günü müslümanlarla Mekkeli Kureyşiler [Müslümanların kullandıkları tabire göre Müşrik] arasında yapılmıştır. Müslümanların ilk savaşı olarak kabul edilir.
b.+i 33II/24
b.+imi 27Ia/21
b.-i nīmeşeb 112Ia/13
- beg** -7- [Tr] efendi, bey.
b.+i 107Ia/100, 107Ia/28
b.+ini 65Ia/9
b.+iñ 107Ia/14
b.+ler 108Ia/5
b.+lerini 22Ia/20
b.+leriñ 109Ia/34
- beġen-** -4- [Tr] beġenmek, kabul etmek, uygun görmek.
b.-mez 38Ia/17, 38Ia/18, 38Ia/19, 74Ia/9
- begzāde** -1- bey oġlu.
b.+ler 65Ia/9
- behā** -1- [Fa] paha, deġer, fiyat, kıymet.
b. yē 63Ia/6
- Behādır** -1- [Fa] şahıs adı.
B. 53II/29
- Behādır Ḥān** -3- [Fa] şahıs adı.
B.+a 40II/23

- behār** B.+ıñ 114Ib/110, 114Ib/99
 -14- [Fa] bahar, ilkbahar.
 b. 71Ia/16, 71Ia/2, 41II/2, 10Ia/5, 20Ia/4
 b. çaķı 58Ia/13
 b. çaķunda 31II/19
 b. feşli 23II/1
 b. feşliniñ 8II/15
 b.+ı 17II/12, 24II/7
 b.+uñdır 72Ia/5
 hezz-i b. 34Ia/11
 ʿeyd-i b. 13II/7
- Behārlu** -1- Baharlı, bir Türk oymağının adı.
 B. hānuna 92Ia/1
- béhgīr** -1- [Fa] kıymetli, değerli, pahalı.
 b. eyledim 27II/13
- beḥīl** -1- [Ar] hasis, cimri, tamahkâr.
 b. ana 5Ia/16
- Behmen** -1- [Fa] şahıs adı.
 B. 60Ia/19
- beḥr** -7- [Ar] 1. deniz. 2. büyük göl veya nehir.
 b.+ine 59II/17
 b.+ini 35II/15
 b.+iñ 55II/11
 b.-i bī-pāyānda 56Ia/36
 b.-i melāḥetim 90Ia/22
 b.-i ʿUmmāna 15II/17
 b.-i ʿUmmāndır 87Ia/8
- Behrām** -2- [Fa] şahıs adı.
 b. 110Ia/18, 114Ib/85
- behre** -1- [Fa] hisse, pay, kısımet, nasip.
 b. 89Ia/35
- Behrēynī** -1- Bahreyn'e ait olan, bahreynli.
 B.+ye 43II/12
- Béhrüz Teyibli** -1- şahıs adı.
 B.+nen 43II/30
- beḥş** -5- [Ar] bahis, üzerinde konuşulan şey, konu.
 b. 108Ia/34, 21II/1, 46II/18
 b.+idir 24Ia/10
 b. u guftigūyı 79Ia/16
- beḥşiş** -1- [Fa] bahşiş, bağış olarak verilen para.
 b.+iñ 43Ia/27
- beḥt** -24- [Fa] baht, tâlih, kader, kısımet.
 b. 12Ia/17, 12Ia/18, 12Ia/19, 12Ia/23, 46Ia/13, 89Ia/31
 b.+im 12Ia/21, 24Ia/7, 25II/1, 7II/16, 9II/3, 59II/10
 b.+imdir 38II/17
 b.+imnen 16Ia/15, 21Ia/3
 b.+ine 114Ib/91
 b.+iniñ 11Ia/1
 b.+iñ 74Ia/1
 b.+iñe 84Ia/5
 b.+iñnen 13II/6, 79Ia/19
 b. u tāli' dir 79Ia/1
 b.-i bulendi 101Ia/25
 b.-i ferḥunde-fāl 114Ib/97
- beḥte** -26- [Fa] iğdiş hayvan, hayaları çıkarılmış veya içeri burulmuş hayvan, benenmiş at veya beygir.
 b. 43II/1, 43II/12, 43II/13, 43II/16, 43II/17, 43II/2, 43II/20, 43II/24, 43II/28, 43II/32, 43II/36, 43II/37, 43II/4, 43II/40, 43II/41, 43II/44, 43II/45, 43II/48, 43II/5, 43II/52, 43II/56, 43II/60, 43II/64, 43II/8
 b. begi 107Ia/100
 b.+niñ 43II/9
- beḥye** -1- [Fa] dikiş, dikme, teyel, oyulgalama.
 b. vur 9Ia/23
- békeş** -1- [Fa] çeksene!
 b. 114Ib/176
- beḥkāl** -1- [Ar] bakkal.
 b.+am 92Ia/21
- bél** -25- [Tr] 1. bel. 2. kürek.

- b. 64II/12, 88Ia/17, 30II/1, 30II/4
 b. baqlameg 51Ia/12
 b. bükmeğin 89Ia/29
 b.+e 107Ia/68, 51Ia/12, 65Ia/8, 72Ia/14
 b.+i 101Ia/23, 101Ia/24, 43II/34, 49II/5
 b.+im 72Ia/14, 72Ia/3
 b.+imi 41Ia/3
 b.+inde 53II/22
 b.+inden 13Ia/28
 b.+ine 19II/15
 b.+inen 103Ia/16
 b.+iğ 51Ia/10, 65II/14, 82Ia/31
 b.+içe 64II/11
- belā** -7- [Ar] gam, keder, musîbet, âfet, cezâ, gayet zor iş, büyük gaile.
 b. 15Ia/14, 24Ia/20, 51Ia/22
 b.+dedir 74Ia/13
 b.+lar 42II/2
 b.+ye 112Ia/2
 b.+yı 55II/3
- belâli** -1- belalı olan.
 b. zindân III/30
- bêle** -49- [Tr] böyle, bunun gibi, buna benzer.
 b. 105Ia/2, 111Ia/18, 113Ib/3, 113Ib/6, 114Ib/137, 11Ia/16, 13II/15, 13II/3, 16II/8, 19II/5, 19II/6, 22II/14, 22II/18, 23II/1, 23II/12, 23II/16, 23II/2, 23II/20, 23II/4, 23II/8, 25II/1, 26II/19, 27II/12, 32II/11, 37Ia/8, 3Ia/1, 3Ia/3, 43II/13, 43II/17, 43II/5, 47Ia/18, 47II/17, 52Ia/15, 52II/48, 58Ia/1, 58Ia/15, 64II/12, 64II/8, 6II/11, 76Ia/25, 76Ia/32, 83Ia/12, 87Ia/33, 8Ia/12, 94Ia/18, 95Ia/5
 b. olanuğ 17Ia/1
- bêlene** -1- [Tr] birlikte.
 b. 78Ia/15
- beli** -1- [Tr] beri, -den bu yana.
 b. 91Ia/1
- belî** -8- [Fa] evet, hayhay, peki.
 b. 104Ia/7, 107Ia/113, 110Ia/23, 15Ia/14, 42II/8, 76Ia/32, 89Ia/23
 b. dëdim 112Ia/2
- belke** -12- [Fa] ihtimâl, umulur, olabilir, ne bilirsin, hattâ.
 b. 10II/12, 11Ia/15, 28II/2, 32II/7, 36II/6, 37II/2, 37II/20, 41II/28, 41II/4, 43II/40, 58Ia/16, 66Ia/4
- Belķeys** -4- [Ar] Süleyman peygaber zamanındaki Saba melikesi Belkıs.
 b. 95Ia/21
 b. hemnişini 95Ia/36
 b.-i meh-pÿykeri 114Ib/165
 hem-âğûş-ı b. 114Ib/78
- belli** -16- [Tr] 1. belli, gizli olmayan, malum, aşikâr, belirli, muayyen. 2. bu yana, beri.
 b. 91Ia/3
 b.+dir 47II/1, 47II/12, 47II/16, 47II/4, 47II/8, 69Ia/12, 69Ia/16, 69Ia/2, 69Ia/20, 69Ia/24, 69Ia/28, 69Ia/4, 69Ia/8
 b. Sührâbudum 53II/21
 b. ustâdudum 41II/21
- Belûç** -1- İran'ın güney doğusunda yaşayan bir İranî halkın adı, Beluciler.
 B.+e 40II/19
- bem** -3- [Ar] 1. kanun, tambur gibi çalgılara takılan tel. 2. pes perde, alçak ve kalın ses.
 b.+i 37II/5
 b. zîr u bem 3Ia/16, 107Ia/33
- benā** -6- [Ar] 1. bina, yapı, ev. 2. yapma, kurma.
 b. 5Ia/1
 b. koydı 114Ib/138, 114Ib/57
 b.+sı 19Ia/1, 5Ia/5

- b.+y1 19Ia/4
- Benāres** -1- [Fa] 1. Hindistandaki kutsal şehir.
2. altın telli kumaş.
b. 83Ia/14
- bend** -16- [Fa] 1. bent, bağ, bağlama, zincir, düğüm, yular. 2. tutsak, esir.
b. 27II/6, 98Ia/16
b.+e 51Ia/18
b.+i 63Ia/11, 72Ia/25, 102Ia/35
b.+ime 31II/2
b.+ine 59II/7, 7II/12, 8Ia/4, 95Ia/41, 99Ia/3
b.+ini 67Ia/21
b.-i berberi 33II/23
b. olmadım 114Ib/125
zulf-ı b.+ine 96Ia/11
- bende** -1- [Fa] bende, kul, köle, bağlı.
b. 69Ia/22
- bendevār** -1- [Fa] bende gibi, köle gibi, kul gibi.
b. 112Ia/2
- bend-be-bend** -2- [Fa] tamamen, bütünüyle, baştan sonuna kadar, bir uçtan bir uca.
b.+im 4Ia/4
b.+inden 80Ia/14
- bendī** -1- [Fa] tutsak, esir.
b. 45II/35
- benefşe** -4- [Fa] 1. menekşe. 2. mor.
b. 114Ib/21, 1II/18
b.+dir 17II/10
ḥāl-ı b. 59II/5
- bennā** -1- [Ar] yapı yapan, mîmâr.
b. 28Ia/2
- beñze-** -13- [Tr] benzemek.
b.-r 26II/6, 49II/1, 49II/12, 49II/16, 49II/2, 49II/20, 49II/4, 49II/8, 59II/11, 63II/10, 63II/8, 82Ia/18, 82Ia/25
- be' id** -1- [Ar] uzak, irak.
b. 103Ia/7
- ber** -1- [Fa] meyva, yemiş.
b. 15Ia/1
- berāber** -2- [Fa] 1. karşı, mukabil. 2. birlikte bulunan, bir arada.
b. çıhdı 50II/1
b. eylemedim 45II/33
- berāt** -1- [Ar] [eskiden] rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren ferman.
b.+ı 62II/18
- berber** -1- [Fa] 1. Afrika'nın kuzeyinde bulunan bir kavim. 2. tıraş eden saç kesen kimse.
bend-i b.+i 33II/23
- berbeṭ** -1- [Fa] bir tür telli çalgı.
b. u tār 114Ib/36
- berehmen** -1- 1. Hint ve Mecusilerin ruhani başkanı. 2. Brahma dininde olan. 3. puta tapan, puta tapanların papazlarıyla ateşe tapanların bilgin ve soysop olanları.
b. 114Ib/49
- berendi-covher** -1- [Fa] [berend: 1. keskin hançer, kılıç, pala gibi aletler. 2. kılıcın suyu. 3. nakışsız ipek kumaşı. 4. *mec.* hazmı kolay olan. **covher:** kılıç üzerinde görülen siyah ve beyaz dalgalı benekler, çizgiler].
b. 103Ia/5
- ber-kerār** -3- [Fa] kararlı, yerli, daimi, devamlı.
b.+dur 1II/7
b. 54Ia/20, 113Ib/10
- ber-eks** -2- [Fa] tersine, aksine.
b. baḳlanur 22Ia/15
b.+ine 70Ia/10
- ber-ekslig** -1- ters oolma durumu, aksilik.
b.+i 104Ia/9
- ber-pā** -2- [Fa] ayakta, ayak üzerinde, yıkılmamış.

- b. 54Ia/11, 101Ia/17
- berg** -1- [Fa] yaprak.
b. bār u berg 63Ia/22
- bergeşte** -1- [Fa] tersine dönmüş, ters olmuş, yüz çevirmiş.
b. oldı 59II/10
- berī** -1- [Ar] 1. kurtulmuş. 2. temiz.
b.+dir 21Ia/1
- berīn** -2- [Fa] pek yüksek, en yüce.
bēhişt-i b.+dir 114Ib/11
bēhişt-i b. 71Ia/5
- berķ** -1- [Ar] şimşek.
b.-i cānsitān 13Ia/25
- bērkeli** -1- gölcüğü olan yer, su birikme yeri olan.
b. mähūri 109Ia/26
- berr** -2- [Ar] 1. kara toprak. 2. doğru sözlü, hayır işleyen kimse. 3. göğüs, sine, meme; kucak.
b.+iñ 55II/11
b. u bāl 13Ia/31
- berziger-zāde** -1- [Fa] ikinci oğlu, çiftçi oğlu.
b.+ye 103Ia/13
- bes** -2- [Fa] yeter, yetişir, tamam, kâfi.
b.+dir 14II/9
b.+eñ 112Ia/27
- besāt** -1- [Ar] 1. halı, her türlü serilen ve açılan şey. 2. meydan, alan, açık ve geniş saha. 3. tezgâh, uğraşı. 4. elde bulundurulan sermaye ve seyyar satuculuk malı.
b.+e 63II/13
- besātīn** -1- [Ar] bostanlar, sebze bahçeleri.
b. 102Ia/22
- beşhāna** -1- [Fa] yer adı.
b.+da 47Ia/16
- beşiret** -2- [Ar] basiret, uzağı görüş, seziş, uyanıklık; anlayış, kavrayış.
çeşm-i b. 30Ia/3
- çeşm-i b.+den 81Ia/1
- beske** -4- [Fa] nice nice, pek çok, hayli.
b. 114Ib/149, 35II/15, 70Ia/3, 9Ia/9
- bēsled-** -2- [Tr] beslemek, yetiştirmek.
b.-digim 39II/5
b.-dim 53II/22
- bess** -2- [Fa] yer adı.
b.+e 47Ia/15
b.+im 61Ia/11
- beste** -3- [Fa] 1. şarkının makam ve âhengi. 2. kapalı, bağlı; bitleştirilmiş, bağlanmış. **boyı beste:** boyu biraz kısa olan.
b.+ler 24Ia/17
b.+yeñ 67Ia/32
b.-yi zulf-ı cānāneyem 114Ib/131
- beste boy** -1- boyu biraz kısa olan, orta boy; hoş giden boy, gönül çeken.
b.+uñ 78Ia/8
- bēş** -14- [Tr] beş.
b. 14Ia/1, 37II/6, 48II/12, 48II/19, 65II/1, 87Ia/17, 87Ia/32, 65II/3
b. çeşme 87Ia/26, 87Ia/30
b.+den 85Ia/1, 85Ia/20
b.+eyüz 85Ia/19
b. kırān 43II/54
- bēş beter** -1- daha kötü, çok kötü.
b. 107Ia/42
- bēşeli** -1- ormanı olan, çeşelik yer, sazlık yer.
b. 22II/19
- beşer** -2- [Ar] insan.
b. 56Ia/5
b. hūş u beşer 108Ia/8
- Beşir Beg** -1- şahıs adı.
B. 40II/14
- bēş üz** -2- [Tr] beş yüz [500].
b. 106Ia/11, 114Ib/151
- bēş üz miñ** -1- [Tr] beş yüz bin [5000].
b. 39II/5
- betāvī** -1- mango ağacının bir türü.

- b.+ye 114Ib/24
- beter** -2- [Fa] çok, pek; daha kötü, çok kötü.
b. 107Ia/42, 64Ia/14
- bey** -9- [Tr] bey, efendi, küçük bir toplumun veya küçük bir devletin başkanı.
b. 47II/3, 47II/4
b.+ler 51II/12, 51II/16, 51II/20, 51II/24, 51II/4, 51II/8
b.+lerde 43II/14
- beyân** -5- [Ar] 1. bildirme, açıklama, anlatma, açık söyleme. 2. belâgat ilminin, hakikat, mecaz, kinaye, teşbih gibi bahislerini öğreten kısım.
b.+da 56Ia/32
b. éd 18Ia/8
b. étdim 4Ia/8
b. éyledim 38II/9
b. lefz u beyân 69Ia/25
- Beyât Oğlı** -2- [Tr] XIX. yüzyıl Kaşıkay şairi Bayatlı Hüseyin Ali Beg'in mahlası.
b. 49II/15, 51II/21
- beyâz** -1- [Ar] 1. beyaz, ak. 2. temiz, lekesiz.
b. 46II/22
- beyg** -2- [Tr] bey, efendi.
b.+ler 108Ia/29, 108Ia/33
- béyg** -2- [Tr] büyük, bey, efendi.
b.-i béygleriñ 109Ia/1
béyg-i b.+leriñ 109Ia/1
- béyn** -1- [Tr] beyin
b.+ine 43II/34
- béyreğ-dum** -1- kuyruğu bayrak / sancak gibi.
b. 44Ia/7
- béz** -3- [Ar] bez, pamuk veya keten ipliğinden yapılan dokuma.
b. 47II/5, 52II/26
- b. cūrı 79Ia/22
- beze-** -2- [Tr] bezemek, süslemek.
b.-sen 58Ia/2
b.-reñ 14Ia/8
- bezed-** -3- [Tr] süslemek, bezemek.
b.-digiñ 91Ia/36
b.-ib 7Ia/13
b.-ir 74Ia/11
- bezen-** -5- [Tr] süslenmek, bezenmek.
b.-di 114Ib/142, 114Ib/158, 95Ia/23
b.-e 65Ia/6
b.-miş 114Ib/15
- bezm** -4- [Fa] içki meclisi, dost toplantısı.
b.+ine 60Ia/1
b.-i cemşide 114Ib/169
b.-i işreti 1II/3
b.-i rindân 104Ia/2
- bezzâz** -2- [Ar] 1. bezci, kumaş satan, manifaturaci. 2. çarşı, bedesten.
b. 83Ia/35
b.+am 92Ia/22
- bı** -1- Türk alfabesinin ikinci harfinin adı.
b. 112Ia/2
- bîbî** -4- [Fa] 1. sayın bayan, hanım, ev kadını, hatun. 2. hala.
b. 107Ia/114, 83Ia/10, 83Ia/33
b.+ler 102Ia/41
- bîcâ** -13- [Fa] yersiz.
b. 13Ia/1, 23Ia/13, 28Ia/17, 34Ia/20, 38Ia/2, 3Ia/23, 84Ia/18, 114Ib/49
b. gepi 83Ia/40
b. yérde 56Ia/23, 70Ia/10
b. yère 113Ib/15, 14II/17
- biç-** -2- [Tr] biçmek.
b.-diler 91Ia/30
b.-en 92Ia/14
- bîd-i mecnûn** -1- [Tr] salkımsöğüt.

- b.+e 114Ib/16
- bī-behre** -1- 1. behresiz, nasşpsiz, mahrum. 2. değersiz.
b. olubdır 34II/11
- bī-bend** -1- 1. bentsiz, bağısız, zincirsiz, düğümsüz. 2. özgür, hür.
giriiftār-ı b. 98Ia/15
- bī-cānān** -1- sevgilisiz, maşukasız.
b. 6Ia/24
- bī-cehet** -1- sebepsiz, yok yere.
b. olmamuş 33Ia/7
- bī-demāg** -3- 1. halsız, bitkin, yorgun. 2. yüreği dar, kederli, sıkıntılı.
b. olası 110Ia/16,
b. olmaz 11Ia/12
b. olsun 84Ia/8
- bī-dermān** -1- dermansız, güçsüz.
girān-derd-i b.+a 101Ia/4
- bī-dilber** -1- sevgilisiz, maşuksuz.
b. olmasun 6Ia/24
- bī-géyret** -2- gayretsiz, hareketsiz, cansız, tembel.
b. aqaya 107Ia/16
b.+de 107Ia/110
- bī-gul** -1- bentsiz, zincirsiz.
b. 98Ia/15
- bī-gul u mul** -1- çiçeksiz; süssüz, ziversiz, bezeksiz; fakir, yoksul.
b. 98Ia/13
- bī-günāh** -1- günahsız, suçsuz, zavallı.
b.+lar 85Ia/16
- bī-heber** -6- habersiz, bilgisiz; vurdumduymaz.
b. 31Ia/10, 31Ia/11, 31Ia/9, 60II/13, 88Ia/1
b.+señ 102Ia/40
- bī-hed** -1- hadsiz, sınırsız, pek çok.
b. olubdır 97Ia/20
- bī-heyā** -1- arsız, utanmaz, sıyrık.
b. 38Ia/12
- bī-heyāluk** -1- aıszlık, utanmazlık, sıyrıklık.
b.+dan 98Ia/6
- bī-hezān** -1- sonbaharsız, her zaman taze, her zaman bahar.
bāg-ı b.+a 65Ia/19
- bī-hikmet** -1- hikmetsiz, sebepsiz.
b. ola 106Ia/25
- bī-hisāb** -1- hesapsız, sayısız.
b.+e 98Ia/2
- bī-hud** -1- [Fa] kendi başına, nedensiz, sebepsiz.
b. 12Ia/16
- bī-hüş** -1- [Fa] 1. halden gitmiş, bayılmış. 2. şaşkın, sersem, bihoş. 3. deli.
b. 38Ia/3
- bī-hüşlög** -1- bayılmış olanın durumu; bihoş olanın durumu; deli olanın durumu.
b. 29Ia/5
- bī-ihtiyār** -2- kendiliğinden, elde olmayarak.
b. 102Ia/4
b. gèder 96Ia/19
- bī-kāra** -1- [Fa] işsiz kimse.
b. 92Ia/16
- bī-kebā** -1- kaftansız, cübbesiz, elbisesiz.
b. 107Ia/21
- bī-keýd** -1- kayıtsız, alakasız, aldırma.
b. u bī-^ç urze 103Ia/3
- bī-ķut** -1- yemeksiz, yiyeceksiz.
b. 107Ia/67
- bī-merāret** -1- ıstırap çekmeden, meşakkat çekmeden, acı çekmeden
b. 30Ia/22
- bī-neķs** -1- naksı olmayan, eksiksiz.
b. olmuş 22Ia/9
- bī-nevā** -11- [Fa] nasipsiz, çaresiz, zavallı, fakir, muhtaç.
b. 105Ia/7, 12II/4, 14II/6, 35Ia/3, 56Ia/15, 28Ia/23, 30Ia/24

- b. bulbul 23Ia/14
 b. Yūsuf Hüsrov 17II/19
 b.+ye 1Ia/28
 men-i b.+ya 64II/19
- bī-neẓm** -1- düzensiz, tertipsiz.
 b. elbegiye 107Ia/44
- bī-niṣān** -2- [Fa] nişansız, belirtisiz, izsiz, alametsiz.
 b.+dır 87Ia/6
 b. ḥāzīr u bī-niṣān 87Ia/2
- bī-niyāz** -1- [Fa] ihtiyaçsız.
 b. édeg 37II/20
- bī-‘ār** -1- arsız, utanmaz, sıyrık.
 b. ğula 107Ia/16
- bī-‘illet** -1- sebepsiz, nedensiz.
 b. ola 106Ia/26
- bī-‘urze** -3- 1. hor, zelil, hakir. 2. kültürsüz, hünersiz. 3. züğürt, meteliksiz. 3. amaçsız, hedefsiz, gayesiz.
 b. 92Ia/16
 b. bī-ḳéyd u bī-‘urze 103Ia/3
 b.+de 107Ia/109
- bī-pā** -7- [Fa] ayaksız; köksüz, temelsiz; dayanıksız.
 b. 38Ia/8, 45Ia/9, 54Ia/9, 81Ia/20
 b.+dan 81Ia/19
 b.+nuḡ 81Ia/19
 b.+sı 54Ia/9
- bī-pāyān** -2- [Fa] sonsuz, tükenmez.
 beḫr-i b.+da 56Ia/36
 b. olubdır 97Ia/20
- bī-péymān** -2- [Fa] sonu görülmeyecek kadar geniş olan, uçsuz bucaksız.
 b. deryāha 7Ia/19
 b. gölüḡ 10II/4
- bī-riyā** -1- riyasız, yalansız.
 b. bīkr u bī-riyā 48Ia/1
- bī-ṣebr** -1- sabırsız
 b. u bī-tābdır 63II/6
- bī-ser-u-pā** -1- [Fa] başsız, intizamsız,
 düzensiz, savruk.
 b. zemānede 113Ib/13
- bī-sütūn** -1- [Fa] 1. sütünü olmayan, direksiz. 2. gökyüzü.
 b. 2Ia/9
- bī-ṣek** -2- şüphesiz.
 b. 106Ia/16, 107Ia/26
- bī-tāb** -2- [Fa] bitkin, yorgun.
 b. bī-ṣebr u bī-tābdır 63II/6
 b. olub 47Ia/6
- bī-temennā** -1- temennisiz, bir isteği olmayan, bir dileği olmayan.
 b.+ler 54Ia/10
- bī-vefā** -9- vefasız, hayırsız; döneç.
 b. 90Ia/9
 b.+dır 46Ia/21
 b. rūḫum 39II/6
 b.+ya 76Ia/21
 b.+yı 20Ia/7
 b. mülk 25Ia/11
 b. yār 76Ia/2, 14II/18
 b. olmayāḡ 12II/19
- bī-vücūd** -1- vücutsuz.
 b. varluḡı 60Ia/8
- bī-zevāl** -1- zevalsız, sonu olmayan, ebedi.
 b. 56Ia/33
- bī-zūr** -1- [Fa] güçsüz, kuvvetsiz, zayıf.
 b.+a 107Ia/51
- bīḡāna** -3- [Fa] 1. yabancı. 2. kayıtsız, ilgisiz.
 b. 11II/8, 18Ia/12
 b. olmaz 32II/20
- bēhiṣt** -27- [Fa] cennet.
 b. 102Ia/9, 26Ia/13, 26Ia/14, 26Ia/15, 58Ia/12, 59II/12
 b. bāḡçasundan 66Ia/5
 b. bāḡı 10II/14, 39Ia/5, 3II/1, 3II/3, 82Ia/26
 b. bāḡıdır 85Ia/2
 b. bāḡundan 53Ia/6

- b. deri 30II/12
b.+dir 82Ia/13
b. gulu 59Ia/12
b.+i 17II/3
b.+im 90Ia/26
b.+iñ 39Ia/9
b. koyunu 64Ia/10
b. nârî 16II/9
b. üzi 49Ia/10
bâğ-ı b. 49Ia/11
b.-i berîn 71Ia/5
b.-i berindir 114Ib/11
hür-ı b.+e 59II/11
- bêhiştî** -1- [Fa] behište mensup,
cennetlik.
b. 91Ia/39
- bıkr** -1- [Ar] 1. saflık, temizlik,
masumluk. 2. sanat ve düşüncede
özgürlük, yenilik. 3. doğallık,
tazelik. 4. kızlık, bekâret.
b. u bî-riyâ 48Ia/1
- bilâfâşile** -1- [Ar] fasılasız, aralıksız,
arasız.
b. 114Ib/173
- bil-** -112- [Tr] bilmek.
b. 20Ia/19, 41Ia/11
b.-di 30Ia/15
b.-digimçe 97Ia/12
b.-dim 53II/6, 93Ia/10
b.-eg 111Ia/6, 111Ia/7, 41Ia/18
b.-eller 27Ia/24
b.-em 41Ia/12
b.-en 20Ia/19, 20Ia/20, 37II/1,
43Ia/37, 48II/18, 50Ia/3
b.-ene 101Ia/6, 110Ia/9, 78Ia/14
b.-ennen belli 91Ia/3
b.-eñ 2II/2, 39Ia/13, 8II/17
b.-er 1Ia/25, 32II/17, 48II/2, 48II/4,
58Ia/9, 94Ia/17
b.-erdi 107Ia/26
b.-erdim 107Ia/111, 63Ia/9
- b.-erse 49Ia/11
b.-erseñ 114Ib/53
b.-ginen 57Ia/3
b.-ib 43Ia/29, 50Ia/14
b.-leg 30Ia/13
b.-lem 13II/15, 13II/3, 25II/1,
43II/6, 66II/3, 6II/11
b.-leñ 12Ia/11, 17Ia/4, 39Ia/7,
40II/2, 41Ia/3, 7II/17, 7II/18
b.-lim 7II/16
b.-mağa 43Ia/17
b.-medi 114Ib/105, 15Ia/6, 8Ia/15
b.-medim 102Ia/49, 107Ia/23,
15II/1, 15II/2, 15II/4, 16II/15,
3Ia/8, 66II/5, 67Ia/3, 91Ia/6
b.-mediñ 20Ia/13, 40II/1, 83Ia/21
b.-meg 108Ia/8
b.-mem 12Ia/17, 12Ia/5, 14Ia/4,
24Ia/9, 27II/10, 28Ia/19, 3Ia/1,
3Ia/5, 59II/10, 72Ia/31, 75Ia/1,
75Ia/18
b.-memiş 43II/6
b.-menem 34Ia/4, 3Ia/2, 66Ia/2
b.-meñ 84Ia/18
b.-mesem 50Ia/13
b.-mesin 18Ia/12
b.-meyem 3Ia/20
b.-meyen 107Ia/7
b.-meyin 15Ia/19
b.-mêyrdim 15II/20
b.-mêyrem 14II/10, 26II/18
b.-mez 107Ia/10, 27Ia/23, 3Ia/24,
84Ia/7
b.-mezdi 102Ia/47
b.-mezdig 8Ia/18
b.-mezidim 102Ia/1, 83Ia/20
b.-mezmişem 28Ia/23, 97Ia/3,
97Ia/5
b.-mireñ 108Ia/25
b.-miş 30Ia/1
b.-seydim 36II/1, 36II/31, 83Ia/16

- bildir-** -1- [Tr] bildirmek.
b.-en 33II/26
- billāh** -2- [Ar] Allah için.
b. 12II/13, 2Ia/8
- bīm** -1- [Fa] 1. korku. 2. tehlike.
b. ḥovf u bīm 74Ia/3
- bīmār** -5- [Fa] hasta, sayrı.
b.+am 75Ia/10
b.+e 49II/4
b.+ı 17II/4
b.+ınam 90Ia/29
b.+uḡ 75Ia/11
- bi'âyne** -1- [Ar] aynıyla, olduğu gibi,
tıpkı.
b. 44II/7
- bir** -265- [Tr] bir.
b. 101Ia/14, 102Ia/10, 102Ia/9,
104Ia/17, 105Ia/7, 106Ia/1,
106Ia/9, 107Ia/114, 107Ia/57,
107Ia/58, 107Ia/70, 107Ia/71,
10Ia/15, 10II/13, 10II/14, 10II/4,
110Ia/12, 110Ia/2, 111Ia/13,
112Ia/16, 113Ib/10, 113Ib/14,
114Ib/31, 114Ib/43, 114Ib/5,
11II/14, 11II/9, 12Ia/2, 13Ia/10,
13Ia/11, 13Ia/9, 13II/2, 13II/4,
14Ia/14, 14Ia/16, 14Ia/6, 14II/6,
15Ia/1, 15Ia/14, 15II/8, 16II/16,
16II/17, 16II/18, 16II/2, 16II/6,
16II/7, 17Ia/4, 17II/13, 18Ia/14,
18Ia/15, 18Ia/8, 20Ia/10, 18II/13,
18II/2, 18II/20, 19II/14, 19II/16,
1Ia/19, 1II/11, 1II/13, 1II/17,
1II/18, 1II/19, 1II/2, 1II/20, 1II/23,
1II/7, 1II/9, 20II/1, 20II/12, 20II/2,
20II/3, 20II/4, 20II/5, 20II/8,
21Ia/7, 22II/17, 22II/19, 22II/5,
22II/7, 22II/9, 23Ia/16, 23Ia/17,
23Ia/4, 23II/15, 24II/13, 24II/15,
24II/19, 24II/20, 25II/10, 25II/11,
25II/3, 25II/5, 25II/8, 26Ia/12,
26II/12, 26II/16, 26II/4, 27Ia/1,
27Ia/3, 28II/4, 30Ia/6, 30II/10,
31Ia/1, 31Ia/16, 31Ia/2, 31Ia/6,
31Ia/7, 31II/1, 31II/13, 32II/22,
33Ia/13, 36Ia/14, 36Ia/18, 36II/14,
36II/16, 36II/21, 37Ia/8, 37II/1,
38II/18, 38II/3, 39Ia/14, 3Ia/22,
3II/1, 3II/19, 3II/3, 40Ia/10,
40II/10, 40II/27, 40II/31, 40II/32,
40II/43, 40II/44, 41Ia/15, 41II/14,
42II/12, 42II/3, 43II/20, 43II/31,
43II/40, 43II/41, 44II/1, 44II/6,
45II/45, 45II/47, 46Ia/11, 46Ia/19,
46II/15, 47Ia/1, 47Ia/2, 47II/11,
47II/9, 48II/1, 48II/12, 48II/16,
49II/1, 49II/11, 49II/18, 49II/20,
4II/12, 4II/2, 4II/8, 50II/1, 51Ia/20,
52Ia/13, 52II/15, 52II/19, 52II/22,
52II/37, 53Ia/3, 53Ia/4, 53II/24,
53II/27, 54Ia/1, 54Ia/11, 54Ia/8,
54II/18, 54II/19, 56Ia/17, 57Ia/10,
57Ia/11, 57Ia/5, 57Ia/6, 57Ia/9,
58II/1, 59II/1, 59II/11, 5Ia/19,
60II/20, 60II/5, 61Ia/11, 61Ia/16,
62II/1, 63Ia/2, 63II/1, 64Ia/16,
64Ia/3, 64Ia/39, 64Ia/6, 64II/19,
66Ia/12, 66Ia/13, 66Ia/17, 67Ia/11,
67Ia/2, 68Ia/7, 6II/18, 70Ia/11,
74Ia/1, 74Ia/4, 74Ia/5, 74Ia/7,
75Ia/7, 79Ia/12, 79Ia/2, 79Ia/33,
79Ia/35, 7Ia/19, 80Ia/19, 83Ia/7,
85Ia/12, 87Ia/1, 87Ia/17, 87Ia/27,
87Ia/28, 87Ia/3, 88Ia/16, 89Ia/12,
89Ia/2, 89Ia/28, 89Ia/32, 89Ia/4,
89Ia/8, 8Ia/16, 8Ia/17, 8II/20,
91Ia/9, 93Ia/3, 94Ia/2, 94Ia/5,
95Ia/7, 96Ia/5, 99Ia/17, 99Ia/3,
9Ia/20, 9Ia/5, 9II/5, 9II/7, 77Ia/3,
8II/3, 67Ia/55, 41II/27
b.+em 68Ia/2
b.+i 37II/6

- b.+idig 8Ia/17
b.+inden 102Ia/36
- birayançe** -1- [Tr] bir aya kadar.
b. 114Ib/155
- bir bir** -15- [Tr] 1. birer birer. 2. ayrı ayrı. 3. olduğu gibi, tam tamına, eksiksiz olarak.
b. 101Ia/12, 13Ia/1, 13Ia/16, 54Ia/6, 8Ia/19, 91Ia/31
b.+den 54Ia/8 (?)
b.+e 77Ia/15, 87Ia/26, 95Ia/31
b.+inen 36II/28, 3II/18, 52II/45
b.+iñ 111Ia/6, 114Ib/117
- birbiri** -5- [Tr] karşılıklı olarak bir diğeri.
b. 11Ia/12, 76Ia/10
b.+ne 49Ia/18, 83Ia/30, 87Ia/30
- birce-birce** -1- [Tr] bir bir; birer birer, teker teker.
b. 48II/11
- bir dahı** -1- [Tr] bir daha, ikinci kez, yeniden, tekrar.
b. 41II/1
- bir dāna** -1- bir tane, bir adet; biricik, eşsiz, yegane.
b. govherdir 50Ia/10
- bir den** -2- [Tr] birden, ansızın.
b. 40II/34, 20II/10
- bir gün** -16- [Tr] birgün.
b. 107Ia/19, 107Ia/25, 111Ia/1, 111Ia/12, 111Ia/16, 111Ia/2, 111Ia/20, 111Ia/4, 111Ia/8, 88Ia/12, 88Ia/20, 88Ia/24, 88Ia/28, 88Ia/4, 88Ia/8
b.+i 83Ia/5
- biri** -72- [Tr] biri.
b. 18II/14, 18II/15, 18II/16, 1Ia/10, 21II/1, 21II/10, 21II/2, 21II/5, 21II/6, 21II/9, 2II/13, 2II/15, 30Ia/25, 30Ia/26, 31Ia/13, 31Ia/14, 31Ia/15, 31Ia/17, 31Ia/18, 31Ia/19, 42Ia/11, 42Ia/12, 4Ia/10, 4Ia/9, 51Ia/20, 55Ia/5, 56Ia/19, 56Ia/21, 56Ia/25, 5Ia/10, 5Ia/9, 63II/8, 63II/9, 68Ia/10, 68Ia/11, 68Ia/13, 68Ia/14, 68Ia/15, 68Ia/17, 68Ia/18, 68Ia/19, 68Ia/9, 79Ia/17, 79Ia/5, 79Ia/6, 79Ia/7, 79Ia/8, 82Ia/20, 82Ia/4, 98Ia/17
b.+n 68Ia/8
b.+nde 109Ia/5
b.+nden 68Ia/3
b.+ne 42Ia/20
b.+ni 64Ia/7
b.+niñ 5Ia/9, 79Ia/18
b.+nnen 21II/1
b.+si 107Ia/59, 107Ia/60, 21II/3, 2II/14, 68Ia/3
b.+yiz 85Ia/20, 85Ia/1, 85Ia/12
- birinc** -2- [Fa] 1. pirinç [hubûbattan]. 2. pilav.
b. 107Ia/72
b.+i 83Ia/11
- bir kelîlî** -2- birazcık.
b. 59Ia/16
b. gilyiligim 7II/6
- bir teref e** -1- bir tarafa, bir yana, bir yöne.
b. 40II/12
- bir zad** -1- bir zat, bir şey.
b. 40II/19
- bir zemān** -2- bir zaman: 1. belirli bir süre, biraz. 2. geçmiş zamanda, eskiden, vaktiyle.
b. 111Ia/7, 41II/25
- bir zerre** -1- biraz, birazcık.
b. kuvveh 41II/13
- bismi'llāh** -1- [Ar] 1. "Bismillāh-ir-Ramān-ir-Rahîm" cümlesinin adı. 2. dindar müslümanların bir işi başlarken dua gibi kullandıkları söz. 3. başlangıç.
b. 33II/5
- bîst** -2- [Fa] yirmi [20].

- b. 107Ia/12, 107Ia/65
- bīsūtūn** -3- [Fa] 1. âşık Ferhad'ın, sevgilisi Şirin'in emriyle Kermanşah civarında deldiği dağ. 2. gökyüzü.
b. 82Ia/38
b.+ı 29Ia/15
b.+uñ 31II/18
- bit** -1- [Tr] bitki yetişmek; çıkmak, görünmek.
b.-ib 66Ia/5
- biyābān** -5- [Fa] kır, çöl.
b. 52II/33
b.+da 56Ia/16
b.+ları 100Ia/14
b.+umı 26Ia/16
b. oldı 8Ia/20
- biyārāstī** -1- [Fa] süsledin, tezyin ettin.
b. 114Ib/175
- biz** -59- [Tr] biz.
b. 31Ia/1, 36Ia/13, 36Ia/5, 36Ia/9, 37II/13, 66Ia/10, 66Ia/9, 73Ia/9
b.+de 99Ia/8
b.+den 34Ia/19, 36II/10, 3Ia/1, 40II/15, 5II/7, 94Ia/1
b.+e 108Ia/11, 108Ia/21, 108Ia/22, 111Ia/1, 20II/7, 53Ia/2, 55Ia/9, 58Ia/20, 61Ia/15
b.+i 3Ia/16, 50Ia/9, 61Ia/5, 99Ia/5
b.+im 101Ia/1, 101Ia/2, 104Ia/3, 10Ia/11, 114Ib/52, 20Ia/20, 20II/5, 25Ia/7, 36Ia/1, 42Ia/11, 49Ia/19, 49Ia/9, 4II/5, 50Ia/23, 52II/29, 5II/1, 5II/11, 5II/16, 5II/7, 63Ia/3, 65Ia/1, 76Ia/12, 76Ia/32
b.+iminen 20II/12, 20II/4, 24Ia/10
b.+imnen 20II/8, 34II/20, 40Ia/7, 8Ia/10
b.+ler 10Ia/19
- bizler** -1- [Tr] biz, bizler.
b.+i 86Ia/2
- boğazlı** -1- [Tr] ...gibi boğazı olan.
b. 61II/18
- bos-** -3- [Tr] basmak, altetmek, yenmek.
b.-dı 13Ia/11
b.-dular 98Ia/10
b.-uñ 108Ia/38
- bosul-** -2- [Tr] basılmak: 1. mağlup olmak, altta kalmak. 2. eşkiya hücumuna uğramak.
b.-dı 102Ia/54, 113Ib/11
- boş** -2- [Tr] boş.
b. olur 27Ia/16, 36Ia/15
- boşan-** -1- [Tr] boşanmak, bağı çözülmek; boşalmak, boş kalmak.
b.-ur 80Ia/5
- bova** -2- [Tr] baba, peder, çocuğu olan erkek.
b.+m 107Ia/56
- boy** -7- [Tr] endam, boy.
b. 43II/8
b.+a 81Ia/9
b.+ı 24Ia/17
b.+uñ 61II/1, 82Ia/41
b.+uña 3II/15, 91Ia/26
- boyad-** -1- [Tr] boyamak.
b.-maz 89Ia/23
- boyan-** -4- [Tr] boyanmak.
b.-dı 102Ia/37
b.-mamuş 91Ia/16
b.-muşdı 53II/13
b.-sun 14II/8
- boylı** -1- [Tr] boylu, boyu olan.
b. 46II/2
- boylu** -1- [Tr] boylu, boyu olan.
b. 58II/13
- boyn** -17- [Tr] boyun, gerdan.
b. eg 21II/18, 45Ia/1, 45Ia/14
b.+ı 107Ia/46, 64II/16
b.+u 78Ia/6
b.+um 33Ia/19, 35Ia/18, 40II/8,

- 6Ia/9
 b.+uma 23II/6, 50Ia/6, 54II/3
 b.+umı 35II/8
 b.+una 43II/35
 b.+uņa 11Ia/14, 40II/39
- boyun** -1- [Tr] boyun, gerdan.
 b. süzen 81Ia/7
- boz bulanur** -1- [Tr] [renk] karışık.
 b. 65II/8
- böcüg** -1- [Tr] böcek.
 b. hişletli 103Ia/1
- bölüg** -3- [Tr] bölük, parça, kısım; parça
 parça ayrılan saç örgüsü, saç
 bölüğü.
 b. 63II/1
 b. bölüg olsun 64II/4
- bölük** -3- [Tr] bölük, parça.
 b. 64Ia/1, 64Ia/3
 b. el u bölük 22Ia/17
- böyg** -1- [Tr] büyük.
 b.+üni 65Ia/10
- böyüd-** -1- [Tr] büyütme, yetiştirmek.
 b.-ir 74Ia/12
- böyüg** -15- [Tr] büyük.
 b. 108Ia/15, 38Ia/9, 43Ia/41,
 75Ia/15
 b.+dan 107Ia/87
 b.+de 108Ia/32
 b.+den 109Ia/20
 b. düşmendir 43Ia/49
 b. ebleh 74Ia/7
 b.+ler 102Ia/21, 114Ib/140
 b. ğālemdir 54Ia/1
 b. rīş-sefidi 110Ia/25
 b.+ter 65Ia/10
 b.+terler 65Ia/10
- bu** -167- [Tr] bu.
 b. 101Ia/17, 102Ia/1, 103Ia/7,
 104Ia/19, 106Ia/17, 107Ia/13,
 107Ia/39, 108Ia/16, 108Ia/39,
 10Ia/19, 10Ia/6, 10II/17, 111Ia/2,
- 111Ia/5, 112Ia/23, 11III/16, 12II/7,
 13Ia/16, 13II/1, 13II/13, 14Ia/13,
 25Ia/1, 14Ia/3, 14II/12, 15Ia/2,
 15Ia/20, 15II/1, 15II/20, 17Ia/1,
 17Ia/2, 17Ia/3, 17Ia/5, 17II/12,
 17II/16, 17II/3, 18Ia/2, 19Ia/4,
 19II/8, 1Ia/25, 1Ia/9, 22Ia/23,
 22Ia/3, 23Ia/15, 23Ia/3, 24Ia/8,
 24II/9, 27II/17, 27II/6, 29Ia/2,
 29II/3, 2II/6, 30Ia/16, 31Ia/8,
 32Ia/1, 32Ia/19, 32Ia/20, 32II/4,
 34Ia/8, 34Ia/9, 34II/11, 34II/7,
 35Ia/5, 36II/3, 37Ia/11, 37II/5,
 38Ia/1, 3Ia/17, 3Ia/6, 3II/13, 3II/14,
 40Ia/9, 40II/27, 41Ia/16, 41Ia/17,
 41Ia/2, 41Ia/8, 41II/2, 42Ia/15,
 43Ia/55, 43II/18, 43II/53, 44II/6,
 45Ia/2, 45II/31, 47II/13, 48II/1,
 4Ia/12, 4II/18, 4II/4, 50II/19,
 51II/17, 54Ia/14, 56Ia/28, 56II/8,
 58Ia/19, 59Ia/19, 59II/15, 5Ia/12,
 5Ia/2, 5Ia/20, 5Ia/4, 5Ia/8, 60Ia/20,
 61Ia/15, 61III/28, 63Ia/21, 63II/13,
 63II/5, 63II/7, 64Ia/17, 64Ia/21,
 64Ia/25, 64Ia/26, 64Ia/27, 66II/3,
 67Ia/10, 67Ia/60, 67Ia/67, 69Ia/25,
 6Ia/2, 6II/1, 6II/3, 73Ia/22, 78Ia/15,
 7II/13, 7II/4, 7II/9, 84Ia/7, 88Ia/2,
 88Ia/22, 88Ia/8, 8Ia/7, 8II/18,
 91Ia/1, 91Ia/40, 92Ia/25, 92Ia/28,
 92Ia/4, 93Ia/4, 95Ia/45, 95Ia/47,
 97Ia/7, 9Ia/16, 9Ia/2, 9Ia/24, 9Ia/8,
 9II/19
 b.+dır 27Ia/13, 58Ia/3, 91Ia/13
 b.+dur 40II/8
 b.+ymuş 13II/15
 meħz-i b. 66Ia/7
- bū** -18- [Fa] koku.
 b. reng u bū 13II/10
 b. reng u būyı 79Ia/12
 b. tabdı 6Ia/15

- b.+y1 58II/8, 82Ia/25
b.+y1 olmaz 15II/14, 79Ia/13
b.+yunan 63Ia/19
b.+yundan 50II/3
b.+yuñu 6II/14
b.-y1 'enber 30II/11
b.-y1 'er' er 7Ia/2
b.-y1 'eşğ 26Ia/19
b.-y1 hël 30II/8
b.-y1 hoş 57II/17
b.-y1 mü' eţter 49II/19
b.-y1 müşkbîd 103Ia/6
mest-i b.-yi 'eşğ 26Ia/17
- bu'l-'** **cecb** -1- [Ar] *harf.* tuhafıkların atası.
şâh-ı b. 44II/17
- būd** -1- [Fa] varlık.
b. u nebūdum 54II/23
- būd-u-nebūd** -1- [Fa] var yok.
b. 54II/23
- budan-** -1- [Tr] 1. budanmak. 2. ayrılmak,
ayrı düşmek. 3. unutulmak.
b.-dum 91Ia/12
- bugün** -55- [Tr] bugün.
b. 100Ia/1, 100Ia/25, 114Ib/11,
114Ib/143, 114Ib/15, 114Ib/37,
114Ib/53, 114Ib/54, 114Ib/59,
114Ib/61, 114Ib/62, 114Ib/63,
114Ib/65, 114Ib/77, 114Ib/80,
114Ib/93, 114Ib/94, 114Ib/95,
114Ib/96, 114Ib/97, 12Ia/1,
19II/13, 1II/2, 25II/2, 2II/15,
30II/1, 31II/19, 34II/1, 34II/13,
37II/16, 38Ia/17, 44Ia/1, 4II/12,
4II/2, 4II/5, 4II/8, 50Ia/5, 53Ia/2,
60Ia/16, 64Ia/1, 71Ia/1, 71Ia/17,
71Ia/18, 71Ia/19, 71Ia/23, 76Ia/35,
7II/2, 97Ia/1, 98Ia/1, 98Ia/25
b.+çe 92Ia/26
b.+de 114Ib/57, 43II/55
b.+dir 114Ib/67, 114Ib/79
- buğak** -6- [Tr] gerdan.
- b.+1 58II/5
b.+undan 25II/10
b.+uñ 18II/5, 26II/5, 3II/9, 27II/11
- buğārī** -1- [Fa] soba, içinde kömür, odun
veya gaz yakılan, elektrikle de
çalıştırılabilen ısınma aracı.
b. pehlūsı 10Ia/4
- Behlül** -1- [Ar] Harûn-ür-Reşîd'in
kardeşinin adı olup, delice
hareketleri ile meşhur olmuştu.
B. u ħırķe 83Ia/39
- bula-** -1- [Tr] bulamak, vurmak, atmak.
b.-madum 45II/40
- bulak** -1- [Tr] kaynak, pınar, çeşme.
b.+lar 78Ia/10
- bul-** -9- [Tr] bulmak.
b. 47Ia/16
b.-amadum 15II/18
b.-ağ 14Ia/20
b.-dum 90Ia/44
b.-lam 9Ia/14
b.-maķa 10II/1
b.-mağ 112Ia/24
b.-mayuz 51II/14
b.-maz 76Ia/10
- bulbul** -50- [Fa] bülbül, güzel öten mâruf
kuş.
b. 105Ia/7, 10II/14, 16Ia/1, 16II/5,
18Ia/5, 19Ia/11, 1II/10, 23Ia/14,
23Ia/15, 27Ia/7, 27Ia/8, 29Ia/17,
32Ia/3, 32Ia/5, 33Ia/10, 39Ia/1,
3Ia/24, 3II/3, 49Ia/2, 60II/11,
65Ia/19, 72Ia/5, 73Ia/17, 8II/16,
99Ia/18, 23II/13, 3Ia/22, 54II/10,
86Ia/14, 11Ia/15, 31II/10
b.+a 27Ia/7
b.+am 16Ia/1, 16Ia/10, 47Ia/19,
61Ia/9
b.+da 13II/10
b.+dan 57II/4
b.+1 114Ib/130

- b.+lar 64II/2
 b. nālası 5Ia/7
 b. şovkî 18Ia/17
 b.+udum 41II/22
 b.+unan 103Ia/4, 15II/10, 38II/4
 b.+unı 59Ia/12
 b.+uñ 11Ia/7
 b.+useñ 110Ia/30
 Me'zûn-ı b.+am 58Ia/17
- Bulbulek** -1- [Fa] yer adı.
 B. tenginde 109Ia/25
- bulud** -3- [Tr] bulut.
 b. 45II/23
 b.+lar 24II/1, 24II/5
- bulun-** -6- [Tr] bulunmak.
 b.-dı 90Ia/43
 b.-maz 75Ia/10
 b.-mazdı 43II/13
 b.-sa 18Ia/13, 18Ia/14, 18Ia/15
- buluntu** -1- [Tr] 1. buluntu. 2. soysuz, asaletsiz.
 b. çeşengi 79Ia/15
- bulür** -25- [Ar] 1. duru, temiz, saydam, tanınmış ve değerli kesme cam, kristal. 2. parlak, ışıklı. 3. duru, temiz, akıcı.
 b. 26II/13, 27II/11, 27II/12, 39Ia/4, 46II/10
 b. barfetenler 95Ia/12
 b. burmaqları 22II/16, 50II/9
 b.+dan 1II/29, 46II/19, 59Ia/14, 78Ia/6
 b. elleri 36Ia/6
 b. ellerinde 30II/2
 b. fincân 49II/6, 9II/20
 b. fincānum 21II/12
 b. kedehte 36Ia/15
 b. kedehte 31II/14
 b. lālede 1II/11
 b. şurāhīdır 3II/9
 b. teht 1II/17, 75Ia/4
- b. zinehdān 18II/5
 küh-ı b. 19II/11
- bura** -1- [Tr] bura, buraya, bu yer.
 b. 57Ia/4
- burah-** -3- [Tr] bırakmak.
 b.-am 40Ia/14
 b.-dı 67Ia/33
 b.-dım 67Ia/65
- burahdur-** -1- [Tr] bırakmak, atmak, koymak.
 b.-dı 13Ia/22
- burc** -1- [Ar] 1. kale, hisar çıkıntısı, kule. 2. yuvarlak binâ. 3. güneşin ayrıldığı on iki kısımdan herbiri. 4. herhangi bir şekil gösterilen ve kendisine özel bir ad verilen hareketsiz yıldızlar kümesi.
 b.-ı kıvse 114Ib/161
- burd** -1- [Fa] ateşli silahlarda merminin namludan çıkmasıyla düştüğü yere kadar katedeceği mesafe.
 b.+unı 52II/41
- burda** -9- [Tr] burda, burada.
 b. 107Ia/49, 107Ia/81, 110Ia/22, 39Ia/1, 39Ia/17, 39Ia/18, 45II/29, 79Ia/16, 84Ia/19
- burmak** -4- [Tr] parmak.
 b.+ıña 52II/8
 b.+ları 22II/16, 50II/9
 b.+unı 1Ia/20
- burn** -3- [Tr] burun.
 b.+ı 51II/22
 b.+um 72Ia/18
 b.+un 107Ia/77
- büs-u-kenâr** -1- [Fa] öpme ve kucaklama.
 b. 71Ia/20
- büse** -7- [Fa] öpme, öpücük, öpüş.
 b. 64II/19, 71Ia/17
 b.+si 60II/20
 b. vër 10Ia/15, 54II/19
 b.+ye 26Ia/12, 36II/16

- bustān** -1- [Fa] gül ve çiçek kokularının çok olduğu yer, bahçe.
b.+a 67Ia/28, 67Ia/32, 100Ia/8
b. bāğ u bustānı 60II/12
b.+dır 50II/14
b.+ı 69Ia/9
b. u bāğ 71Ia/5
b.+um 73Ia/20, 73Ia/4
b.+unuş 54II/7
serv-i b.+am 21II/4, 26II/4
- but** -5- [Fa] 1. put, tapıncak, sanem, fetiş. 2. güzel.
b. 46II/8
b.+ler 2Ia/11
b.+leriñ 114Ib/51, 114Ib/52
Türk-i b.+ları 114Ib/50
- but-perestlig** -1- puta tapma.
b. 64Ia/38
- buthāna** -1- [Fa] puthâne.
b. 2Ia/23
- buthāne** -2- [Fa] puthâne.
b.+de 2Ia/11
b.+yi 1Ia/7
- butperest** -1- [Fa] puta tapan.
b. olub 114Ib/49
- butta** -2- [Fa] kökünden çıkar çıkmaz, dal ve yaprakları yerlere yayılan, gövdesiz ve kısa saplı nebatlar.
b. 40II/17
b.+sı 102Ia/51
- buyur-** -8- [Tr] buyurmak, emretmek.
b. 59Ia/18
b.-abilmez 32II/11
b.-an 1Ia/5
b.-aydı 94Ia/15
b.-dı 108Ia/37
b.-du 83Ia/15
b.-duñ 102Ia/17, 2Ia/9
- buz** -1- [Tr] buz.
b. ağzı buz 43Ia/32
- bük-** -2- [Tr] bükmek, sertçe çevirmek,
kıvırmak.
b.-ende 3II/6
b.-megiñ 89Ia/29
- büküg** -1- [Tr] bükük, bükülmüş, eğilmiş olan.
b. 101Ia/24
- bükül-** -4- [Tr] bükülmek, eğilmek.
b.-di 101Ia/23, 102Ia/5
b.-ür 65II/14, 80Ia/13
- bülend-himmet** -2- iyi çalışır; himmeti, gayreti, çalışması yüksek olan.
b.+em 4II/13
beñt-i b.+i 101Ia/25
- bülend-ıktidār** -1- çok kuvvetli.
ñān-ı b. 114Ib/138
- bünyād** -2- [Fa] 1. asıl, esas, temel. 2. binâ, yapı.
b.+dan 42II/10
b.-ı zulmı 113Ib/18
- bürgün** -2- [Tr] bürgün, öbürgün.
b. 37II/9, 51II/11
- bürrende** -1- [Fa] keskin.
tiğ-i b.-yi fārsi 114Ib/176
- büved** -1- [Fa] -dır, -dir, -dür, -dur, -tır, -tir, -tur, -tür.
b. 113Ib/24

C

- cā** -3- [Fa] yer, mekân, mevki.
c. éyler 45Ia/4
c.-yı ħud 62Ia/7
c.-yı ħābumı 90Ia/36
- cādū** -9- [Fa] cadı, büyücü.
c. 18II/3
c. göz 60II/5
c. gözden 68Ia/10
c. gözi 50II/13
c. gözleri 99Ia/7
c. gözleriñ 27II/1

- c. gözli 4II/9
c. gözü 63Ia/9
c. gözün 37Ia/16
- cahal** -3- [Fa] genç.
c. arvad 79Ia/27
c.+larunan 110Ia/1
c.+unuñ 79Ia/28
- cām** -25- [Fa] bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi; sırça, cam.
c. 112Ia/16, 114Ib/5, 34Ia/5, 3Ia/4, 63Ia/1, 88Ia/12
c.+ı 100Ia/9, 18II/18, 23II/3, 29II/2, 4II/17
c.+uma 27II/17
c. meclis u c.+una 62Ia/16
- cām-ı cehānbīn** -1- [Fa] cihanı gösteren kadeh, içinde dünyayı seyrettiren kadeh.
c.+dir 9Ia/11
- cām-ı cem** -2- [Fa] şark mitolojisinde, şarabın icatçısı “Cem”in sihirli kadehi; şarap.
c. 5Ia/3
c.+dir 112Ia/5
- cām-ı gulfām** -1- [Fa] gültrengi kadeh; kırmızı şarap.
c. 114Ib/6
- cām-ı hoşguvār** -2- [Fa] lezzetli, tatlı şarap.
c. 63II/21
c.+a 25II/12
- cām-ı kismet** -1- [Fa] kismet kadehi.
c.+im 91Ia/7
- cām-ı merg** -1- [Fa] ölüm kadehi.
c.+den 88Ia/28
- cām-ı mestān** -2- [Fa] sarhoşlar kadehi.
c.+a 67Ia/12
c.+ı 23Ia/1
- cām-ı mey** -1- [Fa] içki kadehi.
c.+inden 102Ia/46
- cām-ı rehşān** -1- [Fa] parlak kadeh.
c. 1II/19
- cāme** -1- [Fa] elbise, çamaşır.
c.-yi eñzeri 114Ib/19
- cān** -116- [Fa] 1. cān, ruh. 2. hayat, yaşayış. 3. gönül.
c. 112Ia/26, 14Ia/11, 24Ia/18, 28Ia/29, 28Ia/30, 32II/18, 32II/19, 36Ia/4, 36II/14, 39II/4, 3Ia/11, 40II/17, 41II/18, 43Ia/38, 47Ia/6, 53Ia/16, 53Ia/20, 54II/20, 62Ia/14, 67Ia/14, 67Ia/18, 67Ia/55, 6Ia/24, 70Ia/1, 70Ia/6, 75Ia/19, 82Ia/46, 89Ia/31, 8Ia/13, 8II/7, 94Ia/11, 10Ia/13, 49II/4, 57II/23, 59Ia/17, 69Ia/20, 85Ia/9, 53II/22, 15Ia/9, 40II/5, 70Ia/3, 96Ia/14, 29Ia/22, 94Ia/25, 107Ia/110, 17Ia/1
c.+a 112Ia/9, 4Ia/2, 5Ia/18, 60II/15, 7II/11, 89Ia/9
c. bāzārıdır 16II/11
c. cānāna 15Ia/9
c. cism u cānıdır 50II/18
c.+da 37II/18, 56Ia/2
c.+dadır 24II/12
c.+dan 111Ia/18
c.+e 41Ia/13
c.+ı 114Ib/52, 27Ia/9, 60II/8, 66II/4, 73Ia/22, 74Ia/13
c. māl u cān 34II/4
c. şiresi 17Ia/1
c. u başdan 65Ia/13
c.+um 10Ia/15, 16Ia/19, 16II/15, 17Ia/2, 17II/15, 20II/3, 32II/5, 35II/11, 40II/12, 40II/3, 41II/12, 52II/10, 52II/5, 59II/2, 66Ia/4, 67Ia/23, 67Ia/29, 72Ia/8, 7II/18, 8II/20, 94Ia/24, 94Ia/25, 94Ia/27
c.+umañ 32II/7
c.+umı 26Ia/4, 26Ia/8, 54II/16, 66II/5, 9II/1, 9II/2

- c.+umnan 56II/14, 9II/16
c.+umuz 37Ia/12, 37Ia/2
c.+una 19Ia/3, 42Ia/6, 74Ia/14
c.+unan 37Ia/3
c.+uñ 51Ia/4, 72Ia/8, 80Ia/17
ārām-ı c.+am 67Ia/37
bāde-yi nūş-ı c. 60Ia/18
c.+um oldu 43II/48
c.+uñ olaydı 89Ia/32
rāhet-i c.+dır 87Ia/24
yār-ı c. 32II/17
- cānān** -19- [Fa] ey cān, ey sevgili!
c. 53Ia/1, 53Ia/20, 74Ia/14, 82Ia/46
c.+a 15Ia/9, 28Ia/29, 29Ia/22,
33Ia/21, 66Ia/4
c. cilvesi 56Ia/1
c.+dan 111Ia/18
c.+ı 27Ia/9, 56Ia/2
c.+um 32II/5
c.+uñ 5II/1
dilber-i c.+a 32II/8
hūr-ı c. 82Ia/45
sovdā-yı c.+da 74Ia/13
şovk-ı c.+ı 56Ia/1
- cānāne** -2- [Fa] sevgili, gönül verilmiş,
maşuka.
c. sidir 2II/20
beste-yi zulf-ı c.+yem 114Ib/131
- cānānsuz** -1- sevgilisiz, maşukasız.
c. 73Ia/22
- cānapuşt** -1- [Fa] ölmek üzere olma
durumu.
c.+am 40II/35
- cān-beḥş** -1- [Fa] can veren, hayat
bağışlayan, cana can katan, sevgili.
le^cl-i c.+e 67Ia/18
- cān-ḥerīd** -1- [Fa] [para vb. karşılığı]
başkasının canını kurtarmak.
c. oldu 107Ia/63, 40II/14
- cān-niṣār** -1- [Fa] canını feda eden, canını
harcayan.
- c. 28Ia/30
- cān-ṭeleb** -1- [Fa] canı almak isteyen.
c. 8Ia/6
- cānişin** -2- [Fa] birinin yerine geçen,
birinin yerine oturan; vekil.
c. 1Ia/14, 43II/60
- cānsız** -1- cansız, canı olmayan, canını
yitirmiş olan.
c. 114Ib/52
- cānsitān** -2- [Fa] can çıkarıcı, ruh
alıcısına belâ olan, güzel.
berk-i c. 13Ia/25
ḥencer-i c. 67Ia/43
- cār** -12- [Fa] 1. bağırma, çağırma,
feryat, bir konuyu halkın bilmesi
için münâdi tarafından yüksek sesle
duyulması. 2. akıcı, revân, akan. 3.
komşu, bir evin diğer bir eve
yapışık olmasından husule gelen
rabıta. 4. odaların tavanından asılan
ve billur veya kristaldan yapılan
çeşitli aydınlatma cihazı, avize.
c. 40II/18, 40II/23, 56II/3, 40II/42
c.+a 21Ia/16, 38II/19, 44II/16,
44II/20
c. āşnālūgi 38II/1, 38II/20
c.+uma 53II/26
c.+unan 23II/12
- carrū** -1- [Fa] süpürge.
c. çekin 4II/7
- cārū** -1- [Fa] süpürge.
c. çek 72Ia/13
- cārūkeş** -1- [Fa] süpürücü.
c. éd 54II/6
- cāyız** -1- [Ar] işlenilmesinde cevaz
olan; olabilir, olur.
c. 43II/3
- cebr** -1- [Ar] zor, zorlama.
c.+ı 23Ia/9
- cebrā'īl** -1- [Ar] (bkz. cebre'īl, cebrīl)
peygamberlere emir ve vahy'e

- vâsita ve memur olan dört büyük melekten biri.
c. ustâdı 2Ia/8
- cebre'il** -3- [Ar] (bkz. cebrâ'il, cebril)
c. 114Ib/61
c.+e 107Ia/80
c. mürşidi 33II/21
- cebril** -1- [Ar] (bkz. cebrâ'il, cebre'il)
c.+ı 1Ia/14
- cecik** -1- [Tr] iki dudağın bitiştiği nokta, ağzın köşesi.
c. 44Ia/8
- cefâ** -9- [Ar] cefa, eziyet, sıkıntı, çile.
c. 51Ia/22, 60II/6
c. cür u cefâ 38Ia/6, 76Ia/18
c. cür u cefâdan 83Ia/3
c. cür u cefâyı 19Ia/12
c.+sı 5Ia/7, 8Ia/13
c.+suna 74Ia/2
- cehân** -19- [Fa] cihan, dünya; evren, âlem.
c. 114Ib/109, 114Ib/143, 64Ia/39, 92Ia/3
c.+am 28Ia/13
c.+da 10Ia/19, 98Ia/25, 43II/13
c.+dan 15Ia/2, 31Ia/8
c.+e 114Ib/120, 114Ib/73
c.+ı 31Ia/7
c.+um 28Ia/13
c.+uğ 55II/6
helk-i c. 98Ia/9
- cehânbin** -2- [Fa] 1. cihânı, dünyâyı gören, Allah. 2. göz.
c. 112Ia/5
câm-ı c.+dir 9Ia/11
- cehân-peymâ** -1- [Fa] cihânı, dünyâyı dolaşan.
c.+ler 44Ia/5
- cehennem** -3- [Ar] âhirette, günâhkâr kulların gideceği azap yeri, tamu. Yedi kattır: [cehennem, saîr, sakar, cahîm, hutame, lâzî, hâviye, veya derk-i esfel]. 2. çok sıcak yer.
c. 26Ia/13, 26Ia/14, 74Ia/5
- cehet** -1- [Ar] 1. yön, yan, taraf. 2. yüz, yer. 3. sebep, vesile, bahane, ilgi.
c.+den 43II/44
- Cehle** -2- [Ar] yer adı.
C.+de 40II/23
C. kendine 95Ia/43
- celâl** -4- [Ar] celal, büyüklük, ululuk.
c.+a 34II/7, 42Ia/15
ovc-ı c.+dan 22Ia/11
erş-i ovc-ı c.+dan 54Ia/15
- celi** -1- [Ar] celi, aşikar, meydanda, belli.
c. âşikâr u celidir 106Ia/4
- cellâd** -2- [Ar] 1. cellat, insanı kesen, asan kimse. 2. çok merhametsiz.
c.+a 16II/7
c. gözün 8Ia/5
- cem** -6- [Ar] 1. hükümdar, şah. 2. şark mitolojisinde şarap ve içkinin icatçısı. 3. Süleyman peygamberin lakabı. 4. büyük İskender'in lakabı.
c. 53II/10
c. hizmeti 88Ia/12
câm-ı c. 5Ia/3
câm-ı c.+dir 112Ia/5
cemşid-i c.+dir 60Ia/16
mülk-i c. 88Ia/11
- cemâd** -1- [Ar] taş gibi cansız olan şey, ruhu olmayan, cansız cisim.
c.+unan 33II/10
- cemâl** -30- [Ar] cemal, yüz güzelliği, güzellik; güzel yüz.
c. 114Ib/98
c.+a 34II/5, 69Ia/14
c.+da 26II/19
c.+dadır 43Ia/53
c.+dan 22Ia/10, 80Ia/16
c. hüs u cemâlünü 57II/7

- c.+ı 49II/9, 58II/15, 64Ia/22, 64II/18
c.+um 67Ia/50
c.+un 7Ia/13
c.+una 2II/13, 59II/14, 63II/18
c.+uñ 112Ia/5, 11II/1, 56II/11, 58Ia/2, 61II/3, 93Ia/9
c.+uña 66II/1
hüşn-i c.+dır 79Ia/17
hüşn-i c. olmaz 58Ia/1, 58Ia/15
şem^c-i c.+undadır 35Ia/12
şem^c-i c.+uñ 112Ia/13
veşf-i c.+uñ 93Ia/4
- cemâllı** -1- cemalı olan, güzelliği olan, yüzü güzel olan.
c. 61II/5
- cemîl** -1- [Ar] güzel.
c. 48Ia/2
- cem^c** -1- [Ar] 1. toplama, yığma. 2. birden fazla insan, hayvan ve eşyayı gösteren isim. 3. büyük sayı, çokluk, kalabalık.
c.+idig 8Ia/17
- Cemşîd** -5- [Fa] İran'da ilk hükûmet kuran Pişdânîoğullarının dördüncü ve en büyük hükümdarı ve şarabı ilk defâ yapan kimse.
C. 34Ia/5, 88Ia/11
C.+im 102Ia/46
bezm-i C.+e 114Ib/169
C.-i cemdir 60Ia/16
- Cemverizli** -1- [Fa] yer adı.
C. 53II/13
- cenân** -1- [Ar] 1. Cennetler. 2. yürek, gönül.
hür-ı c.+lar 85Ia/1
- ceng** -3- [Fa] cenk, savaş, vuruşma.
c. 45II/6
c.+e 45II/25
c. êt 21Ia/4
- cengel** -1- [Fa] orman.
- c.+inen 15II/11
- cengi** -3- [Fa] savaşı, cengaver.
c. pile 107Ia/96
- cennet** -11- [Ar] dinî inanışlara göre dünyada iyilik yapanların, günahsızların, öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer, uçmak, behişt, cennet.
c.+dir 57II/22
c. güşesinde 11Ia/16
c.+iñ 30II/5, 61II/2
c. lâlê-zârûna 26II/6
c. yêli 93Ia/14, 95Ia/3
der-i c. 19II/10, 6II/9
hür-ı c. 95Ia/33
yêr-i c. 46II/11
- cenûn** -1- [Ar] cünun, delilik, delirme, çıldırma.
c. 32Ia/13
- ce^c d** -1- [Ar] kıvrırcık [saç].
c.-i zulfun 17Ia/3
- cer** -1- [Ar] cenk, savaş, vuruşma.
c. 45II/6
- Cerkân** -1- [Fa] yer adı.
C.+dan 52II/33
- cesed** -10- [Ar] ceset, ölü beden, naaş.
c. 67Ia/55, 70Ia/6
c.+de 37Ia/12
c.+dedir 24II/12
c.+den 39II/4
c.+e 53Ia/16
c.+im 4Ia/3, 90Ia/18
c.+imne 32II/18
c.+ine 62II/11
- ceste** -1- [Fa] sıçramış, fırlamış.
c. ceste 63II/24
- ceste ceste** -1- [Fa] yavaş yavaş; kısım kısım, parça parça, azar azar.
c. 63II/24
- ceşn** -2- [Fa] 1. ziyafet, şölen. 2. bayram, eğlence.

- c.-i sedede 3III/15
şem^c -i c.-i sede 114Ib/27
- cevāb** -12- [Ar] cevap, yanıt, sorulan şeye verilen karşılık [sözle, yazı ile].
c. alanda 4Ia/7
c.+dır 82Ia/8
c. eyledim 8II/7
c.+um 37Ia/19, 48Ia/14, 98Ia/28
c.+uma 40Ia/10
c.+umı 90Ia/40
c.+una 87Ia/40
c.+uñ 87Ia/29
c.+uña 83Ia/23
c. vèrem 84Ia/2
- cevāhir** -1- [Ar] 1. mücevher, cevherler, elmaslar, kıymetli taşlar. 2. mayalar, özler.
c.+a 95Ia/38
- cevāhir-nişān** -1- mücevher ile süslenmiş.
c. 114Ib/164
- cevān** -13- [Fa] genç, taze delikanlı.
c. 60Ia/9
c. bêliñ 65II/14
c. êd 114Ib/10
c.+lar 51Ia/11
c.+ları 12Ia/8
c.+udum 47Ia/8, 47Ia/12
c.+uñ 45Ia/3
nehl-i c. 82Ia/42
c. oldu 114Ib/10, 114Ib/76, 13II/6, 95Ia/28
- cevānlüg** -7- gençlik, genç olma durumu.
c.+da 101Ia/23
c.+üm 13Ia/3
c.+uñ 34II/14, 37II/17, 89Ia/27
şūr-ı c.+da 34II/17
şūr-ı c.+üm 13Ia/6
- cevār** -1- [Ar] 1. çevre, yöre. 2. yakın yer, yakın komşu. 3. yakınında olan. **cevāri**: yabancı ülkelerden
- kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan, alınıp satılabilen, her konuda efendisinin isteklerine bağlı bulunan genç kadınlar, halayıklar, cariyeler.
c.+ı 46II/6
- ceyhūn** -1- [İbr] Tevrat'a göre cennetin dört nehrinden biri.
c.+unda 31II/11
- céyrān** -19- [Fa] çift parmaklılardan, boynuzlugiller familyasından, çöllerde yaşayan, çok hızlı koşan, gözlerinin güzelliği ile tanınan, ince bacaklı, zarif, memeli hayvan, ahu, gazal, ceylan.
c. 22II/5, 39Ia/16, 44Ia/8, 53Ia/8, 67Ia/34, 76Ia/12, 95Ia/41, 69Ia/21
c.+am 67Ia/51
c.+dır 47II/8
c.+ı 61II/12, 67Ia/1, 82Ia/10, 30II/6, 8II/11
c.+lar 76Ia/9
c.+um 73Ia/16, 91Ia/33
c.+un 6Ia/6
- cezb** -1- [Ar] kendine çekme, çekilme.
c. êden 33II/26
- cılqılı** -1- [Tr] hızlı olan, çabuk olan, süratlı olan.
c. țerlān 18II/7
- cīb** -4- [Ar] cep, gömleğin açıklığı, yarığı.
c.+e 106Ia/11
c.+i 107Ia/108
c.+inden 100Ia/18
c.+lere 45II/34
- cidirānī** -1- 1. çok hızlı koşan, çabuk, süratli, hızlı, seri. 2. Kaşkay ilindeki bir tür atın adı.
c. nesmāndır 44Ia/6
- ciger** -13- [Fa] 1. ciğer, bağır 2. keder, sıkıntı.

- c. 36II/18, 6Ia/14, 96Ia/14
c.+i 84Ia/2
c.+im 12Ia/22, 59II/7, 72Ia/25,
94Ia/16, 97Ia/12
c.+imi 31II/6
ḥūn-ı c. 91Ia/15, 91Ia/29
ḥūn-ı c. oldı 56Ia/26
- ciger-bend** -5- [Fa] evlat; sevgili.
c.+im 64Ia/2, 30II/17, 58Ia/8,
97Ia/21
c.+iñ 102Ia/6
- ciger-dāğlı** -1- ciğeri dağlı, yaralı.
c.+lardan 12Ia/2
- ciger-gūşa** -1- [Fa] evlat; sevgili.
c.+m 43Ia/1
- ciger-ḥeste** -1- [Fa] ciğeri yaralı, kederli,
üzüntülü, mükedder.
men-i c. 63II/20
- ciger-ḥūn** -2- [Fa] ciğeri kanlı, çok acıklı.
c.+ı 85Ia/13
c.+ter 56Ia/10
- ciger-teşne** -1- [Fa] 1. *harf.* susamış ciğer.
2. *mec.* çok özleyen.
c.+yem 114Ib/134
- ciger-ḥār** -1- [Fa] kederli, sıkıntılı [kimse].
tīr-i c. 31II/5
- cihād** -1- [Ar] din uğruna düşmanla
savaşma.
c. eyleyen 2Ia/18
- cilov** -1- [Fa] 1. ön, ileri, karşı. 2. yular,
dizgin.
c.+ı 109Ia/14
- cilve** -3- [Ar] 1. kırıma, cilve, işve. 2.
tecelli, görünme.
c.+si 29Ia/1, 56Ia/1, 56Ia/2
- cilve-ger** -2- cilve eden, cilve yapan,
cilveli.
c. 114Ib/69, 114Ib/81
- cīm** -2- [Ar] 1. Arap ve Osmanlı
alfabesinin üçüncü harfi. 2. klasik
Türk şiirinde, “saç”, kıvrık oluşu
ile eski alfabemizdeki harflere
benzetilir. Sevgilinin saçları
kıvrıklığı yönüyle “cim” harfi ile
birlikte anılır.
c. 112Ia/5
c. zulf 35Ia/6
- cin-gīr** -1- cinci, cinci hoca, dua ile
ruhları defeden kimse.
c.+em 92Ia/11
- cins** -4- [Ar] 1. tür, çeşit. 2. soy, kök,
asıl.
c.+em 98Ia/18
c.+i 31Ia/10
c.+iñnen 77Ia/18
c.+iyen 56Ia/14
- cism** -2- [Ar] 1. beden, gövde. 2.
madde.
c.+e 70Ia/1
c. u cānıdır 50II/18
- corāb** -1- [Fa] çorap.
c. 66Ia/18
- coş-** -9- [Tr] coşmak, galeyan etmek;
heyecanlanmak, içten içe
kaynamak, aşırı duygulanmak.
c.-am 52Ia/5
c.-anda 42Ia/3
c.-andır 87Ia/32
c.-aram 76Ia/26
c.-dı 108Ia/31
c.-madı 16Ia/6
c.-mağı 49Ia/17
c.-mağ 40Ia/7
c.-ub 87Ia/28
- coşdur-** -1- [Tr] coşturmak, coşmasını
sağlamak, coşmasına yol açmak.
c.-an 3Ia/16
- cov** -1- [Fa] arpa.
c. 23Ia/17
- covherī** -1- [Ar] 1. cevherli. 2. cevher
satan, mücevherci.
c. 15Ia/17

- covr** -6- [Ar] eziyet, cefa, üzgü, haksızlık, eza, gadir, zulüm, sitem.
c.+unı 13Ia/1
c. èyledi 60II/6
c. u cefâ 38Ia/6, 76Ia/18
c. u cefâdan 83Ia/3
c. u cefâyı 19Ia/12
- covşen** -1- [Fa] örme zırh, vaktiyle giyilen savaç elbisesi.
c. 13Ia/22
- cūd** -1- [Ar] cömertlik, elaçıklığı.
c. èhsân u cūd 98Ia/21
- cünün** -5- [Ar] delirme, çıldırma, delilik.
c. düzüni 29Ia/25
c. evi 28Ia/1
c. evini 28Ia/1
meşķ-i c.+ı 39Ia/1, 39Ia/18
- cūr** -6- [Fa] 1. tür, çeşit, nevi, kısım. 2. uyum. 3. nizam, tertip, düzen.
c.+am 68Ia/12
c.+ı 79Ia/21, 79Ia/22, 79Ia/23
c.+uñ 110Ia/2
c. olabilirmez 55Ia/2
- cuvāl** -1- [Fa] çuval.
c. 40II/21
- cüdā** -1- [Fa] ayrı, ayrı düşmüş, ayrılmış.
c. götürdi 48II/13
- cüft** -3- [Fa] çift, ikili, eşi olan, tek olmayan.
c. 62II/1, 49II/18
c.+idi 109Ia/31
c.-i siyāvehş 114Ib/84
- cüfte** -3- [Fa] çift, ikili, eşi olan, tek olmayan.
c. govher 30II/10
c. nāruñ 17II/4
c. şehmārı 19II/7
- cül** -4- [Ar] çul.
c. 107Ia/21, 43II/40
c.+dir 107Ia/23
- c.+e 107Ia/24
- cüret** -1- [Ar] cesaret, atılganlık, yiğitlik.
c. 109Ia/5
- cüz** -2- [Ar] -dan/-den başka.
c. 113Ib/20, 113Ib/22
- cüzv** -2- [Ar] ilave olarak, dahil bulunarak.
c. èyledim 67Ia/68
c. oldu 106Ia/22
- Ç**
- çab-** -1- [Tr] 1. koşturmak. 2. yağma etmek.
ç.-dum 53II/11
- çaçul** -1- [Fa] şarlatan, hileci, hilekar, yalancı, dılandırıcı, uçkağıtçı.
ç.+a 40II/20
- çad-** -1- [Tr] yetmek, kafî gelmek; güç çatmak.
ç.-maz 21Ia/4
- çağ** -1- [Tr] çağ, dönem, mevsim, zaman.
ç.+ı 69Ia/1
- çāh** -2- [Fa] kuyu, çukur.
ç.+unda 87Ia/37
ç.-ı zinehdān 1II/29
- çāhı** -1- [Çin] çay.
ç. ķend u çāhı 42II/9
- çağhard-** -2- [Tr] çıkarmak, yükseltmek.
ç.-aydı 47Ia/2
ç.-er 57Ia/5
- çağnaş-** -2- [Tr] 1. birbirine çarpmak, tokuşmak. 2. huzur ve güvenliği bozulmak; toplumlar ve devletler arasında düzensizlik baş göstermek. 3. birbirine girmek, kavga etmek; karışmak.
ç.-ur 24II/1, 24II/5

- çalğur** -2- [Tr] çakır, karışık içki, şarap.
ç. 31II/14
ç.+dan 52Ia/12
- çağ** -9- [Tr] çağ, dönem, mevsim, zaman.
ç. 46II/28
ç.+ı 18II/19, 58Ia/13, 73Ia/1
ç.+ıdır 39II/2, 73Ia/1, 73Ia/3
ç.+ları 89Ia/13
ç.+unda 31II/19
- çāk** -2- [Fa] 1. yarık, yırtık. 2. yırtmaç.
çāk ét-: yırtmak.
ç. ét 93Ia/17
ç.+ıynan 95Ia/11
- çāk** -3- [Fa] semiz, şişman, eti, yağı çok olan, tavlı, dolgun.
ç. 84Ia/20
ç. baldur 46II/8
ç.+una 42Ia/8
- çağur-** -2- [Tr] çağırmaq, seslenmek.
ç. 21Ia/15
ç.-muşam 28II/1
- çalançı** -1- [Tr] 1. çalgı çalan, çalgıcı; şarkıcı, şarkı okuyan. 2. *mec.* bir işin sorumluluğunu üslenen kimse.
ç. 92Ia/11
- çal-** -26- [Tr] çalmak, çalgı çalmak; vurmak, çarpmak, atmak; başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek; [güneş ve ay] doğmak; sokmak, zehirlemek; çalkalayıp karıştırmak, karıştırmak.
ç. 25Ia/13
ç.-a 23II/15, 40II/16, 40II/28, 40II/40, 40II/44
ç.-abilmez 55Ia/12
ç.-am 3Ia/26
ç.-amadum 45II/28, 45II/48
ç.-an 15Ia/7, 60Ia/19
ç.-anda 4Ia/5
ç.-asağ 88Ia/10
- ç.-dı 114Ib/114, 71Ia/12
ç.-düğün 109Ia/2
ç.-masun 6Ia/4
ç.-mayan 25Ia/18
ç.-mazudum 83Ia/40
ç.-sun 14II/8
ç.-ub 65II/10, 67Ia/4
ç.-uğ 100Ia/29
ç.-ur 114Ib/36, 31Ia/18
- çalçaleğ** -1- [Tr] dikenli bir bitkinin adıdır. Çalçaleğ bitkisi, kuruduktan sonra, Kaşkaylarda “sarı tikan (sarı diken)” diye adlandırılır.
ç.+den 51II/23
- çalçı** -1- [Tr] çalgı çalan, çalgıcı; şarkıcı, şarkı okuyan.
ç. 92Ia/11
- çalhan-** -2- [Tr] çalkalanmak.
ç.-ur 54Ia/20
- çalkağā** -1- [Tr] yer adı, bir yayla adı.
ç.+da 67Ia/51
- çalkeğā** -2- [Tr] yer adı, bir yayla adı.
ç. 60Ia/9
ç. ceyrānı 67Ia/1
- çalun-** -1- [Tr] çalınmak, çalgı çalınmak.
ç.-a 23II/4
- çan** -1- [Tr] zaman.
ç. 36II/29
- çap-** -1- [Tr] çapmak, yağma etmek.
ç.-am 45II/34
- çāp u çāhān** -1- [Fa] dalkavukluk, yaltaklık.
ç.+dan 106Ia/18
- çāra** -5- [Fa] çare, tedbir, çözüm yolu.
ç. 76Ia/26, 77Ia/3, 89Ia/22, 9Ia/7
ç. kılmedi 9Ia/4
- çār-āyna** -1- [Fa] bir tür savaş elbisesi.
ç. 44II/5
- çāre** -7- [Fa] çare, çözüm yolu, tedbir.
ç. 112Ia/32, 24Ia/8, 27II/5, 103Ia/19

- ç. kılmem 28Ia/18
ç. kılem 47Ia/18
rāh-ı ç. 21Ia/2
- çāresiz** -1- çaresiz, çaresi bulunmayan.
ç. derdim 93Ia/10
- çār-gūşa** -1- [Fa] 1. dört taraf, dört köşe.
2. *meç.* padişahlar tahtı; tabut, sal.
ç. olmasun 61Ia/12
- çārķāb** -1- [Fa] ortaya para koyarak
oylanan bir tür talih oyunu, bir tür
kumar oyunu.
ç. 42Ia/20
- çārķed** -2- [Fa] eşarp, baş örtüsü.
ç. 83Ia/10, 83Ia/14
- çārrah** -1- [Fa] 1. yer adı. 2. *Çārrahī:*
kökenleri Bulūk-i Kōnķırı
Halaçlardan olan bir Türk
oymağının adı.
ç.+dan 109Ia/1
- çaşt** -1- [Fa] 1. kuşluk vakti. 2. kuşluk
yemeği.
ç. 107Ia/70
- çat-** -3- [Tr] çatmak; kan almak için
ustura ile vücudu çizmek; varmak,
ulaşmak, yetişmek; rastgelmek.
ç.-allar 44II/14
ç.-dı 114Ib/127
ç.-madan 114Ib/152
- çatla-** -1- [Tr] çatlamak.
ç.-yub 109Ia/8
- çay** -3- [Tr] çay, akarsu.
ç. 64Ia/4
ç.+a 65II/8
ç. kırrudırdı 43II/20
- çeg-** -24- [Tr] çekmek.
ç. 72Ia/13
ç.-di 107Ia/93, 109Ia/14,
114Ib/155, 13Ia/16, 53II/19, 7II/3,
1Ia/20
ç.-diler 114Ib/115
ç.-dim 13Ia/1, 16Ia/7, 40II/5,
41II/11, 8Ia/13
ç.-diğ 19Ia/7
ç.-megi 57II/3
ç.-meyem 59Ia/18
ç.-meyene 41II/12
ç.-mezdi 43II/9
ç.-miş 19II/5, 51Ia/7, 6II/11
ç.-mişem 51Ia/6
ç.-sin 53II/31
- çehārum** -1- [Fa] dördüncü.
āsīmān-ı ç.+na 1Ia/23
- çehre** -1- [Fa] yüz, surat
ç. açub 114Ib/20
- çek-** -71- [Tr] çekmek.
ç. 25Ia/2, 43II/47, 46Ia/10, 84Ia/14
ç.-dim 56II/10
ç.-e 23Ia/18, 30Ia/21, 44II/10,
63Ia/3, 94Ia/15
ç.-ebilmem 37Ia/11, 59II/16, 7Ia/7
ç.-ebilmeğ 84Ia/17
ç.-em 26II/1, 3Ia/11, 3II/20, 5Ia/1,
94Ia/10, 94Ia/11, 94Ia/9
ç.-en 33Ia/10, 5Ia/15, 76Ia/18,
99Ia/18
ç.-ende 3II/7
ç.-eni 38Ia/6
ç.-enler 95Ia/17
ç.-er 103Ia/19, 107Ia/50, 107Ia/69,
18Ia/6, 34Ia/20, 55Ia/13, 55Ia/3,
60II/2, 61Ia/17, 69Ia/7, 80Ia/7,
93Ia/19, 96Ia/12, 9II/17
ç.-erdir 61II/28
ç.-ereg 36II/23
ç.-erem 15Ia/9, 37Ia/14
ç.-ereğ 34II/16
ç.-erseğ 65II/11
ç.-ib 101Ia/16, 107Ia/68, 110Ia/27,
114Ib/25, 1II/27, 20Ia/3, 39Ia/3,
3Ia/7, 40II/43, 51II/21, 58Ia/5,
78Ia/2, 89Ia/29, 98Ia/14
ç.-iban 45II/40

- ç.-ibdir 96Ia/15
 ç.-ibler 63II/2
 ç.-iñ 4II/7
 ç.-me 30II/3
 ç.-meginen 11Ia/1, 11Ia/20
 ç.-megiñ 89Ia/31
- çekil-** -6- [Tr] çekilmek.
 ç.-di 101Ia/22
 ç.-ib 12II/5
 ç.-ir 43II/34, 65II/13, 80Ia/15, 88Ia/4
- çekkuş** -1- [Fa] çekiç, tokmak, herhangi bir şey çakmağa yarayan alet.
 ç. 52II/40
- çelipā** -1- [Fa] 1. haç, put. 2. kavisli, kıvrık çizgi. 3. güzellerin kâhkülü [evvelce kadınlar kâhküllerini haç şeklinde iki taraftan yanakları üzerine sarkıtlarmış].
 ç. zulflaruñ 35II/5
- çemen** -12- [Fa] 1. yeşil ve kısa otlarla örtülü yer, çimen. 2. ağaç ve çiçeği olan çayır, yeşillik.
 ç. 102Ia/10, 19II/6, 58Ia/12, 71Ia/7, 9II/19
 ç.+de 78Ia/15
 ç.+inde 100Ia/22
 ç.+ler 64Ia/4, 64II/1
 ç. veñti 46II/25
 temāşā-yı şeñn-i ç. 71Ia/1
 serv-i ç.+ler 34Ia/3
- çemen-bidli** -1- çimenlik, otlak.
 ç. 109Ia/10
- çenber** -2- [Fa] tahtadan veya demirden yapılan daire veya halka, kasnak.
 ç. 108Ia/40, 82Ia/3
- çend** -1- [Fa] birkaç; kaç, ne kadar, ne zaman; denk, deñin, eşit, madil, beraber, müsavi, ölçü. **çün u çend:** nicelik ve nitelik; konuşma; dedikodu
- ç. çün u çend 86Ia/1
- çeng** -5- [Fa] 1. el. 2. pençe. 3. kanuna benzer, dik tutularak çalınır bir çeşit saz.
 ç. 98Ia/24
 ç. sâz u çeng 114Ib/114
 ç. u rüdü 100Ia/29
 ç. vurar 21Ia/12
 ç.-i târa 92Ia/20
- çeñe** -2- [Tr] çene.
 ç.+mne 40II/17
 ç.+sinde 107Ia/92
- çep** -4- [Fa] sol.
 ç. 12II/5
 ç. eser 24II/5
 ç.+inden 100Ia/17
 ç. u şumâldan 34II/9
- çerā** -1- [Fa] niçin, nasıl. **çün u çerā:** niçin ve neden.
 ç. çün u çerāsundan 64Ia/44
- çereg** -1- [Fa] bir tartı ölçü birimi, bir batmanın dörtte biri.
 ç.+i 109Ia/30
- çerğ** -12- [Fa] 1. çark, tekerlek. 2. felek, gök.
 ç. 45II/37
 ç.+e 48II/8
 ç.+ini 35II/4
 ç.+iñ 30Ia/7, 42Ia/9, 55II/9
 ç.-i āsimān 30Ia/9, 99Ia/1
 ç.-i felek 12Ia/3, 99Ia/12
 ç.-i gerdün 30Ia/2
 ç.-i kuhensāl 22Ia/3
- çerm** -1- [Fa] gön, işlenmiş deri, kösele.
 ç. 52II/19
- çeşm** -11- [Fa] göz.
 ç.-i beşiret 30Ia/3
 ç.-i beşiretten 81Ia/1
 ç.-i mesti 25II/15
 ç.-i mestine 91Ia/14
 ç.-i mestinnen 27Ia/3

- ç.-i mestāna 67Ia/2
ç.-i mestānı 69Ia/10
ç.-i mestānum 73Ia/2
ç.-i mestānuḡ 17II/6
ç.-i mēy-hārasundan 64Ia/40
çırāġ-i ç.+i irān 44Ia/2
- çeşme** -7- [Fa] pınar, su kaynağı.
ç. 87Ia/26, 87Ia/30, 87Ia/32, 9II/19
ç.+den 18II/13
ç.+si 109Ia/9
ç.+siniḡ 79Ia/20
- Çeşme-durdāne** -1- [Fa] yer adı; Serhad-i Çârdange mıntıkasından akan bir ırmak adı.
Ç.+ye 52II/30
- çetin** -2- [Tr] güç, zor, müşkül.
ç. 66II/3
ç.+dir 9Ia/10
- çetr** -2- [Fa] 1. çadır; gölgelik. 2. gece.
3. kesilip alına sallanan saç, alın saç, zülf.
ç.+i 95Ia/20
ç.-i sāyabāndan 44II/12
- çeyne-** -1- [Tr] çiğnemek.
ç.-yem 40II/17
- çı** -1- Türk alfabesinin dördüncü sırasında yer alan ve **Çe** adı verilen bu harf.
ç. 112Ia/32
- çığ-** -53- [Tr] çıkmak.
ç. 14Ia/1, 14Ia/6, 27Ia/18, 72Ia/8
ç.-dı 1Ia/16, 25Ia/3, 43II/48, 50II/1, 64Ia/3, 66Ia/19, 7Ia/3, 83Ia/1, 83Ia/13, 94Ia/1, 94Ia/19
ç.-e 36II/14, 91Ia/24
ç.-ebilmem 35II/20
ç.-eg 36II/5
ç.-em 3Ia/6, 24II/13
ç.-emedim 45II/16
ç.-en 12Ia/12, 13Ia/17, 44Ia/5, 22II/11
- ç.-ende 78Ia/7
ç.-er 102Ia/19, 51II/11
ç.-ib 104Ia/14, 19II/13, 53Ia/17, 53Ia/5, 58Ia/4, 64Ia/20, 64Ia/23, 68Ia/7, 81Ia/7
ç.-ibdir 51II/15
ç.-me 91Ia/36
ç.-meginen 75Ia/15
ç.-memiş 39II/4
ç.-meyen 76Ia/3
ç.-mez 24II/11, 73Ia/15
ç.-mezdi 29Ia/13, 29Ia/17
ç.-miş 35Ia/24, 50II/20
ç.-se 70Ia/3
ç.-sın 17Ia/2, 64II/1, 67Ia/23
- çılpağ** -2- [Tr] çıplak.
ç. 79Ia/25, 110Ia/24
- çılçırāġ** -3- [Fa] avize, pek süslü ve bezli olarak tavandan asılan lamba.
ç. 71Ia/7, 27II/16
ç.+uḡ 78Ia/2
- çılsütün** -6- [Fa] kırk sütunu olan yapı, pek çok direkleri bulunan bina.
ç. 46II/22, 46II/23
ç.+a 62II/20
ç. karıdır 61II/16
neḡş-i ç. 46II/21, 82Ia/39
- çınār** -1- [Fa] 1. çınar, çınar ağacı. 2. dayanak, destek, güç alınan kimse, güçlü kimse.
ç. 102Ia/52
- çırāġ** -6- [Fa] 1. lamba, aydınlatma cihazı, mum. 2. meşale. 3. ocak. 4. far. 5. fener.
ç. 111Ia/10
ç.+a 4Ia/1
ç.+dan 11Ia/17
ç.+ı 12Ia/21, 78Ia/1, 1II/11
ç.+uḡ 78Ia/4
ç.+unuḡ 54II/5
- çırāġ-i çeşm** -1- [Fa] evlat.

- ç.-i irân 44Ia/2
- çiçeqli** -1- [Tr] çiçekli.
ç. 78Ia/10
- Çin** -7- Çin Halk Cumhuriyeti, Asya'da bulunan bir uzakdoğu ülkesi.
Ç. ceyrânı 82Ia/10
Ç. ceyrânun 6Ia/6
Ç. gözelleri 8II/13
Ç. Mâçîn 61II/10, 63Ia/6
Ç. u Mâçîn 53Ia/7
Türk-i Ç.+i 63Ia/5
- çin** -10- [Fa] 1. kıvrım, büküm, çatıklık, buruşukluk. 2. *Tr.* omuz.
ç. çin 17Ia/3
ç.+i 1II/25
ç.+ine 63Ia/6
ç.+ini 41Ia/9
ç. üste 1II/25, 1II/26, 1II/27
ç. zulfı 63Ia/7
ç.-i zulf-ı perişânı 69Ia/8
zulf-ı ç. 26Ia/11
- çin-be-çin** -3- [Fa] büküm büküm, kıvrım kıvrım.
ç. 63Ia/7, 93Ia/6
ç.+dır 9Ia/9
- çin-çin** -2- [Fa] büküm büküm, kıvrım kıvrım.
ç. edib 1II/25, 50II/11
- Çini** -1- [Fa] çini; sırlı kap.
Ç. fincân 39Ia/8
- çir** -1- [Fa] galip, yenen, galebe eden.
ç. oldu 59II/20
- çoban** -1- [Fa] çoban, koyun ve keçi sürülerini otlatan kimse.
ç. 92Ia/17
- çoğ** -81- [Tr] çok, fazla.
ç. 102Ia/37, 110Ia/11, 112Ia/17, 113Ib/3, 113Ib/5, 12II/12, 12II/20, 15Ia/5, 16Ia/7, 16II/11, 25Ia/11, 25Ia/16, 25II/15, 30Ia/1, 36Ia/9, 37Ia/14, 39II/3, 40Ia/15, 40Ia/8, 40II/25, 40II/39, 40II/5, 43Ia/17, 43Ia/28, 43Ia/44, 45II/29, 46Ia/11, 50Ia/16, 51II/7, 52II/15, 56II/10, 57Ia/20, 59II/15, 5Ia/9, 5II/9, 60II/6, 62II/3, 65Ia/10, 66II/1, 67Ia/53, 69Ia/24, 72Ia/27, 74Ia/8, 79Ia/3, 82Ia/27, 83Ia/8, 85Ia/8, 87Ia/19, 87Ia/23, 88Ia/20, 8Ia/12, 8II/5, 91Ia/34, 97Ia/16, 34Ia/8, 98Ia/5, 70Ia/11, 113Ib/12, 46Ia/1, 46Ia/8
ç.+dan 107Ia/31
ç.+dır 114Ib/135, 114Ib/174, 17II/12, 17II/16, 17II/2, 17II/20, 17II/4, 17II/8, 17II/9, 21II/11, 32Ia/3, 48Ia/17, 50Ia/10, 50Ia/11, 50Ia/15, 50Ia/9
ç.+ı 98Ia/11
- çovgân** -2- [Fa] 1. cirit oyununda atlıların birbirlerine attıkları değnek. 2. ucu eğri değnek, baston, çevgen. 3. eski Türk şiirinde sevgilinin güzel yüzü, çevgân oynanan alana, uzun ve uçları bükümlü saçları çevgân sopasına, âşığın canı ve başı topa benzetilir. Kimi zaman da sevgilinin yanağının topa, eğri kaşlarının çevgâna benzediği anlatılır. **çovgâni**: çevgen gibi.
ç. 61II/22
ç. zulfunu 17Ia/4
- çök-** -1- [Tr] çökmek.
ç.-er 65II/18
- çöl** -8- [Tr] çöl.
ç. biyâbânları 100Ia/14
ç.+de 95Ia/19
ç.+e 40II/4, 76Ia/12
ç.+leri 76Ia/11
ç.+leriñ 8II/11
ç.+üñ 10II/2, 5II/11
- çöpi** -1- [Tr] 1. davul gibi çalgı aletleri.

2. *mec.* kadınlar tarafından yapılan topluca dans.
 ç. çekenler 95Ia/17
- çöpi çek-** -1- [Tr] [Kaşay ilinde kadınlara özgün] Halay dansında, öne geçmek, önderlik yapmak.
 ç.-enler 95Ia/17
- çöreg** -5- [Tr] ekmek.
 ç. 107Ia/62
 ç.+i 109Ia/31, 83Ia/31
 ç. sorağı 51II/1, 51II/14
- çübdâr** -1- [Fa] çoban.
 ç.+umı 52II/36
- çün** -2- [Fa] gibi, mademki, çünkü, nasıl, nice, misilli, niçin.
 ç. 40II/26, 113Ib/13
- çün-u-çend** -1- [Fa] nicelik ve nitelik; konuşma; dedikodu.
 ç. u çend 86Ia/1
- çün-u-çerâ** -1- [Fa] nasıl ve niçin.
 ç. u çerâsundan 64Ia/44
- çünkü** -2- [Fa] çünkü, şundan dolayı ki, şu sebepten ki, zira.
 ç. 65II/19, 65II/7
- çürri-** -2- [Tr] çürümek.
 ç.-meñ 12Ia/7
 ç.-reñ 34II/15
- çürük** -1- [Tr] çürük, çürümüş olan.
 ç. akaç 47II/1
- D**
- da** -1- [Tr] da, de.
 d. 95Ia/28
- dâ'î** -1- [Tr] dayı, annenin erkek kardeşi.
 d. 107Ia/27
- dād** -5- [Fa] 1. feryat, çığırış. 2. adalet, doğrululuk. 3. ihsan, vergi.
 d. 54II/15
- d. edem 112Ia/22, 11II/18
 d. 'edl u dād 113Ib/20
 d.+unan 43II/11
- dağ** -36- [Tr] dağ.
 d. 101Ia/9, 114Ib/150, 5Ia/12, 43Ia/33 (?), 46II/16
 d.+a 110Ia/29, 114Ib/150, 57Ia/5, 77Ia/1, 77Ia/12, 77Ia/16, 77Ia/2, 77Ia/20, 77Ia/8
 d.+dakini 57Ia/6
 d.+dan 51Ia/1, 51Ia/7
 d.+dır 87Ia/15
 d.+ıma 114Ib/122
 d.+lar 15Ia/1, 15Ia/8, 16II/10, 24II/13, 26II/5, 78Ia/9
 d.+ları 16II/17, 89Ia/15
 d.+laruñ 15II/20
 d. u düzleri 86Ia/16
 d.+una 59II/3
 d.+unda 31II/18, 40II/13
 d.+unuñ 49Ia/6
 d.+uñ 13Ia/17
 d. daş u dağ 27II/8
 d. üste 15II/19
- dāğ** -6- [Fa] 1. yanık yarası. 2. insan ve hayvan vücuduna kızgın demirle vurulan damga, im, işaret. 3. dert.
 d. 77Ia/3
 d.+a 77Ia/4
 d.+ı 11Ia/5, 12Ia/22, 12II/5
 d.+unda 31II/1
- dağla-** -1- [Tr] dağlamak.
 d.-dı 114Ib/109
- dahı** -20- [Tr] dahı, daha anlamında kullanılır.
 d. 10Ia/3, 112Ia/24, 13Ia/19, 13Ia/29, 13II/11, 14II/9, 37II/12, 37II/2, 47Ia/14, 48II/18, 4Ia/1 6, 4Ia/2, 4Ia/20, 4Ia/4, 4Ia/8, 60Ia/12, 71Ia/21, 76Ia/9, 98Ia/12, 9II/12
- dāhim-āğūş** -1- 1. *harf.* daima kucakta

- olan. 2. sarmaş dolaş.
ḥāb-ı nāz-ı d. 114Ib/48
- dağ** -1- [Tr] dağ.
d.+undan 86Ia/19
- dağul-** -1- [Tr] dağılmak.
d.-ur 16Ia/14
- dal** -9- [Tr] 1. arka, sırt 2. kol 3. omuz 4. boyun, ense
d. 50II/11
d.+da 40II/6
d.+ı 110Ia/24
d.+ine 114Ib/145
d. kullardan 44II/14
d.+uma 40II/24
d.+umna 107Ia/21
d.+umnan 53II/4, 42II/3
- dāl** -1- [Ar] Osmanlı alfabesinin onuncu harfi olup “ebced” hesabında dört sayısının karşılığıdır.
d. 112Ia/8
- dām** -9- [Fa] tuzak, ağ.
d. 3Ia/24, 59Ia/6, 88Ia/20, 52Ia/21
d.+a 82Ia/10
d.+e 112Ia/23
d.+ı 65Ia/14
d.+uma 27II/18
d.+umuş 112Ia/11
- dāmād** -1- [Fa] damat, güveyi.
d.+ağ 2Ia/19
- dāmān** -5- [Fa] etek.
d.+dan 111Ia/19
d.+ı 49Ia/13
d.+una 16Ia/16
d.+undan 17II/18
d.+uğa 4II/17
- dāmen** -2- [Fa] etek.
d.+iğnen 102Ia/2
d.+inen 93Ia/19
- dāmen-gİR** -1- [Fa] 1. etek tutan, eteğe yapışan; bir yere bağlanma. 2. hasım, davacı, şikayetçi. 3. insanı hareketten alıkoyan her şey.
d.+iyiz 85Ia/16
- dān** -1- [Fa] tane, tohum.
d. vèir 83Ia/30
- dāna** -2- [Fa] tane, tohum.
d. 112Ia/11, 59Ia/6
- dānā** -2- [Fa] bilen, bilici, bilgiç.
d. 38Ia/17, 38Ia/4
- dāne** -1- [Fa] tane.
d. durr u dāne 38Ia/16 : 1. inci tanesi 2. sevgili, kıymetli
- danuş-** -26- [Tr] danışmak, konuşmak, söylemek.
d. 20II/1, 20II/12, 20II/2, 20II/4, 20II/8, 2II/18, 72Ia/29, 79Ia/19, 9II/10
d.-a 50Ia/18
d.-eg 23II/2
d.-am 16Ia/3, 27Ia/2, 47Ia/17
d.-anda 49II/8
d.-duğçe 98Ia/28
d.-duğ 25Ia/22
d.-megün 9II/10
d.-mağa 82Ia/7
d.-mağuş 3II/11
d.-masa 38Ia/11
d.-sa 38Ia/12
d.-ub 111Ia/5, 55Ia/18, 83Ia/4
d.-uş 85Ia/12
- danuşdır-** -1- [Tr] konuşturmak.
d. 114Ib/8
- danuşdur-** -1- [Tr] konuşturmak.
d. 65Ia/4
- dağ ulduzu** -1- [Tr] Çobanyıldızı; Venüs gezegeni.
d. 64Ia/15
- dar** -9- [Tr] dar: 1. sıkıntılı. 2. içine alacağı şeye oranla ölçüleri yetersiz olan; genişliği az veya yetersiz olan, ensiz.

- d. 22II/4, 46II/6, 12II/2, 13II/16
d. günde 53II/26
d. günündür 77Ia/12
d.udı 36II/3
- dār** -4- [Fa] idam mahkumlarını
asmak için dikilen direk, dar ağacı.
d.+a 19II/1, 19II/20
d.+da 31Ia/14, 32Ia/7
- Dārāb** -2- [Fa] şahıs adı.
d.+da 92Ia/1
d.+ı 53II/23
- Dārāb Hān** -6- [Fa] şahıs adı.
D.+a 101Ia/24
D. bezmine 60Ia/1
D. kovkebi 54Ia/16
D.+uğ 106Ia/21, 89Ia/36
mēhīn-durr-ı deryā-yı D. 114Ib/101
- dara-** -6- [Tr] taramak.
d. 6II/4
d.-r 67Ia/7
d.-rdı 63Ia/7
d.-yub 7Ia/14
d.-yubdır 1II/26
d.-yuban 3II/5
- dārāyī** -1- [Fa] varlık, zenginlik, mal
mülk.
d. 19Ia/20
- dāsītān** -9- [Fa] destan, epope, hikaye,
masal.
d. 102Ia/56, 13Ia/26, 95Ia/8
d.+a 101Ia/2, 18Ia/20, 67Ia/68
d.+ı 107Ia/18, 69Ia/28
d.+umuz 37Ia/20
- dāstān** -1- [Fa] destan, epope, hikaye,
masal.
d. 29Ia/10
- daş** -14- [Tr] taş, kaya.
d. 97Ia/14
d.+am 42II/7
d.+ı 15Ia/17, 40II/34, 52Ia/3
d.+ına 4Ia/19
- d. u dağ 27II/8
d. u dağları 89Ia/15
d.+una 4Ia/17
d.+uğza 24II/14
d. üregli 56II/1, 56II/16, 56II/2
d. üstüne 40II/10
- dāver** -1- [Ar] 1. Cenâbıhakk'ın adı. 2.
doğru, insafli olan hükümdar, vezir
veya hakim.
d. 49Ia/16
- davuş-** -1- [Tr] ısmarlamak, sipariş
etmek; bırakmak, teslim etmek.
d.-duğun 13Ia/7
- day** -1- [Tr] tay, 1-3 yaş arasındaki at
yavrusu.
d. 43II/64
- daya-** -2- [Tr] dayamak.
d.-madum 45II/20
d.-meg 55Ia/6
- dayağ** -1- [Tr] destek; koruyucu,
koruyan, himaye eden.
d.+ı 46Ia/5
- dayan-** -3- [Tr] dayanmak.
d.-a 111Ia/16
d.-mayam 67Ia/58
d.-sun 14II/4
- dāyim** -13- [Ar] devamlı, sürekli.
d. 18Ia/6, 20Ia/10, 36Ia/8, 37II/14,
49Ia/3, 55Ia/18, 6II/5, 74Ia/13,
76Ia/28, 77Ia/20, 79Ia/24, 89Ia/21
- dāyimen** -1- [Ar] daima, her vakit, sürekli.
d. 54Ia/12
- dāyimu'l-cūş** -2- her zaman coşkulu olan
kimse, her zaman heyecanlı olan
kimse.
d.+am 100Ia/34, 5II/14
- dazza** -2- [Tr] teyze.
d.+m 107Ia/26
d.+muzdır 107Ia/27
- de** -23- [Tr] da/de, son çekim edatı,
kuvvetlendirme edatı.

- d. 102Ia/55, 103Ia/1, 103Ia/24, 103Ia/28, 105Ia/12, 105Ia/16, 105Ia/2, 105Ia/20, 105Ia/4, 105Ia/8, 23Ia/17, 32II/17, 34Ia/19, 36Ia/13, 40II/43, 43Ia/54, 43II/32, 50Ia/12, 67Ia/66, 79Ia/3, 89Ia/12, 89Ia/8
- dè-** -331- [Tr] demek, söylemek.
- d. 112Ia/29, 14II/2, 40II/21, 40II/40, 43II/2, 53II/26, 57Ia/15, 64Ia/9, 6Ia/4, 75Ia/16, 7Ia/1, 7Ia/3, 7Ia/4, 7II/5, 94Ia/6
- d.-di 107Ia/20, 107Ia/23, 107Ia/26, 107Ia/31, 107Ia/36, 108Ia/35, 108Ia/38, 16II/11, 1Ia/13, 25Ia/9, 26II/12, 26II/14, 26II/16, 26II/2, 26II/20, 26II/4, 26II/6, 26II/8, 2II/15, 48Ia/11, 5Ia/5, 64Ia/21, 67Ia/37, 82Ia/1, 82Ia/10, 82Ia/12, 82Ia/14, 82Ia/16, 82Ia/18, 82Ia/2, 82Ia/20, 82Ia/22, 82Ia/23, 82Ia/24, 82Ia/26, 82Ia/28, 82Ia/30, 82Ia/32, 82Ia/34, 82Ia/36, 82Ia/38, 82Ia/4, 82Ia/40, 82Ia/42, 82Ia/44, 82Ia/46, 82Ia/48, 82Ia/5, 82Ia/6, 82Ia/8
- d.-digin 26II/11
- d.-diler 54Ia/13, 94Ia/13
- d.-dim 107Ia/25, 110Ia/1, 112Ia/2, 16II/9, 26II/1, 26II/13, 26II/15, 26II/19, 26II/3, 26II/5, 26II/7, 26II/9, 34II/2, 34II/5, 40II/25, 50II/1, 50II/2, 50II/4, 63II/4, 67Ia/28, 67Ia/57, 70Ia/5, 82Ia/1, 82Ia/11, 82Ia/13, 82Ia/15, 82Ia/17, 82Ia/19, 82Ia/21, 82Ia/23, 82Ia/24, 82Ia/25, 82Ia/27, 82Ia/29, 82Ia/3, 82Ia/31, 82Ia/33, 82Ia/35, 82Ia/37, 82Ia/39, 82Ia/41, 82Ia/43, 82Ia/45, 82Ia/47, 82Ia/5, 82Ia/6, 82Ia/7, 82Ia/9, 83Ia/17, 83Ia/19, 84Ia/17, 84Ia/7, 8Ia/13, 94Ia/10, 99Ia/16
- d.-din 2Ia/10, 83Ia/29, 84Ia/5, 87Ia/7
- d.-ller 38Ia/10, 38Ia/11, 38Ia/13, 38Ia/14, 38Ia/9, 42II/12, 52Ia/3, 7II/9
- d.-mağundan 18Ia/19
- d.-me 17II/1, 20Ia/18, 27Ia/15, 43Ia/26, 43Ia/43, 72Ia/27
- d.-medi 22Ia/16
- d.-meg olmaz 18Ia/4
- d.-megden 25Ia/19
- d.-meginen 43Ia/25
- d.-meli 70Ia/20
- d.-mem 21II/17, 64Ia/44
- d.-memiş 15Ia/14
- d.-memişden 57Ia/12
- d.-meye 81Ia/8
- d.-mèyr 14II/6
- d.-mez 107Ia/57
- d.-miş 108Ia/21, 108Ia/22, 108Ia/23, 11II/17, 45II/1
- d.-miş 1291 53II/1
- d.-mişem 107Ia/8, 52II/35, 94Ia/9
- d.-r 108Ia/33, 107Ia/11, 10II/19, 11II/17, 14II/9, 15II/17, 18II/17, 21II/17, 21II/2, 23II/17, 26Ia/20, 28II/3, 33Ia/21, 34II/19, 36II/30, 38II/17, 3II/17, 43II/37, 44II/20, 45II/45, 45II/47, 47II/17, 54Ia/15, 56Ia/25, 64II/17, 65II/19, 68Ia/13, 68Ia/14, 68Ia/15, 68Ia/17, 68Ia/19, 68Ia/21, 6II/20, 7II/19, 81Ia/3, 83Ia/32, 87Ia/33, 8Ia/20, 35II/23, 22II/17, 33II/31, 43II/45, 48II/17
- d.-rdi 4Ia/15
- d.-reg 30Ia/14
- d.-rem 85Ia/17, 85Ia/18, 8Ia/14
- d.-reñ 25Ia/23
- d.-se 11II/15, 43Ia/41, 51Ia/23
- d.-seler 14II/19
- d.-señ 38Ia/3, 39Ia/12, 75Ia/13,

75Ia/14, 75Ia/15
d.-sin 43II/53, 94Ia/5
d.-ye 106Ia/8, 110Ia/10, 110Ia/11,
110Ia/9, 18Ia/16, 43II/40
d.-yeg 109Ia/6
d.-yeller 38Ia/12, 38Ia/16, 38Ia/2,
38Ia/20, 38Ia/3, 38Ia/4, 38Ia/8,
45II/21, 8II/3
d.-yem 109Ia/12, 109Ia/16,
109Ia/2, 109Ia/20, 109Ia/22,
109Ia/24, 109Ia/28, 109Ia/32,
109Ia/33, 109Ia/34, 109Ia/36,
109Ia/4, 109Ia/8, 14II/16, 18Ia/2,
3Ia/12, 3Ia/26, 70Ia/16, 70Ia/8,
77Ia/8, 84Ia/3
d.-yen 107Ia/12, 32Ia/17
d.-yende 110Ia/28
d.-yeni 38Ia/4
d.-yenlerin 109Ia/3
d.-yeŋ 58Ia/20, 97Ia/13, 97Ia/14,
97Ia/15
d.-yer 103Ia/27, 106Ia/27,
107Ia/107, 107Ia/118, 107Ia/55,
107Ia/99, 108Ia/41, 111Ia/17,
15II/12, 19Ia/17, 21II/10, 21II/4,
21II/5, 21II/6, 21II/9, 27Ia/21,
30II/19, 31II/17, 32Ia/19, 3Ia/28,
43II/32, 43II/36, 43II/4, 43II/41,
43II/51, 45Ia/9, 46II/27, 47Ia/17,
49Ia/10, 50II/19, 52Ia/20, 52Ia/21,
54II/23, 56II/15, 57Ia/19, 58II/16,
60Ia/20, 62II/17, 66Ia/19, 6Ia/23,
78Ia/20, 82Ia/46, 83Ia/28, 94Ia/27,
95Ia/47, 97Ia/21
d.-yib 101Ia/12, 103Ia/2, 67Ia/58,
90Ia/40, 94Ia/9
d.-yiban 22Ia/8
d.-yiŋ 3Ia/15, 56II/3, 9Ia/17, 51II/5
d.-yrem 47II/19
d.-yreŋ 22Ia/28
d.-yuban 108Ia/26

def -2- [Ar] 1. öteye itme, savma,
savulma. 2. verme; ortadan
kaldırma. 3. giderme.
d.+in 11Ia/17
d.-i ħumār 41II/16
defter -12- [Ar] defter, genellikle hafif
bir kapak içerisinde, yazı yazmak
için bir araya tutturulmuş kâğıt
yaprakları.
d. 108Ia/2, 108Ia/27, 103Ia/22,
76Ia/20, 7II/2
d.+dir 87Ia/29
d.+e 43II/56, 95Ia/8, 97Ia/1
d.+im 16Ia/14
d.+ime 97Ia/1, 97Ia/2
d.+in 87Ia/25
d.-i dīvāmı 113Ib/20
ħüs-n-i d.+i 64Ia/34
deg- -2- [Tr] değmek.
d.-er 22Ia/22, 30Ia/10
değil -27- [Tr] değil.
d. 106Ia/4, 114Ib/45, 12II/13,
12II/15, 14II/9, 24Ia/5, 24Ia/6,
24Ia/7, 24II/10, 43II/3, 48II/6,
60II/4, 70Ia/12, 70Ia/16, 70Ia/2,
70Ia/20, 70Ia/4, 70Ia/8, 79Ia/25
d.+di 91Ia/25, 91Ia/26, 91Ia/27,
91Ia/35
d.+dim 107Ia/5
d.+em 11II/8, 3Ia/27, 92Ia/12
değirman -2- [Tr] değirmen.
d. 30Ia/10
d.+da 56Ia/28
dehān -3- [Fa] ağız.
d.+dan 38Ia/7
d.+uŋ 18II/6, 32II/6
dehīl -1- [Ar] sığınmış, sığınan, sığıntı;
yardım istenildiğini anlatan bir söz,
aman.
d. 17Ia/2
dēhistān -1- [Fa] 1. birbirine yakın birkaç

- köyün oluşturduğu topluluk. 2. yer adı.
d.+a 67Ia/52
- déhkân** -1- [Fa] 1. çiftçi, köylü. 2. köy ağası.
d. re^çiyet u déhkānı 113Ib/8
- dehl** -1- [Ar] kumbara; para biriktirmek için kullanılan, bozuk veya kâğıt para atılan deliği olan, metal, toprak, plastikten yapılmış küçük kap.
d.+iñ 43Ia/29
- Déhrem** -1- [Fa] yer adı.
D.+e 40II/30
- deli** -13- [Tr] deli.
d. 108Ia/18, 109Ia/17
d. develiye 23Ia/7
d.+dir 106Ia/16, 106Ia/28, 79Ia/36
d. gönül 110Ia/5, 39Ia/11, 60II/1, 60II/13, 60II/15
d.+niñ 79Ia/36
d. ussā 107Ia/95
- deli-develi** -13- [Tr] deli dolu, deli divane.
d.+ye 23Ia/7
- delil** -1- [Ar] 1. yol gösteren, kılavuz. 2. şahit, belge, tanık.
d. 48Ia/8
- dellāk** -1- [Fa] hamamda insanları keseleyip yıkayan kimse, hamam berberi.
d. 84Ia/13
- dellāl** -2- [Ar] 1. tellal, satılacak şeyi satan. 2. alıcı ile satıcı arasında vasıta olan kimse.
d. 36Ia/1, 36Ia/8
- dem** -21- [Fa] 1. soluk, nefes. 2. an, zaman, vakit, saat. 2. ön, ileri, karşı.
d. 107Ia/69, 12II/10, 20II/12, 20II/3, 20II/5, 32Ia/18, 40II/1, 94Ia/27, 22II/9
- d.+dir 60Ia/20, 60Ia/4
d.+e 32Ia/18
d.+i 13Ia/6, 32Ia/18, 80Ia/1
d.+im 18Ia/10
d.+imiz 60Ia/20
d.+inde 43II/18, 9Ia/18
d.+ler 44Ia/5
- dem ét-** -1- demlemek.
d. -di 107Ia/35
- dem vur-** -2- dem vurmak, bir şeyden söz etmek, konu açmak.
d. -ardı 113Ib/9
d. -amam 86Ia/17
- demādem** -3- [Fa] her vakit, sık sık.
d. 34Ia/18, 54Ia/15, 56Ia/10
- demāğ** -10- [Fa] 1. burun. 2. *mec.* şen ve esen olma durumu.
d. 50II/3, 36II/27
d.+da 51II/17
d.+ı 46Ia/6
d. tefrīh u demāğa 111Ia/12
d.+um 90Ia/25
d.+uma 49II/19
d.+undan 18Ia/18
d.+uñ 78Ia/16
çetr-i d. 51Ia/15
- demāğsuz** -1- üzgün, mahzun, solgun, perişan.
d.+am 21Ia/5
- demāk çāk ol-** -1- keyifli olmak, şen ve esenli olma.
d. -maz 11Ia/8
- dem-be-dem** -3- [Fa] vakit vakit, daima.
d. 114Ib/6, 14Ia/2, 46Ia/22
- demir** -2- [Tr] demir.
d. 97Ia/14
d.+em 42II/7
- Demişk** -1- Suriye Arap Cumhuriyeti'nin başkenti, Şam.
d. Şām u Demişke 30II/14
- demlen-** -1- [Tr] demlenmek.

- d.-ir 32Ia/18
- dendān** -1- [Fa] dış.
d.+a 52II/28
- der** -7- [Fa] kapı.
d.+i 30II/12, 46II/20
d.+ine 44II/10
d.+ler 20Ia/12
d.-i cennet 19II/10, 6II/9
d.-i hēyr 40II/32
- derbān** -1- [Fa] kapıcı, kapıya bakan.
d. 92Ia/19
- derd** -65- [Fa] dert, üzüntü.
d. 77Ia/3, 101Ia/6
d.+den 59II/15
d.+e 10Ia/11, 24Ia/8, 27II/5, 30Ia/11, 37Ia/9
d. emi 9Ia/5
d. emim 90Ia/14
d.+i 101Ia/6, 51Ia/5, 51Ia/6, 51Ia/7, 5Ia/9, 99Ia/14
d.+idi 102Ia/5
d.+im 107Ia/83, 39II/3, 42Ia/3, 57Ia/3, 60II/20, 75Ia/10, 8Ia/15, 90Ia/14, 91Ia/13, 93Ia/10
d.+ime 94Ia/23
d.+imi 18Ia/1, 18Ia/12, 18Ia/16, 18Ia/2, 18Ia/20, 18Ia/4, 18Ia/8, 21Ia/6, 21II/17, 28Ia/19, 35II/18
d.+imiñ 36II/20
d.+imnen 77Ia/8
d.+inde 101Ia/5
d.+inden 34II/10, 43II/23
d.+ine 113Ib/12, 94Ia/5
d.+ini 52II/43, 55Ia/3, 59II/16
d.+iñ 20Ia/18, 39Ia/12
d.+ler 36II/1
d. u firāka 36II/6
d. u ğem 101Ia/1, 60Ia/14
d. u ğemi 37II/4
d. u möhnet 74Ia/3
d. u rāz 37II/8
- d.-i ʿ eşk 7Ia/7
d.-i ʿ eşki 105Ia/3
d.-i ser 30Ia/21
ehl-i d. 18Ia/14, 21Ia/6
- derdezār** -1- [Fa] derde sahip, tasalı, kaygılı.
d. 112Ia/8
- derdli** -3- dertli, derdi olan.
d. 113Ib/12
d. hemser 11Ia/11
d. sözüm 77Ia/7
- derdmend** -1- [Fa] derde sahip, tasalı, kaygılı.
d.+em 112Ia/8
- Dereşorlı** -1- [Tr] 1. Kaşkay ilindeki boylardan biri. 2. bu boya mensup olan.
D. kelānterine 108Ia/1
- der-be-der** -2- [Fa] 1. kapı kapı gezen, serseri. 2. perişan, dağınmık.
d. 36II/17, 60II/14
- dergāh** -6- [Fa] dergah, eşik, astane.
d.+a 7Ia/18
d.+da 107Ia/61, 41Ia/2
d.+una 54II/21
d.+unda 87Ia/38
d.+uña 61II/25
- der-hekk** -1- hakkında, üzerine, ilgili olarak.
d.+ine 108Ia/6
- deriğ** -6- [Fa] 1. esirgeme. 2. eyvah, ah, aman, yazık. 3. menetme, önleme.
d. 24Ia/18, 26Ia/3, 40II/15, 94Ia/14, 36II/10, 75Ia/12
- derin** -1- [Tr] derin.
d. çaya 65II/8
- derk** -1- [Ar] anlama, kavrama, derk, idrak.
d. èder 63Ia/21
- dermān** -11- [Fa] 1. ilaç. 2. çare. 3. güç, kuvvet.

- d. 28Ia/20, 39Ia/12, 39II/3, 20Ia/18, 94Ia/23, 39II/3, 30Ia/11, 8Ia/16
d.+ı 113Ib/12, 36II/20, 60II/20
d.+um 90Ia/14
- derri** -2- [Tr] deri.
d. 43II/35
d.+m 54II/11
- ders** -3- [Ar] ders.
d.+im 35Ia/8
d. oğullar 26Ia/10
d.-i ' eşk 4Ia/16
- der-sā'et** -1- hemen, çabucak.
d. 108Ia/37
- derviş** -1- [Fa] 1. Allah için alçakgönüllülüğü ve fıkıralığı kabul eden veya bir tarikata bağlı bulunan kimse. 2. fakir ve ihtiyaçlı kimse. 3. alçakgönüllü ve hoşgörülü kimse.
d. 92Ia/5
- deryā** -19- [Fa] deniz.
d. 45Ia/12, 54Ia/1, 54Ia/19, 56Ia/35, 81Ia/12, 81Ia/13
d.+da 81Ia/11
d.+daki 31Ia/11
d.+ha 43Ia/50
d. üstüne 42Ia/4
d.+yam 52Ia/5
d.+ye 97Ia/19
d.-yı himmet 102Ia/27, 33II/7
d.-yı nūr 114Ib/160
d.-yı ' irfāndan 43Ia/23
d.-yı ' eşke 66Ia/11
d.-yı ' eşkine 96Ia/6
mēhīn-durr-ı d.-yı Dārāb Hān 114Ib/101
- deryāh** -4- [Fa] deniz.
d.+a 7Ia/19
d.+ı 87Ia/3
d.+una 31II/12
d.+unun 2II/8
- desgāh** -6- [Fa] (bkz. destgāh) 1. tezgah, dokuma aleti; atölye. 2. zenginlik. 3. saray, padişah köşkü; krallık çadırı.
d. 106Ia/15, 88Ia/2
d.+dan 106Ia/17
d.+dır 64Ia/17
d.+ı 88Ia/1, 88Ia/6
- dest** -5- [Fa] el.
d.+ime 53II/18
d.+ine 91Ia/15
d. u pinc 43II/30
d.-i hek 21Ia/23
d.-i red 43II/54
- destān** -3- [Fa] 1. eller. 2. hikaye, kıssa, epepe. 2. hile, mekr, tezvır. 3. Rüstem'in babasının lakabı.
d.+e 85Ia/7
mekr-i d.+ı 69Ia/11
Sām-ı d.+a 67Ia/44
- destānī** -1- [Fa] Şehname'nin kahramanı Rüstem'in babasının lakabı.
Sām-ı d. 95Ia/26
- destburd** -2- [Fa] 1. yağma, hırsızlık, çapul, talan. 2. hamle, atak. 3. yiğitlik, kuvvet. 4. el çabukluğu. 5. başarı.
d. éyler 13Ia/14
d. éd 13Ia/14
- destbūs** -1- [Fa] el öpme.
d. 91Ia/22
- deste** -8- [Fa] demet, tutam; takım.
d. 90Ia/35
d. deste 63II/2
d. gul 2II/1, 2II/19, 30II/2
d. réyhānam 21II/8
d. sunbuldır 11II/10
d. tēl 62II/7
- destenbū** -1- [Fa] 1. ele sürülen ıtır gibi kokulu madde. 2. şamama.
d. memēn 6Ia/15
- destgāh** -6- [Fa] (bkz. desgāh) 1. tezgah,

- dokuma aleti; atölye 2. zenginlik.
3. saray, padişah köşkü; krallık çadırı.
d. 108Ia/14
d.+ı 100Ia/25
d.+ını 14Ia/7
d.+lar 102Ia/37
d.+una 100Ia/1
d.+uñ 102Ia/13
- destgîr** -4- [Fa] elinden tutan, yardımcı.
d. 48Ia/8, 106Ia/3, 13Ia/2
d.-i felek 12Ia/4
- destgîre** -1- [Fa] 1. elinden tutan, yardımcı. 2. el tutağı: sap, kulp, tutak; kol, manivela.
d.+si 17Ia/4
- destmâl** -1- [Fa] el bezi
d. 52II/17
- deşt** -1- [Fa] bozkır, çöl, kır, ova
d. u kühistân 10Ia/2
- devâ** -4- [Ar] 1. ilaç 2. çare, tedbir
d. 80Ia/9
d.+dır 10Ia/11
d.+sı 75Ia/10, 8Ia/15
- devâm** -3- [Ar] devam, daima olma, bir halde bulunma; sebat.
d. 6Ia/22
d.+ı 46Ia/21, 4II/18
- devât** -1- [Ar] divit, mürekkep hokkası.
d.+um 7II/3
- deve** -2- [Tr] deve.
d. 23Ia/8
d.+si 32Ia/14
- devir-** -1- [Tr] devirmek.
d.-eller 77Ia/16
- devire** -1- [Tr] devrik, devrilmiş olan, ters.
d. dövre 38Ia/1
- devre** -1- [Tr] (bak. *devîre*) ters, devrik, aksine.
d. 22Ia/15
- Dêy** -1- [Fa] 1. güneş yılının onuncu ayı. 2. kış.
D. 71Ia/16
- dey-** -7- [Tr] değmek, dokunmak.
d.-di 7II/7
d.-dim 16II/6
d.-er 9II/14
d.-me 19II/9, 51Ia/19
d.-meg 62Ia/19
d.-miş 36II/18
- dey<i>1** -8- [Tr] değil.
d. 103Ia/7, 79Ia/35
d.+em 105Ia/10, 70Ia/9, 83Ia/37
d.+eñ 110Ia/6, 110Ia/7, 25Ia/15
- deyirman** -1- [Tr] değirmen.
d. 48II/7
- deyzir-** -1- [Tr] değmesini sağlamak, ulaşmasını sağlamak, erişmesini sağlamak.
d. 40II/9
- dîdâr** -1- [Fa] 1. yüz, çehre. 2. görme, görüşme. 3. görüş kuvveti, göz.
meñv-i d.+am 28Ia/5
- digsin-** -1- [Tr] seksenmek, irkilmek, birden ürkip sıçramak, tiksilmek.
d.-e 19II/9
- dil** -55- [Tr] dil.
d. 110Ia/12, 114Ib/116, 63Ia/16, 64II/20
d.+de 48Ia/14, 61Ia/8
d.+dedir 6II/5
d.+den 105Ia/12, 76Ia/24, 80Ia/2
d.+e 105Ia/12, 76Ia/24, 107Ia/48, 40Ia/10, 55II/7, 65Ia/4, 67Ia/27, 8Ia/1, 8Ia/3, 107Ia/12
d.+i 114Ib/29, 33Ia/18, 49II/7, 57II/14, 57II/21, 5Ia/14, 67Ia/17
d.+im 107Ia/6, 72Ia/1, 82Ia/22, 8Ia/3
d.+imiz 52II/31
d.+imnen 24Ia/20, 53II/28

- d.+inde 113Ib/2, 33II/18, 53Ia/9
d.+inden 105Ia/18, 18Ia/7, 27Ia/4,
45II/1, 53II/1
d.+ine 59Ia/3, 63II/19
d.+inen 103Ia/8, 70Ia/20, 94Ia/4
d.+iniñ 17Ia/5
d.+iñ 70Ia/15, 78Ia/12, 82Ia/7,
27II/9
d.+iyiz 36II/9
d. u dudağundan 62II/10
- dil** -9- [Fa] gönül, yürek, kalp.
d. 28Ia/24, 33Ia/11, 3Ia/2, 6Ia/24
d.+den 33Ia/11
d.+ime 33Ia/12
ehl-i d.+den 64Ia/6
hün-ı d.+den 104Ia/3
şidk-i d.+den 66Ia/8
- dil-ārā** -1- [Fa] 1. gönül alan, gönül
kapan, gönül okşayan, gönül
dinlendiren. 2. zevk ve sevinç
kaynağı. 3. güzel sevgili.
d. 63II/9
- dil-ārām** -4- [Fa] 1. gönlü dinlendiren,
gönlü yatıştırın, gönül okşayan. 2.
güzel sevgili.
d. 114Ib/45, 59Ia/5, 3Ia/2
d.+unı 36Ia/19
- dil-bend** -1- [Fa] 1. gönül bağlayan. 2.
maşuk, mahbup. 3. gönül çekici,
cazip, sevimli, sevilen.
dildār-ı d. 23II/5
- dil-ber** -22- [Fa] gönlü alıp götürün,
güzel, sevgili.
d. 11II/18, 12II/19, 26II/1, 26II/9,
33Ia/11, 33Ia/3, 3Ia/1, 50Ia/5,
5II/16, 96Ia/13, 31II/7
d.+e 66Ia/3
d.+i 1II/2
d.+im 32II/5, 49II/13, 4II/10,
6Ia/21, 2II/17, 90Ia/6
d.+iñ 41Ia/5
- d. şūh u dil-berim 111Ia/13
d.-i cānāna 32II/8
- dil-dār** -4- [Fa] birinin gönlünü almış,
sevgili.
d. 28Ia/24, 9II/18
d.+uma 33Ia/12
d.-ı dil-bend 23II/5
- dile-** -2- [Tr] dilemek, arzu etmek.
d.-dim 44II/1
d.-mişdig 41Ia/17
- dileg** -2- [Tr] dilek, istek, arzu.
d. 41Ia/17, 44II/1
- dil-ferīb** -1- [Fa] gönül aldatan, cazibeli,
alımlı.
sākī-yi d. 71Ia/21
- dil-figār** -1- [Fa] gönlü yaralı, âşık.
d. 112Ia/20
- dil-gīr** -2- [Fa] gönül tutan, kalbe sıkıntı
veren; gücenik, kırgın.
d. 13Ia/8
men-i d.+i 13II/14
- dil-hūn** -1- [Fa] içi kan ağlayan.
d. èt 20II/9
- dilīr** -1- [Fa] yürekli, cesur, yiğit.
sām-ı d. 44II/7
- dil-nevāz** -1- [Fa] gönül okşayan.
d. 5Ia/10
- dil-nişīn** -1- [Fa] gönlüde yer tutan, hoş
latif, yüreğe yatan, cana sinen, hoş
giden.
d. 114Ib/89
- dil-periřān** -1- [Fa] gönlü perişan olan,
hali perişan olan, gamlı, kasavetli.
d. 5Ia/10
- dil-rubā** -2- [Fa] gönül kapan, gönül alan,
maşuk, sevgili, mahbup.
d. şūh u dil-rubā 7Ia/9, 57Ia/13
- dilteng** -2- [Fa] yüreği dar, kederli,
sıkıntılı.
d. 50Ia/7
d.+em 45Ia/10

- dīn** -18- [Ar] Allah'a inanma ve bağlanma.
d. 26Ia/12, 37Ia/16, 70Ia/5, 8Ia/6
d.+i 1Ia/25, 43Ia/6
d.+im 90Ia/5
d.+ine 40II/26, 42Ia/5
d.+ini 41Ia/10
d.+iñ 89Ia/24
d. u īmān 114Ib/128
d. u īmānı 36II/16, 56II/5
d. u īmānum 33II/29
d. u īmānuñ 72Ia/12
d. u mezheb 24Ia/10
‘ēlm-i d. 26Ia/10
- din-** -6- [Tr] 1. söylemek, konuşmak.
2. sâkin olmak, sükût etmek, susmak.
d.-ebilmez 107Ia/48
d.-em 105Ia/11
d.-mayor 76Ia/35
d.-meseydiñ 83Ia/24
d.-mez 107Ia/10
d.-mezidim 83Ia/24
- dinc** -1- [Tr] dinç, gücü ve sağlık durumu yerinde olan kimse, canlı.
d. olur 43II/29
- dindir-** -1- [Tr] dinmesini sağlamak, konuşturmak, söyletmek.
d.-ende 58II/14
- direhşān** -1- [Fa] parlak, parlayan, ışık saçan.
d. 4II/16
- direht** -1- [Fa] ağaç
d.+i 112Ia/3
- direng** -1- [Fa] bekleme; gecikme; tutma; istirahat.
d.+i 22II/9
- dirliğ** -6- [Tr] diri olma durumu, yaşam, hayat.
d. 108Ia/11, 3Ia/12, 70Ia/7
d.+i 35Ia/2
- d.+inden 59II/2
d.+iñ 89Ia/4
- dirri** -6- [Tr] diri, yaşamakta olan, canlı.
d. başam 42II/6
d.+dir 108Ia/11, 25Ia/17, 27Ia/12
d.+yem 111Ia/19, 27Ia/23
- dirrild-** -2- [Tr] diriltmek, dirilmesini sağlamak.
d.-en 40Ia/1, 40Ia/18
- dirril-** -3- [Tr] dirilmek, ölü canlanmak.
d.-di 89Ia/9, 95Ia/23
d.-seydi 17Ia/5
- diş** -7- [Tr] diş.
d.+i 46II/9, 49II/10
d.+im 72Ia/17
d.+imi 40II/9
d.+iñ 56II/9, 61II/3
d.+leriñ 65II/15
- diş** -5- [Tr] rüya, düş.
d.+dir 72Ia/31
d.+imiñ 4II/3
d.+iñe 65II/6
d.+de 43II/5
d. te‘ bīrini 63Ia/21
- dişle-** -2- [Tr] dişlemek, ısırarak.
d. 72Ia/17
d.-yem 70Ia/11
- dişlen-** -1- [Tr] dişlenmek, dişle ısırılmak.
d.-ür 36Ia/12
- dişne** -1- [Fa] hançer.
d. 72Ia/26
- dişsiz** -1- [Tr] dişsiz, dişi olmayan.
d. ilan 110Ia/32
- dīv** -1- [Fa] 1. dev. 2. şeytan. 3. cin.
d. 104Ia/15
- dīvān** -10- [Tr] 1. büyük meclis. 2. bir şairin şiirlerini kafiyelerine göre alfabe sırasıyla içine alan mecmua.
d. 104Ia/20, 22Ia/1, 22Ia/28, 48II/4

- d.+a 32II/12, 52II/16, 97Ia/2
d.+dan 53II/1
d. kapusuna 40II/29
defter-i d.+ı 113Ib/20
- dīvāna** -5- [Fa] deli, divane.
d. 23Ia/8, 35Ia/3, 5Ia/12, 86Ia/14
d. derdimi 18Ia/2
- dīvāne** -7- [Fa] (bakz. *dīvāna*) deli, divane.
d. 112Ia/8, 1II/4, 27II/6
d.+sidir 2II/16
d.+ter 64Ia/13
d.+ye 26Ia/14, 26Ia/18
- dīvār** -2- [Fa] duvar.
neqş-i d. 102Ia/12
neqş-i d.+e 49II/16
- diyār** -5- [Fa] memleket, ülke.
d.+a 7II/4, 92Ia/28, 92Ia/4
d.+dan 7II/4, 92Ia/28
- diz** -9- [Tr] diz.
d. 112Ia/14
d.+den 40II/13
d.+imnen 47Ia/6
d.+ine 41II/18, 67Ia/5
d.+iñ 82Ia/37
d.+iñe 65II/17, 6II/12
d. üste 112Ia/14
- doğ-** -2- [Tr] doğmak; doğurmak.
d.-an 79Ia/34
d.-dı 114Ib/119
- doğrı** -4- [Tr] doğru.
d. 43Ia/3, 3II/14, 75Ia/5
d. ʿilāc 8Ia/16
- doğrul-** -2- [Tr] doğrulmak.
d.-dı 107Ia/94, 8Ia/8
- doğsan** -1- [Tr] doksan [90].
d.+unda 65II/18
- doğkuz** -3- [Tr] dokuz [9].
d. 107Ia/12, 33II/6, 16Ia/1
- doğra-** -1- [Tr] doğramak.
d.-yub 94Ia/16
- Dol** -1- [Fa] yer adı.
D.+a 51II/1
- dola-** -1- [Tr] dolamak, sarmak.
d.-madum 45II/36
- dolandır-** -1- [Tr] dolandırmak;
dolaştırmak; gezdirmek.
d. 114Ib/8
- dolan-** -14- [Tr] dolanmak; dolaşmak;
gezinmek; bir şeyin çevresinde
dönmek.
d. 72Ia/9
d.-duñ 89Ia/1
d.-madum 91Ia/14
d.-sun 14II/12
d.-ur 114Ib/2, 1II/12, 42Ia/12,
42Ia/16, 42Ia/2, 42Ia/4, 42Ia/8,
71Ia/16, 42Ia/20
- dolaşuk** -1- [Tr] dolaşık, karışık.
d.+dır 19Ia/10
- dol-** -10- [Tr] dolmak.
d.-a 27II/17
d.-andan 27Ia/16
d.-anuñ 11Ia/3
d.-dı 45II/11, 49Ia/1, 49II/19,
91Ia/7
d.-muşdır 36II/4
d.-ub 104Ia/3
d.-ur 114Ib/73
- doldur-** -10- [Tr] doldurmak.
d. 13Ia/13, 18II/18, 1II/9, 23Ia/1,
29II/2, 72Ia/15
d.-a 102Ia/24, 23II/3, 27Ia/14
d.-am 41II/3
- dolı** -13- [Tr] dolu.
d. 107Ia/108, 21II/12, 59Ia/9,
82Ia/33, 78Ia/18, 95Ia/4
d. cām 114Ib/5, 63Ia/1
d.+dır 27Ia/19
d. ħumre 12Ia/15
d. mīnā 111Ia/11
d. pēymāna 100Ia/2

- don** d.+ydı 90Ia/28
-1- [Tr] elbise, giysi, kılık kıyafet.
d. geydirseñ 47II/3
- doñ** -1- [Tr] havanın sıfırdan aşağı derecesi.
d. 40II/34
- doñ daşı** -1- [Tr] *mec.* uğursuz haber, şom haber, ümitsizce haber.
d. 40II/34
- doñuz** -2- [Tr] domuz.
d. 107Ia/25
d. u eşşek 107Ia/27
- dos** -1- [Fa] dost; sevilen, güvenilen yakın arkadaş.
d.+dır 14II/10
- dost** -35- [Fa] dost; sevilen, güvenilen yakın.
d. 21II/18, 28Ia/22, 40Ia/6, 4Ia/7, 50Ia/9, 55Ia/9, 56Ia/28, 62Ia/1, 94Ia/1, 38II/7
d.+a 107Ia/86, 40Ia/6
d.+am 11II/7
d.+e 2II/17, 63II/8, 105Ia/15
d.+ı 25II/13
d.+ıñı 43Ia/47
d. kũyuna 31Ia/1, 31Ia/16
d. kũyunda 3Ia/11
d.+lara 37II/15
d.+ları 104Ia/18, 114Ib/4
d. sözi 105Ia/13
d. u düşmen 4Ia/6
d. u düşmene 101Ia/15
d.+um 4II/10, 64Ia/13
d.+unan 27Ia/1
d.+unı 51Ia/2
d.+uñ 112Ia/1
d. yoluna 99Ia/16
kull-ı d.+larunan 45II/44
- dost-kām** -1- [Fa] dost meramlı, meramı dostun meramına uygun olan.
d. 25Ia/17
- doval** -1- [Fa] kayış; tasma.
d. 52II/19
- dovtebi** -1- gönüllü olarak, istekli olarak, kendi istek ve arzusuyla bir işe kalkışan kimsenin durumu.
d. 53II/10
- doy-** -5- [Tr] doymak.
d.-amadum 45II/12
d.-an 91Ia/18
d.-dum 67Ia/58
d.-meg 62Ia/17
d.-malı 70Ia/4
- dögül-** -1- [Tr] (bkz. döyülmek) dövülmek.
d.-ür 107Ia/45
- dögüş-** -1- [Tr] dövüşmek, vuruşmak.
d.-müšem 52Ia/6
- dönder-** -4- [Tr] döndermek, çevirmek.
d.-en 46Ia/16
d.-ib 101Ia/28
d.-iller 107Ia/52
d.-mişem 77Ia/2
- dön-** -32- [Tr] dönmek.
d.-di 107Ia/6, 33Ia/22, 45II/46, 54II/14
d.-dügüm 14II/1, 32II/21, 35II/17, 37Ia/1, 50Ia/1, 85Ia/1
d.-e 27II/19, 3II/13, 9II/4
d.-ebilmem 86Ia/18
d.-erseñ 65II/12, 65II/16, 65II/2, 65II/20, 65II/4, 65II/8
d.-eydi 94Ia/21
d.-mez 13Ia/19, 74Ia/10
d.-müş 47II/18
d.-üb 104Ia/5, 5II/19, 67Ia/34, 91Ia/14, 94Ia/23
d.-übdır 9II/1
d.-ür 80Ia/15, 80Ia/3
- dörd** -22- [Tr] dört [4].
d. 107Ia/62, 37Ia/8, 41Ia/14, 42Ia/20, 42II/5, 46II/5, 46II/7,

- 48II/7, 65II/1, 83Ia/31, 97Ia/7, 52II/18
d.+i 107Ia/67, 37II/1, 37II/6, 46II/6
d. yanumnan 30II/16, 59II/20
- döş** -15- [Tr] döş, göğüs, sine.
d. 107Ia/14, 44Ia/8
d.+de 51II/20
d.+i 5Ia/19
d.+ümde 21II/11
d.+üme 12II/5, 7II/7
d.+ümi 1II/16
d.+ünde 2II/7, 35Ia/23
d.+üne 59II/5
d.+üñ 16II/10, 62II/18
d.+üñeki 10II/20
d.+üñza 24II/15
- döwlet** -13- [Ar] devlet.
d. 30Ia/23, 70Ia/7
d.+e 107Ia/104, 114Ib/56, 88Ia/25
d.+i 23Ia/19, 35Ia/2
d.+im 58Ia/19
d.+iñ 88Ia/11
d. mülk u döwlet 25Ia/12
d. u mālun 93Ia/16, 93Ia/8
şübḥ-ı d.+iñ 88Ia/8
- döwlet-serā** -1- krallık sarayı, köşk, kasır.
d.+sundan 64Ia/20
- döwlethāna** -2- [Tr] 1. krallık sarayı, köşk.
2. saadet evi. 3. ev, konak.
d.+dan 78Ia/7, 91Ia/36
- döwletli** -2- 1. refah, saadet ve nimet sahibi. 2. vezir ve müşir gibi büyük rütbe sahiplerine verilen bir unvan.
d. kızın 38Ia/15
d.+niñ 23Ia/19
- döwr** -7- [Ar] 1. dönme, bir şeyin etrafını dolaşma. 2. dönüp dolaşma. 3. *mec.* sevgilinin tellerinin kıvrıntısı.
d. 89Ia/36
d.+e 68Ia/4
- d.+ine 1II/12, 95Ia/33
d.-i kemerin 106Ia/20
d.-i sipenci 23Ia/17
d.-i zühel 106Ia/19
- döwrān** -16- [Ar] dünya, felek, zaman, talih, kader; devir.
d. 104Ia/12, 27II/19, 104Ia/5, 94Ia/21
d.+ı 113Ib/3, 13Ia/3, 27Ia/10, 36II/28, 37II/19, 64II/14, 99Ia/4
d.+um 73Ia/24
d.+unda 17Ia/5
d.+uñ 88Ia/18
d.+uñ olaydı 89Ia/2
sākī-yi d.+uñ 27Ia/13
- dövre** -5- [Ar] 1. bir devir dönme ve dolaşma. 2. devir, asır, zaman. 3. dönme. 4. dolaşım. 5. daire, çevre, etraf. 6. saç, züluf. 7. bölüm, kısım.
d. 106Ia/28, 38Ia/1, 89Ia/1
d.+si 35II/3
- döy-** -3- [Tr] dövmek.
d.-düm 53II/10
d.-eg 100Ia/14
d.-ersen 89Ia/15
- döyül-** -1- [Tr] (bkz. dögülmek) dövülmek.
d.-ür 107Ia/47
- du‘ā** -4- [Ar] 1. Allah’a yalvarma, niyaz, dua. 2. medih, sena, övme. 3. ağlama, inleme.
d. 66Ia/8
d.+dır 6Ia/23
d. selām u du‘ā 57Ia/14
d.+lar 93Ia/12
- dubba sıçan** -1- [Tr] sıçangillerden, fareden iri ve şişman, kemirgen, memeli hayvan.
d.+a 52II/44
- du-cā** -1- [Fa] iki yer.
d. 33II/24

- du-cā ét-** -1- [Tr] ikiye bölmek.
d. -meg33II/24
- dudağ** -18- [Tr] dudak.
d. 36Ia/12, 64II/20
d.+a 111Ia/16
d.+dan 11Ia/19, 2II/18
d. dil u dudağundan 62II/10
d.+ıñ 17II/9
d.+lar 114Ib/116, 78Ia/11
d.+ları 49II/10, 5Ia/14, 78Ia/11
d.+larıñ 55Ia/20
d.+um 111Ia/16
d.+undan 25II/11
d.+uñ 10II/8, 3II/10, 78Ia/12
- dudağ** -9- [Tr] dudak.
d. 103Ia/8, 36II/7
d.+a 36II/7
d.+ı 58II/6, 63Ia/14
d.+ları 95Ia/42
d.+um 9II/14
d.+una 9II/14
d.+uñ 18II/6
- du-dem** -1- [Fa] iki başlı [kılıç].
şemşir-i d. 88Ia/10
- du-‘éyn** -1- iki göz, sevgilinin iki gözü.
d.+i 61II/21
- dūdimān** -2- [Fa] soysop, kabile, ocak.
d.+da 46Ia/7
d.+dan 79Ia/10
- Dūdīmān-ı Çırāği** -1- [Fa] şahıs adı.
D. 95Ia/27
- dukān** -3- [Ar] (bkz. dukān) içinde öteberi satılan oda, yer; alışveriş yeri.
d. 45Ia/16
d.+ı 31Ia/6
d.-ı ‘eṭṭāre 49II/20
- dukān** -1- [Ar] (bkz. dukān) içinde öteberi satılan oda, yer; alışveriş yeri.
d. u sūd 98Ia/22
- Dukuhek** -1- [Fa] yer adı.
D.+de 47Ia/1
- Dukuhekli** -1- Dukuhek’ten olan kimse.
D. kızından 47Ia/7
- dul** -5- [Tr] dul.
d. 107Ia/90, 47Ia/8
d.+a 107Ia/112
d.+lar 107Ia/111
d.+lara 56Ia/30
- Duldul** -1- [Ar] Hz. Ali’ye Hz. Muhammed tarafından armağan edilen kır katırın adı.
D. 48II/14
- Duldul-sevār** -1- Hz. Ali’nin lakabı.
D. 2Ia/13
- dum** -1- [Fa] kuyruk.
d. 40II/41
- du-mārı** -1- [Fa] iki yılan gibi.
d. 46II/7
- dur** -10- [Ar] inci.
d. 46II/9, 48II/4, 61II/3, 67Ia/35
d. dehāndan 38Ia/7
d. dehānuñ 18II/6
d.+dır 49II/10
d. memeleri 19II/12
d. memeleriñ 75Ia/4
d.+uñ 25Ia/7
- dūr** -1- [Fa] uzak.
d. 59II/12
- durbān** -1- [Fa] hazinedar.
d. 92Ia/18
- dur-dāna** -2- [Fa] (bkz. dur-dāne) 1. inci tanesi. 2. sevgili, kıymetli.
d. 15II/18, 66Ia/12
- dur-dāne** -3- [Fa] (bkz. dur-dāna) 1. inci tanesi. 2. sevgili, kıymetli.
d. 48II/19, 1II/20
d.+sidir 2II/8
- dur-** -21- [Tr] durmak.
d. 19II/1, 40II/36, 43Ia/41, 54Ia/13, 83Ia/33, 91Ia/20, 91Ia/28

- d.-a 106Ia/16, 12Ia/18
d.-ar 21II/3
d.-dı 2Ia/9
d.-duş 89Ia/14
d.-ub 108Ia/29, 114Ib/16, 1II/13, 1II/7, 20II/4, 43II/62, 47Ia/15, 94Ia/2, 95Ia/44
- du-reng** -1- [Fa] iki renkli, iki renkte; iki yüzlü, mürâi.
d. 21Ia/8
- durd** -1- [Fa] tortu, çöküntü.
d. 13Ia/13
- durr** -2- [Fa] inci.
d. u dâne 38Ia/16
d. u tâc 1Ia/22
- durr-ı nâb** -1- [Fa] parlak, beyaz inci.
d. 71Ia/10
- durrâc** -1- [Ar] eti gevrek, keklik cinsinden bir kuş, çil kuşu, turaç kuşu.
d. 114Ib/12
- du-rû** -1- [Fa] iki yüzlü.
d.+dır 21Ia/8
- dustağ** -1- [Tr] tutsak, esir.
d.+ı 11Ia/6
- dustağı** -3- [Tr] tutsak olan.
d. 1II/10, 39Ia/2
d.+dir 39II/8
- du-şış** -1- [Fa] 1. zar oyununda en büyük sayı olan iki “6”nın yanyana gelmesi. 2. *mec.* rastgele, iyi tesadüf, beklenmedik kazanç.
d.+e 38II/13
- duşvâr** -1- [Fa] güç, zor.
d.+dır 105Ia/13
- dut-** -34- [Tr] tutmak.
d. 43Ia/27, 54Ia/12
d.-a 107Ia/94, 17Ia/4, 90Ia/32
d.-eg 108Ia/14, 43II/52
d.-allar 44II/13
d.-ana 40II/31
- d.-ar 110Ia/31, 49Ia/13, 60II/12, 81Ia/12
d.-aram 89Ia/17
d.-ayudum 31II/4
d.-dı 107Ia/93, 2Ia/10, 45II/45
d.-dılar 114Ib/117
d.-duş 90Ia/16
d.-ma 100Ia/5
d.-maduş 53II/24
d.-meg 4Ia/10
d.-mege 104Ia/14, 88Ia/19
d.-mağa 10II/3
d.-maz 94Ia/18
d.-muş 48II/6
d.-sa 45Ia/13, 89Ia/35
d.-ub 108Ia/24, 42II/3, 4Ia/18, 90Ia/2
- dutkun** **dutkun** -1- [Tr] rahat konuşamayan insanın durumu, tutulmuş şekilde.
d. 107Ia/48
- dutul-** -2- [Tr] tutulmak.
d.-dum 21Ia/9, 45II/30
- Dutuy^c eselü** -1- yer adı.
D.+dan 95Ia/43
- duzdide** -1- [Fa] çalınmış [şey].
d. 68Ia/10
- düğün** -3- [Tr] düğüm.
d.+e 16II/1, 16II/20
d.+i 55Ia/14
- dükme** -1- [Tr] düğme.
d.+leriğ 23II/19
- dün** -1- [Tr] (bkz. dün) dün, bugünden bir önceki gün.
d. 63Ia/17
- dünen** -1- [Tr] (bkz. dün) dün, bugünden bir önceki gün.
d. 40II/35
- dünyâ** -59- [Ar] dünya, içinde yaşadığımız alem, yer yuvarlağı.
d. 104Ia/11, 114Ib/10, 12II/2, 13Ia/15, 13II/16, 13II/2, 22II/4,

23Ia/11, 27II/2, 34Ia/15, 34Ia/17,
36II/3, 42Ia/19, 45Ia/13, 46Ia/21,
49Ia/12, 4Ia/10, 4Ia/12, 4II/18,
55Ia/11, 61Ia/12, 88Ia/15, 8II/18,
95Ia/2
d. ber^c eksliği 104Ia/9, 102Ia/33,
95Ia/31
d. cefāsuna 74Ia/2
d.+da 10II/17, 114Ib/127, 14II/19,
17II/3, 37Ia/6, 4Ia/14, 58Ia/19,
74Ia/8, 81Ia/20, 87Ia/35, 97Ia/16,
97Ia/3
d.+dan 42II/11, 43II/2, 89Ia/24
d.+dır 34Ia/15
d. evine 91Ia/1
d. ħiyālī 23II/11
d. mālī 43Ia/13
d.+nuñ 10Ia/16, 23Ia/3, 25Ia/1,
37II/5, 54Ia/3
d.+ye 97Ia/17
d.+yı 3Ia/17, 44II/6, 89Ia/35,
99Ia/2
d. zehmetiniñ 76Ia/33
fıkr-i d.+yı 19Ia/16

dünyā-dār -1- dünya işleriyle uğraşarak
mal mülk sahibi olan.

d. 49Ia/10

dür- -7- [Tr] dürmek, derleyip
toplamak.

d.-eg 99Ia/20

d.-em 15II/1, 68Ia/16

d.-emedim 37Ia/10

d.-ersen 89Ia/30

d.-meg 79Ia/11

d.-memişden 16II/6

düş- -81- [Tr] düşmek.

d.-di 102Ia/45, 18Ia/5, 63Ia/1,
63Ia/12, 63Ia/16, 63Ia/2, 63Ia/20,
63Ia/24, 63Ia/4, 63Ia/8, 67Ia/23,
96Ia/6

d.-dü 52II/30, 67Ia/2, 7Ia/17,

7Ia/18, 7Ia/19

d.-düg 51II/2

d.-düm 105Ia/12, 112Ia/23,
30II/15, 45II/32, 68Ia/22, 54II/9

d.-e 31II/3, 38II/15, 66II/2

d.-em 24Ia/16

d.-ende 42Ia/1, 63II/3

d.-er 111Ia/8, 23Ia/10, 26II/11,
69Ia/13

d.-ersen 65Ia/15

d.-mağı 49Ia/19

d.-me 51Ia/17, 51Ia/19

d.-medi 105Ia/18, 16Ia/5, 22Ia/10,
99Ia/9

d.-memişdir 43II/38

d.-meñ 40Ia/5

d.-mez 47Ia/14, 73Ia/18, 77Ia/14

d.-mezdi 41II/25

d.-müş 40Ia/20, 50II/7

d.-müşem 41Ia/7, 52Ia/7, 76Ia/34,
96Ia/10

d.-sün 19Ia/3

d.-üb 107Ia/96, 68Ia/4, 73Ia/6,
82Ia/17, 98Ia/2, 98Ia/27

d.-übdır 62II/1, 62II/12, 62II/2,
62II/20, 62II/4, 62II/8, 65Ia/17,
65Ia/18, 65Ia/19, 76Ia/1, 76Ia/12,
76Ia/16, 76Ia/2, 76Ia/20, 76Ia/24,
76Ia/28, 76Ia/32, 76Ia/36, 76Ia/4,
76Ia/8

düşgün -1- [Tr] düşkün.

d.+i 35II/23

düşmen -19- [Fa] düşman.

d. 107Ia/86, 25Ia/17, 27Ia/15,
40Ia/6, 42Ia/5, 42Ia/6, 42Ia/7,
50Ia/15, 74Ia/14

d.+dır 14II/10, 43Ia/49, 43Ia/47

d. dost u düşmen 4Ia/6

d. dost u düşmene 101Ia/15

d.+e 104Ia/18, 38II/19, 40Ia/6,
43Ia/47

- d.+i 114Ib/4
- düz** -10- [Tr] düz.
d. 43Ia/24, 43Ia/36, 110Ia/10,
43Ia/4, 72Ia/3, 110Ia/10
d. dağ u düzleri 86Ia/16
d.+dekini 57Ia/5
d.+lerinen 110Ia/10
d.+üni 29Ia/25
- düz-** -3- [Tr] düzmek.
d. 43Ia/16
d.-er 32Ia/14
d.-ayum 31II/10
- düzil-** -1- [Tr] düzölmek.
d.-er 39Ia/7
- düzöl-** -4- [Tr] düzölmek.
d.-di 114Ib/141, 114Ib/157,
95Ia/14
d.-e 60II/9

E, Ê

- ‘Ebbās** -2- [Ar] Hz. Ali’nin oğlu Hz.
Abbas.
‘E.+a 14II/2
‘E.-ı ‘elemdār 14II/5
- ‘ebd** -1- [Ar] köle, kul, bende.
‘e.-i veseť 39II/8
- ‘Ebdü’l-Ĥuséyn** -1- [Ar] şahıs adı.
‘E. 40II/20
- ‘Ebdü’r-Rezzāk** -1- [Ar] şahıs adı.
‘E. ĥeleviyātı 107Ia/37
- ‘Ebdü’ş-Şemed** -1- [Ar] şahıs adı.
‘E. 40II/38
- ‘ebeş** -13- [Ar] boş, saçma.
‘e. 11Ia/4, 23Ia/5, 63Ia/24, 83Ia/24,
83Ia/40, 86Ia/13, 88Ia/17, 24Ia/13,
29Ia/23, 17II/1
‘e.+dir 14II/11
‘e. ‘ebeş 70Ia/2
- ‘ecāyib** -2- [Ar] acayip, tuhaf; şüphe ve

tereddüt bildiren edat.

- ‘e. 61II/21, 7Ia/15
- ‘eceb** -17- [Ar] acaba, hayret, gariplik,
şaşılacak şey; şüphe ve tereddüt
bildiren edat.ç
‘e. 106Ia/18, 107Ia/119, 107Ia/33,
114Ib/173, 18II/4, 25II/12, 32II/1,
56Ia/36, 97Ia/10, 97Ia/11, 97Ia/17,
97Ia/18, 97Ia/19, 97Ia/3, 97Ia/9
‘e. ‘ālemdir 29Ia/5
- ‘ecem** -1- [Ar] 1. Arap olmayan, Araptan
gayri olan kavim. 2. İranlılar.
şāh-ı ‘.+dir 60Ia/2
- ‘edālet** -1- [Ar] adalet: 1. hak ve hukuka
uygunluk, hakkı gözetme,
doğruluk, türe. 2. herkese kendine
uygun düşeni, kendi hakkı olanı
verme.
‘e.+i 43II/61
- ‘edem** -3- [Ar] adem, yokluk,
bulunmama.
‘e. 3Ia/18
‘e.+nen 3Ia/18
neķş-i ‘e.+dir 60Ia/8
- ‘eden** -1- [Ar] 1. ikametgah. 2. cennet.
‘e.+de 43II/17
- ‘edl** -2- [Ar] doğruluk.
‘e. 113Ib/21
‘e. u dād 113Ib/20
- ‘ehd** -12- [Ar] 1. söz verme. 2. ant,
yemin. 3. devir, zaman, gün.
‘e. 94Ia/11, 33Ia/3
‘e.+idir 106Ia/28
‘e.+ime 33Ia/4
‘e.+inen 94Ia/22
‘e.+iñ 38Ia/1
‘e. u iķrārımnan 4II/13
‘e. u ķerārı 53II/7
‘e. u pēymān 20Ia/8
‘e. u pēymāna 53II/15
‘e. u vefā 8Ia/11

- ‘e.-i şebābum 48Ia/15
- ‘**ek̄d** -2- [Ar] 1. sözleşme, kararlaştırma. 2. nikah. 3. kurma, düzme. 4. bağ, bağlama, düğümleme, bağlanma, düğümleme, düğümleme.
‘e. 87Ia/18
‘e.+e 114Ib/62
- ‘**ek̄k̄** -1- [Ar] akik, kalseduan kuvarsının bir türü olan, yüzük taşı, mühür vb. yapmakta kullanılan, türlü renklerde, yarı saydam, parlak ve değerli bir taş.
‘e. 94Ia/13
- ‘**ek̄l** -25- [Ar] akıl, us.
e. 109Ia/17, 14Ia/13, 38Ia/2, 39II/7, 56Ia/13, 64Ia/14, 99Ia/8, 80Ia/4
‘e.+i 31Ia/1
‘e.+imi 20II/10, 33Ia/14
‘e.+imiñ 114Ib/118
‘e.+inen 39Ia/10, 46Ia/12, 24Ia/14
‘e.+iñe 6Ia/20
‘e. u hūş 42Ia/10
‘e. u hūşinen 76Ia/35
‘e. u hūşum 36II/30, 62Ia/10
‘e. u hūşun 49II/15
‘e. u kemāldır 79Ia/18
‘e.-i kāmili 22Ia/2
ehl-i ‘. 35Ia/1
riştē-yi ‘.+iñe 43Ia/24
- ‘**ek̄reb** -5- [Ar] 1. zehirli ve tehlikeli hayvancık. 2. saatin kısa ibresi. 3. semanın kuzey yarımküresinde görülebilen büyük bir burç. 4. *mec.* insanı akrep gibi sokan kimse.
‘e. 25II/5, 82Ia/4, 1II/21
‘e.+dir 51Ia/20
semm-i ‘e. 112Ia/4
- ‘**eks** -1- [Ar] akis, görüntü.
‘e.-i rüyunı 6II/13
- ‘**elāc** -1- [Ar] 1. derde deva olan şey, ilaç. 2. çare, tedbir.
‘e.+a 99Ia/14
- ‘**ele’l-ḥuṣūṣ** -1- [Ar] hele, hususıyla, en çok, özellikle.
‘e. 40II/20
- ‘**elem** -2- [Ar] 1. bayrak, sancak. 2. nişan, alamet. 3. sınır işareti. 4. yüksek dağ. 5. dudaktaki çatlaklık. 6. minare tepesi. 7. sarıgın altın teli. 8. has isim.
‘e. 44II/11
‘e.+im 45II/20
- ‘**Elemdār** -2- şahıs adı.
‘E. tappusı 107Ia/63
‘E. 84Ia/16
- ‘**elem-dār** -1- bayrak taşıyan.
‘ebbās-ı ‘e. 14II/5
- ‘**eleyhu’s-selām** -1- [Ar] “ona selam olsun!” manasında peygamber ve ahl-i beyti adı alınırken kullanılan bir söz.
‘e. 2Ia/1
- ‘**Elī** -15- [Ar] 1. Hz. Ali. 2. has isim.
‘E. 2Ia/1, 33II/13, 33II/14, 33II/15, 44II/20, 62II/17, 88Ia/10
‘E. medhidir 33II/1
‘E.+niñ 55II/17
‘E.+ye 22Ia/24
‘E.-yi Murtezā 33II/12
vāriş-i ‘E. 21Ia/18
- ‘**Elībāz Beg** -2- şahıs adı.
‘E. 43II/63
‘E. çapısına 43II/27
- ‘**Elī Ḥān** -3- şahıs adı.
‘E.+de 52II/3
‘E.+uñ 52II/38
‘E.+a 51II/5
- ‘**Elī Kūlī** -1- şahıs adı.
‘E. 45II/42
- ‘**Elī Kūlī Ḥān** -2- şahıs adı.

- ‘E. 107Ia/31
‘E.-ı élbeginiñ 107Ia/1
- ‘**elil** -1- [Ar] alil, hastalıklı, sakat.
‘e.+i 59Ia/2
- ‘**ellâf** -1- [Ar] ot ve alef satan; arpa [saman, yonca ve alef] satan; pirinç satan.
‘e.+am 92Ia/21
- ‘**êlm** -5- [Ar] ilim: 1. bilim, bilme, biliş; bir şeyin doğrusunu bilme. 2. okuyarak öğrenilen bilgi, nazari bilgi.
‘i. 87Ia/8
‘i.-i âsimâni 22Ia/14
‘i.-i dîn 26Ia/10
‘i.-i îmân 26Ia/10
‘i.-i yeķini 43Ia/5
- ‘**emden** -1- [Ar] kasıtle, bile bile, isteyerek, bilerek.
‘e. 43II/55
- ‘**emel** -5- [Ar] amel, iş; niyet.
‘e. 81Ia/20
‘e.+de 20Ia/14
‘e.+e 31Ia/3
‘e.+i 42Ia/5
‘e. şuğl u ‘emelde 98Ia/19
- ‘**emmâme** -1- [Ar] sarık, başa sarılan kumaş parçası.
‘e. 35Ia/23
- en‘ **âm** -3- [Ar] nimet verme, iyilik etme, bağışlama, ihsan etme, bahşetme, hayır olarak bir şeyi birine bahşetme, ulu bir adamın zayıf bir adama bağışta bulunması.
i. 62Ia/1
i. lütf u en‘ âmuna 62Ia/2
i.+una 83Ia/33
- ‘**ênân** -1- [Ar] 1. dizgin. 2. idare etme, yürütme.
‘ê.+ı 80Ia/4
- ‘**enber** -21- [Ar] 1. ada balığının bağırsaklarında toplanan yumuşak, yapışkan, misk gibi kokan, kül renginde bir madde. 2. güzel koku. 3. güzellerin saçı.
‘e. 111Ia/14, 24Ia/16, 66Ia/16, 11Ia/9, 6Ia/8
‘e. bûyunan 63Ia/19
‘e.+e 71Ia/12, 82Ia/25
‘e. ħurşid u ‘enberdir 64Ia/30
‘e. müşku‘enber 58II/7
‘e. müyuñı 6II/15
‘e. têlin 7Ia/14
‘e. têliñ 10II/12, 34II/12, 7II/15
‘e. zulfum 21II/10
bûy-ı ‘e. 30II/11
kemend-i ‘e. 82Ia/1
zulf-ı ‘e. 7Ia/2
zulf-ı ‘e.+i 51Ia/15
zulf-ı ‘e.+ine 72Ia/10
- ‘**enberin** -1- anber kokulu.
‘e. teli 33Ia/19
- ‘**endelib** -1- [Ar] bülbül, andelip.
‘e. 71Ia/23
- ‘**Erâķlı** -1- [Ar] 1. Iraklı, Irak’tan olan kimse. 2. Irak-ı Acem [Acem Irakı: Irak’ın Dicle nehrinden itibaren İran hududundaki yüksek dağlık mıntıkaya kadar uzanan bölgesine Osmanlılarca verilen bir ad.], Irak-ı Acem’den olan kimse.
‘E.+dır 53II/6
- ‘**Ereb** -5- [Ar] Arap, Orta Doğu ile Kuzey Afrika’nın büyük bir bölümünde yaşayan Semitik kavmin umumi adı.
‘E. atlar 53II/22
‘E. atlı 22Ia/26
‘E.+de 5II/5
‘E.+i 53II/11
emir-i ‘E. 44II/18
- ‘**er‘er** -3- [Ar] 1. dağ servisi, dikenli

- ardıç ağacı. 2. *meç.* güzeldeki boy pos.
 ʿe. 111Ia/13
 bû-yı ʿe. 7Ia/2
 ʿe. şimşād u ʿerʿ er 114Ib/26
- ʿerşe -4- [Ar] yer, toprak; alem; meydan.
 ʿe. 114Ib/135, 43II/25, 90Ia/42
 ʿe.+ye 13Ia/21
- ʿerş -9- [Ar] 1. çardak, çadır. 2. cumba, kafes. 3. çatı, dam. 4. dokuzuncu gök. 5. taht. ʿerş u kursî: göğün arş kısmı ile altındaki kürsü
 ʿe.+e 1Ia/16, 2Ia/6
 ʿe.+inde 1Ia/21
 ʿe. u kursî 33II/11
 ʿe.-i këyvân.a 2Ia/21
 ʿe.-i hekde 114Ib/72
 ʿe.-i kungire 33II/6
 ʿe.-i muʿ allāye 1Ia/2
 ʿe.-i ovc-ı celâldan 54Ia/15
- ʿerz -7- [Ar] bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma, arzetme.
 ʿe. 107Ia/45, 94Ia/6, 7II/5, 108Ia/21
 ʿe.+e 40II/29
 ʿe.+i 15Ia/11
 ʿe.+iñ 38II/20
- ʿeşā -4- [Tr] 1. değnek, sopa. 2. dervişlerin taşıdıkları sopa.
 ʿe. 106Ia/6, 2Ia/15, 90Ia/30
 ʿe.+yudı 33II/17
- ʿesel -1- [Ar] 1. bal. 2. cennetteki dört sudan biri.
 nüş-ı ʿe.+de 20Ia/13
- ʿeşr -2- [Ar] yüzyıl, çağ, devir, asır.
 ʿe.+de 5II/7
 Loqmân-ı ʿe. 110Ia/22
- ʿtibār -6- [Ar] itibar: 1. saygınlık, saygı gösterme, önem verme. 2. onur, şeref. 3. borç ödemede güvenilir olma durumu, kredi.
 i. 48Ia/12, 49Ia/9, 54Ia/2
 i.+ı 15II/16, 53II/6, 8II/18
- ʿtidāl -1- [Ar] itidal: 1. orta oluş, ortalama, aşırı olmama hali, ölçülülük. 2. yavaşlık, yumuşaklık. 3. uygunluk. 4. gece ile gündüzün bir olması, gün-tün eşitliği.
 i.+dan 80Ia/12
- ʿtikād -2- [Ar] itikat: 1. gönülden tasdik ederek inanma, inanma, inan. 2. inanç. 3. düğümlenip kalma, bir şeye bağlanma.
 i. 79Ia/4
 i.+ı 79Ia/17
- ʿetr -3- [Ar] 1. güzel ve latif koku. 2. sardunyagillerden, yaprakları tırtıklı ve güzel kokulu bir nebat.
 ʿe. u reyhân 78Ia/18
 ʿe.-i demāğ 51Ia/15
 ʿe.-i meclis 6Ia/7
- ʿettār -1- [Ar] 1. güzel kokular, iğne, iplik vesaire satan; aktar. 2. meşhur mutasavvıf Attar.
 dukân-ı ʿe.+e 49II/20
- ʿevez -2- [Ar] ivaz, bedel, karşılık, karşılık olarak verilen şey, yerine geçen.
 ʿe.+iñe 43II/59
 ʿe. vère 43II/64
- ʿeyāl -1- [Ar] 1. çoluk çocuk. 2. zevce, avrat.
 ʿe.+dan 80Ia/8
- ʿeyb -3- [Ar] utanılacak şey, kusur, ayıp, leke.
 ʿè.+i 60II/7
 ʿè. u ʿār 24Ia/5
 ʿè. u ʿârdır 105Ia/14
- ʿeyd -9- [Ar] bayram.

- ‘è. 68Ia/1, 68Ia/5
‘è.+iñ 10Ia/1
‘è.-i bahār 68Ia/6
‘è.-i behār 13II/7
‘è.-i gedir 13II/7, 68Ia/6
‘è.-i yār 13II/7, 68Ia/6
‘èyn -5- [Ar] 1. göz. 2. aslı, kendisi. 3. bir şeyin eşi, tıpkısı. 4. kaynak, pınar. 5. Osmanlı alfabesinin yirmibirinci harfi olup hesabında yetmiş sayısının karşılığıdır.
‘è. 107Ia/74, 112Ia/18
‘è.+e 44II/6
‘è.+ine 43II/33
‘è.+inen 107Ia/73
‘èynak -1- [Tr] 1. inak, gerçek dost, arkadaş, sırdaş. 2. hali vakti yerinde, geçimi yerinde olan.
‘è. 60Ia/13
‘Èynāklı -1- [Tr] Kaşkay ilinin Amele tayfasına bağlı bir tirenin adı.
‘È. 107Ia/41
‘eynu’l-yekīn -1- [Ar] gözü ile görmüş gibi, kat’i.
‘è. 2Ia/4
‘èyş -10- [Ar] yaşama. ‘èyş u nūş: yiyip içme. ‘èyş u tereb: yeme içme, çalgı çengi, eğlence.
‘è. 53II/9
‘è. u neşāte 63II/14
‘è. u neşātınan 34Ia/10
‘è. u nūş 113Ib/22, 60Ia/14
‘è. u nūşa 13Ia/29
‘è. u nūşdan 42Ia/18
‘è. u tereb 114Ib/155
şelā-yı ‘è.-i rindāndır 64Ia/41
teb‘-i ‘è. 35Ia/15
‘Èyvez -1- [Ar] şahıs adı.
‘È. 109Ia/33
‘ezāb -4- [Ar] azap, işkence, keder.
‘e. 51II/7
‘e.+a 107Ia/70
‘e.+e 23Ia/10, 54II/15
‘ezeb -1- [Ar] bekar, ergen.
‘e. cevānudum 47Ia/8
‘eziz -6- [Ar] 1. muheterem, sayın. 2. sevgili.
‘e. 107Ia/3
‘e. Allāhyāruma 53II/25
‘e.+dir 50Ia/11
‘e. günde 9Ia/17
‘e. kōnağı 9II/16
‘e. mehmānuñ 72Ia/32
‘ezl -1- [Ar] işinden çıkarma, görevden uzaklaştırma, işsiz etme.
‘e.+i 107Ia/75
‘ezrā -2- [Ar] 1. kızıoğlan kız. 2. delinmemiş inci. 3. üzerinde yürünmemiş kum. 4. Vatnik ile Azra hikayesindeki kadın kahraman.
hūsn-i ‘e. 114Ib/96
Lēylī-yi ‘e. 7Ia/11
‘ebā -1- [Ar] 1. çekinme, razı olmama. 2. iğrenme, tikslenme.
è. 98Ia/6
‘ebdāl -3- [Ar] 1. dünya ile ilgisini kesip, Tanrı’ya bağlanmış olan derviş. [evliyadan 70 kişilik bir cemaat veya zümreye verilmiş bir addır]. 2. aptal, şaşkın, alık, ahmak, budala.
e. 38II/6
e.+uñ 93Ia/20
e. olub 30II/14
‘ebed -1- [Ar] sonu olmayan gelecek zaman.
e. 88Ia/15
‘ebleh -5- [Ar] pek akılsız, bön, ahmak, alık.
e. 30Ia/22, 32II/4, 74Ia/5, 74Ia/7
e. vücūda 74Ia/4

- eblehlig** -1- bönlük, ahmaklık, saflık.
e.+dir 79Ia/26
- ebr** -2- [Fa] bulut.
e. u hevâdır 10Ia/9
e.-i zulfî 66Ia/6
- ebrîşüm** -1- [Fa] ibrişim, bükülmüş ipek.
e. 62Ia/11
- ebrû** -2- [Fa] kaş.
e. 35Ia/6
e. kemānam 67Ia/38
- ebrû-kemān** -2- [Fa] yay gibi kaş.
e. şüh u ebrû-kemāndır 64Ia/26
e.+uñ 72Ia/4
- Ebu'l-Kāsım** -1- [Tr] şahıs adı.
E. 107Ia/33
- ebvāb** -1- [Ar] 1. kapılar. 2. kısımlar, bölümler.
e.+unı 42II/4
- ecel** -12- [Ar] ecel, muayyen olan vade, ömrün sonu, hayatın son demi.
e. 111Ia/20, 11Ia/3, 13Ia/15, 34II/15, 52II/47, 87Ia/13, 8II/7, 29Ia/20
e. ebvābunı 42II/4
e.+i 59Ia/20
e.+im 63Ia/24
e. qorğusundan 42II/6
- edā** -1- [Ar] borç veya borç gibi olan herhangi bir şeyi ödeme; yerine getirme.
e. olur 88Ia/24
- éd-** -293- [Tr] etmek, bir işi yapmak.
è. 114Ib/10, 114Ib/9, 11II/18, 12Ia/10, 16II/20, 18Ia/8, 20Ia/9, 20II/5, 21Ia/15, 25Ia/14, 25Ia/20, 26Ia/1, 2II/1, 37Ia/2, 3II/20, 40II/19, 43Ia/37, 43Ia/38, 43Ia/39, 43Ia/46, 43Ia/48, 43Ia/5, 54Ia/1, 54Ia/17, 54Ia/18, 54Ia/19, 54II/6, 60II/19, 72Ia/1, 79Ia/31, 7II/5, 83Ia/33, 90Ia/36, 13Ia/14, 6II/4, 88Ia/5
è.-e 12II/16, 21Ia/14, 41II/10, 41II/9, 46II/18, 50Ia/6, 6II/15
è.-eg 108Ia/13, 111Ia/12, 112Ia/15, 20II/7, 37II/12, 37II/16, 37II/2, 37II/20, 37II/4, 37II/8, 91Ia/20
è.-eller 107Ia/85, 107Ia/86, 107Ia/87, 38Ia/5, 38Ia/6, 56Ia/23, 79Ia/4
è.-em 105Ia/4, 107Ia/83, 109Ia/3, 112Ia/22, 11II/18, 19Ia/5, 20II/3, 21Ia/4, 2II/6, 3Ia/17, 58II/10, 59Ia/18, 66II/4, 77Ia/12, 83Ia/6, 8II/8
è.-en 1Ia/5, 20II/10, 20II/11, 20II/9, 27Ia/11, 33Ia/24, 33II/26, 34Ia/2, 46Ia/1, 46Ia/8, 48Ia/1, 85Ia/3, 94Ia/6, 99Ia/11
è.-ende 102Ia/3, 107Ia/45, 4Ia/7, 60Ia/6
è.-eñ 57Ia/9, 65Ia/7
è.-er 101Ia/6, 107Ia/39, 107Ia/71, 10Ia/17, 110Ia/19, 114Ib/16, 114Ib/82, 12Ia/11, 14Ia/1, 15Ia/17, 21II/1, 22Ia/14, 22Ia/26, 24II/10, 34Ia/16, 35II/21, 35II/22, 38Ia/15, 3Ia/15, 3Ia/23, 3II/8, 42Ia/16, 43Ia/50, 43II/28, 43II/35, 46Ia/13, 46Ia/15, 51Ia/10, 51Ia/13, 51Ia/9, 56Ia/14, 58Ia/5, 58II/9, 63Ia/21, 69Ia/22, 69Ia/3, 93Ia/17, 93Ia/18, 93Ia/19, 96Ia/3, 99Ia/14, 46Ia/14
è.-erdim 63Ia/12, 93Ia/11
è.-esiydim 35II/1, 35II/12
è.-eydi 94Ia/12, 94Ia/16, 94Ia/2, 94Ia/20, 94Ia/24, 94Ia/28, 94Ia/4, 94Ia/8
è.-eydim 93Ia/7
è.-eyüz 50Ia/21
è.-ib 108Ia/12, 108Ia/27, 109Ia/2,

- 109Ia/6, 111Ia/5, 114Ib/103, 114Ib/28, 114Ib/30, 114Ib/46, 114Ib/65, 11Ia/14, 21Ia/2, 25Ia/6, 27Ia/3, 31II/20, 31II/6, 38Ia/8, 40Ia/7, 42Ia/3, 47Ia/15, 48Ia/10, 50II/11, 50II/16, 57Ia/17, 59Ia/1, 59Ia/12, 59Ia/13, 59Ia/16, 59Ia/2, 59Ia/20, 59Ia/4, 59Ia/8, 5II/15, 62Ia/1, 62Ia/10, 62Ia/15, 62Ia/3, 67Ia/16, 68Ia/24, 70Ia/20, 76Ia/17, 77Ia/20, 82Ia/9, 83Ia/4, 85Ia/10, 94Ia/1, 98Ia/13, 99Ia/20, 99Ia/4, 1II/25
 è.-ibdir 32II/13, 32II/14, 32II/15
 è.-iñ 39II/3, 40II/41, 40II/42, 40II/43, 50Ia/12, 50Ia/16, 50Ia/2, 50Ia/20, 50Ia/24, 50Ia/4, 51II/23, 50Ia/8, 43II/45
 è.-ir 56II/6
 è.-irdiñ 86Ia/12
 è.-mağa 69Ia/12
 è.-me 22Ia/1, 26Ia/3, 34II/1, 34II/13, 43Ia/38, 43Ia/40, 43Ia/46, 46Ia/9, 51Ia/15, 52II/15, 75Ia/14
 è.-medi 22Ia/12, 22Ia/2, 22Ia/20, 22Ia/24, 22Ia/28, 22Ia/4, 22Ia/8, 40II/15, 89Ia/17
 è.-medim 24Ia/14, 66II/5
 è.-meg 105Ia/14, 108Ia/2, 33II/24, 51Ia/8, 90Ia/37, 11Ia/17, 86Ia/1
 è.-mege 104Ia/15, 88Ia/17
 è.-mem 105Ia/16
 è.-mesin 114Ib/37, 114Ib/38
 è.-meye 103Ia/18, 5II/10
 è.-meyen 48II/3, 76Ia/3
 è.-meyinç 50Ia/23
 è.-mez 103Ia/12, 24Ia/18, 47Ia/20, 67Ia/46, 69Ia/24, 93Ia/17, 98Ia/6
 è.-miş 114Ib/33, 22II/13, 30II/10, 49II/18, 92Ia/27
 è.-mişem 37Ia/1, 37Ia/7, 4II/3, 56Ia/16, 92Ia/3, 94Ia/11, 94Ia/14, 97Ia/17, 97Ia/18
 è.-se 26Ia/11, 38Ia/10, 38Ia/9
 è.-sem 42Ia/10, 52Ia/16, 93Ia/3
 è.-señ 82Ia/42
 è.-seydi 45II/37
- ednā** -1- [Ar] 1. pek aşağı, en bayağı, çok alçak. 2. az, pek az.
 e. 102Ia/42
- Eflātūn** -3- [Ar] Aristo'nun hocası, Sokrat'ın talebesi olan meşhur Yunan filozofu (m.ö. 429-347).
 E. 11Ia/4, 61II/6, 30Ia/12
- ef ī** -1- [Ar] 1. engerek yılanı. 2. *mec.* fena tabiatlı [adam].
 e.+yem 45Ia/5
- Efrāsiyāb** -1- [Fa] Büyük İskender'den evvel yaşamış ve Keyhusrev tarafından öldürülmüş olan Maveraünnehir Kralı Turanlı bir yiğit, Alp Er Tonga.
 E.+ı 102Ia/15
- efsār** -1- [Fa] yular.
 e. 40II/41
- efse-** -1- [Tr] 1. efseme işine konu olmak, evsenmek, tahılın içindeki yabancı cisimleri evsecek denilen kap içinde savurarak temizlemek. 2. yaymak, yayılmak, dağılmak, dağıtmak, saçmak, saçılmak. 3. *mec.* sevgilinin naz ve işve ile yürümesine denir.
 e.-nde 49II/12
- efsūn** -4- [Fa] afsun, büyü, sihir, göz bağcılık, arpağ.
 e. 45II/5, 19II/8, 46II/14
 e. reng u efsūn 30Ia/8
- efşān** -1- [Fa] saçan, serpen, dağıtan, silken.
 e. etdi 7II/15
- Efsār** -1- [Tr] 1. Oğuz Türklerinin 24

- boyundan biri. 2. onsekizinci yüzyılda İran ülkesine hakim olmuş Horasanlı bir Türk hanedanlığıdır.
E. 102Ia/44
- eg-** -6- [Tr] 1. eġmek. 2. ekmek.
e.-digiyüz 109Ia/23
e.-dim 12II/18
e.-em 21II/18
e.-er 45Ia/1, 45Ia/13, 45Ia/14
- eger** -21- [Fa] eġer, Şart anlamını güçlendirmek için Őartlı cümlelerin başına getirilen kelime, Şayet.
e. 10Ia/13, 110Ia/30, 114Ib/41, 11II/12, 19II/20, 29Ia/20, 34II/19, 38Ia/10, 38II/14, 45II/37, 50Ia/13, 51Ia/17, 55II/3, 59Ia/17, 85Ia/13, 85Ia/9, 86Ia/11, 87Ia/25, 98Ia/21, 98Ia/22, 98Ia/23
- egil-** -4- [Tr] eġilmek.
e.-dim 25II/10
e.-er 101Ia/25
e.-ir 107Ia/46
e.-se 22Ia/1
- eġleb** -1- [Ar] [daha, pek, çok] kuvvetli, en çok galip, daha üstün.
e.+i 41II/5
- eglen-** -4- [Tr] eġlenmek, oturmak.
e. 20II/12, 20II/2, 20II/8
e.-en 92Ia/1
- egri** -6- [Tr] eġri.
e. 113Ib/21, 92Ia/12, 22II/1, 22II/9, 36II/14, 57II/15
- egrilig** -1- [Tr] eġrilik.
e.+dir 64Ia/38
- ehl** -16- [Ar] 1. sahip, malik, mutasarrıf olan. 2. maharetli, usta, kabiliyetli, becerikli. 3. bir yerde oturan.
e.-i derd 18Ia/14, 21Ia/6
e.-i dilden 64Ia/6
e.-i fehm 35Ia/1
- e.-i ġiflet 37II/13
e.-i hāl 10Ia/14, 39II/1, 46Ia/19, 48Ia/7
e.-i hāliseŋ 34II/19
e.-i hūŐ 35Ia/1
e.-i kār 15Ia/18
e.-i kūbūre 98Ia/27
e.-i ‘eġl 35Ia/1
e.-i ‘eŐŧ 13II/12
e.-i ‘eŐŧiŋ 41II/18
- ēhmāl** -1- [Ar] ihmal, gereken ilgiyi göstermeme, boŐlama, savsaklama, savsama, önem vermeme.
ē.+uyuz 85Ia/10
- Ehmed** -1- [Ar] Hz. Muhammed’in lakabı.
E.+e 2Ia/19
- ēhsān** -1- [Ar] ihsan: 1. iyilik etme, iyi davranma. 2. baġıŐlama, baġıŐta bulunma. 3. baġıŐlanan Őey, kayra, lūtuf, inayet, atıfet. 4. karŐılıklı beklemeden yapılan yardım, iyilik.
ē. u cūd 98Ia/21
- ēhsenu’llāh** -1- [Ar] aferin, bravo.
e. 2Ia/24
- ēhtimām** -1- [Ar] dikkatle, gayretle çalışma, özenle iş görme.
ē. 48Ia/13
- ēhŵāl** -17- [Ar] ahval, hāller, durumlar.
e. 20Ia/17, 35II/1, 51Ia/5, 98Ia/17
e.+a 107Ia/88
e.+da 26II/18, 76Ia/6
e.+um 58Ia/18, 7Ia/9, 83Ia/23, 12II/1
e.+uma 16II/1
e.+umı 47Ia/13
e.+un 111Ia/6
e.+una 2II/15
e.+uŋ 93Ia/2
e.+uyuz 85Ia/11
- ēhtiyāt** -5- [Ar] ihtiyat: 1. ilerisini

- düşünerek, görerek davranma. 2. sakınma, tedbirli, tedarikli bulunma. 3. yedek.
 è. 57Ia/19, 43Ia/44, 65Ia/15, 15Ia/15, 5II/9
- ëhyā** -2- [Ar] ihya: 1. diriltme, diriltirme, canlandırma. 2. taze can verircesine iyilik, lütfetme. 3. yeniden kuvvetlendirme. 4. uyandırma, canlandırma, tazelik verme.
 i. 45Ia/2, 44II/2
- ëhzer** -1- [Ar] yeşil.
 cāme-yi e.+i 114Ib/19
- ejdehā** -3- [Fa] 1. büyük yılan. 2. korkunç ve hayali bir hayvan.
 e. 81Ia/15, 95Ia/29
 e.+yı 81Ia/16
- ek-** -3- [Tr] ekmek, bir bitkiyi üretmek için toprağa tohum atmak veya gömmek.
 e.-en 112Ia/3
 e.-enem 92Ia/14
 e.-megiñ 89Ia/30
- ekin** -1- [Tr] çiftlik, ekin ekilen yer.
 e.+ler 109Ia/23
- el** -95- [Tr] el, insan kolunun bilekten parmak uçlarına dek uzanan, tutmaya yarayan bölümü.
 e. 21Ia/24, 4II/6, 82Ia/44, 89Ia/14, 91Ia/16, 65II/11, 80Ia/7, 51Ia/19, 62Ia/19, 41II/17, 99Ia/20, 17Ia/2, 29Ia/8
 e.+de 60II/4
 e.+den 34II/8, 64Ia/5, 70Ia/2, 80Ia/4, 88Ia/16, 88Ia/18
 e.+e 107Ia/116, 17Ia/2, 31II/1, 31II/9, 51II/9, 65Ia/12
 e. eyağdan 17Ia/2
 e.+i 60II/11, 83Ia/3
 e.+im 102Ia/2, 10II/3, 111Ia/19,
- 15Ia/10, 17Ia/4, 41Ia/6, 4II/17, 6Ia/13, 6Ia/15, 72Ia/15
 e.+ime 4II/12, 55II/9
 e.+imi 17II/18
 e.+imnen 27Ia/15, 53II/12, 53II/24, 68Ia/21
 e.+imneydi 63Ia/1
 e.+in 31II/1, 31II/9
 e.+inde 106Ia/6, 110Ia/14, 33II/17, 39Ia/12, 39Ia/16, 39Ia/2, 39Ia/20, 39Ia/4, 39Ia/8, 53Ia/3, 53Ia/4, 71Ia/6, 82Ia/11
 e.+inden 14II/3, 16II/13, 18Ia/6, 38Ia/1, 56II/12, 56II/16, 56II/2, 56II/4, 56II/8, 59II/1, 62II/8, 97Ia/22, 99Ia/9
 e.+ine 21Ia/23, 59Ia/1
 e.+inen 21II/19
 e.+ini 114Ib/117
 e.+innen 68Ia/23
 e.+iñ 25Ia/2
 e.+iñnen 93Ia/18
 e.+ler 39Ia/4
 e.+leri 108Ia/39, 36Ia/6, 50II/9
 e.+lerim 16Ia/16, 23II/20
 e.+lerin 22II/13, 94Ia/28
 e.+lerinde 30II/2
 e.+leriyüz 51II/20
 e. üstünde 77Ia/19
- ël** -50- [Tr] el, il, ülke, yer; bir yerde yaşayanlar, oturanlar.
 è. 110Ia/16, 40II/2, 45Ia/2, 47Ia/4, 47Ia/5, 55Ia/8, 89Ia/19, 43II/21
 è.+de 13II/11, 20Ia/20, 40II/27, 54Ia/11
 è.+den 102Ia/43, 108Ia/27, 42II/12, 54Ia/14, 76Ia/20, 79Ia/9, 80Ia/20
 è.+e 107Ia/44, 108Ia/27, 76Ia/20
 è.+i 109Ia/19, 113Ib/9
 è. içinde 89Ia/20
 è.+imiz 52II/29, 60Ia/13

- è.+imizde 48Ia/7
 è.+imnen 24Ia/2, 53II/20
 è.+inde 53II/21, 55Ia/1
 è.+inden 44II/4, 27Ia/12
 è.+ine 104Ia/1
 è.+inen 103Ia/12
 è.+ini 54Ia/1, 54Ia/19
 è.+iniş 54Ia/7
 è.+ler 24II/7, 41II/21, 41II/23,
 52Ia/1
 è.+lere 114Ib/139
 è.+leri 8II/14
 è.+lerim 53II/30
 è.+leriş 100Ia/27, 54II/13
 è. u bölüm 22Ia/17
 è. u obası 102Ia/43
 è. u oymakı 51II/13
 è. yanunda 77Ia/7
- êlbeği** -10- [Tr] Kaşkaylarda ilhan
 [başkan]ın yardımcısının unvanıdır.
 è. 104Ia/17, 45II/47, 54Ia/11
 è.+den 114Ib/156
 è.+niş 107Ia/89
 è.+ye 107Ia/1, 107Ia/44, 107Ia/9
 Murtezâ Qulî Hân-ı è.+niş 45II/1
 ‘Elî Qulî Hân-ı è.+niş 107Ia/1
- elbet** -1- [Ar] kat’i olarak, mutlaka,
 behemehal; akibet, nihayet, eninde
 sonunda.
 e. 83Ia/29
- êlçi** -2- [Tr] 1. elçi, sefir. 2. dünürçü,
 görücü, kız istemeye giden kimse.
 è. 114Ib/139
 è.+si 61II/7
- eldeng** -1- [Fa] 1. beleşçil, bedavacı. 2.
 işsiz, arsız, utanmaz, sıyrık.
 e.+em 45Ia/9
- êle** -8- [Tr] öyle.
 è. 114Ib/121, 30II/16, 39Ia/7,
 41II/20, 51II/17, 67Ia/15, 6Ia/14,
 95Ia/32
- elen-** -1- [Tr] elenmek, eleme işine
 konu olmak veya eleme işi
 yapılmak.
 e.-iyor 107Ia/84
- elest** -1- [Ar] Allah’ın, ruhları
 yarattıktan sonra: “elestü bi-
 rabbiküm: ben sizin Rabbiniz değil
 miyim?” dediği zaman, insanların
 yaradılış başlangıcı. [elestü: değil
 miyim?].
 mest-i e.+em 35Ia/9
- elestu Rebbikum** -1- [Ar] (bakz. *e/est*)
 Allah’ın, ruhları yarattıktan sonra:
 “elestü bi-rabbiküm: ben sizin
 Rabbiniz değil miyim?” dediği
 zaman.
 e. teblin 4Ia/5
- el-gereż** -1- [Ar] “maksadım şu ki; şunu
 demek isterim ki; gelelim maksada,
 sözün kısası” manalarında
 kullanılır.
 e. 43II/33
- el-ħek** -3- [Ar] hakikaten, doğrusu,
 doğrusu ya.
 e. 113Ib/14, 18II/2, 22II/14
- êlħānu** -24- [Tr] (bkz. êlħānu) ilhan,
 Kaşkay ilinin başkanı.
 è. 102Ia/12, 102Ia/16, 102Ia/2,
 102Ia/20, 102Ia/24, 102Ia/28,
 102Ia/32, 102Ia/36, 102Ia/4,
 102Ia/40, 102Ia/44, 102Ia/48,
 102Ia/52, 102Ia/56, 102Ia/8,
 113Ib/10, 27Ia/11, 54Ia/11,
 88Ia/25, 104Ia/1
 è. destgāhı 100Ia/25
 è. medħine 100Ia/35
 Sulţān Muħemmed Hân-ı è.
 100Ia/1, 102Ia/1
- êlħānu** -1- [Tr] (bkz. êlħānu) ilhan,
 Kaşkay ilinin başkanı.
 Muħemmed Qulî Hân-ı è.+ya

- 88Ia/1
- élhānulig** -1- [Tr] Kaşay ilinin başkanı olma durumu, başkanlık, reislik.
è.+i 106Ia/1
- el-ḥemdulillāh** -1- [Ar] Allah'a hamd olsun, Allah'a şükür.
e. 2Ia/28
- elif** -11- [Ar] 1. Arap alfabesinin ilk harfi. 2. eski Türk şiirinde, sevgilinin boyu uzunluğu yönüyle elife benzetilir.
e. 107Ia/75, 112Ia/1, 26II/3
e. ḳed 35Ia/6
e. ḳeddiḡ 93Ia/5, 65II/13
e.+ḳedim 16II/14, 97Ia/22
e.+ḳediḡ 102Ia/5, 58Ia/4
- eli bāz** -1- eli açık, cömert.
e. 43Ia/28
- élke** -7- [Tr] ülke, diyar, memleket.
è. 79Ia/27
è.+de 102Ia/14, 29II/3
è.+den 107Ia/13
è.+niḡ 79Ia/28
è.+si 24II/16, 24II/8
- ellāhuekber** -1- [Ar] Tanrı uluların ulusudur.
e. 108Ia/44
- elli** -1- [Tr] elli (50)
e.+sinde 65II/13
- éllig** -1- [Tr] ellik, el halkı, topluluk.
è.+de 48Ia/9
- Elmās Beg** -1- şahıs adı.
E. 64Ia/42
- elov** -3- [Tr] alev.
e.+ıdır 4Ia/2
e. ot u e.+dan 80Ia/18
e. üzde 114Ib/154
- elovlı** -2- [Tr] alevli, alevlenmiş.
e. dilim 8Ia/3
e. köylümnen 12Ia/12
- elvān** -1- [Ar] 1. renkler, çeşitler. 2. rengarenk, alacalı.
e. al 52II/14
- em** -2- [Tr] em, ilaç, merhem, deva, çare.
e.+i 9Ia/5
e.+im 90Ia/14
- emān** -9- [Ar] aman.
e. 13Ia/11, 38Ia/1, 4Ia/20, 56II/8
e.+a 11II/4, 40II/22, 43II/39, 53II/14
ḡeṭṭ-i e.+um 33II/30
- emānet** -1- [Ar] emniyet edilen kimseye bırakılan şey, eşya veya kimse.
e.+dir 88Ia/24
- emcek** -1- [Tr] meme, emcek, emcik, bicik.
e. 5II/3
- em-** -12- [Tr] emmek.
e. 72Ia/19
e.-di 73Ia/7
e.-digim 13Ia/5
e.-em 40Ia/12, 85Ia/8
e.-er 64II/10
e.-erdim 63Ia/10
e.-eydim 57II/6
e.-megi 6Ia/11
e.-meli 59Ia/3
e.-se 96Ia/3
e.-sem 9Ia/13
- emīn** -1- [Ar] emin, güvenli; sakıncasız, emniyetli, tehlikesiz; kuşkusu olmayan.
e. 7Ia/18
- emīr** -1- [Ar] 1. bir kavmin, bir şehrin başı, beḡi. 2. büyük bir hanedana mensup kimse.
e.-i 'Ereb 44II/18: Hz. Ali
- Emīr Necef** -1- [Ar] şahıs adı.
E. 45II/42
- emmā** -2- [Ar] ama, fakat.
e. 43Ia/46, 74Ia/8

- emzig** -1- [Tr] süt emen çocuk, meme veya kucak çocuğu, bebek.
e. kızzı 110Ia/26
- enār** -1- [Fa] nar [meyva].
e.-ı hūşe 59II/6
- endām** -2- [Fa] endam, vücut, beden, boy pos.
e.+ı 61II/19
e.+una 62Ia/20
- éndir-** -4- [Tr] indirmek.
è.-en 46Ia/2
è.-er 57Ia/6
è.-ib 107Ia/15, 22Ia/12
- endişe** -1- [Fa] düşünce, vesvese, merak, kaygı; gam, keder; şüphe; korku.
e. ét 10Ia/17
- ene'l-Hek** -1- [Ar] Hallac-ı Mansur'un söylediği: "ben hakkım" manasına meşhur bir söz.
e. 32Ia/8
- én-** -2- [Tr] inmek.
è.-di 114Ib/167
è.-mem 108Ia/42
- engüşterī** -1- [Fa] parmağa süs için takılan yüzük.
e. 83Ia/17
- enīs** -1- [Ar] dost, arkadaş; yar, sevgili.
e. 43Ia/9
- Enter** -1- [Ar] Hz. Ali'nin gazada öldürdüğü Arap savaşçılarından biridir.
e.+ı 33II/22
- enver** -1- [Ar] daha[pek, en] nurlu, çok ve pek parlak, çok güzel
e.+ı 33II/21
- e'lā** -2- [Ar] [daha,en, pek] yüksek.
e. 18II/10
- er** -9- [Tr] er, erkek, koca, zevç.
e. 46Ia/19, 48II/12, 79Ia/1, 79Ia/25, 79Ia/26, 79Ia/27
e.+dir 56Ia/30
- e.+e 102Ia/38, 12Ia/9
- erde** -1- [Tr] bir yemek türü, susam bitkisinin küncü denilen taneleri un haline getirilerek bal ve süt ile yapılan bir tür yemek.
e. 107Ia/40
- Ereştü** -3- [Ar] Aristoteles, (m.ö.384-m.ö.322) Antik Yunan filozofu. Platon ile Batı düşüncesinin en önemli iki filozofundan biri sayılır. Fizik, astronomi, ilk felsefe, zooloji, mantık, politika ve biyoloji gibi konularda pek çok eser vermiştir.
E. 30Ia/12, 61II/6, 52II/49
- erğevān** -6- [Fa] erguvan da denilen kırmızımtırak bir çiçek.
e. 100Ia/19, 60Ia/11, 71Ia/8, 95Ia/4
e. gulı 33Ia/17
bāde-yi e. 60Ia/17
- erğevānī** -1- [Fa] erguvan çiçeği renginde, güzel ve parlak kızıl.
e. çağur 31II/14
- erk** -1- [Ar] taht.
e.+ini 43II/11
- erkān** -1- [Ar] 1. esaslar, destekler, direkler, sütunlar. 2. Reisler.
e. ad u erkānuş 84Ia/15
- Ermenī** -1- Ermenistan'da ve dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan halk veya bu halktan olan kimse.
E. 54II/17
- Ermenī-zāde** -1- [Fa] Ermeni soyunda olan kimse.
E.-yi nüş-leb 71Ia/13
- Ernevāz** -1- [Fa] Cemşid'in kız kardeşidir [ki öteki hemşiresi Şehrinaz ile beraber Dahhak'ın sarayında idiler. Dahhak öldükten sonra Feridun'un idaresine geçtiler].

- e. 95Ia/21
- errid-** -1- [Tr] eritmek.
e.-ir 11Ia/5
- erri-** -5- [Tr] erimek.
e.-memiş 97Ia/10
e.-meñ 12Ia/6
e.-rdi 101Ia/9
e.-rem 15Ia/8
e.-reñ 34II/14
- erşed** -1- [Ar] daha [en, pek] reşid, ergin olan, doğru yola daha yakın, hareket hattı daha iyi olan.
e. oğlu 107Ia/89
- erşin** -5- [Tr] uzunluk ölçüsü birimi.
e. 43II/8, 52II/18, 52II/26
e.+den 43II/8, 47Ia/10
- erzân** -2- [Fa] 1. ucuz. 2. layık, uygun, yerinde.
e. 106Ia/26, 74Ia/8
- esb** -1- [Fa] at, beygir.
e.+i 107Ia/73
- esbâb** -8- [Ar] vasıtalar, lazımlar.
e.+ı 101Ia/17
e.+ını 114Ib/3
e.+umı 99Ia/15
e.+undan 60Ia/12
e. êtdi 99Ia/10
e. olsa 100Ia/3
e.+ı oldu 114Ib/111, 95Ia/13
- esed** -1- [Ar] 1. arslan; Hz. Ali'nin sıfatı. 2. Güneş'in, rumi temmuzun dokuzunda ve efrenci temmuzun yirmi üçünde içine girdiği ve semaninkuzey yarım küresi eteğinde bulunan birçok parlak yıldızdan müteşekkil beşinci burç.
e. hiclehânesine 114Ib/168
- eşer** -2- [Ar] 1. nişan, iz, alamet. 2. tesir, etki.
e. 32Ia/4, 5II/20
- es-** -8- [Tr] esmek.
- e.-di 10Ia/1, 95Ia/3
e.-e 102Ia/47, 93Ia/14
e.-ende 32Ia/1
e.-er 24II/5, 34II/9
e.-sin 64II/3
- eşil** -1- [Ar] 1. sağlam. 2. iyice kökleşmiş. 3. kendi adına hareket eden. 4. edepli, terbiyeli [adam].
e.+den 79Ia/10
- eşir** -3- [Ar] 1. savaşta düşman eline düşen kimse, tutsak. 2. kul, köle. 3. düşkün, vurgun.
e. 59II/18
e.+lerimi 45II/35
e.-i 'eşke 10II/10
- eşl** -5- [Ar] asıl, kök, dip, kütük, temel, esas, kaide, kural; hakikat; soy, nesep; bir şeyin belli başlı kısmı; başlangıç; baş; yer; sıhhat.
e.+e 81Ia/10
e.+i 46II/17, 48Ia/20
e.+inden 47II/2
e. u pişeye 103Ia/18
e.-i meñlebden 39II/9
- eşlan** -3- [Tr] arslan.
e. 114Ib/144
e.+ı 104Ia/14
e.+uñ 95Ia/41
- Eşli** -1- [Tr] (bkz. Eşli Hân) Kerem ile Aslı öyküsünün kadın kahramanının adı.
E. 5II/6
- Eşli Hân** -1- [Tr] (bkz. Eşli) Kerem ile Aslı öyküsünün kadın kahramanının adı.
e.+ı 18II/12
- esrâr** -1- [Ar] gizlenen ve bilinmeyen şeyler, aklın eremiyeceği işler, gizler, sırlar, esrar.
e.+unuñ 33II/8
- êst** -1- [Fa] i- yardımcı filinin teklik üçüncü şahıs biçimidir; -dir, -dır, -

- dür, -dur/-tir, -tır, -tür, -tur.
ē. 113Ib/23
- eşcār** -1- [Ar] ağaçlar.
e. nebāt u eşcār 33II/10
- ēşid-** -18- [Tr] iştirmek, duymak.
ē. 43Ia/2, 60II/18, 72Ia/21
ē.-di 25Ia/24, 67Ia/33
ē.-diler 108Ia/5
ē.-diņ 53II/28
ē.-e 28II/2
ē.-eg 29Ia/26
ē.-eņ 65Ia/3
ē.-ib 110Ia/11
ē.-medig 113Ib/15
ē.-mediņ 20Ia/14, 20Ia/15, 83Ia/26,
83Ia/31
ē.-mişem 84Ia/1, 32II/22
- eşk** -1- [Fa] göz yaşı.
e.-i hūnīn 98Ia/4
- ‘ēşk** -86- [Ar] sevgi, aşk.
‘i. 114Ib/119, 13II/10, 13II/11,
13II/9, 29Ia/2
‘ē. adunı 4Ia/8
‘ē.+dedir 4Ia/1, 4Ia/11
‘ē.+den 41II/25
‘ē.+e 24Ia/14
‘ē. evidir 4Ia/4, 4Ia/20
‘ē.+i 20Ia/15, 24II/11, 29Ia/9,
41Ia/18, 24II/10
‘ē.+inden 32Ia/5
‘ē.+inen 31Ia/1
‘ē.+ini 33II/1, 35II/22
‘ē.+iņ 21II/20, 29Ia/14, 29Ia/3,
34Ia/2, 35II/15, 36II/22, 37Ia/18,
41Ia/11, 54II/22, 59II/3, 75Ia/19,
75Ia/9, 105Ia/11, 10II/5, 18Ia/18,
31II/12, 32II/14, 5Ia/5, 5II/13,
62II/18, 86Ia/19, 9Ia/21
‘ē.+iņe 73Ia/6
‘ē.+iņnen 82Ia/47
‘ē. otuna 86Ia/2
- ‘ē. otunda 34II/20, 8II/10
‘ē. otundan 103Ia/21
‘ē. u hīyāla 69Ia/13
bāzār-ı ‘ē.+i 3Ia/14
būy-ı ‘ē. 26Ia/19
derd-i ‘ē. 7Ia/7, 105Ia/3
ders-i ‘ē. 4Ia/16
deryā-yı ‘ē.+e 66Ia/11
deryā-yı ‘ē.+ine 96Ia/6
ehl-i ‘ē. 13II/12
ehl-i ‘ē.+iņ 41II/18
esīr-i ‘ē.+e 10II/10
gerd-i ‘ē. 7Ia/5
govgā-yı ‘ē.+e 66Ia/10
gulzār-i ‘ē.+i 3Ia/13
hēyl-i ‘ē.+e 114Ib/123
hūrşīd-i ‘ē.+i 15Ia/7
hūy-ı ‘ē. 26Ia/18
hūsn-i ‘ē.+e 69Ia/27
hūsn-i ‘ē.+iņ 69Ia/28
inkār-ı ‘ē.+i 3Ia/15
‘ē.-i mecāzī 86Ia/11
kār-ı ‘ē.+i 32II/10
kūy-ı ‘ē.+e 49Ia/5
mekteb-i ‘ē.+inde 35Ia/5
merd-i ‘ē.+i 105Ia/1
mest-i būy-i ‘ē. 26Ia/17
mest-i ‘ē. 5Ia/11, 3Ia/3
pīr-i ‘ē.+e 10II/9
sovdā-yı ‘ē.+e 66Ia/9, 30II/15
şāh-ı ‘ē.+im 12Ia/23
şūr-ı ‘ē.+e 49Ia/19
teklīd-i ‘ē.+i 15Ia/5
temhīd-i ‘ē.+i 15Ia/6
zencīr-i ‘ē.+e 10II/11
zerd-i ‘ē. 7Ia/6
- ‘ēşk-bāz** -1- aşk ile oynayan, yalandan
aşık görünen.
‘ē. 23II/13
- ēşseg** -1- [Tr] (bkz. eşsek, işsek) eşek,
eşsek.

- è.+ine 106Ia/24
èşşek -2- [Tr] (bkz. eşşeg, işşek) eşek, eşşek.
 è. 107Ia/25
 è. donuz u eşşek 107Ia/27
- et** -4- [Tr] et.
 e. 107Ia/59, 41II/14
 e.+i 70Ia/12
 e. u aşdan 114Ib/153
- èt-** -97- [Tr] etmek, bir işi yapmak.
 è.-di 15Ia/5, 109Ia/30, 107Ia/33, 102Ia/51, 47Ia/12, 22II/9, 107Ia/35, 7II/15, 99Ia/10, 41II/6, 105Ia/5, 95Ia/35, 93Ia/3, 1II/1, 1II/31, 7II/11, 107Ia/98, 1Ia/18, 41Ia/19, 114Ib/160, 52II/41, 105Ia/5, 7II/10, 107Ia/34, 53II/15, 109Ia/29, 13Ia/27, 7II/9, 60II/6, 45II/14, 2Ia/24, 1Ia/15, 30Ia/15, 90Ia/8, 107Ia/117, 67Ia/53, 95Ia/7, 114Ib/100, 47Ia/8, 41II/7, 105Ia/6, 7II/10, 109Ia/35, 7Ia/6, 107Ia/30, 105Ia/7, 52II/47
 è.-dim 53II/9, 4Ia/8, 98Ia/5, 63II/3, 33Ia/14, 28Ia/25, 27Ia/21, 33Ia/13, 33Ia/15, 91Ia/10, 28Ia/28, 5II/9, 41Ia/3, 25II/11, 107Ia/1, 83Ia/11, 34II/3, 28Ia/29, 33Ia/3, 76Ia/23, 16II/14, 76Ia/21
 è.-dig 107Ia/113, 31Ia/3
 è.-digim 91Ia/6
 è.-diler 34Ia/8, 108Ia/7, 34Ia/9, 34Ia/11, 114Ib/156, 108Ia/21, 34Ia/10, 108Ia/9
 è.-diñ 12Ia/8, 102Ia/14, 90Ia/12, 86Ia/5, 89Ia/3, 91Ia/41, 34II/2, 65Ia/11, 40II/4, 12II/17, 86Ia/6
 è.-me 42Ia/18
 è.-medim 15Ia/15
 è.-mez 106Ia/14, 41Ia/14
- ètird-** -4- [Tr] yetirmek, götürmek,
- iletmek, ulaştırmak, eriştirmek, vasıl etmek.
 è. 57Ia/14
 è.-eñ 57Ia/2, 75Ia/20
 è.-mişen 88Ia/6
- ètir-** -12- [Tr] (bkz. èt<i>r-) yetirmek, ulaştırmak, götürmek.
 è. 14II/18
 è.-di 48II/14
 è.-dim 40II/7
 è.-er 46Ia/22
 è.-irdi 43II/12
 è.-medim 91Ia/13
 è.-mem 43II/58
 è.-mez 107Ia/101, 107Ia/102
 è.-miş 64II/6
 è.-rem 36II/31
 è.-se 11Ia/4
- èt<i>r-** -1- [Tr] (bkz. ètir-) yetmek, varmak, erişmek, ulaşmak, vasıl olmak.
 è.-er 69Ia/15
- ètiş-** -17- [Tr] yetişmek, ulaşmak, ermek, varmak, vasıl olmak.
 è.-di 33Ia/21, 89Ia/10, 89Ia/11, 89Ia/9
 è.-dim 33Ia/12, 33Ia/16, 33Ia/2, 33Ia/20, 33Ia/24, 33Ia/4, 33Ia/8
 è.-eydi 32II/12
 è.-medim 30II/13
 è.-mediñ 53II/26
 è.-mez 15Ia/10, 15Ia/11, 15Ia/9
- etli** -1- [Tr] etli, içinde et bulunan, eti çok olan.
 e. pulov 52II/12
- eñles** -3- [Ar] üstü ipek, altı pamuk kumaş.
 e. 103Ia/10, 83Ia/13, 79Ia/22
- eñlespüş** -1- atlas kumaştan elbise giyen, atlas giyen.
 e. 28II/4

- ev** -23- [Tr] ev, hane.
 e. 3Ia/17, 79Ia/34
 e.+den 43II/16, 94Ia/1, 94Ia/19
 e.+e 43II/16
 e.+i 100Ia/1, 102Ia/47, 28Ia/1, 55Ia/19, 60Ia/4, 76Ia/14
 e.+idir 4Ia/4, 4Ia/20
 e.+inde 110Ia/13, 110Ia/15
 e.+inden 27Ia/17
 e.+ine 16II/4, 91Ia/1
 e.+ini 28Ia/1, 94Ia/19, 94Ia/20
 e.+iñ 84Ia/4
- evlen-** -1- [Tr] evlenmek, izdivaç etmek.
 e.-meyen 107Ia/90
- evli** -2- [Tr] evli, evlenmiş olan.
 e. 106Ia/11
 e.+niñ 108Ia/23
- evvel** -12- [Ar] 1. önce. 2. ilk, önceki, geçmiş.
 e. 107Ia/3, 108Ia/13, 10Ia/15, 111Ia/9, 26II/3, 87Ia/1, 87Ia/24, 87Ia/5, 29Ia/16
 e.+den 93Ia/15
 e.+idir 106Ia/20
 e.+indedir 35Ia/8
- ëy** -43- nida için ve nidaya cevap için kullanılır; “hey, yahu, bana bak!” gibi manalara gelir.
 è. 102Ia/27, 108Ia/1, 10Ia/8, 114Ib/133, 1II/9, 23Ia/1, 24II/19, 32II/5, 32II/8, 33Ia/23, 34Ia/5, 38II/1, 39II/1, 39II/9, 40Ia/13, 40II/25, 41Ia/15, 43Ia/1, 46Ia/7, 48II/1, 4II/9, 52II/1, 56II/1, 57II/1, 59II/1, 5II/11, 62II/1, 63II/13, 64Ia/9, 71Ia/13, 71Ia/17, 72Ia/11, 72Ia/23, 72Ia/7, 72Ia/9, 73Ia/2, 80Ia/1, 82Ia/45, 90Ia/41, 91Ia/17, 91Ia/21, 96Ia/7, 9II/18
- eyağ** -29- [Tr] ayak.
 e. 21Ia/24, 71Ia/6, 34Ia/3, 46II/8, 110Ia/4 (?)
 e.+a 2II/5, 4Ia/3, 57Ia/7, 65Ia/12, 95Ia/38
 e.+da 109Ia/24, 51II/19
 e.+dan 65Ia/6, 17Ia/2
 e.+ı 40II/36, 4II/6, 91Ia/16, 9II/8, 63Ia/15
 e.+ın 114Ib/33
 e.+ları 36Ia/6, 89Ia/14
 e.+um 82Ia/44
 e.+un 14II/14
 e.+undan 25II/9, 93Ia/20
 e.+uñ 110Ia/5, 78Ia/8, 79Ia/32
- eye** -2- [Tr] iye, sahip.
 e.-m 43II/41
 e.+si 14II/7
- ëyla-** -14- [Tr] etmek, yapmak, eylemek.
 è.-muşam 35II/12, 35II/16, 35II/2, 35II/20, 35II/24, 35II/4, 35II/8
 è.-yub 1II/22, 1II/5, 22Ia/13, 22Ia/17
 è.-yum 38II/1, 52II/1, 60II/3
- ëyle-** -143- [Tr] etmek, yapmak, eylemek.
 è. 103Ia/14, 20Ia/1, 20Ia/3, 25Ia/21, 25Ia/22, 25Ia/23, 26Ia/4, 33II/3, 43Ia/17, 43Ia/29, 43Ia/44, 43II/36, 54II/1, 54II/12, 54II/16, 54II/2, 54II/4, 54II/5, 54II/7, 54II/8, 65Ia/15, 83Ia/34, 88Ia/18, 8II/17
 è.-di 101Ia/17, 101Ia/18, 101Ia/19, 109Ia/13, 114Ib/161, 114Ib/162, 12II/18, 22II/1, 48Ia/13, 52II/31, 5II/17, 5II/18, 5II/19, 60II/6, 78Ia/3, 84Ia/6, 41II/6, 108Ia/34
 è.-dig 113Ib/3, 31Ia/1, 52II/2
 è.-dim 10II/5, 11II/13, 27II/13, 33Ia/6, 34II/1, 38II/9, 53II/23, 67Ia/68, 8II/5, 8II/6, 8II/7, 97Ia/1,

- 24Ia/1
 è.-diñ 19II/19, 40II/3, 40II/33
 è.-me 43Ia/25, 43Ia/26, 43Ia/27, 61Ia/5, 61Ia/6, 61Ia/7, 75Ia/12, 88Ia/19
 è.-medim 45II/33
 è.-meg 113Ib/1, 113Ib/2
 è.-melidir 106Ia/2
 è.-mem 64II/13
 è.-meyinç 36II/10
 è.-mez 36II/25, 41II/26
 è.-miş 18II/14, 2II/10, 2II/9
 è.-mişem 10II/9
 è.-mişenç 86Ia/4
 è.-r 112Ia/9, 35II/10, 45Ia/12, 45Ia/16, 45Ia/2, 45Ia/20, 45Ia/24, 45Ia/4, 45Ia/8, 55Ia/16, 57II/10, 5Ia/18, 67Ia/6, 73Ia/21, 74Ia/5, 81Ia/18, 88Ia/23, 13Ia/14
 è.-rem 12II/10, 30II/19, 52Ia/21, 52Ia/22, 52Ia/23, 52II/10, 52II/11, 52II/9, 61II/25, 66Ia/1
 è.-reñ 58Ia/7
 è.-rseñ 39Ia/11
 è.-se 43II/51
 è.-sem 22II/18
 è.-sen 60II/18
 è.-señ 60Ia/1, 60Ia/3
 è.-sin 94Ia/6, 94Ia/7
 è.-ye 106Ia/13, 10II/10, 23II/6, 27Ia/14, 43II/61, 43II/62, 43II/63, 66Ia/14
 è.-yeg 111Ia/10, 111Ia/11, 111Ia/9
 è.-yem 16Ia/3, 41II/12, 41II/16, 41II/2, 41II/20, 41II/24, 41II/28, 41II/4, 41II/8
 è.-yen 2Ia/18
 è.-yer 107Ia/49
 è.-yiñ 36II/12
éyvān -7- [Fa] 1. büyük sofa, divanhane, büyük salon. 2. kemerli yüksek bina, oturacak yüksek yer, köşk. 3. çardak.
 è.+a 20II/5, 33Ia/22
 è. bāğ u éyvān 102Ia/29
 è. oṭāğunda 53Ia/5
 è. teḥt u éyvān 104Ia/16
 è.+una 71Ia/7
 è.-ı zer-niṣānum 73Ia/12
eyyām -1- [Ar] günler, gündüzler.
 e. 88Ia/16
eyyūhe'n-nās -1- [Ar] ey insanlar!
 e. 43II/45
ezel -17- [Ar] başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizik.
 e. 112Ia/1, 12Ia/19, 1Ia/1, 33Ia/5, 41Ia/17
 e.+den 19Ia/1, 34II/3, 3Ia/5, 47II/13, 70Ia/5, 7II/7, 8II/9, 29Ia/2, 43Ia/4
 e. günden 38II/5, 59II/9
 pend-i e.+i 20Ia/5
ezelī -1- [Ar] ezele mensup, ezel ile ilgili, öncesiz, başlangıçsız.
 pend-i e. 20Ia/5
ez- -6- [Tr] ezmek.
 e.-di 95Ia/42
 e.-en 85Ia/6
 e.-er 62II/10, 96Ia/14
 e.-esen 58Ia/8
 e.-mişem 28Ia/22
ezil- -1- [Tr] (bkz. ezzil-) ezilmek.
 e.-mez 103Ia/21
ezzil- -1- [Tr] (bkz. ezil-) ezilmek.
 e.-er 39Ia/6

F

fāl -2- [Ar] fal, geleceği öğrenmek, şans ve kısmeti anlamak amacıyla oyun kâğıdı, kahve telvesi, el ayası

- vb.ne bakarak anlam çıkarma, bakı.
f.+a 76Ia/1, 76Ia/8
- fālçı** -1- [Ar] (bkz. fālğîr) falcı.
f. 92Ia/9
- fālğîr** -1- [Fa] (bkz. fālçı) falcı.
f. 13Ia/12
- fānî** -4- [Ar] 1. ölümlü. 2. muvakkat, geçici.
f.+dir 4II/18, 8II/18
f. dünyâdan 42II/11, 43II/2
- fānūs** -1- [Ar] içinde mum yakılan büyük fener, camlı mahfaza; abajur; süslü, ayaklı fener.
f.+ı 75Ia/5
- fāriğ** -1- [Ar] fariğ, skıntısız, rahat; vazgeçmiş, çekilmiş.
f. 54II/16
- Fārs** -7- [Ar] İran'ın güneyindeki Frās eyaleti; İran'ın güneybatısında yaşayan halk veya bu halkın soyundan olan kimse.
F.+a 113Ib/19
F. elinden 44II/4
F.+ıñ 53II/21
F. iğtişâşı 113Ib/17
F.+ıñ 113Ib/9
hâkim-i F.+a 113Ib/5
kull-ı F. 44II/4
- Fārsî** -3- [Ar] 1. İran dili, Farsça, Acemce. 2. İran'ın dili ve halkı ile ilgili olan.
tîğ-i bürrende-yî F. 114Ib/176
gezelhâ-yî F. 113Ib/23
teb^c-i güherzâ-yî F. 113Ib/24
- fāş** -4- [Ar] “gizli olanı açığa vurmak, duyurmak, ortaya dökmek, dile vermek” anlamlarındaki *fāş etmek*, “belli olmak, açıklanmak, ortaya çıkmak” anlamlarındaki *fāş olmak* birleşik fiillerinde geçen bir söz.
f. 57Ia/9, 35II/18, 37Ia/20, 89Ia/26
- Fātime** -1- [Ar] Hz. Muhammet'in ilk eşi Hz. Hatice'den doğan kızı, Hz. Fatma.
F. 114Ib/72
- fayda** -1- [Ar] yarar, fayda.
f. 8Ia/11
- fāyik** -2- [Ar] faik, fevkinde bulunan, manevi olarak üstünde olan.
f. 34II/15, 113Ib/13
- fāyuz** -5- [Fa] sonbahar, güz.
f. 10Ia/18
f.+dan 40II/14
f. günü 87Ia/16
f. yaz u fāyuz 10Ia/20, 43II/21
- fedā** -2- [Ar] feda, bir amaç uğrunda bir değer veya varlıktan vazgeçme, uğruna verme, kurban.
f. 62Ia/14, 67Ia/18
- fehîm** -1- [Ar] zeki, anlayışlı, akıllı kimse.
f.+dir 110Ia/19
- fehîm** -5- [Ar] fehîm, anlama, kavrama.
f.+ı 38Ia/11
f. u fezîleti 103Ia/15
f. u kemāl 43Ia/11
f. u kemālî 61II/6
ehl-i f. 35Ia/1
- fehîr** -1- [Ar] 1. övünme, böbürlenme, büyüklenme, şeref, onur, kıvanç. 2. büyüklük, ululuk. 3. şöhret, ün. 4. fazilet, erdem.
f. 107Ia/80
- fehîr** -2- [Ar] fakir, yoksul; zavallı, garip; derviş.
f. 'Ebdu'r-Rezzāk 107Ia/37
f.+em 112Ia/20
- feleg** -14- [Ar] (bkz. felek) felek: 1. gökyüzü. 2. dünya, âlem. 3. talih, baht, şans.
f. 12II/15, 13II/15, 16II/20, 2Ia/9, 35II/7, 36II/21, 81Ia/18

- f. düşgünü 35II/23
 f.+e 35II/2
 f.+inen 21Ia/4, 81Ia/17
 f.+iñ 13II/3, 45II/15
 f. mi' mārı 6II/11
- felek** -32- [Ar] (bkz. feleg) felek: 1. gökyüzü. 2. dünya, âlem. 3. talih, baht, şans.
 f. 114Ib/165, 114Ib/39, 12Ia/12, 12Ia/16, 12Ia/2, 12Ia/20, 12Ia/24, 12Ia/8, 13Ia/14, 13Ia/4, 13Ia/7, 16Ia/4, 21Ia/2, 22Ia/11, 22Ia/16, 22Ia/23, 22Ia/25, 22Ia/28, 22Ia/5, 41Ia/19, 42Ia/16, 91Ia/15, 91Ia/2, 98Ia/6, 99Ia/15
 f. bağrını 114Ib/148
 f.+iñ 1Ia/21, 30Ia/5
 f. tekdīriydi 16II/3
 çerh-i f. 12Ia/3, 99Ia/12
 dēstgīr-i f. 12Ia/4
- Feleknāz** -1- şahıs adı.
 F. 95Ia/23
- fen** -2- [Tr] (bkz. fenn, fend) 1. hile, hilekarlık. 2. hüner, sanatü bilim, bilgi.
 f. 108Ia/7
 f. mekr u fen 30Ia/7
- fend** -1- [Fa] (bkz. fen, fenn) hile, dek.
 f. temhīd u fendi 101Ia/26
- fenn** -1- [Ar] (bkz. fen, fend) 1. hile, hilekarlık. 2. hüner, sanat, bilim, bilgi.
 f.+i 63Ia/9
- ferāget** -1- [Ar] 1. istirahat, dinlenme. 2. vazgeçme, el çekme. 3. vazgeçecek kadar zengin olma.
 f. 114Ib/46
- ferāhem** -1- [Ar] toplanmış, bir araya getirilmiş, biriktirilmiş, kısılmış, yığılmış.
 f. 99Ia/10
- ferāmūş** -1- [Ar] unutmama, hatırdan çıkma.
 f. 33Ia/14
- Ferānek** -2- [Fa] şahıs adı.
 F. 114Ib/90
 F. 95Ia/21
- ferāvān** -1- [Fa] çok, bol, fazla, aşırı.
 f.+dır 64Ia/43
- ferdi** -1- [Ar] fert ile ilgisi olan; ferde ait olan.
 f. kitāba 107Ia/71
- ferēh** -1- [Ar] gönül açıklığı, sevinç, sevinme.
 f.+im 90Ia/25
- ferēhbeḥş** -1- ferah bağışlayan, sevinç veren.
 f. 114Ib/95
- fereng** -2- [Fa] 1. Fransız; Avrupa. 2. alafranga.
 f. 21Ia/16
 şūh-ı f.+em 68Ia/13
- ferengī** -1- [Fa] ferenge mensup olan, avrupalı; hristiyan.
 f.+de 13Ia/26
- Ferengīs** -2- [Fa] 1. şahıs adı. 2. zühre [Çobanyıldızı-Venüs] gezegeni.
 f. 114Ib/84, 95Ia/21
- Ferhād** -11- [Fa] Ferhad ve Şirin adıyla meşhur olan eski bir hikayenin erkek kahramanı olup Şirin'in aşıkıdır.
 F. 11II/19, 31II/18, 41Ia/7, 69Ia/19
 F.+a 18II/11, 41Ia/20
 F.+ına 59Ia/10
 F. işini 30Ia/28
 F. kulengi 32Ia/15
 F. tütünü 29Ia/13
 F.+umuşam 97Ia/9
- Ferhād-koş** -1- [Fa] Ferhad'ı öldüren.
 Zāl-ı F.+dır 68Ia/20
- Ferḥundefāl** -1- [Fa] falı kutlu, uğurlu olan.

- beht-i f. 114Ib/97
- Ferîdün** -1- [Fa] 1. Pişdadilerin altıncı padişahı olup Cemşid sülalesinden demirci Gave'nin yardımıyla Dahhak-ı Mari'yi öldürmüştür. Lakabı Ferruh'dır. 2. sekizinci gök. 3. erkek adı.
F.-ı ferruh-ferr-i kiyânî 95Ia/25
- ferk** -4- [Ar] fark, bir kimse veya nesnenin bir başkasıyla karıştırılmamasını sağlayan ayrılık, benzer şeyleri birbirinden ayıran özellik, başkalık, ayırım, nüans.
ferk eyle-: fark etmek.
f. 15Ia/17, 36II/25, 41II/26
f. u temiz 30Ia/17
- fermân** -3- [Fa] ferman, emir, buyruk.
f. hüküm u fermânı 113Ib/6
f.+ı 107Ia/115, 60II/4
- fermân-ber** -2- [Fa] aldığı emri yerine getiren.
f.+em 76Ia/30
f.+ler 76Ia/30
- fernî** -1- [Fa] süt, şeker ve pirinç ununun kaynatılmasıyla yapılan bir tatlı, muhallebi.
f. 51II/23
- ferr** -1- [Fa] 1. parlaklık, aydınlık. 2. zinet, süs, bezek. 3. kuvvet, nüfuz, iktidar.
Ferîdün-ı ferruh f.-i kiyânî 95Ia/25
- ferrâş** -2- [Ar] 1. döşeyen, döşemeci. 2. hizmetçi. 3. Kabeyi süpüren.
f.+a 107Ia/39
f.+lar 107Ia/47
- ferrâşî** -1- [Ar] ferraşlık, süpürçülük.
f. karnumı 110Ia/27
- ferruh** -1- [Fa] 1. uğurlu, kutlu. 2. erkek adı.
kovkeb-i f.+um 91Ia/37
- ferruh-ferr** -1- [Fa] uğurlu, iyi talıhlı.
- Ferîdün-ı f.+i kiyânî 95Ia/25
- feryâd** -1- [Ar] 1. yardım istemek için çıkarılan yüksek ses; bağışma, çağırışma. 2. sızlanma, şikayet. 3. yaygara, gürültü.
f.+a 14II/18
- feşîh** -1- [Ar] 1. güzel, düzgün ve açık konuşan, iyi söz söyleme kabiliyeti olan kimse, uzdilli. 2. aşık, sarıh, açık.
f. 40Ia/17
- feşl** -5- [Ar] dört mevsimden herbiri.
f.+i 23II/1, 65Ia/2
f.+iniş 8II/15
f.-i nov-behâr 13II/5
f.-i novruz 71Ia/2
- Feth'eli Hân** -1- şahıs adı.
F. 43II/50
- fevâre** -1- [Ar] içinden su fişkıran şey, fiskiye.
f.+si 46II/19
- feyz** -2- [Ar] 1. suyun taşımakması. 2. bolluk, çokluk, verimlilik, fazlalık, gürlük, ilerleme, çoğalma. 3. ilim, irfan.
f.-i nûr 114Ib/64
f.-i perverdigâruma 33Ia/2
- fezîlet** -1- [Ar] insanda iyilik etmeye ve fenalıktan çekinmeye olan devamlı ve değişmez istidat, güzel vasıf, insan yaradılışındaki iyilik, iyi huy, erdem.
f. fehmi u fezîleti 103Ia/15
- fezliyat** -1- [Ar] insan yaradılışındaki bütün iyi huylar, erdem.
f.+ıdır 33II/24
- Fezîl'eli Beg** -2- şahıs adı.
F.+e 109Ia/1
F.+i 109Ia/29
- fi** -1- Osmanlı alfabesinin yirmi üçüncü harfi olup "ebced"

- hesabında seksen sayısının karşılığıdır.
f. 112Ia/20
- fi'l-ḥekīket** -1- [Ar] hakikatte, hakikaten, gerçekten, doğrusu.
f. 44Ia/1
- fiḡān** -2- [Fa] ıztırap ile bağırıp çağırma, inleme.
f. 32Ia/2
f.+ı 60II/2
- fikr** -11- [Ar] fikir, düşünce; anlayış; zihin, us.
f. 25Ia/20, 88Ia/18
f.+e 54Ia/18
f.+i 14Ia/17
f.+imnen 73Ia/15
f. u ḥiyāl 73Ia/21
f. u ḥiyāldan 34II/10
f. u ḥiyālī 37Ia/5, 6II/9
f. u ḥiyālundan 105Ia/19
f.-i dünyāyı 19Ia/16
- fil** -2- [Ar] bilinen büyük hayvan, fil.
f.+e 107Ia/100, 107Ia/28
- fincān** -15- [Ar] fincan.
f. 102Ia/30, 104Ia/4, 18II/6, 1II/9, 31II/13, 39Ia/8, 49II/6, 53Ia/4, 87Ia/7, 9II/20
f.+dan 11II/6
f.+de 14Ia/16
f. içinde 87Ia/3
f.+um 21II/12, 32II/6
- firāk** -4- [Ar] 1. ayrılık, ayrılma; sevişenlerin ayrılığı 2. hüzün, keder, sıkıntı.
f. derd u firāka 36II/6
f.+ı 12II/6
f.+unuş 59II/17
şām-ı f.+ı 9II/4
- firār** -2- [Ar] kaçma, savuşma, izinsiz veya nizamsızolarak ortadan kaybolma.
f. 47Ia/15, 41II/24
- firdovs** -1- [Ar] 1. cennet. 2. bostan, bahçe .
f.+uñ 61II/9
- firişte** -1- [Fa] 1. melek. 2. *mec.* iyi ve yumuşak huylu adam. 3. günahsız, masum.
f. ḥūr u firişte 64Ia/21
- fırke** -1- [Ar] fırka, kabile, bölük, grup, zümre.
f.-be-fırke 83Ia/38
- firūze** -1- [Ar] nişadur'da çıkan açık mavi renkli ve değerli bir yüzük taşı.
f.+ye 71Ia/10
- fisurde** -2- [Fa] donmuş, donuk; *mec.* kansız, gayretsiz, duygusuz.
f. 112Ia/20
f. zāhidiñ 24Ia/9
- fişeng** -1- [Fa] fişek.
f. 95Ia/30
- fitne** -1- [Ar] 1. bela, mihnet, sıkıntı. 2. ayartma, azdırma. 3. fesat, arabozma, karışıklık, ihtilal. 4. dinsizlik, canilik. 5. ceza. 6. delilik. 7. güzel yüz, güzel göz; güzel kadın.
f. 17II/6
- fovc** -1- [Ar] bölük, takım, cemaat.
f. serbāz 53II/27
- fülād** -2- [Ar] çelik.
f.+am 7Ia/8
f.+umuşam 97Ia/10
- furşet** -2- [Ar] fırsat, herhangi bir şey için en uygun zaman, uygun durum veya şart, vesile, okazyon.
f. 50Ia/14
vekt-i f.+dir 40Ia/1
- furūğ** -1- [Fa] nur, ziya, ışık, parlaklık, parıldayış.
f.+ı 56Ia/33

G, Ğ

- ğāfil** -8- [Ar] gafil, gaflette bulunan, ihmal eden, ilerisini iyi düşünmeyen, dikkatsiz, ihtiyatsız, dalgın, tembel.
ğ. 67Ia/1, 85Ia/4, 97Ia/3
ğ. āhdan 12Ia/6
ğ.+den 50II/1
ğ.+inden 25II/2
ğ. tūr 91Ia/33
ğ. 1II/1
- gāh** -7- [Fa] (bkz. geh) zaman bildiren edat; bazen.
g. 14Ia/16, 82Ia/46, 83Ia/12, 87Ia/11
g.+ı 43II/59 (?)
- gāhī** -7- [Fa] (bkz. gehī) bazen, arasıra.
g. 105Ia/19, 14Ia/16, 30Ia/13, 30Ia/14, 33II/17, 33II/18, 87Ia/11
- ğāret** -2- [Ar] çapul, yağma; akın, [eski zamanlarda] toprağına yağma için yapılan saldırı.
ğ. 62Ia/10, 90Ia/12
- gāv** -1- [Fa] öküz, sığır.
şāhīb-i g. 92Ia/7
- ğāz** -2- kaz, perde ayaklılardan, uzun, beyaz veya gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, uçan, yabani veya evcil kuş.
ğ. 81Ia/4
ğ.+am 81Ia/3
- gebr** -1- [Fa] mecusi, ateşe tapan.
g. u yehūdı 74Ia/9
- gec** -1- [Fa] harç; kireç.
g. 35II/24
- gēc** -2- [Tr] geç, geç vakit.
g. 35II/12, 35II/20
- geçe** -31- [Tr] gece.
- g. 10Ia/1, 24II/18, 26II/10, 36II/25, 36II/27, 37II/7, 43Ia/8, 43II/15, 43II/23, 4II/1, 4II/15, 61Ia/19, 63Ia/17, 6Ia/1, 6Ia/2, 6Ia/23, 74Ia/3, 7II/14, 43II/33
g.+dir 10Ia/9, 12II/1, 6Ia/1, 12II/3
g. gün u gece 30Ia/26
g.+ler 5II/18, 90Ia/1
g.+lerde 8II/6
g.+si 8II/1
g.+siyinen 1II/23
g.+yinen 1II/24
- geççi** -1- [Tr] keçi.
g. 107Ia/12
- geç-** -53- [Tr] geçmek.
g.-di 105Ia/17, 106Ia/19, 110Ia/3, 17II/1, 22II/12, 22II/16, 22II/2, 22II/20, 22II/4, 22II/8, 37II/17, 48Ia/15, 54Ia/14, 85Ia/4
g.-diñ 91Ia/39
g.-e 112Ia/32, 36II/26
g.-en 42Ia/1, 49Ia/8, 59Ia/8, 89Ia/2, 4II/1
g.-er 23Ia/3, 34Ia/17, 34Ia/18, 34Ia/19, 48Ia/12, 63II/24, 82Ia/30
g.-erem 52Ia/20
g.-ersen 65Ia/13
g.-ib 97Ia/5, 97Ia/6, 97Ia/7
g.-ibdir 18Ia/10, 34Ia/19, 42II/2, 42II/8
g.-me 91Ia/39
g.-medi 77Ia/7
g.-meg 106Ia/17, 22II/14, 68Ia/3, 6Ia/17, 78Ia/1, 78Ia/5
g.-mem 105Ia/20, 111Ia/18
g.-memiş 92Ia/26
g.-meye 23II/11
g.-miş 59Ia/14
g.-mişdir 18II/19
g.-sem 111Ia/18
- geçird-** -5- [Tr] geçirmek.

- g.-digim 107Ia/2, 73Ia/24
g.-diler 91Ia/32
g.-ib 34Ia/11
g.-me 34Ia/11
gedā -7- [Fa] dilenci, yoksul.
g. 24Ia/6, 59II/13
g. kıızı 79Ia/7
g.+ya 14Ia/14
g.+yı 24Ia/5
g.+yüdüg 73Ia/9
g.+yunan 12Ia/14
gēd- -66- [Tr] gitmek.
g. 33II/3, 57Ia/7, 64Ia/7, 79Ia/19,
84Ia/4
g.-eg 52II/2
g.-em 10II/1, 3Ia/19, 40II/29,
40II/30, 40II/31, 83Ia/6
g.-en 19II/2, 20II/1, 7Ia/5
g.-ende 107Ia/119, 40II/4, 43II/19,
58II/9, 60Ia/5, 60Ia/7
g.-er 114Ib/68, 16Ia/13, 23Ia/12,
23Ia/2, 34II/8, 45Ia/1, 45Ia/14,
80Ia/12, 80Ia/16, 80Ia/19, 80Ia/2,
80Ia/20, 80Ia/4, 80Ia/8, 88Ia/12,
88Ia/16, 94Ia/1, 96Ia/17, 96Ia/18,
96Ia/19, 56Ia/25
g.-erem 47Ia/15
g.-ginen 64II/8
g.-ib 40Ia/3, 91Ia/18
g.-iñ 51II/5
g.-irem 107Ia/83, 73Ia/19
g.-me 54Ia/18, 8II/1
g.-medi 4Ia/13
g.-medim 81Ia/10, 81Ia/9
g.-mege 88Ia/18
g.-meyer 38II/19
g.-mez 99Ia/13
g.-miş 37II/1, 37II/5, 37II/6, 53II/1
g.-mişdim 40II/13
g.-mişem 81Ia/10
g.-se 43Ia/43, 60II/7
g.-sem 40II/26
gedig -1- [Tr] gedik, dağ geçidi.
g.+de 48II/16
gēdir -2- [Ar] 1. gölcük, su birikme
yeri. 2. Gadir bayramı: İslam
tarihinde en önemli olay,
peygamber efendimizin veda
haccında “Ğadir Humm” olarak
bilinen gölün kenarında irad ettiği
vasiyet hutbesidir. Peygamber
efendimiz Hz. Muhammed,
onbinlerce müslümanın huzurunda,
Hz. Ali’yi kendisinden sonra
ümmetinin önderi olarak vasiyet
etmişti. Şiiler, Zilhicce ayının 18.
gününde, “ĞADİR BAYRAMI” nı,
ibadet ve sevinçle kutlarlar.
‘ēyd-i ğ. 13II/7, 68Ia/6
geh -1- [Fa] (bkz. gāh) zaman bildiren
edat.
g. 33II/20
gehī -4- [Fa] (bkz. gāhī) bazan, arasıra.
g. 23II/13, 23II/14, 23II/15, 33II/19
gel -3- [Fa] (bkz. gellāh) 1. sürü. 2.
koyun, keçi ve sığır sürüsü.
g. 76Ia/9
g.+den 62II/2, 64Ia/7
g.+e 107Ia/64 (?)
geleť -1- [Ar] yanlış, yanılma.
ğ. 39II/8
gel- -238- [Tr] gelmek.
g. 102Ia/27, 10Ia/14, 10Ia/8,
114Ib/133, 12Ia/24, 22Ia/3, 23Ia/1,
25Ia/14, 25Ia/2, 29Ia/25, 2II/11,
34II/20, 37Ia/8, 3II/18, 40Ia/10,
40Ia/2, 43Ia/1, 43Ia/36, 43II/47,
4II/9, 51Ia/5, 63II/13, 64II/14,
64II/8, 6II/2, 71Ia/13, 72Ia/11,
78Ia/16, 80Ia/17, 87Ia/25, 87Ia/29,
90Ia/34, 90Ia/41, 90Ia/42, 91Ia/17,
91Ia/21, 9II/18

- g.-ayor 50II/12, 50II/16, 50II/2, 50II/20, 50II/4, 50II/8, 72Ia/1, 72Ia/12, 72Ia/16, 72Ia/2, 72Ia/20, 72Ia/24, 72Ia/28, 72Ia/32, 72Ia/4, 72Ia/8
- g.-ayum 50Ia/1, 50Ia/12, 50Ia/2, 50Ia/20, 50Ia/24, 50Ia/4, 50Ia/8, 50Ia/16
- g.-di 101Ia/13, 113Ib/19, 114Ib/61, 16II/3, 17II/1, 22II/12, 22II/16, 22II/2, 22II/20, 22II/4, 22II/8, 37II/17, 47Ia/18, 53II/12, 53II/14, 53II/17, 53II/4, 67Ia/63, 89Ia/11, 89Ia/5, 8Ia/1, 8Ia/3, 95Ia/1, 95Ia/37, 95Ia/9
- g.-digin 9II/9
- g.-diginden 50Ia/13
- g.-diler 114Ib/113, 114Ib/140
- g.-dim 11II/2, 38II/13, 3Ia/13, 40II/22, 43II/39, 45II/16, 67Ia/27, 98Ia/10
- g.-diñ 58Ia/16
- g.-e 23II/5, 24II/7, 3II/14, 55II/6, 60II/9, 83Ia/38, 97Ia/15, 35II/22
- g.-eler 55II/7
- g.-en 17Ia/1, 2II/1, 2II/19, 34Ia/17, 48II/11, 62Ia/8, 6II/19
- g.-ende 52II/11
- g.-enler 84Ia/6
- g.-ennen 91Ia/1
- g.-eñ 52II/6
- g.-er 114Ib/1, 114Ib/2, 63II/24
- g.-esi 50Ia/5
- g.-eydi 111Ia/3, 44II/1, 44II/12, 44II/16, 44II/2, 44II/20, 44II/4, 44II/8, 52II/50, 99Ia/17
- g.-ib 104Ia/13, 106Ia/1, 113Ib/5, 114Ib/12, 114Ib/167, 11Ia/3, 21Ia/10, 34Ia/16, 48Ia/12, 61Ia/4, 68Ia/5, 71Ia/2, 82Ia/26, 88Ia/16, 91Ia/22, 94Ia/22, 100Ia/8
- g.-iñ 38II/1, 39II/1, 39II/10, 39II/2, 39II/3, 39II/4, 39II/6, 39II/8, 52II/1
- g.-ir 106Ia/18, 106Ia/6, 107Ia/56, 10Ia/20, 114Ib/31, 114Ib/32, 114Ib/74, 21Ia/16, 26Ia/19, 30II/1, 30II/12, 30II/16, 30II/2, 30II/20, 30II/4, 30II/8, 32Ia/15, 34II/15, 4II/1, 4II/11, 4II/12, 4II/16, 4II/2, 4II/20, 4II/4, 4II/5, 4II/8, 53Ia/1, 53Ia/12, 53Ia/16, 53Ia/2, 53Ia/20, 53Ia/4, 53Ia/8, 65II/5, 68Ia/11, 71Ia/16, 80Ia/9, 81Ia/19, 84Ia/18
- g.-irdi 41II/18
- g.-leg 51II/10
- g.-mağa 50Ia/14
- g.-mağun 14II/13
- g.-medi 98Ia/26
- g.-medim 3Ia/14, 3Ia/17, 3Ia/21, 3Ia/25, 3Ia/9
- g.-memiş 114Ib/123
- g.-mesem 50Ia/15
- g.-mesin 71Ia/23
- g.-mez 13Ia/20, 23Ia/9, 76Ia/11, 98Ia/28
- g.-mezidim 83Ia/16
- g.-mişdim 15II/1, 15II/3
- g.-mişdir 51II/9
- g.-mişem 11II/1, 11II/4, 3Ia/10, 3Ia/19, 3Ia/22, 3Ia/26, 92Ia/12, 92Ia/16, 92Ia/2, 92Ia/20, 92Ia/24, 92Ia/4, 92Ia/8, 3Ia/18, 92Ia/28
- g.-se 36Ia/3
- g.-sin 52II/38
- gelin** -10- [Tr] gelin.
g. 114Ib/158, 47II/7, 52II/13, 83Ia/1, 83Ia/10, 83Ia/13, 109Ia/12
g.+den 52Ia/19
g.+dir 107Ia/103
g.+eñ 12Ia/9
- gellāh** -2- [Fa] (bkz. gel) 1. sürü. 2. koyun, keçi ve sığır sürüsü.

- g.+larum 83Ia/29
g. u reme 102Ia/35
- ğeltān** -1- [Fa] yuvarlanıcı, yuvarlanan, tekerlenen.
govher-i ğ.+am 26II/8
- ğem** -36- [Ar] gam, keder, tasa, kaygı, dert.
ğ. 16II/15, 3Ia/25, 3Ia/28, 5Ia/2, 60Ia/5, 76Ia/13, 77Ia/5, 97Ia/20, 30II/3, 20Ia/9, 53Ia/1, 63II/23
ğ.+den 61Ia/6
ğ. derd u ğem 101Ia/1, 60Ia/14
ğ. derd u ğemi 37II/4
ğ.+e 112Ia/21
ğ. evinden 27Ia/17
ğ.+i 9Ia/6
ğ.+im 90Ia/15
ğ.+iñ 2II/9
ğ. ķel'esinde 25Ia/6
ğ. kemendine 96Ia/10
ğ. kitābumı 90Ia/24
ğ. leşgeri 59II/20
ğ. möhnet u ğemnen 36II/13
ğ.+nen 21Ia/13
ğ. topraķum 59II/9
ğ. u ğeyğudir 79Ia/6
ğ. u ğuşşe 8Ia/18
ğ. ũkünden 3Ia/27
ğ. ũkünü 55Ia/13
bār-ı ğ. 5Ia/1
ğ.-i hicrān 9Ia/3
kunc-ı ğ.+de 12Ia/17
zehr-i ğ.+nen 25Ia/8
- ğem-hāna** -5- (bkz. ğem-hāne) 1. kaygı, tasa yurdu. 2. dünya.
ğ. 5Ia/2
ğ.+da 20Ia/3, 29II/3
ğ.+sı 8II/9
kunc-ı ğ.+da 10Ia/7
- ğemğān** -1- kederli, tasalı, hüzünlü.
ğ. 60II/16
- ğem-hāne** -2- (bkz. ğem-hāna) 1. kaygı, tasa yurdu. 2. dünya.
ğ.+ye 60Ia/5
kunc-ı ğ.+de 98Ia/3
- ğem-hār** -1- gam yiyen, kederlenen, tasalanan.
ğ.+udı 43II/42
- ğemli** -7- gamlı, kederli, hüzünlü, tasalı.
ğ. bulbul 10II/14, 3II/3
ğ. köylüm 12II/4, 15II/3, 21Ia/1, 30II/3
ğ. köylümün 6II/3
- ğemze** -9- [Ar] 1. süzgün bakış. 2. çene veya yanak çukurluğu.
ğ. 43Ia/54, 20Ia/16
ğ.+leri 99Ia/6
ğ. nāz u ğemze 69Ia/20
ğ. nāz u ğemzeleri 51Ia/4
ğ.+ñ 26Ia/7
ğ.+si 5II/10
tīr-i ğ. 5Ia/18
tīr-i ğ.+ynen 95Ia/18
- ğemzeli** -2- gamzesi olan, gamze saçan, süzgün bakan.
ğ. 61II/19, 81Ia/9
- ğenc** -11- [Fa] hazine, define.
g.+em 45Ia/5
g.+i 23Ia/18, 23Ia/19, 56II/11
g. ũste 1II/22
g.-i hūsnün 9Ia/15
g.-i Ķārūn 30Ia/24
g.-i 'izzeteñ 2Ia/5
g.-i 'izzetim 90Ia/21
g.-i zer 30Ia/22
g.-i zerdır 49II/11
- ğene** -13- [Tr] gene, yine.
g. 114Ib/111, 114Ib/112, 114Ib/113, 114Ib/114, 114Ib/115, 114Ib/116, 114Ib/117, 114Ib/118, 11II/1, 53Ia/15, 8Ia/1, 8Ia/3, 104Ia/1

- geni** -1- [Ar] gani, varlıklı, zengin, bol, doygun.
ğ. movlām 48II/13
- genimet** -1- [Ar] ganimet, çalışmaksızın elde edilen şey, emeksiz kazanç; düşmandan alınan mal; tesadüfi ve faydalı durum; beklenmeyen kazanç.
ğ. 111Ia/7
- genj** -2- [Tr] geniş.
g. 46II/6
g. dünyā 22II/4
- genlig** -1- [Tr] genişlik.
g.+de 36II/3
- gep** -2- [Fa] söz, kelam; laf, lakırdı, uzun ve beyhude söz.
g. çala 40II/44
g.+i 83Ia/40
- ger** -6- [Fa] “eğer” kelimesinin kısaltılmasıdır, nazımda kullanılır.
g. 43II/51, 52II/49, 52II/51, 54II/17, 64II/7
- gerçe** -1- [Fa] her ne kadar; ise de [“eğerçi”nin kısaltılmasıdır].
g. 43II/3, 114Ib/39
- gerçeg** -1- [Tr] gerçek, hakikat.
g.+i 22Ia/16
- gerd** -2- [Fa] 1. toz, toprak. 2. tasa, gam, keder.
g.+inden 43II/22
g.-i ‘eşq 7Ia/5
- gerden** -7- [Fa] 1. boyun. 2. gerdan. 3. *mec.* ulu, server, büyük.
g. 46II/2, 58II/5
g.+e 16Ia/8, 50II/11, 62II/7
g.+ine 44II/15
g.+iñ 27II/11
- gerdenli** -1- gerdanlı, gerdanı olan.
g. 46II/15
- gerdiş** -3- [Fa] dönüş, dönme, dolaşma.
g. 34Ia/16, 42Ia/16
- g.+i 81Ia/18
- gerdün** -1- [Fa] 1. dönücü, dönen, devreden. 2. felek, dünya, sema.
çerh-i g. 30Ia/2
- gèri** -3- [Tr] geri.
g. 24II/19, 76Ia/1
g. kuluncuna 108Ia/40
- gerib** -5- [Ar] garip, kimsesiz, zavallı; yabancı, gurbette yaşayan, elgin; acayip; şaşılacak bir şey karşısında söylenen söz; dokunaklı, hüzün veren.
ğ.+dir 40Ia/8
ğ.+e 88Ia/14
ğ. eḫvāluyuz 85Ia/11
ğ. êlke 79Ia/27
ğ. êlkede 29II/3
- gerk** -7- [Ar] 1. suya batma; batma; batırma. 2. boğulma, boğma.
ğ. 43Ia/50, 59II/17, 97Ia/19
ğ.+i 48II/13
ğ. u māt 69Ia/26
ğ. u mātām 35Ia/21
ğ.-i ḫiyālda 26II/17
- germ** -6- [Fa] sıcak.
g. 34Ia/2, 57Ia/17, 25Ia/21, 67Ia/62
g. bāzārum 21Ia/5
g.-i guftigū 3II/19
- Germābād** -1- [Fa] yer adı.
G.+dan 108Ia/19
- germisir** -2- [Fa] kışlak, kışın hava durumu sıcak olan bölge.
g. 107Ia/66
g. yeri 109Ia/25
- Geršāsb** -1- [Fa] İran hükümdarlarından. İran’ın eski masallarına göre Rüstem’in ecdadından biri ve Neriman’ın babasıdır. Feridun’un muasırındır. “Esedî-i Tûsî” fütuhâtını yazmıştır.
G. 34Ia/7

- ğessāle** -1- [Ar] gassale, ölü yıkayan kadın.
ğ.+ler 91Ia/29
- ğeş** -1- [Ar] kendinden geçme, bayılma.
ğ. 63II/3
- geş-** -3- [Tr] geçmek.
g.-di 9II/11
- Geştāsīb** -1- [Fa] İnan hükümdarlarından olup “İsfendiyar-i Ruyinten”in babasıdır. Söylencelere göre yüz altmış sene hüküm sürmüştür.
G.+iñ 114Ib/91
- ğét-** -16- [Tr] gitmek.
g.-di 102Ia/25, 107Ia/118, 107Ia/119, 109Ia/29, 113Ib/5, 1Ia/12, 43II/2, 64Ia/5, 68Ia/21, 7II/18, 98Ia/26
g.-digim 107Ia/4
g.-diler 104Ia/8, 8Ia/19
g.-dim 30II/14
- ğetir-** -25- [Tr] getirmek.
g. 29II/1, 52II/13, 52II/14, 52II/15, 52II/25, 52II/26, 52II/27, 57Ia/4, 71Ia/14
g.-di 107Ia/30, 114Ib/120, 114Ib/121, 13Ia/21, 49II/14
g.-diler 3Ia/7
g.-dim 40II/6, 83Ia/5
g.-em 45II/26, 84Ia/13
g.-en 90Ia/15
g.-er 43II/25
g.-medi 45II/23
g.-mez 89Ia/31
g.-rem 36II/29, 61Ia/13
- ğevirge** -1- [Tr] davul, nakkare.
g. 95Ia/15
- ğevvās** -4- [Ar] dalgıç, deniz dibine inen kimse.
ğ. 15II/18, 31II/11, 66Ia/11
ğ.+am 92Ia/18
- ğeyb** -1- [Ar] 1. gizli olan, göze görünmeyen şey, kayıp. 2. belirsiz, bilinmeyen şeyler.
perde-yi ğ.+den 54Ia/4
- ğeydir-** -8- [Tr] giydirmek.
g. 103Ia/13, 65Ia/8
g.-di 13Ia/22
g.-em 2II/5, 3II/15
g.-en 46Ia/20
g.-ibdir 100Ia/32
g.-señ 47II/3
- ğeyğü** -1- [Tr] (bkz. keyğü) kaygı, üzüntü, endişe duyulan düşünce, tasa.
ğ. ğem u ğeyğüdir 79Ia/6
- ğey-** -10- [Tr] giymek.
g. 43II/40
g.-di 95Ia/48
g.-e 44II/5
g.-ende 47II/12
g.-ib 114Ib/19, 64Ia/32
g.-ibdir 53Ia/11
g.-mişeñ 19Ia/20
g.-sin 46II/27
g.-üb 42Ia/12
- ğeyn** -1- [Ar] Osmanlı alfabesinin yirmi ikinci harfi olup, “ebced” hesabında 1000 sayısının karşılığıdır.
ğ. 112Ia/19
- ğeyr** -3- [Ar] 1. ayrı, başka, özge, artık, diğer, ma’dâ, değil 2. yabancı, bildik olmayan 3. Arapça sıfatların başında nefi edatı olan “-sız”, “değil” manasına gelir.
ğ.+den 105Ia/16
ğ.+e 105Ia/13, 112Ia/19
- ğeyret** -6- [Ar] gayret, çalışma, çabalama; kıskanma, çekememe; aziz ve kutsal bir şeye tecavüz edildiğini görmekten doğan asıl,

- temiz duygu.
 ğ. 25Ia/4, 43II/47, 107Ia/13
 ğ.+e 12Ia/24, 25Ia/14
 ğ.+iñnen 25Ia/23
- ġeyretli** -2- gayreti olan, çalışkan, çaba gösteren.
 ğ. dost 101Ia/15
 ğ. hāna 101Ia/16
- ġeyūr** -1- [Ar] 1. gayretli, çok çalışkan. [Allah'ın adlarından biridir]. 2. kıskanç. 3. hamiyetli. 4. dayanıklı.
 ʔeb^c-i ğ.+dan 59Ia/15
- gez** -1- [Fa] bir çeşit tatlı.
 g. 52II/25
- gezdır-** -2- [Tr] gezdirmek.
 g.-en 30Ia/1, 30Ia/9
- gezel** -1- [Ar] gazel, klasik şark edebiyatında beş ile on beş beyit arasında deġişen, ilk beytinin dizeleri birbiriyle, sonraki beyitlerinin ikinci dizeleri birinci beyitle uyaklı, genellikle lirik konularda yazılan nazım biçimi.
 ğ. şê^c r u ġezel 29Ia/28
- ġezelhā** -1- gazeller.
 ğ.-yī fārsī 113Ib/23
- gezengebīn** -1- [Fa] İlgin ağacının sap ve dallarından akan bir tür tatlı madde. [Tıp, pastacılık ve kudret helvası yapımında kullanılır].
 g.+im 90Ia/7
- gez-** -27- [Tr] gezmek.
 g. 33II/1
 g.-ayor 48II/7
 g.-ayum 31II/9
 g.-digi 61II/14
 g.-digine 47II/10
 g.-dim 5II/1, 5II/9
 g.-e 30Ia/25, 30Ia/26
 g.-eg 29Ia/25
 g.-em 16Ia/18, 24II/8
- g.-en 81Ia/6
 g.-er 114Ib/92, 30Ia/10, 30Ia/9, 42Ia/11, 49Ia/14, 71Ia/6
 g.-erem 76Ia/11
 g.-esen 58Ia/12, 77Ia/18
 g.-ib 86Ia/16
 g.-irdi 39Ia/1
 g.-me 110Ia/1
 g.-mişem 28Ia/21
 g.-seyüz 51II/13
- gezil-** -1- [Tr] gezilmek; bulunmak.
 g.-mez 103Ia/23
- ġilmān** -4- [Ar] 1. tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlılar, gençler. 2. köleler, esirler.
 ğ. hūr u ġilmān 26Ia/15, 39Ia/7
 ğ. hūr u ġilmānı 30II/5
 ğ.+ı 61II/2
- ġiflet** -5- [Ar] gaflet, aymazlık, gafilik, boş bulunma, dalgınlık, dikkatsizlik, ihtiyatsızlık; ihmal, endişesizlik.
 ğ. 34II/1, 34II/13
 ğ. uħusundan 8Ia/1
 ehl-i ğ. 37II/13
 hāb-ı ğ.+den 19II/1
- gil** -1- [Fa] balçık, su ile ıslanmış toprak, lüleci çamuru, kil.
 g. āb u gilden 86Ia/3
- gile** -2- [Fa] 1. yanıp yakılma, şikayet. 2. üzüm tanesi. 3. iki daġ arasındaki yol.
 g. 105Ia/16, 105Ia/4
- ġilēyli** -1- şikayet eden.
 g. 59Ia/9
- ġilēylik** -4- şikayet edicilik.
 g. 91Ia/20
 g.+den 59Ia/16
 g.+im 47Ia/7, 7II/6
- ginc** -1- [Fa] 1. kafası şişik, sersem, perişan, bozgun, şaşkın. 2. bön,

- ahmak. 3. bencil, kendini beğenen.
g. 43II/31
- gîr** -1- [Fa] 1. set, mani, engel. 2. tutma gücü. 3. tutan, kabzedeni, kapsayan.
g. oldu 59II/4
- gîr ol-** -1- tutulmak, ele düşmek, yakalanmak.
g. -dı 59II/4
- gîrân** -4- [Fa] 1. ağır, vezinli. 2. sıkı, sert, şiddetli. 3. kocaman. 4. pahalı. 5. pek, çok, fazla. 6. zorlu. 7. zor, müşkül. 8. iğrenç şey. 9. hoş gitmeyen adam: kaba adam. 10. koyu, yoğun, galiz.
g. 106Ia/25, 74Ia/8, 52II/48
g.+ter 73Ia/14
- gîrân-derd** -1- [Fa] ağır dert, çok kederli, çok tasalı.
g.-i bî-dermâna 101Ia/4
- Girâş** -1- [Fa] yer adı.
g. Lâr u Girâşa 43II/49
- girdâb** -2- [Fa] 1. suların döndüğü ve çukurlaştığı yer, anaför, çevrinti, burgaç. 2. tehlikeli yer.
g.+a 76Ia/34
g.+ı 96Ia/8
- gîr-u-dâr** -1- [Fa] cenk, savaş, kavga.
g. 54Ia/12
- gir-** -10- [Tr] girmek.
g.-di 95Ia/38
g.-dim 15Ia/13
g.-e 65Ia/5
g.-em 68Ia/4
g.-er 43II/29, 65II/6
g.-eydik 111Ia/2
g.-ibdir 67Ia/8
g.-medim 45II/25
g.-mek 43II/28
- giritâr** -5- [Fa] 1. tutulmuş, yakalanmış, esir. 2. düşkün, uğramış, tutkun.
g. 41II/6
g.+am 107Ia/105
g.+uyam 15Ia/12
g.-ı bî-bend 98Ia/15
g.-ı merâretdir 62Ia/22
- girov** -1- [Fa] rehin.
g.+dan 80Ia/17
- giryân** -1- [Fa] ağlayıcı, ağlayan.
g. olubdur 97Ia/24
- gîsûvân** -1- [Fa] omuza dökülen saçlar, uzun saçlar, saç örgüleri, kaküller.
g. 61II/11
- giyâh** -3- [Fa] nebat, bitki, taze ot.
g. 66Ia/5
g.+lar 60Ia/10
g.-ı yovşan 52II/34
- gizle-** -3- [Tr] gizlemek.
g. 18II/1
g.-me 11II/7
- goca** -1- [Tr] koca, yaşlı, ihtiyar; büyük, yüce, ulu.
ğ. er 79Ia/27
- gocalüg** -1- [Tr] kocalık: bir kadına koca olma durumu; yaş ilerlemiş olma durumu, ihtiyarlık.
ğ. 13Ia/11
- govgâ** -2- [Fa] 1. her türlü insan kitlesi. 2. şer sahibi adam, alçak insan. 3. hayhuy, velvele, yaygara, kargaşa. 4. münakaşa.
ğ. 52II/38
ğ.-yı ' eşşe 66Ia/10
- govher** -19- [Fa] 1. elmas, cevher. 2. inci. 3. değerli taş. 4. bir şeyin aslı, esası.
g. 114Ib/107, 30II/10, 46II/24, 47II/15, 59Ia/4, 73Ia/13
g.+dir 50Ia/10
g. dizin 82Ia/37
g. dizine 6II/12
g.+i 15Ia/17, 7Ia/20

- g.+idim 21Ia/10
g.+im 92Ia/24
g.+ini 55II/11
g.+iñ 15Ia/4
g. le'1 u govher 38Ia/7
g. memem 21II/9
g.-i gel'ānam 26II/8
g.-i şehvār 43Ia/23
- govher-fişān** -1- [Fa] cevher saçan.
g.+dır 87Ia/40
- govher-şinās** -1- [Fa] cevahirden
anlayan, cevahirci, kuyumcu.
g. 60Ia/3
- göl** -7- [Tr] göl.
g.+de 13II/9
g.+dedir 6II/6
g.+ler 8II/11
g.+lere 4II/5
g.+lerim 16Ia/12
g.+üñ 10II/4, 15II/13
- gönder-** -11- [Tr] göndermek.
g.-di 11a/17
g.-em 66Ia/12, 66Ia/13, 66Ia/16,
66Ia/2, 66Ia/20, 66Ia/4, 66Ia/8
g.-ib 108Ia/27, 62Ia/3
g.-irem 57Ia/8
- gönül** -35- [Tr] gönül, yürek.
g. 100Ia/5, 102Ia/39, 110Ia/1,
110Ia/5, 22Ia/1, 22Ia/21, 25Ia/1,
33Ia/15, 34II/5, 39Ia/11, 42Ia/13,
49Ia/5, 53Ia/1, 60II/1, 60II/13,
60II/15, 60II/4, 67Ia/19, 80Ia/5,
8Ia/2, 15II/7, 105Ia/5
g.+dir 87Ia/7
g. evi 100Ia/1, 55Ia/19, 76Ia/14
g. kuşu 53Ia/15, 58II/1, 59II/3
g.+üm 19II/1, 33II/1, 64Ia/48,
67Ia/49, 8Ia/1
g.+üñ 15II/15
- gönül eyağda** -35- [Tr] (bkz. *konkur*)
harf. kalbden olarak ayağa
- kalkmışım. [saygı göstermek için
oturma durumundan ayaküzeri
durumuna geçemeyen kişi
tarafından kullanılan söz].
g. 51II/19
- göreg** -45- [Tr] gerek.
g. 108Ia/13, 112Ia/32, 17II/15,
18Ia/20, 20Ia/6, 27Ia/7, 29Ia/21,
30Ia/21, 30Ia/25, 46Ia/12, 46Ia/16,
46Ia/2, 46Ia/20, 46Ia/24, 46Ia/4,
46Ia/8, 46II/11, 57Ia/17, 57Ia/18,
57Ia/19, 66Ia/11, 70Ia/17, 70Ia/18,
70Ia/19, 77Ia/12, 77Ia/13, 77Ia/8,
79Ia/9, 97Ia/13, 97Ia/14, 107Ia/82,
14Ia/9, 21Ia/13
g.+dir 108Ia/12, 108Ia/16, 108Ia/2,
108Ia/20, 108Ia/24, 108Ia/28,
108Ia/32, 108Ia/36, 108Ia/4,
108Ia/40, 108Ia/44, 108Ia/8
- gör-** -151- [Tr] görmek.
g. 11II/11, 22Ia/3, 2II/12, 54II/18,
57Ia/13, 60II/15, 67Ia/10, 7Ia/11,
82Ia/14, 99Ia/19
g.-di 108Ia/33, 114Ib/165, 19Ia/11,
52II/42, 57II/9
g.-digiyüz 109Ia/19
g.-düg 52II/46
g.-dügünçe 82Ia/40
g.-düm 107Ia/6, 114Ib/125, 11II/1,
12Ia/1, 13II/9, 15Ia/14, 1II/12,
1II/16, 1II/2, 1II/20, 1II/24, 1II/28,
1II/32, 1II/4, 1II/8, 25II/5, 25II/6,
30II/20, 35II/14, 39Ia/1, 56II/13,
63II/1, 87Ia/9, 91Ia/11
g.-dün 60II/10, 60II/9
g.-e 13II/14, 14Ia/1, 14Ia/6, 47Ia/9,
96Ia/1
g.-eg 108Ia/5, 114Ib/2, 99Ia/2
g.-em 10II/2, 12Ia/1, 12Ia/13,
14Ia/6, 14II/13, 14II/15, 24II/16,
24II/8, 29II/2, 29II/4, 41II/1,

68Ia/24, 68Ia/8, 87Ia/34, 93Ia/2,
9II/9
g.-en 63II/6, 67Ia/46
g.-ende 53II/14, 64II/10
g.-eñ 35II/2, 42II/2, 43Ia/33,
46Ia/10, 46II/1, 63Ia/3, 64II/7,
76Ia/36
g.-erdi 30Ia/12, 30Ia/16, 30Ia/2,
30Ia/20, 30Ia/24, 30Ia/28, 30Ia/4,
30Ia/8
g.-eydim 28II/4
g.-mağa 50Ia/9
g.-medig 113Ib/10, 113Ib/12,
113Ib/14, 113Ib/16, 113Ib/18,
113Ib/20, 113Ib/22, 113Ib/3,
113Ib/4, 113Ib/8, 84Ia/9
g.-medik 113Ib/6
g.-medim 106Ia/25, 106Ia/26,
45II/41
g.-mediğ 83Ia/25
g.-meg 87Ia/4
g.-mege 36Ia/9
g.-mem 8Ia/14, 90Ia/38
g.-memiş 114Ib/50, 43II/5
g.-memişdig 106Ia/9
g.-memişdim 43II/17
g.-memişem 24II/17
g.-memişeñ 65Ia/1
g.-meñ 82Ia/44
g.-meseñ 23Ia/6
g.-mesin 16Ia/20, 18II/1, 38II/10
g.-meye 37Ia/8, 40II/44
g.-meyen 76Ia/17
g.-meyer 38Ia/14, 46Ia/9
g.-mez 36Ia/19, 49Ia/10
g.-mişem 48II/5
g.-müşem 26Ia/5, 4II/1, 87Ia/10,
87Ia/26
g.-reñ 79Ia/5
g.-reyiz 36II/21
g.-reyüz 42II/12

g.-se 45Ia/15
g.-sem 55II/3
g.-sün 43II/55, 96Ia/1, 96Ia/2
g.-übdir 31Ia/13, 31Ia/14, 31Ia/15
g.-übsen 87Ia/1, 87Ia/12, 87Ia/2,
87Ia/20, 87Ia/28, 87Ia/36, 87Ia/4
görin- -2- [Tr] görünmek.
g.-e 44II/11
g.-ür 58Ia/6
görsed- -1- [Tr] göstermek.
g.-diler 54Ia/5
görün- -6- [Tr] görünmek.
g.-di 114Ib/99, 30II/9, 78Ia/1,
95Ia/24
g.-dün 2Ia/20
g.-ür 64Ia/35
göt -2- [Tr] göt.
g. 107Ia/15, 51II/19
götür- -20- [Tr] götürmek.
g. 13II/1, 25Ia/1, 25Ia/13, 84Ia/15
g.-di 48II/13, 49II/13, 98Ia/8
g.-düm 40II/5
g.-e 6II/13
g.-em 84Ia/14
g.-er 36II/22
g.-medim 5Ia/3
g.-mem 43II/57, 43II/59
g.-mez 107Ia/103
g.-seydi 30Ia/17, 30Ia/7
g.-sün 30II/18
g.-üller 47II/19
gövendir- -1- [Tr] güvenmesini sağlamak.
g.-di 13Ia/8
göven- -10- [Tr] güvenmek, itimat etmek,
sevinmek, ümit etmek.
g.-di 102Ia/38
g.-diğ 89Ia/3
g.-me 16II/11, 34II/5, 34II/6,
34II/7, 42Ia/1, 42Ia/13, 42Ia/14,
42Ia/15
göy -8- [Tr] 1. gökyüzü. 2. mavi,

- masmavi; yeşil, yemyeşil; boz rengi.
 g. 114Ib/37, 47II/1
 g. behte 43II/1, 43II/2
 g. behteniñ 43II/9
 g. dağlar 78Ia/9
 g.+den 114Ib/61, 48II/11
- göyerd-** -2- [Tr] yeşertmek, yeşermesini sağlamak, göğermesini sağlamak.
 g.-em 3Ia/13
 g.-mişem 12II/7, 24Ia/3
- göyn** -22- [Tr] gönül, yürek.
 g.+de 90Ia/3
 g. evi 60Ia/4
 g.+i 27Ia/12, 32II/9, 43Ia/35, 45Ia/23, 50Ia/18
 g.+ü 13Ia/31
 g.+üm 27Ia/1, 54II/1, 57II/10, 6II/18, 94Ia/19
 g.+ümde 27Ia/6
 g.+üme 45Ia/4
 g.+ümnen 23II/11, 63II/22
 g.+ün 52Ia/23
 g.+ündeki 89Ia/6
 g.+üne 21Ia/14, 54Ia/3
 g.+üje 22Ia/22
- göz** -113- [Tr] göz.
 g. 39Ia/15, 60II/5, 66Ia/7, 77Ia/20, 80Ia/15, 87Ia/31, 93Ia/18, 107Ia/85, 80Ia/8, 30Ia/4, 99Ia/2, 43Ia/52
 g.+de 54Ia/5, 90Ia/3
 g.+den 27II/1, 60II/16, 61Ia/7, 68Ia/10
 g.+e 114Ib/115, 61Ia/14, 62II/6
 g.+i 110Ia/26, 114Ib/127, 114Ib/42, 16II/7, 26Ia/1, 35Ia/24, 36Ia/20, 43II/15, 4Ia/18, 50II/13, 57II/13, 58II/15, 60Ia/3, 63Ia/4, 6II/7, 76Ia/7, 91Ia/17, 96Ia/16
 g.+im 114Ib/127
 g.+ine 58II/12
 g.+ini 114Ib/18
 g.+iñe 65II/18, 66II/6, 6II/16
 g. kaç u gözünü 62II/9
 g.+leri 10Ia/8, 114Ib/34, 19II/3, 46II/3, 49II/3, 56II/4, 5Ia/13, 63II/11, 67Ia/10, 86Ia/12, 99Ia/7
 g.+lerim 7Ia/5
 g.+lerimnen 90Ia/2
 g.+lerini 39Ia/3
 g.+leriniñ 101Ia/3
 g.+leriñ 18II/3, 18II/9, 27II/1
 g.+leriñe 102Ia/8, 3II/7
 g.+leriynen 19II/14
 g. u kaç 57Ia/11
 g.+ü 63Ia/9
 g.+üm 102Ia/4, 14II/14, 16Ia/6, 35Ia/12, 42Ia/2, 43II/38, 52II/5, 57II/9, 58Ia/10, 62II/4, 63II/3, 66II/2, 67Ia/1, 67Ia/23, 72Ia/7, 76Ia/15, 76Ia/34, 76Ia/7, 96Ia/20
 g.+üme 36Ia/3, 76Ia/11
 g.+ümnen 107Ia/62, 47Ia/5, 75Ia/13, 76Ia/16
 g.+ün 7Ia/15
 g.+ünden 27II/4, 94Ia/3
 g.+üne 51Ia/3
 g.+ünü 107Ia/91, 60II/19
 g.+üñ 17II/2, 37Ia/16, 3II/8, 51Ia/3, 70Ia/13, 82Ia/9, 8Ia/5
 g. üste 37Ia/4
 g. yaşundan 66Ia/12
 g. yaşunı 28Ia/17
 g. yaşuynan 12II/7, 24Ia/3
 g.+zi 110Ia/25 (?)
- gözçi** -1- [Tr] gözcü, gözeten, gözetleyici, nighban, casus.
 g. düşmen 50Ia/15
- gözel** -66- [Tr] güzel.
 g. 107Ia/26, 18II/1, 20II/4, 21II/1, 30II/4, 34II/12, 34II/16, 34II/2,

- 34II/20, 34II/4, 34II/8, 35Ia/17, 35Ia/22, 46Ia/19, 46II/1, 50II/1, 58Ia/3, 61Ia/1, 65II/6, 73Ia/1, 75Ia/1, 79Ia/3, 82Ia/1, 82Ia/13, 82Ia/19, 82Ia/37, 8II/5, 93Ia/1, 96Ia/1, 9Ia/1, 38Ia/11, 29Ia/4
g.+de 20Ia/15, 20Ia/8, 51Ia/23
g.+dir 59II/11
g.+e 112Ia/31, 43Ia/52
g.+i 20Ia/7, 55II/6, 11Ia/6
g.+iñ 11Ia/5
g. keylig 114Ib/33, 58II/5, 95Ia/19
g. keyligden 57II/20
g.+ler 114Ib/142, 5Ia/13, 61II/1, 61II/20, 8Ia/12, 8Ia/7, 95Ia/11
g.+lerde 114Ib/40
g.+lerden 18II/10, 34II/1, 7II/20, 93Ia/1
g.+lere 33Ia/15, 64Ia/46
g.+leri 36Ia/7, 8II/13
g.+leriñ 51Ia/3
g. otuna 91Ia/9
g. veşfi 26II/1
- gözellig** -4- [Tr] güzellig.
g. çağı 69Ia/1
g. çaķı 18II/19
g.+de 8Ia/9, 90Ia/43
- gözle-** -1- [Tr] gözlemek.
g. 79Ia/32
- gözli** -3- [Tr] gözli, gözü olan.
g. 69Ia/1, 96Ia/18, 4II/9
- gubār** -4- [Fa] toz.
ğ. 65II/18, 63II/22, 90Ia/32, 102Ia/8
- Güdi** -1- [Fa] şahıs adı, “Güderz” isminin kısaltılmış şeklidir.
G. 106Ia/15
- gul** -114- [Tr] gül, çiçek.
g. 100Ia/8, 10II/15, 12II/8, 15II/2, 19Ia/11, 20Ia/4, 23Ia/15, 26II/9, 27Ia/7, 2II/1, 2II/19, 30II/2, 3II/1, 46II/25, 47Ia/20, 53Ia/17, 64II/2, 67Ia/36, 6II/13, 71Ia/3, 73Ia/3, 79Ia/13, 15II/1, 16II/6, 89Ia/30, 43Ia/31, 86Ia/14
g.+a 105Ia/8, 20II/6, 23Ia/14, 23II/13, 25II/7, 34Ia/3, 3Ia/21, 3Ia/22, 43Ia/31, 65Ia/1, 65Ia/2, 65Ia/20, 65II/4, 16II/18
g. aķacı 84Ia/11
g. bāğ u gul 23Ia/13
g. bāğundan 18Ia/17
g. beşeli 22II/19
g. cemāluna 2II/13
g.+da 13II/10
g.+dan 3II/2, 57II/2, 60II/11, 65Ia/12, 79Ia/11
g.+dır 11II/9, 18II/9, 50II/4, 82Ia/20
g. dudağdan 2II/18
g. dudağuş 10II/8
g. eyağ 46II/8
g. eyağun 14II/14
g. eyağundan 25II/9
g. eyağuş 78Ia/8
g. ħermeni 82Ia/34
g.+ı 114Ib/129, 114Ib/30, 11Ia/7, 33Ia/17, 57Ia/15, 59Ia/12, 61II/9, 84Ia/11
g.+iñ 114Ib/17
g. koynunuş 17II/8
g. koynunda 6Ia/13
g.+lan 78Ia/14
g.+lar 10Ia/10, 1II/6, 41II/22, 68Ia/16, 6II/2, 82Ia/17
g.+lara 4II/6
g.+ları 8II/15
g.+larum 16Ia/2
g. eşkinden 32Ia/5
g. oţāķ 19II/10
g. rengim 47II/18
g. şürētiñnen 102Ia/9

- g. u lāla 103Ia/25
 g.+uma 16Ia/10
 g.+umnan 24Ia/4, 33Ia/10
 g.+un 31II/10
 g.+unda 25Ia/5
 g.+undan 18Ia/5, 27Ia/8
 g.+uñ 15II/14, 3II/10, 49Ia/4,
 65Ia/1, 65Ia/11, 79Ia/12, 9II/8
 g. üzde 93Ia/6
 g. üzi 63II/18
 g. üziñe 11Ia/15
 g. üzli 18II/17, 23II/3, 64II/7
 g. veñtinde 31II/19
 g. yanqañ 46II/13
 g.-ı āteşin 114Ib/27
 g.-ı hesretim 91Ia/5
 g.-ı surñe 114Ib/21
ğul -15- [Tr] kul, köle.
 ğ. 10II/13, 44II/10, 53Ia/19,
 45Ia/19, 72Ia/10
 ğ.+a 107Ia/16
 ğ.+ı 84Ia/10
 ğ.+ıyam 2Ia/29, 55II/17
 ğ.+lar 100Ia/29
 ğ.+laruñ 112Ia/19
 ğ.+ler 102Ia/42
 ğ.+leri 108Ia/37
 ğ.+uñ 54II/20
 ğ. yerine 31II/8
gul-āb -7- [Fa] gül suyu.
 g. 58II/7, 6Ia/8, 71Ia/11, 12II/10
 g.+dır 82Ia/20
 g. isli 18II/15
 g.+unı 72Ia/18
gulābatūn -2- [Fa] altın veya gümüşten
 yapılan tel; altın ve gümüşlü olan
 ipek teli.
 g. 27II/16
 g. serendāzuñ 3II/16
gulābşāna -1- [Fa] gül suyu serpen, gül
 suyu saçan.
 g.+dır 76Ia/15
gulām -2- [Ar] 1. köle, esir, kölemen. 2.
 tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlı,
 genç.
 ğ. 55II/17
 ğ.+uñ 54II/1
gul-bāng -1- [Fa] 1. nara, haykırma,
 bağırma. 2. bülbül ötüşü. 3. eski
 müzikde bir tür ezgi. 4. hoş seda,
 hoş ritim.
 g.-ı rūd 98Ia/23
gul-dān -1- [Fa] gül mahfazası, çiçeklik,
 vazı.
 g. 82Ia/33
gul-deste -1- [Fa] 1. gül destesi, çiçek
 demeti. 2. camiye bitişik minare. 3.
 izin, ruhsat.
 g. 62Ia/1
guldovā -1- [Fa] boy otuna benzer bir
 bitki.
 g. 51II/9
gul-endām -2- [Fa] 1. endamı çiçek gibi
 latif ve ince olan kimse. 2. kadın
 adı.
 g. 114Ib/86
 g.+ımı 114Ib/86
gul-fām -1- [Fa] 1. çiçek veya kırmızı gül
 çiçeği renginde olan şey. 2. yüzü
 gül gibi olan.
 cām-ı g. 114Ib/6
gul-geşt -1- [Fa] 1. çiçekler arasında
 [seyir, gezi, gezme ve gezinme]. 2.
 gezme, seyir. 3. gülistan, gülzar,
 güllük.
 g.+e 64Ia/23
gulğul -1- [Ar] (bkz. gulğule) 1. gürültü,
 şamata; bağrışıp çağrışma. 2. ağız
 dar bir kapdan akan suyun çıkardığı
 ses.
 ğ. şūr u gulğul 114Ib/31
gulğule -1- [Ar] (bkz. gulğul) 1. gürültü,

şamata; bağırsıp çağırışma. 2. ağzı dar bir kapdan akan suyun çıkardığı ses.

ğ. 3Ia/23

gulgün -1- [Fa] gül renkli, pembe.

g. şerābum 45II/43

gulistān -17- [Fa] gülistan, gül bahçesi.

g. 22II/7, 23II/18, 4II/4, 95Ia/2

g.+a 100Ia/11, 18Ia/8, 67Ia/64, 65Ia/17

g.+da 114Ib/31, 32Ia/1, 39Ia/1, 65Ia/2

g.+dan 50II/4

g.+lar 64Ia/10

g. sêyinde 1II/1

g.+uñ 17II/7

reng-i g.+ı 69Ia/4

gullı -1- güllü, çiçekli, gülü olan.

g. lāle-zār 9II/6

gul-nār -6- [Fa] nar çiçeği.

g. 82Ia/16

g.+dır 82Ia/15

g.+ı 46II/5

g. rengem 68Ia/15

g.+um 111Ia/15

g. üzünj 70Ia/14

Ġul Oruc -4- [Tr] 1786-1846 yılları arasında yaşadığı sanılan Kaşkay ilinin şairlerinden biridir. Günümüzde Kaşkaylardan kalan şiirlere dayanılarak, Kul Oruc'un Kaşkay ilinin ilk Türkçe söyleyen şairi olarak kabul edilebilir.

Ġ. 44II/20, 45II/45, 47II/17, 48II/17

gul-ruḥ -1- [Fa] (bkz. gul üzli) gül yanaklı güzel.

şüh-ı g.+ı 66Ia/1

gulsuz -1- gülsüz, çiçeksiz.

g.+am 10Ia/5

gulşen -5- [Fa] gülistan, gül bahçesi.

g. 12II/18

g.+de 15II/1, 23Ia/15

g.+iñde 37Ia/10, 54II/10

gul üzli -5- (bkz. gul-ruḥ) gül yanaklı güzel, gül yüzlü, yüzü çiçek gibi güzel olan.

g. dildār 9II/18

g. māhı 39Ia/14

g. perī 37Ia/1

g. sākī 1II/9, 9II/20

gul-zār -15- [Fa] gülistan, gül bahçesi, gül tarlası.

g. 9II/19, 9II/7, 114Ib/89

g.+a 16II/5

g.+da 6II/1

g.+dan 29Ia/17

g.+e 27Ia/7

g.+ı 17II/8, 19II/6, 6II/9

g.+unda 100Ia/22

g.+undan 9Ia/21

g.+unna 73Ia/18

g.-i ' eşki 3Ia/13

şehn-i g.+ı 114Ib/28

ğunça -1- [Fa] (bkz. ğunçe) gonca, konca, tomurcuk, açılmamış çiçek. ğ.+dan 16Ia/2

ğunçe -17- [Fa] (bkz. ğunça) gonca, konca, tomurcuk, açılmamış çiçek.

ğ. 41II/19, 58Ia/1, 37II/11

ğ.+den 53Ia/17, 65II/4

ğ. gul 100Ia/8

ğ. gullar 68Ia/16

ğ. gulları 8II/15

ğ. gulun 31II/10

ğ. lebden 78Ia/13

ğ. lebinden 100Ia/19

ğ.+ler 39Ia/6, 58Ia/11, 78Ia/17

ğ. memeñne 61Ia/10

ğ.+sidir 3II/10

ğ.+sin 99Ia/20

gund-ı kelakı -1-[Fa] bitki adı. [Kaşkaylar,

- bu bitkiye *karga daşşığı* “*karga taşığı*” derler].
g. 51II/15
- gunge-zebān** -1- [Fa] dilsiz, ahraz.
g. 40II/25
- ğurbet** -4- [Ar] 1. gariplik, yabancılık. 2. yabancı bir memleket, yabancı yer, vatan dışı, yâdel.
ğ. 24Ia/1
ğ.+de 38Ia/20, 16Ia/17
ğ. derdini 55Ia/3
- ğurrāb** -1- [Ar] kayık, tekne, vapur.
ğ. 42Ia/4
- ğurūr** -1- [Ar] gurur: kendini beğenme, büyüklenme, benlik, kibir; övünme.
ğ.+um 13Ia/6
- ğuşşe** -4- [Ar] keder, kaygı, tasa, üzüntü, gussa.
ğ. 3Ia/28, 3Ia/25
ğ.+den 41II/24
ğ. gem u güşşe 8Ia/18
- gūşe** -1- [Fa] köşe, bucak.
g.+sinde 11Ia/16
- gūşe-nişin** -1- [Fa] köşeye çekilen, insanlardan uzaklaşan.
g.+em 105Ia/9
- gūşmāl** -1- [Fa] kulak bükme, yola getirme.
g. 45II/38
- gūy** -1- [Fa] acemlere mahsus bir çeşit oyun topu; yuvarlak şey.
g.-ı memesi 61II/23
- gūc** -6- [Tr] güç, kuvvet.
g. 107Ia/49, 43II/25, 77Ia/16
g.+i 107Ia/102
g.+üm 21Ia/4
g.+ünen 30Ia/27
- gūcli** -1- [Tr] güçlü, kuvvetli.
g. 107Ia/49
- gūclü** -1- [Tr] güçlü, kuvvetli.
g.+yunan 38II/15
- gūcsüz** -1- [Tr] güçsüz, güçlü olmayan, aciz.
g. 38II/15
- gūftār** -4- [Fa] söz.
g.+ı 50II/5, 57II/18
g.+um 33Ia/7
g.+uma 33Ia/8
- gūftūgū** -8- [Fa] söyleşi, konuşma.
g. 21II/11, 107Ia/83, 35Ia/7, 82Ia/29
g. beş u guftigūyı 79Ia/16
g.+muz 36Ia/10
g.+yunan 63Ia/18
germ-i g. 3II/19
- gūher** -1- [Fa] gevher: 1. elmas, mücevher, inci. 2. bir şeyin aslı, mayası.
g.+dir 49II/10
- gūher-beş** -1- [Fa] gevher başıslayan; *mec.* çok cömert.
g. le'1 u gūher-beş 114Ib/83
- gūherzā** -1- [Fa] cevher doğan, cevher saçan, cevher dökten.
teb' -i g.-yī Fārsī 113Ib/24
- gūldür-** -1- [Tr] güldürmek, gülmesine sebep olmak.
g.-em 15II/3
- gūle gūle** -1- [Tr] 1. gülerek. 2. “üzüntüsüz bir hayat sürerek, gönül ferahlığı ile [giy, otur, kullan, büyüt vb.]” anlamlarında bir iyi dilek sözü.
g. 107Ia/32
- gūlgez** -3- [Fa] 1. erguvan rengi; reguvan renginde olan, kırmızı renkli. 2. kadın adı.
g. dārāyī 19Ia/20
g. rehti 46II/27
g. telli 18II/4
- gūl-** -16- [Tr] gülmek.
g. 2II/17, 2II/18

- g.-dügün 109Ia/20, 9II/10
g.-e 50Ia/18
g.-ebilmez 55Ia/20
g.-eg 111Ia/5
g.-em 16Ia/3, 47Ia/17
g.-enden 27Ia/2
g.-ene 78Ia/13
g.-er 58Ia/11
g.-mağı 63Ia/13
g.-megi 57II/2
g.-mese 55Ia/18
g.-mezidim 83Ia/4
- gümüş** -2- [Tr] gümüş.
g. 22II/15
g. balduruğa 6II/12
- gün** -105- [Tr] 1. güneş. 2. güneş ışığı.
3. gündüz.
g. 107Ia/67, 1Ia/17, 26II/10,
36Ia/19, 36II/1, 36II/25, 36II/26,
36II/27, 36II/31, 37II/6, 40II/2,
40II/38, 42Ia/20, 43II/33, 4II/1,
4II/20, 61II/3, 62Ia/23, 76Ia/17,
88Ia/16, 95Ia/24, 95Ia/37, 95Ia/6,
97Ia/7, 99Ia/1, 9II/11
g. aynası 21Ia/19
g. ay u gün 33II/13, 64Ia/1, 64Ia/3
g. ay u güne 14Ia/5
g. ay u günü 76Ia/22
g. batubdır 104Ia/11
g. çala 40II/28
g. çalub 67Ia/4
g.+de 114Ib/120, 15II/8, 53II/26,
79Ia/35, 79Ia/36, 89Ia/27, 8II/4,
9Ia/17
g.+den 15Ia/7, 38II/5, 39II/5,
57II/12, 59II/9, 77Ia/5
g.+dir 114Ib/53, 114Ib/71,
114Ib/83, 114Ib/85, 114Ib/87,
114Ib/89, 114Ib/91, 35II/19, 42II/5,
114Ib/55
g.+dür 22Ia/9
- g.+e 16II/16, 16II/2, 16II/8, 33II/7,
6Ia/4, 95Ia/47
g.+i 11II/13, 15Ia/13, 1Ia/27, 1Ia/3,
1II/23, 1II/24, 23II/1, 25II/6,
35II/7, 36II/29, 43Ia/7, 78Ia/17,
7II/13, 85Ia/15, 87Ia/16, 93Ia/9
g.+ler 109Ia/22
g.+lerde 45Ia/10
g.+leri 37II/16
g.+lerim 16Ia/20
g.+lerimde 43II/42
g.+lerinen 76Ia/25
g.+leriñ 37II/18
g. u gece 30Ia/26
g.+üm 12II/1, 12II/3
g.+ümde 41II/15
g.+ümdir 77Ia/12
g.+ünde 33II/30, 95Ia/1, 10II/18
g.+ünen 33II/4
g.+üni 43II/62
g.+üñ 107Ia/67, 36II/32, 40II/22,
62Ia/24, 89Ia/28
g. üzünnen 26II/15
- gümān** -1- [Fa] zan, sanma, sezme.
g. vehm u gümān 69Ia/27
- gümrah** -1- [Fa] 1. yolunu şaşırmiş, doğru
yoldan ayrılmış. 2. bol, gür.
g.+a 48Ia/8
- günāh** -3- [Fa] Allah'ın emirlerine aykırı
olarak görülen iş, dini suç, günah.
g.+a 58Ia/7
g.+ise 86Ia/11
g.+um 98Ia/20
- günāh-kār** -2- [Fa] günahlı, günah işleyen.
g.+a 14Ia/10
g.+am 59II/12
- gündüz** -11- [Tr] gündüz.
g. 19Ia/18, 24II/18, 35II/20, 37II/7,
43Ia/8, 43II/15, 4II/15, 6Ia/23,
74Ia/3
g.+e 7II/14

- g.+i 61Ia/19
- güneş** -1- [Tr] güneş.
g. üzlü 13Ia/23
- gün-be-gün** -3- [Tr] günden güne, gün
günden, gün geçtikçe, gittikçe.
g. 12Ia/22, 15Ia/8, 56Ia/9
- Gürcitān** -1- Gürcistan, Karadeniz'in doğu
kıyısında, Güney Kafkasya'da yer
alan ülke.
G.+uñ 8II/14
- gürg** -1- [Fa] kurt, canavar.
g. seg u gürg 108Ia/30
- güriz-pā** -1- [Fa] bir yerde durmayan, çok
kaçan.
g. 32Ia/10
- gürz** -1- [Fa] [eskiden] silah olarak
kullanılan uzun saplı, büyük demir
topuz.
g.+üm 45II/39
- güstāh** -2- [Fa] küstah, hayasız, arsız,
edepsiz, saygısız.
g. 25Ia/23
g.+am 40Ia/15
- güvāh** -1- [Fa] şahit, delil, tanık.
g. 2Ia/20
- güzār** -5- [Fa] 1. geçme, geçiş. 2.
geçirici, geçiren. 3. beceren,
ödeyen, yapan.
g. 48II/3, 41II/20, 34Ia/9
g.+ı 34Ia/8, 50II/7
- güz̄er** -2- [Fa] 1. geçme, geçiş. 2. geçen,
geçici.
g. 5II/17, 95Ia/35
- güz̄er-gāh** -2- [Fa] 1. geçilen yer, geçit,
derbend; uğrak. 2. [yol inşaatında]
arazi veya harita üzerinde yolun
başlangıç ve son noktaları
arasından geçirilen kırık hat.
g.+dan 37II/10
g.+dır 34Ia/17

H, Ĥ, Ħ

- hākīm** -7- [Ar] 1. her şeye hükm eden,
Tanrı. 2. hükm eden, dava
yargılama işine memur olan,
yargıç. 3. üstte bulunan. 4. kadı;
vali; amir; hükümdar, emir.
h. 101Ia/18, 39Ia/20
h.+dir 94Ia/7
h.+em 92Ia/15
h.+i 53II/5
h.-i Fārsa 113Ib/5
hök̄m-ı h.+idi 53II/3
- hāb** -26- [Fa] uyky, rüya.
h. 12Ia/1, 71Ia/22, 8II/6
h. ārām u hābum 37Ia/17
h. h̄urd u h̄āb 22Ia/13
h. h̄ūr u h̄āb 52Ia/22
h.+ı 54Ia/1
h. içinde 4II/1, 63Ia/1
h. içre 63Ia/17
h. u h̄iyāl 90Ia/4, 91Ia/11
h. u h̄iyāldan 54Ia/13
h. u h̄iyāldır 79Ia/19
h.+umı 83Ia/26, 90Ia/16, 90Ia/2
h.+unda 54Ia/2
h.+une 41Ia/7
cā-yı h.+umı 90Ia/36
h.-ı ģifletden 19II/1
h.-ı merg 63Ia/23
h.-ı nāzdan 91Ia/19
h.-ı nāzı 67Ia/46
h.-ı nāz-ı dāhim-āġūş 114Ib/48
mest-i h. 114Ib/34
- hācet** -1- [Ar] ihtiyaç, lüzum, gereklilik,
muhtaçlık.
h. 67Ia/12
- Hāc Husēyn Hān** -1- şahıs adı.
H. 92Ia/1

- hācī** -1- [Ar] hacca giden, Kâ'be'yi ziyaret eden, hacı
h. 107Ia/114
- Hācī Akā** -1- şahıs adı.
H. 106Ia/23
- Hācī Baba** -1- şahıs adı.
H. 106Ia/6
- Hācī Neşr'ullāh Hān** -2- şahıs adı.
H. elhānuligi 106Ia/1
H.+uñ 104Ia/1
- Hāc 'Elībende** -1- şahıs adı.
H. 108Ia/18
- haçan** -22- [Tr] ne zaman, ne vakit.
h. 114Ib/2, 114Ib/51, 12Ia/18, 15II/16, 60II/10, 60II/9, 93Ia/14, 9II/14, 11Ia/13, 14II/13, 14II/15, 27II/12, 27II/17, 27II/18, 27II/19, 3II/13, 3II/14, 41II/1, 66II/2, 9II/15, 9II/3, 9II/9
- Hāfız** -2- [Ar] Hafız-ı Şirazi, ondördüncü yüzyılda yaşamış İranlı şair. Şiraz'da doğmuştur. Farsçanın en büyük şairlerinden biri olduğu kabul edilir. İran tasavvuf şiirinin öncülüğünü yapmıştır. Şiirlerinde gerçeküstü öğeler de bulunur. Hafız-ı Şirazi, fikirlerindeki kuvvet, görüşlerindeki hususiyet ve edasındaki rintlik bakımından bütün şarkın en lirik şairlerinden biri sayılmış ve şöhreti gün geçtikçe doğuya ve batıya yayılmıştır.
H.+e 76Ia/1, 76Ia/8
- hāh** -6- [Fa] "ister, isteyen" manalarında kullanılır.
h. 13Ia/13, 21Ia/16, 26Ia/14
- hāhiş** -1- [Fa] istek, arzu, isteyiş.
h. 40II/42
- hākī** -1- [Fa] toprak rengi, toprakla ilgili.
h. vüçüd 31Ia/9
- hāl** -30- [Ar] hal: 1. durum, oluş, suret, nitelik. 2. cezbe, vecd, hoşluk, sarhoşluk. 3. şimdiki zaman 4. tarz, metot, usul. 5. huy, davranış biçimi.
h. 30II/20, 8Ia/17, 37II/1
h.+a 107Ia/120, 107Ia/88, 51II/10
h.+da 26II/18, 76Ia/6
h.+dan 3Ia/6, 34II/11
h.+dayam 13II/14
h. dilinen 94Ia/4
h.+ı 36Ia/20
h.+um 58Ia/18, 83Ia/23
h.+umı 41Ia/1, 47Ia/9
h.+umnan 42II/1
h.+una 13II/8, 5II/19
h.+undadır 35Ia/16
h.-ı herābuma 40Ia/9
ehl-i h. 10Ia/14, 39II/1, 46Ia/19, 48Ia/7
ehl-i h.+iseñ 34II/19
veşf-i h. 108Ia/5
veşf-i h.+ıdır 107Ia/1
ze' f-i h.+a 76Ia/28
- hāl** -20- [Fa] vücutta husula gelen ben, nokta.
h. 62II/11
h.+a 34II/6
h. heṭṭ u hāluna 2II/14, 63II/17
h.+ı 17II/10, 22II/15, 46II/13, 49II/6, 59Ia/6
h.+lar 62II/12
h.+ları 50II/10, 90Ia/41, 36Ia/5
h.+laruñ 112Ia/11
h.+uñ 10II/20
h. zulf u hāla 42Ia/13
h. zulf u hāldadır 43Ia/54
h.-ı benefşe 59II/5
h.-ı hāşım 32II/2: doial olan bir tür

- siyah benek
 ḥ.-ı siyāhı 67Ia/13
- ḥālet** -4- [Ar] hal, suret, keyfiyet, nitelik.
 ḥ. 97Ia/5
 ḥ.+de 20Ia/10
 ḥ.+inden 101Ia/11
 ḥ.+iñ 40Ia/8
- ḥāli** -25- [Ar] 1. boş, تنها, yalnız; sahipsiz yer. 2. açık yer.
 ḥ. 110Ia/24, 37Ia/7, 6II/1, 9II/18, 34Ia/14, 90Ia/28, 57Ia/12, 23II/9, 11II/3
 ḥ.+dir 102Ia/29, 102Ia/30, 102Ia/31, 104Ia/12, 104Ia/16, 104Ia/2, 104Ia/20, 104Ia/4, 104Ia/8, 16Ia/12
 ḥ.+dür 13II/13
 ḥ. ele 107Ia/116
 ḥ. éd 90Ia/36
 ḥ. éyleye 27Ia/14
 ḥ. kâseye 107Ia/116
- ḥālilig** -1- boş olma durumu.
 ḥ.+dan 83Ia/3
- ḥālı** -2- vücudunda ben bulunan.
 ḥ. 61II/7
 ḥ. cêyrānum 73Ia/16
- ḥām** -2- [Fa] 1. pişmemiş, olmamış, çiğ. 2. işlenmemiş, üzerinde çalışılmamış, dokunulmamış. 3. boş, nafîle, beyhude. 4. terbiye, tecrübe görmemiş, acemi.
 ḥ. 62Ia/11
 kemend-i ḥ.+una 62Ia/12
- hamı** -17- [Tr] bütün, hep, hepsi, her, herkes.
 h. 114Ib/141, 114Ib/142, 18II/10, 33II/16, 43Ia/13, 46Ia/23, 48Ia/2, 52Ia/1, 55II/5, 60II/20, 7II/20, 8II/14, 8II/16, 99Ia/7, 87Ia/1
 h. yêrde 87Ia/5, 87Ia/6
- ḥāmîle** -1- [Ar] gebe [kadın].
 ḥ. 114Ib/66
- Ḥāmîm** -1- [Ar] Kur'an-ı Kerim'in 44. suresi olan Duhan süresinin birinci ayeti.
 Ḥ. tenzîli 1Ia/13
- hamu** -14- [Tr] bütün, hep, hepsi, her, herkes
 h. 21Ia/8, 22Ia/19, 34Ia/9, 44Ia/6, 4Ia/11, 57Ia/16, 8Ia/7
 h.+dan 112Ia/6, 34Ia/19, 73Ia/14
 h.+sı 55II/6
- ḥāmüş** -5- [Fa] 1. sönük 2. suskun, susmuş, sessiz. 3. dilsiz, sağır. 4. yavaş, durgun.
 ḥ. 87Ia/10, 87Ia/14
 ḥ. otur 16II/1
 ḥ.+udum 67Ia/27
 şem^c-i ḥ.+um 91Ia/37
- ḥān** -41- [Tr] Kaşgay ilinde, büyüklerin adlarının sonuna getirilen unvan, han.
 ḥ. 106Ia/1, 107Ia/18, 108Ia/16, 108Ia/25, 60Ia/19, 83Ia/31, 89Ia/17, 95Ia/28, 107Ia/111, 107Ia/85
 ḥ.+a 101Ia/16, 107Ia/7, 107Ia/95, 107Ia/97, 108Ia/13, 83Ia/5, 89Ia/3
 ḥ.+da 43II/14
 ḥ.+dan 106Ia/17
 ḥ.+dır 64Ia/19
 ḥ.+ı 107Ia/111, 107Ia/113
 ḥ.+ıdır 50II/19
 ḥ. imâreti 62II/19
 ḥ.+lar 84Ia/7
 ḥ.+lara 22Ia/17
 ḥ.+ları 92Ia/27
 ḥ.+larıñ 89Ia/13
 ḥ. sulṭān u ḥān 32II/11
 ḥ. u mālun 89Ia/4
 ḥ. u mândan 50II/20

- h.+umuz 60Ia/9
 h.+una 92Ia/1
 h.+undan 17II/17
 h.+unu 53II/11
 h.+uñ 45Ia/1
 h. u sulṭānı 49Ia/15
 h.+uynan 12Ia/14
 h. yanında 108Ia/20
 h.-ı bulend-iḳtidār 114Ib/138
 h.-ı nov-cevān 92Ia/1
- Ḥān Behādır** -1- şahıs adı.
 Ḥ. 95Ia/7
- handa** -2- [Tr] nerede.
 h.+dır 24II/16, 24II/8
- Ḥān Dārāb** -1- şahıs adı.
 Ḥ. 60Ia/15
- ḥāne-herāb** -1- [Fa] evi yıkılmış, evsiz,
 yurtsuz.
 h.+dır 82Ia/48
- ḥāne-zād** -1- [Fa] efendisinin evinde
 doğmuş olan köle veya cariye
 çocuğu.
 h. 2Ia/19
- hanı** -24- [Tr] (bkz. hanu) hangi,
 hangisi; “nerede, ne oldu, nerede
 kaldı” anlamlarında kullanılan bir
 söz, hani.
 h. 114Ib/125, 114Ib/126,
 114Ib/127, 114Ib/129, 114Ib/42,
 114Ib/43, 114Ib/44, 34Ia/1,
 34Ia/13, 34Ia/5, 34Ia/6, 34Ia/7,
 83Ia/15, 98Ia/16, 98Ia/21, 98Ia/22,
 98Ia/23, 98Ia/24
- ḥānlüg** -1- [Tr] hanlık, han olma durumu,
 hanın egemenliğindeki bir ülke,
 han yönetimi.
 h.+a 107Ia/85
- Ḥān Mirzā** -1- şahıs adı.
 Ḥ. 110Ia/18
- Ḥān‘elī** -1- şahıs adı.
 Ḥ. ol 84Ia/12
- hansı** -22- [Tr] hangi, hangisi.
 h. 109Ia/4, 10II/2, 22Ia/10, 22Ia/5,
 22Ia/6, 22Ia/9, 34Ia/4, 4Ia/13,
 4Ia/14, 67Ia/30, 67Ia/31, 67Ia/32,
 68Ia/4, 68Ia/8, 76Ia/12, 8II/6,
 91Ia/8
 h. gün 36II/1, 36II/31
 h. yanda 56Ia/12
 h.+yuzu 68Ia/16
- hanu** -1- [Tr] (bkz. hanı) hangi, hangisi;
 “nerede, ne oldu, nerede kaldı”
 anlamlarında kullanılan bir söz,
 hani.
 h.+ynan 12Ia/13
- ḥānumān** -1- [Fa] 1. ev bark, ocak. 2.
 hükümdar, hakan.
 h. 70Ia/7
- ḥān-ı vālā** -1- [Fa] ey yüce han!, yüksek
 mertebeli han.
 h. 42II/1
- ḥār** -15- [Fa] 1. diken. 2. *mec.*
 aşığılama, aşığılamak durumu.
 h. 12II/8, 43Ia/31, 89Ia/30
 h.+a 16II/6, 19II/4, 25II/16,
 43Ia/31, 54II/10
 h. āšnālūgi 38II/4
 h.+ı 15II/2
 h.+undan 9Ia/22
 h. etdim 28Ia/25
 h. olur 47II/9, 86Ia/7
- hara** -7- [Tr] nereye
 h. 12Ia/17, 57Ia/8, 63Ia/3, 92Ia/2,
 16Ia/18
 h.+ı 82Ia/21 (2)
- ḥāra** -1- [Fa] 1. meneviş; menevişli
 kumaş. 2. sert taş, kaya.
 h.+sundan 64Ia/32
- harada** -1- [Tr] nerede.
 h. 87Ia/34
- harda** -10- [Tr] nerede.
 h. 14II/5, 16Ia/18, 76Ia/4, 87Ia/1,

- 87Ia/12, 87Ia/2, 87Ia/20, 87Ia/28,
87Ia/36, 87Ia/4
- hardan** -2- [Tr] nereden.
h. 57Ia/8
h. hara 92Ia/2
- Hārūt** -1- [Ar] Arkadaşı Mārūt ile ün almış bir melek olup, büyü ile sihir ile uğraştıklarından kıyamete kadar kalmak üzere Babil'de bir kuyuya hapsedilmişlerdir.
H. u Mārūtdır 87Ia/37
- hāş** -2- [Ar] has, özgü, özel.
h.+e 7Ia/18
h.+ı 102Ia/41
- hāşil** -4- [Ar] hasıl, olan, ortaya çıkan, görünen.
h. 89Ia/29, 89Ia/30, 89Ia/31, 43Ia/5
- hāşşe** -1- [Ar] hususi olarak, özellikle, ayrıca, yalnız.
h. 25Ia/7
- hāşā** -4- [Ar] (bkz. hāşā) asla, katiyen, hiçbir vakit, Allah göstermesin, uzak olsun.
h. 43II/51, 61Ia/1, 61Ia/2, 61Ia/8
- hāşā** -1- [Ar] (bkz. hāşā) asla, katiyen, hiçbir vakit, Allah göstermesin, uzak olsun.
h. 64II/13
- hāşim** -1- [Ar] 1. kuru ekmek kırıntısı doğrayan [çorba ve benzeri gibi şeylere]. 2. ezen, yaran, kıran, parçalayan. 3. erkek adı.
hāl-ı h. 32II/2
- hātem** -2- [Ar] 1. mühür, üstü mühürlü yüzük. 2. en son.
h. 53Ia/3
h.+ini 1Ia/24
- hātir** -1- [Ar] 1. fikir, zihin. 2. keyif, hal. 3. gönül.
h.-i hēndānı 113Ib/22
- hātir-nişān** -1- hatırda kalan, akılda kalan.
h. 66Ia/14
- hātir-perişān** -1- zihni, fikri karışık olan; keyfi hali perişān olan; gönlü perişān olan.
h. 66Ia/13
- hātūn** -2- [Tr] kadın.
h. 30Ia/20
h.+a 50Ia/23
- hāver** -15- [Fa] 1. şark, doğu yönü, gün doğusu. 2. kadın adı.
h. 18II/12, 18II/16, 18II/2, 18II/20, 18II/4, 18II/8
h.+dir 64Ia/31
h.+sen 18II/12, 18II/16, 18II/20, 18II/4, 18II/8
hūrşid-i h.+im 4II/16
hūrşid-i h.+sen 18II/2
māh-ı h.+im 32II/21
- hāy** -3- [Fa] seslenme ünlemi, vay!, eyvah!
h. 107Ia/97, 107Ia/98, 107Ia/99
- hayān** -1- [Tr] hangi taraf, hangi yön.
h. 32Ia/20
- hāyhū** -1- [Fa] (bkz. hāy-u-hūy) 1. yas tutan kimsenin iniltisi; feryadı. 2. çalıp eğlenmeden çıkan gürültü; vaveyla, çığıltı.
h. 3Ia/23
- hāy-u-hūy** -1- [Fa] (bkz. hāyhū) 1. yas tutan kimsenin iniltisi; feryadı. 2. çalıp eğlenmeden çıkan gürültü; vaveyla, çığıltı.
h.+ı 79Ia/24
- hāzir** -1- [Ar] hazır; huzurda, meydanda, göz önünde olan.
h. u bī-nişān 87Ia/2
- hē, hā** -1- [Ar] Osmanlı alfabesinin otuzuncu harfi olup, “hā-i hevvez” veya “hā-i resmiyye” denilen ve “ebced” hesabında beş sayısının karşılığı olan harfin adıdır.

- h. 112Ia/27
- hebb** -1- [Ar] 1. tane, tohum, çekirdek.
2. yutulacak yuvarlak ilaç, hap.
h.-i nebātuñ 40Ia/12
- heber** -16- [Ar] haber, son ve yeni
havadiş, bilgi, ağızdan ağıza
dolaşan söz.
h. 43Ia/14, 43II/3, 50Ia/13, 98Ia/1,
100Ia/20, 114Ib/139, 39II/1, 39II/9,
43II/1, 53II/25, 63II/15, 111Ia/8,
7Ia/11
h.+den 56Ia/31
h.+i 43Ia/3
h.+im 16Ia/15
- heberdār** -2- haberli.
h. 102Ia/40, 13II/4
- heberlig** -1- haber durumunda olan.
h. 33Ia/23
- Hebeş** -2- [Ar] Afrika'nın doğusunda,
Yemen'in karşı kıyısında bulunan
ve halkının çoğu hıristiyan olan,
Habeşistan kıtasında yaşayan yerli
halk.
H. cinsi 31Ia/10
Türk-i H. 90Ia/41
- hebs** -1- [Ar] 1. hapis, alıkoyma, bir
yere kapama, salıvermeme, bir yere
kapayıp dışarı çıkarmama,
hapisshane. 2. tutma, zaptetme.
h. 25Ia/6
- hecer** -1- [Ar] taş.
h. 33II/10
- hecv** -1- [Ar] biriyle, şiir yoluyla alay
etme, şiir yoluyla birini gülünç
halekoyma, yermeye.
h.-i zāyi^c 109Ia/3
- hêç** -64- [Fa] hiç.
h. 106Ia/25, 106Ia/26, 107Ia/10,
107Ia/105, 107Ia/5, 108Ia/15,
112Ia/27, 113Ib/14, 113Ib/15,
113Ib/16, 113Ib/6, 113Ib/8,
114Ib/137, 12Ia/21, 12Ia/9, 12II/1,
13Ia/2, 14Ia/13, 14II/10, 14II/6,
16Ia/20, 18Ia/12, 22Ia/21, 26II/18,
27Ia/8, 30II/17, 34Ia/4, 36Ia/17,
38II/19, 3Ia/8, 40Ia/5, 41II/15,
42II/1, 43II/5, 44II/6, 47Ia/20,
4Ia/12, 4Ia/16, 4Ia/2, 4Ia/20, 4Ia/4,
4Ia/8, 55II/2, 65II/20, 66Ia/2,
66Ia/3, 68Ia/23, 68Ia/3, 73Ia/17,
76Ia/1, 76Ia/35, 7Ia/11, 83Ia/25,
84Ia/9, 8Ia/15, 8Ia/18, 91Ia/6,
92Ia/2, 12Ia/16
h.+e 107Ia/2
h. yola 24Ia/12
- hêçbiri** -1- hiçbiri.
h.+niñ 34Ia/12
- hêç kes** -2- [Fa] (bkz. hêç kim) hiç bir
kimse.
h. 29Ia/19
h.+e 43Ia/43
- hêç kim** -2- (bkz. hêç kes) hiç bir kimse.
h. 32II/10, 32II/9
- hêç ne** -1- hiç bir şey.
h. 54II/24
- hed** -1- [Ar] (bkz. hedd) had: 1. ölçü,
derece, sınır, uç. 2. gerçek değer,
insanın yetki ve değeri. 3. bir şeyin
sonu.
h.+den 108Ia/43
- hedd** -3- [Ar] (bkz. hed) 1. ölçü, derece,
sınır, uç. 2. gerçek değer, insanın
yetki ve değeri. 3. bir şeyin sonu.
h.+iñne 43Ia/41
h. u nihāyet 101Ia/5
h. u pāyān 69Ia/26
- hedeng** -2- [Fa] 1. kayın ağacı. 2. kayın
ağacından yapılmış ok.
h.+em 68Ia/14
tîr-i h.+i 22II/11
- Heğice** -1- [Ar] Hz. Muhammed'in ilk
eşi.

- Ḥ. 114Ib/70
- ḥeffiyāt** -1- [Ar] gizli, saklı şeyler; gizli, saklı şeyleri bilen.
ḥ.+ıdır 33II/8
- heft** -1- [Fa] yedi, 7 sayısı.
h. iklimi 55II/19
- heger** -2- [Tr] binek hayvanlarının sırtına konulan, oturmaya yarayan nesne; eyer, eğer [at].
h. 114Ib/163
h. u ügen 52II/22
- hegerle-** -1- [Tr] at üzerine eyeri koyup bağlamak, eyer vurmak, eyerlemek.
h.-yiñ 100Ia/13
- ḥeḳ** -31- [Ar] (bkz. ḥeḳḳ) hakk: 1. Allah, Tanrı. 2. doğruluk ve insaf. 3. bir insana ait olan şey. 4. dava ve iddiada hakikate uygunluk; doğruluk. 5. geçmiş, harcanmış emek. 6. pay, hisse. 7. doğru, gerçek. 8. layık, münasip.
ḥ. 103Ia/28, 108Ia/33, 109Ia/17, 11a/1, 11a/13, 2Ia/20, 2Ia/24, 40II/39, 44II/2, 52II/35, 7Ia/15, 85Ia/17, 87Ia/22, 94Ia/20, 109Ia/3, 30II/18, 32II/17
ḥ. adunı 52II/31
ḥ.+den 41Ia/17, 55Ia/5, 68Ia/5
ḥ. dergāhunda 87Ia/38
ḥ.+dir 87Ia/6
ḥ. kelāmunda 1Ia/26
ḥ. ‘āşikden 84Ia/1
ḥ. sözi 2Ia/18, 84Ia/1
dest-i ḥ. 21Ia/23
hest-i ḥ. 21Ia/21
mest-i ḥ. 21Ia/22
‘erş-i ḥ.+de 114Ib/72
- ḥeḳiket** -4- [Ar] hakikat, gerçek, doğru, gerçeklik, gerçek olan şey.
ḥ. 30Ia/1, 85Ia/17, 12II/13
ḥ. ḥābunda 54Ia/2
- ḥekīm** -2- [Ar] alim, bilgin, her şeyi bilen; tabiatı inceleyen; felsefeci; tabip, doktor.
ḥ. 80Ia/9
ḥ.+dir 94Ia/5
- ḥeḳḳ** -11- [Ar] (bkz. ḥeḳ) hakk: 1. Allah, Tanrı. 2. doğruluk ve insaf. 3. bir insana ait olan şey. 4. dava ve iddiada hakikate uygunluk; doğruluk. 5. geçmiş, harcanmış emek. 6. pay, hisse. 7. doğru, gerçek. 8. layık, münasip.
ḥ.+e 2Ia/19, 2Ia/4, 72Ia/1
ḥ.+i 102Ia/49, 11a/5
ḥ.+idiñ 2Ia/20
ḥ.+iñ 33II/8, 40II/25, 61Ia/1, 48II/17
ḥ.-i yēktā 32II/1
- Ḥeḳte‘ ālā** -1- [Ar] ulu Tanrı.
Ḥ. dergāhuna 54II/21
- ḥel** -5- [Fa] zencefilgillerden, sıcak iklimlerde yetişen güzel kokulu bir bitki, kakule bitkisi.
h. 52II/13, 67Ia/22
h.+i 61II/10
h. nuḳl u ḥele 107Ia/40
büy-i h. 30II/8
- ḥelāl** -3- [Ar] helal: 1. *mec.* Nikāhlı eş. 2. dinin kurallarına aykırı olmayan, dinî bakımdan yasaklanmamış olan, *haram* karşıtı. 3. kurallara, geleneklere uygun. 4. kurallara, geleneklere uygun olarak.
ḥ. 79Ia/30
ḥ.+dır 72Ia/30
ḥ.+ı 11a/6
- ḥelāl-zāde** -1- 1. nikahlı bir ana babadan dünyaya gelmiş [çocuk]. 2. helal süt emmiş, sütü temiz, namuslu. 3. *mec.* sözünün eri, doğru, dürüst kimse.

- h. 107Ia/81
- helâlseven** -1- helal seven insan.
h. 79Ia/30
- heleke'l-insân** -1- [Ar] Kur'an-ı Kerim'in doksan altıncı suresi olan Alak suresinin ikinci ayetine işaret edilmektedir: “O, insanı bir alekadan (embriyodan) yarattı.”
h. 22Ia/7
- heleviyât** -1- [Ar] şekerle veya şekerli şeylerle yapılan yiyecekler; tatlılar.
h.+ı 107Ia/37
- heléyvan** -1- [Ar] bir at türünün adıdır.
h.+a 102Ia/31
- Helîl** -4- [Ar] 1. Hz. İbrahim aleyhisselam. 2. erkek adı. 3. samimi [dost].
H. 108Ia/17, 114Ib/62
H.+inen 103Ia/1, 103Ia/24
- Helîlhânî** -1- bir tür şal.
H. şâlum 83Ia/22
- helk** -12- [Ar] halk.
h. 21Ia/8
h.+e 12Ia/20, 35II/6, 106Ia/3
h.+i 42Ia/19
h. içinde 52II/24, 57Ia/9, 88Ia/13
h.+iniş 38Ia/1
h.+iñ 25Ia/3, 41II/19
h.-i cehân 98Ia/9
- helke** -3- [Ar] halka, daire. **helke helke:** büküm büküm, kıvrım kıvrım.
h. helke 17Ia/3, 82Ia/2
h.+sini 54II/3
- helqu'llâh** -1- [Ar] halk, insanlar.
h. 33II/15
- hellâc** -1- [Ar] yünü, pamuğu yay veya tokmak gibi bir araçla kabartma, ditme işini yapan kimse, atımcı, hallaç.
h. 92Ia/21
- hellâl** -1- [Ar] halleden, çözen, çare bulan.
h.-ı müşkilât 21Ia/18
- helliyyât** -1- [Ar] çözümlemeler, çözümler, çözümler.
h.+ıdır 33II/2
- helvet** -11- [Ar] 1. yalnız, ıssız yerde yalnız kalma, تنها kalma, tenhaye çekilme, tenhalık. 2. تنها yer.
h. 57Ia/13, 11Ia/14, 37Ia/1, 37Ia/7, 50Ia/4, 23II/9
h.+de 27Ia/1, 71Ia/20, 3II/19
h.+dir 40Ia/3
kunc-ı h.+de 36Ia/14
- hem** -7- [Fa] hem: 1. bir kimseyi uyarmak, bir şeyi açıklamak veya anlamı güçlendirmek için “özellikle, zaten, bir de, şurası da var ki” anlamlarında kullanılan bir söz. 2. açıklayıcı nitelikte olan ikinci cümleyi birinciye bağlayan bir söz. 3. -daş, -deş, -i bir.
h. 30Ia/12, 3Ia/26, 45Ia/5, 45Ia/6, 69Ia/16
- hem** -3- [Fa] eğri, bükülmüş; mec. zülfün [saç lülesinin] kıvrımı, bükümü.
h. 16II/14, 3Ia/27
h.+inde 9Ia/19
- hemân** -1- [Fa] 1. önceden değinilen şey. 2. söyleyen ile dinleyen hatrında bilinen. 3. öyle, öylece, böylece. 4. denk, eşit, aynen.
h. 107Ia/64
- hemâven** -1- [Fa] bir dağın adı.
h. 44II/16
- hem-cins** -1- cinsleri bir olan, aynı soydan.
h.+im 90Ia/13
- hemd** -2- [Ar] Tanrı'ya olan şükran duygularını bildirme.
h. u sipâs 54Ia/17

- h. şükr u hemdi 33Ia/1
- hem-dem -7- [Fa]** sıkı fıkı, canciğer arkadaşı.
h. 14Ia/14
h.+em 112Ia/31
h. hemser u hemdemi 114Ib/60
h.+im 18Ia/10, 90Ia/13
h.+ler 34Ia/13
h. u hemseri 114Ib/70
- hem-dest -1- [Fa]** 1. kuvvet ve kudrette beraber olan, elele veren. 2. ortak.
h. 114Ib/23
- hem-âgüş -3- [Fa]** kucak kucağa, sarmaş dolaş.
h. 114Ib/13
h. u mēy-nūş 71Ia/15
h.-ı Belkeys 114Ib/78
- hem-āvāz -1- [Fa]** sesleri birbirine uygun, aynı sesi çıkaran; arkadaş.
h. 39Ia/9
- hem-be-hem -1- [Fa]** büküm büküm, kıvrım kıvrım.
h. 17Ia/3
- hem-gır -1- [Fa]** 1. ittihadetmiş, birleşmiş, birlik olmuş, birleşik. 2. ittisal eden, ulaşan, kavuşan, bitişen; aralıksız, hiç durmadan. 3. dost, arkadaş.
h.+e 77Ia/14
- hem-hāb -1- [Fa]** 1. beraber uyuyan, yatak arkadaşı. 2. eş.
h.+um 90Ia/19
- hem-hābe -1- [Fa]** yatak arkadaşı, oda arkadaşı.
h.+si 79Ia/23
- hem-hāne -1- [Fa]** bir evde oturan; arkadaş.
h. 11I/24
- hem-hūy -2- [Fa]** aynı huyda, aynı tabiatta olan, huyları bir olan.
h. 26Ia/18, 77Ia/18
- hem-kelām -1-** musahip, muaşeret eden, biriyle sohbet eden, konuşan; biriyle oturan; arkadaş.
h. 83Ia/2
- hem-kerin -1-** akran, ahbab, musahip, dost, arkadaş.
h. 114Ib/56
- hem-keṭār -1-** 1. aynı katarde hareket eden iki veya daha fazla hayvan 2. bir sürüye ait olan hayvan. 3. meslektaş. 4. hizmet yapan.
h. 68Ia/7
- hem-nefes -1-** arkadaş.
h.+ler 34Ia/13
- hem-nişin -3- [Fa]** beraber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş.
h. 43Ia/19
h. 73Ia/11
h.+i 95Ia/36
- hem-‘enān -1-** dizgini bir, atbaşı beraber olan, yanyana birlikte bulunan, arkadaş.
h. 114Ib/56
- hem-pervāz -1- [Fa]** birlikte uçan iki kuş; dost, arkadaş.
h.+larumu 13Ia/32
- hem-şe'n -2-** eş düzeyde olan, eşit makam ve mevkide bulunan.
h.+im 90Ia/13
h.+ine 55Ia/1
- hem-tefāk -1-** 1. bağlaşmış, birleşmiş, anlaşmış. 2. fikirce beraber olan.
h.+a 77Ia/14
- hemheme -1- [Fa]** pek anlaşılmayan hafif ve yavaş söz; boğaz tıkanıklığından çıkan ses; velvele, hayhuy, karışık olan insan ve hayvan sesi.
h. 102Ia/33
- hemī -7- [Fa]** süreklilik anlamı veren bir edat; tamamen, tüm, kesin.
h. 3Ia/26, 45Ia/5, 57Ia/4(2),

- 95Ia/46(2), 45Ia/6
- hemîşe** -3- [Fa] daima, her vakit, her zaman.
h. 10Ia/19, 5II/15, 89Ia/36
- hemîşe-behâr** -1- [Fa] 1. her zaman bahar gibi taze ve yeni olan. 2. aynısefa bitkisi: birleşikgillerden, çiçekleri sarı renkli bir kır bitkisi.
h. 9II/5
- hemmâmlı** -1- banyosu olan.
h. 109Ia/11
- Hemrâh** -1- [Fa] 1. yoldaş, yol arkadaşı. 2. Kaşkay ilinin şairlerinden biri.
H. 64II/17
- hem-râz** -2- [Fa] (bkz. hem-sırr) sıkı fıkı arkadaş, sır arkadaşı.
h. 22II/3, 23II/14
- hem-sân** -1- [Fa] aynı, benzer, gibi, eştaş.
h. 22Ia/6
- hem-ser** -9- [Fa] 1. arkadaş, kafadar. 2. erkek ve kadın eşlerden her biri, eş.
h. 25II/6, 90Ia/13, 11Ia/11, 114Ib/93, 12Ia/9
h. hemdem u hemseri 114Ib/70
h.+im 90Ia/10
h. u hemdemi 114Ib/60
h.-i Âbtîn 114Ib/90
- hem-sırr** -1- (bkz. hem-râz) sıkı fıkı arkadaş, sır arkadaşı.
h.+ım 90Ia/10
- hemşire** -1- [Fa] “sütleri bir olan”: kızkardeş, abla, bacı; süt kardeşi; hısım, akraba.
h.+si 17Ia/1
- hem-tâ** -2- [Fa] benzer, taydaş, denk, müsavi.
h. 8Ia/9
h.+y1 114Ib/40
- hem-zânû** -1- [Fa] yan yana oturan; diz dize oturup konuşan.
h.+m 90Ia/19
- hem-zebân** -1- [Fa] 1. dilleri bir olan, aynı dili konuşan. 2. ağız bir olan.
h. 14Ia/10
- hencer** -4- [Ar] (bkz. hencer) ucu sivri, iki yanı keskin bıçak, hançer.
h. 108Ia/28
h.+i 51Ia/13
h. tîr u hencer 5II/12
h.-i cânsitân 67Ia/43
- hencer** -1- [Ar] (bkz. hencer) ucu sivri, iki yanı keskin bıçak, hançer.
h. 96Ia/15
- hendân** -7- [Fa] 1. gülen, gülücü, güler; sevinçli. 2. kadın adı.
h. 99Ia/17, 114Ib/129, 58Ia/11, 78Ia/17
h. günçe 41II/19
hâtîr-i h.+ı 113Ib/22
le' l-i h.+ı 114Ib/51
- Hengâm** -1- [Fa] yer adı.
H.+a 40II/30
- henüz** -51- [Fa] şimdiye kadar, bu ana dek; daha, yeni, hala; ancak.
h. 114Ib/123, 114Ib/124, 114Ib/131, 114Ib/132, 17II/10, 17II/11, 17II/12, 17II/16, 17II/2, 17II/20, 17II/4, 17II/5, 17II/6, 17II/7, 17II/8, 17II/9, 32Ia/10, 32Ia/11, 32Ia/12, 32Ia/13, 32Ia/14, 32Ia/15, 32Ia/16, 32Ia/5, 32Ia/6, 32Ia/7, 32Ia/9, 35Ia/10, 35Ia/11, 35Ia/12, 35Ia/13, 35Ia/14, 35Ia/15, 35Ia/16, 35Ia/17, 35Ia/18, 35Ia/19, 35Ia/20, 35Ia/21, 35Ia/24, 35Ia/8, 35Ia/9, 49Ia/2, 67Ia/61, 67Ia/62, 91Ia/1, 91Ia/24, 91Ia/25, 91Ia/34
- her** -74- [Fa] Önüne geldiği ismin benzerlerini “teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı” anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren söz; hep,

bütün.

h. 102Ia/13, 102Ia/14, 102Ia/36,
102Ia/41, 102Ia/42, 102Ia/43,
102Ia/50, 103Ia/1, 107Ia/114,
107Ia/115, 107Ia/18, 107Ia/79,
110Ia/21, 111Ia/10, 112Ia/31,
15II/12, 15II/13, 15II/14, 15II/15,
15II/7, 15II/8, 18Ia/4, 19II/16,
23Ia/5, 2Ia/17, 30Ia/11, 30Ia/20,
30Ia/24, 34Ia/17, 3Ia/21, 41II/20,
41II/27, 42Ia/20, 43Ia/48, 43Ia/52,
45II/27, 47II/3, 48Ia/14, 50Ia/21,
52Ia/7, 56Ia/31, 63Ia/6, 64II/5,
69Ia/18, 69Ia/2, 79Ia/11, 79Ia/12,
79Ia/15, 81Ia/19, 81Ia/20, 85Ia/18,
8II/4, 90Ia/36, 97Ia/13

h. dem 107Ia/69, 12II/10

h. ne 105Ia/5, 106Ia/8, 30II/13,
33II/11, 35Ia/4, 43Ia/41, 43II/36,
4Ia/1, 4Ia/11, 54II/8, 7II/10, 80Ia/2,
94Ia/12, 97Ia/15

h. yana 1II/7

h. yanuna 1II/13

h. yanundan 1II/26

her -1- [Fa] eşek.

h. 38Ia/16

her möhre -1- [Fa] 1. mavi boncuk, (at,
eşek ve katır) boynuna takılan mavi
veya beyaz boncuk. 2. bir tür korna
veya düdük. 3. gözü kör eden bir
tür beyaz kabarcık.

h. 38Ia/16

herāb -7- [Ar] harap: 1. bayındırlığı
kalmamış, yıkılacak duruma
gelmiş, yıkkın, viran. 2. çok sarhoş.
3. *mec.* bitkin, yorgun, perişan.

h. 107Ia/98, 94Ia/20, 52II/35

h. hūb u herābı 54Ia/3

h. +ı 102Ia/14

hāl-ı h. +uma 40Ia/9

h. -ı Mecnūnam 112Ia/7

herābāt -1- [Ar] 1. harabeler, viraneler. 2.
meyhaneler.

h. 70Ia/18

herābe -2- [Ar] 1. eski binaların yıkıntısı.
2. çok harap ev.

h. 23Ia/11

h. +ynen 110Ia/6

herābenişin -1- harap yerlerde, viranede
oturan.

h. 112Ia/7

herām -5- [Ar] 1. din kurallarına aykırı
olan, dinî bakımdan yasak olan,
helal karşıtı. 2. yasak.

h. 87Ia/18, 52Ia/22, 52II/46

h. +dır 108Ia/11, 10Ia/3

h. +nan 1Ia/6

herām-zāde -1- 1. piç [çocuk]. 2. hileci,
namussuz.

h. 107Ia/82

herāmluk -1- haram olan şey, hırsızlık.

h. +dan 65II/11

herās -1- [Fa] korku.

h. 54Ia/18

herāsān -1- [Fa] korkan, korkak, korku
içinde bulunan.

h. 21Ia/13

her biri -1- her biri, herkes, ayrı ayrı
hepsi.

h. 8Ia/8

herc -2- [Ar] harç: 1. gider, harcama,
masraf. 2. nafaka.

h. 52II/15

h. +iñ 43Ia/29

her-çend -2- [Fa] her ne zaman, her ne
kadar ... ise de, vakıa, gerçi.

h. 105Ia/9, 89Ia/33

herem -2- [Ar] harem: 1. herkesin
girmesine müsaade edilmeyen,
saygıdeğer ve kutsal yer. 2. Hac
zamanında ihrama girilen yerden
itibaren Kabe'ye doğru olan kısım.

3. [evvelce] büyük İslam konaklarında bulunan kadınlar dairesi. 4. nikahlı kadın, zevce.
 h.+de 2Ia/12, 58Ia/13
- herf** -1- [Ar] harf: 1. bir dilin alfabetini oluşturan ve tek başına veya başka öğelerle birlikte o dildeki sesleri yazıda göstermek üzere kullanılan işaretlerden herbiri, sesin yazıdaki işaret karşılığı. 2. söz, lakırdı.
 h.+im 39II/8
- hergiz** -2- [Fa] asla, katiyyen, hiç bir vakit, hiç bir suretle.
 h. 38II/10, 55II/4
- herîd** -2- [Fa] satın alma.
 h. 54II/12, 74Ia/5
- herîdâr** -7- [Fa] satın alıcı.
 h. 23Ia/6, 31II/7
 h.+a 92Ia/24
 h.+ı 67Ia/9
 h.+ıdı 114Ib/107
 h.+ıdır 31Ia/2
 h.+ıyam 15Ia/4
- herîf** -9- [Ar] 1. meslektaş, sanat arkadaşı. 2. rakip. 3. [konuşmalarda] kayıp adam. 4. [kumarda] karşı taraf, oyun arkadaşı. 5. içki ve eğlence arkadaşı. 6. âdî ve bayağı adam, basit insan. 7. teklifsiz dost.
 h. 103Ia/3, 61Ia/5, 114Ib/76
 h.+em 67Ia/44
 h.+i 110Ia/8
 h.+in 108Ia/3
 h.+ler 8Ia/19
 h.-i Léyliyeñ 112Ia/6
 h.-i sâde 36Ia/14
- herîr** -2- [Ar] 1. harir, ipek. 2. hararetli, ateşli.
 h. endāmuna 62Ia/20
 h. yakluğ 66Ia/17
- herîş** -2- [Ar] hırslı, tamahkâr, bir şeye çok düşkün, lüzumundan fazla istekli.
 h. 43Ia/11
 h.+ler 23Ia/11
- herkes** -1- [Fa] herkes, insanların bütünü.
 h.+e 93Ia/15
- herkim** -33- her kimse, herkes.
 h. 101Ia/1, 101Ia/20, 106Ia/16, 106Ia/8, 110Ia/19, 110Ia/23, 14Ia/1, 19Ia/9, 2II/16, 31Ia/1, 31Ia/12, 31Ia/16, 31Ia/2, 38Ia/15, 41II/9, 43II/53, 43II/62, 47Ia/13, 60Ia/2, 79Ia/23, 79Ia/4, 84Ia/8, 96Ia/1, 93Ia/3
 h.+de 56Ia/13, 30Ia/3
 h.+e 67Ia/39, 8Ia/13, 8Ia/14
 h.+in 79Ia/2
 h.+inen 42Ia/9, 43Ia/36
 h.+iñ 49Ia/16
- herkimse** -3- herkes, her kimse.
 h. 40II/44
 h.+de 13II/8
 h.+ye 108Ia/26
- hermen** -4- [Fa] harman; herhangi bir şeyin toplu bir halde bulunduğu, işlendiği ve satıldığı yer; herhangi bir şeyin çok bulunduğu yer; bahçe, sevze ya da meyve bahçesi; tepe.
 h.+den 41Ia/11, 61Ia/15
 h.+i 82Ia/34
 h.+idir 9II/8
- herrâz** -1- [Ar] boncuk ve cicili bicili şeyler satan kimse, tuhafiyeci.
 h.+am 92Ia/22
- herze** -1- [Fa] 1. beyhude, faydasız. 2. yararsız. 3. başı boş. 4. uyumsuz. 5. ayyaş. 6. aşınmış, işten düşmüş.
 h. ële 107Ia/44
- herze-ñü** -1- [Fa] huyu herze olan kimse, herze huylu.

- h.**+y1 79Ia/8
- hēsāb** -7- [Ar] hesap.
 h. 51II/8, 38Ia/8
 h.+a 107Ia/69
 h.+dır 82Ia/16, 82Ia/32
 h.+e 23Ia/9
 h.+um 98Ia/2
- hesed** -1- [Ar] kıskançlık, çekememezlik, günü.
 h.+den 9Ia/3
- hesīs** -1- [Ar] hasis: 1. nekes, cimri, pinti. 2. alçak, değersiz, kıymetsiz; insanı küçülten.
 h. 43Ia/28
- hesret** -10- [Ar] hasret: ele geçirilemeyen veya elden kaçırılan bir nimete üzülp yanma, iç çekme, inleme; üzüntü, iç sıkıntısı, keder, zahmet; eseflenme, göreceği gelme, özleyiş.
 h. 7Ia/6, 91Ia/18, 33Ia/10, 99Ia/18
 h.+em 4II/15
 h. günçe 37II/11
 h.+i 50Ia/9
 h.+inden 34II/14
 h.+inen 60II/2
 gul-ı h.+im 91Ia/5
- hesretli** -3- hasreti olan, özlemlı.
 h. 16Ia/1
 h. bulbul 16Ia/1
 h.+yem 2II/3
- hest** -2- [Fa] 1. var, mevcut, olan. 2. i-fiilinin üçüncü tekil şahsı.
 h. u nīstījī 43Ia/45
 h.-i heḳ 21Ia/21
- heste** -1- [Fa] 1. yorgun, yorulmuş. 2. incinmiş. 3. yaralı, dertli. 4. yıpranmış.
 h. 63II/20
- heste-bulbul** -1- [Fa] yaralı bülbül [âşık].
 ‘âşık-i h. 114Ib/32
- hestī** -1- [Fa] 1. var olma, varlık, mevcut. 2. mal, servet. 3. kendini beğenme, kendini görme.
 h.-yi zātundan 21Ia/21
- Heşderhān** -1- yer adı.
 H.+dan 50II/16
- heşm** -3- [Fa] öfke, kırgınlık, hışım.
 h.+inen 45II/24, 45II/38, 94Ia/1
- heşmgīn** -1- [Fa] kırgın, öfkeli, hışımlı, gazaplı.
 h. 59Ia/10
- Heṭā’i** -1- Hatā [Eski zamanlarda Çin’in kuzey bölgesine verilen ad, miski pek meşhur imiş]lı, kuzey Çin’e ait olan kimse.
 h.+dan 31Ia/10
- hetm** -1- [Ar] 1. son, hitam, bitim. 2. hitama erdirme, sona erdirme, bitirme. 3. mühürleme, mühürlenme. 4. Kur’ân’ı başından sonuna kadar okuma.
 h. 67Ia/61
- heṭ** -2- [Ar] (bkz. heṭṭ) 1. çizgi. 2. satır. 3. yol. 4. yazı. 5. padişah yazısı. 6. sıra, saf. 7. gençlerde yeni terleyen bıyık veya sakal.
 h. 59Ia/1
 h.+iḡnen 102Ia/10
- heṭā** -2- [Ar] 1. hata, yanlış, yanlışlık, yanılma. 2. günah 3. kabahat, kusur.
 h. 43Ia/49, 47II/15
- heṭer** -1- [Ar] tehlike.
 h. ḥovf u heṭerdir 43Ia/13
- heṭernāk** -1- tehlikeli, korkunç, korkulu.
 h. 39II/7
- heṭṭ** -4- [Ar] (bkz. heṭ) 1. çizgi. 2. satır. 3. yol. 4. yazı. 5. padişah yazısı. 6. sıra, saf. 7. gençlerde yeni terleyen bıyık veya sakal.
 h. u ḥāllı 73Ia/16

- h. u hāluna 2II/14, 63II/17
h.-i emānum 33II/30
- hevā** -9- [Ar] 1. hava, birçok gazdan oluşan hayat ve solunum maddesi; durum, ortam, koşul. 2. heves, istek, arzu; sevgi; hoşlanma.
h. 114Ib/18, 71Ia/10, 50II/16
h.+de 22Ia/26
h.+dan 61II/26
h. ebr u hevādir 10Ia/9
h.+sı 75Ia/9
h.+suna 65Ia/14
h.+sundan 64Ia/48
- hevā'ī** -1- 1. havaya ait olan, hava ile ilgili olan; havada bulunan. 2. nefis ve şehvetine mağlup olmakla ilgili. 3. nefisine düşkün, ciddi şeylerle ilgisiz.
h.+dan 31Ia/9
- hevākeş** -1- [Fa] iklimi güzel olan, havası güzel olan, güzel havalı.
h. 60Ia/13
- hevālī** -1- havalı: 1. herhangi bir nitelikte havası olan. 2. İyi, temiz hava alan, havadar. 3. *mec.* bir işi gereğince benimsemeyen, önemsemeyen. 4. *mec.* göz alıcı, çekici, albenisi olan. 5. *mec.* kibirli, çalımlı, gururlu.
h. ʔerlān 22II/6
- heves** -7- [Ar] heves: 1. arzu, istek. 2. gelip geçici istek.
h. 59Ia/17, 63Ia/12
h.+i 32Ia/13
h.+im 61Ia/10, 90Ia/18
h.+indedir 49Ia/12
h.+ini 57II/10
- heves-bāz** -1- heveli, istekli.
h.ol 43Ia/56
- Ḥevvā** -1- [Ar] Havvā: 1. Hz. Âdem'in zevcesi olup, Âdem Cennet'te uykuda iken sol taraf kaburgasından alınan bir kemikten yaratılmış ve bu ameliyeden Âdem hiç acı duymamıştır. Âdem topraktan, Havvā kemikten yaratılmıştır. 2. esmer kadın. 3. kadın adı.
Ḥ. 114Ib/60
- ḥey** -6- [Fa] bir tür ikaz ve uyarma edatı.
h. 107Ia/53, 107Ia/78, 107Ia/39
h. ḥey 97Ia/17, 97Ia/18, 97Ia/19
- ḥeyā** -4- [Ar] 1. utanma, sıkılma. 2. ar, namus, edep. 3. Allah korkusu ile gūnahtan kaçınma.
h. 84Ia/3, 98Ia/5
h.+dan 83Ia/1
h. şerm u ḥeyāyunan 43Ia/42
- ḥeyālī** -1- utanan, utangaç.
h. gelindir 107Ia/103
- ḥeyāt** -3- [Ar] dirilik, canlılık.
h.+ını 9Ia/14
āb-ı h. 10II/7
āb-ı h.+ı 61II/14
- Ḥeyber** -1- [Ar] Hayber Muharebesi: Yahudiler, Hendek Muharebesi'nde Mekkeli Müşriklerle ittifak edip müslümanların aleyhine dönmüşlerdi. Ayrıca Medine-Şam ticaret yolu üzerinde tehlike oluşturuyorlardı. Bu durumu göze alan Muhammed Peygamber beraberinde bulunan 1500 kişilik ordusu ile Hayber'i kuşattı. Hazırlıksız yakalanan Yahudiler, 10 günlük kuşatmadan sonra, bazı kaynaklara göre Ali'nin etkinliği, hatta kale kapısını tek başına söküp atması üzerine teslim oldular. Muhammed Peygamber, elde edilen ürünlerin yarısını vergi

- olarak vermeleri koşulu ile Yahudiler'e topraklarını iade etti.
Ḥ.+i 33II/22
- Ḥēyder** -3- [Ar] 1. Hz. Ali'nin lakabı. 2. arslan. 3. cesur, yiğit.
Ḥ.-i ḥeyyehdir 33II/32
Ḥ.-i kerrār 14II/7
Ḥ.-i Murteżā 44II/18
- ḥēyderī** -2- [Ar] 1. haydarlık, arslanlık. 2. eskiden giyilen kolsuz, kısa aba hırka, haydariyye.
ḥ. 1Ia/14
šovlet-i ḥ. 114Ib/73
- Ḥeykır** -1- [Ar] bir dağın adı.
Ḥ. dağında 40II/13
- ḥēyl** -1- [Ar] 1. ordu, leşker, süvâriiler taburu; atlar takımı. 2. tabi, bağımlı, peyrev, izleyici. 3. ordugah, kışla; kabile, aşiret.
ḥ.-i 'eşke 114Ib/123
- ḥeyli** -1- [Fa] 1. çok, epeyce, çokça. 2. bir takım. 3. oldukça.
ḥ.+dir 18Ia/13
- ḥēyme** -3- [Ar] çadır.
ḥ. 87Ia/17, 87Ia/21
ḥ. vur 110Ia/30
- ḥēyme-gāh** -1- çadır kurulan yer.
ḥ.+ı 14Ia/8
- ḥēyr** -5- [Ar] iyilik; iyi, faydalı, yararlı, hayırlı iş; fayda.
ḥ.+imi 68Ia/24
ḥ.+ini 68Ia/23
ḥ. u şer 30Ia/13
ḥ. u şerden 43Ia/3
der-i ḥ. 40II/32
- ḥēyrān** -5- [Ar] 1. şaşmış, şaşa kalmış, şaşırılmış. 2. çok tutkun. 3. afyon sarhoşu.
ḥ. 22Ia/2, 42Ia/10
ḥ.+am 87Ia/33
ḥ. māt u ḥēyrānam 21II/20, 26II/2
- ḥēyrlig** -1- iyilik, hayır ve iyilikle ilgili; uğur ve kutluluğa ait.
yād-ı ḥ. 25Ia/3
- ḥēyvā** -4- [Tr] ayva.
h. 15II/6, 62II/5
ḥ.+sı 64II/6
h.+ya 25II/4
- ḥēyvān** -2- [Ar] 1. canlılık, dirilik. 2. canlı şey. 3. insanı da içine alan bütün canlılar. 4. ahmak adam.
ḥ.+uḥ 42Ia/8
āb-ı ḥ.+e 1II/8
- ḥeyyeh** -1- [Ar] 1. yılan, engerek yılanı. 2. [astronomi] *Serpens* ya da *Yılan takımyıldızı*, modern 88 takımyıldızdan biridir. *Serpens* adı Latince'de *yılan* anlamına gelir ve modern takımyıldızlar arasında bir açıdan eşsizdir: Bu takımyıldız iki ayrı parça olarak ele alınır. Batıda kalan ucu *Serpens Caput* (yılanın başı) ve doğuda kalan ucu *Serpens Cauda* (kuyruk) olarak adlandırılır. Bu iki yarı arasında *Yılanlı takımyıldızı* uzanır. Yılan, birinci yüzyıl astronomu Batlamyus tarafından listelenen 48 takımyıldızdan biridir.
Ḥēyder-i ḥ.-der 33II/32
- ḥeyyeh-der** -1- *harf.* yılan öldüren
Ḥēyder-i ḥ.-der 33II/32
- ḥez** -2- [Ar] 1. etçil hayvanlardan olup postundan kürk yapılan bir tür hayvan, sansar. 2. postları değerli türlü etçil hayvanların ortak adı.
ḥ. 42Ia/12, 83Ia/15
- ḥezāb** -1- [Ar] 1. boya. 2. kına.
ḥ.+dır 82Ia/44
- ḥezān** -8- [Fa] sonbahar, güz.
ḥ. 12II/18, 102Ia/7, 42Ia/14

- h.+dır 87Ia/16
 h. köylüme 4II/4
 h. köylümi 41II/2
 h. obasını 100Ia/7
 h. yeli 34II/9
- hézār** -1- [Fa] bin; pek çok.
 h. hézār 102Ia/36
- hezār** -1- [Fa] bülbül.
 hürüş-ı h. 71Ia/4
- hezār-destān** -1- [Fa] bülbül.
 h.+a 100Ia/20
- hez̄er** -2- [Ar] sakınma, kaçınma, korunma, çekinme.
 h. 110Ia/19, 12Ia/10
- hez̄in** -1- [Ar] 1. hüznü, mahzun olarak, kederli, gamlı. 2. hüznü verici.
 şê‘ r-i h.+den 69Ia/17
- hez̄ret** -2- [Ar] 1. [asıl manası “kurb”, “piş-gah”dır]. 2. saygı saymak üzere büyüklere verilen ünvanıdır.
 h.-i Ādemi 114Ib/59
 h.-i Muştefā 114Ib/68
- Hez̄ret-i Muḥemmed** -1- [Ar] Hz. Muhammed.
 H. medḥidir 1Ia/1
- hez̄z** -5- [Ar] 1. hoşlanma, zevklenme; sevinç, memnunluk. 2. baht, talih, nasip, saadet, kıymet. [çok zaman “etmek” mastarıyla birlikte kullanılır].
 h. 96Ia/3, 99Ia/4
 h.+i 17Ia/5
 h.-i behār 34Ia/11
 h.-i temāşā 65Ia/7
- hı, ḥa** -1- [Ar] Osmanlı alfabesinin sekizince harfi olup, “ebced” hesabında sekiz sayısının karşılığıdır.
 h. 112Ia/6
- hı** -1- [Ar] Osmanlı alfabesinin dokuzuncu harfi olup, “ebced” hesabında altıyüz sayısının karşılığıdır.
 h. 112Ia/7
- ḥma** -1- [Ar] kına.
 h. 114Ib/146
- ḥma** -2- [Ar] kına.
 h.+dan 22II/13, 91Ia/16
- ḥmabendānlı** -1- [dügünlerdeki] kına merasimi olan.
 h. 109Ia/11
- ḥmalı** -1- kınalı: 1. kına ile boyanmış olan. 2. kına renginde veya kızıl renkte olan.
 h. el 29Ia/8
- ḥmçele-** -1- [Tr] hınçalamak, parçalamak, hırpalamak. (?)
 h. 40II/12
- ḥrāmān** -1- [Fa] salına salına, naz ve eda ile yürüyen.
 h. 57II/19
- Ḥızr** -2- [Ar] Hz. Hızır: içenlere ölmezlik veren “âb-ı hayât”ı içmiş bulunan ve kul sıkıldığı zaman imdadına yetişmekle meşhur olan peygamber.
 H.+ıñ 9Ia/14
 H.-ı ḥūy-i ḥiṣāl 48Ia/5
 H.-ı pēyğember 10II/6
- ḥicāb** -2- [Ar] 1. utanma, sıkılma. 2. perde.
 h.+dır 82Ia/36
 h.+um 98Ia/8
- ḥicālet** -1- [Ar] hacalet, utanma, utangaçlıkla şaşırma.
 h.+den 83Ia/1
- ḥicle** -1- [Ar] (bkz. ḥicle-ḥāna, ḥicle-ḥāne) gelin odası, gerdek.
 h. içinde 78Ia/19
- ḥicle-ḥāna** -1- (bkz. ḥicle, ḥicle-ḥāne) gelin odası, gerdek odası.

- h.+dan 91Ia/24
- hicle-hāne** -1- [Ar] (bkz. hicle, hicle-hāna) gelin odası, gerdek odası.
h.+sine 114Ib/168
- hicr** -1- [Ar] ayrılma, terketme, ayrılık.
h.+inden 62Ia/21
- hicrān** -21- [Ar] 1. ayrılık. 2. unutulmaz acı, keder, iç acısı.
h. 112Ia/3, 18Ia/6, 49Ia/2, 72Ia/26, 97Ia/20, 20Ia/3
h.+dan 66II/3
h. derdi 51Ia/6
h. dustağı 11Ia/6
h.+ı 37Ia/11, 4II/19, 61II/28
h. kefesini 100Ia/6
h.+undan 18Ia/3
h.+uñ 2II/10, 90Ia/8
h.+uñnan 58Ia/18, 8II/5, 54II/9
ğem-i h. 9Ia/3
şām-ı h.+am 26II/12
- hicri kemerî** -1- [Ar] Hicri takvim Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretini başlangıç kabul eden ve ayın dünya çevresinde dolanımını esas alan bir takvim sistemidir. Hicri takvim, *Hicri Şemsi* takvim ve *Hicri Kameri* takvim olmak üzere ikiye ayrılır.
h.+de 53II/1
- hidmet** -4- [Ar] 1. iş, hizmet, vazife, görev. 2. iş görme, birinin işini görme.
h. 43Ia/38, 50Ia/21, 50Ia/24, 50Ia/22
- hidmet-kār** -1- hizmetkār, hizmetçi [daha çok erkek].
h.+ı 30Ia/19
- hikāyāt** -1- [Ar] hikayalar.
h.+ıdır 33II/4
- hikāyet** -1- [Ar] hikaye: 1. anlatma. 2. roman. 3. masal. 4. olmuş bir hadise.
h. 101Ia/7
- hikmet** -1- [Ar] hikmet: 1. bilgelik. 2. neden, gizli neden. 3. Allah'ın insanlarca anlaşılamayan amacı. 4. özlü söz, vecize.
h.+de 43Ia/21
- hilāf** -3- [Ar] hilaf: 1. aykırı, karşıt, ters. 2. yalan.
h. 43Ia/38, 43Ia/26
h. et 94Ia/6
- hilāl** -1- [Ar] ayın ilk günlerinde aldığı yay biçimi, ayça, yeni ay, hilal.
h. etdim 27Ia/21
- hile** -1- [Ar] hile, aldatma, oyun, dubâra.
h.+yinen 101Ia/19
- hilket** -2- [Ar] 1. yaratılma, yaradılış. 2. tabiat.
h. 105Ia/2, 5II/1
- hil'et** -3- [Ar] eskiden, padişah veya vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan.
h. 100Ia/31
h.+i 107Ia/76
h.+ini 95Ia/48
- himāyet** -1- [Ar] koruma, korunma, gözetme, esirgeme, koruyuculuk, gözetim; kayırma, elinden tutma.
h. 53II/20
- himmet** -5- [Ar] 1. gayret, emek, çalışma, çabalama. 2. yüksek irade. 3. ermiş kimsenin tesiri.
h. 31Ia/4, 107Ia/110
h.+em 4II/13
deryā-yı h. 102Ia/27, 33II/7
- Himmet cuhūd** -1- şahıs adı.
H.+dan 108Ia/41
- Himmet Kihā** -1- şahıs adı.

- H. 108Ia/17
- Himmet'eli Kihā** -1- şahıs adı.
H. 108Ia/1
- Hind** -1- [Ar] 1. Hindistan. 2. Hindistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.
H. 45II/18
- Hindī** -1- [Ar] 1. Hindli. 2. Hindistan ile veya Hintliler ile ilgili olan.
H. 90Ia/41
- Hindū** -3- [Ar] 1. Hintli. 2. ben, benek. 3. güneşe yakınlık bakımından altıncı sırada olan gezegen, sekendiz, zühal, satürn.
H. 1II/7
H. hāli 49II/6
H.-yı āteşperest 114Ib/154
- Hindūstān** -5- [Ar] Hindistan, güney Asya'da yer alan bir ülke.
H.+dan 50II/12
H. şahları 55II/14
H. şekeri 61II/15
H. tāvūsı 30II/6, 8II/12
- hinzīr** -1- [Ar] 1. domuz. 2. *meç*. pis ve katı yürekli kimse.
h. 32Ia/12
- hīrāmān** -3- [Fa] salına salına, naz ve eda ile yürüyen.
h. 4II/11, 95Ia/20, 95Ia/44
- hīreli** -1- kamaşıklığı, donukluğu, fersizliği olan [göz].
h. 68Ia/14
- hīrke** -1- [Ar] kalın kumaştan yapılmış veya içi pamukla beslenmiş ceket uzunluğunda bir giyecek, hırka.
h. Behlül u hīrke 83Ia/39
- hīrke-pūş** -2- hırka giyen, fakir, derviş.
h. 42Ia/11, 33Ia/13
- hīrş** -2- [Ar] 1. sonu gelmeyen istek, aşırı tutku. 2. öfke, kızgınlık. 3. azgınlık.
h. u hevesindedir 49Ia/12
h.+iç 43Ia/12
- hīrsan** -1- [Ar] at türlerindedir.
h. 44Ia/6
- hīşāl** -1- [Ar] huylar, tabiatlar, ahlaklar.
Hīzr-i hūy-i h. 48Ia/5
- hīşār** -1- [Ar] 1. kuşatma, etrafını alma. 2. kale, etrafı istihkamlı kale, bent.
h. 49Ia/4
- hīşlet** -1- [Ar] haslet: insanın yaradılışındaki huyu, tabiatı, mizacı.
h.+i 79Ia/2
- hīşletli** -1- ... hasleti olan, ... huyu olan.
h. 103Ia/1
- hīş** -1- [Fa] pulluk, saban.
h. 92Ia/7
- hīşmet** -1- [Ar] 1. büyüklük, görkem. 2. hiddet, kızgınlık. 3. kibarlık, nezaket. 4. alçak gönüllülük.
h.+i 88Ia/12
- hīşteğ** -1- [Fa] elbisenin koltuk altına ve pantolonun iki paça arasına konulan ve dikilen kare biçiminde kumaş.
h. 107Ia/15
- hīyāl** -33- [Ar] hayal: 1. insanın kafasında tasarlayıp canlandırdığı şey. 2. kuruntu 3. gölgeli görünen şey.
h. 10Ia/13, 79Ia/29, 8Ia/17, 90Ia/4, 25Ia/14, 59Ia/13, 68Ia/24, 88Ia/5, 16Ia/3, 73Ia/21
h.+a 110Ia/13, 76Ia/2, 76Ia/36, 79Ia/29
h.+da 76Ia/5
h.+dır 72Ia/31
h. fikr u hīyāldan 34II/10
h. fikr u hīyāl 37Ia/5, 6II/3
h. fikr u hīyālundan 105Ia/19
h. hāb u hīyāl 91Ia/11

- h. hāb u hīyāldan 54Ia/13
 h. hāb u hīyāldır 79Ia/19
 h.+ı 14Ia/17, 23II/11, 27Ia/13
 h.+larunan 110Ia/3
 h. ‘ eşk u hīyāla 69Ia/13
 h.+undadır 35Ia/2
 h.+uñ 11II/3
 h.+uñnan 90Ia/38
 h.+uyuz 85Ia/9
 gerķ-i h.+da 26II/17
- hīyāl-bāzlüg -1-** hayal etme durumu, hayal oynatma durumu, hayalcılık.
 h. 90Ia/39
- hīyānet -1- [Ar]** ihanet: 1. hıyanet, hainlik. 2. vefasız, hain. 3. evlilikte, sevgide aldatma, sadakatsizlik. 4. gerektiğinde yardımda bulunmama, bir kimsenin güvenini yok etme.
 pend-i h. 88Ia/21
- hizāb -4- [Ar]** 1. boya. 2. kına.
 h. 114Ib/33, 22II/13, 94Ia/28
 h.+e 54II/13
- Ḥorāsān -2- [Fa]** İran’ın doğusunda bulunan, geniş araziye sahip bir vilayetin adı. [*hūr = güneş + âsân = doğan* kelimelerinden mürekkep olup “doğan güneş memleketi” manasına geldiği kitaplarda yazılıdır]. **ṣāh-ı Ḥorāsān:** Hicri 148’de Zilkade ayının on birinci günü Medine’de doğan, masum imamların sekizincisi olan İmam Rıza (a.s).
 ṣāh-ı H. 21Ia/15, 21Ia/17
- hoş -60- [Fa]** hoş: 1. güzel; iyi. 2. tatlı.
 h. 13II/8, 14Ia/15, 27Ia/12, 2II/15, 58II/8, 62Ia/5, 97Ia/15, 34Ia/11, 24II/7, 76Ia/17, 83Ia/4, 33Ia/15, 91Ia/10, 91Ia/6, 55Ia/19, 60Ia/17, 60Ia/4, 113Ib/23
 h.+a 59Ia/8, 89Ia/2
- h.+am 100Ia/35, 5II/15
 h. büyundan 50II/3
 h. demim 18Ia/10
 h. demimiz 60Ia/20
 h. deminde 9Ia/18
 h.+dır 100Ia/1
 h.+e 114Ib/56
 h. eyyām 88Ia/16
 h. günü 36II/29
 h. günleri 37II/16
 h. günleriñ 37II/18
 h. günün 89Ia/28, 36II/23
 h. hāletinden 101Ia/11
 h. heberlig 33Ia/23
 h.+ı 106Ia/18, 81Ia/19
 h.+ıdır 103Ia/1, 103Ia/12, 103Ia/16, 103Ia/2, 103Ia/20, 103Ia/24, 103Ia/28, 103Ia/4, 103Ia/8
 h. şifetdir 50II/17
 h.+ter 108Ia/4, 113Ib/24
 h.+um 90Ia/25, 98Ia/25, 98Ia/26
 h.+umdır 90Ia/38
 h. u nā-hoş 35II/22
 h.+uñ 110Ia/6
 bû-yı h. 57II/17
- hoş-elhān -1-** makamı güzel, güzel ve tatlı okuyan.
 h. 63II/19
- hoş-güftār -1- [Fa]** (bkz. hoş-güftügü) güzel konuşan.
 h. 49II/7
- hoş-güftügü -1- [Fa]** (bkz. hoş-güftār) güzel konuşan.
 h.+dan 6Ia/18
- hoş-güvār -3- [Fa]** 1. lezzetli, tatlı. 2. hazmi kolay.
 h. 60Ia/18
 cām-ı h. 63II/21
 cām-ı h.+a 25II/12
- hoş-hāl -1- [Fa]** hali, vakti yerinde, geçimi yolunda olan.

- h. 52II/42
- hoş-ḥālet** -1- hali yerinde olan, durumu iyi olan.
h. 59Ia/7
- hoş-ḥān** -1- [Fa] okuyuşu güzel.
h. bulbuludum 41II/22
- hoş-ḥeberlig** -1- iyi haber verme durumu.
h. 33Ia/23
- hoş-ḥett** -1- iyi hatlı, güzel yazılı.
h.+im 90Ia/23
- hoş-kelām** -1- güzel söz söyleyen, güzel konuşan.
h. 59Ia/7
- hoş-lehce** -1- dili tatlı olan, güzel ve kulağa hoş konuşma tarzına sahip olan [kimse].
h. 49II/7
- hoş-me‘rifet** -1- hoş marifetli olan, marifet sahibi olan, marifetli.
h. 59Ia/7
- hoş-mezāh** -1- güzel şakalar yapan, hoş mizahlı insan; şen, esen.
h. 6Ia/18
- hoş-nevā** -2- [Fa] güzel sesli.
h. müṭribler 95Ia/16
murg-ı h. 57Ia/15
- hoş-nişān** -2- [Fa] iyi nişanlı, güzel nişanlı; güzel.
h. 46II/1, 46II/5
- hoş-reng** -1- [Fa] rengi güzel olan, güzel renkli.
h. 44Ia/7
- hoş-rülüg** -1- sevimlilik, tatlı yüzlülük, sevimli olma durumu.
h.+da 43Ia/34
- hoş-şöhbet** -1- sohbeti, konuşması güzel, tatlı.
h. 6Ia/18
- hoşgil** -1- [Fa] güzel yüzlü, yakışıklı.
h.+inen 103Ia/28
- hoşluk** -6- hoşluk, hoş olma durumu, letafet; tatlı, güzel, hoş.
h. 79Ia/6
h.+a 50Ia/17, 61Ia/20, 99Ia/1
h. esbābundan 60Ia/12
h. ‘āleminde 60Ia/1
- Hoten** -2- [Fa] Hotan: Doğu Türkistan’da büyük bir şehir olup ahali müslümandır.
H. ceyrāmı 30II/6
H.+iḡ 61II/12
- hov** -1- [Tr] 1. asılsız haber yayma, yayılan haber, şayia. 2. tehdit, korkutma, korkuya salma, yıldırma, gözdağı. 3. Kaşkaylarda, düğünlerde erkekler tarafından oynanan oyun. Bu oyuna *cenkname* adı da verilir.
h. 108Ia/12
- hovf** -3- [Ar] korku; korkma.
h. u bīm 74Ia/3
h. u ḥeṭerdir 43Ia/13
terk-i h. 54Ia/18
- hovşele** -1- [Ar] 1. sabırlılık, dözümlülük, tahammül, dayanma, dişini kısma. 2. ilgi, heves, istek, rağbet. 3. kuş kursağı.
h. 108Ia/32
- Hovungān** -2- [Fa] yer adı.
H. 52II/35
H.+dan 52II/26
- hovz** -1- [Ar] havuz.
h.+ı 46II/19
- hökkām** -2- [Ar] hakimler.
h. 113Ib/7, 43II/61
- hökm** -8- [Ar] hüküm, emir, komuta.
h. 1II/1, 1II/31, 55Ia/12, 109Ia/1
h.+i 53II/18
h. u fermāmı 113Ib/6
h.+üni 41II/8
h.-i ḥākimidi 53II/3
- hökm-vārun** -1- hüküm verme işi, hüküm

- yürütme işi, hüküm yürürlük.
 h. 104Ia/15
- hökümet** -1- [Ar] hükümet, devlet yönetimi.
 sedr-i h. 113Ib/4
- hör-** -2- [Tr] örnek.
 h.-ende 63Ia/5
 h.-üb 62Ia/11
- hörmet** -2- [Ar] hürmet, saygı.
 h. 20II/7, 43Ia/39
- hū** -1- [Ar] Allah; dervişler arasında kullanılan bir seslenme sözü.
 h. çekem 3Ia/11
- hū** -2- [Fa] tabiat, mizaç, ahlak; âdet.
 h. 56Ia/16
 h.+yı 46II/17
- hūb** -35- [Fa] güzel, hoş, iyi.
 h. 107Ia/117, 22II/10, 49II/5, 58II/13, 58II/14, 58II/15, 90Ia/28, 37Ia/1, 37Ia/7, 62II/6, 11II/17, 43Ia/41, 38II/2, 23II/1, 27Ia/9, 43Ia/31, 49Ia/17, 65Ia/5
 h.+a 43Ia/31
 h. adı 48Ia/9
 h. arvad 79Ia/1
 h. atlılar 104Ia/7
 h. eyem 43II/41
 h. hūb 104Ia/7
 h.+lara 86Ia/10
 h.+larunan 51Ia/8
 h. nişāna 66Ia/20
 h. sipāhkeş 102Ia/16
 h. şehsevār 102Ia/32
 h. tîrendāz 102Ia/32
 h. u herābı 54Ia/3
 h. uhumuz 36Ia/11
 h. u pēs 79Ia/3
 h. u pēsden 43Ia/22
 h. u pēsi 45Ia/24
 h. u pēsinden 25Ia/1
 h. u pēsini 107Ia/7
- h. u temīz 43Ia/10
- hubāb** -1- [Ar] 1. su üzerinde husule gelen hava kabarcığı. 2. köpürcük.
 h.+dır 82Ia/28
- huccetu'llāh** -1- [Ar] 1. Allah'ın delili, kanıtı, tanıtı. 2. seçkin alimlere verilen ünvan.
 h. 33II/14
- hud** -3- [Fa] kendi; kendi aramızda, hususi.
 h.+e 88Ia/14
 h. yerlerde 47II/10
 cāy-ı h. 62Ia/7
- Hudā** -3- [Fa] Tanrı.
 H. 60II/17
 H.+m 32II/12, 47II/13
- hudā-dāde** -1- [Fa] Allah lütfü, Tanrı vermiş, Tanrı vergisi.
 hūsn-i h. 52Ia/15
- hud-rov** -1- [Fa] 1. kendi başına giden, müstakil. 2. serkeş, dikbaşlı.
 h. 52Ia/9
- hudhud** -1- [Ar] çavuş kuşu, ibibik, Süleyman Peygamber ile Seba Melikesi Belkis arasında haber getirip götüren kuş.
 h. kıanatı 61II/13
- huffāş** -1- [Ar] yarasa, gece kuşu.
 h. 35II/19
- hul** -1- [Tr] 1. dalsız, budaksız ve yapraksız gül, ağaç. 2. boynuzu olmayan keçi. 3. *mec.* saçların dökülmesi, dolayısıyla yaşlanmasını sağlama.
 h. 47Ia/12
- hulefā** -1- [Ar] 1. halifeler. 2. resmi dairelerde kalem amirine bağlı bulunan memurlar.
 h.-yı şeleşā 106Ia/7
- humā** -1- [Fa] 1. devlet kuşu. 2. saadet, kutluluk.

- h.+dan 30Ia/18
- ḥumār** -7- [Ar] 1. içkiden sonra gelen başağrısı, sersemlik. 2. süzgül, baygın [göz].
ḥ. 56II/4, 86Ia/12, 96Ia/18
ḥ.+ı 17II/2, 67Ia/10
def^ç-i ḥ. 41II/16
rind-i ḥ.+am 28Ia/6
- ḥumārīn** -1- [Ar] 1. mahmur, humar ile ilgili, humara tutulma. 2. süzgül, dalgın bakışlı [göz]; uyku basmış göz, baygın göz.
ḥ. gözi 114Ib/42
- humāyul** -1- [Ar] 1. beli bükük, öne doğru eğik uzun boylu kimse. 2. kılıç bağı, kılıç kayışı. 3. nusha, muska, tılsım. 4. kadın adı.
h. ser 46II/3
- ḥumpāre** -1- [Fa] havan mermisi.
ḥ. tīr u ḥumpāreler 114Ib/147
- ḥumre** -1- [Fa] küpçük, küpecik, küçük küp, çömlek.
ḥ. 12Ia/15
- ḥūn** -2- [Fa] 1. kan. 2. öldürme, öc.
ḥ. 18Ia/3, 97Ia/21
- ḥūn-ı ciger** -3- [Fa] (bkz. ḥūn-ı dil, ḥūn-ciger) keder, kaygı, tasa, hüzün, gam.
ḥ. 91Ia/15, 91Ia/29, 56Ia/26
- ḥūn-ı dil** -1- [Fa] (bkz. ḥūn-ı ciger, ḥūn-ciger) keder, kaygı, tasa, hüzün, gam.
ḥ.+den 104Ia/3
- ḥūn-āb** -1- [Fa] 1. kanlı su. 2. göz yaşı.
ḥ. 42Ia/2
- ḥūn-ciger** -4- [Fa] (bkz. ḥūn-ı ciger, ḥūn-ı dil) keder, kaygı, tasa, hüzün, gam; içi kan ağlayan, çok üzgün.
ḥ. 12II/17, 98Ia/3, 22Ia/21
ḥ. bulbulı 114Ib/130
- ḥunçe** -1- [Fa] tepsi, büyük tepsi.
ḥ.+ler 102Ia/20
- ḥūn-rīz** -1- [Fa] kan dökken, kan dökücü.
ḥ. 5Ia/13
- ḥung** -1- [Fa] köşe, zaviye.
ḥ. 43II/27
- ḥung ol-** -1- *mec.* sığınmak.
ḥ. 43II/27
- ḥūn-ḥār** -1- [Fa] kan içen, kan dökücü, zalim.
ḥ. 56II/8
- ḥūnīn** -1- [Fa] kanlı, kana bulaşmış. eşk-i ḥ. 98Ia/4
- ḥūr** -21- [Ar] 1. âhû gözlüler, gözlerinin akı karasından çok olanlar. 2. cennet kızları, hüriler.
ḥ. 114Ib/159, 53Ia/6, 61II/1, 56Ia/5
ḥ.+aḥ 14Ia/4
ḥ.+dan 46II/17, 57II/8
ḥ.+dır 50II/1, 50II/2
ḥ.+uduḡ 91Ia/41
ḥ. u firīşte 64Ia/21
ḥ. u ḡulmān 26Ia/15, 39Ia/7
ḥ. u ḡulmānı 30II/5
ḥ.+uḡ 67Ia/30
bāḡ-ı ḥ. 91Ia/41
ḥ.-ı bêhişte 59II/11
ḥ.-ı cānān 82Ia/45
ḥ.-ı cenānlar 85Ia/1
ḥ.-ı cennet 95Ia/33
ḥ.-ı rizvānam 26II/16
- ḥūr** -1- [Fa] yiyecek. **ḥūr u ḥāb:** yiyecek ve uyku.
ḥ. u ḥāb 52Ia/22
- ḥurāḡ** -4- [Fa] yiyecek.
ḥ.+ıdır 107Ia/66
ḥ.+umı 83Ia/26
ḥ.+umuz 84Ia/16
ḥ.+unı 103Ia/10
- ḥurd** -2- [Fa] yiyecek, yiyinti.
ḥ. 71Ia/22
ḥ. u ḥāb 22Ia/13

- hurd ol-** -1- 1. ufalanmış olmak, ufalanmak , ufak ufak olmak. 2. ezilmiş bulunmak. 3. mahvolmak.
h. -ub 57Ia/3
- hurdala-** -1- [Tr] doğru olup olmadığını araştırmak, doğru olup olmadığını meydana çıkarmak.
h. 22Ia/3
- hurde** -2- [Fa] küçük, ufak, değersiz şey, kırıntı; dar.
h. günlerde 45Ia/10
h. limû 46II/26
- hürî** -3- [Fa] 1. cennet kızı. 2. sevgili.
h. 14Ia/10, 46II/12
h. +ler 55II/5
- hurmâ** -1- [Ar] hurma ağacının yemişi.
h. pûlı 52II/16
- hurrem** -3- [Fa] şen, sevinçli, güler yüzlü, gönül açan; taze.
h. 10Ia/2
h. behâr 71Ia/2
h. sebz u hurrem 43Ia/34
- hurrem-nehâl** -1- [Fa] taze fidan.
nârenc-i h. 114Ib/25
- hurşîd** -9- [Fa] 1. güneş. 2. kadın adı.
h. +e 66Ia/6
h. +i 7Ia/3
h. +im 90Ia/17
h. şîr u hurşîde 114Ib/170
h. u 'enberdir 64Ia/30
h. -i hâverim 4II/16
h. -i hâversen 18II/2
h. -i 'eşki 15Ia/7
h. -i 'ulyâ-cinâb 114Ib/167
- hurüş** -3- [Fa] coşma, çağlıtı, gürültü, şamata, telaş.
h. 32II/15
h. +1 39Ia/11
h. -1 hezâr 71Ia/4
- hurüşân** -1- [Fa] 1. coşan, çağlayan. 2. coşarak, çağlayarak.
H. +dır 56Ia/17
- Hurz** -1- yer adı.
H. +a 40II/30
- husâmî** -2- [Ar] keskin kılıç gibi.
h. kaşları 7II/11
h. kaşuñ 66II/6
- huşye** -1- [Ar] erkeklik bezi, haya.
h. +sine 108Ia/24
- hüş** -10- [Fa] 1. akıl; fikir; şuur; uz. 2. ölüm. 3. zehir.
h. 99Ia/8
h. +1 39Ia/10
h. 'eql u hüş 42Ia/10
h. 'eql u hüşinen 76Ia/35
h. 'eql u hüşum 36II/30, 62Ia/10
h. 'eql u hüşun 49II/15
h. u beşer 108Ia/8
h. +umı 33Ia/14
ehl-i h. 35Ia/1
- hüşa** -1- [Fa] (bkz. hüşe) 1. başak. 2. salkım.
h. 61Ia/16
- hüşe** -1- [Fa] 1. (bkz. hüşa) 2. (?)
enâr-ı h. 59II/6
- hüşe-çîn** -1- [Fa] harman sonu tarladan kalan kesik, döküntü başakları toplayıcı, toplayan.
h. 41Ia/12
- Hüşeng** -1- [Fa] 1. şahıs adı. 2. akıl, idrak, iz'an.
H. 95Ia/26
- hüşyâr** -3- [Fa] akli kendisine yar olan, yarayan, akıllı.
h. 28Ia/8, 43Ia/21
mest-i h. +am 28Ia/7
- huvéydâ** -1- [Fa] 1. açık, apaçık, belli, besbelli. 2. kadın adı.
h. 45II/20
- hüy** -5- [Fa] tabiat, mizaç, ahlak; âdet.
h. 97Ia/17
h. +1 79Ia/2

- h.+unı 94Ia/17
 Hızr-i h.-i hişāl 48Ia/5
 h.-ı ‘eşq 26Ia/18
- huzūr** -4- [Ar] 1. hazır bulunma, hazır olma, birinin yanında ve hizmetinde bulunma. 2. rahat. 3. varlık, mevcudiyet, var olma. 4. yüz yüze, karşı karşıya. 5. kapı önü, eşik, dergah.
 h.+a 107Ia/50
 h.+da 107Ia/29
 h.+dan 59Ia/13
 h.+uğa 40Ia/15
- Hüseyn** -3- [Ar] şahıs adı.
 H. 50II/19, 53II/31, 52II/51
- hüsñ** -24- [Ar] 1. güzel, iyi. 2. güzellik, iyilik.
 h.+i 56Ia/9, 99Ia/7
 h. içinde 75Ia/3
 h. u cemālumi 57II/7
 h. u şefāda 67Ia/50
 h.+ün 7Ia/13
 h.+ünj 14Ia/5, 73Ia/5, 93Ia/1, 29Ia/1, 27II/7
 h.+ünjdir 37Ia/5
 genc-i h.+ünj 9Ia/15
 h.-i cemāl 58Ia/1, 58Ia/15
 h.-i cemāldır 79Ia/17
 h.-i defteri 64Ia/34
 h.-i ‘ezrā 114Ib/96
 h.-i hūdā-dāde 52Ia/15
 h.-i ‘eşqe 69Ia/27
 h.-i ‘eşkiñ 69Ia/28
 h.-i leṭāfetden 85Ia/5
 h.-i movzūmı 39Ia/17
 h.-i yāra 70Ia/17
- hüsñā** -2- [Ar] en [daha, pek, çok] güzel. mülk-i h. 21II/6, 26II/20
- Hüsrov** -6- [Fa] 1. XIX. yüzyıl Kaşkay şairlerindedir. 2. Hüsrev ü Şirin masalının erkek kahramanı.
- H. 114Ib/87, 30II/19, 31II/17, 32II/24, 71Ia/24, 95Ia/35
- Hüsrov Şirin** -2- [Fa] 1. Hüsrev ü Şirin hikayesi. 2. yer adı.
 H. 64Ia/24
 H.+daydı 52II/29
- I**
- ı-** -4- [Tr] i- fiili.
 ı.-cüftıdı 109Ia/31
 ı.-heridārıdı 114Ib/107
 ı.-şehvārıdı 114Ib/108
 ı.-yolçıydım 33Ia/9
- ır** -3- [Tr] ır, yır: 1. türkü, şarkı, ezgi, nağme. 2. koşuk, şiir.
 ı. 108Ia/21, 108Ia/26
 ı.+ı 67Ia/67
- ırtıq** -1- [Tr] yırtık
 ı. 107Ia/15
- ırt-** -1- [Tr] yırtmak, parçalamak
 ı.-erem 108Ia/28
- ışık** -1- [Tr] ışık, aydınlık, ziya
 ı.+dedir 4Ia/9
- İ**
- ‘ibādet** -1- [Ar] Allah’ın emirlerini yerine getirme, tapma, tapınma.
 ‘i.+im 2Ia/26
- İbrāhīm** -12- [Ar] 1. XIX. yüzyıl Kaşkay ilinin şairlerindedir. 2. şahıs adı.
 İ. 33II/31, 34II/19, 35II/23, 36II/30, 38II/17, 40II/1, 40II/39, 41II/25, 42II/11
 İ.+e 39II/9, 43II/64
 İ.+i 37II/20
- ‘ibret** -1- [Ar] 1. kötü bir olaydan alınması gereken ders, uyarıcı

	sonuç. 2. çirkin, kötü, acayip. ‘i. 25Ia/24		i.-mişem 11III/6
ibtidā	<u>-1- [Ar]</u> 1. başlama. 2. başlangıç. 3. ilkin, en önce, başta. i.+dan 48Ia/3	için	<u>-1- [Tr]</u> için. i. 52II/13
iç	<u>-20- [Tr]</u> iç. i.+de 79Ia/11 i.+i 6Ia/6 i.+inde 107Ia/96, 12Ia/1, 31Ia/18, 32Ia/17, 41II/21, 41II/22, 41II/23, 4II/1, 52II/24, 63Ia/1, 75Ia/3, 78Ia/19, 87Ia/3, 87Ia/8, 88Ia/13, 89Ia/20, 57Ia/9 i.+inden 45II/19	içird-	<u>-1- [Tr]</u> içmesine sebep olmak, içirtmek. i. 27Ia/19
iç-	<u>-40- [Tr]</u> 1. içmek. 2. içki içmek. i. 114Ib/174, 27Ia/17 i.-aydum 31II/15 i.-ayum 6II/18 i.-di 107Ia/36, 52Ia/11, 53II/5 i.-digim 73Ia/23 i.-dim 35II/14, 35II/16, 45II/12 i.-diñ 26Ia/2 i.-eg 78Ia/16 i.-em 14Ia/16 i.-emedim 45II/44 i.-en 13Ia/30, 60Ia/17, 60Ia/18, 60Ia/19, 92Ia/13 i.-ende 94Ia/13 i.-enler 23Ia/2 i.-ereg 36Ia/13 i.-erem 28Ia/3, 52Ia/12, 76Ia/31 i.-ginen 27Ia/19 i.-ib 114Ib/87, 12Ia/16, 18II/13, 71Ia/19 i.-ir 56II/7 i.-mağa 5Ia/3 i.-mağda 9Ia/18 i.-mege 43II/19 i.-mem 13Ia/30 i.-mez 28Ia/10, 87Ia/35 i.-miş 6II/10	içre	<u>-3- [Tr]</u> içinde, içerisinde. i. 114Ib/102, 114Ib/108, 63Ia/17
		içün	<u>-22- [Tr]</u> için. i. 107Ia/106, 107Ia/18, 107Ia/70, 107Ia/72, 108Ia/2, 108Ia/8, 114Ib/119, 12II/3, 23Ia/10, 24Ia/1, 26Ia/15, 27II/13, 28Ia/22, 36Ia/7, 36II/25, 43II/28, 4Ia/10, 54II/12, 62II/3, 6Ia/7, 74Ia/11, 74Ia/12
		id-	<u>-1- [Tr]</u> yitmek, kaybolmak. i.-meñ 12Ia/5
		işā	<u>-1- [Ar]</u> gizli bir şeyi yayma; ortaya dökme, açığa vurma. i. 45Ia/24
		iftihār	<u>-1- [Ar]</u> 1. övünme.2. şeref, şan. i. 114Ib/37
		igid	<u>-15- [Tr]</u> yiğit. i. 16Ia/20, 38II/5, 47II/9, 48II/1, 55Ia/1, 55Ia/15, 55Ia/2, 68Ia/23, 79Ia/33 i.+e 47II/3 i.+i 11Ia/5 i.+iñ 46Ia/5, 47II/4 i.+ler 114Ib/144, 38II/10
		igirmi	<u>-1- [Tr]</u> yirmi sayısı [20]. i.+ce 65II/7
		iğtişāş	<u>-1- [Ar]</u> 1. karışıklık. 2. duruluğu, saflığı kaybolma, bozulma. i.+ı 113Ib/17
		iğ-	<u>-3- [Tr]</u> yıkmak, tahrip etmek. i.-di 94Ia/19 i.-en 13Ia/18, 1Ia/7
		iğtilāt	<u>-1- [Ar]</u> ihtilat: 1. karmaşıklık, karışma, katışma. 2. karşılıklı görüşme.

- i. 57Ia/17
- ihtiyār** -8- [Ar] 1. seçme, seçilme, beğenme. 2. bir iş veya bir konuda tercih kullanma; katlanma.
i. 24Ia/6, 68Ia/21, 96Ia/9, 24Ia/1, 33II/3, 28Ia/28
i.+um 64Ia/5
i.+unan 73Ia/17
- i-** -28- [Tr] i- fiili.
i.-alisen 34II/17
i.-biridig 8Ia/17
i.-cem' idig 8Ia/17
i.-derdidi 102Ia/5
i.-di 44II/5
i.-govheridim 21Ia/10
i.-ğunçe idim 41II/19
i.-günāhise 86Ia/11
i.-hākimidi 53II/3
i.-hālisen 34II/19
i.-heḳḳidiḡ 2Ia/20
i.-ilidi 53II/1
i.-inṣāfise 11II/12
i.-iraḳisen 90Ia/3
i.-māhisen 75Ia/1
i.-menidim 8II/9
i.-mergidi 102Ia/6
i.-mestimiş 5Ia/13
i.-neidi 102Ia/49
i.-neidim 3Ia/5
i.-'ārifisen 38II/14
i.-şāhisen 75Ia/3
i.-şekeridi 35II/24
i.-teḳdīriydi 16II/3
i.-tenidi 101Ia/14
i.-tīflidim 13Ia/9
i.-yèridi 7Ia/1
i.-zālisen 34II/18
- iḳbāl** -2- [Ar] iḳbal: 1. birine doğru dönme. 2. baht, talih. 3. işlerin yolunda gitmesi; bahtlı, sadetli, mutlu olma. 4. arzu, istek.
i. 22Ia/1, 45II/46
- ikki** -21- [Tr] iki sayısı [2].
i. 10Ia/14, 10II/15, 10II/16, 11Ia/11, 18II/13, 1II/20, 1II/23, 25II/5, 26II/10, 38II/2, 40II/21, 43II/8, 48II/5, 67Ia/55, 77Ia/15, 87Ia/27, 87Ia/35, 110Ia/12, 1II/21
- iḳlīm** -1- [Ar] iklim: 1. bir bölgenin, ortalama hava şartlarıyla beliren hali. 2. memleket, diyar, ülke.
i.+e 55II/19
- iḳrāh** -1- [Ar] iḳrah: 1. birine, zorla iş yaptırma. 2. iğrenme, tikslenme.
i. 108Ia/15
- iḳrām** -1- [Ar] iḳram: 1. hürmet, saygı gösterme. 2. ağırlama. 3. bir şeyi hediye, armağan olarak verme. 4. Hesap dışı yapılan indirim.
i. 43II/63
- iḳrār** -6- [Ar] iḳrar: 1. saklamayıp doğruca söyleme, açıkça söyleme. 2. bildirme. 3. benimseme, onama, kabul, tasdik.
i. 113Ib/1
i.+ı 33Ia/3
i.+um 12II/20
i.+uma 33Ia/4
i.+umnan 4II/13
i.+uḡ 61Ia/2
- il** -23- [Tr] yıl.
i. 107Ia/1, 107Ia/113, 113Ib/7, 11Ia/18, 26Ia/19, 26Ia/9, 47II/16, 48Ia/16, 91Ia/9, 97Ia/6
i. ay u il 48Ia/12
i. ay u ile 107Ia/2
i. ay u ili 59Ia/8
i.+de 8II/3
i.+den 105Ia/20, 34II/18, 47II/15
i.+dir 11II/11
i.+e 105Ia/20
i.+idi 53II/1

- i.+inden 105Ia/17
i.+iç 101Ia/22
i.+ler 9II/11
- ‘ilāc** -3- [Ar] ilaç: 1. bir hastalığı iyi etmek veya önlemek için türlü yollarla kullanılan madde, em, deva. 2. çare, önlem.
‘i. 8Ia/16, 30Ia/11
‘i.+1 93Ia/10
- ilāhī** -3- [Ar] 1. Allah’a mensup, Allah ile ilgili, tanrısal. 2. Allah’ım, ey Allah; bu nehal, ne tuhaf. 3. ilāhi.
i. 39Ia/13, 55II/1
sırr-ı i. 2Ia/16
- ilan** -4- [Tr] yılan.
i. 55Ia/11
i.+dır 51Ia/16, 51Ia/20
i. kutu 110Ia/32
- ile-** -2- [Tr] koklamak.
i. 72Ia/18
i.-seç 26Ia/20
- ileri** -1- [Tr] ileri.
i. 5II/7
- ilḥān** -1- [Tr] 1. Kaşkay ilinin başında olan kimseye verilen unvan. 2. hükümdar, imparatorluk.
nijād-ı i.+dır 64Ia/27
- illā** -1- [Ar] 1. ... den başka, meğer. 2. aksi halde. 3. ille, mutlaka.
i. 99Ia/7
- iltifāt** -1- [Ar] iltifat: 1. birine güler yüz gösterme, hatırını sorma, tatlı davranma. 2. ilgi gösterme, rağbet etme. 3. söz söylerken, daha çok etki sağlamak için beklenmedik bir anda sözü, konu ile çok yakından ilgili birine veya bir şeye yöneltme. 4. yüzünü çevirerek bakma.
i.+1 45Ia/1
- iltimās** -1- [Ar] iltimas: 1. kendini küçülterekbirinden bir şey isteme veya bir ricada bulunma; alçakgönüllülük ve tevazu ile istemek. 2. bir şeyi arama, aranılan ieyi isteme; yapılmasını isteme.
i.+1 32II/24
- İmam Kēys -1- [Ar]** Şii inancındaki on iki imamın oğullarından biri.
İ. 47Ia/16
- İmām Kulī -1- [Ar]** şahıs adı.
İ. 106Ia/5
- īmān** -23- [Ar] 1. inanma, inanç. 2. İslam dinini kabul etme.
i. 70Ia/5
i.+a 112Ia/10, 11II/2, 2Ia/22, 32Ia/11, 32II/16, 5Ia/17, 86Ia/15
i. dīn u īmān 114Ib/128
i. dīn u īmānı 36II/16, 56II/5
i. dīn u īmānum 33II/29
i. dīn u īmānuḡ 72Ia/12
i.+1 43Ia/6
i.+um 32II/7, 72Ia/11, 7II/17, 90Ia/5
i.+umı 26Ia/12
i.+umuz 37Ia/16
i. ziddiniḡ 33II/20
kible-yi i. 74Ia/6
‘ēlm-i i. 26Ia/10
- īmān-ṭeleb -1- [Ar]** iman isteme, iman peşinde olan, isteḡi iman olan.
i. 8Ia/6
- ‘imāret -1- [Ar]** 1. bina, yapı. 2. mamur etme, imarlı yapma, mran, bayındırlık. 3. yoksullara yiyecek dağıtmak üzere kurulmuş hayır ev.
‘i.+i 62II/19
- imen** -1- [Ar] amanda, emniyette, gönü rahat, korkusuz, güvenilir.
i. 30Ia/5
- imtaḥān -5- [Ar]** deneme, sınama, sınıf geçmek içinsorulan sorular, sınav.
i. 79Ia/31, 92Ia/27, 8Ia/12

- i.+1 4Ia/6
i. veḳti 112Ia/1
- inan-** -11- [Tr] inanmak.
i.-a 11II/16, 32II/4
i.-ma 15II/13, 17II/13, 79Ia/21
i.-mam 13II/12, 58Ia/20, 5II/8
i.-mayuḡ 51Ia/24
i.-meyerḡ 19II/20
i.-sun 14II/20
- inci** -1- [Tr] inci.
i. 56II/9
- inci-** -8- [Tr] incinmek, gücenmek, kırılmak.
i.-me 22Ia/21
i.-mesin 64II/1, 64II/12, 64II/16, 64II/2, 64II/20, 64II/4, 64II/8
- İncil** -1- [Ar] Allah'ın vahiy yoluyla dört büyük peygambere yolladığı mukaddes dört büyük kitaptan Hz. İsa'ya nazil olanı.
İ.+i 1Ia/15
- inçe** -6- [Tr] ince.
i. bêle 107Ia/68, 51Ia/12, 65Ia/8, 72Ia/14
i. bêli 49II/5
i. bêliḡ 82Ia/31
- inçel-** -2- [Tr] incelmek, zayıflamak, ince duruma gelmek.
i.-e 40II/8
i.-lem 76Ia/27
- inden bêle** -3- [Tr] şu andan itibaren, şimdiden sonra
i. 102Ia/56, 114Ib/174, 63Ia/23
- indi** -16- [Tr] şimdi, şu anda
i. 106Ia/20, 107Ia/24, 107Ia/55, 107Ia/64, 107Ia/97, 34Ia/12, 39II/10, 39II/2, 40II/8, 41Ia/1, 41II/26, 89Ia/19, 90Ia/42, 102Ia/48, 49Ia/1, 49Ia/20
- inkār** -2- [Ar] inkar: 1. yaptığını, söylediğini, tanık olduğunu saklama, gizleme, yadsıma. 2. kabul etmeme, tanımama.
i. 41II/8
i.-ı 'eşki 3Ia/15
- inşāf** -4- [Ar] 1. merhamete, vicdana veya mantığa dayanan adalet. 2. ortalama davranış.
i. 68Ia/20, 22Ia/23, 12II/15
i.+ise 11II/12
- insān** -5- [Ar] 1. adam. 2. iyi, olgun, vicdanlı adam.
i. 74Ia/1, 26II/19
i.+a 23Ia/4, 52II/48
i.+da 14Ia/3
- inşāllā** -1- [Ar] (bkz. inşāllāh) Allah isterse, Allah nasibetti ise.
i. 51II/10
- inşāllāh** -1- [Ar] (bkz. inşāllā) Allah isterse, Allah nasibetti ise.
i. 52II/6
- intihā** -1- [Ar] 1. nihayet bulma, sona erme. 2. bitme, tükenme. 3. nihayet, son.
i. 48Ia/3
- intiḡāb** -1- [Ar] 1. seçme, seçilme. 2. seçim. 3. en güzel.
i.+1 102Ia/13
- intikām** -2- [Ar] öd alma.
i. 88Ia/4
i.+1 101Ia/22
- intizār** -3- [Ar] 1. bekleme, beklenilme. 2. gözleme, gözlenilme.
i. 37Ia/14, 9II/17
i.+1 34Ia/20
- intizārli** -1- intizarda olan, bekleyen, gözleyen.
i. 93Ia/13
- ip** -2- [Tr] ip.
i. baḡlaram 52II/8
i.+lere 45II/35
- irād** -3- [Ar] 1. söyleme, beyan etme.

2. vurma, indirme, bir şeyi birine vurma. 3. bahane etme. 4. ayıplama, ayıp görme.
 ĩ. 45Ia/22, 79Ia/35, 108Ia/34
- irak** -8- [Tr] uzak, irak.
 i. 27II/1, 60Ia/14, 111Ia/9, 110Ia/20, 27II/4
 i.+dan 11Ia/18
 i.+ısam 59Ia/13
 i.+iseñ 90Ia/3
- İrān** -8- [Fa] orta doğuda yer alan İran ülkesi.
 ĩ. 45II/18, 53II/12, 8II/13
 ĩ.+da 21Ia/16
 ĩ. serefrāzı 45II/13
 çırāğ-i çeşm-i ĩ. 44Ia/2
 kull-ı ĩ.+a 11II/20
 kull-ı ĩ.+da 89Ia/26
- irem** -3- [Ar] 1. Âd kavmi zamanında, Şeddad tarafından, cennete benzetilerek yapılan bir bahçe olup Şam'da veya Yemen'de bulunmuş olduğu söylenir. Kur'an-ı Kerim'de fecr suresinde geçmektedir. 2. cennet bahçesi. 3. ok veya kurşun atılan nişan tahtası. 4. çenk denilen musiki aleti ve bunu icadedenin adı.
 i. bêhişti 17II/3
 bâğ-ı i.+de 58Ia/14
 bānū-yı i. 14Ia/7
- ‘irfān** -2- [Ar] irfan: 1. bilme, anlama, sezme. 2. gerçeğe ulaştırıcı güçlü sezış. 3. kültür, ekin. 4. tasavvufta evrenin sırlarını bilme gücü.
 ‘i. mēyini 28Ia/3
 deryā-yı ‘i.+dan 43Ia/23
- ‘İsā** -5- [İbr] dört büyük peygamberden biri olup kendisine - vahiy yoluyla- İncil nazil olmuştur.
 ‘İ. 2Ia/16, 31Ia/14, 112Ia/18
- ‘İ. dilinde 33II/18
 ‘İ.+nuñ 87Ia/39
- isāret** -1- [Ar] 1. esirlik, kulluk, kölelik. 2. yakalanma, tutulma, tuzağa düşme, tutsak olma, tutsaklık.
 i.+i 43II/58
- işbāt** -1- [Ar] 1. şahit ve delil göstererek doğrusunu meydana çıkarma. 2. var etme. [mahvetme mukabili]. 3. şahit, tanık. 4. ispat.
 i. 104Ia/9
- İşfehān** -1- [Fa] 1. İsfahan, İran'ın üçüncü büyük şehridir. Bu şehir Safevi döneminde başkent idi, bu nedenle söz konusu şehirde çok sayıda tarihi eser bulunmaktadır. Aynı anda İsfahan ilin başkentidir. 2. Klasik Türk Müziğinde, düğah perdesindeki makamlardan biridir.
 ĩ.+dan 52II/25
- İskender** -1- [Ar] (bkz. Sikender) 1. padişah. 2. M.Ö. 356-323 arasında yaşayan, Yunanistan, İran, Anadolu, Suriye ve Hindistan'ı ele geçirmiş olan büyük kumandan.
 ĩ. 61II/14
- isli** -1- [Tr] kokulu, kokusu olan.
 i. 18II/15
- ‘işmet** -1- [Ar] ismet: 1. masumluk, günahsızlık, temizlik. 2. haramdan çekinme, namus.
 serāperde-yı ‘i. 114Ib/102
- isrāf** -1- [Ar] gereksiz yere para, zaman, emek vb.ni harcama, savurganlık, tutumsuzluk.
 i. 43Ia/27
- isse-** -1- [Tr] istemek, arzu etmek.
 i.-r 54II/1
- iste-** -46- [Tr] istemek, arzu etmek.
 i. 63II/16

- i.-di 83Ia/13, 83Ia/14, 8II/7
i.-dim 25II/15, 30Ia/1
i.-me 64Ia/37
i.-meg 24Ia/6
i.-r 107Ia/79, 11Ia/19, 17Ia/4, 27Ia/1, 27II/6, 46Ia/17, 46Ia/18, 46Ia/19, 6II/13, 6II/14, 6II/18, 79Ia/6, 84Ia/8, 94Ia/12, 96Ia/1, 9II/20, 67Ia/19
i.-rem 107Ia/40, 107Ia/77, 108Ia/3
i.-rseñ 107Ia/54
i.-se 47Ia/13
i.-seler 24Ia/18, 55II/19, 55II/7
i.-señ 112Ia/26, 2II/17, 64II/7, 65Ia/3, 65Ia/7
i.-seydiñ 86Ia/7, 86Ia/9
i.-ye 41II/10
i.-yeg 41Ia/18
i.-yib 94Ia/14
- isti-** -1- [Tr] istemek, arzu etmek.
i.-reñ 83Ia/17
- istinbāt** -1- [Ar] bir söz veya işten gizli bir mana çıkarma, zımnem, açık olmayarak, dolayısıyla anlama.
i. 57Ia/18
- ištebl** -2- [Ar] ahır, tavlâ, hayvanların bağlandığı ve saklandığı yer.
i.-i mübârekden 44Ia/5
şâhib-i i. 102Ia/22
- iş** -33- [Tr] iş.
i. 114Ib/174
i.+de 113Ib/14, 43Ia/48, 46Ia/3, 51II/8, 57Ia/19
i.+e 109Ia/19, 13Ia/20, 38II/14
i.+i 19Ia/10, 21Ia/14, 30Ia/7, 42Ia/9, 46Ia/13, 46Ia/14
i.+im 35Ia/13, 37Ia/13, 98Ia/27, 24II/18
i.+imdir 90Ia/39
i.+imiz 76Ia/1, 76Ia/8
i.+imizi 52II/47
- i.+in 45Ia/8
i.+inde 109Ia/21, 35Ia/21
i.+ini 30Ia/28
i.+iñ 110Ia/7, 114Ib/1, 109Ia/4
i.+ler 30Ia/2, 3II/14, 6Ia/22
- işāre** -2- [Ar] işaret: 1. bir şeyi (kaş, göz, el, parmak, baş ile) gösterme. 2. iz, alamet, nişan. 3. tasavvufta, doğrudan doğruya değil de, hatırlatmak nev'inden verilen emir.
i.+dir 57Ia/11
i.+ynen 82Ia/8
- iş-** -1- [Tr] içmek
i.-diler 91Ia/29
- ‘işret** -7- [Ar] 1. içki. 2. içki içme, içki kullanma.
‘i. 34Ia/6
‘i.+i 111Ia/7
‘i.+im 63Ia/22, 91Ia/6
‘i.+inen 27Ia/10
bezm-i ‘i.+i 1II/3
kân-ı ‘i.+im 90Ia/22
- işlan-** -1- [Tr] işlenmek, işletilmek.
i.-ur 36Ia/1
- işle-** -1- [Tr] işlenmek, işletilmek.
i. -yem 70Ia/10
- işlen-** -1- [Tr] işlenmek, işletilmek.
i.-ür 36Ia/8
- işşek** -1- [Tr] eşek, eşşek.
i. 51II/3
- iştibāh** -3- [Ar] şüphelenme, şüphe etme, yanılma, bir şeyi diğer bir şeye benzetme, bir kimseyi bir başkası yerine (tutma, bilme, görme), yanlış bir iş yapma, yanılma, hata etme, şüphe ve hata.
i. 2Ia/4, 108Ia/13
i.+dır 79Ia/3
- iştigāl** -1- [Ar] meşgul olma, bir şeyle uğraşma, ilgilenme.
i.+um 90Ia/37

iştiyāk -1- [Ar] iştiyak: 1. göreceği gelme, özleme. 2. güçlü istek, arzu.
i.+ı 9II/2

‘işve -9- [Ar] güzelin, gönül aldatan, naz u edası; kadınların ilgi çekmek, gönül çelmek için takındıkları hoş, aldatici tavır, kırımta, naz, cilve, eda.
‘i. 43Ia/54, 5Ia/17, 66II/4, 35II/10, 20Ia/16
‘i.+leri 99Ia/6
‘i.+η 26Ia/7
‘i.+ynen 34Ia/2
‘i.-yi nāzı 86Ia/10

‘işve-furūş -1- naz eden, nazlanan.
‘i.+um 90Ia/9

‘işveli -2- nazlı, cilveli, edalı, şivekâr.
‘i. 61II/19, 81Ia/9

it- -2- [Tr] yitmek, kaybolmak.
i.-di 16Ia/17
i.-er 23Ia/8

it -1- [Tr] 1. it, köpek 2. değersiz, terbiyesiz kimse.
i.+lere 104Ia/6

‘itāb -4- [Ar] itap: 1. azarlama, tersleme, paylama. 2. darılma. 3. öfkelenme, gazap, kahır. 4. serzeniş, çıkıma, tekdir.
‘i. 94Ia/12
‘i.+ınan 59Ia/15
‘i. nāz u ‘itābdır 63II/5
tāb-ı ‘i.+um 45II/23

itā‘et -1- [Ar] söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uyma, itaat.
i.+i 86Ia/9

itir- -3- [Tr] yitirmek, kaybetmek.
i. 60II/17
i.-di 49II/15
i.-rem 36II/30

izn -1- [Ar] izin, müsaade, ruhsat, bir şey yapmak için verilen veya alınan

özgürlük.

i. 114Ib/156

iztirāb -1- [Ar] ızdırıp, acı, üzüntü, sıkıntı, keder.
i.+um 98Ia/12

‘izz -2- [Ar] 1. değer, kıymet 2. yücelik, ululuk. 3. güçlülük.
‘i. u nāz 37II/12, 83Ia/34

‘izzet -7- [Ar] 1. değer, kıymet; yücelik, ululuk. 2. kuvvet, kudret. 3. hürmet, saygı; ikram, izaz. 4. erkek adı.
‘i. 50Ia/12, 50Ia/2
‘i.+e 42Ia/15
‘i.+i 50Ia/11
‘i.+ine 61Ia/1
genc-i ‘i.+eη 2Ia/5
genc-i ‘i.+im 90Ia/21

J

jı -1- [Fa] Osmnalı alfabesinin on dördünce harfi olup, “ebced” hesabında, “z” gibi, yedi sayısının karşılığıdır.
j. 112Ia/31

jūlide -1- [Fa] 1. Karmakarışık, dağınık [saç]. 2. kadın adı.
j. 112Ia/31

K, K

kāb -1- [Tr] kap, bulaşık, kap kacak.
k.+umı 90Ia/28

kabāk -3- [Tr] ön, ön taraf.
k. 95Ia/1
k.+a 36II/5, 95Ia/37

kābil -1- [Ar] kabil: 1. kabul eden, kabul edici. 2. olan, olabilir,

- olanaklı. 3. layık, şayeste. 4. haberdar, vakıf, görgülü.
 k.+i 59Ia/4
- kabinsiz** -1- [Tr] başlıksız, méhrsiz; resmi nikahı olmayan, nikahsız.
 k. 48II/12
- kaç-hāy-kaç** -1- [Tr] 1. kaçma işi, kaçışma işi. 2. hep birden kaçıp çeşitli yönlere dağılmak için çıkarılan ses, kaçışmak için çıkarılan ses.
 k. 110Ia/28
- kaç-** -1- [Tr] (bkz. kaç-) kaçmak, koşmak
 k.-acuk 107Ia/13
- kādılı** -1- kadirli, Kaşkay ilinin Amele tayfasına dahil bir tirenin adı.
 k. 48Ia/19
- kāf** -1- [Ar] *kef* harfinin bir başka okunuşu; Osmanlı alfabesinin yirmi beşinci harfi olup, “ebced” hesabında yirmi sayısının karşılığıdır.
 k. 112Ia/22
- kāf** -2- [Ar] 1. Osmanlı alfabesinin yirmi dördüncü harfi olup, “ebced” hesabında yüz sayısının karşılığıdır. 2. Kaf suresi.
 k. 112Ia/21
 k.+udır 6Ia/5
- Ḳāf** -1- [Ar] masallarda, zümrüd-i anka kuşunun yaşadığı rivayet olunan dağ; Şark kavimleri kozmolojisinde Arzin etrafını çepeçevre kuşatan dağın adı.
 Ḳ. dağunuḡ 49Ia/6
- kāfer** -2- [Ar] (bkz. kāfir) kafir: 1. Tanrı'nın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse. 2. sevilen birine takılmak, sitem etmek için kullanılan bir seslenme sözü. 3. acımasız, zalim kimse. 4. genellikle müslüman olmayanlara verilen ad.
 k.+em 54II/17
 k.+eḡ 43II/46
- Ḳāf-tā-Ḳāf** -1- bir baştan öbür başa, dünyanın bu başından öbür başına, meşhūr-ı Ḳ. 64Ia/47
- kāfile** -2- [Ar] 1. birlikte yolculuk eden topluluk; zümre, fırka. 2. takım takım, sıra sıra gönderilen şeylerin her parçası.
 k. 52II/2
 k.+den 49Ia/7
- kāfir** -3- [Ar] (bkz. kāfer) kafir: 1. Tanrı'nın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse. 2. sevilen birine takılmak, sitem etmek için kullanılan bir seslenme sözü. 3. acımasız, zalim kimse. 4. genellikle müslüman olmayanlara verilen ad.
 k. 56II/6, 41II/15, 45Ia/18
- kāfu** -2- [Ar] kāfi: 1. yeterli, yetecek ölçüde olan. 2. elveren, yetişen; yeter, yetecek. 3. “yeter, yetişir, artık istemez” anlamlarında bir seslenme sözü
 k.+dır 6Ia/11, 6Ia/7
- kāfir** -1- [Ar] kâfur: 1. Kâfur ağacından elde edilen, hekimlikte kullanılan, beyaz ve yarı saydam, kolaylıkla parçalanan, güzel kokulu bir madde. 2. çok beyaz.
 k. 12Ia/20
- kāgez** -1- [Fa] kağıt.
 k. beyāz 46II/22
- ḳal** -1- [Ar] karışıklık, teşevvüs, hay huy, kargaşalık, bağırıp çağırma, yaygara, münakaşa, kavga.
 k.+dadır 43Ia/55
- kalice** -1- [Tr] olgunlaşmamış; çiğ; pişmemiş; tecrübesiz. (?)
 k. oḡluna 107Ia/102

- kal-** -65- [Tr] kalmak.
 k. 73Ia/12, 73Ia/16, 73Ia/2, 73Ia/20, 73Ia/24, 73Ia/4, 73Ia/8
 k.-a 107Ia/8
 k.-abilmez 55Ia/4
 k.-andan 27Ia/20
 k.-anı 13Ia/12
 k.-ayum 35II/3
 k.-dı 107Ia/32, 22II/3, 63Ia/8, 89Ia/6, 37II/18
 k.-dügün 109Ia/16, 109Ia/24
 k.-ır 88Ia/2
 k.-madı 25Ia/12, 25Ia/16, 25Ia/2, 25Ia/20, 25Ia/24, 25Ia/4, 25Ia/8, 37Ia/15, 37Ia/18, 71Ia/21, 9II/12
 k.-madüg 73Ia/9
 k.-meg 103Ia/9
 k.-mamuş 37Ia/12, 41II/13, 41II/14
 k.-mamuşdır 32II/18
 k.-masun 27Ia/8
 k.-maz 20Ia/10, 23Ia/19
 k.-muş 32Ia/7, 12II/9
 k.-muşam 110Ia/13, 47Ia/1
 k.-sa 23Ia/16, 23Ia/4, 47II/16
 k.-ub 10Ia/7, 34Ia/14
 k.-ubdır 10Ia/18, 30Ia/6, 49Ia/7
 k.-ur 22Ia/27, 23Ia/12, 23Ia/15, 23Ia/16, 23Ia/2, 23Ia/20, 23Ia/4, 23Ia/8, 60Ia/7, 88Ia/12
 k.-urdu 43II/22
- kāl-meḳāl** -1- [Ar] (bkz. kāl-u-meḳāl) 1. söyleşi; tartışma. 2. hayhuy, hemheme, hingame; gürültü. 3. kavga.
 k.+a 76Ia/4
- kaltak** -1- [Tr] kaltak: 1. üzeri meşin, halı vb. şeylerle kaplanmamış olan eyerin tahta bölümü. 2. kuskunsuz eyer.
 k. 43II/58
- kaluḳ** -1- [Tr] geri kalan, kalmış olan.
 k.+unu 52II/20
- kāl-u-kīl** -2- [Ar] 1. tartışma, karşılıklı konuşma. 2. velvele, hayhuy, hemheme. 3. dedikodu; çok konuşma.
 k.+e 107Ia/56, 107Ia/72
- kāl-u-meḳāl** -1- [Ar] (bkz. kāl-meḳāl) 1. söyleşi; tartışma. 2. hayhuy, hemheme, hingame; gürültü. 3. kavga.
 k. 79Ia/24
- kām** -9- [Fa] 1. ağzın üstü, tavanı, damak. 2. meram, arzu, emel, istek.
 k. 34Ia/6, 3Ia/8, 114Ib/94
 k.+ını 114Ib/85
 k. rāḫet u kāmı 114Ib/46
 k.+um 11Ia/13, 41Ia/16
 k.+uma 27II/19, 94Ia/21
- kāmet** -5- [Fa] boy, boybos.
 k. 49II/1
 k.+i 111Ia/13
 k.+im 68Ia/18
 k.+iñ 40Ia/20
 k. ḳed u kāmeti 62II/17
- kāmigār** -1- [Fa] isteğine ulaşmış, mutlu.
 k. 13II/6
- kāmīl** -7- [Ar] (bkz. kāmīle) kāmīl: 1. olgun, yetkin kimse. 2. kültürlü, bilgili, bilgin. 3. bütün, tam, eksiksiz.
 k. 43Ia/9
 k. cevānuñ 45Ia/3
 k.+em 45Ia/3
 k. ḳızeñ 83Ia/19
 k.+lere 43Ia/9
 k. sorağ 110Ia/2
 ‘eḳl-i k.+i 22Ia/2
- kāmīle** -1- [Ar] (bkz. kāmīl) yetkin, erişkin, eksiksiz, ağırbaşlı, mükemmel.

- kudret-i k. 114Ib/65 : ulu Tanrı
kāmiyāb -1- [Fa] kām bulucu, bulan, talihli, isteğine ulaşmış, bahtiyar, mutlu.
 k. 114Ib/80
kan -28- [Tr] kan
 k. 43II/34, 51Ia/13, 74Ia/2, 75Ia/18, 99Ia/18, 14II/3, 109Ia/27, 34II/2, 37II/7, 8Ia/8, 97Ia/12
 k.+a 9II/1, 53II/13
 k.+da 56Ia/4
 k.+ı 101Ia/21, 113Ib/16, 85Ia/16, 56II/7
 k. içinde 31Ia/18
 k.+lar 75Ia/13
 k.+ları 38Ia/5, 65II/10
 k.+udı 45II/21
 k.+uma 94Ia/28
 k.+umı 26Ia/2
 k.+una 14II/8
 k.+undan 17II/19
 k.+uynan 12Ia/15
kān -2- [Fa] 1. maden ocağı, maden kuyusu. 2. bir şeyin menbası, kaynağı.
 k.-ı kerem 102Ia/27
 k.-ı 'işretim 90Ia/22
kanad -3- [Tr] kanat.
 k. 107Ia/106
 k.+ları 59II/4
 k.+um 45II/48
kanadsuz -2- [Tr] kanadı olmayan, kanatsız.
 k. 81Ia/18
 k.+am 10Ia/6
kanat -1- [Tr] kanat.
 k.+ı 61II/13
kanadur- -2- [Tr] anlatmak; ikna etmek.
 k.-an 46Ia/24
 k.-ub 108Ia/26
kan-teleb -3- kan isteyen, öc alıcı.
 k. 8Ia/5, 8Ia/6, 8Ia/7
kāni -1- [Ar] 1. kanaat eden, yeter bulup fazlasını istemeyen. 2. inanmış, kanmış.
 k. 98Ia/11
kan- -4- [Tr] kanmak; su ve benzeri şeylere doymak; anlamak.
 k.-dı 73Ia/5
 k.-dum 91Ia/10
 k.-madum 35II/16
 k.-mayam 67Ia/57
kapu -11- [Tr] kapı.
 k.+larda 60II/14
 k.+na 54II/4, 11II/1, 11II/4
 k.+na 21II/18, 35II/8, 10II/13
 k.+suna 40II/29, 43II/27, 43II/39, 59II/13
kāpūt -1- [Fr] 1. asker paltosu. 2. otomobil, kamyon vb. motorlu taşıtlarda motoru örten açılır kapanır biçimdeki kapak. 3. prezervatif. 4. "Kaşka'i Şiiri" eserinde, şair, 'Elî Kūlî Hān-ı ėlbeği'nin "pāket" kelimesini yanlışlıkla "kāpūt" söylemesini ve dolayısıyla onun konuşma tarzını yermektedir.
 k. 107Ia/11
kār -7- [Fa] 1. iş, husus, fiil, davranış, çalışma. 2. tesir, etki.
 k. 112Ia/9, 5Ia/18, 22II/12, 7II/11, 59II/16
 ehl-i k. 15Ia/18
 k.-ı 'eşki 32II/10
kar -16- [Tr] kar; billûrlaşmış, beyaz lapalar halinde yağan donmuş su buğusu.
 k. 16II/17, 114Ib/122, 22II/16, 24II/6, 22II/20
 k.+a 19II/12
 k. āşnālūgi 38II/8

- . derdi 51Ia/7
 .+ıdır 16II/10, 61II/16
 . memelerin 75Ia/20
 .+una 26II/5
 .+unan 23II/8
 .+uyam 15Ia/1, 15Ia/8
 .+uydum 16II/16
- kara** -1- [Tr] 1. halk arasında kutsal sayılan, üzerine levha yazılan büyük ve düz taş. [Kaşkaylarda “kere daşı” olarak bilinir]. 2. *mec.* kitabe, levha, yazıt.
 k. 7II/12
- ara** -2- [Tr] (bkz. era, ere) kara, siyah.
 . bağlasun 53II/30
 . üzüñ 15II/16
- ara** -2- [Tr] (bkz. araa) 1. fırtına kuşu. 2. bir çeşit keklik. 3. bir tür doğan [kuş], şehbaz, şehin. 4. göğüsü etrafı kırmızı olan bir çeşit ördek.
 .+a 23II/16
 . āvāzlı 22II/5
- araa** -1- [Tr] (bkz. ara) 1. fırtına kuşu. 2. bir çeşit keklik. 3. bir tür doğan [kuş], şehbaz, şehin. 4. göğüsü etrafı kırmızı olan bir çeşit ördek.
 . 6II/6
- ardaş** -8- [Tr] kardeş.
 . 15II/15, 41Ia/1, 53II/24, 77Ia/15, 43Ia/51
 .+ı 17Ia/1
 .+lar 37II/19
- ardaşsuz** -1- [Fa] kardeşsiz.
 .+am 77Ia/11
- ārāna** -1- [Fa] fabrika, iş yeri, iş işlenen yer, imalathane, yapımevi.
 k.+dan 102Ia/19
- ārī** -1- [Fa] 1. katı, sert, çetin, zor; güçlü, kuvvetli; derin. 2. pek işleyen, çok çalışkan. 3. çabuk, çevik. 4. ileri gelen, direnen. 5. etkileyen.
 k.+dir 39II/3
- ārī** -1- [Ar] 1. okuyan, kıraat eden. 2. mezar başıyla yas töreninde Kur’an okuyan kimse.
 .+mdir 40II/38
- ārīvān** -3- [Fa] (bkz. ārīvān) kervan, kafiye, yolcu katarı.
 k. 102Ia/19
 k.+dır 34Ia/18
 k.+uñ 49Ia/8
- ara** -2- [Tr] karga.
 . 81Ia/4, 47II/6
 .+dır 81Ia/3
- arlı** -1- [Tr] karlı, karı olan, üstünde kar bulunan.
 . dağuñ 13Ia/17
- arn** -5- [Tr] karın, mide.
 .+ı 110Ia/24, 51II/21
 .+umı 108Ia/28
 .+unı 110Ia/27
 .+uyuzı 51II/18
- arşı** -1- [Tr] (bkz. erşı) karşı.
 . 81Ia/7
- ārūn** -2- [Ar] Karun: 1. Kur'an'da kendisinden çok zengin olarak söz edilen ve bütün mal varlığı bir anda yok olan kişi. 2. [bu isimden kinaye olarak] çok zengin kimse.
 .+ı 88Ia/26
 genc-i . 30Ia/24
- ārīvān** -4- [Fa] (bkz. ārīvān) kervan, kafiye, yolcu katarı.
 k.+ı 37II/17, 65II/16, 67Ia/22
 k.+lar 102Ia/54
- ārīvān-serā** -1- [Fa] ana yollarda kervanların konaklaması için yapılan büyük han, kervan-saray.

- k. köylüme 9Ia/2
- kāse** -4- [Fa] 1. çiniden, fağfurdan, billurda porselenden, madenden veya topraktan yapılmış çanak. 2. bazı nesnelere kase gibi olan çukuru. 3. başı kaplayan, beyni örten kemik.
k. 42Ia/2, 87Ia/32
k.+den 87Ia/28
k.+ye 107Ia/116
- kāsib** -1- [Ar] kesbeden, kazanan, kazanmak için çalışan, kazanç sahibi.
k.+em 98Ia/22
- kāsīd** -7- [Ar] 1. kasdeden, tasarlayan; kıyan. 2. postacı, haberci, tatar, ulak.
k. 57Ia/1, 11a/14, 43II/1, 62Ia/6, 7II/5
k.+ına 62Ia/8
k.+iniñ 6II/19
- kāsīmu'l-erzāk** -1- [Ar] rızıkları bölen, rızıkları taksim eden, rızıkları ayıran.
k. 33II/15
- kaş** -28- [Tr] kaş.
k. 39Ia/15, 46II/3
k. göz u kaş 57Ia/11
k.+ı 114Ib/42, 41Ia/4, 4II/9, 51Ia/10, 57II/13, 58II/11, 59II/8, 61II/23, 63II/12, 85Ia/3, 60II/5, 86Ia/5
k.+ları 19II/3, 7II/11, 94Ia/15
k.+larıñ 18II/3
k. şūñ u kaş 111Ia/17
k.+u 6Ia/5
k. u gözüni 62II/9
k.+undan 64Ia/37
k.+uñ 112Ia/9, 25II/14, 66II/6, 70Ia/13, 82Ia/6
- kaşke** -3- [Fa] (bkz. kaşkı) dilek anlatan cümlelerin başına getirilerek “ne olurdu” anlamında özlem veya pişmanlık bildiren bir söz, bari, keşki, keşke.
k. 31II/7, 94Ia/27, 94Ia/8
- kaşkı** -1- [Fa] (bkz. kaşke) dilek anlatan cümlelerin başına getirilerek “ne olurdu” anlamında özlem veya pişmanlık bildiren bir söz, bari, keşki, keşke.
k. 89Ia/32
- kātil** -1- [Ar] katil: 1. insan öldüren kimse, katleden, cani. 2. öldürücü, ölüme neden olan
k.+im 43II/51
- kaşur-** -12- [Tr] 1. imal etmek, istihsal etmek, hazırlamak. 2. İnşa etmek, yapmak, kurmak.
k.-abilmez 32II/10
k.-eg 114Ib/3
k.-an 11a/7, 79Ia/34
k.-ram 28Ia/1
k.-ub 11II/29, 32II/1, 68Ia/2, 32II/1, 32II/3, 45II/36
k.-ur 107Ia/38
- kaşan** -2- [Tr] kazan.
k.+ı 32II/13
k.+lar 114Ib/153
- Kāzīm Beg** -1- şahıs adı.
K. tiri 109Ia/27
- kaş-** -3- [Tr] kazmak.
k.-an 33II/22
k.-ar 62II/11
k.-mazdı 29Ia/15
- kaşul-** -1- [Tr] kazılmak, kazma işi yapılmak.
k.-ub 50II/10
- kebā** -2- [Ar] üste giyilen elbise, cübbe, kaftan.
k. 107Ia/23, 98Ia/7
- kebāb** -4- [Ar] 1. doğrudan doğruya

- ateşte veya kab içerisinde pişirilen et. 2. ateşte alazlanarak veya kavrulmuş pişirilen her türlü nesne. 3. yanmış, yakılmış. k. 107Ia/97, 94Ia/16 k.+dır 82Ia/40 k.+um 45II/22
- ķebbāde** -1- [Fa] kepaze: 1. niteliksiz, değersiz. 2. utanmaz, rezil. 3. gülünç. 4. talim yaparken kullanılan gevşek ok yayı. (?) (bkz. **ķubād**) k. ğul 53Ia/19 (ķubada ğul kimin ?)
- ķebk** -1- [Fa] keklik. k.-i kūhistāna 100Ia/16
- ķebr** -2- [Ar] mezar, kabir, sin, makber, gömüt. k.+i 4Ia/19 k. içinde 107Ia/96
- ķebriṣṭān** -3- mezarlık. k.+dır 87Ia/14 k.+ı 107Ia/98 k.+umı 26Ia/20
- ķebūl** -7- [Ar] kabul: 1. üzerine alma, benimseme, razı olma. 2. uygun görme, uygun bulma. 3. makbul, beğenilir. 4. onaylama, tasdik etme. 5. bir yere alınma. k. 103Ia/12, 26Ia/11, 37Ia/2, 47Ia/20, 54II/1, 54II/2, 1Ia/18
- ķec** -12- [Fa] eğri, çarpık. k. 35II/5, 35II/6, 35II/7, 35II/4, 35II/8, 45II/46 k. ħiyāl 79Ia/29 k. ħiyāla 79Ia/29 k. niġāh 21II/5 k. yoldan 7Ia/17
- ķecer** -5- [Tr] Kaçar Hanedanı: İran'da aslen Türkmenler olan Kaçar tayfasının kollarından olan Kozanlı kolu tarafından kurulmuş ve 1796 ile 1925 yılları arasında hükümü sürmüş devlettir. k. 102Ia/44 k.+iñ 107Ia/46, 45II/31 k. nēyrenġi 45II/15 nēyrenġ-i k. 45II/5
- ķecir** -1- [Tr] 1. akbabagillerden, başı ve boynu çıplak olan, daġlık yerlerde yaşayan, leşle beslenen, çok yüksekten uçarak keskin gözleriyle çok uzakları görebilen, iri ve yırtıcı bir kuş, kerkes, akbaba kuşu. 2. kartalgillerden, leşle beslenen, 35 santimetre uzunluġunda, kızılımsı tüyleri olan bir kuş, kerkenez kuşu. k. kuş u ķecir 40II/11
- ķec-rov** -1- [Fa] 1. eğri giden, tuttuġu yol aykırı, sakat olan. 2. aksak, topal. k.+dır 35II/3
- ķeççile** -1- [Tr] makaslamak, makasla kesmek. k. 40II/36
- ķeç-** -1- [Tr] (bkz. kaç-) kaçmak. k.-diler 53II/16
- ķed** -10- [Ar] (bkz. ķedd) boy. k. 35Ia/6 k.+i 23II/18, 49II/5 k.+im 16II/14, 97Ia/22 k.+iñ 102Ia/5, 58Ia/4, 17II/11 k.+iñi 26II/3 k. u ķāmeti 62II/17
- ķedā** -1- [Ar] (bkz. ķede) dert, hastalık; bela, felaket. k.+sun 6II/19
- ķedd** -3- [Ar] (bkz. ķed) boy. k.+i 114Ib/25 k.+iñ 93Ia/5, 65II/13
- ķeddāra** -1- [Ar] 1. büyük bıçak. 2. küçük tabanca. k.+m 45II/28

- kede** -1- [Ar] (bkz. kedā) dert, hastalık; bela, felaket.
k.+η 32II/8
- kedeh** -3- [Ar] kadeh: 1. içki içmeye yarayan ayaklı bardak. 2. bu bardağın alabileceği miktarda olan.
k. 27Ia/19
k.+de 36Ia/15, 31II/14
- kedeh-nüş** -1- içki içen, sarhoş.
k. 114Ib/14
- kedem** -6- [Ar] 1. ayak. 2. adım. 3. yarım arşın uzunluğunda bir ölçü. 4. uğur.
k. 1Ia/8, 37Ia/4, 88Ia/9
k.+in 36Ia/3
k.+inden 95Ia/2
k.+iñ 58Ia/14
- kedem-ber-kedem** -3- 1. adımdan adıma, her adımda. 2. *mec.* tamamen, baştan sona kadar.
k. 7II/1
k.+e 36Ia/4, 34II/4
- kedem-rence** -2- tenezzül, lütfen kabul; zahmete katlanma, külfete düşme.
k. 37Ia/19, 57Ia/1
- kedim** -2- [Ar] 1. eski. 2. öncesi bilirden kimse bulunmayan, öncesi bilinmeyen şey. 3. başlangıcı olmayan, öteden beri mevcut bulunan. 4. eski zaman.
k.+de 97Ia/23
k.+nen 19Ia/6
- kedimî** -1- [Ar] 1. kadime ait, eskiyle ilgili. 2. eski nitelikli. 3. tarihi değeri olan şey ve kalıntı, antika. 4. yaşlı, görgülü.
k. ‘ārifler 43Ia/21
- kedr** -11- [Ar] 1. değer, itibar. 2. onur, şeref. 3. rütbe, derece.
k. 20Ia/20, 43Ia/37
k.+i 43Ia/20
k.+içe 31Ia/4
- k.+imi 27Ia/23, 27Ia/24, 40II/1
k.+ini 43II/6
k.+iñ 20Ia/19, 84Ia/7
k.+iñi 20Ia/19
- kefe** -2- [Tr] kumluk, susuz ve ıssız geniş arazi, sahra, badiye, çöl.
k.+dir 52II/34
k.+sinde 75Ia/19
- kefen** -3- [Ar] ölüyü sardıkları bez, kefen.
k. 13Ia/22, 91Ia/30
k. rehtin 91Ia/26
- kefes** -12- [Ar] 1. kafes. 2. hapisane.
k. 3Ia/24
k.+de 10Ia/6
k.+den 27Ia/18
k.+e 112Ia/21, 47Ia/14
k.+inde 11II/10
k.+indedir 49Ia/2
k.+ini 100Ia/6
k.+iñe 20Ia/1
k.+ler 34Ia/14
kunc-ı k.+deyem 16Ia/11
kunc-ı k.+e 93Ia/13
- keyğu** -1- [Tr] (bkz. geyğu) üzüntü, endişe duyulan düşünce, tasa.
k.+yı 112Ia/21
- keşbe** -3- [Ar] 1. kahpe, oruspu. 2. *mec.* inanç ve düşüncesini değiştiren, sözüne güvenilmeyen, caygın, kaypak, döneç.
k. felek 13Ia/4, 21Ia/2
k.+ye 15II/7
- Kehnū** -2- [Fa] yer adı.
K.+dan 51II/1
K.+ya 40II/18
- kehr** -3- [Ar] kahr: 1. yok etme, ezme, perişan etme, mahvetme. 2. derin üzüntü veya acı, sıkıntı. 3. küsü, dargınlık.
k. 94Ia/1, 113Ib/21

- ķ.+ine 59II/19
- ķehremān** -2- [Fa] 1. yiğit, cesur. 2. erkek adı.
 ķ.+a 51II/6
 ķ. burnı 51II/22
- ķelām** -11- [Ar] kelam: 1. söz. 2. söyleyiş biçimi, söyleme. 3. başta Tanrı'nın varlığı, birliği, peygamberlik ve ahiret olmak üzere İslamiyetin ana ilkelerini konu edinen bilim.
 k. 55II/18, 114Ib/171
 k.+dır 108Ia/10
 k.+ı 110Ia/21, 1Ia/21, 1Ia/25, 46Ia/23, 53Ia/9, 54Ia/6
 k.+unda 1Ia/26
 k.+undan 47II/4
- ķelāmu'llāh** -1- [Ar] Allah'ın sözü, Kur'an-i Kerim.
 k. ķāfudır 6Ia/5
- ķelan** -1- [Tr] 1. sürü vergisi. 2. angaryalık, ücret vermeden yaptırılan iş. 3. *mec.* boşuna.
 ķ.+dır 51Ia/12
- ķelānter** -5- [Fa] 1. Kaşkay ilinde, tayfalar başkanına verilen unvan. 2. kavim önderi, lider, reis, önder. 3. daha büyük, çok iri.
 k.+ine 108Ia/1
 k.+iņ 108Ia/1
 k.+ler 109Ia/16, 89Ia/18, 95Ia/9
- ķelb** -2- [Ar] 1. yürek, gönül. 2. *mec.* sevgi
 ķ. u neķdi 52Ia/4
 Me'zūn-ı ķ.-i şāf 64Ia/45
- ķele** -1- [Fa] (bkz. kele) 1. noksan, eksik, tüm olmayan. 2. ayıbı, kusuru olan, ayıplı. 3. boğa, tosun.
 k. 51II/3
- ķelem** -11- [Ar] 1. kalem. 2. *mec.* sevgilinin kaşları: sevgilinin kaşları
- kalem gibi siyah ve biçimli olup kudretten çekilmiştir.
 ķ. 26II/2, 41Ia/20, 7II/3, 99Ia/9, 108Ia/39, 48II/6
 ķ.+e 2Ia/7
 ķ.+i 1Ia/1
 ķ.+inen 19Ia/7
 ķ. kaşı 86Ia/5
 ķ. lovh u ķelem 33II/11
- ķelemdān** -1- kalemlik, kalem kutusu.
 ķ. Me'zūn u ķelemdān 83Ia/39
- ķelem-kār** -1- 1. ince nakkaş, ressam, oymacı, motifçi. 2. el ile işlenmiş kumaş.
 ķ. arhaluķ 52II/18
- ķelilī** -1- [Ar] az, çok olmayan, bir azcık; az olarak.
 ķ. pūl 52II/15
- ķelīmu'llāh** -1- [Ar] Tūr-ı Sînā'da Allah'ın hitabını duyup onunla konuşması dolayısıyla Hz. Musa'nın ünvanı.
 k. 114Ib/64
- ķellāş** -2- [Ar] 1. kalleş, kancık, hilebaz, döneķ. 2. iķki iķen.
 ķ. rind u ķellāşam 28Ia/10
 ķ. rind u ķellāş 18Ia/14
- ķel'e** -4- [Ar] kale
 ķ.+si 109Ia/10
 ķ.+sinde 25Ia/6
 ķ.+ye 45II/16, 45II/32
- ķem** -4- [Fa] 1. az, eksik. 2. fena, kötü; bozuk.
 k. 87Ia/19, 87Ia/23
 k.+dir 60Ia/12
 k. māye 15Ia/3
- ķemāl** -5- [Ar] 1. olgunluk, yetkinlik, tamlık. 2. en yüksek değer, mükemmellik; değer, baha. 3. bilgi, fazilet.
 k.+a 69Ia/15
 k. fehm u ķemāl 43Ia/11

k.+ı 58II/14

k. 'eçl u kemâldır 79Ia/18

menbe^c-i k. 48Ia/6

kemâllı -1- kemal sahibi olan.

k. fehmi u kemâllı 61II/6

kemân -23- [Fa] 1. yay [ok atan]. 2.

kavis. 3. keman. 4. sevgilinin kaşı: sevgilinin yay/keman ebru olarak nitelendirilen kaşları kurulmuş yay gibidir ve âşığın kalbine daima cefa okları atar.

k. 41Ia/4, 57II/13, 58II/11, 59II/8, 60II/5, 67Ia/41, 51Ia/10, 41Ia/3, 86Ia/5

k.+a 31II/5

k.+am 67Ia/38

k.+dadır 17II/5

k.+dan 111Ia/17

k.+dır 18II/3, 19II/3

k.+e 1II/14

k.+ı 61II/23, 69Ia/12

k. kaşı 114Ib/42

k. kaşuñ 82Ia/6

k.+lar 51Ia/10, 85Ia/3

k.+um 84Ia/17

kemânlüg -1- yay gibi eğri olma durumu, kavisli olma durumu.

k.+dan 72Ia/3

kemçile- -1- [Tr] kamçılmak, kamçı vurmak.

ķ. 40II/24

kemçisiz -1- [Tr] kamçısız.

ķ. 52Ia/9

kemend -19- [Ar] 1. uzakta bulunan herhangi bir şeyi tutup çekmek üzere atılan ucu ilmekli uzun ip. 2. idam için kullanılan yağlı kayış [eskiden]. 3. geyik ve benzerleri gibi hayvanların yuları. 4. güzel saçı.

k. 13Ia/24, 33Ia/20, 35Ia/18,

46II/21, 59Ia/19, 67Ia/41, 86Ia/5, 23II/6

k.+e 51Ia/17, 51Ia/19, 65Ia/16, 69Ia/21

k.+ı 24Ia/15, 33Ia/19, 6Ia/9

k.+ine 96Ia/10

k. saçlar 95Ia/34

k.-i hāmuna 62Ia/12

k.-i 'enber 82Ia/1

kemer -1- [Fa] 1. bele takılan kuşak, kayış. 2. bel. 3. dağ üzerindeki yüksek geçit, dağın beli, dağın kemer yeri. 4. don, pantolon, şalvar gibi şeylerin bele rastlayan kısmı. 3. kapı, pencere, köprü gibi şeylerin bele rastlayan kısmı. 4. Tümsekli, tümseği olan.

k. 64II/11

ķemer -11- [Ar] ay.

ķ. 82Ia/35, 50II/13, 64II/9, 6Ia/4

ķ.+im 90Ia/17

ķ. ķerini 11I/21

ķ. şem^c u ķemer 58Ia/1

ķ. şems u ķemer 56Ia/6, 58II/2, 59II/14

ķ. şems u ķemerdır 49II/9

ķ. üzleri 86Ia/4

dövr-ı ķ.+iñ 106Ia/20

kemerçin -1- [Fa] kırmalı elbise, pilili elbise, pilise elbise, üstünde kırmaları bulunan giysi.

k.+ı 65Ia/8

kem-furşet -1- fırsatı az olan kimse.

k. 37II/13

kem-ķali^c -1- şanslı olmayan, şanssız.

k.+lig 46Ia/14

kem-zür -1- [Fa] gücü, kuvveti az olan, güçsüz.

k.+a 107Ia/49

kemîn -2- [Fa] 1. pusu. 2. pusuya gizlenmiş adam.

- k.+dedir 37II/14
k.+i 1II/22
- kem kemî** -2- [Fa] 1. az az, ufak ufak. 2. yavaş yavaş, gitgide.
k. 13Ia/7, 80Ia/3
- kemter** -1- [Fa] 1. azıcık, pek az. 2. ufak, küçük. 3. daha aşağı, aşağıda bulunan, hakir, itibarsız. 4. eksik, noksan.
k. 102Ia/41
- kenā'et** -1- [Ar] 1. kismete razı olma, bir şeyi yeter görüp fazlasını istememe, elindekinden hoşnut olma durumu, kanıklık, yeter bulma, yetinme, doyum 2. kanma, kanış. 3. görüş, tahmin.
k. 98Ia/13
- kenār** -2- [Fa] 1. kıyı, çevre. 2. deniz kıyısı. 3. uc, köşe. 4. kucak.
k.+unda 100Ia/23
k. būs u kenār 71Ia/20
- Kenber** -2- [Ar] 1. Hz. Ali'nin sadık, vefakar kölesi. 2. *mec.* bir evin gediklisi.
K. 48II/14
K.+iñ 2Ia/29
- kend** -3- [Tr] köy.
k.+e 103Ia/9
k.+i 103Ia/11
k.+ine 95Ia/43
- kend** -14- [Fa] 1. şeker, şeker kamışının donmuş usaresi. 2. küp şeker, kesme şeker.
k. 82Ia/21, 82Ia/22
k. dilinen 103Ia/8
k.+e 69Ia/23
k.+i 103Ia/10, 43Ia/30, 63Ia/10, 6Ia/11, 73Ia/7
k.+ine 95Ia/42
k. u çāhı 42II/9
k. u zencebīle 107Ia/36
- āb-ı k. 23II/7, 86Ia/6
- kendāb** -1- [Fa] 1. şerbet. 2. [kinaye] şekerli şarap.
k.+dır 82Ia/24
- keniz** -3- [Fa] 1. cariyeye, halayık. 2. evlenmemiş kız, bakire.
k. 30Ia/20, 84Ia/10
k.+iñ 102Ia/41
- kennās** -1- [Ar] çöpçü, süpürücü; lağımçı.
k.+am 92Ia/18
- Ken'ānī** -1- [Ar] Kenanlı, Kenan ülkesine mensup olan kimse. [Kenan: Hz. Yakub'un memleketi, Filistin, Palestin].
Yūsuf-i K. 61II/4
- Ke'be** -1- [Ar] Kâbe: 1. Mekke'de bulunan, müslümanlarca kible olarak kabul edilen ve hac ibadeti yapılırken tavaf edilen kutsal yer. 2. *mec.* bir kimsenin taptığı, kutsal saydığı yer.
K.+ye 14Ia/1
- ker** -1- [Fa] sağır.
k. 56Ia/27
- ķera** -17- [Tr] (bkz. ķara, ķere) kara, siyah.
k. 89Ia/23, 7II/16, 62II/12, 62II/5, 62II/6, 62II/7, 63II/11, 2II/9
k. aķ u ķ.+sundan 64Ia/12
k. beħt 12Ia/19
k. beħtimnen 21Ia/3
k. beħtiñ 74Ia/1
k. dağıma 114Ib/122
k. ķaşuñ 70Ia/13
k. köylüme 9Ia/12
k. saça 62Ia/9
k.+sundan 64Ia/16
- ķeraķac** -1- [Tr] ırmak adı.
K.+a 109Ia/23
- ķerār** -9- [Ar] 1. ahit, şart, akit. 2. sonuç; neticeye bağlama. 3. sabır,

dayanç. 4. rahat; rahatlama; rahatlık, sakinlik. 5. durma. 6. devamlılık, süreklilik. 7. ölçülülük. 8. tahmin. 9. tam ölçü, ne az, ne çok. 10. şark müziğinde, taksim yaparken ana makama dönüş.

ķ. 37Ia/15

ķ.+ı 47II/13

ķ. ʿehd u ķerārı 53II/7

ķ. Şebr u ķerārı 50II/6

ķ.+um 90Ia/11

ķ.+umı 90Ia/12

ķ.+uŕ 20Ia/2

ķ.+uŕdır 72Ia/6

ķ. u sūkūn 2Ia/10

ķerbās-furūŐ -1- [Fa] kanavacı, keten bezi satan kimse.

k. tatlara 104Ia/5

ķere -19- [Tr] (bkz. ķara, ķera) kara, siyah.

ķ. 54II/11, 60Ia/19, 38II/17, 11Ia/1

ķ. baĝrum 58II/3

ķ. beħtimdir 38II/17

ķ. daĝdan 51Ia/1, 51Ia/7

ķ. ĥāla 34II/6

ķ. ĥoŐ-niŐān 46II/5

ķ. ķarķa 47II/6

ķ. ķaŐu 6Ia/5

ķ. ķoyun 52II/1, 52II/3, 52II/43

ķ. palas 47II/5

ķ.+sindedir 49Ia/8

ķ.+yinen 15II/9

ķ. zulfuĝ 41Ia/9, 70Ia/14

ķereķuŐ -2- [Tr] karakuş, tavşancıl.

ķ.+dan 45II/17

ķ. ķanadum 45II/48

ķerem -2- [Ar] 1. soyluluk, ululuk, büyüklük, asalet. 2. baĝıŐ olarak verme, iyilik, cömertlik, eli açıklık, lütuf. 3. Aslı ile Kerem hikayesinin erkek kahramanı.

k. 18II/12

kān-ı k. 102Ia/27

ķerenfil -1- [Ar] güzel renkli çiçekler açan bir süs bitkisi, karanfil.

ķ. 114Ib/23

ķerīm -3- [Ar] 1. kerem sahibi, cömert, eli açık. 2. ulu, büyük. 3. Allah'ın sıfatlarından biri. 4. erkek adı.

K.+dir 110Ia/17

K. gözzi 110Ia/25

K.+nen 109Ia/33

ķerimķe -2- [Tr] karınca

ķ. 43II/24

ķ. ķedriķe 31Ia/4

ķerīm-i gunde -1- Şahıs adı.

K. 108Ia/17

ķerīn -3- [Ar] 1. yakın. 2. bir Şeye sahip olan, bir Şeye nail olan. 3. hısım, komşu, arkadaş gibi yakın olanlardan her biri. 4. padiŐahın daimi surette yakınında bulunan, mabeyinci.

ķ. 25II/5, 87Ia/26

ķ.+i 11I/21

ķeriŐ- -3- [Tr] karışmak.

ķ.-e 24II/7

ķ.-ende 100Ia/4

ķ.-mişeg 66Ia/10

ķerkes -1- [Fa] herkes, insanların bütünü.

k.+e 43Ia/30

ķerrāna -1- [Fa] 1. zurna. 2. eski zamanlarda savaş esnasında çalınan bir tür nefir.

k. 95Ia/15

ķerrār -1- [Ar] 1. Hz. Ali'nin lakabı. 2. savaşta döne döne saldıran. 3. pek hamle eden, hep atak yapan. 4. geri dönen. 5. geri döndüren.

Ĥeyder-i k. 14II/7

ķerri -1- [Tr] 1. ihtiyar, yaşlı. 2. yaşlı kadın.

- ķ. 107Ia/90
- ķerrid-** -1- [Tr] karıtmak, kocatmak, ihtiyarlatmak.
ķ.-ir 11Ia/6
- ķerri-** -3- [Tr] karımak, yaşlanmak, kocamak, ihtiyarlamak.
ķ.-meņ 12Ia/5
ķ.-reņ 34II/13
ķ.-yende 110Ia/31
- ķerşı** -3- [Tr] (bkz. ķarşı) karşı
ķ. 58Ia/4, 68Ia/5
ķ.+mnen 49II/1
- ķerz** -2- [Ar] karz: 1. ödünç verme, ödünç alma. 2. ödünç verilen veya alınan şey; borç.
ķ. 83Ia/11
ķ.+e 40II/31
- kes** -1- [Fa] kimse, kişi.
k.+ler 34Ia/15
- kesād** -1- [Ar] 1. alışverişte durgunluk, sürümsüzlük. 2. yokluk, kıtlık.
k.+dır 43Ia/20
- ķeşd** -3- [Ar] kasıt: 1. amaç, istek, maksat. 2. bile bile yapma. 3. bir işe bilerek, isteyerek girişme. 4. öldürme, yaralama veya zarar vermek isteme, kötü niyet.
ķ. 88Ia/19
ķ.+ime 53II/17
ķ.+iņi 43Ia/46
- ķeşeb** -1- [Ar] 1. ince dokunmuş keten. 2. kamış, saz; şeker kamışı.
ķ. 82Ia/36
- ķesemħur** -1- ant içen, yemin eden.
ķ. 107Ia/43
- ķeşif** -2- [Ar] 1. kirli, bulaşık. 2. bulanık, saydam olmayan. 3. yoğun, kıvamlı. 4. pahalı, ağır. 5. sık, kalın.
k. 103Ia/1, 52II/9
- kesil-** -7- [Tr] kesilmek.
- k.-di 102Ia/54, 102Ia/55, 37Ia/17
k.-ib 16Ia/9, 18Ia/9, 47Ia/6
k.-memiş 113Ib/15
- kes-** -7- [Tr] kesmek.
k. 59Ia/19
k.-diler 114Ib/151, 98Ia/11
k.-meyerē 89Ia/34
k.-miş 50II/6
k.-se 89Ia/34
k.-seler 24Ia/19
- ķesr** -1- [Ar] köşk, saray.
ķ.+de 5II/6
- kesrā** -1- [Fa] eski İran hükümdarlarından Nuşirvan-ı Adil'in lakabı olup, kendisinden sonra gelenler de bu lakapla anılmışlardır.
k.+nuņ 25II/14
- ķeşşāb** -1- [Ar] kasap.
ķ. 42Ia/8
- ķeşşābī** -1- [Ar] 1. kasap gibi 2. *mec.* kan dökücü, hunhar.
ķ. ķeşşābī 96Ia/16
- ķeş** -1- [Ar] 1. baygınlık, koma. 2. sara hastalığı.
ķ.+den 41II/27
- ķeşā-kēş** -1- [Fa] 1. çekişime, münakaşa. 2. iki kişinin, bir şeyi birer ucundan tutup her birinin endine doğru çekmesi. 3. pehlivanların birbiriyle savaşıması. 4. gam, keder, tasa, kaygı.
k.+iyen 76Ia/33
- ķeşān** -2- [Fa] çeken, çekerek.
k. 24Ia/15
- ķeşān** **ķeşān** -1- [Fa] zorla, sürükleye sürükleye, çeke çeke götürerek.
k. 24Ia/15
- ķeşeng** -2- [Fa] güzel, hayranlık uyandıran.
ķ.+i 79Ia/15

- q. kızın 51Ia/21
- keşfiyât** -1- [Ar] keşifler, bulup meydana çıkarılan şeyler.
k.+ıdır 33II/16
- Keşkā'î** -12- [Tr] Kaşkay ili; İran'ın güney ve güney batı bölgelerinde yaşayan Kaşkay Türkleri.
Q. 106Ia/22, 48Ia/19
Q.+de 48Ia/17
Q. eli 109Ia/19
Q. eline 104Ia/1
Q. elini 54Ia/1, 54Ia/19
Q. elini 54Ia/7
Q. hânları 92Ia/27
Q. Türkünü 102Ia/15
Q.+ye 106Ia/1
Q.+yi 27Ia/11
- Keşkölli** -1- Kaşkay il birliğine dahil bir tayfanın adı.
K.+ye 22Ia/18
- keşmîr** -1- [Fa] 1. bir tür kumaş. 2. Hint yarımadasında yer alan bir eyaletin adı.
k. 27II/14
- keştî** -4- [Fa] gemi.
k. 36II/24, 96Ia/5
k.+yem 110Ia/14
şâhib-i k.+dir 2Ia/13
- Ketâyün** -1- [Fa] İran mitolojisinde adı geçen hükümdar İsfendiyar'ın annesinin adı.
K. 114Ib/92
- keten** -1- [Ar] keten: 1. ketengillerden, çiçekleri mavi renkte ve beş taç yapraklı, lifleri dokumacılıkta kullanılan bir bitki. 2. bu bitkinin liflerinden yapılmış dokuma; keten kumaşı.
k. keten 44II/14
- ketl** -3- [Ar] öldürme.
q. 58Ia/7, 94Ia/7
- q.+ime 94Ia/26
- ketli'âm** -1- bir insan topluluğunu ulusal, dinsel vb. sebeplerle yok etme, jenosit, genosit, pogrom, soykırım.
q.+ı 82Ia/12
- ketliyât** -1- [Ar] 1. öldürmeler. 2. öldüren, yok eden, mahveden, ortadan kaldıran.
q.+ıdır 33II/20
- ketâr** -2- [Ar] (bkz. ketar) 1. birbiri ardınca sıralanmış hayvan sürüsü, dizisi. 2. her şeyden bir yığın. 3. sıra, dizi. 4. tren, katar.
q. 102Ia/20, 32Ia/14
- ketar** -1- [Ar] (bkz. ketâr) 1. birbiri ardınca sıralanmış. 2. sıra, dizi. 3. herhangi bakımdan bir bütün oluşturan şeylerin tümü, seri. 4. yan yana, art arda veya zaman sırasına göre sıralanmış birbiriyle ilişkili nesne veya olayların oluşturduğu bütün sıra.
q.+dir 87Ia/30
- ketir** -1- [Tr] atgillerden, kısarak ile erkek eşeğin çiftleşmesinden doğan melez hayvan, katır.
q. 109Ia/32
q. at u ketir 84Ia/10
- ketre** -1- [Ar] damla.
q.-yi âb 114Ib/134
- Qevâm** -1- [Ar] Kaşkayların düşmeni olan *Kavamü'l-Mülk-i Şirazi* denen kişi.
merg-i Q.+dır 6Ia/22
- kevn** -1- [Ar] 1. olma. 2. var olma, varlık, vücut.
k. u mekânı 28Ia/21 : varlığı, kainatı
- kây** -3- [Fa] 1. büyük hükümdar, padişah, eski Acem şahlarından ikinci tabakada bulunanların

- adlarının başına getirilirdi. 2. ne zaman.
k. 14Ia/14, 25Ia/9
teht-i k.+inden 102Ia/45
- ķey** -1- [Ar] kusma.
ķ. 43II/36
- ķeyd** -3- [Ar] 1. ayağa vurulan zincir, pranga, bukağı. 2. bağlama, bağ, bağlayacak Şey, bağlanma, bent. 3. bir kaüda yazılı olan Şeyin, hülasasını, tarihini, numarasını deftere geçirme; böylece geçirilen hülasa. 4. sınırlama, belirtme. 5. ehemmiyet verme. 6. yazma, yazılma. 7. endişe, gaile, telaş.
ķ.+e 83Ia/8
ķ.-i āzādeler 114Ib/104
ķ.-i ten 41II/10
- ķeyf** -2- [Ar] 1. sağlık, afiyet. 2. hoşlanma, memnunluk. 3. gönül açıklığı. 4. neşe; hafif sarhoşluk. 5. arzu, heves, istek. 6. mizaç, tabiat.
k. 27Ia/3, 25II/11
- ķeyfiyet** -1- [Ar] 1. nitelik. 2. bir Şeyin iyi veya kötü olma özelliği, kalite. 3. durum.
k. 67Ia/11
- ķeyhüsrov** -2- [Fa] Keykavüs'ün torunu, Siyavuş'un oğlu olan meşhur hükümdar.
K. 52Ia/11
K.+um 102Ia/45
- ķeyi** -1- [Fa] padiŐaha ait, padişah ile ilgili.
ārāyiŐ-i teht-gāh-ı k. 114Ib/7
- ķeyķubād** -3- [Fa] İnan mitolojisinde adı geçen hükümdarın adı.
K. 25Ia/10, 25Ia/9
K.+dan 25Ia/12
- ķeyķubādi** -1- [Fa] Keyķubat'a ait, Keyķubat ile ilgili; PadiŐaha ait,
- padişah ile ilgili.
K. kulāh 44II/9
- ķeyl** -1- [Ar] genellikle tahıl ölçmede kullanılan belirli hacimdeki kap, ölçek.
k.+e 43II/43
- ķeylig** -8- [Tr] keklik.
k. 114Ib/33, 16II/4, 58II/5, 65II/9, 95Ia/19
k. boğazlı 61II/18
k.+den 57II/20
k. sīneli 46II/15
- ķeylig oti** -1- [Tr] bir çeşit yaban oti, keklik oti, kekre.
k. 107Ia/35
- ķeymak** -2- [Tr] 1. sütün yüzünde toplanan yağlı katman, kaymak. 2. en seçkin, en güzel.
ķ. 95Ia/42
ķ. dudaķ 103Ia/8
- ķeyne** -3- [Tr] kaynamak.
ķ.-di 108Ia/31
ķ.-rem 76Ia/26
ķ.-sem 52Ia/5
- ķeys** -1- [Ar] Leyla ile Mecnun hikayesinin erkek kahramanı olan Mecnun-ı Amiri'nin asıl adı.
ķ.-i Mecnüne 114Ib/98
- ķeytān** -1- [Rum] kaytan: 1. pamuk veya ipekten sicim. 2. yelkeni yarı kapatmak için kullanılan örgü halat.
ķ. 27II/16
- ķezā** -1- [Ar] 1. olacağı ezelden Tanrı tarafından takdir olunan Şeylerin vukua gelmesi. 2. can veya mal kaybına, zararına neden olan kötü olay. 3. yargı. 4. tehlike. 7. hadise, vukuat.
ķ.-yı āsimāna 52II/32
- ķiç** -3- [Tr] kıç, bacak, ayak.

- ķ. 81Ia/11, 95Ia/40
ķ. ķol u ķıķı 43II/26
- ķıl** -1- [Tr] ķıl.
ķ.+e 107Ia/90
- ķılıç** -8- [Tr] ķılıç.
ķ. 109Ia/2, 25Ia/13, 25Ia/18, 65II/10, 107Ia/93, 113Ib/11
ķ.+ı 113Ib/7, 13Ia/25
- ķılıç** -1- [Tr] ķılıç
ķ. 59Ia/19
- ķıl-** -31- [Tr] ķılmak, etmek, yapmak.
ķ. 114Ib/1, 114Ib/171, 13II/2, 37Ia/19, 58Ia/14, 63II/14
ķ.-aydı 44II/2
ķ.-dınj 12Ia/19
ķ.-em 44II/3, 47Ia/18
ķ.-en 20Ia/18
ķ.-ende 4Ia/6
ķ.-enlere 87Ia/22
ķ.-er 80Ia/10, 80Ia/11, 80Ia/9, 87Ia/22
ķ.-eydi 94Ia/23
ķ.-ginen 57Ia/1
ķ.-maķa 43Ia/18
ķ.-me 43Ia/40
ķ.-medi 114Ib/106, 9Ia/4
ķ.-medij 89Ia/22
ķ.-meg 14II/11
ķ.-mem 28Ia/18, 55II/4
ķ.-mese 55Ia/17
ķ.-mesem 50Ia/14
ķ.-meyene 87Ia/18
ķ.-ub 1Ia/18
- ķına-** -1- [Tr] ķınamak, ayıplamak, itab etmek, takbih etmek, suçlandırmak.
ķ.-mayuņ 105Ia/1
- ķınc-** -1- [Tr] 1. ezmek. 2. kazımak, sıyırmak.
ķ. 40II/10
- ķırān** -2- [Fa] 1848'den 1927'ye kadar İnan'da kullanılan bir gümüş para.[1 ¼ dolar değerinde olup 10 kıran 1 toman ederdi].
ķ. 43II/54
ķ.+a 52II/4
- ķırān** -1- [Ar] 1. yakınlık. 2. iki Şeyin birleşmesi. 3. gezegenlerden ikisinin bir burçta birleşmesi.
ķ.-i meh 114Ib/79
- ķırķ** -3- [Tr] kırķ sayısı (40).
ķ. 47Ia/10, 48II/16
ķ.+inde 65II/11
- ķırķ-** -1- [Tr] kırķmak.
ķ.-dı 47Ia/11
- ķırsın** -1- [Tr] 1. sığıra yem olarak verilen bir bitkinin adı. 2. tahılğillerden olan bir btiki. [bitkinin *ķırsın*, *ķırsın* Şekli de sōylenmektedir.]
ķ. 109Ia/15
- ķırsınçın** -1- kısın toplayan, kısın derleyen [kimse].
ķ. 109Ia/15
- ķıŐ** -10- [Tr] ķıŐ, çok soğuk hava.
ķ. 107Ia/21, 114Ib/2, 114Ib/122
ķ.+den 41II/26
ķ.+e 10Ia/18
ķ. gūnūnde 95Ia/1
ķ.+ı 87Ia/15
ķ.+ler 3II/13
ķ. u tābistān 10Ia/20
ķ. yasunı 100Ia/5
- ķıvrır-** -2- [Tr] kıvrırmak.
ķ.-ır 107Ia/77
ķ.-maķda 51II/18
- ķıvrak** -1- [Tr] kıvrak, canlı, hareketli, ķevik.
ķ. 110Ia/28
- ķız** -41- [Tr] kıız.
ķ. 20II/10, 20II/11, 20II/9, 47II/8, 70Ia/1, 79Ia/1, 79Ia/14, 5Ia/15, 47II/7
ķ.+e 11Ia/9, 7II/13, 8Ia/5

.+eñ 83Ia/19
 .+ı 109Ia/33, 74Ia/12, 79Ia/7,
 79Ia/9, 83Ia/28
 .+ım 74Ia/11
 .+ın 38Ia/15
 .+inden 47Ia/7
 .+ıñ 51Ia/21, 46II/28
 .+ıñı 23Ia/7
 .+ler 36II/12, 36II/16, 36II/2,
 36II/20, 36II/24, 36II/28, 36II/32,
 36II/4, 36II/8, 4II/8, 64II/1, 85Ia/5,
 85Ia/6, 85Ia/7
 .+lere 43Ia/51
 .+leri 86Ia/8
 .+lerini 22Ia/19

ız-gelin -3- [Tr] 1. kız ile gelin, genç kızlar ile kadınlardan oluşan bir grup. 2. bir tür halı deseni.

. 114Ib/113
 .+dedir 35Ia/24
 .+ler 91Ia/22

ızıl -12- [Tr] kızıl, kızıl renk, kırmızı.

.+den 27II/15
 . dükmelerin 23II/19
 . gul 3II/1, 5Ia/7, 10II/15
 . gula 20II/6, 25II/7
 . guldır 11II/9, 18II/9
 . gullar 1II/6
 . guluñ 3II/10
 . yara 44II/11

ki -153- [Fa] 1. anlam bakımından birbirleriyle ilgili cümleleri birbirine bağlayan bir söz. 2. özneyi, tümleci güçlendirerek cümlenin temel bölümüne bağlayan bir söz. 3. “öyle, o kadar, o denli” vb.nden sonra, kullanıldığı cümleye güç katan bir söz. 4. ikinci cümledeki yargının birincideki hareketin yapılışı sırasında görülerek

şaşıldığını bildiren bir söz. 5. iki cümlede anlatılan durumların uyumsuzluğunu bildiren bir söz. 6. yakınma, kınama vb. duygular anlatmak için bir cümlenin sonuna getirilen bir söz. 7. bir soru cümlesinin sonuna getirildiğinde şüphe veya endişe anlatan bir söz. 8. bazı kelimelerin sonuna bir ek gibi eklenerek birtakım zarflar, yeni edatlar oluşturan bir söz.

k. 101Ia/23, 101Ia/25, 101Ia/5, 101Ia/9, 105Ia/9, 106Ia/13, 106Ia/15, 107Ia/94, 108Ia/35, 109Ia/5, 110Ia/17, 110Ia/21, 112Ia/25, 112Ia/27, 114Ib/107, 114Ib/125, 114Ib/128, 114Ib/130, 114Ib/137, 114Ib/150, 114Ib/156, 114Ib/174, 114Ib/26, 114Ib/3, 114Ib/36, 114Ib/45, 114Ib/49, 114Ib/60, 114Ib/66, 114Ib/67, 114Ib/83, 114Ib/85, 114Ib/87, 114Ib/89, 11II/13, 13II/12, 14Ia/3, 14II/6, 14II/9, 15Ia/13, 15Ia/16, 15II/1, 15II/10, 15II/11, 15II/13, 15II/2, 15II/20, 15II/4, 15II/5, 15II/9, 16II/15, 18Ia/5, 19Ia/9, 22II/10, 24II/10, 26Ia/2, 30Ia/11, 30Ia/2, 30II/15, 30II/16, 32II/16, 35II/21, 35II/7, 36Ia/19, 36II/29, 36II/4, 38II/3, 38II/7, 39II/4, 3Ia/15, 40II/2, 40II/35, 41Ia/2, 41Ia/8, 41II/10, 41II/16, 41II/20, 43Ia/14, 43Ia/15, 43Ia/19, 43II/63, 44Ia/4, 45Ia/21, 47Ia/4, 47Ia/5, 47II/11, 47II/9, 48II/1, 48II/2, 48II/4, 49Ia/7, 52Ia/11, 52Ia/20, 55Ia/2, 55Ia/5, 55Ia/7, 56Ia/1, 58Ia/12, 58Ia/20, 5Ia/17, 5Ia/18, 5Ia/5, 5II/14, 5II/16, 5II/8, 60II/11,

62Ia/23, 62Ia/5, 62Ia/7, 63Ia/10, 63Ia/5, 63Ia/7, 63Ia/9, 65Ia/15, 65Ia/7, 66Ia/10, 66Ia/7, 66Ia/9, 67Ia/29, 6Ia/14, 6II/2, 70Ia/16, 70Ia/8, 71Ia/24, 75Ia/11, 75Ia/17, 79Ia/1, 79Ia/13, 79Ia/14, 79Ia/21, 79Ia/22, 7Ia/17, 7II/13, 83Ia/15, 83Ia/37, 84Ia/19, 87Ia/7, 89Ia/17, 89Ia/33, 8Ia/11, 8Ia/9, 8II/3, 8II/8, 91Ia/11, 93Ia/11, 93Ia/9, 94Ia/10, 94Ia/13, 94Ia/17, 94Ia/5, 94Ia/9, 98Ia/9, 85Ia/15

kiy -1- [Tr] kıy, kıyı, kenar, yan.

ķ. baħmegi 46II/4

ķ.+inden 102Ia/47

kible -2- [Ar] 1. namaza başlarken yönelinen taraf; Mekke tarafı. 2. kıblanın bulunduğu taraf. 3. güney tarafı. 4. darlıkta başvurulmuş kapı.

ķ.+ye 74Ia/10

ķ.-yi imān 74Ia/6

kiblegāh -2- kıblanın bulunduğu taraf.

ķ.+ı 14Ia/2

ķ.+um 45II/19

kīhā -2- [Tr] Kaşkay ilinde, tayfaların başında olan kelanterlere ya da tirelerin başında olan kethüdalara verilen bir ululuk ünvanı.

k. 81Ia/1

k.+suna 108Ia/23

kilisā -1- [Rum] hristiyanların ibadet etmek için toplandıkları yer, kilise.

k.+de 1Ia/11

ķil-u-ķāl -1- [Ar] 1. dedikodu; çok konuşma. 2. tartışma; karşılıklı konuşma. 3. velvele, hayhu, hemheme.

ķ. 45II/37

kim -61- [Tr] 1. “hangi kişi?” anlamında cümlede, özne, tümleç, nesne, yüklem görevinde kullanılan

bir söz. 2. “gibi” anlamında kullanılan benzetme edatı. 3. “ki” bağlacı.

k. 102Ia/24, 102Ia/38, 103Ia/27, 106Ia/27, 107Ia/118, 10Ia/18, 114Ib/146, 114Ib/47, 114Ib/48, 14II/10, 23Ia/18, 25Ia/24, 25Ia/9, 2II/2, 2II/4, 30Ia/16, 30Ia/18, 30Ia/19, 32Ia/1, 32Ia/17, 32Ia/18, 32Ia/19, 39Ia/2, 43II/5, 45Ia/9, 52Ia/20, 55II/2, 61II/28, 73Ia/5, 73Ia/6, 73Ia/7, 80Ia/19, 82Ia/47, 83Ia/28, 83Ia/32, 88Ia/10, 88Ia/9, 91Ia/33, 96Ia/9, 30Ia/5

k.+dir 32Ia/1, 32Ia/19, 94Ia/6

k.+e 112Ia/22, 18Ia/2, 56II/3, 61Ia/18

k.+em 98Ia/18

k.+iñ 103Ia/21, 103Ia/22

k.+ler 102Ia/24, 102Ia/38, 17Ia/2, 29Ia/27, 8II/2

k.+nen 105Ia/4, 19Ia/5

kimin -50- [Tr] gibi.

k. 101Ia/1, 102Ia/17, 102Ia/18, 102Ia/19, 102Ia/3, 114Ib/157, 114Ib/158, 13Ia/18, 16Ia/6, 16II/4, 16II/5, 1Ia/28, 1II/3, 22II/1, 22II/2, 26Ia/5, 27II/7, 29Ia/11, 31Ia/14, 31Ia/19, 31II/18, 32Ia/12, 32Ia/16, 35II/13, 41Ia/13, 41Ia/7, 42Ia/11, 43Ia/56, 45II/25, 46II/14, 46II/16, 46II/4, 53Ia/17, 53Ia/18, 53Ia/19, 53Ia/6, 58Ia/10, 58II/2, 59II/13, 64Ia/15, 65II/9, 67Ia/34, 69Ia/15, 82Ia/41, 82Ia/48, 91Ia/23, 95Ia/19, 95Ia/30, 97Ia/24, 36II/24

kīmiyā -1- [Ar] kimya.

k.+ye 43Ia/16

kīmiyāger -1- kimya alimi, tahlil işleriyle uğraşan uzman.

k. 30Ia/21

- kimse** -12- [Tr] herhangi bir kişi, kim olduğu bilinmeyen kişi, kimse.
k. 101Ia/25, 110Ia/17, 27Ia/23, 38II/3, 43II/6, 53II/2, 55Ia/7
k. +ye 108Ia/26
k.+ler 15Ia/5
k.+lerden 87Ia/19, 87Ia/23
k.+yî 38II/7
- kîneli** -1- öç almak isteyen, kin tutan, kinci, kinli, kindar.
k. 46II/14
- kiprig** -1- [Tr] kirpik.
k.+im 72Ia/13
- ķır** -1- [Ar] zift, katran.
ķ. 12Ia/20
- kirdār** -1- [Fa] 1. amel, fiil, davranış biçimi. 2. tavır, tarz, kaide. 3. biçim, şekil. 4. sanat, hüner.
k.+dayam 98Ia/19
- kirdigār** -4- [Fa] Allah, Tanrı.
k. 58Ia/9
k.+a 41Ia/15, 43Ia/48, 54Ia/17
- kirpik** -1- [Tr] kirpik.
k. 60II/5
- ķiřāř** -1- [Ar] bir suçluyu, başkasına yaptığı kötülüğü kendisine aynı biçimde uygulayarak cezalandırma, kısas.
ķ. 85Ia/14
- ķismet** -13- [Ar] kısmet: 1. Tanrı'nın her kişiye uygun gördüğü yaşama durumu, nasip. 2. evlenme talihi. 3. olayların kötü sonuçlarını tevekkülle karşılama durumu. 4. talih, kader, şans. 5. "şimdiden belli değil, ya olur ya olmaz" anlamlarında bir seslenme sözü.
ķ. 47Ia/18, 61Ia/15, 76Ia/32, 60II/19, 95Ia/5, 41Ia/19, 111Ia/1, 79Ia/29, 95Ia/10
ķ. çeşmesinin 79Ia/20
- ķ.+dir 85Ia/20
ķ.+iņi 91Ia/44
cām-ı ķ.+im 91Ia/7
- ķiřē** -2- [Ar] 1. ders alınması gereken kısa hikaye, kıssa. 2. kısa.
ķ. 46II/7
ķ.+ye 107Ia/120
- ķiř** -1- [Fa] 1. din, mezhep. 2. ok kuburu. 3. keten kumaş. 4. kuş yeleği. 5. şimşir. 6. adet, huy, töre.
k.+imdir 90Ia/37
- ķiři** -2- [Tr] 1. evin erkeği, koca, eş. 2. yabancı erkek.
k. 104Ia/10
- ķiřmiř** -1- [Fa] çok küçük taneli çekirdeksiz üzüm, kurutulmuş üzüm.
k.+inen 52II/27
- ķitāb** -6- [Ar] kitap.
k.+a 107Ia/71
k.+ı 104Ia/20
k.+um 48Ia/1, 48Ia/13
k.+umı 90Ia/24
k.+una 20Ia/6
- ķitābet** -1- [Ar] 1. yazı yazma, bir maddeyi kaidelerine uygun şekilde kaleme alma. 2. kâtiplik.
k. 70Ia/19
- ķiř'e** -1- [Ar] 1. parça, bölüm, cüz. 2. arazi, memleket, ülke.
ķ.+ydi 102Ia/10
- ķitf** -1- [Ar] omuz, çigin.
k. 45II/39
- ķiy-** -1- [Tr] kıymak.
ķ.-meg 62Ia/18
- ķiyām** -1- [Ar] 1. kalkma, ayağa kalkma, ayakta durma. 2. İslam inancına göre, ölümden sonra yeniden dirilip ayağa kalkma. 2. namazda ayakta durma. 3. ayağa kalkma, ayakta durma. 4. bir işe girişme, kalkışma,

- teşebbüs etme. 5. ayaklanma, başkaldırma, karşı gelme.
 k. èyle 114Ib/162
- kiyāmet** -7- [Ar] kıyamet: 1. tek tanrılı dinlerin inanışına göre dünyanın sonu ve bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman, hesap günü, kıyamet günü, mahşer günü. 2. gürültülü karışıklık, gürültü patırtı. 3. büyük felaket, afet.
 k. 114Ib/162, 7Ia/1, 97Ia/7
 k. günü 1Ia/27, 85Ia/15
 k. gününde 33II/30, 10II/18
- kiyānī** -2- [Fa] 1. padişahlık, şahlara mensup, saltanat ile ilgili. 2. saltanat, hükümet. 3. ululuk, önderlik.
 k. 95Ia/7
 Ferīdūn-ı ferruḥ ferr-i k. 95Ia/25
- kiyās** -3- [Ar] 1. bir tutma, denk sayma. 2. karşılaştırma, oranlama, mukayese. 3. örneksene.
 k. èt 54Ia/1, 54Ia/19
 k. èyle 60Ia/1
- kiymeli** -1- [Tr] bağışlanabilir şey, ihsan edilebilir şey; gönül bağlanabilir şey.
 k. 70Ia/8
- kiymet** -3- [Ar] kıymet: 1. değer. 2. bedel, baha, tutar. 3. şeref, onur, itibar.
 k.+i 43Ia/20, 50Ia/10
 k.+ini 54II/19
 k. kurb u kıymet 25Ia/2,
- koça** -1- [Tr] 1. Yaşlı, ihtiyar. 2. Büyük, ulu, yüce.
 k.+yam 17Ia/4
- koçal-** -1- [Tr] yaşlanmak, ihtiyarlamak, kocamak.
 k.-muş 43Ia/2
- koçalüg** -2- [Tr] (bkz. koçaluk) yaşı ilerlemiş olma durumu, ihtiyarlık,
- yaşlılık.
 k.+da 89Ia/28
 k.+dir 48Ia/15
- koçaluk** -2- [Tr] (bkz. koçalüg) yaşı ilerlemiş olma durumu, ihtiyarlık, yaşlılık.
 k.+a 65II/1
 k. derdinden 34II/10
- koç-** -1- [Tr] kucaklamak, kucaklaşmak, sarılmak.
 k.-ub 62Ia/18
- koçuş-** -3- [Tr] kocuşmak, kucaklaşmak, kucaklamak, sarılmak.
 k.-düg 67Ia/56
 k.-ub 36Ia/11, 6Ia/19
- koç** -2- [Tr] koç: 1. damızlık erkek koyun. 2. *mec.* sağlıklı, gürbüz genç erkek.
 k. igidiḡ 46Ia/5
 k. igidler 38II/10
- kohna** -2- [Fa] 1. ihtiyar, yaşlı, çok yıllar görmüş. 2. eski, kadim, tarihi. 3. kullanılmış, aşındırılmış. 4. müzmin, uzun süreli. 5. usta, mahir, çevik.
 k.+dır 95Ia/28 (?)
 k.+lara 68Ia/12
- koḡu** -1- [Tr] koku.
 k.+sı 75Ia/6
- kol** -8- [Tr] kol.
 k. 107Ia/106, 46II/21, 64II/16, 81Ia/18
 k. boynuḡa 11Ia/14
 k.+ını 114Ib/110
 k.+larum 16Ia/8
 k. u kıçı 43II/26
- kolboyn** -4- [Tr] birbirine sarılıp kucaklaşmış bir durumda, sarmaş dolaş.
 k. 67Ia/59, 23II/10, 36II/7, 64II/15
- kole** -1- [Tr] (bkz. kele) 1. noksan,

- eksik, tüm olmayan. 2. ayıbı, kusuru olan, ayıplı. 3. kulağı kısa olan koyun ve keçi gibi hayvanlar. k. 51II/3
- ķolsuz** -1- [Tr] kolu olmayan, kolsuz. ķ.+am 10Ia/6
- ķonak** -7- [Tr] konuk, misafir. ķ. 20II/8, 75Ia/14, 27II/20
ķ. ķöregi 109Ia/31
ķ.+ı 9II/16
ķ.+um 9II/15
ķ.+uñ 78Ia/20
- ķon-** -14- [Tr] konmak, bir yere konmak.
ķ.-a 23Ia/14, 27II/18, 67Ia/20
ķ.-am 24II/15, 105Ia/8
ķ.-an 77Ia/5
ķ.-anda 83Ia/37
ķ.-dı 102Ia/8, 9Ia/1
ķ.-dum 16II/5
ķ.-ub 59II/3, 62Ia/9
ķ.-ubdır 58II/1
ķ.-ur 65II/17
- ķonh** -1- [Ar] 1. bir şeyin aslı, hakikati, temeli. 2. kök, dip. 3. esas, öz. k.+una 57Ia/7
- ķonķur** -1- [Tr] 1. sarı ile siyah karışımı bir renk, koyu kumral, kestane rengi. [koyun gibi hayvanlar için kullanılır]. 2. (bkz. göñül eyağda) ķ. 51II/19
- ķonşu** -3- [Tr] komşu. ķ.+dan 76Ia/19
ķ.+muz 60Ia/14
ķ.+ya 76Ia/19
- ķor** -3- [Fa] kör, görme engelli. k. 48II/5, 46Ia/1, 46Ia/8
- ķorķı** -2- [Tr] (bkz. ķorķı) korku. ķ. 53II/8, 17II/17
- ķorķ-** -11- [Tr] korkmak. ķ.-aram 77Ia/9
ķ.-ıram 24II/6, 27II/8, 32II/16, 47Ia/4, 85Ia/15
ķ.-ma 52Ia/17
ķ.-mam 108Ia/41
ķ.-maz 108Ia/10, 41II/23, 32Ia/9
- ķorķu** -3- [Tr] (bkz. ķorķı) korku. ķ.+dan 109Ia/8
ķ.+m 86Ia/18
ķ.+sundan 42II/6
- ķor-** -4- [Tr] kurmak, yapmak, hazırlamak, inşa etmek. ķ.-an 88Ia/1
ķ.-dı 113Ib/18, 63Ia/14
ķ.-ub 1II/3
- ķoroğlı** -1- [Tr] 1. ünlü Türk halk öyküsünün kahramanı, Koroğlı. 2. şair adı. K. 65II/19
- ķoroğlı** -2- [Tr] ünlü Türk halk öyküsünün kahramanı, Koroğlı. K.+dan 25Ia/1, 25Ia/13
- ķoruķ** -1- [Tr] 1. koruma, önleme. 2. yabancıların içeri girmesini önleme, alıkoyma, yasaklama. 3. özel korumaya tabi tutulan yer. 4. şah ve amirallere ait avlanma yeri. 5. şah ve komutanların hayvanlarına özel otlak. ķ.+dır 48II/9
- ķorul-** -2- [Tr] kurulmak: 1. tertip edilmek, organize edilmek. 2. hazırlanmak. 3. inşa edilmek. ķ.-ub 100Ia/24
ķ.-ur 36Ia/16
- ķoş-** -1- [Tr] koşmak, koymak, katmak, karıştırmak. ķ. 84Ia/20
ķ.-dı 108Ia/30
ķ.-maķı 49Ia/18
ķ.-müşeg 66Ia/9

- koşun** -4- [Tr] 1. koşun, sipahi, leşker. 2. asker, yan yana durmuş asker dizisi, saf. 3. yan yana dizilmiş insanların oluşturduğu dizi.
k. 101Ia/13, 53II/19, 53II/4
k.+uñ 64Ia/36
- kota** -2- [Tr] kodı, aşağı, aşağıya.
k. 40Ia/20, 40II/18
- kotalüg** -1- 1. aşağılık. 2. kısalık. 3. kusur.
k. 50Ia/23
- kovkeb** -4- [Ar] yıldız.
k.-i 114Ib/100, 54Ia/16
k.-i ferruḥum 91Ia/37
k.-i rehşānum 111Ia/14
- kov-** -2- [Tr] kovmak.
k.-am 108Ia/36
k.-dı 102Ia/50
- kovl** -1- [Ar] 1. lakırdı, söz. 2. sözleşme.
k.+ı 15II/8
- kovs** -1- [Ar] yay, keman.
burc-ı k.+e 114Ib/161
- kovşer** -11- [Ar] 1. Cennet'te bir havuzun adı. 2. Ku'an-ı Kerim'in 108 inci suresi. 3. maddi ve manevi çokluk; kalabalıklık nesil.
k. 57II/14, 61II/1
k.+den 6II/10
k.+dir 32II/6
k.+e 33II/29
k.+im 90Ia/26
k. üste 39Ia/8, 39II/10
āb-ı k. 5II/4 : kevser suyu.
şerāb-ı k. 10II/7 : kevser şarabı.
zülāl-ı k.+dir 48Ia/4 : keveserin tatlı suyudur.
- koy-** -82- [Tr] koymak.
k. 107Ia/54, 11II/12, 14II/1, 14II/16, 18Ia/12, 27II/4, 39Ia/14, 40II/10, 55Ia/10, 6Ia/16, 90Ia/33, 90Ia/34, 90Ia/35
k.-a 44II/9
k.-eg 36II/7, 78Ia/11
k.-am 14II/14, 21II/19, 27II/15
k.-an 32Ia/18, 91Ia/17, 38II/11, 5II/3
k.-anda 36Ia/10, 41II/17
k.-ar 107Ia/70, 74Ia/1, 74Ia/10, 74Ia/12, 74Ia/14, 74Ia/2, 74Ia/4, 74Ia/6, 74Ia/8
k.-ardı 99Ia/12
k.-dı 107Ia/118, 114Ib/138, 114Ib/57, 19Ia/4, 71Ia/7, 95Ia/40, 96Ia/9
k.-du 5Ia/5
k.-duñ 112Ia/21, 90Ia/28
k.-ma 40II/11, 48Ia/11, 90Ia/32
k.-madı 27Ia/6, 99Ia/1, 99Ia/12, 99Ia/16, 99Ia/2, 99Ia/20, 99Ia/4, 99Ia/8
k.-madum 7II/14, 5Ia/1
k.-malı 70Ia/2
k.-manam 108Ia/35
k.-masaḥ 11Ia/8
k.-mayuñ 36II/26, 50Ia/7
k.-maz 23Ia/14, 68Ia/23, 105Ia/11
k.-muş 74Ia/11, 47II/13
k.-muşam 24Ia/19, 37Ia/3, 8II/8
k.-muşañ 86Ia/20
k.-muşdum 63Ia/18, 15II/19
k.-muşlar 43Ia/22
k.-salar 55II/13
k.-ub 67Ia/5, 31II/2
k.-ubdır 11I/14, 31II/5, 59II/6
k.-uñ 51II/16
- koyn** -11- [Tr] 1. göğüs içi, koyun; kollar arası, kucak. 2. göğüsle giysi arası.
k.+ı 49II/20, 50II/14
k.+u 64Ia/10, 67Ia/28, 6Ia/6
k.+uma 91Ia/28

- .+umna 28II/4
 .+unda 6Ia/13
 .+unu 17II/8
 .+u 6II/9, 82Ia/25
- oyun** -5- [Tr] gevi getirenlerden, eti, st, yapaısı ve derisi iin yetitirilen evcil hayvan, koyun.
 . 52II/1, 52II/3, 52II/46
 . derdini 52II/43
 .+um 83Ia/30
- oz** -1- [Fa] ceviz, yagak.
 . 52II/27
- ko** -1- [Tr] go.
 k.+de 51II/4
- koerd-** -1- [Tr] gomesine sebep olmak, gormek.
 k. 100Ia/7
- ko-hay-ko** -1- [Tr] 1. gome ii. 2. gomek iin ıkarılan ses.
 k. 40II/2
- ko-** -8- [Tr] gomek.
 k.-di 67Ia/22, 9Ia/1
 k.-diler 53II/16
 k.-ende 43II/21, 51II/1
 k.-ginen 27Ia/17
 k.-medi 77Ia/5
 k.-bdir 42II/12
- kone** -2- [Fa] 1. ihtiya, yalı, ok yıllar gom. 2. eski, kadim, tarihi. 3. kullanılmı, aındırılmı. 4. mzmin, uzun sureli. 5. usta, mahir, evik.
 k. Zala 12Ia/7
 my-i k.+den 114Ib/9
- konekr** -1- [Fa] 1. gogl, tecrbeli. 2. usta, mahir. 3. eski.
 k.+uyam 15Ia/20
- kolece** -1- [Tr] 1. kısa. 2. bir tr kolsuz ve kısa kadın yelei. 3. keeden, kebeden yapılan, ste giyilen, kepenek adıyla da bilinen bir tr
- giysi.
 k. 107Ia/76
- kol** -42- [Tr] gonl, yrek.
 k.+i 89Ia/33
 k.+ler 17Ia/3
 k.+m 12II/4, 15II/3, 20Ia/1, 21Ia/1, 21Ia/20, 32II/20, 33Ia/21, 33Ia/22, 33Ia/23, 35Ia/17, 39II/8, 63Ia/8, 65Ia/13, 6Ia/21, 70Ia/3, 72Ia/6, 75Ia/5, 12II/11, 30II/3
 k.+me 4II/4, 75Ia/2, 77Ia/5, 9Ia/1, 9Ia/12, 9Ia/16, 9Ia/2, 9Ia/20, 9Ia/24, 9Ia/4, 9Ia/8
 k.+mi 15Ia/15, 41II/2, 82Ia/9
 k.+mnen 12Ia/12, 9Ia/6
 k.+m 2II/10, 2II/11, 2II/9
 k.+m 6II/3
 k.+ 20Ia/6
- ubd** -2- [Fa] ahıs adı.
 . 45II/41, 53Ia/19
- ubdhn** -4- ahıs adı.
 . 103Ia/1, 103Ia/24, 108Ia/31
 . te ebi 108Ia/43
- ubdhn** -1- Kubad Hana ait, Kubad Han ile ilgili.
 . soydir 57Ia/10
- ubr** -1- [Ar] mezarlar, sinler.
 ehl-i .+e 98Ia/27 : kabirde bulunanlara, llere.
- ucala-** -1- [Tr] kucaklamak.
 .-r 114Ib/86
- ucala-** -1- [Tr] birbirini kucaklamak, kucaklamak.
 .-eg 64II/15
- udret** -3- [Ar] 1. g, kuvvet. 2. Allah'ın gc. 3. varlık, zenginlik. 4. Allah yapısı. 5. Yetenek.
 .+inen 86Ia/3
 . elemi 1Ia/1
 .-i kmile 114Ib/65
- kh** -4- [Tr] da.

- k.-1 bulür 19II/11
k.-1 mü'ellek dir 82Ia/35
k.-1 nüre 114Ib/160
k.-1 u huddan 108Ia/42
- Kuhendil Hân** -1- şahıs adı.
k. telebine 107Ia/101
- kuhensâl** -1- [Fa] 1. yaşlı, çok ömür etmiş, yaşlanmış, kocamış. 2. eski, tarihi.
çerh-i k. 22Ia/3
- Kuhgilûh** -1- Kuhkiluye mintikasından olan kimse, Kuhkiluye bölgesine mensup olan.
sādât-ı K.+dır 48Ia/18
- kūhistān** -4- [Fa] dağlık; dağı olan yer.
k.+a 100Ia/32, 67Ia/4
k. deşt u kūhistān 10Ia/2
kebk-i k.+a 100Ia/16
- kul** -3- [Ar] bütün, tüm.
k. 67Ia/40, 89Ia/18
k. cehān 92Ia/3
- kul** -3- [Tr]
k.+i 7Ia/17
k.+lardan 44II/14
k.+um 14II/6
- kulac** -1- [Tr] gerilerek açılmış iki kolun parmak uçları arasındaki uzaklık, kulaç.
k. kol 46II/21
- kulāh** -3- [Fa] 1. külah, [eskiden] giyilen, ucu sivri veya yüksek başlık, başa giyilen şey. 2. kalpak, serpuş, başlık, kasket, şapka, takke, hotoz, bone. 3. şahlık tacı.
k. 44II/9, 52II/17
k.+ı 98Ia/7
- kulak** -5- [Tr] kulak.
k. 87Ia/31, 38II/14, 110Ia/12
k.+um 72Ia/21
k.+umuş 41II/17
- kulbe** -1- [Fa] kulübe.
k.+ye 36Ia/1
- kuleng** -2- [Fa] kazı veya kazma aleti.
k.+i 32Ia/15, 41Ia/20
- Ḳulī** -1- şahıs adı.
Ḳ.+yi 53II/29
- Ḳulī Hân** -3- şahıs adı.
Ḳ. 110Ia/1, 110Ia/15
Ḳ.+a 110Ia/23
- ḳul kefā bi'llāh** -1- [Ar] “de ki: Allah yeter ...” anlamındaki Kuran-ı Kerim ayetlerine işaret edilmektedir.
k. 1Ia/10
- kull** -8- [Ar] bütün, tüm.
k.-ı dostlarunan 45II/44
k.-ı Fārs 44II/4
k.-ı Īrāna 11II/20
k.-ı Īrānda 89Ia/26
k.-ı 'ālem 53II/17
k.-ı 'ārifler 30Ia/6
k.-ı 'ārifler oldı 21Ia/22
k.-ı 'ālem 32II/19
- ḳullāb** -2- [Ar] çengel, kanca, ucu eğri nesne.
k.+ı 96Ia/12
- ḳulluḳ** -3- [Tr] kulluk: 1. hizmet, hizmetçilik. 2. kula gerek olan hizmet, ibadet.
k. 107Ia/1, 89Ia/3
k.+unda 107Ia/22
k.+uñnan 40Ia/14
- ḳulunc** -4- [Ar] 1. bağırsak ağrısı, bağırsaklarda peyda olup omuz başlarına ve vücuda gelen bir ağrı. 2. Şiddetli sırt ve omuz ağrısı.
k. 107Ia/14, 77Ia/15
k. ağırıḳı 42II/3
k.+una 108Ia/40
- ḳumār** -1- [Ar] ortaya para koyarak oynanan talih oyunu.
k.+ı 17II/16
- ḳumār-bāz** -1- kumara düşkün, sürekli

- kumar oynayan, kumarcı, kumar oynama adetinde olan.
 42Ia/19
- ķumār-hāne** -1- [Tr] kumar oynanan yer, bitirim, bitirim yeri, bitirimhane.
 42Ia/19
- ķumaş** -4- [Ar] ipek, yün, keten vesairenden yapılan dokuma, kumaş.
 65Ia/5
 15Ia/18
 3II/15
 māl u ķumaş 80Ia/7
- ķumrī** -2- [Ar] güvercinler takımından, güvercinden küçük, boz, gri renkli bir kuş; kumru.
 şulşul u ķumrī 114Ib/35
 sovt-1 103Ia/4
- kunc** -13- [Fa] 1. köşe, bucak. 2. elbise ve kilim gibi şeylerde meydana gelen buruşukluk. 3. kanbur. 4. ev altı bodrumu.
 k.+a 43II/28
 k.+1 50Ia/4
 k.+una 43II/29
 k.-1 ğemde 12Ia/17
 k.-1 ğem-hānada 10Ia/7
 k.-1 ğemhānede 98Ia/3
 k.-1 ğelvetde 36Ia/14
 k.-1 ķefesdeyem 16Ia/11
 k.-1 ķefese 93Ia/13
 k.-1 lehed 91Ia/35
 k.-1 mēyhāna 104Ia/1
 k.-1 rehmetine 45Ia/17
 k.-1 şebistān 10Ia/4
- kund** -2- [Fa] 1. ağır cezalıların ayaklarına takılıp ucuna pranga bağlanan demir halka, bukağı. 2. kör, keskin olmayan. 3. cesur, yiğit. 4. kısa, biçimsiz. 5. anlayışsız.
 k. 98Ia/16
 k. u zencir 44II/15
- ķungire** -1- [Fa] kubbenin tepesi, en yüksek yeri.
 6erş-i k. 33II/6
- ķur** -1- [Fa] 1. husyesiz adam, er bezi çıkarılmış adam. 2. iğdiş hayvan, hayaları çıkarılmış veya içeri burulmuş hayvan. 3. *ķasık yarığı* denilen bir nevi hastalığa tutulan kişi.
 108Ia/23
- ķurān** -5- [Ar] İslam dininin temel ilkelerini, Hz. Muhammed'e gönderilen Tanrı buyruklarını içeren, müslümanlığın temel kitabı, Kur'an-ı Kerim, Kelam-ı Kadim, Mushaf, Mushaf-ı Şerif.
 39Ia/4
 36II/8
 13II/1, 38II/9
 āyē-yi ķ.+uñ 33II/28
- ķurb** -1- [Ar] 1. yakın olma, yakınlık, yakın bulunma. 2. yakın. 3. hısımlık, akrabalık. 4. rütbe, mevki, makam.
 25Ia/2
- ķurbağa** -1- [Tr] kurbağa.
 110Ia/31
- ķurbān** -48- [Ar] kurban: 1. dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan. 2. içtenliği belirten bir seslenme sözü. 3. bir ülkü uğrunda feda edilen veya kendini feda eden kimse. 4. *mec.* bir kazada veya felakette ölen kimse. 5. *mec.* maddi ve manevi bakımdan felakete sürüklenmiş, insani değerlerini yitirmek zorunda kalmış veya bırakılmış kimse. 6. müslümanlarda Kurban Bayramı.
 4II/7, 52II/5, 58II/12, 58II/16, 58II/2, 58II/4, 58II/8, 59Ia/1,

- 59Ia/3, 62Ia/12, 62Ia/16, 62Ia/2, 62Ia/20, 62Ia/24, 62Ia/4, 62Ia/8, 6II/20, 8II/3, 66II/4, 66II/5, 52II/10
 kı.+am 4II/6, 63II/17, 78Ia/13, 95Ia/5, 24II/14
 kı.+ı 107Ia/114, 36II/32, 3II/12, 3II/16, 3II/2, 3II/20, 3II/4, 3II/8, 78Ia/12, 78Ia/16, 78Ia/2, 78Ia/20, 78Ia/4, 78Ia/8, 60II/8
 kı.+uñ 34II/3, 8II/12, 8II/16, 8II/2, 8II/20, 8II/4, 8II/8
- ķurbān-şedeķe** -1- [Ar] başkasına “*ķurbanın olayım*” demek.
 kı. 111Ia/4
- ķurbānluk** -2- kurban edilmek için ayrılmış, kurban edilmeye uygun, kurbanlık.
 kı. ğecesi 8II/1, 8II/1
- ķurd** -1- [Tr] kurt, bōrū.
 kı. 13Ia/15
- ķurdkend** -1- yer adı.
 K.+e 108Ia/19
- ķurri** -2- [Tr] suyu, nemi olmayan, kuru.
 kı. cesede 53Ia/16
 kı. mūķevvā 107Ia/10
- ķurrud-** -1- [Tr] kurutmak.
 kı.-ırdı 43II/20
- ķurru-** -1- [Tr] kurumak.
 kı.-yub 109Ia/24
- ķurş** -1- [Ar] 1. yuvarlak, ve yassı nesne, teker, tekerlek nesne, ağırşak, çōrek; küre, daire ve her türlü daire şeklinde nesne. 2. bir yıldızın görülen yüzü. **ķurş-ı māh:** ayın uzaktan düz görülen yüzü.
 kı.-ı māha 82Ia/36 :
- ķursī** -2- [Ar] 1. oturulacak yüksekçe yer. 2. taht. 3. makam, vazife. 4. hükümet merkezi. 5. kaide, ayaklık, mesnet. 6. arş-ı a’zam’ın altında bir düzlükte olan, levh-i mahfuz’un bulunduğu yer.
 k. ‘erş u kursī 33II/11
 k.+ye 2Ia/6
- ķurşak** -2- [Tr] kuşak, bele sarılan kumaş.
 kı.+umı 47Ia/10
 kı. u şālundan 52Ia/17
- ķurşaklı** -2- [Tr] kuşaklı, kuşacağı olan.
 kı. 52Ia/1
 kı. gelinden 52Ia/19
- ķurşul** -1- 1. yer adı. 2. Türk olmayan bir tayfanın adı.
 K. tatuna 106Ia/22
- ķurşullı**-1- ķurşul mintikasına ait olan; ķurşul tayfasından olan.
 K. ğekķi 102Ia/49
- ķurtar-** -1- [Tr] kurtarmak.
 kı.-uñ 36II/13
- ķurtul-** -1- [Tr] kurtulmak, atlatmak.
 kı.-mam 41II/27
- ķurud-** -1- [Tr] kurutmak.
 kı.-ır 23Ia/13
- ķūs** -2- [Fa] kōs, eski savařlarda, alaylarda deve veya araba üstünde taşınarak çalınan büyük davul sesi.
 k. 95Ia/15
 bāng-ı k. 107Ia/99
- ķuş** -12- [Tr] kuş.
 kı. 24II/15
 kı.+da 32Ia/2
 kı.+ı 20Ia/1, 39Ia/9, 53Ia/15, 58II/1, 59II/3, 65Ia/13
 kı.+lar 49Ia/18
 kı. u ķecir 40II/11
 kı.+um 62Ia/9, 91Ia/39
- ķut** -3- [Ar] 1. yaşamak için yenilen şey. 2. yiyecek.
 kı. 102Ia/18, 107Ia/58
 kı.+ı 110Ia/32
- ķūtā** -1- [Fa] kısa boysuz.
 k.+dır 21Ia/24

- kuṭı** -1- [Rum] kutu.
 . 52II/25
- kuvveh** -1- [Ar] 1. kuvvet, g. 2. niyet, fikir. 3. salahiyet. 4. keyfiyet, vasıf. 5. his. 6. kabiliyet.
 . 41II/13
- kuvvat** -5- [Ar] 1. g, kudret, takat; sıhhat, sağlamlık. 2. bir hkumetin askeri gc.
 . 33II/6, 70Ia/1
 .+eç 2Ia/7
 .+i 33Ia/18
 .-i ruħdır 48Ia/3
- ky** -4- [Fa] 1. mahalle ve işlek yol; sokak. 2. ky. 3. sevgilinin bulunduğu yer.
 k.+una 31Ia/1, 31Ia/16
 k.+unda 3Ia/11
 k.-ı ‘eşke 49Ia/5
- kuıy** -1- [Tr] kuyu.
 . 79Ia/32
- kuıruğ** -2- [Tr] kuyruk.
 .+um 40II/36
 .+umı 47Ia/11
- kuızey** -1- [Tr] dağın az gneş alan kısmı, kuzey.
 . aruydum 16II/16
- kuızzı** -2- [Tr] koyun yavrusu, kuzu.
 . 110Ia/26, 13Ia/15
- kcg** -3- [Tr] kck.
 k.+a 107Ia/87, 109Ia/20
 k. destghuğ 102Ia/13
- kfr** -2- [Ar] kfr: 1. Allah’a ve dine ait şeylere inanmama, Tanrı’ya ortak koşma. 2. dinsizlik, imansızlık. 3. İşlam dinine uymayan inanışlarda bulunma. 4. nankrlk. 5. svp sayma, fena, kaba sz syleme. 6. rtme ve gizleme.
 k.+e 2Ia/4
- k.+đ 1Ia/3
- kl** -2- [Tr] yanan şeylerden artakalan toz madde, kl.
 k. 107Ia/79
 k.+e 107Ia/84
- L**
- lacın** -1- [Tr] (bkz. lcn, lacn) lacın, beyaz renkli bir cins şahin.
 l. 19II/13
- lacn** -3- [Tr] (bkz. lacın, lcn) lacın, beyaz renkli bir cins şahin.
 l. 46II/3, 62II/2
 l.+dan 45II/17
- lcn** -2- [Tr] (bkz. lacın, lacn) lacın, beyaz renkli bir cins şahin.
 l.+a 95Ia/45
 l.+ağ 18II/7
- lf** -1- [Fa] 1. lakırdı, sz. 2. konuşma.
 l. 12II/13
- l-hovf** -1- [Ar] korkusuz, pervasız.
 l. 45II/12
- l-meħl** -1- [Ar] mulaka, kesinlikle.
 l. 79Ia/30
- l-mekn** -2- [Ar] mekansız, yersiz, yere ihtiyaı olmayan; Allah.
 l. 2Ia/5
 l.+am 28Ia/14
- l-ubl** -1- [Ar] ilişkisiz, kayıtsız, saygısız, senli benli [şey, kimse]. (aslında, Arapa : “aldırış etmem” demektir).
 l. 23II/10
- ll** -1- [Ar] dilsiz, konuşamaz duruma gelmiş.
 l. 63II/4
- lla** -1- [Fa] (bkz. lle) zambakgillerden, yaprakları uzun

- ve sivri, çiçekleri kadeh biçiminde, türlü renkte bir süs bitkisi, lale.
- l. gul u lāla 103Ia/25
- lāle** -10- [Fa] 1. (bkz. lāla) zambakgillerden, yaprakları uzun ve sivri, çiçekleri kadeh biçiminde, türlü renkte bir süs bitkisi, lale. 2. bir tür lamba.
- l. 71Ia/3
- l.+de 1II/11
- l.+den 114Ib/22
- l.+ler 23II/12
- l.+leriñ 82Ia/18
- l.+rengiñ 102Ia/7
- l.+si 30II/5, 61II/9
- l.+sinde 25Ia/5
- l.+siseñ 67Ia/31
- lāle-gūn** -1- [Fa] lale renkli, lale renginde olan.
- l. 114Ib/34
- lāle-zār** -12- [Fa] lalelik, lale yetişen yer, lale bahçesi.
- l. 1II/6, 24Ia/3, 9II/6, 13II/2, 15II/5
- l.+a 25II/8, 57Ia/16
- l. bāğ u lāle-zār 95Ia/3
- l.+dan 29II/4
- l.+una 26II/6
- l.+unda 100Ia/21
- l.+uñ 49Ia/17
- lām** -1- [Ar] Osmanlı alfabetesinin yirmi altıncı harfi olup, “ebced” hesabında otuz sayısının karşılığıdır; “i” sesini verir.
- l. 112Ia/23
- lām elif lā** -3- [Ar] 1. Arap alfabetesinde “lam” ile “elif” harflerinin bir arada “la” şeklinde yazılışı. 2. eğri, dolambaç.
- l. 112Ia/28, 30II/1, 30II/4
- Lār** -1- [Fa] İran’ın Fars eyaletinin güney ucunda bulunan şehrin adı.
- Laristan şehritanın yönetim merkezidir.
- L. u Girāşa 43II/49
- Lāristān** -1- [Fa] İran’ın Fars eyaletine bağlı olan 27 şehristanından birisidir; Laristan mıntıkası.
- L.+ı 53II/10
- lāş** -4- [Fa] 1. leş; ceset. 2. zayıf, arık hayvan.
- l.+am 42II/5
- l.+ını 114Ib/152
- l.+ıñı 40II/24
- l.+umı 40II/11
- lāyık** -3- [Ar] layık: 1. nitelikleri, özü, hareketleri, davranışlarıyla bir şeyi elde etmeye hak kazanmış olan. 2. bir kimseye uygun olan, yaraşan, yakışan.
- l. 91Ia/35
- l.+eñ 2Ia/6
- l.+idir 79Ia/7
- lāzim** -2- [Ar] 1. lazım; gerek, gerekli. 2. *dlb.*-malı/-meli; geçişsiz.
- l. 112Ia/28, 17Ia/4
- leb** -48- [Fa] 1. dudak. 2. uç, kenar.
- l. 63Ia/18, 94Ia/13
- l.+den 78Ia/13
- l.+e 36Ia/10, 63Ia/18
- l.+i 114Ib/88, 46II/9, 57II/14, 57II/21, 57II/6, 67Ia/17, 96Ia/4
- l.+im 35Ia/19, 72Ia/19
- l.+ime 40Ia/11
- l.+imne 26II/14
- l.+inde 17Ia/1
- l.+inden 100Ia/19, 23II/8, 35Ia/19, 50Ia/19, 64II/19, 69Ia/23, 114Ib/47
- l.+iñ 32II/6, 54II/14, 56II/9, 61II/1, 71Ia/18, 9Ia/13, 27II/9
- l.+iñnen 73Ia/7
- l. lebe 36Ia/10

- l.+leri 111Ia/15, 27Ia/4, 6Ia/11
l.+lerin 64II/10
l.+leriñ 11II/5, 58Ia/1, 6II/17
l.+leriñnen 90Ia/29
l.-i mercānuñ 72Ia/20
le^c l.-i l.-i mercānı 30II/7
şehd-i l.+i 63Ia/10
şehd-i l.+ine 41Ia/5
şehd-i l.+ini 72Ia/19
şehd-i l.+iñ 112Ia/18, 40Ia/11
- lebāleb** -1- [Fa] ağzına kadar dolu, dopdolu, büsbütün dolu.
l. 31II/15
- leb-be-leb** -1- [Fa] dudak dudağa.
l. 112Ia/14
- lefz** -1- [Ar] söz, söylem.
l. u beyān 69Ia/25
- legen** -1- [Fa] genellikle, içinde bir şey yıkamak için kullanılan metal veya plastikten yayvan kap, leğen.
l. 52II/21
- lehed** -1- [Ar] çukur, mezar, kabir.
kunc-ı l. 91Ia/35
- Lek** -1- [Fa] 1. Kaşkay il birliğine dahil, fakat Türk olmayan bir tayfanın adı. 2. Bir Kürt tayfasının adı.
L.+leri 107Ia/43
- lek** -1- [Fa] 1. çıplak, yalın. 2. sağlam olmayan. 3. cılk, çürümüş, boş, kof. 4. üzerinde ot ve alef görünmeyen yer; tıraş edilmiş, tüysüz. **lek ağız:** sır saklayaman kimse.
l. ağzunu 107Ia/52
- leng** -3- [Fa] 1. topal, aksak. 2. yolculuk sırasında kafilenin bir yerde bir iki gün kalması.
l. 114Ib/136, 21Ia/24, 43II/26
- lenger** -1- [Fa] gemiyi yerinde mıhlamak için denize atılan zincir ve bu zincirin ucundaki çapa.
l. 108Ia/32
- le^c1** -10- [Ar] 1. kırmızı ve değerli bir süs taşı. 2. kırmızı, al. 3. dudak.
l. u govher 38Ia/7
l. u güher-beşş 114Ib/83
l. u mercān 73Ia/13
l.-i cān-beşşe 67Ia/18
l.-i hendānı 114Ib/51
l.-i leb-i mercānı 30II/7
l.-i nūşābenūş 114Ib/82
l.-i şekker-leb-i nūşhend 114Ib/44
l.-i şirīne 114Ib/88
şehid-i l.-i nūşudum 67Ia/26
- le^c1-reng** -1- kırmızı rengi.
l. 114Ib/141
- le^cn** -1- [Ar] lanetleme, ilenç.
l. ét 38Ia/5
- lerze** -1- [Fa] titreme, titreyiş.
l. 2Ia/21
- leşger** -5- [Fa] 1. ordu. 2. asker. 3. yiğit, kahraman, cesur.
l. 108Ia/12, 32II/15, 45II/6
l.+i 59II/20
l. olan 46Ia/17
- leţāfet** -1- [Ar] 1. latiflik, hoşluk. 2. güzellik. 3. nezaket. 4. yumuşaklık.
hüs-n-i l.+den 85Ia/5
- leţāfetli** -1- latifliği olan, hoşluğu olan; güzelliği olan; yumuşak olan.
l. 7Ia/16
- leţif** -1- [Ar] 1. yumuşak, hoş, güzel; nazik. 2. Allah adlarındandır.
l.+em 67Ia/48
- lev-kuşef** -2- [Ar] Hz. Ali'nim "perdeler kenara gitse bile benim yakinime eklenmez." Sözüne işaret etmektedir.
şāh-ı l. 44II/19, 2Ia/1
- leyl** -2- [Ar] (bkz. lèyl) gece.
l.+imi 41II/4
l. u nehāri 34Ia/16

- léyl** -1- [Ar] (bkz. leyl) gece.
l.+inen 33II/9
- Léylā** -2- [Ar] (bkz. léylī) Leyla ile Mecnun hikayesinin kadın kahramanı.
L. 103Ia/27, 18II/11
- léylām** -1- [Ar] 1. çapul, yağma, talan. 2. boş yere sarfetme, har vurup harman savurma; devlet malını harcamada zimmetine geçirme.
l. 27Ia/20
- Léylī** -23- [Ar] (bkz. léylā) Leyla ile Mecnun hikayesinin kadın kahramanı.
L. 114Ib/98, 19II/17, 1II/3, 26Ia/1, 26Ia/16, 27II/7, 29Ia/11, 39Ia/17, 5Ia/11, 5II/5, 85Ia/14, 86Ia/15
L.+den 41Ia/16, 69Ia/19
L. devesi 32Ia/14
L. firāğī 12II/6
L.+m 90Ia/19
L.+niñ 2II/16
L. u Mecnūn 97Ia/23
L. yārdan 77Ia/1
ḥerīf-i L.+yeñ 112Ia/6
L.-yi ‘ezrā 7Ia/11
L.-yi ṭennāz 95Ia/22
- lezzīz** -1- [Ar] lezzetli, tatlı, hoş a gider [şey].
l.+dir 75Ia/8
- lezzetli** -1- lezzetli: 1. tadı güzel. 2. zevkli, haz dolu.
l. 65Ia/4
- libās** -3- [Ar] esvap, giysi.
l. 83Ia/22, 91Ia/30
l.+undan 47II/12
- lik** -1- [Fa] lakin, fakat, amma, ancak.
l. 113Ib/23
- limū** -8- [Fa] (bkz. limūr) limon.
l. 18II/14, 26II/7, 69Ia/3
l. meme 46II/23, 46II/26
- l. memeleri 22II/8
l.+sı 75Ia/7
l.-yı novber 49II/18
- limūr** -1- [Fa] (bkz. limū) limon.
l. 27II/10
- lisān** -1- [Ar] 1. dil [ağızdaki dil]. 2. konuşulan dil.
l. 112Ia/23
- liyāket** -2- [Ar] 1. layık olma, değerlilik, yararlık. 2. iktidar, hüner, fazilet. 3. değerim, yararlık.
l. 66Ia/3
l.+im 2Ia/27
- Loḫmān** -2- [Ar] *Lokman* veya *Lokman Hekim*, Kur’an’da ve halk efsanelerinde bahsi geçen, hikmet sahibi olduğuna inanılan kişi. Lokman Hekim’in İslam’a göre peygamber olduğuna dair iddialar bulunmakla beraber İslam alimlerinin genel görüşü peygamber olmadığı yönündedir. Kur’an’da Lokman Hekim’den Lokman suresi’nde bahsedilir. Allah tarafından Lokman’a hikmet verildiği belirtilir. Oğluna verdiği öğütler anlatılır.
L. 52II/50
L.-ı ‘eşr 110Ia/22
- lovḥ** -2- [Ar] yassı, düz, üzerine resim, yazı gibi şeyler yazılabilen nesne.
l.+e 2Ia/7
l. u kelem 33II/11
- lök** -2- [Fa] lök, kısa tüylü yük devesi.
l. 43II/9
l. at u lökinen 95Ia/9
- lö’lö’** -1- [Ar] 1. inci. 2. *mec.* bakire, el değmemiş kız.
l.-yı şehvārıdı 114Ib/108
- lung** -1- [Fa] peştamal

- l. u örgeñiñ 84Ia/13
- Lurr** -1- [Fa] bir kavmin adı; İran'ın Luristan bölgesinde yaşayan Lur kavmi.
L.+ı 107Ia/43
- lütf** -2- [Ar] 1. hoşluk, güzellik. 2. iyi muamele; iyilik.
l. 114Ib/65
l. u en' amuna 62Ia/2
- Lütf elî** -1- [Ar] şahıs adı.
L.+yi 107Ia/69

M

- mā'il** -1- [Ar] (bkz. māyil, māyül) 1. bir yana eğilmiş, eğik, eğri. 2. hevesli, istekli, düşkün. 3. andırır, benzer, ...e çalar.
m.+eñ 100Ia/21
- Mā'inek** -1- [Fa] yer adı.
M.+den 102Ia/50
- mācerā** -1- [Ar] macera: 1. baştan geçen ilginç olay veya olaylar zinciri, serüven, sergüzeşt, avantür. 2. *mec.* olmayacakmış gibi görünen iş.
m.+sundan 64Ia/28
- mācib** -1- [Ar] maaşlar, aylıklar.
m. 107Ia/77
- māç** -1- [Fa] öpüş.
m. 35Ia/19
- maçe** -1- [Fa] dişi.
m. ketir 109Ia/32
- Māçin** -5- [Ar] Çin ülkesinin güney bölgesine verilen bir ad. [daima "Çin" kelimesiyle beraber kullanılır].
M. 19II/14, 61II/10, 63Ia/6
M. Çin u Māçin 53Ia/7
M.+den 45II/18
- Mādākān** -1- [Fa] yer adı.

- M.+da 40II/16
- mādiyān** -1- [Fa] kısarak.
m.+nuñ olaydı 89Ia/16
- māh** -14- [Fa] (bkz. meh) 1. ay, kamer. 2. senenin on ikide bir kısmı, ay.
m. 21II/7
m.+a 58Ia/5
m. but 46II/8
m. cemāla 34II/5
m. cemālı 58II/15
m. cemāluna 63II/18
m. cemālun 58Ia/2, 93Ia/9
m.+dır 64Ia/18
m.+ı 39Ia/14
m.+iseñ 75Ia/1
kırş-ı m.+a 82Ia/36
m.-ı hāverim 32II/21
m.-ı tābānı 95Ia/6
- māh-rū** -1- [Fa] ay yüzlü, yüzü ay gibi olan, güzel.
m.+yunan 63Ia/17
- māh-tā-māh** -1- [Fa] aydan aya.
m.+ı 43II/57
- māhī** -1- [Fa] balık.
m. 14Ia/20
- Māhperī** -1- [Fa] kadın adı.
M. 107Ia/91
- Māhşeref** -1- kadın adı.
M. 64Ia/33
- māhtāb** -4- [Fa] (bkz. mehtāb) 1. ay ışığı, mehtap. 2. on dört gecelik ay. 3. kadın adı.
m. 66Ia/19
m.+ı 96Ia/1, 96Ia/2 (2)
- Māhtel'et** -2- (bkz. Mehtel'et) 1. yüzü ay gibi parlak, güzel olan. 2. kadın adı.
M. 95Ia/24
M.+iñ 114Ib/100
- māhūr** -1- [Fa] bir mıntıka adı.
m.+ı 109Ia/26

- māl** -18- [Ar] mal: bir kimsenin tasarrufu altında bulunan değerli ve gerekli şey. 2. varlık, servet. 3. para, nakit, gelir. 4. tüccar eşyası. m. 114Ib/106, 74Ia/7, 43Ia/12 m.+a 107Ia/104 m. devlet u māluḡ 93Ia/16, 93Ia/8 m.+ı 25Ia/16, 27Ia/15, 37Ia/6, 43Ia/13 m. ḡān u māluḡ 89Ia/4 m. mülk u māl 25Ia/15 m. mülk u māla 25Ia/11 m. u cān 34II/4 m. u ḡumaşdan 80Ia/7 m.+um 58Ia/19 m.+undan 52Ia/18 m.+unı 55II/11
- Mālīk** -1- [Ar] Hz. Yusuf'u Mısır'da köle olarak satan kişi. M. 49II/14
- mān** -1- [Fa] 1. ev, konak. 2. ev ve içinde bulunan eşya. ḡān u mān: 1. ev, konak. 2. ev ve içinde bulunan eşya. 3. ev halkı, çoluk çocuk, ev bark. m. ḡān u māndan 50II/20
- māni'** -1- [Ar] 1. men'eden, geri bırakan, alıkoyan, engel olan. 2. engel, özür. m. olur 84Ia/3
- mār** -7- [Fa] yılan. m.+a 19II/8 m. āşnālūḡi 38II/12 m. tār u mār olur 54Ia/8 zehr-i m. 112Ia/4, 76Ia/31 zehr-i m.+da 87Ia/20
- maral** -12- [Tr] 1. maral, ceyran, dişi geyik, kızıl geyik. 2. güzel. m. 22II/2, 46II/4, 58II/15 m.+am 21II/5 m. baḡuşlı 18II/8, 61II/17, 22II/6 m.+dan 57II/16 m. gözli 69Ia/1 m.+ı 5II/11 m.+um 61II/26 m.+umı 10II/1
- Mārūn** -2- Kaçar döneminde İran'da kullanılan bir tür tüfeḡin adı. M. 102Ia/23 M.+ler 95Ia/29
- Mārūt** -1- [Ar] arkadaşı "Hārūt" ile meşhur olan bir melek olup büyü ile uğraştıklarından dolayı kıyamete kadar kalmak üzere Bābil'de kuyu içerisinde hapsedilmişlerdir. M. Hārūt u Marūtdır 87Ia/37
- mā-sevā** -1- [Ar] 1. bir şeyden başka olan şeylerin hepsi; Allah'tan başka bütün varlıklar. 2. dünya ile ilgili olan şeyler. m.+ye 1Ia/12
- māt** -8- [Fa] 1. satranç oyununda yenilme. 2. hayran, şaşkın, sersem. 3. donuk, boḡunak, cilasız, parlak olmayan. m. 70Ia/17, 30Ia/6, 45II/31, 69Ia/26 m. ḡerḡ u mātām 35Ia/21 m. u ḡeyrānam 21II/20, 26II/2 neḡş-i m. 21Ia/11
- maya** -1- [Fa] (bkz. māye) 1. maya, asıl ve lüzumlu madde; asıl, esas. 2. para, mal. 3. iktidar, güç. 4. bilgi. 5. dişi deve. 6. yeni doğmuş kuzu veya oḡlak işkembesi; kurumuş işkembe. 2. yeni doğmuş kuzu veya oḡlaḡın kuru işkembesinden elde edilen yoḡurt veya sūt mayası. m.+dan 42II/9
- māye** -3- [Fa] (bkz. maya) 1. maya, asıl ve lüzumlu madde; asıl, esas. 2.

- para, mal. 3. iktidar, güç. 4. bilgi. 5. dişi deve. 6. yeni doğmuş kuzu veya oğlak işkembe; kurumuş işkembe. 2. yeni doğmuş kuzu veya oğlağın kuru işkembesinden elde edilen yoğurt veya süt mayası.
m. 15Ia/3, 46Ia/3
m.+ler 89Ia/5
- māyesiz** -1- mayası olmayan, parası olmayan.
m.+ler 89Ia/5
- māyil** -9- [Ar] (bkz. mā'il, māyul) 1. bir yana eğilmiş, eğik, eğri. 2. hevesli, istekli, düşkün.
m. 3Ia/21, 51Ia/1, 6II/2, 7II/13
m.+am 61Ia/14
m.+dir 6II/16
m.+em 59II/14
m.+üdüm 16II/8
m.-i rüy-ı rehşandır 56Ia/18
- māyül** -2- [Ar] (bkz. māyil, mā'il) 1. bir yana eğilmiş, eğik, eğri. 2. hevesli, istekli, düşkün.
m.+am 41Ia/4, 66II/1
- Māzī** -2- [Ar] kadın adı.
M. 67Ia/47
M. siperi 64Ia/35
- me'mūr** -1- [Ar] 1. emir almış kimse. 2. bir işle vazifelendirilen kimse; devlet hizmetinde maaş veya ücretle çalıştırılan kimse, görevli. 3. emrolunan, emirle yaptırılmış olan [iş, şey].
m. 107Ia/45
- me'yūs** -2- [Ar] teise düşmüş, ümidi kesilmiş, ümitsiz.
m. 75Ia/14
m.+ağ 89Ia/33
- Me'zūn** -118- [Ar] XIX. yüzyılın Kaşkayların en tanınmış şariri.
M. 101Ia/27, 103Ia/2, 103Ia/25, 104Ia/19, 107Ia/117, 107Ia/20, 108Ia/21, 108Ia/41, 108Ia/9, 109Ia/35, 10Ia/17, 110Ia/29, 111Ia/17, 11Ia/19, 12Ia/21, 13Ia/29, 19Ia/17, 1Ia/28, 20Ia/17, 25Ia/21, 26Ia/20, 0027Ia/21, 28Ia/25, 30Ia/28, 32Ia/19, 33Ia/21, 34Ia/20, 36Ia/17, 38Ia/17, 43Ia/55, 47Ia/17, 48Ia/17, 49Ia/19, 51Ia/23, 52Ia/21, 53Ia/19, 54Ia/17, 55Ia/17, 56Ia/35, 57Ia/19, 60Ia/20, 61Ia/17, 62Ia/21, 63Ia/21, 66Ia/19, 68Ia/21, 69Ia/25, 6Ia/23, 71Ia/24, 72Ia/29, 73Ia/21, 74Ia/13, 75Ia/19, 76Ia/36, 78Ia/20, 7Ia/19, 80Ia/20, 81Ia/17, 82Ia/48, 84Ia/17, 87Ia/33, 89Ia/1, 8Ia/20, 93Ia/17, 94Ia/27, 95Ia/47, 96Ia/19, 97Ia/21, 99Ia/18, 105Ia/17, 24Ia/18, 31Ia/19, 3Ia/28, 4Ia/19, 5Ia/19, 9Ia/21, 88Ia/27
M.+a 106Ia/27, 41Ia/20, 50Ia/22, 79Ia/35, 85Ia/20, 89Ia/35, 98Ia/25
M.+am 2Ia/25, 37Ia/17, 67Ia/67, 100Ia/33, 16Ia/17
M. atı 22Ia/27
M. cevābuna 87Ia/40
M.+dan 23Ia/20
M. derhekkine 108Ia/6
M.+ı 15Ia/19, 29Ia/27, 108Ia/35, 39Ia/19
M.+ını 59Ia/20
M.+ıñ 70Ia/19
M.+ıña 90Ia/42
M.+ıñam 112Ia/29
M. işinde 35Ia/21
M. kelāmı 46Ia/23
M. 'umruna 40Ia/19
M. sözi 42Ia/17, 77Ia/17, 18Ia/19
M. şovkı 65Ia/17
M. şükri 14Ia/19

- M. u çeledân 83Ia/39
M.+uñ 102Ia/55, 17Ia/5, 21Ia/23,
45Ia/23, 86Ia/19
m.-ı bulbulam 58Ia/17
m.-ı kelb-i şâf 64Ia/45
m.-ı şâ^c irem 92Ia/25
- mecâl** -2- [Ar] 1. güç, kuvvet, takat. 2.
fırsat, imkan.
m. 45II/11
m.+dır 72Ia/29
- mecâzî** -1- [Ar] mecaza ait, mecazla ilgili
olan, gerçek olmayan.
^c eşk-i m. 86Ia/11
- meclis** -19- [Ar] meclis: 1. oturulacak,
toplanılacak yer. 2. görüşülecek bir
mesele için bir araya gelmiş insan
topluluğu. 3. devlet işlerini
görüşmek üzere milletvekillerinin
toplanması ve bu milletvekillerinin
toplandıkları büyük bina.
m. 108Ia/14, 87Ia/9, 100Ia/24
m.+de 111Ia/10, 6Ia/16, 93Ia/4
m.+den 8Ia/19
m.+e 43Ia/42, 95Ia/14
m.+i 114Ib/175
m.+im 45II/43
m.+inde 46II/12
m.+ine 62Ia/15
m.+ler 36Ia/16, 57Ia/15
m.+lerde 110Ia/11
m. u hāmuna 62Ia/16
nūr-ı m.+eñ 112Ia/25
^c eñr-i m. 6Ia/7
- mecme^c** -1- [Ar] 1. sinî, büyük tespi. 2.
halkın toplanma yeri. 3. çorak çöl.
m. 52II/21
- Mecnûn** -28- [Ar] Leyla ile Mecnun
hikayesinin erkek kahramanı, Kays.
M. 19II/18, 39Ia/1, 39Ia/18,
41Ia/13, 5Ia/11, 7Ia/12, 86Ia/16,
97Ia/9, 20II/11, 18Ia/1, 70Ia/18,
77Ia/2
M.+a 103Ia/27, 18II/11, 41Ia/19,
4II/14
M.+da 32Ia/13
M.+dan 69Ia/19
M.+ı 12II/6, 85Ia/14
M. Lâyli u Mecnûn 97Ia/23
M. ^c eşki 29Ia/9
M. söğüdi 100Ia/30
M. sözünü 29Ia/26
M.+uñ 4Ia/18
M.+useñ 110Ia/29
herâb-ı M.+am 112Ia/7
Kêys-i M.+e 114Ib/98
- Mecnûn-şifet** -1- [Ar] 1. Mecnun gibi. 2.
delice, delicesine; divanelere
yakışır yolda.
m. 56Ia/15
- medh** -7- [Tr] övme, birinin iyi şeylerini
söyleme.
m.+idir 1Ia/1, 2Ia/1, 33II/1
m.+ine 100Ia/35, 1Ia/13
m.+ini 113Ib/2
m.+iñe 2Ia/25
- medhiyât** -1- [Ar] övmeler.
m.+ıdır 33II/32
- medhüş** -6- [Ar] dehşete uğramış,
şaşırmış; korkmuş, ürkmüş.
m. 32II/14
m.+am 100Ia/34
m. mest u medhüşam 100Ia/33,
5II/13, 5II/14
m. +udum 67Ia/25
- mefsede** -1- [Ar] fesatlık, münafıklık,
bozgunculuk.
m. otunı 46Ia/4
- meger** -15- [Fa] meğer, oysa ki, halbuki;
olsa olsa, ancak.
m. 111Ia/20, 114Ib/119, 114Ib/32,
114Ib/50, 14II/11, 14II/5, 19Ia/19,
22Ia/20, 22Ia/23, 2II/4, 35II/4,

- 43II/46, 43II/61, 52II/36, 56Ia/28
- meğrūr** -2- [Ar] 1. gururlu. 2. bir şeye güvenen. 3. güvenilmeyecek şeye güvenip aldanan, kendini beğenmiş [kimse]. 4. büyüklük taslayan.
m. 88Ia/25
‘āşīk-i m. 19II/18
- meğşūş** -1- [Ar] karışık, saf olmayan, katışık.
m. 110Ia/16
- meh** -2- [Fa] (bkz. māh) 1. ay, kamer. 2. senenin on ikide bir kısmı, ay.
m. 114Ib/161
ķirān-i m. 114Ib/79
- meḥāl** -3- [Ar] mümkün olmayan, olamaz, olmaz, olmayacak.
m.+dır 41Ia/8, 55Ia/6, 79Ia/22
- meḥbūb** -3- [Ar] 1. muhabbet olunmuş, sevilmiş, sevilen, sevgili. 2. sevgili, yâr. 3. erkek sevgili.
m.+dır 56Ia/30
m.+um 9II/13
m.+uñ 36Ia/18
- meḥbūbesiz** -1- sevgilisiz, yârsız.
m. 36Ia/17
- meḥebbet** -6- [Ar] 1. sevgi. 2. dostça konuşma, yarenlik.
m. 103Ia/23, 50Ia/16
m.+i 67Ia/54
m. zenciriniñ 15Ia/12
m. zovķ u meḥebbet 102Ia/25
tîr-i m.+iñ 31Ia/20
- meḥebbet-nāme** -1- 1. sevgi mektubu, aşk mektubu. 2. dostça mektup.
m.+si 69Ia/18
- meḥebbetli** -1- muhabbeti olan, sevgisi olan [kimse].
m. kız 5Ia/15
- meḥeg daşı** -1- [Ar] mehenk taşı, ayar taşı.
m. 52Ia/3
- meḥel** -2- [Ar] mahal, yer, yöre, mevzi, mekan.
m.+den 3Ia/7
m.+dir 114Ib/75
- meḥ-pêyker** -1- [Fa] yüzü ay gibi parlak, güzelü nurlu [olan].
Belķeys-i m.+i 114Ib/165
- meḥîn** -1- [Fa] ulu, üstün.
m. 114Ib/101
- meḥîn-durr** -1- [Fa] en büyük inci.
m.-i deryā-yı Dārāb Ḥān 114Ib/101
- meḥmān** -9- [Fa] misafir, konuk.
m. 53Ia/12, 53Ia/2, 52II/11, 4II/8, 78Ia/19
m.+a 20II/7
m.+umdır 6Ia/1
m.+umuz 37Ia/4
m.+uñ 72Ia/32
- Meḥmed‘elī** -3- [Ar] şahıs adı.
m. 52II/43, 52II/49
m. aşuna 52II/37
- meḥmel** -2- [?] kadife kumaş, pamuk, yün ve ipekten yapılan bir tür pürüzlü ve yumuşak kumaş.
m. 29Ia/12
m. niżāmī 53Ia/11
- Meḥmī** -1- [Ar] şahıs adı.
M. 45II/41
- meḥr** -6- [Fa] 1. güneş. 2. sevgi.
m. 40Ia/7, 113Ib/21
m.+i 45Ia/4
m.+iñi 89Ia/34
m. u şūḥ 63II/9
m. u vefāda 67Ia/49
- meḥribān** -4- [Fa] şefkatlı, merhametli, muhabbetli, güler yüzlü, yumuşak huylu.
m. 48Ia/10, 60Ia/11, 55Ia/9
m.+am 67Ia/39
- meḥrem** -3- [Ar] 1. [biriyle] çok samimi, içli dışlı olan. 2. tanıdık, aşına, yakın. 3. haram, şeriatın yasak

- ettiği şey. 4. nikah düşmeyen, şeriatçe evlenilmesi yasak edilen. 5. şeriatçe, kadının kendisinden kaçmadığı [erkek]. 6. gizli olan, herkese söylenmeyen. 7. herkesçe bilinmemesi icabeden. 8. Tanrı'nın sırlarını öğrenmeye başlayan kimse.
m.+em 112Ia/29
m.+im 18Ia/11
m. yollar 50Ia/1
- mehşer** -2- [Ar] 1. haşrolunaak, toplanılacak yer; kıyamette ölülerin dirilip toplanacakları yer. 2. çok kalabalık.
m.+de 75Ia/17
m.+deki 97Ia/8
- mehṭāb** -3- [Fa] (bkz. māḥṭāb) 1. ay ışığı, mehtap. 2. on dört gecelik ay. 3. kadın adı.
m.+dır 63II/7, 82Ia/4
şeb-i m. ola 13II/5
- mehṭer** -1- [Fa] 1. yüksek rütbeli hizmetkâr. 2. çadırlara bakan uşak. 3. at uşağı. 4. mızıkaçı.
m.+em 92Ia/19
- Meḥṭel'et** -1- (bkz. Māḥṭel'et) 1. yüzü ay gibi parlak, güzel olan. 2. kadın adı.
M. 100Ia/18
- mehv** -4- [Ar] mahv: yok etme, ortadan kaldırma; harabetme, perişan etme; batma, bitme, yok olma.
m. 3II/8, 49II/16
m.+isem 28Ia/5
m.-i dīdāram 28Ia/5
- mehz** -2- [Ar] 1. sırf, yalnız, fakat. 2. halis, öz, karışksız, sade; tam; ta kendisi, aslı. 3. hulûs, içtenlik.
m.-i bu 66Ia/7
m.-i sükût 107Ia/30
- mekām** -2- [Ar] makam: 1. kıyam edilen, durulan, durulacak yer; durak. 2. mekan, yer, mahal. 3. rütbe, mevki, derece, menzilet. 4. tasavvufta özel çile ve meşakkat çekmekle ulaşılan mevki.
m. 114Ib/161, 87Ia/17
- mekān** -4- [Ar] makan: 1. yer, mahal. 2. ev, oturulan yer.
m. 114Ib/160
m. kün u mekāmı 28Ia/21
m.+um 16Ia/18, 28Ia/14
- Mekenzī** -1- bir tür eski tüfeğin adı.
M. Mārtin 102Ia/23
- mekr** -3- [Ar] 1. hile, düzen. 2. hile ile aldatma, maksadından vazgeçirme.
m.+inden 30Ia/5
m. u fen 30Ia/7
m.-i destāni 69Ia/11
- mekteb** -2- [Ar] 1. yazı yazacak yer. 2. okul.
m.+de 106Ia/9
m.-i 'eşkinde 35Ia/5
- melā'ik** -1- [Ar] melekler.
m.+señ 14Ia/11
- melāḥet** -1- [Ar] güzellik, yüz güzelliği. [asıl manası "tuzluluk"tur].
beḥr-i m.+im 90Ia/22
- melāmet** -1- [Ar] ayıplama, kınama; azarlama, çıkışma.
m.+den 32Ia/9
- melek** -5- [Ar] melek: 1. Allah'ın, halleri diğer canlılara benzemeyecek şekilde nurdan yarattığı varlıklar; Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına ve nurdan olduğuna inanılan manevî varlık. 2. *mec.* yüzü ve huyu pek güzel, çok temiz olan kimse.
m. 2Ia/24, 39Ia/2
m.+dir 50II/8

- m.+iñ 1Ia/22
m.+ler 14Ia/4
- melekü'l-movt** -1- [Ar] ölüm meleş, Azrâil.
m.+den 57II/24
- meme** -32- [Tr] meme.
m. 46II/23, 46II/26
m.+ler 27II/10
m.+lerde 56Ia/21
m.+lere 82Ia/27
m.+leri 19II/12, 22II/8, 2II/7
m.+leriñ 75Ia/1, 75Ia/12, 75Ia/16, 75Ia/2, 75Ia/20, 75Ia/4, 75Ia/8
m.+m 21II/9
m.+ñ 16II/9, 6II/10, 70Ia/1, 75Ia/18
m.+ñne 61Ia/10
m.+ñnen 6Ia/15
m.+si 30II/8, 50II/14, 59Ia/14
m.+sinde 5II/4
m.+sine 62Ia/14
m.+sini 57II/9, 72Ia/23
m.+yizden 36II/11
m.+yizi 85Ia/7
gūy-ı m.+si 61II/23
- memlū** -1- [Ar] doldurulmuş, dolu.
m.+dı 101Ia/10
- men** -350- [Tr] ben.
m. 105Ia/12, 105Ia/16, 105Ia/2, 105Ia/20, 105Ia/4, 105Ia/8, 107Ia/1, 107Ia/111, 107Ia/3, 107Ia/40, 107Ia/5, 107Ia/77, 10II/14, 10II/9, 112Ia/20, 114Ib/128, 11Ia/13, 11Ia/14, 11Ia/15, 11II/13, 11II/18, 11II/5, 11II/8, 14Ia/16, 14Ia/6, 15II/1, 15II/3, 17Ia/4, 17II/14, 21II/4, 23II/10, 23II/19, 24Ia/13, 24II/14, 26Ia/11, 26Ia/5, 26II/12, 26II/16, 26II/4, 28Ia/13, 28Ia/23, 2II/3, 30Ia/6, 31II/12, 31II/16, 31II/2, 31II/20, 31II/4, 31II/8, 33Ia/3, 35Ia/3, 35II/2, 35II/4, 39II/7, 3Ia/10, 3Ia/13, 3Ia/17, 3Ia/21, 3Ia/22, 3Ia/25, 3Ia/26, 3Ia/9, 3II/20, 3II/3, 40Ia/14, 40II/13, 40II/29, 40II/30, 40II/31, 40II/35, 41Ia/12, 41II/11, 42II/5, 42II/6, 42II/7, 43II/32, 43II/6, 45II/12, 45II/16, 45II/17, 45II/20, 45II/24, 45II/28, 45II/32, 45II/36, 45II/40, 45II/44, 45II/48, 4II/14, 4II/6, 50Ia/1, 50Ia/12, 50Ia/16, 50Ia/2, 50Ia/20, 50Ia/24, 50Ia/4, 50Ia/8, 51Ia/6, 52Ia/12, 52Ia/16, 52Ia/2, 52Ia/20, 52Ia/24, 52Ia/4, 52Ia/8, 53II/1, 54II/10, 54II/11, 54II/9, 56Ia/10, 56Ia/12, 56Ia/15, 56Ia/34, 58Ia/9, 59Ia/2, 59II/15, 5Ia/1, 61Ia/14, 63Ia/12, 64II/13, 65Ia/9, 67Ia/37, 67Ia/38, 67Ia/39, 67Ia/65, 67Ia/66, 68Ia/12, 68Ia/16, 68Ia/2, 68Ia/20, 68Ia/24, 68Ia/4, 68Ia/8, 70Ia/5, 70Ia/9, 76Ia/7, 78Ia/13, 7Ia/8, 83Ia/12, 83Ia/16, 83Ia/2, 83Ia/20, 83Ia/24, 83Ia/27, 83Ia/28, 83Ia/32, 83Ia/36, 83Ia/4, 83Ia/40, 83Ia/8, 84Ia/14, 84Ia/19, 85Ia/13, 85Ia/19, 8II/6, 90Ia/44, 93Ia/3, 93Ia/7, 94Ia/10, 95Ia/5, 98Ia/18, 25Ia/19, 34II/3, 111Ia/4, 114Ib/130, 18Ia/1, 8II/4
m.+de 12II/9, 52Ia/6, 67Ia/41, 67Ia/42, 67Ia/43, 81Ia/14
m.+den 112Ia/19, 11II/15, 19Ia/13, 19Ia/14, 19Ia/15, 2II/4, 32II/3, 33Ia/11, 36II/15, 39II/1, 42II/2, 42II/8, 48Ia/1, 51Ia/11, 51Ia/5, 56Ia/11, 59II/12, 64Ia/13, 64Ia/14, 84Ia/8, 8Ia/5, 8Ia/7, 91Ia/39, 97Ia/5, 98Ia/1
m.+e 107Ia/107, 114Ib/6, 11II/14, 12Ia/20, 15Ia/7, 16II/18, 24II/9,

26Ia/1, 26Ia/16, 35Ia/7, 35II/7,
36II/3, 45II/37, 45II/47, 4II/2,
4II/8, 52Ia/3, 56Ia/11, 76Ia/13,
76Ia/14, 76Ia/15, 7II/10, 83Ia/34,
87Ia/34, 8II/17, 96Ia/9, 97Ia/13,
97Ia/14
m.+em 10II/13, 11II/19, 21II/6,
45II/13, 64Ia/45, 64Ia/46, 64Ia/47,
98Ia/13, 98Ia/14, 98Ia/15
m.+i 114Ib/10, 114Ib/119,
114Ib/120, 114Ib/9, 12Ia/19,
14II/16, 26Ia/1, 32II/14, 36II/12,
36II/13, 36II/17, 40II/21, 41II/7,
45Ia/2, 47Ia/12, 47Ia/16, 47Ia/2,
47Ia/20, 47Ia/4, 52Ia/1, 54II/15,
54II/18, 54II/19, 54II/8, 55II/7,
58Ia/7, 85Ia/3, 91Ia/17, 47Ia/8
m.+idim 8II/9
m.+im 112Ia/24, 12II/12, 12II/16,
12II/2, 12II/20, 12II/8, 16Ia/12,
16Ia/16, 16Ia/2, 16Ia/20, 16Ia/4,
16Ia/8, 18Ia/11, 19II/18, 32II/20,
32II/7, 35Ia/13, 35Ia/14, 35Ia/15,
39II/3, 40II/1, 41II/15, 45II/21,
47Ia/13, 53II/12, 53II/16, 53II/17,
53II/19, 53II/2, 53II/20, 53II/24,
53II/28, 53II/4, 53II/8, 56Ia/7,
57II/1, 58II/3, 61II/12, 61II/16,
61II/2, 61II/20, 61II/24, 61II/4,
61II/8, 67Ia/45, 7II/1, 7II/19,
83Ia/21, 97Ia/24, 98Ia/12, 98Ia/16,
98Ia/2, 98Ia/20, 98Ia/24, 98Ia/28,
98Ia/4, 98Ia/8, 99Ia/11, 9Ia/8,
12II/4
m.+imçün 50Ia/19
m.+imdir 81Ia/12, 81Ia/16, 81Ia/2,
81Ia/20, 81Ia/4, 81Ia/8
m.+iminen 13Ia/30, 20II/2
m.+imki 56Ia/29, 81Ia/13, 81Ia/15
m.+imnen 35II/6, 40Ia/2
m.-i bî-nevâya 64II/19

m.-i ciger-ḥeste 63II/20

m.-i dilgîri 13II/14

menbe^c -1- [Ar] 1. kaynak. 2. pınar.

m.-i kemâl 48Ia/6

menber -1- [Ar] camilerde hatibin çıkıp
hutbe okuduğu merdivenli kürsü,
minber.

m. 1Ia/7

menfi^c et -1- [Ar] fayda, kâr, çıkar, yarar,
menfaat.

m. 46Ia/16

men-^ceref -1- [Ar] Hadis-i Kudsi'ye işaret
etmektedir.

sırr-ı m. 2Ia/3

menteşâ -1- [Ar] kalenderle ile dervişlerin
ele tuttıkları bir tür düğümlü
baston.

m. 81Ia/14

men^c -2- [Ar] yasak etme, bırakmama;
durdurma; esirgeme, vermeme,
önleme.

m. 1Ia/5, 24II/10

mensüh -3- [Ar] nesholunmuş, hükümsüz
bırakılmış, hükmü kaldırılmış.

m. 1Ia/15, 102Ia/26, 25Ia/4

Menşür -2- [Ar] adı Hüseyin olup, 922
yılında asılmak suretiyle öldürülen
ünlü sofi.

M. 32Ia/7, 19II/19

menzil -7- [Ar] 1. yollardaki konak yeri.
2. ev. 3. bir günlük yol, konak. 4.
mesafe. 5. benâtünn'ş yıldızı.

m. 110Ia/20 (2), 67Ia/16, 40II/6

m.+i 108Ia/36, 48Ia/20

m.+im 84Ia/12

menzil-gâh -2- menzil yeri, konak.

m.+a 40II/7

m.+ı 14Ia/12

menzür -1- [Ar] 1. nazar olunan, bakılan,
bakılmış, görünen, görülmüş. 2.
gözde olan, beğenilen. 3. maksat,

- gaye.
m.+uñ 12Ia/4
- me' den** -1- [Ar] maden
m.-i me' rifet 48Ia/6
- me' lüm** -1- [Ar] bilinen, belli, mâlum.
m. 52II/41
- me' nî** -3- [Ar] 1. mana, anlam. 2. iç, iç yüz. 3. rüya, düş. 4. akla yakın sebep.
m.+de 56Ia/32, 69Ia/25
m.+ye 14Ia/13
- me' rifet** -5- [Ar] marifet: 1. tanıma. 2. tanışlık. 3. ilim, bilgi, bilme, biliş. 4. herkesin yapamadığı ustalık; her şeyde görülmeyen özellik, ustalıkla yapılmış olan şey.
m. 56Ia/13
m.+den 38Ia/3
m.+im 2Ia/25
m. yolundan 48II/3
me' den-i m. 48Ia/6
- me' şiyet** -1- [Ar] asilik, itaatsızlık; isyan, günah.
m.+den 2Ia/26
- me' şük** -9- [Ar] maşuk: 1. sevilen, sevilmiş [erkek]. 2. dilber, mahbup.
m. 56Ia/5, 5Ia/6
m.+dır 19Ia/9, 56Ia/34
m.+e 23II/14
m. hüyünü 94Ia/17
m.+um 52Ia/13, 56Ia/7
m.+unan 29Ia/6
- me' şükçe** -2- [Ar] sevilen, sevilmiş [kadın, kız].
m.+si 60II/8
m.+sidir 24Ia/11
- me' zül** -2- [Ar] azledilmiş, işinden çıkarılmış.
m. çakları 89Ia/13
m.+lara 108Ia/22
- merâret** -1- [Ar] 1. acılık, tatsızlık. 2. *mec.* zorluk, meşakkat.
giriiftâr-ı m.+dir 62Ia/22
- mercân** -4- [Ar] mercan: 1. tropik ve ılık denizlerde yaşayan, genişresifler oluşturan, mercanlar sınıfının örneği olan, kırmızı kalker iskeletli hayvan. 2. bu hayvanın iskeletinden elde edilen, süs eşyaları yapımında kullanılan madde. 3. bu maddeden yapılmış.
m. 46II/9
m. le' l u mercân 73Ia/13
le' l-i leb-i m.+ı 30II/7
leb-i m.+uñ 72Ia/20
- mercimeg** -1- [Tr] mercimek.
m. buttası 102Ia/51
- merd** -10- [Fa] mert: 1. adam, insan. 2. erkek. 3. özü, sözü doğru, kabadayı, yiğit.
m. 21Ia/13, 21Ia/7, 45Ia/1, 45Ia/14
m.+e 45Ia/1, 45Ia/14
m.+ini 36II/22
m.+leri 25Ia/6
m. oğlu 25Ia/14
m.+i ' eşki 105Ia/1
- merdân** -4- [Fa] mertler, insanlar, erkekler, yiğitler.
şâh-ı m. 14II/1, 33II/1, 39II/10 : Hz. Ali.
şâh-ı m.+a 20Ia/11
- merdâna** -1- [Fa] ere, erkeğe yakışacak yolda, mertçe, erkekçe.
m. 52II/12
- merdlig** -3- mertlik, yiğitlik, erkeklik.
m. 101Ia/27, 25Ia/4
m.+iñi 79Ia/31
- merg** -9- [Fa] ölüm.
m.+idi 102Ia/6
m. intizârı 34Ia/20
m.+iñ 46Ia/22
m. u mîr 8Ia/18, 91Ia/34

- cām-ı m.+den 88Ia/28
 ḥāb-ı m. 63Ia/23
 m.-i ḳevāmdır 6Ia/22
 m.-i müfācāt 53II/3
- merġ** -1- [Fa] 1. çayır, çimen. 2. sebze.
 m.+e 83Ia/37
- merḥebā** -1- [Ar] 1. “genişlenin”, “rahat oturun!” manasına bir selamlaşma sözü. 2. günaydın, hoş geldiniz. 3. nazımda övülen kimseye hitap olarak kullanılır.
 m. 107Ia/9
- merhem** -3- [Ar] 1. melhem, deriye içirilerek veya sürülerek kullanılan tereyağı kıvamında yağlı ilaç. 2. *mec.* acıyı, sertliği giderecek ve avunduracak olan sebep.
 m. 99Ia/11, 21II/19
 m.+i 9Ia/7
- merkeb** -1- [Ar] rükubedilecek, binilecek şey, binek.
 m.-i ṭebʿ 114Ib/136
- mermer** -5- [Ar] 1. birleşiminde %75 'ten çok kalsiyum karbonat bulunan, genellikle beyaz, renkli ve damarlısıda olan, cilâlanabilen billûrlaşmış kireç taşı, mermer. 2. bu taştan yapılmış.
 m. 30II/10, 30II/9, 46II/19, 93Ia/5
 teḥt-i m. 19II/11
- Meryem** -1- [Ar] Hz. İsa'nın annesi.
 M. 114Ib/66
- meşder** -2- [Ar] bir şeyin sudûr ettiği, çıktığı yer, kaynak, temel.
 m.+i 41II/5
 m.+imi 27Ia/22
- meşel** -1- [Ar] 1. örnek, benzer, nümûne. 2. dokunaklı ve manalı söz. 3. terbiye ve ahlaka faydalı, yararlı olan hikaye.
 m.+dir 75Ia/11
- meşhere** -1- [Ar] 1. maskara, soytarı. 2. gülünç, komik. 3. eğlenme, zevklenme.
 m. şūḥ u meşhere 12Ia/10
- Mesîḥ** -2- [Ar] Hz. İsa. [elini sürdüğü hastaların derhal iyileşmesinden kinaye olarak].
 M. 40Ia/18, 63II/23
- Mesîḥ-dem** -2- [Ar] Hz. İsa gibi nefesinde hayat bulunan, nefesi şifa veren, nefesi tesirli.
 M. 94Ia/25
 M.+dir 33II/18
- mesken** -6- [Ar] sakin olacak, oturulacak yer, oturlan ev.
 m. 49Ia/5, 110Ia/29, 91Ia/41, 104Ia/6
 m.+i 43Ia/53
 m.+im 27II/8
- meşleḥet** -2- [Ar] maslahat: 1. kişinin hayır veya yararına olan iş, emir, husus, madde, keyfiyet. 2. hayırlı düşünme; ehemmiyetli iş; hayır iş. 3. barış, dirlik düzenlik.
 m. 83Ia/5
 m.+dir 28Ia/18
- mest** -41- [Fa] sarhoş, kendinden geçmiş, esrik.
 m. 114Ib/35, 114Ib/50, 28Ia/8, 3Ia/19, 63Ia/4, 114Ib/36, 26Ia/1, 31II/20, 86Ia/12, 114Ib/153, 114Ib/87, 38II/5, 3Ia/19
 m. āḥū 90Ia/1
 m. ceyrānam 67Ia/51
 m.+em 35Ia/9
 m.+im 26Ia/1
 m.+imiş 5Ia/13
 m.+isem 28Ia/7
 m. u medḥūşam 100Ia/33, 5II/13, 5II/14
 m. u medḥūşudum 67Ia/25

- m. u mestān 29Ia/9
 m. u mestāna 67Ia/56
 çeşm-i m.+i 25II/15
 çeşm-i m.+ine 91Ia/14
 çeşm-i m.+innen 27Ia/3
 m.-i bū-yi ʿeşq 26Ia/17
 m.-i elestem 35Ia/9
 m.-i h̄āb 114Ib/34
 m.-i heḡ 21Ia/22
 m.-i hoşyāram 28Ia/7
 m.-i nāz 5Ia/11
 m.-i ʿeşq 5Ia/11, 3Ia/3
 rind-i m.+em 114Ib/124
 Türk-i m.+dir 82Ia/11
 ṭāvūs-ı m.+im 4II/11
- mestān** -12- [Fa] sarhoşlar.
 m. 10Ia/8
 m.+dır 50II/13
 m.+lar 64Ia/9
 m. mest u mestān 29Ia/9
 m. şūḡ u mestān 29Ia/11
 cām-ı m.+a 67Ia/12
 cām-ı m.+ı 23Ia/1
 çeşm-i m.+a 67Ia/2
 çeşm-i m.+ı 69Ia/10
 çeşm-i m.+um 73Ia/2
 çeşm-i m.+uḡ 17II/6
 Türk-i m.+uḡ 72Ia/16
- mestāna** -3- [Fa] (bkz. mestāne) sarhoşa yakışacak şekilde, sarhoşça, sarhoşcasına.
 m. 100Ia/24
 m. mest u mestāna 67Ia/56
 m. şūḡ u mestāna 67Ia/48
- mestāne** -4- [Fa] (bkz. mestāna) sarhoşa yakışacak şekilde, sarhoşça, sarhoşcasına.
 m. 1II/2
 m. gözleri 63II/11: mahmur, baygın gözler.
 m. kızlar 85Ia/5
- m. mestānlar 64Ia/9
- mestlig** -2- mestlik, sarhoşluk, mest olma durumu.
 m. 64Ia/39
 m. şehrini 107Ia/93
- Meşhedī Ṭahmās** -1- şahıs adı.
 M. 43II/46
- meşhūr** -8- [Ar] ünlü, ün kazanmış, ün almış, ün salmış, şöhretli.
 m. 48Ia/19, 19II/17, 88Ia/27, 11II/20, 13Ia/26
 m.+am 67Ia/40
 m.-ı Kāf-tā-Kāf 64Ia/47
 m.-ı ʿāmdir 108Ia/9
- meşḡ** -6- [Ar] 1. yazı örneği, yazı nümûnesi. 2. alışmak, öğrenmek için yapılan çalışma; alışma, alıştırma.
 m.+dedir 4Ia/10
 m.+i 24II/9
 m.+ini 33II/3, 35II/21
 m.-i cünûnı 39Ia/1, 39Ia/18
- meşʿel** -1- [Ar] meşale: 1. aydınlatıcı alet, lamba, kandil. 2. ucunda, alev çıkarak yanan bir madde bulunan değnek, sopa.
 m. şemʿ u meşʿel 29Ia/24
- meşʿelçi** -1- ortalığı aydınlatmak için çıra vb. yakmakla görevli kimse, meşaleci.
 m.+ler 95Ia/44
- metāʿ** -1- [Ar] 1. satılacak mal, eşya. 2. sermaye, elde bulunan varlık.
 m.+uḡ 31Ia/2
- meṭbeḡ** -1- [Ar] mutfak.
 m.+imiḡ 55II/15
- meṭleb** -5- [Ar] 1. talebolunan, meram, maksat, istenilen şey, isek. 2. bahis, mesele.
 m. 3Ia/8, 13Ia/2
 m.+e 43II/53

- m.+i 46Ia/24
eşl-i m.+den 39II/9
- méy** -35- [Fa] şarap.
m. 11II/6, 13Ia/30, 14Ia/15, 23II/7, 26Ia/2, 27II/17, 28Ia/4, 52Ia/11, 5Ia/3, 5Ia/4, 9Ia/18, 9II/19, 28Ia/10, 71Ia/19, 78Ia/16, 94Ia/13, 114Ib/116
m.+den 60Ia/15
m.+dir 18II/6, 57II/21, 87Ia/13
m.+dirse 11II/5
m. dudayı 78Ia/12
m. dudagundan 25II/11
m.+i 114Ib/8
m. içenler 23Ia/2
m.+im 56Ia/26
m.+imiz 60Ia/11
m.+ini 28Ia/3
m.+iñ 114Ib/174
m.+iğnen 26Ia/1
m.+ler 73Ia/23
cām-ı m.+inden 102Ia/46
m.-i köhneden 114Ib/9
- méy-dān** -6- [Ar] meydan: 1. geniş, açık, düz yer, alan. 2. yarışma veya karşılaşma yeri.
m. 102Ia/31, 104Ia/8, 45II/19, 7Ia/4
m. atuna 106Ia/23
m.+da 45II/26
- méy-gūsār** -1- [Fa] birlikte şarap içen, içki arkadaşı.
m. 28Ia/4
- méy-ḥāra** -1- [Fa] (bkz. méyḥur) şarap içen, içkici, ayyaş.
çeşm-i m.+sundan 64Ia/40
- méy-nūş** -1- [Fa] şarap içen.
m. 71Ia/15
- méy-perest** -4- [Fa] sürekli şarap içen.
m.+e 71Ia/18
m. 114Ib/124
- m.+em 11II/5
Türk-i m. 63Ia/2
- méyḥāna** -5- [Fa] (bkz. méykede) şarap, içki içilen ve satılan yer, meyhane.
m. 23Ia/2, 5Ia/4
m.+dan 91Ia/44, 91Ia/8
kunc-ı m. 104Ia/1
- méyḥur** -1- [Fa] (bkz. méyḥāra) şarap içen, içkici, ayyaş.
m.+em 107Ia/99
- méykede** -1- [Fa] (bkz. méyḥāna) şarap, içki içilen ve satılan yer, meyhane.
m.+de 31II/13
- méyl** -7- [Ar] 1. eğilme, eğiklik; akıntı. 2. sevme, tutulma. 3. gönül akışı.
m. 111Ia/12, 20II/5, 5II/15, 89Ia/17
m.+i 36Ia/1, 56Ia/20
m.+im 90Ia/18
- méyve** -1- [Fa] meyva, yemiş.
m.+siyem 67Ia/47
- mezāc** -2- [Ar] mizaç: 1. huy, yaratılış, tabiat, karakter. 2. insan vücudunun fizyolojik yapısı, sağlık. 3. bir şeyle karıştırılmış başka şey.
m. 80Ia/12
m.+da 76Ia/6
- mezāk** -2- [Ar] 1. zevk alma, tad duyma, tadma. 2. zevk, lezzet. 3. tad duyulan yer, damak.
m.+um 9II/13
m.+uñ 3II/11
- mezār** -1- [Ar] ölünün gömülü olduğu yer, kabir, sin, makber, gömüt, mezar.
m.+ı 34Ia/4
- meze** -8- [Fa] (bkz. mezze) meze: 1. tat, lezzet, çeşni. 2. içki içilirken yenilen yiyecek, çerez. 3. *meç*. eğlence, alay.
m. 114Ib/116, 19Ia/15, 6II/17, 94Ia/14

- m. diliñ 78Ia/12
m.+dir 71Ia/18
m.+si 46II/11
m.+sidir 58II/6
- mezheb** -4- [Ar] mezhep: 1. bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri. 2. *mec.* anlayış, görüş. 3. öğreti.
m. beşşidir 24Ia/10
m.+i 24Ia/1, 24Ia/11
m.+ini 41Ia/10
- mezmün** -1- [Ar] mazmun: 1. anlam, kavram. 2. eski edebiyatta bazı kavramları dolaylı anlatmak için kullanılan nükteli ve sanatlı söz. 3. nükteli, sanatlı, ince söz. 4. ödenmesi lazım gelen şey.
m. 30Ia/16
- mezze** -2- [Fa] (bkz. meze) 1. tat, lezzet, çeşni. 2. içki içilirken yenilen yiyecek, çerez. 3. *mec.* eğlence, alay.
m. 23II/7, 67Ia/17
- mîheg** -2- [Fa] (bkz. mîhek) karanfil.
m.+i 61II/10
m.+inen 52II/13
- mîhek** -1- [Fa] (bkz. mîheg) karanfil.
m. kârvânı 67Ia/22
- mîl** -1- [Ar] göze sürme çekmeye yarayan, kemik veya fil dişinden yapılmış ince ve uzun araç.
m. 62II/6
- mîm** -1- [Ar] Osmanlı alfabesinin yirmi yedinci harfi olup “ebced” hesabında kırk sayısının karşılığıdır.
m. 112Ia/24
- mînâ** -9- [Fa] 1. billur, şeffaf; şişe; cam. 2. şarap şişesi. 3. mine, kuyumcuların gümüş üzerine naksettikleri lacivert veya yeşil sırça. 4. gökyüzü. 5. *Ar.* liman.
m. 111Ia/11
m.+dan 22II/15, 46II/26, 78Ia/6, 91Ia/8
m. gerden 46II/2, 58II/5
m. hâlları 50II/10
sâger-i m. 95Ia/14
- mînâlı** -1- mine ile bezenmiş.
m. 46II/13
- mindir** -5- [Tr] bindirmek.
m.-en 46Ia/20
m.-iller 114Ib/145
m.-melidir 106Ia/24
m.-mişem 107Ia/100, 107Ia/28
- min-** -7- [Tr] binmek.
m. 102Ia/31
m.-di 108Ia/37, 1Ia/12, 95Ia/41
m.-digiñ 89Ia/16
m.-diler 104Ia/8
m.-ib 106Ia/23
- minnet** -1- [Ar] yapılan bir iyiliğe karşı kendini borçlu sayma, gönül borcu, minnet.
m. 58II/9
- miñ** -11- [Tr] 1. bin sayısı [1000]. 2. pek çok, çok sayıda.
m. 101Ia/14, 103Ia/11, 104Ia/17, 108Ia/23, 111Ia/3, 15Ia/14, 23II/5, 46Ia/12, 59Ia/11, 88Ia/22, 97Ia/4
- miñ üçüz bir** -1- [Tr] bin üç yüz bir sayısı (1301).
m. 48Ia/16
- mi‘mār** -4- [Ar] yapıların planını yapıp bunların gerçekleşmesini sağlayan kimse, mimar.
m. 28Ia/2, 62II/11
m.+ı 6II/11
m.+uma 33Ia/24
- mi‘rāc** -5- [Ar] 1. merdiven. 2. göğe çıkma.

- m.+a 114Ib/68, 88Ia/9
m.+da 2Ia/14
m. şāmı 1Ia/17 : mi'rac gecesi, Hz. Muhammed'in göğe çıktığı gece ki, Receb ayının yirmi yedisine rastlayan kandil gecesidir.
m. yolunda 33II/19
- mîr** -2- [Fa] ölüm.
m. merg u mîr 8Ia/18, 91Ia/34
- mîr** -1- [Ar] 1. baş, kumandan, amir. 2. bey, emir.
m.-i şemşîrîdir 106Ia/10
- mîr-âḫur** -1- imrahor, sarayın ahır müdürü.
m. 83Ia/37
- mîr-gezeb** -1- [Ar] 1. ölüm cezasına çarptırılanları öldürmekle görevli olan kimse. 2. *mec.* acımasız, katı yürekli, kolaylıkla suç işleyen, zalim.
m. Şimr u m.+seḡ 19Ia/19
- mîrâş-ḥor** -1- kendisine önemli bir miras kalan, mirasa konan kimse, mirasyedi.
m.+lar 23Ia/10
- mîrzâ** -4- [Fa] 1. bazı Türk topluluklarında ve İran'da kullanılan bir soyluluk sanı. 2. emir oğlu, şehzade, beyzade. 3. katip, yazman, sekreter. 3. bir tür saygı ve ululatma edatı.
m. 84Ia/9, 52II/7
m.+sı 107Ia/71, 107Ia/73
- Mîrzâ Beg** -1- şahıs adı.
M. 109Ia/7
- mîrzâluḡ** -1- mirzalık, soyluluk, beyzadelik.
m.+dan 84Ia/15
- mis** -1- [Fa] bakır.
m. vücūduḡ 43Ia/16
- mişkâl** -1- [Ar] 4,810 gram olan bir ağırlık ölçü birimi.
m. 41II/14
- miskîn** -8- [Ar] miskin: 1. Aciz, zavallı, beceriksiz, hareketsiz [adam]. 2. hoş görülemeyecek durumlar karşısında tepki göstermeyen [kimse]. 3. cüzzam hastalığına tutulmuş olan [kimse].
m. 19Ia/2
m.+e 48Ia/8
m. Hüseyn 53II/31
m.+lere 93Ia/16
m. Me'zûn 108Ia/6, 93Ia/17, 4Ia/19
m. yâruḡ 91Ia/42
- mişkîn** -2- [Fa] 1. siyah renkli. 2. miskli. 3. bir tür siyah renkli at.
m. 62Ia/11
m. tenâbdır 82Ia/2
- Miṣr** -3- [Ar] Afrika'da bir ülke.
M.+de 5II/5
M.+e 50II/7, 49II/14
M.+iḡ 61II/15
- mitḡâl** -1- [Fa] kanava veya keten bezine benzeyen bir tür beyaz kumaş.
m. 52II/18
- miyân** -1- [Fa] 1. orta. 2. meyan, ara, aralık. 3. bel, kemer yeri. 4. şarkı be bestelerin üçüncü mısraı.
m. 82Ia/32
- miyân-bālâ** -1- [Fa] orta boylu.
m. 103Ia/26
- mollâ** -2- [Ar] molla: 1. büyük kadı. 2. medrese öğrencisi. 3. büyük bilgin. 4. *mec.* dinî yönü ağır basan kimse.
m. 106Ia/9, 48II/6
- Mollâ Feyzû'llâh** -1- [Ar] şahıs adı.
M. 106Ia/10
- movc** -2- [Ar] 1. dalga. 2. bir yüzeydeki kıvrım.
m. 46II/27, 81Ia/11
- movkib** -2- [Ar] atlı veya yaya olarak maiyette yürüyen alay, kafile.

- m.+i 113Ib/19, 114Ib/99
- movlā** -4- [Ar] 1. efendi, sahip, malik. 2. Allah, mevlâ. 3. *meç*. Hz. Ali. m. dāmānı 49Ia/13 m.+m 48II/13, 55Ia/7, 46Ia/5
- movlācān** -1- [Ar] can mevlam, canımın efendisi, canın maliki. m. 2Ia/27
- movlūd** -1- [Ar] 1. yeni doğmuş [çocuk]. 2. doğma, doğum. 3. doğum yeri, insanın doğduğu yer. 4. mevlit. m. 2Ia/12
- movzūn** -5- [Ar] mevzun: 1. biçimli, düzgün, oranlı, uyumlu, yakışıklı. 2. ölçülü. 3. *meç*. güzel. m. 49II/5 m.+ter 56Ia/9 hüsni-i m.+ı 39Ia/17 serv-i m.+a 50Ia/21 serv-i m.+e 114Ib/15
- mö'ciz** -1- [Ar] icazeden, acze düşüren, başkaları -bir şey yapmada- geri bırakan; kimsenin yapamayacağı yolda olan; mucize. m.+i 1Ia/19
- möhkem** -3- [Ar] tahkım edilmiş, sağlam kılınmış, berk, sağlamaştırılmış, kuvvetli. m. işim 35Ia/13 m. 42II/4, 46Ia/13
- möhlet** -2- [Ar] bir işin yapılması için verilen zaman; bir işi belli bir zaman için geri bırakma; vade, mühlet. m. 20II/3, 40II/28
- möhnet** -4- [Ar] 1. zahmet, eziyet. 2. gam, keder, sıkıntı, dert. 3. bela, musibet. m. 76Ia/13, 5Ia/15 m. derd u möhnet 74Ia/3 vādī-yi m.+de 18Ia/1
- möhnet-hāna** -1- mihnet, gam, kasavet, eziyet çekilen yer. m.+dan 91Ia/2
- möhre** -3- [Ar] 1. bir çeşit yuvarlak şey. 2. cam boncuk. 3. satranç taşı. m. 21Ia/11 m.+mi 17II/15 m.+ye 38Ia/16
- mö'teber** -1- [Ar] 1. itibarlı, hatırı sayılır, saygın. 2. inanılır, güvenilir. 3. yürürlükte olan, geçer. m. 102Ia/43
- Mö'temidu'd-Dövle** -1- [Ar] şahıs adı. M. movkibi 113Ib/19
- mu** -3- [Tr] bu, işaret zamiri ve sıfatı. m.+na 95Ia/46 m.+nda 110Ia/26 m.+nı 48II/18
- mū** -4- [Fa] tüy, saç, kıl. m. 82Ia/31 m.+yuñı 6II/15 m.-yı zer-efşandır 56Ia/20 tār-ı m.+dır 82Ia/32
- mū-be-mū** -1- [Fa] baştan başa, hep, bütün. m. 3Ia/10
- muğān** -1- [Fa] 1. ateşe tapanlar. 2. *meç*. tarikat başkanı. **pīr-i muğān**: meyhanecilerin miçoşu, en eskisi, yaşlısı. pīr-i m.+dır 64Ia/42
- Muḥemmed** -9- [Ar] 1. Hz. Muhammet. 2. övülmüş. 3. şahıs adı. m. 1Ia/12, 1Ia/16, 1Ia/2, 1Ia/20, 1Ia/24, 1Ia/28, 1Ia/4, 1Ia/8, 2Ia/14
- Muḥemmed Ḳulī Ḥān** -1- 1. Kaşkay ilinin başkanlarından biri. 2. şahıs adı. M.-ı elḥānuya 88Ia/1
- muḥteşer** -7- [Ar] ihtisar edilmiş, kısaltılmış, kısaltma, kısa.

- m. 50Ia/7, 56Ia/7, 107Ia/19,
114Ib/1, 114Ib/171
m. kelām 55II/18
m. söz 108Ia/3
- muḳārīn** -1- [Ar] bitişik, ulaşmış, erişmiş,
yaklaşmış, bir yere gelmiş.
m. 114Ib/170
- mūr** -3- [Fa] 1. karınca. 2. yoksulluk,
fukaralık sembolü.
m. 41II/7, 88Ia/26
m.+uñ 15Ia/11
- murād** -3- [Ar] murat: 1. istek, dilek. 2.
amaç, erek, gaye.
m. 2Ia/17
m. meyvesiyem 67Ia/47
m.+um 16Ia/19
- Murād'elī** -1- [Ar] şahıs adı.
M. 51II/6
- murdār** -1- [Fa] murdar: 1. başı
kesilmeden ölen hayvan, ölmüş
hayvan cesedi, leş. 2. *mec.* dünya
malı ve dünyada beslenen arzular.
m. 43Ia/30
- murğ** -2- [Fa] kuş.
m.-ı hoşnevā 57Ia/15
m.-ı se' ādetim 90Ia/21
- Murtezā** -2- [Ar] murtaza: 1. kendisinden
razı olunmuş. 2. Hz. Ali'nin lakabı.
Ḥeyder-i M. 44II/18
'Elī-yi M. 33II/12
- Murtezā Ḳulī Ḥān** -1- dönemin Kaşkay
ilinin el beğisi.
m.-ı elbeginiñ 45II/1
- Mūsā** -5- [Ar] Sina yarımadasında
Eymen vadisinde Tur dağında
Allah'ın lütfuna mazhar olarak
kavmine "evamir-i aşere" (on emir)
adı altında ahlak ve prensip
kaidelerini bildiren peygamber.
[Mısır'da Firaunların İsrail
oğullarına zulmettikleri sırada
- dünyaya gelmiş ve ölümden
kurtulması için bir sepet içinde Nil
nehrine atılmış, kurtarılıp
büyüdükten sonra Firaune, esasını
(asa-yı Musa'yı) yılan şekline
sokmak mucizesini göstermiş ve bu
suretle kavmini Mısır'dan dışarı
çıkarmak müsaadesini almıştır.
Kızıldeniz kıyısına gelince esasıyla
denizi yarararak kavmini geçirmiş ve
arkadan gelen Firaun ve adamları
tekrar birleşen su içinde kalmıştır].
M. 108Ia/18, 1Ia/11, 31Ia/13
M.+da 2Ia/15
M. elinde 33II/17
- Muştefā** -2- [Ar] mustafa: 1. seçilmiş,
seçkin. 2. Hz. Muhammed'in
adlarından.
Ḥezret-i M. 114Ib/68
veşī-yi M. 2Ia/3
- Muştefā Ḳulī Ḥān** -1- Kaşkay ilinin
başkanlarından biri.
M. oğlunuñ 53II/1
- muşduluk** -1- [Tr] muştuluk: 1. sevindirici
haber getirene verilen armağan,
müjdelik, müjde bahşişi. 2. sevinçli
haber, müjde, beşaret.
m.+dir 50Ia/5
- mübārek** -9- [Ar] mübarek: 1. kutlu,
kutsal. 2. uğurlu. 3. çok saygı
duyulan. 4. verimli, bereketli. 5.
beğenilen, sevilen şeyler için
söylenen bir söz.
m. 95Ia/45, 95Ia/46, 95Ia/47
m. gece 6Ia/1
m. geçedir 6Ia/1
m. şebāh 114Ib/71
m. tāciñe 2Ia/2
m. zemān 114Ib/55
iştebl-i m.+den 44Ia/5
- mücāb** -1- [Ar] 1. kabul cevabı almış

- olan. 2. duası kbul olunan. 3. kendisine cevap verilmiş, yanıtlanmış. 4. münazaada yenilme. **mücab etmek:** 1. cevaplandırmak, gereken yanıtı vermek. 2. münazaada yenmek. 3. ikna etmek.
m. 94Ia/4
- mücessem -1- [Ar]** cisim durumunda olan, cisimlenmiş, somut. rüh-ı mücessem: 1. enbiya ve evliya. 2. maşuk, iyi ve güzel olan her şey.
m. 114Ib/77
- müciḅāt -1- [Ar]** 1. sebepler, nedenler. 2. gerektirenler, lazım kılanlar.
m.+ıdır 33II/28
- mücrim -1- [Ar]** suç işlemiş, suçlu.
m. 33II/31
- müdāḥil -2- [Ar]** dahil olan, karışan.
m. 84Ia/6
m.+im 83Ia/21
- müdde‘i -1- [Ar]** 1. iddia edilen, davacı. 2. bir hükümde ayak direyen. 3. inatçı.
m. 22Ia/24
- müddet -14- [Ar]** 1. zaman, vakit. 2. bir şeyin uzayıp sürdüğü zaman. 3. muayyen zaman.
m. 33Ia/13, 52II/28, 54Ia/8, 67Ia/25
m.+dir 15Ia/16, 41Ia/2, 47Ia/1, 47Ia/5, 62II/3, 76Ia/5, 24Ia/2, 26Ia/17, 37Ia/9, 62Ia/21
- müddetī -1- [Ar]** bir müddet, bir süre.
m.+dir 83Ia/1
- müfācāt -1- [Ar]** 1. ansızın hamle etme. 2. aniden çıkma. 3. ansızın tutma. 4. kriz. 5. oluverme, ansızın erişme.
merg-i müfācāt: kalbin durması.
merg-i m. 53II/3
- müflis -1- [Ar]** müflis, iflas etmiş,
- yoksul, parası olmayan, züğürt, meteliksiz.
m. 38Ia/14
- müfte -1- [Fa]** bedava, beleş.
m. 21Ia/10
- mühennes -2- [Ar]** korkak, alçak, kadın tabiatlı, kalleş.
m. 43Ia/32
m. nā-merdiḅ 46Ia/6
- müheyyā -2- [Ar]** hazır, hazırlanmış, amade.
m. 114Ib/111
m. 95Ia/13
- müjde -1- [Fa]** 1. 1. muştı, sevinç haberi. 2. hayırlı, sevinçli bir haber getirene verilen bahşiş.
m.+sini 63II/16
- müjgān -14- [Fa]** müjgan: 1. kirpikler, kirpik. 2. kadın adı.
m. 68Ia/14
m. eyağundan 93Ia/20
m. ḥārundan 9Ia/22
m. ḥenceri 51Ia/13
m.+ı 58II/11, 59II/8, 61II/24
m.+unda 5II/12
m.+undan 22II/11
nük-i m.+ları 22II/20, 19II/4
nük-i m.+unda 25II/16
tīr-i m. 36II/18
tīr-i m.+uḅ 17II/5
- müjgānī -1- [Fa]** müjgan gibi.
m. oḅdan 17Ia/2
- mükāfāt -3- [Ar]** mükafat: 1. karşılık verme. 2. ödüllendirme; cezalandırma. 3. kötü amelin cezası. 4. zahmet, incinme. 5. beraberlik. 6. bir hizmet ve iyiliğe karşı edilen iyilik.
m. 20Ia/14, 88Ia/23
toḅm-ı m. 88Ia/3
- mükedder -1- [Ar]** mükedder: 1.

bulandırılmış, bulanık. 2. tekdir edilmiş, azarlanmış. 3. kederli, üzüntülü, tasalı, üzgün.

m. 108Ia/16

mükedder -1- [Ar] mukadder: 1. yazgıda var olan, yazgı ile ilgili olan, alında yazılı olan. 2. takdir olunmuş, kıymeti biçilmiş; kadri, değeri bilinmiş, beğenilmiş.

m. 30Ia/14

mükellid -1- [Ar] mukallit, taklitçi.

m.+ler 64Ia/43

mükerrer -2- [Ar] mükerrer, tekrarlı, tekrarlanmış, tekrar olunmuş.

m. 108Ia/20, 36II/19

mükerrer -1- [Ar] mukarrer: 1. kararlaşmış, karalaştırılmış. 2. şüphesiz, sağlam. 3. anlatılmış, bildirilmiş.

m.+i 102Ia/55

mükevvâ -1- [Ar] mukavva, kalın karton.

m. 107Ia/10

mükeyyed -1- [Ar] mukayyet: 1. bağlı olan, bağlanmış. 2. bir şart veya kayıtlı bağlı olan. 3. yazılmış, yazılı, kayıtlı.

m. 114Ib/104

müktedir -1- [Ar] muktedir, bir şeyi yapmaya, başarmaya gücü yeten, erkli, güçlü, iktidarlı.

m. elhâni 113Ib/10

Mülâyüm -1- [Ar] 1. uygun, hoş görülebilir. 2. yumuşak huylu. 3. ılıman [hava]. 4. kadın adı.

M.+dir 64Ia/31

mülk -15- [Ar] mülk: 1. ev, dükkân, arazi vb. taşınmaz mal. 2. vakıf olmayıp doğrudan doğruya birinin malı olan yer veya yapı. 3. devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke.

m. 103Ia/11, 12Ia/23, 74Ia/7

m.+e 114Ib/106

m.+imi 12Ia/24

m.+ini 1II/28

m.+inde 2Ia/5

m. u dövlet 25Ia/12

m. u māl 25Ia/15

m. u mālā 25Ia/11

m.-ı cem 88Ia/11

m.-ı hüsna 21II/6, 26II/20

m.-ı rêy 43II/60

vâriş-i m.-ı Süleymandır 44Ia/4

mümkün -3- [Ar] mümkün: 1. olabilir. 2. muhtemel, olası.

m. 14Ia/20, 14Ia/3, 37II/12

münâre -1- [Ar] camilerde müezzinin ezan okuduğu, sala verdiği, şerefesi olan, çoğunlukla taştan, yüksek ve ince yapı, minare.

m. 45II/36

müneccim -1- [Ar] müneccim: 1. yıldızların hareket ve vaziyetlerinden ahkam çıkaran, yıldız falına bakan kimse, yıldız falcısı. 2. astronomi ile uğraşan kimse.

m.+ler 22Ia/13

münevver -2- [Ar] münevver: 1. aydın kimse. 2. aydınlatılmış, ışıklı, parlatılmış.

m. şüretin 11II/9

m. üzi 114Ib/41

mün'im -1- [Ar] münim: 1. nimet veren, yedirip içiren; Allah. 2. velinimet.

m. 38Ia/13

müntezir -1- [Ar] muntazır, bekleyen, gözleyen.

m. 6II/6

mü'ellâ -1- [Ar] mualla: 1. yüksek, yüce. 2. onuru yüksek olan kimse.

‘erş-i m.+ye 1Ia/2

- mü'ellek** -1- [Ar] 1. talik edilmiş, asılmış, asılı. 2. havada, boşta duran [bir yere dayanmadan]. 3. sürüncemede kalmış [iş]. 4. bağlı. 5. edebiyatta, açık hece.
küh-ı m.+dir 82Ia/35
- mü'ellim** -1- [Ar] öğreten, öğretmen, hoca, muallim.
m. 39Ia/13
- mü'enber** -6- [Ar] anberleşmiş, güzel kokan, güzel kokulu.
m. saçın 19II/15
m. saçları 6Ia/9
m. teliği 91Ia/31
zulf-ı m. 50Ia/6, 93Ia/6
zulf-ı m.+e 35Ia/11
- mü'ettel** -1- [Ar] muattal: 1. tadil edilmiş, bırakılmış; işlemez, kullanılmaz duruma gelmiş. 2. boş, işsiz.
m. 83Ia/12
- mü'e'tter** -3- [Ar] muattar: 1. ıtırılı, güzel kokulu. 2. bir tür lale.
m. 50II/3
m. zulfları 6Ia/10
büy-ı m. 49II/19
- müebbā** -1- [Ar] 1. kaynayıp kıvama geldikten sonra dondurulmuş meyva suyu tatlısı, reçel. 2. terbiye edilmiş, terbiye görmüş.
m. 107Ia/11
- müebbī** -1- [Ar] 1. terbiye eden; çocuk terbiye eden [adam]. 2. besleyen.
m.+si 110Ia/17
- müeşşe'** -3- [Ar] değerli taşlarla bezenmiş, cevahirle süslenmiş, murassa.
m. heger 114Ib/163
m. kemer 64II/11
m. taci 55II/13
- mürşid** -2- [Ar] mürşit: 1. doğru yolu gösteren kimse, kılavuz. 2. müritlerine tasavvufu öğreten, sırları ve gerçekleri gösteren tarikat şeyhi.
m.+eñ 2Ia/8
m.+i 33II/21
- mürvet** -3- [Ar] mürüvvet: 1. bir ailede çocukların doğumu, sünneti, evliliği, iyi bir göreve geçmeleri vb. olaylardan duyulan mutluluk, sevinç. 2. cömertlik. 3. yiğitlik, mertlik.
m. 38Ia/10, 26Ia/4
m.+i 56II/7
- müsāfir** -1- [Ar] 1. misafir, yoldan gelen, yolcu. 2. yolculuk sırasında birinin evine inen konuk.
m. 39II/7
- müşellā** -1- [Ar] 1. namaz kılmağa mahsus açık yer. 2. cami civarında cenazı namazı kılınan yer.
m.+ye 1Ia/8
- müsā'id** -1- [Ar] 1. elverişli, uygun. 2. müsaade eden, izin veren. 3. yardım eden.
m. 114Ib/54
- müselmān** -7- [Ar] müslüman: 1. İslam dininden olan kimse, Muhammedî, müslim, müselman, mümin. 2. İslam dininin kurallarını yerine getiren kimse. 3. *mec.* doğru, haktan ayrılmaz kimse.
m. 54II/15, 54II/17, 74Ia/10, 94Ia/2
m.+a 107Ia/5
m.+ı 56II/6
m. oğluna 74Ia/9
- müselmel** -1- [Ar] birbirine bağlı olan, art arda zincirleme olarak gelen, müselmel.
m. 68Ia/1
- müşevver** -1- [Ar] musavver: 1. resim konulmuş, resimli. 2. zihinde

- tasarlanmış, düşünülmüş olan.
m. 30Ia/15
- müstecāb** -1- [Ar] dileği kabul edilmiş, müstecap.
m. 44II/1
- müstehekk** -1- [Ar] (bkz. müstehekk) müstahak: 1. hak etmiş, hak kazanmış, layık. 2. bir kimsenin layık olduğu ödül veya ceza.
seyyid-i m. 85Ia/19
- müstehekk** -1- [Ar] (bkz. müstehekk) müstahak.
m.+i 102Ia/50
- müstemend** -1- [Ar] 1. üzüntülü, kederli, hüznülü. 2. biçare, zavallı. 2. talihsiz, mutsuz.
m. 86Ia/7
- müşgil** -6- [Ar] (bkz. müşkil) müşkül: 1. güç, zor, çetin. 2. engel, güçlük, zorluk.
m. 20Ia/12, 97Ia/24, 16II/19
m.+dir 59II/15
m. düğünü 55Ia/14
m.+leriñ 33II/2
- müşgil-güşā** -1- müşkül, güç, çetin şeyleri halleden.
m. 20Ia/11
- Müşir** -3- [Ar] 1. emir ve işaret eden. 2. mareşal. 3. şahıs adı.
M. 101Ia/17
M.+den 113Ib/17
M.+iñ 99Ia/9
- müşk** -5- [Fa] 1. Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir tür erkek ceylanın karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde, misk. 2. güzel kokulu, dikenli bir ot.
m.+i 43Ia/19
m. u 'enber 58II/7
m.-i ābinūs 69Ia/7
- m.-i nābumı 90Ia/32
m.-i Tātārī 57II/17
- müşk-bīd** -1- [Fa] sultāni söğüt ağacı, acem söğüdü.
bū-yı m. 103Ia/6
- müşk-bū** -3- [Fa] misk kokulu.
m. 18II/15, 21II/10
yār-ı m. 3II/17
- müşkil** -1- [Ar] (bkz. müşgil) müşkül: 1. güç, zor, çetin. 2. engel, güçlük, zorluk.
m.+i 2Ia/17
- müşkilāt** -1- [Ar] güçlükler, zorluklar.
ḥellāl-ı m. 21Ia/18
- müşkīn- nefes** -1- [Fa] misk nefesli, nefesi misk gibi kokan.
m. şūh u müşkīn- nefes 63Ia/20
- müşterī** -3- [Ar] 1. hizmet, mal vb. alan ve karşılığında ücret ödeyen kimse. 2. alıcı.
m. 114Ib/109, 45Ia/15, 83Ia/19
- Müşterī** -2- [Ar] sakıt, Erendiz, Jüpiter, Mars.
M. 114Ib/80
M. Zühre u Müşterī 114Ib/74
- mütekā** -1- [Ar] 1. dayanan, dayanılan şey. 2. yastık.
m. 90Ia/33
- mütellā** -1- [Ar] tıllanmış, yaldızlanmış, yaldızlı.
m. 114Ib/164
- mütrib** -4- [Ar] 1. itrab eden, çalgı çalan, çalgıcı. 2. şarkıcı, şarkı söyleyen.
m. 114Ib/36, 23II/15
m.+em 92Ia/20
m.+ler 95Ia/16
- müyesser** -1- [Ar] müyesser: 1. kolaylıkla ortaya çıkan; kolaylıkla olan, kolay yapılan; kolaylaştırılmış. 2. hazır, müheyya. 3. mümkün, olağan.
m. 30Ia/23

müzāb -1- [Ar] izabe edilmiş, eritilmiş, erimiş, sıvı haline gelmiş.
m.+e 54II/14

müzeyyen -1- [Ar] müzeyyen: süslenmiş, bezenmiş, süslü.
m. 114Ib/169

N

nāb -3- [Fa] 1. halis, saf, arı. 2. katıksız. 3. berrak.
durr-ı n. 71Ia/10
müşk-i n.+umı 90Ia/32
zerr-i n. 66Ia/17

nābūd -1- [Fa] 1. yok olma, bulunmayan. 2. sonradan yok alan. 3. iflas etmiş, perişan olmuş.
n. 21Ia/7

nāçār -2- [Fa] 1. çaresiz, ister istemez. 2. ... zorunda kalmış.
n. 53II/15
n.+am 52Ia/16

nādān -10- [Fa] 1. bilmez. 2. nobran, kaba, terbiyesi kıt.
n. 38Ia/17, 38Ia/3, 3Ia/27, 13Ia/9
n.+a 15II/15, 18Ia/4
n.+dır 104Ia/18, 48II/1
n.+una 43Ia/18
n. uşak 83Ia/20

nādānlüg -2- 1. bilmezlik. 2. nobranlık, kabalık.
n.+dan 109Ia/18, 109Ia/30

nāf -2- [Fa] 1. göbek. 2. *mec.* orta.
n.+ı 49II/6
n.+udır 6Ia/6

nā-beled -1- [Fa] 1. acemi, toy. 2. bir yolu tanımayan kimse.
n. 39II/8

nā-fermān -1- [Fa] fermansız, emir dinlemez.

n. 12Ia/23

nā-ḥek -3- 1. haksız. 2. bihûde, boş.
n. kanı 101Ia/21
n. yere 101Ia/21
n. yola 113Ib/16

nā-ḥoş -1- [Fa] hoşa gitmeyen, beğenilmeyen.
n. ḥoş u nā-ḥoş 35II/22

nāfiz -1- [Ar] 1. delen, delip geçen. 2. içeriye giren, işleyen. 3. tesir yapan, sözü geçen.
n. ḥökm 113Ib/6

nā-kes -2- [Fa] 1. nekes, cimri, pinti. 2. insaniyetsiz, alçak.
n. 47II/11
n.+e 23Ia/5

nā-meḥrem -2- 1. mahrem olmayan. 2. nikah düşmeyen. 3. yabancı erkek tarafından görülmesi caiz olmakla kendisinden kaçılan. 4. yabancı.
n. 81Ia/8
n. gözünden 27II/4

nā-merbüt -1- rabitasız, manasız, saçmasapan.
n. 38Ia/4

nā-merd -3- [Fa] 1. mert olmayan, alçak. 2. korkak.
n. 45Ia/13
n.+dir 21Ia/7
n.+iḡ 46Ia/6

nā-merdlig -1- 1. namertlik, insaniyetsizlik, alçaklık. 2. korkaklık.
n.+de 45II/30

nā-şebūr -3- sabırsız, içi tez, tezcanlı.
n. 32Ia/5, 91Ia/42
n. 41II/6

nā-temām -3- tamamlanmamış, bitmemiş.
n. 107Ia/118, 88Ia/2
n. 52II/47

nā-tevān -2- [Fa] 1. güçsüz, kudretsiz. 2.

- aciz, zayıf. 3. hasta, alil. 4. fakir, yoksun. 5. takatsız, kararsız. 6. erkeklik gücü olmayan kişi.
n.+am 7Ia/7, 42II/5
- nā-ümid** -2- [Fa] ümitsiz, ümidi kırılmış.
n. 40II/33, 107Ia/61
- nāgehān** -1- [Fa] ansızın, birdenbire.
n. 99Ia/3
- nā-kābil** -1- 1. olmayacak, olmayacak işler. 2. beceriksiz, bilgisiz, kabiliyetsiz kimseler.
n.+i 22Ia/25
- nākīl** -1- [Ar] nākīl: 1. taşıyan, aktaran, geçiren. 2. anlatan, hikâye eden.
n. 3Ia/9
- nākūs** -1- [Ar] 1. Hıristiyanlarda ibadet vaktini bildirmek üzere kiliside çalınan çan. 2. fanus, çan biçiminde olan şişe.
nāy-ı n. 71Ia/14
- nāla** -4- [Fa] (bkz. nāle) inleme, inilti.
n. 11Ia/1, 11Ia/20
n.+sı 5Ia/7
n.+sundan 7Ia/12
- nāle** -7- [Fa] (bkz. nāla) inleme, inilti.
n. 18Ia/6, 32Ia/2, 53II/31, 57II/3, 60II/2
n.+mnen 56Ia/27
n.+si 60II/12
- nālī-** -1- [Tr] inlemek, inildemek.
n.-r 12Ia/2
- nām** -3- [Fa] 1. isim, ad. 2. ün, lakap.
n.+ı 79Ia/1, 79Ia/14
n. neng u nām 3Ia/12
- nāme** -5- [Fa] 1. mektup. 2. sevgiye ve aşka dair yazılmış mektup. 3. kitap, mecmua.
n. 38II/18, 59Ia/10
n.+mi 7II/5
n.+sinden 59Ia/2
şebt-i n.+dir 45Ia/21
- nām-zed** -1- [Fa] namzet: 1. aday, bir iş için yetiştirilmekte, eğitilmekte olan kimse, bir görev, bir iş için kendini ileri süren veya başkaları tarafından ileri sürülen kimse. 2. nişanlı, sözlü, yavuklu.
n. 88Ia/13
- nā-münāsib** -1- uygun olmayan, münasibetsiz, yakışsız, uygunsuz.
n.+eḥvāla 107Ia/88
- nān** -2- [Fa] ekmek.
n.+a 89Ia/11
n.+uḡ 89Ia/12
- nāpedīd** -1- [Fa] 1. belirsiz, saklı, gizli. 2. görünmez. 3. kapalı, örtülü. 3. yok olan, aradan giden.
n. 107Ia/62
- nār** -24- [Fa] 1. nargillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, koyu kırmızı renkte, küçük bir ağaç; bu ağacın kırmızımtırak sarı sert bir kabukla örtülü, içinde çok sayıda kırmızımtırak, sulu taneler bulunduran yuvarlak yemişi. 2. Ar. ateş, od; cehennem.
n. 22II/8, 75Ia/11, 82Ia/13, 82Ia/15, 15II/6
n.+a 25II/4
n.+da 75Ia/6
n.+dır 27II/10
n.+ı 15II/12, 16II/9, 64II/5, 64II/6, 6II/10
n. memeleriḡ 75Ia/12
n. nūr u nāra 63II/10
n. pistānlar 64Ia/11
n. pistānuḡ 72Ia/24
n.+una 26II/7
n.+uḡ 17II/4
n.-ı novber 6Ia/16
n.-ı novberde 56Ia/22
n.-ı novberi 51Ia/14

- n.-ı pistāna 67Ia/24
- nāreñc** -2- [Fa] 1. turunç. 2. portakal.
n. 46II/23
n.+i 37Ia/10
n.-i ĥurrem-nehāl 114Ib/25
- nāreñgi** -1- [Fa] 1. turuncu, turunç
reğinde. 2. mandalina.
n. 114Ib/24
- nār-dāna** -1- [Fa] 1. nar tanesi. 2. göz yaşı
damlaları. 3. sevgilinin yanakları.
n.+dır 82Ia/16
- nārven** -2- [Fa] karaağaç.
n. 114Ib/19
sāye-yi n. 103Ia/6
- nāsūr** -1- [Ar] nasır, en çok el ve ayağın
sürekli sürtünmelere uğrayan
noktalarında üst derinin
kalınlaşması ve sertleşmesiyle
oluşmuş deri; fistül, akarca.
n. 99Ia/11
- nāşī** -5- [Ar] acemi, toy, görgüsüz.
n. 15Ia/19, 38Ia/8
n.+lar 22Ia/22
n. tācir 46Ia/15
n. tebīb 10Ia/12
- nāvek-fiken** -1- [Fa] ok atıcı, okçu.
n.+ler 95Ia/18
- nāy** -1- [Fa] 1. kamış. 2. ney, kamıştan
yapılan düdük. 3. nefir. 4. hançere,
gırtlak.
n.-ı nāḳūs 71Ia/14
- nāyib** -1- [Ar] 1. vekil, birinin yerine
geçen. 2. kadı vekili. 3. kadı, şeriat
hükümlerine göre hüküm veren
hakim. 4. nöbet bekleyen, nöbetle
gelen.
n. ḳapusuna 43II/39
- nāz** -40- [Fa] naz: 1. kendini
beğendirmek amacıyla yapılan
davranış, cilve, eda. 2. isteksiz gibi
görünerek yalvartmak amacıyla
yapılan davranış. 3. şımarıkça
davranış.
n. 26Ia/7, 94Ia/11, 37II/12, 3II/20,
58II/9, 35II/10, 43Ia/40, 20Ia/16
n. bāliş 90Ia/33
n. bālişe 90Ia/34
n.+ı 19Ia/14, 58II/14
n.+içe 66II/4
n.+ları 99Ia/6
n. ‘izz u nāz 83Ia/34
n. u ġemze 69Ia/20
n. u ġemzeleri 51Ia/4
n.+um 20II/2
n.+un 94Ia/10, 94Ia/9
n.+una 58II/16
n.+unan 111Ia/3, 20II/1, 23II/20,
23II/5, 2II/19, 34Ia/1, 39II/5,
59Ia/11, 63Ia/11
n.+uñ 3II/20
n. u ‘itāb 94Ia/12
n. u ‘itābdır 63II/5
ḥāb-ı n.+dan 91Ia/19
ḥāb-ı n.+ı 67Ia/46
ḥāb-ı n.-ı dāhim-āġūş 114Ib/48
mest-i n. 5Ia/11
‘işve-yi n.+ı 86Ia/10
serv-i n. 20II/1
serv-i n.+dır 22II/17
- nāzenin** -6- [Fa] nazenin: 1. cilveli, nazlı.
2. narin, ince yapılı. 3. şımarık,
nazlı yetiştirilmiş.
n. 17Ia/2, 27Ia/5, 59Ia/11, 68Ia/15,
71Ia/17
n.+ler 71Ia/6
- nāz-dīde** -1- [Fa] naz içinde büyümüş,
terbiye edilmiş, nazlı.
n. 68Ia/9
- nāzik** -21- [Fa] 1. ince yapılı, narin. 2.
terbiyeli saygılı. 3. güzel, zarif.
n. 44Ia/7, 63Ia/13, 63Ia/14,
63Ia/15, 65Ia/12, 2II/18

n. bedenler 34Ia/1

n. dil 63Ia/16

n.+dir 62Ia/19

n. dudak 63Ia/14

n. elleri 50II/9

n. eyağları 36Ia/6

n. reftârı 57II/19

n. şedâsı 50II/5

n. ses 63Ia/16

n. sine 62Ia/13

n. tebessüm 63Ia/13

n. ten 63Ia/15

n. tenden 62Ia/17

n.+terdir 3II/2, 78Ia/14

nâzıklüg -1- nazik olma durumu veya nazikçe davranış, nezaket.

n.+üni 65Ia/11

nâzlı -7- nazlı: 1. kolayca gönlü olmayan, kendini ağır satan, ısrar bekleyen, işveli, edalı. 2. üstüne titrenilen, değer verilen. 3. özen isteyen, nazik. 4. sağlığını, dayanıklılığını çabuk yitiren.

n. 61II/19

n. yâr 24II/17, 30II/1, 53Ia/1, 66II/1, 96Ia/17

n. yârüm 57II/11

ne -252- [Tr] ne: 1. hangi şey. 2. her şey. 3. birçok şey. 4. hangi. 5. nasıl. 6. neden. 7. şaşma veya abartı bildiren bir söz. 8. “sana ne, bana ne” gibi sorularda “ne ilgisi var” anlamına gelen bir söz. 9. soru biçiminde şaşma bildiren ünlem.

n. 102Ia/5, 102Ia/6, 106Ia/8, 108Ia/7, 109Ia/5, 109Ia/6, 110Ia/5, 110Ia/6, 110Ia/7, 114Ib/120, 114Ib/53, 11II/18, 13II/10, 13II/14, 13II/9, 14Ia/17, 14Ia/18, 14Ia/19, 14Ia/5, 14Ia/6, 15Ia/1, 16Ia/3, 19II/17, 19II/18, 19II/5, 21II/18,

21II/19, 22Ia/11, 22Ia/16, 22Ia/2, 22Ia/4, 23Ia/15, 23II/1, 23II/16, 25Ia/15, 26II/18, 27Ia/9, 27II/5, 29II/2, 29II/4, 30Ia/15, 30Ia/6, 30II/13, 33II/11, 35Ia/4, 38II/2, 39Ia/11, 41Ia/1, 41Ia/10, 41Ia/12, 42II/2, 43Ia/28, 43Ia/41, 43II/14, 43II/36, 45II/6, 47Ia/17, 47Ia/18, 48II/15, 48II/2, 48II/4, 48II/7, 48II/9, 49Ia/17, 49II/5, 4Ia/1, 4Ia/11, 54II/8, 56Ia/32, 56Ia/8, 58Ia/13, 58Ia/7, 58Ia/8, 5Ia/19, 5II/5, 5II/6, 5II/7, 60Ia/12, 63II/7, 65Ia/5, 66Ia/2, 67Ia/12, 70Ia/16, 70Ia/8, 71Ia/22, 72Ia/25, 76Ia/2, 76Ia/36, 76Ia/5, 76Ia/6, 79Ia/1, 79Ia/13, 79Ia/14, 7Ia/1, 7Ia/10, 7Ia/8, 80Ia/2, 82Ia/19, 83Ia/17, 83Ia/18, 83Ia/35, 85Ia/2, 89Ia/29, 89Ia/30, 89Ia/31, 8Ia/11, 8Ia/16, 90Ia/43, 90Ia/44, 91Ia/10, 91Ia/19, 92Ia/10, 92Ia/11, 92Ia/13, 92Ia/14, 92Ia/15, 92Ia/16, 92Ia/17, 92Ia/18, 92Ia/19, 92Ia/20, 92Ia/21, 92Ia/22, 92Ia/5, 92Ia/6, 92Ia/7, 92Ia/8, 92Ia/9, 94Ia/12, 97Ia/15, 97Ia/5, 97Ia/6, 98Ia/17, 98Ia/18, 98Ia/19, 105Ia/5, 7II/10, 3Ia/6

n.+dir 107Ia/25, 112Ia/25, 3Ia/12, 3Ia/16, 3Ia/2, 3Ia/20, 3Ia/24, 3Ia/28, 3Ia/4, 3Ia/8, 45Ia/22, 48II/1, 48II/12, 48II/16, 48II/17, 48II/2, 48II/4, 48II/8, 75Ia/1, 75Ia/3, 75Ia/6, 75Ia/7, 82Ia/23, 82Ia/24, 82Ia/33, 82Ia/45, 82Ia/5, 82Ia/6, 98Ia/20

n.+idi 102Ia/49

n.+idim 3Ia/5

n.+ydiñ 89Ia/19

n.+yem 3Ia/1, 3Ia/5

n.+yeñ 12Ia/5

- nebāt** -7- [Ar] 1. topraktan biten, çıkan her türlü şey, bitki. 2. *Fa.* nöbet şekeri.
n.+ı 61III/15, 6Ia/12
n.+ım 90Ia/7
n.+ını 9Ia/13
n. nuql u nebāti 107Ia/38
n. u eşcār 33II/10
hebb-i n.+uğ 40Ia/12
- nebīd** -1- [Ar] 1. hurma veya arpadan yapılan bir çeşit içki. 2. şarap.
n. 103Ia/5
- nebūd** -1- [Fa] olmayan, bulunmayan, mevcut olmayan, yok. **būd u nebūd:** var yok, bütün varlık, herşey.
n. būd u nebūdum 54II/23
- Necd** -2- [Ar] 1. Arap yarımadasının orta bölgesi. 2. geniş ve yüksek çöl ve arazi. 3. yüksek olan yer. 4. yokuş yol.
N.+i 41Ia/19
N.+iğ 4Ia/17
- nèce** -1- [Tr] (?)
n. 43II/58
- Necef Kūli** -1- şahıs adı.
N. 106Ia/7
- Necef Kūli Hān** -1- şahıs adı.
N. 48Ia/9
- nèceçe** -32- [Tr] (bkz. nèce) kaç, ne kadar.
n. 111Ia/11, 11III/11, 12Ia/15, 12Ia/8, 13Ia/21, 13Ia/23, 1II/18, 26Ia/9, 34II/18, 36II/26, 113Ib/7, 36II/19, 37II/1, 37II/3, 3Ia/7, 40II/37, 46II/12, 89Ia/1, 89Ia/3, 91Ia/9, 9Ia/1, 36II/1, 52II/26, 99Ia/1, 52II/25, 97Ia/4, 52II/28, 41II/3, 52II/39, 32II/15
n.+sine 75Ia/18
- nèce** -1- [Tr] (bkz. nèceçe) kaç, ne kadar.
- n. 83Ia/9
- neçün** -17- [Tr] niçin, ne için.
n. 103Ia/25, 12Ia/19, 12II/8, 20Ia/2, 49Ia/12, 59II/10, 61Ia/16, 84Ia/11, 85Ia/10, 86Ia/1, 86Ia/12, 86Ia/16, 86Ia/2, 86Ia/20, 86Ia/4, 86Ia/8, 34II/2
- nedāra** -1- [Fa] yoksul, fakir, meteliksiz.
n. köylüme 9Ia/16
- neden** -5- [Tr] neden.
n. 14Ia/11, 17Ia/4, 41Ia/3, 7II/17, 7II/18
- nedīm** -1- [Ar] nedim: 1. arkadaş, yakın dost, sohbet arkadaşı. 2. yüksek makamdaki kişileri hoş sözlerle, güzel fıkra ve hikâyelerle eğlendiren kimse.
n.+dir 110Ia/18
- néd-** -8- [Tr] ne etmek, ne yapmak.
n.-diler 108Ia/6
n.-em 94Ia/26
n.-er 60II/15
n.-meg 52II/32, 77Ia/4
n.-sin 104Ia/17, 104Ia/18, 104Ia/19
- nefes** -9- [Ar] nefes.
n. 70Ia/6, 59Ia/18
n.+de 43II/20
n.+den 40II/4
n.+ençez 70Ia/4
n.+im 90Ia/18, 72Ia/22
n.+indedir 49Ia/20
n.+ini 72Ia/22
- nefir** -1- [Ar] Yuf borusu. **şāḥ-ı nefir:** boynuzdan yapılan ve dervişlerin ele aldıkları bir tür boru.
şāḥ-ı n. 81Ia/14
- nef** -1- [Ar] menfaat, fayda, kâr, çıkar.
n.+e 22Ia/5
n. u noqsānı 49Ia/14
- nefs** -1- [Ar] nefis: 1. öz varlık, kişilik. 2. insanın yeme içme vb.

- gereksinimlerinin bütünü.
n. 43Ia/49
- neğme-hân** -1- [Ar] şarkı söyleyen, türkü söyleyen.
n. 95Ia/16
- nehâl** -5- [Fa] nihâl: 1. fidan, taze sürgün. 2. ince ve düzgün vücutlu sevgili
n. 18II/13, 23II/18
n.+ı 69Ia/3
n.+uñ 17II/12
n.-ı novberi 2II/6
- nehân** -4- [Fa] nihan: 1. gizli, saklı. 2. sır, giz.
n. 114Ib/102, 14Ia/9
n. yerden 82Ia/29
sırr-ı n. 32Ia/8
- nehâr** -3- [Ar] gündüz.
n. 33II/9, 41II/4
n. leyl u nehârı 34Ia/16
- nehcîr** -2- [Fa] 1. av. 2. yaban keçisi. 3. av yeri, avlak.
n. 82Ia/9
n.+i 109Ia/26
- neheng** -7- [Fa] 1. balina. 2. timsah. 3. büyük ve kocaman su hayvanı.
n. 114Ib/144, 45Ia/12, 7Ia/20, 95Ia/29
n. daline 114Ib/145
n.+em 45Ia/11
n.+iñ 114Ib/146
- nehl** -2- [Ar] 1. hurma ağacı. 2. gümüş veya mumdan yapılarak gelinlerin önünde götürülmesive sonra gelin odasına konulması, vaktiyle adet olan süs ağacı. 3. *mec.* inceü uzun, narin vücutlu dilber.
n.-i cevân 82Ia/42
n.-i ‘umrum 13Ia/18
- nehl** -1- [Ar] arı, bal arısı.
n.-i tūr 114Ib/63
- nehs** -1- [Ar] 1. uğursuzluk. 2. uğursuz, bahtsız.
n. üzi 74Ia/10
- nekd** -1- [Ar] nakit: 1. para, akçe. 2. para olarak bulunan servet. 3. peşin para.
n. kelb u nekdı 52Ia/4
- nekkişli** -1- nakışlı, nakışı olan, işlemeli.
n. 61II/18, 50II/15
- nekş** -9- [Ar] nakış: 1. resim. 2. duvarlara, tavanlara yapılan yağlı veya sulu boya resim, süsleme sanatı. 3. ipekle, sırma ile işleme. 4. *mec.* hile, renk. **nekş-i dīvār:** duvara yazılmış fresk; *mec.* cansız, kuvvetsiz, ruhsuz kimse.
n. 30Ia/15
n.-i çilsütün 46II/21, 82Ia/39
n.-i dīvār 102Ia/12
n.-i dīvāre 49II/16
n.-i ‘edemdir 60Ia/8
n.-i māt 21Ia/11
n.-i sīneñ 62II/20
temennā-yı n. 114Ib/38
- nekşibend** -1- kumaşların nakışlarını bağlayıp ipek tellerle tezgaha hazırlayan kimse, süslemeli dokuma sanatkarı.
n. 86Ia/3
- nem** -2- [Fa] nem: 1. hafif ıslaklık, az yaşlık. 2. havada, yeniyapılarda ve duvarlardaki yaşlık. 3. çiy.
n. 101Ia/3, 107Ia/34
- nemâyân** -2- [Fa] görünücü, görünen; meydanda.
n. 1II/17, 95Ia/12
- nemâz** -4- [Fa] İslamın beş şartından biri olan ve müslümanların günde beş vakit, dinî kurallara göre yapmak zorunda oldukları ibadet, salat, namaz.

- n.+dır 87Ia/21
n.+ı 14Ia/18, 43Ia/6, 86Ia/9
- nemek** -1- [Fa] tuz.
n. 43Ia/39
- nemekdān** -3- [Fa] 1. tuzluk. 2. *mec.* sevgilinin dudağı.
n.+a 43Ia/39
n.+dır 82Ia/21, 82Ia/22
- né' met** -4- [Ar] nimet: 1. iyilik, bağış, lütuf. 2. mutluluk, saadet. 3. yiyecek, içecek, azık.
n. 87Ia/23
n.+ine 45Ia/18
n.+iğ 14Ia/19
şükr-i n. 50Ia/20
- Né' met** -1- [Ar] (bkz. Né' meti, Né' metü'llāh) Kaşkay ilinin Rahimli tayfasından olan şair Nimetullah Beg'in mahlasıdır.
N. sözüni 60II/18
- Né' meti** -2- [Ar] (bkz. Né' met, Né' metü'llāh) Kaşkay ilinin Rahimli tayfasından olan şair Nimetullah Beg'in mahlasıdır.
N. 55II/17
N.+den 57II/23
- Né' metü'llāh** -5- [Ar] (bkz. Né' met, Né' meti) Kaşkay ilinin Rahimli tayfasından olan şair Nimetullah Beg'in mahlasıdır.
N. 54II/23, 56II/15, 58II/16, 59II/19, 61II/27
- nemnāk** -1- [Fa] nemli, yaş.
n. 93Ia/18
- neng** -3- [Fa] 1. ayıp, utanma. 2. şöhret, ün. **nām ü neng:** ad ve ün.
n.+i 79Ia/1, 79Ia/14
n. u nām 3Ia/12
- ne' re** -2- [Ar] nara, yüksek sesle bağırma.
n.+m 45II/14
- n.+mi 45II/24
- ne'üz** -1- [Ar] sığınma. **ne'üz etmek:** sığınmak.
n. 107Ia/87
- ner** -4- [Fa] er, erkek.
n. ašlāna 101Ia/20
n. ešlān 114Ib/144
n. ešlānı 104Ia/14
n. ešlānuğ 95Ia/41
- nerd** -1- [Fa] tavla, tavla oyunu.
n.+ini 36II/21
- nergis** -3- [Fa] nergis: 1. nergisgillerden, bazı türlerinde beyaz, bazılarında sarı renkteolan çiçekleri ayrı veya bir kök sap üzerinde şemsiye durumunda, açılmadan önce bir yenle örtülü bulunan, 20-80 santimetre yüksekliğinde, soğanlı bir süs bitkisi. 2. *mec.* güzelin gözü.
n. 10II/15
n.+iğ 114Ib/18
n.+ler 6II/16
- nergisli** -1- nergis çiçekli, nergis çiçeği olan.
n. 78Ia/9
- nerm** -1- [Fa] yumuşak.
n. 25Ia/22
- nesb** -1- [Ar] nesep, nesil, soy, baba soyu.
n.+i 107Ia/75
- neşib** -1- [Ar] nasip: 1. pay, hisse. 2. Allah'ın kısmet ettiği şey.
n. 31II/3
- nesim** -3- [Ar] nesim, hafif yel, esinti.
n.-i reyāh'in 71Ia/4
n.-i seher 71Ia/11
n.-i yazdır 30II/11
- neslen-be' di-neslen** -1- [Ar] *harf.* nesilden nesile, nesiller boyunca.
n. 44Ia/4

- nesmān** -1- [Ar] bir at türüdür.
n.+dır 44Ia/6
- nesrīn** -1- [Fa] 1. yaban gülü, ağustos gülü. 2. mısır gülü. 3. van gülü. 4. kadın adı.
n.-i sīmīn-beri 114Ib/20
- nessi** -2- [Tr] nesî; neyi var; ne var; ne çıkar.
n.+dir 24Ia/9
n.+m 61Ia/9
- nesteren** -1- [Fa] 1. ağustos gülü, yaban gülü. 2. kadın adı.
n. sūrī u nesteren 114Ib/14
- neşāt** -2- [Ar] sevinç, neşe, şenlik.
n. ‘êyş u neşātinan 34Ia/10
n. ‘êyş u neşāte 63II/14
- neş’e** -3- [Ar] 1. yeniden meydana gelme. 2. neşe, keyif, sevinç. 3. az sarhoşluk, çakırkeyif.
n. 67Ia/17, 82Ia/23
- neş’eli** -1- neşeli: 1. sevinçli, keyifli, şen, pürneşe. 2. sevinçli, keyifli, şen bir biçimde.
n. 67Ia/24, 68Ia/17
- nêt-** -1- [Tr] ne etmek, ne yapmak.
n.-di 107Ia/119
- nèyla-** -1- [Tr] ne etmek, ne yapmak.
n.-yum 60II/1
- nèyle-** -5- [Tr] ne etmek, ne yapmak.
n.-r 37Ia/6, 43Ia/14, 43Ia/15, 73Ia/22
n.-rem 6Ia/12
- nèyrenğ** -3- [Fa] 1. hile, düzen. 2. afsun, büyü. 3. resim, taslak.
n.+i 45II/15
n.+ine 45II/31
n.-i Keçer 45II/5
- nèyşeker** -1- [Fa] şeker kamışı.
n.+de 11Ia/10
- nezer** -6- [Ar] nazar: 1. bakma, göz atma. 2. düşünme. 3. göz değme. 4. itibar, saygı.
n. 54II/18, 5II/19, 114Ib/106, 13II/2, 63II/14
n.+den 14Ia/9
- nezm** -1- [Ar] 1. dizme, tertip etme, sıraya koyma. 2. sıra, tertip. 3. vezinli, kafiyeli söz.
n. u nizāmı 54Ia/7
- nicèyla-** -1- [Tr] ne yapmak, ne etmek.
n.-muşam 35II/2
- nicāt** -1- [Ar] kurtulma, kurtuluş.
n. 80Ia/18
- nice** -20- [Tr] nice, nasıl.
n. 11II/16, 14II/12, 14II/20, 19Ia/7, 24Ia/16, 28Ia/19, 2II/12, 35II/3, 52II/40, 63II/5, 64Ia/17, 64Ia/18, 64Ia/19, 82Ia/14, 83Ia/36, 91Ia/7, 99Ia/19
n.+dir 12II/1, 93Ia/2
- nicol-** -1- [Tr] ne olmak, nasıl olmak.
n.-ur 93Ia/3
- nifāk** -1- [Ar] 1. münafiklik, iki yüzlülük, ara bozukluğu, bozuşukluk. 2. müslüman görünüp kafir olma.
n. 57Ia/20
- nigāh** -2- [Fa] 1. bakış, bakma. 2. göz.
n. 21II/5
n.+ı 67Ia/14
- nigār** -3- [Fa] 1. resim gibi güzel, sevgili. 2. put.3. resim. 4. kadın adı.
n. 71Ia/24
n.+ı 17II/20
n. neğş u nigār 114Ib/38
- nihāyet** -1- [Ar] 1. son. 2. sonunda.3. -den başka bir şey değil.
n. hedd u nihāyet 101Ia/5
- nijād** -1- [Fa] ırk, soy, nesep.
n.-ı ilhāndır 64Ia/27
- nikāh** -2- [Ar] nikah, nikah akdi, kanuni evlenme töreni.

- n. 83Ia/6, 114Ib/72
- nikbet** -1- [Ar] 1. talihsizlik, bahtsızlık. 2. düşkünlük. 3. felaket, musibet.
n. 54Ia/14
- nîl** -1- [Fa] 1. mavi, lacivert. 2. mısır'dan geçip Akdeniz'e dökülen nehir. 3. baklagillerden, yapraklarından çivit çıkarılan bitki türü; turpgillerden, yapraklarından mavi boya çıkarılan bitki; çivit otu.
n. 62II/5
- nîm** -2- [Fa] (bkz. nîme, nîmme) yarı, yarım, buçuk.
n. 90Ia/30
- nîmsîr** -1- [Fa] yarı tok, tam doymamış.
n. 107Ia/65
- nîme** -1- [Fa] (bkz. nîm, nîmme) yarı, yarım, buçuk.
n. cānum 43II/48
- nîmesîr** -1- [Fa] yarı tok, tam doymamış.
n. 107Ia/67
- nîme-şeb** -1- [Fa] gece yarısı.
bedr-i n. 112Ia/13
- nîm lāy** -1- [Fa] yarı kat, yarı katman.
nîm lāy etmek: kâğıt, kumaş vb. nesnelere üst üste kat oluşturacak biçimde bükme, katlamak.
n. 43II/35
- nîmme** -2- [Fa] (bkz. nîm, nîme) 1. bir ağırlık ölçü birimi. 2. yarı, yarım, buçuk.
n. 107Ia/65
n. birinc 107Ia/72
- nişār** -2- [Ar] 1. saçma, serpmeye. 2. saç, düğünde saçılan para. **nişār etmek**, **nişār etmek:** feda etmek; bağışlamak.
n. 41III/12, 28Ia/29
- nisbet** -5- [Ar] 1. oran. 2. bağıntı, ilgi, ilinti. 3. kıskandırmak veya üzme için. 4. birini üzme için veya inat olsun diye yapılan iş.
n. 37II/15, 78Ia/14, 82Ia/31, 82Ia/42, 14Ia/5
- nîst** -1- [Fa] 1. yoktur, değildir. 2. yokluk.
n. hest u nîstiği 43Ia/45
- nisyān** -1- [Ar] unutmama.
n. 107Ia/30
- nîş** -2- [Fa] 1. iğne [arı, akrep gibi böceklerde]. 2. diken. 3. zehir, ağı.
n. 20Ia/13
n. u nüş 42Ia/9
- nişān** -10- [Fa] 1. işaret, iz, belirti, alamet. 2. nişanlanma sırasında yapılan tören. 3. evlenmek üzere birbirine söz verme, nişanlanma. 4. kurşun, taş vb. ile vurulmak istenen hedef. 5. hedefi vurmak için silah, ok vb. ne gerekli doğrultuyu verme. 6. devlet nişanı.
n. 32Ia/4, 4II/2, 82Ia/43, 92Ia/25
n.+a 66Ia/2
n.+ı 56Ia/3, 69Ia/2
n. terḥ u nişānı 31Ia/5
n.+um 16Ia/17
- nişāna** -9- [Fa] (bkz. nişāne) 1. iz, alamet, belirti. 2. hedef. 3. ateşli silahlarda hedefin uzaklığına ve bulunduğu yerin yüksekliğine göre namluya gereken yükseliş açısını veren, silahı bu hedefe doğrultmaya yarayan alet.
n. 32II/2, 52II/24, 52II/8, 5Ia/20, 66Ia/20, 83Ia/6, 12II/9, 23Ia/20, 5Ia/19
- nişāne** -1- [Fa] (bkz. nişāna) 1. iz, alamet, belirti. 2. hedef. 3. ateşli silahlarda hedefin uzaklığına ve bulunduğu yerin yüksekliğine göre namluya gereken yükseliş açısını veren, silahı bu hedefe doğrultmaya

- yarayan alet.
n. 111/16
- nişāneli** -1- nişanesi olan, belirli olan, alameti olan, belirtili.
n. 511/4
- nişānī** -1- [Fa] 1. tanıma ve bilinme belirtisi, adres. 2. tanımaya neden olan şey. 3. kalınıtı, eser, iz. 4. özel simge.
n. 681a/13
- nīşter** -2- [Fa] neşter, hekim bıçağı.
n. 1081a/24
n.+i 831a/18
- nizām** -1- [Ar] nizam: 1. kural.2. düzen, tertip, sıra. 3. kanun.
n. nezm u niżāmı 541a/7
- nizāmī** -3- [Ar] 1. kadınların giydikleri bir tür cüppe. 2. istenilen düzende olan, düzene uygun olan, kurallara uygun olan, tertipli, düzenli. 3. kanunlarla ilgili olan.
n. 2711/14, 531a/11
n. zerīler 951a/17
- noķsān** -2- [Ar] noksan: 1. eksik. 2. eksiklik, kusur.
n. 221a/5
n. nef u noķsānı 491a/14
- novber** -5- [Fa] 1. turfanda çıkan meyve veya çiçek; vaktinden önce erişen meyve veya sebze. 2. memeleri yeni gelişen kız.
līmū-yı n. 4911/18
nār-ı n. 61a/16
nār-ı n.+de 561a/22
nār-ı n.+i 511a/14
nehāl-ı n.+i 211/6
- novçe** -10- [Fa] 1. yeni; taze, körpe; son zamanlarda çıkmış. 2. delikanlı, yeni genç; güreş öğrencisi; çırak.
n. 691a/5
- n. bāğçada 2511/3
n. bāğcedir 911/7
n. bāğda 2511/3
n. gulzār 911/7
n. gulzārda 611/1
n. nehāl 2311/18
n. nov-nehāl 2211/7
n. şınüber 4911/17
n. yazdır 2211/19
- nov-āmūz** -2- [Fa] yeni öğrenen, yeni alışan, acemi.
n. 151a/19, 691a/6
- nov-behār** -3- [Fa] 1. yeni bahar; ilkbaharın başlangıcı; ilkbahar. 2. *mec.* gençlik dönemi.
n. 111/5, 951a/1
feşl-i n. 1311/5
- nov-cevān** -5- [Fa] taze, genç delikanlı.
n. 691a/6
n.+uñ 171a/1
hān-ı n. 921a/1
Sührāb-ı n. 4411/8
yār-ı n. 2311/17
- nov-gul** -1- [Fa] yeni ve taze gül, taze çiçek, yeni açılmış çiçek.
n.+dır 6111/21
- nov-ħurām** -2- [Fa] 1. nazlı, edalı, salına salına güzel yürüyüşlü. 2. yetişmiş güzel kız.
n. řāvūs 691a/6, 911a/21
- nov-nehāl** -4- [Fa] 1. taze fidan, ağacın taze sürgünü. 2. yetişmiş güzel kız.
n. 2211/7, 4911/17, 691a/5
n.+um 911a/21
- nov-erūs** -2- yeni gelin.
n. 691a/5, 911a/23
- nov-şemer** -3- 1. yetişmiş ve taze meyva, yemiş. 2. yeni masul, verim. 3. yeni netice.
n. 4911/17, 691a/5
n.+dir 1711/11

- novruz** -1- [Fa] nevrüz: 1. yeni gün. 2. eski İran takvimine göre yeni yılın ve baharın başlangıç günü. 3. güneşin Koç burcuna girdiği gün. feşl-i n. 71Ia/2
- nöker** -16- [Fa] erkek hizmetçi, uşak.
n. 103Ia/23, 110Ia/16, 38Ia/19(2), 46Ia/18, 49Ia/15
n. bābı 102Ia/44
n.+dir 110Ia/23
n.+em 76Ia/29, 92Ia/17
n.+i 107Ia/57, 107Ia/58, 107Ia/53
n.+iñ 102Ia/42
n.+leriñ 102Ia/53
n. yerine 76Ia/29
- Nūh** -2- [Ar] Nūh peygamber, Kur'an'daki kronolojik sıraya göre yirmi beş peygamberin baştan üçüncüsü.
N. 2Ia/13
N.+uñ 55II/10
- nuql** -3- [Ar] meze, çerez.
n. 23II/7
n. u hēle 107Ia/40
n. u nebātı 107Ia/38
- nukre** -1- [Ar] külçe halinde gümüş, gümüş.
n.+yi 12II/14
- nūn** -4- [Ar] 1. Osmanlı alfabesinin yirmi sekizinci harfi olup, "ebced" hesabında elli sayısının karşılığıdır. 2. kaş. 3. bükülmüş boy. 4. kılıç; kılıç sırtı.
n. 107Ia/75, 112Ia/25, 97Ia/22
n. ebrū 35Ia/6
- nūr** -20- [Ar] aydınlık, parlaklık.
n. 112Ia/25, 26II/15, 27II/9, 114Ib/159, 75Ia/2, 22Ia/6
n.+da 31Ia/15
n.+dan 46II/18, 64Ia/22
- n.+ı 11a/22
n.+una 7Ia/5
n. u nāra 63II/10
n.+undan 11a/1
n.+unnan 78Ia/3
n. u şefā 114Ib/67
deryā-yı n. 114Ib/160
feyz-i n. 114Ib/64
kūh-ı n.+e 114Ib/160
n.-ı mecliseñ 112Ia/25
n.-ı pēygemberī 114Ib/69
- nūr-bārān** -1- ışık yağmuru; aydın, audınlık.
n. 95Ia/40
- nūş** -10- [Fa] 1. tatlı; bal. 2. içki, iştet. 'ēyş u nūş: zevk u safa, cünbüş.
n. 53II/9
n. 'ēyş u nūş 113Ib/22, 60Ia/14
n. 'ēyş u nūşa 13Ia/29
n. 'ēyş u nūşdan 42Ia/18
n. nīş u nūş 42Ia/9
n.+um 35Ia/15
n.-i 'eselde 20Ia/13
bāde-yi n.-ı cān 60Ia/18
şehīd-i le' l-i n.+udum 67Ia/26
- nūşābe-nūş** -1- [Fa] bengisu içen, abıhayat içen.
le' l-i n. 114Ib/82
- nūş-leb** -1- [Fa] tatlı dudaklı, bal dudaklı.
Ermenī-zāde-yi n. 71Ia/13
- nūşhend** -2- [Fa] tatlı gülüşlü.
n.+i 24Ia/13
le' l-i şekker-leb-i n. 114Ib/44
- Nūşu** -1- [Fa] 1. kadın adı. 2. "nūş-âferin" isminin kısaltılması.
N.+nuş 64Ia/34
- nuṭṭ** -2- [Ar] 1. söz, lakırtı; konuşma. 2. nutuk, söylev, bir kalabalığa karşı söylenen söz. 3. söyleyiş, söyleme kuvvet ve hassası. 4. eski dervişlerce büyük bilinen

- kimselerin manzum sözleri.
n.+una 70Ia/19, 86Ia/19
- nük** -3- [Fa] 1. kuş gagası. 2. gaga gibi ucu sivri olan şey. 3. okun ucu, temren.
n.-i müjgānları 22II/20, 19II/4
n.-i müjgānunda 25II/16
- nükte-senc** -1- nükte tartıcı, nükteyi değerlendiren.
n.+em 45Ia/7
- nüşçe** -1- [Ar] 1. reçete. 2. yazılı, yazılmış şey, yazılı bir şeyden çıkarılan suret. 3. muska.
n. 36II/19
- nüşret** -1- [Ar] nusret: 1. yardım. 2. Allah'ın yardımı. 3. üstünlük, başarı.
n. 52Ia/6
- O**
- o** -174- [Tr] 1. uzakta olan, hakkında konuşulan kimse veya şeyi belirten bir söz. 2. teklik üçüncü kişiyi gösteren bir söz. 3. iki veya çok şeyden, daha önce sözü geçeni gösteren bir söz.
o. 101Ia/23, 101Ia/5, 101Ia/9, 106Ia/13, 106Ia/15, 109Ia/34, 110Ia/17, 110Ia/21, 114Ib/107, 114Ib/161, 114Ib/52, 114Ib/75, 114Ib/83, 114Ib/85, 114Ib/87, 114Ib/89, 114Ib/91, 11II/13, 11II/6, 12II/4, 14Ia/15, 14II/14, 14II/5, 14II/9, 15Ia/2, 15II/10, 15II/11, 15II/9, 18Ia/5, 19II/12, 1II/32, 24Ia/13, 24II/10, 25II/15, 29Ia/15, 29Ia/18, 2II/16, 30Ia/2, 30II/15, 31Ia/8, 31II/4, 32Ia/1, 32Ia/19, 32Ia/20, 33Ia/17, 33Ia/18, 33Ia/19, 34Ia/13, 34Ia/15, 35II/21, 35II/7, 36Ia/19, 36II/29, 36II/32, 3Ia/15, 3II/12, 40II/2, 41II/16, 43Ia/14, 43Ia/15, 43II/42, 43II/44, 45Ia/21, 48II/15, 48II/7, 48II/9, 49Ia/7, 50II/2, 52Ia/11, 52Ia/12, 55Ia/3, 56Ia/1, 56Ia/11, 56Ia/34, 56Ia/35, 57Ia/16, 58Ia/12, 59Ia/5, 59Ia/6, 59Ia/7, 59Ia/9, 5Ia/17, 5Ia/18, 5Ia/5, 5II/15, 5II/16, 60Ia/4, 60II/11, 62Ia/13, 62Ia/23, 62Ia/24, 63Ia/10, 63Ia/13, 63Ia/15, 63Ia/5, 63Ia/7, 63Ia/9, 64Ia/31, 64Ia/40, 64Ia/8, 66Ia/4, 67Ia/20, 67Ia/28, 67Ia/65, 67Ia/66, 6II/17, 70Ia/9, 78Ia/20, 78Ia/4, 79Ia/28, 7II/13, 7II/4, 81Ia/2, 87Ia/14, 87Ia/15, 87Ia/19, 87Ia/21, 87Ia/23, 87Ia/30, 87Ia/32, 87Ia/5, 87Ia/7, 8II/9, 91Ia/44, 92Ia/28, 93Ia/9, 94Ia/14, 94Ia/17, 96Ia/11, 99Ia/12, 9II/13
o.+dır 41Ia/13, 79Ia/1, 79Ia/13, 79Ia/14, 79Ia/33
o.+dur 110Ia/9, 32II/4, 38II/5, 38II/6
o.+na 107Ia/78, 45II/38, 95Ia/46
o.+nda 110Ia/26
o.+ndan 110Ia/19, 114Ib/64, 30Ia/16
o.+nı 106Ia/24, 107Ia/70, 46Ia/10, 46Ia/9, 48II/8, 53II/14, 55Ia/6, 55II/12, 55II/16, 87Ia/18, 87Ia/22, 87Ia/4, 94Ia/4
o.+nunki 81Ia/13
o.+nuş 2II/2, 62II/3, 82Ia/12, 87Ia/8, 52II/42, 52II/39
o.+nuşki 81Ia/14, 81Ia/15
- oba** -4- [Tr] oba: 1. göçebelerin konak yeri; 2. oymak, boy, kabile, göçerevli kabile, beş on çadırdan mürekkep göçebe oymağı. 3. bir ya

- da birkaç çadırda yaşayan ailelerden oluşan göçebe toplumu. 2. kır, dışarıdaki yer, bir oymağın oturduğu yer, bir arada bulunan beş on evlik yurt. 3. çadır, çardak, büyük çadır.
o. 43II/22, 81Ia/6
o. el u obası 102Ia/43
o.+sumı 100Ia/7
- ocak** -2- [Tr] ocak.
o.+a 95Ia/39
o.+ı 46Ia/7
- odla-** -2- [Tr] yakmak, tutuşturmak.
o.-dı 9II/1, 9II/2
- odlan-** -1- [Tr] yanmak, tutuşmak.
o.-a 23II/12
- odun** -2- [Tr] odun.
o. 114Ib/149, 84Ia/14
- oğul** -34- [Tr] oğul.
o. 107Ia/53, 107Ia/54, 107Ia/55, 5Ia/15
o.+ı 107Ia/20, 107Ia/9, 74Ia/1, 74Ia/11, 23Ia/9, 25Ia/14
o.+u 107Ia/89, 44Ia/3
o.+um 43Ia/1, 43Ia/12, 43Ia/2, 43Ia/20, 43Ia/24, 43Ia/28, 43Ia/36, 43Ia/4, 43Ia/40, 43Ia/44, 43Ia/48, 43Ia/52, 43Ia/56, 43Ia/8, 43Ia/16, 43Ia/32
o.+uma 4Ia/16
o.+una 103Ia/9, 107Ia/102, 74Ia/9
o.+unı 38II/11
o.+unuş 53II/1
- oğlan** -12- [Tr] oğlan.
o. 26II/12, 26II/16, 26II/2, 26II/20, 26II/4, 26II/8, 38Ia/18, 74Ia/12, 79Ia/34, 88Ia/23
o.+a 43Ia/51
- oğr** -1- [Tr] uğur: 1. bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere var olduğuna inanılan iyilik kaynağı. 2. bu nitelikte olduğuna inanılan şey. 3. iyi nitelik, meymenet, kadem. 4. talih, şans.
o.+uma 48Ia/5
- oğra-** -9- [Tr] uğramak.
u.-dı 48Ia/5
u.-dum 25II/1, 25II/12, 25II/16, 25II/2, 25II/4, 25II/8, 1II/1
u.-maya 66Ia/7
- oğrı** -1- [Tr] (bkz. oğru) hırsız, uğru, yol kesen.
o. 107Ia/50
- oğru** -2- [Tr] (bkz. oğrı) hırsız, uğru, yol kesen.
o.+dan 13Ia/12
o.+sı 107Ia/41
- oğ** -7- [Tr] ok.
o. 58II/11, 60II/5
o.+dan 17Ia/2
o.+ı 7II/7
o.+larun 1II/14
o. müjgānı 59II/8
o.+unan 11II/14
- oğı-** -2- [Tr] (bkz. oğı-) okumak.
o. 7II/5, 7II/6
- oğşad-** -1- [Tr] benzetmek.
o.-dum 64II/18
- oğı-** -12- [Tr] (bkz. oğı-) okumak.
o.-dum 107Ia/17, 38II/9
o.-llar 26Ia/10
o.-r 114Ib/35, 45II/12, 69Ia/10, 69Ia/17
o.-rdı 43II/18
o.-sa 1Ia/26
o.-yan 90Ia/24
o.-yana 45Ia/22
o.-yuban 43Ia/8
- ol-** -685- [Tr] olmak.
o. 102Ia/40, 84Ia/13, 43Ia/47,

72Ia/3, 43Ia/9, 43Ia/31, 72Ia/10,
 10II/18, 84Ia/12, 43Ia/11, 43Ia/31,
 43Ia/51, 25Ia/10, 30II/3, 89Ia/12,
 84Ia/16, 7Ia/1, 7Ia/3, 72Ia/6,
 72Ia/5, 43Ia/10, 46Ia/10, 37Ia/4
 o.-a 27II/12, 46II/2, 79Ia/21,
 106Ia/25, 106Ia/26, 79Ia/13,
 23II/13, 46II/28, 27II/16, 70Ia/11,
 27II/8, 46II/16, 13II/16, 50Ia/7,
 38II/7, 79Ia/22, 46II/8, 43Ia/4,
 37Ia/20, 14Ia/9, 106Ia/15, 16Ia/18,
 13II/4, 106Ia/3, 23II/9, 14Ia/14,
 11Ia/11, 27II/4, 67Ia/19, 85Ia/15,
 27II/20, 40II/2, 12II/11, 13II/2,
 38II/5, 44II/1, 79Ia/1, 79Ia/14,
 31II/3, 23II/14, 11Ia/9, 46II/20,
 12II/8, 106Ia/27, 38II/6, 27II/2,
 46II/12, 9II/15, 13II/5, 11Ia/10,
 52II/19, 46II/24, 13II/12, 13II/8,
 66Ia/15, 46II/4, 46II/1
 o.-abilmedig 73Ia/11
 o.-abilmez 55Ia/2
 o.-eg 36II/27, 66Ia/11, 3II/19,
 36II/7, 71Ia/15
 o.-am 30Ia/1, 3Ia/22, 11Ia/15,
 54II/1, 23II/10, 24II/15, 3Ia/21,
 8II/4, 3Ia/9, 55II/19, 54II/20
 o.-an 45Ia/19, 46Ia/17, 107Ia/45,
 70Ia/18, 62II/11, 49Ia/15, 49Ia/13,
 107Ia/104, 14Ia/17, 29Ia/21,
 70Ia/17, 82Ia/14, 49Ia/14,
 103Ia/15, 109Ia/21
 o.-anda 107Ia/85, 39Ia/9, 58Ia/11,
 78Ia/17, 5II/1, 78Ia/19, 46II/25,
 78Ia/18
 o.-anuŋ 17Ia/1, 11Ia/1, 101Ia/7
 o.-aŋ 43Ia/35, 43Ia/34, 13II/6,
 43Ia/33, 107Ia/82, 61Ia/18
 o.-ası 110Ia/16, 110Ia/24, 110Ia/4,
 110Ia/20, 110Ia/28, 110Ia/12,
 110Ia/2, 110Ia/32, 110Ia/8

o.-asum 3Ia/18, 3Ia/19
 o.-asuyam 3Ia/6
 o.-aydı 94Ia/21, 89Ia/12, 89Ia/32,
 89Ia/36, 89Ia/2, 89Ia/28, 111Ia/1,
 89Ia/16, 89Ia/4, 10II/6, 89Ia/20,
 37II/3, 89Ia/8, 37II/1
 o.-ayudu 31II/7
 o.-aydum 111Ia/4
 o.-ayuz 85Ia/11
 o.-dı 95Ia/32, 114Ib/153, 14II/3,
 18Ia/3, 102Ia/53, 89Ia/25, 89Ia/27,
 10Ia/5, 59II/10, 71Ia/5, 67Ia/55,
 8Ia/20, 2Ia/11, 43II/48, 40II/14,
 107Ia/63, 114Ib/143, 114Ib/10,
 114Ib/76, 95Ia/28, 97Ia/21,
 106Ia/22, 59II/20, 113Ib/12, 7II/2,
 95Ia/8, 50II/3, 8Ia/16, 89Ia/24,
 59II/12, 102Ia/33, 95Ia/4,
 114Ib/111, 95Ia/13, 89Ia/26,
 113Ib/13, 56Ia/25, 59II/4, 95Ia/2,
 43Ia/19, 114Ib/93, 114Ib/129,
 21Ia/21, 102Ia/7, 95Ia/20, 95Ia/44,
 52II/42, 109Ia/1, 56Ia/26, 10Ia/2,
 113Ib/17, 8Ia/12, 8Ia/8, 59II/16,
 45II/46, 97Ia/22, 113Ib/21,
 56Ia/27, 52II/9, 114Ib/122, 30Ia/5,
 95Ia/10, 21Ia/22, 102Ia/26, 25Ia/4,
 13Ia/26, 114Ib/116, 7Ia/4, 2Ia/12,
 53II/15, 107Ia/61, 107Ia/62,
 95Ia/16, 95Ia/12, 95Ia/40, 60II/13,
 8Ia/2, 95Ia/24, 102Ia/52, 102Ia/37,
 60II/14, 59II/2, 67Ia/53, 21Ia/19,
 95Ia/36, 95Ia/48, 67Ia/54,
 102Ia/12, 11I/17, 114Ib/172, 59II/8,
 113Ib/1, 52II/10, 19II/17, 49Ia/1,
 40II/16, 113Ib/21, 8Ia/4
 o.-du 4Ia/14
 o.-dügüm 39II/5
 o.-dügün 109Ia/12, 109Ia/4,
 109Ia/36
 o.-dum 54II/10, 35II/23, 59II/18,

- 7Ia/6, 15II/18, 105Ia/2, 98Ia/11,
83Ia/19, 45II/31, 7II/13, 18Ia/1,
21Ia/11, 16Ia/5, 16II/1, 16II/12,
16II/16, 16II/2, 16II/20, 16II/4,
16II/8, 83Ia/7, 36II/17
o.-duş 12Ia/20
o.-ır 35Ia/7
o.-leg 37II/11, 36II/24, 37II/10,
37II/9
o.-lam 54II/11, 59Ia/14
o.-lağ 34II/16
o.-ma 43Ia/56, 67Ia/9, 22Ia/21,
25Ia/9, 25Ia/9, 51Ia/1, 25Ia/10,
12II/11, 40Ia/13, 25Ia/11, 25Ia/10
o.-madı 53II/20, 12Ia/4, 13Ia/2,
22Ia/6, 113Ib/7
o.-madım 114Ib/125, 114Ib/130,
114Ib/126
o.-madum 22II/3
o.-maduğ 12Ia/16
o.-meg 111Ia/8
o.-megi 104Ia/1
o.-mamuş 33Ia/7, 19II/8, 67Ia/62,
67Ia/61, 108Ia/15, 43II/10
o.-mamuşa 65II/20
o.-mağ 25Ia/17, 12Ia/9, 25Ia/19,
25Ia/18, 25Ia/19
o.-masa 86Ia/14, 55Ia/19, 55Ia/12,
86Ia/13
o.-masaydı 29Ia/20, 29Ia/8,
29Ia/16, 29Ia/2, 29Ia/28, 29Ia/4,
29Ia/12, 29Ia/24, 61II/27, 29Ia/1
o.-masun 61Ia/20, 6Ia/20, 6Ia/24,
61Ia/12, 88Ia/25, 61Ia/1, 61Ia/2,
61Ia/8, 61Ia/16, 41II/15, 6Ia/4,
6Ia/16, 6Ia/8, 6Ia/2, 6Ia/12
o.-maya 37Ia/20, 93Ia/12, 81Ia/6,
21Ia/13, 84Ia/11, 84Ia/10, 81Ia/5,
84Ia/9, 81Ia/7, 40Ia/16, 61Ia/4,
50Ia/18
o.-mayam 86Ia/7
o.-mayan 43Ia/32, 12II/19, 43Ia/35
o.-maz 11Ia/18, 79Ia/15, 11Ia/2,
11Ia/16, 47II/6, 47II/3, 47II/5,
11Ia/12, 15II/14, 86Ia/14,
107Ia/110, 103Ia/19, 11Ia/8,
18Ia/4, 62Ia/19, 62Ia/17, 79Ia/11,
11Ia/17, 86Ia/1, 32II/22, 106Ia/17,
22II/14, 68Ia/3, 6Ia/17, 78Ia/1,
78Ia/5, 76Ia/9, 87Ia/4, 47II/1,
14Ia/10, 11II/3, 107Ia/111, 79Ia/23,
47II/15, 107Ia/110, 58Ia/1, 58Ia/15,
57Ia/9, 49Ia/1, 49Ia/20, 26II/19,
45Ia/18, 87Ia/19, 87Ia/23, 47II/7,
62Ia/18, 15II/5, 14Ia/20, 14Ia/3,
37II/12, 15II/6, 11Ia/1, 11Ia/20,
11Ia/4, 30II/17, 32II/20, 47II/2,
107Ia/109, 107Ia/109, 60II/3,
48II/9, 15II/7
o.-mazdı 29Ia/10, 29Ia/1, 29Ia/7
o.-mazudum 83Ia/2, 83Ia/12,
52II/52
o.-muş 22Ia/9, 5Ia/19, 46II/14,
27II/7, 102Ia/48, 24II/18, 6II/2,
19Ia/6, 101Ia/8, 30Ia/14
o.-muşam 59II/17, 97Ia/19,
69Ia/26, 3Ia/3, 24Ia/2, 26Ia/17,
37Ia/9, 47Ia/1, 47Ia/3
o.-muşan 88Ia/5
o.-muşudum 107Ia/64
o.-arağ 60Ia/6
o.-sa 77Ia/3, 100Ia/3, 107Ia/13,
60Ia/4, 45Ia/1, 36Ia/1, 110Ia/22,
32II/19
o.-sam 26Ia/19
o.-sağ 38Ia/14, 38Ia/13, 38Ia/20,
61Ia/11
o.-saydı 52II/49, 30Ia/3, 30Ia/11,
30Ia/23, 52II/51, 83Ia/36
o.-sayıdı 30Ia/27
o.-sun 84Ia/1, 84Ia/2, 84Ia/4,
43II/37, 84Ia/12, 84Ia/8, 64II/4,

84Ia/20, 33Ia/1, 52II/35, 43Ia/12, 60Ia/17, 55Ia/11, 98Ia/1, 55Ia/9, 46Ia/5, 4Ia/15, 84Ia/16, 55Ia/10, 51Ia/11

o.-ub 98Ia/4, 21Ia/5, 114Ib/49, 47Ia/6, 54Ia/10, 31II/10, 69Ia/21, 103Ia/22, 76Ia/20, 30II/14, 7Ia/18, 31II/11, 114Ib/23, 114Ib/13, 26Ia/18, 77Ia/18, 50Ia/22, 49Ia/4, 57Ia/3, 43Ia/9, 114Ib/14, 64II/15, 88Ia/27, 77Ia/2, 114Ib/66, 104Ia/6, 11II/20, 114Ib/170, 114Ib/104, 114Ib/169, 31Ia/13, 21Ia/7, 2II/13, 60II/1, 1II/21, 114Ib/26, 114Ib/63, 92Ia/3, 114Ib/58, 69Ia/22, 114Ib/22, 31Ia/17, 65Ia/18, 77Ia/6, 43II/53, 82Ia/3, 114Ib/24

o.-uban 12Ia/6

o.-ubdur 12II/2, 104Ia/10, 34II/11, 97Ia/20, 97Ia/2, 97Ia/24, 104Ia/9, 97Ia/12, 52II/46, 114Ib/47, 49II/16, 114Ib/54, 97Ia/4, 97Ia/8, 97Ia/16, 104Ia/11

o.-uñ 51II/12

o.-ur 114Ib/69, 114Ib/72, 114Ib/81, 34II/12, 38II/12, 38II/16, 38II/4, 38II/8, 71Ia/20, 88Ia/7, 54Ia/16, 54Ia/4, 26II/15, 4II/1, 4II/20, 20Ia/2, 20Ia/20, 20Ia/8, 20Ia/12, 20Ia/4, 54Ia/20, 58Ia/12, 8II/3, 27Ia/16, 36Ia/15, 88Ia/28, 17Ia/1, 114Ib/84, 46Ia/1, 46Ia/8, 43II/29, 95Ia/31, 88Ia/24, 114Ib/90, 114Ib/95, 43II/33, 20Ia/16, 43II/31, 52II/48, 54Ia/12, 82Ia/29, 114Ib/83, 114Ib/89, 11Ia/13, 14II/13, 14II/15, 27II/12, 27II/17, 27II/18, 27II/19, 3II/13, 3II/14, 41II/1, 66II/2, 9II/15, 9II/3, 9II/9, 57Ia/12, 47II/9, 7Ia/11, 114Ib/70, 114Ib/78, 114Ib/60, 42Ia/10,

42Ia/14, 38II/2, 23II/1, 27Ia/9, 49Ia/17, 65Ia/5, 43II/27, 56Ia/5, 54Ia/2, 8II/2, 79Ia/29, 112Ia/28, 17Ia/4, 43II/26, 27Ia/20, 84Ia/3, 54Ia/8, 114Ib/87, 20Ia/16, 52II/32, 77Ia/4, 20Ia/13, 83Ia/34, 87Ia/13, 87Ia/9, 87Ia/18, 20Ia/16, 88Ia/20, 36Ia/2, 36Ia/20, 114Ib/88, 43II/30, 82Ia/31, 59II/19, 1Ia/27, 43II/56, 35II/18, 82Ia/30, 80Ia/13, 88Ia/8, 16Ia/14, 114Ib/77, 33Ia/5, 43II/25, 63Ia/23, 20Ia/4, 47II/9, 47II/10, 47II/11

o.-urdu 17Ia/5

o.-urdum 36II/32

on -7- [Tr] on sayısı (10).

o. 107Ia/17, 35Ia/22, 69Ia/2, 65II/3, 40II/22, 53II/1

o.+ı 46Ia/11

on beş -2- [Tr] on beş sayısı (15).

o.+inde 65II/6

o. kırāna 52II/4

on bir -1- [Tr] on bir sayısı (11).

o.+inde 69Ia/9

onda -1- [Tr] (bkz. onna) o anda, o zaman.

o. 7II/16

on dört -5- [Tr] on dört sayısı (14).

o. 46II/1, 46II/28, 114Ib/39

o.+de 69Ia/15

o.+ünde 65II/5

on iki -1- [Tr] on iki sayısı (12).

o.+de 69Ia/13

onlar -6- [Tr] o şahıs zamirinin çokluk biçimi.

o. 55II/8, 95Ia/28

o.+da 109Ia/17 (2)

o.+ı 87Ia/36

o.+uñ 106Ia/2

on miñ -3- [Tr] on bin sayısı (10000).

o. 101Ia/13, 53II/19, 53II/4

- onna** -1-[Tr] (bkz. onda) o anda, o zaman.
o. 83Ia/34
- on yētdi** -3- [Tr] on yedi sayısı (17).
o. 87Ia/21, 87Ia/17
o.+dir 48II/19
- orda** -5- [Tr] orada: 1. sözü edilen yerde.2. işaret edilen görece olarak uzak yerde.
o. 106Ia/16, 1II/16, 1II/17, 1II/4, 82Ia/30
- Ordībēhišt** -1- [Fa] İnan'da uygulanan Hicri Şemsi takvim esasına göre ikinci ayın adı; Türkiye takvim esasına göre, yaklaşık 21 Nisan'dan 21 Mayıs'a kadar.
O. 46II/25
- ordū-bāzār** -1- *mec.* kalabalık, karışık ve düzensiz yer.
o.+ol 102Ia/48
- Oruc** -1- [Tr] 1786-1846 yılları arasında yaşadığı sanılan, şiirlerinde *Gul Oruc* mahlasını kullanan Kaşkay ilinin şairlerinden biridir.
O. 46II/27
- ‘Osmān** -1- [Ar] Osman, Hz. Muhammed'in damadı, üçüncü halife.
‘O. 22Ia/24
- ot** -17- [Tr] ateş, od.
o. 19Ia/3, 11II/11
o.+a 43Ia/50, 51Ia/2
o.+e 58II/3, 77Ia/11
o.+ı 54II/22
o. u elovdan 80Ia/18
o.+una 86Ia/2, 91Ia/9
o.+unda 34II/20, 8II/10
o.+undan 103Ia/21
o.+unu 29Ia/14, 43II/7, 46Ia/4
o.+uñuza 109Ia/7
- otāk** -10- [Tr] otak: oda; konak, apartman; çadır.
o. 114Ib/157, 19II/10, 23II/9
o.+ı 57II/22, 78Ia/3
o.+ıdır 62II/19
o.+unda 53Ia/5
o.+unuñ 54II/6
o.+uñ 78Ia/4
o. ola 46II/20
- oṭrağ** -1- [Tr] yolculuk sırasında bir yerde durup geçici bir süre kalma, konaklama; durma ve ikamet yeri.
o.+a 37II/10
- ottuz** -2- [Tr] otuz sayısı (30).
o. 101Ia/22
o.+unda 65II/9
- ottuz beş** -1- [Tr] otuz beş sayısı (35).
o.+im 98Ia/26
- ottuz dokkuz** -1- [Tr] otuz dokuz sayısı (39).
o. 107Ia/112
- otur-** -18- [Tr] oturmak.
o.-eg 3II/18
o.-ardum 107Ia/22
o.-dı 48II/15
o.-dum 76Ia/21, 76Ia/22, 76Ia/23
o.-duñ 84Ia/5
o.-madu 21Ia/11
o.-muşdüg 52II/45
o.-muşdum 16II/1, 7Ia/1
o.-ub 104Ia/15, 110Ia/10, 23II/2, 27Ia/2, 60Ia/15, 62II/9
o.-uban 26II/10
- ovc** -2- [Fa] yükseklik, çok yüksek, zirve, en üst nokta; yıldızlar seviyesinde olan zirve, yükseklik, gök yüksekliği.
‘erş-i o.-ı celāldan 54Ia/15
o.-ı celāldan 22Ia/11
- ov geççi** -1- [Tr] av keçisi, dağ keçisi, elik, karaca.
o.+niñ 114Ib/151
- ovkāt** -2- [Ar] zamanlar, çağlar.

- o.+uñ 40Ia/16, 51Ia/9
- ovlad-** -1- [Tr] avlamak: 1. bir avı diri veya ölü olarak ele geçirmek. 2. *mec.* tuzağa düşürmek, kurnazlıkla kandırmak.
o.-megnen 47II/6
- ovlan-** -1- [Tr] avlanmak, avlama işine konu olmak.
o.-miş 65II/12
- ovlı** -1- [Tr] avlı, avlanmış.
göynü o. 13Ia/31
- ovre** -2- [Tr] yöre, çevre, etraf, civar, daire, muhit, havali.
o.+me 77Ia/10
o.+sinde 107Ia/112
- oyak** -1- [Tr] uyanık, uyanmış, uykusuz, bidar.
o.+usa 14II/4
- oyan-hây-oyan** -1- [Tr] 1. uyanma işi, uyku durumundan çıkma işi. 2. uyanmak için çıkarılan ses.
o. oldı 8Ia/2
- oyan-** -12- [Tr] uyanmak.
o. 19II/1, 91Ia/19
o.-a 9II/3
o.-dı 102Ia/39
o.-dum 91Ia/11, 91Ia/12
o.-meg 6Ia/20
o.-mayam 67Ia/59
o.-muş 25II/1
o.-sun 14II/2
o.-uban 12Ia/18
o.-ur 114Ib/97
- oymak** -1- [Tr] birçok boydan oluşan, göçebe veya yerleşik topluluk, aşiret, oymak.
o. èl u oymakı 51II/13
- oynad-** -1- [Tr] oynatmak.
o.-meg 39Ia/15
- oyna-** -5- [Tr] oynamak.
o.-dum 38II/13, 45II/29
- o.-ram 17II/14
o.-sun 100Ia/30
o.-yor 104Ia/12
- oyun** -1- [Tr] oyun.
o.+ı 94Ia/18
- Ö**
- öb-** -1- [Tr] (bkz. öp-) öpmek.
ö.-düm 25II/10
- öd-** -1- [Tr] ötmek.
ö.-mezdi 29Ia/18
- öküz** -1- [Tr] öküz.
ö.+ünen 103Ia/16
- öl-** -24- [Tr] ölmek, can vermek.
ö.-dügüm 39II/5, 40II/38
ö.-dügün 109Ia/8
ö.-e 4Ia/14
ö.-em 41Ia/16
ö.-en 40II/1
ö.-ençe 58Ia/3
ö.-ende 45II/1, 53II/23, 94Ia/26
ö.-enden 27Ia/1, 27Ia/24
ö.-megine 101Ia/1, 102Ia/1
ö.-meñ 12Ia/5
ö.-meyen 76Ia/18
ö.-mezidim 83Ia/32
ö.-müş 26Ia/19
ö.-se 4Ia/19
ö.-ür 22Ia/27, 80Ia/19, 80Ia/20, 23Ia/8
ö.-ürdi 52II/50
- öldür-** -16- [Tr] öldürmek.
ö. 107Ia/39, 59Ia/19
ö.-düm 53II/11
ö.-en 12II/6, 33II/22, 38II/11, 58II/12
ö.-er 39Ia/19, 46Ia/11
ö.-mediñ 53II/27
ö.-se 11Ia/12, 85Ia/14

- ö.-seyüz 85Ia/13
ö.-ür 96Ia/13, 96Ia/14, 96Ia/15
- öli** -3- [Tr] ölü.
ö. 40Ia/1, 40Ia/18
ö.+ler 89Ia/9
- ölüm** -5- [Tr] ölüm.
ö. demi 80Ia/1
ö.+e 53II/1
ö.+nen 24Ia/8, 53II/8
- öñ** -2- [Tr] ön.
ö. dişlerin 65II/15
ö.+üne 107Ia/91
- öp-** -7- [Tr] (bkz. öb-) öpmek.
ö.-em 25II/15, 40Ia/4, 60II/19,
70Ia/11
ö.-er 31Ia/17
ö.-eydi 94Ia/3
ö.-meli 59Ia/3
- öpül-** -1- [Tr] öpülmek, öpme işine konu olmak.
ö.-ür 36Ia/12
- öpüşlen-** -1- [Tr] öpüşme işine konu olmak, öpülmek.
ö.-ür 36Ia/2
- ördeg** -1- [Tr] (bkz. ördek) perde ayaklılardan, evcil ve yabani türleri bulunan su kuşu, ördek.
ö.+i 65II/12
- ördek** -1- [Tr] (bkz. ördeg) perde ayaklılardan, evcil ve yabani türleri bulunan su kuşu, ördek.
ö.+de 13II/9
- örged-** -2- [Tr] öğretmek.
ö. 4Ia/16
ö.-ir 69Ia/23
- örge** -1- [Tr] 1. ustura. 2. taştan yapılmış eğe, törpü, raspa; çakı, bıçak vb. eşyaların ağızlarını keskinletmek için kullanılan bir tür elmas.
ö. lung u örgeğin 84Ia/13
- örge** -9- [Tr] öğrenmek.
ö.-ir 69Ia/11
ö.-miş 57II/1, 57II/16, 57II/2,
57II/20, 57II/24, 57II/4, 57II/8,
57II/12
- örken** -1- [Tr] urgan, kalın ip, örken.
ö.+iñ 84Ia/14
- ört-** -1- [Tr] örtmek.
ö.-üb 80Ia/8
- öt-** -2- [Tr] ötmek.
ö.-ebilmenem 16Ia/11
ö.-mege 104Ia/13
- öv** -1- [Tr] ev.
ö.+den 80Ia/19
- öy** -1- [Tr] ev.
ö.+ümüzi 108Ia/25
- öz** -114- [Tr] kendi.
ö. 107Ia/7, 16Ia/15, 21Ia/3, 33Ia/4,
81Ia/12, 83Ia/27, 11Ia/7, 13II/6,
74Ia/14, 90Ia/40, 77Ia/18, 56Ia/14,
79Ia/23, 110Ia/2, 40II/24, 28Ia/19,
77Ia/8, 33Ia/12, 4II/3, 1II/16,
59Ia/20, 63Ia/24, 16II/1, 55Ia/1,
47II/2, 64Ia/48, 11Ia/7, 35Ia/16,
68Ia/24, 109Ia/21, 54II/4, 94Ia/15,
28II/4, 12Ia/24, 10Ia/17, 77Ia/10,
42Ia/7, 89Ia/22, 94Ia/8, 97Ia/11,
114Ib/105, 60Ia/16, 60Ia/2,
31Ia/12, 43Ia/40, 36Ia/13, 33Ia/16,
72Ia/7, 52Ia/8, 45Ia/7, 103Ia/20,
45Ia/19
ö.+i 103Ia/28, 109Ia/34, 2Ia/20,
30Ia/15, 32Ia/20, 32II/12, 39Ia/20,
44Ia/3, 62Ia/7, 63Ia/4, 81Ia/3,
81Ia/4
ö.+imi 28Ia/25, 33Ia/13, 91Ia/3
ö.+ine 35II/6, 58II/8
ö.+iñe 2Ia/27, 88Ia/14
ö.+ü 22II/19
ö.+üm 105Ia/3, 107Ia/3, 28Ia/11,
28Ia/12, 28Ia/16, 28Ia/2, 28Ia/20,

28Ia/24, 28Ia/30, 28Ia/4, 28Ia/8,
31II/8, 53II/7, 76Ia/17, 76Ia/18,
90Ia/40
ö.+üme 28Ia/11
ö.+ümem 28Ia/12, 28Ia/16,
28Ia/24, 28Ia/8
ö.+ümi 83Ia/8
ö.+ümüzden 30Ia/13
ö.+ün 38Ia/13, 38Ia/14, 106Ia/14
ö.+üne 42Ia/7, 49Ia/11
ö.+üni 30Ia/20, 43II/55
ö.+ün 12II/15, 14II/18, 25Ia/20,
2II/11, 43Ia/25, 54II/12
ö.+ünji 90Ia/34
özge -6- [Tr] yabancı.
ö.+de 76Ia/7
ö. gözellere 33Ia/15
ö. kıızı 74Ia/12
ö.+niñ 12II/8
ö. oğlu 74Ia/11
ö. rengi 89Ia/23

P

pā-būs -1- [Fa] 1. ayak öpen, ayak öpücü.
2. ayak öpme töreni.
p.+una 57Ia/14
pā-best -1- [Fa] 1. ayağı bağlı, kaydılı. 2.
tutkulu. 3. sevdalı, tutkun, aşık,
düşkün. 4. bir yapını temel atımı.
p. 63Ia/8
p.+em 35Ia/11
pā-dār -2- [Fa] 1. ayaklı, ayağı olan. 2.
kalıcı, yerinde, sabit. 3. sağlam,
namuslu, şerefli, haysiyetli. 4.
becerikli, varlıklı. 5. vefalı, dostçul.
6. çomak, sopa, gürz, topuz. 7.
çevik ve çabuk at, yürük at.
p.+dır 54Ia/9
p.+ı 54Ia/9

pā-dārluq -1- pā-dār olma durumu, ayaklı
olma durumu.
p.+da 43Ia/33
pādişāh -1- [Fa] (bkz. pādişeh) padişah,
hükümdar.
p. genci 56II/11
pādişeh -1- [Fa] (bkz. pādişāh) padişah,
hükümdar.
p. oğlu 44Ia/3
pāk -1- [Fa] 1. temiz, arık, pāk. 2. saf,
halis; hilesiz. 3. kutsal, mübarek.
p. 93Ia/19
pāket -1- [Fr] 1. paket, mukavva kutu ve
sigara paketi. 2. kese kağıdı. 3.
zarf. 4. koli, posta paketi.
p.+e 107Ia/11
palas -1- [Fa] 1. eski kilim, keçe. 2. aba,
çul.
p. 47II/5
pā-māl -1- [Fa] (bkz. pāyimāl) 1. ayak
altında kalmış, aykak altına
alınmış, çiğnenmiş. 2. ayaklanmış,
ayak basılmış. 3. hor edilmiş.
p. 107Ia/104
pā-piç -1- [Fa] 1. ayağa bağlanan her
tür türlü şey. 2. ayak bileğine bağlanan
kordon.
p. 88Ia/20
pār -1- [Fa] 1. parça, bölüm, kıta. 2.
eski, yırtık, pāre. 3. eski elbise.
pāre pār: 1. parça parça, delik
deşik, paramparça, parçak purçak.
2. azar azar, az az, gitgide, yavaş
yavaş.
p. 31II/6
pāra -4- [Fa] 1. parça, cüz, kısım,
bölüm. 2. yırtık, yarı, parçalanmış.
p. pār 31II/6
p. pāra 7II/8, 9Ia/24
p.+sundan 64Ia/8
parça -1- [Fa] 1. kumaş, manifatura, her

- türlü ipek, pamuk, yün vesairenden yapılmış kumaş ve manifatura mamulü. 2. parça, bölüm, kıta, kesim, dilim.
p.+sı 11Ia/1
- pāsibān** -1- [Fa] gece bekçisi, bekçi, muhafız, koruyucu, kolcu.
p.+dır 1II/8
- pāsibānlüg** -1- bekçilik, koruyuculuk.
p. 93Ia/8
- pāy** -3- [Tr] pay, hisse.
p. 43II/16, 62Ia/3
p. u pëygāmuna 62Ia/4
- pāyān** -2- [Fa] 1. son, nihayet. 2. uc, kenar.
p.+a 100Ia/36
p. hedd u pāyān 69Ia/26
- pāye** -4- [Fa] 1. temel, esas, köken, kaide, sütun. 2. basamak, kat. 3. rütbe, derece, makam, mevki. **pāye** **pāye**: adım adım, basamak basamak, derece derece.
p. 46Ia/1
p.+ler 89Ia/7
p. pāye 1Ia/16
p.+si 48II/19
- pāy-endāz** -5- [Fa] 1. ayak atan, ayak atmış. 2. büyük kimselerin geçeceği yerlere serilen halıve benzeri gibi şeyler.
p. 20II/3, 35II/11, 37II/16, 58II/10, 36Ia/2
- pāyimāl** -1- [Fa] (bkz. pā-māl) 1. ayak altında kalmış, ayak altına alınmış, çiğnenmiş. 2. ayaklanmış, ayak basılmış. 3. hor edilmiş.
p. 114Ib/26
- pāyiteht** -1- [Fa] başkent, başşehir, bir devletin yönetim merkezi olan şehir, devletin merkezi.
p.-i Zellü's-sulṭandır 44Ia/2
- pazan** -1- [Fa] 1. erkek keçi. 2. dağ keçisi.
p. 81Ia/5
- pēhin** -1- [Fa] gübre, kurutulmuş hayvan tersi, kum gibi kuru [kemre, mayıs, fişkı, tezek ve hayvan dışkısı].
p. 107Ia/34
- pehlü** -1- [Fa] yan, yön, semt, kenar; böğür, vücudun iki yanından biri.
p.+sı 10Ia/4
- peḥşe** -1- [Fa] (bkz. peşşe) 1. sivrisinek. 2. sinek. 3. arı.
p. begi 107Ia/28
- peker** -1- [Fa] 1. dalgın. 2. kötü olaylardan, ansızın gelen felaketten, sıkıntılardan veya yaşlılıktan kaynaklanan dalgınlık.
p.+dir 110Ia/22
- peleng** -3- [Fa] panter, pars.
p. 7Ia/12
p.+i 44II/13
p. şer u pelengi 45II/14
- penāh** -3- [Fa] sığınma, sığınacak yer. **puşt u penāh**: hami, destek, dayanak. **penāh** **êt-**: gizlemek, saklamak.
p. 109Ia/29
p. puşt u penāhı 100Ia/27
p. puşt u penāhum 10II/17
- penc** -1- [Fa] sayıda beş.
p. 107Ia/65
- penceh** -1- [Fa] elli [sayı].
p. 107Ia/65
- pencere** -1- [Fa] pencere.
p. 12Ia/11
- pend** -4- [Fa] nasihat, öğüt.
p.+i 103Ia/9
p.+iñ 88Ia/22
p.-i ezeli 20Ia/5
p.-i ḥiyānet 88Ia/21
- pendiyāt** -3- [Fa] nasihatlar, öğütler.

- per** p.+dır 42Ia/17, 46Ia/23, 77Ia/17
 -3- [Fa] (bkz. perr) 1. kanat. 2. yelek, kuş kanadının büyük tüyleri.
per ü bāl: kanat ve kol.
 p. bāl u per 31Ia/18
 p. mütekkā 90Ia/33
 p. u bālun 27Ia/18
- perde** -3- [Fa] perde
 p. 107Ia/103, 49II/13
 p.-yi ğeybden 54Ia/4
- perhāş** -1- [Fa] 1. bağırma, çağırma, kızma. 2. tartışma, münakaşa. 3. harp, savaş; kavga.
 p. 36Ia/20
- perī** -13- [Fa] 1. cinlerin çok güzel ve alımlı olarak farzedilen dişilerine verilen bir ad. 2. *mec.* çekici güzelliği olan çok alımlı kız veya kadın. 3. kadın adı.
 p. 114Ib/166, 14Ia/9, 37Ia/1, 93Ia/12, 93Ia/16, 93Ia/2, 93Ia/20, 93Ia/4, 93Ia/8
 p.+den 46II/17, 57II/8
 p.+ler 50II/19, 55II/5
- Perī-dūht** -1- [Fa] İran mitolojisinde Fağfūr-ı Çin'in kızı ve San bib Neriman'ın sevgilisi olup meşhur Zal, bundan hasıl olmuştur.
 P.+e 114Ib/93
- perī-perest** -1- [Fa] periyeye tapan, güzele tapan [kimse].
 p. ādemem 112Ia/30
- perişān** -9- [Fa] 1. dağınık, karışık; karışık saç. 2. bozuk, düzensiz. 3. kederli, kaygılı, üzüntülü.
 p. 48Ia/11, 6II/4, 34II/12
 p.+ağ 89Ia/21
 p.+dır 104Ia/19, 56Ia/19
 p. keştīyem 110Ia/14
 p. sözleri 86Ia/20
 çin-i zulf-ı p.+ı 69Ia/8
- perīveş** -5- [Fa] peri gibi, çok güzel.
 p. 27Ia/5, 63II/1, 64Ia/11
 p. nāzenin 24Ia/17
- perniyān** -1- [Fa] ipekten dokunmuş, bir nevi işlemeli kumaş, nakışlı atlas.
 p. 114Ib/163
- perr** -4- [Fa] (bkz. per) 1. kanat. 2. yelek, kuş kanadının büyük tüyleri. **per ü bāl:** kanat ve kol.
 p.+i 42Ia/7
 p. u bālum 58Ia/17, 77Ia/6
 p.-i tāvūs 114Ib/158
- perre** -1- [Fa] 1. dönüp dolaşan bir çarkın dişleri. 2. değirmen çarkında tahta kol. 3. kenar, uç, yamaç, kıyı. 4. kuşatma çemberi, süvari ve piyade birliklerinin meydana getirdikleri kuşatma çemberi.
 p.+ye 30Ia/10
- pervā** -2- [Fa] 1. korku. 2. çekingenlik. 3. ilgi, bağ.
 p. 7Ia/10, 85Ia/18
- pervāna** -5- [Fa] (bkz. pervāne) 1. pul kanatlılardan, vücudu, kanatları ince pullarla ve türlü renklerle örtülü, dört kanatlı, çok sayıda türleri olan böceklere verilen genel ad, kelebek. 2. geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek, kepenek. 3. fırıldak. 4. çark. 5. haberci, kılavuz.
 p. 14II/12, 29Ia/23, 5Ia/8, 7Ia/10, 86Ia/13
- pervāne** -5- [Fa] (bkz. pervāna) 1. pul kanatlılardan, vücudu, kanatları ince pullarla ve türlü renklerle örtülü, dört kanatlı, çok sayıda türleri olan böceklere verilen genel ad, kelebek. 2. geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek, kepenek.

- p. 112Ia/26, III/12
p.+sidir 2II/2
p.+yem 114Ib/132, 4Ia/1
- pervāsuz** -1- [Fa] korkusuz.
p. 112Ia/30
- pervāz** -4- [Fa] 1. uçma, uçuş. 2. saçak [dam ve elbisede]. 3. hücre. 4. ayna. 5. dolap. 6. aynalı ince uzun tahta.
p. 13II/9, 77Ia/20, 22II/1, 41Ia/14
- perverdigār** -2- [Fa] “besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı” : Allah.
p. 114Ib/57
fëyz-i p.+uma 33Ia/2
- pes** -5- [Fa] (bkz. pez) 1. öyle ise; imdi. 2. sonuç olarak. 3. art, arka, geri.
p. 113Ib/1, 3Ia/16, 75Ia/1, 75Ia/12, 75Ia/3
- pès** -5- [Tr] pis: 1. leke, toz veya kirle kaplı olan, kirli, iğrendirici, murdar, mülevves. 2. kendinde pislik olan veya pislenmiş olan. 3. *mec.* beğenilmeyecek durumda olan, kötü, zararlı. 4. *mec.* çirkin, sevimsiz olan. 5. *mec.* dinleyenleri utandıracak durumda olan [söz]. 6. *mec.* içinden çıkılması çok güç, karışık. **hüb u pès**: iyi ve kötü.
p. hüb u pès 79Ia/3
p. hüb u pèsden 43Ia/22
p. hüb u pèsi 45Ia/24
p. hüb u pèsinden 25Ia/1
p. hüb u pèsini 107Ia/7
- peşimān** -1- [Fa] yaptığı bir işin veya davranışın olumsuz sonucunu görerek üzülen, nadim, pişman.
p. 34II/16
- peşimānlig** -1- pişman olma durumu, nedamet, pişmanlık.
p. 21Ia/12
- peşşe** -1- [Fa] (bkz. peşşe) 1. sivrisinek. 2. arı.
p. 67Ia/19
- peteg** -1- [Tr] petek: 1. arıların yumurtalarını bırakmak ve bal depo etmek için yaptığı bal mumu yuvacıklar. 2. arı kovanı.
p.+den 65II/2
- pèy** -3- [Fa] 1. ayak. 2. arka, peş, geri. 3. güç, kuvvet, dayanak, takat, dözüm. 4. uzanma, esneklik kabiliyeti. 5. bina ve yapı temeli, bir şeyin esası. 6. defa, kere, kez.
pèy apar-: anlamak, bilmek, sezmek, algılamak.
p. aparmaz 14Ia/13
p.+i 114Ib/34
p. süresiydi 43II/24
- peyām** -1- [Fa] haber, başkasından alınan bilgi.
p.+ı 46Ia/22
- pèygām** -3- [Fa] haber.
p. 62Ia/3
p.+ı 100Ia/11
p. pāy u pèygāmuna 62Ia/4
- pèygamber** -2- [Fa] peygamber, Allah tarafından haber getiren, Allah’ın emirlerini insanlara haber veren.
p. 88Ia/9
Hızr-i p. 10II/6
- pèygamberi** -1- [Fa] 1. peygamberlik, peygamber olma durumu, yalvaçlık, nübüvvet. 2. peygamberler ile ilgili.
nūr-ı p. 114Ib/69
- pèymān** -3- [Fa] yemin, ant, ahıt.
p. 94Ia/22
p. ‘ehd u pèymān 20Ia/8
p. ‘ehd u pèymāna 53II/15
- pèymāna** -5- [Fa] büyük kadeh; şarap bardağı.

- p. 100Ia/2, 27Ia/14, 27Ia/16, 104Ia/3
p.+sı 11Ia/3
- péymāne** -1- [Fa] büyük kadeh; şarap bardağı.
p.+e 36II/4
- péyvend** -1- [Fa] 1. ulaşma, varma. 2. bağ, ilgi.
p.+i 24Ia/14
- péyvest** -4- [Fa] (bkz. péyveste) 1. ulaşma, kavuşma, yapışma. 2. ek, ilave, ilişik, yayışık; ekli, eklentili, ilaveli. 3. daima, sürekli. **kaşı péyvest:** kaşları birbirine çok yakın ve çatık olan [kimse], çatık kaş.
p. 114Ib/24, 114Ib/88
k. 1II/14
p.+i 25II/14
p.+im 4II/9
- péyveste** -2- [Fa] (bkz. péyvest) 1. ulaşma, kavuşma, yapışma. 2. ek, ilave, ilişik, yayışık; ekli, eklentili, ilaveli. 3. daima, sürekli.
p. müjgāni 61II/24
p. péyveste 63II/12
- pez** -1- [Fa] (bkz. pes) 1. öyle ise; imdi. 2. sonuç olarak. 3. art, arka, geri.
p. 48II/8
- pı** -1- [Fa] Acem ve Türk alfabesinin üçüncü harfi olup “ebced” hesabında “b” gibi iki sayısının karşılığıdır.
p. 112Ia/30
- pīl** -1- [Fa] fil.
cengi p.+e 107Ia/96
- pīlever** -1- [Fa] köy, pazar vb. yerlerde dolaşarak ufak tefek eşya satan gezgin adam, çerçi.
p. 107Ia/43
- pilte** -1- [Ar] fitil; lambada, kandilde ve mumda yağın, çakmakta benzinin yanmasını sağlayan, türlü biçimlerde bükülmüş veya dokunmuş pamuktan yapılan genellikle yağ çekici madde.
p. 54II/5
- pīlten** -1- [Fa] fil vücutlu, fil gibi.
p. 13Ia/21
- pinc** -1- [Fa] pençe: 1. el arasıyla beş parmağın bütünü. 2. [yırtıcı] hayvanların ön ayaklarının parmaklarıyla tırnakları. 3. güç, kuvvet. **dest u pinc ol-:** uğraşmak.
p. dest u pinc 43II/30
- pinhān** -7- [Fa] gizli, saklı, gizlenmiş.
p. 105Ia/10, 106Ia/4, 7Ia/1, 7Ia/3, 95Ia/24
p.+e 36II/2
sırr-ı p. 30Ia/4
- pīr** -5- [Fa] pīr: 1. yaşlı, koca, ihtiyar kimse. 2. bir tarikat veya sanatın kurucusu. 3. *mec.* herhangi bir konuda, bir meslekte deneyim kazanmış, eskimiş kimse, guru.
p. 12Ia/8, 85Ia/11
p.-i ‘eşke 10II/9
p.-i muğandır 64Ia/42
p.-i Zāliseñ 34II/18
- pīrāye-pūş** -2- [Fa] süslü giyinmiş.
p. 114Ib/21
serv-i p. 114Ib/81
- pirend** -1- [Fa] 1. ipekten dokunmuş, düz, nakışsız kumaş, atlas. 2. kılıç veya hançer cevheri.
p.+i 6Ia/10
- pistān** -4- [Fa] (bkz. pistāne) meme.
p.+lar 64Ia/11
p.+uñ 72Ia/24
nār-ı p.+a 67Ia/24
şehd-i p. 10Ia/11
- pistāne** -1- [Fa] (bkz. pistān) meme,

- memeleri gelişmiş kız.
p. kızlar 85Ia/6
- pîşe** -1- [Fa] meslek, iş, uğraşı, sanat, zanaat, beceri, başarı.
p. eşl u pîşeye 103Ia/18
- pîşhidmet** -3- [Fa] hizmetçi, çırak, uşak.
p. 76Ia/29, 92Ia/19, 106Ia/27
- pîşkâr** -2- [Fa] 1. vekil, muavin, yardımcı. 2. gözcü, nâzır, mübaşir. [varlıklı ve şanlı bir kimsenin işlerini idare eden kimse]. 3. hizmetçi, uşak. 4. çırak, kalfa veya usta hizmetçisi.
p. 110Ia/18, 106Ia/15
- pîşkeş** -1- [Fa] peşkeş, hediye, armağan.
p.+iñ 37Ia/2
- pişvâz** -2- [Fa] karşılama, önüne çıkma, bir misafir yahut bir konuğu ağırlamak için önüne çıkma ve karşılama.
p. 83Ia/33
p.+una 44II/3
- piyâda** -2- [Fa] (bkz. piyâde) yaya; yaya olarak.
p. 51II/2, 107Ia/4
- piyâde** -2- [Fa] (bkz. piyâda) yaya; yaya olarak.
p. 89Ia/15, 22Ia/27
- piyâle** -3- [Fa] kadeh, şarap badağı.
p. 72Ia/15
p.+m 90Ia/27
p.+sinde 25Ia/7
- poĥlı** -1- [Tr] boklu, boku olan; pis.
p. Mûsâ 108Ia/18
- post** -1- [Fa] post: 1. tüylü hayvan derisi. 2. *mec.* tarikatlarda şeyhlik makamı; makam.
p. 38II/6
- pūç** -1- [Fa] 1. boş, faydasız şey, hiç. 2. çirkin, kaba. 3. içi boş, kavlak.
p.+dır 4Ia/11
- pūl** -5- [Fa] para.
p. 107Ia/107, 52II/15
p.+a 107Ia/108
p.+ı 52II/16, 84Ia/9
- pulov** -3- [Fa] 1. pilav, usulüne uygun olarak pişirilen pirinç. 2. pirinç ile pişirilen pilav yemeği.
p. 107Ia/59, 52II/12
p.+ı 109Ia/15
- punce** -1- [Fa] 1. yüzün gözler ve kaşlar üzerindeki saçsız bölgesi, alın, cephe, kafanın önü. 2. *mec.* alna sarkan saç, alından ve şakaktan sarkan saç, saç büklesi, kâkül, pürçek, zülûf. **punce du-mârî:** eski edebiyatta, sevgilinin saçı, uzunluğu, siyahlığı, özellikle de kıvrımlı oluşu bakımından yılanı benzetilir, âşığa göre sevgilinin zülfünü açıp yüzünü rakibe göstermesi, yılanın şeytana cennet kapısını açması gibidir. *punce dumârî* tamlamasında da, sevgilinin alından sarkan büküm büküm pürçekler, iki yılanı benzetilmiştir. Ayrıca sevgilinin saçı büküm büküm olması yönüyle de, âşığın gönlünün bu bükümlerin tellerine dolaşması anlamına gelmektedir.
p. 46II/7
- pūşâk** -1- [Fa] giysi, giyim, elbise, giyilebilen her şey, esvap.
p. 103Ia/10
- pūşiş** -1- [Fa] 1. örtü, örtecek şey. 2. giysi, giyim, elbise. 3. hicap, peçe.
p.+i 114Ib/163
- puşt** -2- [Fa] 1. arka, sırt. 2. hami, himate eden, koruyan, koruyucu.
p. u penâhı 100Ia/27
p. u penâhum 10II/17
- puz-puz ét-** -1- kaşlarını çatıp yüzüne

küskün veya dargın bir anlam vermek, somurtmak, surat asmak, yüz ekşitmek. [puz: ağız ve burun çevresi, dudakların çevrelediği ağız kısmı].

p. édeller 107Ia/86

püleklî -1- pullu: 1. pulla işlenmiş, pulla süslenmiş. 2. süslü, bezenmiş.

p. corāb 66Ia/18

pür-cüş -1- [Fa] coşku dolu.

p. 32II/13

pür-dil -1- [Fa] yürekli, cesur.

p.+em 52Ia/10

pür-dov -1- [Fa] çok hızlı koşan.

p. 52Ia/10

pür-fen -1- (bkz. pür-hüner) çok hünerli, hüner il dolu.

p. rind u pür-fen 12Ia/7

pür-hüner -1- [Fa] (bkz. pür-fen) çok hünerli, çok hüneri olan [kimse].

p. 52Ia/10

R

rāh -1- [Fa] 1. yol. 2. tutulan yol, meslek, usul. **rāh-ı çāre:** çözüm yolu.

r.-ı çāre 21Ia/2

rāhdār -1- [Fa] (bkz. rehdār) 1. yol muhafızı, dar geçitlerde oturan gümrükçü. 2. haydut.

r.+am 92Ia/10

rāhet -3- [Ar] rahat: 1. üzüntüsüz, tasasız, kedersiz bir halde bulunma. 2. gönlü rahat.

r. 40II/3

r. u kāmı 114Ib/46

r.-i cāndır 87Ia/24

rām -1- [Fa] boyun eğen, kendini

başkasının buyruğuna bırakan.

r. 72Ia/6

Rām-sever -1- [Fa] Ram'ın sevdiği [şarap], Ram tarafından sevilen [şarap]. [Ram: Vis ü Ramin hikayesinin erkek kahramanı. Hikayede Mervli Vis ile Horasanlı şehzade Ramin'in aşkları dile getirilir. İki sevgili kavuşuncaya kadar Cürcan, Merv, Herat ve Horasan'da masalsı uzun serüvenler yaşarlar. Birçok serüvenden sonra birbirlerine kavuşup evlenirlerse de, kısa bir süre sonra Vis ölür, Ramin de yaşamını ülkesini adaletle yönetmeye adar].

r. 103Ia/5

rāst -2- [Fa] 1. doğru. 2. sağ, sol karşıtı. 3. doğru, gerçek, haklı. 4. uygunluk.

r. 113Ib/21, 12II/5

rāst gel- -1- [Fa] rastlamak.

r.-dim 98Ia/10

rāstlūg -1- doğruluk, **eğrilik** karşıtı, gerçeklik; doğru ve dürüst olma durumu.

r. 64Ia/37

ray -1- [Fa] 1. fikir, düşünce, oy. 2. tedbir. 3. zan, sanı. 4. kasıt. 5. İzin, ruhsat, onama; razılık, kabul; hoş, hoşnutluk. **ray vēr-:** izin vermek, onamak.

r. 82Ia/7

rā -1- [Ar] (bkz. rı) Osmanlı alfabesinin on ikinci harfi olup "ebced" hesabında iki yüz sayısının karşılığıdır.

r.+yunan 107Ia/74

rāyet -1- [Ar] sancak, bayrak.

r.+in 11Ia/17

- rāz** -1- [Fa] sır, gizlenen şey.
r. derd u rāz 37II/8
- rāzī** -3- [Ar] razı, rıza gösteren, kabul eden, boyun eğen.
r. 40Ia/13, 12II/11, 59II/19
- re'īs** -2- [Ar] baş, başkan.
r.+em 92Ia/7
r.+lere 106Ia/5
- Reb** -12- [Ar] 1. Allah, Tanrı, Rab. 2. efendi, sahip.
R. 109Ia/4, 109Ia/6, 12Ia/18, 13II/1, 17Ia/2, 19Ia/5, 41II/1, 45II/47, 91Ia/7, 95Ia/45, 1Ia/27
- rebbānī** -1- [Ar] rabbani: 1. Tanrı'yla ilgili, Tanrısal. 2. kendini olanca gücüyle Tanrı'ya veren.
r. çomak 43II/31
- red** -1- [Ar] ret: 1. geri döndürme, dödürülme, geri çevirme, çevirilme; kabul etmeme, kabul edilmeme. 2. Tanımama, inkar etme.
dest-i r. 43II/54
- reftār** -1- [Fa] 1. davranma, geçinme. 2. tavır, tarz, biçim, tutum. 3. gidiş, yürüyüş, hareket; salınarak edalı yürüyüş.
r.+ı 57II/19
- refte** -1- [Fa] gitmiş, geçmiş. **refte refte**: gitgide, gide gide, azar azar.
r. 102Ia/52
- reg** -1- [Fa] 1. damar. 2. soy, nesep. **reg u rişe**: soy ve kök; soy sop.
r. u rişeye 103Ia/19
- rehber** -1- [Fa] yol gösterici, kılavuz.
r.+im 10II/6
- rehdār** -2- [Fa] (bkz. rāhdār) yol muhafızı; dar geçitlerde oturan gümrükçü.
r.+udı 33II/19
şīr-i r. 2Ia/14
- Rehīmli** -1- Kaşkay il birliğine dahil bir tayfanın adıdır.
R. tayfası 106Ia/12
- reḥm** -7- [Ar] 1. acıma, esirgeme, koruma. 2. bağışlama, affetme.
r. 16II/20, 43II/45, 60II/18, 8II/17, 10II/10
r.+i 112Ia/10, 38Ia/9
- reḥmet** -2- [Ar] rahmet: 1. acıma, esirgeme, koruma. 2. bağışlama, affetme. 3. mehribanlık, şefkat. **reḥmet olsun!**: "Allah rahmet eylesin" anlamında ölümler anılırken kullanılan iyi dilek sözü.
r. 87Ia/22, 4Ia/15
kunc-ı r.+ine 45Ia/17
- reḥne** -6- [Fa] 1. zarar, ziyan, bozukluk. 2. gedik, yarık, yırtık ve bozuk yer.
r. 77Ia/14, 112Ia/10, 32Ia/11, 5Ia/17, 86Ia/15, 32II/16
- reḥşān** -4- [Fa] parlak.
r. süheylim 90Ia/17
cām-ı r. 1II/19
kovkeb-i r.+um 111Ia/14
māyil-i rüy-i r.+dır 56Ia/18
- reḥt** -5- [Fa] çamaşır, elbise, giysi, giyim.
r. 103Ia/13, 47II/12
r.+i 46II/27
r.+ini 52II/14
r.+iñ 91Ia/26
- rēk'et** -1- [Ar] rekât, namazda bir kıyam, bir rükû ve iki secdeden oluşan bölüm.
r. 87Ia/21
- reḳīb** -20- [Ar] rakip, Herhangi bir işte, bir yarışta, birbirini geçmeye çalışan, aynı şeyi elde etmeye uğraşan kimse.
r. 11II/15, 14II/15, 14II/8, 18II/1, 27II/1, 27II/3, 40Ia/3, 46Ia/1,

- 67Ia/63, 14II/3, 94Ia/20, 32II/3, 32II/19
 r.+den 23II/9, 40Ia/5
 r.+i 30II/18, 56II/13
 r.+iç 61Ia/19
 r.+leri 111Ia/9
 r.+leriç 60II/17
- rekş** -1- [Ar] bir tür dans; hora tepme, sıçrayarak oynama, dans etme.
 r. 114Ib/16
- rem** -1- [Fa] (bkz. reme) 1. hayvan sürüsü. 2. kitle; yığın.
 r.+em 83Ia/38
- reme** -2- [Fa] (bkz. rem) hayvan sürüsü; kitle; yığın.
 r. gellâh u reme 102Ia/35
 r.+ye 84Ia/20
- renc** -5- [Fa] 1. ağrı, sızı. 2. zahmet, eziyet, sıkıntı.
 r.+em 45Ia/6
 r.+i 23Ia/18, 37Ia/11, 56II/10
 r. u zehmet 74Ia/3
- rence** -1- [Fa] sıkıntılı, incinmiş; rahatsız, hasta, dertli. **kedem-rence kııl-**: tenezzül etmek, kendi durumuna, düzeyine aykırı düşen bir şeyi veya işi kabul etmek, zahmete katlanmak, külfete düşmek.
 r. kedemiñ rence kııl 58Ia/14
- reng** -18- [Fa] renk.
 r. 59Ia/5
 r. âb u reng 22Ia/18, 80Ia/16
 r. âb u rengi 22II/10
 r.+e 15II/14
 r.+em 68Ia/15
 r.+i 79Ia/13, 89Ia/23
 r.+im 47II/18
 r.+ini 89Ia/22
 r.+iç 102Ia/7
 r. u bû 13II/10
- r. u bûy 79Ia/12
 r. u efsûn 30Ia/8
 r.-i ala 42Ia/14
 r.-i aliseç 34II/17
 r.-i gulistâmi 69Ia/4
 r.-i lâle-zârdan 29II/4
- reng-be-reng -1- [Fa]** rengarenk, çeşitli renkleri olan, renk renk; türlü, çeşitli.
 r. 65Ia/6
- rengin** -2- [Fa] 1. renkli, parlak renkli; boyalı. 2. güzel, latif, hoş. 3. süslü.
 r. 114Ib/30, 102Ia/37
- re'iyet -3- [Ar]** 1. halk, halk yığını, halk zümresi. 2. patronuna ekincilik eden halk kitlesi. 3. bir hükümet ve devletin tebaası.
 r. 46Ia/18
 r.+de 43II/14
 r. u dehğânı 113Ib/8
- re'nâ -3- [Ar]** rana: güzel; latif, hoş görünen.
 r. 22Ia/19, 29Ia/4, 81Ia/8
- resm** -5- [Ar] 1. âyin, töre. 2. kural, usul, kaide. 3. örf, adet, huy. 4. düstur, tertip, uygulama, biçim. 5. bir tür vergi ve harç.
 r. 103Ia/7, 19Ia/6, 29Ia/7
 r.+dir 20II/7
 r.+idir 10Ia/16
- reşid-ten -1-** iyi boylu boslu, gösterişli, yakışıklı, uzun boylu; cesur, yiğit. [**reşid**: 1. doğru yolu tutan. 2. iyi hareket eden, akıllı. 3. ergin. 4. yiğit, cesur. 5. iyi boylu boslu.].
 r. 46Ia/11
- reşk** -1- [Fa] 1. kıskanma, haset günü. 2. kıskanılmış. **reşk-i rizvân**: cenneti kıskandıracak kadar üstün durumda olan.
 r.-i rizvândır 44Ia/1

- revā** -2- [Fa] yakışır, uygun, yerinde.
r. 12II/15, 79Ia/25
- revāc** -2- [Ar] revaç: 1. sürüm, geçerlik.
2. kıymet, değer.
r. 1Ia/21
r.+a 99Ia/13
- revāk** -1- [Ar] 1. üstü örtülü, önü açık yer. 2. kemeraltı; sundurma; saçak altı; çardak. 3. ev kapısına asılan perde.
r. 33II/6
- revān** -3- [Fa] 1. yürüyen, giden, akan, su gibi akıp giden [söz]. 2. ruh, can, nefis-i natıka.
r. 60Ia/10
āb-ı r.+uñ 72Ia/28
serv-i r. 82Ia/41
- rêy** -1- [Fa] *Rey* veya *Şehr-e Rey*: İran'ın kuzey kısmında Tahran Eyaleti'nde şehir. [1194 yılında Harezmsahlr ile Irak Selçukluları arasında yapılan büyük savaşla ünlenmiştir. Savaştan sonra Harezmsahlr'ın idaresine geçen şehir, sırayla İran ve Osmanlı Devleti arasında el değiştirdi. İran-Irak Savaşı sırasında yerle bir edilen şehir, günümüzde İran İslam Cumhuriyeti sınırları içerisinde. Selçuklu döneminde en önemli tıp ve bilim merkezi haline gelmiş bir şehirdi. Nizam'ul-Mülk'ün emirleriyle eğitim için yapılan yeniliklerin başladığı ve en önemli gelişmelerin yaşandığı kenttir. Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Tuğrul Bey, 8 Ramazan 455 (5 Eylül 1063) yılında burada ölmüş ve yine burada gömülmüştür].
mülk-i r. 43II/60
- reyāhīn** -2- [Ar] fesleğenler.
r.+e 114Ib/23
nesīm-i r. 71Ia/4
- rêyhān** -5- [Ar] güzel kokulu bir süs bitkisi, fesleğen.
r.+a 20II/6
r.+am 21II/8
r.+dan 49Ia/1
r.+ı 61II/8
r. 'etr u rêyhān 78Ia/18
- rêyhānlı** -2- reyhanı olan, fesleğeni olan, fesleğenli, reyhanlı.
r. 109Ia/9, 78Ia/9
- rı** -1- [Tr] (bkz. rā) Osmanlı alfabesinin on ikinci harfi olup "ebced" hesabında iki yüz sayısının karşılığıdır.
r. 112Ia/10
- rikāb** -2- [Ar] 1. üzengi. 2. büyük bir kimsenin katı, önü. 3. pedal. 4. sekiz yönlü kase. 5. yuvarlak kadeh.
r.+a 95Ia/40
r.+ı 114Ib/164
r.+ında 114Ib/166
- rind** -9- [Fa] rint: 1. gönül eri. 2. sarhoş, ayyaş kimse. 3. kalender, dünya işlerini hoş gören kimse, aldırışsız.
r.+isem 28Ia/6
r.+lere 98Ia/1
r. u ķellāş 18Ia/14
r. u ķellāşam 28Ia/10
r. u pür-fen 12Ia/7
r. u sırdāşam 28Ia/9
r. u tünd-mezāc 92Ia/23
r.-i ĥumāram 28Ia/6
r.-i mestem 114Ib/124
- rindān** -2- [Fa] rintler, rindan, sarhoşlar, dünya işini hoş görenler, alçak

- gönüllüler, kalenderler.
bezm-i r. 104Ia/2
şelâ-yı 'eşş-i r.+dır 64Ia/41
- rîşe** -1- [Fa] 1. kök, ağaç kökü. 2. temel, öz, asıl, esas. 3. rişe, saçak, tel.
reg u r.+ye 103Ia/19
- rîşe-ken** -1- [Fa] kökü kazan, kök kazıcı, temeli sarsıtan, temel sarsıtıcı.
r. 107Ia/89
- rîş-sefid** -1- [Fa] 1. ak sakallı, beyaz sakallı. 2. yaşlı adam,. 3. görgülü insan, tecrübeli kimse.
r.+i 110Ia/25
- rîştê** -1- [Fa] 1. iplik, tire. 2. ilgi, bağ.
r.-yi 'eqlîne 43Ia/24
- riyâ** -1- [Ar] riya, özü, sözü bir olmama, ikiyüzlülük.
zühd u r.+dan 74Ia/5
- riyâzet** -1- [Ar] riyazet, nefsin isteklerini kırma, dünya lezzetlerinden ve rahatından sakınma, perhizle, kanaatla yaşama.
r. 98Ia/14
- rizvân** -3- [Ar] rıdvân: 1. razı olma, hoşnutluk, memnuniyet. 2. cennetin kapıcısı olan büyük melek. 3. *mec.* cennet.
r.+dan 50II/2
hür-ı r.+am 26II/16
reşk-i r.+dır 44Ia/1
- rov** -1- [Fa] gitme, yürüme, hareket etme. **rov ét-, rov éyle-**: hareket etmek.
r.+ı 109Ia/13
- rovneķ** -3- [Ar] revnak: 1. parlama, parlaklık. 2. iyilik, güzellik, tazelik. 3. ilerleme, işleyiş, revaç. 4. süs.
r. 2Ia/22, 33II/7
r.+imi 90Ia/20
- rovşen** -13- [Fa] ruşen: 1. aydın, parlak. 2. belli, aşikar, meydanda.
r. 78Ia/1, 78Ia/3, 2II/1
r. cemâldan 22Ia/10
r. guluñ 114Ib/17
r. hûbâbdır 82Ia/28
r. üzde 114Ib/126
r. üzi 6Ia/3
r. üzüm 21II/7
r. üzüne 51Ia/1
r. üzün 26II/9, 82Ia/5
r. üzüydü 67Ia/3
- rovşenî-behş** -1- [Fa] aydınlık veren, parlaklık veren.
r. 114Ib/63
- rûbâh** -1- [Fa] 1. tilki. 2. *mec.* hilekâr, kurnaz.
r. 38Ia/20
- rûbâhbâzlüg** -1- hilekârlık, hilecilik, dolandırıcılık, tilki gibi kurnazca davranma durumu.
r. 13Ia/27
- rûd** -2- [Fa] 1. kemeñçe. 2. saz kirişi, saz teli. 3. hallaçlık aletinin kiriş ve kemanı. 4. lirik, nağme. 5. çal çağır meclisi.
r. çeng u rûdı 100Ia/29
gulbâng-ı r. 98Ia/23
- Rûdâbe** -1- [Fa] İran'ın büyük şairi Ferdevsi'nin şaheseri "Şehname"nin baş kahramanı olan Zaloğlu Rüstem'in annesi.
R.+den 114Ib/94
- rû-be-rû** -2- [Fa] yüzyüze.
r. 3II/18, 90Ia/3
- rû-siyâh** -1- [Fa] kara yüzlü, yüzü kara, ayıbı olan.
r. 87Ia/38
- rûh** -6- [Ar] ruh: 1. can, nefes. 2. canlılık, his, duygu. 3. en mühim nokta, öz.
r. 114Ib/77

- r.+dan 114Ib/66
r.+e 70Ia/1
r.+um 39II/6, 63Ia/19, 33Ia/18
kuvvet-i r.+dır 48Ia/3
- rūḥ-beḥş** -1- [Ar] can bağışlayan.
r. 112Ia/18
- Rūḥu'llāh** -1- [Ar] müslümanlar tarafından Hz. İsa için kullanılan bir terim.
R. 1Ia/11, 2Ia/16
- Rūm** -1- [Ar] 1. Romalı. 2. Anadolu. 3. Osmanlı devleti. 4. Arap ilinde başka ilden olan kimse.
R.+nan 45II/18
- rūy** -2- [Fa] yüz, çehre.
māyil-i r.+ı reḥşāndır 56Ia/18
eks-i r.+uḥı 6II/13
- rūz** -1- [Fa] gün; gündüz.
r. u şeb 71Ia/15
- rūzī** -1- [Fa] (bkz. rūzu) 1. gündüze ait, gündüz ile ilgili. 2. rızık, azık; nasip, kısmet.
r. 61Ia/18
- rūzu** -1- [Fa] (bkz. rūzī) 1. gündüze ait, gündüz ile ilgili. 2. rızık, azık; nasip, kısmet.
r.+mnan 75Ia/14
- rūzigār** -9- [Fa] 1. zaman, devir. 2. dünya. 3. günler, yaşam günleri; yaşam, yaşayış, hayat.
r. 112Ia/32, 114Ib/121, 114Ib/137, 63II/23, 7II/9, 51Ia/5
r.+dan 97Ia/15
r.+lar 42Ia/1
r.+uḥı 13Ia/1
- rū'esā** -1- [Ar] reisler, başkanlar.
r. 106Ia/5
- rūbāb** -1- [Ar] rebap, gövdesi Hindistan cevizi kabuğundan yapılmış uzun saplı saz.
r.+um 98Ia/24
- rūbb** -1- [Ar] 1. meyve özü. 2. meyve suyu, usâre. 3. salça, domates suyunun kıvamlaştırılması.
r.+e 107Ia/11
- rūcū'** -1- [Ar] 1. döme, geri dönme. 2. cayma, sözünden dönme, sözünü geri alma.
r. 103Ia/18
- rūḥsār** -3- [Fa] 1. yanak. 2. yüz, çehre.
r.+ı 19II/5
şem^c-i r.+e 114Ib/132
şem^c-i r.+uḥı 2II/1
- Rüstem** -3- [Fa] 1. Rüstem, İran'ın efsanevi ünlü pehlivanı ve savaçısı. 2. yiğit, kahraman.
R. 34Ia/7, 25Ia/19
R. oğlu 107Ia/20
- rūsvā** -1- [Fa] rūsva, ayıplanacak durumda olan, rezil, itibarsız, haysiyetsiz.
r. 38Ia/12
- rūşd** -1- [Ar] rūşt: 1. büyüme; boy atma; gelişme. 2. doğru yolu bulup gitme. 3. doğru düşünme, akıl sahibi olma. 5. bâliğ olma, bülûğa erme, erginlik.
r. 69Ia/3
- rūteb** -1- [Ar] hurma, olgun hurma.
r.+ini 72Ia/17

S, Ş, Ş

- sā'il** -2- [Ar] (bkz. sāyil) 1. dilenci, dilenen. 2. sual eden, soran. 3. hidayet isteyen.
s. 60II/14
s.+em 59II/13
- saç** -8- [Tr] saç.
s. 35Ia/18, 86Ia/5
s.+a 62Ia/9
s.+lar 95Ia/34

- s.+laru 6Ia/9
s.+larun 23II/6
s.+un 63Ia/5
s.+uñ 82Ia/1
- saçç** -4- [Tr] saç.
s.+ı 13Ia/24, 33Ia/20
s.+ın 19II/15
s.+unı 94Ia/8
- şād** -3- [Fa] Osmanlı alfabesinin on yedinci harfi olup “ebced” hesabında doksan sayısının karşılığıdır; “s” sesini verir.
ş. 107Ia/73, 107Ia/75, 112Ia/14
- sādāt** -1- [Ar] seyyitler, ulular; Hz. Muhammed’in soyundan olanlar.
s.-ı Kuhgilūlıdır 48Ia/18
- sāde** -3- [Fa] sade: 1. düz, basit, yalın, gösterişsiz. 2. süssüz. 3. karışksız, katıksız. 4. derin düşünmeyen, bön, saf [adam].
s. şāf u sādē 52Ia/14
s.+sin 6II/17
herīf-i s. 36Ia/14
- şāf** -3- [Ar] saf: 1. katıksız, arı, katıksız, halis, has. 2. *mec.* kurnazlığa akli ermeyen, kolaylıkla aldatılabilen, bön, safdil. 3. *mec.* iyi niyetli, art niyetsiz.
ş. 13Ia/13
ş. u sādē 52Ia/14
Me’zūn-ı kelb-i ş. 64Ia/45
- sağ** -1- [Tr] (bkz. sağ) sağ, **sol** karşıtı.
s.+a 114Ib/149
- sāger** -1- [Fa] 1. kadeh, içki bardağı. 2. tasavvufta, Allah’ın nuru ile dolan insan gönlü.
s.-i mīnā 95Ia/14
- şāhib** -8- [Ar] sahip: 1. herhangi bir şey üstünde mülkiyeti olan, onu yasaya uygun bir biçimde dilediği gibi kullanabilen kimse, iye, malik. 2. herhangi bir niteliği olan kimse, ehil. 3. bir iş yapmış, üstlenmiş veya bir eser ortaya koymuş kimse. 4. *mec.* koruyan, arka çıkan, gözeten kimse.
ş. 102Ia/28
ş. ħermenden 41Ia/11
ş. temennā 54Ia/10
ş. vücūd 60Ia/7
ş.-i gāv 92Ia/7
ş.-i iştebl 102Ia/22
ş.-i keştīdir 2Ia/13
- şāhib-ħeber** -1- [Ar] 1. haber sahibi olan; haberdar, haberli, bilgili. 2. kapıcı; perdecisi. 3. elçi, sefir.
ş.+dir 43Ia/14
- şāhib-māl** -1- [Ar] mal sahibi.
ş.+ı 107Ia/50
- şāhib-nām** -1- nam sahibi olan, ünlü, ün salmış olan, şöhretli, meşhur, şanlı, namlı, namdar.
ş. 25Ia/18
- saħla-** -2- [Tr] (bkz. saħlad-) saklamak, gizlemek; korumak, muafıza etmek.
s.-mam 52Ia/2
s.-r 82Ia/38
- saħlad-** -8- [Tr] (bkz. saħla-) saklamak, gizlemek; korumak, muhafıza etmek.
s. 43Ia/44, 43Ia/47
s.-abilmedim 36II/2
s.-am 9II/16
s.-an 37II/3
s.-sun 53II/29, 7Ia/15
s.-uñ 50Ia/19
- sağ** -9- [Tr] 1. (bkz. sağ) sağ, **sol** karşıtı. 2. sağlam, esen, sıhhatte; yaşamakta olan; katıksız.
s. 11Ia/1, 11Ia/20, 11Ia/4, 27II/2, 30II/17, 46II/12

- s.+undaki 64Ia/29
s.+undan 100Ia/17
s. u selāmet 49II/3
- sākī** -24- [Ar] (bkz. sākīyā, sāku) saki:
1. içkili toplantılarda içki dağıtan kimse, kadehle içki sunan. 2. su veren, su dağıtan.
s. 100Ia/2, 100Ia/9, 13Ia/13, 14Ia/15, 18II/17, 1II/9, 23Ia/1, 29II/1, 3Ia/4, 4II/17, 57II/14, 57II/21, 60Ia/11, 60Ia/19, 91Ia/43, 9II/20, 45II/11
s.+dir 33II/29, 39II/10, 71Ia/1, 71Ia/8
s.+lar 23II/3
s.-yi dilferīb 71Ia/21
s.-yi dövrānuş 27Ia/13
- sākin** -1- [Ar] sakin: 1. bir yerde oturan, oturan, yerleşik. 2. durgun, hareket etmeyen, kıvıldamayan. 3. suskun, sönük, sakit.
s. 37II/10
- sākīyā** -3- [Ar] (bkz. sākī, sāku) ey saki!.
s. 114Ib/133, 114Ib/5, 63II/21
- sāku** -1- [Ar] (bkz. sākī, sākīyā) saki: 1. içkili toplantılarda içki dağıtan kimse, kadehle içki sunan. 2. su veren, su dağıtan.
s.+m 90Ia/27
- sāl** -1- [Fa] yıl.
s.+unı 55II/10
- sal-** -47- [Tr] salmak: 1. atmak. 2. göndermek, sevk etmek. 3. bırakmak, salıvermek, terketmek, başı boş bırakmak. 4. ta'lik etmek, tehir etmek. 5. yaymak, sermek, saçmak. 6. sallamak. 7. koymak, bırakmak, atmak, ilka etmek. 8. defetmek, sürmek, uzaklaştırmak, terketmek.
s. 103Ia/17, 40II/24, 54II/3, 9Ia/12
- s.-a 111Ia/20, 32II/16
s.-abilmez 55Ia/8
s.-am 11Ia/14, 52II/36
s.-an 48II/8
s.-anda 77Ia/16
s.-andır 51Ia/2
s.-dı 114Ib/62, 1Ia/4, 2Ia/21, 67Ia/64, 99Ia/3, 99Ia/5
s.-dular 1II/32
s.-duş 11II/11, 86Ia/2, 93Ia/13
s.-ma 51Ia/3, 54II/15
s.-madüg 73Ia/10
s.-meg 36Ia/7
s.-maginen 43Ia/52
s.-masaydı 86Ia/15
s.-mayuñ 24Ia/4
s.-mazudum 83Ia/8
s.-muş 16Ia/4
s.-muşdı 25II/7
s.-ub 51Ia/18, 66Ia/6, 67Ia/52, 82Ia/10, 96Ia/11
s.-ubdır 49Ia/5, 75Ia/2
s.-ur 112Ia/10, 32Ia/11, 43II/35, 57Ia/20, 5Ia/17, 69Ia/21, 74Ia/2, 77Ia/20
- sallan-** -3- [Tr] sallanmak, salınarak yürümek.
s.-ub 111Ia/3, 20II/1
s.-uban 19II/2
- Sām** -6- [Fa] İran'ın ünlü şairi Firdevsi'nin şaheseri "şehname"de adı geçen Zaloğlu Rüstem'in dedesi.
S. 114Ib/93, 34Ia/7, 25Ia/19
S.-ı destāna 67Ia/44
S.-ı destānī 95Ia/26
S.-ı dilir 44II/7
- saman** -8- [Tr] saman, ekinlerin harmanda dövülüp taneleri ayrıldıktan sonra kalan, hayvanlara yedirilen ufalanmış sapları.

- s. 40II/15, 40II/27
s.+a 40II/21, 40II/9, 43II/38, 47II/18
s.+da 43II/15
s.+um 84Ia/19
- sāmān** -2- [Fa] sāmān: 1. zenginlik. 2. rahat, dinçlik. 3. düzen. 4. iktidar, kudret.
s.+a 68Ia/7
s. ser u sāmānum 28Ia/15
- sān** -5- [Tr] 1. ün, şöret. 2. sayı, sayma, addü itibar. 2. nişan, iz, alamet. 3. dilek, istek, arzu. **san vēr-**: sıralanmak, sıraya dizilmek, sırada durmak.
s. 75Ia/17, 83Ia/29
s. ad u sāniḡ 89Ia/20
s. ad u sānuḡ 89Ia/26
s.+unı 41Ia/11
- sānī** -1- [Ar] ikinci.
Zulēyhā-yı ş.+dir 50II/17
- san-** -14- [Tr] sanmak.
s. 1II/27, 22II/10, 30II/16, 33II/4, 41II/7, 42Ia/4, 49II/14, 67Ia/15, 68Ia/18, 6Ia/14, 91Ia/11, 95Ia/32
s.-urdum 107Ia/24
s.-urserḡ 114Ib/150
- sā'et** -5- [Ar] 1. saat. 2. vakit, zaman. 3. muayyen vakit. 4. kıyamet.
s. 114Ib/53, 30II/15, 41II/16, 41II/27, 97Ia/6
- sār** -5- [Tr] sığircık, serçegillerden, siyah renkli, uzun gagalı, serçeden iri, ötücü bir kuş, çoğurcuk, çekirge kuşu.
s. 114Ib/35, 12II/16
s. āşnalügi 38II/16
s.+ı 15II/20
s.+unan 23II/16
- saral-** -2- [Tr] saralmak, sararmak.
s.-ub 47II/18
- s.-uban 87Ia/16
- Sāre** -1- [Ar] Hz. İbrahim'in eşinin adı.
S.+yi 114Ib/62
- sarı** -1- [Tr] sarı.
s. 87Ia/11
- sāribān** -1- [Fa] deveci, deve sürücüsü.
s. 92Ia/17
- sarmaş-** -1- [Tr] sarmaşmak, birbirine sarılmak, kucaklaşmak.
s.-ub 31II/16
- sat-** -4- [Tr] satmak.
s.-am 17II/13
s.-ayudum 31II/8
s.-ıram 26Ia/11, 36II/15
- satul-** -1- [Tr] satılmak.
s.-dum 21Ia/10
- savuş-** -1- [Tr] 1. savuşmak, bulunduğu yerden aceleyle, gizlice veya dikkati çekmeden ayrılmak, sıvışmak, kaçmak. 2. naz ve eda ile yürümek, salına salına yürümek.
s.-dum 25II/9
- sāya** -1- [Fa] (bkz. sāye) saye: 1. gölge. 2. koruma, sahip çıkma. 3. yardım.
s. 66Ia/6
- sāya-bān** -1- [Fa] 1. sayvan, gölgelik. 2. büyük çadır. 3. koruyan.
çetr-i s.+dan 44II/12
- sāye** -5- [Tr] (bkz. sāya) saye: 1. gölge. 2. koruma, sahip çıkma. 3. yardım.
s. 15Ia/1, 1Ia/4, 25II/7
s.+si 48II/17
s.-yi nārven 103Ia/6
- sāyil** -1- [Ar] (bkz. sā'il) 1. dilenci, dilenen. 2. sual eden, soran. 3. hidayet isteyen.
s.+em 41Ia/2
- say-** -3- [Tr] saymak.
s. 43II/32
s.-a 76Ia/22

- sāz** -9- [Fa] 1. saz ozanlarının, koşuklarını söylerken çaldıkları telli çalgıların genel adı: kopuz, cura, çöğür, bağlama gibi. 2. her tür müzik aracı, çalgı. 3. iyi, neşeli.
s. 26Ia/6, 95Ia/15
s. gelir 114Ib/1
s.+1 19Ia/13, 47Ia/19
s. içinde 32Ia/17
s. u çeng 114Ib/114
s. u şöhet 50Ia/8
s.-1 tereb 71Ia/14
- sāzende** -1- [Fa] 1. çalgıcı. 2. yapıcı, düzenleyici.
s.+ler 114Ib/114
- sāziş** -1- [Fa] 1. uyum, uyma, uzlaşma. 2. sulh etme, barışma. 3. iyi geçinme. 4. birlik, uyumluluk. **sāziş ét-:** barışmak, uzlaşmak, ihtilafı gidermek.
s. 20Ia/9
- sāzu-** -1- [Tr] barışmak, uzlaşmak, ihtilafı gisermek.
s.-maz 88Ia/15
- se-** -6- [Tr] (bkz. sè-) istemek, istek duymak, arzulamak.
s.-dim 16II/13
s.-rem 55II/1, 55II/16, 55II/20, 55II/8, 55II/12
- sè-** -1- [Tr] (bkz. se-) istemek, istek duymak, arzulamak.
s.-yrenj 54II/8
- se'âdet** -2- [Ar] saadet, mutluluk.
s. 114Ib/54
murg-ı s.+im 90Ia/21
- şebā** -15- [Ar] saba, gündoüsundan esen hafif ve latif rüzgar.
ş. 107Ia/22, 114Ib/17, 34II/13, 37II/9, 39II/1, 39II/9, 51II/11, 63II/13, 71Ia/9, 64II/5
ş. şebā 58Ia/2
bād-ı ş. 10Ia/1, 19II/9, 18Ia/7, 64II/3
- şebāh** -3- [Ar] sabah.
ş. 114Ib/71
ş.+1 10Ia/1, 88Ia/7
- sebīl** -1- [Ar] yol, büyük cadde.
s.+içe 112Ia/12
- şebr** -10- [Ar] sabır, katlanma, dayanma, ses çıkarmadan bekleme, tahammül etme.
ş. 33Ia/5, 33Ia/6, 33Ia/6
ş.+iç 20Ia/2
ş.+içi 51Ia/14
ş. u ārāmı 53Ia/10
ş. u kerārı 50II/6
ş. u şekīb 71Ia/22
ş. u tābumı 90Ia/4
ş. u tehemmül 27Ia/6
- seb-** -1- [Tr] (bkz. sep-) sepmek, serpmek, saçmak.
s.-di 71Ia/11
- şebt** -3- [Ar] yazma, kaydetme, deftere geçirme.
ş. 107Ia/71, 43II/56
ş.-i nāmedir 45Ia/21
- sebz** -3- [Fa] 1. yeşil, yeşil renkli. 2. *mec.* genç, taze.
s. u hürrem 10Ia/2, 43Ia/34
s. u ter 60Ia/10
- sebbe** -3- [Fa] 1. yeşillik, çimen. 2. yeşil, yeşil renkli. **sebbe heç:** delikanlılarda sakal ve bıyıktan önce çıkan ince tüy.
s. āb u sebze 100Ia/23
s. heçten 102Ia/10
s. üzde 36Ia/5
- sebbe-reng** -2- [Fa] esmer; yeşil renkli.
s. 7Ia/16, 59Ia/5
- seç-** -2- [Tr] seçmek.
s.-en 11a/6

- s.-erem 52Ia/4
- şedâ** -3- [Ar] 1. ses. 2. yankı.
ş. 39Ia/3, 32Ia/3
ş.+sı 50II/5
- şed-derîgâ** -1- [Fa] yazık, eyvahlar olsun!
ş. 45II/30
- Sede** -2- [Fa] 1. eski zamanlarda İran'da Behmen ayında yapılan bir tören. [**Behmen**: İran'da uygulanan Hicri Şemsi takvim esasına göre, on birinci ayın adı; Türk takvim esasına göre yaklaşık 21 Ocak'tan 19 Şubat'a kadar]. 2. asır, yüzyıllık bir devir.
ceşn-i S.+de 31II/15
şem^c-i ceşn-i S. 114Ib/27
- şedef** -7- [Ar] sedef, inci kabuğu.
ş. 114Ib/108, 46II/9, 61II/3, 67Ia/35, 2II/7
ş.+de 1II/20
ş. govher 46II/24
- şedr** -4- [Ar] 1. göğüs. 2. yürek. 3. her şeyin önü, başı, ilerisi, en yukarı, en baş. 4. oturulacak en iyi yer. 5. baş, başkan.
ş.+imi 27Ia/22
ş.+inde 102Ia/21
ş.-i hükümet 113Ib/4
ş.-i selâtin 102Ia/21
- şef** -3- [Ar] dizi, sıra.
ş. 44II/10, 63II/2
ş.+ine 1II/15
ş.+iğ 15Ia/20
- şefâ** -9- [Ar] sefa: 1. gönül rahatlığı, rahatlık, kaygısız ve sakin olma. 2. eğlence, zevk, neşe.
ş. 51Ia/21, 51Ia/22, 20II/6, 69Ia/14, 90Ia/31
ş. hüsni u şefâda 67Ia/50
ş. nür u şefâ 114Ib/67
ş. şülh u şefâ 8Ia/10
- ş. şülh u şefâdır 10Ia/10
- şefâlan-** -1- neşeli duruma gelmek, şenlenmek, keyiflenmek, zevk duymak, eğlenmek.
ş.-ur 69Ia/9
- şefâlı** -4- sefâlı, şenlikli, eğlenceli.
ş. 109Ia/11
ş. bustânım 73Ia/20
ş. lâle-zâra 25II/8
ş. sunbulistâna 100Ia/12
- şefder** -1- düşman saflarını yaran yiğit.
ş.-i şefşiken 44II/17
- sefer** -3- [Ar] yolculuk, sefer.
s. 10II/5
s.+den 52II/11, 52II/6
- şefer** -1- [Ar] 1. erkek adı. 2. arabî ayların ikincisi [yılbaşı Muharrem olmak itibarıyla].
ş.+iğ 52Ia/18
- şefid** -1- [Fa] ak, beyaz.
s. 103Ia/26
- şefrâ** -1- [Ar] safra, öd, karaciğerin hazmı kolaylaştırmak için onikiparmak bağırsağına salgıladığı yeşilimsi sarı renkli acı sıvı. **şefrâ kı1-** 1. kusmak, kay etmek. 2. öfkelenmek, gazaplanmak.
ş. 80Ia/11
- şefşiken** -1- düşman saflarını yaran, bozan [yiğit].
şefder-i ş. 44II/17
- seg** -1- [Fa] köpek, it.
s. u gürg 108Ia/30
- sehâmu'l-mülk** -1- [Ar] şahıs adı.
s. 53II/18
- şehâvet** -2- [Ar] sahâvet, el açıklığı, seleklik, cömertlik.
s. 102Ia/26
s.+inden 101Ia/10
- seher** -12- [Ar] seher, sabahın güneş doğmadan önceki zamanı, tan

- ağartısı, seher vakti.
s. 107Ia/17, 37Ia/14, 52II/46, 90Ia/39, 93Ia/7, 97Ia/1, 5II/18, 8II/2, 6Ia/2, 67Ia/1
s.+den 40II/35
s. seher 93Ia/11
neşim-i s. 71Ia/11
- seher-gāh** -1- seher vakti, sabahın erken saati.
s. 12Ia/1
- Şehermundigān** -1- yer adı.
S.+da 109Ia/14
- sehl** -1- [Ar] 1. kolay. 2. sade.
s. 21Ia/14
- sehm** -4- [Fa] korku, dehşet.
s.+i 38Ia/10
s.+iç 2Ia/21
s. u şelâbetiñnen 102Ia/11
s.-i şovlet 25Ia/20
- sehmî** -1- [Fa] korkunç, korkulu.
s. dağ 43Ia/33
- şeḥn** -3- [Ar] 1. avlu, bir yapının veya yapı grubunun ortasında kalan üstü açık, duvarla çevrili alan, hayat. 2. evin ortasındaki açıklık. 3. oyuk, boşluk, boş yer. 4. orta, meydan, aralık; cami ve medreselerde umumun toplanmasına mahsus üstü kubbeli, örtülü yer.
ş.-i bāğ 114Ib/11
ş.-i gulzārı 114Ib/28
temāşā-yı ş.-i çemen 71Ia/1
- sēḥr** -1- [Ar] büyü, sihir.
te^çlîm-i s. 69Ia/10
- şehrā** -1- [Ar] sahra: kır, çöl, ova; çorak yer, boz kır.
ş. bāğ u şeḥrā 114Ib/95
- şehrā'î** -1- [Ar] sahraya, kıra, ovaya ait.
ş.+dan 31Ia/11
- seḥt** -3- [Fa] 1. katı, sert, çetin, pek. 2. kuvvetli, güçlü, sağlam. 3. güç, zor.
s. 25Ia/22, 46Ia/14
s. işi 21Ia/14
- sekkel** -2- [Tr] sakal.
s. 35Ia/23
s.+i 109Ia/28
- sekkiz** -3- [Tr] sekiz.
s. 19II/10, 43II/43, 6II/9
- sek-** -2- [Tr] sekmek, tek veya iki ayak üzerinde sıçramak, tek veya iki ayak üzerinde sıçrayarak ilerlemek, atılan bir nesne bir yere dokunduktan sonra sıçrayarak gitmek.
s.-enler 95Ia/19
s.-ersen 65II/9
- sêl** -2- [Ar] sel, sürekli yağmurlardan ve eriyen karlardan oluşan taşkın su.
s. 30II/16, 47Ia/2
- şelâ** -1- [Ar] sala: 1. çağırma, bir veya birçoğunu yemek yahut bir başka iş için çağırma. 2. müslümanları bayram veya cuma namazına çağırma, bazı yerlerde cenaze için kılınacak namazı haber vermek amacıyla minarelerde okunan dua. 3. meydan okuma, "kendine güvenen varsa çıksın!" diye bağırma.
ş.-yı 'eşş-i rindandır 64Ia/41
- şelâbet** -2- [Ar] salabet, katılık, sağlamlık, peklik; manevi kuvvet, dayanma.
ş.+inden 101Ia/9
ş. sehm u şelâbetiñnen 102Ia/11
- şelâḥ** -1- [Ar] salah: 1. düzelme, iyileşme, iyilik. 2. rahatlık, barış. 3. dine olan bağlılık.
ş.+ı 39Ia/15
- selâm** -1- [Ar] selam: 1. barış, rahatlık. 2. sonu iyi ve hayırlı çıkma. 3. fani, gelip geçici olmama, zevalsızlık.

- [Allah'ın adlarından biri]. 4. aşinalık, bildik. 5. selam, esenleme, merhaba.
s. u du^c ā 57Ia/14
- selāmet** -1- [Ar] selamet: 1. esenlik. 2. her türlü korku, tasa ve tehlikeden uzak, güvenlik içinde olma. 3. kurtulma, kurtuluş.
s. saḡ u selāmet 49II/3
- selātin** -1- [Ar] selatin, sultanlar.
şedr-i s. 102Ia/21
- seleşā** -1- [Ar] üç; üçer, her defasında üçü bir arada olan; üçüncü.
hulefā-yı ş. 106Ia/7
- Selmān** -1- [Ar] İslam bilgini ve Hz. Muhammed sahabelerinden biri. [Hz. Muhammed tarafından devlet danışmanlığına tayin edilmiştir].
S.+a 33II/5
- selsebīl** -3- [Ar] 1. tatlı ve hafif su. 2. cennette bir çeşmenin adı.
s. 91Ia/43
s. suyuynan 11Ia/2
şehd-i s. 48Ia/4
- selṭene** -1- [Ar] saltanat, sultanlık, hükümdarlık. **Seyf-i Selṭene**: şahıs adı.
s. 101Ia/13
- sem** -2- [Ar] (bkz. semm) zehir.
s. 16II/13, 3Ia/20
- semāver** -1- [Rus] semaver, özellikle çay demlemekte kullanılan, içinde kömür yakacak ocağı bulunan, elektrikle de çalışabilen, bakır, pirinç vb. metallerden yapılmış musluklu kap.
s.+de 107Ia/35
- semen** -2- [Fa] yasemin, beyaz, kırmızı veya sarı renkli, kokulu çiçekler açan bir ağaççık.
s. 71Ia/1, 71Ia/8
- semender** -1- [Fa] semender: 1. İran mitolojisine göre ateşten yaratılan ve ateşle yaşayan hayvan. 2. uzun gövdeli dört bacaklı, kuyruklu kertenkeleye benzeyen bir hayvan.
s.+iḡ 32Ia/6
- semen-bū** -1- [Fa] yasemin kokulu.
s. şūḡ u semen-bū 69Ia/1
- semer** -7- [Ar] 1. meyva, yemiş. 2. mahsul, verim. 3. netice, sonuç.
ş. 30II/10, 49II/18, 12II/18, 18II/14, 88Ia/3
ş.+e 82Ia/26
ş.+i 43Ia/1, 112Ia/4
- semerkēndī** -1- [Tr] Semerkant'a mensup olan, Semerkant ile ilgili olan. [**Semerkant**: Özbekistan'ın güney kesiminde, Zeravşan ırmağının vadisinde yer alan şehir. Eski zamanlarda, mergup ve kaliteli kağıt Semerkant'tan getirilirmiş].
s. 46II/22
- semm** -1- [Ar] (bkz. sem) zehir.
s.-i^c eḡreb 112Ia/4
- sen** -141- [Tr] sen, teklik ikinci kişiyi gösteren söz.
s. 10II/14, 112Ia/25, 112Ia/27, 11II/18, 14Ia/12, 14Ia/16, 14Ia/2, 14Ia/20, 14Ia/4, 14Ia/8, 18II/20, 25Ia/14, 26Ia/2, 2Ia/10, 2Ia/13, 2Ia/14, 2Ia/16, 2Ia/9, 32II/7, 38II/19, 39Ia/13, 3II/1, 3II/20, 3II/3, 40Ia/17, 40Ia/18, 40Ia/19, 43II/32, 43II/46, 58Ia/11, 58Ia/16, 58Ia/20, 58Ia/7, 61Ia/11, 67Ia/29, 75Ia/1, 75Ia/3, 77Ia/19, 80Ia/17, 83Ia/21, 89Ia/12, 89Ia/8, 8II/15, 8II/17, 90Ia/25, 90Ia/26, 90Ia/27, 90Ia/43, 91Ia/41, 93Ia/7, 61Ia/18
s.+de 12II/12, 2Ia/15, 82Ia/43
s.+dedir 49Ia/16

- s.+den 102Ia/25, 102Ia/26, 102Ia/29, 102Ia/33, 102Ia/39, 11Ia/13, 19Ia/13, 19Ia/14, 19Ia/15, 21Ia/1, 24II/17, 32II/23, 54II/24, 55II/2, 55II/3, 5II/8, 89Ia/7, 93Ia/19, 21Ia/19, 32II/20
- s.+e 11II/8, 40II/32, 52II/12, 52II/5, 54II/11, 72Ia/26, 88Ia/21, 89Ia/17, 89Ia/18, 89Ia/19, 91Ia/22, 91Ia/33, 91Ia/34, 91Ia/35
- s.+eñ 10II/13, 10II/17, 11II/19, 17II/3, 70Ia/5, 70Ia/6, 70Ia/7, 73Ia/13, 73Ia/14
- s.+i 37Ia/6, 38II/3, 40II/5, 55II/1, 55II/12, 55II/20, 55II/8, 58Ia/9, 64II/13, 83Ia/20, 8II/10, 55II/16
- s.+iñ 10II/8, 19II/17, 24Ia/1, 26Ia/5, 32II/14, 34II/3, 35II/19, 43II/59, 54II/1, 55II/4, 84Ia/7, 89Ia/6, 8II/12, 8II/16, 8II/2, 8II/20, 8II/4, 8II/8, 91Ia/23, 91Ia/27
- s.+iñnen 12II/20, 88Ia/15
- şenâ** -1- [Ar] övme, övüş.
ş. 66Ia/8
- şen Allâh** -1- ant vermek veya yalvarmak için “Allahını seversen” anlamında, şaşma, usanç bildiren söz.
s.+uñ 54II/2
- şencâb** -2- [Fa] 1. sincap, teyin, sincapgillerden, ağaçlarda yaşayan, genellikle meyveyle beslenen, çok tüylü, uzun kuyruklu, ince gövdeli olup postundan kürk yapılan bir tür hayvan. 2. sincap işlenmiş postundan yapılan giysi, kürk.
s. 42Ia/12, 83Ia/15
- şendeke** -1- [Ar] göğüs kafesi.
ş.+yi 107Ia/68
- şendel** -1- [Ar] sandal, sandalgillerden, kerestesi sert ve kokulu bir ağaç.
ş. akacı 55II/15
- sene** -1- [Ar] sene, yıl.
s. 104Ia/19
- seng** -1- [Fa] taş.
s. 7Ia/8
- seng-sâr** -1- [Fa] taşlama, taşla vurma, recm, bir tür şer’i ceza.
s. 40II/43
- Şen’ân** -3- [Ar] İran edebiyatında, Ferideddin-i Attar’ın, Mantık Al-Tayr adlı mesnevisinde geçen Şeyh-i San’an hikayesi. [Burada, yaşlı ve itibarlı bir müslüman şeyhin elli yıllık şeyhlik hizmeti bulunuyor, bir Rum kızına âşık olması; kızın teklifiyle şarap içme, Kur’an’ı yakma, puta secde etme ve sonunda imandan geçme günahlarını ve küfrünü irtikap etmek suretiyle sevgiliye ulaşma umudunun serüveni aktarılıyor. Şeyh dört yüz müridi olan, görmüş geçirmiş biridir. Elli yıllık şeyhlik hizmetinden sonra gördüğü bir rüyanın ardına düşmesi ve rüyada görüp taptığı putun neyin nesi olduğunu anlamak üzere Rum diyarına doğru yolculuğa çıkması, bu hikâyenin temelini oluşturuyor.].
Ş. 32Ia/12
şeyh-i Ş. 35II/13, 40II/26
- şen’et** -1- [Ar] sanat: 1. bir duygunun, tasarımın, güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tümü veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık. 2. ustalık, hüner, beceri. 3. yetenek.
ş.+i 87Ia/12
- sentür** -1- [Fa] santur, kanuna benzeyen, tokmaklarla çalınan bir tür telli çalgı.

- s.+lar 23II/4
- şenüber** -4- [Ar] sanevber: 1. çam fıstığı ağacı veya kozalağı. 2. mec. sevgilinin boyu posu. 3. kadın adı. ş. 49II/17, 93Ia/5
ş.+dir 64Ia/29
ş.+ler 39Ia/5
- sep-** -1- [Tr] (bkz. seb-) sepmek, serpmek, saçmak.
s.-ib 12II/10
- sepil-** -1- [Tr] sepilmek, serpilmek, etrafa dağılmak, yayılmak, saçılmak.
s.-mesin 6Ia/8
- sepistān** -1- [Fa] 1. yabancı üzümden yapılan bir tür ilaç. 2. ilaçlarda kullanılan, içinde helme denilen koyu kıvamlı ve tatsız madde bulunan, eriğin küçüğüne benzeyen bir çeşit meyva; bu meyvanın ağacı.
s. 10Ia/12
- ser** -17- [Fa] 1. baş, kafa. 2. uç, zirve. 3. tepe, doruk. 4. ön, ilk, evvel, başlangıç. 5. yukarı. 6. son, bitim, hitam. 7. reis, önder, başkan, amir, kumandan, komutan. 8. seçkin, halis, özel. 9. örtü, başlık. 10. kapak, kalpak. 11. fikir, düşünce.
ser u sāmān: 1. gerekli olan araç ve güç [bir şeyi yapmak için-]. 2. çeki düzen, nazım ve tertip. 3. ev malzemesi.
s. 28Ia/16, 45II/39, 46Ia/17
s.+dir 56Ia/29
s.+i 37Ia/3
s.+im 16Ia/13, 72Ia/9
s.+imiz 112Ia/12
s.+imnen 98Ia/7
s.+ine 44II/9, 72Ia/9, 82Ia/17
s.+içe 32II/21
- s.+içize 50Ia/1
s.+lere 56Ia/29
s. u sāmānum 28Ia/15
derd-i s. 30Ia/21
- sera** -1- [Fa] ayrı, başka; has, özel.
s. 7II/20
- serā** -1- [Fa] 1. saray. 2. büyük koak. 3. hükümet konağı.
s. 46Ia/17
- serā-perde** -2- [Fa] 1. saray perdesi, harem dairesinin önüne çekilen büyük perde. 2. otağ, padişah çadırı. 3. perde.
s. 100Ia/26
s.-yi 'işmet 114Ib/102
- ser-ā-ser** -2- [Fa] 1. başatan başa, büsbütün. 2. altın veya gümüş telle dokunmuş kıymetli kumaş.
s. 61II/11, 113Ib/17
- serbāz** -1- [Fa] 1. asker, İran'da bir yığın asker. 2. cesur, yiğit.
s. 53II/27
- serd** -2- [Fa] soğuk.
s. 21Ia/5
āh-ı s.+ini 36II/23
- ser-dār** -10- [Fa] 1. asker başı, komutan, kumandan. 2. padişah hocaları.
s. 28Ia/16, 44II/1, 44II/12, 44II/16, 44II/2, 44II/4, 44II/8
s.+a 45II/27
s. elhāmı 102Ia/2
s.+ı 53II/5
- serdār-ı şānī** -1- 1. *harf*. ikinci komutan. 2. şahıs adı.
s. 95Ia/27
- ser-efrāz** -3- [Fa] başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerinden üstün olan.
s. 109Ia/36
s.+a 45II/27
s.+ı 45II/13
- ser-encām** -1- [Fa] 1. bir işin sonu. 2.

- başına gelen. 3. vak'a.
s. 63Ia/3
- ser-endâz** -3- [Fa] 1. kadınların örtündükleri alacalı veya düz renkli çarşaf; başlık, eşarp. 2. çekinmez, korkusuz, fedakar, pervasız.
s. 35II/9, 64Ia/33
s.+uñ 3II/16
- şerf** -1- [Ar] sarf, harcama, masraf etme, tüketme, gider.
ş. 76Ia/23
- ser-be-ser** -2- [Fa] başbaşa; baştan başa, büsbütün.
s. 107Ia/18, 114Ib/140
- ser-çeşme** -1- [Fa] çeşme başı, su başı, pınar.
s.+den 13Ia/19
- şerfe** -1- [Ar] 1. kâr, fayda, menfaat. 2. artış, fazlalık. 3. harcamada sıklık. 4. biriktirme, tasarruf. 5. hile, aldatı.
ş. bağuşlamaz 101Ia/26
- şerfesiz** -2- 1. faydasız, menfaatsız, kârsız. 2. boşuboşuna, boşuna, boş.
ş. 43Ia/7, 36II/26
- ser-het** -2- (bkz. ser-het) 1. örnek yazı. 2. tapu, senet. 3. örnek, numune.
s. 33II/5
s.+em 4II/14
- ser-het** -1- (bkz. ser-het) 1. örnek yazı. 2. tapu, senet. 3. örnek, numune.
s.+eñ 2Ia/7
- ser-nigün** -3- [Fa] 1. baş aşağı olmuş, ters dönmüş. 2. talihsiz, bahtsız.
s. 2Ia/11, 102Ia/30, 104Ia/4
- ser-püşlü** -1- 1. kapak, kalpak, örtü. 2. başa giyilen şey, başlık, baş örtüsü, eşarp.
s. ħunçeler 102Ia/20
- ser-u-sāmān** -1- [Fa] (bkz. ser) 1. çeki düzen, nazım ve tertip. 2. gerekli olan araç ve güç [bir şeyi yapmak için-].
s.+ı 113Ib/14
- ser-zemīn** -1- [Fa] yer, yurt, ülke, bölge, nahiye.
s.+den 69Ia/18
- ser-gel** -3- [Fa] 1. sürü başı, sürü başında giden hayvan. 2. grup başı, önder, reis.
s.+ı 76Ia/10
s.+iyüz 64Ia/18
s. pazan 81Ia/5
- sergeşte** -2- [Fa] 1. perişan, hayran, derbeder, sergerdan. 2. başı dönen, sersem, şaşkın.
s. yolçı 33Ia/1
s. yolçıydım 33Ia/9
- sergüzeşt** -1- [Fa] serüven, macera, birinin başından gelip geçen şey.
s.+im 7II/1
- ser-ħān** -3- [Fa] her şeyin mükemmeli, her şeyin başı ve seçkini.
s. 22Ia/20
s.+ı 61II/1, 61II/20
- serhed** -1- 1. yaz mevsiminde göçebe kavimlerin gittikleri yer, yayla, yazlık yeri, soğuk yer, havası soğuk olan mıntıka. 2. serhat, hudut, sınır.
s.+den 107Ia/66
- serheddāt** -1- serhatlar, hudutlar, sınırlar.
s.+e 63II/15
- ser-heng** -2- [Fa] 1. albay, rütbesi yarbay ile tuğgeneral arasında bulunan ve asıl görevi alay komutanlığı olan üstsubay, miralay, komutan. 2. çavuş; kavas; yasaqçı.
s.+e 45II/27
s.+ı 45II/13
- seril-** -1- [Tr] sarılmak; kucaklamak; bütün gücüyle ele almak.
s. 72Ia/14

- ser-mest** -2- [Fa] sarhoş.
s.+em 11II/6
Türk-i s. 11II/13
- ser-meşk** -1- 1. örnek yazı. 2. örnek, numune.
s. 6II/15
s.+e 30II/13
- serrâc** -1- [Ar] saraç, koşum ve eyer takımları yapan, satan, işleyen veya süsleyen kimse.
s. 92Ia/22
- şerrâf** -3- [Ar] 1. sarraf, kuyumcu. 2. anlayan, değer veren. 3. sarfeden.
ş. 64Ia/46, 46II/1, 12II/14
- şerrâflı** -1- hazine muhafızı, hazinedar, bekçi. [Klasik Türk şiirinde sevgilinin yüzü ya da gerdanı üzerine dökülen saçların da hazineyi bekleyen yılan, ejderhaya benzetilmesi, sık sık baş vurulan mazmunlardan biridir].
ş. ilandır 51Ia/16
- ser-rişte** -1- [Fa] 1. becerikli, becerisi olan, elinden iş gelen, usta, maharetli, mahir, mahirane 2. ip ucu, tutamak. 2. davranış biçimi, uygulama tarzı. 3. hesap defteri.
s. 51II/24
- serv** -16- [Fa] 1. servi, selvi. 2. *mec.* sevgilinin boyu posu. **serv-i çemân**, **serv-i hürâmân**: naz u eda ile salına salına yürüyen sevgili.
s. 61II/1
s. boyalı 46II/2
s. boyalı 58II/13
s.+e 7Ia/4
s. kâmet 49II/1
s.-i bustānam 21II/4, 26II/4
s.-i çemenler 34Ia/3
s.-i movzūna 50Ia/21
s.-i movzūne 114Ib/15
- s.-i nāz 20II/1
s.-i nāzdır 22II/17
s.-i pīrāyepūş 114Ib/81
s.-i revān 82Ia/41
s.-i tennāzı 67Ia/45
s.-i yék-pā 81Ia/2
- ses** -9- [Tr] ses, seda.
s. 108Ia/30, 63Ia/16
s.+e 108Ia/30
s.+i 29Ia/3, 32Ia/15, 49Ia/18, 49II/8
s.+inde 32Ia/3
s.+ini 72Ia/21
- seslen-** -1- [Tr] seslenmek, ünlemek.
s.-en 32Ia/17
- sêtâr** -4- [Fa] üç telli saz.
s. 28Ia/12, 53Ia/3
s.+e 49II/8
s.+ı 114Ib/8
- sevâb** -5- [Ar] sevap: 1. hayırlı bir davranış karşısında Tanrı tarafından verileceğine inanılan ödül. 2. Tanrı tarafından ödüllendirileceğine inanılan davranış.
ş. 94Ia/2
ş.+dır 57Ia/2, 75Ia/20, 82Ia/12
ş.+um 98Ia/20
- sev-** -76- [Tr] sevmek.
s.-di 71Ia/24
s.-digim 19Ia/8, 40Ia/1, 54II/12, 54II/16, 54II/2, 54II/20, 54II/24, 54II/4, 54II/8, 55II/12, 55II/16, 55II/2, 55II/20, 55II/4, 55II/8, 57Ia/13, 61II/12, 61II/16, 61II/2, 61II/20, 61II/24, 61II/28, 61II/4, 61II/8, 78Ia/15
s.-diginde 51Ia/21
s.-digini 55Ia/15
s.-dim 105Ia/3
s.-diñ 20Ia/15
s.-e 79Ia/25, 79Ia/26

- s.-eg 41Ia/18
s.-en 32II/9, 35Ia/10, 35Ia/14, 37Ia/6, 41Ia/9, 8II/10
s.-eḡ 38II/3
s.-er 103Ia/5, 22Ia/25, 35Ia/17, 35Ia/18, 35Ia/19, 49Ia/15, 79Ia/5
s.-erdim 93Ia/9
s.-ereg 36Ia/5, 64II/14
s.-ib 107Ia/86, 4Ia/9
s.-me 20Ia/7
s.-medim 24Ia/13
s.-meg 24Ia/5
s.-meli 70Ia/1, 70Ia/13, 70Ia/14, 70Ia/15, 70Ia/16
s.-mem 54II/24, 55II/12, 55II/16, 55II/2, 55II/20, 55II/8
s.-mesin 103Ia/25, 103Ia/26, 103Ia/27
s.-meye 38II/3
s.-mezdi 29Ia/14
s.-mişem 2II/3, 58Ia/9, 64II/13, 65Ia/9
- se' y** -3- [Ar] say, çalışma, çabalama, gayret, emek.
s. 43II/28, 43Ia/17
s.+inen 30Ia/23
- şeyd** -1- [Ar] 1. av. 2. avlama, avlanma.
ş. 69Ia/12
- Seyf** -2- [Ar] 1. Səyf-i Seltene denen kişinin adı. 2. *harf*: kılıç.
s. 53II/14
s.-i Seltene 101Ia/13
- şeykel** -1- [Ar] saykal: 1. parlak, cilalı. 2. maden, ayna vb. nesnelere parlatmak için kullanılan cila. 3. cilalamakta kullanılan araç. 4. cilacı, bu cilayı yapan kimse.
ş.+i 33II/13
- şeykeli** -1- [Ar] cilalı, cilalanmış, parlatılmış, perdahlanmış, parlak.
ş. 21Ia/19
- səylāb** -6- [Fa] sel, sel suyu.
s. 102Ia/3, 13Ia/18, 16Ia/6, 58Ia/10
s.+ı 96Ia/20
- səylānlı** -1- seylan taşı, seylani, yapısında alüminyum ve demir bulunan bir granat türü.
s. 109Ia/10
- seyr** -1- [Ar] seyir: 1. yürüme, yürüyüş; gitme, hareket. 2. yolculuk. 3. gezme, gezinme. 4. eğlenmek üzere bakma, temaşa. 5. uzaktan bakıp karışmama. 6. gezilecek, görülecek şey.
s.+i 65II/17
- səyr** -9- [Ar] seyir: 1. yürüme, yürüyüş; gitme, hareket. 2. yolculuk. 3. gezme, gezinme. 4. eğlenmek üzere bakma, temaşa. 5. uzaktan bakıp karışmama. 6. gezilecek, görülecek şey.
s. 111Ia/5, 92Ia/3, 97Ia/1
s.+e 19II/13, 50II/20
s.+i 31Ia/7
s.+inde 1II/1
s.+ine 30II/1, 64II/1
- seysan** -1- [Tr] seksen.
s.+unda 65II/17
- şeyyād** -4- [Ar] acı.
ş. 57II/15, 69Ia/11
ş.+a 88Ia/20
ş. 16Ia/5
- seyyāh** -1- [Ar] seyyah, gezgin, turist.
s. 92Ia/3
- seyyid** -1- [Ar] Hz. Muhammed'in soyundan olan kimse.
s.-i müsteheḡ 85Ia/19
- sezā** -1- [Fa] seza: 1. uygun, yaraşır, bir şeye değer. 2. ödül, mükafat.
s.+m 40II/8
- sezāvār** -4- [Fa] layık, şayiste, münasip, uygun, yaraşır.

- s. 43Ia/29, 112Ia/12, 114Ib/105, 68Ia/5
- şı** -1- [Ar] Osmanlı alfabesinin beşinci harfi olup “ebced” hesabında beşyüz sayısının karşılığıdır. “s” sesini verir.
ş. 112Ia/4
- sıca-** -1- [Tr] bir şeyi bulmaya çalışmak, aramak, araştırmak, yoklamak, tedkik etmek.
s.-yın 52II/19
- sıç-** -1- [Tr] sıçmak.
s.-dı 107Ia/98
- sığ-** -1- [Tr] sıkmak.
s.-ib 62Ia/18
- sıkır** -1- [Tr] sığır.
s. 51II/3
- sın-** -1- [Tr] sınımak, kırılmak.
s.-dı 2Ia/23
- sındır-** -2- [Tr] sındırmak, kırmak.
s. 100Ia/6
s.-dı 102Ia/18
- sınık** -2- [Tr] sınık, kırık.
s. 47Ia/19
s. keştî 96Ia/5
- sır** -4- [Ar] (bkz. sırr) sır, gizli kalan, gizli tutulan şey.
s. 50Ia/3, 37II/3, 61Ia/13, 18Ia/11
- sırdaş** -5- sırdaş, birinin sırrını bilecek kadar ona yakın olan kimse, mahrem.
s. 18Ia/13, 37II/3
s.+lar 50Ia/3
s.+um 18Ia/13
s. rind u s.+am 28Ia/9
- sırpüş** -1- sırları kapatan ve gizleyen, sırcı, sır saklayan.
s.+um 90Ia/10
- sırr** -8- [Ar] (bkz. sır) sır, gizli kalan, gizli tutulan şey.
s.+ım 50Ia/3, 90Ia/10, 35II/18
- s.+ın 43Ia/43
s.-ı ilâhî 2Ia/16
s.-ı men-^ceref 2Ia/3
s.-ı nehân 32Ia/8
s.-ı pinhân 30Ia/4
- sırrı'llâh** -1- [Ar] *hrf.* Allah'ın sırrı.
s. 33II/14
- sîb** -2- [Fa] elma. [İran'da İsfahan'ın elması meşhurdur].
s.-i şefâhân 46II/10
s.-i sipâhânda 56Ia/24
- şidk** -3- [Ar] 1. doğruluk, gerçeklik. 2. iç, yürek temizliği.
ş.+inen 112Ia/14, 36II/15
ş.-ı dilden 66Ia/8
- Şifâhân** -2- [Fa] (bkz. Şipâhân) İran'ın İsfahan şehri.
sîb-i Ş. 46II/10
şehr-i Ş. 44Ia/1
- şifât** -4- [Ar] sıfatlar, özellikler.
ş.+undan 86Ia/17, 101Ia/11
ş.+ı 114Ib/58
zât-ı ş.+ı 33II/26
- şifet** -1- [Ar] sıfat.
ş.+dir 50II/17
- şih** -1- [Fa] 1. demir şişi. 2. kebab şişi.
s.+im 45II/22
- şihhe** -1- [Ar] 1. sahilik, doğruluk, gerçeklik. 2. sağlamlık, sağlık.
ş.+si 79Ia/18
- sikencebi** -1- [Ar] bal ile sirkenin karıştırılmasından meydana gelen şerbet.
s. 80Ia/11
- Sikender** -1- [Fa] (bkz. İskender) Makedonya kralı Phylippe'in oğlu olup, Aristo'dan ders almış ve yirmi yaşında hükümdar olmuştur. Yunanistan'ı, İran'ı, bütün Anadolu'yu ve Suriye'yi ve

- Mısır'ı, Hindistan'ı istila eden bu meşhur kumandan 33 yaşında ölmüştür (m.ö. 356-323).
S. 114Ib/82
- sil-** -2- [Tr] silmek, temizlemek.
s.-medi 9Ia/6
s.-mem 28Ia/17
- silkin-** -3- [Tr] silkinmek, silkelenmek, üstündekileri dökmek; naz ve eda ile salına salına yürümek.
s.-ib 21II/3, 35II/10
s.-iç 36II/5
- silsile** -1- [Ar] silsile: 1. soysop, ocak. 2. zincir, zincirleme olan şey. 3. art arda gelen şeylerin meydana getirdiği sıra. 4. babadan oğluna sıra ile yazılarak meydana gelen kuşak, soy defteri. 5. sıradağ.
s.+den 79Ia/10
- sīm** -3- [Fa] 1. gümüş. 2. gümüşten, sırmada.
s. sūtūn 82Ia/37
s. sūtūnı 82Ia/38
s. tebeķ 82Ia/33
- sīmīn-beri** -1- [Fa] gümüş vücutlu, vücudu gümüş gibi olan.
nesrīn-i s. 114Ib/20
- sīmīn-ten** -2- [Fa] gümüş tenli, gümüş gibi parlak ve vücutlu.
s. 13Ia/23, 62Ia/13
- simsār** -1- [Ar] simsar, telal, komisyoncu.
s.+am 83Ia/35
- sīmurġ** -1- [Fa] simurg, Anka, masallarda adı geçen ve gerçekte var olmayan büyük bir kuş.
s.+una 49Ia/6
- sīn** -1- [Ar] Osmanlı alfabesinin on beşinci harfi olup, "ebced" hesabında altmış sayısının karşılığıdır; "s" sesini verir.
s. 112Ia/12
- sin-** -2- [Tr] sınımak, kırılmak.
s.-e 19II/10
s.-er 43II/34
- sinān** -1- [Ar] mızrak, süngü.
s. 67Ia/42
- sindān** -1- [Fa] örs.
s.+a 52II/40
- sindir-** -4- [Tr] 1. sındırmak, kırmak, parçalamak; bozmak; yenmek, mağlubetmek. 2. söndürmek.
s.-en 46Ia/12, 46Ia/4
s.-erdi 45II/39
s.-medim 53II/7
- sīne** -22- [Fa] sine: 1. göğüs. 2. gönül, yürek. 3. bağır, iç.
s. 19II/11, 42Ia/2, 62Ia/13
s.+m 68Ia/17
s.+η 17II/10, 26II/7, 30II/9, 71Ia/19, 73Ia/15, 93Ia/5
s.+si 31Ia/19, 50II/15, 61II/18, 61II/7, 63Ia/11, 67Ia/21, 78Ia/6
s.+sinde 62II/5
s.+sinden 13Ia/17
s.+siniğ 95Ia/11
neķş-i s.+η 62II/20
teħt-i s.+sinde 19II/7
- sīneli** -1- ... gibi göğüsü olan, sinesi olan.
s. 46II/15
- şinf** -2- [Ar] sınıf.
ş.+iç 15Ia/20
ş.+imde 97Ia/11
- sipāh** -1- [Fa] 1. asker. 2. ordu.
s. 45II/6
- Sipāhān** -1- [Fa] (bkz. Şifāhān) İran'ın İsfahan şehri.
sīb-i S.+da 56Ia/24
- sipāhkeş** -1- [Fa] ordu komutanı.
s. 102Ia/16
- sipās** -1- [Fa] şükretme, dua etme.
s. 54Ia/17

- sipehsālār** -1- [Fa] ordu komutanı, askerlerin en büyüğü.
s. 102Ia/16
- sipenci** -1- [Fa] 1. misafirhane, otel. 2. geçici, muvakkat, geçici ev. 3. *mec.* [bu] dünya.
dövr-ı s. 23Ia/17
- sipend** -1- [Fa] üzerlik. [tütsü olarak kullanılır].
s. 114Ib/126
- siper** -2- [Fa] siper: 1. korunulacak, saklanılacak yer. 2. koruyucu engel. 3. gizlenip savaşılabilecek yer veya şey. 4. kuytu, korunulabilen [yer]. 5. şapka kenarı, önü.
s. 31Ia/19
s.+i 64Ia/35
- sır** -5- [Fa] tok, doymuş.
s. 107Ia/65, 41Ia/13, 12Ia/16, 59II/2, 67Ia/53
- sirāyet** -1- [Ar] geçme, bulaşma; yayılma; dağılma.
s. 101Ia/6
- sirişte** -2- [Fa] yoğrulmuş; karıştırılmış.
s. 59II/9, 64Ia/22
- sitāre** -1- [Fa] 1. yıldız. 2. talih, keder, baht.
s. 45II/46
- sitem** -3- [Fa] sitem: 1. zulüm, haksızlık. 2. eziyet. 3. çıkışma.
s. 60II/6
s.+dir 24Ia/4
s.+i 7II/9
- sitem-kār** -1- [Fa] zulüm ve haksızlık eden.
s.+a 16II/7
- siyāh** -1- [Fa] siyah, kara.
hāl-ı s.+ı 67Ia/13
- siyāh-nāme** -1- [Fa] 1. suçlu, asi, suç işlemiş, suçu olan, kabahatli, mücrim. 2. uğursuz ve menhus haberi içeren mektup. 3. gelir ve giderin yazıldığı belge.
s. 43II/49
- Siyāvehş** -1- [Fa] eski İran hükümdarlarından olan Keykavus'un oğlu ve Keyhüsrev'in babası. Firdevsi'nin Şehnamesi'nde yer alan kahramanlardan biri.
cüft-ı S. 114Ib/84
- siyeh-pūş** -2- [Fa] 1. karalar giymiş, karaya bürünmüş. 2. yaşlı, matemli.
s. 87Ia/11, 87Ia/15
- siz** -14- [Tr] siz, çokluk ikinci şahıs zamiri.
s. 109Ia/17, 50Ia/12, 85Ia/19, 8Ia/9
s.+de 36II/20
s.+e 4II/7, 51Ia/11
s.+i 109Ia/35, 36II/8
s.+iñ 109Ia/7, 26Ia/15, 36II/25, 85Ia/12, 85Ia/2
- sol** -2- [Tr] sol, sağ karşıtı.
s.+den 114Ib/149
s.+ı 64Ia/30
- sona** -13- [Tr] suna: 1. bir tür yaban ördeği; göl ördeği. 2. *mec.* boylu poslu genç kız; güzel kız.
s. 62II/1, 6II/6, 95Ia/45
s.+dan 16Ia/12, 22II/14, 78Ia/5, 91Ia/12
s.+m 4II/5
s.+nuñ 59II/1, 68Ia/22
s.+sı 15II/13, 8II/11
s.+sun 10II/3
- soñre** -1- [Tr] (bkz. sora) sonra.
s. 10Ia/15
- sor-** -2- [Tr] sormak, emmek, dudakları uzatıp soluğu kuvvetle çekerek emmek.
s. 72Ia/23
s.-aydum 27Ia/4
- sora** -15- [Tr] (bkz. soñre) sonra.

- s. 102Ia/25, 102Ia/26, 102Ia/29, 102Ia/33, 102Ia/39, 107Ia/31, 27Ia/1, 27Ia/12, 27Ia/16, 27Ia/2, 27Ia/20, 27Ia/24, 27Ia/4, 27Ia/8, 34II/18
- sorağ** -5- [Tr] iz, eser, işaret; arama, yoklama, tedkik etme; sorma, sual etme.
s. 111Ia/11, 34II/1, 110Ia/2
s.+ı 51II/1, 51II/14
- sormaş-** -1- [Tr] sarmaşmak, birbirine sarılmak, kucaklaşmak.
s.-a 64II/15
- soruş-** -14- [Tr] sormak, soru sormak, sual etmek, hal hatır sormak.
s. 51Ia/1, 51Ia/7, 64Ia/12, 64Ia/8
s.-dı 107Ia/29
s.-dum 64Ia/16, 64Ia/6
s.-duñ 64Ia/28
s.-mañ 12II/1, 42II/1, 92Ia/2
s.-maz 7Ia/9
s.-ub 111Ia/6
- sovaş** -1- [Tr] (bkz. sovuş) savaş: 1. silahlı çatışma. 2. uğraşma, kavga, mücadele
s. 57Ia/10
- sovdā** -15- [Fa] 1. aşk, sevgi. 2. aşırı sevgiden doğan bir çeşit hastalık. 3. istek, heves, arzu. 4. alış veriş, muamele, ticaret. 5. *Ar.* çok kara, çok siyah; eskilerin insan mizacında kabul ettikleri dört hılttan biri.
s. 65II/5, 51Ia/8, 31Ia/1, 45Ia/16, 80Ia/10, 73Ia/10, 16II/14
s.+da 16Ia/13, 43Ia/55
s. seven 35Ia/14
s.+ye 97Ia/18
s.-y1 cānānda 74Ia/13
s.-y1 ‘ eşşe 66Ia/9, 30II/15
şūr-ı s. 114Ib/112
- sovdā-ger** -2- [Fa] 1. sevdalı, aşık. 2. tüccar.
s. 45Ia/15
s.+em 15Ia/3
- sovdālaş-** -1- [Tr] birbirini sevmek, sevişmek.
s.-eg 10Ia/14
- sovgāt** -1- [Tr] savgat, savkat, hediye, armağan, bahşiş, ihsan.
s.+unan 68Ia/11
- şovlet** -3- [Ar] savlet, şiddetli saldırı, saldırma, hücum.
ş.+iñnen 102Ia/11
sehm-i ş. 25Ia/20
ş.-i hēyderī 114Ib/73
- şovt** -2- [Ar] 1. ses, seda. 2. bağırma, haykırma, çığlık.
ş.+ı kumrī 103Ia/4
ş.+ı tihū 114Ib/12
- sovuğ** -2- [Tr] soğuk.
s. def in 11Ia/17
s. vur 43II/26
- sovur-** -2- [Tr] savurmak, saçmak.
s.-ar 43II/50
s.-ır 107Ia/79
- sovuş** -1- [Tr] (bkz. sovaş) ‘savaş: 1. silahlı çatışma. 2. uğraşma, kavga, mücadele’
s.+a 38II/15
- sovuş-** -2- [Tr] 1. gitmek, uzaklaşmak, çekilmek [nazara çarpmadan]. 2. savuşmak, kaçmak, sıvışmak, bulunduğu yerden aceleyle, gizlice veya dikkati çekmeden ayrılmak. 3. bitirmek, tamamlamak, sona erdirmek; bitmek, tamamlanmak, sona ermek. 4. geçmek, geride bırakmak.
s.-muş 47Ia/5
s.-ub 48Ia/16
- soy** -4- [Tr] soy, soy sop, zürriyet.

- s. 43II/12, 47II/2
s.+a 81Ia/10
s.+ı 79Ia/4
- soy-be-soy** -1- [Tr] soydan soya; bütün soy ve hısımlar.
s. 43II/56
- soyul-** -1- [Tr] soyulmak, birinin üstünde, yanında veya bir yerde bulunan şeyleri çalınarak alınıp götürülmek, birinin bütün valığı yokluğu elinden alınmak.
s.-ur 107Ia/47
- söğüd** -2- [Tr] söğüt, söğütgillerden, sulak yerlerde yetişen, yaprakları almaşık ve alt yüzleri havla örtülü büyük bir ağaç.
s. akacunda 15II/6
s.+i 100Ia/30
- şöhbet** -17- [Ar] sohbet, dostça, arkadaşça konuşarak hoş bir vakit geçirme, söyleşi, yârenlik, hasbihâl.
ş. 14Ia/15, 19Ia/13, 26Ia/6, 34Ia/6, 36Ia/16, 67Ia/61, 72Ia/30, 50Ia/8, 43Ia/18
ş.+i 50Ia/17, 57Ia/17
ş.+im 8Ia/20
ş.+imnen 91Ia/18
ş.+in 55Ia/17
ş.+ine 61Ia/3
ş.+iñ 3II/12
ş.+iñi 25Ia/21
- şöhbet-sever** -1- sohbeti, konuşmayı seven kimse.
ş. 69Ia/17
- sök-** -2- [Tr] sökmek.
s.-seler 4Ia/3
s.-üb 114Ib/152
- sökül-** -2- [Tr] sökülme.
s.-di 102Ia/6
s.-ür 80Ia/14
- söyla-** -1- [Tr] (bkz. söyle-, söylé-)
- söylemek, konuşmak, anlatmak.
s.-yub 32Ia/8
- söyle-** -19- [Tr] (bkz. söyla-, söylé-) söylemek, konuşmak, anlatmak.
s. 12Ia/1, 12Ia/13, 14Ia/11, 23II/16, 75Ia/5
s.-diñ 114Ib/173
s.-ginen 87Ia/34
s.-me 1II/30, 43Ia/45
s.-mem 21Ia/6, 35II/18
s.-r 29II/2, 29II/4
s.-rdi 12Ia/3
s.-rem 55II/18
s.-reñ 39II/2
s.-rüm 64Ia/1
s.-yem 106Ia/3
s.-yen 2Ia/18
- söylé-** -2- [Tr] (bkz. söyla-, söyle-) söylemek, konuşmak, anlatmak.
s.-yreñ 41Ia/1
- söyüş** -1- [Tr] sövme, aşağılayıcı söz söyleme.
s.+dir 57Ia/10
- söz** -81- [Tr] söz.
s. 108Ia/20, 108Ia/3, 11II/15, 23Ia/20, 32II/22, 43Ia/22, 45Ia/21, 57Ia/1, 57Ia/10, 57Ia/11, 57Ia/12, 57Ia/16, 57Ia/20, 57Ia/4, 57Ia/5, 57Ia/6, 57Ia/8, 57Ia/9, 66Ia/14, 28Ia/9, 48Ia/7, 110Ia/9, 107Ia/8, 110Ia/9, 77Ia/8, 94Ia/5, 43Ia/2, 57Ia/2, 52Ia/2, 43Ia/44, 114Ib/173
s.+den 84Ia/18
s.+i 103Ia/22, 105Ia/13, 18Ia/19, 2Ia/18, 38Ia/2, 42Ia/17, 51Ia/24, 77Ia/17, 84Ia/1, 84Ia/3, 99Ia/13
s.+ime 57Ia/3
s.+iñ 114Ib/135, 114Ib/171
s.+iñe 6II/8
s.+ler 32II/3
s.+lere 11II/16, 32II/4, 88Ia/27

- s.+leri 86Ia/20, 99Ia/5
s.+leriñi 48Ia/11
s.+üm 41Ia/15, 57Ia/7, 61Ia/13,
67Ia/33, 76Ia/19, 77Ia/7, 85Ia/17
s.+üme 18Ia/11
s.+ümi 55II/18, 85Ia/18
s.+ümnen 75Ia/15
s.+ün 43Ia/17
s.+ünde 108Ia/34, 49Ia/9
s.+ünden 107Ia/32
s.+üne 58II/4
s.+üni 29Ia/26, 60II/18, 65Ia/3
s.+üñ 114Ib/1, 25Ia/24, 26Ia/6,
35Ia/8, 3II/12, 70Ia/15
s.+üñi 23Ia/6
- su** -18- [Tr] su.
s. 13Ia/17, 13Ia/18, 13Ia/19,
30Ia/10, 6Ia/14, 82Ia/28, 18II/13,
43II/19, 6II/10, 12Ia/6, 82Ia/30
s.+ya 81Ia/11
s.+yı 58II/7, 58II/8, 79Ia/20
s.+yumuz 60Ia/10
s.+yuñnan 26Ia/3
s.+yuynan 11Ia/2
- su'âl** -3- [Ar] sual, soru.
s. 82Ia/8, 4Ia/7
s.+um 48Ia/14
- süd** -4- [Fa] fayda, kâr, kazanç,
menfaat.
s. 88Ia/22, 98Ia/12, 97Ia/18
s. dukkân u sūd 98Ia/22
- sūht** -1- [Fa] yakıt.
s.+ı 55II/15
- sulan-** -1- [Tr] sulanmak, semirmek,
güzelleşmek, gelişmek.
s.-ur 69Ia/3
- şulş** -3- [Ar] üçte bir.
ş.+ı 13Ia/11
ş.-ı 'umrumı 13Ia/10
ş.-ı 'umrumnan 13Ia/9
- şulşul** -1- [Ar] üveyik kuşu,
güvercinlerden, korularda yaşayan,
eti için avlanan, boz renkli bir kuş.
ş. u kumrî 114Ib/35
- sultān** -6- [Ar] sultan, padişah,
hükümdar.
s. 107Ia/29, 69Ia/22
s. ḥān u sultānı 49Ia/15
s.+ı 22Ia/11, 4Ia/12
s. u ḥān 32II/11
- Sultān** -40- [Ar] XIX. yüzyılda yaşayan,
Kaşkay ilinin şairi Yusuf Ali
Beg'in sevgilisi.
S. 10II/13, 10II/7, 11II/12, 11II/16,
11II/2, 11II/20, 11II/4, 11II/8,
12II/12, 12II/3, 14II/11, 14II/13,
16II/9, 17II/1, 18II/16, 1II/1,
1II/31, 28II/3, 3II/1, 3II/5, 3II/9,
48II/15, 4Ia/13, 4II/1, 4II/20, 6II/5,
74Ia/4, 9II/5, 9II/15
S.+am 26II/20
S.+dan 14II/19, 18II/19
S.+udı 22II/10
S.+um 10II/10, 13II/13, 2II/1,
2II/11, 7II/19
S.+undan 17II/17
- Sultān Cemceme** -1- [Tr] Kaşkaylarda
kendine özgü bir yere sahip olan
Cümcüme Sultan hikayesi.
S. 102Ia/34
- sultān-şiken** -1- sultan kıran, sultan kırıcı,
sultanı yenen.
s. 18II/20
- Sultān Muḥemmēd** -1- [Ar] 1. Kaşkay il
birliğinin önde gelenlerinden biri.
2. sahis adı.
S.+im 102Ia/34
- Sultān Muḥammed Ḥān** -2- Kaşkay
ilbirliğinin önde gelenlerinden biri.
s.-ı elḥāmı 100Ia/1, 102Ia/1
- şūme'e-niṣīn** -1- tekkede, özel ibadet
yerinde, manastırda, tapınakta

- oturan.
ş. 26Ia/9
- süm-fülād** -1- [Fa] 1. demir toynaklı. 2. nal, At, eşek, öküz vb. yük hayvanlarının tırnaklarına çakılan, ayağın şekline uygun demir parçası.
s. 44Ia/7
- sunbul** -12- [Fa] 1. sümbül, zambakgillerden, soğanla üretilen, 15-20 cm yükseklikte, çiçekleri kuvvetli kokulu ve türlü renkli, çok yıllık bir süs bitkisi. 2. güzellerin saçı. [koku itibarıyla, halk ve divan şairlerinin en çok hoşlandıkları teşbih *saç-sümbül* teşbihidir].
s. 25II/7, 27Ia/5, 3II/1, 53Ia/18, 6II/15, 71Ia/3, 95Ia/4
s.+a 65Ia/20
s.+dır 11II/10
s.+uğ 10II/16, 71Ia/9
s. u yâsemen 114Ib/13
- sunbul-kemend** -1- [Fa] sevgilinin saçı, zülfü, kâkülü. [eski Türk şiirinde, sevgilinin saçı şekil itibarıyla kemende, koku itibarıyla da sümbüle benzetilmesi sık sık başvurulan mazmunlardandır].
tol-ı s. 114Ib/43
- sunbulistân** -3- [Fa] sümbül bahçesi.
s. 1II/18
s.+a 100Ia/12, 67Ia/8
- sunbullı** -3- sümbülü olan, sümbüllü, çok sümbülü olan yer.
s. 78Ia/10, 9II/6
s. yazuğ 3II/4
- sunbulsuz** -1- sümbülsüz, sümbülü olmayan.
s.+am 10Ia/5
- su' bân** -1- [Ar] büyük yılan, ejderha.
ş. 44Ia/8
- şurâhî** -10- [Ar] surâhi, su şişesi.
ş. 102Ia/30, 114Ib/141, 27II/11, 104Ia/4, 18II/5, 41II/3
ş.+dır 3II/9
ş. gerdene 16Ia/8, 62II/7
ş.+ñi 29II/1
- şüret** -6- [Ar] surat, suret: 1. çehre, yüz, surat. 2. resim, şema, nüsha, suret. 3. görünüş, kılık, biçim, şekil.
ş. 80Ia/15
ş.+iğ 11II/9, 40Ia/4, 82Ia/19
ş.+inden 47II/16
ş.+iğnen 102Ia/9
ş. seven 35Ia/10
- şüret-perest** -1- 1. güzel yüzü seven adam. 2. ressamlık ve surat çizmeyi seven kimse.
ş.+em 35Ia/10
- şüret-ger** -1- suret, resim yapan, ressam.
ş. 19II/5
- surğ** -2- [Fa] kırmızı, kızıl. **gul-ı surğ:** kırmızı gül.
s. 103Ia/26
gul-ı s.+e 114Ib/21
- surğun** -2- [Fa] 1. kırmızıya çalan renk. 2. bu renkte olan at. 3. vücudunda kırmızımsı benekler olan at. 4. atın süs malzemelerinden.
s. 83Ia/25
s. yâbü 84Ia/20
- sürî** -1- [Fa] 1. reyhangillerden, çiçekleri kırmızı renkte olan bir süs bitkisi. 2. düğüne ait, düğünle ilgili.
s. u nesteren 114Ib/14
- suse** -1- [Fa] şüphe, kuşku.
s.+si 42II/7
- süsen** -3- [Fa] süsen, susam, süsengillerden, yaprakları kılıç biçiminde, çiçekleri iri ve mor renkli, güzel görünüşlü ve kokulu, çok yıllık bir süs bitkisi.

- s. 95Ia/4, 114Ib/29
s.+e 65Ia/20
- sūsenli** -3- süseni olan [yer].
s. 109Ia/9, 3II/4, 9II/6
- susuz** -1- [Tr] susuz.
s. 48II/8
- suvar-** -1- [Tr] sulamak.
s.-megden 47II/1
- suyuz** -5- [Tr] susuz.
s. 26Ia/4, 6Ia/14
s.+am 41Ia/5, 82Ia/27, 85Ia/8
- süz** -3- [Fa] 1. yanma, tutuşma; ateş, ciğer yanıklı. 2. dert, ıztırap, aşk.
s. āh u sūzı 61Ia/17
s.+unan 12Ia/3, 90Ia/24
- sūzeni** -1- [Fa] bir tüfek türü.
s. teh-porlar 102Ia/23
- şübḥ** -2- [Ar] sabah, sabah vakti.
ş.-ı dövletin 88Ia/8
ş.-ı veşle 9II/4
- sücede** -2- [Ar] secde, genellikle namaz kılariken alını, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirerek alınan durum.
s. 10II/9, 1Ia/18
- sücdegāh** -1- ibadet edilecek, namaz kılınacak yer.
s.+um 10II/19
- sücüd** -2- [Ar] sücut, secde edenler, secde edip yere kapananlar.
s. 14Ia/1
s.+um 54II/21
- süd** -1- [Tr] süt.
s. em 13Ia/5
- süfre** -1- [Ar] sofrası.
s.+de 89Ia/12
- süfresiz** -1- 1. sofrasız, sofrası olmayan.
2. *mecc.* fakir, yemeği olmayan.
s.+ler 89Ia/11
- süheyl** -1- [Ar] süheyl, güney yarım kürede bulunan parlak yıldız,
yıldırak.
s.+im 90Ia/17
- Sührāb** -3- [Fa] 1. Firdevsi'nin Şehnamesi'nde adı geçen Zal oğlu Rüstemin oğlu. 2. Kaşkay ilinin büyüklerinden. 3. şahıs adı.
S.+udum 53II/21
S.+um 45II/41
S.-ı novcevān 44II/8
- Sührāb Ḥān** -5- Kaşkay ilinin önde gelenlerinden biri.
S. 101Ia/1, 13Ia/25, 53II/1
S.+a 101Ia/8, 99Ia/10
- sükūn** -1- [Ar] sükun: 1. erinç, huzur, rahat. 2. durgunluk, dinginlik. 3. hareketsizlik, durgunluk. 3. durma, kımıldama.
s. 2Ia/10
- sükūt** -2- [Ar] sükut, susma, konuşmama, söz söylememe, sessizlik.
s. 98Ia/5
meḥz-i s. 107Ia/30
- Süleymān** -12- [İbr] Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri.
S. 102Ia/17, 114Ib/78, 40II/40, 61II/13, 95Ia/36
S.+a 15Ia/11, 43II/1
S.+dan 104Ia/16
S.+ı 113Ib/4, 88Ia/26
S.+udum 41II/7
vāriş-i mülk-i S.+dır 44Ia/4
- şülḥ** -2- [Ar] 1. barış, barışma, barışıklık. 2. rahatlık. 3. uyuşma, uzlaşma.
ş. u şefā 8Ia/10
ş. u şefādır 10Ia/10
- sülük** -1- [Ar] sülük: 1. bir yola girme, bir yol tutma. 2. özel bir sınıfa, bir gruba katılma. 3. bir tarikata girme.
s. 46Ia/18

- sümüg** -1- [Tr] kemik.
s.+de 56Ia/4
- Süpürgän** -1- yer adı.
S.+dan 52II/27
- sür-** -6- [Tr] sürmek.
s. 40Ia/2
s.-eg 36II/28, 37II/19, 99Ia/4
s.-ende 43II/22
s.-esiydi 43II/24
- sürü** -2- [Tr] (bkz. sürü) sürü, hayvan sürüsü.
s. 83Ia/30, 83Ia/38
- sürme** -2- [Tr] kirpik diplerine sürülen siyah boya, sürme, is.
s. 114Ib/115, 3II/7
- sürmele-** -1- [Tr] göze sürme çekmek.
s.-r 114Ib/18
- sürü** -1- [Tr] (bkz. süri) sürü, hayvan sürüsü, hayvan topluluğu.
s.+den 13Ia/16
- süst** -1- [Fa] süst: 1. gevşek, sölpük, *meç*. tenbel. 2. cılız, ince, narın. 3. zayıf, güçsüz, takatsız, dayanıksız. 4. manasız, değersiz.
s. 80Ia/13
- sütün** -3- [Fa] sütun.
s. 82Ia/37, 87Ia/17
s.+1 82Ia/38
- süz-** -1- [Tr] süzmek, gözden geçirmek, tanımaya çalışarak bakmak, göz baygın ve anlamlı bakmak.
s.-en 81Ia/7
s.-er 62II/9
s.-esen 58Ia/4
s.-irdi 39Ia/3
- süzil-** -3- [Tr] (bkz. süzil-) süzülmek.
s.-er 39Ia/5, 58Ia/10
s.-ir 49II/1
- süzül-** -7- [Tr] (bkz. süzil-) süzülmek.
s.-di 67Ia/66
- s.-e 60II/10
s.-uban 53Ia/12
s.-üb 65II/2, 76Ia/16, 78Ia/7
s.-ür 102Ia/3
- Ş**
- şād** -3- [Fa] sevinçli, neşeli, mutlu.
ş. 25Ia/11, 60Ia/6, 72Ia/5
- şādimān** -2- [Fa] sevinçli, esen, şen.
ş. 30II/3, 95Ia/48
- şādkām** -1- [Fa] çok sevinçli.
ş. 52II/45
- şādlik** -1- şadlık, mutluluk.
ş. 60Ia/4
- şādlik** -3- şadlık, mutluluk.
ş. 21Ia/1, 60Ia/6
ş.+um 90Ia/15
- şāgird** -1- [Fa] talebe, öğrenci.
ş.+dir 68Ia/19
- şāh** -42- [Fa] (bkz. şeh) 1. şah, padişah, hükümdar. 2. benzerlerine oranla en üstün, en güzel, en iyi.
ş. 101Ia/18, 107Ia/32, 14Ia/14, 21II/6, 24Ia/5, 24Ia/6, 79Ia/7, 102Ia/13, 83Ia/28
ş.+dır 64Ia/19, 55II/19
ş.+1 14Ia/4, 1II/27, 4Ia/12, 67Ia/15, 88Ia/5
ş.+ıman 73Ia/10
ş.+iseñ 75Ia/3
ş.+lar 114Ib/107, 87Ia/39
ş.+ları 55II/14, 69Ia/22
ş.+laruñ 88Ia/5
ş. memeler 27II/10
ş. memeleri 2II/7
ş. toyı 114Ib/3, 95Ia/13
ş.+una 87Ia/39
ş.+unan 12Ia/14

- ş.+uñ 43II/11
 ş. u şehzâdeler 114Ib/103
 ş.-1 bu'l-^ceceb 44II/17
 ş.-1 ^cecemdir 60Ia/2
 ş.-1 ħurāsān 21Ia/15, 21Ia/17
 ş.-1 ^cêşkim 12Ia/23
 ş.-1 lev-kuşef 44II/19, 2Ia/1
 ş.-1 merdān 14II/1, 33II/1, 39II/10
 ş.-1 merdāna 20Ia/11
- şāh** -1- [Fa] boynuz. **şāh-ı nefir:** boynuzdan yapılan ve dervişlerin ele aldıkları bir tür boru. ş.-1 nefir 81Ia/14
- şāhāne** -1- [Fa] şahane: 1. hükümdarla ilgili, hükümdara özgü olan. 2. hükümdara yakışacak durumda olan. 3. *mec.* çok güzel, mükemmel, üstün nitelikli. ş. toy 114Ib/172
- Şāh Dārāb** -1- [Fa] 1. Kaşkay ilinin önde gelenlerinden biri. 2. şahıs adı. Ş.+um 45II/42
- şāh-limū** -2- [Fa] 1. İran'ın Fars ve Kirman bölgelerinde yetişen, sulu ve güzel kokulu bir tür limon. 2. *mec.* sevgilinin memeleri. [eski Türk şiirinde limon, rengi, sekli, narenciye türünden bir meyve olması yönünden konu edilmiş; sevgilinin gözleri, memeleri; asiğin yüzü limona benzetilmiştir]. ş. 21II/9, 6Ia/13
- Şāh Hatayī** -1- Şah Hatayi, Safevi I. İsmail (1487-1524), Safevi Tarikatı'nın lideri ve Safevi Devleti'nin ilk hükümdarı. Safevi Hanedanı'nın kurucusu. "Hatai" takma adı ile Azerbaycan Türkçesinde şiirler de yazmıştır. Ş. 17Ia/5
- şāhī** -1- [Fa] 1. şaha, hükümdara mensup, şah ile ilgili. 2. şahlık, hükümdarlık. ş. desgāhdır 64Ia/17
- şāhid** -2- [Ar] şahit, tanık. ş. 94Ia/26
 ş.+imdir 55II/1
- Şāh Kūlī** -1- şahıs adı. Ş. sekkeli 109Ia/28
- şāhlüg** -1- şahlık, şah olma durumu. ş. 55II/20
- Şāhnāma** -2- [Fa] Şehname, İran'ın ünlü şairi Firdevsi'nin şaheseri. Ş. 107Ia/17
 Ş.+ya 107Ia/19
- Şāhnāme** -2- [Fa] Şehname, İran'ın ünlü şairi Firdevsi'nin şaheseri. Ş. 43II/18
 Ş. āhırı 108Ia/4
- şāhrāh** -1- [Fa] 1. büyük, işlek yol, ana yol, cadde. 2. şaşırılması mümkün olmayan doğru ve açık yol. ş.+a 7Ia/17
- Şāhrızā** -2- şahıs adı. ş. 52II/5
 ş.+ya 52II/4
- şāhzāde** -2- [Fa] (bkz. şehzāde) şehzade, hükümdar oğlu, padişahların ve oğullarının erkek çocuklarına verilen san. ş. 44Ia/3
 ş.+dir 79Ia/8
- şāl** -6- [Fa] şal, kuşak, yün atkı. ş. 83Ia/14, 83Ia/17
 ş.+a 107Ia/76
 ş.+um 83Ia/22
 ş.+umı 47Ia/10
 ş.+undan 52Ia/17
- Şām** -1- [Fa] Şam, Suriye'de bir şehir. Ş. u Demişke 30II/14
- şām** -15- [Fa] 1. akşam; gece. 2. akşamda yiyilen yemek, akşam

- yemeği.
 §. 107Ia/17, 107Ia/22, 37Ia/14, 43II/62, 90Ia/39, 93Ia/7, 88Ia/8
 §.+1 1Ia/17, 4II/19
 §.+una 62Ia/24
 §.-1 firākı 9II/4
 §.-1 hicrānam 26II/12
 §.-1 veşletdir 62Ia/23
 §.-1 yeldā 21II/7
 §.-1 yeldāya 25II/6
- şāmsuz** -1- akşam yemeksiz kalma durumu, yemeksiz.
 §. 109Ia/16
- şān** -3- [Ar] (bkz. şe'n) şan, şöret, ün; gösteriş, gösterişlilik; adet, tabiat, huy.
 §. 34II/8, 107Ia/109
 §. şovket u şānuş 89Ia/8
- şāna** -2- [Fa] tarak.
 §. 12II/10
 §.+dan 91Ia/32
- şā'ir** -9- [Ar] şair.
 §. 51Ia/24, 108Ia/34
 §.+den 108Ia/16, 108Ia/15
 §.+em 98Ia/21
 §.+im 90Ia/6
 §.+iñ 108Ia/39
 §.+lerden 89Ia/25
 Me'zūn-ı §.+em 92Ia/25
- şā'irliğ** -1- şairlik.
 §.+de 90Ia/44
- şā'irlüg** -1- şairlik.
 §.+üñ 89Ia/25
- şāyed** -5- [Fa] şayet, eğer.
 §. 15II/12, 19II/9, 31II/3, 36II/4, 40II/32
- şe'n** -4- [Ar] (bkz. şān) şan, şöret, ün; gösteriş, gösterişlilik; adet, tabiat, huy.
 §.+inde 60Ia/16, 60Ia/2
 §.+ini 114Ib/105
- §. u şovket 89Ia/7
- şeb** -3- [Fa] gece.
 §. rüz u şeb 71Ia/15
 §.+señ 19Ia/18
 §.-i mehtāb ola 13II/5
- şebāb** -1- [Ar] gençlik, tazelik, civanlık.
 °ehd-i §.+um 48Ia/15
- şebçirāğ** -1- [Fa] 1. gece lambası. 2. gece parlayan yakut. 3. ateş böceği.
 §. 46II/24
- şebīh** -1- [Ar] benzer, gibi, eş.
 §. 40Ia/19
- şebistān** -2- [Fa] 1. yatak odası. 2. gece ibadetine mahsus oda. 3. harem dairesi.
 kunc-ı §. 10Ia/4
 şem^c -i §.+umdır 6Ia/3
- şebnem** -2- [Fa] çiy, şebnem.
 §. 17II/7, 82Ia/17
- şebpere** -1- [Fa] yarasa.
 §. 104Ia/12
- Şeddād** -1- [Ar] Yemen'de Âd kavminin hükümdarı. [büyük binalarla ve bu arada cennete benzemek arzusuyla yaptırdığı "İrem bağı" ile ün almıştır. Bu bağdaki köşke girmek nasip olmadan Tanrı gazabına uğrayarak hepsi yer ile bir olmuştur].
 §. 25Ia/10
- şefā** -4- [Ar] sefa: 1. gönül rahatlığı, rahatlık, kaygısız ve sakin olma. 2. eğlence, zevk, neşe
 §. 11Ia/19, 90Ia/29
 §.+sı 75Ia/11
 §.+yam 45Ia/6
- şeh** -2- [Fa] (bkz. şāh) şah, padişah, hükümdar
 §. 44Ia/3
- şehāb** -1- [Ar] 1. kıvılcım. 2. akan yıldız, ağma, şahap. 3. cesur,

- yürekli kimse.
tîr-i ş. 95Ia/30
- şehbâl** -1- [Fa] kuş kanadının en uzun tüyü.
ş. 45II/47
- şehd** -15- [Fa] 1. bal. 2. gümeç balı.
ş.+i 17II/9
ş.+ini 36II/10
ş.-i lebi 63Ia/10
ş.-i lebine 41Ia/5
ş.-i lebini 72Ia/19
ş.-i lebiğ 112Ia/18, 40Ia/11
ş.-i pistân 10Ia/11
ş.-i selsebîl 48Ia/4
ş.-i şeker 54II/14, 58II/6, 5II/2, 85Ia/6
ş.-i şîriyiz 85Ia/8
ş.-i zülâlundadır 35Ia/20
- şehîd** -3- [Ar] şehit, kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölen kimse.
ş. 101Ia/8
ş.+lerden 101Ia/7
ş.-i le^c1-i nüşudum 67Ia/26
- şehlâ** -5- [Ar] şehla: 1. ela göz, koyu mavi göz. 2. ela gözlü kadın. 3. tatlı şaşı, kusurlu sayılmayacak kadar hafif şaşı.
ş. 18II/9, 19II/3, 6II/16, 17II/2
ş. nergis 10II/15
- şehmâr** -5- [Fa] *harf.* yılanların kralı; büyük yılan.
ş. 46II/14
ş.+e 49II/12
ş. elinden 56II/12
ş.+ı 19II/7
ş. kemîni 1II/22
- şehnâz** -2- [Fa] şehnaz: 1. çok nazlı. 2. klasik İran müziğinde bir makamın adı. 3. kadın adı.
ş. 95Ia/23
şûr-ı ş. 23II/15
- şehr** -10- [Fa] şehir, büyük belde, büyük kent, il.
ş. 87Ia/14
ş.+dir 48II/15, 48II/7, 48II/9
ş.+ine 95Ia/35
ş.+ini 107Ia/93, 107Ia/94, 35II/13
ş.+iniğ 31Ia/12
ş.-i Şifâhânda 44Ia/1
- şehristân** -1- [Fa] büyük şehir.
ş. 87Ia/10
- şehriyâr** -1- [Fa] padişah, hükümdar.
ş.+ıdır 31Ia/12
- şehsevâr** -1- [Fa] şahsüvar, iyi ata binen, yiğit kimse.
ş. 102Ia/32
- şehvâr** -2- [Fa] 1. şaha, hükümdara yakışacak surette. 2. iri ve iyi cins inci.
govher-i ş. 43Ia/23
lö'lö'-yı ş.+ıdı 114Ib/108
- şehzâde** -1- [Fa] (bkz. şâhzâde) şehzade, hükümdar oğlu, padişahların ve oğullarının erkek çocuklarına verilen san.
ş. şâh u şehzâdeler 114Ib/103
- şek** -3- [Ar] 1. bir şeyden bir parça. 2. *mec.* dobra konuşma, açık seçik konuşma, saf ve düzgün konuşma.
ş. 82Ia/35, 85Ia/18
ş. sözi 84Ia/3
- şekâyık** -1- [Ar] şakayık, gelincik, çöl lalesi.
ş. gulı 114Ib/30
- şeker** -20- [Fa] şeker, tatlı.
ş. 111Ia/15, 5Ia/14, 60II/10, 62II/10, 87Ia/20, 11Ia/10, 6Ia/12
ş. deryâhunı 2II/8
ş. diliğ 70Ia/15
ş.+dir 110Ia/21, 87Ia/31
ş.+i 61II/15
ş.+idi 35II/24

- ş.+im 90Ia/7
 ş. kefesinde III/10
 ş. yerine 76Ia/31
 şehd-i ş. 54II/14, 58II/6, 5II/2,
 85Ia/6
- şeker-ḥend** -1- [Fa] sevgilinin tatlı tatlı gülüşü.
 ş. 82Ia/23
- şeker-leb** -2- [Fa] (bkz. şeker-leb) 1. dudağı şeker gibi tatlı. 2. tatlı dudaklı, tatlı sözlü.
 ş.+den 86Ia/6
 ş.+señ 19Ia/17
- şeker-nüş ol-** -1- [Fa] öpmek.
 ş.-ubdır 114Ib/47
- şeker-rîz** -1- [Fa] 1. şeker saçan, pek tatlı. 2. sevinçten gelen göz yaşı.
 ş. 5Ia/14
 ş.+den 36II/9
- şekeristân** -2- [Fa] (bkz. şekeristân) 1. şeker veren yer. 2. *mec.* sevgilinin dudağı.
 ş.+a 67Ia/36
 ş.+um 73Ia/8
- şekîb** -1- [Fa] sabır, tahammül.
 ş. şebr u şekîb 71Ia/22
- şekîl** -1- [Ar] 1. güzel yüzlü, yakışıklı, güzel, gösterişli. 2. at ve katır ayağını bağlamada kullanılan sicim.
 ş. 44Ia/7
- şekker-leb** -1- [Fa] (bkz. şeker-leb) 1. dudağı şeker gibi tatlı. 2. tatlı dudaklı, tatlı sözlü.
 le^cl-i ş.-i nüşhend 114Ib/44
- şekkerîn** -1- [Fa] tatlı, şekerli.
 ş. dili 33Ia/18
- şekkeristân** -1- [Fa] (bkz. şekeristân) 1. şeker veren yer. 2. *mec.* sevgilinin dudağı.
 ş.+a 67Ia/20
- şekku'l-ķemer** -1- [Ar] Hz. Muhammed'in, parmak işaretleriyle Ay'ı ikiye bölmesi şeklinde gösterdiği mucize.
 ş. 1Ia/19
- şem^c** -15- [Ar] mum.
 ş. 5Ia/8, 86Ia/13
 ş.+e 7Ia/10
 ş.+iñ 19Ia/3, 51Ia/1, 56Ia/33
 ş. u ķemer 58Ia/1
 ş. u meş^cel 29Ia/24
 ş.-i cemâlundadır 35Ia/12
 ş.-i cemâlun 112Ia/13
 ş.-i ceşn-i sede 114Ib/27
 ş.-i ḥāmūşum 91Ia/37
 ş.-i rühşäre 114Ib/132
 ş.-i rühşaruñ 2II/1
 ş.-i şebistânumdır 6Ia/3
- şem^c siz** -1- mumsuz, mumu olmayan.
 ş. 14II/12
- şems** -6- [Ar] güneş.
 ş.+inen 64II/9
 ş. u ķemer 56Ia/6, 58II/2, 59II/14
 ş. u ķemerdir 49II/9
 ş. u vez-żuhā 58Ia/6
- şemşîr** -4- [Fa] kılıç.
 ş. 13Ia/28, 82Ia/11
 ş.-i dudem 88Ia/10
 mîri ş.+idir 106Ia/10
- şeng** -5- [Fa] neşeli, kıvrak.
 ş. şüh u şeng 114Ib/113, 114Ib/142,
 22Ia/19, 59Ia/6, 7Ia/2
- şengül** -1- [Fa] şen, esen, neşeli.
 ş. şüh u şengül 52Ia/14
- şê^c r** -3- [Ar] şiir, nazım.
 ş.+iñ 17Ia/5
 ş. u ğezel 29Ia/28
 ş.-i ḥezinden 69Ia/17
- şer** -2- [Ar] 1. kötülük, fenalık; kötü iş. 2. kavga, gürültü.
 ş. ḥeyr u şer 30Ia/13

- şér** ş. hêyr u şerden 43Ia/3
 -15- [Fa] 1. arslan. 2. *mec.* yiğit, yürekli.
 ş. 108Ia/22, 13Ia/28, 44II/13, 45II/25, 7Ia/12, 38Ia/20
 ş. beççeler 88Ia/19
 ş. Dārābı 53II/23
 ş.+i 101Ia/19, 114Ib/145, 69Ia/21, 45II/45
 ş.+ler 102Ia/12
 ş. u pelengi 45II/14
 ş. yatağı 104Ia/6
- şerāb** -9- [Ar] şarap.
 ş. 107Ia/99, 3Ia/4
 ş.+dan 21II/12
 ş.+um 45II/21, 45II/43, 90Ia/27, 98Ia/4
 ş.+undan 5II/13
 ş.-ı kovşer 10II/7
- şerābentehūr** -2- [Ar] şaraban tahaura, cennette cennete girenlere verilen tertemiz şarap, Kur'an-ı Kerim'in İnsan suresindeki 21. ayete işaret etmektedir: *"Onların üzerinde hafif ipek ve ağır işlenmiş atlastan yeşil elbiseler vardır. Gümüşten bileziklerle bezenmişlerdir. Rableri onlara tertemiz bir şarab içirmiştir."*
 ş. 26II/14, 91Ia/43
- şerāfetli** -2- şerefli, onurlu.
 ş. 114Ib/55, 114Ib/71
- şerār** -1- [Fa] kıvılcım.
 ş.+ı 114Ib/148
- şerāret** -1- [Ar] şerirlik, şer işleme, fenalık, kötülük.
 ş.+den 113Ib/9
- şerbet** -6- [Ar] şerbet, içilecek tatlı şey.
 ş. 16II/13, 23II/7, 25Ia/8, 3Ia/20
 ş. ābumı 90Ia/8
 ş.+ine 41Ia/6
 ş.+ini 35II/14
- şerbet-dār** -1- 1. şerbet ve içecek memuru.
 2. şerbetli.
 ş.+um 26Ia/3
- şeref** -1- [Ar] şeref: başkasının, birine gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, onur, büyüklük, ululuk, üstünlük.
 ş.+im 91Ia/38
- şerif** -1- [Ar] şerif: 1. kutsal, şerefli. 2. soylu, temiz.
 zemān-ı ş. 114Ib/75
- şerli** -1- aslan bulunan; aslanı olan.
şerli 'elem: üzerinde aslan resmi bulunan bayrak.
 ş. 'elem 44II/11
- şerm** -2- [Fa] utanma.
 ş. 25Ia/23
 ş. u heyāyunan 43Ia/42
- şerrāk** -1- [Ar] ayakkabı bağı.
 ş. 40II/41
- şerť** -1- [Ar] şart, koşul. **şerť ét-:** şart koşmak, önceden bir şarta bağlamak.
 ş. 40II/19
- şetrenc** -2- [Fa] satranç.
 ş.+inde 21II/20
 ş.+iñ 17II/16
- sevenbū** -3- [Fa] şebboy, Turpgillerden, güzel kokulu, dar yapraklı, değişik renkli çiçekleri olan, çok yıllık ve otsu bir süs bitkisi.
 ş. 50II/14
 ş.+lar 6II/14
 ş.+nuñ 75Ia/6
- Şeybānlu** -1- Kaşkay il birliğine dahil bir tayfanın adı.
 Ş. 107Ia/41
- şeydā** -7- [Fa] aşktan aklını kaybetmiş, divane, düşkün, şaşkın.
 ş. bulbul 32Ia/3, 8II/16
 ş. bulbulam 16Ia/1

- ş. bulbuldan 57II/4
 ş. bulbulların bulbul.ların 6II/7
 ş. kızleri 86Ia/8
 ‘āşik-i ş.+yı 19Ia/2
- şeyh** -3- [Ar] şeyh: 1. tarikat kurucusu, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış olan kimse. 2. tarikat büyüğü veya tarikat kollarından birinin başında bulunan kimse. 3. yaşlı adam, ihtiyar.
 ş.+in 49Ia/9
 ş.-i şen‘ân 35II/13, 40II/26
- Şeyh Hâbîl** -1- [Ar] İran’ın Fars velayetinin batısında Kohkîlûye bölgesinde yaşayan ve Lorca konuşan bir tayfanın adı.
 Ş. 48Ia/20
- şeyhü’l-islâm** -1- [Ar] dini meselelerle şeriat mahkemelerine bakan en yüksek rütbeli din adamı, şeyhülislam.
 ş. 74Ia/6
- şeytân** -8- [Ar] şeytan: 1. Hz. Âdem’e secde etmediği için cennetten kovulan, insanları Allah’ın emirlerine karşı kıskırtan, kötülüğe yönelten cin, iblis. 2. *meç.* kötü düşünceli, kötü niyetli kimse. 3. *meç.* çok kurnaz, uyanık
 ş. 13Ia/10, 22Ia/8, 30Ia/8, 68Ia/19, 88Ia/21, 39Ia/2
 ş.+ı 107Ia/80
 ş.+uğ 43Ia/53
- şikâr** -4- [Fa] 1. av. 2. avlama. 3. avlanan hayvan.
 ş. 12II/16, 85Ia/3, 106Ia/13, 34Ia/10
- şikârî** -3- [Fa] 1. ava mensup, avla ilgili. 2. [şahin, doğan gibi] av kuşu. 3. avlayan.
 ş. gözleri 49II/3
- ş. laççın 19II/13
 ş. şer 45II/25
- şikâyet** -1- [Ar] şikâyet, hoşnutsuzluk belirten söz veya yazı, sızlanma, sızıltı, yakınma, yakıntı.
 ş. 49Ia/3
- şikest** -3- [Fa] 1. kırılmış, kırık; kırma, kırılma. 2. yenilme.
 ş. 114Ib/123, 1II/15, 36II/6
- şikeste** -6- [Fa] 1. kırık, kırılmış. 2. yenilmiş.
 ş. 89Ia/33
 ş. İbrâhîm 42II/11
 ş. ‘âşikem 37Ia/13
 ş. ‘âşiki 20II/9
 ş. ‘âşikin 50II/18
 ş.+yem 90Ia/30
- şikve** -6- [Ar] şekva, şikâyet, hoşnutsuzluk belirten söz veya yazı, sızlanma, sızıltı, yakınma, yakıntı.
 ş. 102Ia/28, 105Ia/14, 19Ia/5, 22Ia/1, 21Ia/3
 ş.+si 41II/1
- Şimr** -1- [Ar] Kerbelâ hadisesinde Hz. Hüseyin’in başını kesen mel’ûn.
 Ş. u mîrgezebsen 19Ia/19
- şimşâd** -1- [Fa] şimşad: 1. bir ağaç türü, şimşir ağacı. 2. uzun boylu.
 ş. u ‘er‘er 114Ib/26
- şin** -1- [Ar] Osmanlı alfabesinin on altıncı harfi olup “ebced” hesabında üç yüz sayısının karşılığıdır; “ş” sesini verir.
 ş. 112Ia/13
- şir** -4- [Fa] 1. arslan. 2. süt.
 ş. 82Ia/10
 ş. u hürşide 114Ib/170
 şehd-i ş.+iyiz 85Ia/8
 ş.-i rehâr 2Ia/14
- Şirâz** -1- [Fa] Şiraz kenti, İran’ın

- güneyinde Fars velayetinin başşehri.
 Ş.+dır 48Ia/20
- şire** -1- [Fa] şıra.
 ş.+si 17Ia/1
- Şirîn** -9- [Fa] Hüsrev ile Şirin hikayesinin kadın kahramanı.
 Ş. 112Ia/6, 11II/19, 29Ia/16, 30Ia/27, 32Ia/16, 59Ia/9, 5II/6, 64Ia/23, 71Ia/24
- şirîn** -66- [Fa] 1. tatlı. 2. sevimli, cana yakın, sempatik.
 Ş. 26Ia/5, 26Ia/6, 26Ia/7, 33Ia/5, 33Ia/7, 48Ia/2, 87Ia/27, 9II/10, 6II/5, 6II/8, 14Ia/11, 32II/5, 35II/11, 59II/2, 8II/20, 26Ia/8, 56II/14, 37Ia/2, 3II/11, 65Ia/4, 49II/7, 72Ia/1, 63II/19, 30II/4, 57II/18, 50II/5, 9II/10, 41Ia/7, 108Ia/10, 53Ia/9, 9II/13, 3II/11, 67Ia/14, 23Ia/20, 6II/8, 88Ia/27, 65Ia/3, 70Ia/15, 3II/12
 ş.+den 69Ia/19
 ş.+dir 36II/9, 75Ia/8
 ş.+eñ 18II/11
 ş.+im 90Ia/19
 ş. mehbûbum 9II/13
 ş. şehrine 95Ia/35
 ş. şirîn 26Ia/8
 ş. şüh u şirîn 10Ia/8, 33Ia/8, 59Ia/11, 59Ia/5, 6Ia/17, 91Ia/23, 78Ia/5
 ş. şüh u şirînim 90Ia/6
 ş. uħudan 6Ia/19
 ş. yāra 41Ia/4
 ş. yazan 90Ia/23
 ş. zebānum 40Ia/17
 le‘l-i ş.+e 114Ib/88
 Zulêyhā-yı ş. 95Ia/22
- şirîn-zebān** -4- [Fa] tatlı dilli, dili tatlı.
 ş. 32Ia/16, 90Ia/23
- ş.+lar 51Ia/9
 ş.+uñ 72Ia/2
- şirîni** -3- [Fa] 1. tatlı; tatlılık. 2. sevimlilik, canayakınlık, sempati.
 ş. 83Ia/11, 107Ia/38
 ş.+ler 95Ia/10
- Şirvān Bey** -1- şahıs adı.
 ş. 43II/44
- şişdung** -1- [Fa] tüm, tam, hep, bütün.
 ş. 69Ia/7
- şişe** -2- [Fa] şişe, içerisine sıvı konulan, cam veya plastikten yapılmış, dar ağızlı uzun kap.
 ş. 103Ia/17
 ş.+ler 36Ia/15
- şişe-dār** -1- [Fa] 1. şişe sahibi olan [içinde içki olan şişe]. 2. kadehi olan, kadeh sahibi olan, elinde kadeh olan.
 ş. 71Ia/8
- şişper** -2- [Fa] 1. altı yönlü topuz. 2. iri ve kalın el sopası.
 ş. 52II/39
 ş.+im 45II/40
- şitāb** -2- [Fa] acele, sürat, çabukluk, hızlılık, ivinti.
 ş. 46Ia/3
 ş. ét 94Ia/24
- şive** -1- [Fa] şoson, ketenden yapılan ayakkabı, kumaş veya ince deriden, çoğunlukla düz topuklu, ayağı bütünüyle saran ayakkabı.
 ş. 52II/19
- şiyār** -1- [Fa] 1. yiv, oluk, yarık. 2. ekin yerini yivli ve oluk etme, oluklu ve yivli yapma.
 ş.+a 92Ia/8
- şor** -3- [Fa] tuzlu.
 ş. 87Ia/31
 ş.+dır 87Ia/27
 ş. memelerin 75Ia/8

- şoraket** -1- [Fa] otları tuzlu olan veya ot bitmeyen, çorak, verimsiz [yer], tuzla, tuzlak, kurak.
ş.+dir 15II/5
- şovk** -5- [Ar] şevk, istek, heves.
ş.+ı 56Ia/21, 65Ia/17, 18Ia/17
ş.+uñ 90Ia/2
ş. u zovkum 35Ia/16
ş.-ı cānānı 56Ia/1
- şovket** -5- [Ar] şevket, büyüklük, ululuk, yücelik, heybet.
ş. 107Ia/109
ş.+e 34II/7
ş.+inen 34II/8
ş. şe'n u şovket 89Ia/7
ş. u şānuñ 89Ia/8
- şovr** -2- [Ar] müşavere, danışma.
ş. 43Ia/46, 108Ia/9
- şuğāl** -2- [Fa] çakal.
ş. 45II/45, 45II/14
- şuğl** -1- [Ar] iş, uğraşacak, meşgul olacak şey; dert, gaile.
ş. u 'emelde 98Ia/19
- şüh** -45- [Fa] şuh: 1. neşeli, serbest; şen ve oynak [kadın]. 2. hareketlerinde serbest. 3. açık saçık, hayasız [kadın]. [sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan gözün, **şuh**, şehla, mahmur, hışımlı, hilekar olması en başta gelen özelliklerindedir].
ş. 18II/8, 22II/6
ş. baħuşlı 39Ia/16, 53Ia/8
ş. boyuça 91Ia/26
ş. cemāldadır 43Ia/53
ş. dilārā 63II/9
ş. gözelde 20Ia/8, 51Ia/23
ş. gözeller 95Ia/11
ş. gözelleri 36Ia/7
ş. maral 61II/17
ş. maralam 21II/5
- ş. maralum 61II/26
ş. memesi 59Ia/14
ş. řāvūsdur 50II/12
ş. u dilberim 111Ia/13
ş. u dilrubā 57Ia/13, 7Ia/9
ş. u ebrū 67Ia/38
ş. u ebrū-kemāndır 64Ia/26
ş. u kaşı 111Ia/17
ş. u meshere 12Ia/10
ş. u mestān 29Ia/11
ş. u mestāna 67Ia/48
ş. u müşkin-nefes 63Ia/20
ş. u semen-bū 69Ia/1
ş. u sīmīn-ten 13Ia/23
ş. u şeng 114Ib/113, 114Ib/142, 22Ia/19, 59Ia/6, 7Ia/2
ş. u şengül 52 Ia/14
ş. u şīrīn 10Ia/8, 33Ia/8, 59Ia/11, 59Ia/5, 6Ia/17, 78Ia/5, 91Ia/23
ş. u şīrīnim 90Ia/6
ş. u zībāyı 19Ia/8
ş.-ı ferengem 68Ia/13
ş.-ı gulruħı 66Ia/1
- şöhret** -2- [Ar] şöhet, ün, san.
ş. 25Ia/16, 109Ia/2
- şükr** -7- [Ar] şükür: 1. Tanrı'ya duyulan minneti dile getirme. 2. mutlu bir olay veya durumdan, yapılan bir iyilikten duyulan hoşnutluğu bildirme.
ş. 72Ia/1, 30II/19, 61II/25
ş.+ı 14Ia/19
ş.+ine 113Ib/1
ş. u hemdi 33Ia/1
ş.-ı nē' met 50Ia/20
- şükr-i lillāh** -3- [Ar] Allah'a şükürler olsun ki, Allah'a hamt olsun ki; hamt Allah'ındır.
ş. 1Ia/4, 33Ia/16, 11II/1
- şükrü'llāh** -1- [Ar] şahıs adı.
ş. 106Ia/11

şuluk -1- [Tr] 1. kalabalık, izdiham. 2. yaygara, gürültü, patırtı. 3. pek konuşan, geveze.

ş. 67Ia/64

şüm -7- [Fa] şom, uğursuz.

ş. gelineş 12Ia/9

ş. iķbāl 45II/46

ş. ķel' eye 45II/16, 45II/32

ş. reķīb 14II/3

ş. reķībi 30II/18

ş. zemānadan 9IIa/20

şumāl -1- [Fa] 1. şimal, kuzey. 2. kuzeyden esen rüzgar. 3. sol, sol taraf.

ş. çep u şumāldan 34II/9

şö'le -6- [Ar] alev, ateş alevi, yalım, şule.

ş. 58Ia/5, 78Ia/2

ş.+si 49II/9, 64II/18

ş.+sinde 11II/10

ş.+sini 57II/11

şūr -8- [Fa] 1. gürültü, patırtı, cünbüş, şamata. 2. heyecan, ıztırap; yaygara, gigan, velvele. 3. müsiki alanında, karışık hava.

ş. 105Ia/15

ş.+ı 18Ia/18

ş. u ğulğul 114Ib/31

ş.-ı cevānlügda 34II/17

ş.-ı cevānlügüm 13Ia/6

ş.-ı ' eşķe 49Ia/19

ş.-ı sovdā 114Ib/112

ş.-ı şehnāz 23II/15

şūrīde -1- [Fa] 1. karışık, perişan. 2. aşık, tutkun.

ş. Ferhād 11II/19

Şuşter -1- [Fa] Şuşter kenti, İran'ın güneyinde Huzestan eyaletinin kuzey kısmında yer alır. Fransız arkeolog Grishman'ın çalışmaları sırasında bu bölgede 10.000 yıl

önce kurulmuş olduğu tahmin edilen mağara kentin ne denli eski bir yerleşim yeri olduğunu bize açıklayabilecek niteliktedir.

Ş. 108Ia/36

şükûfe -2- [Fa] şükûfe, açmamış çiçek, tomurcuk, filiz, gonca.

ş. 1II/5, 114Ib/22

T

tā -62- [Fa] kadar, değin, dek.

t. 100Ia/36, 101Ia/3, 103Ia/18,

106Ia/3, 107Ia/66, 107Ia/8,

108Ia/11, 10Ia/14, 110Ia/15,

111Ia/19, 113Ib/19, 114Ib/109,

14Ia/1, 14Ia/6, 17II/15, 18II/18,

25Ia/17, 25Ia/18, 27Ia/19, 27Ia/23,

27II/2, 28II/2, 2Ia/12, 2II/2,

37Ia/14, 39II/4, 3Ia/11, 3Ia/20,

40Ia/4, 40II/12, 40II/28, 40II/3,

40II/44, 41II/4, 42Ia/18, 43Ia/38,

46Ia/10, 46Ia/9, 50Ia/1, 50Ia/12,

50Ia/16, 50Ia/2, 50Ia/20, 50Ia/24,

50Ia/4, 50Ia/7, 50Ia/8, 54II/20,

55Ia/10, 59Ia/4, 60II/19, 61Ia/18,

67Ia/60, 72Ia/29, 74Ia/6, 84Ia/12,

84Ia/2, 88Ia/15, 89Ia/14, 90Ia/39,

94Ia/11

tāb -11- [Fa] 1. güç, kuvvet, tâkat. 2. ışık, parlaklık. 3. hararet. 4. tazelik. 5. kıvrım, büklüm.

t. 20Ia/1, 20Ia/3, 8II/5, 114Ib/133, 71Ia/9

t. şebr u tābumı 90Ia/4

t.+um 37Ia/18

t.+umı 90Ia/12

t.-ı ' itābum 45II/23

t.-ı zulfeyni 61II/22

tab- -8- [Tr] (bkz. tap-) bulmak.

- t.-dı 39Ia/17, 6Ia/13, 6Ia/14, 6Ia/15, 6Ia/22, 89Ia/5, 89Ia/7
t.-maz 107Ia/81
- tābān** -1- [Fa] ışıklı, parlak. **māh-ı tābān:** parlak ay.
māh-ı t.+ı 95Ia/6
- tābistān** -1- [Fa] yaz.
t. kış u tābistān 10Ia/20
- tābūt** -1- [Ar] ölü taşınan sandık.
teht-i t. 91Ia/27
- tāc** -6- [Ar] taç, soyluluk, iktidar, güç veya hükümdarlık sembolü olarak başa giyilen, değerli taşlarla süslü başlık.
t. 103Ia/14
t. durr u tāc 1Ia/22
t.+e 1Ia/9
t.+ı 55II/13
t.+içe 2Ia/2
t. teht u t.+ınan 30Ia/25
- tāc-beḥş** -1- taç veren, hükümdar yapan.
t. 112Ia/19
- tācık-şifet** -2- Tacik gibi olma, Tacik gibi davranma. [Kaşıkay Türkleri Farsça konuşan kavimlere “tacik” derler.].
t. 47Ia/1, 47Ia/3
- tācık-zebān** -1- [Fa] Farsça konuşan.
t.+dan 106Ia/19
- tācir** -5- [Ar] ticaretle uğraşan, tüccar.
t. 25Ia/15, 46Ia/15, 49Ia/14
t.+dan 25Ia/16
t.+dir 74Ia/7
- tafta** -1- [Fa] 1. tafta, düz ve donuk olan bir çeşit ipekli kumaş. 2. bu kumaştan yapılmış. 3. büzülmüş, katlanmış, bükülmüş. 4. yanmış, yanık. 5. aydınlık, parlak. 6. üzgün, kederli.
t. ḥarāsundan 64Ia/32
- taḥ-** -1- [Tr] takmak: 1. İki şeyin uçlarını birbirine geçirmek,
- iliştirmek, bir şeyi başka bir şeye geçirmek, geçirmek. 2. sokmak, içeriye itmek.
t.-ub 72Ia/26
- tanu** - -11- [Tr] tanımak.
t.-dum 112Ia/3
t.-maz 15II/10, 15II/11, 15II/9, 38Ia/13
t.-mèyrseḡ 92Ia/5
t.-r 12II/14, 22Ia/14, 52Ia/1
t.-rdı 29Ia/27, 30Ia/19
t.-yub 91Ia/3
- tap-** -8- [Tr] (bkz. tab-) bulmak.
t.-ar 114Ib/64, 30Ia/22, 74Ia/14, 74Ia/8, 79Ia/30, 7Ia/20
t.-araḡ 60Ia/5
t.-madı 22Ia/5
- tapul-** -2- [Tr] bulunmak.
t.-madı 9Ia/5
t.-maz 15Ia/4
- tappu** -1- [Fa] 1. un, buğday gibi tahılları saklamaya yarayan büyük toprak kap. 2. bir tür ekmek.
t.+sı 107Ia/63
- tār** -13- [Fa] 1. bir tür beş telli çalgı aleti. 2. tel; saç teli. 3. iplik. 4. karanlık. 5. (dokumada) arşak. 6. tepe. **tār u mār:** dağınık, perişan, karışık, darmadağın, tarumar.
t. 28Ia/12, 98Ia/24, 40II/40
t.+a 19II/16
t. berbeḡ u tār 114Ib/36
t.+ı 12II/9
t. u mār 54Ia/8
t.+una 23II/4
t.+undan 9Ia/23
çeng-i t.+a 92Ia/20
t.-ı müdır 82Ia/32
t.-ı zulfi 51Ia/16
- tārāc** -2- [Fa] 1. yağma, çapul, talan. 2. yağma etme, talanlama.

- t.+a 7II/18, 99Ia/15
- Tarı** -2- [Tr] (bkz. Tarı) Tanrı, Allah.
T. 33Ia/1, 8II/17
- tārīḥ** -1- [Ar] tarih.
t. 48Ia/16
- taru** -1- [Tr] (bkz. Tarı) Tanrı, Allah.
t.+mı 28II/1
- tat** -4- [Tr] Farsça konuşan.
t.+a 40II/19
t.+ı 107Ia/39
t.+lara 104Ia/5
t.+una 106Ia/22
- Tātārī** -1- [Fa] Tatarlara ait, onlarla ilgili.
müşk-ı T. 57II/17
- tāvūs** -1- [Ar] tavus kuşu.
teht-i t. 114Ib/157
- tay** -1- [Fa] eşit, denk, eş; yaşıt.
t.+uḡ 90Ia/43
- tāze** -4- [Fa] taze.
t. destgāh 108Ia/14
t. gulistān 22II/7, 23II/18
t. terutāze 109Ia/12
- tāze-cān ət-** -1- [Fa] canlandırmak, yeni can
vermek, yaşatmak.
t. 114Ib/9
- tāzelen-** -1- [Tr] taze duruma gelmek,
tazelik kazanmak.
t.-di 63Ia/19
- tāzele-** -1- [Tr] tazelemek.
t.-yeg 94Ia/22
- tazzı** -1- [Fa] tazı, zağar, av köpeği,
ince vücutlu olan pek çevik
bulunan ve hızlı koşan bir tür
köpek.
t. 110Ia/27
- te'ḥīr** -1- [Ar] sonraya, geriye bırakma,
geciktirme, geciktirilme.
t. ət 85Ia/10
- te'sīr** -1- [Ar] tesir, etki.
t. 67Ia/54
- tebāreke'llāh** -2- [Ar] Allah mübarek
etsin!
t. 1Ia/9, 2Ia/2
- tebessüm** -1- [Ar] tebessüm, gülümseme.
t. 63Ia/13
- tedbīr** -4- [Ar] tedbir: 1. önlem. 2.
hazırlık.
t. 13Ia/20, 27II/5, 45II/5
t.+inen 44II/13
- tefaḵ** -1- [Ar] 1. ittifak, anlaşma,
uyuşma, bağlaşma; oy birliği. 2.
hadise, olay.
t. 108Ia/29
- tefavüt** -1- [Ar] tefavüt, ayırıcı özellik,
farklılık.
t. 7II/14
- teferrüclī** -1- eğelenceli, teferrüclü.
teferrüclī demāğ: şen ve esen olma
durumu.
t. 36II/27
- tefreḳe** -3- [Ar] tefrika: 1. ayrılma,
ayrılık. 2. bozuşma, geçimsizlik,
anlaşmazlık, ara bozuculuk, nifak.
3. boşuna konuşma, saçma sapan,
abuk subuk, abidik gubidik
konuşma.
t. 104Ia/20, 16Ia/14
t. ceyrānlar 76Ia/9
t.+den 77Ia/13
- tefrīḥ** -1- [Ar] 1. şenlik etme, şen olma.
2. hoşluk. 3. gezi, gezinti. 4.
ferahlandırma, gönül açma.
t. u demāğa 111Ia/12
- tefşīl** -3- [Ar] tafsil, bir şeyi
ayrıntılarıyla anlatma, açıklama.
t.+e 107Ia/120
t.+i 48Ia/17
t.+in 52II/7
- tegeyyür** -2- [Ar] tagayyür: 1. değişme,
başkalaşma. 2. kızma, sinirlenme;
kızgın, kızgınlık. 3. bozulma,
karışma.

- t. 101Ia/18
t.+dan 46Ia/2
- teglif** -3- [Ar] (bkz. teklif) teklif, önerme, öneri.
t. 62Ia/1, 62Ia/15
t.+i 43Ia/49
- tehemmül** -1- [Ar] tahammül, katlanma, dayanma, sabır.
t. şebr u tehemmül 27Ia/6
- teh-por** -1- [Fa] eskide kullanılan bir tür tüfek.
t.+lar 102Ia/23
- tehkik** -1- [Ar] tahkik: 1. soruşturma. 2. araştırma, tetkik. 3. bir şeyin hakikatini arama, bir hususun gerçek olup olmadığını meydana çıkarma.
t. 107Ia/51
- tehrir** -1- [Ar] tahrir, yazma, kitabet, kompozisyon.
t.+e 26II/1
- tehsil** -4- [Ar] tahsil: 1. hasıl etme, edilme, ele geçme, geçirilme. 2. ilim öğrenme, öğrenim. 3. vergi veya irat toplama.
t. 43Ia/5, 48Ia/10
t.+imiz 35Ia/5
t.+inde 43Ia/11
- tehsil-dâr** -1- tahsildar, halktan vergi ve varidatı tahsil eden memur.
t. 52II/52
- tehsin** -1- [Ar] tahsin: 1. güzel bulup takdir etme, beğenip alkışlama. 2. güzelleştirmeye, güzel kılma.
t. 2Ia/24
- teht** -19- [Fa] taht: 1. hükümdarların oturduğu büyük, süslü koltuk. 2. *mec.* hükümdarlık makamı, hükümdarlık.
t. 103Ia/14, 1Ia/9, 1II/17
t.+i 16II/10, 46II/26, 4Ia/13
- t.+ine 114Ib/92
t.+iğ 91Ia/27
t. u éyvân 104Ia/16
t. u mülk-i cem 88Ia/11
t. u tâcınan 30Ia/25
t. üste 102Ia/17
t. üstünde 75Ia/4
t.-i keyinden 102Ia/45
t.-i mermer 19II/11
t.-i sinesinde 19II/7
t.-i tâbüt 91Ia/27
t.-i tâvüs 114Ib/157
t.-i tâvüs 46II/20
- tehte** -2- [Fa] 1. tavlâ tahtası; tavlâ oyunu. 2. yer adı.
t.+ye 40II/18
t.+yi 38II/13
- teht-gâh** -1- [Fa] 1. tahtın kurulduğu yer, taht yeri 2. bir hükümdarın oturduğu şehir, başkent. 3. şahın tahta çıktığı yer.
ârâyiş-i t.-i keyî 114Ib/7
- tek** -19- [Tr] tek: 1. gibi. 2. yalnız, yalnızca.
t. 110Ia/25, 110Ia/26, 110Ia/27, 112Ia/18, 112Ia/24, 112Ia/26, 19II/17, 19II/18, 35II/10, 43II/24, 44II/16, 46II/10, 46II/24, 57II/15, 57II/18, 64Ia/23, 67Ia/45, 69Ia/11, 88Ia/11
- tekdîr** -6- [Ar] takdir: 1. beğenme, değer biçme, değr verme; verilme. 2. [değerini, ehemmiyetini, lüzumunu] anlama. 3. ezelde Allah'ın olmasını istediği şeyler.
t. 13Ia/20, 13Ia/4, 30Ia/14
t.+i 45II/15, 13II/15
t.+iydi 16II/3
- tekdîs** -1- [Ar] takdis, kutsal sayma, kutsama.
t. 114Ib/77

- tekke** -2- [Ar] (bkz. teyke) 1. dayanma. 2. güvenme. t. 114Ib/150, 14II/4
- teklid** -3- [Ar] taklit. t. 52Ia/16, 48II/2 t.-i ʿ eşki 15Ia/5
- teklif** -2- [Ar] (bkz. teglîf) teklif, önerme, öneri. t. 2II/17, 61Ia/7
- tekrār** -2- [Ar] tekrar, takrarlanma, bir daha, yine, yeniden, gene. **tekrār ét-**: tekrarlamak. t. 42Ia/10, 113Ib/2
- teksîr** -1- [Ar] taksir, kusur. t.+e 58Ia/8
- tekye** -2- [Ar] (bkz. tekke) 1. dayanma. 2. güvenme. t. 100Ia/28, 108Ia/42
- tekye-gâh** -1- dayanılacak yer. t.+un 103Ia/14
- têl** -25- [Tr] 1. saç, zülûf; saç teli; sevgilinin saçı. 2. çalgı aletlerinin teli. t. 62II/7, 64II/4, 62II/8, 46II/21 t.+e 65Ia/16 t.+i 19II/16, 33Ia/19, 61II/11, 66Ia/16, 68Ia/1 t.+imnen 24Ia/16 t.+in 7Ia/14, 7II/15 t.+ine 64II/3 t.+innen 68Ia/22 t.+iñ 10II/12, 34II/12, 3II/1, 3II/5, 90Ia/35 t.+iñi 91Ia/31 t.+leri 111Ia/14, 50II/11 t.+lerin 67Ia/7 t.+leriñnen 90Ia/31
- telâş** -3- [Ar] çabalama, gayret etme, çalışma. t. 99Ia/14, 55Ia/16 t.+dan 80Ia/5
- telh** -4- [Fa] acı. t. 51Ia/9, 90Ia/8, 33Ia/5, 40Ia/16
- telh-kām** -1- [Fa] 1. *harf*. damağı acı. 2. kederli. t. 88Ia/28
- telli** -3- [Tr] telli, ... gibi teli olma, saçı olan, zülfü olan. t. 18II/4, 58II/13, 47Ia/12
- temām** -11- [Ar] tamam: 1. tamam, tam, eksiksiz, tam olma. 2. bitme, bitirme, son. **temām ét-**: tamamlamak; eksiksiz, tamam duruma getirmek, bütünlemek; bitirmek. **temām ol-**: tamamlanmak; eksiksiz duruma getirilmek, tamam olmak, bütünlenmek; bitirilmek. **temāmî:** hepsi, bütünü, tamamı, tümü, cümlesi, hep. t. 113Ib/9, 42Ia/17, 69Ia/7, 114Ib/139, 27Ia/11, 107Ia/117, 114Ib/172 t.+ı 54Ia/5, 87Ia/10, 87Ia/14
- temâşâ** -3- [Fa] temaşa: 1. bakıp seyretme. 2. gezme. t. 61Ia/4 *hezz-i* t. 65Ia/7 t.-yı *şehn-i çemen* 71Ia/1
- temâşâlı** -1- seyretmeli; gezmeli. t. *bustānum* 73Ia/4
- temennâ** -7- [Ar] temenni, bir şeyin gerçekleşmesini dileme, arzulama, dilek. t. 54Ia/10, 114Ib/103, 31Ia/3, 46Ia/9, 45Ia/20 t.+m 24Ia/7 t.-yı *neğş* 114Ib/38
- temennâlı** -1- gönüllü, istekli. t. *sovdāgerem* 15Ia/3
- temhîd** -2- [Ar] 1. hazırlık. 2. başlama. 3. hazırlama, düzenleme; kolay yapma.

- t. u fendi 101Ia/26
t.-i ʿ eşki 15Ia/6
- temiz** -3- [Ar] 1. temiz, kirli, lekeli, pis, bulaşık olmayan, arı. 2. temyiz, ayırt etme.
t. 38Ia/9, 43Ia/10
t. ferğ u temiz 30Ia/17
- ten** -15- [Fa] ten, vücut.
t. 62Ia/13, 63Ia/15
t.+den 36II/14, 62Ia/17
t.+dir 104Ia/17, 87Ia/35
t.+e 101Ia/14, 104Ia/17
t.+i 46Ia/12
t.+idi 101Ia/14
t.+imde 41II/13
t.+imnen 39II/6, 92Ia/26, 98Ia/7
këyd-i t. 41II/10
- tenbākū** -1- [Fa] tömbeki, özellikle İran'da yetişen ve nargile ile içilen bir tütün türü, nargile tütünü.
t. 107Ia/34
- teng** -12- [Fa] 1. dar, sıkıntılı [şey, yer]. 2. küçük. 3. dağ deresi; ova. 4. denk, eşya, yük denki. 5. sıkı; yapışık. 6. zavallı. 7. nadir. 8. zor. 9. ince. 10. bağ, kayış.
t. 114Ib/135, 114Ib/143, 7Ia/4, 95Ia/31, 21Ia/2, 22Ia/17, 43II/25, 50Ia/18
t.+dir 90Ia/42
t.+e 45II/26, 53II/12
t.+inde 109Ia/25
- Teng-i Hūşk** -1- [Fa] 1. *harf.* kuru dere. 2. yer adı.
T.+dan 109Ia/13
- ten-ḥāh** -2- [Fa] 1. sermmaye, nakit para, mal ve servet. 2. mal ve emtia.
t. 52II/9
t. tefşilin 52II/7
- tenūr** -1- [Fa] fırın, tandır, içinde ekmek ve benzeri şeyler pişirilen bir tür ocak.
t. 32Ia/6
- tenzīl** -1- [Ar] tenzil: 1. indirme, aşağı düşürme. 2. Kur'an-ı Kerim.
t.+i 1Ia/13
- te'bir** -2- [Ar] tabir: 1. rüya yorma, yorumlama. 2. yorum.
t.+ini 4II/3, 63Ia/21
- te'eccüb** -1- [Ar] taaccüb, şaşma, şaşakalma.
t.+em 108Ia/44
- te'eşşüb** -1- [Ar] taassup, bağnazlık, bağnazca davranış, fanatizm, mutaassıplık, bir kimseye veya bir şeye aşırı düşkünlük ve tutkuyla bağlılık.
t.+i 108Ia/43
- te'lim** -3- [Ar] talim, öğrenme, öğretme, öğretim, öğretilme.
t. 25Ia/1, 25Ia/13
t.-i sêhr 69Ia/10
- te'mir** -1- [Ar] tamir, onarma, onarım.
t. 33Ia/24
- te'rîf** -12- [Ar] tarif: 1. tanıtmak, tanıttırma. 2. Haberdar etme, bilgi verme. 3. bir konu veya durumun gerçeğini beyan etme. 4. övme, övüş, temcit. **te'rîf êt-**: tarif etmek; açıklamak; belirtmek; övmek.
t. 47Ia/9, 56Ia/24, 109Ia/6, 38Ia/15, 38II/1, 65Ia/11, 67Ia/53
t.+i 106Ia/2, 56Ia/22
t.+in 108Ia/1, 22II/18
t.+iñ 43Ia/40
- tepānce** -1- [Tr] tabanca, kısa, hafif, cepte veya belde taşınan ateşli silah.
t.+ynen 52II/22
- ter** -12- [Fa] 1. yaş, ıslak, rütubetli. 2. taze.
t. 78Ia/16
t. giyāh 66Ia/5

- t. gulistānuḡ 17II/7
t.+i 82Ia/19
t.+ine 82Ia/18
t. lālesinde 25Ia/5
t. memelere 82Ia/27
t. sunbulistān 1II/18
t. sunbuluḡ 10II/16
t. u tāze 109Ia/12
t. vurar 21II/11
sebzu t. 60Ia/10
- ter-demāk** -1- sarhoş; sevinçli, şen, esen.
t. 60Ia/15
- tereb** -1- [Ar] sevinçlilik, şenlik; sevinçten gelen coşkunluk ve tepinme, ayş ve sefa.
t.+i 53II/9
- terekki** -1- [Ar] terakki, ilerleme, yükselme, gelişme.
t. 102Ia/51
- terk** -5- [Ar] terk: 1. terk etme, bırakma, ayrılma. 2. vazgeçme. 3. bakmama, ihmal etme.
t. 22Ia/13
t.+in 60II/3
t.+iḡ 14II/11, 55II/4
t.-i ḡovf 54Ia/18
- terkīb** -1- [Ar] terkip, birleşim, birleştirme, bir araya getirme.
terkībi cemīl: boyu posu güzel, düzgün olan, yakışıklı.
t.+i 48Ia/2
- terle-** -1- [Tr] terlemek.
t.-yib 30II/8
- terpen-** -1- [Tr] deprenmek, kımıldamak, kıpırdamak, hareket etmek, harekete gelmek, sarsılmak.
t.-mesin 64II/20
- terrār** -1- [Ar] 1. yankesici, hırsız. 2. sert dilli. 3. gürbüz. **türre-i terrār:** aştığın gönlünü çalmış bir yankesici (tarrār) gibi olan sevgilinin kıvrım kıvrım saç lülesi.
t.+e 49II/2
- terre murd** -1- [Ar] 1. mersingillerden, yaprakları yaz kış yeşil kalan, gıda ve parfüm sanayisinde ham madde olarak kullanılan, meyvesi murt adıyla bilinen, esansı çıkarılan, beyaz çiçekli, güzel kokulu bir ağaç, mersin ağacı, sazrak, murt ağacı. 2. bu ağacın uzun ve ince dalı. 3. Murt ağacının fidanı, köklü olan körpe murt ağacı. 4. *mec.* uzun boylu, boyu posu olan.
t.+dır 68Ia/18
- tersā** -3- [Fa] Hıristiyan.
t. 32Ia/11, 40II/26
t. şehrini 35II/13
- terse** -2- [Tr] tersine, beklenilenin, umulanın aksine, karşıt olarak, bilakis, aksine.
t. dīvān 22Ia/1, 22Ia/28
- tesbīḡ** -1- [Ar] tespih: 1. “süphanallah” sözünü söyleme. 2. belirli dinî sözleri tekrarlamak veya elde oyalanmak için kullanılan, türlü maddelerden boncuk biçiminde yapılmış, genellikle otuz üç veya doksan dokuz taneden oluşmuş dizi.
t.+im 90Ia/5
- tesellütli** -1- tasallutlu, tasallutu olan, musallat olan, üstün gelen, galip.
t. 108Ia/10
- teskīn** -1- [Ar] teskin, Acı, öfke, heyecan vb. duyguları yatıştırma, dindirmeye çalışma, sakin kılma, kılınma, yatıştırma, yatıştırılma.
t. 113Ib/7
- teslim** -1- [Ar] teslim: 1. bir şeyi sahibine verme. 2. emanet alınan bir şeyi sahibine geri verme. 3.

- birakma, devretme, terk etme. 4. boyun eğme, kabullenme.
t. 59Ia/18
- teşhis** -1- [Ar] teşhis; kim ve ne olduğunu anlama, tanıma, seçme; belirleme.
t. 3Ia/10
- teşne** -2- [Fa] 1. susamış. 2. *mec.* çok istekli.
t. 72Ia/27
t.+em 72Ia/27
- teşne-kām** -1- [Fa] dudağı kurumuş, çok susamış; susuz, yanık; *mec.* çok istekli.
t.+am 35II/15
- teşviş** -1- [Ar] teşviş, karıştırma, bulandırma; tedirgin etme, aşüfte olma, perişan etme, ızdıraplı olma; perişanlık, aşüftelik.
t.+i 81Ia/17
- tevāfuk** -1- [Ar] tevafuk, birbirine uyma, uyuma gelme; uyum, uyumluluk.
t. 44II/3
- tevān** -1- [Fa] güç, takat.
t.+um 90Ia/11
- tevekkül** -1- [Ar] tevekkül, herhangi bir işte elinden geleni yapıp daha sonrasını Allah'a bırakma. **tevekkül êt-**: kadere, yazgıya boyun eğmek.
t. 21Ia/15
- Tevelleli** -1- Kaşkay il birliğine dahil bir tayfanın adı.
T. 107Ia/42
- Tevrāt** -1- [Ar] tevrāt, Hz. Musa'ya indirilen ve Tanrı buyruklarını kapsayan, Musevilerin din kitabı, Ahd-i Atik.
T.+unan 1Ia/15
- téz** -9- [Tr] tez: 1. çabuk olan, süratli; süratli bir biçimde. 2. erken, vaktinden önce, alışılan zamandan önce, er.
t. 51II/10, 39II/1, 39II/3
t.+di 91Ia/34
t.+dir 91Ia/1, 91Ia/24
t.+ter 35II/1, 35II/12, 50Ia/15
- tezkire** -1- [Ar] tezkire: 1. anma, anılma, hatırlama, hatırlatma. 2. bazı meslek sahibi kimseler için yazılan biyografi. 3. şairlerinin hayatını ve şiirlerini genellikle subjektif bir bakış açısıyla değerlendiren eser.
t.+si 17Ia/5
- tézig** -1- çabuk bir çekilde, süratli bir biçimde; erken, vaktinden önce, alışılan zamandan önce.
t.+de 102Ia/1
- tezvîr** -1- [Ar] tezvîr: 1. yalan dolan. 2. ara bozma ve özellikle kötülük amacıyla yapılan kovculuk.
t. 101Ia/18
- tı** -1- [Ar] Osmanlı alfabesinin dördüncü harfi olup, "ebced" hesabında dört yüz sayısının karşılığıdır.
t. 112Ia/3
- tîğ** -2- [Fa] 1. kılıç. 2. ustura. 3. demir ve çelikten yapılan her türlü kesici alet.
t. 94Ia/15
t.-i bürende-yi Fârsî 114Ib/176
- tîhū** -1- [Fa] sovt-ı t. 114Ib/12
- tik-** -1- [Fa] çil kuşu, turaç.
t.-en 107Ia/89
- tikan** -1- [Tr] diken.
t.+dan 49Ia/3
- tikdir-** -1- [Tr] diktirmek, dikme işini yaptırma.
t.-dim 27II/14
- tikke** -1- [Fa] parça, bölüm, pare; yama, yamalık; loka, sokum.

- tilki** t.+yinen 38II/7
-3- [Tr] tilki.
t. 104Ia/14, 108Ia/22, 108Ia/29
- tip** -3- [Fr] tugay, orduda bir birliğin adı, alayla tümen arasındaki askerî birlik.
t. 45II/33
t.+ler 45II/19
t.+lere 45II/33
- tîr** -19- [Fa] 1. ok. 2. mermi, fişek, kurşun. 3. gülle, top mermisi.
t. 12Ia/12, 41Ia/14, 5Ia/20, 69Ia/12, 79Ia/34, 91Ia/33, 59II/8
t.+i 109Ia/27
t.+iyiz 85Ia/4
t. u hencer 5II/12
t. u humpâreler 114Ib/147
t.-i cigerhâr 31II/5
t.-i gemze 5Ia/18
t.-i gemzeynen 95Ia/18
t.-i hedengi 22II/11
t.-i mehbettiñ 31Ia/20
t.-i müjgân 36II/18
t.-i müjgânun 17II/5
t.-i şehâb 95Ia/30
- tîr-endâz** -2- [Fa] ok atan, ok atıcı.
t. 102Ia/32, 58II/11
- tirme** -3- [Tr] yün veya ipekten dokunma, nakışlı ve değerli bir tür şal.
t.+dir 107Ia/24
t. şâl 83Ia/14
t. şâla 107Ia/76
- tiryâk** -3- [Fa] tiryak: 1. zehirlenmeye ve bazı hastalıklara karşı kullanılan macun. 2. panzehir. 3. afyon.
t. 41II/10
t.+dan 41II/1
t.+dır 41II/5
- tiryâksizlig** -1- afyon düşkünün tiryakı olmaması durumu.
- t. 42II/10
- tîşe** -1- [Fa] 1. balta, nacak, külünk. 2. keser.
t. 59II/7
- titre-** -1- [Tr] titremek.
t.-r 64Ia/15
- tohan-** -1- [Tr] çarpışmak, tokuşmak, bir bire değmek.
t.-ur 95Ia/31
- tohluk** -1- [Tr] tokluk, tok olma durumu.
t.+dan 107Ia/59
- tohm** -2- [Fa] tohum, çekirdek.
t.+um 92Ia/8
t.-i mükâfât 88Ia/3
- tol** -1- [Fa] tepe, küme, yığın.
t.-i sunbul-kemend 114Ib/43
- tola** -1- [Fa] (bkz. tüle) ebegümeçi, ebegümeçigillerden, mor renkli çiçekleri ilaç, yaprakları sebze olarak kullanılan, kendiliğinden yetişen çok yıllık bir bitki.
t. 51II/11
- toprağ** -2- [Tr] (bkz. toprak, torpağ) toprak.
t.+a 43Ia/19
t.+unda 5II/2
- toprak** -7- [Tr] (bkz. toprağ, torpağ) toprak.
t. 110Ia/32, 31Ia/17
t.+a 37II/9
t.+ı 58II/7
t.+um 59II/9
t.+una 4Ia/17
t.+uñza 24II/14
- topuk** -1- [Tr] topuk.
t.+laruñ 82Ia/39
- tor** -11- [Tr] (bkz. ðor) tuzak, ağ.
t. 68Ia/2
t.+a 62II/1, 62II/8, 65Ia/15, 68Ia/22, 68Ia/4
t.+dan 47Ia/14

- t.+ına 95Ia/34
t.+uma 16Ia/5
t.+una 15Ia/13
t.+undan 68Ia/1
- torba** -1- [Tr] torba.
t. 40II/27
- torpağ** -2- [Tr] (bkz. toprağ, toprağ)
toprak.
t. 65Ia/18
t. sovurar 43II/50
- toşa** -1- [Ar] ölmeyecek ka dar yenecek şey, azık, birazcık yiyecek.
t. 50Ia/19
- tovan** -2- [Fa] 1. ceza, para cezası. 2. ivaz, bedel, karşılık. 3. hasar, ziyan, hasar ve ziyanı bedel ile karşılama, ivaz ile ziyan ödeme.
t. 52II/9
t.+ıña 43II/57
- tovfır** -1- [Ar] 1. çoğaltma, artırma; tasarrufla artırma. 2. fark.
t.+i 50Ia/22
- toy** -11- [Tr] düğün.
t. 107Ia/55, 114Ib/137, 114Ib/172, 43II/52, 95Ia/7
t.+e 114Ib/140
t. esbâbı 114Ib/111
t.+ı 114Ib/3, 79Ia/28, 79Ia/36, 95Ia/13
- toylüg** -1- [Tr] 1. düğüne ait olan. 2. düğünde gelin ile damada verilen hediye.
t.+um 52II/14
- toz** -1- [Tr] töz, kök, asıl, cevher.
kulağ tozu: kulağın arkası.
t.+ine 41II/17
- tög-** -1- [Tr] tökmek.
t.-di 109Ia/27
- töhfe** -1- [Ar] 1. hediye, armağan. 2. yeni çıkma, hoşça gider, güzel şey.
t. 66Ia/13
- tök-** -21- [Tr] tökmek.
t.-di 107Ia/95, 52II/44, 67Ia/36, 71Ia/10, 95Ia/39
t.-em 45II/34
t.-ende 3II/5
t.-enem 92Ia/14
t.-eni 38Ia/5, 38Ia/7
t.-er 60II/16, 63Ia/22
t.-ersen 65II/10
t.-me 75Ia/13
t.-müşüdi 43II/10
t.-üb 17Ia/3, 1II/25, 53Ia/18, 59Ia/4, 91Ia/30
t.-übdır 19II/15
- tökül-** -6- [Tr] tökülmek.
t.-di 101Ia/21, 102Ia/7
t.-en 3II/6
t.-memiş 113Ib/16
t.-müş 15II/2
t.-ür 65II/15
- tummân-** -1- [Fa] pijama, şalvar; don.
t.+a 52II/20
- Türân** -2- [Fa] eski İranlılar tarafından Türk diyarına verilen ad.
T. 45II/18, 8II/13
- turenc** -1- [Fa] 1. turunçgillerden, bütün Akdeniz ülkelerinde yetişen, kışın yaprağını dökmeyen bir ağaç, narenc. 2. bu ağacın portakala benzeyen, suyu acımtırak meyvesi.
t. 46II/23
- Turkî** -2- [Tr] Türk dili; Türk'e mensup, Türk dili.
T. 113Ib/23, 114Ib/175
- tur-** -2- [Tr] 1. durmak. 2. kalkmak.
t. 102Ia/31
t.-uğ 102Ia/31
- tüş** -8- [Fa] 1. takat, bir şeyi yapabilme, başarabilme gücü, güç, hâl, derman, kuvvet. 2. karşı, karşı karşıya, yüz yüze. **tüş ol-:** karşı

- karşıya gelmek, rastlamak, rast gelmek, karşılaşmak.
t. 16II/1, 16II/12, 16II/16, 16II/2, 16II/20, 16II/4, 16II/8
t.+um 90Ia/11
- tut-** -1- [Tr] tutmak.
aynasun t.-dı 95Ia/37
- tutuğ** -1- [Tr] 1. çadır. 2. perde, örtü, peçe.
t. 114Ib/159
- tüfeng** -2- [Fa] tüfek, savaş veya avda kullanılan, uzun namlulu ateşli silah.
t. 52II/23
t.+iniğ 52II/41
- tük** -3- [Tr] tük, tüy, saç.
t.+i 36Ia/18
t.+üni 43II/10
t.+üñ 17II/13
- tüken-** -6- [Tr] tükenmek.
t.-di 101Ia/27
t.-mez 18Ia/17, 18Ia/18, 18Ia/19
t.-mişdir 13II/11, 42II/9
- tüle** -1- [Fa] 1. köpek yavrusu, enik. 2. aşık oyunundaki en büyük kemik, aşık kemiği. 3. kuluçka tavuğun altına konulan yumurta. 4. (bkz. tola) ebeğümeçi, ebeğümeçigillerden, mor renkli çiçekleri ilaç, yaprakları sebze olarak kullanılan, kendiliğinden yetişen çok yıllık bir bitki.
t. 107Ia/60
- tümen** -4- [Tr] Tûmân, İran'da geçerli olan Riyal para biriminin on katı, on Riyal'dan oluşan bir para birimi.
t. 107Ia/78(2), 43II/43
t.+e 107Ia/57
- Tümen** -1- [Tr] 1. kadın adı. 2. tümen, on bin erden oluşan askeri kuvvet.
T. oğlı 107Ia/9
- tümenlig** -1- [Tr] Tûmânlık: 1. Tûmân. 2. her hangi bir Tûmân değerinde olan.
t. 103Ia/11
- tünd-mezâc** -1- sert huylu; öfkeli, sinirli, kızgın.
t. rind u tünd-mezâc 92Ia/23
- Türk** -10- [Tr] 1. Türk, Türk soyundan gelen halk. 2. güzel.
T.+e 40II/19
T. oğluna 103Ia/9
T.+ünün 102Ia/15
T.-i butları 114Ib/50
T.-i çini 63Ia/5
T.-i Hebeş 90Ia/41
T.-i mestdir 82Ia/11
T.-i mestânıñ 72Ia/16
T.-i méyperest 63Ia/2
T.-i sermest 11I/13
- Türki** -2- [Tr] 1. Türk dili, Türkçe. 2. Türk ile ilgili.
T. dilde 48Ia/14
T. dilinde 113Ib/2
- Türkistân** -2- [Tr] Türkistan, Türklerin oturduğu yer.
T.+a 67Ia/16, 67Ia/40
- tütün** -1- [Tr] tütün.
t.+i 29Ia/13

Ṭ

- ṭā** -1- [Ar] Osmanlı alfabesinin on dukuzuncu harfi olup, "ebced" hesabında dokuz sayısının karşılığıdır; "t" harfini karşılar.
ṭ. 112Ia/16
- ṭāk** -3- [Ar] 1. bina kemeri. 2. yarım daire şeklinde kapı ve pencere üstü. 3. kubbe, künbet.
ṭ. 46II/24

- t.+ıdır 25II/14
 t.+una 54II/6
- Ṭākān** -1- yer adı.
 Ṭ.+a 52II/2
- ṭākdis** -1- [Ar] 1. Hüsrev Pervizin krallık tahtı. 2. şah sarayının kemer ve sofası. 3. Tak'a benzer, Tak şeklinde olma. 4. yapı önünün sivriligi.
 t. teḥtine 114Ib/92
- ṭāket** -3- [Ar] güç, kuvvet, takat. **ṭāket** **ēt-**: dayanmak, tahammül etmek.
 t. 93Ia/17
 t.+im 90Ia/11, 18Ia/9
- ṭakmala** -1- [Tr] tek ve çift oyunu. [sayıların tek ve çift olmasını ayırt edebilme şeklinde düzenlenerek çocukların zekasının takviye edilmesinde etkili olan bir tür çocuksu yarışma].
 t. 109Ia/31
- ṭālib** -2- [Ar] talip, isteyen, istekli.
 t. 46Ia/10
 t.+dir 49Ia/6
- ṭāli'** -3- [Ar] talih, şans, baht.
 t. 46Ia/13
 t. beḥt u ṭāli' dir 79Ia/1
 t.+im 52II/51
- ṭāli' çî** -1- falcı, kâhin.
 t. 92Ia/9
- ṭā'et** -3- [Ar] taat, Allah'ın buyruklarını yerine getirme, ibadet etme.
 t. 1Ia/18
 t.+i 43Ia/6
 t.+im 90Ia/5
- ṭās** -1- [Ar] tas: 1. genellikle içine sulu şeyler konulan metal vb.nden yapılmış kap. 2. bu kabın alacağı miktarda olan. 3. başa giyilen metal koruyucu. **ṭās-kulāh**: bir tür şapka.
 t. 52II/17
- ṭāvūs** -16- [Ar] tavus kuşu, sülüngillerden, erkeğinin tüyleri uzun, kuyruğu parlak, güzel renkli, acı ve tiz sesli, süs hayvanı olarak beslenen bir kuş. [eski Türk şiirinde zikredilen kuşlardan biri olan tavus, kuyruğunun yelpaze gibi açılması, hâkim renginin yeşil oluşu, gezip dolaşması, kanatlarının ve boynunun güzelliği, tüyelerinin rengârenk oluşu gibi özellikleri ile ele alınır; ayrıca "cennet kusu" kabul edilmesi de işlenmektedir. Sevgili de tavus da salınarak gezmeleriyle ünlüdür; sevgilinin zülfü tavusa benzetiliyor].
 t. 35II/10, 69Ia/6, 91Ia/21
 t.+dur 50II/12
 t. gerdenli 46II/15
 t.+ı 30II/6, 8II/12
 t.+lar 36II/5, 95Ia/20
 t. telli 58II/13
 t.+uḡ 2II/14, 42Ia/7, 61II/11
 perr-i t. 114Ib/158
 teḥt-i t. 46II/20
 t.-ı mestim 4II/11
- ṭayfa** -3- [Ar] kabile, boy, tayife, bir yığın halk, kitle, sülale.
 t.+dan 54Ia/14, 79Ia/9
 t.+sı 106Ia/12
- ṭebek** -1- [Ar] 1. tabla, tepsi. 2. tabak, yiyecek koymaya yarar, az derin ve yayvan kap.
 t. 82Ia/33
- ṭebîb** -7- [Ar] tabip, hekim.
 t. 10Ia/12, 28Ia/20, 36II/19, 8Ia/15, 9Ia/7
 t.+e 64Ia/1
 t.+im 90Ia/14
- ṭebî'et** -1- [Ar] 1. tabiat, doğa. 2. huy,

- adet, mizaç.
 ʦ. 80Ia/3
- tebl** -1- [Ar] davul.
 ʦ.+in 4Ia/5
- tebc** -4- [Ar] tabiat, huy, yaradılış.
 merkeb-i ʦ. 114Ib/136
 ʦ.-i ğeyürdan 59Ia/15
 ʦ.-i güherzâ-yî Fârsî 113Ib/24
 ʦ.-i 'êyş 35Ia/15
- Teħmüris** -1- [Fa] 1. Firdevsi'nin Şehnamesi'nde adı geçen kahramanlardan biri. 2. şahıs adı.
 ʦ. 95Ia/26
- teħür** -1- [Ar] çok temiz; temizleyici.
 ʦ. 46II/11
- teleb** -3- [Ar] talep: 1. isteme, istenme, dileme. 2. istek. 3. rica, yalvarma. 4. borç.
 ʦ. 114Ib/156, 60Ia/6
 ʦ.+ine 107Ia/101
- teleb-kâr** -2- 1. alacaklı. 2. talep eden, isteyen; istekli.
 ʦ. 112Ia/16
 ʦ.+ıdır 31Ia/20
- tel'et** -1- talat: 1. yüz, surat, çehre. 2. güzellik. **Zulêyhâ tel'etli:** Züleyha talatlı, Züleyha gibi güzel olan, Züleyha yüzü.
 ʦ. 61II/5
- tenâb** -4- [Ar] urgan, halat, kalın ip.
 ʦ. 94Ia/7, 94Ia/8
 ʦ.+dır 82Ia/2
 ʦ.+um 98Ia/16
- tennâz** -2- [Ar] 1. işveli, nazlı; naz ve işve ile yürüyen [kimse]. 2. herkesle eğlenen.
 Lâyli-yi ʦ. 95Ia/22
 serv-i ʦ.+ı 67Ia/45
- te'âm** -1- [Ar] taam, yemek, yiyecek, aş.
 ʦ. 87Ia/19
- te'm** -1- [Ar] tad, lezzet, zevk.
 ʦ.+i 82Ia/24
- te'n** -2- [Ar] 1. birinin aybını söyleme, ayıplama, yakınma, serzeniş etme. 2. kapalı söz söyleme, kenaye ile deme.
 ʦ. 38Ia/6, 58Ia/5
- tereb** -2- [Ar] esenlik, neşelik, sevinçlik, şenlik.
 ʦ. 'êyş u tereb 114Ib/155
 sâz-ı ʦ. 71Ia/14
- teref** -3- [Ar] taraf, yön.
 ʦ.+e 107Ia/103, 47Ia/2, 40II/12
- terh** -2- [Ar] tarh: 1. kurma, tertipleme, düzenleme. 2. süslemeli desen. 3. portre yapma, resim çizme. 4. plan çizme, model yaratma.
 ʦ.+i 48Ia/2
 ʦ. u nişânı 31Ia/5
- terlân** -22- terlan, sarı renkli, büyük pençeli, kartala benzer bir çeşit avcı kuş.
 ʦ. 106Ia/14, 110Ia/31, 18II/7, 22II/6, 31II/1, 34Ia/14, 44Ia/8, 46II/16, 46II/17, 4II/12, 61II/26, 79Ia/5, 22II/1, 27II/18
 ʦ.+a 15II/19, 58II/1
 ʦ.+am 21II/2
 ʦ.+dır 50II/15
 ʦ.+ı 31II/4
 ʦ.+ları 100Ia/15
 ʦ.+umı 12II/16
 ʦ.+unan 38II/16
- teşt** -1- [Fa] leğen.
 ʦ.+e 51II/16
- tevile** -1- [Ar] ahır, tavla.
 ʦ. 43II/29
- tey** -1- [Ar] katetme, yürüme, gitme, geçme; atlama, üzerinden geçme.
 ʦ. 43II/48
- tifl** -1- [Ar] tıfıl: 1. küçük çocuk. 2. *mec.* acemi, toy. 3. zayıf, ufak

- tefek.
 †.+idim 13Ia/9
- †ilism** -1- [Ar] tılsım: 1. doğaüstü işler yapabileceğine inanılan güç. 2. büyüdü olduğuna inanılan muska vb. şey. 3. özel yazılı levha.
 †.+e 103Ia/17
- †inet** -1- [Ar] tıynet, yaradılış, huy, maya.
 †. 43Ia/35
- †omakalı** -1- [Tr] 1. kuşların kâkülü. 2. şahin gibi av kuşlarının başını örtmek için kullanılan bir tür deriden yapılmış gözlük.
 †. lâçunañ 18II/7
- †or** -5- [Tr] (bkz. tor) tuzak, ağ.
 †. 31II/2, 15II/19
 †.+a 36Ia/7, 99Ia/5
 †.+uma 31II/3
- †ovar** -5- [Tr] “güzel, yakışıklı; gösterişli” anlamını taşıyan ve genelde dişil kuşlar için kullanılan bir sıfat.
 †. †erlân 106Ia/14, 31II/1, 46II/16, 22II/1
 †. †erlândır 50II/15
- †ovk** -1- [Ar] 1. gerdanlık. 2. halka, tasma. 3. bazı kuşların boyunlarındaki tüyden halka. 4. takat, güç.
 †. 50Ia/6
- †ūfān** -2- [Ar] tufan: fırtına; şiddetli yağmur.
 †. 110Ia/14, 97Ia/4
- †ūfānī** -1- [Ar] fırtınalı, çok rüzgarlı.
 †. 36II/24
- †ūğyān** -1- [Ar] taşma, taşkınlık; azgınlık, coşkunluk.
 †. 42Ia/3
- †ūl çeg-** -1- [Ar] sürmek, uzamak, devam etmek.
 †.-di 114Ib/155
- †ulū‘** -1- [Ar] doğma, doğuş; güneşin doğması, doğuşu. **†ulū‘ ét-**:
 doğmak.
 †. 114Ib/100
- †u‘me** -1- [Ar] yiyinti, azık; yem.
 †. 77Ia/19
- †ūr** -3- [Ar] 1. Tūr, Sina dağı. [Sina yarım- adasında Allah’ın tecelli ve Hz. Musa ile tekellüm ettiği dağ]. 2. Kur’an’ın 52. suresi. 49 ayettir, Mekke’de nazil olmuştur.
 †.+da 1Ia/11, 31Ia/13
 nehl-i †. 114Ib/63
- †ūrre** -1- [Ar] 1. alın saçı. 2. kıvrıkcık saç lülesi. 3. kumaşın etrafına çekilen kılıptandan süs.
 †.+si 49II/2
- †ūfī** -4- [Fa] papağan, dudu.
 †. 57II/18
 †. āvāzlı 61II/17
 †.+yi 43Ia/30, 69Ia/23
- †ūrfe** -2- [Ar] 1. turfa; görülmemiş, yeni, tuhaf, şaşılacak şey. 2. enteresan şey, harika durum ve husus. 3. güzel, şık, ince kibar tavırlı; maşuk, sevgili.
 †. 98Ia/27
 †. çemen 19II/6
- †ūrfe-†ālib** -1- [Ar] güzel peşinde olan, güzellik meraklısı.
 †.+em 112Ia/16

U

- u** -483- [Fa] 1. ve, iki kelime veya iki cümle arasına girerek aralarında bir bağ olduğunu anlatan söz. 2. *Tr*: ad, sıfat, zamir vb. ad soyundan kelimelerin yüklem görevinde

kullanılmasını sağlayan i- yardımcı fiil.

u. 100Ia/23, 100Ia/27, 100Ia/33, 101Ia/1, 101Ia/15, 101Ia/26, 101Ia/5, 102Ia/11, 102Ia/22, 102Ia/25, 102Ia/29, 102Ia/35, 102Ia/43, 103Ia/11, 103Ia/15, 103Ia/18, 103Ia/19, 103Ia/25, 103Ia/26, 103Ia/3, 104Ia/16, 105Ia/14, 105Ia/19, 106Ia/4, 107Ia/118, 107Ia/12, 107Ia/2, 107Ia/27, 107Ia/33, 107Ia/36, 107Ia/38, 107Ia/65, 107Ia/7, 107Ia/74, 107Ia/75, 108Ia/30, 108Ia/8, 109Ia/12, 109Ia/26, 10Ia/10, 10Ia/16, 10Ia/2, 10Ia/20, 10Ia/8, 10Ia/9, 10II/17, 111Ia/12, 111Ia/17, 113Ib/20, 113Ib/21, 113Ib/22, 113Ib/6, 113Ib/8, 114Ib/103, 114Ib/106, 114Ib/113, 114Ib/114, 114Ib/12, 114Ib/128, 114Ib/13, 114Ib/135, 114Ib/136, 114Ib/14, 114Ib/142, 114Ib/144, 114Ib/147, 114Ib/153, 114Ib/155, 114Ib/159, 114Ib/170, 114Ib/26, 114Ib/31, 114Ib/35, 114Ib/36, 114Ib/38, 114Ib/46, 114Ib/60, 114Ib/67, 114Ib/70, 114Ib/74, 114Ib/79, 114Ib/83, 114Ib/95, 12Ia/10, 12Ia/7, 13Ia/23, 13Ia/29, 13Ia/31, 13II/10, 14Ia/5, 15II/4, 18Ia/14, 19Ia/12, 19Ia/19, 19Ia/8, 1Ia/22, 1Ia/9, 20Ia/8, 21II/20, 22Ia/13, 22Ia/17, 22Ia/18, 22Ia/19, 22II/10, 23Ia/13, 23II/7, 24Ia/10, 24Ia/5, 24II/18, 25Ia/1, 25Ia/11, 25Ia/12, 25Ia/15, 25Ia/2, 26Ia/15, 26II/2, 27Ia/18, 27Ia/6, 27II/8, 28Ia/10, 28Ia/15, 28Ia/21, 28Ia/9, 28II/2, 29Ia/11, 29Ia/18, 29Ia/24, 29Ia/28, 29Ia/9, 2Ia/10, 2II/14,

30Ia/13, 30Ia/17, 30Ia/25, 30Ia/26, 30Ia/7, 30Ia/8, 30II/14, 30II/5, 31Ia/18, 31Ia/5, 32II/11, 32II/23, 33Ia/1, 33Ia/8, 33II/10, 33II/11, 33II/13, 33II/29, 33II/9, 34Ia/10, 34Ia/16, 34II/10, 34II/4, 34II/9, 35Ia/1, 35Ia/15, 35Ia/16, 35Ia/21, 35Ia/6, 35II/16, 35II/22, 36II/13, 36II/16, 36II/17, 36II/30, 36II/6, 37Ia/13, 37Ia/17, 37II/12, 37II/14, 37II/4, 37II/8, 38Ia/16, 38Ia/6, 38Ia/7, 39Ia/7, 3Ia/12, 3Ia/16, 40II/11, 42Ia/10, 42Ia/12, 42Ia/13, 42Ia/18, 42Ia/9, 42II/9, 43Ia/10, 43Ia/11, 43Ia/13, 43Ia/22, 43Ia/3, 43Ia/34, 43Ia/42, 43Ia/45, 43Ia/54, 43II/21, 43II/26, 43II/30, 43II/49, 44Ia/7, 44Ia/8, 44II/15, 45Ia/24, 45II/14, 45II/18, 45II/39, 45II/5, 45II/6, 47Ia/3, 48Ia/1, 48Ia/12, 49Ia/12, 49Ia/14, 49Ia/15, 49II/15, 49II/3, 49II/9, 4Ia/6, 4II/13, 50Ia/8, 50II/18, 50II/20, 50II/6, 51Ia/4, 51II/13, 52Ia/14, 52Ia/17, 52Ia/22, 52Ia/4, 52II/22, 53Ia/10, 53Ia/7, 53II/7, 53II/9, 54Ia/12, 54Ia/13, 54Ia/17, 54Ia/18, 54Ia/3, 54Ia/7, 54Ia/8, 54II/23, 54II/9, 56Ia/6, 56II/5, 57Ia/14, 57II/7, 58Ia/1, 58Ia/17, 58Ia/6, 58II/2, 58II/7, 59Ia/11, 59Ia/19, 59Ia/5, 59Ia/6, 59Ia/8, 59II/14, 5Ia/11, 5II/12, 5II/13, 5II/14, 60Ia/10, 60Ia/14, 60II/12, 61II/1, 61II/6, 62Ia/10, 62Ia/2, 62Ia/4, 62II/10, 62II/17, 62II/9, 63Ia/20, 63Ia/22, 63II/10, 63II/14, 63II/17, 63II/5, 63II/6, 63II/9, 64Ia/1, 64Ia/12, 64Ia/21, 64Ia/26, 64Ia/3, 64Ia/30, 64Ia/44, 65Ia/13, 67Ia/25, 67Ia/38, 67Ia/48, 67Ia/49, 67Ia/50, 67Ia/56, 69Ia/1,

69Ia/13, 69Ia/20, 69Ia/25, 69Ia/26,
 69Ia/27, 69Ia/4, 6Ia/17, 6II/3,
 70Ia/7, 71Ia/14, 71Ia/15, 71Ia/2,
 71Ia/20, 71Ia/22, 71Ia/3, 71Ia/5,
 72Ia/12, 73Ia/13, 73Ia/16, 73Ia/19,
 73Ia/21, 74Ia/3, 74Ia/5, 74Ia/7,
 76Ia/18, 76Ia/22, 76Ia/35, 77Ia/6,
 78Ia/18, 78Ia/5, 79Ia/1, 79Ia/12,
 79Ia/16, 79Ia/18, 79Ia/19, 79Ia/3,
 79Ia/6, 7Ia/2, 7Ia/9, 80Ia/16,
 80Ia/18, 80Ia/6, 80Ia/7, 83Ia/3,
 83Ia/34, 83Ia/39, 84Ia/10, 84Ia/13,
 84Ia/15, 86Ia/1, 86Ia/16, 86Ia/3,
 87Ia/2, 87Ia/37, 88Ia/11, 89Ia/15,
 89Ia/16, 89Ia/20, 89Ia/26, 89Ia/4,
 89Ia/7, 8Ia/10, 8Ia/11, 8Ia/18,
 8II/13, 90Ia/4, 90Ia/6, 91Ia/11,
 91Ia/23, 91Ia/34, 92Ia/23, 92Ia/7,
 93Ia/16, 93Ia/8, 94Ia/12, 95Ia/15,
 95Ia/26, 95Ia/3, 95Ia/9, 97Ia/23,
 97Ia/6, 98Ia/15, 98Ia/16, 98Ia/19,
 98Ia/21, 98Ia/22, 98Ia/24, 98Ia/5,
 99Ia/8
 u.-acuydum 40II/22
 u.-ağurudum 105Ia/6
 u.-bédihkārudı 43II/43
 u.-bulbuludum 41II/22
 u.-bulbuluseñ 110Ia/30
 u.-buymuş 13II/15
 u.-cevānudum 47Ia/12, 47Ia/8
 u.-dāmumuş 112Ia/11
 u.-darudı 36II/3
 u.-ferhādumuşam 97Ia/9
 u.-fūlādumuşam 97Ia/10
 u.-gedāyüdüğ 73Ia/9
 u.-ğemhārudı 43II/42
 u.-hāmūşudum 67Ia/27
 u.-hūrudı 91Ia/41
 u.-karuydum 16II/16
 u.-mecnūnuseñ 110Ia/29
 u.-medhūşudum 67Ia/25

u.-nūşudum 67Ia/26
 u.-^çeşāyudı 33II/17
 u.-oyağusa 14II/4
 u.-rehdārudı 33II/19
 u.-Sührābudum 53II/21
 u.-Süleymānudum 41II/7
 u.-sulṭānudı 22II/10
 u.-ustādudum 41II/21
 u.-ustādumuşam 97Ia/11
 u.-varudı 10Ia/18, 36II/1, 43II/41,
 40II/3, 52II/3
 u.-varuduñ 89Ia/13
 u.-varumuş 5Ia/1, 5Ia/12, 5Ia/16,
 5Ia/2, 5Ia/20, 5Ia/4, 5Ia/8, 5II/12,
 5II/16, 5II/2, 5II/20, 5II/4, 5II/8,
 97Ia/23
 u.-yamanudum 21Ia/9
 u.-yoğumudı 53II/8
 u.-yollaşudı 89Ia/18
uc -1- [Tr] uç, kenar, kıyı.
 u.+unı 79Ia/32
ucald- -1- [Tr] yükseltmek, yüce bir
 duruma getirmek.
 u.-ır 55Ia/7
uç- -4- [Tr] uçmak.
 u.-dı 53Ia/15
 u.-dum 16II/5
 u.-ub 23Ia/12, 34Ia/14
uftān-hizān -1- [Fa] düşe kalka [gitme].
 u. 40II/7
uğu -5- [Tr] uyku.
 u.+dan 41Ia/8, 6Ia/19
 u.+m 63Ia/23
 u.+muz 36Ia/11
 u.+sundan 8Ia/1
Uğud -1- [Ar] Uhut dağı. [şu anki
 Arabistan'ın kuzeybatısında,
 Medine'nin yakınında yer
 almaktadır.]
 kūh-ı U.+dan 108Ia/42
ulaş- -1- [Tr] birlikte ulumak.

- u.-dı 108Ia/29
- ulduz** -1- [Tr] yıldız.
u.+lar 95Ia/39
- ulı dīvān** -1- yüce divan; ahiretteki hesap günü.
u. 97Ia/8
- ulu-** -1- [Tr] ulumak.
u.-ban 108Ia/30
- ‘ulyā-cināb** -1- [Ar] yüce hazretleri, yüce zat. [“alicensap” kelimesinin dişili].
hürşid-i ‘u. 114Ib/167
- ‘Ummān** -3- [Ar] 1. umman, okyanus. 2. Arap yarımadasının güney doğu köşesi olangeleş kıta ve bu kıtanın kıyısında Hint kıyılarına ve güneye doğru uzanan açık deniz.
‘U. deryāhı 87Ia/3
behr-i ‘U.+a 15II/17
behr-i ‘U.+dır 87Ia/8
- ‘umr** -23- [Ar] ömür, yaşam.
‘u. 17II/1, 113Ib/3
‘u.+ıñ 34Ia/18
‘u.+um 100Ia/36, 14II/17, 33Ia/17, 6Ia/10
‘u.+uma 11II/11, 97Ia/7
‘u.+ume 55II/10
‘u.+umı 76Ia/23
‘u.+umnan 18II/18, 9II/12
‘u.+una 40Ia/19
‘u.+undan 10Ia/17, 96Ia/3
‘u.+uñ 110Ia/3, 34II/11, 37II/6, 88Ia/7
nehl-i ‘u.+um 13Ia/18
şulş-ı ‘u.+umı 13Ia/10
şulş-ı ‘u.+umnan 13Ia/9
- ‘unnāb** -3- [Ar] 1. hünnap 2. *mec.* sevgilinin dudağı.
‘e. 10Ia/12, 56II/9
‘e. dudağdan 11Ia/19
- ‘unnābī** -1- [Ar] hünnap rengine.
‘u. ‘unnābī 96Ia/4
- unud-** -4- [Tr] unutmak.
u.-eg 19Ia/16
u.-muşam 27Ia/22
u.-ub 38Ia/2, 64Ia/14
- Urum** -1- Aslı ile Kerem hikayesinde olayların geçtiği yerlerden biri, Erzurum.
U.+na 5II/6
- Urūs** -1- Rus.
U.+uñ 61II/10
- ussā** -1- [Fa] usta.
u. 107Ia/95
- ussā keytās** -1- şahıs adı.
u. 43II/47
- ustād** -11- [Fa] üstat: 1. bir bilim veya sanat alanında üstün bir yeri olan kimse. 2. öğretmen. 3. usta. 4. sanatçı.
u. 107Ia/97, 11II/17, 52II/40
u.+a 4Ia/15, 87Ia/33
u.+ı 15Ia/20, 2Ia/8
u.+udum 41II/21
u.+um 24II/9
u.+umuşam 97Ia/11
u.+uñ 20Ia/5
- ušturlāb** -1- [Ar] usturlap, [eskiden] yıldızların yeryüzüne göre yükseklik derecesini bulmakta kullanılan alet; gök cisimlerinin yükseltisini ölçmekte kullanılan araç.
u. 22Ia/15
- uşağ** -8- [Tr] çocuk, evlat.
u. 110Ia/7, 75Ia/16, 83Ia/20, 110Ia/8
u.+ı 83Ia/9
u.+lar 110Ia/8
u.+larda 110Ia/7
u.+laruñ 43II/4
- uşaqlıg** -1- [Tr] (bkz. uşaqlıg, uşaqluk) çocukluk.

	u.+de 114Ib/29		u. 46II/7
	u.+im 13Ia/3		
uşaqlüğ	-1- [Tr] (bkz. uşaqliğ, uşaqluğu) çocukluk. u.+üm 13Ia/5		Ü
uşaqluq	-1- [Tr] (bkz. uşaqliğ, uşaqlög) çocukluk. u.+dan 65II/1	ü-	-2- [Tr] ad, sıfat, zamir vb. ad soyundan kelimelerin yüklem görevinde kullanılmasını sağlayan i- yardımcı fiil. ü.-māyilüdüm 16II/8 ü.-üzüydü 67Ia/3
utan-	-2- [Tr] utanmak. u.-dum 56II/13 u.-duñ 89Ia/24	ücünde	-3- [Tr] üstünde, üzerinde. ü. 28II/1, 55II/1, 64II/9
utul-	-1- [Tr] (bkz. utuz-) oyunda, kumarda yitirmek, oyunda yenilmek, yutulmak. u.-dum 45II/29	üce	-3- [Tr] yüce, yüksek, büyük, ulu. ü. dağlar 16II/10 ü. er 79Ia/25, 79Ia/26
ut-	-8- [Tr] 1. yutmak . 2. oyunda, kumarda yenmek, oyunda, kumarda kazanmak. u.-am 17II/14 u.-an 45Ia/11, 81Ia/16 u.-ar 107Ia/60, 7Ia/20 u.-dı 88Ia/26 u.-dum 41II/11, 45II/29	ücel-	-1- [Tr] yücelmek, yükselmek, büyümek. ü.-mezdi 29Ia/3
utuz-	-1- [Tr] (bkz. utul-) oyunda, kumarda yitirmek, yutulmak, oyunda kaybetmek. u.-am 17II/14	üç	-19- [Tr] üç sayısı. ü. 107Ia/113, 21II/1, 35Ia/22, 42II/5, 43II/8, 68Ia/1, 68Ia/22, 68Ia/5, 107Ia/21, 107Ia/67, 107Ia/1 ü.+i 107Ia/114, 68Ia/7 ü. üç 109Ia/32 ü.+üne 107Ia/115
uzağ	-5- [Tr] (bkz. uzaq) uzak. u. 40II/6 u.+a 111Ia/20, 111Ia/8 u.+dır 21Ia/1 u. mezil 40II/6	üç-	-8- [Tr] uçmak. ü.-ebilmez 59II/1, 59II/4 ü.-em 105Ia/8, 24II/15 ü.-en 47Ia/14 ü.-ersen 65Ia/14 ü.-meg 107Ia/106 ü.-mesin 64II/2
uzaq	-5- [Tr] (bkz. uzağ) uzak. u. 26II/11, 16Ia/4, 107Ia/4 u.+dır 114Ib/136, 21Ia/24	ügen	-1- [Tr] dizgin, gem. ü. heger u ügen 52II/22
uzan-	-3- [Tr] uzanmak, uzamak, uzun sürmek. u.-dı 114Ib/171 u.-muş 51II/22 u.-sun 6Ia/2	ük	-6- [Tr] yük. ü. 39II/7 ü.+inen 95Ia/10 ü.+üm 35II/24 ü.+ünden 3Ia/27 ü.+üni 43II/9, 55Ia/13
uzun	-1- [Tr] uzun.		

- ülfet** -3- [Ar] ülfet: 1. alışma, kaynaşma. 2. görüşme, konuşma. 3. dostluk, arkadaşlık.
ü. 67Ia/62, 56Ia/14
ü. āfet u ülfet 37II/14
- ülüg** -1- [Tr] ilik, kemiklerin iç boşluklarını dolduran yağlı madde.
ü.+de 56Ia/4
- ümid** -5- [Tr] ümit, umut.
ü. 62Ia/5
ü.+i 49Ia/16, 87Ia/39
ü.+im 107Ia/61, 12II/12
- ümidli** -1- [Tr] ümitli, umutlu.
ü. 40II/33
- üñül** -1- [Tr] hafif.
ü. 105Ia/6
- üreg** -30- [Tr] yürek.
ü. 109Ia/5, 19Ia/14, 76Ia/28, 82Ia/30, 99Ia/8, 42Ia/3
ü.+dedir 24II/12
ü.+den 13II/4
ü.+i 13II/3, 18Ia/15, 59Ia/9
ü.+im 10II/11, 32II/13, 7II/12, 8Ia/4
ü.+imde 77Ia/1, 22II/3
ü.+ime 21Ia/12, 24II/11, 30II/20, 40II/34, 83Ia/18, 85Ia/4, 22II/12
ü.+imne 36II/1
ü.+imnen 11II/3, 50II/6
ü.+ine 74Ia/2
ü.+ini 25Ia/22
ü.+lerden 37II/4
- üregli** -3- [Tr] yürekli, yiğit, cesur.
ü. 56II/1, 56II/16, 56II/2
- üst** -38- [Tr] üst.
ü.+e 102Ia/17, 112Ia/14, 113Ib/4, 14Ia/12, 14II/14, 15II/19, 1II/22, 1II/25, 1II/26, 1II/27, 24Ia/19, 39Ia/4, 39Ia/8, 39II/10, 40II/40, 62II/18, 68Ia/2, 71Ia/19, 78Ia/10, 78Ia/11, 78Ia/9, 90Ia/33
ü.+i 66Ia/15, 66Ia/17, 91Ia/32
ü.+üme 53II/19
ü.+ünde 56II/12, 75Ia/4, 77Ia/19
ü.+üne 108Ia/12, 23II/20, 40II/10, 42Ia/4, 50II/10, 52II/50, 59II/6, 91Ia/13
ü.+e ol 37Ia/4
- üstüvār** -1- [Fa] 1. sağlam, kuvvetli, dayanıklı. 2. güvenilir.
ü. 33II/23
- 1 üz** -86- [Tr] yüz, çehre.
ü. 77Ia/1, 77Ia/2, 101Ia/28, 40II/31, 43Ia/48, 77Ia/12, 11II/13
ü.+de 114Ib/126, 114Ib/154, 114Ib/40, 36Ia/5, 93Ia/6
ü.+dir 63II/7
ü.+e 114Ib/74, 61Ia/13, 7II/15, 83Ia/1, 83Ia/13
ü.+i 114Ib/41, 16II/2, 19Ia/18, 46II/18, 49Ia/10, 58II/13, 63II/10, 63II/18, 6Ia/3, 74Ia/10
ü.+ime 91Ia/5
ü.+ine 113Ib/11, 11Ia/8, 41II/19, 58II/2, 67Ia/6, 67Ia/7
ü.+ini 114Ib/17
ü.+iñe 11Ia/15, 65II/19, 66II/2, 6II/2, 6II/20, 6II/4, 90Ia/31
ü.+iñi 27II/3
ü.+leri 86Ia/4
ü.+üm 21II/7
ü.+ün 111Ia/10
ü.+ünde 108Ia/33, 32II/2, 49II/2, 4Ia/1, 67Ia/13, 82Ia/28
ü.+ünden 49II/13, 62II/4, 94Ia/3
ü.+üne 4II/15, 51Ia/1
ü.+ünen 21II/18
ü.+üni 60II/17, 65Ia/1
ü.+üñ 11II/7, 15II/16, 18II/1, 18II/9, 26II/9, 27II/9, 35II/19, 3II/1, 3II/2, 58Ia/1, 58Ia/5, 61II/1, 70Ia/14, 78Ia/1, 82Ia/13, 82Ia/5,

- 84Ia/1, 84Ia/4, 90Ia/38, 9Ia/11
 ü.+ün̄de 82Ia/3
 ü.+ün̄i 23Ia/5
 ü.+ün̄nen 26II/15
 ü.+üydi 67Ia/3
- 2 üz** -24- [Tr] sayıda yüz.
 ü. 106Ia/1, 106Ia/9, 107Ia/53,
 107Ia/57, 107Ia/78(2), 109Ia/18,
 110Ia/20(2), 11Ia/18, 16II/1,
 16II/20, 16II/6, 11I/4, 22II/18,
 26Ia/19, 30Ia/28, 47II/15, 47II/16,
 77Ia/16, 77Ia/4(2), 11II/14
 ü.+iñe 65II/19
- üz igirmi dörd miñ** -1- [Tr] yüz yirmi dört
 bin.
 ü. 33II/25
- 1 üz-** -2- [Tr] yüzmek, suda yüzmek
 ü.-ayum 31II/11
 ü.-en 81Ia/6
- 2 üz-** -4- [Tr] ayırmak, koparmak; kesmek,
 kesip atmak.
 ü.-di 47Ia/11, 91Ia/4
 ü.-mem 111Ia/19
 ü.-menem 17II/18
- üzdür-** -1- [Tr] birini işinden alıkoymak.
 ü.-medi 53II/2
- üzerlig** -1- [Tr] üzerlik otu, tütsüsü nazara
 iyi geldiğine inanılan kokulu bir ot.
 ü. 95Ia/39
- ‘üzr-hāh** -1- özür isteyen, af dileyen.
 ‘ü.+um 10II/18
- üzli** -3- [Tr] (bkz. üzli) yüzlü, yüzü
 herhangi bir nitelikte olan. **gul üzli:**
 gül yüzlü, çiçek yüzlü, yüzü gü gibi
 güzel olan.
 ü. 18II/17, 23II/3, 64II/7, 37Ia/1,
 39Ia/14, 11I/9, 9II/18
- üzlü** -1- [Tr] (bkz. üzli) yüzlü, yüzü
 herhangi bir nitelikte olan.
 ü. 13Ia/23
- üz miñ** -7- [Tr] yüz bin.
 ü. 114Ib/166, 13Ia/27, 22Ia/18,
 30Ia/8, 59Ia/15, 55II/3, 41II/28
- üzül-** -4- [Tr] 1. kopmak, koparılmak,
 kırılmak, kopup dağılmak,
 bozulmak, kesilmek, sökülme,
 uzaklaşmak. 2. yüzülmek. 3.
 alâkayı kesmek.
 ü.-di 102Ia/46
 ü.-e 60II/11
 ü.-lem 76Ia/27
 ü.-ür 102Ia/1
- V**
- vācib** -3- [Ar] vacip, yapılması gerekli
 olan.
 v. 40II/37, 113Ib/1
 v.+dir 101Ia/15
- vādī** -1- [Ar] vadi: 1. iki dağ arasındaki
 çukurca arazi veya geçit, koyak. 2.
 düzgün ve yayvan yer. 3. çöl,
 sahra.
 v.-yi möhnetde 18Ia/1
- vāfūr** -1- [Fr] afyon dumanını içmeye
 yarayan alet.
 v. 41II/5
- vāliyü'l-velī** -1- [Ar] *harf.* ey Tanrı'nın
 dostunun dostu.
 v. 21Ia/17
- vallā** -2- [Ar] vallahi, “Tanrı’yı tanık
 tutarım, Tanrı hakkı için”
 anlamında kullanılan bir yemin
 sözü, billahi, tallahi.
 v. 58Ia/3, 83Ia/35
- vallā billā** -1- [Ar] vallahi billahi, “Allah’a
 ant olsun ki” anlamında kullanılan
 bir yemin sözü, vallahi tallahi.
 v. 107Ia/105

- vām** -1- [Fa] borç.
v. 88Ia/24
- Vāmık** -1- [Ar] Vamık ile Azra hikayesinin erkek kahramanı.
V.+e 114Ib/96
- var** -158- [Tr] var: 1. mevcut, evrende veya düşüncede yer alan, **yok** karşıtı. 2. sahiplik bildiren olumlu ad cümleleri kuran bir söz. 3. elde bulunan her şey.
v. 102Ia/56, 109Ia/5, 114Ib/39, 114Ib/40, 114Ib/51, 114Ib/52, 12II/12, 12II/20, 14II/19, 15II/12, 15II/13, 15II/16, 15II/2, 15II/20, 15II/4, 15II/8, 17Ia/1, 17II/15, 18II/18, 20Ia/14, 26II/14, 27II/2, 27II/5, 2Ia/15, 30Ia/1, 30Ia/9, 31Ia/7, 32Ia/12, 32Ia/13, 32Ia/16, 32Ia/2, 32Ia/20, 32Ia/4, 32Ia/8, 33II/11, 35Ia/13, 35Ia/14, 35Ia/15, 36Ia/10, 36Ia/11, 36Ia/9, 36II/20, 37II/5, 37II/6, 37II/7, 40II/12, 40II/25, 47Ia/9, 49Ia/11, 49II/5, 49II/6, 49II/7, 4Ia/1, 50II/5, 51Ia/21, 51Ia/22, 51Ia/23, 56Ia/1, 56Ia/13, 56Ia/17, 56Ia/3, 71Ia/1, 77Ia/1, 77Ia/3, 79Ia/12, 79Ia/16, 79Ia/2, 79Ia/20, 79Ia/24, 79Ia/28, 79Ia/32, 79Ia/36, 79Ia/4, 79Ia/8, 7II/6, 82Ia/41, 82Ia/42, 82Ia/43, 85Ia/10, 85Ia/11, 85Ia/9, 8II/20, 92Ia/24, 92Ia/8, 47II/11, 14II/6, 13II/12, 13II/8, 83Ia/36
v.+dır 32Ia/2
v.+dır 105Ia/15, 107Ia/53, 114Ib/41, 1II/19, 31II/1, 32Ia/4, 32II/24, 51Ia/22, 51II/8, 80Ia/2, 86Ia/18, 16Ia/15
v.+dur 4Ia/11
v.+ı 101Ia/1, 17II/6, 17II/7, 62Ia/5, 62Ia/6, 62Ia/7, 67Ia/11, 6II/17
- v.+ıdır 31Ia/1, 31Ia/16, 31Ia/4, 49Ia/3
v.+ıñ 43Ia/38
v.+udı 10Ia/18, 36II/1, 40II/3, 43II/41, 52II/3
v.+uduñ 89Ia/13
v.+um 15Ia/1, 35Ia/4, 40II/42, 62II/18, 70Ia/8, 94Ia/11, 54II/20, 61Ia/11, 3Ia/11
v.+umdır 105Ia/15, 40II/37, 40II/39
v.+umuş 5Ia/1, 5Ia/16, 5Ia/2, 5Ia/20, 5Ia/4, 5Ia/8, 5II/12, 5II/16, 5II/2, 5II/20, 5II/4, 5II/8, 97Ia/23, 5Ia/12
v.+uñ 70Ia/16
v.+uñdır 10Ia/13, 42Ia/18, 59Ia/17
v.+uyuz 51II/24
- varı** -9- [Tr] bütün, hep, hepsi.
v. 101Ia/3, 107Ia/14, 33II/2, 37II/11, 51II/2, 53II/5, 55Ia/11
v. cān 32II/19
v. kuşda 32Ia/2
- vāriş** -3- [Ar] varis, mirasçı.
v.+eñ 43II/47
v.-i mülk-i Süleymāndır 44Ia/4
v.-i ‘Elī 21Ia/18
- varlı** -2- [Tr] varlı, varlıklı, zengin.
v. 55Ia/13
v.+lar 42Ia/6
- varluğ** -2- [Tr] varlık: 1. zenginlik, para, mal mülk. 2. önemli, yararlı, değerli. 3. yaşam, hayat. 4. var olan her şey.
v.+ı 42Ia/6, 60Ia/8
- var-** -17- [Tr] varmak.
v. 43Ia/36
v.-a 92Ia/4
v.-am 10II/1, 44II/3
v.-anda 65II/1, 65II/3
v.-ağ 112Ia/27

- v.-duñ 65II/19, 65II/7
v.-ma 43Ia/18
v.-meg 48II/9
v.-manam 24Ia/12
v.-mayan 76Ia/19
v.-maz 103Ia/20, 10II/3
v.-ub 52Ia/7
- vāv** -1- [Ar] Osmanlı alfabesinin yirmi dokuzuncu harfi olup, “ebced” hesabında altı sayısının karşılığıdır; “v” harfinin adı.
v. 112Ia/26
- vāy** -1- vay, eyvah, şaşma anlatan bir söz, ağrı, acı vb. duyguları anlatan bir söz, yönelme durumu eki almış bir kelime ile kullanıldığında bir şeyin veya bir kimsenin kötü bir sonuca uğrayacağını anlatan bir söz.
v. 43II/4
- vaya** -1- [Fa] (bkz. vaye) 1. murat, maksat, hacet; nasip, kısmet. 2. gerek, lazım, zorunlu.
v. al 64II/17
- vayalu** -1- istekli, hevesli; nasibi olan, kısmetli.
v.+dır 70Ia/3
- vaye** -2- [Fa] (bkz. vaya) 1. murat, maksat, hacet; nasip, kısmet. 2. gerek, lazım, zorunlu.
v.+ler 89Ia/6
v.+si 48II/18
- ve’l-mürselāt** -1- [Ar] 1. Kur’an-ı Kerim’in 77. suresi olan Mürselat suresinin birinci ayetine işaret etmektedir: “*birbiri ardınca gönderilenlere ant olsun*”. [mürselāt: 1. irsal olunan, gönderilen şeyler. 2. peygamberler. 3. melekler.].
v.+1 33II/25
- ve’n-necm** -1- [Ar] Kur’an-ı Kerim’in 53. suresi olan Necm suresinin birinci ayetine işaret etmektedir: “*andolsun yıldızın inerken*”. [necm: yıldız].
v. 1Ia/10
- ve’s-selām** -1- [Ar] işte o kadar, son söz budur, artık bitti.
v. 114Ib/172
- vefā** -7- [Ar] vefa: 1. sözünde durma, dostluğu sürdürme. 2. sevgi bağlılığı.
v. 25Ia/5, 51Ia/23, 69Ia/24, 76Ia/21
v. mēhr u vefāda 67Ia/49
v. ‘ehd u vefā 8Ia/11
v.+sı 8Ia/14
- vefā-dār** -1- (bkz. vefālī) vefālī, sözünde, sevgisinde duran.
v. 112Ia/24
- vefālī** -5- (bkz. vefā-dār) vefālī, vefakâr, sözünde, sevgisinde duran.
v. dilber 12II/19
v. dostam 11II/7
v. dostum 4II/10
v. yârı 8II/19
v. yollaş 35II/17
- vehdet** -1- [Ar] vahdet: 1. yalnızlık, teklik, birlik. 2. Allah’a yakınlık, Allah’a ulaşma.
v. meşkini 33II/3
- vehm** -1- [Ar] 1. kuruntu, yersiz korku. 2. şüpheü tereddüt.
v. u gümān 69Ia/27
- vehşi** -5- [Ar] vahşi: 1. yabani, insandan kaçan. 2. ürkek, korkak. 3. merhametsiz, duygusuz.
v. 69Ia/1
v.+maral 58II/15, 22II/2
v.+maraldan 57II/16
v. sonadan 91Ia/12
- veht** -1- [Ar] (bkz. veht) vakit, zaman.

- v.+inde 31II/19
- vekār** -1- [Ar] vakar, ağırbaşlılık.
v. 102Ia/28
- vekīl** -1- [Ar] 1. birinin, işini görmesi için kendi yerine bıraktığı veya yetki verdiği kimse. 2. işgüzar, mübaşeret eden. 3. saray nazırı. 4. naip, halef. 5. Vekil külliyesi. [İran'da Zendiye döneminde Kerim Han-ı Zend tarafından inşa ettirilen Vekil külliyesidir].
v. oṭāqıdır 62II/19
- vekīlū'illāh** -1- [Ar] Allah'ın vekili.
v. keşfiyâtıdır 33II/16
- vekt** -9- [Ar] (bkz. veht) vakit, zaman.
v. 103Ia/15, 14Ia/1, 38II/19
v.+i 112Ia/1, 46II/25, 67Ia/1
v.+inde 36Ia/13
v.+iñ 91Ia/25
v.-i fırsatdır 40Ia/1
- vekti ki** -1- [Ar] ne vakit ki, o vakit ki, olduğu vakit.
v. 14Ia/8
- velī** -2- [Fa] velakin, amma, fakat.
v. 113Ib/5, 7II/10
- velī-né' met** -1- [Ar] velinimet, birine, etkisi yaşadıkça sürecek bir iyilik ve bağışta bulunan kimse.
v. 43Ia/37
- ve'd** -1- [Ar] 1. söz verme, üstüne alma. 2. yapılmasına söz verilen şey.
v.+e 43Ia/26
- ve'de** -1- [Ar] vade: 1. bir iş için önden belirtilen zaman. 2. bir işi geciktirmek için belirtilen zaman. 3. ecel. 4. söz verme.
v. 76Ia/24
- Venekli** -1- Venek mıntıkasından olan [kimse].
V. 109Ia/15
- vér-** -144- [Tr] vermek.
v. 100Ia/10, 100Ia/11, 100Ia/2, 100Ia/20, 100Ia/9, 103Ia/10, 103Ia/11, 103Ia/9, 10Ia/15, 114Ib/133, 114Ib/134, 114Ib/5, 114Ib/6, 114Ib/7, 12Ia/24, 12II/15, 29II/1, 33Ia/23, 37Ia/19, 39II/1, 39II/9, 40Ia/11, 40II/28, 43Ia/30, 43II/1, 4II/17, 54II/19, 63II/22, 71Ia/17, 75Ia/16, 80Ia/18, 90Ia/29, 90Ia/30, 90Ia/31, 9Ia/16, 51II/7, 22Ia/23, 72Ia/15, 38II/14
v.-di 102Ia/18, 107Ia/97, 114Ib/139, 13Ia/4, 13Ia/8, 1Ia/23, 2Ia/22, 33Ia/3, 43II/44, 52II/4, 53II/18, 71Ia/9, 83Ia/10, 99Ia/15
v.-digi 20Ia/5
v.-diler 1II/15, 54Ia/6
v.-dim 16II/15, 15Ia/15,
v.-diñ 7II/17, 90Ia/20, 93Ia/15
v.-e 107Ia/54, 23II/8, 29Ia/22, 43II/40, 77Ia/13, 43II/64
v.-eg 36II/6, 99Ia/16
v.-eli 112Ia/23
v.-em 112Ia/26, 14Ia/5, 3Ia/10, 43II/3, 68Ia/20, 83Ia/6, 84Ia/2, 87Ia/29
v.-en 2Ia/17, 33II/7
v.-ene 33Ia/6
v.-enem 92Ia/13
v.-eñ 27Ia/9
v.-er 107Ia/80, 38II/20, 75Ia/17, 75Ia/18, 75Ia/19, 82Ia/7, 88Ia/21, 88Ia/22, 88Ia/23
v.-esi 17Ia/2
v.-ib 100Ia/28, 108Ia/42, 114Ib/150, 7Ia/14
v.-iñ 24II/13, 26Ia/1, 26Ia/16, 36II/11, 53II/25, 85Ia/7, 52II/20, 63II/15
v.-ir 10Ia/12, 69Ia/14, 83Ia/29,

- 83Ia/30, 83Ia/31, 88Ia/3, 107Ia/78
v.-irdim 45II/38
v.-irem 36II/8
v.-me 15II/15, 15II/7, 23Ia/7
v.-medi 16Ia/19, 45II/11, 94Ia/25
v.-medim 114Ib/128
v.-meseydi 83Ia/32
v.-mez 36Ia/18
v.-mezdiğ 86Ia/10
v.-mezler 40II/27
v.-miş 22Ia/18, 60II/4
v.-mişdir 24II/9
v.-mişem 14II/17
v.-rem 43Ia/3, 52II/12, 90Ia/40
v.-se 35Ia/17, 77Ia/15
v.-seler 43II/60, 55II/10, 55II/14, 55II/9
v.-sen 20II/6
v.-sej 77Ia/19
v.-sin 14II/4, 43II/54, 91Ia/44, 9Ia/19
- verā** -1- [Ar] 1. arka, geri, öte. 2. başka, gayri.
v.+sundan 64Ia/24
- vêrd** -2- [Ar] virt: 1. dinî bir sözü sürekli tekrarlama. 2. *mec.* çok tekrarlama, diline dolama.
v. eyle 52II/31
v.-i zebānum 33II/31
- verek-ber-verek** -1- [Ar] *harf.* varak varak üzerine, yaprak yaprak üzerine. [varak: 1. yaprak. 2. yazılı kâğıt, varaka. 3. altın, gümüş veya başka madenler dövülerek oluşturulan ince, parlak yaprak, altın varak].
v. 82Ia/34
- veset** -2- [Ar] vasat: 1. orta, iki şeyin arası; ikisinin ortası olan şey. 2. ruh; ortam.
v. 43Ia/27
‘ebd-i v. 39II/8
- veşf** -12- [Ar] vasıf: 1. nitelik, bir kimsenin veya şeyin taşıdığı hal, sıfat. 2. bir kimsenin veya şeyin durumunu, anlatarak tarif etme. 3. övme. 4. sıfat.
v. 56Ia/23, 70Ia/20, 109Ia/35
v.+i 26II/1
v.+in 109Ia/6, 26II/1
v.+inden 73Ia/5
v.+ine 22Ia/7
v.+iğ 90Ia/37
v.-i cemāluğ 93Ia/4
v.-i hāl 108Ia/5
v.-i hālıdır 107Ia/1
- veşfiyāt** -1- [Ar] vasıflar, övmeler.
v.+ıdır 33II/12
- veşî** -1- [Ar] vasi: 1. bir yetimin veya akılca zayıf, hasta birinin malını yöneten kimse. 2. ölen bir kimsenin vasiyetini yerine getirmekle yükümlü olan kimse. 3. Hz. Ali.
v.-yi muştefā 2Ia/3
- veşiyet** -1- [Ar] vasiyet: 1. bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şey. 2. vasiyetname.
v. 53II/28
v.+ler 40II/37
- veşl** -3- [Ar] 1. [bir şeyi başka bir şeye] ulaştırma, birleştirme; ulaşma, birleşme. 2. kavuşma.
v.+e 36II/31
v.+inden 67Ia/57
şübḥ-ı v.+e 9II/4
- veşlet** -2- [Ar] vuslat: 1. ulaşma, yetişme. 2. kavuşma, sevgiliye kavuşma.
v.+inden 91Ia/10
şām-ı v.+dir 62Ia/23
- veṭen** -1- [Ar] vatan, yurt.
v.+inde 55Ia/4
- veyā** -1- veya: 1. ayrı olmakla birlikte

- aynı değerde tutulan iki şeyi anlatan kelimelerden ikincisinin önüne getirilen söz, yahut. 2. olacağı sanılan, seçime bırakılan şeyler ikiden çok olduğunda kullanılan bir söz.
v. 71Ia/12
- vez-zuḥā** -1- [Ar] Kur'an-ı Kerim'in 91. suresi olan Şems suresinin birinci ayetine işaret etmektedir: "*güneşe ve onun aydınlığına ant olsun*".
v. şems u vez-zuḥā 58Ia/6
- vezīr** -1- [Ar] vezir, bakan, nazır.
v. 106Ia/1
- veznān** -3- [Ar] at türlerindendir.
v. 44Ia/6
v.+ları 100Ia/13
v.+larıu 102Ia/35
- vill** -1- [Fa] serbest, boş, hür, özgür.
vill ét-: bırakmak, terk etmek.
v. étmiş 40II/4
- vīrān** -2- [Fa] (bkz. vīrāna, vīrāne)1. yıkık, yıkılmış. 2. kederli, üzgün.
v. köylüm 21Ia/20, 75Ia/5
- vīrāna** -4- [Fa] (bkz. vīrān, vīrāne) 1. yıkılmış veya pek harabolmuş yer, yapı. 2. kederli, üzgün.
v. 23Ia/12, 12II/11
v.+dan 33Ia/22
v. köylüm 33Ia/23
- vīrāne** -2- [Fa] (bkz. vīrān, vīrāna) 1. yıkılmış veya pek harabolmuş yer, yapı. 2. kederli, üzgün.
v. 1II/28
v.+sidir 2II/12
- vişāl** -1- [Ar] visal: 1. ulaşma, bitişme. 2. sevgiliye kavuşma.
v.+unuş 59II/18
- vur-** -40- [Tr] vurmak.
v. 110Ia/29, 54Ia/12, 9Ia/23, 110Ia/30
- v.-a 81Ia/11
v.-eg 52II/24, 52II/28
v.-am 52II/39
v.-amadum 45II/24
v.-amam 86Ia/17
v.-an 108Ia/39, 110Ia/4, 41II/23, 92Ia/10
v.-ançez 75Ia/9
v.-aḡ 27Ia/10
v.-ar 114Ib/112, 21Ia/12, 21II/11, 43II/26, 43II/31, 52II/40
v.-ardı 113Ib/9
v.-dı 11II/14, 22II/12, 48II/14
v.-dılar 113Ib/11, 114Ib/118
v.-dügün 91Ia/40
v.-duḡ 12Ia/13, 40II/34, 89Ia/22
v.-iram 43II/32
v.-ıraḡ 83Ia/18
v.-ma 23Ia/5
v.-maz 36Ia/17
v.-muşaḡ 14Ia/12
v.-ub 31II/6, 62II/2
v.-ubdır 59II/7
- vurul-** -3- [Tr] vurulmak.
v.-muş 65II/16
v.-ub 76Ia/10
v.-ur 107Ia/46
- vücūd** -9- [Ar] vücut: 1. insan veya hayvan gövdesi, beden. 2. var olma, varlık.
v. 14Ia/3, 31Ia/9, 60Ia/7
v.+a 74Ia/4
v.+ı 43Ia/15
v.+um 54II/22, 96Ia/5
v.+unda 56Ia/3
v.+uḡ 43Ia/16
- vüs'et** -1- [Ar] vüsat, genişlik, bolluk; boş meydan, fırsat.
v.+i 114Ib/135

Y

- yā** -87- [Ar] ya: 1. “ey, hey” anlamlarında bir seslenme sözü. 2. *Fa.* bir düşüncenin karşıtı düşünülürken kullanılan bir söz; 3. ya...ya...: [mukayese edatı] ya.
y. 100Ia/17, 103Ia/16, 107Ia/23, 107Ia/25, 108Ia/36, 109Ia/22, 109Ia/34, 109Ia/4, 109Ia/6, 112Ia/1, 112Ia/29, 12Ia/18, 13II/1, 14Ia/4, 14II/1, 17Ia/2, 17II/14, 19Ia/5, 1Ia/27, 21Ia/17, 26Ia/13, 27II/10, 27II/6, 2Ia/1, 30II/11, 36II/11, 36II/12, 36II/13, 36II/14, 37Ia/19, 39Ia/19, 3Ia/5, 3Ia/6, 40II/10, 40II/31, 40II/9, 41Ia/16, 41II/1, 43II/54, 43II/55, 43II/63, 45II/47, 46Ia/11, 4II/1, 4II/11, 4II/12, 4II/20, 50Ia/14, 50II/7, 50II/8, 52Ia/23, 52Ia/24, 56Ia/5, 56Ia/6, 5II/3, 61Ia/3, 61Ia/5, 61Ia/6, 61Ia/7, 61Ia/8, 66Ia/17, 67Ia/4, 70Ia/11, 72Ia/31, 7Ia/20, 82Ia/13, 82Ia/15, 84Ia/14, 91Ia/7, 94Ia/23, 94Ia/24, 95Ia/45, 98Ia/20, 66Ia/15, 12Ia/14
- yabu** -3- beygir, sadece yük taşımakta veya araba çekmekte kullanılan at.
y. 84Ia/20
y.+mı 83Ia/25
y.+yunan 43II/19
- yād** -27- [Fa] 1. hatırlama, anma. 2. hatır, gönül.
y. 114Ib/137, 102Ia/3, 59Ia/1, 59Ia/12, 59Ia/16, 59Ia/2, 59Ia/20, 59Ia/4, 59Ia/8, 76Ia/3, 53II/23
y.+a 36II/29
- y.+dan 66Ia/19, 76Ia/3
y.+uma 42Ia/1, 63Ia/1, 63Ia/12, 63Ia/16, 63Ia/2, 63Ia/20, 63Ia/24, 63Ia/4, 63Ia/8
y.+undan 25Ia/3
y.+uḡna 93Ia/1, 93Ia/11
y.-ı ḡeyrlig 25Ia/3
- yad-** -4- [Tr] (bkz. yat-) yatmak, uyumak.
y.-madı 5II/18
y.-muṣaḡ 58Ia/13, 91Ia/19
y.-muṣsa 14II/2
- yādībūd** -1- [Fa] yadigar, armağan.
y. 66Ia/1
- yādīgār** -2- [Fa] bir kimseyi, bir olayı hatırlatan nesne veya kişi, andaç.
y. 43Ia/22
y. 107Ia/8
- yağ** -5- [Tr] yağ.
y. 84Ia/16, 46II/4
y.+ı 80Ia/10, 83Ia/11
y.+una 54II/5
- yağ-** -3- [Tr] (bkz. yaḡ-) yağmak.
y.-dı 114Ib/122, 67Ia/35, 91Ia/15
- yaḡı** -10- [Tr] yaḡı: 1. asi, itaat etmeyen, itaatsız. 2. düşman, hasım.
y. 12Ia/23, 57II/13
y. cēyrān 22II/5, 39Ia/16
y.+dir 39II/6
y.+ydum 53II/1
y. göziḡe 66II/6
y. köyller 17Ia/3
y. ṡerlānam 21II/2
y. ṡerlānı 31II/4
- yaḡ-** -5- [Tr] yakmak: 1. kına, yakı vb.ni koymak, sürmek. 2. türkü, aḡıt vb. düzenlemek, bestelemek. 3. yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak.
y.-ar 114Ib/146

- y.-aram 77Ia/11
y.-dum 67Ia/67
y.-ubdır 58II/3, 59II/5
- yağşı** -24- [Tr] yağşı, iyi, güzel, değerli.
y. 20Ia/9, 22Ia/4, 23Ia/1, 23Ia/3, 32II/1, 39Ia/20, 47II/19, 87Ia/29, 79Ia/1, 46Ia/19, 50Ia/24, 32II/1, 15Ia/18, 114Ib/75, 101Ia/11, 52II/10, 50Ia/2, 71Ia/20, 97Ia/16
y.+dan 57Ia/18
y.+dır 11Ia/10, 11Ia/11, 11Ia/9
y.+sı 69Ia/16
- yağşılığ** -1- [Tr] iyilik, yağşılık, yağşı olma durumu.
y. 23Ia/4
- yağ-** -3- [Tr] (bkz. yağ-) yağmak.
y.-a 24II/6
y.-ayor 64Ia/39
y.-sa 41Ia/14
- yağlık** -1- [Tr] yağlık, çevre, sırma işlemeli, büyük mendil.
y. üsti 66Ia/17
- yağuş** -1- [Tr] yağmur.
y.+unan 38II/8
- yāl** -5- [Tr] yal, at yelesi.
y. 40II/36, 45II/39
y.+ine 114Ib/146
y.+um 40II/41
y.+umı 47Ia/11
- yalan** -8- [Tr] yalan.
y. 15II/8, 22Ia/16, 11II/15, 43Ia/26, 76Ia/24
y.+dır 51Ia/24
y.+ı 69Ia/24
y.+lar 84Ia/5
- yalıñuz** -3- [Tr] yalnız.
y. 90Ia/1
y.+am 77Ia/10
y.+dır 91Ia/42
- yalvar-** -1- [Tr] yalvarmak, yakarmak, ısrarla istemek.
y.-am 112Ia/22
- yaman** -34- [Tr] yaman: 1. kötülük, musibet, fenalık. 2. fena, kötü, hoş olmayan. 3. şiddetli. 4. cesur, güçlü. 5. kurnaz, becerikli.
y. 107Ia/5, 23Ia/1, 39Ia/20, 92Ia/26, 67Ia/63, 16Ia/15, 19Ia/4, 27II/5, 22Ia/4, 88Ia/17, 96Ia/8, 107Ia/6, 38II/10, 66Ia/7, 27II/1, 7Ia/15, 76Ia/17, 89Ia/27, 109Ia/22, 43II/42, 46Ia/3, 16Ia/13, 32II/3, 21Ia/9, 55Ia/10, 97Ia/16
y.+a 107Ia/6, 20Ia/9, 47II/19
y.+dan 57Ia/18
y.+ı 23Ia/3, 69Ia/16
y.+udum 21Ia/9
y.+um 84Ia/18
- yamanlög** -3- [Tr] yamanlık, kötülük, fenalık.
y. 23Ia/16
y.+da 46Ia/1
y.+i 70Ia/9
- yan** -21- [Tr] yan, taraf, yön; kenar.
y. 32Ia/1, 32Ia/19, 32Ia/20
y.+a 1II/7, 83Ia/7, 19II/16
y.+da 56Ia/12
y.+umna 50Ia/11
y.+umnan 30II/16, 59II/20
y.+umuz 37Ia/8
y.+una 1II/13
y.+unda 108Ia/20, 77Ia/7
y.+undan 1II/26, 41Ia/14
y.+unı 57II/5
y. vère 77Ia/13
- yandır-** -1- [Tr] (bkz. yandır-) yandırmak, yakmak, yanmasına sebep olmak.
y.-ası 5Ia/6
- Yanduranlu** -1- [Tr] Kaşkay il birliğine dahil olan tayfalardan biri.
Y. 107Ia/42
- yandır-** -10- [Tr] (bkz. yandır-) yakmak.

- y.-an 46Ia/8, 51Ia/2, 58II/1, 58II/4
y.-andır 14II/16
y.-ar 43Ia/50
y.-ırdı 1Ia/3
y.-mazlardı 19Ia/1
y.-ub 108Ia/25
y.-ubdır 54II/22
- yan-hāy-yan** -1- [Tr] yanma işi, yanma durumuna düşme işi. **yan-hāy-yan ol-**: yanma durumuna düşmek.
y. 8Ia/4
- yanķaķ** -4- [Tr] yanak, yüzün yanları.
y. 46II/13
y.+ı 111Ia/15
y.+lar 36Ia/12
y.+laruķ 82Ia/15
- yan-** -36- [Tr] yanmak.
y. 34II/20
y.-a 101Ia/12, 11II/12, 18Ia/16, 29Ia/21, 29Ia/22
y.-an 13II/4, 18Ia/15, 82Ia/47
y.-ar 82Ia/14
y.-ası 5Ia/6, 8II/10
y.-asıdır 2II/4
y.-dı 106Ia/21, 109Ia/7, 2Ia/23, 56II/1, 73Ia/6
y.-dum 56II/15, 91Ia/9
y.-ıram 62II/3
y.-meg 19Ia/1, 19Ia/6
y.-maķı 7Ia/10
y.-maķun 14II/15
y.-mayor 12Ia/21
y.-maz 86Ia/13
y.-mazdı 29Ia/23
y.-muşam 2II/3
y.-sun 14II/1, 14II/16, 46Ia/6, 47II/17
y.-ur 1II/11
- yār** -152- [Fa] yār: 1. sevilen, sevgili. 2. dost, arkadaş. 3. yardım eden, destekleyen. **yār-ı cān**: yār dostu.
- y. 10II/19, 111Ia/3, 112Ia/27, 112Ia/28, 12II/1, 14II/18, 22II/2, 23II/8, 24Ia/7, 24II/17, 24II/19, 27II/13, 27II/20, 2II/9, 30II/1, 40Ia/12, 40Ia/16, 40Ia/2, 40Ia/20, 40Ia/4, 40Ia/8, 41Ia/18, 53Ia/1, 56Ia/25, 5II/19, 62II/9, 64II/10, 66II/1, 6Ia/1, 6II/1, 71Ia/12, 76Ia/2, 76Ia/5, 78Ia/15, 78Ia/19, 8Ia/14, 91Ia/17, 91Ia/18, 91Ia/19, 96Ia/17, 9II/12, 38II/2, 12II/5, 31II/1, 17II/18, 51Ia/6, 59II/16, 16II/13, 56II/16, 56II/2, 97Ia/22, 24II/16, 24II/8, 76Ia/7, 41Ia/18, 9II/2, 35Ia/19, 7II/7, 24II/11, 10II/3, 16Ia/5, 4Ia/1, 62II/4, 4II/15, 11II/7, 37Ia/7, 35II/11, 60II/7, 35Ia/1, 35Ia/4, 7II/10, 19II/17, 15II/7
y.+a 112Ia/28, 112Ia/29, 11II/13, 11II/15, 18Ia/16, 19II/2, 23II/10, 25II/2, 38II/18, 39Ia/12, 41Ia/4, 57Ia/12, 57Ia/2, 66Ia/1, 66Ia/20, 7II/2, 9Ia/17
y.+aņ 112Ia/17
y.+da 35Ia/13
y.+dan 14Ia/18, 29Ia/19, 29II/2, 4II/2, 57Ia/2, 77Ia/1
y.+ı 15II/8, 30II/20, 36Ia/9, 46Ia/2, 64II/10, 64II/7, 8II/19
y.+um 26Ia/12, 27II/2, 57II/1, 57II/11, 57II/7, 62II/5, 62II/8, 76Ia/1, 76Ia/3, 99Ia/17
y.+uma 33Ia/16
y.+umı 28II/3
y.+umnan 64II/17
y.+umuņ 59Ia/1
y.+unan 111Ia/2, 23II/1, 23II/2, 25II/9, 31II/13, 31II/16, 31II/20, 72Ia/30, 73Ia/23, 83Ia/2
y.+uņ 15II/4, 18Ia/3, 36Ia/1, 57II/22, 57II/5, 61II/21, 62II/17,

- 64II/3, 91Ia/42, 99Ia/5, 9II/9,
60II/19, 16II/12
y.+uğdır 72Ia/7
y. u yāverim 32II/23
y. u yollaşdan 80Ia/6
hüsn-i y.+a 70Ia/17
‘ēyd-i y. 13II/7, 68Ia/6
y.-ı cān 32II/17
y.-ı müşk-bū 3II/17
y.-ı novcevān 23II/17
- yara** -13- [Tr] yara.
y. 11Ia/1, 11Ia/20, 11II/14, 76Ia/27,
77Ia/1, 2II/10, 9Ia/8
y.+dan 30II/17
y.+dır 36II/18
y.+ma 21II/19, 99Ia/11
y.+sundan 64Ia/2
y.+ya 77Ia/4
- yarad-** -3- [Tr] yaratmak.
y.-an 33Ia/1
y.-dı 114Ib/59
y.-ırdı 86Ia/8
- yaradan** -2- [Tr] Yaradan, Tanrı.
y. 30II/19, 61II/25
- yarak** -1- [Tr] 1. silah. 2. at eyerinin yüz
kaplaması; atın süs malzemesi. 3.
[at hakkında] yaranmış, idmanlı. 4.
hazırlık, levazım, teçizat.
y. 44II/11
- yarala-** -1- [Tr] yaralamak: 1. silah, bıçak
vb. bir araçla yara açmak. 2. *mec.*
gücendirmek, incitmek, kırmak
y.-r 114Ib/148
- yaralı** -2- [Tr] yaralı: 1. yarası olan,
yaralanmış [kimse], mecruh. 2.
mec. dertli, üzüntülü.
y. 5II/10
y. müjgān 9Ia/22
- yaraş-** -2- [Tr] yakışmak, uymak.
y.-ur 64II/11
y.-uyr 62II/6
- yāri** -2- [Tr] yarı, yarım.
y. cān 32II/18
y. cānumuz 37Ia/12
- yarpak** -1- [Tr] yaprak.
y.+a 37II/11
- yarpuz** -1- [Tr] 1. yarpız, yabancı nane,
çay kenarlarında ve ortalarında,
kumluk; çakıllık yerlerde yetişen
güzel kokulu mor çiçekler açan bir
bitki; toplanıp kurutulularak
yemeklere konur. 2. “ılan
yarpızdan hazetmez; o da gider
gelir burnunun dibinde biter” ata
sözündeki “yarpız” D.L.T.de de
belirtildiği üzere yılan yemekle
maruf bir hayvanın adıdır.
y.+unan 38II/12
- yas** -2- [Tr] yas, matem, Ölüm veya
bir felaketten doğan acı ve bu acıyı
belirten davranışlar.
y. 4Ia/18
y.+unı 100Ia/5
- yāsemen** -2- [Fa] yasemin,
zeytingillerden, beyaz, kırmızı veya
sarı renkli, kokulu çiçekler açan bir
ağaççık.
y. 71Ia/3
y. sunbul u yāsemen 114Ib/13
- yāsin** -1- [Ar] Kur’an-ı Kerimin 36.
syresi, 83 ayettir, Mekke’de nazil
olmuştur.
y.+i 1Ia/26
- yaş** -19- [Tr] yaş: 1. doğuştan beri
geçen ve yıl birimi ile ölçülen
zaman, sin; hayatın çeşitli
evrelerinden her biri, çağ. 2. göz
yaşı; yaş, ıslak, nemli, **kuru** karşıtı.
y.+da 46II/1, 46II/28
y.+ı 102Ia/4, 16Ia/6, 58Ia/10,
76Ia/15
y.+ıynan 76Ia/34

- y.+una 4Ia/18
y.+unda 35Ia/22, 69Ia/2
y.+undan 66Ia/12
y.+unu 28Ia/17
y.+uņa 65II/1, 65II/3, 65II/7
y.+uņnan 65II/1, 65II/3
y.+uynan 12II/7, 24Ia/3
- yaşar** -1- [Tr] yaş, doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman, sin. y. 47II/7
- yaşlan-** -1- [Tr] gözi yaşarmak, yaşla dolmak, ıslanmak, nemlenmek. y.-ur 36Ia/20
- yaşlı** -1- [Tr] yaşla dolmuş [göz]. y. 91Ia/17
- yaşul** -7- [Tr] 1. yeşil. 2. yeşilbaş, erkek ördek. y. 87Ia/11, 87Ia/15, 46II/13, 62II/1, 35II/9, 100Ia/31, 35II/9
- yat-** -19- [Tr] (bkz. yad-) yatmak, uyumak. y. 90Ia/33
y.-abilmenem 16Ia/9
y.-eg 71Ia/19
y.-an 102Ia/39, 25II/1, 45Ia/17, 8Ia/1, 8Ia/2, 90Ia/1, 9II/3
y.-anda 36Ia/11, 6Ia/19
y.-ayduņ 93Ia/7
y.-ayudum 31II/16, 31II/20
y.-ub 114Ib/48, 12Ia/17, 67Ia/59, 98Ia/3
- yataķ** -2- [Tr] yatak. y. 67Ia/52
y.+ı 104Ia/6
- yāve-gū** -2- [Fa] saçmalayan, saçmasapan konuşan. y. 3Ia/9, 107Ia/82
- yāver** -1- [Fa] yaver, yardımcı, imdatçı. y. yār u yāverim 32II/23
- yay** -1- [Tr] 1. yay, ok atmaya yarayan, iki ucunun arasına giriş gerilmiş eğri ağaç veya metal çubuk. 2. *meç*. sevgilinin kaşı. y. 82Ia/6
- yay-** -1- [Tr] otlatmak, hayvanı veya sürüyü otlayabileceği bir yere götürmek, otlamaya bırakmak, otlamasını sağlamak. y.-an 32Ia/12
- yaz** -20- [Tr] yaz, bahar mevsimi, ilkbahar. y. 114Ib/2, 37II/2, 43II/18, 87Ia/15, 73Ia/3, 23II/1, 78Ia/17, 43II/7, 32Ia/1, 20Ia/4, 43II/10, 49Ia/1
y.+a 3II/13
y.+dan 67Ia/60
y.+dır 22II/19
y. u fāyuz 10Ia/20, 43II/21
y.+unu 41II/26
y.+uņ 3II/4
nesīm-i y.+dır 30II/11
- yaz-** -31- [Tr] yazmak. y. 107Ia/23, 16II/18, 42Ia/17, 43Ia/8, 93Ia/2
y.-a 52II/7
y.-alı 20Ia/6
y.-am 18Ia/20, 26II/10, 26II/11, 26II/3, 26II/7, 26II/9
y.-an 33II/5, 59Ia/1, 90Ia/23
y.-anı 95Ia/5
y.-ar 107Ia/73, 107Ia/75, 43II/49
y.-asen 77Ia/17
y.-ayor 48II/6
y.-ayum 38II/18
y.-dı 1Ia/2, 39Ia/1, 39Ia/18, 95Ia/6
y.-dum 30II/13
y.-muş 36II/19
y.-ub 59Ia/10
y.-uņ 4Ia/20
- Yazgūl** -1- [Tr] 1. *hrf*. yaz çiçeği. 2. kadın adı. Y.+inen 103Ia/2

- yazu** -1- [Tr] yazı, düz yer, ova, kır.
y.+sı 52II/34
- yazul-** -9- [Tr] yazılmak.
y.-dı 7II/1, 7II/12, 7II/16, 7II/2,
7II/4, 7II/8, 95Ia/8, 7II/20
y.-maz 103Ia/22
- yê-** -18- [Tr] yemek, bir şey yemek.
y.-di 109Ia/15, 63Ia/6
y.-diñ 43Ia/39, 43II/36
y.-me 20Ia/9, 53Ia/1, 63II/23
y.-meli 70Ia/12
y.-memiş 14Ia/19, 43II/7
y.-mez 107Ia/58, 107Ia/59, 87Ia/35
y.-miş 52Ia/18
y.-ye 40II/11
y.-yem 3Ia/25(2), 3Ia/27
- yêdir-** -1- [Tr] yedirmek, yemesini
sağlamak.
y.-en 46Ia/20
- yêdmiş** -1- [Tr] sayıda yetmiş.
y.+inde 65II/15
- yedü'llā** -1- [Ar] (bkz. yedü'llāh) yed-
ullah, Allah'ın kudreti. [yed: 1. el.
2. kuvvet, kudret, güç. 3. yardım. 4.
vasıta. 5. mülk.].
y.+ye 1Ia/24
- yedü'llāh** -2- [Ar] (bkz. yedü'llā) yed-
ullah, Allah'ın kudreti.
y. 33II/13, 44II/19
- yêgāne** -2- [Fa] biricik, tek.
y. dilberim 4II/10
y. dostı 25II/13
- Yehūd** -1- [Ar] Yahudi, Hz. Yakub'un
oğlu Yahuda soyundan gelenler,
İsrail oğulları.
Y. Gebr u Yehūdi 74Ia/9
- yeḫe** -1- [Tr] (bkz. yeḫḫe) yaka, elbise
yakası.
y.+sin 93Ia/18
- yeḫin** -3- [Tr] yakın.
y. 40II/16
- y.+em 41II/24
y.+ter 56Ia/11
- yêk-pā** -1- [Fa] tek ayaklı, bir ayaklı.
serv-i y. 81Ia/2
- yeḫin** -2- [Ar] yakın: 1. sağlam, kesin
bilgi. 2. bir şeyi iyice, kesinlikle
bilme.
y. 20Ia/11
'êlm-i y.+i 43Ia/5
- yeḫḫe** -1- [Tr] (bkz. yeḫe) yaka, elbise
yakası.
y.+sine 27II/15
- yêksān** -1- [Fa] yeksan: 1. düz. 2. bir,
aynı düzeyde, eşit.
y. olleg 37II/9
- yêkser** -1- [Fa] 1. yalnız başına. 2. bir
baştan bir başa. 3. ansızın.
y. oldum 83Ia/7
- yêktā** -2- [Fa] yekta, tek, eşsiz,
benzersiz.
y. İlāhī 39Ia/13
ḫeḫḫ-i y. 32II/1
- yêl** -10- [Tr] yel, esinti, rüzgar.
y. 40II/16, 102Ia/47, 30II/12
y.+den 107Ia/58
y.+e 107Ia/52
y.+i 34II/9, 93Ia/14, 95Ia/3
y.+ler 24II/5
y.+leri 32Ia/1
- yeldā** -3- [Fa] yelda, yılın en uzun
gecesi.
y. gècesiynen 1II/23
ṣām-ı y. 21II/7
ṣām-ı y.+ya 25II/6
- yêḫi** -11- [Tr] yeni.
y. 11II/2, 68Ia/12, 91Ia/40, 18II/14,
108Ia/2, 84Ia/6, 108Ia/14, 1II/5,
66Ia/1, 66Ia/20
y.+den 100Ia/9
- yê'nī** -3- [Ar] yani: 1. "demek, şu
demek ki" anlamlarında bir söz. 2.

- “sözün kıtası, doğrusu”
anlamlarında bir söz.
y. 110Ia/12, 68Ia/12, 10Ia/3
- yér** -75- [Tr] yer.
y. 2Ia/10, 36Ia/2, 48II/16, 88Ia/26,
91Ia/35, 40II/28, 9Ia/20, 15II/5
y.+de 106Ia/13, 13II/13, 14Ia/20,
1II/32, 34Ia/4, 34II/15, 40II/43,
56Ia/23, 56Ia/8, 70Ia/10, 87Ia/1,
87Ia/5, 87Ia/6
y.+den 15Ia/10, 32II/15, 40II/33,
40II/5, 5II/15, 82Ia/29, 90Ia/36
y.+e 101Ia/21, 113Ib/15, 114Ib/37,
114Ib/61, 14II/17, 48II/14, 52Ia/7,
58Ia/16, 58II/9
y.+i 109Ia/25, 13II/13, 37II/7,
46II/16, 5II/16, 70Ia/18, 95Ia/34
y.+idi 7Ia/1
y.+idir 21Ia/3, 32Ia/6
y.+imi 52Ia/8
y.+imiz 60Ia/9
y.+in 45Ia/12
y.+inde 104Ia/13, 45Ia/7
y.+inden 21II/3
y.+ine 107Ia/34, 26Ia/2, 31II/8,
72Ia/11, 76Ia/29, 76Ia/30, 76Ia/31,
90Ia/35
y.+ini 22Ia/12
y.+iñ 6II/1, 9II/18, 37Ia/7
y.+iyiz 85Ia/2
y.+lerde 47II/10
y.+lerden 34Ia/8, 34Ia/9, 3II/6
y. üste 14Ia/12
y. üzde 114Ib/40
y. üze 114Ib/74
y.-i cennet 46II/11
- yéri-** -18- [Tr] yürümek.
y. 114Ib/5, 20Ia/17, 25Ia/21,
43Ia/42, 46Ia/1, 54Ia/13, 57Ia/1,
89Ia/1, 91Ia/28, 42Ia/13
y.-di 114Ib/162, 67Ia/65
- y.-me 7Ia/4
y.-mez 87Ia/12
y.-rem 52Ia/9
y.-yen 2II/19, 34Ia/1, 81Ia/2
- yèriş** -6- [Tr] yürüme işi, yürüyüş.
y. 44Ia/8
y.+de 21II/4
y.+i 81Ia/3, 81Ia/4
y.+inden 47II/8
y.+ine 58II/10
- yér üzi** -1- [Tr] yeryüzü.
y. 95Ia/32
- yèr üzü** -1- [Tr] yeryüzü.
y.+nden 101Ia/27
- yèt-** -8- [Tr] yetmek, yetişmek,
erişmek, ulaşmak.
y.-e 100Ia/36
y.-ebilmenem 16Ia/10
y.-en 4Ia/2, 69Ia/27
y.-er 114Ib/96
y.-mez 16Ia/16, 41Ia/6, 99Ia/14
- yètdi** -2- [Tr] sayıda yedi.
y. 47II/7, 48II/15
- yètir-** -2- [Tr] yetirmek: 1. ulaştırmak,
eriştirmek, iblağ etmek, vasıl
etmek. 2. yetiştirmek, büyütüp
yetiştirmek.
y. 21Ia/23
y.+deñ 57Ia/2
- yètiş-** -1- [Tr] yetişmek, ulaşmak,
ermek, varmak, vasıl olmak.
y.-e 107Ia/51
- yèy** -2- [Tr] yeğ, bir başkasından daha
çok beğenilip tercih edilen, üstün
görülen, müreccah, daha iyi, üstün,
efdal.
y. 14II/19
y.+ter 5II/8
- yèylak** -2- [Tr] yaylak, yayla, yaylacıların
hayvanlarıyla birlikte yaz
mevsimini geçirdikleri yüksek

- otlamlara ve orada kurulan ilkel yerleşmelere verilen ad.
y. 13Ia/15
y.+undan 53Ia/7
- yezdān** -1- [Fa] Yezdan: 1. Zerdüşterin iyilik Tanrısı. 2. Allah.
y.+a 32II/24
- Yezdigird** -1- [Fa] Yezdigirt, Sasani İmparatorluğu'nun hükümdarı.
Y. 'ehdidir 106Ia/28
- Yezdi** -1- [Fa] Yezd'e mensup olan, Yezdli olan. [Yezd, İran'ın orta kısmında yer alan şehir].
Y. mecme' 52II/21
- yığıl-** -1- [Tr] (bkz. yıkıl-) yığılmak, toplanmak.
y.-e 55II/5
- yık-** -11- [Tr] yığmak, toplamak.
y.-dı 48Ia/1, 48Ia/13
y.-eg 114Ib/4
y.-er 14Ia/7, 74Ia/4, 74Ia/7
y.-ıñ 51II/16, 51II/12
y.-ireñ 25Ia/15
y.-mağa 43Ia/12
y.-miş 106Ia/11
- yıkıl-** -11- [Tr] (bkz. yığıl-) yığılmak, toplanmak.
y.-dı 114Ib/149, 89Ia/14
y.-diler 95Ia/33
y.-ıñ 35II/1, 37II/15, 37II/19, 37II/8, 43II/52
y.-ır 88Ia/2
y.-melidir 106Ia/12
y.-se 55Ia/8
- yıkışdır-** -1- [Tr] toplamak, bir araya getirmek.
y.-dım 83Ia/9
- yoğ** -93- [Tr] yok.
y. 100Ia/10, 101Ia/5, 107Ia/51, 112Ia/10, 112Ia/32, 114Ib/45, 114Ib/46, 13Ia/30, 13II/3, 24Ia/20, 24Ia/8, 25Ia/5, 28Ia/13, 28Ia/14, 28Ia/15, 2Ia/25, 2Ia/26, 2Ia/27, 38Ia/10, 38Ia/11, 38Ia/9, 42II/7, 46Ia/1, 46Ia/3, 48Ia/12, 49Ia/9, 50Ia/22, 53II/6, 56II/7, 58Ia/17, 58Ia/18, 58Ia/19, 60II/7, 69Ia/25, 69Ia/26, 69Ia/27, 83Ia/21, 83Ia/22, 83Ia/23, 85Ia/14, 87Ia/1, 87Ia/5, 89Ia/35, 8II/18, 93Ia/10, 94Ia/26, 98Ia/25
y.+eg 10Ia/19, 20Ia/2, 9Ia/7
y.+dır 13II/11, 21Ia/6, 32II/23, 40II/17, 46Ia/21, 46Ia/3, 48II/18, 4II/18, 52II/7, 81Ia/17, 84Ia/19, 18Ia/10, 18Ia/11, 18Ia/9
y.+dur 34Ia/12, 34Ia/15
y.+ı 114Ib/137, 66Ia/3, 81Ia/11, 88Ia/22, 98Ia/12
y.+um 107Ia/105, 107Ia/106, 107Ia/107, 112Ia/27, 17II/17, 35Ia/4, 85Ia/18
y.+umdır 76Ia/25, 76Ia/26, 76Ia/27
y.+umudı 53II/8
y.+uğdır 83Ia/16
y.+use 20Ia/17, 20Ia/18, 20Ia/19
y.+uyuz 8Ia/10, 8Ia/11, 8Ia/9
- yoğsul** -4- [Tr] yoksul.
y. 47II/9
y. 55Ia/1, 55Ia/15, 99Ia/13
- yoğsullüg** -1- [Tr] yoksulluk.
y.+ dan 83Ia/27
- yol** -59- [Tr] yol.
y. 107Ia/105, 114Ib/136, 13Ia/29, 21Ia/1, 21Ia/24, 31Ia/1, 31Ia/16, 39II/7, 40Ia/3, 64II/8, 16II/17, 24II/13
y.+a 103Ia/20, 107Ia/4, 113Ib/16, 24Ia/12, 43Ia/36, 51II/2, 65II/16, 72Ia/13, 76Ia/16, 98Ia/10
y.+da 21Ia/9, 76Ia/7
y.+dadır 6II/7

- y.+dan 48II/5, 7Ia/17
y. gédende 58II/9
y.+ı 109Ia/18, 9Ia/10
y.+ını 114Ib/118
y.+lar 102Ia/54, 113Ib/11, 52II/33, 24II/6
y.+lara 4II/7
y.+larum 16Ia/4
y.+leri 108Ia/38
y.+um 68Ia/2, 98Ia/10
y.+uma 16II/3, 53II/27
y.+umnan 24Ia/12, 33Ia/9, 53II/16, 53II/2
y.+umuz 52II/30
y.+una 35II/11, 60II/7, 99Ia/16
y.+unda 33II/19
y.+undadır 35Ia/1, 35Ia/4
y.+undan 48II/3
y.+uņa 37Ia/3, 56II/10
y.+uynan 103Ia/20
y. üste 24Ia/19
y. üzine 113Ib/11
y. vuran 92Ia/10
- yol-** -2- [Tr] yolmak, çekip koparmak, biçmek.
y.-dügün 109Ia/28
- yolçı** -3- [Tr] yolcu.
y. 33Ia/1, 92Ia/10
y.+ydım 33Ia/9
- yolla-** -1- [Tr] yollamak, göndermek.
y.-yam 38II/18
- yollaş** -13- [Tr] arkadaş, dost, yol arkadaşı, yoldaş.
y. 18Ia/15, 35II/17, 37II/1
y.+am 28Ia/11
y.+lar 35II/1, 37II/15, 37II/8, 47Ia/9, 50Ia/1
y.+lara 39II/1, 40II/42
y.+udı 89Ia/18
y. yār u y.+dan 80Ia/6
- yollaşlu** -1- [Tr] yoldaşlı, arkadaşlı olan, dostu olan.
y.+dan 77Ia/9
- yollaşsuz** -1- [Tr] yoldaşsız, arkadaşsız, dostsuz.
y.+am 77Ia/9
- yolsuz** -1- [Tr] yolsuz, gümrah, yolunu şaşırılmış olan.
y.+am 10Ia/7
- yoruқ** -1- [Tr] ışık.
y.+dır 48II/11
- yosan-** -1- [Tr] usanmak, bıkmak, bezmek, tekrarlanması, uzun sürmesi dolayısıyla bir şeyden hoşlanmaz veya sıkılır duruma gelmek.
y.-dum 56II/14
- yovşan** -1- [Tr] yavşan otu, kokulu, acı, kaynatılıp suyu em olarak içilen bir çeşit yabani ot.
giyāh-ı y. 52II/34
- yovud-** -1- [Tr] yaklaşmaya izin vermek, kabul etmek.
y.-maya 47Ia/4
- yūhā** -2- [Tr] 1. ejderha. 2. obur, çok yiyen, pis boğaz, doymayan, pek yiyici.
y. 81Ia/15, 81Ia/16
- yu-** -2- [Tr] yıkamak, yumak.
y.-megünen 47II/5
y.-saņ 11Ia/2
- yumur-** -1- [Tr] bozmak, harap etmek, yıkmak.
y.-ram 43II/11
- yurd** -3- [Tr] yurt.
y.+dır 68Ia/17
y.+umuz 60Ia/13
y.+undan 43II/21
- Yūsuf** -6- [İbr] İsrailoğullarından Hz. Yakub'un oğlu olup kardeşleri tarafından kuyuya atılmıştır. Mısır'da köle diye satılan, sahibinin karısı Zeliha'nın

sevgisine karşılık göstermediği için zindana atılan, Mısır hükümdarının rüyasını yormakla zindandan çıkıp Mısır'ın idaresini ele alan meşhur peygamber.

Güzelliğin sembolüdür. Yusuf ve Zeliha hikayesi, Kur'an'da da anlatıldığı gibi, şark müelliflerinin mühim mevzularında biri olmuştur.

Y. 114Ib/76, 32Ia/10, 61II/5

Y.+dır 50II/7

Y.+ı 49II/14

Y.-i Ken'ānī 61II/4

Yūsuf Hüsrov -28- Me'zun'dan sonraki

Kaşkay ilinin ikinci meşhur şairi.

y. 10II/19, 11II/17, 15II/17,

18II/17, 21II/17, 22II/17, 23II/17,

28II/3, 3II/17, 6II/20, 7II/19,

17II/19

y.+a 13II/16, 27II/20

y.+da 16II/19

y.+ı 19II/19, 1II/31, 20II/11,

12II/17

y.+uñ 14II/20, 24II/20, 25II/13,

26II/17, 2II/20, 4II/19, 5II/17,

8II/19, 9II/17

yüz -1- [Fa] pars.

y. u nehc̄iri 109Ia/26

Z, Z̄, Ż, Ž

zā -1- [Ar] Osmanlı alfabesinin yirminci harfi olup, “ebced” hesabında dokuz yüz sayısının karşılığıdır.

z. 112Ia/17

zad -3- [Tr] zat, şey.

z. 107Ia/54, 107Ia/57, 40II/19

z.+um 66Ia/3

zād -2- [Ar] dad: Osmanlı alfabesinin

on yedinci harfi olup, “ebced” hesabında sekiz yüz sayısının karşılığıdır.

z. 107Ia/74, 112Ia/15

zāğ -2- [Fa] karga.

z. 114Ib/12

z.+ı 15II/10

zāhid -2- [Ar] zahit, dinin buyruklarını yerine getiren, haramdan kaçınan kimse, sofu.

z.+iñ 24Ia/9

z.+ler 26Ia/9

zāhir -2- [Ar] zahir: 1. görünen, görünücü, açık, belli, meydanda. 2. dış yüz, görünüş. 3. kuşkusuz, elbette, şüphesiz. **zahir ét-** belirlemek, zahir etmek.

z. 43Ia/46, 103Ia/15

Zāl -5- [Fa] 1. İhtiyar, aksakallı; zalim, acımasız. 2. Eski İran kahramanlarından meşhur pehlivan Rüstem'in babasının adı.

Z. 114Ib/94

Z.+a 107Ia/20

Z.+ağ 12Ia/7

pīr-i Z.+iseñ 34II/18

Z.-ı Ferhād-koşdır 68Ia/20

zāl -1- [Ar] zel: Osmanlı alfabesinin on birinci harfi olup, “ebced” hesabında yedi yüz sayısının karşılığıdır.

z. 112Ia/9

zālim -5- [Ar] zalim, acımasız ve haksız davranan, zulmeden.

z. 112Ia/17, 5Ia/16, 99Ia/19, 99Ia/3

z.+nan 88Ia/4

zār -11- [Fa] (bkz. zāru) 1. [sesle] ağlayan, inleyen. 2. Zayıf, dermansız. 3. İnleme, ağlayış.

z. 12II/4, 41II/28, 7II/5

z. āh u zār 24II/18, 37Ia/13

- z. āh u zāra 54II/9
z. āh u zārdan 29Ia/18
z. āh u zārı 15II/4
z. āh u zārumı 28II/2
z. āh u zārunan 73Ia/19
z.+uncınıñ 31II/17
- zāru** -1- [Fa] inleyen, ağlayan.
z.+yam 15Ia/16
- zāruncı** -3- dertli, kederli, hüznü.
z. 37Ia/9
z.+nıñ 31II/17
z.+yam 15Ia/16
- zāt** -4- [Ar] 1. Kendi. 2. Asıl, öz, defter. 3. Saygıya değer kimse.
z.+undan 86Ia/17
hesti-yi z.+undan oldı 21Ia/21
z.-ı şifātı 33II/26
- zāyi** -2- [Ar] zayı: 1. Yazılmış, dağılmış, herkesçe bilinen [şey]. 2. kaybolma, yitme. 3. kayıp. 4. yok olmuş, elden çıkmış, mahvolmuş. 5. işe yaramayan, yararsız, boş.
z. 76Ia/23
hecv-i z. 109Ia/3
- zāyil** -1- [Ar] zail: 1. soa eren, devamlı olmayan. 2. geçen, geçmiş olan.
z. 39II/7
- zāyiş** -1- [Fa] doğuş, doğum, yaradılış.
zāyiş **ét-**: doğurmak, ortaya çıkarmak.
z. 48Ia/1
- zebān** -3- [Fa] dil, insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban.
z. 90Ia/23
z.+um 40Ia/17
verd-i z.+um 33II/31
- zebūn** -1- [Fa] zayıf, güçsüz, aciz.
z.+lar 109Ia/21
- zeḥmet** -5- [Ar] zahmet, güçlük.
z. 46Ia/10, 89Ia/29
z.+ine 45Ia/19
z.+iniñ 76Ia/33
z. renc u zehmet 74Ia/3
- zeḥmī** -1- [Fa] yaralı.
z. 45II/35
- zeḥr** -10- [Fa] zehir, ağu.
z. 52II/37
z.+den 60II/10
z.+i 41II/11
z.+ine 59II/18
z.+ini 107Ia/95, 35II/14
z.-i gemnen 25Ia/8
z.-i mār 112Ia/4, 76Ia/31
z.-i mārda 87Ia/20
- zeḥr-ālūd** -1- [Fa] zehirli, zehir gibi.
z. ḳeddāram 45II/28
- zekāt** -1- [Ar] zekāt, İslâmi ilke ve kurallara göre varlıklı kimselerin sahip oldukları servetlerinin her yıl kırkta birini dağıtmaları.
z.+ımı 9Ia/15
- zelḥā** -1- [Ar] (bkz. Züleyhā) [vezin gereği, **Zeliha** kelimesinin kısaltılmış şeklidir]. Yusuf ile Züleyha hikayesinin kadın kahramanı. Eski edebiyatta birçok şairin mesnevilerine de konu olan bu aşk öyküsü, Kur'an-ı Kerim'de "öykülerin en güzeli" diye isim bulmuştur. Yusuf sûresinde 98 âyet (4-101), Yusuf Peygamber'in ibretli hayat hikâyesinden söz eder.
r. 5II/5
- zelil** -4- [Ar] zelil, hakir, alçak, hor görülen, aşağı tutulan, aşağılanan.
z. 107Ia/3, 60II/15, 109Ia/21, 77Ia/6
- Zellü's-sultān** -2- [Ar] Mesut Mirza, Kaçar Hanedanlığının dördüncü

- şahı Naserddin Şah'ın oğlu.
Z.+atlarına 44Ia/1
pāyiteht-i Z.+dır 44Ia/2
- zemān** -3- [Ar] zaman.
z. 114Ib/55, 39Ia/14
z.-i şerīf 114Ib/75
- zemāna** -3- [Ar] (bkz. zemāne) zamane:
1. devir, vakit. 2. şimdiki zaman. 3. baht, talih, felek.
z. 20Ia/10, 47II/17
z.+dan 9IIa/20
- zemāne** -3- [Ar] (bkz. zemāna) zamane:
1. devir, vakit. 2. şimdiki zaman. 3. baht, talih, felek.
z. 37II/13
z.+de 113Ib/13
z.+dir 104Ia/1
- zemīn** -1- [Fa] yer, yeryüzü.
z. āsimān u zemīn 33II/9
- zemīn-gīr** -1- [Fa] toprağa yapışan, inmeli, felçli, felçli, yatalak.
z.+ler 89Ia/10
- zemzem** -1- [Ar] 1. terennüm etme, terane söyleme. 2. uzaktan duyulan hafif ses. 3. Zerdüştilerin okudukları bir tür dua. 4. nağme, türkü, lirik.
z. 112Ia/15
- zemzemesiz** -1- zemzemesi olmayan, sessiz, terennüm etmeyen, nağmesiz.
z. 47Ia/19
- zencebīl** -1- [Ar] 1. zencefil, zencefilgillerden, Hindistan ve Malezya'da yetişen, yaklaşık 100 santimetre yüksekliğinde, kamyş görünüşünde, çok yüksek ve otsu bir bitki; bu bitkiden elde edilen ve baharat olarak kullanılan toz. 2. şarap.
z. ķend u zencebīle 107Ia/36
- zencīr** -11- [Fa] zincir.
- z. 13Ia/24, 27II/15, 27II/6, 101Ia/19, 54II/4
z.+e 51Ia/18, 65Ia/16
z.+idir 17Ia/3
z.+iniġ 15Ia/12
z. kund u zencīr 44II/15
z.-i 'eşķe 10II/11
- zencīre** -1- [Fa] 1. zincire benzeyen her şey. 2. zemine, tarh, desen, metin. 3. *meç*. sevgilinin saçı. [eski Türk şiirinde, saç şekil olarak uzun ve bukile bukledir. Bu bukilelerin her biri aşġın gönlünü baġladġı için kara bir zincire benzetilmektedir].
z.+si 17Ia/3
- zeng** -2- [Fa] 1. pas. 2. zil, çalpara.
z. 21Ia/20
z.-i zerrīn 100Ia/15
- zengbār** -3- [Fa] Zengibar, bir Doġu Afrika ülkesidir.
z. 61II/7, 1II/27, 67Ia/15
- zengübāġān** -1- [Fa] yer adı.
z. +a52II/52
- ze'f** -2- [Ar] 1. zayıflık, kuvvetsizlik, arıklık. 2. meyil, gönül akışı, bir şeye karşı duyulan aşırı istek.
z.+inen 41II/27
z.-i hāla 76Ia/28
- ze'if** -5- [Ar] zayıf.
z. 60II/16, 61Ia/6, 7Ia/6, 36II/17
z. zerd u ze'if 47Ia/3
- zer** -9- [Fa] (bkz. zerr) 1. altın. 2. akçe.
z. 114Ib/106, 46Ia/18, 74Ia/7, 95Ia/20, 46II/20
z.+dir 43Ia/15
z.+i 43Ia/15
genc-i z. 30Ia/22
genc-i z.+dir 49II/11
- zerd** -3- [Fa] 1. sarı. 2. solgun, soluk.
z. u ze'if 36II/17, 47Ia/3

- z.-i 'eşğ 7Ia/6
- zer-efşân** -3- [Fa] 1. altın saçıcı. 2. altın kakmalı. 3. kadın adı.
z. 66Ia/15
z.+a 66Ia/16
mü-yı z.+dır 56Ia/20
- žerer** -2- [Ar] bir şeyin, bir olayın yol açtığı çıkar kaybı veya olumsuz, kötü sonuç, dokunca, ziyan, mazarrat, zarar.
ž. 52II/48
ž.+den 46Ia/16
- zeger** -2- [Fa] kuyumcu.
z. 107Ia/41, 12II/14
- zeri** -9- [Fa] 1. altına mensup, altından yapıma. 2. altın teli bulunan kumaş.
z. 12II/14, 2II/5, 64Ia/33
z. kumaşa 65Ia/5
z.+kumaşlar 3II/15
z.+ler 95Ia/17
z.+libās 83Ia/22, 91Ia/30
z.+reht 103Ia/13
- žerif-nekş** -1- [Ar] zarif nakışlı, güzel nakışlı, şık nakışlı.
z. 112Ia/17
- zerli** -1- altınli; bu renkte olan.
z. şānadan 91Ia/32
- zer-nişān** -2- [Fa] 1. altınla işlenmiş, yaldızlı. 2. kılıç, kalemtıraş gibi şeyler üzerine kakma altınla yapılan işleme, süs, yazı. 3. kadın adı.
z. meclisim 45II/43
ëyvān-ı z.+um 73Ia/12
- zerpüş** -1- [Fa] 1. altın kumaşlı giysi giyen [kimse]. 2. altın işlemeli giysi.
z. 2II/6
- zerr** -1- [Fa] (bkz. zer) altın.
z. 45II/34
- z.-i nāb 66Ia/17
- zerre** -1- [Ar] pek ufak parça, çok küçük parçacık.
z. hikāyâtıdır 33II/4
- zerrin** -1- [Fa] 1. altından yapılmış, altın. 2. altın gibi sarı. 3. parlak.
zeng-i z. 100Ia/15
- žerür** -1- [Ar] gerek, lazımlı.
ž.+dır 112Ia/15
- zerverekli** -1- altın varaklı.
z. başmağ 66Ia/18
- zevāl** -3- [Ar] zeval: 1. yok olma, yok edilme. 2. son, sona erme, sona erim, ortadan kalkma. 3. suç, kabahat, sorumluluk. 4. bozulma. 5. öğle.
z.+dan 22Ia/9
z.+dır 55Ia/5
z.+uğ 93Ia/12
- zi** -1- [Ar] Osmanlı alfabesinin on üçüncü harfi olup, "ebced" hesabında yedi sayısının karşılığıdır. "ze" sesini verir.
z. 112Ia/11
- zi** -2- [Fa] -dan, -den, -tan, -ten.
z. 113Ib/24, 114Ib/175
- zib** -1- [Ar] süs, bezek.
z.-i āğüşum 91Ia/38
- zibā** -1- [Fa] 1. yakışıklı, güzel. 2. süslü.
z. şūh u zibāyı 19Ia/8
- zi-bes** -1- [Fa] o kadar, o kadar ki.
z. 114Ib/147
- zic** -2- [Ar] yıldızların yerlerini ve dolaşmalarını göstermek için hazırlanmış cetvel.
z. 22Ia/15
z.+bağla 108Ia/7
- žid** -1- [Ar] (bkz. židd) zıt, karşıt, ters.
ž. 43II/53

- zidd** -3- [Ar] (bkz. zid) zıt, karşıt, ters.
z.+iniş 33II/20
z.+ine 22Ia/4, 22Ia/8
- zihn** -1- [Ar] zihin: 1. canlının duygu ve davranışlar dışındaki ruhsal süreç ve etkinliklerinin bütünü. 2. bellek. 3. anlayış, kavrayış. 4. bilinç, dimağ.
z.+ime 54Ia/6
- zıkr** -2- [Ar] zikir: 1. anma, söyleme, sözünü etme. 2. bir tarikata bağlı olanların Tanrı'nın adını art arda söylemesi.
z. 101Ia/7
z.+i 14Ia/18
- zillu'llāh** -1- [Ar] Allah'ın gölgesi, Tanrı'nın temsilcisi.
z. 44II/19
- zimestān** -3- [Fa] kış, kış mevsimi.
z.+a 100Ia/4, 67Ia/60
z.+ı 37II/2
- zindān** -6- [Fa] 1. karanlık, yeraltı hapisanesi. 2. pek karanlık, sıkıntılı yer.
z. 1II/30, 22Ia/12, 110Ia/13
z.+a 52II/36
z.+dadır 24II/20
z.+e 1II/32
- zindān-ḥāna** -2- [Fa] hapisane, cezaevi.
z.+dan 91Ia/28
z.+dır 76Ia/14
- zindānī** -2- [Fa] 1. zindana kapatılmış suçlu. 2. zindancı, zindan muhafızı.
z. 36II/12
z.+ler 18Ia/7
- zinde** -1- [Fa] zinde, dinç, sağlam, diri, canlı.
z. 108Ia/35
- zindigānlüg** -1- 1. dirilik, hayat. 2. yaşayış, geçim.
z. 42II/8
- zineḥ** -1- [Fa] (bkz. zineḥdān) çene.
z.+i 46II/10
- zineḥdān** -4- [Fa] (bkz. zineḥ) çene.
z. 18II/5, 1II/30
z.+uḡ 26II/13
çāh-ı z. 1II/29
- zīnet** -3- [Ar] süs, bezek.
z. 7Ia/14
z.+eḡ 2Ia/6
z.+im 91Ia/38
- zinhār** -1- [Fa] 1. uyarı, ihtar. 2. sakın!, aslâ, olmaya, aman!.
z. 51Ia/11
- zīr** -3- [Fa] 1. alt, aşağı. 2. tiz perde.
z.+i 37II/5
z. u bem 107Ia/33, 3Ia/16
- zirēh** -2- [Fa] zırh, savaşlarda ok, kılıç, süngü vb. silahlardan korunmak için giyilen, demir ve tel levhalardan yapılmış giysi.
z. 67Ia/42
z.+inen 44II/5
- ziyād** -1- [Ar] çok, fazla; fazlalık, çokluk.
z.+dır 24Ia/7
- ziyāde** -1- [Ar] 1. daha çok, çok bol. 2. artma, çoğalma. 3. artan, fazla kalan.
z. 22Ia/25
- ziyān** -1- [Fa] zarar, kayıp [kazançtan].
z.+dır 51Ia/8
- zovḡ** -2- [Ar] zevk: 1. boş vakit geçirme; eğlence, eğlenti, cümbüş, eğlenme. 2. tat, lezzet. 3. güzeli çirkinden ayırt etme yetisi, beğeni. 4. hoş giden veya çekici bir şeyin elde edilmesinden, düşünülmesinden doğan hoş duygu, haz.
z. şovḡ u zovḡum 35Ia/16
z. u meḥebbet 102Ia/25
- zulf** -57- [Fa] zülûf: 1. şakaklardan

- sarkan saç lülesi. 2. sevgilinin saçı,
zülfiyâr
z. 35Ia/6
z.+dan 56Ia/19
z.+1 114Ib/125, 13Ia/24, 19Ia/18,
51Ia/20, 59Ia/6, 63Ia/7, 65Ia/14,
6Ia/7
z.+içe 114Ib/133
z.+ları 27Ia/5, 49II/12, 9Ia/19
z.+ları 6Ia/10
z.+ları 15Ia/13, 54II/3
z.+ları 7elke 7elke 35II/5
z.+u 68Ia/1
z. u 7âla 42Ia/13
z. u 7âldadır 43Ia/54
z.+um 21II/10, 21II/7
z.+un 53Ia/18
z.+una 51Ia/19, 66Ia/14, 71Ia/9
z.+unu 17Ia/4
z.+u 112Ia/11, 11Ia/9, 11II/10,
12II/9, 17Ia/3, 26II/11, 3II/6,
41Ia/9, 6II/4, 70Ia/14, 9Ia/23,
9Ia/9, 82Ia/3
z.+u 90Ia/30, 93Ia/14
beste-yi z.-i cānāneyem 114Ib/131
ce' d-i z.+un 17Ia/3
çin-i z.-i perişāni 69Ia/8
ebr-i z.+1 66Ia/6
tāb-ı z.+eyni 61II/22
tār-ı z.+1 51Ia/16
z.-1 bendine 96Ia/11
z.-1 çin 26Ia/11
z.-1 mü' enber 50Ia/6, 93Ia/6
z.-1 mü' enbere 35Ia/11
z.-1 ' enber 7Ia/2
z.-1 ' enberi 51Ia/15
z.-1 ' enberine 72Ia/10
- zulm** -5- [Ar] zulüm, eziyet, cefa, kıyğı,
güçlü bir kimsenin yasaya veya
vicdana aykırı olarak başkasını
uğrattığı kötü durum.
- z. 11II/18, 113Ib/21
z.+1 112Ia/17
z.+unan 88Ia/1
bünyād-ı z. 113Ib/18
- zulmāt** -4- [Ar] karanlık, karanlıklar.
z. 104Ia/11
z.+dır 9Ia/10
z. enveri 33II/21
z.+una 10II/5
- zulmet** -3- [Ar] karanlık.
z. 4Ia/9, 31Ia/15
nūr-ı z.+e 22Ia/6
- zür** -1- [Fa] kuvvet, güç.
z.+1 107Ia/51
- Zü'l-fikār** -4- [Ar] Zülfikar, Hz.
Muhammed'in Hz. Ali'ye armağan
ettiği, ucu ikiye ayrılmış kılıç.
Z. 2Ia/15, 14II/7
Z.+u 2Ia/22
z. 7aşu 112Ia/9
- zühd** -1- [Ar] züht, takva, her türlü
zevke karşı koyarak kendini
ibadete verme.
z. u riyyādan 74Ia/5
- zühel** -1- [Ar] zühel, satürn gezegeni,
sekendiz. [nahs-ı ekber sayılır,
gam, kaygı vericidir; ahmaklık,
cahillik, pintilik, yalan ve fenalık,
bu yıldızın altında doğanlarda
olur].
dövr-ı z. 106Ia/19
- Zühre** -4- [Ar] 1. Çulpan, Çoban yıldızı,
Venüs. 2. kadın adı.
Z. 100Ia/18, 56Ia/6
Z.+den 114Ib/80
Z. u Müşterī 114Ib/74
- zükāmlı** -1- zükāmlı.
z. 103Ia/1
- zülāl** -3- [Ar] zülal, saf, tatlı, hafif,
güzel, soğuk su.
z. 86Ia/6

şehd-i z.+undadır 35Ia/20

z.-1 kovşerdir 48Ia/4

Züleyhâ -7- [Ar] (bkz. Zelhâ) Hz. Yusuf'un refikası; Yusuf ile Züleyha hikayesinin kadın kahramanı. Eski edebiyatta birçok şairin mesnevilerine de konu olan bu aşk öyküsü, Kur'an-ı Kerim'de "öykülerin en güzeli " diye isim bulmuştur . Yusuf sûresinde 98 âyet (4-101), Yusuf Peygamber'in ibretli hayat hikâyesinden söz eder.
Z. 114Ib/76, 32Ia/9
Z.+dan 32Ia/10
Z.+m 40Ia/13
Z. tel' etli 61II/5
Z.-y1 şânîdir 50II/17
Z.-y1 şîrîn 95Ia/22

Züleyhâ-şifet -1- [Ar] Züleyha sıfatlı, Züleyha gibi olan.
z. yâr 24II/19

zümürrüd -1- [Ar] 1. zümrüt. 2. pek yeşil renk. **zümürrüdî**: zümrüt gibi, zümrüt renginde, yem yeşil.
z.+1 100Ia/31

zünâr -1- [Ar] papazların bellerine bağladıkları uçları sarkık, ipten örme kuşak.
z.+uma 33Ia/20

Kaynaklar

- ABDULLAYEV, Elövset Zakiroğlu(1996). *Türk Dillerinin Tarihsel Gelişme Sorunları*, TDK yayınları, Ankara.
- AGALY, Döwran (1999). *TÜRKMEN DİLİNİN GRAMMATİKASY, Morfologiya*, Ruh yayınları, Aşgabat.
- AHUR, Şerham (2001). *İran’da Yaşayan Kaşkay Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- AKALIN, Mehmet (1998). *Tarihi Türk Şiveleri*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü yayınları: 161, 3. Baskı, Ankara.
- AKSAN, Doğan (2000). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK yayınları, Ankara.
- AMÎD, Hasan (2004). *Ferheng-e Fârsî (Amîd’in Farsça Sözlüğü)*, Emîr Kebîr yayınları, Tahran.
- ANVARAIYAN AGHDAM, Akbar (2009). *Kaşkay Türklerinde Atasözleri*, Yüksek Lisans Tezi, Bornova, İzmir.
- ARAT, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig (İndeks)*, c. III, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları: 47, Seri: IV, Sayı: A12, İstanbul.
- ARAT, R. R. (2007). *Eski Türk Şiiri*, TTK yayınları, Ankara.
- ATALAY, Besim (1998). Kâşgarlı Mahmud, *Divanu Lûgat-it-Türk Tercümesi*, c. I, II, III, TDK yayınları, Ankara.
- ATALAY, Besim (1998). Kâşgarlı Mahmud, *Divanu Lûgat-it-Türk Dizini (İndeks)*, c. IV, TDK yayınları, Ankara.
- ATTAR, Aygün (2006). *İran’ın Etnik Yapısı (Yakın dönem ve günümüzde)*, Divan yayıncılığı, Ankara.
- BALA, Mirza (1955). “Kaşkay” *İslâm Ansiklopedisi*, VI. (K.KAV), Maarif Basımevi, İstanbul, 414-417.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2007). *Türkçenin Grameri*, TDK yayınları, Ankara.
- BAYRAKTAR, Nesrin (2004). *Türkçede Fiilimsiler*, TDK yayınları, Ankara.
- BARTHOLD, Wilhelm (2006). *Türk-Moğol Ulusları Tarihi*, Çev.: Hasan EREN, TTK yayınları, Ankara.

- BARUTCU ÖZÖNDER (2002). F. Sema, “İran ve Türkler”, *KÖK Araştırmalar*, c. IV, 2, Güz 2002, s. 101-122.
- CAFEROĞLU, A. (1966). *İran Türkleri*, TK. V/50 (Aralık 1966), (29-37) s. 125-133.
- CAFEROĞLU, Ahmet (2000). *Türk Dili Târîhi*, 4. baskı, Enderun Yayınları, İstanbul.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1983). *Türk Kavimleri*, TKAE, Ankara.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1971). “Türkçemizdeki -ğil ve -gil Emir Eki”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, TDK yayınları: 338, s. 1-10.
- CANPOLAT, Mustafa (1992). “Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu Ekinin Kökeni Üzerine”, *A. Ü. Türkoloji Dergisi*, Cilt: X, S: 1, s. 9-11.
- CEDDİ (BAYAT), Hüseyin (1999). *Peyvestegi-ye Kovmi ve Tarihi-ye Oğuz İlha-ye Kaşkayi-ye İran: Kabile-ye (Kayi-Kaşkayi)*, Nevid yayınları, Şiraz.
- ÇELİK, Muhittin (1997). *Kaşkay Türkçesi*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- CLAUSON, S. G., (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford.
- DANKOFF, R., KELLY J. (1982-1984-1985). *Maḥmūd al-Kāşgarī Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk) I-II-III*. Harvard.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi yayınları, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (2009). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK yayınları, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.
- DOERFER, Gerhard (1987). “İran’da Türkler”, *Türk Dili*, Ankara, TDK yayınları, 431, s. 242-251, Ankara.
- DOERFER, Gerhard (1969). “İran’daki Türk Dilleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1969, TDK Yay., s. 1-11, Ankara.
- DORDARI, Novruz (2009). *Tarih-e İctimai ve Siyasi-ye İl-e Bozorg-e Kaşkâi*, Kaşkâi yayınları, Şiraz.
- EBİVERDİ, Müzaffer Kahramani (1994). *Tarih-e Vakaye-ye Aşayeri-ye Fars*, Elmi yayınları, Tahran.

- ECKMANN J. (1998). “Çağatayca”, *Tarihî Türk Şiveleri*, Çev. Mehmet AKALIN, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları: 161, Seri: IV-Sayı: A.43, s. 211-245, Ankara.
- ECKMANN, J. (1996) *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Haz. Osman Fikri Sertkaya, TDK Yayınları, Ankara.
- ECKMANN J. (2005). *Çağatayca El Kitabı*, Çev. Günay KARAAĞAÇ, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ELÇİN, Şükrü (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları: 365, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (2002). *Kars İli Ağızları, Ses Bilgisi*, TDK yayınları., Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (2004). *Türk Dili Târîhi*, Akçağ yayınları, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ yayınları, Ankara.
- ERDAIL, Marcel (2004). *A Grammar of Old Turkic*, Brill, Leiden-Boston.
- ERDAIL, Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to the Lexicon I-II.*, Otto Harrassowitz-Wiesbaden.
- ERDEM, Melek (2009). *Modern Oğuz Türkçesi Söz Varlığı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (2007). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak yayınları, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem (1971). *Azeri Türkçesi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi yayınları, No: 1633, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem (1963). *Dede Korkut Kitabı*, TDK yayınları, 1958, I. v II. Cilt, Ankara.
- GABAİN, A. VON (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. (Çev. M. AKALIN). TDK yayınları, Ankara.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1995). *Erzurum İli Ağızları (İnceleme, Metinler, Sözlük ve Dizin) I-II-III*, Erzurum, TDK yayınları, Ankara.
- GÖMEÇ, Saadettin (2001). “Safeviler-Afşarlar-Kaçarlar”, *Türk Dünyası El Kitabı I*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları, üçüncü baskı, Ankara, s. 459-472.
- GÜLENSOY, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I-II*, TDK yayınları, Ankara.

- GÜLSEVİN, Gürer (2007). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK yayınları, Ankara.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (2008). *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK yayınları, Ankara.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1974). *Türk Dilinde Edatlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- HEYET, Cevat (2008). *Türk Dilinin ve Lehçelerinin Tarihi Seyri*, Çev.: Mürsel Öztürk, TDK yayınları, Ankara.
- HEYET, Cevat (1997). *Azerbaycan Edebiyat Tarihine Bir Bakış*, c. I, Tahran.
- İLKER, Ayşe (1997). *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, TDK yayınları, Ankara.
- İSEN, Mustafa (2009). *Eski Türk Edebiyatı*, Grfiker yayınları, Ankara.
- JOHANSON, Lars and CSATÓ, Éva Á. (1998). *The Turkic Languages*, published by Routledge, New York.
- KAFESOĞLU, İbrahim (2010). *Türk Milli Kültürü*, Ötüken yayınları, İstanbul.
- KAFKASYALI, Ali (2010). *İran Türkleri*, Bilgeoğuz, İstanbul.
- KARAHAN, Leyla (2008). *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ yayınları, Ankara.
- KARAASLAN, Mehmet (2010). *Kaşkay Türklerinde Geçiş Dönemleri: Doğum-Evlenme-Ölüm*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- KARİNİ, Jahangir (2009). *Erdebil İli Ağızları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KAYA, Önal (2003). *Doğu Türk Yazı Dili ve Edebiyatı Araştırmaları I: Kul 'Ubeydî (XVI. yüzyıl) ve Kul Şerîf (XVII. yüzyıl)*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları: 43, İlmî Araştırmalar Dizisi: 6, Bişkek.
- KİYANİ, Menuçehr (2006). *Tarih-i Mubarizat-i Merdum-i İl-i Kaşkai ez Safaviye ta Pehlevi*, Kiyanneşr yayınevi, Şiraz.
- KİYANİ, Menuçehr (2009). *Siyeh Çadorha*, Kiyanneşr yayınları, Şiraz.
- KORKMAZ, Zeynep (2007). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (2005). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, TDK yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (1994). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, TDK yayınları, Ankara.

- KORKMAZ, Zeynep (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, TDK yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (1960). “Türkçede Ek Yığılması Olaylarının Meydana gelişi Üzerine”, *Bellekten*, TDK yayınları, s. 173-180.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1999). *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Yayınları, Ankara.
- MANSUROĞLU, Mecdut (1998). “Eski Osmanlıca”, *Tarihî Türk Şiveleri*, Çev. Mehmet AKALIN, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları: 161, Seri: IV-Sayı: A.43, s. 247-276, Ankara.
- MENGİ, Mine (2007). “Metin İncelemesi Aşamaları Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili”, *Türkoloji Araştırmaları*, Sayı: 2/3, Yaz.
- MERDÂNİ RAHİMİ, Esedullah (2007). *Qaşqayı Sözlüğü*, Ensari yayınları, Kum.
- MERDÂNİ RAHİMİ, Esedullah (2001). *Zeban-e Torki-ye Kaşkâi ve Şive-ye Negareş-e An*, Rahgoşa yayınları, Kum.
- METİN, Celal (2006). *Türk Modernleşmesi ve İran*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- NASİRİ, Tayyebi, Mansur (2009). *Neghsh-e Ghashghaiha Der Tarikh ve Farhange İran*, Tahran.
- ORHONLU, Cengiz (1967). “Kaşgaylar”, *Türk Kültürü*, 54, Nisan, s. 29-34.
- ORHONLU, Cengiz (1967). “İran Siyasî Hayatında Kaşgaylar ve Oyanadıkları Rol”, *Türk Kültürü*, 56, Haziran, s. 55-61.
- ORUCOV, E., ABDULLAYEV, B., REHİMZADE, N. (2006). *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti. IV Cilt. Şerq-Qerb Yayınları*, Bakı.
- ÖZMEN, Mehmet (1997). “Türkçede *Değil* Kelimesi ve Kullanımları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Bellekten 1995*, Ankara.
- SALEHPUR, Cemşid (1991). *Ferheng-e Came-ye Farsi be Türki-ye İstanbuli, I-II*, Lale yayınları, Tebriz.
- SÜMER, Faruk (1999). *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK Yayınları, Ankara.
- SÜMER, Faruk (1972). *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı- Destanları*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları: 170.
- SÜMER, Faruk (1972). “İran’da Yaşayan Türk Oymakları, Kaşgaylar”, *Türk Kültürü*, 120, Ekim, s. 14-17.

- SÜMER, Faruk, “Kaşkay, İran’ın Fars eyaletinde yaşayan bir Türk topluluğu”, *İslam Ansiklopedisi*, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2002, s. 20-22.
- ŞAHİN, Hatice (2003). *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ yayınları, Ankara.
- ŞAHBAZİ, Şahbaz (1988). *Kaşkâ’i Şi’ri yâ Âşâr-i Şu‘arâ-yi Kaşkâ’i*, Mustafavi yayınları, Şiraz.
- ŞÇERBAK, Aleksandr Mihayloviç (1981). *Očerki po sravnitel’noj morfologii tjurkskix jazikov (Glagol)*, Leningard.
- TEKİN, Talat (2000). *Orhon Türkçesi Grameri*, Sanat Kitabevi, Ankara.
- TEKİN, Talat (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Simurg yayınları, Ankara.
- Temizel, Ali (2008). “Esedullah Merdânî Rahîmî, Qaşqayî Sözlüğü: Kaşkay Türkçesi-Farsça Sözlük”, *Türkiyat Araştırmaları*, 24, Güz, s. 473-479.
- TENİŞEV, E. (1988). *Sravnitel’no-istoričeskaya grammatika tyurkskix yazıkov, morfologiya*, Moskova.
- TİMURTAŞ, F. Kadri (1994). *Eski Türkiye Türkçesi*, Enderun Kitabevi, 3. baskı, Ankara.
- TİMURTAŞ, F. Kadri (2005). *Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul Üniversitesi yayınları, İstanbul.
- TİMURTAŞ, F. Kadri (1999). *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Boğaziçi yayınları, İstanbul.
- TOGAN, Z. Velidî (1981). *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul.
- Türkçe Sözlük* (1998). TDK yayımlar, Ankara.
- VARDAR, Berke (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Yayınları, İstanbul.
- YEŞİLBURSA, Behçet Kemal (1988a). “Kaşkaylar”, *Türk Kültürü*, 299, Mart, s. 34-42.
- YEŞİLBURSA, Behçet Kemal (1988b). “Kaşkaylar’da Gelenek, Görenek ve Kültür Unsurları”, *Türk Kültürü*, 305, Eylül, s. 82-88.
- YEŞİLBURSA, Behçet Kemal (1989). “Kaşkaylar’a Uygulanan Toprak Reformları”, *Türk Kültürü*, 314, Haziran, s. 35-40.

YAGHOOBİ, Valiollah, Bir Kaşkay Türk Şiiri Antolojisi: Қазақә'і Ші'рі yā Āşār-i Şu'arā-yi Қазақә'і, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof.Dr. F. Sema Barutcu ÖZÖNDER, XIV+647 s.

ÖZET

Tezimizin konusunu, Şahbaz Şahbazî'nin derleyip hazırladığı XIX. yüzyıla ait Kaşkay şairlerinin Türkçe şiirlerini kapsayan Қазақә'і Ші'рі yā Āşār-i Şu'arā-yi Қазақә'і adlı eserin çeviri yazılı metni, dizini ile bu şairlerin edebî yönleri ile şiirlerinin özelliklerinin incelemesi oluşturmaktadır.

Söz konusu eser, XIX. yüzyılda, İran'ın güney bölgelerinde, Vilâyet-i Қазақә'і denen sahada konuşulan Kaşkay Türkçesinin özelliklerini görebileceğimiz, günümüze kadar yaklaşık 200 yıllık süre içerisinde dillerindeki gelişim ve değişimlerini takip edebileceğimiz son derece önemli bir yazılı belge niteliğindedir. Ayrıca, XIX. yüzyıldaki Kaşkay şiir zevki, dünya görüşü ve sanat anlayışı hakkında fikir vermesi bakımından son derece önem taşımaktadır.

Şahbaz Şahbazî'nin otuz beş yıllık bir derleme faaliyetinin sonucu olan Қазақә'і Ші'рі yā Āşār-i Şu'arā-yi Қазақә'і kitabı, Mirza Me'zûn, Karakanlı Yûsuf Ali Beg, Karakanlı Hüsrev Beg, Muhammed İbrahim, Karaçaylı Mesih Han, Kul Oruc, Şaylı Ali, Bayatlı Hüseyin Ali Beg, Rahimli Nimetullah Beg, Hemrah ve Köroğlı adlı Kaşkay şairlerinin klasik ve halk nitelikli şiirlerini kapsamaktadır.

“Bir Kaşkay Türk Şiiri Antolojisi: Қазақә'і Ші'рі yā Āşār-i Şu'arā-yi Қазақә'і” adındaki tezimiz yedi bölümden oluşmaktadır: Birinci Bölümde, Kaşkay Türklerinin kökeni, sosyal ve siyasal hayatı, nüfusu ve dili üzerine ana hatları ile durulmuştur. İkinci Bölümde, Şahbaz Şahbazî'nin hayatı ve onun hazırladığı Қазақә'і Ші'рі derleme kitabı hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Üçüncü Bölümde, Kaşkaylarda manzum edebiyat geleneğinin temsilcileri olan ve Қазақә'і Ші'рі kitabında yer alan şairlerin hayatı üzerine kısaca durulmuştur. Çalışmamızın Dördüncü Bölümünde, şiir metinlerinin ses ve imlâ özellikleri incelenmiş, ünlü ve ünsüz düzenleri ve ses olayları araştırılmıştır. Beşinci Bölümde, eserin şekil bilgisi özellikleri incelenmiş ve eserde yer alan sözcüklerin yapım ve çekim bilgileri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Tezimizin Altıncı Bölümünde, eserin transkripsiyonlu metni yer almaktadır. Yedinci Bölümde ise, eserin gramatikal dizini hazırlanmıştır. Tezin sonunda yararlandığımız kaynaklar ile Türkçe ve İngilizce özetler bulunmaktadır.

YAGHOOBİ, Valiollah, An Anthology of Kaşkay Poetry: *ÇaŖkâ'i Ŗi'ri yâ ĀŖâr-i Ŗu'arâ-yi ÇaŖkâ'î*, Master Thesis, Advisor: Prof.Dr. F. Sema Barutcu ÖZÖNDER, xiv+647 p.

ABSTRACT

This thesis, studies the book *ÇaŖkâ'i Ŗi'ri yâ ĀŖâr-i Ŗu'arâ-yi ÇaŖkâ'î* which is composed of Turkish poems written by 19th century Kaşkay poets and compiled and edited by Shahbaz Shahbazi in 1988. The study includes a transcription of the text and its grammatical index alongwith a description of literary dimensions of these poets by delineating the poetic features of the verses.

This book is an exceptionally important linguistic document due to the fact that it mirrors the characteristics of the Kaşkay Turkish spoken in southern regions of Iran, a land called Vilâyet-i ÇaŖkâ'î; at the same time it encompasses the history of this dialect's progress and change nearly from 200 years ago to our time. The book gains importance since it is a source for our knowledge about KaŖkays' poetic taste, worldview and aesthetics in 19th century.

As a literary work achieved after more than 35 years of collection- compilation task, the book *ÇaŖkâ'i Ŗi'ri yâ ĀŖâr-i Ŗu'arâ-yi ÇaŖkâ'î* contains the classical and folk poems of Mirza Me'zûn, Karakanlı Yûsuf Ali Beg, Karakanlı Hûsrev Beg, Muhammed İbrahim, Karaçaylı Mesih Han, Kul Oruc, Ŗaylı Ali, Bayatlı Hûseyin Ali Beg, Rahimli Nimetullah Beg, Hemrah and Koroğlı.

Our thesis "An anthology of Kaşkay poetry: *ÇaŖkâ'i Ŗi'ri yâ ĀŖâr-i Ŗu'arâ-yi ÇaŖkâ'î*" is of seven sections. In the First Section, the origin of Kaşkay Türks, their social and political life and their population and language is depicted in general. In the Second Section, Shahbaz Shahbazî's biography is given his book *ÇaŖkâ'i Ŗi'ri* is introduced in brief. In the Third Section, the lives of the poets of the book as being representatives of the poetic tradition of literature in KaŖkays are reviewed briefly. Fourth Section aims at investigating the phonology and orthography of the texts, reviewing the consonant and vowel inventory and sound changes. In the Fifth Section, morphology of the text is studied and derivational and declensional morphology of the words is examined in detail. The Sixth Section is set aside for the transcription of the text. In the Seventh Section the grammatical index of the work is given. A bibliography, Turkish and English abstracts follow this section respectively.